

o=11 z=2 =n=3 ✓

LIBRO	1111
A	3
TEMA	56
ENCUEN	

DE LA LIBRERIA
 DEL REAL COLEGIO MAYOR
 Reunido de Santa Cruz, y
 Santa Catalina.
 E. C. N.

3
 1
 4-2

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35

VERA
OECUMENICI
CONCILII
TRIDENTINI,

CONTRA
EXURGENTES LUTHERI, ALIORUMQUE
HÆRESSES NEC NON VARIAS UNIVERSÆ REIPU-
BLICÆ CHRISTIANÆ REVOLUTIONES, PRO MORUM
REFORMATIONE, ET FIDEI DEFENSIONE SUMMO ROMA-
NO-CATHOLICÆ ECCLESIAE EMOLUMENTO
PUBLICATI

HISTORIA

CONTRA FALSAM PETRI SUAVIS POLANI NARRA-
TIONEM SCRIPTA, ET EX IPSISEMET ORIGINALIBUS LITERIS,
ACTIS, GESTIS, ET PROTOCOLLIS PLENE, ET
FIDELITER ASSERTA

^A
P. SFORTIA PALLAVICINO S. J.
POSTEA S. R. E. CARDINALE PRESBYTERO, PRIMUM
ITALICO IDIOMATE IN LUCEM EDITA; DEINDE AB
IPSO AUCTA ET REVISA, AC LATINE
REDDITA

^A
P. JOANNE BAPTISTA GIATTINO,
PANORMITANO, EJUSDEM SOCIETATIS JESU
SACERDOTE.

ACCESSIT NOVÆ HUIC ET EMENDATORI EDITIONI
PETRI FONTIDONII
SEGOVIENS. DOCTORIS THEOLOGI CANONICI SALMANTINI

APOLOGIA
PRO SACRO ET OECUMENICO CONCILIO TRIDENTINO

ADVERSUS
JOANNEM FABRITIUM MONTANUM
AD GERMANOS

PARS SECUNDA.

CUM PERMISSU SUPERIORUM.

AUGUSTÆ VINDELICORUM
SUMPTIBUS MATTHÆI RIEGERI, BIBLIOPOLÆ ANNO MDCCLV.

Provoationes Clericorum secularium ad Summum Pontificem, num damnari debeant, sicut ratiocinatur Suavis, l. 12. c. 4. n. 3. usque ad 9. Decreta super his stabilita, l. 12. c. 5. n. 1. 2. 3. & 5.
Pyrrhus Löffredus mittitur Romam à Prorege Neapolitano, acturus de concordia cum Paulo IV. lib. 13. c. 18. n. 2. & 3. Retinetur captivus in Arce Alia, l. 13. c. 19. n. 1.

Quaestores pro Indulgentiis promulgandis. Diploma Pii IV. & Decretum Concilii, quo hujusmodi ministri ab Ecclesia tolluntur, lib. 16. cap. 7. num. 24.

Quæva. Vide *Bartholomeus.*

Reformandi ratio. Ecclesiastici Germaniæ reformati à Campeggio Cardinali & Carolo V. l. 11. c. 2. n. 1. Libertas à Romanis Pontificibus relicta Concilii Patribus de moribus reformandis, l. 9. c. 10. per tot. Acta Bononiæ pro reformanda disciplina, adversus quam narrat Suavis, l. 10. c. 2. n. 7.

Reginaldus Ferrerius Orator Regis Galliæ in Concilio in postrema Convocatione, & suspiciones de Religione, l. 16. c. 11. n. 1.

Reginaldus Polus, Cardinalis Anglus, responsum format contestationi Mendozæ contra Synodum Bononiensem; ejusque ambigua sententia de ipsius processu, l. 10. c. 6. n. 7. & c. 13. n. 2. Nova studia adhibet ad Angliam reducendam. Mittit nuntium cum literis ad Reginam, l. 13. c. 7. n. 1. & 2. & c. 8. n. 2. Se in Viam dat ad eam legationem, & in itinere agit de pace cum utroque Rege, l. 13. c. 7. n. 2. & c. 8. n. 7. c. 9. n. 1. Varia obstacula superata cum Carolo V. Perhonorificè excipitur Londini, & mira ab eo confecta, ibid. n. 7. & c. 8. & 9. per tot. Studia Farnesii Cardinalis, ut illum ad Pontificatum eveheret, l. 13. c. 11. n. 8. Eligitur Archiepiscopus Cantuariensis, l. 13. c. 13. n. 1. Removetur à legatione, & Romam revocatur à Paulo IV. ob fidei suspiciones; & obstacula ad id injecta à Regina Maria, l. 14. c. 1. n. 8. & c. 2. n. 4. & seq. Comburit apologiam pro se scriptam cum aculeis in Pontificem; & nova Pontificis diligentia ut illum Romæ haberet, l. 14. c. 5. n. 2. & 3. Moritur, l. 14. c. 8. n. 1.

Regulares. Argumenta Suavis de prohibitionem, quâ Regulares prohibentur provocare ad iudices extraneos: de exemptione ipsorum à jurisdictione Ordinariorum, & de obligatione gerendi habitum celatum, imposita à Paulo III. iis qui permittebantur manere extra claustra, l. 11. c. 2. n. 12. & l. 12. c. 4. n. 5. c. 13. n. 7. & 8. Decretum ipsis propitium Synodi, ut Sacerdotia unius Ordinis regularis vacantia dentur iis qui sunt ejusdem Ordinis, l. 12. c. 13. n. 14.

Requesenus. Vide *Aloysius.*

Residendi obligatio in Episcopis & Curionibus inferioribus, quæstio an sit de jure Divino, lib. 10. c. 2. n. 7. Nova, proluxa & difficilis correctio, excitata tempore Pii de ejusmodi quæstione, & quo pacto tandem conclusa fuerit, l. 16. c. 1. per totum. c. 5. n. 1. usque ad 7. c. 6. n. 2. c. 7. n. 1. c. 8. n. 11. usque ad 19.

Rex Dania, ejusque conditiones, l. 15. c. 16. n. 1. & c. 8. n. 1. usque ad 8. Nuntius ad eum destinatus à Pio IV. pro convocatione Synodi, sed ab illo non exceptus, ibid.

Rio. Vide *Martinus Alfonsus.*

Rodulfus Pius Carpenfis, Episcopus Paventinus, ac Cardinalis, destinatur à Julio III. ad geminum Regem pro pace universalis, sed morbo impeditus non it, l. 13. c. 1. n. 5. & 8. Acta in Comitibus ad ipsum evehendum post mortem Pauli IV moderatio animi in eo, l. 14. c. 10. n. 3. & 5.

Roffertus. Vide *Albertus.*

Hist. Concil. Trid. Pars II.

Sacerdotia curam animarum habentia. Varia Decreta ætate Pauli III. de ipsorum collatione & administratione, l. 9. c. 11. n. 4. usque ad 12. Acta Bononiæ de revocandis præteritis concessionibus plurium hujusmodi Sacerdotiorum in uno eodemque capite, l. 10. c. 2. n. 7. Sacerdotia Patronatus quo pacto sint acquirenda legitime, lib. 12. cap. 13. num. 16.

Sacerdotia Ecclesiastica, & ratiocinationes Suavis de origine & conditionibus eorum, lib. 9. c. 9. n. 1. & seq. Decreta stabilita in Synodo de eorum collatione & administratione, l. 9. c. 11. n. 1. & seq. & c. 12. n. 6.

Sacramenta Christianorum. Objecta à Suavi illorum numero, ac discrimini à Mosaicis, l. 9. c. 14. n. 1. & seq. Expenduntur ea quæ differit Suavis de Characterem, impresso à tribus Sacramentis, l. 9. c. 5. per totum. Falsa ab eodem dicta de materia ac forma, & de intentione requisita ad virtutem Sacramenti, l. 9. c. 6. per totum. Varia observata in Canonibus de hoc argumento, l. 9. c. 7. per totum. An Sacramenta instituta fuerint statim ac Adam peccavit, l. 9. c. 8. n. 1.

Salméron. Vide *Alfonsus.*

Salvator Alepius, Archiepiscopus Sassaritanus, obstat diuturnæ prorogationi Decretorum in secunda Synodi apertione, l. 11. c. 14. n. 4.

Sanctacrucius. Vide *Prosper.*

Sancti. Errores Suavis de definitionibus Concilii Moguntini, spectantibus ad ipsorum imagines, l. 11. c. 4. n. 5. & 6.

Sanfelicius. Vide *Joannes Thomas.*

Sansverium. Vide *Joannes Franciscus.*

Saracenus. Vide *Joannes Michael.*

Satyricus libellus editus post primam editionem hujus historiæ contra narrationem spectantem ad Paulum IV. & cui Auctor ne ullam quidem ejus partem legere aut audire voluerit, l. 13. c. 11. n. 12.

Scipio de Arco, Orator obedientiæ Ferdinandi Cæsaris ad Pium IV. Ejus Postulata de Synodi convocatione; & errata Suavis, l. 14. c. 12. n. 2. usque ad 6.

Scipio Lancellottus Romanus, Advocatus Consistorii in Concilio sub Pio, l. 15. c. 13. n. 4.

Scipio Rebiba Episcopus Mutulanus, Romæ Gubernator, creatur à Paulo IV. Cardinalis, l. 13. c. 16. n. 2. Mittitur Legatus in Belgium pro Concilio & pace, ibid. n. 6. & c. 17. n. 1. & 2. Redit in Austriam antequam ad Cæsarem pervenerit, lib. 13. c. 14. n. 7. Destinatur Legatus ad Cæsarem & ad Regem Poloniæ, l. 14. c. 6. n. 9.

Scriptura sacra cur non debeat edi sermone vulgari, l. 14. c. 16. n. 5. & 6.

Sebastianus Gualterius, Episcopus Viterbiensis, & Nuntius in Gallia, tollit difficultatem Diplomati Synodum denuntianti, l. 15. c. 1. n. 5. Revocatur Romam, & cur, l. 15. c. 14. n. 4.

Sebastianus ab Haunsenstein, Archiepiscopus Moguntinus, habet in animo mittere Procuratorem ad Concilium: sed ipsi non conceditur à Præsidentibus, l. 11. c. 15. n. 5. Idcirco ipse venit Tridentum, ibid. & n. 6. Abit l. 13. c. 2. n. 6.

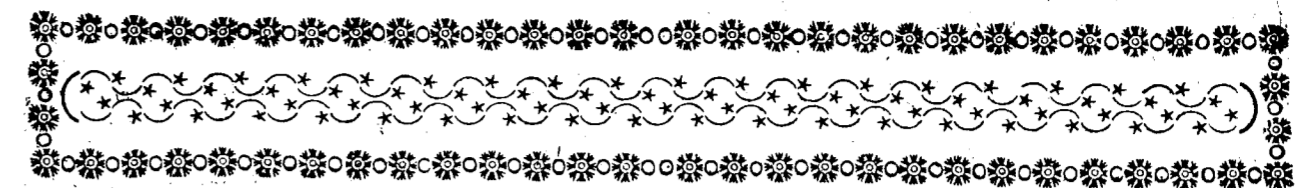
Sebastianus Lusitanus Rex tuum Oratorem Tridentum mittit ætate Pii, l. 15. c. 20. n. 11.

Sebastianus Pighinus Duodecimo, Romam transit ad defendendam causam translationis, l. 10. c. 15. n. 2. Mittitur Nuntius in Germaniam & amplius illi facultates traditæ, l. 11. c. 2. n. 6. Ejus iter, & agitata cum Cæsare: ibid. n. 16. Romam vocatur ætate Julii, l. 11. c. 8. n. 41. Nova ejus missio ad Cæsarem, ibid. n. 6. Mandata ipsi traditæ de Synodi convocatione, & negotio Parmensi; & Suavis malignitas, l. 11. c. 9. n. 3. & 4. Obiices in quos offendit in secundo negotio, lib. 11.

INDEX RERUM NOTABILIUM.

c. 10. per tot. Eligitur Concilii Præses, lib. 11. c. 13. n. 1. Tridentum pervenit, lib. 11. c. 14. n. 2. Nuntius illi delatus à Pontifice de declaratione concedendæ illi Purpuræ, lib. 13. c. 1. n. 10. Prærogativa qua fungitur ægrotante Crescentio, l. 13. c. 13. n. 2. & 3. Secretarii Hispani Tridenti. Vide Martinus Gasfelus. Secretarius Synodi. Vide Angelus Massarellus. Securitatibus tabulæ Basileensis Concilii quas facultates concesserint hæreticis, l. 12. c. 15. n. 9. Securitatibus tabulæ concessæ hæreticis in secunda Synodi convocatione, & quo pacto reformatæ ad postulatam Protestantium, l. 12. c. 8. n. 3. & seq. c. 15. n. 8. 9. & 17. & l. 13. c. 2. n. 4. Securitatibus tabulæ datæ à Synodo Tridentinæ sub Pio IV. Objecta illis ab Hispanis & Lusitanis propter inquisitos, & eorum reformatio, l. 15. c. 18. n. 1. c. 19. n. 12. & seq. c. 21. n. 4. & 11. l. 16. c. 1. n. 1. usque ad 11. Securitatibus tabulæ Pauli III. pro quocumque accedente ad Concilium Bononiense, l. 9. c. 20. n. 1. Sedes Apostolica in quo differat à Romano Pontifice, l. 11. c. 18. n. 10. & 11. Ejus auctoritas præservata in fine Concilii, & alibi, post varias disputationes inter Patres, l. 9. c. 11. n. 2. Senenses contra Hispanos rebellant; & studia Julii III. ad eos sedandos, l. 13. c. 6. n. 2. & c. 10. n. 1. Se dedunt Cæsari, l. 13. c. 11. n. 4. Conceduntur Duci Florentiæ, l. 14. c. 2. n. 1. Septemvir Brandenburgicus. Vide Joachimus. Septemvir Colonienfis invitatus ad Concilium à Pio IV. lib. 15. c. 5. n. 4. Status quem Colonix offendit Nuntius, ibid. n. 6. Septemviri Ecclesiastici præsentés Concilio sub Julio III. l. 11. c. 15. n. 5. & 6. l. 12. c. 9. n. 1. Quæ cum ipsis egerit Pontifex, l. 13. c. 1. n. 10. Eorum discessus Tridento, l. 13. c. 2. n. 6. Septemvir Moguntinus. Vide Albertus. Septemvir Trevirensis. Vide Joannes Eysemburgus. Sessio. Vide Concilium. Severolus. Vide Hercules. Sfortia Pallavicinus, & Sfortia sanctæ Floræ retinet Parmam in fide Octavii Farnesii post casum Petri Aloysii, l. 10. c. 4. n. 5. Comprehenduntur in induciis inter Octavium & gubernatorem Mediolani, l. 10. c. 5. n. 2. Pallavicinus adit Cæsarem ob restitutionem Placentæ, ibid. num. 6. & 10. & cap. 8. num. 1. Sigismundus Augustus Poloniæ Rex probat convocationem Synodi sub Pio, & removet Canobium Nuntium ne adeat Moscoviam, l. 15. c. 9. n. 4. SigismundusONUS, Baro Tridentinus, declaratur Orator Cæsaris in Concilio in ultima convocatione, l. 15. c. 20. n. 5. Solus. Vide Petrus. Spina. Vide Cæsar. Stanislaus Osius Polonus, Episcopus Varmienfis, & Nuntius Pii IV. ad Ferdinandum Cæsarem, agit cum eo de Synodi convocatione, l. 14. c. 13. n. 9. & seq. Insignitur Purpurâ, & eligitur Præses Concilii, l. 15. c. 6. n. 3. & c. 13. n. 5. & 6. Stella. Vide Thomas. Strozzius. Vide Joannes Petrus. Sturmus. Vide Zacharias, Delfinus. Suavis. Vide Petrus. Suspendio. Vide Concilium. T. Tagliavia. Vide Petrus. Termes. Vide Paulus. Theologia Scholastica & positiva in quo differant: & error in hoc Suavis, l. 12. c. 10. n. 19. & 20. Theologi Concilii Tridentini. Malignitas Suavis de ipsorum sapientia, l. 12. c. 10. n. 21. & 22. Modus, locus, & tempus ipsis præscripta in fermentis dicendis: & quo pacto non fue-

rit servatus hic ordo postulatæ tempore Pii, l. 12. c. 1. n. 3. cap. 10. num. 18. Theophylactus quo modo explicet verba Christi Quodcumque ligaveritis &c. & errores Suavis, l. 12. c. 11. n. 5. Tobias Dominicianus, Procurator Archiepiscopi Salisburgensis in Concilio Tridentino, l. 16. c. 12. n. 5. Tololanus. Vide Franciscus Petrus. Thomas Campeggius Episcopus Feltriensis; evulgat Apologiam pro translatione, & Romam venit eam causam defendens, l. 9. c. 10. n. 4. l. 10. c. 15. n. 2. Thomas Cramerus, Archiepiscopus Cantuariensis, flammis damnatur hæresis causâ, l. 13. c. 13. n. 1. Thomas Stella Dominicanus: Episcopus Salpenfis, postea Lavelensis, ac postmodum Justinopolitanus, concionatur multos menses in Concilio Bononiensi de Justitiæ infusione, l. 10. c. 2. n. 7. Thomas de Vio Cardinalis Cajetanus, Remedium ab eo excogitatum pro filiis fidelium, qui moriuntur in matris utero, positum in disputatione in Synodo, l. 9. c. 8. n. 2. & seq. Torres. Vide Franciscus. Translatio. Vide Concilium. Tridentum civitas Cæsarea, Concilium ibi coactum tempore Julii, & cur, l. 11. c. 8. n. 5. & c. 11. n. 3. Variæ Principum sententiæ de hoc loco eligendo tempore Pii, & quomodo res confecta, l. 14. c. 12. n. 15. & seq. c. 13. n. 14. c. 14. n. 4. 5. 6. & 9. & seq. c. 16. n. 8. & seq. c. 17. n. 1. 2. 3. & 4. à Turri. Vide Franciscus. Truxesius. Vide Orho. V. Vargas. Vide Franciscus. Vega. Vide Joannes. Veneti negant fœdus inire cum Paulo IV. contra Hispanos, l. 13. c. 16. n. 2. c. 19. n. 5. & l. 14. c. 1. n. 2. Student concordiæ inter ipsum & Proregem Neapolitanum, l. 14. c. 3. n. 8. Comprobant convocationem Concilii Tridentini tempore Pii, eoque Oratores mittunt, l. 14. c. 17. n. 2. l. 16. c. 5. n. 7. Postulant ut promoveatur Grimanus Patriarcha; & quæ super hoc acciderunt, l. 15. c. 6. n. 5. & seq. Vide Joannes Grimanus. Verallus. Vide Hieronymus. Vergerius. Vide Petrus Paulus. Ugo Boncompagnus Bononiensis venit Romam ad causam translationis defendendam, l. 10. c. 5. n. 2. Definatur Nuntius ad vovum Cæsarem Ferdinandum; sed non it, l. 14. c. 6. n. 9. Ponitur à Paulo IV. in quodam tribunali de regimine ditionis Ecclesiasticæ, l. 14. c. 7. n. 6. Ugo Comes Monfortius, Orator Cæsaris in Concilio sub Julio III. petit eujusdam decisionis moram quò Protestantes expectentur, l. 11. c. 15. n. 5. & l. 12. c. 8. n. 1. Ugonotii, eorum origo & conjurationi in Franciscum II. Regem, l. 14. c. 12. n. 8. usque ad 14. Eorum postulatio in conventu Bellifontis, ut ipsis templum concederetur, l. 14. c. 16. n. 2. Novus conventus ab ipsis habitus ad eandem rem, l. 15. c. 14. n. 13. & 14. Vicecomes. Vide Carolus. Vigerius. Vide Marcus. Vincenzius Nobiliss, Julii III. ex sorore nepos, imperat in bello contra Farnesios, l. 11. c. 16. n. 11. Vincenzius Parpalia, Abbas S. Salvatoris, mittitur Romam à Pola Cardinali ob Angliæ negotia, l. 13. c. 7. n. 1. 2. & 6. Vitellorius Vitellius; Apostolicæ Cameræ clericus, & Episcopus Tiferntium, donatur Purpurâ, & promovetur ad præcipuos Magistratus à Paulo IV. l. 14. c. 1. n. 6. Incidit in suspensionem parum fidentis in animo Caroli Cardinalis Cæsariæ, l. 14. c. 7. n. 3. Universalis Ecclesia, sive Synodus. Vide Catholica, & Oecumenica. Ursinus. Vide Camillus. Z. Zacharias Delfinus nobilis Venerus, Episcopus Lesinensis, mittitur Nuntius à Julio III. ad Ferdinandum Regem, ob negotia Religionis, l. 13. c. 8. n. 9. Romam vocatur à Paulo IV. & remittitur ad suum munus exercendum, l. 13. c. 13. n. 6. & c. 14. n. 1. Redit sub Pio ad eundem Ferdinandum, jam Cæsarem, acturus de Synodi convocatione, l. 14. c. 14. n. 8. & seq. Varia colloquia habet cum Cæsare, simul cum Commendone Nuntio, de illis rebus. Uterque Nuntius ad eunt conventum Protestantium, Natimburgi habitum, l. 15. c. 2. & 3. per totum. Quæ ipse proponit in Germania Superiore variis Urbibus Protestantium; & earum responsa, l. 15. c. 9. n. 5. & seq. Admittit Studium ad secreta secum colloquia, ac postea Vergerium, apostatâ à Fide Catholica, l. 15. c. 10. per totum. Zozimus Pontifex Romanus agnoscitur tanquam Caput à variis Conciliis Africanis, l. 12. c. 9. n. 6.

HISTORIÆ CONCILII TRIDENTINI LIBER NONUS.

ARGUMENTUM.

Opinionum varietas Romæ de Sessione sexta jam habita. Contentiones inter Tridentinos Patres, admittendum necne, ut Episcopi in quibusdam causis agerent tamquam à Sede Apostolica delegati. Declaratio superioris Decreti de moribus reformandis, ab omnibus approbati. Pontificium Diploma, quo Episcopi Cardinales & à suis Sedibus abesse vetiti, & pluribus Ecclesiis præesse. Indignatio Cæsaris in Pontificem, quòd is fœdus renovare noluerit. Regis Angliæ mors, Canones confecti, in Sessione septima promulgandi de Sacramentis universè, ac de duobus prioribus speciatim. Historica de Canonum sensu animadversiones; & eorum quæ Suavis opponit, examen; ac de iis etiam, quæ ibi disputat de plurium Sacerdotum in eodem Clerico conjunctione, ac de commendatis Sacerdotiis, quas Commendas appellant. Morum emendationes à Synodo constituta; & quanta ipsius fuerit in eo libertas. Sessio septima celebrata. Colonienfis Septemvir Archiepiscopatus privatus. Epidemius Tridenti morbus; adeoque multorum Patrum inde discessus. Sessio octava, in qua actum ac decretum; plurimis Patrum suffragantibus, de transferendo Bononiam Concilio. Hispanorum repugnantia, qui ceteris abeuntibus Tridenti persistunt, atque ab Oratore Toletano jubentur ibi permanere. Pontificis Aulaque Romana sensa de his eventis. Querelæ Cæsaris cum Pontifice, ac postulationes, uti Synodus Tridentum reduceretur. Repulsa per gravem indignationem ab eo accepta. Francisci Primi Gallix Regis obitus. Legati ad ambos Principes missi. Sessio nona Bononiæ habita, ubi Decretorum promulgatio ad alteram Sessionem prorogata, certo die indictam.

CAPUT PRIMUM.

Variæ Romæ de habita Sessione sententiæ; & quæ Tridenti agitata ad disciplinæ Decretum continuandum & promulgandum.

Legatis non minus erat Romæ quàm Tridenti certaminis. Eorum constantia in proposito promulgandi Decreti de Justificatione, Romæ pluribus haud probata, seu ex benevolentia, adeoque sollicitis: seu ex emulatione, adeoque censoribus; seu ex incerta humanorum consiliorum conditione, quæ dissidium opinionum permittit vel inter sapientes ac probos. Maffejus præsertim à Verallo Nuntio admonitus (a) per eos dies, Cervinum dehortatus fuerat ab eo consilio, tanquam ab importuno, aptoque abalienandæ à Concilio ac Pontifice Cæsaris voluntatis, tunc & recente armorum prosperitate potentioris, adeoque & sensu acrioris, & magis verendi, corruptâ per illum modicæ gratificationis neglectum gratiâ, copiosis in fœdus sumptibus coemptâ.

(a) Ex Literis 7. Januar. 1547. 2. Alii in Romano Conventu operam mentemque Cervini commendabant, sed (b) modum duriemque agendi reprehendebant. Erat inter hos Franciscus Cardinalis Sfondratus, Cervino vel ingenio vel animo adversus: Legatum tamen acriter tuebatur Moronus, (c) qui cum is conjunctissimæ necessitudinis vinculo adstrictus erat jam tum, cum in Belgio alter apud Cæsarem ac Ferdinandum Regem Nuntius aderat, alter jam Purpuratus Farnesii Cardinalis comes advenerat, cui postmodum in legatione successus. Nec segnius eidem Polus par-

trocinabatur, qui Patavio Romam regressus, sui olim collegæ virtutem & sapientiam per omnem opportunitatem extollebat. Ac Pontifex quidem factum comprobavit; (d) tum quòd prius illud mandato comprobaverat; tum quòd comprobatum tunc cernebat ab ipso eventu, qui oppugnationum contentionumque loco, quas dogmatum Decreto minabantur Patres, eorum admirabilem consensionem obtinuerat.

(b) Litera secretiores Romæ ad Cervinum missa 7. Januarii 1547. (c) Colligitur ex plurimis ejusmodi literis. (d) Litera Maffei ad Cervinum 23. Januar. 1547. & duæ literæ secretiores 19. & 24.

3. Quod autem ad disciplinæ formam spectabat, cum animadverteret Paulus, (e) expeti à Synodo, ut de Purpuratis Patribus decerneretur dilucidè, ac citra omnem verborum ambiguitatem disputationi obnoxiam, æquum duxit, illi gratificari; ita tamen, ut & lex ipsum ceu Legislatorem, eodemque Purpuratos ceu Consiliarios agnosceret; adeoque in ipsis honor tum prompti ad novum subeundum vinculum animi, tum exercitiæ declarationis, molestiam novi oneris levaret. Quapropter communi illorum consensu ac plausu promulgavit (f) in Senatu Diploma, quo ipsi quoque Cardinales obstringebantur, ut in suis Sedibus residerent iis verbò, qui pluribus Ecclesiis, seu commendatis seu aliâ ratione præessent, injungebatur ut unicam retinerent, quam infra sex menses ipsi elegissent; si Ecclesiæ ad Apostolicam Sedem libere pertinebant; & intra annum, si Episcopi essent ab alio nominandi. Quòd si electionem omisissent, à reliquis omnibus

nibus Ecclesiis excidisse censerentur, præter illam quam postremam acceperant.

(e) In prædictis Maffei literis.

(f) 18. Februarii.

4. Dum ea Romæ agerentur, Legati dedere operam Tridenti concinnando emendationis Decreto. At Suavis nihil planè gnarus rerum publicè gestarum, cujusmodi fuere, Patrum dissensiones ex memorato Decreto in Sessione subortæ, plurimique cœtus generales habiti postea illius perficiendi gratiâ, ad omnia alia refert id, quod in hisce congressibus pertractatum est; erroresque exorditur à tempore, affirmans, primum cœtum proximo Sessioni die coactum; ibi narrat, longius disputatum, an prosequendæ sanctiones de Ecclesiæ auctoritate, an verò de Sacramentorum articulis, venditans in iis arcana quædam politica calliditatis; cum tamen ne dubitatio quidem inciderit, quippe de re multò antè confirmata: atque in reliquis omnibus tantum peccat, tantumque committitur, ut quamquam legitima Concilii acta mihi præsto sint, verear, ne in opinionem calumniantis incurram, dum cogor sæpius affirmare de tanto calumniatore, ipsum mentiri.

5. Itaque Montanus in primo confesso generali, biduo post Sessionem. (a) conquestus est, pleurosque tam obstinatè suis sententiis inhærere; octo supra viginti Decretum absolutè comprobasse; quatuor quæsiisse titulum, *representantis universalem Ecclesiam*; totidem censuisse, emendationem non nisi integram simul perficiendam esse; sex expetiisse, ut mentio de Cardinalibus nominatim haberetur; placuisse duodecim, ne Episcopis non residentibus major irrogaretur pœna, quàm quæ in jure communi erat statuta: quinam fieri posse, ut in tanta varietate quidquam firmaretur? De titulo, præter rationes supra allatas, recitavit ibi & quæ scripserant, duo sapientissimi Purpurati, Turcremata & Cajetanus, qui ob eam rem Constantiense ac Basileense Concilia reprehendunt. De mansione Cardinalium apud suas Sedes satis esse debere, quòd prætermissò ob reverentiam nomine, ipse gradus per formas æquè polientes obligaretur: eos, ne vellent cuncta unâ horâ unâque operâ reformare, & scriptorum documentis, & exemplorum auctoritate commoveri. Quod spectabat ad pœnas, pœnarumque executores, nihil amplius præter ea, de quibus aliàs discessum erat, sibi suppetere. Proinde rogari à se Patres, ut de rebus præteritis illas excogitarent rationes, quæ forent communiter acceptæ. Deinde proposuit, ut in proxima Sessione Sacramentorum dogmata stabilirentur, & de tollendis mansionis obstaculis adhuc consultaretur.

(a) 15. Januar. 1547.

6. Pacecus dixit, Decretum sibi absolutè comprobatum, & quorundam repugnantiam displicuisse. Tunc verò in rem sibi videri, ut peculiare cœtus haberentur, quibus Jurisperiti interessent, ac postea in generali confesso de communi sententia Decretum reconcinnaretur; quod pluribus placuit. Sed Bernardus Dias Episcopus Calaguritanus, & Didacus Alaba Asturienis arbitrabantur, confirmandum illud esse servatâ ejus formâ, solumque adjectis iis, quæ à nonnullis optabantur; atque ad id postremi Lateranensis Concilii adduxerunt exempla. Respondit primus Legatus; Quæ in Decreto varianda essent, non ab uno alterovè, sed à tot Patribus postulari, eademque tot esse, ut ab ipsis in Decreto & Concilio existimatio adimeretur; præterquam quòd in Lateranensi Romano Pontifex aderat, qui poterat quibus-

cumque oblectantibus Decretum comprobare, quod Tridentino; à quo Pontifex aberat, minime contingebat.

7. Pacensis oblatam à se schedulam defensus significavit, non alia de causa expeticam à se ampliorem inscriptionis dignitatem, nisi ut hæreticis opponeretur, qui pernegabant: à Concilio legitime congregato universalem Ecclesiam repræsentari. Ad quæ Legatus ait, posse his obviâri per hujusmodi articuli declarationem: atque id jam cœtui probabatur, cum Philippus Archintus, Salutarum Episcopus, vir commendatû alioqui nominis, cœpit inconsideranter contendere, hujusmodi repræsentationem haud inesse Concilio; propterea, quòd cum Ecclesia consisteret ex capite simul ac membris, ex vivis & defunctis, atque ex cunctis fidelibus, ibi neque Caput adesse, neque quemquam ex defunctis, nec plerosque fidelium; perinde quasi ipsa repræsentationis vox hoc ipsum non sonet, ibi per Delegatos & per imaginem præsens reddi id quod in seipso reverâ non adest. Sed Archinti sermo interruptus collegarum convitiis, vociferantium, eam dissertationem hæresim sapere. Eandem Legati pariter improbarunt, adjicientes, illi titulo se adversari non præsentis Concilii respectu, sed futurorum, quæ fortassis usum hujusmodi appellationis ad æmulationem Sedis Apostolicæ detorquerent. Archintus communi objurgatione percussus, excusationemque emendicatus, nullam tamen commodam nactus, declaravit, suæ mentis non esse, Oecumenicarum Synodorum auctoritati quidquam detrahere, sed in eos suam disputationem collimare, qui Pontificem aliquo modo subicere Concilio moliebantur, quòd de quibusdam vulpeculis rescierat. Verba hæc indignationem plurium inflammarunt, & Hispanorum imprimis; inter quos Calaguritanus professus est, neminem ibi non paratum adesse ad defendendam vel profusione sanguinis Pontificiam auctoritatem: quòd si quis consuetudinem aliquam vituperabat, non idcirco potestatem operantis, sed operationis honestatem inficiari. Tum is concrepidavit obstrepentium rumor, ut oportuerit silentium à Legatis indici.

8. Biduo post convenere rursus Patres. (b) Hic Montanus significavit, peculiare cœtus habitum iri, de Fidei dogmatibus coram collega, de morum restitutione coram se. Tum ab altero Præsidente errorum syllabus recitatus, qui de Sacramentis apud recentiores hæreticos deprehensi fuerant, ab altero catalogus obstaculorum, quæ adhuc à movenda supererant, ut Episcopi suis in Ecclesiis residerent, è peculiaribus libellis excerpta, traditis ab Episcopis. Unde Patres mirificè recreati, cum intelligerent, Decretum præteritum tamquam futurorum pignus ipsis afferri, non tamquam suscepti laboris metam.

(b) 17. Januar.

9. Duas hebdomadas expensâ re, iterum coacti Patres, eis que proposita emendationis Decreta, (c) adjectis aliis, aliisque mutatis; tum cuncti admoniti, ut eorum exemplar sibi caperent, suam de illis sententiam in proximo cœtu dicturi. Sæpius inde conventus habiti, ac multum sententiæ variarunt, multumque proinde certatum: nec defuerunt, qui in disputationem intempestivè devenirent de iis quæ essent vel non essent in potestate Synodi, ut ostenderent, leges aliquot fuisse propositas illius conventus auctoritate majores: quodanimos exulceraverat, quasi eadem operâ intenderetur, & illius Concilii auctoritatem deprimi, & hoc pacto integram ac necessariam discipli-

disciplinæ correctionem declinari. Quapropter cum denuò super his in quodam conventu septimâ Februarii agendum esset, Cervinus incredibili sollicitudine afficiebatur, veritus, ne in illius diei cœtu vulnus immedicabile infligeretur à commotis utrimque partibus, invicemque suspectis: idcirco per brevem epistolam Legatum alterum prævenit, cui tamquam Legatorum Principi jus erat dicendi, obtentâ specie, ne per præsentiam exhiberet molestiam, (an quòd rem accuratius ille perpenderet?) neque per subitariam contradictionem altercatio inter eos excitaretur, quod accidere solet in disceptantium congressibus, quòdque de præservido hominis ingenio timendum erat. Exponebat ibi Cervinus quem ipse conceperat metum, suadebatque collegæ, ut animis leniendis intentus, suspiciones abstergeret, adhiberetque generales dicendi formulas de Concilii potestate; eam Synodo inesse amplissimam in rebus à Romano Pontifice illi commissis, non item in reliquis: Pontificem verò paratum fore ad suam quoque omnem potestatem exerendam in eo, quòd è Christiana Republica futurum esset; ipsos pariter Legatos suam amplè operam studiumque polliceri, ut idipsum à Pontifice consequerentur.

(c) Ultima Januar. 1547.

10. In cœtu postea diei septimæ (a) ita Montanus differuit; Multorum audiri querelas de corruptis hominum, adeoque Ecclesiasticorum moribus (id præcipuè querebantur Hispanienses, alique ipsis addicti, & Aquisgranensis Archiepiscopus) sed inter homines, & inter Ecclesiasticos, inquit, nos pariter connumeramus, nobisque nostræ labe infunt. Demus igitur operam idoneis remediis potiùs quàm ineptis expostulationibus. Disputatum (subjecit) ab aliis de Synodi auctoritate fuisse, & an ipsi liceret morum emendationem præscribere; an ea esset in Pontificem rejicienda (posteriorem sententiam dixerant Campeggii Episcopus Feltrienfis, Nobilius Aciensis, & Zannectinus Chironiensis) sed quid commodi per eam disceptationem obtineri, dum reipsâ leges statuiebantur quæcumque Patribus probarentur? Haud posse quidem ab ipsis leges sanciri, quibus manus Pontificiæ ligarentur, quod quidam ex Episcopis (erat hic Joannes Fonseca Stabienfis Antistes) proposuerat; huic enim satis responsum à Pasquali Pontifice, in Canone *Incepisti*, tit. *de electione*, ubi ad Archiepiscopum Panormitanum, ad quem pallium miserat, sub conditione, ut jure jurando sponderet, sese in fide atque obedientia persistiturum, hæc scribit: *Dicunt hoc non inveniri statutum in Conciliis; quasi Romana Ecclesia legem Concilia ulla præfixerint; cum omnia Concilia per Romanam Ecclesiam auctoritate & facta sint, & robur acceperint, & in eorum statutis Romani Pontificis pariter excipiatur auctoritas.* Fuisse quoque quosdam ex Patribus auctores (id maxime Hispani contenderant) ut cuncti Sacerdotiis præditi ad examen revocarentur, quo expungerentur omnes inepti; ut cuncta jam indulta laxamenta pariter abrogarentur; cunctæ plurium Sacerdotiorum conjunctiones. At tam acria consilia temporis nequaquam congruere: legislatorem quandoque ob nimium disciplinæ studium non infructuosum modò, sed ridiculum evadere. Considerarent utique non profutura tantum, sed possibilia; & ubi duas hasce condiciones nacti essent, omnem in ea curam impenderent. Hæc Montani verba quietis gratisque auribus accepta. Tum Cervinus Novatorum errores proposuit, de Sacramentis generatim, ac de duobus prioribus speciatim, jam expensos ferè quotidie in congressibus

sibus peculiaribus Theologorum, ubi plurimi aderant Patres; & pro iis, quæ ibi agitata fuerant, in quatuor classes distributi. Multi ex his erroribus sine controversia erant hæretici, alii cum aliqua declaratione damnandi, alii omittendi; postremi in primam classem, tametsi non ita perspicuè, redigendi. Enimverò si tantum curæ à publicis Magistratibus impendi posset in comprobando bono quantum in condemnando malo, multò præstantius floreret virtus: sed labor ille, quia necessarius, utique toleratur; hic planè intolerabilis videtur, vel quia tantum in melius tendit, vel propter alias penitiores difficultates.

(a) 7. Febr.

CAPUT II.

Episcoporum dissensio, an quibusdam in causis agendum ab ipsis esset tamquam Sedis Apostolicæ delegatis. Decretum emendationis pro comprobato concorditer habitum. Pontificis diploma, quo jubentur Cardinales in suis Diocesisibus residere, & pluribus Ecclesiis haud præesse.

1. Diebus singulis præter Dominicos continuati de moribus reparandis congressus, donec in generali cœtu vigesima quartâ Februarii Decreta, quæ selecti Patres conflaverant, sunt proposita. Verum Giennensis, antequam suam mentem patefaceret, Montanum est percontatus, quæ relata fuerant in superiori Sessione, confirmata necne fuissent; aliter quippe si pars altera poneretur, aliter si altera se locuturum. Videbatur ad id usque temporis Montano, haud posse pro confirmatis haberi ea Decreta, ob contradicentium numerum. Collega oppositum arbitratur; quare ad accuratius examen postridi habendum ea delata; cum Fæsulanus per inquietam, quâ agi solebat, Episcopalis auctoritatis zelotypiam, cœpit libellum legere, quo refellebat, Episcopis, in causis de quibus dictum est, agendum esse tamquam Sedis Apostolicæ delegatis; causatus, id quod ipsorum muneris est, alterius nomine nequaquam ab illis præstandum: & nescio quæ Clementis Primi verba in hanc sententiam adduxit. Piphinus Aliphanus tunc Episcopus, ratus suum esse tueri Pontificiam auctoritatem, cujus & Romæ in duodecim virali judicio, & Tridenti administer erat, interpellavit, affirmans, enuntiationes hujusmodi hæresim sonare; idcirco libellum traderet, se enim paratum esse accusationem sustinere, nixum Canone *Omnis*, distinct. 22. ubi Nicolaus Secundus pronuntiat, cunctas reliquas Ecclesias & Patriarchis, & Metropolitanis, & Episcopis subjectas, à Romana fuisse constitutas: ac proinde qui illarum jus detrahit, eum injustè agere; qui verò hanc impugnat, in hæresim labi.

2. At Fæsulanus sua dicta propugnare, promptumque se profiteri ad censuram Concilii subeundam. Aliphanum Albengensis secutus Apostolicæ Cameræ auditor: cum utrique licere sibi que videre perinde in Tridentina Synodo ac in Romanis tribunalibus Judices agere, vociferari; Martellum, quippe sæpius in hujusmodi errata relapsum, haud amplius tolerandum. Fæsulano Pacecus affuit, atque, Concilium libertate frui; interpellandi verò & objurgandi potestatem penes solos Præsides esse. In eadem sententiam Hispani ceteri locuti unâ cum Vigerio Senogallienfi Episcopo, qui illis adhærebat: sed præ ceteris Stabienfis excanduit, inter quem & Auditorem Cameræ acerbior altercatio suborta: quiritari Calaguritanus, adimi Concilio libertatem, ac veniam proinde

de poscere, se suam ad Ecclesiam recipiendi. Armacanus, qui ante biduum Romam redierat; quò sui privati negotii causam profectus fuerat, (b) testari, sibi Pontificem declarasse, velle se, uti Patres in Concilio plenam loquendi libertatem exercerent; quod plausu ab Hispanis acceptum, quandoquidem per eam Pontificis laudem licebat ipsi impunè ministros Pontificios redarguere.

(b) *In Diario*, 22. Febr. 1547.

3. Adhuc tamen Auditores Romani Fæfulanum urgebant, ut libellum traderet: quare primus Legatorum anathema, nisi libellum traderet, Episcopo denunciavit. Qua in re fortasse, utpote subitariâ, minus consultè se gessit; cum per importunam jussionem, in discrimen adduceret & Fæfulanum, simul certamine simul patrociniis inflammatum, se agendi præcipitem in contumaciam, & suam auctoritatem in despicatum, ob impunem contumaciam prælabendi. At Fæfulanus, quamvis serò & gravatè, se fregit, ac libellum Cervino porrexit; non tamen rumor & altercatio deseruere: quocirca Montanus gravem orationem exorsus, nisi suam ipse spem fixisset in Deo, haud prospera se fuisse prælagiturum de eo Concilio, cuius diffidia ad aures jam pervenerant non modò Catholicorum cum mœrore, sed Chæreticorum etiam cum despectu. Credi à se, Fæfulanum bono studio impulsam: antea ipsi condonanda, modò impropterum ab ea agendi ratione abtineret. Tum alter Legatus ad Aliphanum & Albengensem conversus, eos leniter corripuit, quòd sibi assumpsissent partes Præsidum, in quibus debitum in Apostolicam Sedem studium minimè desiderabatur, & injunctum munus ac potestas inerat ejusdem studii in hujusmodi eventibus exercendi: quòd ipsi Præsides patienter audiebant, cæteris pariter esse tolerandum. Postremò cohortatu est eos Patres, qui se jurgio laceraverant, ut sibi invicem pro eo ac Episcopos Christianos decebat, iras offensionesque remitterent. Ad hæc se illi mutuo amanter amplexati: Fæfulano redditus à Cervino libellus; ac tandem ex perturbatione coorta lenitas.

4. Die postero (a) retulit ad conventum Montanus; dispectis à se diligentius superioris Sessionis suffragiis, aliter jam sentire tum de Patrum numero contentientium Decreto, tum proinde de legitima illius comprobatione. Eis igitur enumeratis, ipsorumque perpenso tenore, rationem adduxit, ex iis Patribus, qui desertis verbis Decretum probaverant, & iis qui Præsidum sententiæ generatim adhæserant, summam confici longè supra dimidium. Hisce insuper adjiciendos Generales religiosorum Ordinum Moderatores, & Abbates, aliosque ex Episcopis, qui sua suffragia generatim cum Concilii judicio conformaverant; unde Decreti confirmationem multis partibus potiore esse. Quòd concordii consensu declaratum. Post hæc Montanus adjecit, velle se solatii communis gratiâ Epistolam Farnesii Cardinalis recitare, quòd præstitit, quâ nuntiabatur, in Senatu decima octava Februarii diploma fuisse à Pontifice promulgatum, quòd supra narravimus, de mansionè Cardinalium Episcoporum apud suas Sedes præscripta, & de plurium Ecclesiarum cura eisdem interdicta.

(a) 25. Febr.

5. In hujus deliberatione Diplomatis Pontifex diu hæserat, quòd jam concessa, nunc sibi revocanda cernebat; ignarus, quantò facilius sit non concedere; quam privare concessis, adeoque legum esse futuris consulere, non præteritis. Et ipse quidem suam hanc voluntatem significat, (b)

addideratque, ex repulsa, quam nuper tolerant Cardinales Ferrariensis, Barbonius & Sfortia, de plurium Ecclesiarum conjunctione, (c) satis parere, id quòd impropterum observandum erat, jam in præsentia præstari. Sed rescriptit Cervinus, urgentem reipsam morbum sola novæ corruptelæ abstinentia non satis curari. Quemadmodum haud fas erat concilio, judicare aut corrigere quæ Pontifex egerat in legum relaxationibus hac illave ratione impertiendis; ita hic aptè repeti posse quòd antiqua Synodus Marcellino Pontifici dixit, *Te ipsum judica*. His itaque rationibus adductus Pontifex, neque quicquam in Purpuratis Patribus durius nactus, ad conficiendum Diploma se flexit, quòd summa cum Pontificis commendatione à Synodo susceptum est (d); tum quòd reipsa laudem merebatur, tum quòd universè grata est abruptio canalis, quo in paucorum domum ubertim conflunt laxationum commoda, dum ceteri aridam legum severitatem patiuntur.

(b) *Epist. Maffei ad Cervinum*, 5. Febr. 1547.

(c) *Littera Maffei*, 11. Februar.

(d) *Ex Diario*, 25. Februar.

CAPUT III.

Quid actum inter Pontificem & Cæsarem de Synodo, ac de fœdere: & varia tum intra tum extra Concilium funera.

1. Dum hæc agebantur, vehementer ambigebat Pontifex, (a) continuandum necne sibi fœdus cum Cæsare: Legatosque ipsorum sententiam rogaverat: qui tamen quid ex eo rescriperint, mihi incompertum. Solvebatur ille promissione persistendi amplius in eo fœdere; non modò quia sex menses conditi jam fluxerant, sed etiam quia Cæsar cum Palatino, (b) cum Wirtembergico, cum variis liberis Civitatibus concordaverat, neglectâ conditione, dummodo Pontificis obsequio se submitterent; quin etiam ne expectato quidem illius consensu, pro eo ac fœdere sancitum erat, neque re Nuntio communicatâ. (c) Novum Septemvirum Mauritium Saxonem, ab ipso susceptum Joanni Frederico, quippe perduelli, ac Brandeburgicum secum fœderatos haud compulerat, ut à Pontifice Septemviratus comprobationem deposcerent, suosque Oratores ad Concilium mitterent, atque ereptas Ecclesias suis Episcopis restituerent. Et ex altera parte, cum animadverteret Cæsar, longè durissimam accidere perduellibus Religionis mutationem, (d) satius existimabat, lento gressu quam saltu procedere; priusque ad suam illos obsequiam, deinde ad Dei & Petri obedientiam adigere. Sed eventus consilii fallaciam patefecit, cum ipsa in DEUM contumacia sæpius contumaciam in Cæsarem exciverit.

(a) *Littera Maffei ad Cervinum*, 26. Nov. & 4. Dec. 1547.

(b) *Littera Maffei ad Cervinum* 23. Febr. 1547.

(c) *Littera Maffei ad Cervinum* 4. Decemb. 1546.

(d) *Littera Cervini ad Farnes.* 24. Febr. 1547.

2. Quandoquidem itaque Pontifici liberum erat fœdus prorogare vel solvere, ejus continuationem ex una parte suadebat dubitatio, ne Cæsar ab ipso destitutus corrueret in concordiam indecoram Ecclesiæ, animatumque saluti perniciosam; ex altera, nec ærarium Pontificium, quòd Concilii sumptibus hauriebatur, tam magnis suppeditis satis erat, nec illarum indigebat Carolus; propter quòd Ferdinandus Rex in hostium ditiones ductis copiis, Joannem Fredericum, ac Langravium eò quoque sua transferre arma coegerat: proi-

proinde Superioris Germaniæ urbes hæreticæ sub Cæsaris imperium devenerant, gravibus ab illo impositis tributis oneratae, (e) adeò ut à solis Augustanis trecenta florenorum millia fuerint collata. Verùm hæc omnes rationes oppositis planè cessissent, nisi quædam cæteris validior his accessisset: ea erat novum quòd mussabatur, Regis Galliæ consilium inferendi contra Cæsarem in Italiam arma. Hic enim unà cum filii jactura initæ concordia fructus amiserat: adeoque ad sua pristina jura, quibus in pacificatione cesserat, converterat animum, nova suspitione agitatus ob æmuli res prosperas in Germania, precibusque ac pollicitationibus Protestantium extimulatus. Quapropter Pontifex ubi in fœdere perseverasset, satis intelligebat, oportere ut ipse Cæsari auxilia suppeditaret in eo pariter eventu, per gravissimum & periculum & incommodum, abrupta cum Francisco Rege amicitia, quem adeò præcipuum Ecclesiæ membrum agnoscebat, adeò necessarium ad felicem exitum defensionemque Religionis. Itaque ut hunc turbinem armis Catholicis minitatem dissolveret, Goronum Bertanum Phansenis Episcopi fratrem ad Cæsarem misit, (f) ad pacem illi cum Gallo suadendam; jussitque Tridento transeuntem Legatis mandata communicare, ab eisque nova documenta desumere. At cum Gorono iter facienti infortunium contigisset; susceptus illi Episcopus ipsius frater, vir & prudentia ornatus, & Cæsarianis graciosus: ubi tamen Goronus convaluit, ad suum obeundum munus ipse perrexit. (g)

(e) *Ex Litteris Cervini ad Farnes.* 4. Februar. ex *Diario*. 2. Febr.

(f) *Littera Farnesii* 2. & 23. Januarii 1547.

(g) *Littera Cervini ad Farnes.* 4. Febr. 1547.

3. Hæc itaque ratio, ne in societatem belli adversus Gallum adigeretur, fœderis continuationem Pontifici dissuasit, non ea quam per insulam nequitiam Suavis colorat, dum commemoratas à me causas aut ignorans aut dissimulans, & in temporis etiam anticipatione peccans, rem tribuit felicitati Cæsaris Paulo plus nimio jam suspectâ. Quasi verò subtilissimum id esset arcanum, quòd Pontifici jam tum latuisset, cum fœdus sancivit; & quasi longè suspectior futura illi non esset potentia Protestantium, qui & capitales hostes in Sedem Apostolicam conjuraverant, ac inauratos laqueos Pontificiæ gulæ injiciendos in Italiam deportaverant. Jam verò, cum cessatio beneficii injuriæ ferè loco habeatur, hæc suppeditarum prætermisio, simul & promulgatio Dogmatum Fidei per Synodum habita, effecerunt, (h) ut per eos dies Cæsaris sanguis acresceret; de quo Cardinalis Augustanus Legatos admonuit, adjectis precibus, ut pro Christianæ gentis incolumitate his turbis occurrerent. Verùm dum negotium pacificationis cum Francisco Rege pendebat, novum fœderis nexum Pontifex recusabat. Cùm autem à Cæsare per litteras urgeretur, & per officia flagrantissima in libello à Mendoza exhibitò, ubi de Concilio primo loco agebatur, Paulus nihil operæ quâ voce quâ calamo intermiserat, ut Mendoza, ac per eum Cæsari palam faceret, quam studiose, quam sincere, quam rectè in rebus ad Concilium expeditionemque spectantibus sese gessisset. Sed ubi (i) recevit, eo pacto se minimè profecisse, accuratum ea de re Commentarium ad Verallum Nuntium misit, in cujus ore sperabat rationes illas longè efficaciores futuras, quam in litteris Cæsarianorum: atque ad id fiduciarum epistolam Cæsari per ipsum reddendam conscripsit, quâ delatis sibi à Mendoza litteris respondebat.

(h) *Massarelli Diarium* 24. Februar. 1547.

(i) *Littera Farnesii ad Verallum*, 15. Februar. 1547. inter *Commentarios Cervinorum*.

4. Exponebat Commentarius, unaque dissolvebat id, quòd in epistola Mendoza de utroque negotio continebatur. Quòd spectabat ad Concilium; significat Cæsar, fuisse sibi firmissime propositum, ut in eo auctoritas Pontificia illæsa perstaret: se quidem cupisse, uti dogmatum definitio retardaretur, tum antea de noxa Originaria, ne intempestivè Protestantes irritaret, tum maxime postea de Justificatione, quippe quòd nondum satis maturum videbatur, ac præterea insignium Academicarum super eo sententiam audiendam: id ipsum tamen à se modeste propositum, & in Pontificis potestate prudentiaque repositum. Sollicite pariter institisse morum reparationi: quòd eam generis Christiani calamitatibus efficacissimum maximeque expeditum remedium existimasset. Obstidisse tum suspensioni Concilii, tum translationi, ne obtentum præberet Lutheranorum contumaciæ jam alioqui patefactæ, quandoquidem recusabant Synodo ab Imperii Comitibus acceptæ se submittere; neve in desperationem traheret etiam Catholicos, qui in hujusmodi Synodo spem omnem componendæ Ecclesiæ collocaverant. His itaque responsum: Pontificem in expectando Concilio Cæsari nihil cessisse, cum id tantâ sollicitudine habendum curasset, inter tot difficultates coegisset, tam gravi sumptu sustinisset: postea verò Ecclesiæ dignitatem postulasse, ne Concilium jam coactum otaretur, præsertim in eo, quòd sibi vel maxime curandum erat, hoc est, in hæresi extinguenda. Pervaciam Protestantium ejusmodi esse, ut Cæsarem ad arma capiendam compulerit; quantò minus sperandum, eos ad tragem per damnationis moram adductum iri: nihilominus Pontificem in gratiam Cæsaris haud recusatè negotio supercedere, dummodo absque Synodi dedecore id fieret, eâ videlicet suspensâ: sed nondum id præstitum, quòd Cæsari non probaretur. In maturando Justificationis Decreto sex menses impenos: Academicarum ea de re lenia in eorumdem scriptis patere; quòd si disertè illa exquirerentur, hoc ipsum Concilii dignitati derogaturum, cujus erat, cunctas Academiæ docere ex divini Spiritus sibi præsentis afflatu. Ad reparandam disciplinam adeò pronum esse Pontificem, ut utriusque argumenti tractationem simul habendam permisissent, advertus quam rerum ordo ac dignitas postulare videbantur: dedisse præterea mandata & amplam auctoritatem de iis agendi etiam quæ suam ad Aulam pertinebant. Si tantam in Synodo cunctationem prævidisset, & induisset in animum varias nationum jam inveteras consuetudines à se tantum posse facile corrigi absque Concilio, datutum se fuisse operam, ut ad eam diem id effectum conspiceretur, quòd etiam ut in posterum fieret paratus erat. Translationem gravissimis de causis opportunam sibi vilam; ab ea tamen animum averuisse, non quidem ob adductas à Cæsare rationes, quibus neutiquam acquiescebat; sed ob advertum illius animum, cui se concordem præparabat in iis etiam quæ minus idonea ex aliis rationibus existimasset.

5. In iis, quæ ad secundum caput, id est, ad bellum spectabant, suam Carolus voluntatem significat expeditionis continuandæ, donec Protestantes ad obsequium Sedis Apostolicæ pertraxisset. Hoc Cæsaris studium Pontifex commendabat; agebatque, id à se sperari, cum ad illud ipsum obtinendum fœdus coisset, tamen post-

de poscere, se suam ad Ecclesiam recipiendi. Armacanus, qui ante biduum Romam redierat; quò sui privati negotii causâ profectus fuerat, (b) testari, sibi Pontificem declarasse, velle se, uti Patres in Concilio plenam loquendi libertatem exercerent; quod plausu ab Hispanis acceptum, quandoquidem per eam Pontificis laudem licebat ipsis impunè ministros Pontificios redarguere.

(b) In Diario, 22. Febr. 1547.

3. Adhuc tamen Auditores Romani Fæfulanum urgebant, ut libellum traderet: quare primus Legatorum anathema, nisi libellum traderet, Episcopo denunciavit. Qua in re fortasse, utpote subitariâ, minùs consultè se gessit; cum per importunam iussionem, in discrimen adduceret & Fæfulanum, simul certamine simul patrocínio inflammatum, se agendi præcipitem in contumaciam, & suam auctoritatem in despicatum, ob impunem contumaciam prælabendi. At Fæfulanus, quamvis serò & gravatè, se fregit, ac libellum Cervino porrexit; non tamen rumor & altercatio deseruere: quocirca Montanus gravem orationem exorsus, nisi suam ipsè spem fixisset in Deo, haud prospera se fuisse prælagiturum de eo Concilio, cujus dissidia ad aures jam pervenerant non modò Catholicorum cum mœrore, sed Chæreticorum etiam cum despectu. Credi à se, Fæfulanum bono studio impulsam: antea ipsi condonanda, modò impropterum ab ea agendi ratione abtineret. Tum alter Legatus ad Aliphanum & Albengensem conversus, eos leniter corripuit, quòd sibi assumpsissent partes Præsidi, in quibus debitum in Apostolicam Sedem studium minimè desiderabatur, & injunctum munus ac potestas inerat ejusdem studii in hujusmodi eventibus exercendi: quod ipsi Præsides patienter audiebant, cæteris pariter esse tolerandum. Postremò cohortatu est eos Patres, qui se jurgio laceraverant, ut sibi invicem pro eo ac Episcopos Christianos decebat, iras offensivesque remitterent. Ad hæc se illi mutuò amanter amplexati: Fæfulano redditus à Cervino libellus; ac tandem ex perturbatione coorta serenitas.

4. Die postero (a) retulit ad conventum Montanus; dispectis à se diligentius superioris Sessionis suffragiis, aliter jam sentire tum de Patrum numero consentientium Decreto, tum proinde de legitima illius comprobatione. Eis igitur enumeratis, ipsorumque perpenso tenore, rationem subduxit, ex iis Patribus, qui desertis verbis Decretum probaverant, & iis qui Præsidi sententiæ generatim adhæserant, summam confici longè supra dimidium. Hisce insuper adiciendos Generales religionum Ordinum Moderatores, & Abbates, aliosque ex Episcopis, qui sua suffragia generatim cum Concilii judicio conformaverant; unde Decreti confirmationem multis partibus potiore esse. Quod concordia consensu declaratum. Post hæc Montanus adjecit, velle se solatii communis gratiâ Epistolam Farnesii Cardinalis recitare, quod præstitit, quâ nuntiabatur, in Senatu decima octava Februarii diploma fuisse à Pontifice promulgatum, quod supra narravimus, de mansione Cardinalium Episcoporum apud suas Sedes præscripta, & de plurium Ecclesiarum cura eisdem interdicta.

(a) 25. Febr.

5. In hujus deliberatione Diplomatis Pontifex diu hæserat, quòd jam concessa, nunc sibi revocanda cernebat; ignarus, quantò facilis sit non concedere; quàm privare concessis, adeoque legum esse futuris consulere, non præteritis. Et ipse quidem suam hanc voluntatem significavit, (b)

addideratque, ex repulsa, quam nuper tulerant Cardinales Ferrariensis, Barbonius & Sfortia, de plurium Ecclesiarum conjunctione, (c) satis patere, id quod impropterum observandum erat, jam in præsentia præstari. Sed rescripsit Cervinus, urgentem reipsâ morbum sola novæ corruptelæ abtinentia non satis curari. Quemadmodum haud fas erat concilio, judicare aut corrigere quæ Pontifex egerat in legum relaxationibus hac illave ratione impertiendis; ita hic aptè repeti posse quod antiqua Synodus Marcellino Pontifici dixit, *Te ipsum judica*. His itaque rationibus adductus Pontifex, neque quicquam in Purpuratis Patribus durius nactus, ad conficiendum Diploma se flexit, quod summa cum Pontificis commendatione à Synodo susceptum est (d); tum quod reipsâ laudem merebatur, tum quod universè grata est abruptio canalis, quo in paucorum domum ubertim confluent laxationum commoda, dum ceteri aridam legum severitatem patiuntur.

(b) *Epist. Massæi ad Cervinum, 5. Febr. 1547.*

(c) *Litteræ Massæi, 11. Februar.*

(d) *Ex Diario, 25. Februar.*

CAPUT III.

Quid actum inter Pontificem & Cæsarem de Synodo, ac de fœdere: & varia tum intra tum extra Concilium junera.

1. Dum hæc agebantur, vehementer ambigebat Pontifex, (a) continuandum necne sibi fœdus cum Cæsare: Legatosque ipsorum sententiam rogaverat: qui tamen quid ex eo rescripserint, mihi incomperum. Solvebatur ille promissione persistendi amplius in eo fœdere; non modò quia sex menses conditi jam fluxerant, sed etiam quia Cæsar cum Palatino, (b) cum Wirtembergico, cum variis liberis Civitatibus concordaverat, neglectâ conditione, dummodo Pontificis obsequio se submitterent; quin etiam ne expectato quidem illius consensu, pro eo ac fœdere sancitum erat, neque re Nuntio communicatâ. (c) Novum Septemvirum Mauritium Saxonetem, ab ipso susceptum Joanni Frederico, quippe perduelli, ac Brandeburgicum secum fœderatos haud compulerat, ut à Pontifice Septemvirum comprobationem deposcerent, suosque Oratores ad Concilium mitterent, atque ereptas Ecclesias suis Episcopis restituerent. Et ex altera parte, cum animadverteret Cæsar, longè durissimam accidere perduellibus Religionis mutationem, (d) satius existimabat, lento gressu quàm saltu procedere; priusque ad suam illos obsequiam, deinde ad Dei & Petri obedientiam adigere. Sed eventus consilii fallaciam patefecit, cum ipsa in DEUM contumacia sæpius contumaciam in Cæsarem exciverit.

(a) *Litteræ Massæi ad Cervinum, 26. Nov. & 4. Dec. 1547.*

(b) *Litteræ Massæi ad Cervinum 23. Febr. 1547.*

(c) *Litteræ Massæi ad Cervinum 4. Decemb. 1546.*

(d) *Litteræ Cervini ad Farnes. 24. Febr. 1547.*

2. Quandoquidem itaque Pontifici liberum erat fœdus prorogare vel solvere, ejus continuationem ex una parte suadebat dubitatio, ne Cæsar ab ipso destitutus corrueret in concordiam indecoram Ecclesiæ, animarumque saluti perniciosam; ex altera, nec ærarium Pontificium, quod Concilii sumptibus hauriebatur, tam magnis suppetiis satis erat, nec illarum indigebat Carolus; propterea quòd Ferdinandus Rex in hostium ditiones ductis copiis, Joannem Fredericum, ac Lantgraviu eò quoque sua transferre arma coegerat: proinde

proinde Superioris Germaniæ urbes hæreticæ sub Cæsaris imperium devenerant, gravibus ab illo impositis tributis oneratas, (e) adeò ut à solis Augustanis trecenta florenorum millia fuerint collata. Verùm hæc omnes rationes oppositis planè cessissent, nisi quædam cæteris validior his accessisset: ea erat novum quod mussabatur, Regis Galliæ consilium inferendi contra Cæsarem in Italiam arma. Hic enim unà cum filii jactura in itæ concordia fructus amiserat: adeoque ad sua pristina jura, quibus in pacificatione cesserat, converterat animum, nova suspitione agitatus ob æmuli res prosperas in Germania, precibusque ac pollicitationibus Protestantium extimulatus. Quapropter Pontifex ubi in fœdere perseverasset, satis intelligebat, oportere ut ipse Cæsari auxilia suppeditaret in eo pariter eventu, per gravissimum & periculum & incommodum, abrupta cum Francisco Rege amicitia, quem adeò præcipuum Ecclesiæ membrum agnoscebat, adeò necessarium ad felicem exitum defensionemque Religionis. Itaque ut hunc turbinem armis Catholicis minitantem dissolveret, Goronum Bertanum Phanensis Episcopi fratrem ad Cæsarem misit, (f) ad pacem illi cum Gallo suadendam; juslitque Tridento transeuntem Legatis mandata communicare, ab eisque nova documenta desumere. At cum Gorono iter facienti infortunium contigisset; susceptus illi Episcopus ipsius frater, vir & prudentiâ ornatus, & Cæsarianis gratosus: ubi tamen Goronus convaluit, ad suum obeundum munus ipse perrexit. (g)

(e) *Ex Litteris Cervini ad Farnes. 4. Februar. ex Diar. 2. Febr.*

(f) *Litteræ Farnesii 2. & 23. Januarii 1547.*

(g) *Litteræ Cervini ad Farnes. 4. Febr. 1547.*

3. Hæc itaque ratio, ne in societatem belli adversus Gallum adigeretur, fœderis continuationem Pontifici dissualit, non ea quam per insulam nequitiam Suavis colorat, dum commemoratas à me causas aut ignorans aut dissimulans, & in temporis etiam anticipationem peccans, rem tribuit felicitati Cæsaris Paulo plus nimio jam suspectæ. Quasi verò subtilissimum id esset arcanum, quod Pontifici jam tum latuisset, cum fœdus sancivit; & quasi longè suspectior futura illi non esset potentia Protestantium, qui & capitales hostes in Sedem Apostolicam conjuraverant, ac inauratos laqueos Pontificiæ gulæ injiciendos in Italiam deportaverant. Jam verò, cum cessatio beneficii injuria ferè loco habeatur, hæc suppetiarum prætermissio, simul & promulgatio Dogmatum Fidei per Synodum habita, effecerunt, (h) ut per eos dies Cæsaris sanguis acresceret; de quo Cardinalis Augustanus Legatos admonuit, adjectis precibus, ut pro Christianæ gentis incolumitate his turbis occurrerent. Verùm dum negotium pacificationis cum Francisco Rege pendeat, novum fœderis nexum Pontifex recusabat. Cum autem à Cæsare per litteras urgeretur, & per officia flagrantissima in libello à Mendoza exhibito, ubi de Concilio primo loco agebatur, Paulus nihil operæ quæ voce quæ calamo intermiserat, ut Mendozæ, ac per eum Cæsari palam faceret, quàm studiose, quàm sincere, quàm rectè in rebus ad Concilium expeditionemque spectantibus sese gessisset. Sed ubi (i) recevit, eo pacto se minimè profecisse, accuratum ea de re Commentarium ad Verallum Nuntium misit, in cujus ore sperabat rationes illas longè efficaciores futuras, quàm in litteris Cæsarianorum: atque ad id fiduciarum epistolam Cæsari per ipsum reddendam conscripsit, quæ delatis sibi à Mendoza litteris respondebat.

(h) *Massæi Diarium 24. Februar. 1547.*

(i) *Litteræ Farnesii ad Verallum, 15. Februar. 1547. inter Commentarios Cervinorum.*

4. Exponebat Commentarius, unaque dissolvebat id, quod in epistola Mendozæ de utroque negotio continebatur. Quod spectabat ad Concilium; significavit Cæsar, fuisse sibi firmissime propositum, ut in eo auctoritas Pontificia illæsa ferretur: se quidem cupiisse, uti dogmatum definitio retardaretur, tum antea de noxa Originaria, ne intempestivè Protestantes irritaret, tum maxime postea de Justificatione, quippe quòd nondum satis maturum videbatur, ac præterea insignium Academicarum super eo sententiam audiendam: id ipsum tamen à se modeste propositum, & in Pontificis potestate prudentiaque repositum. Solite pariter institisse morum reparationi: quòd eam generis Christiani calamitatibus efficacissimum maximeque expeditum remedium existimasset. Obstitisse tum suspensioni Concilii, tum translationi, ne obtentum præberet Lutheranorum contumaciæ jam alioqui patefactæ, quandoquidem recusabant Synodo ab Imperii Comitibus acceptæ se submittere; neve in desperationem traheret etiam Catholicos, qui in hujusmodi Synodo spem omnem componendæ Ecclesiæ collocaverant. His itaque responsum: Pontificem in expetendo Concilio Cæsari nihil cessisse, cum id tantâ sollicitudine habendum curasset, inter tot difficultates coegisset, tam gravi sumptu sustinuisset: postea verò Ecclesiæ dignitatem postulasse, ne Concilium jam coactum otaretur, præsertim in eo, quod sibi vel maxime curandum erat, hoc est, in hæresi extinguenda. Pervicaciam Protestantium ejusmodi esse, ut Cæsarem ad arma capellendam compulerit; quantò minùs sperandum, eos ad tragem per damnationis moram adductum iri: nihilo minus Pontificem in gratiam Cæsaris haud reculasse negotio superedere, dummodò absque Synodi dedecore id fieret, eâ videlicet suspensâ: sed nondum id præstitum, quòd Cæsari non probaretur. In maturando Justificationis Decreto sex menses impenso: Academicarum ea de re sentia in eorumdem scriptis patere; quòd si disertè illa exquireretur, hoc ipsum Concilii dignitati derogaturum, cujus erat, cunctas Academiæ docere ex divini Spiritus sibi præsentis afflatu. Ad reparandam disciplinam adeò pronum esse Pontificem, ut utriusque argumenti tractationem simul habendam permisisset, adversus quàm rerum ordo ac dignitas postulare videbantur: dedisse præterea mandata & amplam auctoritatem de iis agendi etiam quæ suam ad Aulam pertinebant. Si tantam in Synodo cunctationem prævidisset, & induxisset in animum varias nationum jam inveteras consuetudines à se tantum posse facile corrigi absque Concilio, datum se fuisse operam, ut ad eam diem id effectum conspiceretur, quod etiam ut in posterum fieret paratus erat. Translationem gravissimis de causis opportunam sibi visam; ab ea tamen animum averuisse, non quidem ob adductas à Cæsare rationes, quibus neutiquam acquiescebat; sed ob adversum illius animum, cui se concordem præoptabat in iis etiam quæ minùs idonea ex aliis rationibus existimasset.

5. In iis, quæ ad secundum caput, id est, ad bellum spectabant, suam Carolus voluntatem significavit expeditionis continuandæ, donec Protestantes ad obsequium Sedis Apostolicæ pertraxisset. Hoc Cæsaris studium Pontifex commendabat; agebatque, id à se sperari, cum ad illud ipsum obtinendum fœdus coisset, tamen post-

modum per concordiam cum Wirtembergico, variisque hæreticis urbibus initam, infcio Pontifice, fuisset à pactionibus resilitum, sibi que materia querelarum exhibitæ. Verùm cum posceret Cæsar, ut Pontifex suppetiarum continuationem sponderet ultra temporis spatium in fœdere constitutum; is respondebat, se ob exploratas sibi prius suarum virium angustias, ad eos menses promissionem suam coarctasse: nunc verò Cæsarem quâ rebus prosperè gestis, quâ hostibus post fœderis Smalcaldici dissolutionem debilitatis, quâ imposito populis jam subjectis tributo, novi subsidii necessitate minimè premi: sed potissimum inter subsidia videri ipsam cum Gallo pacificationem, cui perficiendâ nullam à se operam per litteras ac per Nuntios prætermitti. Cæterum quemadmodum in aliis pluribus adversus Fidei hostes expeditionibus Cæsari citra omnem obligationem opem tulerat; ita se contra Lutheranos illi subventurum, quantum & necessitas posceret, & vires paterentur.

6. Querebatur dein Cæsar, Pontificem scriptis ad Helvetios & ad Galliæ Regem litteris, expeditioni obfuisse: cum per eas palam fieret, bellum non eâ solâ gratiâ susceptum, ut Protestantes ob contumaciam in Imperium plesterentur, sed ut ad veterem Religionem adigerentur. Ad hæc Pontifex: Mirari hujuscemodi querimoniam, cum enim Cæsare ipso petente hæ conditiones in sancito fœdere fuissent appositæ, & Apostolicus Legatus cum tanto militum numero contra Fidei perduelles missus esset; quisnam verum rei consilium ignorare posset, bello prorsus politico sibi conficto? Præterquam quod illæ Pontificiæ litteræ quasitæ, sollicitatæ, atque inspectæ jam fuerant à Cæsaris ministris: proinde si perniciosæ evassent. Pontificem justius expostulaturum, quod ab iis viris, quibus ipsi fides habenda erat, ea fuissent efflagitata, quæ susceptis armis nocerent.

Adjiciebat Cæsar: Se, ut Pontificis cohortationibus morem gereret, bellum aggressum, ex quo potissimum emolumentum in Apostolicam Sedem erat redundaturum. His Pontifex reponerat: Admodum se lætari, tantum sua consilia valuisse apud Cæsarem, qui hoc posito, tametsi nihil aliud à Pontifice accepisset, plurimum ipsi deberet, quod ejus operâ expeditionem suscepisset, quæ tantum Dei obsequio, tantum Cæsaris gloriæ conducebat, ac tam feliciter cefferat: decerptum hætenus fructum unice penes Cæsarem esse, urbibus locisque suam in potestatem redactis; Sedis verò Apostolicæ emolumenta esse solum in spe: quamquam hæc ipsa spes niti firmissime videretur in eo, quod Cæsar Divinæ gloriæ fœderisque pactionibus debebat.

7. Conquerebatur iterum Cæsar, complures ex Italicis militibus stipendiorum penuriâ discessisse. Contra subjiciebatur, ea fuisse semper integrè persoluta, perinde ac planè in duobus superioribus subsidiis à Pontifice Pannoniæ suppeditatis. Proinde aliquorum redditum tribuendum potius locorum asperitati vel incommodis, quibus illi se ibi malè acceptos querebantur; Italos omnium primos illic affuisse, adeoque strenuè pugnasse, ut ipse Cæsar ab iis sibi satisfactum testaretur.

Petebat insuper, ut stipendia supplerentur, rotidem Germanis solvenda, quot Itali abscesserant. Respondebat Pontifex; Hunc militum secessum non Italis peculiarem fuisse, sed Hispanis Germanisque communem; plerosque Italicorum non castris, sed vitâ in præliis decessisse; adeoque censere; nullâ se amplius obligatione teneri: verumtamen hujusmodi supplementum modicam

ad summam redigi, nec se reculare expertorum hominum arbitrio rem committere, suoque cui-cumquè debito satisfacere.

8. Iterabantur à Cæsare querimoniam, quod nollet Pontifex in Hispania pagos Ecclesiasticis beneficiarios divendi, aliave ratione pretium quingentorum scutorum millium ex his conquiri. Sed opponebat Pontifex apertum pactionum tenorem, quæ, quantum ad hujusmodi venditionem spectabat, fuerant à Senatu Vaticano repudiata, concessio ut Cæsari aliunde satisfaceret. Id porro intelligi non poterat de quingentis scutorum millibus: nam pactiones, quas diximus Senatui propositas, habebant, Ecclesiarum in annuis proventus jacturam, esse à Cæsare redditibus æqualibus aliunde reparandam; adeoque nullum inesse jus Cæsari, quingenta scutorum millia, nisi cum ea jacturâ reparatione, deponendi. Alias Cæsaris Ministris visum abundè fuisse, à Pontifice oblata trecenta scutorum millia; & tamèn huic summæ post reditum Farnesii Legati accessionem à se factam. Claudebatur responsum tum enumeratis ingentibus subsidiis, quæ Pontifex & Ecclesiastici variis modis in illud bellum Cæsari subministraverant, adeo ut ipsi magna ex parte subvenerint; tum argumento ex his aliisque præteritis beneficiis deducto, quantum in Pontifice fiduciæ in posterum Cæsari collocandum, pro eo ac ratio postulasset, citra omnem obstrictâ fidei necessitatem.

Sic igitur Pontifex majoris obligationis vincula declinabat, donec pace composita inter Carolum & Franciscum, metu solveretur, ne per fœdus cum Cæsare in Gallum arma consociaret. Verùm uti spes pacis tunc tenuis affulgebat, ita nullus postea exitus fuit, & quod Carolus à pacificatione nimis aborreret, & quod oblatum illius sequestrum averfabatur. (k)

(k) Ex variis litteris Veralli Nuntii ad Farnesium Cardinalem, in volumine Archivii Vaticani, cui titulus, Litteræ Veralli, anno 1542. usque ad 1547.

9. Quod ergo ad pacis negotium spectabat, jam initio Cæsar alienum ab ea animum Nuntio præ se tulerat, causatus haud posse salvâ dignitate ad illam pacem se flectere; propterea quod crederetur ipse alio implicatus bello ad eam per vim pertrahi. Sed revera nec possessas restituere provincias is volebat, nec inire concordiam, ubi etiam consentisset Gallus, ut quæcumque ipse obtinebat, sibi retineret, acri curâ stimulatus, quod Sabaudia Dux sanguine ac fœdere sibi conjunctus, adhuc ditionis suæ parte non modicâ orbatus esset, quam ei tamquam Cæsaris clienti Gallus ademerat. Quapropter, ubi primum Goronus rem proposuit, Carolus respondit commotior: Regi quod neque suum neque meum est retinere non licet: animique commotio aucta est, delata sibi Regis Galliæ splendide minitantis voce (tametsi Gallicus apud Cæsarem Orator eam inficiatus sit) à se nimirum eousque molestiam Cæsari haud exhibitam, ne expeditionem in hæreticos inturbaret, tunc verò cum victorem cerneret, velle se illi bellum inferre. Quâ voce satis intelligebat Carolus, triumphum ipsius Cæsaris à Gallis ante victoriam cani. Proinde in ea verba coram Oratore Gallico prorupit: Si id ita feret, se ad Gallum perventurum, & viam callere; volens per hæc in memoriam revocare angustias, in quas Gallos conjecerat, cum armatus Galliam divexaverat, unde postea postrema inter eos concordia manaverat.

10. Quod verò ad pacificationis sequestrum, ad Pontificem inquam, pertinebat, Cæsar incredibilem animi amaritiam conceperat ob id ipsum, ad quod

quod pax conducere potuisset, videlicet ob memoratam subsidii cessationem: idcirco ad acerbissimas cum Nuntio querelas progressus, inter cætera dicebat, Boni pastoris, quin etiam probi hominis non esse, in ejusmodi rerum conditionibus ipsum deferere: ab aliis in orbem Gallicum contrahi in juvenili ætate, at infenili à Pontifice, tametsi reverà juvenis, etiam Gallis fuisset addictus. Cumque responderet Nuntius, Nulli partium adherere Pontificem, subiecit ille: Ita enim verò; sed hæc in medio persistendi ratio Christianam Republicam evertit. Affirmabat, comperit sibi esse, Paulum in Francisci Regis gratiam à fœderis continuatione recedere; id pollicitum Oratori Gallorum Regis, prosperos sibi successus obturbare conantis, ut proinde Constantiam, Ulmæ & Augustæ exemplo se Cæsari dederè meditantem, Rex ad oblectandum animaverit.

11. Ad has expostulationes haud desisterat Nuntius dignitatem & causam sui Principis sustinere, commemoratis Pontificiis sumptibus in eam Cæsaris expeditionem, septingentis quinquaginta scutorum millibus, & traditâ facultate alia decies centena millia ab Ecclesiis excerpta: belli periculis & incommodis duo nepotum dilectissima capita objectasse, atque suæ ditionis novena militum millia amisisse; adeoque ingens videri Pontificis infortunium, quod tam caro pretio non benevolentiam, sed inimicitiam Cæsaris coemisset, sed quod simul eum deliniret, simul per spem alliceret ad concordiam, subiecit, Præterita tam ampla, tamque recentia beneficia, pignus futurorum, & quasi firmissimum vadimonium esse posse; nihil quippe fortius ad nova beneficia conferenda homines trahit, quàm cura ne vetera, si ingentia fuere, deperdantur: quare cum in id coalerent tum animi propensio, tum studium Religionis, dubitari non posse, quin Pontifex libenti animo esset Cæsari suppeditaturus quicquid per vires, rerumque conditiones licuisset. Verùm nemini melius innotescere, quàm ipsi Cæsari, cujus potentia cæteris præcellerat, quibusdam in rebus peragendis reverà minùs esse liberos, magisque subiectos quàm cæteros, eos ipsos, qui supremi cæterorum Domini nuncupantur. Hujuscemodi nubes inter Cæsarem & Pontificem tunc obvolvebantur, è quibus erupere postea procellæ, gravem perniciem immensumque terrorem Christianæ Republicæ inferentes.

12. Varia cum Patrum in Concilio funera, tum principum extra Concilium eos menses nobilitarunt. (a) E Patribus obiit Joannes Calvus, Minorum Observantium Moderator, à Corsica, integritate vitæ doctrinæque conspicuus, unde communem venerationem amoremque sibi conciliarat. Decessit paulò post (b) Henricus Loffredus Episcopus Caputaquensis, vir litteris ac Religionis studio præstans, ac Cæsaris apprime studiosus, sed linguâ minimè cautus; quapropter paucos ante dies, (c) dum de propositis emendationis Decretis ferret sententiam, ea sophistica nominarat: de quo Montanus in alio cœtu acriter conquestus, dissimulato ejus nomine dixit; Licere quidem cuique quæ sibi viderentur de Decretis, velut embryonibus non partibus, propositis expromere: sed aliud esse dicendi libertatem, aliud contumeliæ jactandæ licentiam; cum præsertim ea contumelia Legatos peteret, qui peculiaribus congressibus præerant; perinde ac si vellent per verborum ambages non dirigere, sed intricare conjicere Christi cultores. Sed dictum postea Loffredus excusavit, professus, se nihil aliud per vocem sophistica significare voluisse, nisi ambigua & obscura. Justa

illi solemniter persoluta, collegis omnibus confluentibus.

(a) *Diarium Massarelli*, 21. *Januar.* 1547.

(b) 6. *Martii ut in Diario.*

(c) *Diarium*, & *Acta* 8. & 16. *Februar.*

13. Alio externo funere sublatus est Synodus unus ex præcipuis doctrinâ Episcopis. (d) Etenim uxore Guidobaldi Ducis Urbinatis extinctâ, vir ejus gravissimo oppressus mœrore, Beranum supra cæteros intimum sibi tam instantèr ad solatium poposcerat, ut Legati repugnare nequierint. Beranus verò eadem operâ simul mœstitiam ob amissam conjugem ex animo Ducis detersit, simul alienationem à Pontifice ob veteres offensiones, illum cohortatus, ad prolem virilem sibi quærendam per nuptias Victoris Farnesii Petri Aloyssi filii, quæ postmodum Christianarum Principum exemplar eluxit.

(d) *Litteræ Cervini ad Farnesium* 28. *Februar.* 1547.

14. Majoris Principis sub idem tempus viduitas obtigit, defunctâ (e) Anna Regis Romanorum conjugè, quæ Pannoniæ diadema viro detulerat, spinis magis quàm gemmis contextum.

(e) 27. *Januar.* ex *Diario Massarelli.*

Postridic quàm Anna obierat, (f) diem clausit Henricus Octavus Angliæ Rex, idemque inter Christianos Principes per annos plurimos maximè inglorius, planeque miserrimus. (g) Quisquis editam ab illo stragem evolvit tot hominum quæ sanguine, quæ magistratu, quæ doctrinâ præstantium, ut incestas tuas nuptias, & sacrilegam hierarchiam sustineret; mirabitur profecto, vel ex horrore Regem illum non contabuisse, qui se tot nobilissimorum capitum carnificem intuebatur. Retinuit, quamdiu vixit, inter incendia libidinis ac furoris aliquam etiam pietatis favillam: novas hæreses semper abominatus est, & per Ecclesiasticam, quam impiè sibi arrogaverat auctoritatem, eos viros elegit Episcopos, quos postea sub impiis illius successoribus, ut Fidem Orthodoxam affererent, exilia & compedes nobilitarunt. Tot ab eo fuerant contracta conturbia, & tam oppositæ sententiæ prolatae ad ea modò legitima modò irrita declaranda, ex norma non alterius legis quàm suæ ex legis libidinis, ut ad lites, adeoque ad bella vitanda, regni Ordines satius habuerint, ipsi parenti successionei judicium arbitriumve permittere. Nominavit ille primò unicum quem habebat virilis stirpis Eduardum, tertiæ conjugis Janæ Sæmeræ filium; deinde Mariam, primo loco genitam à Catharina prima & legitima ipsius conjugè; tertio Elisabetham, ex Anna Bolena susceptam. Illud Henricus infortunium passus est, quod tantoperè Principes exhorrent; nimirum, paucos intra annos cunctos sibi filios, nepotem nullum Regni successores habuisse; ulciscente fortasse Deo multiplices nuptias, quibus virilem sibi prolem perpetuare conatus fuerat cœlo vel invito. Eduardum monuit, ne primatu excepto, ab Ecclesia Catholica quidquam recederet; sed extemplo constitit, perinde id fuisse, ac firmitatem parietis commendare, simulque fundamenti everisionem imperare; mox enim successor in hæresim præceps corruit, & Britannia postmodò tamquam in Africam conversa est, monstrorum omnium feracem.

(f) 28. *Januar.*

(g) *Vide Spondanum anno 1547. n. 16. & quos ipse citat.*

15. Deludit Suavis conceptam tunc à Catholicis spem, futurum nempe, ut filius à patre discorderet; atque verè discordasse, exceptis confessionis doctrinis Ecclesiæ Romanæ repugnantibus. Si spes omnes

omnes successu vacuæ irrisorem merentur, oportebit Theologicam Spei virtutem deridere, quæ sanè à Deo cunctis fidelibus præcipitur, & tamen in ipsorum pluribus eventu carebit. Sed me iuvat iterare quod dixi, & aliàs dicam, quò in lectorum animis altius imprimatur: Quòd huiusmodi spes vacua fructu ceciderit, observetur ab eventu, cuius maiorem iacturam intulerit, an Romæ, quæ splendorem amisit, ab Angliæ ejusque Principum obsequio prius sibi collatum; an Angliæ, ejusque Principibus, qui aureum illud pacis vinculum amisere, ab ipsis servilem dominantis Romæ catenam existimatum.

CAPUT IV.

Confutantur varia Suavis dicta adversus Decreta Sessiois septimæ de Sacramentis novæ legis, eorumque numero: de discrimine inter ea ac Mosaica; ac de voto Baptismi, ad primam Justitiæ susceptionem necessario.

1. Regrediar cum Suavi ad Concilii res. Expiscatur ille ex hæreticorum libris rationum momenta magis popularia adversus varia Fidei dogmata Tridenti sancita; fingitque, à quibusdam certis Theologis ea ibi proposita in privatis conventibus, quorum nomina, propriasque condiciones exprimit more fabulatorum, ad vulgi fidem aucupandam: nullam tamen earumdem rationum solutionem postea refert, quippe qui satis non habet insinuare, Decreta illa fuisse cum auditæ veritatis ignorantia confecta, sed insuper persuadere contendit, cum pertinacia contra patefactam veritatem pronuntiata. Quamvis autem harum quas narrat disputationum nihil comperiam; tamen quia nonnulla ex illis argumentis, cujuscunque sint auctoris, responsionem aliquam postulant, saltem apud complures non apprimè doctos; breviter hic ea referam, ac refellam, non tamen quantum potest, sed quantum sufficit.

2. De numero Sacramentorum dicit, Omnes convenisse, ea septem esse propter auctoritatem Scholasticorum post Magistrum Sententiarum, ob auctoritatem Concilii Florentini, & Ecclesiæ Romanæ traditionem. Sed cur præterit, ea de re Græcam pariter Ecclesiam convenire, quæ octo abhinc sæculis à Romana descivit? Cùm tamen super eo cum Romana consentiat, fateri necesse est, id in utraque à primo fonte dimanasse, à Christo videlicet & ab Apostolis.

3. Addit, à plerisque dissuasum, statui septem, & non plura esse propria Sacramenta; sed eos maluisse nihil sanciri, an cuncta quæ propriè dicuntur Sacramenta, septemne sint, an pariter aliud quidpiam propriè sit: studetque huiusmodi consilium corroborare, quoniam sententiis de Sacramenti definitione, & in quo ipsius natura sita sit, adeò variantibus, certò statui non poterat, quæ & quot ea planè essent: Vulgaris omnino cavillatio! Ergo quoniam variæ sunt opiniones de natura quantitatis, & an sita sit in peculiari aliquo accidente, an in sola materia, an etiam in singulis corporum qualitatibus; idcirco fidenter nobis statuere non licet, hoc illud ve quantum esse: quoniam tot sunt argumenta de numeri natura, num is solis unitatibus absolutis confletur; num relatio, ut ajunt, insuper illis addenda, quæ vel reverà aliquid sit, vel ab ipsa ratione concipiatur; idcirco ne in ancipiti fortasse pendet qui & quot numeri inter unitatem ac denarium intercedunt? Aliud est, quemadmodum alibi diximus, ignorare quid saltem extimè res quædam sit, & pro vulgari nominis significatione; aliud, ejus intimam

rationem haud penetrare. In priori sensu constat inter Scholasticos, quid sit Sacramentum, idque satis est, ut enumerentur: quo pacto ut enumerentur planetæ, opus non est, ipsorum naturam introspicere, sed sufficit nominis significationem percipere. Quapropter vocabulum Christiani Sacramenti (tametsi per ampliorem significationem ab antiquis Patribus sæpè usurpetur) quo pacto nunc intelligitur à Scholasticis, sonat signa quædam sensibilia, per ritus ac cæremonias exhibita Christi nomine, quæ, modò debitæ condiciones adsint, gratiam certissimè conferunt supra eam mensuram, quam exigunt meritum ac præparatio suscipientis.

4. Ex hac declaratione palam fit, cur inter Sacramenta non connumerentur Abbatibus benedictio, Cardinalium creatio, martyrium, & huiusmodi plurima, quæ Suavis memorat: nimirum quia priora duo gratiam non impertiunt; tertium, si eam confert, certo quodam ritu, statisque cæremoniis haud exercetur, neque Christi nomine, sed potius in Christi odium infertur. Probè quidem observavit Joannes Caravaialius ex Ordine Minorum Observantium, putari à Gabriele Biel, (a) susceptionem Eucharistiæ peculiare quoddam Sacramentum esse, utpote quæ gratiam infundat; non tamen propterea revocata in dubium fuit sententia, quam cæteri scriptores complexi sunt, & quæ à Florentino statui, & à ratione confirmari visa est. Siquidem Eucharistiæ susceptio distinctam gratiam non affert, sed mera quædam applicatio est, qua Eucharistia reipsa gratiam conferat. Unde autem fiat, quòd hujusce Sacramenti susceptio non veniat (quod Petrus Cardinalis Aureolus opinatus est) in Sacramenti constitutionem, quamvis Eucharistia, nisi suscipiatur, gratiam nequam pariat, nihil attinet ad Sacramentorum numerum; & à nobis forsitan alibi declarabitur, ubi ea, quæ in alia Sessioe de Eucharistia stabilita sunt, recensebimus.

(a) In 4. distinct. 8.

5. Non igitur latebat Scholasticos, nec apud eos discordabat significatio Sacramentorum novæ Legis, quantum opus erat, ut quænam propriè essent discernerentur. Hoc posito, quis ambigat, à Synodo declarandum fuisse, ea propriè significari? Qui non propriè loquitur, nisi à rerum conditionibus idipsum explicetur, non docet, sed decipit. Similiter necesse erat numerum ita statuere, ut quilibet major excluderetur: non modò quia liberum aliter fuisset cuique pro suo arbitratu nova comminisci; sed quia in aperto erat, eam semper fuisse sententiam Ecclesiæ, ac præcipuè Synodi Florentinæ, quæ docet, ea septem esse, & singulatim enumerat. Quod si non satis id foret, ut ea septem esse dumtaxat declararetur; neque pariter esset satis, ut constaret non esse plures quam tres Divinas Personas, antiquissimum Trinitatis nomen ab Ecclesia usitatum, & quòd tres tantummodò in sacris Litteris numerentur, adeoque unicuique licuisset Personarum catervam in Deo fingere. Quis porrò, nisi mente captus diceret, Terram, Aquam, & Aërem, tria esse elementa; & ubi quis opponeret, ea esse quatuor, responderet, id neutiquam à se negatum, & in quatuor unitatibus tres etiam contineri? Satis unusquisque intelligit, an per huiusmodi formam definiendi Ecclesia magisterium se dignum exerceret ad fideles erudiendos. Non igitur eò quòd rationes à Suavi productæ ambiguum redderent eorum numerum, quæ apud Christianos vera & propria sunt Sacramenta, dissuasent nonnulli ea verba, nec plura, nec pauciora; sed quia celebrantur non

non alia verba esse adhibenda, nisi quæ usurpaverant Florentina Synodus, quarta Carthaginensis, Hugo Victorinus, & alii antiquiores. Verumtamen his responsum est, nondum ea tempestate emeruisse duas illas hæreses, quibus opprimendis opus erat illius veritatis explicatione, quæ in eorumdem Conciliorum Decretis implicitè continebatur: altera quippe hæresis affirmabat, duo vel tria esse vera Sacramenta; altera verò, Sacramentum esse quodlibet signum, quò in sacris Litteris gratiæ promissio continetur, cujuscumque sunt etiam elemosyna & precatio.

6. Quod attinet ad mysticas septenarii numeri rationes, quas Suavis Patrum disputationibus ad eos deridendos attribuit, observandum est, aliud esse, veluti probationem dogmatis illas adducere, quòd stultum sanè fuisset; aliud verò, aliunde jam firmatà illius probatione, numeri convenientiam exquirere. Hoc sanè aliquis ex Theologis suis scriptioibus præstitit in transcurso; quòd irrisorem si meretur, irridendus etiam erit, non inquam Plato, sed S. Gregorius, & præ cæteris S. Augustinus, qui mysteria frequenter observat in numeris. Enimverò cùm certissimum nobis sit, infinitam inesse Deo sapientiam, nec ullam rationem atque convenientiam, quamvis subtilem & abditam, occurrere nobis posse, quam ille non noverit, suspicari non licet, ne in ejus operibus ac verbis interpretandi id nobis contingat, quòd Plutarcho accidit, cùm in Homeri versibus ea disciplinarum arcana deprehendit, de quibus numquam fortasse Poëta cogitavit. Præterquam quòd Catholici convenientiam numeri septenarii in Sacramentis haud certè (b) in huius numeri generatim excellentia fundant, sed in eo quòd vetus Testamentum ubique hoc numero utatur in purgaminibus antiqua Lege præscriptis, quæ constat umbras ac figuras fuisse aliarum purgationum efficaciorum, quæ Legi gratiæ reservabantur; modò siquidem præcipiebat septem diebus peragi, modò septem vicibus aspergi sanguinem. Quare admodum verisimile fuit, numerò figuræ numerum rei figuratæ respondere.

(b) Vide S. Thomam in 4. dist. 2. q. 8. & tertia parte q. 65. art. 1. & contra Gentes lib. 4. c. 58. & Bellarm. de Effect. Sacramentorum l. 2. c. 26.

Refert Suavis, votum, hoc est desiderium Baptismi, compluribus visum ad justificationem minimè necessarium, quandoquidem Cornelius & pius Latio absque ulla Baptismi notitia gratiam suscepere: verum alios respondisse, votum saltem implicitum esse necessarium, quoniam hi ambo si novissent Baptismum, expetiissent. Sed primò quidem accuratius danda fuisset opera Suavi hisce doctrinis intelligendis, si studebat verisimilium imitari Tridentinorum Theologorum dicta, qui numquam pii Latronis exemplum adduxissent; optimè gnari communis sententiæ, docentis, obligatione suscipiendi Baptismi, quamvis à Christo, antequam pateretur, prænuntiati, neminem devinctum fuisse, nisi post illius mortem; tametsi variant opiniones Doctorum, quandonam primò vim habuerit illius suscipiendi præceptum. Mirum itaque non est, si alter adversariorum sine norma tantum veritatis, sed ne verisimilitudinis quidem, rationes comminiscens ab altero adversario adductas, ita etiam de cætero eas mancas ac deformatas affert, ut nonnisi ad fidem veritatis elevandam valeat. Quænam hæc est explicandi ratio, quò pacto ipsa perfectà dilectio, quæ Deus amatur, & quæ ad justificandum satis est, implicitum Baptismi votum involvat? Implicitum dicitur non id

Histor. Concil. Trid. Pars II.

quod esset, sed quod reapse est, quamvis in altero involutum, adeoque non satis conspicuum. Et hac ratione in voluntate generali peculiare quoddam implicitè continetur: non quia illud expeteretur, si tunc innotesceret; sed quia quicumque totum vult, singulas illius totius partes confusè vult.

8. Sic igitur res se habet: Homo expers Baptismatis, ut justitiam adipiscatur absque Baptismate, necesse est super omnia Deum diligat, velicque integram illius legem universè observare; quamquam ipse peculiaria præcepta vel ignoret, vel non reminiscatur. Jam verò lege Christiana potissimè post Fidem Baptismus præcipitur; adeoque Baptismi votum ad justitiam consequendam est necessarium. Animadvertendum præterea, huiusmodi necessitatem non sufficere rei quam intendimus explicandæ, cùm ea communis sit voto adimplendi cætera præcepta; à quo tamen voto conferri justitiam non dicimus, sed ex eo vim infundendæ gratiæ adscribi huic voto Baptismatis: quoniam nullius alterius Divini præcepti, observatio fuit instituta, ut conferat primam gratiam, & tamquam opus quòd vitam generat; sed solum quòd antecedens augeatur justitia, & tamquam opus quòd à spiritali vita nascatur. Quamobrem quia huiusmodi opera vim non obtinent mortuæ animæ ad vitam revocandæ, cùm reipsa exercentur; multò minus hanc vim obtinet votum ea perficiendi: sed istam Baptismi susceptionem suapte naturà anima non vivens, sed mortua præcedit, cui ut vitam conferat, ea susceptio est instituta; adeoque ipsius susceptionis voto, quòd in perfectà dilectione Dei continetur, hæc cælestis vitæ generatio assignatur. Quòd autem dixi de voto Baptismi, locum habet proportione in voto Sacramenti Pœnitentiæ, respectu eorum, qui post acceptam à Baptismo vitam lapsi sunt.

9. Deinde Dominicanis appingit, acriter eos studuisse, ut Franciscanorum opinio prosciberetur, Sacramenta videlicet non esse gratiæ causas físicas, sed solum morales; Legatos verò, diffisos à se posse illos satis comprimi, ea de re Romam scripsisse, simulque significasse, Religiosorum licentiæ frantum injiciendum: quòd ne guttulam quidem veri continet. Etenim omnibus in comperto erat, certum esse, ac statutum Concilio, nolle sententiæ cuiquam officere, cui nobilis aliqua è scholis Catholicis militaret.

10. De discrimine inter Sacramenta veteris ac novæ Legis, recitat Suavis multas differationes, seu potius fabellas; ut in dubium revocet Catholicam veritatem, quæ docemur, conferri ab alteris gratiam, ab alteris, quatenus Sacramenta sunt, tantummodo significari. Narrat primò, aliquem ex Theologis hanc definitionem dissuasisse, admonentem, res omnes, quæ genere quodam conveniunt, adeoque omnia Sacramenta debere pariter unam certam proprietatem obtinere. Quis inficiatur? Sed non eam proprietatem, quam Suavis cum suis novatoribus velle, esse nimirum mera gratiæ signa. Communis proprietas, & quæ generatim inest tum veteribus tum novis Sacramentis, in eo est sita, quòd utraque quædam cæremoniæ sint subjectæ sensibus, à Deo institutæ, & gratiam significantes, tamquam Divinæ ipsius gratiæ promissiones. Discrimen verò inter duo genera, quæ subalterna dicuntur à Dialecticis, sub hoc superiore genere contenta; inter, inquam, Sacramenta Mosaica & Christiana, in eo est, quòd altera gratiam præsignificabant per futura Sacramenta Legis novæ conferendam, altera verò eam significant tamquam conferendam à se ipsis, eo fere

facto, quo pluviam significant, cum rana in paludibus coaxantes, tum nubes in aëre constrictæ: illæ significant pluviam à venturis nubibus effundendam; hæ verò pluviam, quæ ipsæ gravidæ sunt, & quàm ipsæ profundunt. Nec certè hoc discrimen fuit à Scholasticis voluntariè excogitatum: S. Paulus cunctas antiquæ Legis ceremonias appellavit elementa egena, vacua, & umbras. Et è diverso habemus in Evangelio, hominem in Baptismo renasci; remitti in cælo peccata, cui remittuntur à Sacerdote; à carne & sanguine Christi, eam manducantibus, & hunc bibentibus, vitam conferri; per manuum impositionem Spiritum sanctum accipi: quæ ostendunt, Christiana Sacramenta non esse sterilia quædam signa, sed effectrices causas, fœtas sanctitate quam promittunt. Non tamen negaverim, potuisse à Suavi excusationem aliquam adduci, cur difficile sibi esset virtutem hujusmodi in Christianis Sacramentis credere: cum enim ipse tam frequenter ea suscepisset, numquam inter se quidquam expertus fuerat, unde hanc sanctitatem sibi affusam conjiceret.

CAPUT V.

Expenduntur quæ Suavis disputat de Characterè per triplex Sacramentum impresso.

1. **P**ergit Suavis differere de Characterè, quem secundum Catholicam veritatem imprimunt in anima tria Sacramenta, quæ iterari nefas est. Dicit, quibusdam minimè probatum, hæc fuisse universalem veteremque sententiam Catholicorum, cum animadverterent, Scotum (a) sibi persuasisse, id necessario non trahi à verbis sacra Scriptura, vel Patrum; sed solum ab Ecclesiæ auctoritate: qui modus, inquit, huic Doctori consuetus est, urbane quidpiam negandi. Enormis profusus impostura! perinde quasi Scotus Ecclesiæ auctoritatem flocci faceret. Vel unus mihi demonstraret locus, ubi religiosus ille non minus quàm ingeniosus Theologus indicet, negari à se id, quod alibi fassus fuerit auctoritate Ecclesiæ comprobari. Is itaque aliter, quàm alii communiter, opinatus, Scripturæ ac Patrum effata satis aperta non esse ad eam veritatem sine ulla dubitatione firmandam concludit; Propter ergo solam auctoritatem Ecclesiæ, quantum occurrit ad præsens, est ponendum, Characterem imprimi: ad hoc autem poni possunt tres congruentiæ: his verò allatis, cuncta postea opposita argumenta dissolvit. Unusquisque jam expendat, an hic sit modus urbanè & civiliter negandi. Quin ex hoc ipso quod Scotus ante tria sæcula confessus fuerit, veritatem hanc in Ecclesiæ auctoritate niti, & propterea se illi assentiri, satis liquet antiquitas & concordia hujusce sententiæ, quam eodem Scoti testimonio conatur Suavis oppugnare.

(a) In 4. destim. 6. quæst. 9.

2. Mox enumerare aggreditur varia Scholasticorum opinamenta, quidnam sit Character, quasi Theologis Tridentinis id fuisset definiendum: & tamen constat, hujusmodi sententias à Scholasticis productas eâ ratione fuisse, quâ Ptolomæus mundi systema ordinavit; nimirum, non quòd ipse arbitraretur hanc universitatem ita plane cum suis omnibus sphaeris ac sideribus esse compactam & collocatam; sed solum quòd statum situmque rerum possibilem construeret: qui si fortè veritati responderet, ea omnia evenirent phænomena, quæ in cælo terraque observantur; tamen si Deus ac Natura moliri potuissent innumerabiles alios rerum ordines aptiores, nec nobis excogitados, ex quibus eadem phænomena provenirent. Idem Scholasticis labor

est de Characterè, aliisque obscuris quæstionibus: varios, inquam, modos excogitant, qui si cum vero concordarent, id ipsum planè eveniret, quod in ea re nobis ostendunt non cæli phænomena, sed cæli oracula. Cæterum quoties contingit, ut perspicuè quidem constet rem quamdam esse, simulque ut omnino simul lateat quid illa sit? Potestne quidquam clarius patere, quam esse tempus? Et tamen quidnam sit tempus, adeò obscurum est, ut vel ipsa perspicacissima Augustini mens in tenebris hæserit. Dei voluntatem esse liberam, adeò verum est, ut ne ab Ethnicis quidem plerumque negetur: sed quid sit hæc ipsa libera Dei voluntas, nodus est adeò inexplicabilis, ut quæcumque ad eum dissolvendum rationes excogitentur, omnes tandem vix probabiles habeantur. Itaque in hujusmodi rebus, ad fidei magisterium spectat docere an sint; ad ingeniorum palæstram, indagare quid sint. Quare, ubi res agitur de dogmatis statuendis, non de habendis disputationum consiliis, oportet Augustinum imitari; cui cum è sacris literis exploratum esset, malos dæmones igne torqueri, animadversâ explicandæ rei difficultate, Satis est, inquit, scire id fieri miris sed veris modis. Suavis verò confidit persuadere se posse, Hieronymum Oleastrum, Virum doctissimum, auctorem fuisse, ut in Concilio stabiliretur de Characterè, aliorumque Sacramentorum effectibus quædam sententia, affirmans nescio quod ornamentum ab illis omnibus impressum in animis; ita tamen, ut ab eorum quatuor imprimatur debile, à tribus verò indelebile. Sententia quidem non modò ab aliis Scholis oppugnata, sed à Thomistis plerumque deserta, & quæ à S. Thoma in juvenili prius ætate concepta, in senili postmodum educata non fuit; quod ipse quoque Suavis observat.

3. Sed quoniam de hujusce Characteris impressione Suavis perinde blaterat, ac si id esset arbitrium Scholasticorum inventum, haud omnino prætereunda puto hujus dogmatis fundamenta. Multa sunt in sacris Paginis effata, quibus dicimur à Deo signari, sigillo imprimi, suæque hæreditatis pignore donari: (a) quod sæpe disertius & clarius affirmant, nominatim de Baptismate, Confirmatione, & ordine, antiquissimi Patres Græci ac Latini (b) à quibus Magister Sententiarum postea desumpsit, qui eorum dictis suum Opus contextit: præcipuè verò notatu dignum est Augustini dictum productum à Seripando, acriter contendente, ut articulus non tamquam probabilior, pro eo ac aliqui sentiebant, sed tamquam certus reciperetur. Hæc igitur habet Augustinus in Epistola vigesima tertia: *Baptismi Sacramentum sufficit ad consecrationem, quamvis ad vitæ æternæ participationem non sufficiat: quæ consecratio veum quidem facit hæreticum, extra Domini gregem habentem Dominicum Characterem: corrigendum tamen admonet sacra Doctrina, non iterum similiter consecrandum.* Idem usurpat vocabulum hic Doctor alibi sæpissimè; affirmatque tum ipse tum alii veteres Patres, hujusmodi Characterem ex anima evelli non posse, atque ea de causa tria quæ diximus Sacramenta iteranda non esse.

(a) 2. ad Cor. 1. & ad Ephes. 11.

(b) Bellarm. de Effect. Sacram. l. 1. cap. 2.

4. Quemadmodum itaque similes loquendi formulæ, quæ certè qualitatem aliquam nobis intimam & impressam sonant, apud sacras Literas, de gratia quæ justis reddimur, usitatæ, trahebantur ab hæreticis ad non propriam sed metaphoricam significationem; ita quoque de Characterè fiebat. Quod

Quod eas hoc pacto interpretarentur, hæc erat ratio: quia nimirum inter homines potestas & adoptio nihil verè qualitatis imprimunt; & tamen de ipsis eadem dicendi ratio adhibetur, cum Jurisperiti de illarum viribus ac nexibus ita loquantur, ac si physicæ reverè qualitates intrinsecus inessent possessoribus: adeoque existimandum, sacras Literas consuetudinem hominum secutas, similibus loquendi formis in eandem sententiam usas fuisse; cum alioquin humanum exemplum ostenderet, opus non esse hujusmodi qualitatis sive ut homo per justitiam adoptetur à Deo, sive ut operandi potestatem in memoratis Sacramentis accipiat.

5. Sed ita disputantibus disparilis exempli ratio nequaquam animadversa: id enim apud homines ab ipsorum imbecillitate procedit, quæ potis non est alios nobilitare atque cohonestare per intimas reverè animi dotes, jus ipsis aut hereditatis aut magistratus impertientes. Cum autem id præstare non possint, fingunt quodammodo eas dotes homini tribui ac infundi; adeoque inter se conveniunt in agnoscendo colendoque eo filio adoptivo, seu constituto Magistratu, perinde atque is qualitate interiori fuisset ornatus, quæ hujusmodi cognitionem aut potestatem illi contulisset. Atqui Deus quidquid vult potest, & quod efficit numeris omnibus perficit; quocirca quæ vellet homo, sed nequit in iis quæ tribuit efficere, adeoque planè fingit, ea Deus reverè præstat per inditas animis penitus dotes, simulque per adjecta supra naturæ conditionem decora ac vires. His autem dotibus alia peccata delentur, & hujusmodi est grata, quæ justis reddimur; alia lituræ non subjacent, cujusmodi sunt id quò quispiam Christianus efficitur, id quo militarem Christi tesseram obtinet, & id quo in hæc militia magistratum ac potestatem accipit: atque hæc postrema decora Characteres appellantur, & ab illis Sacramentis imprimuntur, quæ ex institutione Christi, veterique Ecclesiæ usu ne post peccatum quidem iterari fas est. Jure quidem ille sapiens quæstus est, humana ad Deorum numina in suis fabulis ab Homero translata, optavitque, ut è contrario divina ad homines transtulisset. At Suavis uti artis suæ, hoc est mendacis narrationis principem imitaretur, ea, quæ non cernit in hominibus, non credit in Deo.

CAPUT VI.

Refelluntur, quæ Suavis objectat articulo de intentione ad efficaciam Sacramenti necessaria, & de materia ac forma illud constituentibus.

1. **N**umquam Suavis aptiorem aditum ad imponendum populo speciosis fallaciis nactus est, quàm in articulo de intentione, quæ si minister careat, nullum conficit Sacramentum. Hic in scenam Catharinum inducit, miras excitantem tragœdias, atque amplificantem, ex hoc incertum pendere, num omnes Sacerdotes & omnes Episcopi verè Sacris initiati fuerint, à quorum singulis pendet efficacitas innumerabilium sacrarum actionum, abolutionum & consecrationum, quas non hic vel ille solum homo, sed per infinitam successionem exercuerint ii omnes Sacerdotes aut Episcopi, qui vel ab eo proximè, vel ab aliis per ipsum initiatis gradum susceperunt. Ad hæc cujuspiam patris anxietudinem deplorat, qui formidare posset, ne moribundus filius ob impiam ministri voluntatem Baptismi efficaciam, adeoque cælesti gloriæ fraudaretur. Narrat ad has Catharini rationes Concilii Patres obstupuisse; non tamen idcirco destitisse, quin tamquam Fidei dogma communem sententiam definirent.

Hist. Concil. Trid. Pars II.

Quisnam tantus hic stupor? Novane & inexpectata hæc illis argumenta tonuere, an potius millies decantata, imò passim tam obvia, ut vel mediocribus ingeniis occurrissent? Idem articulus nonne fuerat iisdem verbis in Florentino sancitus? nonne de illo jam scripserant insignes Doctores, quos mox proferemus? Quis igitur tantus ex improviso stupor incescit Theologis tam eruditis, ex oppositionibus tam vulgaribus? quæ quanti sint ponderis, mox patebit.

2. Observat deinde, Catharinum in sua sententia etiam post Tridentinam definitionem persistisse, simulque sustinuisse, sibi Concilium non adversari: unde studet Suavis arguere, aut illius Synodi auctoritatem à Catharino intrinsecus despectam, aut eorum Canonum sententiam ne ipsis quidem Episcopis, qui eas protulerunt, notas fuisse.

Equidem existimo Catharini sententiam falsam esse; (a) sed non ideo per Tridentinos Canones definitè damnatam: quapropter fas illi fuit affirmare, eam Concilio non contradicere; quippe duos eximios Ordinis sui scriptores sequebatur, Petrum Paludanum, qui propensum animum in illam opinionem præ se tulit, & Sylvester Prieratem à nobis alias laudatum, cui pariter post Tridentinam Synodum probata est; ubi, sicut indicavimus, in Armenorum documentis habetur de intentione ministri id quod planè dicitur à Tridentina. Quin etiam sunt, (b) qui eandem opinionem S. Thomæ duobus in locis ascribant: ac hisce postremis annis Marius Scribonius Doctor Gallicus in sua Panalithia plurimis argumentis eam tueri conatus est. Mihi sanè licet affirmare, cum excitata fuisset nescio quæ literaria contentio inter Catharinum (c) & sacri Palatii Magistrum, appositisque invicem libellis litigaretur, rogatum à Legatis Pontificem, Palatii sui Magistrum monebat, ut ab inferenda alteri molestia desisteret, affirmantibus, vitam & doctrinam Catharini ab omnibus commendari. Unde conficitur, opiniones à Catharino defensas, Patribus haud suspectas fuisse, nec illis fuisse in animo eas proscribere. Porrò si res ita haberet, numquam commississent, ut per communes acclamationes ad Episcopatum promoveretur; neque is, qui tunc Synodo Legatus præerat, postea Pontifex Maximus, nobiliori hominem Tiarâ exornasset. Itaque censo, sententiam Tridenti proscriptam, eandem esse, quam Léo X. per suam Constitutionem in Luthero damnavit; videlicet; ita fuisse à Christo institutum Sacramentum, ut etiam si minister per manifestam irrisionem ac ludibrium illud peragat, effectum consequatur: quæ institutio apertissimè liquet quantum abhorreret ab Ecclesiæ dignitate, à sensu fidelium, & à conditione ceterarum actionum, quæ legitime ab hominibus exercentur. At verò Catholici Doctores, quos numeravimus, conveniunt in exigenda ad efficaciam Sacramenti voluntate non modo exequendâ illius exterioris actionis physicè consideratæ, quam præstat Ecclesia, quæ voluntas in homine pariter est ludicrè Sacramentum administrante; sed voluntatem ejus actionis exercendæ per eam exteriorè cæremoniam hominis seriò agentis, quæ Ecclesia utitur, ac per speciem hominis eò illam dirigentis; quò Ecclesia dirigit.

(a) Continetur in Opusculo, de intentione ministri.

(b) Vasquez, & alii.

(c) *Litteræ Legatorum ad Sfortiam Card. 16. Oct. 1546.*

3. Hæc in me persuasio ex eo confirmatur, quòd comperiam, cum articulus Lutheri, ab illius libro

libro de Captivitate Babylonica desumptus, proponeretur Patribus proscriptus, ubi dicit: *Quidquid credimus nos proscripturos, verè recipere, quidquid faciat vel non faciat, simulat vel jocetur minister.* Verba articuli censuræ expositæ hæc sunt: *non requiri ministri intentionem ad valorem Sacramenti.* Sed quidam ex Theologis censuerunt, damnandum non esse sine aliquo additamento, cum variz de hujusmodi intentione circumferantur sententiæ; ac præsertim cum putarent complures, sufficere, si minister id intendat exequi, quod efficere intendit Ecclesia: alique communiter ajebant, id jam in Florentino proscriptum: & Seripandus illud damnandum affirmabat, quia in sensu Lutheri fumebatur, qui soli fidei suscipientis Sacramentum adscribit omnia, ipsi verò Sacramentum nihil, adeoque nihil pariter ministro Sacramentum conferenti, quod dogmati Catholico avertatur; relinquendum verò Theologorum disputationibus, cujusmodi esse debeat hæc ministri voluntas, ut ipse conficiat, & reverà conferat Sacramentum. Hinc patet, nihil in Concilio decretum, quiddam illud sit, in quod hæc ministri voluntas tendere debeat; sed solum fuisse requisitam eam intentionem, per quam ille sit reverà Sacramenti effectus, ac dispensator gratiæ, quæ per illud impertitur. Hoc posito, volunt illi Doctores, dummodò minister ex animo curet eam exteriorem actionem eo modo ponere, quo illam poneret si intenderet Sacramenti effectum imprimere, atque ita reipsâ eam perficiat, interiorem voluntatem oppositam nihil officere Sacramenti efficaciam.

4. Sed quoniam communis Scholasticorum sententia, quam veram existimo, affirmat, opus esse voluntate saltem implicitâ administrandi reipsâ Sacramenti, libet mihi sententiam illam breviter ab ea invidia vindicare, quam ipsi consilere nititur Suavis rationibus auctoritate Catharini personatis, exaggerato periculo irriti Sacramenti; quod periculum & in quolibet Sacramento ex seipso proveniret, & in aliis planè innumeris, quæ ab illo subinde dependunt. Vellem mihi responderet, num fortè in idem offendiculum non incurritur, quantumvis concedatur, hujusmodi ministri voluntate opus non esse: ac primò quidem, in cunctis Confessionibus quid Sacerdoti faciùs, dum absolvit voce submissâ, voculam Sacramento necessariam omittit, adeoque sacram illam actionem irritam reddere, ut proinde homines innumerum Deum sibi reconciliatum arbitrati, sub dæmonis jugo persistant? Perge porrò: Nonne idem pro sua libidine committere possent pagorum Curiones in conferendo Baptismo, ubi nemo è rusticis novit, quænam sit forma necessaria? Atque ex hoc ipso, quòd aliquod in hujusmodi administratione Baptismatis irritum sit, quippe quod reliquorum omnium Sacramentorum ostium est, oriari posset inanitas plurimarum sacri Ordinis susceptionum, adeoque innumerabilium consecrationum & absolutionum, quousque mundi series duraret. Quapropter in quavis sententiâ confugere ad Divinam Providentiam oportet, quæ aut hominum corda ita moderatur, ut arceat hæc incommoda; eoque amplius, quod nullus privatæ utilitatis stimulus quemquam incitat ad hujusmodi sacrilegium perpetrandum: nemo verò sine utilitatis dote noxam amat: aut peculiari suâ indulgentiâ occulto actionis vitio medetur, brevique ita res ordinat, ut Ecclesia sua singularibus hisce antidotis Divino confectis sanguine minimè defraudetur.

5. Ceterà, quòd singuli homines post quamcumque adhibitam diligentiam certi omnino non

sint expiationis suæ, seu per Baptismi, seu per Pœnitentiæ Sacramentum habitæ, non solum absurdum non est, sed potiùs consonat Divinis oraculis, & Ecclesiæ sensus de incerta perceptæ gratiæ notitia; nec cuiquam conqueri fas est, se innoxium hoc incommodo premi. Quicumque in peccato est, subjacet noxæ, adeoque indignus est, ut umquam cum Deo in gratiam redeat: aliter enim tot infantes, qui absque nova ipsorum culpa Baptismo expertes decedunt, sed aut parentum incuriâ, aut casu repentino, dici possent injuriâ cælo exulare: cum potiùs ex hac inæquali infantium sorte, sine ulla vel in ipsis vel in ipsorum parentibus meritorum nozarumque inæqualitate, colligat S. Augustinus adversus Pelagium, tum inesse cunctis aliquam naturæ labem; tum à Deo per arbitrariam disparemque clementiam unum, non alterum liberari: cuiusmodi datur post culpam, sive originariam, sive voluntariam, posse resurgere, à Divina misericordia datur; cui negatur, à Divina justitia denegatur. Communis tamen sententia est: Cum sensus pœna primigeniæ culpæ non debeatur, neque quisquam rationis compos excludatur è cælo, quin apud inferos non dampnantur, sed sensus etiam pœnam incurrat; adultis omnibus auxilium sufficiens à Deo suppeditari; quo si præstiterint id quod possunt ipsius vi præstare, justitiæ dotem, cælique gloriæ consequentur. Ad hoc obrinendum necessaria non est Baptismi susceptio; quippe ad justitiâ accipiendam satis est perfectæ charitatis in Deum actus; ad quem perficiendum, illis ante obitum haud negatur auxilium, nisi sibi ipsi defuerint, neglectis aliis auxiliis, ad alios actus minoris honestatis exercendos sibi concessis.

6. Quod si quispiam hisce responsionibus non satis acquiesceret, velletque de Divina misericordia ampliora sentire; quis prohibet cum pluribus egregiis veterum Theologorum, (a) & cum recentioribus nec paucis nec obscuris opinari, in hujusmodi eventibus, in quibus ministri simulatio nequeat vel homini qui Sacramentum suscipit, vel ejus genitoribus translucere, tunc à Deo id quod deest, quantum fert necessitas, suppeditari; tum ne homo remedio destituatur, tum ne ordo Ecclesiæ perturbetur? Hujusmodi voluntas in Deo tametsi admitteretur universè & certa, non ideo fieret, intentionem ministri Sacramento necessariam non esse; propterea quòd in his casibus, in quibus ea deficeret, gratia certè ex vi Sacramenti, Divinæque promissionis minimè infunderetur; sed per liberalitatem, homini ex Dei promisso non debitam, quin tantummodò probabili argumentatione nobis innotescens ex bonitate Divina, ejusque loquendi agendique ratione, quâ verisimile sit, Deum statuisse de se largiri id quod ob suorum nequitiam ministrorum defuisset; simulque velle, ne sua seu vera seu prudenter credita promissio aliorum fiduciam frustraretur. Ut multa in pauca redigamus, duo sunt certa: Alterum, Ecclesiam à Deo universè non deseri, nec piam cujusque voluntatem peculiarem contemni; alterum, sapientiæ potentiæque Divinæ rationem non deesse, quâ id totum perficiat, etiam si ministri voluntas ad efficaciam Sacramenti constituendam exigatur.

(a) S. Tho. 3. Par. 9. art. 8. respondens secundo argumento, refert hanc opinionem; nimirum, in infantibus suppleri tunc à Christo & in adultis ab ipsorum fide ac pietate; dicitque, id posse suscipi quod spectat ad infusionem gratiæ, non tamen quod spectat ad Characterem, qui nunquam imprimitur; nisi veri Sacramenti operâ. Hæc sententia quam refert S. Thomas, fuit Alexandri Alesensis; eamque secuti sunt Durandus & Gabriel, à Suario citati in Com.

Comment. hujus art. sancti Thomæ, in versu cujus initium est, In argumento secundo.

7. Cum itaque ex hujusce voluntatis necessitate ad vim Sacramenti nihil absurdi proveniat, ex aliorationibus conficitur, reipsâ hanc necessitatem adesse: ac primò quidem ex ipsa natura omnium humanarum donationum & concessionum, quibus sine hac interiori voluntate nullus est vigor, ex communiore sententia; præsertim cum hujusmodi voluntatis defectus naturâ suâ patet illi, ad quem spectat eas exequi; quemadmodum in re proposita contingit, in qua executor promissæ gratiæ promissique Characteris Deus est, qui cordis intima pervadit. Secundò, sacrarum Literarum testimoniis id confirmatur de quibusdam Sacramentis, ex quibus ad reliqua deducitur argumentum, cum eadem urgeat ratio. Profectò peccatorum arbitris dictum est: *Quorum remisistis peccata, remittentur eis.* Nec censetur is remittere, qui verba sine remittendi voluntate pronuntiat. Clariùs quoque Jacobus Apostolus in extrema Unctione requirit Sacerdotis preces, quæ sine dubio interiorem intentionem includunt: etenim precari non diceretur, qui preces Ecclesiæ proferret, sed non animo Deum alloquendi.

8. Hæc erant Suavi recensenda, si habebat in animo, lectores verà cognitione rerum imbueret, non autem sententias ob oculos ponere, in eo veluti artificioso situ, quo Bononiensis turris, quamvis solidis innixa fundamentis, præterito ruinæ periculo spectantes illudit. Quænam ille sinceritate potuit ceu productum à Catharino exemplum afferre illius Baptismi, quod à colludente adhuc puero Athanasio prope litus maris, aliis pueris collatum, post accuratum examen rei, adhibito Sacerdotum consilio, Alexander Patriarcha Alexandrinus tamquam rite administratum probavit? An non animadvertit, si lus ille fuisset ludicra imitatio à pueris exercita, sine animo in alteris reverà Baptismi recipiendi, in altero sine exteriori specie illius reipsâ administrandi, eo exemplo firmatum iri id quod numquam voluit non inquam Catharinus, qui simulationem saltem reverà operandi exigit ex parte ministri; sed ne Lutherus quidem, qui fidem requirit, adeoque voluntatem accipiendæ justitiæ ex parte Baptismum suscipientis? Aliud igitur est, rem agere per oblectamentum, aliud per fictionem, & non reverà. Quænam actio ad oblectamentum verius fit, quam aleæ ludus? & tamen seriò ludimus, & animo obligationis ex justitiâ contrahendæ. Oblectationis itaque gratiâ inter eos pueros Baptismi Sacramentum administratum est, sed simul cum illius perficiendi voluntate; idque potissimum ex eo conjicitur, quòd in eo ludico nemo ex iis qui priùs Baptismum susceperant, oblati sunt, sed solum catechumeni; quod discrimen ibi non fuisset adhibitum, si meram scenam voluissent inducere.

Alia Suavis mendacia prætereo minùs ad fallendum apta, adeoque confutationis minùs indiga. Sed mihi temperare non possum, quin postremum observem, quod in hac disputatione committit, ubi de materia ac forma necessaria Sacramentis agens, & nominatim Baptismo, dicit, antiquitus ab Ecclesia non iterum sacro fonte eos suscipi, qui jam inter quasdam hæreticorum sectas Baptismum acceperant, quamvis illæ materiâ ac formâ non uterentur, quæ necessaria nunc putantur. Quod ipse probat, quia nulla tunc de forma ac de materia habebatur notitia. At equidem hominem percontarer: Ignorabantne id temporis hæc vocabula materiæ ac formæ; an ignorabatur præterea

res ipsa, quam nos per ea vocabula significamus, hoc est id, quod suapte naturâ Sacramentum constat? Si solum deerat hujusmodi vocabulorum cognitio, quid eâ consecutione turpiùs claudicans? Ignorat vulgus, quid importent in ense vocabula materiæ ac formæ: num igitur ens à securi, & ens ferreum à ligneo non discernet? Quod si existimaverit Suavis, per ea prima tempora nondum in comperto fuisse, quibus partibus constaret Baptismi ratio, & quid illud esset quod nunc Scholasticorum vocabulis explicamus per voces materiæ ac formæ, næ ille nimis crassam comminiscitur tunc in Ecclesia ignorantiam etiam Evangelii, quo apertè docemur & Baptismi materiam, hoc est aquam, & formam quâ Baptismum conferimus, hoc est, baptizantes *in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti.* Quinam umquam accidere potuit, ut in universa Christiana Republica tam citò evanuerit traditio de iis, quibus constare debet Sacramentum maximè necessarium, maximè universale, maximèque nominatum præ reliquis quæ sunt in Ecclesia? At verò, ubi etiam id accidisset, quid causæ erât, quòd aliqui Baptismi ab hæreticis collati, sicut ipse fatetur, sufficere credebantur, aliqui non sufficere, adeoque illos tunc iterare mos erat? Quænam alia poterit excogitari ratio, nisi quòd in illis, non his cernebatur Sacramenti substantia? nulla sunt rerum genera tam opposita, quàm falsum ac verum; unde qui semel falsum protulit, postea ne falsi convinceretur, opus foret nunquam quidquam veri proferre.

CAPUT VII.

Dogmatum Canones promulgandi ordinantur; & quadam in iis observata.

1. **H**ujus tandem ponderis sunt oppositiones, quibus veluti congestis montibus audet Suavis Concilium subvertere. Et sanè etiam Divinæ præsentis opem à Concilio mentis vi separemus, non modò virorum qui aderant sapientia, sed etiam examinum diligentia omne discrimen arcebat, ne opus in lucem prodiret, quod non nisi à temerariis frontonibus despici posset. Mos ibi erat, auctorem primò ac librum notare, unde quæcumque positio exponenda censuræ fuerat excerpta; deinde super iis, de quibus damnandis conveniebat inter Theologos, brevi commentario ab illis perstringebantur divinæ Scripturæ, Conciliorum ac Patrum testimonia, ac nervosiora argumenta, super iis in quibus discordabant, utriusque partis fundamenta breviter notabantur: in iis etiam, de quibus omittendis conveniebant, rationes, cur mittenda essent proferrebantur. Id autem tantum eruditionis doctrinæque continebat, ut solus ille commentariolus ad solertiæ ac maturitatis exemplum abundè esset. De his postea, per manus Patrum traditis, in generalibus congressibus tandem statuebatur. Quoniam autem argumentum de Sacramentis agitaverant Magister Sententiarum, ac S. Thomas, adeoque reliqui Scholastici illorum interpretes, uberius quàm Justificationis argumentum, simulque continebatur à recente Florentino in documentis ad Armenios; haud necessarium visum est, ex professo ac propriis Decretis veram de eo doctrinam tradere, perinde ac in superiori Sessione peractum erat, sed solum per mera anathemata falsam damnare; quemadmodum de Originali peccato, in ea quæ ultimam Sessionem præcesserat, factum erat.

2. Post longas igitur observationes emendationesque, triginta Canones, dogmata Fidei continentis, in futuram Sessionem parati sunt, tredecim de Sacramentis generatim, quatuordecim propriè de Baptismo, & tres de Confirmatione; eorumque tenor tam exactè perpenſus ab ipsis ac limatus fuit, ut non modò in formam, omnino diversam ab ea quam designaverat Scripandus, redactus, sed in generali cœtu, pridie Sessionis habitò, viginti lituras passus sit.

3. Damnabatur hic quicumque diceret. „ Sacramenta novæ legis non fuisse omnia à JESU Christo Domino nostro instituta, aut esse plura, vel pauciora quàm septem, videlicet, Baptismum, Confirmationem, Eucharistiam, Pœnitentiam, extremam Unctionem, Ordinem, & Matrimonium; aut etiam aliquod horum septem, non esse verè & propriè Sacramentum.

4. „ Ea ipsa novæ Legis Sacramenta à Sacramentis antiquæ Legis non differre, nisi quia cærimoniarum sunt, aliæ, & alii ritus externi.

„ Hæc septem Sacramenta ita esse inter se paria, ut nullâ ratione aliud sit aliò dignius.

Adjuncta fuit ea vox, *nullâ ratione*, proptereâ quòd placebat quibusdam illius Canonis prætermisso, observantibus, in quo vis Sacramentò quamdam esse propriam excellentiam, propter quam secundum aliquam rationem infra reliqua non sit. Id itaque, quòd scribere voluerunt, fuit, ea omnino esse paria, quòd affirmat Lutherus, ad Pragensem Senatam scribens: *Nullum Sacramentum alio dignius est, quòd omnia eodem Dei verbo nitentur.* Quam sententiam deprehenderunt adversari S. Dionysio, S. Ambrosio, Melchiadi & Innocentio Romanis Pontificibus, in capite, *cum Martha*, de celebr. Missar.

5. „ Sacramenta novæ Legis non esse ad salutem nec essaria, sed superflua; & sine eis, aut eorum voto per solam Fidem homines Deo gratiam justificationis adipisci; licet omnia singulari, necessaria non sint. „ Per hæc Lutheri hæresis damnata, omnia Fidei, nihil effectioni Sacramenti tribuentis; atque idcirco ea sunt adjuncta verba, quibus excluditur omnium septem Sacramentorum necessitas ad salutem.

6. „ Hæc Sacramenta propter solam Fidem nutriendam instituta fuisse.

„ Sacramenta novæ Legis non continere gratiam quam significant, aut gratiam ipsam non ponentibus obicem non conferre, quasi signatum externa sint acceptæ per fidem gratiæ, vel justitiæ, & notæ quædam Christianæ professionis, quibus apud homines discernuntur fideles ab infidelibus.

„ Non dari gratiam per hujusmodi Sacramenta semper, & omnibus, quantum est ex parte Dei, etiam si rite ea suscipiant, sed aliquando, & aliis quibus.

„ Per ipsa novæ Legis Sacramenta ex opere operato non conferri gratiam, sed solam fidem divinæ promissionis ad gratiam consequendam sufficere.

„ In tribus Sacramentis, Baptismo scilicet, Confirmatione, & Ordine, non imprimi Characterem in anima, hoc est, signum quoddam spirituale & indelebile, unde ea iterari non possunt.

„ Christianos omnes in verbo, & omnibus Sacramentis administrandis habere potestatem.

„ In ministris, dum Sacramenta conficiunt, & conferunt, non requiri intentionem saltem faciendi quòd facit Ecclesia.

„ Ministrum in peccato mortali existentem, modo omnia essentialia, quæ ad Sacramentum

„ conficiendum, aut conferendum pertinent, servaverit, non conficere, aut conferre Sacramentum.

„ Receptos & approbatos Ecclesiæ Catholice ritus, in solemni Sacramentorum administratione, ne adhiberi consuetos, aut contempni, aut sine peccato à ministris pro libito omitti, aut in novos alios per quemcumque Ecclesiarum Pastorem mutari posse.

7. Subsequebantur peculiare de Baptismo, qui erant: *Baptismum Joannis habuisse eandem vim cum Baptismo Christi.* Ut hic omitteretur aliqui auctores erant; nam de illo Baptismo Scriptura dicit, fieri in remissionem peccatorum: sed plures perspicua censuere ipsius Joannis verba: Matth. cap. 3. *Ego quidem baptizo vos in aqua; qui autem post me venturus est, ipse vos baptizabit in Spiritu sancto, & igni.* Adduxeruntque aliquorum Patrum interpretationem, explicantium, Baptismum Joannis esse in remissionem peccatorum secundum spem: quæ remissio non per ipsum esset impertienda, sed per Christi Baptismum, Joannis verbis indicatum, cui viam ipse sternebat; atque à S. Augustino fuisse ad hanc rem adductum exemplum verborum Apostoli: *Nos corresuscitavit, & confedere fecit in caelestibus in Christo Jesu.* Quæ pariter de ipse, non de re ipsa intelligenda.

8. „ Aquam veram & naturalem non esse de necessitate Baptismi, atque ideo verba illa Domini nostri JESU Christi, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, ad metaphoram aliquam detorserit.

„ In Ecclesia Romana, quæ omnium Ecclesiarum mater est & magistra, non esse veram de Baptismi Sacramento doctrinam.

„ Baptismum, qui etiam datur ab hæreticis, in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, cum intentione faciendi quòd facit Ecclesia, non esse verum Baptismum.

„ Baptismum liberum esse, hoc est, non necessarium ad salutem.

„ Baptizatum non posse, etiamsi velit, gratiam amittere, quantumcumque peccet, nisi nolit credere.

„ Baptizatos per Baptismum ipsum solius tantum Fidei debitores fieri, non autem universæ Legis Christi servandæ.

„ Baptizatos liberos esse ab omnibus sanctæ Ecclesiæ præceptis, quæ vel scripta vel tradita sunt, ita ut ea observare non teneantur, nisi se sua sponte illis submittere voluerint.

„ Ita revocandos esse homines ad Baptismi suscepti memoriam, ut vota omnia, quæ post Baptismum fiunt, vi promissionis in Baptismo ipsò jam factæ, irrita esse intelligant, quasi per ea & Fidei, quam professi sunt, detrahatur, & ipsi Baptismo.

Additum consultò fuit, *quæ post Baptismum fiunt.* Siquidem perpenderunt, cum haud sine probabilitate complures opinentur, religiosi votis nuncupatis expungi reliqua vota, idem de Baptismo sentiri posse.

9. „ Peccata omnia, quæ post Baptismum fiunt, solâ recordatione & fide suscepti Baptismi, vel dimitti, vel venialia fieri.

„ Verum & ritè collatum Baptismum iterandam esse illi, qui apud infideles Fidem Christi negaverit, cum ad pœnitentiam convertitur.

„ Neminem esse baptizandum, nisi eâ ætate, quâ Christus baptizatus est, vel in ipso mortis articulo.

„ Parvulos, eo quòd actum credendi non habent, suscepto Baptismo inter fideles computandos

„ dos non esse; ac proptereâ, cum ad annos discretionis pervenerint, esse rebaptizandos, aut præstare omitti eorum Baptisma, quàm eos non actu proprio credentes baptizari in sola Fide Ecclesiæ.

„ Hujusmodi parvulos baptizatos cum adoleverint, interrogandos esse, an ratum habere velint, quod patrini eorum nomine, dum baptizantur, polliciti sunt: & ubi se nolle responderint, suo esse arbitrio relinquendos; nec aliâ interim pœnâ ad Christianam vitam cogendos, nisi ut ab Eucharistiæ, aliorumque Sacramentorum perceptione arceantur, donec resipiscant.

10. „ Confirmationem Baptizatorum otiosam, cærimoniam esse, & non potius verum & proprium Sacramentum; aut olim nihil aliud fuisse, quàm catechesim quamdam, quâ adolescentiæ proximi Fidei suæ rationem coram Ecclesia exponerent.

„ Injurius esse Spiritui sancto eos, qui sacro Confirmationis chrismati virtutem aliquam tribuunt.

„ Sanctæ Confirmationis ordinarium ministerium non esse solum Episcopum, sed quemvis simplicem Sacerdotem.

11. Post longam disputationem addita fuit vox illa *ordinarium*: aliqui enim malebant hunc articulum omitti, cum in Synodo Florentina habeatur, Romanos Pontifices gravibus de causis id meritis Sacerdotibus indulgisse, dummodò Chrisma ab Episcopo consecratum adhiberent: & in Epistola 26. lib. 3. Magnus Gregorius ad Januarium Calaritanum Episcopum scribit, delatum ad se fuisse, quosdam offensionem esse passos, quòd simplices Presbyteros ipse vetuisset baptizatos confirmare: id à se præstitum pro veteris Ecclesiæ more; quòd si aliqui id ipsum ægrè ferrent, Sacerdotibus certam eam à se tribui facultatem in iis regionibus, ubi non adessent Episcopi. Contrà verò Florentini Concilii auctoritati respondebat Nobilius Aciensis factum ibi narrari, non articulum definiri; & cum Sacramentorum ministri sint à Christo delegati, non posse ulli delegari potestatem, quam ipse per se à Christo non obtinet: atque ita senserunt (a) Durandus è Dominicanis scriptoribus, Major è Franciscanis & fortasse S. Bonaventura; sed non Scotus, & Franciscana universè familia, quòd affirmat Suavis. Quin plures Franciscanorum & veteres & illustres ad sententiam oppositam in suis commentariis accesserunt, ac præsertim (b) Antonius Andrea, præclarus Scoti discipulus, (c) Petrus Cardinalis Aureolus, & ante ipsos (d) Richardus de Mediavilla, æqualis Scoto, & alii. Fuit tamen opinio Adriani VI. in iis quæ ante Pontificatum scripsit: quam temporis conditionem de industria præterit noster Suavis, ut unus Pontifex alteri contrarius in doctrina credatur: cum videatur potius (e) Adrianus in Pontificatu decessoris vestigia secutus; & rogantibus Joanne Glapione, & Francisco de Angelis, qui Carolo V. alter post alterum à Confessione fuerunt, & postremus etiam Purpurâ decoratus, & à me sæpius ambo nominati, facultatem Franciscanis concessit Confirmationis in Indiis administrandæ, ubi desint Episcopi: & legitimum illius facultatis exemplar in S. Francisci Cœnobio Hispali asservatur. Usque adeò abhorret à vero, apud Minorum Ordinem haberi pro irritis hujusmodi concessionibus, quòd Suavis contendit.

(a) In 4. distinct. 7.

(b) In 4. distinct. 7. q. 4.

(c) In 4. distinct. 7. q. 1. articulo unico.

(d) In 4. distinct. 7. art. 2. q. 1.

(e) Vide Arcadium de Concordia, c. 15. l. 2.

12. Imò nec Adriani Diploma fuit prima concessio, sed antecedentium concessionum confirmatio. Ex his privilegii antiquissimum quòd hodie extat, à Joanne XXII. iisdem Patribus Minoribus concessum est per Orientis ac Septentrionis regiones, quòd à quodam Nicolai IV. Diplomate assertur & confirmatur; & legere est in quinto volumine (f) Annalium Ordinis Minorum, quos accuratè scripsit Lucas Wadingus, nunc superstes, eruditione insignis, his omnibus pari fide ac diligentia erutus ab Apostolico Tabulario. Aliud ibidem adducitur privilegium (g) Eugenii IV. ac postmodum idem concessit Leo X. Joanni Glapioni, & Francisco ab Angelis, de quibus diximus; & præter Diplomata modò laudata refert alia duo, alterum Nicolai IV. alterum Urbani V. atque horum omnium Diplomatum amplissima sed generalis confirmatio à successore Adriano concessa est, adhuc Cæsaraugustæ commorante. (h)

(f) Ann. 1447. n. 16.

(g) Ann. 1444. n. 45.

(h) Idem Lucas Wadingus tom. 8. An. 1521. & 1522.

13. Sed ad Concilium. Quamquam necesse non esset hoc definiri, ferè omnes tamen in S. Thomæ sententiam veniebant, quam præstantiores Scholastici amplectebantur, posse hujusmodi facultatem Pontificiâ delegatione ad simplices Sacerdotes extendi. Suavis facti non benè conscius, semperque illi parti adversus quæ favet Ecclesiæ, argumenta quasi in eam tunc producta subdole comminiscitur; cuiusmodi est, mirum videri, quòd unicæ S. Gregorii Epistolæ niterentur; quæ si casu periisset, Ecclesia oppositum judicaret. Nec advertēbat animo, id ipsum in cunctis litibus eventurum, in quibus semper sententia ferretur contraria illi quæ fertur, si tabulæ, quibus victoris probatio nititur, periissent: quare Divinæ providentiæ munus est, servare perpetuò in Ecclesia eas veri probationes, quæ satis sint, ne in errorem ipsa prolatur. Præterea nec innotuit Suavi, huic Gregorii factò conformari & usum integrè subsequutum ac supra demonstratum, in Occidentis Ecclesia, & veterrimam in Orientis Ecclesia consuetudinem, in quibus simplices Presbyteri infantes post collatum Baptismum confirmant. Verum quidem est, hujusmodi consuetudinem haud aperte Romanorum Pontificum comprobatione firmatam; seu quòd suspicatus quispiam fuerit, eam à legitima Sedis Apostolicæ concessione non emanare, sed potius ex eo quòd soleant Episcopi Sabbatis pridie Paschatis & Pentecostes simul Baptismi Chrismatisque Sacramentum conferre, quòd postea per abusum atque incuriam simplices Sacerdotes imitati fuerint; seu verius, quòd credibile videretur, hanc facultatem prius Episcopis concessam, fuisse postea revocatam per Constitutionem Innocentii IV. quòd eâ quæ solet doctrinâ ac rerum peritiâ benè probat Franciscus Cardinalis Albitius in Commentario de rebus ad sacræ Inquisitionis tribunal pertinentibus: quòd Opus ubi lucem ab auctore impetraverit, eam abundè cunctis, illius gravissimi thematis quæstionibus affundet. Nihilominus hæc revocatio nihil officeret rei quam intendimus; nimirum, esse in Romani Pontificis potestate, facultatem illam indulgere, quòd ab eodem auctore comprobatum apparebit aliis vetustis ac legitimis testimoniis. Jam verò vetus quam diximus consuetudo apud Orientis Ecclesias, ex sua saltem origine se canonicam evidenter patefacit, ac de illa pluribus mentionem facit Petrus Arcadius in lib. 2. in Opere De concordia in duas Ecclesias; ostenditque, eam viguisse longè ante Photii schisma, nec ea de causa fuisse Græcos unquam

quam reprehensos. Idem de Ægypto testatur vetus ille auctor libri, qui S. Augustino adscribitur, *quæst. 107.* Quæstionum utriusque Testamenti: nec minus alter antiquus scriptor Commentariorum, qui S. Ambrosio tribuuntur, super Epistolis S. Pauli in cap. 4. ad Ephesios; præter varia antiqua Concilia; quæ à Bellarmino *Lib. 2. de Sacr. c. 12.* ad hanc rem adducuntur. Quapropter cum in Synodo Florentina Græcis quædam fuissent objecta adversus undecim ipsorum ritus, qui minus Catholici videbantur, quorum sextus hanc ipsam consuetudinem confirmandi per simplices Sacerdotes complectebatur, dicitur Mitylenensis Episcopus omnia per legitimas rationes & Canones dissolvit, præter ritum conjugalis vinculi laxandi, & Patriarchæ Constantinopolitani creationem.

14. Non igitur Epistolæ Gregorianæ jactura fuisset satis ad spoliandam Ecclesiam quacumque traditione, per quam constaret, hoc Sacramentum ad Episcoporum munus adeo coarctari, ut à Summi Pontificis auctoritate ad Sacerdotes simplices ampliari non posset. Ita corruerit quod Suavis exaggerat, mirum videri, & sicut centurionum annorum spatium interfluxerant, nullam hac de re in libris habitam mentionem. In primis hoc iis quæ attulimus falsum est: concedatur tamen. An illi mente exciderat, hoc ipsum compluribus aliis articulis esse commune, qui per primævæ sæcula pro veris potius animo usuque sumebantur, quam in paginis scribebantur; eaque propter hæreticos, sprete traditionibus in usu ante memoriam fundatis, fuisse ausos eas negare, Ecclesiamque pervertere? Quis autem sibi persuadeat, Magnum Gregorium, tantæ doctrinæ ac sanctimonie virum, voluisse legem relaxare in eo quod Sacramentum constaret, nisi aut in traditionibus, aut in monumentis, quæ ad hæc sæcula non pervenerint, id ex Christi concessione sibi licere intellexisset? At enim (insurgeret Suavis cum quibusdam pauculis hujus delegatæ potestatis impugnatoribus) cur Christus in hoc solo Sacramento hujusmodi concessione indulget, quandoquidem in reliquorum nullo tribuit proprio illius ministro facultatem ministri cujusdam delegandi, qui omni delegatione submotâ illud reverè conferre nequeat?

15. Id unice in Sacramento Confirmationis fieri non ita facile admittetur, cum à potiori Theologorum parte minores etiam Ordines Sacramentorum conferantur ab Abbatibus, ordinariâ ad hoc ministerium potestate carentibus. Nec fortasse aliud exemplum deesset, innixum probabilibus multorum auctorum sententiis: proinde adeo incerta præmissa positio firmam parere consecutionem non potest. Sed ut etiam ea positio certa sit, liceret mihi cum Jurisconsulto respondere, Nos nec scire nec debere legum omnium reddere rationes; satis esse, ex facto S. Gregorii, ex Orientalis Ecclesiæ traditione, palam fieri, à Christo, cui statuendi potestas inerat, sic fuisse constitutum. Ad hæc, quemadmodum singulas singula Sacramenta peculiare leges habent, ob aliquam sibi propriam convenientiam, à quâ leges illæ exiguntur; ita hujusmodi convenientiam in re nostra explicari arduum non est. Nonne rationi apprimè consentaneum fuit, ut ex una parte munus ex ordinaria potestate quemquam adscribendi ad aliquem Christianæ militiæ gradum, non esset penes inferiores Centuriones, sed potius penes Tribunos militum; quâ planè ratione fieri solet apud exercitus? ex altera, cum hoc Sacramentum, quamquam non æquè necessarium sive ad justitiam

consequendam, sive ad servanda mandata, sive ad augendas vires in postremo conflictu, ac Baptismus: Pœnitentia, extrema Unctio, & Eucharistia, tamen commune cunctis fidelibus esse deberet; & in quacumque regione, ubi Christi cultores degunt, Episcopi adesse non possint; præsertim iniquissimis insectationum temporibus, posset supremus Princeps, ubi opportunum videretur, hoc munus inferioribus ducibus delegare?

16. Imò non defuit inter (a) Scholasticos, qui putaret hanc ipsam delegationem Episcopis nequam interdicitam: quæ opinatio à probabili non recederet, si hujusmodi potestatem in Episcopis agnosceret solum spectata prima Christi institutione; sed eam postea fateretur ipsis prohibitam à Summo Pontifice, qui jus illius delegationis ad Romanam Sedem restrinxerit; ut liquet ex usu & vetustissimis Decretis, qua pariter ratione penes se solum esse voluit potestatem relaxandi quædam vota; & quædam peccata remittendi. Verum utcumque res habeat, certum est, potuisse à Christo hoc pacto Sacramentum illud institui, & per antiquissima Ecclesiæ monumenta constare, sic fuisse institutum.

(d) *Ledesma.*

17. Hæc rationum momenta & præstantiores Scholasticos ad ita opinandum, & duo Concilia, non quidem ad idem statuendum, sed ad eò pendendum adduxerunt. Verumtamen non idèd necessarium censebant aliqui, ut conceptus antea Canon mutaretur, eum damnans, qui diceret, confirmandi potestatem in quovis alio, præterquam in Episcopo inesse: nam in delegato, ut qui propriâ virtute non agit, absolute & sine ullo aditamento dici non potest potestatem inesse. Satis tamen visum, ut claritati consuleretur, ad jicere vocem illam, *Ordinatum*, à Florentino pariter usurpatam, quâ & hinc sententia communis de facultate delegatâ servatur illæsa, & hinc hæreticorum error à proscriptione non subducitur. Si rudioribus hominibus innotesceret, quantum curæ animadversionisque sibi postulet quivis penicilli ductus ad singularem cujuspiam picturæ præstantiam, mirari desinerent, quod parva tabella diuturni temporis laborem absumat: hinc verò fit, ut adversus quàm cæteris rebus accidit, ars in majori sit pretio apud quem ea magis abundet.

CAPUT VIII.

Duplex disputatio, an Sacramenta post Adami lapsam statim instituta fuerint: ac de remedio pro fidelium infantibus in utero matris morientibus, ex Cajetani sententia.

I. **D**uo insuper in disputationem adducta: alterum fuit Lutheri pronuntiatum, à delectis Patribus ex ejus libro disputationum depromptum, quod in disputatione anno 1520. ab illo habita continebatur; videlicet, *Statim post Adæ noxam fuisse Sacramenta, gratiam impertientia.* Id complures Theologi minimè damnandum putarunt, tum ob multorum sententiam de Matrimonio (quod tamen alii Sacramentum tunc esse negabant) tum etiam, multoque magis, ob Augustini doctrinam universè receptam, videri credibile fuisse, quovis tempore institutum à Deo remedium aliquod infantibus, ne omnes qui per eam ætatem morerentur, inevitabili damnatione perirent. Quod remedium, cum ex Divina institutione ac promissione certum omnino esset, nec eorundem infantium merito deberetur; simulque de multorum sententia, ritum aliquem

aliquem subjectum sensibus exigeret, propriam Sacramenti rationem obtinere videbatur, & pro Sacramento à variis Scholasticis habitum est. Itaque consultius visum, eam quæstionem non aggredi. Et enim quòd à Melanchthone, Pauli verba perperam interpretante affirmabatur, transitum scilicet per mare rubrum, fuisse verum Hebræorum Baptismum, non aliâ proscriptione indigebat, nisi Decreto de forma Baptismo necessaria, ac de Institute omnium septem Sacramentorum, qui Christus est.

2. Alterum in quo sententiæ variarunt, fuit Cajetani dictum. Peculiaris enim Theologorum cœtus, iis quæ selecti Patres ex hæreticorum libris extraxerant ad censuram, adjecit alia quædam, quæ ipsis in eodem argumento proscribenda videbantur. Inter hæc opinionem Cajetani apposuerat, qui aliquid opis suppetere Christianis putavit, quâ infantibus in utero matris obeuntibus succurreretur; ac proinde, quamquam timidè, meliorisque judicii correptioni se subdens, hæc scripsit: *Cautè & irreprensibiliter ageretur, si periclitantibus in utero pueris ob maternam aegritudinem, vel partus difficultatem, benedictio in nomine Trinitatis daretur, & causæ discussio deinde Divino reservaretur Tribunali: quis scit, si Divina misericordia hujusmodi Baptismum in voto parentum acceptet, ubi nulla incuria, sed sola impossibilitas executionem Sacramenti excuset?*

3. Ut hanc opinionem à censuris vindicaret, rationes quasdam attulit Seripandus. In primis, quoniam aliter efficacior fuisset apud veteres fides, quam apud nos seu Fides seu Baptismus; & tamen à S. Gregorio pronuntiarum, nunc effici ab aqua id quod tunc fides efficiebat. Præterea institutum à Deo fuisse Baptismum, uti maximè necessarium ita facillimum, re quæ nusquam deest ad illius materiam assumptâ, & ad illius ministerium admissis etiam homine ethnico ac muliere: & tamen si hoc Sacramentum infantibus, antequam nascentur obeuntibus, nequiret per votum parentum utiliter admoveri, non ita fuisset institutum, ut omnibus prodesse posset; quin esset status quidam hominis ineptus ad recipiendam justitiam, videlicet in alvo materno. Tertio, quia Divina potentia & misericordia in Lege veteri ad Sacramenta non coarctabantur, sed per solam parentum fidem infantibus justitiam infundebant, credendum non esse, eas in præsentia coarctari, postquam per effusum Christi sanguinem & hominum salus amplificata, & manus beneficentiæ Divinæ sunt dilatata.

4. Idcirco Patres articulum illum haud proscribendum putarunt. Cujus rei causam adducebant; (a) quoniam is ad Baptismi doctrinam non spectabat, adeoque posset omitti, nec tamen per hoc ipsum silentium tolerandus declararetur: quamquam postea Dominicus Scotus, etiam si ejusdem Ordinis atque Cajetanus, hæresis illum notaverit, & Pius V. Pontifex Max. in eadem Schola eruditus, id ex libris tam eximii Theologi expungi iussit: nec immerito, cum universali Christi effato. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei*, opponi videretur; quippe quòd induceret quamdam certam rationem cœli obtinendi citra Baptismum; vel proprium Baptismi votum: quidquid sit de sententia Gersonis, putantis interdum relaxari à Deo hanc legem pro suo arbitratu ad parentum preces, vel de altera minus laxa S. Bonaventuræ, & Episcopi Antistiodorensis opinione, dicentium id saltem contingere, cum inceptus jam Baptismus ex obstaculo, sed citra culpam, aut ex occulto vitio absolvi non potest. (a) *In Actis apud Facchinettos.*

Histor. Concil. Trid. Pars II.

5. Cum autem producenda mihi fuerint opposita à Seripando argumenta, par esse videtur ea breviter hic dissolvere, ne quis Theologiæ minus peritus insolubilia existimet. Quod spectat ad primum: Facilius certè nunc est aquam haberi, utpote ubique affluentem, ac baptizandi voluntatem cuilibet Christiano promptam, quam tunc veram Fidem, quæ ad modicam hominum classem restringebatur; nec etiam tunc Originariæ infantum noxæ, antequam nascerentur, ex communi sententiâ medebatur. Nec urget validius altera ratio. Etenim ut fortuito contingit interdum, aquam seu ministri voluntatem desiderari; perinde fortuitus casus est, quòd in alvo matris puer moriatur: natura siquidem omnes procreat ut nascentur, causarumque ordinem ita disponit, ut quisque conceptum in lucem prodeat, nisi quid fortuito incidens obstiterit. Hinc fit, absurdum non esse, statum quemdam in natura reperiri recipiendæ per Sacramentum justitiæ minimè capacem; dummodò naturale non sit, sed ex accidente, & contra naturam ipsam, quòd status ille sit homini postremus, quodque is ad alium statum justitiæ capacem non transierit.

6. Quod denique de Divina misericordia afferebatur; ostensum jam est, eam in Lege nova ad multò facilius exhibendum remedium se obligasse, quam in veteri. Præterquam quod in his omnibus controversiis par est animo recolamus, nostræ de Divina misericordia existimationi evangelandum non esse extra eos fines, quos Deus per sacras Litteras monstravit. Etenim ut ipsi liberum erat, homines non condere, vel ita procreare, ut ad claram Dei visionem jus nullum illis tribueret, atque etiam ut hoc jure ob noxam genitoris eos privaret; ita quoque potuit in reliquum, citra justitiæ detrimentum, suam misericordiam impertiri, eâ prorsus mensurâ quæ ipsi libuit: cum præsertim id ita præstiterit, ut pro casuarum naturalium serie, ac sublatis fortuitis eventibus, nullus hominum sit, cui subsidia Christi sanguinis applicari non possint. Qui hos fines ausit prætergredi, specie pietatis ad impietatem Pelagianam accedit. Quo pacto rebellionis omnes initio præ se ferunt ostentationem majoris in Principem benevolentiam; ita hæreses omnes ex ostentatione melioris de Deo existimationis originem habent: & quo pacto majori fertur in Principem benevolentiam, qui animum illius iustis submittit, ita meliora de Deo credit, quæ mentem illius oraculis mancipat.

CAPUT IX.

Disciplina leges statuta: præsertim, ne idem Episcopus pluribus Ecclesiis præsit; neque plura Sacerdotia seu ad vitam possidentis, seu perpetuè conjungantur. Ea quæ Suavis disserit de institutione Sacerdotiorum, de Unionibus, & Commendis, quas vocant, expensa.

I. **Q**uinq; hinc Decreta à Concilio parata Swavis affert, de convenienti, sicut ipse dicit, administratione trium Sacramentorum, de quibus Canones loquebantur, variasque disputationes enarrat habitas in hujusmodi Decretis conformandis; semper intentus, ad quemlibet Ecclesiæ Catholicæ usum tamquam abulum colorandum: sed de his omnibus in Actis Concilii nulla mentio. Et sanè intelligebant optimè sapientissimi Patres, tam virtutum quam parietum structuram à fundamentis inchoandam: hæc autem fundamenta in Republica Christiana esse Rectores Ecclesiarum. Si hæc rectè fuerint distributa, paucis opus esse legibus, easque religiose servatum iri: C

fin hujusmodi distributio labascet, innumeras leges, tamen ritè custodirentur, nequaquam suffecturas; utpote quæ cunctis eventis consilere nequeunt, ac præterea quia ipsarum paucissimæ sub improbis rectoribus observantur, cum illæ instar ensium ab hominis tractantis brachio robur trahunt.

2. Hæc itaque fundamenta disciplinæ tunc Patre facturi, denuò in disputationem revocarunt negotium de Episcoporum suis in Sedibus mansione. Cum enim nullius causæ actio ad ea quæ distant protendantur, valeatque hîc effatum commune, absentes pro mortuis habendos, reliquæ dotes instructuosæ agnoscebantur, ubi per præsentis contactum non applicarentur ad agendum; sed huic præsentis prævalidum erat impedimentum plurium Sacerdotiorum in uno capite conjunctio, quod pluribus in locis unus idemque homo residere non posset.

3. Non obliviscitur hîc Suavis religionis studium callidè præ se ferre, fortunata illa tempora suspirans, quibus, prout ipse jactat, Ecclesiæ patrimonium administrabatur à cœtu fidelium, quibus commune erat Ecclesiæ nomen, atque ex una communi massa, quæ opus erant ad pauperum ministrantiumque victum ac vestitum desumebantur, & majori sollicitudine illorum quam horum indigentia prospiciebatur. Addit postea: *Hominum vitio unius gradus facta descensio, & massa illa unica in quatuor partes divisa, atque pauperum pars postremo loco posita, quæ felici sæculo primum obtinebat.*

4. Seditiosorum mos est, perniciosæ quædam quieti publicæ disseminare, sed popularis studii obtento pallio; perinde ac antiqui Romanæ plebis Tribuni consueverant, qui proponebant promovebantque leges agrarias pauperibus gratas; iis videlicet qui mintis habentes peculii, plus habent roboris quam divites, quia plures obtinent manus; quæ ubi conspiraverint, in omnes dominantur, adeoque in eversionis discrimen Romanam Rempublicam toties adduxerunt. En quò Suavis, ejusdemque animi innovatores collimant, ut nempe regimen redigatur ad populum, ut non solum Monarchia, sed etiam Aristocratia profigaret. Hujusmodi non fuisse nec primam, nec rectam, nec possibilem Ecclesiæ gubernationem, libro superiore demonstravimus ex iis quæ vel Suavis affirmat. Nomen Ecclesiæ cunctis fidelibus esse commune, non habetur ex usu solius antiquitatis in præsentia abolito; imò verò propugnatur à nobis tamquam Fidei dogma adversus recentiores hæreticos in Synodo Constantiensi damnatos. Quemadmodum tamen, sicut Aristoteles observat, nomine Civitatis comprehenditur interdum quidem universa civium multitudo, interdum verò primaria tantum pars, quæ dominatur, & quæ Senatus est; ita pariter Ecclesiæ nomen non semper fideles omnes significat, sed aliquando sumitur pro parte præcipua ac dominante, quæ Clerus est; nonnumquam verò arctius pro solis supremis Magistratibus, qui sunt Episcopi. Jam quod attinet ad piam illam animi affectionem, quæ vellet Suavis, ut per Ecclesiasticos proventus pauperum indigentia primo loco subveniretur; libenter ab eo exquirerem, an sibi esset exploratum, in aliqua Republica, aut quovis alio tempore, subventum illis fuisse largius quam Romæ sub Pontificum Christianorum dominatu. Omitto in præsentia pauperes voluntarios, cujusmodi sunt tot Religiosorum millia, qui vitam sustentant eleemosynis, quam naturâ suâ incertis tam certis, ob numquam exhaustam piorum divitum liberalitatem: subsidia tantum considero, quæ

necessariam egestatem tolerantibus tribuuntur; nimirum Nosocomia, Xenodochia, expositorum infantium Pædotropia, mendicorum orphanorum Confugia, puellarum disperfarum Gynecææ, egentium Clericorum Seminaria dotes virginibus dotis expertibus destinatas. Unicum Nosocomium, quod S. Spiritus in Saxia vocant, fundos possidet, qui fortasse quater centies centenis scutorum millibus, vulgò quatuor millionibus æstimantur. Hæc autem omnia, quæ his operibus impenduntur, simul accepta, paulò forsitan minora sunt certis proventibus, quos decerpit Romanus Pontifex non modo ex profana ditione ære alieno detractò; sed simul etiam ex iis quæ jure Pontificio universa Ecclesiæ illi confert.

6. Oblatret jam, si potest, Suavis, aut quilibet ipsius vice in Romam, in ejus Præfules, in ejusdem regimen, quasi in avaras erga pauperes manus. Reticeo quotidianas hujus Urbis eleemosynas, quæ alendo summo Principi satis forent. Quamquam autem pia hæc liberalitas auctior Romæ quam in aliis urbibus, quippe quæ Ecclesiæ Regia est, & Ecclesiasticis divitiis locupletissima; tamen in locis omnibus, qui Religionem sacrasque leges Romanas amplexantur, hæc pauperum subsidia tam copiosa suppetunt, quæ per certos redditus, quæ per arbitrarias collationes, ut reliquas omnes antiquas recentesque Respublicas stupore simul ac rubore possint afficere. Verum quia quantavis ad id largitas adhibeatur, numquam illa cunctorum indigentiam exæquat, operæ pretium reor, falsitatem quamdam pietate larvatam patefacere, quam Suavis speciosè circumfert, dum per astum insinuat, primam ac potiore partem Ecclesiasticorum proventuum erogandam, & felicibus olim temporibus erogatam fuisse in pauperes, non in ministros. Ego verò ex adverso contendo, idiplum felici Reipublicæ statui, & tum Dei, tum naturæ institutis maximè repugnaturum. Hanc rem semel accuratè perpendamus.

6. Quinam fontes paupertatis sunt? profectò quinque, Luxus, Crapula, Delictum, Inertia, Infortunium: Luxus quidem & Crapula, quia rem familiarem profundunt; Delictum & Inertia, quia alterum in causa est ut bonis merito spoliemur, altera eadem custodire negligit & acquirere; Infortunium, quia eas affert calamitates, ob quas hujus vitæ bona fortunæ bona dicuntur, & quæ palam faciunt, in illis bonis certum præmium virtuti debitum minimè collocari: priores tamen quatuor fontes frequentiores sunt humanæ inopiæ scatebræ; unde plerumque verum est scitum illud, Sux quemque fortunæ fabrum esse. Quapropter inter inopes vix decimus quisque reperietur, cujus inopia ex ipsius, vel ex majorum culpa profecta non sit; neque frænum ullum fortius cohibet indomitam hominis appetentiam, ne in cuncta vitia prolabatur, quam illa turpis egestas, quæ à singulis aut in seipso, aut in sua progenie formidatur. Neque pariter alius acutior stimulus, quam hic hominem incitat ad laborem, adeò ipsi & molestum simul & necessarium. Hinc fabulata est Antiquitas, Jovem de humano genere fuisse benemeritum, eique Jovis nomen à juvando inditum, quia cum per primam Saturni ætatem inculta tellus cibum proferret, & flumina vino fluerent, Jupiter hanc naturæ prodigentiam arcuit, ac per indigentiam induxit solertiam, quæ ingenia exacuit, cunctarumque artium parens fuit. Jam verò si adhuc in homine hic paupertatis horror, vel sibi vel suis posteris imminens, satis non est ne tam multi substantiam suam profundant in vitia, ne leges flagitiosè perfringant, ne patriæ inutiles otio contabescant; quid fieret,

fieret, ubi certâ & affluente rerum copiâ cunctorum inopiæ consultum scirent?

7. At inquires: Num propterea misericordia depellenda, & obdurandus animus adversus inopem mendicitatem? Avertat Deus. Ostensum abundè est, nec ulli regioni, nec ulli terrarum Orbis regimini id magis adversari quam Romæ, Romanæque gubernationi: tantum affirmo, meam fore seu malitiam seu stultiam, ex eo Romam veluti minus piam damnare, quòd ibi cunctis pauperibus prompta copiosa, certâ subsidia non suppetant; atque ita statuo: Extremæ cuidam indigentia largè consulatur, liberalis exhibeatur commiseratio quibusdam infortuniis aut citra culpam, aut non citra excusationem ingruentibus; simul etiam inopiæ, cui adnectitur imbecillitas, quæ alia quædam major inopia est; perinde ac virium firmitas, quædam est divitiarum possessio eo stabilior, quò minus conspicua, quippe interior: cæterum præstantissima eleemosyna ea est, quæ cuique optulatur ad excolendum fructuosè fundum quemdam sibi à natura concessum, hoc est munus; efficitque, ut eas adhibeat edendis operibus, Divinæ gloriæ publicæque utilitati conducentibus. Hac ratione consulitur egestati, fovetur industria, patriæ bonum promovetur, & horror adversus paupertatem tamquam in laboris sociam retinetur.

8. Pergit porro, Suavis deplorare, id quod antea egenis serviebat, opulentis postea impensum fuisse; & onera, quæ prius ministeria & munia administrationis animarum appellabantur, in primis in re profana compendia fuisse conversa, & beneficia postea nuncupata. Aut per hæc Suavis redarguit recentes Christi cultores, quasi minus religiosos quam veteres; aut hac posita hominum conditione; morem Ecclesiæ carpit. Si reprehensio recentes Christianos petit, hæc mihi responsio satis esset, huic malo Pontificem mederi non posse, cum sibi regendi sint homines quales Deus ac Natura procreant. Sed addo præterea: si hoc ille significare voluerit, eum falsa scienter affirmasse. In Suavis Vita nonne scriptum legitur, pag. 241. & 242. illum dicere solitum, Christianorum labes non recens, sed cum Ecclesiæ ipsa fuisse exortas? Libet hîc mihi afferre verba quæ illic Suavi tribuuntur: *Ecclesias ab Apostolis institutas, eorumque præsentia ac sermone instructas, non caruisse suis maculis: id perhiberi ab Apostolo Epistolâ tum ad Galatas tum maxime ad Corinthios datâ. Quod ad charitatem spectabat; alios ad hæssisse Petro, alios Paulo, alios Apollo, per schisma ac manifestam Christi divisionem: quod spectabat ad dogmata; fuisse qui mortuorum reditum ad vitam negarent: quod ad concordiam; apud infidelium tribunalia lites agitata: quod ad mores; fornicationem fuisse vel idolorum cultoribus inauditam: quod ad ritus; Cænam Domini migrasse in convivium, ubi alius esuriebat, alius ebrius erat: eam tamen agnosci ab Apostolo tamquam veram Ecclesiam, & Corpus Christi.* Sic ille differere consueverat, si credimus ejus Achatii, qui Suavis veluti herois cujusdam vitam descripsit. Quisquis autem aliquid ex historiis delibavit, haud ignorat, antiquos Ecclesiasticos non minus de veteri Adamo quam recentes habuisse.

9. Similitudo Ecclesiæ, seu vetusta tempora, seu recentia spectentur, videtur explicari posse mercatoris exemplo, qui olim sub initio negotiationis paucos quosdam nummos aureos habebat, aliquanto plures argenteos, & longè plurimos æneos. Aurei conspicui erant, adeoque, tamen si pauci, notiores; paulo minus argentei: ænei, quantumvis ampliori numero, fere ignoti; quia

Histor. Concil. Trid. Pars II.

& omnino pauci erant, & ob utilitatem ad se oculos perinde ac pretiosi non trahebant. Verum ubi mercator ditescere cepit, & opibus superfluere; quodlibet numerorum genus proportionem quædam excrevit, atque ita ænei ob immensam copiam notabiles evasere. Nonne igitur desperet, qui affirmaret, hujusmodi mercatorem in paupertatem delapsum, quod prius tota illius pecunia ex auro erant, nunc verò æris affluentia suppetit? Idem plane Christianis accidit, ac præsertim Ecclesiasticis: in Ecclesiâ primæva pauci numerabantur, atque, ex his paucis erant aliqui imbecilli. Fidemque abjurabant, alii exiles viribus modicæ virtutis; atque horum omnium fama oblivione contabuit. Erant denique nonnulli virtutis egregiæ, qui proinde ad nostra tempora celebres perstitere. Amplificata subinde Ecclesiæ est in multa centena millia myriadum: in his, perinde ut in reliquis humanis rebus, excellentia rara est, extra numerum defectus: num idcirco Ecclesiæ viluit? quia multis partibus excelluit. Enumerentur tot centena capitum millia, quæ in utroque sexu induuntur sacco, nudis in asseribus cubant, emendicatis mensarum reliquiis victitant; à nuptiis, à fortunis, à quovis vel mediocri commodo obstricta votis arcantur; tota sunt vel in Dei laudibus, vel in Dei contemplatione, vel in juvenis proximis propter Deum. Enumerentur tot strenui viri ex religiosi Ordinibus, quibus summa votorum ac postulationum est, ex hoc mundo ante mortem decedere, ac per incredibile malorum colluviem barbarorum ferocia obviam ire: sub aliis siderum motibus uni animarum lucrò Christi causâ inhiantes; & observemus, an parem huic heroicæ virtuti copiam quodcumque ex antea factis sæculis simul ostendet. Innumerabilis religiosorum Sacerdotum manus Ecclesiastica ministeria nunc exercet, non modo solis alimentis contenta, quemadmodum per felicia illa tempora factum narrat Suavis, sed etiam magna ex parte ipsius alimenti incerta; solumque certa, non nisi tam angustum sibi fore, ut ne mancipiis quidem citra querelam sufficeret. Quod si præter hos aliosque, severissimo religionis studio præstantes, complures etiam conspiciantur, qui spiritus cum corpore conjunctionem præ se ferant, & quantum per Dei legem sibi licet, hujusce vitæ bona cupiant: si etiam alii non pauci magis afficiantur iis quæ cernuntur, quam iis quæ creduntur, Christi tamen cultui serviant, cum antea Mars & Jupiter colerentur; quique plus minusve in obsequium Christi suas cupiditates coërcent, cum antea unica agendi norma voluptas, fluxæque vitæ utilitas esset; num adeò ætati nostræ succensendum est? Ex universa sæculorum regionumque vastitate producat, si adest, immensa alia religiosorum ministrorum multitudo, quæ ob reverentiam creditæ à se Divinitatis, expectationemque bonorum sensibus latentium, tantum adversus naturæ cupiditates pugnaverit, quantum Catholicorum Clerus.

10. Sed fac auctas nunc esse hominum corruptelas; num idcirco, quod secundo loco proposueram, accusanda Ecclesiæ est, si quod Deus in Testamento veteri præstitit; imitata, humanæ se accommodet infirmitati, eam terrenis etiam præmiis alliciat ad subeundos sacræ militiæ nexum, ejusdem labores obeundos? Nimis profectò laborat in ambiguo Suavianâ incusatio, in præsentia per sacra ministeria temporarium potissimè, non æternum queri. Quidnam, cedo, potissimum in bello est, stipendiumne, ac prædæ militum, an Reipublicæ defensio? Nempe non dicet, similes spectatur, plerumque stipendium ac prædas esse; si magistratus, qui militem conscribit,

Reipublicæ bonum. Exprobrandum igitur magistratibus, quod amplis stipendiis duces alliciunt, quod prædæ direptionisque spe milites extimulant ad hostium regiones expugnandas? Natura ipsa hanc nos prudentiam docuit, quæ homines nedum ad alia honesta prosequenda, sed ad vitam sustentandam delectatione ciborum invitat. Itaque si hominum conditio ejusmodi est, ut bonorum ad spectabilem remunerationem plurimum ipsos excitet ad eos perferendos labores, qui profunt aliis, ut à sensibus remota sibi comparent vera bona; egregium sanè prudentiæ Religionisque consilium fuit, in Ecclesia tot centena proventuum millia per universam Christianæ gentis amplitudinem statuiffe, ad eorum tantummodo ministrorum mercedem, qui ad animarum cultum salutemque procurandam ineumbunt.

11. Disputationibus omissis, rem in opus deducamus. Sedeat Romæ Pontifex Religionis vel maxime studiosus, cujusmodi multos extitisse per singula sæcula nemini licet inficiari: conetur hic cuncta Sacerdotia abolere, & sacra munia redigere ad ministeria fructu carentia, idne poterit reipsa perficere? Negabit quicumque non desipit. Cur igitur vituperabitur quisquam, si quod fieri nequit haud præstet? Sed progrediamur: finge homines hac in re assentiri Pontifici; num Divinæ gloriæ id proderit? Delapsus illico deplorabimus eum ordinem, à quo pendent Religionis exercitatio, cognitio, & conservatio. At at præstantiores illi sufficerent, qui nunc numero, sicut diximus, non pauci, solo pietatis amore serviunt Ecclesiæ. Imò potius hi quoque deficerent. Hac similitudine res perspicua erit. Soli spiritus in animantibus vitæ functiones exercent: quid igitur, inquiet aliquis, crassi tot humores profunt? Plurimum enim verò: his sublatis nec formarentur quidem ipsi spiritus, neque conservarentur. Ita planè contingit in re proposita: hujusmodi præstantium Sacerdotum cohortem non nisi vel Religiosorum Ordines, vel Clericorum Seminaria suis in palæstris & formant & perficiunt; hæc fero nequam perdurarent inter mortalem, nisi dirigerentur, foverentur, alerentur, in concordia atque officio continerentur à Præsulibus Ecclesiam moderantibus, qui nequeunt, vel, si libeat dicere, nolunt ad eam vitæ severitatem redigi; sed auctoritate, prudentia, opibus, plurimoque etiam studio Religionis ornati, has Ecclesiasticæ perfectionis palæstras planè sustentant. Et nisi iisdem Præsulibus Clerici non regulares subicerentur, quos præmiis possent afficere, & à quibus emolumenta simul & potentiam sibi pararent; profectò neque facultas ulla, neque auctoritas ad ipsos rediret, ad regulares conservandos, nisi Catholicorum universitas tantam præmiorum copiam cerneret, ad quæ pro suo cuique gradu licet aspirare, per singularis pietatis, peculiarisque cultus Divini professionem sibi suisve comparanda; corruptæ naturæ repugnantia usque adeo invalesceret, ut nec propagaretur, nec aleretur tam communitè amor Religionis, quo deinde invitantur & multi ad Religiosos Ordines suscipiendos, & ferè omnes plus minusve ad eosdem tutandos. Enim verò si rectè res dispicitur, omnes hujusce Reipublicæ partes aliarum aliæ mutuo indigent. Si atheum est, existimare unius muscæ corpus naturale casu fuisse compactum; nonne atheum erit existimare, civile corpus Ecclesiæ casu compingi?

12. Quorsum igitur ex obscurissimo antiquitatis fundo, Commendarum Unionumque Sacerdotiorum, quas vocant, originem expiscari? Harum institutio, pro eo ac Suavis fatetur, bona est habita; sed executio, prout in cunctis humanis rebus, in-

terdum malè processit. Verumtamen spectata singulorum, qui Sacerdotia cum residendi onere possident; opera, qua pravus hic bonorum institutorum usus culturam animorum fraudaverit, ejus loco reposuit Deus frequentia ubique terrarum agmina religiosorum: quos tamen populus carpit, seu libidine judicandi damnandique eminentiores; seu quia fastidium virtutis, quam ipsi profitentur, non attingunt; amat tamen, ac veneratur: quod sane in communi populi sensu animadvertere licuit, cum actum est de ipsis amovendis vel ab iis cœnobii, in quibus hominum infrequentia, ac proventuum tenuitas disciplinæ nitorem minuebant. Ex alia vero parte hæc opulenta Sacerdotia, ex multis in unum coalescentibus quandoque conflata, præcelliores Antistites sustentant, qui sive sanguinis sive gradus excellentia tamquam templi columnæ sunt. Neque quisquam hic putet vindicari à me distributionem, quæ ubi perperam fit; hominum certè non legum vitium est. Sed inter hæc vitia, quæ revera nonnumquam accidunt, mihi neutiquam persuadeo, veram esse profusam illam concessionem, quam Suavis nullo producto testimonio Clementi VII. affingit postremo Pontificatus anno. Nec equidem crediderim, ab ullo Theologorum fuisse Romæ traditam enormem illam sententiam, quæ illis adscribitur à Suavi quasi communis doctrina, nimirum. Cum alimenta Ecclesiastico consentanea, hominis gradu metienda sint, & Cardinales Regibus æquiparentur, nullos ipsis proventus, qui regiam dignitatem non excederent, esse supervacaneos. Ita sanè ratiocinaretur, qui sine rationis usu ratiocinaretur; prinde quasi Ecclesia Christi doceret, divitias in ea existimatione supra quam par sit habendas esse: quæ existimatio non Aristotelis solum doctrinæ, sed cuius Ethnicorum tolerandæ Reipublicæ adverfaretur; dignitatem scilicet magistratuum ubertate proventuum, cultusque magnificentia metiendam; in quibus Purpurati Patres, qui supra quoscumque Principes Regibus minores habentur in honore, infra privatos proceres, adeoque infra opulentos mercatores non raro cernuntur.

13. Multa coarctemus in pauca. Quo tandem evadit hujusmodi pietatis ardor adversus Sacerdotia pinguiora? Insurgunt Suavis amici Ecclesiæ reformatores, hoc est hæretici, vociferantur in hanc corruptelam, eradere illam student, ac multas provincias occupant. Quid de Sacerdotii juri Pontificio ereptis? num tortè ad statum redigunt aureæ illius ætatis, a Suavi commendatæ, qui vel ipsas laudes detorquet ad instrumenta nequitiae? num cuncta convertunt in pauperum subsidia, & necessaria ministrantium alimenta? Nihil minus. Auferrunt saltem Uniones & Commendas perperam inductas, atque ad pristinam institutionem revocant & residendi necessitatem? Nihil sane: quin potius per sacrilegum latrocinium in fiscum dominantium absorbent tum pingua tum tenuia Sacerdotia, tum quæ possessoris mansionem apud se exigunt, tum quæ non exigunt; Regularium redditus, ac denique quidquid fidelium pietas Christo Christianique cultui addictum voluit: cum tamen ante istos studiosos Ecclesiæ reformatores ea omnia partim in alimenta sacrorum ministrorum, partim in præmia Ecclesiasticorum, de Ecclesia bene merentium, seu certè (ea pars malè distributa) in populorum emolumenta infunderetur. Hoc pacto egregii Suavis heroës collabentem administrationem Ecclesiæ repararunt. Videamus porrò, quid in hac sessione, quæ tandem perfecti postmodum hujus operis tenue quoddam specimen fuit, attulerit remedii Synodus, cui adeo Suavis obrectat.

14. Ac primò quidem, ut imposterum rei consuleret, tam fortem aggerem hujus corruptelæ cursui opposuit, ne videlicet Sacerdotia, quæ suprà aptè naturam mansionem exigunt possidentium, copularentur aut commendarentur, nisi necessitas cogeret, ut centum jam annos firmus adhuc persistat.

Deinde quod etiam ad præteritum spectat, à singulis abstulit possessionem plurium quam unius Ecclesiæ Cathedralis, quocumque tandem nomine obtinerentur; quod etiam in Cardinalibus observatum est.

Tertiò, in minoribus Sacerdotiis potestatem Episcopis fecit expendendi legum laxamenta, per quæ à singulis fuerant impetrata, ex præscripto Synodi Lugdunensis: ac præterea etiam ea rite impetrata comperissent; eisdem injunxit, ut idoneos vicarios constituerent, quibus congruentem proventuum partem attribuerent, ne animarum procuratio, & Ecclesiarum cultus ullo pacto negligenterentur.

Quarto, si hæc Sacerdotiorum conjunctiones non essent ad vitam possidentis, sed perpetuæ, Episcopis commisit, ut cunctas eorum concessiones à quadraginta annis habitas, in examen revocarent; & quamvis reipsa in opus deductæ fuissent, eas abrogarent, ubi compertum esset, illas aut falso probato, aut vero occultato impetratas.

Postremò sancivit, ut quæ infra quadraginta annos concessæ fuerant, quæve imposterum concederentur (cum Pontificiam potestatem circumscribere nec valeret, fierique posset, ut ejusmodi rerum conditiones contingerent, in quibus laudabiliter concederentur, quemadmodum de ipsorum primæva institutione Suavis fatetur) coram Ordinario examinarentur, accitis iis quorum interesset: atque ubi causis rationi consentaneis illa neutiquam niterentur, eorum concessio tamquam per dolum extorta rejiceretur.

15. Levia nè hæc remedia, an ejusmodi habenda sunt, ut ea ne sperasset quidem quisquam rerum humanarum peritus, gnarusque quam arduum sit ea, quæ facta jam sunt revocare? Quòd si antiquiora Synodus repetisset, non tantum emendationis, quantum perturbationis intulisset Ecclesiæ, neglecto tot prudentium Legislatorum documento, qui publicæ quietis gratiâ usucapiones præscriptionesque induxerunt, & comprobarent. Quanti verò sit, multorum annorum possessiones, tametsi minus justè quæsitæ, non perturbare, graviter disputat Marcus Tullius *Lib. 2. in celebris de Officiis opere*, qui non dissimili causæ assignat tum Spartanæ Reipublicæ casum, qui secum totius Græciæ ruinam traxit, tum Romanæ perturbationem, quæ Gracchos illius inquieti consilii auctores pessumdedit; ac insuper prudens ea in re Arati Sicyonii factum laudat, cum expulso Nicole tyranno, revocatisque in patriam sexcentis civibus jam exulibus, comperit, eorum agros in aliorum possessionem ante quinquaginta annos dominantis tyranni jussu devenisse. Res civiles, contra ac naturalibus usuvenit, vetustate invalescunt: Natura quippe mutationibus conservatur, Res publica labefactatur.

CAPUT X.

Quæ ad restituendam disciplinam Synodus agitaverit; & quantum in iis libertatis Pontificis concesserit.

1. Hæc quas diximus leges non absque sententiarum veritate perlatæ sunt. Aliqui ex Patribus, sicut narravimus, auctores erant,

ut integrum emendationis negotium prudentiæ Pontificis committeretur, in cujus manu conjungebantur & auctoritas calami ad quascumque leges constituendas, & potentia virgæ ad earum observantiam promovendam. Verum Hispani unà cum aliis urbanè obsistentes objiciebant, id planè non in reverentiam, sed in offensionem prudentiæ ipsi Pontifici cessurum, perinde ac si Synodum convocasset ad rem peragendam (sicut ex Diplomate constabat) cui cum Synodus impar esset, solus ipse potuisset debuissetque per suas leges consulere.

2. Id naçtus Suavis, observansque in quibusdam Legatorum (a) litteris mentionem fieri, nescio cujus Pontificii Diplomatis, quo satius illi putarent sibi utendum non esse, statim divinationis aleam arripit; affirmatque, Paulum, ut acceptis agitatum in Synodo fuisse de ea re Pontifici committenda, spe communis Patrum consensus allectum, festinasse Diploma conscribere, quo ad se disciplinæ reparationem avocaret: sed Legatos, intelligentes in eam sententiam plerosque non ituros, satius habuisse, ne animos exulcerarent, non evulgare Diploma. Nihil profectò seu minus verum seu minus verisimile dici potest. Cæsare ac Germanis urgentibus Synodus coacta fuerat; qui mulcendis novatoribus intenti, emendationi morum avidè inhæbant, doctrinæque sanctiones averfabantur; adeoque harum cum illa conjunctionem ægrè devoraverant. Jam verò sperandumne erat, disciplinæ leges in Pontificem rejectum iri, ac si Concilium non extaret, illudque tantummodo apertum persistiturum ad odiosam definitionem dogmatum constituendam?

(a) *Ad Farnesium Cardin. 11. Febr. 1547.*

3. Diplomata igitur, seu literæ tunc à Pontifice ad Legatos missæ, præter eas quas memoravimus, duæ omninò fuere: alteræ ab initio anni superioris de universa morum emendatione conscripæ; non quibus ad se simpliciter eam avocaret, prout Suavis affirmat, sed quibus per singula capita ordinabat, adeoque Synodo præibat, ostendens præire se in illa Concilium, non ab eo trahi. His tamen litteris Legati nequaquam usi sunt, existimantes, illas nec necessitati nec communi voto satis fore per ea quæ complectebantur: (etenim futuris dumtaxat prospiciebant, præsentibus haud medebantur) simulque arbitrati, modum illi conscribendi minus placitum; quandoquidem Pontifex indicasset, modicam existentis Concilii à se rationem haberi, cum eo inconsulto tantum opus edidisset, cujus gratiâ nominatim Concilium indictum fuerat. Quapropter Paulus (b) in utraque parte ipsorum consilio adhæsit, eamque rationem inivit, ut Diploma illud, salutaribus aliis legibus auctum, ipsius Concilii judicio committeret. Hujusce Diplomatis habetur mentio in quadam responsione Legatis nomine Pontificio reddita, (c) & à Suavi recitata, quod postea narrabitur: ea verò potuisset Suavem sui lapsus admonere, cum in allata responsione sermo sit de hujusmodi Diplomate, non tamquam de quadam universali illius negotii avocatione ad Pontificem, sed tamquam de lege, quæ sigillatim consuleret incommodis per Episcopos adnotatis, & per Legatos cum Pontifice communicatis. Verum illi ne ita quidem postea amplificatum Diploma vulgandum seu proponendum Patribus censuere.

(b) *Littere Maffei ad Cervinum 23. Martii 1546.*

(c) *17. Februar.*

Alteræ Pontificis literæ, per quas videbatur utrique capiti satisfieri, 23. Februarii datæ sunt, ubi plena concedebatur Synodo facultas revocandi seu restringendi Sacerdotiorum conjunctiones, vel perpetuas, vel ad tempus, eaque adhibendæ

remedia, quæ plerique Patrum opportuna existimassent: simulque addebatur; Tametsi Principis beneficium deceat esse mansurum; non idcirco fuisse mentem Pontificum, qui ea concesserant, ut animarum procuratio negligenter; eosdemque voluisse, ut concessiones per nequitiam aut ambitionem impetratæ, dicerentur extortæ potius quam obtentæ.

4. Hoc pariter uti Diplomate noluerunt Legati, ne Fæsulano aliisque novum argumentum suppeditarent oppugnandi hujusmodi facultates à Pontifice Synodo impertitas, quasi non incrementa, sed detrimenta propriæ ipsorum jurisdictionis. Cautè tamen observarunt in eo genere id quod Pontifex (a) ipsis commendaverat, se videlicet optare, ut quamquam in hujusmodi Diplomate valde amplæ facultates Synodo concederentur abolendi conjunctiones Sacerdotiorum, etiam ab ejus Nuntiis auctoritate Pontificiâ constitutas, abrogandique ipsis eam potestatem in posterum: ea tamen pars auctoritatis obstringendi manus suis administris sibi relinqueretur; se verò id brevi perfecturum pro rerum opportunitate, perinde ac de Cardinalium Ecclesiis egerat: atque ita reipsâ Præsides efficere, ut nulla de Nuntiis in Decreto mentio haberetur.

(a) *Litteræ Farnesii ad Legatos, 25. Febr. 1547.*

5. In eadem Epistola ad Legatos Romæ responsum est alii dubitationi, an unâ cum hæreticis opinionibus ipsarum auctores essent damnandi: & placuit non damnare; sed observarent Legati mandata ipsis jam tradita, & à nobis commemorata. Ea siquidem damnatio, cui opus erat, ut reo dies diceretur, ac de crimine legitime quæreretur, moram longiorem afferebat; cum tamen ad sinceritatem fidei tuendam satis esset venenosos latentes Christianis indicare, è quocumque tandem vena profluerent.

6. Ad hæc, quoniam Episcopi recuperationi jurisdictionis suæ summopere inhiabant, cujus ingentia vulnera censebantur immunitates multis Clericorum Collegiis collatæ; easque de medio universè tollere meditabantur (qua de re ardentius efficaciusque aliâ actum est, quemadmodum videbimus) existimavit Pontifex, si tot nobiles Ecclesiasticorum Cætus antiquis ipsorum privilegiis spoliaret, (b) rem fore plenam querelæ ac turbæ; Episcopos verò, qui in ea causâ iudices simul ac litigatores erant, visum iri utilitatem potius litigatoris, quam iudicis æquitatem sequi: quod mox comprobavit eventus, cum statim post habitam Sessionem (c) adfuere Tridenti Procuratores ab universæ Germaniæ Capitulis missi, qui enixè postularunt, ut illorum immunitates illæ persisterent. Nihilominus Pontifex Synodo potestatem fecit, ut de hujusmodi etiam immunitatibus id quod expedire videretur, ipsa decerneret.

(b) *Litteræ Farnesii ad Legatos, 5. Februarii. 1547.*

(c) *In Cætu generali 8. Martii 1547.*

7. Equidem dum longam rerum seriem, quæ tunc à Patribus agitabatur, perlustrò, satis mirari non possum, cur incusetur Pontifex, quasi Patribus libertatem non permiserit. Etenim quamquam ille Concilio tamquam rector ac moderator præfesset, in primis tamen dogmatum negotium in Patrum iudicio reposuit, eosque solum studio & observatione Romanorum Theologorum adjuvit; non in aliud quidpiam peculiari voluntatis propensione patefacta, nisi ut variæ Scholasticorum sententiæ inviolatæ persisterent, ne citra necessitatem, ullius Scholæ in Ecclesiam studium læderetur; sed potius, ut Catholicorum animi adversus hæreticos

in unum coalescerent. Solum ardentem quidem, sed extra vim curavit, ut ab ea quæstione removerentur. Utrum Episcoporum mansio suis in sedibus esset juris divini; quæ pariter agitur inter Catholicos, & quæ, si Suavi credimus, solidis hæc nititur fundamentis, quâ parte detrimens Pontifici existimari poterat. Secundo, quod ad leges spectabat, studuit ille quidem interdum, pro eo ac profano cuivis Principi, quin etiam privato Antistiti licebat, ne quid æquo gravius sanciretur; quâ in re hominum conventus, & maxime novi, peccare consueverunt: sed numquam eo deventum est; ut plerique Patrum legem conderent, quam Pontifex impediret: libertas verò publicis inter confessus obloquendi in ipsius facta, atque etiam in ipsius potestatem, ejusmodi fuit, quam in neminem reliquorum Principum ausi fuissent exercere; nec umquam visa est alio coerceri frano, quam monitis correctionibusque verborum.

8. Sed stilum ad narrationem revocemus. De nudo disputatum est in Synodo. An, quod antea insinuavimus, in reliquis legibus essent Cardinales nominandi. Id Legati dissuadere, recenti Diplomate adducto, quo Cardinalibus consultum erat in articulo mansionis apud suas sedes, & Ecclesiarum multiplicatione; atque hinc ostendere, à Pontifice per se ipsum illis leges imponi. Verum quia humana consilia speciosis undique rationibus abundans, ex hoc ipso Guillelmus à Prato Episcopus Claramontanus argumentum traxit ad oppositum persuadendum, (d) potius par ipsis esse imitari Pontificem, qui non in decorum Cardinalium dignitatè putarat, nominatim illos in memorato Diplomate comprehendere: moderatores tamen Patres abstinendum ab ea nominis expressione censuere; satis esse rati, si generalibus dicendi formulis idem consequerentur; multumque interesse intelligentes, Cardinales disertè coarctari per legem, quæ ab ipsorum Principe sanciretur, aut quæ à cætu Præfulum ipsis minorum præscriberetur.

(d) *In ultima Congregatione generali, 2. Martii, ut in Actis.*

9. Plurima Suavis narrat, tum ab Aula Romana scripta, tum ab Episcopis dicta: ex quibus nihil verum comperio, nisi inter ea quæ scripta sunt, responsum quendam, à Pontifice per litteras Ardinghelli Cardinalis redditam, (e) per singula capita de variis morum emendationibus, quas multi Patres proposuerant, & Præsides Paulo significarant; atque inter ea, quæ dicta fuerant, querimoniam in Rodulfum Cardinalem, qui Vicentinæ Ecclesiæ præerat, ab hæreticis quadamtenus tunc corruptæ, & ab eadem aberat, Calaguritano proclamante, Ecclesiam illam non modo pastoris præsentiam id temporis indigere, sed pastoris ejusmodi, qui Apostolum ageret. Ex quo primus præsidium (f) opportunè Patres admonuit, ut corruptelas generatim incusarent, neminem nominatim perstringerent, ne boni publici studium in contumeliam degeneraret. Non tamen omisere Legati id ad Pontificem scribere, eique simul insinuare, admonendum Rodulfum, ut parvi exempli offensionem removeret.

(e) *17. Februarii. 1547.*

(f) *In Cætu generali, 8. Februarii.*

10. Cætera quæ Suavis recenset, quò humanius iudicem, nec eum temerarium inventorem existimem, mihi persuaserim, ea contenta fuisse arcanis illis libellis, qui rebus recentibus refert, per singulas hebdomadas prodeunt: ex urbibus eventuum notabilium fecundioribus: qui libelli ut aliquod obtineant pretium, sine labore investi-

vestigandæ, seu facultate comperendæ veritatis, miris, maledicis, sed semper falsis opplentur. Quare qui velit historiam ex illis conficere, exempli gratiâ de rebus Aulæ Romanæ, profecto ejusmodi historiam exhiberet jucundior, quacumque fabularum texturâ imperitorum curiositati, quacumque satyrâ sapidiorem malignorum appetentiæ; sed simul magis ridiculam quacumque nugarum congerie peritorum iudicio. Id verò tunc potissimè Tridenti accidebat: nam hæreticorum invidia quocumque ingenti pretio mercabatur ea scripta, quæ vel ipsorum improbos animos vellicabant, vel contrariæ factioni infamiam inurebant. Ego verò prætermittam mendaciorum singularium confutationem, quod perinde infinita res esset, ac falsum ipsum infinitum est, brevius juxta ac utilius solam veri narrationem prosequar.

CAPUT XI.

Disciplina leges paratæ in septimam Sessionem.

1. **P**ost longa mentium linguarumque consilia plerique convenere de quibusdam legibus, non tam præcellæ severitatis, ut nimis arduus esset assensus, unico saltem gradu à præsentis morum statu conficiendus; memores, eas plantas, quæ intra diem maturescunt, intra diem pariter arefcere. Idcirco iniquè se gerit Suavis, dum contendit ostendere, per ea remedia non satis morbo consultum fuisse, oblitus, ea tamquam emendationis initia, non tamquam metam præscribi, iisdemque de rebus ferè omnibus constitutas postea leges alias efficaciores amplioresque in posterioribus Sessionibus: quod si non aliunde, ex margine certè impressi Concilii debuerat illi in memoriam revocari.

2. In quindecim capita partitæ sunt, & in proœmio particula proposita, *Salvâ semper Sedis Apostolicæ auctoritate. Quod, inquit ille, à quovis homine, quantumvis stolido, intellectum esset, quoniam spectabat; nec inde quidquam colligi, nisi obstinatam in retinendis corruptelis pertinaciam, dum de illarum remedio agebatur, earundem causis retentis.* Rei exitus hominem mendacem evincit: eas enim omnes leges postmodum Aula Romana servavit, & hodie adhuc servat; nec illibatum habere Pontificiam potestatem perinde erat, ac retinere causas damnatarum corruptelarum, magis quam homini manus conservare perinde sit, ac criminum causas retinere. Et sanè hujusmodi exceptio necessaria fuit, omisâ promulgatione Diplomatis, quo Pontifex ad eas constituendas leges facultatem concedebat, prout in proxima Sessione actum fuerat. Aliter enim visum esset, à Synodo leges Pontifici præscribi, quibus non solum ejus Aula corrigetur, sed potestas minueretur. Operæ pretium igitur erat, per eam exceptionem palam fieri, sanctiones illas erga Pontificem, dirigendi non præcipiendi vim habere. Hanc verò convenientiam similiter agnovere Patres, qui Synodo finem imposuerunt, cum ea & Episcoporum & Nationum frequentiam magis florebat, cumque ex concordia testificatione amplissimam libertatem obtinebat, iterum ab ipsis apposita post disciplinæ leges memoratâ particulâ, quæ sacrosancti illius ædificii esset quasi fundamentum simul & fastigium.

3. Certatum est in earum sanctionum textura, ut, quantum fieri potuit. Decretis Conciliisque superioribus inniterentur; cum per majorem venerationem excipiatur, minoremque repugnantiam custodiatur id, quod veterum legislatorum auctoritate nititur, quodque in eam redire possessionem

videtur, unde à recenti corruptela dejectum fuerat. Hic erat sanctionum tenor:

4. „ Ad Cathedralium Ecclesiarum regimen, nullus, nisi ex legitimo matrimonio natus, & ætate maturâ, gravitate morum, litterarumque scientiâ, juxta constitutionem Alexandri III. quæ incipit: CUM IN CUNCTIS, & habetur in titulo *de Electione*, in Concilio Lateranensi promulgatam, præditus assumatur.

5. „ Nemo, quacumque etiam dignitate, gradu aut præminentia præfulgens, plures Metropolitanas, seu Cathedralis Ecclesias in titulum, sive commendam, aut alio quovis nomine, ne, contra factorum Canonum instituta, recipere, & simul retinere præsumat: cum valde seculis sit ille censendus, cui unam Ecclesiam bene, ac fructuosè, & cum animarum sibi commissarum salute regere contigerit. Qui autem plures Ecclesias contra præsentis Decreti tenorem nunc detinent, unâ quam maluerint retentâ, reliquas infra sex menses, si ad liberam Sedis Apostolicæ dispositionem pertineant: aliâ infra annum dimittere teneantur; alioquin Ecclesiæ ipsæ, ultimum obtentâ dumtaxat exceptâ, eo ipso vacante censentur.

6. „ Inferiora beneficia Ecclesiastica, præsertim curam animarum habentia, personis dignis, & habilibus, & quæ in loco residere; ac per se ipsos curam ipsam exercere valeant, juxta Constitutionem Alexandri Tertii in Lateranensi, quæ incipit, QUIA NONNULLI, & aliam Gregorii X. in generali Lugdunensi Concilio, quæ incipit, LICET CANON, editam, quæ in sexto Decretalium ponitur in titulo de Electione, conferantur: aliter autem facta collatio, sive provisio, omnino irritetur, & ordinarius collator pœnas Constitutionis Concilii Lateranensis, quæ incipit, GRAVE NIMIS, tit. de præbendis, noverit incursum.

7. „ Quicumque de cetero plura Curata, aut aliâ incompatibilia beneficia (hoc nomine appellantur à Canonum peritis ea, quorum conjunctio in uno eodemque capite à jure improbat) recipere aut retinere in posterum præsumperit, si ve per viam unionis ad vitam, seu commendam perpetuam, aut alio quocumque nomine & titulo, contra Constitutionem Innocentii Tertii, quæ incipit, DE MULTA, tit. de præbendis, privatus existat.

Hocjeda in Tractatu de incompatibilitate beneficiorum, in præfatione nu. 9.

8. „ Quicumque plura beneficia hoc pacto repugnantia ex dispensatione possidentes, hanc exhibere compellantur ab Ordinario juxta Constitutionem Gregorii Decimi in Concilio Lugdunensi, quæ incipit, ORDINARIUM, tit. de Officio Ordinarii, in sexto Decretalium.

9. „ Uniones perpetuæ examinentur, eâ quam supra memoravimus ratione.

10. „ Beneficia Ecclesiastica curata, quæ Cathedralibus, Collegiatis, seu aliis Ecclesiis, vel Monasteriis, beneficiis, seu Collegiis, aut piis locis quibuscumque perpetuò unita reperiantur, ab Ordinariis locorum singulis annis visitentur, qui sollicitè per idoneos Vicarios illis provideant, deputatâ pro stipendio tertiâ parte fructuum, majori vel minori, ipsorum arbitrio super certa re assignanda.

11. „ Locorum Ordinarii Ecclesias quascumque, quomodolibet exemptas, singulis annis visita-

„stare teneantur, auctoritate Apostolicâ provi-
„dentes, ut cura animarum, & reparatio cultus-
„que Ecclesiæ nihil patiantur, non obstantibus
„quibuscumque privilegiis & consuetudinibus ab
„immemorabili tempore præscriptis.

12. „Ad majores Ecclesias promoti munus
„consecrationis infra tempus à jure statutum su-
„cipiant, & prorogationes ultra sex menses con-
„cessæ nulli suffragentur.

13. „Non liceat Capitulis Ecclesiarum, Sede
„vacante, infra annum à die vacationis, ordinan-
„di licentiam, aut literas dimissorias concedere,
„ex cujuscumque privilegii aut consuetudinis vigo-
„re, nisi illi, qui beneficii Ecclesiastici recepti seu
„recipiendi occasione arctatus fuerit: si secus fiat,
„Capitulum contraveniens Ecclesiastico subiaceat
„interdicto, & sic ordinati, si in minoribus Ordini-
„bus constituti fuerint, nullo privilegio clericali,
„li, præsertim in criminalibus gaudeant; in majo-
„ribus verò ab executione Ordinum, ad benepla-
„citurum futuri Prælati sint ipso jure suspensi.

14. „Facultates de promovendo à quocum-
„que non suffragentur, nisi habentibus legitimam
„causam, ob quam à propriis Episcopis ordinari
„non possint, in literis exprimentam; & tunc non
„ordinentur nisi ab Episcopo in sua Diocesi resi-
„dente, aut pro eo Pontificalia exercente, & di-
„ligenti prævio examine.

15. „Præsentati, seu electi, vel nominati (*)
„quibuscumque Ecclesiasticis personis, etiam Se-
„dis Apostolicæ Nuntiis, ad quævis Ecclesiastica be-
„neficia non instituantur, neque admittantur,
„etiam prætextu cujuscumque privilegii, seu consue-
„tudinibus, etiam ab immemorabili tempore præscri-
„ptæ, nisi fuerint prius à locorum Ordinariis exa-
„minati, & idonei reperti. Et nullus appellationis
„remedio se tueri possit, quo minus examen sub-
„ire teneatur. Præsentatis tamen, electis, seu no-
„minatis ab Universitatibus, seu Collegiis genera-
„lium studiorum exceptis.

(*) Sic dicendum est, non autem, à quibuscumque,
„ut offendit tum ratione, tum correctione exemplari Fagnanus
„c. Accepimus, de atate & qualitate, n. 31.

16. „In exemptorum causis servetur Consti-
„tutio Innocentii Quarti, quæ incipit: VOLEN-
„TES, tit. de privilegiis, in sexto Decretalium,
„edita in Concilio Lugdunensi, & in causis civili-
„lium mercedum, & miserabilium personarum,
„Clerici sæculares aut regulares extra monaste-
„rium degentes, quomodolibet exempti, etiam
„si certum judicem à Sede Apostolica deputatum
„in partibus habeant, conveniri, & jure medio
„ad solvendum debitum cogi possint coram loco-
„rum Ordinariis, tamquam ab eadem Sede dele-
„gatis, & ita pariter in cunctis aliis causis civili-
„bus, si judicem deputatum non habuerint.

17. „Curent Ordinarii, ut hospitalia ab ipso-
„rum administratoribus fideliter ac diligenter gu-
„bernentur, formâ servata Constitutionis Conci-
„lii Viennensis, quæ incipit, QUIA CONTIN-
„GIT, tit. de religiosis domibus, quam sancta
„Synodus nunc innovat simul cum omnibus de-
„rogationibus in ea contentis.

CAPUT XI.

Sessio septima.

1. In formandis Canonibus & Decretis nihil la-
„bori pepercere, ut præscripto die Sessio ce-
„lebraretur. Singulis fere diebus manè Theo-

logicorum Cervino, Juris Canonici Consulti co-
„ram Montano conveniebant: pomeridianum tem-
„pus generalibus congressibus impendebatur, ubi
„quidquid in peculiaribus agitatum fuerat, expo-
„nebatur simul & expendebatur: ejusmodi autem
„constans labor ad postremum usque ante Sessionem
„diem continuatus: quo die Canones ac Decreta
„perfecta ac stabilita sunt, paucis repugnantibus,
„iisdemque planè, qui in ipsa Sessione contradixe-
„rant, quemadmodum narrabitur.

2. Deventum itaque ad opus die 3. Martii,
„rem divinam solemniter celebrante Andrea Canco
„Archiepiscopo Corcyrensi. Latina concio desidera-
„ta est, quod Martiranus S. Marci Episcopus, cui
„munus illud impositum fuerat, adeo ob anni tem-
„porum intemperiem premebatur raucedine, ut ne
„vocis quidem sonum edere posset. Id refert Sua-
„vis tamquam ex Actis petiitum, sed gemino illu-
„strat commento.

3. Alterum est: Deperditam Martirani vocem
„obtentum quemdam fuisse; sed reverà puduisse
„Præsulem publicam in lucem prodire, ob nefcio
„quas offensiones in conventibus paulò ante à Le-
„gatis acceptas. Merum putum inventum, pro eo
„ac deducere licet ex Actis, ex Diariis, ex monu-
„mentis, ubi hac de re planè nihil: neque suspica-
„ri fas est, id ibi consulto prætermisum, cum è
„contrario legantur ibidem plurima inter Patres dis-
„sidia, plurimæque à Legatis in ipsos habitas objur-
„gationes, & à me non amissas; qui nolui vera dis-
„simulare, quamvis mihi molesta, & à Suavi non
„adducta, qui vera divinare nequit, quamvis sibi
„perjudica. Imò etsi in eo quod narrat fuisse re-
„latam in Acta hanc deficientem Martirani vocem
„ceum causam prætermisæ Latinæ orationis, ille neu-
„tquam mentiatur; non tamen possum in animum
„inducere, fuisse ab eo Acta perfecta, ratus non eò
„impudentiæ hominem perlapsum, ut si rerum ge-
„starum fuisset ex Actis conscius, tam animosè re-
„liqua commentus ac mentitus fuisset, etiam in eo,
„quod in rem suam non cedebat. Mihi potius per-
„suadeo, compertum illi fuisse, id in Actis contineri
„ex arcanis narratiunculis rerum Tridentinarum,
„quæ sicuti alibi insinuavimus, spargebantur ad alen-
„dam malignitatem, emungendasque Germanorum
„hæreticorum crumenas.

4. Altera Suavis commentatio est: Se prius
„admiratum, quæ fieri posset, ut in tanta Episco-
„porum ac Regularium frequentia nemo adesset,
„cui suppetere animus ad supplendum Conciona-
„toris destinati locum; postea pronuntiasse, omi-
„sam hujusce rei memoriam in Actis, certo esse
„documento, tunc minimè cogitatum fuisse, ven-
„tura quandoque tempora, quibus illius cœtus actio-
„nes censendæ essent pares Apostolorum Actis, cum
„in unum congregati, adventum S. Spiritus oppet-
„iebantur. Quantum verba sonant, verum loqui-
„tur: nec ea tempora umquam venere; cum per-
„spicuum sit, Apostolos excelluisse divinitus subi-
„tariâ facultate dicendi, & quovis idiomatum gene-
„re; at verò Patres ac Theologos Tridentinos ora-
„tione uti non potuisse, nisi pro mensura laboris
„studique suscepti, & facultatis à natura sibi con-
„cessæ, quod similiter in Nicæno, cunctisque Oe-
„cumenicis Conciliis evenit. Quod si præterea signi-
„ficare Suavis intendit, tunc Patres haud existima-
„se venturum esse tempus, quo actiones omnes
„eorum, qui in Concilio aderant, in veneratione
„habendæ essent, tamquam numeris omnibus abso-
„lutæ, & æque sanctæ ac actiones Apostolorum in
„unum convenientium, & sancti Spiritus adventum
„præstolantium; profectò neque pariter hic dies um-
„quam illuxit, cum ex innumeris monumentis tum
„privatis tum publicis constat, ab iis Patribus, Apo-
„stolorum in auctoritate successoribus, non item
„paribus in sanctitate, plura non citra noxam patra-
„ta fuisse. Quod similiter novum non est in Triden-
„tina Synodo, sed in cunctis iterum accidit, quotquot
„umquam Ecclesia celebravit. Atque hac de re satis
„sit omnium loco legere, quæ S. Gregorius Nazian-
„zenus de prima Constantinopolitana Synodo me-
„moriæ tradidit.

privatis tum publicis constat, ab iis Patribus, Apo-
„stolorum in auctoritate successoribus, non item
„paribus in sanctitate, plura non citra noxam patra-
„ta fuisse. Quod similiter novum non est in Triden-
„tina Synodo, sed in cunctis iterum accidit, quotquot
„umquam Ecclesia celebravit. Atque hac de re satis
„sit omnium loco legere, quæ S. Gregorius Nazian-
„zenus de prima Constantinopolitana Synodo me-
„moriæ tradidit.

5. Sin autem Suavis inde conficit, tunc opina-
„tos haud fuisse, venturam umquam ætatem, quæ
„Cœtus ille magnâ veneratione colendus esset, nâ is
„mendosâ uti argumentatione mihi videtur. Quod
„nemo tot inter Antistites, tot inter privatos Theo-
„logos, qui tandem totius in Europa sapientiæ flos
„erant, & quorum Opera typis edita, sacra etiam
„eloquentiæ præstantiâ clarent, fuerit ausus ad eam
„panegyrim imparatus dicere, veriùs in eo colligi-
„tur summa de tanto theatro existimatio. Sanè si è
„minori suggestu dicendum fuisset, illorum plurimi
„conscendissent. Quis ignorat, Oratoris timorem
„oriri è reverentia in auditorem, & ex Rhetorum
„præscripto etiam à non formidante formidinem si-
„mulari, ut vel eâ existimationis specie benevolen-
„tiam aucupetur. Neque arbitror sibi quempiam
„persuasisse, Senatam, aut populum, aut exercitum
„Romanum in parvo fuisse pretio, ubi legerit apud
„Suetonium, Cap. 47. in Vita Augusti, Augustum,
„quamvis regnatorem, & artibus dicendi excellen-
„ter excultum, autum numquam fuisse verba illis
„facere, nisi ex meditato, & ex scripto. Huc accedit,
„quod habitæ ad Synodum conciones statim
„evulgabantur per omnes Christianorum provinci-
„as, ac malignæ Septentrionis censuræ subjace-
„bant, longèque maligniori futuri quandoque Sua-
„vis. Quin etiam concepta solum, & non edita ea
„Martirani oratio extat in Actis: quamobrem tem-
„erarium fuisset acutissimis invidentiæ oculis ex-
„ponere opus extemporale, & cum eo non privati
„modò, sed publici nominis existimationem.

Omisso itaque in ea solemnitate sermone, pro-
„positi Canones, ac pleno consensu probati, qui re-
„parationem disciplinæ continebant, quinquaginta
„novem suffragia citra exceptionem habuere reli-
„qui Canones, cum aliqua exceptione tredecim
„suffragiis recepti sunt: quæ exceptiones in eo sitæ
„erant, seu quòd aliqui vellent nominatim Cardina-
„les apponi (id per schedulas petiere Pacensis, Astu-
„riensis, Oscensis, Calaguritanus, Claramontanus)
„seu quòd quidam titulum sæpè memoratum posce-
„rent, nimirum aliqui ex nominatis, simulque Por-
„tuenfis, Bossensis, Fæfulanus, Lancianensis, Sta-
„biensis, & Mitilensis; seu quòd postulerent, ne
„quid inferretur præjudicii Ordinariæ Episcoporum
„jurisdictioni, cum juberentur agere tamquam Se-
„dis Apostolicæ delegati: & in hanc sententiam
„ivere Senogalliensis & Fæfulanus. Denique ex
„paucis quibusdam Hispanorum, quos nominavi-
„mus, optabant alii, ut in exemptos efficacius age-
„retur; alii, ut duo simul obtinere sacerdotia, qui-
„bus animarum cura connecteretur, uni eidemque
„Sacerdoti liceret.

6. Affirmat Suavis, Audita à Legatis Patrum
„verba tamquam voces hominum, qui nil amplius pos-
„sent, quàm balitum exhalare. Iniquissima planè ac-
„cusatio est, de eo conqueri, quod & fit, & fieri
„oportet in cujuscumque Senatus administratione:
„perinde ac pariter iniquum est, quòd sententia non
„dicam plurimum, sed sex partium, sententiæ partis
„septimæ anteferatur. Præterquam quòd nisi oculos
„sibi datâ operâ eruisset (quod de illo vereri Philoso-
„pho scribitur) non poterat non intueri Suavis liber:
„Histor. Concil. Trid. Pars II.

tatem aliter agendi Legatis ademptam, cum ip-
„sâ Diplomate Pontificio fuisset præscriptum, ut in
„decisionibus suffragia plurium sequerentur: idque
„tam longè abfuit, quòd ipsis esset arbitrarium, ut
„in proxima superiori Sessione, quoniam dubitaba-
„tur, an à pluribus absolutè comprobarentur Decre-
„ta, res ad duos ferè menses fuerit prorogata, eò
„consilio, ut Decreta illa mutarentur; nec habita pro-
„legitimis fuerint, donec concordia omnes sententiâ
„convenire de legitima illorum per plures suffraga-
„tores sanctione. Postremo loco designatus futuræ
„Sessioni dies vigesimus primus Aprilis, hoc est fe-
„ria quinta post octavam à Paschate diem, Stabien-
„si solum tenuente, cui certæ diei præscriptio mini-
„mè probabatur. Usque adeo sententiæ à se concep-
„tæ quispiam amator est, ut eam parere cupiat ad
„vitam etiam inutilem atque despectam.

CAPUT XIII.

Coloniensis Archiepiscopatu privatus. Contagiosus
„Tridentini morbus: & translatio Synodi sermo-
„nibus agitata.

1. Interea Cæsar calore famæque victoriæ usus,
„sententiam Pontificis in Hermannum Colo-
„niensem Archiepiscopum, hæresis & contu-
„maciæ reum, exequi voluit, eò missis duobus cum
„potestate viris, qui Rodulfum ejusdem Ecclesiæ Ad-
„jutorem illi sufficerent. Hermannus invisus clero,
„multisque popularium odiosus, nec animi nec vi-
„rium satis habuit, quibus Caroli potentie oblecta-
„retur. Cedere itaque coactus, in Vandensem fami-
„liæ suæ ditionem sese abdidit, ad obscurum &
„ignobile senium conterendum: Suavis hæretico-
„rum encomiastes, Hermannus generosum animum
„hic effert laudibus; quippe qui commiseratione
„commotus, ne suos populos innocentes bello di-
„verxatos cerneret, suâ se dignitate abdicavit. Enim-
„verò hujusmodi generositas erit pariter in eo com-
„mendanda, qui præsidio destitutus arcem dedat; &
„liberalitas in eo, qui in latruncolorum ludo adver-
„sarii victoriâ prævisâ, pecuniæ jacturam antever-
„tens, eam spontè largitur. Ceterum, si Herman-
„nus (quod pro certo Suavis ponit) resisterè valuis-
„set, sibi que induxisset in animum, se per eam rituum
„Religionisque mutationem Christi Evangelio con-
„formare, non certè generosum, sed proditorem a-
„nimum gessisset, dum suum gregem deseruisset,
„suorum subditorum seu periculum seu perturbatio-
„nem temporariam æterno ipsorum exitio prætu-
„lisset.

2. Hi prosperi rerum successus adhuc alios fe-
„liciores portendebant, nisi casus obvenissent, quæ
„supra triennium Concilii progressus interrupit, si-
„mulque inter Cæsarem ac Pontificem perniciosas
„atrocesque dissensiones excivit, quæ diutius sti-
„lum distrahent ad argumentum longè diversum à Fi-
„dei definitionibus, ac morum legibus. Sed ante-
„quam Historiam prosequar, par est ut fabulam re-
„fellam. Narrat Suavis, à Pontifice, sollicito tum ob
„Cæsaris potentiam, tum ob Galli morbum immedi-
„cabilem, tum etiam ob Tridentinorum Patrum pos-
„tulata, missum Tridentum cum literis, ad fidem
„suis dictis faciendam idoneis, nobilem quemdam
„Montani familiarem; jussumque, antequam Sessio
„haberetur, delitescere, postea verò confessim Le-
„gatis injungere, ut quacumque obtentâ specie Syn-
„odum illic Bononiam transferrent; quo peracto
„Oenipontem contenderet. Addit, ad hujusmodi
„denuntiationem ipso die Sessionis redditam, hæ-
„sisse Cervinum animo consternatum; sed Monta-
„num illo animosiorum, commendato Pontificis
„jussu, suasisse Collegæ, ut unâ secum rem naviter
„exe-

exequeretur. Captatâ proinde opportunitate ex morbo, qui tunc ibi grassabatur, fortasse ob propinquorum bacchanalium crapulam contractus, pestilentia rumorem ab illis disseminatum fuisse, remque ex destinato perfectam.

3. Expingi simulacrum non poterat ipsi rei dissimilius. Ac primo quidem, quidnam inter Pontificem duosque Legatos sibi addictissimos suspitionis irrepsisset, ob quam arcanum illud celare ipsos vellet, concredito eodem tempore homini cuidam privato ex alterius Legatorum familia; præsertim cum opus tandem esset Legatorum fidei committere tum arcani custodiam tum operis perardui effectum.

Secundò, recentes adhuc erant in Pauli memoria, & ejusdem querelis ad Cæsarem missis, illius horribiles minæ in Cervinum jactæ, si umquam absque jussu Pontificis id tentasset: quo pacto igitur Paulus Cervinum, & suam pariter in eo dignitatem vellet exponere tanto discrimini, demandatâ ipsi curâ, ut summum Principem quasi auctoritate propriâ tam graviter irritaret?

Tertiò, quænam loci opportunitas erat Oeniponti, in urbe Cæsareæ ditionis, ut eò tanti arcani sequester mitteretur? Quid ibi rei erat Montani Aulico? Præterea qui fieri potuit, ut hujusce viri nomen Tridenti visi, & mox Oenipontem transgressi, in obscuro vel ipsum Suavem latuerit? At exquiret quispiam, cur aut ipse, aut fabulator, cui ipse fidem habuit, nomen arbitrato suo non affinxit? Scilicet quia fortasse de singulis hominibus, quos nominasset, revinci facile potuisset, cum tamen enunciatio quæ negat, quantumvis vera, nisi adjunctis coarctetur, ex Jurisconsultorum effato probari nequeat.

Habetur etiam ex Massarelli ephemeride, Legatos die quinto Martii, hoc est biduo post mandatum, ex narratione Suavis Româ redditum, significasse Pontifici, exortum morbum, ab eoque petiisse, quid sibi, nisi is cessaret, agendum esset. Neque id in speciem dictum suspicari licet: nam potius omnino celanda fuisset illos hæc Epistola, ne ii, qui ad trahendam moram efflagitabant, ut priusquam quidquam decerneretur, Pontifex fieret de rebus certior, justius obtenderent, admonitio jam Pontifice, ejusque mandatis exquisitis, haud licere Legatis Patribusque decernere, nisi Pontificis responsum brevi reddendum opperirentur.

Ad hæc, in arcana Epistola Cervini ad Farnesum (a) unâ cum Legatorum literis communibus missa, Decretum de translatione eo die confectum, significantibus, hæc habentur: *Quid Deus de hac Synodo statuerit, ex communibus literis cognosces; de quo nihil aliud affirmo, nisi merum Dei opus, planeque miraculum id fuisse.* Quæ scribendi formula cum Pontificio mandato Legatis dato Synodi transferendæ minimè conveniret; præterquam quod ex variis arcanis literis mihi perceptis, quibus Legati de hoc Decreto Pontificii rationem reddunt, quemadmodum infra narrabo, quacumque luce clarius liquet, illum rei concium non fuisse.

(a) 11. Martii 1547.

Præterea si Pontifex per eos dies id moliri voluisset, quodnam impertunius consilium inire poterat, quam ab ea legationis cura vacationem Montano concedere? (b) & tamen eam illi concesserat statim ac Sessio fuisset celebrata, successorem pollicitus. Quare Montanus Præsidentum primus, &

quâ liber eâ sollicitudine, & quâ certus, sibi amplius Tridentini cæli asperitatem, Principisque ibi dominantis aculeos tolerandos non esse, se planè difficiliorem gessisset in sua legatione absolvenda, per ejus exitum iram potentissimi Cæsaris sibi concitaturus.

(b) *Literæ Farnesi ad Cervinum, 5. Febr. 1547.*

Perge porrò, (c) comperio, ab ipso Cæsare, cui credibile est hæc certius explorata fuisse quam Suavi, translationem non quidem Montano, sed Cervino imputatam: cumque acerbissimè de Pontifice quereretur, nullam de homine cum hujusmodi mandatis misso mentionem fecisse; sed solum, haud se verò simile existimasse, rem tanti momenti à Legatis patratam, absque Pontificis voluntate.

(c) *Habetur in Epistola Veralli ad Farnesum 14. Apr. infra citanda.*

Postremò: Num Legati ubi hæc tam expressa disertè mandata accepissent, ea incerto urnæ arbitrio commississent; nullâ prius seu per suarum sententiarum pondus, seu per suorum consiliorum impulsu patefacta in se propensione ad alterutram partem, donec ab ipsis Hispanis interrogati sunt; neque pariter resectâ facultate Synodi transferendæ, multò antè ipsis à Pontifice traditâ, donec in solemnè Sessione Patres supra duas tertias partes in ea re consenserint, ignari hujusce facultatis, cujus ignoratio multorum suffragia, sicut constabit, decreto subtraxit? Et quod liquidius apparet, si res ita fuisset, num Legati voluntatem umquam prætulissent, non nisi quod pluribus placeret perficiendi, animumque paratum ostendissent ad ibidem cum reliquis persistendum? & postquam in uno cœtu rem evicerant, alteriusne incerto arbitrio, mutationi obnoxio, spontè commississent, ac postea rursus solemnè Sessionis suffragio, optimè gnari quàm sedulò Cæsariani contra niterentur? Quapropter tantum abest, quòd Legati jussi fuerint id quocumque modo perficere, ut è diverso maluerint iterato rem exponere futuro suffragio, cum incommodo non communicatæ Patribus notitiæ, & cum periculo revocationis, quàm aut palam facere traditam sibi Româ facultatem, adhuc incerti de majoris partis consensu, aut Decretum firmare, ritu summè conveniente non servato. Atque id verè cunctis superioribus mandatis Pontificis consonabat, in hoc argumento à me perceptis & jam allatis.

Suavis tamen omni probatione destitutus, nulloque nixus testimonio, ne Adriani quidem scriptoris, à Paulo III. tam alieni, audeat rem hujusmodi per eam confidentiam affirmare, perinde ac si mandatum illud Legatis ipse detulisset.

4. Rei veritas sic se habet. Tridenti lethalis morbus increbuerat, qui ægros malignis pustulis commaculans, insolitis funeribus indicia contagionis in corporibus, & corruptionis in aère præferabat. Quod eo majorem incussit Synodo metum, quo mors propius accessit: nam tertio post Sessionem die Caputaquensem extinctum à morbo viderant, & paulò antea supremum Minorum Præsidentem, & aliquot etiam inter Legatorum familias. Unde cum timor mortis supra reliquas affectiones homini dominetur, ad profecionem animum convertere: auctaque festinatio ex eo est, quòd vicinis in locis sparso contagii rumore jam agebatur de interdicens Tridentino commercio, adeoque de interdicens evadendi spe. Ingens ob eam rem Præsides incessit cura, ratos numquam sibi obventuram opportunitatem nec faciliorem nec æquioram aliò dedu-

ducendi Concilii; quod arbitrabantur Ecclesiæ securitati conferre, quemadmodum ostensum est. Et præterea intelligebant, si ibi persistenter, fieri non posse, ut ibidem alii detinerentur Patres præter Cæsarianos, compeditos Caroli metu, contagionis metum superante: proinde Concilium aut pro soluto habitum iri cum Ecclesiæ dedecore ac detrimento; aut, si adhuc integrum censeretur pro eo ac Cæsariani contendissent, eventurum fuisse, ut cum in iis quæ decernerentur vivente Pontifice, tum in iis quæ possent contingere eo decente, rerum omnium arbitrium penes Cæsarem foret. Eapropter primo insurgente metu, (d) à Pontifice mandata per literas petiere quid sibi agendum esset, ubi morbus perseveraret; sperabantque spatium sibi ad ea præstolanda futurum. Verum animadverso postea imminente commercii interdicio, multorumque Episcoporum discessu, non impetratâ à Præsulibus veniâ, sicut Suavis autumat, sed aliquibus quidem eam postulantes, cunctis neutiquam obtinentibus, sicut ipsi postea ad Conventionem generalem retulerunt; (e) & insuper cognoscentes, plures alios retineri non posse, statuerunt exequi mandata Pontificis satis recentia, ac iterata, (f) per quæ imponebatur sibi Synodi translatio, ubi & plerique consentirent, & ipsi grave aliquod incommodum Sed. Apostolicæ impendens animadverterent; cujusmodi rebatur futurum, si Concilium permanisset compactum ex membris, quæ mentis & cordis loco Cæsarem haberent. Mea, quæ sublequetur narratio, firmissimis nititur testimoniis, tum ex Actis à Massarello, qui Synodo à secretis erat, privato suæ voluntatis impulsu conscriptis, quæ cum aliis non vulgaribus Commentariis Nicolaus Ludovici Princeps, quamvis illorum honestissimè tenax, mihi tamen, tam piæ causæ opitulaturus, liberaliter depromptis; tum ex Actis legitimis in Arce Romana asservatis.

(d) 5. Martii 1547. ex Diario Massarelli.

(e) 9. Martii.

(f) Ex Cervini literis ad Massarium, 23. 26. & 29. Mart. 1547.

5. Præsides igitur adjectis ad rem animis, (*) quò solidiori fundamento insisterent, de morbo grassante peritos consulere. Duo ibi adter externi viri, arte medicinæ præstantes, alter Balduinus Bargensis, Montani Medicus familiaris, alter Hieronymus Fracastorius Veronensis, medicus à Concilio sibi delectus, qui in ea facultate quemvis suorum æqualium famâ superabat. (g) Quin fertur Carolus Cæsar, duodecim antè annis Italiam ingressus, cum Pefcheriâ transiret, quò multis ex provinciis egregii quique partim obsequii partim curiositatis studio confluerant, nullâ alterius cujuscumque habitâ ratione, in unum Fracastorium à Madruccio monstratum, cohibito inter solem ac pulverem gressu, oculos intendisse. Hi ambo Medici unâ consensere, deprehendi in eo morbo & contagionis indicia, & luis præfagia, incalente postmodum aère erupturæ; periculum verò nobilibus & delicatis viris maximè minitari. Quare Fracastorius est contestatus, cum ad medendum febribus, aliisque consuetis morbis, non autem pestilentia, eò accessisset, missionem se petere, munusque deponere.

(*) In secunda parte Actorum Trident. sedente Paulo III. & in secundo volumine signato A, in cujus calce est narratio translationis missa à Concilio Bononiæ ad Pontificem.

(g) In Vita Fracastorii, præfixa ejus Operibus.

6. Hoc posito, Legati in confessu diei nonæ Martii, post dictas sententias de dogmate Eucharistiæ, quod expendendum susceperant, rem ad Hist. Concil. Trid. Pars II.

Patres retulerunt; adjeceruntque duodecim Episcopos jam profectos, alios veniâ non petita, alios negatâ: sed prætextâ vitæ tuendæ necessitate plures viam adornare, eosque agrè à se tantisper tentos, dum de re Conventionem generalem edocerent. Duo perinde se denuntiare: primum, nolle se ullius consilii Patribus auctores esse, sed exequi quod pluribus placuisset; alterum, se ad omnia quæque præterquam ad Synodi dissolutionem descensos: à qua, quantum arbitror, abhorrebant præcipuè, ne munimento valido nudarentur adversus omnem peculiariis Synodi molitionem; quandoquidem ita nec liceret Episcopis Germaniæ in suæ nationis Synodum coire, dum ad Oecumenicam adhuc extantem vocabantur; neque fas erat, ut Fidei morumque causæ, quæ apud supremum illud Tribunal agitabantur, in alio interim minori conventu legitimè deciderentur.

7. Pæceus, cui dum uterque Cæsaris Orator aberat, atque etiam Madruccius, qui paulò ante oppidum sui nominis Madruccium adierat, rei Cæsareæ procuratio incumberebat, (h) memor, in litibus solertiam possessoris in mora captanda sitam esse, respondit: Id quod in deliberationem adducebatur, negotium esse ex gravissimis ac difficillimis omnium quæ geri possent; in quibus videlicet rerum temporisque conditionibus, & quo pacto Concilia transferri debeant; sibi exploratum nondum esse, an planè liceret id agitare inconsultis Pontifice ac Cæsare, cujus postulatione atque operâ Concilium fuerat Tridenti coactum. In summa, fateri se incertiam suam; ut qui eâ eruditione non polleret, quâ posset improviso sententiam ferre quid in hujusmodi conditionibus jus postularet: proinde existimare se æquum esse, ut aliquot dierum spatium sibi aliisque concederetur ad rem accuratiori studio ac meditatione perpendendam. Ubi verò opus esset repentino responso; videri sibi nihil molendum, nisi compertâ prius Pontificis ac Cæsaris voluntate. Giennensis opinionem ii qui ejusdem factionis erant, & ex aliis duo vel tres amplexati, omnes numero fortasse quindecim; reliqui censuere celeriter periculo consulendum. Ut legitima foret profectio, satis esse pestilentia non experimentum modò, sed suspitionem, quæ potis erat finitimorum communicatione ipsos privare, sine qua fieri non poterat, ut amplius Tridenti degerent. Revocandum in memoriam, anno superiore, eò quòd duo tantum Roboreti in oppido Tridentinæ ditionis pestilentia obiissent, fuisse tam severè interdictum undique commercium, ut quidam ex Patribus maturè ex ea urbe egressi hospitium impetrare nequiverint, adeoque sub dio pernoctare gravi cum vitæ discrimine coacti fuerint. Variarunt tamen sententia, quodnam esset in eundem consilium: alii suspensionem proponere, alii abeundi facultatem cuilibet concedendam, alii translationem in propinquam sedem, alii eandem, sed expectato prius Pontificis consensu. Pæceus animadversâ communi ad discessum propensione, quo aggerem in tempore opponeret, petiit rursus, ut deliberatio prorogaretur: & Montanus libenter assensus est, quò postridie suffragia ex meditato lata majorem & auctoritatem & firmitudinem præferrent. Quia in re vehemens cupiditas, inimica semper rei quam intendit, plures in errorem inducit, dum ob immoderatam festinationem imponendi ædificio fastigii, parietes extruunt adeò debiles, ut non tam domicilio serviant, quam ruina.

(h) Ex literis Cervini ad Massarium, 20. Mart. 1547.

CAPUT XIV.

Alter generalis congressus, in quo de translatione deliberatur.

Postridie igitur manè accitis in unum Patribus Montanus dixit: Se unà cum collega varias proximi cœtus sententias voluisse, & inter eas sibi minimè probari sententiam suspensioni faventem: id enim reipsâ tacitam Concilii solutionem fore, per quam iis fructibus Ecclesia fraudaretur, quos tunc decerpebat, quosque longè copiosiores sperabat ab ea Synodo, tot laboribus jam coacta: neque sibi magis probari permixtum singulis arbitrium abeundi, cum in id tot Patres avidè ferrentur, ut omnium planè discessus esset reverà secururus. Quapropter si Tridentum, pro eo ac plures cupiebant, deferendum esset, optimum sibi videri si alio Concilium deportaretur: in hoc tamen plurimam loci rationem habendam; quippe qui ejusmodi esse oportebat, ut illuc ex improviso commigrantes haud difficulter exciperet; ut nimis inde remotus non esset, tum ob Patrum eò advenientium, tum etiam ob Germanorum commoditatem, qui erant advocandi; ut domiciliis alimentisque abundaret; ac demum aëris salubritate polleret. Has omnes condiciones ostendit Bononiæ unicè convenire, adeoque eam collocandæ Synodi aptissimam sedem esse.

2. Ex opposito Pacecus differuit: Festinanter se percurrissè quæ de Conciliorum translatione scriptores sentiant: ab iis in sola Pontificis auctoritate illam reponi; proinde non satis à se percipi, quo pacto Legatis liceret per se ipsos in quæstionem tractationemque nedum in opus illam deducere. Cuinam in comperto non esset, quanto labore per Cæsaris, aliorumque Christianorum Principum industriam ea Synodus coaluerat? adeo ut post convocationem, & Legatorum, ac suum pariter accessum cum aliis Episcopis, necesse fuerit plures menses otari, antequam Synodus quasi navis in anchoris progrediretur. Quam indignè laturos Principes illos Religionis studiosos, fructus ex tot laboribus expectati jacturam per eam intemptivam profectionem? Quin communem universo Christiano generi futuram indignationem, cum tam præcipitis commotionis causam nemo perspiceret. Unicum qui obtrudebatur titulum, esse febres lethales, quæ rubris pustulis contagionem nuntiabant; se tamen à Curionibus rescivissè, paucissimos eo morbo extinctos: in S. Petri Paræcia, satis populo referta, ab ineunte mense nonnisi duos occubuisse, alterum infantem, hydropticum a lterum: tota in urbe infra 40. homines ægrotare; & inter eos vix quinque ex morbo suspecto decumbere: licere Concilio id pernoscere, aliquot Patribus destinatis qui rem explorarent: parum moveri se testificatione duorum externorum Medicorum: Tridentinos Medicos longè aliter sentire; qui tametsi à Fracastorio rogati, ejus sententiæ subscribere recusarent. Verum utcumque esset, haud licere de loco ad locum asportare Concilia, nisi Patribus in id unanimi suffragio conspirantibus, quemadmodum Jacobarius Cardinalis docebat, qui recens de Concilio scripserat. Id in præsentia non contingere, seque inter alios dissentire, nec sola voce, quæ statim obmutescit, repugnare velle, sed scripto, quod semper loquitur; adeoque suam hanc sententiam libello committere, ut perpetuè posterorum memoriæ traderetur. Postremò nihil innovandum adjecit, nisi perspecta prius Pontificis ac Cæsaris mente, quos dubitandum non erat, illius sacrosancti Senatus excidio numquam consensuros.

3. Huic Giennensis orationi breviter responderunt Legati. Cervinus dixit: Quod exteri medici testificabantur, extra dubitationem esse, eorumque dictis ob sapientiam ac libertatem longè majorem auctoritatem tribuendam, quam indigenarum testimonio: Synodum non alia de causa Tridenti fuisse celebratam, nisi ut allicerentur Germani: quæ ratio evanescebat, quando Protestantés postea in duobus Conventibus pronuntiaverant, se illam pro legitima non habere, planeque reculare ibi interesse; Catholici verò quæ belli impedimento, quæ hæreticorum metu, suam absentiam excusarunt: tunc verò vel maximè spem ipsorum adventus excidere, cum pestis quæ in Germania grassabatur, prohibebat accessum. Nec sibi temperare potuit, quin adderet (sinceriore fortasse animo, quam prudenti) alias quoque rationes suppeteret, quæ translationem suadebant. At Montanus rem à capite redorsus respondit: Frustra in dubium vocari numerum extinctorum, cum recenter defossa & complanata urbis cœmeteria cernebantur, ne magnus tumulorum numerus illatorum cadaverum multitudinem palam faceret; ad id pariter, ab illo qui præerat, silere in posterum iussa in funeribus templorum æra, & noctu decedentium corpora clam efferi, quo his artibus ignorantum discrimen segnius vitaretur: Tridentinos vulgaris notæ medicos cum Fracastorio, ea in arte per Italiam facile principe, minimè conferendos: præterquam quòd satis constaret, medicos Tridentinos voluisse illius scriptum suis etiam nominibus confirmare, nisi efficacia quorumdam studia ipsos ab eo consilio retraxissent: nihil obitare, quòd mandata Pontificis non præcederent; idcirco fuisse ab illo subrogatos Præsides, qui ipsius absentis partes agerent, quique cum plerisque Patrum res decernerent, quòd potissimum agendum erat in casibus inopinatis, moræque intolerantibus. Quòd assumebatur, Conciliorum translationibus necessarium esse unanimem deliberantium consensum; nec legum effatis, nec scriptorum auctoritate, nec rationum fundamentis inniti: ad summum, & opinari fas esse, cum translatio pro mero arbitrato citra necessitatem intenderetur. Cæterum quam æquitas persuadeat, ut unius pertinaciæ liceat universum Ecclesiæ Senatam inter mortis fauces detinere?

4. Ita primus Legatorum. At mirabitur fortasse quispiam, nihil ab eo responsum proposito consilio, ut aliqui designarentur Episcopi, qui rei veritatem explorarent, & postea ad Senatum referrent. Sed id, quantum arbitror, omisum fuit, quia nec rejici consilium vera prolata ratione poterat, quin indignatio ac tumultus excitarentur, omnium fide in suspensionem vocata, nec suscipi absque incommodo ac periculo, cum verisimile videretur, Patres ad id ex omnibus nationibus æque designandos, adeoque Hispanos Cæsari addictos, Lusitanos Regi obtemperantes cum Cæsare conjunctissimo, Gallos, qui Regiæ voluntatis ignari in ancipiti versabantur, & Italos, quorum multi vel Carolo subiecti erant, vel Dioceses illi subiectas obtinebant. Atque ut res haberet, ingentis vasæ aquæ turbandæ paucæ turbidi liquoris guttulæ satis sunt. Quare in comprobandis rebus, ac testibus seligendis tarditas ac dissensio intervenissent, adeoque judicium sine cunctatione perfici non posset; quæ effectum esset, ut interim aut finitimi commercia prohiberent, ac proinde obstructus ad profectionem aditus abeundi consilium obtruncaret; aut Cæsar de proposito edoctus, denuntiationibus mandatisque violentis obsisteret. Idcirco opportunius existimatum, ut suam quisque conceptis voci-

vocibus, quas interior animi notitia suggerebat, de re proposita sententiam ferret.

5. Pacecus, animadvertens aciem aliorum quæ attulerat argumentorum, Præsidium responsionibus hebetari, per illud rursus obstitit, quòd adhuc integrum videbatur; subjecitque: Cum à Canonum peritis Conciliorum translatio tamquam propriæ Pontificis auctoritati tribuatur, inde confici, id Legatorum jurisdictioni minime communicari; adeoque nisi peculiaris ad illud facultas à Pontifice impetraretur, generalem satis non esse. Cum Paceco consensere præter duos ii omnes, qui in proximo superiore cœtu cum ipso convenerant, quorum plures, ut perpetuam suorum erga Cæsarem studiorum testificationem haberent, ipsis schedulis suam sententiam protulerunt: præsertim verò Pacensis conatus est fusius ostendere, Concilium nonnisi Tridenti Germanorum causa esse continuandum; & ipsius continuationis necessitatem adduxit, quòd pauca Fidei dogmata stabilita fuerant, & pauciora de moribus Decreta: horum verò magnam congeriem coacervavit, quæ à Synodo conficienda essent, & quæ fieri & quæ non fieri possent accumulans promiscuè, quòd facilius splendidis rerum imaginibus spei ac studium minus experientium inelicaret, exemplo chymicorum, eorumque qui thesauros inquirunt edoctus, cum promissi boni magnitudo animum allicit, ingens aviditas tenuitatem verisimilitudinis menti obtegit. Denuntiabant denique hujusce sententiæ propugnatores, ubi cæteri absque causa discederent, se quidem perstituros, & unà secum auctoritatem Synodi permansuram.

Sed Cicala Albengensis Antistes, & Pighinus Aliphanus, alter Camera Apostolicæ, Romanæ Rotæ alter Auditor, existimantur sui esse muneris, quippe à Pontifice missi tamquam Canonum consulti, obnuntiationes in Legatorum auctoritatem objectas infringere. Admonuerunt proinde, obligationem non abeundi à Sede quam Pontifex Concilium constituit, absque ipsius voluntate deficere, ubi profectionis causa cunctis innotesceret, & periculum mora crearet. Quòd periculum à plerisque tunc adeo imminens censebatur, ut reliquos stimulantur ad pergendum celeriter in Templum, ibique Sessionem simul celebrandam, simul profectionem solemniter decernendam. Quòd hinc timidioribus placebat, ut discrimen evaderent; hinc Hispanis haud displicebat, ut ex præcipiti festinatione factum postea improbaretur. Verum nec assentiebantur Legati, qui volebant non tam festinare, quam discessum cohonestare; nec Pacecus; magis ejus impediendi cupidus, quam vituperandi. Ita nonnumquam duo contrariis intentis finibus in eo conveniunt, quòd ex diverso respectu utrique conducit, cum id, quòd alteri prodest, non semper alteri noceat.

CAPUT XV.

Octavo Sessio, in qua Concilii translatio Bononiam decernitur.

Indicta igitur Sessione postridie manè undecimo Martii, demandarunt Legati Severolo, quippe Concilii Promotori, ut legitime cognosceret de morbi contagio, & imminente cœli corruptione. Convenientibus manè in sacram Eadem Patribus ornatu Pontificio indutis, post solennes carimonias ac preces, Montanus breviter prosecutus est ea, quæ superiore biduo dicta fuerant: præcipuè vero confirmavit, se unà cum collega æque paratum tam mansioni quam discessui, pro eo ac plerisque Patrum collibuisse. Deinde

quò rei veritas magis constaret, urgente etiam Paceco recitata sunt medicorum testimonia, & non solum testium dicta, sed interrogationes: qui testes & plurimi erant, & multiplicis conditionis, Cœnobitæ, Clerici, laici, externi, indigenæ. Summa testificationum hæc habebat: Ex aliquo jam tempore ortas in ea urbe pestilentes febres, corpora rubris pustulis maculantes, hoc est, quemadmodum Fracastorius explicabat ex Galeni definitione, contagiosas, & plerumque lethales. Eo morbo multos continenter extingui; unde singulis diebus ad Paræciæ S. Mariæ Majoris cœmeterium bina, terna, & quaterna cadavera deferri, idque proportionem aliis in Paræciis contingere, nec parcius in agro Tridentino hujusmodi morbum sævire: eo peremptum credi Caputaquensem Antistitem, Generalem Minorum Observantium, ministrum unum præterea è familia Madruccii Cardinalis, & alterum Cervini Legati mensæ præfectum. Si quis evasisset, huic intar stolidi mentem hebecere, quòd planè Salutiarum Episcopi famulo acciderat: eam luem in dies ingravescere, eademque tunc laborare alterum carimoniarum Magistrum, ac plures quam antea interire. Tridentinis medicis usque adeo artem & animum defecisse, ut eam curationem defugerent, timentibus, ne accedente mox æstu morbus in certam pestilentiam erumperet. Ad primam illius suspicionem in locis circa Tridentum interdictum iri hominum communicationem, adeoque mercimonias & comætarum; unde fieret, ut in illa montium sterilitate fames æque ac pestilentia stragem ederet: Fracastorius, dum coram scriba publico suum privatæ testificationis chirographum recognosceret, hæc adjecisse: *Jurejurando affirmo, ne centum quidem in dies singulos aureorum acceptâ mercede me adhuc per mentem Tridentini moraturum; & qui commorabitur, ipsum commorationis penitebit.* Perpendatur, an ea loquendi ratio in viro tam eximia existimationis referenda fuerit, sicut Suavis autumat, ad moram medicorum, qui student pretium artis extollere morbi, cui mederi debeant, magnitudine.

2. Post hæc proposuit Montanus Decretum deducendi Bononiam Concilii, eâ conceptum forma, quæ plerisque Patrum in proximo conventu placuerat, & hujusmodi planè fuit: *Placetne vobis discernere, & declarare, de hujusmodi morbo ex præmissis, & aliis allegatis ita manifeste & notorie constare, ut Prælati in hac civitate sine vitæ discrimine commorari, & in ea idcirco inviti minime retineri possint, & debeant? itemque attentò attentò multorum Prælatorum post proxime præteritam Sessionem, & attentis protestationibus aliorum complurium Prælatorum in congregationibus generalibus factis, hinc omnino timore ipsius morbi abire volentium, qui justè detineri non possunt, & ex quorum discessu Concilium vel dissolveretur, vel ex paucitate Prælatorum bonus ejus progressus impediretur; & attentò etiam imminente periculo vitæ, & aliis causis per aliquos ex Patribus in ipsis congregationibus allegatis, utpote notorie veris & legitimis; placetne vobis similiter discernere, & declarare, pro conservatione & prosecutione ipsius Concilii, securitate vitæ ipsorum Prælatorum, Concilium ipsum ad civitatem Bononiæ, veluti ad locum magis paratum, salubrem, & idoneum, pro tempore transferendum esse, & ex nunc transferri, & ibidem Sessionem jam indictam, statutâ die, vigesima primâ Aprilis, celebrandam esse, & celebrari; & successive ad ulteriora procedendum, donec Sanctissimo Domino nostro, & sacro Concilio*

expedire videbitur, ut ad hunc, seu alium locum, communicato etiam consilio cum invictissimo Cæsare, Christianissimo Rege, & aliis Regibus ac Principibus Christianis, ipsum Concilium reduci possit, & debeat?

3. Objecit Paceus, testes ritu legitimo minime interrogatos, cum Severolus nullum ad id mandatum accepisset à Patrum cœtu, in quo multi postularant ut Episcopis ea cura demandaretur. Præterea, fuisse à testibus affirmatum id quod ipsi ignorabant, quodque rei evidentia falsi convincebatur: nec denique Patres, qui partem oppositam tuebantur, ad id vocatos. In externorum medicorum iudicio minus auctoritatis inesse, quam in iudicio indigenarum, Tridentinum cœlum, corporumque habitudinem longe melius callentium. Multorum Patrum discessum ex ejusmodi domicilii tædio, non ex metu discriminis evenisse, quod sæpius etiam superioribus mensibus contigerat. Proinde productas ad transferendam Synodum causas deficere; nec satis etiam suffragiorum haberi, quippe ex Constantiensi Concilio duæ tertiæ partes ad id obtinendum requirebantur. Postremò ubi tandem demigrandum esset, nequaquam eundem Bononiam, sed solum in aliam Germaniæ urbem, cum ex provincia in provinciam transmittere non liceret. Se igitur suadere, ut potius Sessio prorogaretur, adeoque Patres & aliquod laborum laxamentum caperent, & spatium ad animos eo metu, quamvis vano, relevandos.

4. Paceo reliqui Hispani assenserunt. Turritanus amplificavit, quam copiosa spei messis in herba suffocaretur eâ Synodi migratione, dum Cæsaris victoriæ obsequium universæ Germaniæ pollicebantur: paratum se quidem offerre ad translationem comprobendam, ubi auctoritate Pontificis illa haberetur; sed hac deficiente, quamquam opposita sententia capitum numero vinceret, longe amplius eandem vinci pondere rationum, adeoque sententiam suam, quippe honestiori causæ patrocinantem, secundum Canones ante habendam. Asturiensis præter hæc affirmavit, Synodum Bononiæ liberam non futuram. Cæteri illarum partium convenire in elevando periculo, in proponenda convenientia, ut tum Pontificis tum Cæsaris voluntas expectaretur, in pernegando, id Legatis absque certo Pontificis mandato licere.

5. Contrariam sententiam efficaciter propugnavit Sarracenus Archiepiscopus Materanus, cuius vincula cum Cæsare ex familiæ cilitela, ex Diocesis subjectione, ex grati animi virtute, ex accepta illo nominante Tiara, eo firmiorem reddebant illius sententiam, animi propensione reluctanter. A Severolo, dixit is, testes legitime interrogatos, ut qui Promotoris munus sibi à Concilio injunctum obiret, adeoque novâ delegatione non egeret. Porro nec ab eo, nec ab aliis, quantum comperio, quidquam responsum ad prætermisissimum adversæ partis accitum: fortasse quod animadvertent, eam exceptionem per se cadere absque ullius impulsu; cum in Conciliis partes litigantium inter se non adsint, sed solum discordes sententiæ, quod in cunctis Senatibus contingit, adeoque nullam partium in jus vocandam. Tum id, quod omnes hujusmodi oppositiones dissolvit, in medium adduxit; nimirum, in re manifesta, qualis ea erat, testibus opus non esse. Auctoritatem Tridentinorum medicorum nequaquam æquiparandam Fracastorii auctoritati, quem ob singularem viri sapientiam atque integritatem Synodus sibi medicum delegerat, stipendioque conduxerat; id verò muneris concorditer illi commissi abunde esse, ut ejus sententia de curanda Patrum valetudine el-

set cujuscumque iudicio præferenda. Verum ubi de quavis alia translationis causa dubitari posset, satis superque esse, id majori parti, hoc est, rerum arbitræ comprobari: Constantiensi Concilii Decretum, duas partes tertiæ ad id requirentis, is aliique secum aiebant ab ultimo Lateranensi abrogatum. De qua abrogatione nihil verè ibi extat; unde suspicor locutum fuisse Materanum de eo, quod in memorato Concilio Lateranensi habetur de prerogativa Romani Pontificis supra Concilia, & quo revocabatur Decretum quoddam Constantiensi, in Sessione quinta editum ante Pontificis electionem, & ab eo postea neutiquam confirmatum; quo Decreto videtur oppositum sanciri: atque in hoc postea nititur, quæ Sessione trigesima nona statuuntur, ubi reverà de translatione non agitur; sed obstringitur Pontifex ad convocandum Concilium in loco, quem proximè præteritum Concilium designasset, & non alibi, nisi manifestæ necessitatis causâ à duabus tertiis Cardinalium partibus comprobata: ita tamen, ut si hoc acciderit, illud congreget in alio loco ejusdem nationis, ad quam locus jam præscriptus spectabat, nisi eadem necessitas id prohiberet. Verum non exigit ea Synodus duarum tertiarum partium suffragia, ad migrationem ex necessitate alio habendam; quin paulò post ad cavenda schismata videtur disertis verbis id in potestate majoris partis collocare. Utcumque res habeat, expeditius respondit Thomas Campeggius Feltriensis Episcopus, Concilia alterum alterius legibus haud obligari, adeoque id quod in Constantiensi stabilitum fuit, posse in Tridentino majori sententiarum numero deleri. Quamquam hæc omnia responsa supervacanea evasere, cum supra duas tertiæ partes suffragia translationi consensissent.

6. Thomas Caselius Episcopus Britonoriensis, ut morbi probationem è tot Patrum discessu deductam confirmaret, observavit, id neque tædio domicilii, neque animi relaxationi tribui posse; propterea quod illorum aliqui viri, studio litterarum laborique addictissimi, ejusmodi erant Bituntinus & Motulanus, numquam per aliam occasionem inde pedem extulerant.

Philippus Archintus, Salutarum Antistes, ac Romæ Pontificis Vicarius, Turritani responsum confutavit, opinantis, præposse minorem numerum, si meliorem causam promoveat: nam, aiebat ille, non agi tunc de relinquendo Tridento hilaritatis aut commodi gratiâ, adeoque cautiorem partem potiore etiam existimandam.

7. Omittendam haud putaverim Marci Vigerii Senogalliensis Episcopi sententiam, tum ne hominis pietas meritâ laude fraudetur, tum ut appareat, quantum à vero aberraverit Suavis, dum inter adversantes translationi illum connumerat, eaque de causa ceu ingratum Pontifici à Montano castigatum affirmat. Quod satis patet, an poterit à Montano committi, qui in ea tota causâ & nunquam Pontificis utilitatem intermiscuit, & semper propensum animum præ se tulit ad majoris partis sententiæ obscurandum. Itaque Vigerii sententia fuit hujusmodi: Videri sibi, Synodam transportandam, propterea quod necessarium id putabat: sed ad conciliandos contradicentium animos, atque ad consilii societatem adducendos, satius ducere, ita Tridento Patres decedere, ut simul jurejurando se obstringerent, eodem redituros, ubi Romano Pontifici, atque ipsi Synodo in rem Christianæ Reipublicæ id videretur: quod si satis non esset ad schismatis periculum evitandum, Tridenti potius mortem oppetendam, quam cum vitæ incolumitate unitatem Ecclesiæ in discrimen addu-

adducere. Senfa planè digna viro, qui Apostolorum dignitate successor, eorumdem charitatem imitari veller. Verumtamen unitatis servandæ potestas non in singulis, sed in omnibus inerat; suffragium verò in singulis proferendum erat, positis discordibus sententiis, quas in cunctis reliquis inveniebat.

8. Nec longè à Vigerio recessit Balthasar Limpus, Carmelita, Portuensis in Lusitania Episcopus, qui cum antea varius fuisset in congressibus, professus tunc est, se paratum ad utrumque consilium, dummodò res concorditer procederet.

Agathensis Episcopus Gallus, nondum quidquam certi apud se statuisse affirmavit. Cumque hominem urgeret Paceus, ne persisteret in ancipiti, cupidus fortasse in illius suffragio nationis integræ auctoritatem sibi adjungendi, Auditor Apostolicæ Cameræ opposuit, cuique fas esse veterem formulam usurpare, *Non liquet*.

9. Postquam singuli protulere sententias rationibus convectas, iustus est Massarellus suffragia colligere, ut eorum numerus haberi posset. Ex quinquaginta sex Patribus, qui tunc aderant, triginta octo translationem sine exceptione comprobant, quatuordecim noluerunt, iique omnes, præter Fesulanum. Cæsari addicti; duo dubitanter, duo per conditionem locuti sunt. Verum præter triginta octo, quibus migratio probabatur, nonnulli ex refragantibus affirmarunt, se illi consensuros, ubi voluntas Pontificis accessisset.

10. Hoc in numero Legatorum suffragia non erant, qui sententiam nondum dixerant. Id Paceus ex arte gestum interpretatus, ut periculum utrumque imminens subterfugerent, & adductus in spem rei perturbandæ, ubi Præsides ad apertam suffragationem adigeret, ab iis petiit, ut ipsi pariter, quippe Senatus Principes, suam sententiam promerent. Respondit Montanus, se morem illi gesturos, sed aliquid esse sibi quod præmittendum putarent. Id erat: Eorum plerosque qui translationi repugnabant, causatos fuisse peculiaris facultatis defectum, utpote ad rem peragendam, quæ ad Romani solum Pontificis jus pertinebat; multos tamen pronuntiasse, se consensuros, si hæc facultas adesset. Jam verò, quo species omnis ad non parendum Decreto prorus amoveretur, cunctique cognoscere, quam solerter ipse cum collega studuisset, ut Concilii libertas integra præstaretur, intelligerent Patres, hujusmodi facultatem minime desiderari, sed eam à Pontifice sibi legationis initio impertitam; quæ rebus omnibus, quæ possent accidere, consultum foret: verum hætenus à se consulto reconditam; ne Patres sententiam se rogatos putarent de re non ipsorum, sed Præsidium potestati commissa. Proinde si liberet, Diploma recitaretur. Quod illicò recitatum est; planeque inde constitit, quò melius, si quid accidisset, conservationi commodisque Concilii proficeretur, tribus Legatis, aut etiam duobus, ubi tertius abesset vel impediretur, auctoritatem tribui illius quocumque opportunum ducerent deportandi. Ea res lætitiæ pluribus fuit, quod ipsorum & promovebantur vota, & cohonestabantur senfa: nonnullis ad recipiendam animi tranquillitatem plurimum valuit, sublatis utrimque nutantibus rationum momentis, undè incerti animi eoque pependerant: aliis perturbationem attulit, serò intelligentibus, quam intutum sit iis armis obtegi, quibus ab alio repente nudari possint: omnes autem admirationis non modicæ fuit, quo pacto Legati inter disputationum ætus hujusmodi clypeum validissimo adversariorum telo numquam

opposuissent. Decretum igitur confectum est, & die postera parata protectio Bononiensis: quæ quidem urbs in tam dubia fluctuum agitatione à quibusdam tamquam securitatis portus expetebatur, à quibusdam tamquam naufragii scopulus exhorrebatur.

CAPUT XVI.

Suavis in narratione falsitas, in ratiocinatione vitia.

1. Antequam progrediamur, par est hic paululum in Suavis erratis, pravisque animadversionibus subsistere. Quod spectat ad errores; narratis, facultatem alio deducendæ Synodi à Pontifice Legatis traditam, in primo cœtu nono die Martii recitatam fuisse, ac postea quæ diximus dissidia subsecuta. Et tamen constat ex Actis, nonnisi undecimo in ipsa Sessione, & post dictas sententias & collecta suffragia patefactam. Inter Patres profectionem averfatos numerat Marcum Vigerium Senogallensem, & Claudium à Guischa Mirapicensis Episcopum: sed in hoc pariter ab Actis revincitur; præterquam quòd Claudius tunc non Mirapicensis, sed (a) Agathensis Antistes erat. Affirmat, inter eos qui translationem laudabant, nullum ex Cæsari subditis fuisse, nisi Michaëlem Sarracenum Materanum Archiepiscopum; cum tamen præterea fuerint ex Mediolanensibus Catalanus Trivultius Antistes Placentiæ, Hieronymus Vida Albæ, Ludovicus Simonetta Pisauri, Philippus Archintus Salutarum; & ex Neapolitano regno Thomas Caselius Britonoriensis Episcopus, & Hieronymus Seripandus summus Augustinianæ familiæ Moderator: quod si Cæsari subditum appellat non eum, qui suorum natalium, sed possessæ Diocesis ratione Cæsari subiectus erat, consensere ex his Antistes Miletanus, Ifernienis, Minoritanus Aliphanus, & Bellocastrensis.

(a) *Mirapicensis fuit designatus 17. August. ut ex Actis consistorialibus.*

2. Scribit: Tametsi Diploma videretur obfignatum 22. Februarii anni 1545. à multis tamen recentius creditum, & per eam occasionem missum, argumento ad id credendum desumpto à facultate ibi concessa; ut nempe duobus Legatis liceret rem exequi, si fortè tertius præpediretur aut abesset, idque planè tunc accidit, nimirum absente Polo. Etenim *Videbatur*, inquit, *si Diploma die ipsi apposito fuisset signatum, quamdam vaticinii speciem id fuisse.* Et paulò post, hoc ipsum quod objecerat nequaquam dissolvens, adjicit, *Se nihilominus ex suis notis conficere, Diploma per eam occasionem haud confectum, sed ante biennium, missum verò ad Legatos non statim ac signatum est, sed solum decimo octavo mense, antequam id evenerit, hoc est Augusto mense anni 1545.* Enimverò hic homo æquè peccat disserendo, ac mentitur narrando. Quod spectat ad primum: Num fortè Divino afflatus erit opus, ut in mentem veniat, posse ex tribus hominibus unum aut abesse, aut impediri? Cuinam compertum non est, quotidiano usu consili hujusmodi casibus, & in Principum iussis, & in privatorum mandatis? ac insuper Suavem non animadvertisse, seu quicumque fuerint, qui hujusmodi suspicionem invexere, in Diplomate generali demandatæ legationis, eadem die quâ pariter hoc Diploma subscripto, & in secunda Sessione promulgato, cui tres ipsi Legati interfuere, eadem formulâ huic evento fuisse consultum? Quin reticere non libet: Cum subsisset cogitatio, fieri posse ut bini ex Legatis eodem tempore impedimento aliquo

aliquo tenerentur, paucos intra dies aliud illis Diploma traditum, (a) à quo facultates omnes superioribus litteris Apostolicis contentas uni etiam foli conferebantur; ubi solus ille non impeditus interesset. Suspicio tamen, hoc postremum Diploma unice arcanèque concreditum fuisse Cervino, cui Paulus maximè fidebat; nam ex pluribus epistolis conjicio, ignoratum id Montano fuisse. Et sanè diploma concessæ potestatis Synodi transferendæ simulare non potuit diem, qui verum suum natalem præcederet, cum inscribatur formula, *De consilio & consensu Cardinalium*; adeoque si licuisset aliquibus ex Purpuratis testificari, illud in Senatu à Pontifice id temporis minime propositum, Diplomatis certè fides simul & auctoritas fuissent in dubium revocatæ.

(a) 6. Martii 1545.

Rursus verum quidem est, mense Augusto venisse ad Legatos Diploma cum potestate Synodi aliò deportandæ; sed non hoc de quo loquimur Diploma; nec eo mense Aug. quem refert Suavis, nimirum anni 1545. sed Kalendis Augusti anni 1546. (b) per occasionem, quam suo loco memoravimus, quòd Patres belli formidine discessum meditabantur. Hoc verò Diploma tametsi eam exponeret quam diximus Concilii transferendæ causam, periculum videlicet discessus ob belli metum; quamcumque tamen aliam causam generatim complectebatur, quæ idonea censeretur; sed in reliquo minus late patebat, quamprimum illud quo usi fuere. Cum enim hoc posterius misisset Pontifex, non quemadmodum superius, cum exceptione, ne illo extra necessitatem & repentina discrimina uterentur, sed ea gratia, ut confestim in opus illud deducerent, eas apposuit condiciones, quas ad ipsum exequendum exigebat; nimirum, ut ex Legatis duo saltem consentirent tertio deficientes, & cum ipsis major Episcoporum numerus: nolebat siquidem Pontifex, ut ea occasione antiquius Diploma, quod latius erat, vulgaretur. Verum huiusmodi Diplomate, quo tempore acceptum fuit, Præsides ob allatas ibi rationes usi non sunt: at verò in præsentia non quidem illud, sed alterum antiquius prodixerunt, eò quod illud recentius videbatur conscriptum potissimè ob militare periculum, quod jam evanuerat; quapropter ut omnem controversiam amputarent, ostenderentque rationem habitam communis sententiæ, à voluntatis obsequio, non à vi necessitatis profectam, alterum magis amplum & absolutum protulere.

(b) In Commentariis mihi communicatis à Serenissimo Principe Erruria Leopoldo: habeturque mentio in adductis litteris Sfortia Cardinalis ad Legatos, 4. Augusti 1546. & in eorum responsis 9. Augusti.

4. Narrationis disputationisque pravitate respondet in Suavi iudicii perversio. Confidenter hic pronuntiat: *Illud celari non poterat, & omnibus offensionem erat, quod ex eo Diplomate Concilii servitus aperte conspiceretur. Etenim si legatis licebat discessum Tridento cunctis simul Patribus imperare, eosque pœnarum censurarumque demutatione compefcere, dicat, quæso, inquit, quicumque sciat, aut possit, quænam erat illa libertas, qua fruebantur?* Nosse pervelim, (id quod pariter alias distinxit) an ii quos tam vehementer offensos narrat Suavis, nomine libertatis intellexerint supremum dominatum nulli prorsus obnoxium, quo pacto polyarchia quædam appellatur libera; an potius electionem nullâ vi coactam, nec ullo impedimento coercitam, quâ ratione privatorum civium acta libera nuncupantur. Si supremum domi-

natum intellexere, nã istis expectandum non fuerat hoc tempus, ut in eam offensionem incidere. Nonne passim constabat, haberi Romæ pro errore, communique Theologorum ac Juris Canonici peritorum sententiâ damnari opinionem; affirmantium Concilium Romano Pontifici haud subjacere, non posse ab illo convocari, transferri, ac dissolvi pro sua prudentia, ut qui nullum in eo iudicem præter Deum agnoscit? De hac autem absoluta jurisdictione Pontificis, tamquam Ecclesiæ gubernandæ necessariâ, sæpius abundè differuimus. Neque Concilii Patres id in controversiam adduxerunt, nec sibi arrogarunt, aut petierunt huiusmodi schismaticam libertatem; quin Hispani, qui audientes videbantur, sæpius contestati sunt, se vitam profuturos ad tuendam supremam Sedis Apostolicæ auctoritatem: quod si quando res gestas improbarent, numquam potestatem denegarunt. Profectò nisi hæc Patribus infudisset existimatio, cum Pontifex neque militarem neque civilem potestatem Tridenti obtineret, potuissent impunè repugnare; & quodcumque Diplomatis aut censuræ vinculum à non legitimo Præsidente injectum, impar illis continendis fuisset. Concessa igitur hac Pontifici supra Concilium potestate; ac proinde nec cuiquam inferatur offensio, nec debito Synodo libertas lædatur, quod cum ipse præsens adest, eidem liceat illud cogere, ut alio se conferat; haud pariter credendum, erit offensioni obnoxium, nec libertati, qua Concilia frui debent, oppositum, si quando Pontifex ipse non adest, sed suo loco Legatos subrogat, hanc una cum reliquis facultatem illis tribuat, utpote repentinis casibus necessariam. Quemadmodum recta gubernandi ratio postulat, ut Rex quilibet amplissimam facultatem suis Proregibus impertiat, & quilibet Princeps suis ministris, quos ex plenâ potestate *Plenipotentiarios* vocant, citra ullam per hoc subditorum offensionem, unde servitutem suam quodammodo conquerantur. Quod si nomine libertatis istius sonat, quod secundo loco posuimus, ei scilicet, qui Principi subiectus est, ejusque imperio cogi potest, re ipsa ex Principis permisso licere pro sua libera electione agere; tam absurdè affirmatur ex eo; tamquam ex violatione libertatis, posse quemquam offendi, ut ibi potius conspicua & illibata libertas appareat. Præsides cum in membranis tam amplam auctoritatem obtinerent, tam coarctatam in communi charta obtinebant, ut inter tot externi belli discrimina, tot intestina dissidia, tot gravissima Ecclesiæ pericula, numquam ipsis licuerit eâ uti, nisi frequentioris partis suffragia consensissent: quod revera significabat, auctoritatem obtineri ad obtemperandum, non ad imperandum Concilio. Atque iisdem inter extremæ necessitatis angustias ne liceret quidem eam in medium proferre ad hoc emolumentum consequendum, ne videlicet dum potestas lateret, voluntas languesceret; sed oportuit, ut quid Patres sentirent, prius operirentur: post quorum sententiâ promulgatio sibi traditæ potestatis non valuit ad ostendendam servilem Synodi conditionem, quin valuit non servilem: simulque demonstravit, id à Pontifice concedi, quod ex oppugnantium sententiâ statuere Synodo non licebat Pontificis injussu, ne inde paucorum repugnantia plebrosque, adversus quam & sentirent & vellent, in pestilentia carnificina constringeret. Si omnes qui imperant, potestate quâ subditis imperant, per æquitatem circumspectionemque uterentur, nihil sane dubitandum esset, quin regium imperium, quod suapte naturâ ut filios, non ut mancipia subditos habet, liberorum regimen foret, qua plane voce filios in familiis Latini præservis appellant.

lant. Tunc Reipublicæ administratio optima est, cum in eo, qui præest, auctoritas coercendi maxima, ipsius usus minimus est.

CAPUT XVII.

Legatorum, multorumque Patrum Bononiam accessus. Aula Romana, ac Pontificis de translatione iudicium. Animadversiones & consilia, à Legatis scripta.

I. Tridento Legati discessere die duodecima Martii, S. Gregorio sacra, qua plane benedictum (a) ab eorum adventu explebatur. Bononiam advenire tardius citiusve, quotquot sententiâ convenerat: ac Tridenti pariter substitere, qui ut substiteretur, auctores fuerant, præter Fæsulânium (b) qui causatus apud Montanum inopiam itineri imparem, tacitè se comitem ipsis obtulit. Verum asperius vehementiusque quam par erat hominem Legatus excepit, eum acturum consulit, si Bononiam pergeret, priorem contumaciam purgaturus: quo ille perterritus, aliquamdiu cum Cæsarianis ibi substitit, ut aliquo patrocinio niteretur: interim à Polo ac Rodulfo Cardinalibus amicis ope implorata, effectum per eos est, ut (c) datis humaniter litteris, à Farnesio Bononiam invitaretur; quibus ille confirmatus eò perrexit.

(a) *Advenere Tridentum 13. Martii 1545. ex Diario.*

(b) *Colligitur ex Epist. ad Cervinum, ab ejus ministro Roma 26. Martii 1547.*

(c) *26. Julii ex Diario.*

2. Agathensis ac Portuensis ut medium in dicenda sententiâ, perinde in reipsâ tenuerunt. Alter, qui statim Rege nominante Agathensem Ecclesiam in Mirapicensem commutavit. Tridento abiit, nec Bononiam petiit, sed Ferrariam, mandata præstolaturus ejusdem Regis: quo per eos dies vitâ functo, ejusque secundo filio Henrico, qui Patri successerat, harum rerum nondum conscio, Episcopus non ante mensem Septembrem unâ cum Gallicis Oratoribus adire Bononiam iussus est. Eodem tempore (d) Portuensis accessit, qui initio precibus Hispanorum victus Tridenti permanserat; sed mox duobus è familia sua Tridentino morbo correptis, & ex his altero intra triduum sublato, fugam potius arripuit, quam discessit: ita consilium, de quo verbo dubitaverat, facto comprobavit.

(d) *Ex Apologia Episcopi Feltriensis pro translatione, quæ extat in Volum. Actorum in Arce Romana signato lit. A. in fine.*

3. Interea delati Romam nuntii, quò minus opinati eo fecundiores sermonum in ea urbe, in qua cum omnes capaces supremi principatus sint, omnes saltem de iplo ferre sententiâ amant. Aulici (e) mediocri notæ, quando mediocritas tum oculorum tum mentium suspitionis umbris perstringitur. Deo grates agere, & Legatos celebrare, quod Apostolicam Sedem iis damnis exemissent, quæ multorum Episcoporum arrogantia moliebatur, commorantium in ditione illius profani Principis, qui supra ceteros cum jurisdictione Pontificia pro veteri æmulatione contendit. E contrario Hispani indignari, quòd in vitis suæ gentis Episcopis, suoque Rege planè incio, id simul & statutum fuerat & peractum: accusare Cervinum, quem omnium auctorem existimabant; nihil ab eo fieri potuisse seu perniciosius Pontifici, cujus ingens studium ostentabat, seu Cæsari conducibilis: etenim cum Pontifex eam incuriam erga Cæsarem præ se ferret, eum pariter à cura tuendæ Pontificiæ auctoritatis liberaverat, adeoque jam

Histor. Concil. Trid. Pars II.

integrum Carolo erat cum Protestantibus concordiam inire, eas solum condiciones complexuro, quæ suam potentiam proveherent.

(e) *Ex amicis litteris Roma ad Cervinum 19. & 26. Martii 1547.*

4. Pontifex ubi primum de suborta luce ex Legatis cognoverat, injunxerat Romano cœtui, ad negotia Concilii à se destinato, ut hac de re deliberaret. (f) Hic verò ex plurium sententiâ censuerat, consilium dandum esse Pontifici, ut Legatorum iudicio obsecundaret; nimirum, ubi morbus discrimenque perduraret, & Patres protectionem vellent, Synodus Bononiam deduceretur: sed postridie de iis, quæ Tridenti gesta erant, certior factus Pontifex, quod à Romano cœtu statutum fuerat, occultavit, ne tum ipse, tum ipsius Consilii non modò rei gestæ, sed ne voluntatis quidem sententiæque participes Cæsarianis viderentur. De quo arcanis notis à fratre Montanis fuit admonitus. Verumtamen noluit Paulus suorum Legatorum aut existimationem aut nomen minuere, facti comprobatione in Aula conspectu dubitationi relicta: quin in Purpuratorum Senatu (g) sanctionem commendavit ceu necessariam, prudentem atque legitimam. His universis Senatus assensus est, tribus exceptis, qui fuerunt ex Hispanis Burgenis & Corienis, ex Italis verò Sadoletus, apponentes, oportuisse rem prius cum Cæsare communicari. Tum commotior respondit Pontifex, rem relictam nec opus fuisse quidquam amplius expectari, duos ipsos annos Germanis frustra expectatis. Cumque Corienis nescio quid objecisset, dum eum Pontifex admonuit, ejus Ordinis viros ab humanis affectionibus purgatores esse debere. Hæc publice Paulus, satis gnarus, si Legati tam potentis adversarii accusationibus indignationique expositi à se desererentur, numquam sibi amplius ex suis ministris fidem constantiamque repocendam.

(f) *In Diario Massarelli 27. Martii 1547.*

(g) *23. Martii 1547. ex litteris amicis ad Legatos & ex Diario Massarelli, 27. Martii.*

5. Sed animo non æque ac vultu res illi probata, turbas prospicienti ex eo motu futuras. Quare quietis avidus, in quam consilio, ingenio, multoque magis ætate decrepita ferebatur, nec plenam eventum lætitiâ cœpit, nec plane Legatis assensus est, (h) qui sine suo peculiari mandato, potius veteri ipsorum voto; quam suis moderatioribus sensibus obsequi voluissent. Hinc per Maffejum ipsis significavit, eam migrationem duos intra menses sibi futuram fuisse gratiorem, per duas interim Sessiones reliquis necessariis ad Fidei dogmata morumque restitutionem sanctionibus confectis; tum verò non modò transferri, sed absolvi Synodum potuisse: neque videri sibi, ex præsentis Concilii statu adeo festinandum fuisse, cum in duabus postremis Sessionibus omnia ex Apostolicæ Sedis reverentiâ ac dignitate digesta ac stabilita cernerentur. Ipsi etiam querimoniam Giennensis indicata sunt, qui suis litteris affirmatâ luis falsitatem persuadere studebat, & Cæsaris postulata efficaciter obtrudere, ut confestim Synodus Tridentum revocaretur.

(h) *Ex litteris memoratis ad Cervinum, & ex responsione ad Maffejum 26. Martii 1547.*

6. Ad hæc Cervinus: (a) Se quoque præoptasse, ut translationis occasio in tempus opportunius incidisset, hoc est, subsidis indigenitæ rerum per Synodum plenè collatis; sed res fortuitas pro sua voluntate componere, solius esse Divinæ potentia: elicere quod possit optimum ex iis quæ casu accidunt, humanæ prudentiæ partes esse: ad ferendum

dum ea de re ac etiam de ceteris iudicium, a quam lege non habendam, ut mala & incommoda inde dumtaxat profecta perpendantur. Sed ut res cum opposita sibi re conferatur, observetur cujusvis animo, quo tandem Sedes Apostolica devenisset, ubi Legati Synodo Tridenti interessent, ex iis tantum conflata capitibus, quæ mortis metum, simulque Decreta ab universo Concilio solemniter promulgata Cæsaris gratiæ posthabebant; & ubi ab ipsis penderent legum omnium sanctio, & cujuscumque pro Concilio novæ stationis electio. Legatis nil repugnare ausuris absque nota ademptæ Concilio libertatis. Si superiores Sessiones prospere processerant, non idcirco secundo vento iter habitum, & sine remigum arte. Quin detectum fuisse, nec in uno tantum ex Patribus, ingenium turbulentum, procellas moturum, nisi major frequentia illi obstitisset. Verum quidem esse, Præsides diserta Pontificis iussa minimè præstolatos: sed neque militum Tribunos imperium Principis præstolari, ubi cum longè majore discrimine regnum universum unico prælio committitur. Si supra biduum cunctabatur, scribebat ille, non nisi Cæsarianorum agmen Tridenti fuisse permanurum. Cum igitur Legatis diserta lex adesse non possit, in mentem ipsis venisse Romani Juris consulti documentum, cum hujusmodi lex non adest, normam ex regulis generalibus esse sumendam, & ex legibus, quæ in similibus rebus constitutæ jam sunt. Numquam revocata fuisse mandata sibi universè tradita deferendi aliam in sedem Concilii ex plurium sententia, ubi grave aliquod detrimentum impendere Sedi Apostolicæ animadverterent: atque in simili ingruentis metus conditione; ob armorum propinquitatem, hujusmodi peculiarem facultatem justificationemque fuisse Legatis à Pontifice transmissam. Hoc posito; cuncta postea tam legitime peracta, ut ne ipsi quidem Hispani quod opponerent quidquam haberent. Quæ Romam Giennensis scripserat ad elevandam opinionem morbi, inania esse: præter legitima testimonia à se ipsis producta & à Patribus comprobata, rem in dies confirmari novis multorum funeribus, & periculosis eorum ægrotationibus, qui Concilii causâ Tridenti aderant, quorum syllabus in Cervini litteris habebatur. Hinc verò effectum, ut Venetiis non Tridentum modò, sed ager Tridentinus ob suspicionem contagii vitanda promulgarentur. Quod spectabat ad medicos Tridentinos, posse à Legatis eorum iudicia de morbi contagione produci; sed nolle tunc iis uti, ne cuiquam citra emolumenti publici necessitatem damnum inferrent. Factum igitur haud improbandum, atque id sibi purgandis factis esse.

(a) Ex duabus litteris ad Massæjum 23. & 26. Martii 1547.

7. Sed neque pariter dolendum: quandoquidem Synodus, si vellet Pontifex, Bononiæ locabatur; ubi nollet, facile posse dilapsio morbo Tridentum reduci; adeoque Cæsarem legum accepti à Paulo beneficii loco ducturum id, quod, nisi hoc evenisset, in pretio non fuisset. Quamquam de hujusmodi reditu, quantum ipse arbitrabatur, lentè agendum esset; perinde atque in rebus ceteris magni momenti, quas in nostra potestate sit agere, non item postea revocare. Proinde ubi Pontifex eò propenderet, facturum pro sua prudentia fuisse, si prius Legatos, aut unum ex iis coram audivisset. Multa paginæ concedenda non esse, multa calamo exprimi non posse. Interea videri sibi, neque cautius neque honestius posse Cæsari responsum reddi, quam si significaretur, Concilium, uti suâ sponte Tridento discesserat, ita par esse, ut suâ sponte redegeretur. Proinde Cæsar Antistites, qui substitute-

rant, Bononiam mitteret, ibique reditum legitime decernendum curaret; qui Patribus suaderi facilius posset injectâ spe conciliandæ Germaniæ, ubi eadem prius promulgatas à Concilio Tridentino sanctiones ipsius ope complecteretur: ita ostensum iri, incommoda loci, navatæ operæ fructu compensari. Hoc dato responso & moræ beneficium adepturum, Pontincem, & ubi condiciones acciperentur, duo summi pretii commoda consecuturum; nimirum, ut Cæsariani Bononiensem, & Germani Tridentinam Synodum legitimas agnoscerent. Addebat Cervinus: Ad augendam Bononiensis Concilii dignitatem ac nomen, tria plurimum conductura: primum, si multorum Præsulum ipsi fieret accessio, quibus Cæsarianorum absentia compensaretur, Synodique majestas auctior foret: alterum, si Pontifex, modo id valetudo permetteret, Bononiam veniret, menses aliquot ibi moraturus; cum id intersit inter summum in terris luminum Principem, ac summum in cælo, quod hic minora lumina disjicit, ille congregat; quod si per senium haud ipsi liceret, futurum tamen usui, si per famæ rumorem id futurum vulgaretur. Postremum, si, cum præcipua fidei dogmata jam fuissent statuta, de reliquis id temporis non ageretur, ceu de re Cæsari minus grata; & unice daretur operam morum reparationi, ut ab eodem expetita, & Christianis populis acceptissima; cum facilius inducerentur homines ad comprobandum ceu legitimum tribunal illud, cujus sanctionibus ceu salutaribus gaudent.

CAPUT XVIII.

Postulata Cæsaris, ac responsa Pontificis. Tres Legati pro rebus Anglicis lecti.

1. Hæc Cervini consilia in tempore accepit Pontifex; qui non solum ea secutus est, missis ad Synodum pluribus Episcopis doctrinam præstantibus, sui que futuri itineris famam excitatâ, sed etiam ex ejusdem sententia datis ad Cæsaris postulata responsis. (b) Etenim cum delatæ Romam fuissent præservidæ Caroli litteræ, ut Concilium priorem ad sedem regrederetur, responsa differre amplius haud licebat. Rei peractæ nuntios acceperat Cæsar quatuor post, (c) decimo sexto videlicet Martii; nec nisi quatuor horas cunctatus, velocem cursorem ad Joannem Vegam suum Romæ Oratorem impulerat, ut omni conatu celerem Synodi reditum curaret: ratus tum dignitati suæ convenientius, tum facilius regressui impetrando, si pateret, Tridenti rursus Synodum conspici per eos primos dies, cum abiisse nondum videretur, nec Bononiæ novam agere personam cœpisset, nec præterea Pontifex auctoritate suâ rem confirmasset. Hæc tam festinata tabellarii missio impedimento fuit, ne per eundem potuerit Nuntius litteras Romam mittere; adeoque pariter effecit, ut aliquanto tardius responsum redderet Pontifex, præstolaturus dies aliquot clariorem de Caroli sensis notitiam ex sui ministri calamo, quem ex alieni voce. Pervenerant tamen (d) ad Legatos, quippe viciniore, Veralli litteræ viâ conluetâ, quibus querelæ petitionesque Cæsaris exponerentur: (e) nec ab illis dilata responsa, & utrarumque litterarum exempla Romam transmissa. Interea in Romanis conventibus ad res Concilii destinatis tametsi variarent sententiæ de rebus jam gestis, conveniunt tamen de agendis in posterum. Moronus translationem commendavit, eamque Dei potius quam hominum opus prædicabat; cum enim Legati recto studio, probabili causa, & ritu legitimum peregrissent, opportunum non esse eam per-

pendere, sed tueri. Quapropter cum Vega, rogatus ut scripto traderet adductas à Cæsare causas pro reponendo Tridenti Concilio, illas non nisi voce summam exponeret, (f) remisso antequam responderetur ad Cæsarem tabellario; decretum est, ut alter ad Nuntium tabellarius mitteretur die quinto Aprilis, datis litteris in eam quam subjicemus sententiam, quibus studebat & mentem Cæsari devincere, & voluntatem mulcere. Addebat, hæc fuisse a Vega proposita: Displicuisse Cæsari Concilii migrationem, utpote se inconsulto habitam, & non levi detrimento futuram expeditionis progressibus, Religionisque concordie in Germania: Synodi securitatem ad Cæsarem tamquam Ecclesiæ Patronum pertinere: hanc verò, dum ea Bononiæ degeret, à se præstari non posse.

(b) Littera Massæi ad Cervinum, 4. Maji 1547.

(c) Ex litteris ad Cervinum memoratis, & ex Epist. ad Verallum, 5. Aprilis 1547.

(d) Diarium Massarelli, 23. Martii.

(e) Ibidem 29. Martii.

(f) Totum existat in Epistola Farnesii ad Verallum, 5. Aprilis 1547.

2. Erat ad primum responsio: Peractum id pariter Pontifice inscio: eventa inopinata & urgentia ita ferre: Paulum etiam ægrè tulisse, non absolutam Tridenti Synodum, ubi eam adeo fructuosè progredi experiebatur, tum Fidei dogmatis, tum disciplinæ legibus magna ex parte sancitis. Quæ illata expeditioni incommoda tamquam certa ponebantur, haud ejusmodi videri, ob causam à Legatis Verallo præscriptas. Quod si Cæsar ea incommoda vera esse perspiceret, sperari, eum pro sua prudentia æqui bonique consulentem id quod Divina voluntate contigerat, virtute ac studio Religionis quæ pollebat, hujusmodi damna reparaturum; præsertim verò subjecturum Ecclesiæ partem illam Germaniæ, quam Deus ipsi jam subjecerat. Offerre Pontificem & suo & Concilii nomine quidquid huic operi conducere, & à Cæsare proponeretur. Cum Synodus sponte sua Tridento discessisset, & per suffragia supra duas tertias partes; si nunc invitæ illuc poneretur, perinde futurum fuisse, ac si ipsi auctoritas tum in rebus gestis tum in agendis detraheretur, eademque ea libertate spoliaretur, quam illi Pontifex illibatam servaverat vel in iis quæ sibi incommodum peperissent, suamque Aulam reformassent. Præterquam quod per eas temporis conditiones id nullo pacto effici posset, dum adhuc morbus grassabatur, quo nuper alter ex Asturiensis familia oppressus obierat, alter ex comitatu Portuensis, qui propterea confestim inde discesserat. Verumtamen ubi Synodus eò regredi pro sua libertate decerneret, vel aliò commigrare, Pontificem consensurum, eoque libentius quod id Cæsari gratum fore intelligebat. Sed ad hoc ipsum peragendum, opus in primis esse, ut ibi Synodus integra coalesceret, ubi legitime translata fuerat; eodemque Patres, qui Tridenti substituerant, se conferrent: ab his verò, quæ propositis à Cæsare rationibus, quæ propria ipsorum auctoritate, fortassis unâ secum collegas pertractum iri; sed reverà, si sincerè loquendum esset, demandatum illis fuisse, pro eo ac ferebatur, ne Tridentino decederent, quod rationi haud consentaneum videbatur; ostendebatque eos Patres, eamque urbem libertate non frui. Bononiæ sedem minimè rejiciendam ceu suspectam, cum inusitatum non fuerit, sæpius Romæ fuisse celebrata Concilia; & præterea urbs illa ditionibus Cæsari studiosis undique cingeretur, & pro civium humanitate plurimum ibi commodi expectandum esse. Quin ubi Cæsar id è Republica duceret, sperari posse & ipsum & Pontificem eò conventuros

Histor. Concil. Trid. Pars II.

ad confirmanda quæ Synodus evertendæ hæresi, & Ecclesiæ confirmandæ utilia statuisset. Quod Cæsar affirmabat, sui esse muneris tutari Concilium, intelligendum esse, ubi necessitas cogeret, Patresque id exigerent; quod tunc minimè contingebat, præsertim cum Paulus in medio semper perstitisset, communis parentis munere constanter perfunctus, unde nulli nationum de Pontifice ac Pontificiis urbibus suspicio inesse poterat. Cæsarem demum oraret Nuntius, ut fidem abrogaret malevolentium susurrus, qui cuperent in dubium revocare Pontificis benevolentiam, tot publicis privatisque nexibus obstrictam Cæsari; sibi que persuaderet, si quando alicui Cæsaris postulato minus indulgeret Pontifex, id vel ex necessitate ob inopiam virium, vel ex Religione ob animi persuasivam, non ex voluntate ob amoris defectum oriri.

3. Sub idem tempus Legatus ad Cæsarem destinatur, cujus missio multò antè in Senatu Vaticano 25. Februarii decreta fuerat: (g) sed ad rem aliam pertractandam, ut nimirum Angliæ reconciliatio post Henrici Octavi mortem quaereretur. Tres itaque ob eam causam designati: ad Carolum Franciscus Cardinalis Sfondratus, illi subditus atque intimus: ad Regem Galliarum Hieronymus Cardinalis Capite ferreus, eidem pariter Regi gratus, apud quem Nuntium gesserat: & in Angliam tertius, nominandus à Pontifice (qui in animo suo Polum statuerat) pro eo ac illi regno opportunum animadvertet. Incidère postea Francisci Regis obitus, & Concilii translatio; cujus nec inscius obiit Rex, nec 21. Martii, sicut narrat Suavis; sed incertus animi illam probaret necne, & 31. illius mensis occubuit. (h) Quare perstitit quidem de Legatis mittendis sententia, sed alia ipsis præscripta sunt. Jussus est primo loco Capiteferreus (i) Pontificis tristitiam Regi ex patris obitu significare, assumptam Regni Coronam gratulari & ad pacem cum Cæsare ineundam eum cohortari; sed acrius cōniti, ut illius animus nondum occupatum sibi conciliaret. Injunctum rursus Sfondrato, ut adiret Germaniam, nomine quidem eandem Pacem cum Rege novo Galliarum promoturus, sed reipsâ potius concordiam cum Pontifice in rebus Concilii curaturus. Ne tamen Legati dignitas minus honestæ repulsi obiceretur, dum Cæsaris ira fervebat, jussus est lento gradu procedere. (k) Interim verò peculiaris epistola super ea re ad Nuntium missa, adjectis mandatis, ut eam Carolo legeret, & ab ejus responsis eliceret, an esset admissurus Legatum: cum in comperto sit, quodcumque medicamentum, quamvis per se conducibile, ubi rejiciatur à stomacho, non ægro mudi, sed morbum exasperare.

(g) In *Actis Consistor.* & in *Epist. Massæi ad Cervinum*, 25. Febr. 1547.

(h) Vide *Spondanum* anno 1547.

(i) *Mandata scripta in volumine Vaticani Tabularii.*

(k) *Profectus est 6. Aprilis: ex epistola eo die scriptæ ab amico Cervini.*

CAPUT XIX.

Indignatio Cæsaris ob repulsum, ejusque iratus, cum Verallo Nuntio colloquium.

1. Ulnæ degebat Nuntius (a) apud Cæsarem, cum hæc mandata Pontificis ipsi delata: quare illum confestim adiit, coramque priorem epistolam recitavit. Gliscebant in dies gravior indignatio Caroli ob Concilii translationem, quod à nonnullis etiam Madruccio imputabatur, qui post Patrum discessum, seu vocatus seu sponte suâ, dispositis mutatisque equis cursoribus ad Cæsarem Aulam convolarat; atque, prout hominum judi-

cia in pejus feruntur, & unusquisque creditur ad ea summa aspirare, quæ assequi possit, non deficit qui suspicaretur, permolestam illi accidisse Synodi migrationem, quod futurum speraret, ut si Sedes vocasset, electio Pontificis in urbe sua, adeoque sua in capite haberetur.

(a) Extant omnia in epistola Veralli ad Farnesium, 14. Aprilis 1547. quæ est in volumine Archivii Vaticanæ.

Ut cumque id fuerit (nam sapiens illa Philosophi observatio, falsa esse interdum probabiliora veris, parum in judiciis popularibus adhibetur) ubi non subsequuntur mala, nec eorum pericula præcessisse putantur; sed timor aut ex simulatione aut ex socordia natus creditur: quemadmodum è converso, ubi mala sequuntur, fiducia aut ex cæcitate aut ex temeritate profecta. Cum itaque innovesceret Cæsari, quam cupidè Pontifex ac Legati translationem appetivissent, cumque eam postea peractam cerneret, obtento ab illis periculo quod paulatim defluxit, & innocentem exitum tandem habuit; mirum non est, quod primo quidem suspicaretur, deinceps verò crederet quasi periculum pictum; eoque magis, quod rem ille procul aspiceret, unde verum à simulato ægre discernitur.

2. Duo Caroli animus altè feriebat: alterum, quod intelligeret, Germanos specioso prætextu eam Synodum rejecturos, ut quæ alibi quàm in loco per ipsorum Comitum constituto celebraretur, ac proinde à concepta spe decidebat redigendæ Germaniæ ad Religionis concordiam, adeoque ad pacis Imperii unitatem. Quamquam postea satis constitit, hanc spem habuisse plus frondium quàm radicem; cum in comperto fuerit, nec Protestantes, tamen subactos, voluisse umquam præteritis Tridentinis Decretis obtemperare, neque posteaquam Synodus Tridentum repetiit, animum induxisse ad eam suscipiendam & adeundam. Alterum erat, objecta quædam species sui contemptus. Etenim cum antea tot annos Concilii celebratio prorogata fuisset: ut de loco qui Cæsari probaretur conveniret, nunc repente asportatum inde fuerat, & in sede, cui numquam ille consenserat, collocatum, idque ne ipso quidem consensu, & in suo penè conspectu. Enimverò Principes uti reverà privatos nonnisi veneratione præcellunt, ita ejus detrimenta, quasi principatus rapinas, ægrè ferunt.

3. Ad primum itaque literarum tenorem, quas Nuntius recitare cœperat, Carolus illius linguæ peritus, quâ Principes utuntur, intellexit, tandem ad urbanam repulsam negotium deventurum, quâ simul à se iniqua peti reverenter ostenderentur. Hinc irâ correptus, vix audito proœmio interpellavit: Se non arbitrari translationem ignaro Pontifice transactam; numquam hunc voluisse ut Tridenti Synodus absolveretur, seque non verbis credere, sed solum factis, quæ voce numquam fallente loquuntur. Tum verò quia existimabat Cervinum, qui vulgò Cardinalis sanctæ Crucis appellabatur, illius machinæ architectum, in voces quò juniiores, eò ferventiores minacioresque prorupit: nimirum, Cardinalis S. Crucis rem confecit. Cumque subiceret Verallus, necessarium id fuisse, ne Synodus dissolveretur, satiusque esse eam Bononiæ, quàm nusquam haberi; defensionem rejecit, dicens: Se probè nosse, falsam rei causam adduci. Sed urgente ipsum Nuntio, qui testibus quàm multò magis exemplo Patrum Tridento diffuentium, nec habuit Cæsarem quod opponeret, nec voluit assentiri; & siluit, non acquievit.

4. Dein, cum recitaretur ex litteris, par non esse Pontifici, ut quæ Synodus statuerat, ipse ab-

rogaret, subdidit: Pontificem agere pro suo arbitratu, cum ipsi libebat; iis verò, qui Tridentino Concilio obedientiam jam sponderant, justam adesse causam, ne Bononiensi obtemperarent. Et per indignationis æstum ad hæc verba progressus est: *Synodus non deerit, quæ cunctis satisfaciatur, & omnia corrigat: Pontifex senex est, & vult Ecclesiam perdere.* Hic Nuntius suas esse partes duxit rogare Cæsarem, ut animo reputaret, non posse pervicacem dici Pontificem, qui toties & in tot rebus gravissimis Cæsari gratificatus fuerat, eundemque quod senex esset, futura prospicere, ac nolle permittere, ut se vivente Ecclesia pessum iret. Nihil tamen acius commovit Cæsarem, quàm Veralli argumentatio, urgentis, Episcopos Bononiam profectos, eò suâ sponte perrexisse; at qui Tridenti substitutebant, nonnisi Cæsaris imperio ibi retineri; idcirco hos, non illos libertate carere. Tunc more summorum Principum, qui dum convincuntur, videntur sibi de fastigio dignitatis excidere, exclamare cœpit: *Abi Nuntie, nolo hac de re disceptare: Atribatensem alloquere.* Ad id quod scribatur de tuto Bononiæ domicilio, ob æqualem in Principes benevolentiam Pontificis, opposuit commotior: Pontificem nonnisi verbis in medio sistere; sed ejus consilia à Deo subverti, Galliæ Regis mortem indicans. Postremo literarum capituli, ubi dicebatur, fuisse Romæ sæpius celebrata Concilia, ipsumque Cæsarem invitari à Pontifice ad ea, quæ opus essent communi consilio statuenda, imperiosè respondit, iturum se Romam, ad Concilium habendum, quando collibitum sibi foret. Postremo Verallus, recitatis aliis de Legati missione litteris, animadvertit Cæsarem haud abnuere; quippe qui bellum minabant, quò sibi pacem satisfaceret, optimâ sanè ratione vincendi sine sumptu ac labore bellandi.

CAPUT XX.

Fides publica à Pontifice data cuicumque Bononiam accessuro. Legatorum studia, ut ab eo Præsules traherentur. Nona Sessio ibi celebrata, sanctionibus ad secundam Junii prorogatis.

1. Pontifex ad abolendam suspicionem, quam poterat quibusdam incutere civilis quam exercebat Bononiæ dominatio, vigesimo nono Martii diploma vulgavit, quo narrabatur, honestis necessariisque de causis à Synodo in S. Spiritu legitime congregata commigrationem Tridentino ad eam urbem suæ ditionis fuisse decretam; proinde Pontificio nomine securitatem publicam quibuscumque ad continuandam Synodum eò confluentibus offerri, commodam præterea hospitalitatem sponderi, libertatem abeundi, atque omnis molestiæ sibi, famulis ac bonis, cujusvis noxæ titulo, immunitatem. Legatis quoque imposuit, (a) ut omni ope eorum Patrum, qui Tridenti prius aderant, celerem adventum curarent. Id autem facile obtinere Præsides ferè ab iis omnibus, qui vel morbi metu inde discesserant, vel translationi suffragati in Venetam ditionem diverterant; alii ut sacratiores hebdomadæ functiones exercerent in Ecclesiis, quas ibi obtinebant, alii ut animum ex toleratis laboribus recrearent: non tamen ita facile ab iis, quibus integra res non erat, sicuti nec voluntatis libertas, cum ex illis quidam suorum Principum opperirentur mandata, cujusmodi erat Gallus, (b) qui Ferrariâ id Legatis significavit, & etiam Lu-

itanus; quidam verò adire vetarentur, cujusmodi erant Cæsariani.

(a) Apparet ex litteris Cervini ad Maffejum 14. Aprilis 1547.

(b) Ex eadem Cervini Ep.

Hi à Legatis invitati sunt litteris duodecimo Aprilis conscriptis, (c) sententiâ quidem concordibus, non item verborum textura: in ea nec literæ omnes inter se similes erant, quod Montano probabatur, nec omnes dissimiles, quod Cervino placebat; sed pro eo ac usu venit in opinionum dissidiis inter æquales, medium consilium inicum, & literæ quadruplici formâ conscriptæ. Exponebatur in his, pervenisse Bononiam Patres, ibique per humaniter habitos: eadem ipsis sponderi, quibus certò ac liberè fruerebantur; simulque invitari, ut ad celebrandam præscripto die Sessionem accederent. Porro Concilii tabellarius, qui literas deferret, legitime designatus est: hæc verò prius cum autographo, quod apud Massarellum mansit, collata coram testibus, deinde coram iisdem clausæ obsignataque tabellario tradita sunt; (d) qui eas pariter, accersitâ testium fide, singulis qui advocabantur Patribus Tridentini reddidit: sed hi respondere ausi non sunt; quin aliqui ne resignare quidem eas voluerunt absque Oratoris Tolentani permisso. (e) Is quo tempore translatio peracta est, Romæ degens, ad primos rei nuntios jussus fuit à Cæsare (f) nimis tardo consilio Tridentum regredi; & equis cursoribus Bononia iter faciens, (g) se per Aulicos apud legatos excusavit, quod ipsos invisere per festinationem sibi non liceret. Hic itaque ibi Tridentum pervenit, illis Patribus nomine Cæsaris indixit, ut ibi persisterent: qui postea (h) simul convenerunt; sed in conventu quid statuerint, incompertum mihi est, nisi ut à quibusvis functionibus, quæ Synodum saperent, abstinerent; ne schisma oriretur.

(c) Ex Diario Massarelli, & copiosius ex Actis Concilii in Arce Romana in volumine notato A. in quo habentur cuncta infra recensenda, vel in hoc vel in sequenti libro, gesta aut Bononiæ aut Romæ, de controversia translationis.

(d) In Diario 27. Augusti 1547.

(e) Extat in Apologia Episcopi Feltrienfis.

(f) In Actis in Arce S. Angeli Romæ.

(g) Primo Aprilis, ex Diario.

(h) 4. April. ex Actis in Arce S. Angeli.

Erat quidem Suavis dum hæc literas refert quasi minaces & imperiosius sonantes, & dum eas imprudentiæ Montani tribuit, & dum post habitam Sessionem datas enarrat.

3. At verò Theologi, peculiarium Sacramentorum, quæ nondum expensa fuerant, ac præcipuè Eucharistiæ ac Pœnitentiæ, examen Bononiæ prosequerentur. Pontifex interim (i) Legatis significaverat, se redditus ipsorum responsonibus de translationis eventu acquievissè, simulque laudare consilium definitionibus super sedendi, navandæque solum operæ morum legibus, quippe passim gratioribus. Addebat, Galliæ Regem, verentem fortasse ne quid à Concilio detrimenti caperent

Gallicanæ Ecclesiæ privilegia, proclivorem suspensioni futurum, quæ Montano pariter probabatur. (k) Sed resellebatur acriter à collega, quippe quæ speciosam anam præbuisset Germanis ad suæ nationis Synodum convocandam. Conspicatus postea Pontifex, Bononiensi Concilio nec Episcopos nec Oratores ullius Catholici extra Italiam Principis interesse, adeoque peculiaris magis quàm Oecumenici speciem præferre, retardanda potius Decreta censuit, quàm minus decorè ac splendide promulganda; accedentibus præsertim precibus Didaci Mendozæ Oratoris Cæsarei, qui Vegæ successerat ad Siciliæ regimen transgresso, ut ea saltem haberi Cæsaris ratio videretur antequam ad Concilii functiones redirent, quæ haberi non poterat antequam Patrum migratio sanciretur. Id ergo Pontifex per peculiarem tabellarium Patribus imperavit; adjecitque, ne interim tamquam legitimam translationem declarent, sed Sessio tantummodo prorogaretur.

(i) Diarium Massarelli, 5. Augusti.

(k) Ex Epistola ministri Farnesiani, 25. Mart. 1547. & Dandini Nuntii in Gallia ad Cervinum, 4. Maji 1547.

4. Itaque die 19. Aprilis universi Patres convenerunt in Aula ædium Campeggiorum, ubi primus Legatus degebat: ex quorum familia Thomas Feltrienis Episcopus celebrem translationis apologiam edidit. (l) Ibi proposuit Montanus: Cum socii omnes nondum coaluissent, nec res tractandæ satis fuissent expensæ, tum ob sanctorum dierum ferias, tum ob podagram, quâ dies plurimos ipse laborabat, opportunum videri, si opus prorogaretur in quintam seriam post Pentecosten, nimirum in diem secundum Junii, retentâ per Concilium ipsis facultate protrahendi restringendique præscripti temporis, etiam in generalibus congressibus; ita tamen, ut solemnem Sessionem præstituto die 21. Aprilis nequaquam omisâ, in ea ipsa prorogatio decerneretur. Id omnibus probatum; ac postmodum iterato consensu exemplum Decreti recitatum, quod pariter cunctis placuit. In priori cœtu solos Aloysius Lipomanus Antistitis Veronensis coadjutor censuit, in contumaces severè animadvertendum. Habita postmodum est statuto die (m) Sessio in Æde S. Petronii dicata. Solemniter sacrificavit Sebastianus Leccavela Noxiensis Archiepiscopus; peroravit Ambrosius Catharinus Minoritanus Episcopus: interfuere præter Legatos sex Archiepiscopi, duo de triginta Episcopi; extra quos sententiam suam scripto misere morbo præpediti Philippus Archintus Salutarum Episcopus, & Camillus Mentuatus Satrianus Antistes, & ejus urbis Moderator. Interfuere pariter quatuor Mendicantium Ordinum summi Præsides, & abbas Casinensis. Bononiæ tunc aderant & inde postero die profecti sunt duo Legati, (n) Germaniam Galliamque peturi, qui cum Concilii Legatis tradita sibi mandata communicare, eademque ex eorum consilio opportuniùs componere potuerunt: interim mortalium animis altè suspensis, in pluviamne salutis, an in fulmen calamitatis esset hæc nubes eruptura.

(l) Habetur in volumine Actorum, ut dictum est.

(m) 21. April. 1547.

(n) Ex Diario Massarelli.

HISTORIÆ CONCILII TRIDENTINI LIBER DECIMUS.

ARGUMENTUM.

Proposita ab Oratore Mendoza consilia de reponendo Tridenti Concilio, à Pontifice quidem accepta, non item à Cæsare. Ejusdem in Germania victoria. Decima Concilii Sessio, in qua Decretorum promulgatio in diem 15. Septembris dilata. Quæ fuerint agitata apud Cæsarem à Legato Cardinali Sfondrato. Adventus Bononiam Præsulum Oratorumque Gallorum. Cædes Petri Aloysii Farnesii, & Placentia à Cæsarianis occupata. Altera Sessionis ad incertum die prorogatio. Literæ ab Ecclesiasticis, qui aderant Augustanis Comitibus, ad Pontificem datæ ad impetrandum Synodi reditum in Tridentinam urbem, & responsa ipsis reddita. Missus cum mandatis Cardinalis Madrucus à Cæsare ad Pontificem. Cervinus Romanum accersitus. Quæ cum Cæsare Sfondratus egerit de Placentia. Prior Mendoza in Senatu Vaticano contestatio, ac reddita illi responsio, deliberatione ad Synodum Bononiensem rejecta. Literæ super ea re à Synodo ad Pontificem scriptæ, earumque summa significata ab ipso in responsis ad Mendozam. Habita à Fiscis Cæsarei Procuratoribus contestatio in Bononiensi Concilio, & quid ipsis responsum. Iterata Mendozæ contestatio in Purpuratorum Senatu; & altera Pontificis proluxa responsio, translationis causâ ad se advocatâ, & suspensio interim Concilii progressu. Pontificis diplomata ad Bononienses ac Tridentinos Patres, per quæ utrique iussi Procuratores ad causam dicendam legare. Illorum obsequium, horum excusatio. Suspicio de Cæsarianis, seu Parmæ ac Bononiæ insidiantibus. Cæsaris postulata ut ad se mitterentur Legati, cum facultate componendæ usque ad Concilium Religionis. Opposita Regis Galliæ postulata. Libellus, inscriptus Interim, à Cæsare in Comitibus promulgatus; hæreticis tamen, non Catholicis præscriptus.

CAPUT I.

Quid Orator Mendoza egerit, ut Tridentum Synodus reduceretur. Victoriæ Cæsaris in Germania. Turbæ Neapolitana.

I. **C**ONSILIUM à Patribus cautè susceptum de protrahendis Decretis, vulgare hominum iudicio, quàm ad vicina pericula animo deficientium, tam perspicaciã carentium ad prævidenda remota, imbecillitas animi visum est; (a) ejusque culpa Farnesio adscripta, qui ut Cæsaris benevolentiam sive aucuparetur, sive retineret, suis officiis generosam Pauli constantiam fregisset. Ea verò suspicio fovebatur singulari necessitudine, arcanisque colloquiis inter Farnesium & Mendozam: & tamen eventu patuit, consilia in Cæsarem procliviora, futura fuisse pariter opportuniora. Nec omittebat Mendoza Christianæ gentis incommoda præfagire, quibus gravis ea discordia tumescebat, novæque reconciliationis formas proponere: quibus etsi primò repugnaret Pontifex, (b) monueritque Oratorem, Petro non Cæsari à Christo dictum, *Super banc Petram edificabo Ecclesiam meam*, ac terga confestim verterit, tandem assensus est, atque hæc (c) Sfondrato adhuc fortasse iter habenti dedit mandata.

(a) Ex literis amicis ad Cervinum, Roma 27. April. & 15. Junii 1547.

(b) Ex Diario, 2. Maji.

(c) 30. Maji. Et literarum exemplar Sfondrati est penes auctorem.

2. Fuisse ab Oratore propositum ex se quidem, sed cum spe non modica Cæsarei consensus, ut Episcopi, qui Tridenti subsisterant, Bononiam pergerent: ibi dogmatum decisio suspenderetur, ut Synodus parata esset Tridentum repetere, idque

geminâ conditione, quam utramque & Pontifex exigebat, & Mendoza probabat. Altera erat, ut prius Cæsar Germanos adigeret ad præterita Tridentina Decreta suscipienda, & parendum futuris. Altera, ut simul consuleretur detrimentis, quæ inde Sedes Apostolica pati posset, nimirum, ut denuntiaretur, quemadmodum per litteras Nuntio Poggio significatum est, (d) occumbente Romano Pontifice, quamvis Concilium apertum perstaret, successoris electionem ad Purpuratos Patres pertinere. Quoniam autem in Pactis anno superiore sancitis Cæsari pollicitus fuerat Pontifex, seu alio modo compensaturum, quidquid ille petierat de venditis Hispaniorum Cœnobiorum prædiis, secundum ea quæ suo loco narravimus; voluerat Pontifex quasi æquale venditioni prærium illi concedere quatuor centena scutorum millia, ex Hispanicorum templorum sacrariis colligenda: sed ea concessio aliquandiu à Cæsarianis ampliora flagitantibus accepta non est; postea verò eam iisdem petentibus, existimavit Pontifex se promissione solutum, ob violatas à Cæsare fœderis pactiones, de quo alibi diximus. Nihilominus ad leniendam Cæsaris acerbiter missum fuit à Paulo diploma concessionis tum in Germaniam ad Legatum, tum in Hispaniam ad Nuntium; injunctumque alteri ut illud exhiberet, alteri ut ejus executionem curaret.

(d) 1. Junii 1547.

3. Spes erat, facilè id temporis posse Cæsarem conditioni subjiciendæ Concilio Germaniæ satisfacere, cum Protestantes jam subegisset, insigni de illis victoriâ reportatâ, quâ Fredericum Saxoniam Septemvirum captivum duxit, ipsius ditionem occupavit, ac Philippum Lantgravium Hassiæ in potestatem acceperat, libertatem illi pollicitus,

sed.

sed absque ulla certi temporis præscriptione. Et in hoc turpiter errat Suavis, qui Capite ferrei legationem Pontificis formidini assignat ob auctam ex recenti victoria Cæsaream potentiam, adeoque intenti, ut adversus prævalida ejus arma clypeum in Gallia sibi fabricaret: quod tam bellè veritati consonat, ut ex opposito Legatus Româ discesserit 6. Aprilis; (e) prælium verò 24. ejusdem mensis commissum fuerit.

(e) Primum constat ex Diariis, & ex adductis literis: alterum ex Diariis, & cunctis historiis.

4. Eodem tempore graves Neapoli tumultus coorti, quòd ibi regii sacræ Inquisitionis tribunal, perinde ac in Hispania, statuere tentabant. Quapropter populus, ejus metu correptus, producto privilegio, quo cautum erat ne novis tribunalibus subjicerentur, tumultuari cœpit, certus, apud se nolle aliam judicii formam in eo genere admittere, nisi veterem & Ecclesiæ consuetam. Ex Neapolitanis itaque ferè quinquaginta millia adversus Proregem arma cœperant, Romanumque Pontificem amplis promissionibus ad sui patrocinium sollicitarunt: (f) qui tamen pio simul ac prudenti consilio nihil sibi movendum censuit, intelligens, per ejus temporarii regni factam sibi accessionem, periclitaturum fuisse id temporis universum sacræ dominationis imperium, cui temporaria potentia adventitia est, nec, nisi sacræ fundamento nitatur, diutius duratura. Unde eò minùs verisimile est id quod nonnulli scriptores, ipse Andreas ab Auria de Paulo Tertio suspicati sunt; nimirum ab illo, ejusque filio Petro Aloysio, fuisse Genuensi Filici conjurationi fomentum admotum; cum experimento constiterit, à Paulo quindecim annorum spatio, quibus imperavit, sæpius quidem inita in Turcas & hæreticos fœdera, atque ingentes armorum argentique suppetias fuisse collatas; nunquam tamen in Catholicos ensẽ eductum; præterquam quòd cum cæso Petro Aloysio captus esset Apollonius, qui à secretis illi fuerat, & quædam cum eo arcanorum characterum notæ interceptæ, ut ex iis eliceretur eaquid ille Genuensis conjurationis fuisset particeps, eaquid cum Rege Galliæ transfugisset, quò Mediolanum invadenti opem ferret, nihil ibi repertum est, quod Cæsaris administri proferre possent, pro eo ac libenter protulissent, ut deformem speciem lenirent, quam ea cædes & urbis occupatio præferebant. Verùm sinistra de rebus alienis persuasio herba quædam est, quæ supra reliquarum conditionem radices & agit & retinet in animis, absque probationum alimento: hæc verò tam noxii fructus prærogativa in corrupta natura fundatur, quæ mortales extimulat, ut malum perpetrent, adeoque patrationem verisimilem reddit, extimulat ut malum sibi invicem optent, adeoque optationis speciem repræsentat.

(f) Vide Adrianum lib. 6.

CAPUT II.

Sessio decima, ubi Decreta ad medium Septembrem prorogata.

I. **I**nterim Patres Bononiæ nihil otio indulgere, tum in solemnibus cærimoniis exercendis, ut omnibus palam fieret, per eas speciosas functiones Concilium adhuc vivere; tum in privata solertia curis, quibus auctoritas foveretur; statimque pro rerum opportunitate prodiret in lucem.

2. Quod ad cærimonias attinebatur: (a) decretum est, ut quemadmodum Tridenti fuerant justa funebria solemniter persoluta Pannoniæ Regiæ, Hispanique Principis conjugii, ita Bononiæ

par honor defuncto Gallia Regi haberetur, injectâ tantisper morâ, dum à Rege illius filio per actas patri funeris exequias innotesceret. Simul etiam jucundiorẽ alteram solemnitatem desinarunt, quâ Deo grates agerentur, ederenturque publicæ lætitiæ signa pro reportata à Carolo de hæreticis victoria; (b) in quo præter pietatis cultum benevolentia sensa in Cæsarem significabant, & intrepidum præ se ferebant animum inter incrementa potentia illius Principis, qui se adversarium ipsis profitebatur; quod consilium Cervinus pariter Paulo fuggerat. (c)

(a) In Cæru 18. Maji, ex Diario, & volumine Altorum, signato A.

(b) Prima sessio fuit 20. Maji, secunda 22. ex Diario.

(c) Litera Cervini ad Masejum, 7. Maji. 1547.

3. Quod ad peculiare Concilii curas spectabat: selecti ex Episcopis fuerant Materanus, Vafonensis, Veronensis, Bituntinus, Aliphanus, qui peculiarem operam impenderent, tum ad eos qui aberant eò pertrahendos, tum ad eos qui aderant ibi retinendos. Nec ipsis deerat Pontifex, (d) subministrato pecuniæ subsidio, quo & illorum adventus, & horum mansio juvaretur; ut qui probè intelligebat, in civilibus cunctis disensionibus eam partem apud plerosque potiorem haberi, quæ numerosior est. Concordi studio Decreta Sessioni proponenda parabantur; cum existimarent, live ibi Fidei morumque sanctiones ferendæ essent, sive non ferendæ, oportere Canones in promptu habere, rectè perpenos atque expolitos, ita ut nihil ad eos promulgandos deesset, nisi ipsa promulgatio. Etenim non modò id conducebat, ut majori cum dignitate, minorique cum tædio tempus exigeretur, fieretque saltem compendium laboris alibi impendendi; sed etiam de Bononiensi Synodo posset otium exprobrari, utque potius in publicas obreccationes offenderet, qui Christianæ Reipublicæ ejus laboris fructum in pedivisset. Eâ verò solertia res agebatur, ut dum pars altera absoluta, altera dumtaxat adumbrata esset: hoc enim pacto erat integrum Synodo, eam partem quam perfecterat, ubi vellet, deprimere; hinc verò ea perfectionis absolutio quæ alteri deerat, dilationem cohonestare poterat, ubi emolumentum publici ratio eam suaderet: adeoque vulgò prudentiam cum timiditate confundenti haud pateficeret, moram illam alienæ repugnantia concedi. Perfecta igitur erant de sacrosancta Eucharistia Decreta, quippe de argumento Tridentinâ trutinâ jam expenso, (e) ac proinde ejusmodi, quod sejunctorum tunc à corpore Patrum consensione firmaretur. Præter hæc de Sacramento Pœnitentiæ, (f) haud parum fuerat Bononiæ laboratum.

(d) Ex Diario, per ea tempora.

(e) Litera Cervini ad Masejum, 7. Maji. 1547.

(f) Ex diario, 30. Maji.

Et fanè prorufus à vero discrepat quod Suavis tradit, infrequentiam ibi Theologorum in causa fuisse, ne res expeditius discuterentur. Etenim comperio, uni confessui (g) sexaginta ex quavis natione, alteri septuaginta Theologos interfuisse. Præcipue verò accessit ex Germania Petrus Canisius Societatis JESU, vir rebus, seu scriptis ac gestis æquè (h) clarus. Nec certè Bononiensis commoratio sterilis fuit, (i) perinde ac illis visa est, qui fructum ipsius nonnisi post multos annos, & in alio solo conpexissent. Illic enim solertissimo studio perpenla continenter sunt cunctæ definitiones, pluresque ex morum legibus, Tridenti postea stabilitæ, ac de utrisque sententiæ, quæ in cærtibus dictæ sunt, summam exquisitissimè sunt collectæ,

lectæ, & in Acta Concilii legitima relatæ: & verè optimum succum continent eruditionis, earumque rationum, quæ singulis in argumentis afferri possint. Inter cetera illud memoriâ dignum est, disputationem, (k) quæ postea Pio sedente ad eum in Concilio claruit, de potestate seu convenientia reddendi irrita matrimonia clandestina, Bononiæ fuisse ceptam per opinionum discordiam, illi non impari quæ ad exitum Synodi Tridenti contigit, cum etiam Bononiæ ferè bifariam in ea controversia sententiæ discissæ fuerint.

(g) 30. Aprilis, & 2. Augusti. ex Diario.

(h) Ex Diario, 6. Maji 1547.

(i) Cuncta exstant in volumine in Arce Romana signato A: & etiam videri possunt in libro à Seripando relicto, cui titulus Farrago.

(k) Litera Massarelli Bononiæ ad Cervinum Romæ, 15. Octobr. 1547.

4. Dum res ita se haberet, jussi à Pontifice Legati superfedere, præstolaturi responsa Cæsaris ad ea quæ Mendoza proposuerat, Sessione usque ad medium circiter Augustum dilatâ. Sed quoniam Pontifex tunc vel maximè studebat libertatem auctoritatemque Concilii integram servare, opus erat, ut idem consilium Patribus probaretur. His itaque convocatis (l) hæc Montanus differuit; Sessionis diem jam instare, adeoque deliberandum, an placeret promulgari Decreta: utrimque rationes suppeterent: impelli quidem ad ea promulganda, quod gravissimum Eucharistiæ dogma jam in promptu esset, quodque antea Sessio sine fructu cessisset. Proinde si hæc pariter fructu careret, haud parum Synodi dignitati detractum iri; quæ dum ostenderat se sibi diffidere, aliis animos adderet ad ipsam oppugnandam. At oppositas rationes longè validiores videri: posse quidem edi Canones de Eucharistia, at de reparatione disciplinæ nihil. Agendum in ea esse de incommodis, quæ auctoritas Episcoporum patitur, à profanis Principibus, & Regularium Ordinibus illata; id autem ad id usque temporis effici nequuisse, dum nemo ab illis delegatus aderat, & ex his duo summi Moderatores ob necessarios suorum Ordinum functiones decesserant. Et tamen fuisse Tridenti constitutum, ut Fidei doctrina, morumque emendatio, duæ veluti rotæ, sic æquè procederent, ut hunc veluti curram aptè deferrent. Id verò tunc ut cum maximè inviolatè servandum, cum credi poterat, Concilium in urbe Pontificia coactum, ab afflatu Pontificis magis regi. Ad hæc habendam esse singularem quamdam Cæsaris rationem, qui adhuc translationem ritè peractam negabat: & non modo reliquos suæ ditionis Antistites Bononiæ non mittebat, sed Tridentinos ipsorum collegas eò se conferre vetabat. Habendam pariter novi Galliarum Regis rationem, cujus ibi nec Episcopi nec Oratores aderant: sperandum operâ utriusque Legati, quos Pontifex miserat, non Regem solum, sed etiam Cæsarem brevi permotum iri, uti Synodum suis Episcopis auget, suisque Oratoribus decoraret.

(l) Ex Actis in Diario, 1. Junii.

5. Hæc rationum pondere cunctorum animos inclinarunt, præter Benedictum Nobilium Episcopum Aciensem, qui Decretum super Eucharistiâ omninò promulgandum putabat; à qua sententia nec in ipsa Sessionis actione recessit. Futuræ Sessionis dies remotior est destinatus quam qui per mandata Pontificis proponebatur, hoc est decimoquinto Septembris; quò certius foret, absque ope novæ prorogationis, quæ futura fuisset parum decora, ante eam diem perfectum iri tum Bononiæ

Decretorum formam, tum ea quæ Romæ & in Germania tractabantur. Adjecta tamen facultas est coarctandi protrahendique temporis vel extra Sessionem. Atque hæc omnia publicè postea stabilita sunt in Sessione solemnè 2. Junii, in qua post sacrificium peractum ob Olao Magno Archiepiscopo Upsalensi, decretum est, ut interim æquè doctrinæ ac morum emendationis opus continuaretur: in hac etiam Sessione duorum Patrum, quibus morbi causâ accedere non licuerat, admittæ suffragia.

6. Plurimum existimationis accessit Synodo Bononiensi ex adventu Ambrosii Pelargi Dominiani, quem supra laudavimus: hic prius Rodulphi recentis Septemviri Colonienfis, postea Trevirensis Procurator (m) interfuit. Et quamvis ad indignationem Cæsaris declinandam, procuratoris tabulæ pridie quam translatio haberetur, signatæ legebantur; satis tamen in aperto erat, Pelargum his nequam usurum fuisse, absque recentibus suorum Principum mandatis. Nec ita multo post supervenit Episcopi Labacensis in Austriaca ditione Procurator, (n) Patrum sententiam quæsturus de septem articulis, de quibus in Carniolia Provincia fuerat decertatum. Sed plus lætitiæ attulit is, qui Dandino in Gallia Nuntio à secretis erat. (o) Hic Romam ab ipso Nuntio, & Capitefero Legato missus, dum Bononiâ transfret, sollicitudinem dispulit, ad eam usque diem ab incomperata mente novi Regis incusam: nuntiavit enim, ab illo tredecim insignes Episcopos ad Bononiense Concilium destinatos; (p) eundemque clarè professum, à se illud acceptum ac defensum iri, promissâ in matrimonium Horatio Farnesio Castri Duci, & Octavii fratri, Dianâ ipsius Regis nothâ: quod conjugium à Pontifice antea quæsitum, ut suspicionem amoveret à Gallo, propter Octavii cum Carolo conjunctionem, tunc libenter confectum est, ut inde Cæsar intelligeret, non defutura Pontifici præsidia, si ab illo aut desereretur, aut premeretur.

(m) 17. & 21. Junii, ex Diario.

(n) Julii 21. ex Diario.

(o) Pervenit Bononiam 23. Junii, ex Diario.

(p) 24. Junii, ex Diario.

7. Præterea (q) in ejus urbis, nobilitate doctrinæque florentis, primario templo ex Episcopis ac Religiosis Ordinibus viri sapientissimi frequentes conciones habebant de rebus Theologicis, ac præcipuè de infusione justitiæ, de qua plures menses cum plausu concionatus est coram eo inclyto conventu Dominicus Stella, è S. Dominici familia Episcopus Salpensis, & mox Lavellensis, ac demum Justinopolitanus. Nec segnius digerebantur capitæ reliquorum Sacramentorum, & in primis Pœnitentiæ; de qua disputatum est acriter, an Christus, uti Sacramentum ipsum instituerat, ita pariter illius exercendi tempus statuisset: An etiam, ut satis erat interdum Confessionis votum, ita pariter satis esset votum contritionis ad justitiam accipiendam, votumque satisfactionis ad pœnæ remissionem. Similiter de Sacramento Eucharistiæ quæsitum accuratè fuerat, an tantumdem gratiæ ei conferretur, qui unam tantum, quantum ei, qui utramque simul Sacramenti speciem susciperet: atque ob sententiarum varietatem decretum fuit, nihil decernendum, quæstione opinantium libertati relicta. Sed ea de re ut celebrior, ita fervidior disputatio revixit aliâ tempestate, quod suo loco exponetur.

(q) Vide Diaria ejus atatis.

Pari sedulitate disciplinæ leges concinnabantur; (r) tum quæ spectabant ad ea Sacramenta administranda, quorum declarabantur dogmata; tum

tum quæ ad alia obstacula removenda (a) quibus Episcoporum mansio suas apud Ecclesias præpediebatur; præcipuè verò ad revocandas superiores concessiones retinendâ simul plura Sacerdotia curis animarum obnoxia. Hinc Suavis calumnia revincitur, affirmantis, emendationis negotium, utpote odiosum Pontifici, intermissum à Consilio, ubi in urbe Ecclesiastica fuit collocatum. Equidem satis intelligo, huic homini, student non vera scribere, sed iniqua persuadere, satis fuisse, ut id rei verisimilis speciem præ se ferret. Næ iste nimis abjectè de iis senserit necesse est, qui ejus scripta lecturi essent: nam homines ingenio haud hebetes facile animadvertent, numquam fuisse Pontifici vel magis necessarium, ut emendationis Decreta à Synodo sancirentur, quam cum id videbatur omninò situm in suo arbitratu; vel tutius, adeoque opportunius, quam cum ipse cultrum manu tenebat, quo quantum, ubi, & quo pacto vellet, refecaret.

(a) Ex Diario, præsertim 26. Junii.

CAPUT III.

Quæ Sfondratus in Germania egerit, & quæ Romam scripserit.

I. Per hæc tamen res parabatur in lucem publicam proditura, ubi seu per diffidium, seu per concordiam effectrix causa ad inducendam materiæ formam admoveretur. Spes aderat, legatione Sfondrati discordias sedatum iri, ob datam ipsi facultatem conveniendi eâ ratione, quam Mendoza excogitarat: sed longè alius à concepta ipse rei exitus fuit. Legatum primò audiit Cæsar Bambergæ, (b) ubi substiterat, Augustam ad celebranda Comitata transiturus. Ille post gratulationem de reportatis victoriis aggressus est rem insinuare, cujus gratia prius fuerat instituta Legatio, Britannicam scilicet expeditionem; tamen haud ignarus repulsæ, quam acceperant Nuntius, cum Pontificis nomine id ipsum proposuerat, & Parpalia, à Polo ea de causa missus ad Cæsarem. Dixit nihilominus Legatus: Quamquam quo tempore ipse proficiscebatur, Cæsar bello Germanico esset implicitus; sibi tamen injunctum à Paulo, ne præmitteret tam egregium opus proponere, cum speraret Pontifex, Cæsari ante accessum Legati, victoriam de hæreticis à Deo concessum iri, adeoque opportunitatem expeditionis Anglicæ capeffendæ, sicut postea evenerat. Cæsarem, ab Anglo læsum tum sanguinis, tum dignitatis violatione, tum etiam ob eam causam Religionis mutatione, haud posse à Legato credi ex animo dixisse, nolle se hujusmodi labore implicari. Respondit Carolus: Suis in Germania rebus plus à se curæ deberi, ubi post relatam victoriam multum adhuc laborandum supererat ad victoriæ fructus decerpandos; cum præsertim haud ritè secum actum fuisset, dum alienâ gratiâ ipse ducem egerat (indicans repudiatam à Paulo fœderis continuationem) ac demum sibi satietatem esse bellandi. Legatus accepto disertæ repulsæ tenore, fastidio iraque permixtæ, qui repulsas præteritas confirmabat, censuit, officia sibi minime impendenda causæ insperabili, sed eam silentio commisit, sicut ipse Farnesio significavit, & sicut postmodum ex pleno ejus literarum commentario constat. Quare commentitium est quidquid insuper addit Suavis de iis, quæ super ea re apud Cæsarem à Legato acta fuerint, ea benigne de more interpretatus, non quasi adipiscendæ Britannicæ gratiâ, sed Cæsaris implicandi. At ex altera parte, ea quæ verè Sfondratus egit, & nos memorabimus, aut supinâ aut invidâ taciturnitate idem involvit.

(b) Litera Sfondrati ad Farnesium Cardin. Bambergæ 7. Julii 1547.

Hist. Concil. Trid. Pars II.

2. Secundo loco Legatus curandam Concilii unitatem proposuit; ostendens, quam illa necessaria & dignitati & utilitati Ecclesiæ foret: ac in medium protulit temperamenta sibi Romæ subministrata, ibique Mendoza probata. Ad hæc Cæsar: Bellum à se non humanâ ambitione, sed Divinæ causæ studio susceptum fuisse, ejusque rei luculentam in dies testimonia proditura. Hujusce piæ voluntatis suæ præmia à se agnosci miros inopinatosque progressus, quibus arma sua Deus provexerat: non posse in Germania Religionem componi, nisi reposito Tridenti Concilio; quod sibi perspicuum erat, compluribus præsertim hæreticis eâ promissione reconciliatis. Se nihil dubitare, id esse in potestate Pontificis; præsertim si verum erat quod Pontifex affirmabat, se inscio Synodum fuisse translatam, adeoque vaneferre omnem speciem, quâ ad translationem tuendam obstringeretur: obtentam translationi causam, hoc est morbi suspensionem, præterquam quòd ea legitima non fuerat, jam omnino cessasse. Id nisi fieret, prævideri à se in gravissima incommoda offensum iri, sed omne detrimentum in culpæ auctorem casurum.

3. Rogavit Legatus, ne tantum Cæsar pietati suæ tribueret, ut aliter de aliena sentiret; neque pat esse, neque fieri posse, ut Synodus regrederetur Tridentum, ubi Patres inviti degebant, nisi ingens aliquod Religionis emolumentum eorum reditum honestiorem facilioremque redderet. Illud igitur, quod cum Mendoza convenerat, amplectendum, ut nimirum prius Germani & præterita illius Synodi Decreta reciperent, & futuris se subderent: quod etiam in ipsius Cæsaris decus redundaret, tamquam in auctorem revocati Tridentum Concilii cum tanto Ecclesiæ honestamento atque compendio. At Cæsar, qui nolebat promissis acquiescere ab incerta conditione pendentibus, dixit, ea non ad expediendam rem, sed ad subterfugiendam proponi; cum in comperto esset, obstacula non defutura in conventu Cæsareo, ne res progressi posset. Hic verò ex una parte Legatus objicere, quænam foret indignitas, si Concilium quasi per vim Tridentum repelleretur in gratiam Germanorum; atque iidem postea illud contemnerent, plures ipsum oppugnantes, omnes absentes, ut jam contigerat. Ex altera Cæsar contendere, quidquid tandem evenisset, eam unam viam superesse, quâ posset Pontifex apud Deum hominesque suam causam probare.

4. Denique Legatus institit, ut certè interim recentis favore victoriæ Germaniam ad Synodi superiora Decreta excipienda & servanda compelleret; ita palam futurum, ipsum Dei causâ militasse, ac vicisse. His reposuit Carolus: Se probe nosse, Legatum plenè documentis instructum advenisse: at nolle aliud repetere, nisi suo se muneri haud defuturum in eo quod posset Religioni prodesse; sed optare pariter, ut suo quoque munere alii fungerentur. Tum Legatus, idem, ait, esse Pontificis propositum: quapropter cum de re nihil inter se discreparet, sed de modo rei conficiendæ opportuniore, ne gravaretur Cæsar id maturè perpendere, gnarus, Oratorem Mendozam, adeo hujusmodi negotiorum peritum, propositis conditionibus acquiescere. At contra Cæsar: Haud mirum videri, Mendozam decipi potuisse; nec sibi ad id longiorè meditatione opus esse, de quo verè se magis quam de bello cogitasse affirmabat.

5. Legatus acceptis tam jejunis, tam acerbis, tam obfirmatis responsis ad singula quæ protulerat, consilium cepit, quo aut Cæsar cogere tur spes aliquam melioris exitus præbere, nisi animum tam obduratum gereret, quam verba prodebant; aut à

Cæsare omni spe sibi præcisâ, virtutem atque constantiam in Legato proferret, vitato inutilis invisaque more dedecore. Idcirco, *Quando*, inquit, *Auguste Cæsar tam obfirmatè respondes; satius duco haud amplius Majestati tuæ exhibere molestiam, tuoque pace abundi veniam poscere.* Ad inexpectatam quam ille petierat abundi veniam, frigide Cæsar; Id liberum esse Legato. Hic verò urgere non destitit, subdens, infructuosam illic moram haud sibi opportunam videri. Carolus, qui speraverat apud Legatum in mandatorum calce ampliora residere, quam quæ prima pagina in primo congressu de more præferat, sensit se ex improvise ea persuasione fraudatum; cupiensque non tam cito negotium abrumpere, sed simul sollicitus tuendæ dignitatis, subjecit: Possit Legatum ea de re maturius cogitare. Hic verò, se cogitaturum; sed Cæsarem precari, ne grave illi esset, rem quoque secum perpendere. Atque hic colloqui finis. De pace cum Gallia nihil insinuavit Legatus; tum quòd Pontifex idoneus conciliandæ cum aliis pacis sequester minimè videretur, cum eam secum conciliare non posset; tum quòd Gallicus Orator ad illam transigendam expectabatur.

6. Hæc tam propria discedendi venia, quam Sfondratus petierat, Romæ illa data: (a) præterea ob rejectas à Cæsare conditiones, quas Mendoza probaverat, Legatus reprehensus, quasi haud plenè rationes protulisset, cum eas in litteris de congressu cum Cæsare haud recenseret. Verum ille, quod spectabat ad veniam abundi, suam causam sustinuit, affirmans, id unum emolumenti ab illo colloquio decerptum. Quod spectabat ad alterum, mirari se, quod metirentur, quæ in prolixo congressu pluribus differta fuerant, compendiariâ unius pagellæ narratione. Sed ubi opus spei artificis non respondet, semper peccatum quaritur in instrumento; & quemadmodum superiorum causarum effecta non nisi inferiorum vitio corrumpuntur, ita Principum consilia non nisi ministrorum inertia in irritum recidere posse creduntur. Quare quantæ in ministro sapientiæ est, in rebus prosperis ne se vendiret, de solertia sua parcè loqui; tantæ pariter in adversis prudentiæ est, ut se purget, referre pluribus quidquid acitaverit, sustinuerit, tentaverit, cogitaverit.

(a) *Litteræ Sfondrati ad Farnesium, ultimo Julii 1547.*

7. Legatus unâ cum rei à se gestæ narratione significavit quid ipse sentiret: id temporis opportunum non esse Bononiæ Synodum retineri, quòd Italicorum Præfulum frequentia, & exterorum raritas, Provincialis, non Oecumenicæ Synodi speciem præ se gerebat: quòd eamdem Patrum numerus addictorum Pontifici, eorumque statio in Pontificia ditione suspectam populis reddebant, cum controversiæ tunc fervescerent, ferè omnes Apostolicam Sedem peterent, quod non contigerat, cum ab Ecclesia Concilia Romæ fuerant celebrata; adeòque exempla non commode aptari. Etenim cum Cæsar eam Synodum palàm averfaretur, timendum esse, ne pro Imperii amplitudine in schisma prorumperet; nihil autem corpori magis esse lethale, quam divisionem membrorum. Postremò, quia Carolus & iratus & victor, tametsi abhorreret à schismate, posset aliâ ratione negotium facessere, atque ita secum differere: Quæ ad Religionem spectant, in Comitibus agenda non sunt, sed in Concilio, quod Bononiæ habetur, nec inde dimoveri potest: cum autem hujusmodi Concilium cunctis extra periculum metumque sit oporteat, ego verò Protectoris Ecclesiæ partes agam; meum est cum exercitui ipsam adire, ac

tutum reddere. Proinde suadere se, ut per Diploma Synodus intermitteretur, in quo apposita esset hæc causa. A Comitibus, seu proximis seu jam inchoatis, spem fieri, ob Cæsaris victorias reditum ad Ecclesiæ sinum Germaniam, adeoque exitum prius expectandum, quam ad dogmatum morumque sanctiones progredierentur.

8. Hæc Romam Legatus: non tamen omnem movere lapidem omittebat, si posset per Augustanum Cardinalem, Albanum Ducem, Cæsarisque Confessarium, viros Apostolicæ Sedi propitios, auctiores conditiones obtinere. Verum quòd hi Religionis studio præstabant magis, impensusque Sfondrati petitionibus favebant, eò vehementius iidem instabant, ut Tridentum Synodus remigraret; quoniam cum alia ipsis non observaretur componendæ Ecclesiæ ratio, eam vel tamquam certam existimabant, vel tamquam unicam, quamvis dubiam, tentare cupiebant. His permotus Legatus, rationum momenta litteris ad Maffejum (b) datis, qui Pontifici in negotiis Principum à Secretis erat, Romam perscripsit; contestatus, male se obtrectationes hominum sua verba iniquè interpretantium subire, quam experiri conscientie morsus, suum silentium infidelitatis notâ damnantis: Cæsarem in flagitando Tridenti Concilio inflexibilem esse. Si opponeretur, id non nisi ejusdem Concilii consensu movendum; ab eo pro certo poni, id à Pontificis nutu pendere. Si postulabatur, ut Patres, qui Tridenti substituerant, ad delendam contumaciæ labem Bononiam peterent; responsum esse, id facile quidem effectum iri, ubi certò prius de futuro Decreto constaret: verum non nisi ad interponendam moram id ipsum profuturum, cum Episcopi Tridenti degentes nullam Synodi functionem haberent, adeoque nihilo magis reos censendos, quam reliquos pariter absentes. Hic verò nosse lectorem haud pigeat, hoc Sfondrati dictum Concilii Legatis Romæ indicarum verbis mutis ac flexilquis, hoc est: *Tridentinos Patres haud magis quam reliquos reos esse putandos, intellectum ab illis fuisse, quasi diceret, Reliquos Patres Bononiam profectos.* Atque uti hujusmodi sententiæ comprobatio longè abhorrebat à calamo Pontificii Legati, ita bilem illis commovit, acerbisque eorum confutationibus rejecta est. Adeò in epistolis negotia pertractantibus nulli rei magis quam claritati studendum est.

(b) *Epist. ad Maffejum ult. Julii 1547.*

9. Pergebat Sfondratus: Si adduceretur superior inutilis mora Concilii, duos annos impensa Tridenti ad Germanos præstolandos; reponi ab illis, variasse rerum conditiones, ex quo victoria Caroli Catholicos belli curis exsolverat, hæreticis verò contumaciæ arrogantiam ademerat. Si Tridento reluctabantur quasi loco non libero, videri Cæsarianis evinci contrarium ex tot Decretis illis habitis contra Cæsaris votum in dogmatum negotio, & tamen ab eodem toleratis. Postremò, si vererantur, ne Synodus in hujusmodi urbe collocata posset res novas moliri sive in deligendo Romano Pontifice, ubi Sedes vacasset, sive in ipsius auctoritate coarctanda per disciplinæ reparationem; idem rationum robor militasse pariter, & non juvisse, cum primùm Synodus Tridenti posita est; nec minùs etiam militare ubi persisteret Bononiæ, modò plenâ libertate frueretur: nihilominus offerre Cæsarem hac in re quidquid securitatis opus esset. Ex altera parte, si Bononiæ Concilium abolveretur, enumerabat Sfondratus pericula superioribus litteris exposita. Varia demum proponebat consilia, sed per speciem studii potius quam com-

probationis, cum in singulis difficultatem observaret; relinquens proinde, ut Pontifex ex hujusmodi sumptionibus conclusionem pro sua prudentia deduceret.

10. At Paulus, uti Sedis Apostolicæ studiosus reculabat Tridentum rursus amandare Concilium absque certo aliquo Ecclesiæ commodo & cohonestamento; ita pacis appetens facilem se ad (a) medium aliquod consilium ostendebat, cujusmodi esset, Synodum Ferrariam adducere, cujus dominus ob Mutinæ Rhenique Principatum erat in Cæsaris clientela. Cæsariani verò non tam Bononiæ infensi erant, quia Pontifici obtemperabat, quam Tridenti cupidi, quia erat opportuna Germaniæ, & fortassis (b) tuendæ dignitatis curâ solliciti: non intelligentibus sæpè Principibus, summam ipsorum dignitatem in una subditorum populorum felicitate sitam. Per eos dies Pontificem jam decrepitum gravis morbus invasit; qui quòd propinquius periculum minabatur, eò majorem trepidationem incussit, si fortè vacante Sede Oecumenica Synodus inter Germanos extaret in ea rerum hominumque conditione; neque in hoc satis cautionis haberi posse à Cæsare videbatur.

(a) *Litteræ Sfondrati ad Farnesium, 1. Augusti 1547.*

(b) *Sfondrati ad Farnesium litteræ, 10. Augusti 1547.*

11. Ex altera parte gliscibat in dies in animo Caroli abalienatio à Pontifice (c) ob Gallicas Horatii Farnesii nuptias, Purpuramque in Henrici Regis gratiam Guilio traditam: & quod Paulus æqualitatem, mediique constantiam appellabat, Cæsar conjunctionem, fœderisque nexum interpretabatur. Quapropter ut in morbis pertinacibus quædam naturæ motio expectabatur, quæ opportuno remedio viam monstraret, ac sternat; perindè tunc quiddam lucis commodique sperabatur ad ineundam concordiam ex aliquo eventu Comitiorum, quæ (d) ineunte Septembri Religionis potissimum gratia Cæsar inceperat. Sed quo pacto laudatus ille Philosophus apud Aristotelem notavit, tempus non magis mereri doctissimi quam indoctissimi notam, cum ipsum æquè scientiæ atque oblivionis auctor sit, ita non minùs idem ingentium turbarum conciliator quam concitator est; quippe quod per suas vicissitudines quandoque mortales in concordiam revocat, sed non minùs quandoque extra omnem concordiam aleam præcipitat; quod in iis quæ narramus elucet. Idcirco à tempore beneficium præstolari, prudentiæ quidem est, cum aliundè peti nequit; at cum solertia id nobis offert ignaviæ.

(c) *Litteræ Sfondrati ad Farnesium ultimo Julii; & ad Maffejum, 7. Augusti 1547.*

(d) *Litteræ Sfondrati ad Farnesium, 6. Septembris, 1547.*

CAPUT IV.

Sensa Bononiensium Legatorum. Præfulum, Oratorumque Gallorum adventus. Cervini defensio. Cædes Petri Aloysii Farnesii. Placencia à Cæsarianis occupata.

I. Hæc de iis quæ gerenda erant. Sed quòd ad gesta spectabat; cum è Sfondrati Verallique litteris, ac Mendoza dictis compertum esset, à Carolo simulatam putari causam Tridentini morbi, ad amovendum Concilium productam; nihil prætermisere Legati, quo facti *Histor. Concil. Trid. Pars II.*

sinceritatem comprobarent: ac Cervinus præcipue, haud ignarus, in se potissimum, quasi operis fabrum, Cæsaris indignationem converti, culpam à se removere studuit, missis litteris, quarum hæc summa: Se non semel obticisse dissolutioni Concilii, quæ tunc maxime fuisset irreparabilis, nisi turbinis impetus in translationem deflecteretur, quod liquido constabat ex festinato duodecim Episcoporum discessu. Meram esse calumniam, hos à se fuisse compulsos; cum in mentem prudentis viri cadere non possit, Legatos, ubi translationem molirentur, passuros fuisse, se tot suffragiis faventium sibi Patrum, cum vel maximè his opus erat, privari; præterquam quòd inter duodecim homines patriâ studioque diversos res ipsa adeò celari non potuisset, quin eam ex alicujus ore Cæsariani elicuissent.

2. Interea haud omittebat Cervinus admonere (e) Pontificem. Concilium otiosi non posse, seu ipsius dignitate spectatâ, seu inopiâ Italicorum Patrum, quibus ad diutius ibi commorandum pecunia defuisset. Si Tridentum reduceret, præterquam ipsis volentibus, nec prius auditâ reliquorum Principum Christianorum sententiâ, perinde ac per translationis Decretum statutum fuerat, eos tam acerbè exulceratum iri, ut functi canceranarum exitus essent pertimescendi. Minus sibi malum videri, (f) si (quod proponebat Sfondratus) vel apertè vel tacite suspenderetur, dummodò ea Patrum cohors Tridento decederet: id aliâ ratione obtineri non posse, nisi utriusque partis Episcopis Romæ accersitis, ubi Pontifex causam judicaret, cujus est lites de Conciliis cognoscere; quod actum est, cum Paulus Sarnatenus Antiochenus operi ignavit. Credendum non esse, Hispanos advocanti reluctaturos: utcumque contingeret, abundè fecisse, qui suas partes expleffet.

(e) *21. Julii ex Diario.*

(f) *21. Julii, & 3. Sept. ex Diario; & epistola Cervini ad Maffejum, 23. Julii 1547.*

3. Verum nondum Pontifex ad suspensionem propendebat, quippe nec opportunam Ecclesiæ, nec Cæsari satis futuram; quia usque adeò cupiebat illius Synodi auctoritatem, & in ea Sedis Apostolicæ dignitatem (g) tueri, ut habuerit in animo, se Bononiam conferre, & Legatos super eo consuluerit; (h) sed ab his dissuasum, ratis præsentiam Pontificis in hujusmodi rerum conditionibus, servitutis potius quam honoris speciem Synodo præbituram.

(g) *Ex Diario, 24. Augusti.*

(h) *Litteræ Legatorum ad Farnesium, 27. Augusti, ex Diario.*

4. Aliunde tamen Concilio decus accessit. Promissa Regis Galliarum maturefcere jam cœperant adventu Gallici Oratoris Claudii Durfei (a) nono Septembris, & cum eo Aquisiens Archiepiscopi, & Episcopi Mirapicensis, qui omnes jussu Regis, sicuti memoravimus, Tridentini Synodo intervernerant. At contra Cæsar ignominiam sibi ducens, Concilium à se rejectum suis probari, effecit, ut Pelargus à Trevirensi (b) Septemviro Bononiâ revocaretur. Nec cessabat urgere Mendoza, ut Sessio differretur, idque non per solennem Sessionis actionem, prout antea bis actum fuerat, ne delicatior irati Principis stomachus inutili ostentatione commoveretur; sed per confessum privatam, pro ea quam Patres sibi servaverant potestate. Et sanè consentiebant Legati tum dilationi, (c) ut Gallicorum Antistitem, qui nondum ad-

venerant, frequentiam præstolarentur; tum privato confessui, quod ea vanæ solemnitatis iterata ostentatio gravitati dignitatiq; detrahere videbatur. Cumque Pontifex idem sentiret, primò quidem utrumque Legatis præcipit, adjectâ conditione, (d) Ubi aut nondum accessisset Galli, aut tam recenter, ut cum ipsis de habendis functionibus satis agi non potuisset. Postea verò cum Perusiam adisset comitante Mendoza, variaque consilia suggerente, Farnesii Cardinalis litteræ per peculiarem tabellarium ad Legatos delatæ sunt, (e) quibus absolutè, nec ampliùs sub conditione, id injungebatur: sed tum prioribus mandatis, quæ conditionem requirebant, tum posterioribus, quæ rem absolutè imperabant, adjectum est, opportunum censei, ut ad ampliorem libertatem retinendam, ac citra necessitatem revocandi Decreti semel editi, ad incertum diem prorogatio sanciretur.

(a) Ex Diario.

(b) 23. Augusti ex Diario.

(c) Littera Legatorum ad Farnesium, 3. & 6. Sept. ex Diario.

(d) Littera Maffei ad Legatos 30. Augusti 1547.

(e) 6. Sept. Assisio missa, ex Diario, 7. Sept.

5. Dum hæc gerebantur, res accidit, quæ Italicam quietem concussit. Die decimo Septembris viri quidam nobiles Placentini Petro Aloysio Farnesio interfecto arcem occuparunt, & ad libertatem conclamarunt. Rei nuntium postridie Legati acceperunt, (f) eò magis anxii, quòd Octavius Farnesius, primus ex Petri Aloysii liberis, ab ea ditione aberat, qui (g) ante triduum Bononia transierat, è Germania, ubi Cæsari militaverat, Romam regressus. Miserunt igitur Parmam Joannem Angelum Mediceum, Archiepiscopum Ragusinum, qui alia tempestate, conditione & appellatione mutata, Pius Quartus Pontifex Maximus appellatus est, quique id temporis erat Bononiæ gubernator, seu potiùs Prolegatus Moroni, Romæ Pauli accitu degentis; sed postea Legati, constanti Parmensium fide intellectâ, confestim recuperandæ Placentiæ negotium dedere Mediceo, militum delectu per Flaminiam ac Bononiensem agrum imperato, & communicatis cum Ferrariæ Duce Consiliis. Verùm biduo post nuntiatum est, Ferdinandum Gonzagam, Mantuani Ducis patrum, & Mediolani rectorem, pluribus privatis causis Farnesiorum familiæ infensum, (h) suis militaribus copiis Placentiam ingressum: unde major Legatis incessit sollicitudo, adedque delectus militum studiosius continuatus. Interim Octavius properè Romam reversus, (i) habitoque cum Legatis colloquio, Parmam perrexit, quam in fide continuerant Comes Sanctæ Floræ ejus sobrinus, Sfortia Pallavicinus, qui Comitibus fororem, ejusdemque Octavii pariter sobrinam in matrimonium duxerat, & Alexander Thomasonus Interamnenfis, militiâ egregius.

(f) Ex Diario 11. & 12. Septemb.

(g) 7. Sept. ex Diario.

(h) Vide Adrianum lib. 6.

(i) Ex Diario, 15. & 16. Septemb.

6. Non tamen per eos dies Synodi (k) cœtus quidquam refrixerunt: sed perinde ac si pacis tranquillitate fruerentur, sedulo fervebant. Hic equidem ambigo, risu ne an indignatione Suavem excipiam, dum narrat, prorogatam Sessionem, ejusque privatim prorogandæ modum, fuisse mœroris significationem propter Petri Aloysii cædem, adedque prætermittas eo nomine & solemnem Sessionem, & reliquas Synodi functio-

nes, ne illorum causa geminis per hebdomadam epistolis mœrenti Pontifici molestiam auferent: cum potiùs ex legitimis tabulis compertum sit, Legatos plurimis ante Farnesii infortunium diebus, & ex sententia sua, & ex mandato Pontificis, rogante Mendozâ, prorogationem privato ritu habendam decrevisse, & actiones postea Concilii, rebus semper cum Pontifice communicatis, ne unâ quidem hebdomadâ fuisse interruptas. Sed fortasse Suavis, vir nempe misericors, haud fieri posse putavit, ut Pauli, Patrumque animis, ictu miserabilis nuntii consternatis, liberum esset rem persequi; adedque extra omnem falsitatis metum fidenter id sumpsit, quod non alio, nisi nativo sui animi atramento legerat exaratum.

(k) Constat ex Actis & Diar.

CAPUT V.

Dilata ad incertum diem Sessio. Lusitani adventus. Quæ Sfondratus de Placentiæ rebus egerit cum Cæsare.

1. Generalis cœtus die 14. Septembris (a) convenit, in quo relatas à Legatis prorogandæ tum privatim tum ad incertum diem Sessionis causas, quas memoravimus, omnes Patres, etiam Gallicis Episcopis & Oratore consentientibus, comprobarunt. Post duos dies Antonius Helius, ex Aula Pontificis, ejus Diploma Cervino detulit, quo Placentiæ Legatus destinabatur. Etenim cum initio solam Petri Aloysii cædem, conclamantemque libertatem Paulus accepisset, quod in Placentinis adversos Farnesiorum dominationi animos ostendebat, Ecclesiasticæ saltem ditioni illos restituere nitebatur. Et sanè cum à conjurationis auctoribus, qui per primum facinoris æstum vano libertatis nomine populum concitarant, cives publicum in consilium convocati fuissent, & ostensum ipsis fuerit, (b) alicujus sibi Principis imperium subeundum, quippe qui suis viribus diffidebant, fuit qui proposuit, in Ecclesiæ potestatem redeundum; atque in hanc sententiam (c) ab ipsa civitate, factam excusante, ad Pontificem per certum cursorem litteræ datæ. Sed mox sententia subjiciendi se Cæsari potior fuit, tum quòd omnes, qui conspiraverant, eorumque fautores, à Paulo tamquam ab ipsis læso abhorrebant; tum quòd, Cæsarianis eorundem ope jam arce potitis, non ampliùs aderat deliberandi libertas.

(a) Ex Diario, 14. Septembr.

(b) Adrian. lib. 6.

(c) Constat ex responso, quod Pontifex dedit 25. Augusti, Alfonso Delrio Cæsaris ministro: & ex Commentariis Farnesii Cardinalis, Nuntio Bertano traditis, postea citandis. Atque hæc omnia habentur in monumentis Borghesiorum.

2. Post hæc ab Octavio & Gonzaga pauca quædam hostiliter acta. Verùm tempestat ad pluviam bello incommoda, multoque magis commeatu utrimque inopia, præter quædam responsa Octavio à Pontifice, & Gonzagæ à Cæsare reddita, sua sere, (d) ut usque ad nova utriusque Principis mandata induciæ haberentur: datâ interim facultate Comiti sanctæ Floræ, ac Sfortiæ Pallavicino (quibus Gonzaga jacturam minitatus fuerat rerum omnium quas in Cæsaris ditione obtinebant, nisi Farnesium desererent) ipsius partes impunè sequendi. Cervinus itaque destinatam legationem non iniiit; de qua Farnesio Cardinali scripserat, ad rem naviter peragendam opus esse nativâ ingenii in

in eam propensione; se verò ad rem bellicam nihil planè (e) propensum, quippe à cura Ecclesiastica longè diversam. Quare Synodi negotium est prosecutus, ubi frequentes habebantur cœtus, & quò (f) Lusitanus Episcopus Portuensis, ad id usque temporis, sicut indicavimus, hæsitabundus, sui Regis jussu tandem advenit.

(d) Placentiæ firmata sunt 7. Octobris, ex Diario 9. ejusdem mensis.

(e) 16. Sept. 1547.

(f) 15. Sept. ex Diario.

3. Farnesiorum infortunium non minorem Germanico Legato quàm Bononiensibus sollicitudinem intulit: tum quia sibi videbatur, tamquam vices Pontificis apud Cæsarem gerenti, debita in re tam gravi officia cum eo Principe esse obeunda; & tamen nondum quidquam à Paulo commonitus, ejusque voluntatis ignarus nesciebat, quænam sibi verborum cautior forma esset usurpanda: tum quia perspiciebat, eo novo ictu animos omnino discissum iri, præcisæ texturæ suæ filis, cum concordia ex ipsa voce cordium conjunctionem sonet. Dum his fluctuabat curis Sfondratus, ipsum (g) Episcopus Atrebatensis Granvelli filius adiit; affirmansque rem omnem inscio Carolo contigisse, litteras Gonzagæ recitavit, scribentis, se priùs facti minimè conscium, postea à conjuratis civibus fuisse accersitum, ut eam urbem nomine Cæsaris quibusdam adjectis conditionibus obtineret; invitantibus consensisse, ne quid turbulentius, quod impendebat, Italiani invaderet: rogare proinde Cæsarem, ne rem à se gestam damnaret, neque certum consilium caperet, antequam certum hominem audiret, à se mox ad eam rem allegandum. Nec dubitavit respondere Legatus, Placentiam illico restitutam, lydium lapidem futuram quo Cæsaris sinceritatis & innocentia in ea illata Pontifici injuria comprobaretur.

(g) Littera Sfondrati ad Farnesium. 17. Sept. 1547.

4. Elapso biduo, cum solemnî Sacrificio interesset Legatus cum Cæsare, quem diu gravi laborantem morbo adire non potuerat, hic sua sponte, vultu ad mœstitiam composito, dixit, ad Sfondratum conversus: Sibi graviter patratum facinus doluisse, cum interfecti Ducis, tum Pontificis causâ, & præstolari missum à Gonzaga nuntium, à quo plene de re doceretur. Legatus cum longiori aptum colloquio tempus non esset, subjecit; Moneri à se atque orari Cæsarem, ut ea consilia pro rerum conditionibus caperet, quæ animi sui magnitudinem, æquitatem, ac probitatem decerent: sibi nihil à Pontifice adhuc injunctum, sed pro sui animi sensu longiorem cum Atrebatensi habuisse sermonem, quem Cæsari ab eo relatum arbitrabitur. Carolus per consuetas Principibus respondendi formas responso vacuas adjecit, Atrebatensem numquam secum dum ægrotaret, de negotio collocutum; eo tamen audito rebus consultum iri: atque ita digressi.

5. Paulò post adfuit Gonzagæ minister; (h) & Granvelli Legato significavit, rem gestam his rationibus excusari: Gonzagam nonnisi jam receptâ conscium conjurationis fuisse; receptam postea à se Placentiam, sibi oblatam à civibus; ne si respueretur, Gallo se dederent: conventum in pactionibus, ne ampliùs ea urbs Farnesiorum aut Ecclesiæ dominatui subijceretur. Legatus litem inutilem evitaturus, dixit: A se quidem occultam Gonzagæ culpam non quæri, sed urbem, quæ palam erat in Cæsaris potestate, & quæ omni planè jure debebatur genero filia, ac nepotibus ipsius Cæsaris, adversus quos nullus poterat obtendi co-

lor, nulla suspicio. Tum respondente Atrebatensi Cæsarem, quæ convenirent acturum, sed mirum esse, à Pontifice nondum quemquam hujus rei causâ missum; reposuit Sfondratus: Partes potiùs fuisse Cæsaris, à quo urbem occupatam conibat, hujusmodi fungi officio apud Pontificem & læsum & spoliatum, quo sui sinceritatem animi declararet. Juratus affirmavit Granvelli, id planè agitatum; sed nondum peractum, quod Gonzagæ minister expectaretur, qui rerum statum exponeret: si enim Cæsar quemquam allegasset ad Pontificem, verendum erat, ne, Placentinis in suspicionem actis, subiretur discrimen alicujus perturbationis, utrique Principi æquè perniciosæ. Tunc liberè Legatus hæc reddidit: A Cæsare, ejusque ministris pro certo poni, rectè sincereque hac in re Cæsarem agere; sed non item à cæteris credi: rei summam, cui nihil apponi posset, ad hoc redigi: Ubi ea urbs restitueretur absque tergiversationis mora, seu recompensationis negotio, sinceram illam Cæsaris voluntatem legitime comprobaturum iri: inde pariter orituram inter Pontificem & Cæsarem eam animorum conjunctionem, quæ forsitan antea non extiterat, & cum optima spe ingentis emolumentis, & utrique Principi, & Christianæ Reipublicæ proventuri. Quod si Placentia minimè redderetur, perspicuum fore, qui mala crediderant, vera credidisse, idque summo incommodo rei tum sacræ tum profanæ futurum. Atque hæc de Placentiæ rebus.

(h) Ex litteris Sfondrati ad Farnesium, 21. Septembris 1547.

6. De Synodi temperamento, quod Mendoza Perusiæ suggererat, ut nimirum utraque Episcoporum cohors Ferrariam aut Vicentiam conveniret, ibique leges aliquot concorditer ederent disciplinæ reparandæ necessarias, dixit Atrebatensis: Exitum Sessionis celebratæ seu prorogatæ priùs expectandum; indicavitque optima fuisse Romæ per scripta de Farnesii Cardinalis opera ad Pontificem leniendum. Sed reverà (i) consilia à Farnesio & Mendoza, concordia pacisque cupidine suscepta, alioquin implicata erant & ardua, adeoque Cæsarianis minimè accepta. Hi verò Comitiorum exitum præstolabantur, à quibus in comperto erat, disertè postulatum iri, ut Synodus Tridentum revocaretur. (k) Inde Joannes Figueroa missus est à Cæsare in testificationem doloris ad Octavium Farnesium, & mox ad Pontificem. Cum autem Atrebatensis Sfondrato communicasset narrationem Gonzagæ, quæ se initæ conspirationis ignarum, sicuti narravimus, ostentabat; ille ratus, rem sibi dissimulandum non esse, subjecit: Ex variis litteris è Mediolanensi Provincia non ad se, sed ad alios scriptis haberi, pridè quàm facinus patraretur, fuisse Laudi, Cremonæ ac Papiæ milites & arma parata; de cetero rem illius judicio à se permitti, sed de his frustra disceptari: rei cardinem, sinceræ mentis testificationem, amicitia vinculum, in Placentiæ restitutione sita est. Idem monuit, ut per ejusdem sententiæ tenorem loqueretur Sfortia Pallavicinus, ab Octavio ea de causâ Legatus ad Cæsarem. (l)

(i) Littera Sfondrati ad Farnesium 21. Septemb. 1547.

(k) Littera Sfondrati ad Farnesium, 23. Sept. 1547.

(l) Pervenit 28. Septembris ut ex Epist. Sfondrati ad Farnesium ex qua constat quæ sequuntur.

7. Ac primum quidem Aula Cæsaris non medioeri fortunæ beneficio tribuit tam præclaræ urbis sine ullo impendio accessionem. Verùm postea perpensum est, multarum rerum pretium anticipatum persolvi, multarum post habitam aliquamdiu pos-

sessionem, sed cum scœnore: numquam Pontificem quieturum; nisi eo quod sumerat, recepto: Principes Italicos, quippe sollicitos Gallicos, quippe æmulos, tam honorificum nomen æquitatis Ecclesiæque juvandæ minimè neglecturos: sapos omnes cibos haud semper nutrire, multos concoqui non posse, & in maciem solvi: potissimum Principum robur in contentiõibus, ad subditos, sibi promptos habendos, & reliquos sibi addictos, esse honestatem causæ; & tamen hanc inhonestissimam conspici: tamquam latronem dilaceratum fuisse legitimum dominum, cui Cæsar filiam suam in nura dederat; de quo multæ quidem suspitionum umbræ à Cæsarianis pingi poterant, sed nihil solidæ offensionis tangi: occupatam urbem, ante trigessimam penè annum ab ipso Carolo Ecclesiæ redditam per innitas pactiones, quando Ecclesiasticorum armorum ope Mediolanensem Principatum recuperavit: eamdem retentam legitimo successorì, ejus filix conjugì, qui Carolo tot in bellis tam egregie militaverat.

8. Hæc animis agitata, Cæsari ac prudentioribus consiliariis, illius lucri gratiam elevabant: sed mortalibus grave semper est, ne strenua quidem quantulacumque accepta, restituere; idcirco aliquod inde compendium existimationis utilitatisque conquirebant; existimationis quidem, volentes urbem à Cæsare sponte restitutam videri, ejus recuperatione non nisi per Caroli clementiam à Paulo tentata; utilitatis verò, mussitantes, potiore esse conditionem possidentis: qui petit, oportere ut ab altero leges accipiat; adeoque aliquam in rebus publicis compensationem præstolabatur à Pontifice, in quem unum suspitionis diffensionisque causas regerebant; cum alioquin Farnesios, Ducem & Cardinalem, in rem Cæsaris benè se gessisse faterentur.

9. Reversus itaque Carolus è venatu, cui recreandi animi gratiã post morbum parum temporis insumpserat, uno eodemque die (m) Legatum & Pallavicinum audiit. Legatus prior ingressus exposuit: Etsi nullæ sibi post Placentiæ turbas essent allatæ Pontificis litteræ; se tamen suggerere Cæsaris prudentiæ, eam esse vel maximè conspicuã opportunitatem, per quam ipse deberet animi sui præstantiam cunctis nationibus palam facere. Hic verò posuit ob oculos illatam à Mediolanensi Governatore injuriam, Octavii Farnesii merita, & dolorem infligendum Pontifici, Cæsar excusato Gonzagã respondit, Se in loco filii Octavium amare, idque in rebus ad eum tantummodo spectantibus ostensurum; sed minimè sibi videri majorem à se habendam rationem Octavii, quàm à Paulo haberetur: indicans, per ea quæ Pontifex egerat, nihil se adjuvandum Octavium stimulari. Tum Legatus apertius inquit: Sæpius à Cæsare hæc indicata; adeoque haud sibi præmittendum in tam gravi rerum momento, ipsi revocare in memoriam non modò rejectas à Pontifice innumeras opportunitates graviter lædendi Cæsaris, sed etiam, subductis ritè rationibus, expensam in ipsius commodum majorem proventuum partem, sui Pontificatus spatio acceptorum: atque hujusmodi suppeditis potissimum referendam absolutam illam dominationis vim, qua denique in Germania potius fuerat: Præterquam quod quidquid pariter in Italia Cæsar possidebat, ope Sedis Apostolicæ possideri; cui proinde plus quàm reliqui Cæsares ipse debebat. His nihil à Carolo responsum. Dein insinuavit Legatus; Si hæc amarities, adeò rationi dissentanea, in animo Pontificis relinqueretur, rem Christianam perturbaturi; & in primis Concilium, quod maximo in

discrimine versabatur. Sed respondente Cæsare; Privatas res haud publicis permiscendas; adjecit ille, Alteras alteris influere, cum ab iisdem causis pendent, quæ sunt Benevolentia ac Fidentia inter Principes, aut adversæ animorum affectiones. Demum Cæsar, Se nihil, ait, reverentiæ obedientiæque, semper à se in Apostolicam Sedem præstitæ, defuturum; curaturumque, quantum in se erat, in iis Comitibus quæcumque Religionis emolumenta, remque omnem Pontifici ac Legato communicaturum: de Placentia nihil adhuc apud se statuisse, rei tamen convenienter & æquè consulturum. Legatus accepto responso tam jejuno ac tam languido, ut robur animumque præferret, per has quasi obvolutas minas, nec reverentia vacuas, sermonem absolvit: *Cæsar, quando nihil adhuc apud te statutum habes, æquidem moneo, ut illud statuas, quod non solum honestum, sed citum sit; aliter necessarium opportunumque remedium haud conferetur.*

(m) 2. Octobris, ex litteris Sfondrati ad Farnesium, eodem die.

10. Statim post Legatum Sfortia Pallavicinus ingressus sermonem habuit, mixtum brevibus sed acerbis in Gonzagam querelis, & prolixis officiosisque precibus erga Cæsarem. Eadem illi quæ Legato redditæ obscuræ responsiones, sed dubiã quadam luce aspersæ: adjecit enim Cæsar, nolle se Placentiæ causã cum Pontifice dissidere. Verum hujuscæ postremæ spei scintillæ mox elanguerunt frigidæ responsionis injectu, quam utrique (n) Granvellanus reddidit Hispanico scripto hujus sententiæ: *Postquam Cæsar audivit quæ sibi Legatus, ac postea Sfortia Pallavicinus, de cæde Petri Aloysii Ducis, ac de re Placentina exposuerunt, omnibus perpensis iterum respondet: Facinus sibi displicuisse Pontificis causã, ac præcipuè Farnesii Cardinalis, Octavii Ducis, & Margaritæ filix. Verumtamen ut rebus opportunè consulatur, oportere non modo causas expendi à Cæsare quibus adductus Gonzaga ea peregerit, & ex altera parte necessitudines nexusque cum Farnesio, sed etiam auctoritatis Cæsareæ, & quietis Italicæ rationem haberi. Ubi vero de his omnibus plene cognoverit, rem cum Pontifice communicandam. Interim se Gonzagæ mandaturum, ne quid ultra moveat, modò idem ex altera parte præstetur; præsertim cum inaudierit, tam intra quam extra Italiam res novas tentari: quod tamen ait Cæsar nolle se credere, cum ob ea quæ Farnesius Cardinalis Oratorii suo Romæ sponderat, tum ob supplices modos, quos Octavius in ipsum Cæsarem præ se tulèrat. Ubi verò aliter agi resciverit, haud omisurum rebus opportunè prospicere.* Ita qui præpollet viribus, injuriæ sibi vertit, cum eas in ipsum adhibent alii, vel ut Jus suum vindicent; nec patitur, ut quispiam à se justitiam nisi tamquam beneficium postulet.

(n) Ex Litteris Sfondrati ad Farnesium, 7. Oct. 1547.

CAPUT VI.

Litteræ Præsulum Ecclesiasticorum Germanicorum ad Pontificem de revocando Tridentum Concilio. Madruccius Romam à Cæsare missus eique tradita mandata. Cervinus Bononia Romanam accitus.

1. Inter alia, quæ Cæsar è turbis Placentinis speraverat, illud erat, inde scilicet inescare Pontificem ad Synodum Tridentinam reconferendam; totusque in eo defixus, curaverat ut hoc ipsum Ecclesiastici Ordinis viri, qui Comitibus intererant, clam

clam & incio Legato, ea de re postea cum ipsis conquesto, adeoque non conjunctis more collegii, Pontificem efflagitarent; (a) sed per eum tenorem qui sub melle supplicis petitionis aculeum minacis contestationis intentaret. Hæc fuit summa.

(a) 14. Septembris 1547.

Compertas esse Pontifici Germaniæ calamitates, ob Religionis dissidia adeo tumultibus cædibusque perstreptentes, ut si non aliunde, certè ex armorum fragore trans Alpes exaudiri potuissent. Minimè dubitari, malis omnibus obviam iri potuisse opportunã temporì adhibita medicinã. Et sanè pro ea quam ipsi obtinebant Germanicarum rerum hominumque experientia, se semper unanimes existimasse, ope Oecumenici tantummodò Concilii funestam illam serpentemque flammam posse restingui: hinc pro sua in Rempublicam Ecclesiasticam fide, in pluribus Ordinum conventibus Cæsarem precibus fatigasse, ut ad illud ab Apostolica Sede obtinendum auctoritatem suam impenderet. Semper pariter expetiisse, ut hujusmodi Synodus in Germania celebraretur; idque non privati commodi gratiã, sed quò facilius confluerent ii, quorum id plurimum intererat, & quorum præsentia plurimum etiam rei conducebat, quibusque sacræ profanæque rei administratione occupatis, non libebat inter eas procellas à clavo recedere: fuisse tandem impetratum, ut post indictas frustra Mantuum ac Vincentiam, & post supervacaneam perniciosamque cunctationem, convocaretur & aliquamdiu continuaretur Tridenti Concilium, adeoque in finibus Germaniæ, pro eo ac enixè postulatum fuerat, sed procul ab ipsa, ob interpositas Alpes, ac veriùs in Italia. Hinc factum esse, ut paucis, vel nullius ex Germanicis ibi licuerit adesse, nec per se nec per suos internuntios, cum præsertim in illis provinciis bellum periculosissimum ardeat, ex ipsis Religionis controversiis exorum, cujus terror, ac militum excursions viam omnem adeundi Tridentum præcluserant. Postremò, virtute fortunæque Cæsaris conspirantibus, ac manifesto Divinæ opis præsidio temerariis hostium conatibus perfractis, meliorem spem affulisse: sed cum sibi quisque suadebat, sublata malorum origine, cuncta pristinam ad quietem reditura, factum esse in portu naufragium, seu translato, seu, prout alii loquebantur, diviso Concilio (hic verò Suavis ad Apostolicæ Sedis inviam addita vocula, tenorem mentitus, dicit, seu potius diviso) quod falcis instar non enatum modò lolium, sed futura in posterum prava semina excidere debuisset.

2. Pergebant per tragicas deplorationes oculis subicere graves ærumnas, quas in Religione, fortunis, commerciis, ac regimine septem ac viginti annos Germania toleraverat. Jam si Apostolicæ Sedis auxilia nunc deessent, spem omnem occasuram, ruiturasque res omnes in atrociorè quàm antea malorum alluvionem. Proinde quàm intimis possent precibus ab eo se petere, ut Tridenti Synodum reponeret, cujus lux Religionis tenebras, procellasque discordiæ dissiparet; quibus disjectis Germania se cœloque dignos fructus proferre posset. Si pontifex ipsorum postulatis, non solum æquis sed necessariis, annuisset, se illi promptè obsecuturos quidquid Pontifex aggredi vellet, tum ad pacificandam curandamque Germaniam, quæ uti ægrior, ita majori magisque sollicita curatione indigebat; tum ad universam Ecclesiam aptè componendam. Sin, quod adverte-ret DEUS, abnueret; quid ipsis amplius conandum, quoniam confugiendum à quo expectandam aut flagitandum auxilium, nisi ab Apostolica Sede,

quam humani generis Redemptor supra firmam petram adversus omnes inferorum impetus collocarat? Reputaret itaque Pontifex, ubi ipsorum preces, Germaniæque pericula, quæ nullam patiebantur moram, nihil impetrarent, quantum claudis expectandum esset: ideoque tempestivè rebus consulere, ne, dum Sedes Apostolica in eo negotio nimium cunctaretur, alia inirentur consilia, aliaque ratione causa dirimeretur. Hic verò consuetis obsequii amorisque formulis epistola claudebatur.

3. Huic Pontifex haud ita citò respondit. Cum enim ad ipsum Cæsar destinasset Madruccium, & utrique Principi gratum, & rerum Concilii scientissimum, nihil certi statuere poterat, nisi tam egregio Internuntio priùs audito: interim per Sfondratum moram privatim exculavit apud illum Ordinem; qui exculationem admisit, (b) sed immobilis in voto persistit recuperandi in urbe Tridentina Concilii.

(b) Litteræ Sfondrati ad Farnesium, 25. Dec. 1547. & 8. Januarii 1548.

4. Madruccii missio ita se habuit. Persuaserat in Ordinum Comitibus Cæsar hæreticis (c) Principibus, & mox aliquanto difficilior liberis Civitatibus, ut se subderent (hujusmodi erant verba) *Decretis Concilii Tridenti celebrandi, quippe in urbe nec admodum Germaniæ incommoda, nec ab aliis nationibus merito recusanda; in quo Concilio agenda res erat sacrarum Litterarum Patrumque doctrina: se verò tamquam Ecclesiæ Patronum polliceri effecturum, ut plenam loquendi libertatem, tutum ibi domicilium, & abundi securitatem obtinerent etiam, qui Confessionem Augustinam tuerentur: ed pariter per se ipsos, aut, ubi præpedirentur, per Procuratores idoneos affuturos Episcopos Christianarum omnium provinciarum, præcipue vero Germaniæ, cujus gratia Concilium illud in primis habebatur.* Hic libellus ad Comitibus priùs relatus, (d) dein ab Atribatensi communicatus Legato, haud ipsi placuit; tum quia nulla tiebat Sedis Apostolicæ mentio; tum quia ejusdem Sedis nondum quæsito consensu tam fidenter Concilium spondebatur. Sed de primo responsum est, eam apertam mentionem fuisse prætermittam, ne in verborum litigia impingeretur, cum satis esset tacita mentio, illis verbis inclusa, *ex Patrum doctrina: ad alterum dixere, ea de re jam fuisse statutum.* (e)

(c) Litteræ Sfondrati ad Farnesium, ultimo Oct. 1547.

(d) Litteræ Sfondrati ad Farnesium, 21. Octobr. 1547.

(e) Litteræ Sfondrati ad Farnesium, 17. Nov. 1547.

5. His ita decretis, Septemviri non solum Catholicici, sed etiam hæretici, die quadam quasi ex improviso Legatum adire, convivæ non invitati, singularem ipsi reverentiam præferentes. Induxerat Carolus in animum, per hæc Comitiorum Decreta in manu sibi repositam summa sua cum dignitate tum Religionis concordiam in Germania, tum restitutionem Concilii in urbe Tridenti; nec eam posse à Pontifice denegari, quin is Germanicæ reconciliationis turbatorem se proderet. Idcirco hæc Madruccio tradita (f) mandata: Ipsum ad Pontificem à Cæsare mitti, quippe virum adeo & Pontificis studiosum, & earum rerum peritum. Exponeret Pontifici, tum Cæsaris tum fratris Romanorum Regis nomine, Dei ope supra omnem humanam spem effectum, ut cuncti Principes Ordinesque Germaniæ subicerent se judicio Concilii, quod Tridenti celebraretur: & quamquam in maximam ea de re difficultatem offensum esset super auctoritate, quam in Concilio Apostolica Sedes

exerceret, utpote alteri parti suspectam; tamen haud consensisse Cæsarem, hujusmodi subjectionem quocumque modo coarctatam conditionibusque circumscriptam, sed liberam & absolutam futuram. Proinde Madruccius utriusque Principis, Ordinumque Germanicorum nomine rogaret Pontificem, Concilium Tridenti reponeret, abolveretque, quod is effecturum se sponderat, quandoque hujusmodi Synodo Germania se submitteret, sicut in praesentia se paratam exhibebat: cum Cæsar minimè dubitaret, Pontificem maximè gavissimum ob factam sibi & Ecclesiæ auctoritatis accessionem; nec neglecturum tam egregiam redintegrandæ Christianæ Reipublicæ, reparandæque jacturæ, quam Petri Sedes passa fuerat, opportunitatem, tantâ auri vi, tot incommodis, tam gravi etiam vita discrimine coemptam à Cæsare: ac præstiturum hoc pacto Pontificem, quod semper obtulerat quâ sua quâ suorum Nuntiorum ac Legatorum lingua. Quod si perficeret, pro certo haberet, numquam destitutum Cæsarem suo perfungi munere in sacrosancta Fide ac Sede Apostolica provehenda, pro eo ac sæpius promiserat. Sin autem id Pontifex recusaret, quod credere volebat Cæsar, satis ipsi futurum excusationis apud Deum, apud Pontificem, apud omnes mortales, cum quod in se erat præstitisset ad removenda tam gravia Religionis incommoda, quæ Pontifex pro sua prudentia sanè prospiciebat, quæque ab Oratoribus ipsius Cæsaris sæpius fuerant illi proposita, atque à Pontificiis Legatis in Germania sub eorum oculos imminetia perspecta fuerant.

(f) *Profectus est 6. Nov. & 12. ut constat ex epistola Sfondrati ad Farnesium eadem die missa: ad eum fuere mandata, quæ subscripta leguntur die 10. & extant in libro mandatorum apud Archivium Vaticanum.*

6. Cumque animadversum esset, donec negotium Concilii decerneretur, opus esse, res Fidei, in illis provinciis aliqua ratione ordinari, nec ibi quicquam adesset cum Pontificia ad id peragendum potestate, peteret à Pontifice, ut viros ea instructos facultate delegaret, quod interim malis, quantum fieri posset, occurreretur. Exponeret pariter Pontifici, quidquid ipse Madruccius Germaniæ salutis necessarium in morum correctione cognoverat. Quoniam autem petitioni revocandi Tridentinum Concilii fuerat nonnumquam à Pontificiis objectum, hujusmodi Synodum, si Pontifex occumberet, conaturam fortasse novam sibi electionem Pontificis arrogare; Cæsarem profiteri, suam semper fuisse mentem, nonnisi Romæ ac more consueto Pontificem eligendum, prout jus postulabat, fidemque Cæsarem obstringere ad id observandum. Et quamvis sperandum esset, superfuturum Concilio Pontificem, ejusque fructus collecturum; tamen quidquid eveniret, curaturum Cæsarem, ut nonnisi vir sanctissimæ gravissimæque dignitati par sufficeretur: hæc promissa, quod magis rei cautum esset, à Romanorum Rege, designato successore Cæsaris, si fortè is obiret, firmatum iri.

7. Suavis dum hoc postremum refert, primò per falsam facti narrationem, deinde per falsam interpretationem mirificè peccat. Quod ad factum pertinet, longè aberrat à vero, narrans in mandatis haberi, considerandum, ac statuendum esse, si contingeret Concilio extante Sedis Romanæ vacationum à Synodi Patribus, num à Collegio Cardinalium esset Pontifex eligendus. Profundè dein interpretationis Suavianæ additamentum est, voluisse Cæsarem in memoriam Pauli revocare ætatem decrepitam, mortisque propinquitatem, adeoque ipsum commonere, ne posteris

luis tam formidabilis inimicitia hæreditatem relinqueret. At hæc commentatio discordat à contextu, cum initio illius capitis dicatur, sicuti narravimus, hujusmodi difficultatem de novi Pontificis electione, si Paulus moreretur permanenti Concilio, fuisse Cæsarianis sæpius objectam à Pontificiis (quod verissimum est, & ex plurimis Historiæ nostræ locis colligi potest) atque ad eam difficultatem diluendam, cautionem à Cæsare oblatam fuisse; in qua pariter considerabatur, æquè fieri posse, ut Carolus præmoreretur, dum ad consulendum rebus in eo eventu, adjecta fuerat Ferdinandi Regis obligatio.

8. Sed reliquam mandatorum partem expediemus. Habebatur in illis: Si Madruccius difficilem ad opus adeò Religionis necessarium experiretur Pontificem, post impensam simul cum Oratore Mendoza quàm maxima possent officia, publicam, quantum liceret, ea de re fidem acciperent, atque aut in Senatu, aut per aliam pro ipsorum arbitratu formam, monerent Cardinales, Principum Oratores, aliosque illustres viros publico munere præditos, ut cunctis innotesceret, nihil suarum partium, Divini honoris, rei que Christianæ causæ fuisse à Cæsare prætermisum. Quod si Pontifex, quod minimè credendum erat, juberet Patres Bononiæ aliquid agere Tridentinæ remigrationi adversum; Orator protestationem ex formula traditi seorsim scripti adhiberet.

9. Bononiâ Madruccius iter habuit, ibique cum Octavio Farnesio collocutus. (g) Dein exeunte Novembri Romam ingressus, mandatorum exemplar Pontifici tradidit, quod perinde erat, ac per quietem contestari, antequam per strepitum contestaretur. Verùm Pontifex, quod de responsione consultius deliberaret, Cervini monitum amplexus erat, ne quidquam, nisi prius uno ex Legatis audito, certi statueret. Cervinum ergo jussit, antequam Madruccius perveniret, mutatis equis (h) cursoribus ad se contendere. Is verò die 9. Novembris salutatis Patribus, pollicitus est, uti semper Tridenti ac Bononiæ corporis, animique nervos intenderat ad sacrosancti Cœtus commoda dignitatemque procuranda, perinde se Romæ conaturum: sperare suam absentis moram haud diurnam fore: eos interim rogare, ne in laboribus tepercerent, atque ut utriusque Legati auctoritatem & amorem agnoscerent in Montano, qui manebat. Multi cum per eam occasionem repeterent memoriâ valetudinis detrimenta, quæ Cervinus sub inclementia Tridentini cœli perpessus fuerat, indefessam assiduitatem in publicis privatisque congressibus, vigilias in doctrinæ studio, meditationis solertiam in emendatione morum promovenda, in componendis discordiis dextertatem, in consiliis excogitandis prudentiam, recti tuendi studium, vim animi quâ potentioribus obstitit, firmitatem in periculis contemnendis, quarum virtutum præstantiâ secundus quidem gradu, sed primus operâ Concilium congregarat, sustinuerat, defenderat, nobilitarat, & auxerat, eum quasi corporis illius animam agnoscebant; adeoque perinde ac in animæ à corpore sejunctione, ejus discessum lacrymis profecuti sunt.

(g) 17. Nov. Ex Diario.

(h) *Litteræ pervenere Bononiam 8. Nov. ex Diario.*

10. Romæ Pontificem ac Farnesium Cardinalem (i) multò constantiores nactus est, quam cum Collega sibi persuaserat. Et Pontifex quidem vel in primis cum Madruccio colloquiis prævalidum præ se tulit non animi solum, sed corporis robur, quod ipsum animi robori firmitatis æstimationis-

que plurimum conciliabat. Fortis tamen esse, non pertinax volebat: quapropter Sfondratum & Montanum consuluit, quid Madruccio respondendum putarent. Ac Montano, quippe propiori, Cæsaris mandata, quæ narravimus, communicavit, significavitque multos ex Patribus, in eam rem Romæ delectis, ad suspensionem propendere: quemadmodum fieri consuevit in arduis utrimque quæstionibus, in quibus minùs incommodi existimantur consilia media; tamen nonnumquam, quæ sunt in agendo media, sint extrema in nocendo. Patrum cœtus, qui ad ea negotia Romæ habebatur, valdè numero imminutus erat, cum Cervinus in urbem pervenit. (b) Nam Sfondratus in Germania morabatur, Moronus ob turbas Placentinas, & ad aliquid opis Synodo ferendum, fuerat à Pontifice missus ad suam legationem Bononiensem, ac brevi temporis spatio duos religiosissimos; eisdemque doctissimos Vaticani Senatores illi cœtui mors abstulerat, Sadoletum & Badium: quare ad tres Purpuratos redactus erat, Bartholomæum Guidiccionum, Marcellum Crescentium, ac Reginaldum Polum. Ex his primus, qui cum ubertate doctrinæ severitatem planè Catonianam in se conjunxerat, Synodum, quidquid tandem obstat certaminis, Bononiæ peragendam putabat; duo reliqui periculosum si cederet, periculosum si obstitit Pontifex, arbitantes, Legatorum consilium repudiabant; sed neque aliud à se excogitatum promebant: de suspensione disputabant, potius ut aliquid dicerent, quàm ut firmarent. Siquidem plerique ministrorum, juxta ac medicorum, sæpe abstinent à consiliis periculosos profrendis, quod interdum sibi ipsi consilium tutius est, quàm Principi, aut ægroto; quibus nullum experiri consilium, quamvis periculo obnoxium, adversus imminetem ex gravi malo perniciem, majoris certè periculi est.

(a) *Litteræ Cervini ad Collegam 26. Nov. 1547.*

(b) *Litteræ Cervini ad Moronum, 27. Nov. 1547.*

CAPUT VII.

Sfondrati ac Montani sententia de Cæsaris postulatis, ac de Concilio.

1. Sfondratus quoque duabus, quas Romam miserat, brevibus dissertationibus discrimina potius undique minitiantia quam remedia proponebat. Si Concilium, ajebat, Tridentum remigraret, numquam satis cautum provisumque futurum fuisse, ne ipsum aut in Sedis vacatione novam sibi electionem arrogaret, aut ne etiam vivente Pontifice, in reformandæ disciplinæ negotio manum extenderet ad eum suis legibus subjiciendum, quem ipsi Christus Principem constituerat; hinc grave schismatis periculum prospici, spectata Cæsaris potentia, animisque inter illum ac Paulum invicem ira percitis: at eadem instare discrimina, Concilio Bononiæ persistenti, quod seu irritum oppugnaretur à Cæsare, enixuro, ut aliud, sive Oecumenicum, sive proprium nationis, coiret, cui pariter pro Cæsarei dominatus amplitudine studia plurimorum faverent. Loco denique consilii, tuturis rebus prospicientis, præteritarum rerum reprehensionem apponebat, per eam dicendi rationem, quæ sine fructu ingrata Principi, ostentationem sapientis ministri potius quam fidem sonat. Dolebat, neglectum fuisse, cujus ipse auctor fuerat, consilium; ne videlicet tam disertè probaretur à Pontifice translatio, ut ad inde recedendum nullus ipsi pateret aditus, ubi Reipublicæ ratio id postularet. Ita Sfondratus.

Histor. Concil. Trid. Pars II.

2. Montanus inspectis Cæsaris mandatis, suscipatus est, illius consilium esse, (c) Pontificem, ejusque Senatores cunctationis reos constitutere, ob quam cogendæ Synodi auctoritas ad se devolveretur; sed observavit hoc ipsam ommissis aliis rationibus haud vim habere, dum non de Synodo nondum orta, sed de jam enata atque indulta agebatur, & cui in ipsum Cæsarem potestas inerat: quare cum ea suapte sponte sedem mutasset, penes Cæsarem non erat, ubicumque libuisset, eam collocare, invitis Synodi Patribus, Romano Pontifice, ceterisque Principibus Christianis, inter quos Christianissimus Rex (d) ipsam Bononiæ comprobarat, aliis atque aliis eo missis in dies Episcopis: perinde atque suæ nationis Cardinales Romam continenter legabat, qui Pontifici adversus omnem Cæsarianorum conatum adessent. Neque quoniam hæretici Concilium Tridenti vellent, satis causæ esse cur eo retruderetur, tot Patribus Catholicisque Principibus reluctantibus. Itaque si præscripta Madruccio mandata solum privatim fuissent Pontifici reddita, sicut ad id usque temporis contigerat, auctor erat, ut privatim ac leniter rescriberetur iteratâ laudabili responsione, ac semper antea usitatâ Pontifici, nolite se adimere Concilio manendi discedendive quod liberet libertatem. De translatione an legitima fuisset, cum in Cæsaris mandatis nihil haberetur, novam defensionem haud adducendam; quod cœtus etiam Romanus laudaverat, (e) Sin autem Cæsariani ad publicam contestationem progredierentur; certum illis diem destinandum, quo Senatum adirent, responsionem accepturi: eam verò ibi ipsis reddendam prævalidam, clarisque rationibus contestam; quibus etiam adjiceretur, adversus quemlibet quacumque dignitate conspicuum, qui Patres ab adeundo Concilio præpediret, pœnas à jure statutas expetiturum iri; quandoquidem jurisconsulti ea de re admodum severè loquebantur, ne Cæsare quidem excepto. Ceterum nullâ planè conditione hujusmodi regressioni indulgendum: si namque Tridentina statio prius credita fuerat periculosa; longè deinde periculosior censetur, postquam Placentinus tumultus Caroli animum in Pontificem patefecerat.

(c) *Varia Montani litteræ ad Cervinum, 11. & 25. Novemb. 1. 6. & 7. Decemb. 1547.*

(d) *Constat ex Diariis Bononiensibus, & ex Actis Consist. illorum mensium.*

(e) *Litteræ Cervini ad Montanum, 8. Decemb. 1547.*

3. Et eò firmiùs huic sententiæ Legatus inhærebat, quod in generali conventu, cum de plurimum Confessariorum restringendis privilegiis ageretur, idque re prius ad Sedem Apostolicam delatâ; quidam ex transmontanis Episcopis dixerat, opus non esse, ut quidquam ad Sedem Apostolicam referretur, nam ipsa per se Synodus plenissimam potestatem à Christo proximè sibi collatam obtinebat. Tum verò Legatus cum prævideret, non defuturos Patres, qui auctoritatis Pontificiæ studiosi, essent acriter responfuri; & gnarus, hujusmodi quodammodo pilas, cum in duriora incidunt, resistere, cum in molliora, languescere, ore ad gravitatem composito dixit: Deo grates agendas, quod potestas illi Concilio non deesset, cum Ecclesiam certus indubitatusque Pontifex regeret, cujus nomine ipse Legatus, etsi eo indignus gradu, Synodo præerat: cæterum Patres documento Scevolæ jurisperiti parerent; Respondendum esse eis quæ proponuntur, non quæ adducuntur. Atque hoc pacto Pontificiæ simul auctoritati, simul ne quid turbaretur, consultum est. Quapropter, ajebat ille, cum hujusmodi ingenia vel inter Bononien-

ses Patres, ac Bononiæ conspiciantur, quid timendum Tridenti tot inter capita variis Principibus addicta, & ubi pariter eò confluerent Protestantes, qui se in eam librâ lancem imponent, quam aptam cognoscere ad Pontificiæ auctoritatis æquilibrium? Neque sibi suspensionem probari; quippe quæ quamdam speciem præ se ferret, quasi Concilii & emendationis odio illi Pontifex consensisset: præterquam quod tunc semper esset Cæsarianis integrum, reposcere Tridenti Synodum; Pontifex verò validissimo exarmatus respondendo causari amplius non posset, Synodum persistere, ac proinde ipsi de seipsa statuendum. Postremo, suspensionem Cæsarianis metum excussuram, ne si res in asperiores discordiam ruerent, interfectores Petri Aloysii ad Concilium accerferentur, tamquam sicarii ac proditores; quod crimen gravissimè super reliqua plectitur à Jure Canonico; adeoque legitima quæstio super ea causa haberetur in quosdam Cæsaris administratos, sed inferiores Gonzagâ, in quem, tantum scilicet virum, tam immane facinus cadere credendum non erat. Hinc porro pergebat: Neque se pariter acquiescere Bononiensis Concilii retentioni; tum quia Bononiæ quoque ingenia bile turgida, sicut indicatum fuit, ipse compererat; tum quia morositas otii nec honesta nec diuturna esset futura. Ubi verò ad legitimam jurisdictionis actionem deveniretur, exploratum sibi esse, Hispanici fisci Procuratores ibi degere, qui solemnî obnuntiatione intercederent; (d) ac proinde verendum esse, ne contestationi tanti Principis, qui ferè omnia posse propter victorias tunc credebatur, multi Episcoporum succumberent, quâ opinione, quâ metu, qua utilitate compulsi. Consultius sibi videri, si regresso Bononiam Cervino, referretur ex improvîso ad Patres de transportando Romam Concilio; cui rei facile consensuros verisimile erat: atque his ita peractis, Pontificis conditionem honestiorem potiorumque futuram; Cæsaris verò, suspitionibus & curis obnoxiam.

(d) Ex Diario 5. Nov.

4. Quod in altero mandatorum capite Madruccio injungebatur, ut interim peteret missionem Præfalis, qui rebus Religionis in Germania consuleret, donec à Concilio itauerentur; videri id sibi vel maxime temporî consentaneum, suumque in eo consilium esse, ut ea de causa Legatus destinaretur ipse (e) Madruccius, laudis avidus, & jamdiu pientissimus hujusce legationis; quâ delinitus, benefici canalis instar, repulsam præcipui postulati minùs amaram ad Cæsarem deferret. Possè illi adjungî duos Antistes, alterum Juris Pontificii, alterum Theologiæ peritum; ita tamen, ut eorum, quæ ipsi agerent atque arbitrarentur, confirmatio esset integra penes Pontificem.

(e) Constat ex dissertatione à Madruccio ad Pontificem missa anno 1545. & ex variis literis Tridentinorum Legatorum.

5. Tertio pariter Cæsaris postulato, de reformandis moribus in Germania, plenè satisfaciendum. Hæc fuit Montani sententia: cujus posterior pars ejus animum ostendit omni malevolentiae labe purgatum ex illatis à Madruccio offensionibus, seu id naturæ bonitati, seu prudentiæ moderationi tribuendum: tametsi in hujusmodi rerum conditionibus quispiam illius consilii auctor nonnumquam est, quod non bonum sibi videtur, ut bonus ipse videatur.

CAPUT VIII.

Rei Placentinæ offendicula. Prima in Senatu contestatio Mendozæ. Pontificis responsio.

1. In spem Cæsariani venerant, sicut insinuavimus, retentâ sibi Placentiâ, magnetem pariter

penes se retenturos ad Pontificis animum quantumvis ferreum pertrahendum. Sed in summorum Principum ingeniis majorem vim obtinet animi elatio quam lucri cupiditas; magisque injuriæ dolore illa attolluntur, quam spe recuperationis fluctantur. Et sane animadversione dignum erat, in utraque Aula uno concordique sermone Principes uti; sed sermone huic contrario, inter eos tamen concordii, uti pariter Oratores, nam in Germania (a) Legatus, simul & Fabius Mignanellus Lucerensis Antistes, ad eam rem peculiaris Nuntius, Placentiæ restitutionem urgebant; quippe quòd ab animo Pontificis suspiciones disjiceret, efficeretque, ut is fidentius in urbe Cæsari subiecta Synodum restitueret. Mendoza pariter arte consimili Farnesium Cardinalem hortabatur, ad enixè curandum, ut Pontifex in Concilii negotio Cæsari satisfaceret, quòd hic placator molliorque ad reddendam Placentiam flecteretur. Verùm uti neuter Principum sterilis spei frondes præsentî pretio commercari volebat; ita utriusque responsio concors erat, (b) non esse privatum cum publico, cum sacro profanum permiscendum. Granvellanus agebat, (c) fuisse Cæsarem valdè progressum, dum & facinus sibi displicuisse, & Octavium loco filii à se haberi significavit. In reliquum, hujusmodi restitutionis consilia esse apud Principes omnium gravissima, adeoque paucos intra dies de his satis maturè deliberari non posse. Quare Mignanellus & Pallavicinus, ea de causa ad Cæsarem missi (d) alter ad Pontificem, ad Octavium alter rediere. Sub idem tempus Pontifex Madruccii postulata delectis (e) Cardinalibus recognoscenda proposuit, eorumque sententiam à Principe Purpuratorum in Senatu recitari jussit, quæ fuit hujusmodi (f) colaudandam Cæsaris pietatem, quòd Protestantes ad suscipienda Concilii Decreta compulsi, unde spes melior de ipsorum salute concipi posset. Sed quoniam in Concilio Tridenti celebrando obsequium offerebant, ideoque ut illic reponeretur, Cæsar efflagitabat, posse ad ea responderi, translationem ab ipso Concilio liberè peractam, adeoque ad ejusdem libertatem pertinere, Bononiæ degere, aut Tridentum reverti. Ab eodem pariter pendere id quod secundo loco à Cæsare postulabatur, ut nimirum morum reparatio absolveretur, de qua Concilium multa statuerat. De missione Præfatum, qui rationem vivendi, quod ad fidem spectabat in Germania usque ad exitum Concilii componerent, posse Cæsari fieri satis. Postremo ad id quod Cæsar pollicebatur, relicturum se Cardinalibus liberam Pontificis electionem, si fortè adhuc permanente Concilio ea esset habenda: quamquam rationes adeo validæ, perspicuæ ac veteres sacro Collegio suffragarentur ad Romanum Pontificem eligendum, ut in controversiam revocari non possint; tamen agendas Cæsari grates de optima in eum ordinem voluntate.

(a) Constat ex variis Sfondrati literis ad Farnesium, & ex unis ad Massejum, 5. Novemb. 1547.

(b) Ex literis Sfondrati ad Farnes. 3. Novemb. 1547.

(c) Ex Sfondrati literis ad Farnesium, 31. Oct. 1547.

(d) Prior sub exitum Novembris discessit 1547. ut constat ex epist. Sfondrati 2. Decembr. Alter Kal. Jan. 1548. ex epist. Sfondrati ad Farnes. 8. Jan.

(e) Ex literis Farnesii ad Poggium Hispania Nuntium, 17. Decemb. 1547. & ex sententia Cardinalium, quæ extat in Archiv. Vaticano.

(f) 9. Dec. 1547.

2. His à Principe Senatus recitatis, Pontifex Madruccium, qui aderat, percontatus est, Satius ne putaret, exquirendas tunc Cardinalium sententias super iis, quæ selecti à se Patres scripto protulerant,

rant, an in alium Senatum reservandas, quo accuratiores haberentur, Ille à Pontifice petiit, ut susperederet, quia Mendozæ alia quædam supererant Pontifici & Cardinalibus exponenda. Id autem eo consilio à Madruccio actum est, vel ut parata contestatio Pontificem nancisceretur, Collegii comprobatione minùs instructum, & Collegium minùs disertè Pontificis sensus addictum; vel, quemadmodum Cervinus (g) suspicabatur, ut per injectam moram plures ex Bononiensibus Patribus officiorum studiis ad se alliceret.

(g) Litera Cervini ad Montanum, 9. Dec. 1547.

3. Dein in proximo Senatu, intra quinque dies habito, petiit obtinuitque Mendoza, ut ipse publicè audiretur; (h) & se contestaturum significavit: atque eo petente reliqui Principum Oratores à Pontifice advocati. Ibi modesto, sed fervido vibratoque sermone necessitatem exposuit reportandi Tridentum Concilii, & cunctationis detrimenta. Quamvis autem sæpius Pontifex eum interpellaret, Rem non sibi, sed aliis imputandam, hoc est Patribus Tridenti commorantibus, qui nolebant, seu verius vetabantur Bononiam adire contumaciam purgaturi, ac de Synodi loco cum reliquis consulturi; tamen jussit postremo per hominem, qui sibi à secretis erat, publicè responderi, se cum suis Cardinalibus pro rei gravitate deliberaturum, & in sequenti Senatu responsa redditurum; cunctis interim qui aderant admonitis (pro eo ac Cervinus præmonuerat) ne quis obnuntiationem orationemque Mendozæ publicis tabulis, nisi post auditam responsionem firmaret: quâ datâ, liceret cuique pro suo arbitratu legitimum de utraque simul testimonium dicere. Egresso Oratore, Cardinales sententiam à Pontifice statim rogati, convenere, causam ad Bononienses Patres referendam, eorumque arbitrio committendam, (i) quòd Pontifex missio per cursorem Diplomate perfecit. Interea Madruccius, conspicatus rem in offensionum salebras agi præcipitem, cum sacra dignitatis, tum accepti à Paulo beneficii memor, noluit tam gravis diffidii ministrum agere. Româ itaque profectus, Mendozam turbidâ contentionis actorem reliquit.

(h) 14. Dec. in Actis Consistor. & fusius ex epist. Farnesii ad Episcopum Mutinensem; & ex Diplomate ad Synodum Bononiensem, 16. Decemb.

(i) 26. Dec. ut supra.

4. Hæc Suavis dum narrat, sæpius in errorum luto volutatur. Ait, Madruccium in Senatu 9. Decembris retulisse Cæsaris mandata; à Pontifice redditum responsum; voluntate Cæsaris collaudatâ, captoque ad deliberandum spatio: postea verò Madruccium, cum per varia cum Paulo colloquia frustra tentasset illum ad bonum aliquod consilium adducere, mandatis Mendozæ traditis abiisse. Ea omnia, adversus quam narrat, evenere. Madruccius multò ante diem nonum Decembris, & non in Senatu, sed privatim in cubiculo, iis quæ suæ legationis erant, Pontifici expositis, mandata Cæsaris scripto exhibuerat; quæ à Paulo ad Montanum transmissa, Bononiam pervenere ultimo Novembris, sicuti notavimus. In Senatu 9. Decembris præter recitatam delectorum Cardinalium sententiam, petitamque à Madruccio dilationem rogandi sententias in proximum Senatum, nihil actum est: Madruccius nequaquam ante posteriorem hunc Senatum discessit, sed postea, & post priorem quam retulimus Oratoris contestationem. Hanc præterea scribit habitam à Mendoza per opportunitatem publici Senatus, in quo Purpura Guisio tradita est, ejusque functionis gratia eò accedere cui-cumque licet. At Guisius jam antè, die 24. Octo-

Histor. Concil. Trid. Pars II.

bris in publico Senatu Purpuram susceperat; (k) Mendozæ verò contestatio in secretiori Senatu 14. Decemb. excepta est, quòd ille unâ cum reliquis Principum Oratoribus consulto fuit admittus à Pontifice, Addit, ibi responsum fuisse Mendozæ, velle Pontificem rem Bononiensi Synodo communicare, ejusque rationes audire: & tamen nihil aliud tunc ab eo responsum, nisi se deliberaturum: ac postea, Oratore digresso, ex Purpuratorum sententia statuit cognoscere, quid Patres Bononienses sentirent. Sed nostrum iter profecturamur.

(k) Ex Actis Consistor.

5. Missum itaque à Pontifice die decimo sexto Decembris ad Montanum Diploma, ad illum decimo octavo pervenit. In eo enarratis singulis, quæ ad id usque temporis evenerant, jubebatur Legatus rem omnem ad Patres referre, qui sententiam suam quam celerrimè Pontifici significarent. Visum erat Montano, jam tum cum ex literis Cervini (l) rescierat, à delecto Cardinalium cœtu id consilium Pontifici datum, illud plenum esse discriminis: nec enim perinde sibi præter erant Patrum suffragia, ac Suavis affirmat: quin expertus in quibusdam ea fuerat turbulenta, minusque obsequentia, sicuti memoravimus; ob quæ sibi in animum induxerat, Concilium Romam necessariò esse deponendum. Et ex altera parte satis intelligebat, in ea ut cum maximè deliberatione sibi iis agendi rationibus opus esse; quæ famæ oculis obversantes, nullam seu technicam seu violentiam speciem præ se ferrent. Prævidebat etiam solertissima Cæsarianorum studia, qui æqualis circumspeditionis fræno minime cohiberentur; ac facile existimabat, alios splendidâ componendâ Germaniæ spe allectos, alios meru prævalido commotos sive publico sive privato irritandi Cæsaris, qui Christiani orbis duabus tertiis partibus imperitabat, & tunc potentia, virtute ac fortuna insuperabilis credebatur, remigrationi consensuros. Quamvis autem id quod antea ab ipso, ejusque collega potissimum objectum fuerat Pontifici, esse nimirum arbitrio Synodi rem committendam, purgatum foret si Patres de reditu convenirent: tamen in eo etiam eventu prævidebat ille non solum quædam ex iis incommodis, quorum causâ reditum pertimebat; sed novum præterea graviusque, positus recentibus ob tumultus Placentinos offensionibus, videlicet, restitutum iri Tridenti Concilium, non Pontificis voluntate, qui hujusmodi beneficio Cæsarem recuperaret, sed Episcoporum suffragio: qui uti sibi persuasissent, rem Pontifici molestam, gratam Cæsari à se peractam; perinde ab altero ceu læso & indignato alienarentur, & ad alterum ceu per ipsos voti compotem, ac patronum accederent: adeoque fore, disputabat ille, ut tum utriusque Principis animi insensius quam antea dissiderent; tum Carolus, ob imperium quòd ex fraterno jure urbe Tridentinâ potiebatur, & ob clientelam Patrum, qui Tridenti persistenter, quique illuc redierant, & Germanorum quos eò mitteret, Concilii arbitri evaderet. Hunc ipse metum Cervino (m) significavit, ubi primum ita de sensu delecti Romæ conventus innotuit: sed collega responderat, ab ipso pariter conventu periculum animadversum; illi tamen fortiter, quippe necessariò, occurrendum. Aliter enim, ubi Pontifex se haud indifferenter proderet, sed litigatorem, æqui iudicis in ea causa existimationem perdidisset. Adeo qui cunctis præest, æqualem se cunctis præbeat necesse est; ita ut quodcumque grave periculum pro levi habeatur, præ illa in alteram partem propensione, quæ evertit auctoritatem; cum ab ea pro-

penfione in ordine litigatoris redigatur is, qui per auctoritatem, ac vocem illam, Nos, speciem in se potestatemque integre Reipublicæ præfert.

(l) *Litteræ Cervini ad Montanum, 8. & 9. Decembris 1547.*

(m) *Ex literis Cervini ad Montanum, 21. Decemb. 1547.*

CAPUT IX.

Cætus Bononiæ habitus de Cæsaris postulatis; & responsa per litteras Pontifici reddita.

I. Postridie quàm Diploma Bononiam pervenit, Legatus ad generalem confessum Patres convocavit; ibique recitari iussit mandata Cæsaris Madruccio tradita, sententiam selectorum Cardinalium, à reliquis etiam in Senatu comprobata, quâ solum spectabatur, redeundum necne Concilio esset Tridentum, ac Diploma Pontificium in eandem sententiam ad se perscriptum. Addidit, suas sibi videri de more partes esse, ut in rei tam arduæ deliberatione proferret in medium quæ opportuna censeret, quò ipsi plenius edocerentur. Hic verò ea proposuit, quæ reipsâ illi à Cervino (a) per litteras insinuata comperio: Hinc non modicam rationem reconciliationis Germanicæ, ac postulatorum Cæsaris, Ferdinandi Regis, reliquorumque Germanicæ Ordinum habendam esse: hinc verò de illius Concilii dignitate ac futurorum exemplo cogitandum. Cunctis, sive præsentibus sive absentibus, exploratum esse, quâ necessitatis vi, quâ sinceritate, libertate, potestate Synodus fuisset translata: adhuc tamen multos Episcopos Tridenti permanere, non sine gravi Concilii despectu; utpote qui & promulgato coram ipsis Decreto, & literis, quibus postea communi nomine fuerant accersiti, obtemperare noluerint: quare ne ad posteros perniciosum hoc exemplum transmitteretur, æquius videri, esse contumacibus adeundam agnoscendamque legitimam Synodum, quàm Synodo eò commigrandum, ubi contumacium turmæ peristerent.

(a) 8. Decembris.

2. Secundò, Protestantes polliceri quidem celebrando Tridenti Concilio se submissuros, sed de celebrato nihil loqui: idcirco oportere rem dilucidè explicari, planèque stabiliri, nè in novam contentionem revocanda essent præsertim Decreta doctrinæ, quippe jam à Catholicis ubique recepta, & quæ suapte naturâ femel legitime pronuntiata ac firmata, semper certa sunt ob certum sancti Spiritus assistentis afflatum, adeoque sine Fidei injuria non amplius in deliberationem adducenda. Tertio, spondere quidem Protestantes, se Christianæ Synodo consenturos, sed neutiquam explicare quid eo nomine ab ipsis intelligeretur; & murmur exaudiri, eos assensuros Concilio populari, non autem Concilio pro vetustissimæ Ecclesiæ consuetudine ex Episcopis conflato. Expromerent ergo sua promissa disertis verbis, quæ in varias sententias flecti non possent, ne Synodus non tam ab illis acceptata quàm delusa videretur. Quarto, Tridenti libertati Concilii tutissimè consulendum, sive Patres sigillatim sive universè spectarentur, adeoque nec ibi degere, nec inde proficisci vetandos esse. Quinto loco, in mandatis à Madruccio expositis indicari, Synodum diutius protrahendam; quod rationi consentaneum haud videbatur: idcirco dandam operam, ut constaret Patribus, integrum sibi fore Synodum claudere atque absolvere, quando-cumque opportunus visum esset. Hæc Patres perpendentes, haberentque simul præ oculis Deum, Christianorum salutem, Concilii dignitatem, &

pia Pontificis vota reconciliandæ Germanicæ, ac Cæsari, quantum fieri posset, gratificandi; proferrentque ingenuè sententias, quas aura S. Spiritus ipsis afflaret.

3. Interfuere huic cœtui duo Gallici Regis Oratores, quadraginta octo partim Archiepiscopi partim Episcopi, præter Antistitem Mirapicensem, qui morbo detentus suam sententiam scripto miserat; ac præterea sex Religiosorum Ordinum summæ Præsides: atque in his omnibus pauci numerabantur, qui Pontificia in ditione seu patriam seu Diocesim haberent. Omnes in sententiam ivere dictis Montani concordem, sex exceptis. Hi fuere Braccius Martellus Episcopus Fesulanus, Angelus Pachelis Dalmata Motulanus, qui Tridentum remigrandum censuere, modò libertati Concilii cautum foret, nullâ ceterarum rerum habita ratione; Balthasar Limpus Episcopus Portuensis in Lusitania, & Galeatius Florimontius Sinvestanus Aquini Antistes, qui reditum laudarunt, dummodo Decreta jam habita in controversiam haud revocarentur; Richardus Patus, Wigorniensis in Anglia Episcopus, qui dixit, opportuna sibi reversionem videri, ceterum à se rem Legato permitti; & Alvarus Quadrius Antistes Venusinus, Hispanus, qui solus à sua natione illic adfuit, & absolutè regrediendum censuit. Quapropter pronuntiavit Legatus, litteras, per quas Pontifici responderetur, pro majoris partis sententia dictandas, & in proximo conventu recitandas.

4. Postridie, (b) peracto ad opem S. Spiritus implorandam sacrificio ab ipso Legato, literarum (c) exemplar, quas unà cum Massarello formarat, recitatum, & Patrum exquisitæ sententiæ. Hi qui pridie rem probaverant, iterum assensere: ex iis qui non probaverant; Wigorniensis aliorum auctoritatem secutus; literas citrà omnem exceptionem comprobavit; Portuensis & Aquinus optabant, ut reditus Tridentum offerretur, ubi quæ literis exigebantur, apertius declararentur; Motulanus tam celerem, tamquæ disertam responsonem improbat, sed eam consultius digerendam, aut magis ambiguam reddendam putabat; Fesulanus ac Venusinus remigrandum absolutè censuere. Multi postea minutiora quædam in verbis, ut assolet, observarunt: sed tandem convenere, ut libera esset Legato eorum mutatio, rei tamen summâ retentâ.

(b) 20. Decembris.

(c) *Ex Actis; 19. & 20. Dec.*

Postero itaque die (d) literæ Romam missæ sunt, latino sermone, ac Legati nomine, cui pariter Pontifex Diploma scripserat. Cùm autem crederetur, has literas communicandas esse Cæsarianis, renarrata ibi fuerant tum ea quæ Diplomate continebantur, tum quæ Patribus Montanus proposuerat: sententiarum verò summam fuisse: in primis laudari à Synodo Pastoralem Pontificis curam, simulque Cæsaris erga Religionem studium, ac pro ipsius sacrique Imperii prosperitate preces ad Deum fundi: tum utrumque ab ea rogari, ut boni consulerent, quidquid in ea causa responsum esset, sibi in animum inducentes, omnia ad incolumitatem pacemque Christianæ Reipublicæ curandam prolata esse. Quamquam triennii jam spatio Patres in Concilio gravia corporis animique, ac rei familiaris incommoda tolerassent, ob quæ durum videbatur, Tridentinos labores iterum subire, cùm potius Concilii exitus sperandus erat: ita jam expensis digestisque rebus, quarum causâ convocatum fuerat; ut nihil amplius deesse videretur, nisi solemniter in Sessione Decretorum promulgatio: tamen inter Patres

Patres adesse neminem, qui ut religioso Pontificis ac Cæsaris studio, & inclytæ nationis Germanicæ commodis ferviret, Tridentum regredi recufaret, & graviora insuper ibi perpeti; si modò, dum sola Germania curaretur, non ipsa Ecclesia univerfa per eam fortassis intempestivam migrationem, & id temporis & in posterum, manifestis perturbationibus exponeretur.

(e) 21. Decembris 1547.

6. Hic quinque rerum capita ante Synodi profectionem statuenda, à Montano perpensa, & à Patribus probata, nervosis concinnisque formulis apponebantur. In primo capite de Tridentinorum Patrum ad Bononienses accessu, illius convenientia simul & facilitas ostendebatur, utpote qui ab unico Cæsaris nutu pendebat; proinde se id enixè ab eo petere: in cæteris quatuor, facilitate prætermisâ, ut quæ non æquè ac in primo capite patebat, solum necessitas ante oculos ponebatur: reliqua verò, quæ usui erant ad conservandam Pontificis Sedisque Pontificiæ auctoritatem ad auferendam quovis tempore schismatis materiam, ad fovendum Christianissimi Regis, Reliquorumque Principum erga Concilium benevolentiam ac favorem, in Pontificis prudentia reponi. Prohibebatur denique, ubi ea capita intra justis temporis spatium haud satis firmata & explicata fuissent, velle Synodum, sibi liberum esse, res jam agitatae ac perpensas sancire, atque pro divini Spiritus afflatu progredi. Hujusmodi responsonem censuissent Patres Cæsari reddi posse à Pontifice, & ex hujusmodi sententia eas literas à Legato exaratas fuisse, easdemque confirmatas à cunctis Patribus denudò interrogatis, præter quatuor, quorum duos disertè repugnasse (Portuensis & Venusinus indicabantur) duos reliquos eas sub quibusdam certis conditionibus laudasse, Fesulanum ac Motulanum, significabant. Verùm hæc ipsa oppositio in Concilii dignitatem cessit, cùm Decreti auctoritas per eam examinis libertatisque declarationem augetur, per obsistentium numerum haud minueretur.

CAPUT X.

Responsa à Pontifice Mendoza reddita in Cardinalium cætu; & per litteras, Germanicæ Ecclesiasticis.

I. Hisce literis (a) Romam perlatis, & rem urgente Mendoza (b) quò ad Senarum Præfecturam rediret, unde ad hoc negotium jussu Cæsaris Romam advenerat, Pontifex haud expectato Senatu, qui ob Natalitias ferias cogi non poterat, die S. Stephano sacrâ, per opportunitatem consueti Cardinalium accessus ad Pontificium sacellum, eorumdem cœtum habuit, ac Synodi responsonem ipsis communicavit. Dein ex illorum sententia postridie manè, confluentibus pariter in sacellum Pontificis Cardinalibus ad anniversariam S. Joannis memoriam celebrandam, iterum Pontifex similem cœtum coëgit, ad quem accersito Mendoza, per eum qui sibi à secretis erat, in hanc sententiam verba fecit: Illi extemplo responsum fuisse Pontificem; sed cùm Orator coram Cardinalibus quæ habebat in mandatis exposuisset, satius existimasse, illorum sententias explorare, quod eo ipso die præstiterat. Enarravit deinde susceptum consilium Synodi consulendæ; celeritatem in eo adhibendam; ut Oratori latisteret Diploma conscriptum; quæ Concilii Præsides gesserat, & quæ Patres respondissent de quinque capitibus, antiquam quidquam moveretur, declarandis; quæ Pontifici pariter & Purpuratorum collegio rationi consentanea visa erant, ac Decretis

Patrum superiorumque Conciliorum consonantia. Quod spectabat ad Pontificem, summopere sibi cordi esse Germanicæ salutem; quod omnibus, sed præ cæteris ipsi Cæsari compertum erat ex luculentis plurium annorum testimoniis. Paratum esse ad omnia boni Pastoris munera continuanda, cùm sibi persuaderet, à Cæsare, à Rege ejus fratre, & ab inclyta Germanorum natione, non aliâ ratione ea postulari, nisi quatenus peragi possent absque dissidio ac perturbatione; sed potius per pacem concordiamque reliquarum nationum, & illas Concilii atque Ecclesiæ libertate.

(a) 24. Decembris, ex epistolis Cervini ad Montanum, eodem die.

(b) *Litteræ Cervini ad Montanum, 21. Dec. 1547.*

2. Post hæc respondit Pontifex ad Epistolam, quàm retulimus, ab Ecclesiasticis ad Augustanâ Comitiam coëuntibus scriptam. Suavis hujusmodi respondendi moræ conscius, sed nefcius allatæ multò prius à Pontifice per suum Nuntium excusationis, sicuti notavimus, de suo homo ingeniosus, confingit, Paulum, indignatum ob epistolæ clausulam, quæ speciem minacis denuntiationis præferbat, statuisse apud se, nihil rescribere; verùm cùm audito Mendoza pertinuisset ne aperte Cæsarem abalienaret à se, induxisse animum, responsum reddere, ne eos pariter Antistites à se deungeret. Hæc fuit responsonis sententia: Commendari à se ipsorum studium in suis provinciis componendis, & Ecclesiæ reconciliandis: eam sibi curam jam inde à sui Pontificatus initio infixam animo hæsisse: multa illius argumenta fuisse à se prædita; præcipuè verò ipsam electionem Tridentinæ urbis, ubi Synodus collocaretur: quæ sedes cæteris quidem nationibus erat incommoda, sed uni Germanicæ propinqua & accommodata; eoque missis semel atque iterum suis Legatis, nulli sumptui pepercisse. Atqui, si post indictam postremò Synodum quindecim jam menses, tamen nondum in iis regionibus belli tumultus obstaret, nemo ferè è Germania neque per se neque per Procuratorem illuc accesserat, & tamen ex alioquin adventu patere accessum constabat; id non esse impunitandum Pontifici, sed ipsis dumtaxat, qui etsi propinquiores quàm reliqui, non solum eò se conferre, sed excusationem mittere neglexissent. Interim tamen à non contemnenda frequentia Præfulum, ex remotioribus provinciis aduentium, fuisse jam per plurium concordiam multa decreta, quæ Fidem declararent, moresque componerent, plerisque recentium hæreticorum impiis doctrinis confutatis. Hinc palam fieri, semper in Pontifice eam curam medendi Germanicæ viguisse. Quòd si biennio post indictam postremò Synodum inde discesserat, id injussu suo, & si liberet credere, ne se quidem conscio evenisse. Verumtamen cùm extra controversiam sit, legitimo Concilio potestatem inesse conferendi se quò sancti Spiritus afflatus vocat, præsertim sui conservandi causâ, justam, nisi contrarium probetur, adeoque ratam eam translationem à Pontifice habendam esse: & quamquam ab ea pauci quidam dissentirent, standum tamen iis, quæ longè major Patrum frequentia statuisset; neque propterea discussum existimandum esse Concilium, quod nonnulli adhuc Tridenti degerent, recusarentque Bononiam adire, cùm Concilium una quædam res sit atque indivisa. Non illud in sede vel nimis Tridento remota, vel incommoda domicilio, vel aditu periculosa constituisse. Nihil obstare loci securitati imperium, quod Ecclesia Romana ibi obtinebat, cùm ab eadem non Fidem modò, Religionemque, præter alia bona: Germania perinde ac cætera natio-

CAPUT XI.

Quæ Fisci Cæsarei administri Bononiensi Concilio contestati sint, & quid ipsis responsum.

nes accepisset, sed in primis sacri Imperii dignitatem, ac tot egregia maternæ benevolentiae pignora. His accedere, finitimas Bononiæ ditiones in fide & clientela Cæsaris cunctas esse.

3. Jam verò, ut ad litterarum postulata rediret: A se quidem seriùs quàm optaverat rescriptum, sed cunctationis causam Madruccii missionem à Cæsare, ad eandem rem pertractandam, fuisse: non enim licuerat Pontifici quidquam certi respondere, nisi auditis priùs ac expensis iis quæ Cæsar in eandem causam protulisset. Breviter postea narrabantur quæ transacta fuerant cum Madruccio ac Mendoza, atque redditi huic responsi exemplar mittebatur: ex eo responso perspicerent, quænam dubia supererant priùs dilucidè declaranda, quàm de Tridentino reditu decerneretur: optari simul, & expectari per eam occasionem, eorum æquitatem, amoremque veritatis ac iustitiæ; sequè ipsos hortari, ut pro veteri eorumdem consuetudine, Ecclesiæ paci procurandæ, veræque Fidei luci in Germania restituendæ studerent: Bononiam ipsi, vel ipsorum procuratores adirent, sive ad continuandum ibi Concilium, sive, ubi ea sedes minùs idonea censeretur, ad novum in ea re consilium capiendum.

4. Ad ea, quæ ultimo litterarum loco significabantur, scilicet verendum esse, ne si nimium in eo Sedes Apostolica cunctaretur, alia inirentur pro ea causa consilia, respondebat: Se quidem adversa omnia formidaturum fuisse, si aghosceret, à se quidquam verè prætermisum ex iis quæ adeo sui muneris erant, cum in ea Sede fuisset à Deo constitutus, ut universi Christiani gregis, ac potissimè deerrantium ovium saluti prospicerent. Verùm quod nihil ipse huic operi defuisset, liquidè patere ex adhibitis à se curis, quas supra exposuerat, & quæ apud Christiani nominis nationes in comperto erant. Quapropter tum re ipsa per se spectatâ, tum animo & ad eorum gravitatem ac moderationem, & ad Cæsaris sapientiam pietatemque converso, suspicari se non posse, eorum quemquam non rectam viam, ipsorumque vestigiis dignam probaturum. Quod si tamen adversus Apostolicæ Sedis auctoritatem consilia susciperentur, se profectò non eum esse, qui prohibere posset, quò minùs in illam, tamquam in domum aliquam descenderet pluvia, inundarent flumina, irruerent venti; cum retineret memoria, ea cuncta eventura, perinde ac summus illius Domus Architectus, jam tum cum jaceret fundamenta, prædixerat: non tamen posse ipsius ruinam dissolutionemque pertimescere, satis gnarum, eam supra firmam petram esse fundatam: timere se potius iis, & illorum vicem dolere, qui minimè deterriti veteribus ac novis quorumcumque hominum exemplis, qui per varios conatus, graviaque à Deo inflicta supplicia, in eam domum cœperant impetum facere, in hujusmodi consilia ibant præcipites; mallentque manifesto periculo cum totius Ecclesiæ perturbatione seipos subicere, dum evertere conabantur Divinum ædificium quacumque ætate oppugnatum, numquam expugnatum ab impiis, quàm in una eademque domo, & in pulchritudine pacis concorditer cum Pontifice vivere, à quo semper fuerant invitati, & tunc maximè invitabantur. Se proinde eos hortari, ut hæc præstarent, atque à suis conventibus consilia his aliena, nullique profutura procul haberent; id verò pro Fide ac pietate, quam semper ipsi præ se tulerant, in præsentia sibi polliceri. Ita nempe blandè temperamus injectas in magnos viros nostri Divinique supplicii minas ob imminens ipsorum facinus, dum proferemur retineri nos ab agnita in illis probitate, ne illud admittendum putemus.

Hæc velitationes dici possent, præ gravioribus consiliis postea exortis, quorum se mendosissimè conscius Suavis ostendit. Cervinum ipse una cum collega inducit in generalem quemdam congressum Bononiæ habitum postridie Idus Januariæ; eo scilicet tempore, quo Cervinus duobus antè mensibus Bononiâ discesserat: ac planè proximâ superiori hebdomadâ (a) Pontifex in Senatu statuerat, ut quamvis ille Romæ degeret, Legati munus retineret: nec ad Synodum regressus est, nisi vigesimo secundo Januarii; quod ex Diario & Actis constat. Sed erratum Suavis ortum ex eo duxit, quòd ipse solam contestationem mox recensendam legerit, quæ de Legatis plurium numero loquitur; utpote in Aula Cæsaris confecta, ac multò antea Procuratoribus tradita: quod itidem ignorans Suavis, iterum labitur, narratque, à Cæsare, postquam is de redditibus Mendozæ responsus factus est certior, hos fisci Procuratores Bononiam ad contestandum missos fuisse; cum reverà hi multò antea illuc pervenerint, sicuti alibi memoravimus, hoc est quinto Novembris; (b) eorumque facultas à Cæsare Augustæ subsignata 22. Augusti cernatur, adeoque supra quatuor menses antequam Mendoza Romæ responsum accepisset. Ex quibus clariùs semper patet, à Suavi nec Acta Concilii, nec ephemeridas, neque plenè litterarum volumina fuisse lustrata, sed sub luce maligna, tenuis alicujus infinceræque notitiæ historiam ab eo conscriptam.

(a) 9. Januar. 1548. ex Actis Confessor.

(b) Constat. ex Diariis Massarelli, & ex epistola Legatorum, eodem vesperi scripta; & ex variis litteris Montani ad Cervinum, postquam abierat.

2. Carolus itaque cognitis quæ Mendoza gesserat, hos Procuratores iussit ad contestandum progredi. Erenim satis intelligebat, objectas Tridentinæ reversioni difficultates esse insuperabiles; cum exploratum sibi esset, Protestantes, nonnisi per vim ad eam obsequendi generatim Concilio rationem adductos, adhuc sub illis vocibus, *Concilii liberi, Christiani ac legitimi*, idipsum intellecturos quod semper intellexerant, ad declararent in responsum ab iisdem aliàs redditus, cum solutas habentes manus, linguam quoque solvere fidenter poterant; præsertim verò, quòd perveraciter rejiciebant promulgata jam Decreta de libris Canonicis, de peccato Originali, de Justificatione, ac de Sacramentis, quibus Decretis ipsorum hæresis funditus evertebatur; adeoque in ea quam diximus declaratione, disertis verbis locuti sunt de Concilio Tridenti celebrando, non de jam celebrato. Quamobrem Cæsar acceptis primis responsum, Oratori suo Romæ traditis, (c) quòd scilicet ejus postulatio ipsius Concilii sententiæ committeretur, prævidit hujusmodi conditionem quæsitus iri, quam ipse minimè præstari posse pernoscebat; undè eò illi molestior erat, quò magis rationi consentanea videbatur, spectatis veterum Patrum doctrina, certa Ecclesiæ veracitate; quippe simul spe voti, simul communi in ea causa favore excidebat: imo Pontifex, animadverso hujusce clypei robore, nihil habuit antiquius, quam ne quidquam illi detraheret. Idcirco quamquam non æquè firma sint Conciliorum Decreta, quæ ad morum disciplinam, ac ea quæ ad Fidei definitionis spectant; tamen, ut ostenderet recipi à se quod in se erat, ea omnia quæ Synodus vel cum Aula suæ incommodo statuerat paulò antea in eo postre-

postremo cœtu, quem *Gratia signaturam* vocant (d) velle se illa servari professus est; injunxitque Pontificarum Concessionum Præfecto, quem *Datarium* appellant, ut ea quemadmodum inceperat exequeretur. Ex altera parte, cum Patres Cæsari denuntiarent, nisi intra justum temporis spatium quinque capita jam proposita declararentur ad reliqua Decreta se progressuros; volebat Cæsar minis saltem, metuque schismatis cohibere: ne id conficerent quod existimationi suæ minòs conducere, sive consilii texturam discinderet. Itaque ad minacem contestationem, maximum veluti tormentum, per sui fisci Procuratores in Concilio, & in Senatu per Mendozam rursus explodendum, se convertit.

(c) *Littera Sfondrati ad Farnesium, ultimo Octobris 1547.*

(d) *Littera Cervini ad Montanum, 21. Dec. 1547.*

3. Aderant Bononiæ hujusce rei causâ Franciscus Vargas Castellani fisci Procurator, & Martinus Sorìa Velascus; qui ad generalem conventum (e) 16. Januarii habitum accedentes, ut ibi audirentur, postularunt. Res ad suffragia deducta, à plerisque Præsidi commissa. Is verò, ne in se ac Pontificem, cujus mandatis regi credebatur, invidiam repulsæ converteret; homines admisit. Illi exhibuere Concilii scribæ, ac mox recepere, tradita sibi mandata, (f) in quibus habebatur: Cum Cæsar Religionis & Ecclesiæ causa contestari cogeretur adversus quosdam, qui se Legatos Apostolicos nuncupabant, & adversus quemdam Præsulum conventum Bononiæ congregatum, qui Concilii nomen prætendebat; id verò per se ipsum efficere ob locorum distantiam minimè posset, duos, quos jam nominavimus, Procuratores suos ad id ipsum exequendum à se fuisse constitutos. Insuper postea, uti scribæ ac testes, quos ipsi adduxerant, admitterentur: verum Procuratoribus abire iussit, super ea quoque petitione Patres sententiam rogati, inter se discordarunt: alii id ipsis, quippe quod nihil officeret, indulgendum putabant, alii plures repugnabant, adducto Senatus Pontificis exemplo, quo numquam exteri scribæ testesve admittuntur, ne fides tam augusti conventus suspecta videretur; idem in Concilio servandum, eoque majori auctoritatis custodia, quò acrius impugnabatur per eam actionem, qua sibi veri Concilii dignitas adimebatur. Decretum est, ut ea deliberatio biduo prorogaretur, quò Patres qui aberant, acciti sententiam ferrent: cum enim res improvise contigisset, cœtus ille non admodum frequens fuerat. Sed Procuratores eam responsum per Materanum ac Naxiensem ipsis redditam rejecerunt, acriter efflagitantes ut eo die audirentur. Alia sunt agitata consilia: ac demum quia in eo pariter magna pars Patrum rem in Legato reponere: is verò prudentiæ documentum rebatur à molesto agendi modo erga Principes cautissimè abstinendum, ubi abstinere ab opere ipsis molesto nefas est, Procuratorum testes ac scribas admisit; ita tamen, ut his minimè liceret quidquam seorsim in acta legitime referre, sed solum id unà cum scribis Concilii facerent. Itaque bini scribæ & quini testes utrimque sunt admitti.

(e) *Ex Actis & ex litteris Montani ad Farnesium, 17. Januarii 1548. Mandata Cæsaris Procuratoribus data, eorumque contestatio, extat in volumine Instructionum in Arch. Vatic.*

(f) *Data 22. Augusti anni 1547.*

4. Ac primo quidem à Concilii scriba recitata est nomine Concilii hujusmodi cautio: Tamen si nullo jure cogentur Patres Cæsaris Procuratores audire, ut qui mandato Cæsareo ad quemdam in inimè legitimum Episcoporum conventum, non

adverum illud & Oecumenicum, legitimeque congregatum Bononiæ Concilium missi fuerant; tamen ne umquam obtendi posset, non fuisse illic omnibus liberam accedendi loquendique facultatem, placere Synodo, ut audirentur: velle tamen, ut per hoc nec ipsi: nec ipsorum dicta factave comprobata censerentur, nec quidquam juris ademptum Concilio, quo minùs sua Decreta prosequeretur, nec ulla juris facta Cæsari accessio. Vargas petiit, ut fide publicâ constaret, nonnisi eâ interpositâ cautione fuisse sibi permissum scribas ac testes adducere: mox illum, sicut ipse appellabat, conventum hortatus est, ut ad ea, quæ dicturi erant, animum adjiceret, ac Cæsari satisfaceret; & incommoda, quæ, si aliter fierent, impendebant, proposuit, professus, nihil à se mandatis à Cæsare acceptis adjectum iri. Atque ut ille orationem orsus est hisce verbis, *Assumus hic nos legitimi Cæsaris Procuratores*, ita Montanus interpellavit; *Assum hic ego pariter verus Legatus veri & indubitati Pontificis, & adjunt hi sanctissimi Patres Concilii legitime & Oecumenici, coacti translatique legitime ad Dei gloriam, & Ecclesiæ bonum.* Tum à Concilii Promotore, & à Præside cautiones iteratae sunt; ac deinde Vargas mandata Cæsaris tradidit Massarello, qui Synodo à secretis erat, eaque altâ voce recitavit. Postea ab altero Procuratore Martino Velasco prolixâ contestatione perlectâ; ubi renarrato Cæsaris studio, quo tum apud superiores Pontifices, tum apud Paulum semper contenderat, ut malis publicis remedium per sacrosanctam Synodum admoveretur, dicebatur, delectum fuisse ad eam habendam Tridentum, quippe urbem Ordinum Comitii ac Principibus comprobata, simulque liberam, & cunctis nationibus commodam: tum translatio tamquam præcipiti consilio facta, rationi minimè consentanea planeque irrita incusabatur. Recensabantur nova Cæsaris apud Pontificem postulata, initumque à Pontifice consilium, quod à cœtu Bononiensi acceperat; quodque subdolum, vanum, captiosum, & à Romano Pontifice repudiandum dicebatur; & tamen ab illo susceptum: imo in litteris Bononiam missis, atque in responso Cæsari reddita eam sejunctionem, adeò Christiano generi perniciosam, translationem fuisse appellatam, illum verò non legitimum conventum, Synodum Oecumenicam; tantumque illi auctoritatis tributum, quantum ipsi Episcopi, & ii, qui sibi titulum auctoritatemque Legatorum Apostolicorum assumebant, eidem cœtui arrogaverant. Post hæc rationes fusè afferbantur, quas aliàs memoravimus, adversum Concilii migrationem; cum præsertim ad urbem in media Italia, & in Pontificis dominatu sitam Patres venissent: quæ sedes cum posset meritò ab omnibus regulari, selecta videbatur non ad prosequendum, sed vel ad obtruncandum, vel ad pertractandum ipsorum arbitratu Concilium. Cum itaque & proprium & vetus Cæsaris munus esset Ecclesiæ patrocinari, & Carolus Quintus ad eam in suis ditionibus reformandam, Germaniamque componendam, Concilium Tridenti spondisset, paratum sese offerre, tamquam obsequentem Ecclesiæ filium illi parere; adeoque præsentibus ibi Episcopos rogare, ut Tridentum redirent: id verò recusare non posse, cum & ipsi & Pontifex morbi præsentis suspitione sublatâ reditum sæpius exhibuissent, modò Protestantes hujusmodi Synodo se subicerent, quod jam illi præstabant. At si Patres abnuerent, se Cæsaris Procuratores ejus nomine denunciare, illorum profectionem Tridento, omnemque subsecutam actionem irritam esse. Eos Episcopos, ut

pote à Pontificis Romani nutu pendentes, ac derebus Germanicis parum edoctos, non posse leges illi nationi accommodatas sancire: responsonem, quam Patres Pontifici reddiderunt, fuisse fuco ac figmentis plenam, & nulla ratione nixam. Utcumque res cederet, statuisse apud se Cæsarem, calamitates propulsare, quæ culpa negligentiaque Pontificis, & illius non legitime coacti cœtus Ecclesiæ imminabant.

5. Respondit Legatus: Quæ à Procuratoribus allata fuerant contra suam collegæque dignitatem, contra legitimam translationis rationem, & de securitate ac libertate Tridentina, vera non esse; Deum se hujusce rei testem appellare, ejusdemque rei certas probationes in tempore exhibiturum. Se atque collegam suum veros esse Apostolicæ Sedis Legatos; Cæsarem, quod Cæsareæ Majestatis pace diceretur, esse filium, non arbitrum aut magistrum Ecclesiæ; à se igitur ipsum rogari, ut mutato consilio illi Synodo faveret, ejusque perturbatores reprimeret, memor, hujusmodi homines, quacumque dignitate præditos, pœnis gravissimis subjacere. Verùm quidquid tandem contingeret, & quicumque ipsis terror objectaretur, numquam se libertati dignitatisque Synodi & Ecclesiæ defuturos, quin se una cum Patribus paratissimo animo martyrium porius subituros, quam consentirent exemplum induci, quo laicorum potestas vim inferret Concilio, eique libertatem adimeret. Sed quoniam Procuratorum libellus fuerat prolixior, redirent quarto post die responsum accepturi; quod si tunc illi non adessent, nihilo minus responsum in lucem publicam proditurum. Voluit tamen Montanus, etiam ex prudentiorum consilio, per hæc, quæ diximus verba responsum tunc reddere, quia (g) prævidebantur Procuratores minimè redituri, quippe quibus satis erat mandata Cæsaris expleisse; ac reverà postridie manè discesserunt. Porro cum satis intelligeret Legatus, longe laxiorem ab auribus dari veniam linguæ, quam ab oculis calamo; ubi opus fuit in publicas tabulas ea quæ dixerat referre, multa rescivit ex iis, quæ per æstum sermonis protulerat, præcipuè verò quidquid contemptum aut aculeum in Cæsarem præ se ferre videretur. Etenim in hujusmodi pugna, quidquid oppugnantem lædit, debilitat non confirmit atque oppugnatum defensionem.

(g) *Litteræ Montani ad Farnesium, 17. Januarii. 1548.*

6. Cum autem Patres consultius pleniusque se responsum recepissent vigesimo mensis die, responsonis exemplar elaboravit Legatus; de quo die decima nona diu deliberatum est: & pro eo quod evenire solet inter varia hominum ingenia, animorumque affectiones in re tam lubrica, cunctæ ferè syllabæ objectis difficultatibus agitatae sunt. Quare id consilii ininitum est, ut aliquot Episcopi ex variis nationibus legerentur, qui studerent pro sententiis quas audiverant responsum componere, ac postea referrent. Verumtamen hi postmodum reputarunt, sibi cum potentiore rem esse; adeoque posse verba singula causæ potius officere quam prodesse, quod & illi seu causam seu colorem novæ indignationis præberet, & vulgo semper ad obrestandum prono, argumentum censuræ, qua vel modestiam vel prudentiam carperent: non deesse alios agendi modos, non minus quidem efficaces, sed minus periculosos, quia minus solemnes, quibus causam suam in luce publica tuerentur. Quapropter post accuratam quatuor horarum deliberationem, concordat in hæc brevissima dicta responsonem coarctarunt: *Sacrosancta Synodus, cujus auctoritas ac potestas legitima in dubium revocari*

non potest, respondet: Cum ea omnia quæ tuo nomine exposita nobis sunt, ab omni ratione dissentiant, simulque pio & Catholico invictissimi Cæsaris animo repugnare videantur, sibi certò persuadere, ea vel absque mandato Cæsaris, vel ab eo ipso perperam de rebus edocto fuisse profecta: atque ita mandavit tibi significari, non tamen resiliiri à cautionibus, quas in Cætu diei decima sexta hujus mensis adhibuit. Hæc eadem responso post exquisitum examen, in generali conventu, die vicestimâ habito, comprobata est: ac denuò post meridiem Patres omnes convenere, ut eam Cæsaris Procuratoribus redderent; sed illos usque ad noctem frustra ibi præstolati, omnia referri in Acta per scribas jusserunt, & quod per Concilium non steterat, quò minus promissa responso redderetur. Tantum studii vel summi mortalium impendunt ad eos conficiendos colores, quibus ipsorum causæ tamquam æquæ populorum oculis depingantur, cum intelligant, quemadmodum populus reipsâ cujusvis Principis potentia est, ita pariter cujuslibet Principis judicem esse.

CAPUT XII.

Cervini reditus. Datum à Legatis Pontifici consilium Synodi suspendendæ. Iterata à Mendoza in Senatu contestatio.

1. **B**iduo planè post habitum cœtum de quo diximus, rediit Bononiam (a) Cervinus, quem denuò per litteras consuluit Pontifex (b) ob novas rerum conditiones. Perseptum satis erat, continuationem Synodi cum ea indignanti Cæsaris repugnantia perinde futuram, ac si Ecclesia quasi sub ardenti Sirii meridie irrigaretur, unde non alimentum, sed ustionem traheret. Concilium diutius otiosum, tamquam rem, quam fieri nec posse nec debere constabat, semper Legati vituperaverant. (c) Idcirco, cum delecti Romæ Consultores solum censuissent, multos Patrum Bononiæ vocandos esse ad Pontificem de rebus edocendum. Legati animosiora consilia, quæ aliàs significaverant, declinantes, & longè alia mentis acie pericula schismatis tunc impendentia, quam prius remota, spectantes, suspensionem suadebant: alià ratione, ajebant, numquam subtractum iri Cæsari titulum, quem obtendebat, expetendi in urbe Tridentina Concilii, quippe ibi semel legitime convocati, nec umquam, prout ipse contendebat, inde legitime digressi. Quod si fortè eâ positâ suspensionem idem Cæsar urgeret, Ecclesiæ opus esse Concilio, cujus convocationem ubi negligeret Pontifex, munus illius convocandi ad se devolvit; statim hunc lapidem amotum iri, præcisâ exemplò à Pontifice suspensione, & Synodo vel Bononiæ repositâ, vel Romæ coacta. Quoniam autem Mendozæ demandatum fuerat, ut Senis Romam remigraret ad acriorem in Senatu contestationem iterandam; Pontifex pariter Legatos consuluit de responso reddenda: qualis verò fuerit ab illis proposita, mox narrabimus. Actio Mendozæ diem septimum post habitam Bononiæ contestationem transgressa non est, nimirum statim ac ille rem ibi geitam rescivit.

(a) 22. Januarii. ex Actis & Diar.

(b) *Litteræ Massæi ad Cervinum, 23. Januarii. 1548.*

(c) *Litteræ Cervini ad Massæum, 26. Jan. 1548.*

2. Sacrum itaque Senatum Orator adiit; (d) productoque Cæsaris mandato longam de scripto orationem recitavit, hujus sententiæ: Cum esset Republica Christiana miseris modis divexata, contaminata Religio, mores corrupti; cumque uni-

versa penè Germania ab Ecclesia descivisset, Carolus V. Cæsarem, ut simul muneri suo, simul Ordinum Imperii postulationibus satisfaceret, primum petiisse à Leone, postea ab Adriano, dein à Clemente; ac denique à sedente nunc Pontifice Paulo Tertio Concilium Oecumenicum, unicum quasi portum, quò jactata procellis Ecclesia se recipere consueverat. Hinc eo stimulante fuisse deum convocatum Concilium Mantuæ, ac postea Vicentiæ: sed neutram illarum urbium fuisse eiusmodi, in quam Præsules ex tot ac tam variis nationibus commode ac libenter confluere potuissent. Postea verò, volente Cæsare consentientibus reliquis Principibus Christianis, ac petente Germania (in cujus gratiam potissimè Synodus cogebatur à Pontifice, qui jam inde usque à Ratisponensi conventu Germanis concesserat, ut ea in ipsorum regione celebraretur) Tridentinam urbem selectam fuisse, ut quæ ab omnibus agnoscebatur fedes ad id maximè opportuna ac tuta, Italiæ finitima, in Germania sita, & à Gallia Hispaniaque haud cœrte remotissima. Tum recensuit electionem missionemque Legatorum, qui primi omnium venerant; accessum Oratorum Cæsaris, atque illius primæ convocationis interruptionem. Dein secundæ convocationis mentionem fecit, ob quam variarum nationum Antistes ab extremis terrarum partibus laboriosum iter arripuerant: primasque Synodi Actiones memoravit, quibus & sancita dogmata, & disciplinæ leges latae fuerant. Progressus hinc est ad belli narrationem à Cæsare suscepti, consilio & adjuvante Pontifice, ut ii, qui rationibus allici non potuerant, armorum viribus compellerentur. Adjecit: Cum remissè fuisset adnota manus tam necessariæ adeoque efflagitatae morum emendationi, dum firma spes erat, adituros Synodum in obsequium Cæsaris eos ipsos, qui hætenus eam repudiarant; ab illis qui se Legatos nominabant, ac pro Legatis gerebant, non consilio, sicut ipsi affirmabant, Pontifice, quaesitis coloribus, modo præcipiti, iisque solum sequentibus, qui Pontifici peculiariter adharebant, decretam fuisse, ac reipsâ peractam translationem, Italicis dumtaxat Patribus, aut iis qui Ecclesias in Italia obtinebant, comitantibus: obtitisse immaturo ac periculoso consilio multos Episcopos Religionis studiosos, palam contestatos, velle se Tridenti permanere. Interea dum Patres qui secesserant, Bononiæ morarentur, illustri victoriâ debellatos à Cæsare hostes fuisse, ac Germaniam pacatam. Tum antea tum postea innumeris petitionibus ab illo omnem operam adhibitam, ut Tridentum reverteretur Synodus, cui se subdere Germani in comitiis Augustæ postremo coactis absque ulla exceptione statuerant. Rogatum fuisse Pontificem à Cæsare per Madrucium Cardinalem, ipsumque Mendozam, ut eam opportunitatem complecti vellet suæ Divinæque gloriæ adeo promovendæ, adeoque opitulandi Republicæ Christianæ: atque ut eadem Bononiæ significarent, inunctum fuisse Cæsaris Procuratoribus: si verò ipsorum postulationes repulsam ferrent, aut res diutius protraheretur, jussos eosdem à Cæsare, ejus nomine in publico conventu contestari, translationem injustam fuisse, ac res inde securas aut secururas, esse ac fore præter jus attentatas, irritas, & tamquam infectas.

(d) 23. Jan. 1548. ex Actis Senatus & Concilii. Contestatio extat præcipuè in Bibliotheca Barbarinorum.

3. Postquam Cæsaris administri ejus mandata perfercerant, voluisse Pontificem Bononiensium Patrum sententiam operis, quæ suscepto translationis consilio concors erat; nimirum captivola, *Hist. Concil. Trid. Pars II.*

gravissimisque Religionis & Ecclesiæ incommodis plena; & tamen palam fieri, ejus Sanctitati eam probari, tum indito honorifico Translationis nomine illi malè ominatæ secessioni, tum apposito in litteris & ad Montanum & ad Cæsarem scriptis, Bononiensi conventui titulo *Synodi Oecumenicæ*. Fuisse redditam Cæsari à Pontifice responsonem, quæ nihil decerneret, & negotium dumtaxat protraheret, non legitimam, fallacem, à realienam, ac simulationis refertam. Hinc judicasse Pontificem in causâ gravissima, de qua nondum ritè cognoverat; hinc verò distulisse medicinam, seu verius negasse iis qui maximè illius egebant, quique hætenus recusaverant, & tunc exquirebant. In altero ex his capitibus habitam à Pontifice fidem vilissimis testibus, & inter se discordibus; & in altero fidem Cæsaris; Regis Romanorum, Tridentini Cardinalis, ac tot etiam Principum in dubium revocatam. Pergebat mala commemorare, quæ ob Synodorum translationem solet Ecclesia perpeti; atque ante oculos ponere levitatem falsitatemque causarum, ob quas dicebat eam Synodum Tridento abductam fuisse. Proferebat in medium, tamquam illius actionis vitium, quod Cæsar de ea nihil prius fuisset admonitus; & tamen ejus consensum, & tamquam Oecumenicarum Synodorum Patroni, necessarium fuisse. Spretum à Legatis id quod à multis opponebatur, uti scilicet Cæsari ac Pontifici res prius innotesceret: horum sententiam meruisse contrariæ anteferri, quippe & saniorum, & pluribus nationibus communem. Ubi tamen opus fuisset Concilio sedem mutare, oportuisse in propinquam aliquam urbem deduci, intra eandem illam provinciam, in qua, & cujus causa fuerat congregatum: nullam excusationem suppetere, qua ea Bononiam migratio defendi posset, hoc est, in urbem in media Italia, & sub dominatione Sedis Apostolicæ collocatam, adeoque in loco qui nunquam Germanis probaretur: unde certo prævideri poterat, aut Concilium dissolvendum, aut ab illis paucis rem omnem ipsorum arbitratu statuendam. Cum itaque Cæsaris munus esset, quo jam inde ab Imperii sui primordiis perfunctus fuerat, Ecclesiam communem parentem tueri, & illasam omni jacturâ servare, simulque curare tranquillitatem Germaniæ, quæ præcipuum Imperii membrum est, eamque in veterem Religionem reducere; similiter Hispaniæ regnis, ac tot præterea suis ditionibus consulere, quod nonnisi reposito Tridenti Concilio perfici poterat; cumque hoc ipsum universam Germaniam efflagitaret, & ipse semel iterumque Pontifice supplex petiisset; denuò pro eo ac obsequentem filium decebat, & qua debebat precum submissione; ejus Sanctitatem obtestari, ut in id per se Christi viscera consentiret; juberet Bononienses Patres Tridentum reverti; quod ipsi recusare non poterant, ut qui ad id peragendum sese obstrinxerant; ubi falsæ luis suspicio evanisset: quod ipse pariter Pontifex sæpius Cæsari per suos Nuntios Legatosque promiserat. Jam ferè ab anno desisse illic, si quæ tamen umquam fuerat contagio: jam paratam esse Germaniam, adeoque omnes timoris causas disjectas; atque ex altera parte accessisse liberam absolutamque professionem ab universâ illa incluta regione obsequendi Concilio. Quod si fortè Pontifex his repulsam daret (quod nimirum dedecet bonum Christianæ Republicæ Gubernatorem, & probum Christi Vicarium) Orator religiosissimi Cæsaris nomine, post varias admonitiones denuntiationesque, ex Evangelii præscripto; & privatim & publice interpositas; etiam in illo sacrosancto Senatu coram Principum Oratoribus; & post contestationem in Bononiensi conventu à Cæsaris Procuratoribus habitam, iterum

tandem protestabatur, memoratam translationem seu profectioem irritam & injustam fuisse; adeoque quidquid post eam fuisset hactenus actum, aut ageretur in posterum, nullius auctoritatis esse & fore; per id verò discordias ali, & excidium Ecclesiæ imminere; eos qui se ibi Legatos appellabant, & paucos Episcopos illis adjunctos, quorum plerique à Pontificis nutu pendebant, ejusmodi roboris non esse, qui gravissimis in causis Religionis ac disciplinæ possent Decreta condere universo Christiano Orbi, ac præsertim Germaniæ, cujus sanctiones moresque parum exploratos habebant. Contestari se pariter, responsum à Pontifice redditum nec rectum nec legitimum fuisse, neque causæ consentaneum, sed depictum, splendideque fucatum ac delucendum: Pontifici non Cæsari imputanda universa incommoda, quæ inde jam obvenerant, aut essent obvenera: Cæsarem omni vi ac studio iturum obviam tempestatibus, quas prævidebat ex culpa incuriaque Pontificis Ecclesiæ impendere; nec unquam omisissum illum tutelam, sed omnem curam ac solertiam adhibiturum, quæ sibi ut Regi atque ut Cæsari convenirent, pro eo quod ipsi permisissent Jura, Decreta, Constitutiones, Leges, S. Ecclesiæ Patres, & Christiani orbis universi consensio. Postremum ad Cardinales orationem convertit, & omni Cæsaris juri præcavens, ubi rem Pontifex neglexisset, ipsis etiam, si fortè desides essent, eadem denuntiavit. Dein adjectis formulis, quas legum periti salutare vocant, omnes qui aderant ceu testes rogavit, cunctosque adstantes scribas jussit rem omnem in Acta referre.

4. Me non fugit, à nonnullis scriptoribus recentioribus affirmari, Mendoza dicta in Pontificem ac Bononienfes Patres à Joanne Petro Cardinale Caraffa per Apostolicam eloquentiam fuisse rejecta, quod à Religionis studio, à constantia, à facundia illius viri verisimilitudinem trahebat; sed hujusce rei, adeo suo ingenio memorabilis, altum habetur silentium, tum in plenissima narratione illius celebris facti in Senatus Acta relati, tum in litteris Maffei, quibus Legato Cervino exactissime rem perferibit: quin etiam non silentium modò rei gestæ illic haberi, sed plane repugnantiam, dici potest, cum in laudatis monumentis pro certo habeatur, auditum Oratorem fuisse à Pontifice & Cardinalibus magnanimam quãdam patientiam, & absque ulla interpellatione. Quare nimis alienum videretur à suscepto consilio, quo me obstrinxit ea solum enarrandi, quæ mihi liceret legitimis validisque probationibus palam facere, si litigatorum cum Suavi, fuisset ausus hujusmodi facinus viro mearum partium attribuere. Dissertit itaque à nemine interpellatus Mendoza Cæsaris nomine, quæ jam retulimus. Apud se quisque reputet, quo impetu, tot ac tam variis auditoribus in ea Aula coactis, quæ omni terreno loco superior est, animos concusserit tam stupens tonitru, quod (si fari licet) à terrestris Jovis dextra fulmina stringente micabat.

CAPUT XIII.

Responsum jussu Pontificis redditum in Senatu secundæ Mendoza contestationi.

1. Optime norat Pontifex, subitariam mediæ offensionis ultionem non esse virilis animi, sed perturbati: sic enim relinquitur adversario præstantissimum telum, quod consilium est. Quare patienter Oratoris dicta audit. (a) Tum per Blossum Palladium (hic Blasius vocabatur; sed voluit pro eo concinnitatis studio, quo id temporis

litterati flagrabant, nomen suum elegantius recedere) qui Pontifici à secretis erat, & Fulginatum Episcopus, Legato Cæsaris indixit, ut ad proximè futurum Senatum responsum accepturus accederet. Interim Legatorum sententia (b) ad Pontificem delata est, suadentium, ut in causa translationis partes judicis minus invidiosas, majorisque apud Cæsarem venerationis, sibi potius assumeret, quam litigatoris; Legatis verò ac Patribus Bononiensibus tuendæ rei à se gestæ curam relinqueret: per ea, & per Synodi cessationem aliquid voto Cæsaris indultum iri: quippe mos Principum est, nolle causam omnino decedere, ne palam fiat, aut neglectum ab ipsis jus, aut se ab aliis neglectos fuisse. Ut Pontifex eo consilio posset uti, mirificè profuit reperta ratio, quæ suaderet, Pontificis in ea causa judicium à Cæsare non reculari, nec ab eodem litem Paulo intentatam fuisse; adeoque licere in responsum simul Mendoza factum, ceu temerarium, liberiori majestati redarguere, simul Pontificiam dignitatem à Cæsaris oppugnantibus illam servare, quibus tamen injus, ob oppugnationis celsitatem debilitari potuisset.

(a) *Acta Consi. 23. Januar. & 1. Febr.*

(b) *Littera Legatorum ad Maffejum, 26. Jan. 1548.*

Kalendis itaque Februariis Senatum ingressus Mendoza contestatus est, (c) eo se advenisse, ut Pontifici obtemperaret, nullam tamen obligationem constrictum: nolle se per eam actionem quidquam detractum iri Cæsare, seu ipse Legatus, seu Procurator Cæsaris spectaretur. Responsum quin-quaginta ferme paginis constantem, à Polo Cardinali (d) dictatam, Palladius recitavit, cujus summa hæc fuit.

(c) *Littera Maffei ad Cervinum 1. Febr. 1548.*

(d) *Littera Maffei ad Cervinum, 13. Jan. 1548.*

2. Magnum Pontifici ac Pontificis Senatoribus fuisse mœrorem incussum ab ea contestatione, quam Cæsaris nomine Legatus protulerat: sed postea Cæsaris mandatis accuratius perlectis (hæc eadem die data erant, & in eandem sententiam, ac illa quæ filci Procuratoribus tradita fuerant, & nos paulò antè retulimus) non mediocri inde solatio eosdem affectos. Putari, haud difficulter hunc ipsorum mœrorem persuaderi Mendoza, cum credibile esset, illum quoque dum contestaretur, juxta ac qui gravissimum onus bajulat, fuisse mœroris participem; præterquam quod innotuerat, à multis Juris primariis Cæsari additis per preces & lacrymas rogatum Oratorem fuisse, ut ab hujusmodi actione abstineret. Vim illam doloris ex eo profectam, quod considerabatur, tales contestationes ab iis adhiberi, qui vel se ab Ecclesiæ obedientia jam subtraxerunt, vel in hoc ipso nutant; quæ suspicione non posse Pontificem non angere, Cæsaris tam amantem, concordiam tam studiosum. Fuisse per immensam gloriam subactos à Cæsare perduelles, qui à se, quique à Deo desciverant; & Protestantes sese appellabant: ad id opem tulisse Pontificem supra vires ærarii sui, & per auxilia, quæ per se amplissima, ipsam etiam opportunitate amplitudinis suæ pretium superaverant, victoriamque pepererant. Quare cum vel maximè non solum à pio, sed à grato Cæsaris animo plena remuneratio expectabatur ad Apostolicæ Sedis decus ac præsidium, tunc animum Pontificis acerbè commotum, quod cerneret, ipsum belli finem adversus hostes, initium esse contestationum adversus Pontificem, spinis ab ea vinea collectis, à qua uvæ præstolabatur.

3. At verò solatium, quod postea ex mandatorum lectione supervenerant, inde ortum habere, quod

quod ibi observatum erat, à Cæsare traditam non fuisse Mendoza facultatem litis in Pontificem movendæ, sed coram Pontifice in Patres Bononienfes, utpote in conventum, quem ipse non legitimum existimabat; adeoque causam deferri à Cæsare ad Pontificem, tamquam ad Conciliorum & Ecclesiæ supremum Judicem: neque contra Pontificem contestandi potestatem in mandatis contineri, nisi ad summum ubi Pontifex illius causæ cognitionem nollet admittere; quod non modò non evenerat, sed ne ipsa quidem controversia adhuc ad Pontificem delata fuerat. Perspicuum igitur esse, Oratorem mandati fines fuisse transgressum; cujus mandati hæc verba rursus à Palladio recitata. Etenim modestissimus Cæsar, cum se læsum à Legatis & Episcopis Bononiæ profectis arbitraretur, non aliud Oratori suo injunxerat, nisi ut ad Pontificem sacrumque Collegium eos deferret: Oratorem autem hoc judicio prætermissum, petiisse tamquam de jure, ut nullam prius habitam causæ cognitionem, ipsi Legati ac longè major pars Tridentinorum Patrum damnarentur, dum contenderat, illorum Decretum pro irritum habendum, quasi à partium studio, non à ratione profectum: quo exemplo nihil præteritis Conciliis repugnantius, nihil futuris perniciosius foret. Multo convenientius fuisset, ut minor pars, quæ Tridenti remanserat, si arbitrabatur Synodum perperam fuisse translata, excusationes suas querelasque ad Pontificem mitteret; quas ille perpendisset, perinde atque nunc volebat hujusmodi articulum pendere, ob æquissimum pii Cæsaris postulatam, eâ sinceritate & æquitate, quæ postea à Palladio exponeretur. Posse itaque ab Oratore perspici, quam merito Pontifex, Cardinales, omnesque viri probi lætarentur, quod se solutos cernerent eo metu, quem contestationis sonus ipsis incusserat: proinde grates Deo agendas, qui, dum Cæsar seditiosis Consiliis obidebatur, illi adeo suâ ope præsto fuerit, ut non modò is non consenserit, sed in rectam viam pedem flexerit; ex quo etiam Oratori sui Principis gratiam lætitiæ causam suppeteret. Quod verò ad ipsum Oratorem attineret, gaudendumne sibi an dolendum, ipsius judicio permitti. Hoc posito, nihil amplius opus esse contestationem confutare, quippe irritam. Verumtamen quoniam quæ per eam opponebantur, si fuissent silentio prætermissa, possent à multis vera credi, cum gravi animarum detrimento jussisse pontificem, ut earum salutem consuleret, illis distinctè responderi.

4. Universam contestationem eo tendere, ut nimirum Pontifex negligens, Cæsar diligens in celebrando Concilio ostenderetur. Si Oratoris argumenta solum Cæsaris sedulitatem spectassent, nihil aliud responsum iri, nisi gratulandum Ecclesiæ, Deoque gratias persolvendas, quod adeo studiosus Religionis Cæsar ipsi concederetur: Pontificis sibi lucem augere, quod invidi foret; nec optare, ut illius pietas minor effulgeret, cum quotidie preces Deo funderet, ut illustrior redderetur. Verum in eo, quod Mendoza jactaverat de Pontificis incuria in urgenda Synodo, ne graveretur Cæsar potius audire: Quemadmodum Pontifex erat ætate antiquior, ita in hac pia voluntate antiquiorem Cæsare fuisse, cum eam semper ostendisset adhuc Cardinalis, ac supra ceteros suis decessoribus significasset; quod testari poterant præcipue Cardinales, illius temporis sibi collegæ. Hujusmodi voluntatis veritatem & efficaciam, statim ac eam Sedem ascenderat, fuisse à se comprobata, cum id negotii primum omnium apud Prin-

Hist. Concil. Trid. Pars II.

cipes promovisset, nullam unquam opportunitate prætermittam, quam varia ærum eventa subinde obtulissent. Si Mantua ac Vicentia destinata Concilio sedes in irritum cesserant, id Pontifici nequitiam imputandum. Sex ipsos menses ab eo Legatos suos Vicentiæ detentos, eodem per litteras advocatis omnium provinciarum Episcopis, missisque eam ob causam Nuntiis singulatim ad omnes Principes: nec infectæ rei eventum harum urbium conditionibus adscribendum, quasi minus fuissent idoneæ, ut eò variæ nationes confluerent; cum in comperto sit, eas potius ob locorum comoda regionumque ubertatem Tridento longè præstare. Alias fuisse causas; ac præsertim bellum inter Christianos Principes, potissimum scilicet Concilii obstaculum: qua in re Pontificis studium illius convocandi eò magis studio Cæsaris præcelluerat, quod hic, dum spontè vel invitatus tot annos hujusmodi bellis Christianos populos obvolverat, celebrandæ Synodo viam obstruxerat: è contrariò, Pontificem ad pacem perpetuò cohortatum, numquam arma movisse, quæ vel minimum tam pium opus obtrubarent; numquam à statu inter partes medio recessisse; numquam cum ullo præterquam cum ipso Cæsare fœdus junxisse in eo bello, quod supra cetera videbatur viam Concilio convocando sternere, ut, sicuti Mendoza suâ denuntiatione affirmarat, ita quos rationum efficacitas haud permoverat, per vim cogerebantur.

5. Non esse diutius insistendum comparationibus, quæ semper invidiam pariunt, minusque conveniunt, cum ad laudem pietatis spectat; quæ tandem, quæcumque sit, tota Deo tribuenda est. Sed quando ad expendendam novam Pontificis industriam Orator ipsum compulerat, satis esse, ut is animo revolveret res à Pontifice per eos annos, quibus Ecclesiam administrarat, gestas, ac famæ notas, atque in iis ipsius animum, Religionis ardentem studio, facile perspectum iri; cum ferè nullus præterierit annus absque nova Nuntiorum Legatorumve missione, ut ubi quid affulisset spei ex armorum intervallis. Synodi negotium repetetur, & ad id ipsam stabilis concordia perficeretur. In quo Pontifex tam ardentem se gesserat, ut ingravelcentium annorum pondus ipsum minimè retinuerit ab imponendo sibi ipsi non semel harum legationum labore. Verum quia nihil Orator de iis accusaverat, quæ translationem præcesserant, nec in ea pariter de Pontifice, quippe illius ignaro, conquestus fuerat, sed de Legatis, qui eam ipso inscio peregrissent, suasque de Pontifice querimonias ordiebatur ex eo, quod hic Episcopos, qui Tridenti subsisterant, læsisset, dato Concilii nomine cœtui Bononiensi; animadverteret, par itidem præjudicium (si appellandum ita erat) factum æquè fuisse & à Cæsare & ab ipso Oratore, postulantibus, ut Pontifex Concilium revocaret Tridentum, cum id non posset de alio Concilio intelligi, nisi de tunc jam coacto Bononiæ: neque reprehendendum esse Pontificem, quod cum judex esset, Concilium appellaret conventum illum, in quo de ea dignitate litigabatur: liberum esse judici, ante latam sententiam voces adhibere ab reliquis usitatas; & reliquos planè omnes hoc pacto loqui, Concilium fuisse Bononiæ translatum. Quin cum eam partem tueri Legati ac major Patrum numerus viderentur, haud licere judici pendente causâ eos eo titulo spoliare: propterea quod in re dubia major pars etiam sanior censenda erat, cum præsertim Legati collatam sibi à Pontifice facultatem habuissent Concilii transferendi. Utrum autem id legitimo ritu peractum fuerit,

nes Pontificem iudicium esse, relicta interim cœtui nominis possessione.

6. Jam verò quòd Orator dixerat, id effectum à Patribus Pontifici addicis: caveret certè, ne, dum Tridentinos tamquam Pontifici non addictos laudaret, id in ipsis laudaret, unde schismata oriri solent: quod si addictos eos intelligeret, qui iure vel injuriâ Pontificias partes tuerentur, nullos à se agnoscere homines sibi addictos; siquidem non alias nisi parentis erga filios partes sibi retinebat, nec ulla de Pontifice controversia in Concilio ad eam usque diem orta fuerat. Non aliâ ergo ratione illos sibi addictos velle, nisi quâ ipsorum conscientia ac libertas, quam Legatis supra reliqua commendaverat, minimè læderetur. Argumentationem, quasi inexpugnabilem adductam à Mendoza, non valere; nimirum, excusari non posse Pontificis negligentiam in procuranda salute Germaniæ, quandoquidem Concilium Tridenti retentum recusabat, pro quo Cæsar ac Romanorum Rex preces fuderant, & cui Protestantes se submittere pollicebantur. Numquam id absolute fuisse repudiatum à Pontifice, dummodo cum earum provinciarum emolumento, & sine aliarum offensione fieret. De hoc ipso se postea dubitasse, superiorum annorum exemplo permotum, cum semel atque iterum Concilium illic indixisset, Legatis ad postulantis Germaniæ utilitatem eò missis, nec ullus ibi ex Germanis Antistes, sed soli paucorum Procuratores adfuerunt; cuius rei testis oculatus laudari poterat ipse Mendoza, ut qui utraque vice tamquam Orator Cæsaris illic intervenerat: ac primâ vice tum ille tum ipsius collegæ noluerant Præsidium patientiam imitari, frustra iterum atque iterum ab his rogati, ut ibi remanerent, quo ipsorum exemplo ceteri pertraherentur. Alterâ verò vice compertum esse Mendoza, quàm diuturnam moram perpeti oportuerit, antequam opus inchoaretur; & quò pacto tandem inceptum fuerit ab Episcopis aliarum nationum magis distantium, sed absque Germanis.

7. At nunc adduci, ob Cæsaris victorias, subjectionemque Protestantium, alias esse temporum conditiones. Ad hæc in primis opponi posse: Si Protestantes sinceris animis sese Ecclesiæ submittebant, coarctandum ab illis non esse Concilium certo loco: Legem veterem hoc in genere laborasse, sancto Spiritu nondum affuso, ut non nisi in sola Hierosolyma offerre liceret sacrificia; sed in Lege gratiæ, S. Spiritus præsentiam ad unam tantummodò civitatem se neutiquam restrinxisse: & quamquam morbus Germaniam invalisset, posse tamen ubique locorum de curatione deliberari. Quod si secus foret, inter Danos etiam, inter Gothos, inter Bohemos ac Britannos, non minus ægrotos, esset Synodus celebranda. Consuevisse Ecclesiam pro sede hujusmodi conventuum, locum statuere commodum non accepturis, sed præscripturis medicinam, quemadmodum superiorum Conciliorum exempla monstrabant. Ex hujusmodi præscriptione loci à Germanis habita adimi ceteris debitam libertatem; ipsis verò auctoritatem minimè debitam eligendæ Concilio stationis arrogari.

8. Verùm hæc dicta esse, non quòd Germaniæ apta illa gratificatio negaretur; sed solum quòd palam fieret, rem non versari in statu denegatæ justitiæ, cui hæc extrema remedia contestationis in Pontificem adhibenda essent. Ceterum se minimè recusare, in eò Germaniæ votis indulgere: sed non posse quidem absque manifesta calumnia responsum à se redditum Cæsaris petitionibus, appellari non legitimum, subdolum, alienum à proposito, simulationibus plenum; quemadmodum Orator di-

xerat: quibus accusationibus responderetur, si capita rerum quas arguebant explicarent, eorumque probationes proferrent. Sed cum illæ solum generatim loquerentur, nihil aliud posse ex adverso reponi, nisi ut adjiceretur animus ad vetustissimam Ecclesiæ consuetudinem, ipsorumque Cæsaris sanctiones; observareturque, an ipsis consonarent necne, ut in Concilio dogmata jam stabilita in controversiam minimè revocarentur, ut privati homines ad jus suffragii non admitterentur, ut loci capitumque libertati abundè consuleretur.

9. Adjecisse Mendoza, cuncta mala eventura Pontificis negligentia tribuenda; Cæsarem verò apud se statuisse illis occurrere, susceptâ pro sui muneris gradu Ecclesiæ tutelâ. His responderi, Pontificem, quantum sibi ope Divinâ liceret naturæ imbecillitatem sustinere, numquam commissurum, ut in tanti momenti munere negligentia locum sineret: quod si aliter accidisset, quandoquidem septies in die cadit justus, minus sibi de sua negligentia dolendum esse, ubi ea vigilantiam Cæsaris exaceret ad opitulandum Ecclesiæ, dummodo id efficeret eâ ratione quam exposuerat Orator, hoc est, quatenus intra legum Ecclesiasticarum fines Patrumque præscripta se contineret. Id si præstaret, hujusmodi contestationibus in posterum opus non fore, cum speraret Pontifex, suam incuriam numquam eò progressuram, ut adjutus ipse industriâ Cæsaris in eo quod ad diversum ipsius munus pertinebat, eundemque finem spectaret, Christianæ Reipublicæ saluti per summam tranquillitatem non consuleret.

10. Illud unum superesse, cujus intra limites si se cohibuisset Orator, nec fuisset sibi mandata transgressus, nec tot sermonibus offensionibusque tam copiosam materiam præbuisset (id erat contestatio coram Pontifice adversus Legatos & Episcopos, qui sub Concilii nomine Bononiæ morabantur) eam contestationem ex Cardinalium sententia à Pontifice admitti cum formula consueta: *Si & in quantum ex juris præscripto admittenda esset, & non aliter; ne idcirco Legatis Patribusque Bononiæ congregatis aliquid detractum intelligeretur.* Præterea cum per eam contestationem multæ fuissent allatæ rationes, irritam & iniquam translationem affirmantes, quæ certè expendendæ erant; & cum vellet Pontifex omnem operam impendere ad conservandam unitatem Ecclesiæ, & connectenda ejusdem membra cum Capite, quod est Jesus Christus, causam illam integram ad se advocare, ut eam plano modo & absque forensi strepitu recognosceret in Senatu, audiretque de illa referentes quatuor Cardinales, ex variis nationibus delectos, Bellarium Episcopum Parisiensem (non autem Cardinalem Parisium, sicut ait Suavis) Burgensem, Crescentium, & Polum; inhibitis interea Legatis, aliisque primariis viris cujusvis conditionis, gravissimarum denuntiatione pœnarum, ne quid novi ea causæ cognitione pendente moverent intentarentque, quod eidem cognitioni adversaretur: iisdem etiam Legatis, & utriusque Episcoporum cœtui similibus, interminatione pœnarum præcepisse, ut ad se mittendos curarent aliquot ex ipsis Patribus, probitate literisque præstantes, qui depositis animi offensionibus suas sententias exponerent: cunctos pariter, quorum ea res intererat, admonere, ut intra mensem ab hoc indicto Decreto aut per se aut per delegatos viros adessent coram Pontifice, & suas quisque rationes plenè proferret. Ne quid verò detrimenti Germania interim pateretur, offerri à Pontifice Nuntios Legatosve, qui præsentem aliquam curationem

ei.

eidem provinciæ adhiberent, ubi intelligeret, id conditioni temporum accommodatum, & Cæsari Germanisque gratum futurum. Absoluto iudicio, si translationem vel irritam vel injustam comperisset, curam omnem auctoritatemque impensurum, ut Synodus Tridenti reponeretur. Utcumque res accideret, nulli defuturum officio, ut inclitam si bique dilectissimam Germaniæ nationem ad Ecclesiæ unitatem reduceret, pristinumque dignitatis splendorem ipsi restitueret, quod votis omnibus precabatur à Deo.

11. His à Blois recitatis, Mendoza pro recentiorum superstitione in judiciariis cautionibus, ex vano etiam traducta ad eas causas, quæ nullum præter Deum in cœlo, & vim in terra iudicem habent, novam contestationem interposuit, quæ ea quæ dicta fuerunt negavit, & sui Principis jus inviolatum prætendit. Ad hoc breviter responsum est, Tædio affici ex his Pontificem; non quòd molestè haberet illæsum servari jus omne, quod fortasse Cæsari conveniret, cum ejus non esset mentis, ut quidquam ipsius rationibus detraheretur: sed æquum esse, ut Orator pariter libenter ferret, Pontificis, Sedis Apostolicæ, ac sacri Senatus jura inviolata persistere ab ejus iteratis obtestationibus, quibus satis erat, aptè fuisse responsum coram eo iisdemque scribis ac testibus, qui priori ipsius contestationi interfuerant. Ceterum quæ à Blois perlecta erant, ea non esse quæ Mendoza comprobatione indigerent, possentve ejusdem inficiatione labefactari.

Hæc quam retulimus responsio, tanta silentii æquabilitate in oribus, quanta ratiocinationis varietate in mentibus accepta est; in quibus vel singula diversas interpretationes habuere, aliquas litterarias, sed plures mysticas, pro more imbecillarum mentium, quæ fictitiam umbram sibi constant, volunt in quovis plano profunditatem invenire. Vix tamen fuit, qui Pauli prudentiam defraudarit egregia laude, tum quia simul sua quæcumque arma nervose tractaverit, simul modamina inculpatæ adeoque plausibilis defensionis servavit; tum quia ex ipso libello accuratissimo tanti accusatoris eruerit firmam rationem, qua nixus, tamquam illi superior, iudicis personam assumpserit, non autem ad vilem duramque rei conditionem se abjecerit.

CAPUT XIV.

Diplomata Pontificia ad Legatos Bononienses, & Patres Tridentinos. Proditionis suspicio Bononiæ. Sensu Cæsaris post redditum à Pontifice responsum Mendoza.

1. **P**ost habitum Senatum varia per dies quindecim reconciliationis consilia cum Oratore agitata, sed frustra: quare is Roma discessit primo sacrorum Cinerum (a) die. Atque hinc orta est cunctatio Diplomatum, quæ Bononiam ac Tridentum Pontifex misit; tametsi eam alteri causæ Suavis referat. Postridie igitur hujus profectionis (b) perscripsit ordinatim ad Legatos Pontifex quidquid cum Oratore actum fuerat; adjecitque: Quamquam ipse cuperet, ut primum Synodus absolveretur; tamen ne justitiæ deesset, opus sibi esse eam causam cognoscere, quod celeriter perfecturus erat. Proinde ipsis demandabat, ut legitimas translationis tabulas ad se mitterent simulque Patres hortabatur, ut ex ipsis tres minimum Episcopos ad se legarent, qui communi nomine actæ translationis rationes exponerent. Interea Synodus, eò quòd vetabatur quidquam novi tentare pendente lite, à solemnibus

actionibus (c) abstinuit (d) Quamobrem primo Quadragesimæ jejunii die haud solemniter de more litarum. Anceps fuerat Pontifex, an Legatos ipsos accerferet, qui ampliore auctoritate causam tuerentur: sed præterquam quòd modico, nec satis benè compacto Concilii corpori necessaria saltem dignitas ac providentia capitum agnoscebatur, ea custodum vigilantia alioquin etiam opportuna Bononiæ existimata est, cum subluisset, res ibi novas agitari, ut urbs illa Cæsari traderetur, (e) aut eo Bentivoli revocaretur; ob quam suspicionem duo viri nobiles in vincula coniecti sunt, & quingentorum militum præsidio urbs communita.

(a) 15. Feb. ex Diario die 21.

(b) 16. Februarii.

(c) Diarium 15. Februarii 1548.

(d) Hujus suspensionis, à Pontifice in Senatu statuta ante ipsius publica responsa, certiores facti sunt Legati ab Patres primis literis.

(e) Ex Diario, 22. Februar. 1548.

2. Scripsit quoque Pontifex Diploma ad Episcopos Tridenti degentes, (f) in quo dicebat: Quemadmodum nullum ipse remedium efficacius ad curanda Ecclesiæ vulnera speraverat, quàm Oecumenicum Concilium, eamque sibi spem auxerant prosperi Tridenti progressus; ita nullam sibi graviolem perturbationem incussam, quàm à dissensione inter Episcopos, dum decreta à plerisque Patrum translatione Bononiam, reliqui eò se conferre cum aliis recusaverat; cum inde prænosceret eas moras, easque discordias, quæ ab hujusmodi dissidiis progigni solent. Tum de ipsis conquerebatur, quòd Concilium Bononiam secuti non fuerant, aut certè coram se causas non perduxerant, propter quas arbitrarentur nec se obligari, nec translationem esse legitimam. Eos citra omnem excusationem in alterutro cum publica offensione peccasse: & quamvis in omnes ea caderet obligatio, multò tamen majori Pacecum Cardinalem urgeri ob suæ dignitatis eminentiam, quæ eum longè arctius Pontifici obstrictum reddebat: doluisse sibi, quod ea jura, quæ ipsi sibi inesse crediderant, translationi adversantia, prius à Cæsare quàm ab illis audiverit. Narrabat breviter quæ in Senatu ob eam causam peracta fuerant à Cæsare in Legatos Patresque Bononienses, & causæ cognitionem ad se advocatam. Existimasse hæctenus, translationem rite habitam fuisse ex præsumptione legitima, famaque communi; nunc vero quando id in controversiam deducebatur, suscepturum se partes integri iudicis, paratamque ipsorum rationibus excipiendis autem habiturum. Id à se tribui meritis inclytæ nationis Hispanicæ, tanto in Sedem Apostolicam studio flagrantis; ipsorum pariter virtuti concedi, de quorum probitate, doctrina, egregisque laboribus præclara semper audierat. Proinde eos hortabatur, ut tres saltem, ex ipsis ad se venirent, exposituri quidquid translationi objiciendum putassent.

(f) Pontificis littera sapius scripta ad Episcopos qui Tridenti remanserant, eorumque responsa existant; præterquam in Actis, in uno ex libris Instructionum spectantium ad Concilium, in Archivio Vaticano.

3. Dum hæc à Pontifice gerebantur, rei notitia pervenit ad Cæsarem, cujus animo consilium à Paulo susceptum non displicuit. Etenim quòd solertius quæri videbatur, ne contestatio à Cæsaris voluntate profecta censeretur, eò amplior rem haberi rationem de ipsius nomine palam erat; majoremque in Pontifice curam, ne sibi adversarius ab hominibus crederetur; & ex altera parte vibratum à se telum in manus sibi rediisse videba-

tur, quod iterum retorqueri posset, cum in ipsius semper esset potestate, id quod suo nomine Mendoza peregerat, etiam adversus Pontificem ratum habere. Verum cum Cæsar in Paulo majorem quam opinatus fuerat firmitatem experiretur, cumque animadverteret, illum nullo minarum terrore adductum iri ad reponendum ibi Consilium, ubi ipse restitui jubebat potius quam petebat, apud se statuit, satis sibi fore, si Bononiæ Synodus minimè continuaretur; ostendens interim se animi pendentem, primumque ad contestationem ratam habendam; (g) adeoque eam utilitatem decerpens, quam affert bellica fistula manu præterita, nondum explora. Significavit itaque (h) Sfondrato, velle se quæ contestatus fuerat Mendoza, rata profiteri, & ad Concilium legitimum provocare: sed Tridentinus interpositis hortationibus suis Romam scripsit, non parum esse Cæsarem delinitum, adeoque sperare se illum sibi temperatum modò Synodus, simulque judicium translationis suspenderentur, nulla Episcopis Tridentinis illata molestia: satis enim in comperto erat Cæsari, in illius causæ judicium nihil amplius à suis produci posse, quam quod toties per privata colloquia productum fuerat; nec à Pontifice damnatum iri in Senatu, quod tam sæpè in privatis colloquiis ipse comprobaverat; cum inter omnes judices ille nobis vel maximè suspectus sit, qui se contra nos sentire semel declaraverit: nulla siquidem animi affectio tantum dominatur in homine, quantum præteriti judicii sui quidam veluti paternus amor atque complexus.

(g) *Diarium*, 22. & 23. Febr. 1548.

(h) *Litteræ Sfondrati ad Farnesium*, 8. Febr. ex *Diario*, 1. Martii 1548. & *litteræ Massei ad Legatos*. 24. Febr. 1548.

CAPUT XV.

Lecti Bononiæ Episcopi Pontificem adituri: & Hispanorum, qui Tridenti perstiterant, responsio.

1. **A**cepto Bononiæ Pontificis Diplomate, (a) Legati, convocatis Patribus, responsum Mendoza redditum, ac tenorem Diplomatis recitari jufferunt. Omnes consensere, agendas Pontifici grates esse: sed quod spectabat ad causam, censuit Fesulanus, eam minimè defendendam, sed consentiendum remigrationi Tridentum. Portuensis illam agendi rationem improbavit; dixitque, eam esse artem innectendæ moræ: debere potius à Pontifice aliquot ex Patribus Romam vocari ad morum emendationem ex ipsorum sententia statuendam; quo pacto palàm faceret, illam à se non subterfugi, sed pro sua virili parte promoveri: idque verbis aculeatis expressit, nihil animadvertens, à medico frustra præscribi pharmacum, quamdiu ab eo curari ægrotus recusat. Abricensis & Noviomenis hanc inducendæ causæ rationem improbarunt, (b) ne Synodus officeret juri suo, dum alium superiorem judicem agnoscebat. Idem Armacanus, sed modestis verbis exposuit; cui nihil à Legatis responsum: nam quanto validiores Bononiæ quam Tridenti manus habebant, tanto illis arctius ligabantur; cum sibi quisque persuaderet, in certaminibus ab illo injuriam inferri, qui eam facere potis est. Verum erga duos alios, qui audaciùs & per speciem contestantium verba fecerant, visum est, silentium aut comprobationem quamdam aut imbecillitatem animi futurum fuisse; ac proinde utrumque monuerunt, quæ per seipos ac publicè, quæ per eum, qui Synodo à secretis erat, ac privatim, quasi Ecclesiæ censuris

esse implicatos, quas Pontifex non obtemperantibus inflixerat. Lusitanus quoque ob jacta minùs reverenter in Pontificem verba fuit objurgatus. Quapropter hi tres se à proximo cœtu abstinere, ac duo priores apud eundem, qui à secretis erat, mentem suam explicarunt; Se quidem voluisse illibata servari jura Concilii quæcumque ea forent; non tamen obistere mandatis Pontificis, cui parendum esse censebant. Nec eorum excusationes rejectæ sunt; perinde ac uluvenit, cum certa criminis demonstratio nocet judici, & alterius poena detrimentum illi non emolumentum affert.

(a) 25. Febr. ex *Diario*, 26. Februarii.

(b) *Diarium*, 26. ejusdem mensis.

2. Hujus legationis delectus plurium Patrum suffragio in Præsidibus repositus. Hi verò primo loco (c) designaverunt Filolium Aquensem Archiepiscopum; qui annorum morborumque pondere missionem suam excusavit, per consuetam reverentis repulsæ modum, ubi quis à majoribus eligitur; cum fortasse nollet is inconsulto suo Rege apertam litem cum Hispanis suscipere: idque eò pronius crediderim, quòd comperio, à Gallicis Oratoribus fuisse variis nominibus substractos illi delectui cunctos reliquos ejusdem nationis, causantibus, par non esse, ut ad translationem defendendam seligeretur, qui aut illi non interfuerat (cujusmodi erant ii qui postea supervenerant) aut qui anceps autaverat in sententia, qualis fuerat Miropicensis; adeoque excepto Filolio nemo supererat eligendus è Gallicis. Itaque cæteri, quos Præsides proposuerant, & Patres comprobaverant, fuere Joannes Michaël Saracenus Archiepiscopus Materanus, Thomas Campegius Episcopus Feltrienis, Aloysius Lippomanus Episcopus Motonensis, idemque Veronensis Adjutor, Philippus Archintus, Joannes Baptista Cicala, & Sebastianus Pighinus Episcopus Salutiarum, Albertigenis & Alifanus. His additi sunt Hugo Boncompagnus, *Abbreviator*, ut vocant, & Hercules Severolus, Concilii promotor, qui omnes Romam celeriter adire.

(c) 26. 27. & 28. Febr. ex *Diario*.

3. Nec ibi multò post reddita sunt (d) Tridentinorum Patrum responsa: qui cum statuisset Tridento non discedere, modestissimas quasque religiosissimasque formas exquisiere, quibus hanc suam mentem Pontifici exponerent; adeoque integra epistola contexta fuerat vocibus ac sententiis submissionem, pietatem charitatemque spirantibus, cum eo aculeo, inter cæteros maximè penetrabili, quo pungimus, cum sine aculeo repugnamus, quasi non ob æmulationem, sed ob conscientiam. Significabant, Pontificium Diploma Religionis studio ac mansuetudine plenum, animumque Apostolicum redolens, à se fuisse compertum; ipsos verò semper studuisse per omnem animi demissionem illi obsequi: hinc effectum, ut iidem Tridenti perstiterent, cum translationem eo in sciò collegæ decreverunt; in quo optavissent, ne religiosissimus Cæsar pariter negligere: illic permansisse, quia reliqui professi fuerant eodem reversuros, statim ac malæ contagionis suspicio desisset, ac præsertim ubi Germani Concilio obsequi velent; perinde ac alterum citò contigerat, alterum paulò post perfectum fuerat tum ab egregia virtute Cæsaris, quæ bellum gesserat, tum ab illustri pietate, quæ fructum victoriæ ad Dei gloriam converterat. Argumento quod sibi objectabatur, nimirum oportuisse, ut vel cum reliquis Bononiam irent, vel significare Pontifici causas cur translationem

lationem rejicerent; respondere, se retentos fuisse ne abirent, ab iisdem causis, quas illi Decreto jam objecerant, cum Tridenti conficeretur. Ne autem Sanctitati suæ eas causas exponerent, excusari à persuasionem quam habuerant, ipsas scilicet scripto à se traditas, & in Acta relatas, Pontifici fuisse perscriptas à Legatis; adeoque non ex modica, sed ex ingenti reverentiâ se abstinuisse ab accessu ad Pontificem, ne ipsi molestiam suis postulationibus exhiberent. Si venisset unquam in mentem, id ipsi gratum futurum fuisse, quam porro difficultatem objici potuisse, quæ ab eo officio retardarentur? Ad alia longè majora obsequia se Apostolicæ Sedi obstrictos agnoscere, tamquam ipsius antiquissimos filios, qui numquam Patrem deseruerant, quique citrà invidiam non modò reditum juniorum aberrantium, hoc est Germanorum, exoptabant, sed obviam ipsis procedebant, ut eos invitarent, & parenti felicem illum, quem sperabant nuntium gratulabantur. Si Cæsar ipsos eâ postulatione anteverterat, Pontificem à se rogari, ut in animum induceret, id non ipsorum impulsu, sed suâ sponte ab eo factum, arbitrato, hoc ad Ecclesiæ Patronum pertinere, simulque excito ab ardenti studio adnectendæ nobilissimæ nationis Germanicæ reliquo corpori Catholico, & sub capitis obedientia reponendæ. Dolere se non mediocriter, quòd ipsorum commoratio Tridenti multis, ut Pontifex significaverat, offensionibus fuisset; sed sibi purgandis satis esse, hujusmodi offensionem non à se datam, sed ab aliis captam, cum etiam non paucos discessus collegarum offendisset. Laudes, quibus ornabantur à Pontifice, ipsius benignitati, non illorum merito referendas; à se verò accipi tamquam stimulos, ut easdem verè promerentur; eo tamen excepto, quod spectabat ad Hispanicam nationem, quæ reverà in Fide observantiâque erga Christi Vicarium semper excelluerat, in quibus neque se degenerasse sibi videri, neque à culpa solùm, sed à culpæ suspitione procul abesse. Sperare se à Pontificis bonitate, pietatis affluentiam nulli sibi fraudi futuram, nec meritum in crimen abiturum. Hic equidem mihi à risu temperare nequeo; dum Suavis, censor ille severus, tum Bituntini in Rhetorica, tum Concilii in Grammatica latinam formulam, *Ne nobis fraudi sit, vertit Italicè; Cbe non ci sia ascritto à fraude*, hoc est, Ne nobis adscribatur fraudi.

(d) *Data* 23. Mart. 1548.

4. Pergebant orare Pontificem, quando Concilii meta pax erat, ne se ad litigandum adigeret. Eam causam aut ipsorum esse propriam, aut Dei. Si propria, se paratos injuriam pati potius, quam inferre: si Dei, prout re ipsa erat, quem Patronum optari posse Dei Vicario præstantiorem? Abscinderet proinde Pontifex omnem judicii telam, Tridento Concilium restitueret, quod tamquam unicum Christianæ gentis remedium linguis omnium acclamabatur: ab illo reliquum gubernationis suæ cursum summa cum laude, maximeque decenter, pro ea quam gerebat personam celsissimam, fuisse peractum: ipsis persuaderi non posse, eundem sibi defecturum in actu postremo, in quo plausus non intra momentum, sed per æternitatem excitandus erat. Ne illi grave foret pro sua singulari humanitate æquo animo excipere, quæ paucis ipsi proposuerant; cum certi essent, si fortè multo majori cum peritia Sanctitatem suam alloquerentur, neminem certè ipsis amantiùs ac reverentiùs locuturum. Verumtamen eos sibi non usque adeò arrogare ex illius benignitate, ut in animo esset de eo differere, quod tantum Pontificem deceret, sed solum de eo, quod inde sperabatur.

5. In hisce litteris ut ea saltem exterior reverentiæ species placebat, quæ contemptus apertus declinabatur; ita facta à dictis discrepantia visa sunt. Et enim sicuti Patres Bononiæ Romam missi opponebant, aliud erat translationis, dum ejus deliberatio pendebat, obstitisse; aliud, non obtemperasse postea majoris partis Decreto, quod Præsides pro legitimo declaraverant; si adversus hoc obtineti à se jus aliquod existimabant, debuisset aut illi parere, donec irritum judicaretur, aut saltem intercedere, & provocationem coram iudice legitimo profequi: (a) nullam aliam extare promissionem de redeundo, nisi tenorem Decreti in protectione habiti, quo multæ conditiones requirebantur, ac potissimè nova Patrum deliberatio. Hujus excusationis simulationem ex eo deprehendi, quòd eam non adduxerant, cum à Patribus Bononiensibus per literas fuerant invitati, ut eo convenirent, Conciliumque continuarent; quin ne responso quidem illos dignati fuerant. Quòd omittatur defensio, cum alioqui judicis sententiæ obtemperatur, modestiæ sanè ac tolerantia tribui posse; sed quod Decretum legitimi Magistratus detrectetur, simulque recusetur apud superius Tribunal causam dici, vel juris diffidentia vel Tribunalis despicientia tribuendum.

(e) *Litteræ Legatorum ad Farnesium*, 4. Aprilis 1548.

CAPUT XVI.

Acta in causa translationis, quæ cum Cæsare egerit Ardinghbellus. Prosper Sanctacrucis missus in Galliam Nuntius.

1. **I**ta differabant Patres Bononienses, à Synodo Romam delegati, quos Pontifex in Senatu (a) audivit ore Archiepiscopi Materani, utpote dignitatè præcipui, loquentes. Promotor verò Severolus legitima translationis Acta Pontifici dederat. Hi quidem benigno responso accepto, spe ac laude mixto, agere jussi cum Cardinalibus, quibus id negotii datum fuerat. Legati verò (b) vetiti sunt interesse vel iis Patrum congressibus, qui Synodi functionem redolerent; adeoque privatim ab ipsis audiebantur, absque consueta Episcoporum assistentium frequentia, minores Theologi, quibus consilii non judicii ferendi jus erat. Nec ita multò post reversus est Julianus Ardinghbellus è Germania, (c) quò missus à Pontifice fuerat, ut simul ea de re, simul de Placentiæ restitutione ageret. De hoc postremo bonam spem retulit; libenter scilicet auditum iri, si quem Pontifex ad Cæsarem mitteret, qui cum eo conveniret de urbe vel restituenda. (adjectis tamen quibusdam cautionibus) vel compensanda. Quod spectabat ad alterum, nuntiavit, Cæsarem id temporis de Patrum reversione Tridentum taciturnum, dummodò neque pariter Bononiæ Synodus progrediretur, & Romæ translationis iudicio Pontifex superederet; interim verò in Germaniam Legati mitterentur cum amplissima facultate, quam tredecim capitibus Cæsar explicaverat, ut hæreticos conciliarent, nationique satisfacerent. Quod ubi conficeretur, Concilio non ampliùs opus fore, adeoque omnem de loco disputationem desitutam. De hujusmodi postulato Legatorum sententia hæc fuit.

(a) 22. Martii, ut in *Diario* 26. & 29.

(b) *Ex Diario*, 26. Martii.

(c) *Ex Diaria*, 29. Martii, & *ex mandatis acceptis à Sanctacrucio*, 28. Aprilis.

2. (d) Cæsari negari non posse id, quod Pontifex in responsione Mendoza reddita solemniter promiserat; tamen non nisi unicum mittendum Legatum,

cerbius exulceraret; cum gravis injuriæ loco habeatur, ubi id quod petitur, petitori in hostis gratiam negatur. Nactus itaque Pontifex tam implicatos undique nexus, existimavit illud saltem unicum sibi adfore temporis, quod omnia solvit, adjumentum; nec induxit in animum, Cæsarem ad memorati libelli promulgationem (l) progressurum tam citò, & absque permissu vel suo vel suorum administratorum, quos ille flagitaverat; quandoquidem Comitia nondum ad exitum recessumque consueverant. Et Legatus ipse jam scripserat, (m) ita se sperare; ex eo præsertim, quod Catholici Principes in responsione ad propositum libellum Cæsarem verbis paulò acerbioribus pupugerant, quasi vellet veterem Religionem mutare: unde hic indignatus, in suspitionem venerat, per eos Principes, ac præcipuè Guilielmum Ducem Bavarie, pacificationi obstacula conquiri, quò & tutiores ipsi ab illius armis, hac arte distractis, & potentiores tamquam partium Principes forent. Quamobrem Carolus subjungijufferat, mentem suam non fuisse, ut per eam libelli propositionem Catholicis suis è ritibus removerentur; sed solum ut palam fieret, ad quas tandem conditiones laici Septemviri, & quidam alii Principes Protestantés devenirent.

(k) *Diarium*, 16. Maji, 1548.

(l) *Litteræ Farnesii ad Poggium*, in *Hispania Nuntium* 15. Junii 1548.

(m) *Litteræ Sfondrati ad Farnesium*, 11. Aprilis 1548.

5. Legatus tamen illi considerandum objecit; Tamen ea libelli propositio, legitima illius comprobatio non esset, quæ ad Cæsarem non spectabat, sed quædam ad tempus permissio; tamen animadvertendum esse, multa in eo libello male sonare, ac frequenter adhiberi formulas parum sincere & ambiguas; quippe qui compactus fuerat ad inducendam conformationem quamdam in extima potius verborum specie, quam in intima animorum sententia. Ibi concedi Sacerdotibus ut in conjugio persisterent: quod quamvis non Divinâ, sed Ecclesiasticâ lege ipsis interdictum sit; non posse tamen eam legem laicâ potestate relaxari; multoque magis, quod hujusmodi lex saltem de conjugii post Sacerdotium contrahendis, omni memoriâ vetustior erat apud Ecclesiam non Latinam modò, sed etiam Græcam, adeoque Apostolica traditio numquam interrupta. Concedi laicis in Eucharistiæ susceptione usum Calicis, contra multarum Oecumenicarum Synodorum sanctionem. Utcumque foret, nolle sibi, Sfondratus ajebat, arrogare judicium de tanti momenti causis, sed à Romano Pontifice delectisque ab eo viris expectandum.

6. Cæsar animadversâ morâ & cautione Pontificis in comprobando libello, impatientius ferebatur studio sancientiæ concordie, cujus spem firmissimam tum ipsi tum Legato faciebat Bucerus, (n) qui fide publicâ fretus eò venerat, & apud Septemvirum Brandeburgicum morabatur. Ratus itaque Cæsar est, & conscientie suæ & Catholicæ parti se consulturum quorundam emendatione locorum, (o) quæ plurimum offensionis inferebant, adjectoque processio in hanc sententiam: Suam veterem voluntatem componendæ Religionis dissidia in Germania confirmabat; affirmabatque, id sperari non posse, nisi per Synodum Oecumenicam, quæ denique paucis ante annis ut Tridenti coalesceret, ipse impetraverat; postea verò cunctos novæ religionis affectas spondisse illius se Decretis subiecturos. Pergebat: Consulendum interim esse tam perniciosæ controversiis: hujusce rei gratiâ à viris præstantibus, Religionisque studiosis;

delatam ad se fuisse hanc doctrinæ formam, de qua fortasse utraque pars usque ad Synodi sanctiones convenire posset: cumque eam viris Divinarum Litterarum scientiâ præditis dispiciendam tradidisset, illos existimasse, eam doctrinam sanâ interpretatione explicatam Catholicæ Fidei haud repugnare, præter Sacerdotum conjugia, & Calicis promiscuum usum: in reliquum posse illam concordie prodesse, quemadmodum Cæsar quoque pro temporum conditione censebat. Itaque persistentibus omnibus in proposito adhærendi Concilio, ubi illud promoveretur atque absolveretur, se interim hortari Catholicos, ut suis in ritibus perseverarent; eos verò, qui nova dogmata secuti fuerant, ut communem ipsi pariter Religionem complecterentur, aut certè illius libelli tenorem servarent. Et quoniam ibi in quodam (p) capite sermone, ut tollerentur cærimonie, per quas superstitio facile induci posset; Cæsarem sibi reservare potestatem eas declarandi, & cuncta reliqua, quæ in dubitationem venissent, dissolvendi.

(n) *Litteræ Sfondrati ad Farnesium*, 11. Apr. 1548.

(o) *Litteræ Sfondrati ad Farnesium*, 26. Maji 1548. & *Diarium* 12. Junii.

(p) *Cap. 26. n. 6.*

7. Hoc Cæsaris Decretum potius non improbatum quàm comprobatum in Comitibus fuit, & non tam voce quàm silentio. De eo magis hæretici quàm Catholici conquirebantur; tum quòd lex æqua cunctis non esset, tum quòd tot in rebus cogentur suam doctrinam deferere. Quare non ipsi minùs quàm Catholici commentariis per typos in lucem editis libellum (q) acriter confutarunt. Sanctacrucius Nuntius, qui aliquot ante dies pervenerat, nonnisi post horam à Decreti promulgatione (r) à Cæsare admittus fuit. Idcirco frigidè exposuit quæ in mandatis habuerat; adjecitque, missionem ad illius libelli negotium fuisse præcipuè destinatum, quo jam promulgato, eam sine fructu vanescere. Cæsar factum excusavit, cautatus Comitia diutius protrahi non potuisse. Cum autem Nuntius verba jecisset de re Placentina, pro eo ac Ardinghellus cum Carolo egerat, hic interpellavit, dicens: Prius res publicas componendas quàm privatas, cujusmodi erat Placentina, quæ ad Farnesiorum familiam spectabat. Cumque sibi visus esset à Nuntio aliquid perstringi, subdidit, ratione quadam iram majestatemque spirante. Nihil actum à se, nisi quod probum & Catholicum Principem decuisset. Dura quidem, sed consueta Legatorum conditio est, qui ad postulandum cum potentioribus Principibus ab inferiore mittuntur, ut ob malè facta ipsi male dicta recipiant.

(q) *Auctores qui interim impugnaverunt tum hæreticos tum Catholicos*, vide apud Spondanum, *An. 1548. num. 7.*

(r) *Litteræ Nuntii ad Montanum* 16. Maji 1548. & *Diarium*, 21. Maji.

CAPUT XVIII.

Narrationes animadversionesque Suavis, de rebus à Pontifice in hoc negotio gestis, expensæ.

1. **N**arrat Suavis, Pontificem, cum prospiceret illius libelli promulgationem uti Catholicis simul ac hæreticis molestam, ita perniciosam non Apostolicæ Sedi, sed ipsi Cæsari fore, ne ipsum inde retraheret, illi leviter obstitisse; sed simul retinendæ possessionis gratiâ, ne profana potestas

Religionis leges ederet, mandasse Legato, ut callidè Cæsari significaret, persuasum esse Pontifici, eam libelli promulgationem fuisse meram permissionem Lutheranis factam, quæ cohiberentur, ne in deterius virent; quemadmodum prudentis Principis est minus malum ad evitandum majus permittere, nulla tamen varietate seu credendi seu vivendi Catholicis concessâ: nihilominus futurum fuisse opportunitatem, expressam hujusce rei declarationem haberi. Insuper refert, jussum à Pontifice Legatum, cum bona Cæsaris venia, antequam libellus promulgaretur, inde discedere; ne rem præsentiam suâ ratam faceret: atque hæc omnia ab eo peracta.

2. Nihil in his dicit, quod primo intuitu simile vero non appareat; sed nihil dicit, quod verum sit. Ut ordiar à postremo: non modò Legatus non discessit, antequam Interim promulgaretur, sed 26. Maji; adeoque undecimo post promulgationem die scripsit ad Farnesium prolixis litteris multa quæ perpenderat super libelli tenore; & quinto Junii scripsit illi Farnesius, quàm graviter ea de re Pontifex cum Mendoza conquestus fuerat. Ex quibus, & ex similibus querimoniis ad Hispaniæ Nuntium scriptis (a) constat pariter partem alteram falsam esse, hoc est, Pontificem rem (prout reverà erat) quasi meram permissionem interpretatum, indicasse per Legatum Carolo, eam sibi non improbari. Si Legatus in hanc sententiam nomine Pontificis fuisset Cæsarem allocutus, quinam potuisset Paulus extemplo tantum querelarum effundere? Si verò Cæsar hanc Legati indulgentiam penes se habuisset, quid causæ erat, cur novo Nuntio usque ad promulgationem libelli accessum negaret? Quis non intelligat id actum à Carolo, quia gnarus contrariæ in Pontifice voluntatis, prævidensque, à Nuntio promissum iri celerem Præsulum quos ille postularat adventum, adeoque petendam interim ab eodem æquam moram, voluit illius certaminis molestiam declinare? Præterea quid erat, cur postea Cæsar tot apud Pontificem excusationes congereret, & non potius consensum à Legato sibi significatum proferret?

(a) 13. Junii, ut ex *Archivio Barbarinorum*.

3. Nec plus veri continet tertia pars: nimirum, arte Pontificis effectum esse, ut libello permissionis non comprobationis species appingeretur. Si res ita contigisset, egregiam sanè laudem ejusmodi ars merita esset, nec ego Paulum eâ defraudarem: sed jam narravi, Sfondratum usque ab initio scripsisse, (b) id ipsum fuisse à Cæsare responsum iis, quæ Catholicis Principes objectarant. Postremò, quòd ait Suavis, languidè Pontificem libelli promulgationi obstitisse; quæro, quidnam amplius conari potuisset Pontifex, quàm ad eam retardandum Nuntium cum certis mandatis mittere, polliceri Præsules quàm celerrimè cum opportunis facultatibus, quas Cæsar petierat (tamen Galliarum Rex, unicum Pontificis eolumen tot inter impulsus Cæsareæ potentie, repugnabat) atque in-

tereâ tam frequenti, tam sollicito studio expendendam curare libelli doctrinam, ut animadvertens Cæsarem illius percupidum, posset illi tolerabilem aliquam ejus emendationem proponere? Ubi Pontifex ad eam impediendam aut imperiosus aut ferventi se gessisset, quidnam illi sperandum fuisset præter diminutionem per contemptum auctoritatis suæ? Num illi deerant exempla tum Clementis, qui dum prævalida subsidia Cæsari subministrabat, eundem retinere non valuit ab infaustra Religionis pace in Ratisponensi conventu; tum etiam sui ipsius, quòd dum adhuc diffidentia inter ipsum & Carolum non tam altè animos occuparat, Decreta Sprevia vel invitus inspexerat, ad quæ corrigenda coactus pro munere fuerat. publicas litteras paternis objurgationibus minisque plenas ad eum scribere? Cujusnam futura efficacitæ eâ temporum conditione putari poterant vetita Pontificis apud Cæsarem, quæ si profana spectentur, illi Placentiam ademerat; si Sacra, solemniter provocari jufferat ad legitimum Concilium de Pauli negligentia, ad eò eò coetu, quem Paulus pro Concilio habuerat, per tam minacem denuntiationem? Verum misera profecto in hoc Pontificum conditio est: illis tamquam Religionis supremis arbitris obtreçant hæreticorum sectæ; illis ob auctoritatem Ecclesiasticam profana potentia, ob ditionis æmulationem finitimi Principes obloquantur; illis aulici subditique innumerabiles insens, quia numquam saturi ob ingluviem inexplebilem, passim oblatrant: ac ne post mortem quidem eorum facta, prout evenit ceteris dominantibus, tuentur ii, qui sub illorum ditione degunt, cum hoc partium studium illis adimat conditio illius Principatus, qui unicus inter Monarchicos est nec jure nec consuetudine per successionem deferendus; adeoque ipsorum nomen historicum calumniis sic expositum manet, ut nullum planè eò magis impetum magisque destitutum superfit. Hinc est quòd Prudentius Sandovallius Pompeopolitanus Antistes, etiam Regium chronographum sese nuncupat, affirmare ausus est, Synodum à Paulo Bononiam Tridento fuisse traductam, ut adversus Carolum Petri Aloysii cædem ulcisceretur. Sed scriptor hic videtur mihi ex iis, quæ aut ipse legit, aut accepit ab aliis, perinde tractationes conficere, ut à somnio ex imaginibus in vigilia conspectis visa constanter Exemplum sit. Velascum & Vargas tamquam duos Oratores Cæsarem inducit, qui coram Paulo contestarentur Bononiæ, ubi Pontificem Aulamque id temporis adfuisse comminiscitur. Quodnam crassius patentiusque mendacium? Et tamen fama, nomen illud à terrenis heroibus adoratum, idolum quoddam est etiam ex hujusmodi nugis compactum: sed reverà ita compactum est in fluxis sui corporis partibus, quæ integro vivente mutantur; non item in solidis permanentibus, per quas idem vivens subsistit, cum mendacii sit defectio, veritatis perennitas.

(b) 11. Aprilis 1548.

HISTORIÆ CONCILII TRIDENTINI LIBER UNDECIMUS.

ARGUMENTUM.

Consilia Pontificis de libello Interim. Fœdus ab eo cum Gallis agitatum, sed non confectum. Leges ad Clerum Germaniæ reformandum, à Cæsare in Comitibus lata. Legatio Bononiensis ob Gallorum suspitionem Morono adempta, & Montano demandata. Capita de Translatione Synodi examini Romæ proposita, sed lentè discussa. Spes recuperandæ Placentiæ, at irrita. Cujusvis nationis Episcopi Romam accersiti ad disciplinam restituendam; inter quos aliquot ex iis qui Tridenti degebant vocati, eorumque excusationes. Consilii suspensio. Synodus Provincia Moguntinæ, ejusque Decreta de Imaginum ac Sanctorum cultu. Dissensio Parmæ causâ inter Pontificem & Octavium orta. Obitus Pontificis. Montani creatio, qui Julius III. nominatur. Res Pontificatus initio ab eo gesta, & præsertim Parma Octavio Farnesio restituta. Concilium ab eo susceptum Synodi Tridenti reponendæ; & quo pacto Galliæ Rex ad id inducatur. Conventus Augustanus Concilio universè se subjicit. Navata à Pontifice opera, ne Cæsar Parmæ possessionem Octavio turbet; variæque consilia ad id proposita, sed repudiata. Indicitur Tridenti Concilium, Octavii sollicitudo ob Cæsarianorum minas: & quæ cum Gallis agitatur. Studium Pontificis ad ea impedienda, sed frustra. Idem Pontifex à Cæsare incitatus ad arma opponenda, & quare ad minus malum evitandum permotus. Electio, & accessus Præsidentis ad Concilium. Ejus inchoatio. Transitus Tridento Hispaniarum Principis, & Bohemiæ Regis. Adveniunt Oratores Cæsaris, multi Antistites, & Ecclesiastici Septemviri. Belli initium, & eventa. Duæ contestationes Regis Galliæ nomine in Senatu habitæ. Litteræ & contestationes ab eo ad Concilium scriptæ, & quo pacto ibi exceptæ. Sessio duodecima celebratur Calendis Septembris. Prorogatio Decretorum usque ad futuram Sessionem, die undecimo Octobris indictam.

CAPUT I.

Variæ consilia de iis, quæ à Pontifice agenda essent post libelli Interim promulgationem. Agitatum cum Gallo fœdus. Nuntii missi, Dandinus in Galliam, Bertanus in Germaniam.

Dici vix potest, quantum animorum motum excitaverit libelli *Interim* promulgatio. Etenim primo aspectu creditum plerumque est, arrogatam sibi fuisse à Cæsare auctoritatem in rebus Fidei, eandemque exercitam in comprobandis doctrinis erroneis, & quæ sensus Ecclesiæ recentisque Concilii Decretis repugnarent. Quare hoc nomine de his conquestus est Farnesius apud Hispaniæ Nuntium, (a) ut eadem significaret Philippo Caroli Filio, virisque primariis illius religiosissimæ nationis. Imò Episcopus Ambiliatensis more desperantis Montanox (b) dixerat, actum esse de re Christiana. Pontifex tam opportunis remediis comparandis, quàm inutilibus effundendis querimoniis intentus, rem cum animo suo volutabat, & peritiorum sententias exquirebat.

(a) 13. Junii, 1548.

(b) *Littera Montani ad Cervinum, 7. Junii 1548.*

2. Ac primò quidem super Concilio Gallici Oratores Bononiæ commorantes, rerum publicarum experti, adeoque à speciosa temeritate non illecti, supra ceteros collimarunt, prout constitit ex eventu. Legatum itaque monuerunt, incassum expectari celebrem & fructuosam Synodum, ubi obstitet qui potiori parti Christiani orbis dominabatur. Proinde opportunum esse, ut à Pontifice legitima declararetur translatio, quò ne coloratum quidem jus Cæsari superesset ad continuandam

Tridenti Synodum, perinde quasi haud legitime inde digressam; postea verò usque ad commodiora tempora Concilium suspenderetur.

3. Montanus in ipsò æstu Germanicæ novitatis amplius exarserat, (c) regressusque in veterem sententiam suam, auctor erat, ut actâ Bononiæ Sessione, responsio promulgaretur (in promptu jam illa erat, clam à Catharino peracta (d) contestationi ab Hispani fisci Procuratoribus habitæ: tum verò hujusmodi sententiæ Decretum ederetur: Ob contumaciam repugnantiamque multorum opus esse, Synodum Pontificis præsentia communiri ac regi: cum autem is & ob gravissimum ætatis pondus, & ob alia insuperabilia impedimenta nequiret Romam discedere, decerni à Synodo, ut ipsa Romam contenderet. Etenim ajebat Legatus, per eam Episcoporum infrequentiam, inter tam validas oppugnationes fieri non posse, ut seu Bononiæ seu in alia qualibet urbe Concilium retineretur; & specie splendidum, & sanctionibus generosum, multoque minus, ut oppositus ille cœtus Tridento divelleretur. Unicum id temporis locum ad expedienda sacræ militiæ arma Romam esse, ubi Pontificis majestas, Purpuratorum splendor, publicorum Oratorum præsentia, multorumque Episcoporum interventus, qui variis in ea Aula muneribusungebantur, Cæsarianorum absentiam supra modum compensatura fuissent, sique fulgoris repercussu Tridentini cœtus oculos perstrictura, adeoque venerationem terroremque incussum iri cuiusque potentia, Decretis ac censuris quæ ibi aut ederentur aut cuderentur Suspensionem videri sibi imbecillum consilium, & obnoxium, pro eo ac sæpius observatum est, popularibus calumniis, quasi Pontifex nollet Concilium, quia morum emendationem nollet. Verumtamen animadver-

tens,

rens, suam hanc sententiam ne à Gallicis quidem Oratoribus foveri, cœpit pedem referre, (e) eorum consilio, de quo diximus, comprobato; cum hac tamen cautione, ut Pontifex Patres aliquot Romam accerseret ad reformandam disciplinam, & interim cuncta Tridentina Decreta de rebus Fidei disertè confirmaret, refractariis anathemate percussis. Sed cum fervidi planè esset ingenii, plus acuminis quàm firmitatis obtinebat; unde sæpius mutata sententiâ, ad eam, quæ sua magis erat, & ardentior, (f) revertebatur.

(c) *Littera Montani ad Cervinum, 21. Maji 1548.*

(d) *Littera ejusdem ad eundem, 31. Maji, & 16. Junii 1548.*

(e) *Littera Montani ad Cervinum, 24. Maji 1548.*

(f) *Ejusdem littera ad Cervinum, 31. Maji, & alia.*

4. Cervinus satius existimabat inhibitionem tolli, ut ita (g) Bononiensis Synodus in suam possessionem rediret, in cœtibus aliisque functionibus solemniter celebrandis, adeoque Patres jucundius honestiusque ibi consisterent; non tamen ad sessionis celebrationem veniretur, donec lapis omnis fuisset motus ad Cæsarem conciliandum; præsertim (h) quia nihil firmum extrui poterat in ope Gallorum. Nam cum actum fuisset de fœdere cum Henrico ad communem defensionem ineundo, is, decrepitâ Pontificis ætate observatâ, noluit tam attrito navigio se committere; proinde magnam depositæ pecuniæ vim pro vadimonio deposcebat.

(g) *Constat ex Montani litteris ad Cervinum, 7. Junii 1548.*

(h) *Extrat in variis litteris ac Diariis, præcipuè 5. Junii 1548. & in Historiis illorum temporum.*

5. Hæc tum de Concilio, qui summæ auctoritatis erant, meditabantur. Quod verò ad libellum *Interim* spectabat, multi suadebant, ut Præsules, quos Cæsar flagitaverat, in Germaniam mitterentur, quibus facultas simul inesset illius libelli in formam tolerabiliorem redigendi. Verùm Moronus, & prudentes aliqui ex Bononiensibus Episcopi, dispecto attentius (i) illius tenore ac proœmio, censuerunt, cum in eo esset mera quædam indulgentia, seu potius quædam restrictio, quæ Lutheranos coarctabat, haud expedire Pontifici, dum ea de re nimium laboraret, majorem auctoritatis suæ offensionem illic agnoscere, quàm revera esset, idque insperato successu; nec injungendum esse Nuntiis, ut libellum corrigerent: sicut enim confectus fuerat, quò à Protestantibus exciperetur; ita nunquam purgari adeò poterat, ut ne quid hæreseos redoleret. Quare si Pontifici manum admovissent, nihil aliud effectum iri, nisi ut cum auctoritate Pontificis liceret lutherizare.

(i) *Littera Montani ad Cervinum, 14. Junii 1548.*

6. Dederat Paulus veniam post promulgatum libellum Sfondrato redeundi à legatione; (k) cum reputaret, post legationem prudenter quidem, sed non feliciter ab aliquo ministro gestam, inter hunc, & Principem, apud quem diu fuit, ejusque Magistratus, invicem crassiorum quendam sanguinem ingenerari, qui ineptus planè est ad fiduciam, ad benevolentiam, ad spem nutriendam, præcipua in rebus agendis instrumenta; ideoque opportunius esse, alterum illi subrogare, in quo saltem æmulatio animi affectiones prælagiret, dissimiles iis quæ in altero displicuerant, & qui cum Principes administrari, qui sibi haud satisfactum ab altero querebantur, mutux gratificationi studerent, ne cunctis morosos se praderent. Non tamen discessit Sfondratus nisi circa Idus Julias, adventum Nuntii sibi suffecti prætolatus. Hic erat

Petrus Bertanus Episcopus Phanensis, non Paulo solum, sed Carolo acceptus, idemque Madruccio, sicuti narravimus, acceptissimus. Is verò adeò cautus fuit suspitionis evitandæ, ut Bononiæ iter faciens; festinatione prætentâ (l) ne Montanum quidem inviserit, haud ignarus, quàm alienis ab eo animis essent Cæsariani: qua de re acriter Legatus cum Farnesio conquestus est, ratus, per id adimi sibi existimationem in conspectu Concilii, cum vel maximè opus erat ut in honore haberetur, quò imminentem illius dissolutionem auctoritate præpediret.

(k) *Littera Farnesii ad Sfondratum, 5. & ad Poggiam, 13. Junii 1548. Bononiam pervenit 16. Julii, ex Diario.*

(l) *Ex Diario 19. Junii 1548. & ex litteris Montani ad Cervinum, eodem die.*

7. Fuit quoque missus in Galliam Hieronymus (m) Dandinus Episcopus Imolensis, nomine quidem ut Horatii Farnesii conjugium cum Regis filia conficeret, sed reverà multo magis, ut de rebus Concilii fœderisque transigeret: is verò eadem de causa, qua Bertanus, à suspecto comitatus officio penè abstinuit, cum ocreatus, & campestri habitu vix cursim salutarit Legatum, qui ea de re & cum eodem & Romæ conquestus est; eoque iracundius, quòd Dandinus cum primun ad Aulam accessit, in illius familiam cooptatus, (n) postea ejusdem ope, simul ac propriæ virtutis solertia, ad ampliora gradum fecerat; cum acerbius nihil contingat, quàm ab eo contemni, qui nobis conditione subiectus, & beneficiis obnoxius fuit: quò palam fit, nimis nos in ætimatione prolapsos, & in patrocinio deceptos. Verumtamen ille postea Pontificio solio admotus, brevi eorum utrique Purpuræ honorem largitus est, à quibus debito fuerat honore fraudatus; cum animadverteret, non despicatui, sed cautioni id fuisse vertendum, amaretque tunc in ministris eam animi firmitatem, quæ ne superiorem quidem rationem haberent, ut supremo naviter obsequerentur.

(m) *Littera Farnesii ad Poggium, 13. Junii 1548. & ad Sfondratum, 5. ejusdem.*

(n) *Ex litteris Dandini ad Episcopum Pharnensem, apud Cæsarem Nuntium 10. Febr. 1550. in volumine litterarum, quòd auctori communicavit Hercules Dandinus, Dandini Cardinalis hæres.*

8. Antequam Bertanus publicè destinaretur Nuntius, (o) Mendoza Pontificem prolixè allocutus sua quasi sponte ipsum hortatus est, ut in Germaniam Legatos mitteret, qui, ut idem arbitrabatur, aliquid commodi essent allaturi. Ad hæc Pontifex. Mirum planè esse, post *Interim* promulgationem id sibi proponi, cum obstructus illorum operæ aditus videbatur. Et per eam occasionem questus est, id accidisse postquam Sanctacrucis Nuntius illuc pervenerat, cum promissis Pontificis eo mittendi Præsules, ad illa negotia delegandos, & quo tempore nulla Cæsar premebatur necessitate stabiliendi Decreta, ut Comitia absolveret; quippe diu postea perstiterant, & adhuc perstabant. Dein vota Patrum Bononiensium significavit, qui ægrè ferebant, diutius non in Concilio, sed in quodam exilio commorari; enixeque postulabant, ut ipse in translationis causa sententiam ferret, ac certè aut manus aut pedes ipsis solveret. Tum exposulavit, dum ipse tantam Cæsaris rationem haberet, tam malè sibi repensum esse, spei Ardinghella factæ in re Placentina operibus minimè respondentibus: nec satis roboris esse responsioni à Carolo redditæ, non prius privata quam publica componenda; cum Placentiæ restitutio non privatim ad Farnesiorum familiam, sed publicè ad Sedem

dem Apostolicam, imo ad præsentem rerum publicarum statum pertineret: sibi nihil magis hæcenus nocuisse, quam quod nimiam in recto Cæsaris animo fiduciam collocasset; nam alioqui non incurrisset communem reprehensionem, quod ea omnia fisset consilia; sibi ab omnibus insinuata; quibus jam tum aut Placentiam recuperasset, aut certe Parmam ejusque ditionem extra periculum collocasset.

(o) *Litteræ Farnesii ad Sfondratum, 5. Junii 1548.*

9. Post hujusmodi colloquium Pontifex Bertanum misit. At verò Suavis sui commentarii operâ audet ea conjungere, quæ in aliorum monumentis conjuncta non sunt. Dicit, Bertanum missum fuisse ob leges quasdam à Cæsare propositas Comitibus die 14. Junii, ad Ordinem Ecclesiasticum reformandum; cum revera Bertanus Nuntii munere functurus, die nono (p) Romam discesserit, Impositum Nuntio fuit, ut de cunctis capitibus, quæ Mendoza significarat, cum Cæsare ageret; ac potissimum specularetur, num locus foret Præsulum missioni, quam Cæsar petierat, cum dignitate ac fructu; cum Legatorum munus non magis in linguæ quam in oculorum opera situm sit; nec magis in iis exponendis quæ à suis Principibus demandantur, quam in iis quæ à se visa sunt, ad eosdem Principes referendis.

(p) *Litteræ Farnesii ad Poggium, 13. Junii: & Diarium Massarelli die 17. ubi apparet, eo die Nuntium Bononiâ transiisse.*

CAPUT II.

Leges ad Clerum reformandum à Cæsare in Comitibus promulgata. Legatio Bononiensis Montano commissa, Articuli de translationis causa propositi.

1. Carolus admotis jam manibus negotio Religionis, in eo conventu rem à se perfici posse speravit, & quamdam Ecclesiasticæ disciplinæ correctionem proposuit: quæ ea plane est, quam supra indicavimus à Suavi commemoratam, quæque ab eo tanquam optima commendatur; simulque adjicitur, eandem Romæ non displicuisse, nisi ex eo, quod absque Pontificis auctoritate confecta esset, eique relaxandarum legum usum coarctabat. Reipsâ veritas quasi flamma quædam est, quæ utcumque recondere sinu studeas, per os tamen translucet. Hanc disciplinæ emendationem affirmat Suavis sanctissimam, & ex altera parte Romæ non displicuisse, nisi quatenus Princeps laicus in rebus Religionis & supra Sedem Apostolicam exercebat potestatem. Igitur Romæ sensa tyrannica non sunt, nec bono publico perniciofa, quod Suavianum voluminis scopus est: sed probantur Romæ leges optimæ, dummodo pulchro corpori haud desit anima quæ in legibus legitima potestas est. Et sanè quia hujusmodi defuit anima, ea Cæsarea sanctio, quamquam postea simul cum *Interim* promulgata fuisset secundâ Julii in recessu Comitiorum, fuit veluti partus emortuus, adeoque ita, ut numquam viveret, nata est.

(a) *14. Junii ut in Diario.*

2. Contigit interim, quemadmodum passim increbuit fama, ut Gallici Cardinales, quorum operâ foedus inter Regem ac Pontificem ad defensionem mutuam agitabatur, Paulo proponerent, (b) in rem non esse, quod in tanta auctoritate ac vicinitate Moronus pertaret. Cæsari & ortu & affectu obnoxius. Quamobrem induxit Pontifex animum, ut illi sufficeret in legatione Bononiensi

Montanum Cardinalem, eò in Gallos propensionem, quò durius habitum à Cæsarianis; eademque operâ fiebat, ut per eam accessionem proveniret, (c) supra ea quæ ipsi pendebantur ex legatione Concilii, compensaretur jactura reddituum Papiensium, quos ei Gonzaga interceperat. Verum quò subsidium aliquod Morono suppeditaretur, quod simul esset rei bene gestæ luculentum testimonium, (d) portionem aliquam proventuum, quos Concilii legatio Montano conferebat, & aliquam etiam ex iis fructibus Pontificiæ, ut vocant, *Datarie* eidem Morono attribuit. Quin revera hic veniam deponendi numeris petierat: & Pontifex, (e) sive id verum fuerit, (sive obtulerit suavitatis gratiâ, evitandæque offensionis studio) negavit illud fuisse postulatam à Gallis, & ejusdem in gesto Magistratu operâ collaudatâ, se festinasse professus est, ut successori Papiensem jacturam compensaret. Moronus verò non mediocrem præse tulit lætitiâ, quod voti compos jam esset, vel ex animo, vel quia in ictibus hujusmodi, adversus quam in plagis corporis, qui se vulneratum fatetur, malum auget; qui se intactum simulat, minuit.

(b) *Ex Diario 26. Junii.*

(c) *Ex Diario 20. Junii, & ex litteris Farnesii ad Cervinum 23. Junii: & ex Actis Consistor. 13. Julii.*

(d) *Ex Diario 16. Julii.*

(e) *Litteræ Cervini ad Moronum, 4. Junii, & 6. Julii 1548. & Massarelli Bononia ad Cervinum 19. Maji, & 20. Junii ex Commentariis Cervinorum.*

3. Non modicam inferebat Pontifici sollicitudinem translationis causa: nolebat enim vel intempestiva sectione illam potius exulcerare, quam decidere, vel quasi per ignaviam metumque in silentio desituere. Quare ut eam agitatum haberet, possetque honestius, quandocumque liberet, absolvi, curavit, ut à delectis Cardinalibus in quindecim capita ejus cognitio patiretur: (f) quorum singulis, constat ex Actis, doctissime fuisse responsum à Patribus, qui Bononia advenerant. De his & cæteris omnibus inter Pontificem cœtumque Tridentinum agitatis, quæ summam recensimus, nullam Suavis noticiam præ se fert. Nos planè hic omitemus minutim referre ea capita, adjectasque eorum singulis rationes, ut à lectoribus eam molestiam arceamus, quam asserunt disputationes probationesque earum rerum, quæ disputationem respuunt, & probatione non indigent; cum in quæstionem trahi non possit, licere Oecumenicæ Synodo cum duabus tertiis suffragiorum partibus, cum auctoritate Legatorum, peculiarem ad id facultatem à Pontifice obtinentium, cum iteratis consiliis, cum jurato peritorum hominum testimonio, & ob imminens cunctisque notum vitæ periculum, ex uno in alterum locum commigrare; quod exemplis recentibus tum Concilii Papiensis sub Martino, tum Ferrariensis sub Eugenio confirmabatur. Quapropter Cæsar ipse, intelligens causam sustineri non posse, illam perpetuo suppressere somno studebat, ne eandem cerneret decreta adeoque inhonesta morte occumbentem. Proposuit igitur Bertano, ne per sex menses ea lis agitaretur, atque interim Concilio superfederunt, (g) missis in Germaniam seu minoribus Præsulibus, seu Purpuratis, cum facultatibus aliis expositis. Pontifex verò, Episcopis ex omni natione Romam accersitis, morum emendationem constitueret.

(f) *Diarium, 29. Junii.*

(g) *Diarium, 1. Augusti. 1548.*

4. Hujusmodi responso accepto, Montanus censuit (h) rem esse faciendam. Etenim nisi aliqua

aliqua ratio excogitaretur, qua posset cum dignitate recedi, Cæsar adeo processerat, ut opus foret cum illo, quasi per quamdam monomachiam speciem congregari, in quo præter publicam offensionem, periculum etiam extitisset (amissa jam opportunitate ea peragendi quæ primus translationis æstus ferebat) quò pleniùs Cæsari satisfaceret, facultates excipiendi reconciliandique hæreticos, & schismaticos amplissimas concedendas, supra quam umquam à quocumque Pontifice concessæ fuissent, quidquid severior cautio quorundam Theologorum opponeret. Sed præter eas, agebat ille, tunc à Cæsare quasdam alias facultates peti numquam usurpatis, inter quas erant quæ certè delegari non possent, utpote Jure Divino soli Pontifici reservatæ: eas quidem concedere non licere, sed neque eas negare tutum esse tam fervido tamque valido petitori. Proinde satius esse, rem committi iudicio Præsulum, qui ad formandas disciplinæ leges erant undique convocandi, quorum consilio repulsa & venerabilior & tolerabilior redderetur.

(h) *Litteræ Montani ad Cervinum, 14. & 25. Augusti.*

5. Quod spectabat ad ministrorum missionem cum facultatibus quas diximus; existimabat, quamquam si Præsules mitterentur, minus foret dispendii, Cardinales tamen præferendos, quippe & honorificentius, & fortassis efficacius rem acturos; adeoque ad eam missionem suadebat inter illos unum ex Concilii Legatis eligendum, ostendens id Cervino convenire, non sibi, quem negabat ad id muneris idoneum esse, non virtutum modo, sed virium egestate. Non tamen temeraria fortasse fuerit suspicio, eum sperasse, in se, utpote antiquiorem, caluram electionem ad tam præclaram provinciam, qua Pontifici simul ac sibi posset Cæsaris benevolentiam recuperare; cum apud Principes in more sit, ad sustentandam promovendamque ministrorum fidem, velle ut is reconciliatiois sequester sit, qui ob fidem ac studium fuerat offensionis administer. Verum de causa translationis ille frequenter monuit; ut si tractatio cum Cæsare protraheretur, (i) ne absque decisione ea causa penderet, vel saltem absque occulta Pontificis declaratione, solis Legatis patefacta; ne, si vacaret interim Sedes, Cæsari superesset ulla tituli species, affirmandi Concilium Tridentinum persistere, & ad ipsum Pontificis electionem pertinere: quod tamen consilium perfici non poterat, nisi per inaccessum arcanum, ne Cæsar irritaretur ad provocationem prosequendam, quam suo nomine Mendoza interposuerat (& cujus confirmandæ potestatem fuisse illi traditam exploratum erat, ita tamen (k) ut non nisi in quibusdam conditionibus eâ uteretur) & res in schisma prorumperet. Sed de hoc postremo consilio infra loquemur.

(i) *Litteræ Montani ad Cervinum, 1. Novemb. 1548. & 14. Aprilis, & 8. Jun. 1549.*

(k) *Constat ex litteris Farnesii ad Nuntium Gallia, in volumine Burghefortum, cui titulus est: Paulus III. Litteræ Farnesii Cardinalis.*

6. Quod spectat ad aliam consilii partem, eò Pontifex propendit, ut Cæsari per delegationem, quam optaverat, satisfaceret: sed in eo firmus, quod illi per Sanctacrucium significarat, Præsules, non Purpuratos elegit: (l) fortassis etiam, ne cogeretur altè Madruccium offendere, ipso post habito. Itaque designavit Bertanum tunc ibi Nuntium, Lippomanum Veronensis adiutorem, & Pighinum ad Ferrentinam Ecclesiam paulo ante translatum; qui duo inter eos erant, quos ad pro-

pugnandam translationem Synodus Romam legarat.

(l) *Ultimo Augusti, ut in Actis Consistor.*

7. Hic verò Suavis graviter labitur, dum narrat, Nuntios haud missos à Pontifice cum facultatibus quas Cæsar flagitarat, hoc est, confirmandi saltem ex parte quæ ipse statuerat in Comitibus; sed cum aliis, Pontificis dignitati opportunis, videlicet, amplissimas venias absolutionesque indulgentibus, quippe ad ejus auctoritatem in illis regionibus sustinendam maximè accommodatas. Ignoravit ille, hujusmodi amplissimas facultates iteratis Cæsaris petitionibus fuisse impetratas, qui tredecim capitibus distributas postulavit, & hæc in re inter Pontificis Consiliarios variasse sententias, reputantes, non aliunde magis elevari prohibitionum reverentiam, & horrorem scelerum, quam ex remissionum facilitate, quæ beneficium in maleficium penè convertunt: quidquid autem indulgeretur aberrantibus, ut in viam reducerentur, justitiæ nomine postulatam iri ab iis, qui ne vestigium quidem deflexerant. Quare tamen Romano in cœtu plerique tandem ad benigniora devenerint, ut tanta perditorum multitudo ad bonam frugem quacumque ratione alliceretur; tamen non modo nihil profusum est per prodigiam sponte exercitam ad obsequii aucupium; sed in duobus capitibus ex tredecim, pro quibus Cæsar institerat, Nuntiis denegata facultas est. Hæc fuerunt, ne aut Religiosis professis per ullum laxamentum permitterent conjugium; de quo observatum fuerat, (m) plurimorum sæculorum spatio quatuor dumtaxat hujusce relaxationis, professis Religiosis factæ, exempla reperta; ex iis verò tres post susceptos liberos ad cellam reversos: aut sinerent Ecclesiarum fundos, à laicis iam occupatos, retineri. Pollicitus tamen est Pontifex, se in utroque capite clementer acturum, ubi in peculiaribus rerum conditionibus honestam causam agnosceret. Nec solum de his facultatibus Cæsariani conquesti non sunt, prout Suavis affirmat; sed Bruxellis cum lætitiâ exceptæ fuere, sicuti Farnesius significavit Hieronymo à Correggio, in mandatis paulo post ad illum missis, (n) cum ad Cæsarem suo nomine, rei Placentiæ causâ, ipsum legavit. Idem quoque luculenter testantur litteræ Pighini Nuntii ad Cervinum, (o) in quibus narrat, Cæsarem, ejusque administratos, recensitis facultatibus fuisse contentos, solumque cupiisse, ut Nuntii eandem potestatem aliis delegarent, quo tolleretur suspicio, quasi spe inani lactarentur, donec Placentini negotii exitus cerneretur: & in eo pariter convenere.

(m) *Mandata Nuntiis tradita extant in volumine ex citatis in Archivo Vaticano.*

(n) *Extat in Bibliotheca Ducum Urbinarum.*

(o) *Bruxellis, 26. Januarii 1549. inter commentaria Cervinorum.*

8. Verum Suaviana interpretatio Diplomatis, quo facultates memoratæ continebantur, nos ad Historiæ seriem interrumpendam compellit, Scribit, illud Diploma multorum sermonum causam fuisse, in primis, quod haberetur in procæmio, inter urgentes Ecclesiæ turbas Pontificem solatio affectum fuisse ex promissionibus per Petri Sedem à Christo exhibitis, maximè verò postquam ipse Oecumenicæ Synodi remedium advoverat. Perinde quasi (observat Suavis) non alio Ecclesia fundamento niteretur, nisi Pontifice, & sexaginta Patribus Tridentinis. Et tamen ut sexaginta illi Patres Pontificis auctoritate cogerentur, tot Comiticia fuerant celebrata, tot itinera ad Reges suscepta,

cepta, tot prolixæ rerum tractationes per universum Christianum Orbem habitæ: & tamen illorum sexaginta Patrum Decreta ab eo collecta tantum Ecclesiam illustrarunt & confirmarunt, quantum ne ipsa quidem invidia possit inficiari: & tamen ea Christianorum pars, quæ noluit in ipso, & in illis sexaginta Patribus inniti, Ecclesiam conflavit adeo discordem, adeo deformem, adeo belluis consimilem, ut unicuique videre licet. Si Christo ars fuit, per paucos piscatores Orbem terrarum, idolorum cultorum, ab impia superstitione ad Fidem revocandi; certè ars ipsi non defuit, per sexaginta Episcopos Christianum Orbem ad meliorem frugem reducendi. Quin etiam, amota quacumque Dei supra naturæ ordinem molitione in profanis pariter principatibus paucorum è capitibus pendet populorum innumerabilium seu tranquillitas seu perturbatio.

9. Dein adjicit, Ingenti fuisse arrogantia scriptam facultatem, Reges ac Principes ad honores, ad famam, ad dignitatem pristinam revocandi. De hoc argumento haud equidem hic disputandum puto. Revolvantur Historiæ Ecclesiasticæ, consulantur Theologi, Canonumque periti.

10. Pergit narrare, Contradictionem fuisse observatam in potestate fideles absolvendi à juramentis illicitis, cum hac absolutione illi non egeant. Par etiam fuerat, ut censores isti repugnantia notam inurerent Judicum sententiis, quando hominem criminis accusatum hi tamquam innocentem absolvunt: siquidem innocens nullo criminis, ludentæque noxæ vinculo ligatur, à quo absolvatur oporteat. Unicuiquæ in promptu responsio erit, ipsam sententiam, qua accusatus declaratur innocens, absolutionem vocari. Ita pariter cum per legitimam potestatem declaratur, opus iurejurando promissum esse illicitum, per idipsum solvitur iusjurandum. Præterquam quod interdum etiam ex hominibus juramenta extorquentur injuriâ, hoc est fraude, vel minis; quorum observatio cum sit licita ex parte jurantis, ad eam præstandam obstringitur apud Deum, quippe testem ab homine suæ promissionis appellatum: sed æquitas postulat, ut eo nexu ab illo qui Dei locum obtinet, homo solvatur.

11. Ineptius est quod de altera contradictione Suavis subdit, quæ continebatur in concessione calicis, ad eos coarctata, qui credunt Ecclesiam non errare, dum eundem calicem laicis negat: *Quo enim pacto, inquit ille, fieri possit, ut quispiam crederet, & postularet hujusmodi prohibitionem dissolvi? Nimirum eadem ratione quicumque alicujus legis relaxationem à Principe postulat, eum tacite arguit erroris in ea lege sancienda. Quicumque privilegium petit, vel ut in privata sua domo sacrificium celebretur, vel ut ante præscriptam ætatem sacros Ordines suscipere possit, existimet necesse est, in hujusmodi prohibitionibus Ecclesiam deerrasse.* Enimverò Dialecticam usque ad Suavis ætatem ignoratam! Quænam intervenit repugnantia ex una parte, in credendo Ecclesiam non errare, dum hæc universè prohibet; & ex altera, in petendo peculiari quodam legis laxamento, quo alicujus hominis vel provincie pietati propensionique satisfiat?

12. Postea quasi summè ridiculariam depingit conditionem, quæ præscripta fuit in absolvendis cœnobitis, qui claustra sui Ordinis deseruissent, nimirum, ut religiosâ veste interiùs amicerentur; *Perinde ac si, inquit, regnum Dei quidam esset habitus, seu vestimenti forma: quæ si palam non appareret, saltem necesse foret ut clam interiùs gesta-*

retur. Hæreticorum mos est, hanc vestium colorumque distinctionem deridere, perinde quasi in profano pariter Principatu ea cum fructu ac dignitate neitiquam usurparetur; & quasi vestis ipsa luculentum ac perpetuum monumentum non esset, tum gerentibus tum spectantibus, propriae cujusque professionis. Quod si secus, cur inter omnes hominum nationes convenit virilium muliebriumque indumentorum discrimen? Jam verò quando agebatur uti transfuga ad Ecclesiam gremium suaviter reducerentur; quò humanæ imbecillitati consultum foret, indulgebatur Regularibus apostatis, ut neque nexibus, qui sibi visi fuerant intolerabiles, denuò sese obstringerent, neque admissi jam sceleris publicam quodammodo exprobrationem induerent: adeoque exigebatur, ut occultam quamdam afflictationem objurgationemque secum ferrent in hujusmodi habitu & colore, quotidie ab ipsis & surgente & cadente luce conspiceretur. Quisquis hoc deridiculo habebat, satis comprobabat, id quod Sapiens de risu domicilio nos edocet.

13. Risum potius meretur Suavis, qui narrat id quod ignorat. Exemplo sint quæ hic subjicit: *Quamquam festinè fuissent Nuntii designati; eorum tamen profectio in annum proximum dilata est, ed quòd Cæsari haud placuerat ratio in mandatis apposita ipsi assistendi, ejusque sanctionibus auctoritatem impertiendi.* Et tamen mox perspicent nostri lectores, (p) Nuntios confestim Româ profectos; Pighinum verò Bononiâ transiisse non teriùs quàm decimo septimo à sui designatione die: ejusque litteræ extant paulò post in Germaniâ conscriptæ: discrepantia verò promissarum facultatum post Nuntiorum adventum orta, non ex causa à Suavi probata, sed ex alia, quàm palam faciemus, extitit.

(p) Apparet ex iis, quæ in margine citabuntur.

14. Ad rerum ordinem redeamus. Peractâ ex voto Cæsaris Nuntiorum missione, duo reliqua per Bertanum à Carolo postulata difficiliora perfici poterant. Suspensioni (q) non perinde Rex Gallia assentiebatur, ac eam ipsius, Oratores Bononiæ suaserant; cum ei videretur, dum Synodus extabat, eam à Cæsare spectari quasi nubem quamdam, unde sibi procellam formidaret, si vela ipse expanderet aurâ fortunæ potentiaque turgentia. Quin pollicitus jam Rex suos Præfules Romam mittere (r) ad deliberandum de reparatione disciplinæ, simul apud Nuntium questus erat, Synodum in gratiam Cæsaris otari. Cui responsum fuit, potius otari in gratiam pacis concordiaque communis, quæ in ipsius etiam Regis commodum redundabat. His itaque sensis à Rege patefactis, haud licebat Pontifici, post missos eo cunctante Nuntios in Germaniam, cunctis illius votis assistere; sic enim & maximum fulcimentum amitteret, & simul Principes doceret, rationem pertrahendi ad sua vota Pontificem eam esse, quæ Cæsar utebatur; idque eò magis, quòd Gallus (s) hominem sibi à secretis ad Pontificem legarat, qui fœderis negotium urgeret: & eâ tempestate spectatis Italiae rebus, majori ob propinquitatem Gallus habebatur in pretio, cum jam in Subalpinam regionem descendit, magna tunc ex parte ab eo possessam, (t) quò cum Rege collocaturus Ferrariae Dux se contulerat, Pontifex verò ut Parmam in tanto rerum tumultu retineret, (u) cum Guisio Cardinale jam eò devenerat, ut ipse postulatam pecuniam Lugduni deponeret, ut aboleretque abusus jurisdictioni Ecclesiasticæ adversantes in Provincia, in minori Britannia, in Delphinatû, in Sabau-

Sabaudia, & Pedemontana ditione; hoc pacto rem etiam sacram eo fœdere promovente, adeoque declarationem sumptumque Pontificis cohonestante, qui vicissim, quo Gallum securiorem redderet, haud recusabat beneficiarium jus in Parmæ Principatum ab Octavio in Horatium Castri ducem, novumque Regis generum transferre; Castri verò Ducatum aliaque per compensationem Octavio tradere. Id autem nolebat reipsâ præstare, nisi post depositam Romæ à Gallia Rege pecuniam, adjunctamque simul cum ab eo, tum ab Helvetiis Gallo adhærentibus ad stipulationem, ne prius arma Cæsaris in se provocaret, quàm vallum extraxisset. Cum igitur suspensioni Concilii, quàm Cæsar expetebat, Rex obstaret, non poterat Pontifex in hujusmodi rerum conditionibus, ut alteri satisfaceret, alteri displicere. In alia verò parte, à Cæsare proposita unâ cum suspensione, hoc est, in disciplina legibus statuendis, Cæsariani promissis minimè responderunt, sicuti palam fiet.

(q) Litteræ Montani ad Cervinum, 22. Sept. 1548.

(r) Diarium, 29. Sept.

(s) Diarium, 23. & 27. Augusti. & 1. Sept.

(t) 12. & 16. Aug.

(u) Cuncta extant in litteris Farnesii ad Gallia Nuntium An. 1548. in Archivio Burgheforum.

15. Perrexerunt interim sollicitè Nuntii: & quoniam in Germania fuerat typis vulgata Germanorum Ecclesiasticorum epistola ad Pontificem pro restitutione Tridentini Concilii, & Mendozæ contestatio, quæ duplicis in Pontificem libelli speciem ostentabant; injunctum est, ut Bononiæ typis impressæ vicissim ederentur, quasi ad preces defensionemque Synodi illuc transgressæ, responsiones illæ reddita; alteri per Diploma, (x) alteri in Purpuratorum Senatu: & plurima illarum exemplaria Pighino tradita, qui primus è Nuntiis in viam se dederat, ut ea opportunè distribueret, nec per ostentationem, quasi irritaret, nec per formidinem quasi causæ diffideret.

(x) Diarium, 18. & 19. Julii, 3. & 4. Augusti, & clarius 19. Sept. 1548.

16. Is Tridento iter faciens, (y) nactus est Hispanos Antistites, maximo laborantes tædio ob diurnam & inutilem commorationem in tam injuncta statione, rerumque omnium indigente. Iter per Germaniam profectus, tenuem quamdam (z) exterioremque speciem Religionis animadvertit, per vim à victoriis edictisque Cæsaris inductam, sed animos hæreticos ut cum maximè. Proinde Sacra sine auditoribus celebrabantur, & vix erant, qui facultatum usum à Nuntiis posceret, aut illos, prout mos est, blandiùs exciperet. Hinc satis liquebat, omnem operam, præter eam quam ferrum impenederet, irritam casuram. At verò quod spectabat ad controversias cum Cæsare de Concilio, (a) ubi primum ad Aulam accessit, in spem aliquam concordia venit; longeque majorem in suis litteris (b) Bertanus significavit, præ se ferente voluntatem Cæsare, ut Tridentini Præfules, certè eorum aliquot Romam adirent, morum emendationem adjuturi. Sed difficultatem (c) simul offendit in Diplomatum Nuntiorum, quòd ibi facultates non pro eo ac optaverat explicabantur. Quapropter eos monuit, opus esse, ut antequam quidquam agerent, Diplomata refererentur. Interea verò perrari erant, (d) quibuscumque eorum potestas exerceretur. Volebat potissimum Cæsar, ut per Diploma declararetur, relaxationes concedendas vim habituras usque ad futuri Concilii sanctionem. (e) Ad quod respondit Pontifex, postulato se assentiri non posse; hoc enim pacto indicasset, Concilium auctoritate si-

Hist. Concil. Trid. Pars II.

bi antecellere, ac jus habere ratas vel irritas suas concessionem reddendi: satis esse Cæsari, quòd ipse proximè superiori experimento cognoverit, haud se difficilem præbuisse in complectendis, super hujusmodi rebus, Patrum sententiis; usque adeo, ut ipsis facultatem tribuerit à se concessa revocandi. Tandem post menses aliquot (f) Diplomata hoc modo fuerunt composita: In arbitrio Nuntiorum reponi (g) temporis contractionem, quo duraret permissio Eucharistiæ sub utraque specie sumendæ, & similes; ita tamen, ut ultra exitum Concilii eas impertiri non possent: atque ita dabatur Cæsari, ut illas ad id usque temporis Nuntiis largiri liceret.

(y) Ejus litteræ Tridento ad Cervinum, 1. Octobr. 1548.

(z) Pighini litteræ ad Cervinum, 11. Octob. 6. Nov. & 26. Dec. 1548. Augustâ.

(a) Litteræ Pighini ad Cervinum, 13. Decemb. 1548.

(b) Litteræ Montani ad Cervinum, 14. Febr. 1549.

(c) Eadem Montani Litteræ.

(d) Diarium 20. Nov. 1548.

(e) Litteræ Montani ad Cervinum, 24. April. 1549.

(f) Litteræ Montani ad Cervinum, ultimo Junii, 1549.

(g) Litteræ Farnesii ad Bertanum, 26. Aprilis 1549. in dicto volumine Burgheforum.

17. Sed ne his quidem permotus est Carolus, ut Tridentinos Episcopos Romam mitteret. Quare augebatur in Montano suspicio, eam esse cohortem quamdam Tridenti detentam, ut occumbente Pontifice ingens aliquod moliretur; adeoque suum vetus consilium promovebat, nimirum, ut Pontifex scripto legitime testaretur, causam translationis à se assumptam fuisse, lentiusque agitaram, ne quæ schismatis ansa præberetur; sed ex senii gravitate vereri se, ne causæ finem mors anteverteret, ac proinde, ne quod ad arcendum schisma suscepterat, schisma excitaret. Itaque quò longius hujusmodi periculum arceretur, se declarare, cum ex Actis, tum ex aliis certis argumentis, sibi comperit esse, translationem ritè peractam fuisse, eamque tamquam legitimam denuntiare, ab omnibus recipiendam, gravissimasque censuras detrectantibus intorquere. Verùm contra Cervinus admonuit, cunctatione opus esse; cum res tam occultè peragi non posset, quin pluribus quàm tribus innotesceret: (h) unde timendum erat, ne patefacta perniciosos motus ciceret. Præterquam quòd haud solidum animadvertibat fundamentum illius suspensionis, quæ Montanum angebat, rapiebatque in tam violenta consilia: quandoquidem Cæsar ipse in mandatis Madruccio traditis, ac Paulo exhibitis, declaraverat, electionem Pontificis, etiam persistente Concilio, ad Cardinalium collegium pertinere. Quare tum ea de causa, tum quia ejus Præfules Tridentini numquam quidquam per Concilii speciem agere ausi fuerant; tum etiam quia ceteri Antistites ac Principes Bononiensem Synodum comprobarant, sperandum Cæsari non esse, in eo eventu prætextum ullum creandi in urbe Tridentina Pontificis, nisi talis, qui à fidelium pietate venerationis & obsequii loco infectionem abominationemque tamquam spurium experiretur: cum ingentia turbarum molimina minimè suscipiantur, ubi nec rerum species suppetit ad jus persuadendum, nec sine hac persuasionem robur est ad rem conficiendam.

(h) Litteræ Cervini ad Montanum 15. Julii 1549.

CAPUT III.

Nova de Placentia rebus agitantur consilia, sed sine fructu.

I. Hoc pacto controversia de Concilio neque componebatur, nec in apertum dissidium rueret.

ruebat. Speravit, sicuti diximus, Cæsar Placentia quasi hamo Pontificem ad sua vota pertrahere: sed ex adverso, Placentiæ occupatio suspiciosiorem Paulum reddidit ad introspectanda Caroli consilia, adeoque difficiliorem ad illius postulata. Tamen vel ipsi Pontificis clientes existimabant, eam in illo cautionem lentitudinem profectam esse à recuperationis cupiditate, suæque familiæ amore, quò justæ indignationis impetus frangeretur: atque hæc erat Montani opinio, & aliquorum Præfulum Concilii studiosorum. Sed qui apud Pontificem aderant, atque ad penitiora consilia admittebantur, intelligebant Principibus in contentionibus, quò reverà prudentes sint, opus esse, ut se timidiore haberi patienter tolerant, quales postea forent; ita se gerentes, si ipsa eorumdem potentia tanta esset, quantam vulgus opinatur: ad quam opinionem basim scilicet Principatus, sustinendam, necesse est, experimentum declinent, ut falso credi possit, ingentes in ipsis vires esse, exiguum animum. Pontifex itaque maluit rem per negotium agitare, quippe magis Ecclesiastico Principi consentaneum, minusque periculosum; adeoque Julium Ursinum misit ad Cæsarem, quo res Placentina potissimum, itidem ac Patribus, quos memoravimus, res Concilii præcipuè nitebatur. Ursinus verò, juxta ac reliquis usu venit, qua proprii voti lenocinio, qua verborum generalium blandimentis inescatus, quibus sagaces Principum administris primis in congressibus utuntur, (a) Romam rediit, & rem prope confectam retulit; sed hujusmodi spei res quæ verebantur in Italia minimè responderunt. Etenim paulò post (b) Moroni protectionem, (c) atalanus quidam, illi sanguine conjunctus, jussu Pontificis in Æliam arcem conjectus est; quòd ipsi imputabatur, fuisse molitum, Bononiam per fraudem Cæsarianis tradere, & eadem de causa nonnulli quoque tamquam proditoris participes capti sunt, & à Montano Romam missi. Et Gonzaga (ex iis quæ innotuerunt) in familiaribus de Placentia sermonibus ceu nugis deridebat sparsum de illius restitutione rumorem, (c) & tamquam vanum Ursini ad eam transigendam reditum in Germaniam: affirmabatque, nihil planè de ea re sibi fuisse significatum à Cæsare; & tamen se pro certo credere, ne deterrimam quidem illius urbis pinnam (d) se inconsulto à Cæsare redditum iri.

(a) Ex Montani litteris ac Diario, 24. Martii 1549.

(b) Litteræ Farnesii ad Montanum, in Diario Idibus Septembris, 1548. & in eodem Diario, 18. 27. & 30. Octobris.

(c) Litteræ Montani ad Cervinum, 8. Jun. 1549.

(d) Ita loquebatur quamquam Placentia vere pinnas non haberet.

2. Ac sane his administris dictis facta Principis consonabant. Jam prius cœperat Carolus sua promissa infuscare, Pontificis Nuntiis admonitis, se, ut (e) & conscientiæ suæ quieti, & publicæ famæ confuleret, ne quid cum Imperii detrimento agere videretur, cupere summam noscere, quonam jure urbem illam Sedes Apostolica sibi arrogaret. Quæ prompti ac benevolentis animi significationibus postea conspersa Ursino persuaserant, reverà exoptare Cæsarem Pontifici ac genero gratificari, adeoque satis illi factum iri quocumque titulo colorato, nedum firmis fundamentis nixo. Sed Pontifex longè sagacior huic petitioni obistere conatus fuerat, optimè gnarus, judicia de jure ditionum semper esse turbida ac diuturna, adeoque ei qui rem non possidet incommoda, multoque magis, cum ejusdem possessor obtinet judicis potestatem. Quapropter volebat sibi adimi beneficium à legibus inductum per remedia possessoria: proinde causa-

batur, suam sibi pacificam veteremque possessionem sufficere, ut ante quodcumque judicis examen adempta ipsi civitas redderetur. Verumtamen cum hinc Cæsar instaret, declararetque, nolle per ea vel judicii formam inducere, vel ulli partium id fraudi esse; hinc Pontifex consideraret, sibi litem habendam cum adversario, Magistratus apparitoribus haud obnoxio, vi potius, quam suasionibus ed adductus est; sed adjectâ simul contestatione, id præstari tantummodo, ut Cæsar de re doceretur, non item ut res postea ministrorum cavillationibus subjaceret. Quamobrem protulit quoddam caput illius fœderis, quod Ann. 1511. cum Julio II. initum fuerat; ubi fœderati convenierant, ut eorum singuli quod ad ipsos jure spectabat, & à Gallis tunc possidebatur, id sibi acquirerent; atque ob eam pactionem à Sfortia & Cæsare Mediolanum, à Pontifice verò Parmam & Placentiam illis inspectantibus & consentientibus recuperata fuisse: cumque ex occasione interregni Pontificii eas urbes interceptisset Sfortia, fuisse statim novo Pontifici ab eo restitutas. Protulit præterea ejusdem urbis cessionem, Pontifici dilectis verbis habitam à Maximiliano, paterno Caroli avo, proximeque in Imperio decessore, cum assensu Regis Catholici, qui ejusdem Caroli avus maternus fuerat: ac denique pactionum capita cum Leone solemniter ab ipso Carolo firmata, anno 1521. quæ tanto fuerant emolumento Cæsari & Imperio, quanto Mediolanensis ditionis recuperatione. Sed quoniam exemplaria tantum harum tabularum à Nuntiis Pontificiis delata fuerant, Mendoza, qui Senis Romam Cæsaris jussu subinde ventitabat, petiit, impetravitque, ut legitimæ à se tabulæ inspicerentur.

(e) Totum exstat in responso Pontificis ad Martinum Alfonsum Delrium postea offerendo; & fusius in variis litteris Farnesii ad Bertanum præsertim 26. Aprilis 1549. in citato volumine Burghesiorum.

3. Verùm his omnibus præstitis, regresso in Germaniam Julio Ursino responsum fuit nomine Cæsaris (f) Granvellano, Madruccio, ac Petro Soto, qui Caroli confessiones excipiebat: Cum perlecta ac perpensa fuissent, quæ Pontifex Cæsaris administris prodixerat, compertum haberi, (g) nec Ecclesiæ, nec iis qui in possessionem missi fuerant, quidquam juris competere in Parmæ Placentiæque dominium; à Cæsare tamen missum iri Martinum Alfonsum Delrium è sua familia, qui rebus idoneum temperamentum afferret, nec hujus adventus diu prolatus, qui hujusmodi sententiam exhibuit: (h) Nondum legitimè apparet jus ullum, quo duæ illæ urbes Ecclesiæ deberentur; multoque clariora in utramque imperii Jura reperiri. Argumenta ad hoc comprobandum ab eo scripto non afferbantur: se quantum aliunde colligitur, (i) & quod satis esse potest ut id quasi delibetur in alterius argumenti narrationibus, in eo potissimum sita erant, quòd pro certo ponebatur, eas urbes ante Maximilianum fuisse membra Mediolanensis Principatus, & nullo pacto ad Apostolicam ditionem pertinuisse, cum legitimæ donationes antiquiorum Cæsarum minimè producerentur, quæ ab Apostolica Sede præteñdebantur. Maximilianum Cæsarem successoribus suis nocere neutiquam potuisse: pactiones verò Caroli cum Leone iis verbis fuisse conceptas, quibus Pontifici permittebatur quidem occupatio ac possessio earum urbium, quæ tunc in Gallorum potestatem devenerant; novus tamen titulus illius dominii non addebatur. Insuper eodem scripto Cæsaris nomine offerebatur, eumdem salvis Apostolicæ Sedis & Imperii juribus, de quibus postea ritè cognosceretur, datum

rum Octavio gratuito munere, & ubi iis Parmam etiam Cæsari traderet, quadraginta scutorum millia, ex regno Neapolitano (k) singulis annis percipienda. Ad quam pecuniæ summam Parmæ simul ac Placentiæ proventus numquam pervenerant.

(f) Ex litteris Montani ad Cervinum 22. August. & ex Diario 26. Junii 1549.

(g) Ex litteris Dandini ad Sanctacrucium, 9. Julii 1549.

(h) Signatur 12. Junii.

(i) Indicatur in lib. 7. Adriani, & fusius in epist. Farnes. ad Bertanum 1549. in monumentis Burghesiorum.

(k) Apparet in scripto Episcopi Aquilani ad Cæsarem, quod est in Archivio Burghesiorum.

4. Verebatur Paulus, ne per ea concordia negotia, inter se ac Cæsarem agitata, tepesceret in Rege Galliarum studium fœderis secum jungendi, fortasse suspicaturus, ejus fœderis fragorem ac speciem adhiberi ad augenda Pontifici conditionum commoda, eumque cum Cæsare denuò conjungendum; adeoque quidquid ab ipso Rege cum Pontifice agebatur, non effectu ut Regis adversarius dominia deperderet, sed ut amicos reciperet. Quare studuerat semper Pontifex Henrico suadere, ea à se tractari, ne se alienum ostenderet à pacifica suarum rerum recuperatione; id verò usui etiam ipsi Regi futurum fuisse, qui eâ ratione labori ac dispendio armorum parceret, ut Parmam tutaretur, & Placentiam Farnesii sibi addictis recuperaret; sed verè nullam deprehendi bonæ spei verisimilitudinem. Ac de seriâ causâ subinde illum docebat, iis semper ob oculos positis, quæ Regi plurium suspicionis ingererent de non sincero Cæsaris animo. Verumtamen quemadmodum nulla inter plantas est seu magis ad germinandum, seu minus ad arendum proclivis, tamen parum ferendis fructibus assueta, quàm spes; ita fieri potuit, ut aliquas radicem fibras in Pauli animo egerit, quamvis ille caverit, ne quid germinis ex illa appareret in iis quæ cum Henrico agebat. Certum est, cum ea quæ diximus responsa Cæsaris ad ipsum Paulum delata sunt, rarum se ab eo graviter offensum planeque delusum; maluisse tamen per gravitatem, quàm per iracundiam verborum, indignationem animi præ se ferre, mutuo scripto Cæsari in hanc sententiam (l) reddito: Multò se libentius responsum omisissum fuisse, si absque suæ Sedis Apostolicæ damno id sibi licuisset; sed cum ad hoc se compulsus sentiret ab exhibitis Cæsariani scripti sententia, id præstiturum pro eo quod deceret & modestiam suam, & gradum in quo fuerat à Deo collocatus; nec ea omnia quæ possent, sed tantum quæ satis essent, repositurum. Nolle igitur se repetere atrox & execrandum facinus Placentinum, neque litteras, quibus postmodum ea civitas ad se scripserat; velle ipsam in Ecclesiæ obsequio persistere, neque vim à Cæsaris administris ad urbem occupandam illatam, nec amplas iteratasque promissiones per plura tempora, pluribusque suis Nuntiis factas. Proinde, ut ad ea solùm, quæ Martinus Alfonsus postremâ legatione detulerat, responsum contraheret, compertum esse Cæsari, ipsum Paulum uti citra omnem obligationem, ita citra omne sui juris detrimentum, ut illi gratificaretur, exhibuisse quasdam probationes juris quod in Placentiam obtinebat Ecclesiæ: satisfactum fuisse Mendoza, cupienti authenticas tabulas inspectare; nec ab eo postea quidquam illis objectum. Hinc mirum videri, quòd jactabatur, nihil legitimi juris pro Ecclesia apparere, Placere Pontifici, mentem Cæsaris non esse, ut Sedis Apostolicæ juri quidquam detraheretur; ceterum se Deo universoque hominum generi disjudicaturum.

Histor. Concil. Trid. Pars II.

candum relinquere, an oblatae conditiones honestæ, adeoque admittendæ essent, an eidem Sedi, quin toti Christianæ Republicæ summum detrimentum illaturæ. Quare ne Apostolica Sedes alique læderetur, se illud urgere, quod Cæsar ipse in memorato scripto à se promissum fatebatur, nimirum, redditurum se Placentiam Ecclesiæ, ubi cognosceret, eam illi jure deberi. A se proinde, quàm vehementissimè posset, rogari Cæsarem, ut Deum suamque conscientiam iterum confuleret, agnosceretque, eam urbem Apostolicæ Sedi debitam, nec ipsi fas esse plurimas ob causas eam retinere. De Parma nihil aliud quid responderet occurrere, nisi eam ad Ecclesiam tum iis omnibus nominibus quibus Placentia, tum etiam aliis peculiaribus spectare. De postrema parte, in qua sermo erat de recognoscendo quæ decebat ratione tum Ecclesiæ tum Imperii jure, uti Pontifex numquam antea recufaverat; ita neque in posterum recusaturum quidquid animadverteret à Divina gloria & Christiana re fore; eundemque sperare, Cæsari quoque tamquam Ecclesiæ advocato, ejusmodi sensa divinitus afflatum iri, quibus nollet auctoritati jurisdictionique Sedis Apostolicæ ac Pontificis obices opponere.

(l) 25. Julii 1549. in monumentis Burghesiorum, & extat impressum in 3. tomo litterarum ad Principes.

5. Ita sibi temperavit Pontifex in eo ictu, quo ipsius sanguis, dicio ac dignitas patebantur, nullâ utis violentiâ, minis anathematis, quas comminiscitur Suavis; quin haud umquam intercessa sunt concordia fila. Cum autem animadversum esset, statuisse Cæsarem retinere Placentiam, simulque verbis ac factis Parmæ inhiare, nova ratio fuit excogitata, quâ utrique partium satisficeret, ac prospiceretur, relicta Cæsari utrâque eâ urbe, quarum accessio Mediolanensem Principatum mirifice muniebat; & earum vice receptâ ab Apostolica Sede atque Octavio Farnesio, ejusque posteris, Senensium urbe, se junctâ à Cæsaris ditionibus, & cum Ecclesiæ terris conjunctâ. Senensis namque Respublica valde fluctuabat, cui Cæsar plurimum pecuniæ, plurimumque curarum impendebat, perpetuâ novarum rerum suspitione sollicitatus: & Pontifex spem habebat, Florentiæ Ducem in idem conspiraturum; quippe qui mallet eam urbem cernere in potestate Farnesiorum Principum, & potentiâ minorum, & quibuscum affinitas agitabatur, quàm habere prope se Rempublicam bellicosam, ac semper alicui Regem addictam. Quasi itaque injunctum Bertano, ut aliquid suâ quasi sponte insinuaret; eâ planè ratione, quâ solent ministri ostendere simul ac negare, vocem quam edunt esse à quadam superiori mente in ipsorum ora delapsam; cum ita ea, quæ ab ipsis proponuntur, tantum simul auctoritatis & cautionis obtineant, quantum satis sit & ad negotium inducendum, & ad repulsâ dedecus minimè subeundum. Verùm seu Pontificis obitus, seu aliud impedimentum, illius tractationis semen suffocavit.

CAPUT IV.

Nova Pontificis studia, ut omnis nationis Præsules Romam pertraheret ad disciplinam reparandam; & suspensio Concilii.

1. Postrema Pontificiæ responsonis verba ad id spectabant, quod simul cum amara Placentiæ restitutionis repulsa retulerat Ursinus de inexorabili (a) super Concilii negotio Cæsaris voluntate; adeoque quamvis bonam spem sæpius fecisset, tamen cum ad rem deventum est, numquam

quam passus fuit suos Præsides Tridentinos Romam petere ad Ecclesiæ disciplinam componendam cum ceteris aliarum nationum Episcopis, sed intolerandas conditiones semper interjecerat; (b) præsertim verò duas: altera erat, ne disciplinæ leges haberent, libello *Interim*, Clerique Germanici emendationi in Comitibus promulgatæ repugnarent: altera, ut Pontifex palam faceret, adventuros eosdem Præsules ut peculiare Episcopos, non ut Synodi Patres, quo translationem tacite pro irrita fuisset confessus. Hæc autem conditiones propositæ videbantur, non quò impetrarentur quasi sperabiles, sed quò rei tractatio præcideretur quasi inviolabiles; nec interim ulla ex parte Cæsareæ promissionis mutatio patefieret. Itaque Pontifex adiecit animum ad alia consilia, quæ nec minus efficacia evaderent, quia nimis mitia; nec perniciofa, quia nimis aspera. Statuit minas in Tridentinum conventum periclitari; quæ tamen non per jactantiam Patribus insultarent, sed solum eos moderatè commonerent: eademque operâ duo evitarentur incommoda, quæ Cæsar objecerat, dum nec illos nominatim ad morum emendationem vocabat; nec universos, sed eorum paucos: ex quo pateret, eos tamquam peculiare Antistites fuisse accersitos.

(a) *Diarium*, 2. Julii, quo die Ursinus rediens à Germania transit Bononiam.

(b) *Ex literis Farnesii ad Bertanum*, 11. Sept. in *ter scripturas Burghefiorum*, in jam dicto volumine.

2. Id ut conficeret, hanc in iurationem. Paucis antè diebus quàm Martino Alfonso responsa redderet, duas misit epistolarum formas; (c) alteram ad quatuor Episcopos Tridenti degentes, (d) alteram ad quatuor ex iis, qui Bononiæ morabantur. Tridentini fuere Paceus Cardinalis Episcopus Giennensis, Petrus Tagliavia Archiepiscopus Panormitanus, Franciscus Navarrus Episcopus Pacensis, & Joannes Berardus Diaz Calaguritanus: Bononienses verò, Olaus Magnus Archiepiscopus Upsalensis Gothus, Sebastianus Leccavela Archiepiscopus Naxiensis Græcus, Joannes Hangeslus Episcopus Noviomensis Gallus, Richardus Patus Episcopus Viginensis Anglus; habitâ in horum accitu ratione, ut ejusmodi viri convenirent, qui & pari virtutis præstantiâ, & varietate nationum destinatum confessum nobilitarent. Illis exponebat Ecclesiæ statum, & conditiones consilio subsidioque indigentes: proinde cum sibi satis non esset cum solo Purpuratorum Senatu de rebus deliberare, multorum Antistitum optare sententias: quapropter eos invitabat, obstringebatque sanctæ obedientiæ præcepto, ut intra quadragesimum diem ad se accederent; qui libenter auditurus erat quidquid ipsi ad publicum emolumentum suggessissent. Missus Româ fuit unus ex Ordine Ecclesiastico ad id designatus, qui singulis Patribus, quos recensimus, suam cuique epistolam solemniter traderet; quod ille præstitit, prius Tridenti, postea in regressu Bononiæ. (e) Bononienses confestim obsecuti sunt: Tridentini non ante vigesimum primum diem responderunt, interim mandata Cæsaris prætolati. Tum eorum responsio talis fuit: Exceptas à se quâ par eorum reverentiâ fuisse literas Pontificias, nec se aliud flagrantius exoptasse, quam primo temporis momento illi parere: sed eidem esse compertum, se ipsius jussu eò convenisse, ut in Synodo ibi coactâ universæ Ecclesiæ bono consulere; à se illic expectari reversionem Concilii compositis controversiis, tamquam in Sedem maximè opportunam, à quo inceptum jam Religionis negotium ad exitum perduceretur: nec prætereà latere Pontificem,

quo in statu versaretur causâ quæ ipsos Tridenti detinebat, adeoque plura de ea loqui nec necessarium neque opportunum videri. Proinde illum rogabant, ne gravaretur ipsos excusare, quòd in hujusmodi rerum conditionibus se Romam non conferrent.

(c) 18. Julii 1549.

(d) *Tridenti producta sunt* 4. August. & *Bononiæ* 12. ut in *Diario*, 12. August. 1549. & in *Actis citati voluminis*.

(e) *Diarium*, 12. & 16. Septembr. & 25. August. præter *Acta*.

3. Hoc responsum Mendoza detulit; (f) qui cum Pontifice questus est Cæsaris nomine, quòd ejusmodi epistolæ ad ejus Præsules Tridentinos ipso inscio scriberentur. Et hoc idem conquestus erat ipse Cæsar apud Bertanum verbis iracundis: Mendoza verò lenibus formulis usus est; seu quia prudens minister irati domini mandata mitigaverit, seu quia Principum privilegium sit inter se mutuo collatum, ut ipsi clariùs cum aliis, alii submissiùs cum ipsis colloquantur. Verùm acerba Cæsaris cum Bertano colloquia, si minus imitari Romæ illius administri, certè vulgare voluerunt. Respondit his querimoniis Paulus; Se potius credidisse, habiturum sibi grates Cæsarem, quòd eos Episcopos, & eâ formâ vocasset. Etenim cum ipse multò antea statuisset universam morum correctionem, adeò ab omnibus nationibus, & à Cæsare in primis expetitam, Romæ perficere: cumque ab eo multa rursus nova & gravissima objecta fuissent, tum quæ ad illius futuræ emendationis tenorem, tum quæ ad accessum illuc Patrum Tridentinorum, ab ipso jam promissum, spectabant; voluisse conventum Episcoporum Romam convocare, ut de tam arduis implicitisque rebus deliberatio haberetur: quod superiores Pontifices in causis longè minoribus usurparant. Id autem putaverat suæ de Tridentinis Patribus existimationis argumentum fore, si pari numero, eademque Diplomatis formâ hi cum Bononiensibus vocarentur. Et quânam ratione id à se præteriri potuisse, præsertim cum Paceco, qui præter Purpuram munus peculiaris Consiliarii ac Senatoris Pontificii obtinebat? Cæsarem potius meritò exoptulaturum fuisse, ubi ad tam grave consilium ipsius Præsules ex tam propinquo loco neutiquam fuissent accersiti. Hæc ille Mendoza. Et ratus, per eam significationem, quam postea Nuntio Bertano communicavit, abundè à se facti rationem redditam, conceptam in se persuasionem præterit quasi Cæsar sibi satisfactum putaret; adeoque liceret sibi citra illius offensionem mandata iterare: quod & præstitit per alias (g) litteras, Tridentinorum excusationibus rejectis; non quia obtemperaturos speraret, animadvertens, eos censere ejusmodi se metu constringi, ut in illis rerum conditionibus humanâ lege cum tanto discrimine minimè tenerentur; sed quia, si taceret, videretur excusationem admittere, nec posset, eum Episcoporum cœtum apud fideles in invidiam vocare, seu tamquam in legitimum Principem contumaces, seu certè tamquam non legitimo Principi mancipatos.

(f) *Literæ Farnesii ad Bertanum* 11. Sept. 1549. apud *Burghefium* in laudato volumine.

(g) *Delata fuerunt* 18. Sept.

4. Ceterum duo ille apud se statuerat. Alterum, eam quam diximus Patrum manum omnino Romam advocare; tum quo se ipsum purgaret apud Christianas nationes, adeò emendationis cupidas, adeò proclives ad suspicandum illam à Pontifice declinari; tum quòd per tam illustrem conventum dis-

solveret vel fugaret infaustum illud phænomenon Tridentini conflatum, quod instar cometæ pavidos ac suspensos Christianorum oculos ad se trahebat. Alterum, suspendere Synodum: quoniam si eo perpetuo languentem sopore detineret, querelarum causam Episcopis, detrimenti Ecclesiis, despectus orbi Christiano præbuisset; & collapsâ quâcumque propinquâ spe rei conficiendæ, labebantur etiam causæ illius jacturæ tolerandæ, ad majora bona brevè consequenda. Huc accedebat, quòd cum Romæ leges disciplinæ statuendæ essent ex præstantiorum Patrum sententia, non poterat absque decore apertum extare Concilium, veluti ignarus ignobilisque spectator eorum, qui ipsius partes exercerent. Quare Pontifex Montano demandandum curavit, (b) ut hic Patres dimitteret: quod ille die 17. Septembris perfecit; simulque significavit, Pontificis mentem non esse, ut eo tempore Synodus continuaretur, sed ut Decreta de restituenda disciplina Romæ conficerentur.

(b) *Literæ Farnesii ad Montanum*, 13. Sept. quæ Bononiam pervenere 17. ut in *Diario* & *Actis*.

5. Jam verò quis æquæ mentis homo poterit ullo veritatis in pretio Suavis historiam habere, dum illum conspiciat non modò in profundis tenebris involutum, tum de negotio convocandorum Romam Antistitum, ob reparandæ disciplinæ causam, tum de mutuis literis inter Pontificem & Tridentinum conventum; sed dum etiam deprehendit suspensionis inscium, unaque temerarium in eo pronuntiando quòd plenè ignorat, de rebus tanti momenti ad historiæ suæ propositum? Etenim per admirabilem confidentiam narrat, Concilium usque ad obitum Pauli Bononiæ perdurasse; tunc autem profectò ad Vaticanam Comitiam Legato, Episcopos quoque ad suam quemque Ecclesiam abiisse. Et tamen antea Synodum à Pontifice fuisse suspensam, Patresque dimissos, non modò id temporis palam innotuit, & in Acta legitima relatam fuit; (c) sed in *Diariis* recensetur, quorum exemplaria per plurimorum manus circumferuntur, & nos consultò sæpiùs protulimus, aut Actorum loco, aut unâ cum ipsis, tamquam monumenta, lectorum notitiæ magis exposita. Quis pariter ejusdem improbitatem non abominabitur, dum ipse varia commemorans propria Provinciarum Concilia, habita per eos annos in Germania, & inter reliqua Moguntinum, quod vel ipse confitetur Tridentini doctrinam solerti curâ secutum in rebus ab eo definitis, in reliquis vero communiorem Scholasticorum sententiam; ac postea observans ibi in capite 41. 42. & 45. quædam inesse verba non admodum peritè dicta de Imaginum ac Sanctorum veneratione, inde colligit, *Ex hoc patere, quàm different inter se per ea tempora opiniones Præsulum Catholicorum in Germania ab opinionibus Aula Romanæ, & ab usu quotidiano, qui post Tridentinam Synodum inductus est.* In primis cur potius inde contrariam consecutionem non elicit de perfecta concordia Moguntini cum eo quod postea Tridenti sancitum est de reliquis omnibus innumeris gravissimisque dogmatibus? Cur non commemorat, jam usque ab hæresis Lutherana natalibus celebrata fuisse & in Germania Synodum Coloniensem, & in Gallia Senonensem; prodiisse varias censuras ab Academiis, Parisiensi, Lovaniensi, Colonienfi; atque ea omnia consonasse cum doctrina, quæ postea Tridenti firmata est; quòd palam ostendit, in Fide Catholica nec ullam fuisse nec esse posse varietatem? Quod verò spectat ad duos illos articulos, quis erit adeò iniquus rerum æstimator, qui non intelligat, à Moguntina Synodo peculiari usurpata fuisse alia verba, sed non tradita alia dogmata ab iis quæ Romæ

tradebantur, & quæ postmodum concordia Germanorum aliarumque nationum consensu Tridenti stabilita sunt? Noluit Moguntina Synodus imaginibus cultum abrogare, nisi qui saperet idololatriam, à Tridentina pariter damnatus, & quo ethnici proficerentur, venerari se in simulacris sensu carentibus intimam aliquam divinitatem. Ostendit etiam, adhærere se probabili inter Scholasticos opinioni, quâ putant exteriorem tantummodò venerationem ad imaginem referri, interiorem verò ad eum quem imago repræsentat: quod ibi c. 42. declaratur, dum præcipitur, rudem populum esse admodum, *ne censeat ipsas imagines adorari, aut fiduciam in eis ullam poni*; ubi pars posterior priorum interpretatur. Cujus sententia absque dubio non erat, ut sacris imaginibus cultus exterior adimeretur, sed interior; quippe qui solus per usitata documenta apud rudem populum dirigi potest, cum ad exteriorem excludendum aliis dicendi formulis opus fuisset: idque ex eo confirmatur quod postea præscribitur: *Adhibitis in consilium Theologis, & Christianarum antiquitatum scientissimis æquè ac peritissimis viris, tollendam aut mutandam esse aliquam imaginem, cum videretur populus illius figuræ rationem habere, aut ipsi tribuere existimationem quamdam divinitatis: atque efficiendum, ne populus fiduciam collocet in ea corporea effigie, quasi Dei & Sanctorum potentia obstricta sit ad benedictionem concedendam per illius operam, & non aliter.* Hoc igitur, & nihil amplius est, quod ab eo Concilio de sacris imaginibus interdicatur.

(c) *Per hanc suspensionem finis imponitur volumini signato A, sæpiùs producto.*

6. Ad Sanctorum cultum accedamus. Capite 45. habetur: *Sanctos esse honorandos non eo qui uni Deo debetur cultu, sed eo societatis & dilectionis cultu, quo in hac vita sancti homines à nobis ritè coli possunt; illos tamen tantò devotius, quantò securius post incerta omnia superata, quantò etiam fidentiore laude prædicamus jam in vita feliciore victores, quàm in ista adhuc usque pugnantes.* Quæ verba tamen omnino circumspècta sunt; tamen si sincerius explicentur, nec à Romanis nec à Tridentinis Decretis discrepant. Mens autem eorum verborum constat ex illius capitis exordio: *Doctrinam magno totius Ecclesiæ consensu jam inde ab initio receptam, & quasi per manus traditam, retineri in Ecclesiis nostris omnino volumus, & Sanctos, &c.* Porro hæc doctrina, quasi per manus tradita de cultu Sanctorum, ea est, quam veluti plurium sæculorum abusus inveteratum novatores inculant, & quam è diverso tradunt concordēs Scholastici, & Roma simul ac Tridentum complectuntur. Hanc itaque, & non aliam, sequi Concilium Moguntinum intendit. Atque hæc ad vindicandam illius conventus existimationem dicta fuerint; cum alioqui novum non sit, proprias nationum singularum Synodos interdum errare: quòd si hoc non accideret, frustra Oecumenicæ cogentur. Id verò Pontifices dicendum sæpiùs Germanis curarunt, sed non absolute, *Res Religionis in propria unius nationis Synodo tractari non posse*; quod Suavis ipsis adscribit: perinde ac si Romæ non esset, qui veterum Ecclesiæ annalium unam aut alteram paginam evolvisset. Sed de hoc alibi disserui, cum ostendi, omnem Synodum cujusvis nationis propriam, de iis Religionis controversiis haud efficacem futuram fuisse ad sedandas conscientias, sed solum novo schismati aditum aperturam: perinde ac chirurgus laxatum os ineptè confarcinans, ægrotum non curat, sed ipsi novæ molestiæ

lestiæ causa sit, novæque fracturæ. Ad narrationem regredior.

CAPUT V.

Sermones de suspensione Concilii.

Suspensionis consilium visum est Montano debile simul ac periculosum, (a) persistente adhuc Tridenti Cæsarianorum cohorte, necdum prolata sententiâ de legitima translatione, adeoque de non extante ibi Concilio. Cùm autem Pontifex se proclivem ostendisset ad id palam declarandum, Mendoza verò præmonuisset, ubi id fieret, se acrius protestaturum; Montanus (b) in libello varia consilia proposuerat, plus quidem minusve periculis obnoxia, sed cuncta vehementia: ac multò ægriori fuit animo, (c) cùm rescivit, consilium de cœtu Romæ destinato pariter elanguisse. Etenim cùm per eos dies in dysenteria morbum senex Pontifex incidisset, à medicis ad captandam Viterbiensem auram sibi familiarem, quâ recrearetur, missus est: quod causa fuit, ut molestiorum operum cura & cogitatio seponerentur. Sed confestim ad ea Pontifex animo rediit, & ad Episcopos Bononiâ profectos literas dedit, ut paratis animis, quandocumque advocarentur, (d) ad opus conficiendum redirent.

(a) *Diarium, 17. Septembris, & 3. Octobris 1549.*

(b) *Libellus à Montano ad Cervinum missus 12. Septembris 1549.*

(c) *Litera Montani ad Cervinum, 14. Sept. 1549.*

(d) *Diarium, 26. Septembris.*

2. De reliquo, consilium ne progrediretur ad pronuntiandam de legitima translatione sententiam, non Pauli, ejusve nepotis singulare fuit, sicuti quidam opinabantur, sed commune Senatoribus ad ea negotia destinatis, (e) quemadmodum postea Archiepiscopo Materano Cervinus testatus est. Causa verò hujusce consilii ea fuit, quòd Pontifici satis virium ad validius certamen non inerat. Spes Gallicarum partium in dies defluebat, propterea quòd Henricus, cùm in irritum concidisset arcana quædam in Gonzagam (ut assolet) conspiratio, cujus fiducia in Pedemontanam ditionem illum traxerat, Galliam extemplo reperit: (f) vertitque consilia & vires ad Scotiam defendendam, Anglorum tunc armis petitam, molientium sic adigere Mariam, adhuc puellam ac pupillam, ad nuptias cum Eduardo Rege ineundas; quâ potentia accessione longè formidabiliores forent Gallis, suis antiquis ac finitimis æmulis. Contra verò Henricus illis obsistere conabatur, cùm ob rem ipsam sollicitus, tum cupidus ex concepta jam spe conjungendæ Mariæ, quæ Ghisiorum sibi clientium sororis filia erat, cum suo Delphino: quod postmodum evenit. Ad aliam itaque expeditionem distractus, in qua pariter utilitas cum Religione copulabatur, & à qua tamen eum removere Pontifici non licebat, numquam deponendam Romæ pecuniam curavit, quin semper difficilem sese præbuit in jurisdictione Ecclesiastica per suas provincias redintegranda. Quapropter Pontifex, usque ab initio veritus ne hac viâ insistens, solum quo nitebatur fatisceret, nunquam utrumque pedem in eo fixerat: ac proinde cùm Henricus Taurinum accessit, Paulus illi obviam celeriter misso Bartholomæo Cavalcante, (g) apud Regem gratioso, ipsum rogaturo, ut Apostolicæ Sedi ac Farnesii patrocinaretur, adjectâ excusatione, quòd nullus ex nepotibus iustus ad causas id muneris obiisset; injunxit simul, ut de Synodo rebusque cum ea connexis, ob oculos illi poneret necessitatem, quâ Pontifex cogebatur ad satisfaciendum

postulatis Cæsaris, qui ex eo paratum animum præ se gerebat ad edictum *Interim* supprimendum, desistendumque ab incepto adversus translationem. Eundem etiam Cavalcantem iussit operam dare, ut Regem pertraheret ad consentiendum suspensioni, quam Cæsar quærebat. Et quamvis postea Cavalcantis oratio nequaquam satisfuisset ad Regem permovendum, non tamen ab inito consilio Paulus recessit, continuatis interim apud Henricum Nuntii studiis. Itaque dum Rex cuperet, (h) ut missio Præsulum in Germaniam omnino negaretur, minitatus, sicuti significavimus, se suos Episcopos Oratoresque Bononiâ revocaturum; Pontifex illi exposuerat, Tot animarum salutem à se honestè non posse destitui: id se fuisse pollicitum per responsa primò reddita Mendoza de rebus à Madruccio postulatis; quæ responsa & coram & consentiente prius Senatu, & præsertim Gallicis Cardinalibus, data fuerant: Mendoza à Cæsare imperari, ut acceptâ hujusmodi repulsâ, contestationem ejus nomine ratam haberet; quod hominum oculis aliquem speciosæ rationis colorem offudisset: Præsules in Germania Regis consiliis haud obfuros; quin potiùs per opportunitatem significanturos Catholicis Germaniæ Principibus societatem firmatam, ad quemcumque Christianorum Principum contra violentiam Cæsaris propugnandum; adeoque diminutâ ab eorum vocibus per illas regiones de Cæsare formidine, ejusdem pariter potentiam diminutum iri. Nec Regi dubitandum esse, pro eo ac ostendebat, ne eâ ratione, si Sedes vacasset, electio in Germania tentaretur: nam ob eandem etiam causam volebat Pontifex inferiores Præsules illuc mittere, non Purpuratos ut Purpuratorum minor numerus, ubi res accideret, *is in locis à Cæsare cogi posset.* Si Gallici Patres Bononiam defererent, causam potiùs Cæsaris per id futuros; cùm ita patefieret, nullam ex exteris nationibus consentire Concilio, nec tamquam Oecumenicum illud agnoscere; ac proinde adactum iri Pontificem ad ipsum Tridento restituendum, quòd famæ satisfieret.

(e) *Diarium Massarelli, qui Romam pervenit 8. Novembris 1549.*

(f) *Vide Adrianum lib. 7. & literas Farnesii ad Gallia Nuntium, in monumentis Burghesiorum.*

(g) *Data ipsi in mandatis extant in Urbinati Bibliotheca.*

(h) *Omnia sunt in literis citatis Farnesii ad Gallia Nuntium.*

3. His commotus rationibus Gallus, de memorata in Germaniam missione cum Pontifice haud questus fuerat: numquam tamen destiterat suspicionem sollicitudinemque ob eam, & ob Ardinghelli, ac postea ob Ursini missionem præ se ferre. Sed illa Pontifex excusarat, causatus haud sibi licere ea officia prætermittere, quibus palam fieret, à se expeti pacem reconciliationemque pro eo quod communem parentem decebat; simulque luculentius pateret iniqua Cæsaris causa, atque injecta sibi necessitas, ad minus sedata consilia capeffenda. Se quidem, si quodcumque aliud spectaretur, satis intelligere, hujusmodi officia esse irrita, adeoque ob expectationem incerti quasi exitus illorum officiorum, retardandum non esse foederis negotium; se verò cum Rege subinde communicaturum ingenuè quidquid à Cæsare eliciisset. Verumtamen cùm Pontifici spes seu tepefaciendi Cæsaris, Bononiense Concilium averfantis, seu inflammandi Regis ad armatum patrocinium, minus procederet, suum apud animum statuit, nullam id temporis pronuntiare sententiam, cui postea executor deesset; semper sibi retentâ potestate ad eam progrediendi, cùm

cùm id rerum condiciones persuaderent. Nec interim omisit consilium Præsules Romam convocandi per vocabulum, minus quàm Synodus Carolo invisum, eorumque interventu atque auctoritate deprimendi, & ubi vellet, condemnandi tenuem cœtum Tridentinum. Qua de re intelligebat, sententiam sibi honestiorem futuram, quia laudabilior & efficacior; cùm facilius, & ex causa magis conspicuæ necessitatis effici posset, ne Synodus extaret Tridenti Cæsare solum nolente, quàm ut extaret Bononiæ Cæsare invito. Profectò egregiè sapiunt Principes, ubi exemplum sibi petunt ab eo quod videre est in agentium terrestrium maximo, hoc est in Natura; quæ si quidquam efficiendum suscipit suis tunc viribus superius, aut nihil, aut monstrum, aut abortum facit.

CAPUT VI.

Offensiones ob Parmam ortæ inter Pontificem & Octavium Farnesium. Pauli mors, & successoris electio.

Dum hisce curis Paulus agitabatur, aliæ ex improviso accessere adeò acerbæ, ut præ tristitia illum extinxerint. Mortis certè genus iis frequentissimum, quibus tamquam beatis mortales invident. Per hæc postrema temporaolvebat in animo Pontifex, ne Parmam quidem Octavio concedere. Si enim cum Gallo societatem junxisset, inter pactiones habebatur, quemadmodum insinuavimus, ut ea urbs magni momenti Regis, non adversarii genero traderetur: sin autem foedus non coalesceret, volebat Pontifex Parmam (a) simul & Placentiæ jura cum Ecclesiæ ditione conjungere, & Octavio Camerinum, adjectâ aliquâ pecuniâ vi, restituere. Ad id Paulus adducebatur, quia Sotus, qui sacras Cæsaris confessiones audiebat, (b) Bertano Nuntio acrius significaverat, urbes illas, ubi etiam ad Imperium haud pertinerent, sub Sedis Apostolicæ dominatione constituendas, neque quidquam juris ad Farnesiorum familiam in eas spectare; ratus fortasse, illas à Cæsare fuisse Pontifici ita concessas, ut eidem postea non liceret eas absque Cæsaris consensu distrahere: atque hæc eadem sententia Martinus Alphonus insinuare jussus, (c) Quamobrem Pontifex significandum Cæsari curavit, uti recto animi consilio urbes illas in peculiaris domini potestate collocarat, eodem itidem Sedi Apostolicæ se redditurum. Intelligebat siquidem, eâ re peractâ se fidentius & agere & loqui posse, professum, Ecclesiæ studio, non familiæ emolumento se moveri. Et jam Ecclesiæ nomine Camillus Ursinus Parmam tenebat, qui satis illam communierat adversus aggressionem ferri; (d) & auri insidias depulerat: nec putabatur Gonzaga tam facile urbem illam armis petiturum, dum Pontificio nomine servaretur.

(a) *Vide Adrianum l. 7. & epistolam Farnesii ad Bertanum, 27. Julii, in memorato volumine Burghesiorum.*

(b) *Litera Montani ad Cervinum, 8. Junii 1549.*

(c) *Litera citata Farnesii ad Bertanum.*

(d) *Vide Adrianum lib. 7.*

2. Verum Octavius intoleranter dolens, se non solum à focero, sed etiam ab avo spoliari; & arbitratus, non posse à Paulo sibi adimi, quod jure beneficiario acceperat, per mutuum videlicet contractum, Româ improviso discessit: tentavitque primùm ut ab Ursino in urbem tanquam dominus reciperetur, vel certè tamquam Ecclesiæ Vexillifer. Sed ea petenti Ursinus restitit, causatus, urbem à se custodiri Pontificis jussu, nec sibi licere absque disertis ejusdem mandatis alterum seu dominum agnoscere, seu moderatorem excipere. Dein re-

pentinam urbis occupationem Octavius molitus est: eam quippe privatim ingressus, in domum Sanvitalium Camillum ad cœnam vocavit, ubi meditabatur ipsum retinere, suorumque fautorum conspirantium ope urbem arcemque occupare. At Camillus morbo simulato retia cautè declinavit. Quare Octavius tristem mœstitiam spirans urbem reliquit, arma comminatus.

3. Indignatio primùm ac sollicitudo ob Octavii secessionem incescit Pontificem: (e) postea de rebus ab eo tentatis admonitus, sibi que ducens de decori omnem opinionem supergresso, planeque intolerabili, quòd junior nepos voluntatem suam tamquam legem minimè veneraretur; & per literas, & per Montanum ad id Bononiâ missum, illi reditum Romam imperavit. Sed imperium detrectavit Octavius; quin desperatione compulsus, opem à Gonzaga imploravit, ut Parmâ potiretur. Ille qui libenter vires impendisset, ut per nomen & ejus Octavii Ducis potentiam augeter, respondit: Cùm ipse Cæsaris ministrum ageret, non posse nisi in illius commoda quidquam aggredi. Proinde se illi opem allaturum, modò vel Parma in Cæsaris potestate rediret, ipsi Octavio honestâ aliquâ compensatione tributâ; vel saltem Cæsaris nomine urbs ab illo retineretur. Dux conditioni assensus non est; sed ad fratrem Cardinalem scripsit, se illi assensurum, nisi Pontifex suam sibi urbem restitueret. Hæc literæ à Farnesio Cardinali communicatæ sunt Paulo, cui rationes omnes consanguinitatis, amorisque, quibus cum Octavio connectebatur, despectus illius plagam illito tamquam toxico infecerunt; adeoque ea denuntiatio, perinde ac venenatus anhelitus in præcordia immisissus, animi defectionem extemplo attulit, dum simul mentis oculis obversabantur hominum sermones, in quos offensurus esset, quando sibi non ampliùs Carolus Cæsar minitabatur, sed ipsius subditus, ipsius nepos, & cujus gratiâ se minimè continuerat, quin ea gereret, quæ præviderat non modicum suæ gloriæ detrimentum; & qui contra se agitabat arma illa in foedus vocare, quæ sui filii sanguine adhuc madebant. Recepto spiritu Pontifex, intelligens post animi defectionem mox vitam defecturam, Senatum (f) Purpuratorum habuit, hortatusque eos est ad Ecclesiam pro virili juvandam, data ipsis facultate, ut se adhuc superstiti simul convenirent, curarentque ea quæ in rem fore putarent: & seu justitiæ seu sanguinis amore commotus, statuit in eo extremo vitæ vergentis articulo Parmam Octavio restituere; atque ea de re Diploma Ursinum deferre iussit Mareum Antonium Elium, sibi à secretis; & tunc Polæ Episcopum. Verum Ursinus sive studio Sedis Apostolicæ permotus, sive minis Octavii exulceratus, primùm suspicionem falsitatis præ se tulit, cùm aliud Diploma huic contrarium recens accepisset: dein rei veritate compertâ, sed Pauli morte simul auditâ, dixit, ad revocandam deliberatam voluntatem Pontificis, corporis mentisque sanitate firmi, satis non esse tumultuariam ejusdem moribundi, & fortasse non integræ mentis iussionem.

(e) *Diarium, 24. Octobr.*

(f) *Diarium Massarelli Romam reversi, 9. Novembris, 1549. & Acta Consistor. eodem die.*

4. Obiit Paulus III. decimo Novembris die anni 1549. postquam annos quindecim federat clarissimæ memoriæ Princeps; ut qui urbem Romam non ornaverat modò, sed penè ad vitam revocaverat; quippe cujus vix ille cadaver direptione deformatum nactus fuerat. Ecclesiasticam ditionem bellis prius devastatam restauraverat: Senatum Vaticanum viris ætatis suæ longè præstantissimis

simis cohonestaverat: arma sæpius moverat adversus Christi hostes, Catholico sanguine à se nunquam resperfa: inchoaverat, diuque promovet Concilium, ex obstaculis per arduum, ex rebus in eo agitatis amplissimum, & ad reparandam disciplinam prævalidum inter reliqua, quæ umquam in Ecclesia coaluissent. Immoderato suam erga stirpem amore se hominem prodidit; de reliquo herois nomen apud Ecclesiam meritis est.

5. Per interregnum mandata Ursino tradita de Parma Octavio reddenda, Purpuratorum Collegium confirmavit: sed Ursinus, ratus Farnesii Cardinalis potentia id extortum fuisse, non tam è voluntate quam ex reverentia collegarum, quorum plerique infra illum tunc erant seu conditione seu ambitione, cujus affectionis est, hominem imperio in omnes inhiantem: omnibus mancipare, alia verò consilia eum suscepturum, qui postmodum ad Pontificatum evectus, nihil ab ipso timendum, sibi nihil sperandum putaret, respondit, excusatione præterita; Cum ipse jussu unius Pontificis Parmam teneret, non posse nisi alterius Pontificis imperio illam deserere: quem Ursini rigorem juvenilibus Octavii in ipsum minis plerique adscriperunt. Id verò potest cunctis exemplo esse, animi offensionem haud declarandam in eos Principis administratos, à quibus conscientia honorisque studio repulsam accipimus; hujusmodi siquidem declaratio ad duriora postea inferenda ipsos provocat aut securitatis curam, aut privatæ ultionis cupidine.

6. In Pontificiis illis Comitibus, æquè ac in aliis non paucis, patuit, quam fallax eorum consilium sit, qui Principes per obsequia sibi adnectendos, vel non alienandos à se per repugnantiam putant, ut ad Pontificatum ascendant. Suum quisque induxisset in animum, Montanum translationis auctorem, assertoremque constantissimum, atque hoc ipso nomine à Cæsarianis Papiensi Episcopatu spoliatum, à Romano semotissimum fore, non solum ob Cæsarianæ factionis potentiam, sed quia Farnesius Cardinalis non sine imperitorum admiratione, sui commodi curam injuriæ stimulis antehabita, se Cæsarianis adjunxerat, & inter hos Mantuano Cardinali, illius fratri, quem paternæ cædis auctorem agnoscebat. Et tamen Montanus is fuit, qui in Comitibus leviores quam reliqui difficultatem nactus sit. Post tertium mensem septimo Februarii Pontifex renuntiatus est, vel Cæsarianis Hispanisque Cardinalibus suffragantibus, præter Gonzagam, Pacecum, Madruccium, & Cuevam, qui eum jam Pontificem adspectantes, ad pedis oscula procubuerunt, veniamque poposcerunt; quam non ore tantum, sed animo Pontifex dedit, quemadmodum facta prodidit, splendidiora fortasse quam prudentiora. Etenim Papienses Insulas arbitrio Mantuani permisit, (g) facultate in ipsius gratiam concessa, ut eas Hieronymus de Rubeis rursus indueret. Ferdinando præterea, ejusdem Cardinalis fratri, & à quo suæ Sedis proventibus exutus fuerat, quatuor scutorum millia largitus est ex posthumis Cardinalis Ravennatis reliquiis. Cum autem Madruccius decem scutorum millia largitus est ex posthumis Cardinalis Ravennatis reliquiis & decem scutorum millia ab ærario Apostolico sibi reposceret propter sumptos erogatos, ac detrimenta ob Concilium Tridentinum in urbe sua celebrata accepta; tamen ne obolum quidem vel à Paulo, vel eo demortuo à Cardinalium collegio impetrasset, Julius ab eo in Concilii congressibus publicè offensus, & in Comitibus à Sede Pontificia pro viribus rejectus, statim duplo majorem quam postulabat pecuniam illi concessit. Quæ admirabilia quidem sunt, sed infra vulgi existimationem,

in homine, qui eò potentia conscendit, ubi reconciliatio non animi pravitate, quin solum magnitudini adscribi potest.

(g) Ex Diario Massarelli, initio Julii III. Pontificatus, à quo inter eos qui sibi à secretis erant, adscriptus est.

CAPUT VII.

Res à Julio primùm gesta in Parma restitutione, in significatione erga Principes ac subditos benevolentia, & in ministrorum delectu.

1. Si novi Pontificis electio politicorum expectationem sefellit, haud certè minus prima ejus & consilia & facta falsum futuro Principatui præsagium protule e. In eo siquidem patuit, illos, qui aliis dominantur, variæ rerum succedentium conditioni servire, adversus ea in quæ ipsorum propositio feratur. Ac primò quidem gratæ voluntatis sensa in homines de se bene merentes, solliciti pastoris studium in curanda concordia, ac paternam in subditos charitatem præ se tulit. Grati animi specimen dedit in ipso suæ electionis articulo, Julii III. nomine sibi adscito, ob merita in se collata à postremo hujus nominis Pontifice; quippe qui per dignitatem Purpuræ, quæ Antonium Montanum ipsius patrum exornarat, viam nepoti aperuerat ad longè majoris fastigium dignitatis. Sed luculentius grati animi specimen exhibuit familiaris Pauli III. & Farnesii Cardinalis, è quibus universa ipsi amplitudo proximè defluerat. Etenim (a) eum in Comitibus inter ea rerum capita, quæ unusquisque Cardinalium sibi servanda jurejurando pollicetur, si Pontifex eligatur, sancitum esset, Parmam gratiæ Italiae quietis esse restituendam Octavio Farnesio jure beneficiario, & postremo Pauli præscripto; novus Pontifex non solum promisso stetit, Hieronymo Saulio Archiepiscopo Bariensi, & Bononiæ Prolegato ad id missis, sed quò res ad exitum perduceretur, de suo viginti scutorum millia persolvi jussit Camillo Ursino, (b) qui fuisse à se expensa in ea urbe custodienda, nec inde se discessurum, nisi prius eam reddita sibi pecuniâ, contestabatur; cui tunc solvendæ Octavio non erat, ex præsentis argenti penuria. Præterea tradita eidem Ursino, prout ipse poposcerat, amplissimæ cautionis syngraphâ pro cunctis ad urbem custodiendam sumptibus eam in his omnibus curam adhibuit, eaque mandata tam fervidè, tam impatienter, dam iteratò perscripsit, ut quasi non de reddenda, sed de acquirenda urbe res ageretur.

(a) In Diario Massarelli, initio Pontificatus Julii, & in mandatis Rossetto in Galliam missis traditis, ut infra.

(b) Variæ litteræ Dandini ad Saulium, 1550.

2. Ad hæc Pontifex missis ad Carolum V. Patro Toletano, (c) qui cum Burgensi, ejusdem familiaris Cardinali, Comitibus interfuerat, & ad Henricum II. Rossetto Abbate, & intimo sibi cubiculario, qui officiosos creationis suæ Nuntios afferrent, (d) enixè imposuit, ut utrique Principi Farnesios commendarent impensius quam si ipsius Julii consanguinei forent; simulque ut testarentur & apud Cæsarem, quantum erga ipsum studii in Cardinali & Octavio; & apud Regem, quantum in Horatio Pontifex per annos plurimos semper perspexisset. Et quoniam existimabat sublatum se ad Pontificiam Sedem potissimè Gallorum operâ, qui Polum excluderant, ad Solii plenè gradus à Cæsarianis ac Farnesio Cardinali provectum; ipsum verò, quem alienum rebantur à Cæsare, strenuè promoverant, primis statim diebus voluit (e) luculentam habitam à se gratiæ testificationem edere. Quapropter cum in publico Senatu obedientiam Julio profiteretur

regio

regio nomine Claudius Durfeus per consuetam orationem ab Episcopo Noviomensis habitam, quorum uterque una cum Julio Bononiensi Concilio interfuerant, cumque responsum de more reddidisset Blossus Palladius, qui ab epistolis Pontificiis erat; Pontifex honorificè præter morem grati animi significatione hæc ipse verba subjecit: Ad ea, quæ Secretarius noster respondit, hoc volumus adde, quod quantum ipsi Christianissimo Regi tum publico tum privato nomine debeamus, nullo umquam tempore dissimulabimus, nec umquam ullo officiorum genere Majestati suæ non ostendemus.

(c) 17. & 20. Febr. in Diario, sub die 16.

(d) Litteræ Dandini ad Innocentium Montanum, postea Cardinalem, 23. Febr. 1550.

(e) Diarium Massarelli, 26. Martii 1550.

3. Jam verò pacis studium, præter Parmam, de qua diximus, hæc etiam de causa (f) restitutam, confestim ille patefecit, non solum dato negotio duobus, quos ab eo missos nominavimus, ut illos Principes ad id cohortarentur, & præcipuè Toletano, (g) ut in Aula Cæsarea concordiam inter Farnesios & Gonzagas curaret; sed etiam adhibitis quibusvis benevolentia intimique fidentia argumentis erga Cæsarem, quicum simulatis periculum ex eventis præteritis propius imminere videbatur. Et sanè de Cæsaris voluntate ipsa Comitibus multum nobis abegerant ab animo Julii, tum in eo quod ad communem Ecclesiæ rem, tum in eo quod ad ipsum Julium privatim pertinebat. Si Ecclesiæ res spectetur, jam à nobis narratum est, quo pacto, dum is legatione fungebatur, induxerat in animum, velle Cæsarem, ut novus Pontifex in Germania vel Tridenti crearetur, eademque de causa illic retinere eam Episcoporum manum, simulque contendere, adhuc ibi Synodum persistere: atque hæc persuasio adeò insisterat in animo Julii, ut quibusdam litteris ad Cervinum ea de re conscriptis, perinde quasi fides sibi vera vaticinanti non haberetur, alteram se Cassandram nominabat. Postea tamen perspexerat mentis esse non malignæ solum, sed vulgaris, de aliorum voluntate deterrima quæque tamquam verisimillima sibi persuadere: quod si hoc esset, quisque uno verbo sagacitatem edoceri posset. Compererat itaque rem aliter se habere, cum animadverteret, à Cæsare, nihil prorsus novi moliente, statim missum fuisse Pacecum Tridento ad Comitibus Vaticana. Quod spectabat ad se privatim, existimaret proximis superioribus annis Cæsarem sibi maximè insensum, utpote translationis auctori; & de illius Principis voluntate exutum se proventibus Ecclesiæ suæ à Gonzaga credebatur: sed ubi ad rem ventum est, experimento comperit, multos Cæsarianorum sibi fuisse suffragatos; unde collegit alios privato consilio, non mandato Cæsareo sibi adversatos. Quod plurimum confirmarunt argumenta lætitiæ, quæ Bertanus Nuntius (h) retulit à Cæsare & ab Aula Cæsarea, tunc Bruxellis degente, ob ejus electionem conceptæ. Etenim quemadmodum ubi quidpiam nobis molestum accidit, aliud contrariis præditum conditionibus exoptamus; ita postremæ inter Paulum & Carolum offensiones Caroli animum stimulabant ad expetendum Pontificem omnino dissimilem, cujusmodi Julius censabatur, ut qui patientiore animo erat, ingenio magis flexibili, consiliis planioribus, affectu quò ad iram in verbis proniori, eò pariter ad reconciliationem procliviori, antequam iracundia in facta prorumperet. Idcirco Julius amicitia cum Cæsare vicissim cupidus, plurimam large proposuit (i) ad componendam Placentiæ controversiam; & inter alia, ut per tolerantiam

Histor. Concil. Trid. Pars II.

reciprocam, salvo utriusque partis jure, ambo conniverent; ac proinde Cæsar Placentiam, & Octavio Parmam tamquam Pontificis beneficiarius teneret, offensiones omnes amoverentur, & Farnesio Duci loco Placentiæ quidam certi redditus tribuerentur. Ut hanc animi propensionem in Cæsaris clientes, simulque mansuetudinem in subditos suos palam faceret, vix renuntiatus Pontifex; Mendozâ Oratore solum petente, Alcanium Columnam in gratiam recepit, (k) redditis illi cunctis oppidis, honorumque ornamentis, quæ per annos plurimos Paulus abstulerat. Ea tamen in re imbecillis potius animi notam, quam laudem clementis à quibusdam accepit; propterea quod Alcanius, dum Sedes vacabat, reipsa quæ sibi adempta fuerant, per vim receperat; adeoque cedere potius quam condonare Pontifex videbatur. Verum cetera à Julio gesta in hoc etiam de ipsius mente nihil ambigui sinunt. Nam simili clementia usus fuit erga Ursinorum familiam, absoluto Farnesii Abbate, quem Paulus tamquam perduellem damnaverat; non tamen Abbatiam restituit, quæ fas non erat privari Cardinalem S. Angeli, cui decessor illam concesserat: adempta etiam à Paulo oppida (l) Rudolfo Baleonio aliisque primariis subditis, restituit.

(f) In mandatis ad Rossetum.

(g) Constat ex mandatis.

(h) Diarium, 7. Martii.

(i) Mandata Pighino Nuntio tradita, 1. Julii, 1550. Hæc Julii mandata exstant apud auctorem, & in multis Bibliothecis Romæ.

(k) 17. Feb. ut in Diario.

(l) Vide Adrianum, lib. 8.

4. Jam verò cum hujusmodi cernerentur ejus Pontificatus initia, quis in mentem induxisset, paulò post eum in Italia, & quidem contra Farnesios arma moturum? Et sanè usque adeò Julius si verum ac martialem animum non præ se tulit, ut potius (m) lenitatem jucunditatemque plusculum amare videretur, non raro ad mensam Pontificiam invitatis majoris notæ Cardinalibus, præcipuè in hortis, quorum deliciis mirificè oblectabatur: quod fortasse profanis Principibus laudi verteretur, tamquam ingenii comitas & amœnitas; sed in Julio ob principatus quem administrabat sanctitatem, & propinquum gravitatis exemplum in Paulo conspicuum, indolis nimis delicatæ, minusque ad Pontificium decus compositæ speciem habuit. Verum id quod ejus Pontificatus primordia decoloravit, prima Purpura fuit, quæ statim induit adolescentem, Innocentium nomine, tam obscuris natalibus, ut etiam nunc famam lateant. Quæ in hoc partim ex tabulis, partim ex veterum hominum narratione elicere potui, hæc sunt: Dum Julius Placentiæ Legatus præerat (non Bononiæ inferioris Præfultis conditio, sicuti Suavis narrat) puero, qui ad se mensæ accumbentem festiviùs ventitabat, animum benevolentem adjecit, eumque solentiori esse ingenio ratorus, pietatis ergo de suo alendum, studisque imbuendum curavit. Is cum in litteris humanioribus quadamteus profecisset, oblectatus ex eo herus, sibi que plaudens, quòd suâ quasi perspicacità plantam eximiam, adhuc minutulam & in luto, discrevisset, majori in puerum benevolentia incaluit, quæ illum prosequeretur veluti sui iudicii prolem, cujus filii pluris quam corporis soboles æstimantur. Eoque paulatim amor excrevit, ut à Baldino Montano fratre Innocentium adoptari jufferit; quam adoptionem falsò refert Suavis habitam fuisse post initum Pontificatum; imò in Dariis Massarelli, qui à secretis Concilio fuit, habetur, Innocentium, à Legati fratre jam adoptatum, in quodam

dam pastorali dramate personam egisse. (n) Julius itaque potestatem adeptus eligendi Patres in Senatu, antequam vel illustrium Præsulum merita remunerarentur, vel certè viros sibi consanguinitate conjunctos proveheret, quasi quodam benevolentia fascino abreptus, Innocentium, ad eam usque diem à se detentum in Bagnariæ pago, itinere unius diei ab Urbe semoto, inter Purpuratos (o) adscivit, nondum fortasse septemdecim ætatis annos expletem, & annuo duodecim millium scutorum proventu locupletavit. Verùm ut eam electionem cohonestaret, (p) ad Senatum primò verba fecit, studium Religionis spirantia, de Comitiorum quam meditabatur ordinatione; proposuitque, velle se tum veteres Canones instaurare, tum novas adjicere pœnas in abusus inductos. Deinde de conferenda Innocentio Purpura sermonem habuit, prætentâ suæ familiæ indigentia, & aliorum consanguineorum ineptitudine, atque ad id collegii consensum in sui gratiam postulavit. Cui beneficio (q) postea eam reddidit Innocentius in gratam remunerationem, quâ, judice eventu, beneficio affecti pravitatis judicium datoris damnat. Etenim prout usu venit hominibus, abjecti ob generis sordes animi, præservidæque ob juventutem cupiditatis, qui honores immodicos sibi collatos ad exaturandas potius libidines, quàm ad nutriendas virtutes impendunt, in varias confestim corruptelas prolapsus est; ob quas oportuit, ut sublecuti Pontifices modò eum leniùs castigarent, modò acerbius punierint, honoris claritudine in dedecus versâ. Verùm tamen et si Julius cognomen suum, dignitatem & commoda illi contulisset; non tamen id temporis rerum administrationem commisit, admoto ad sublevandas Ecclesiasticæ gubernationis curas Fabio Mignanello Luceræ Antistite, atque ad arcana Pontificia Hieronymo Dandino Episcopo Imoleni, quorum utriusque virtus comperta sibi fuerat, dum apud Reges sæpiùs hi Nuntios agerent, aliisque gravissimis muneribus perfunderentur. Propius enim sui cujusque amor, ceteris affectionibus superior, sæpè efficit, ut qui alterum plus merito amat, non idè ei plus merito fidat: & quamquam immoderatus, summa quoque illi appetat conferatque; non tamen æquè hallucinatus, summa quæque de illo sibi persuadeat.

(m) *Diarium imprimis mensibus.*

(n) 2. Martii 1549.

(o) *Varie Dandini litteræ ad Innocentium, & ante, & ipso electionis die.*

(p) 30. Maji.

(q) *Litteræ Maffei Cardinalis ad Cervinum, 30. Maji 1550. inter tabulas Cervinorum.*

CAPUT VIII.

Toletanus & Rossættus à Julio missi ad Cæsarem & ad Galliæ Regem, ad reponendum Tridenti Concilium: & rationes quæ id Pontifici suasere.

Summoperè optabat Cæsar, ut Concilium Tridentum reduceretur, incitatus ad id & honoris stimulis ob tam iteratos publicosque conatus, quibus rem promoverat, & Religionis utilitatisque studio, quòd inde tranquillitatem Germaniæ, tamen dubitanti, speraret. Suavis dum hæc recens agitata commemorat; in errata plurima statim impingit. Dicit imprimis, rem postulari cœptam à Cæsare per Ludovicum Avilam, magnum Alcantaræ Commendatarium, ad exhibendum Julio obsequium obedientiæ legatum. (a) Sed Avila ea de re ne verbum quidem; sed intra gratulatio-

nis & obsequii officia se continuit. Pontifex verò ante hujus adventum eam quam diximus spem generatim Cæsari fecerat, sicuti liquet ex mandatis Toletano traditis, ad Cæsarem missis ab initi Pontificatus die. Addit, Julium postea, acerbius ad id urgente Mendozâ, statuisse in suo privato Concilio, se in Cæsaris gratiam rem peracturum; sed re celatâ, destinasse cœtum Purpuratorum Patrum, qui ferè omnes erant Cæsaris studiosi, ut eorum deliberatio quò ipse vellet deflecteretur, admixtis etiam nonnullis ex sibi intimis, qui reliquos in officio continerent. Cuncta hæc non solum adversantur iis, quæ Suavis narrat de aperto Julii ingenio, sed etiam facti evidentia. Etenim cœtus ille constabatur ex iis Cardinalibus, (b) quibus antea constabat, cum Romæ res expenderentur postremâ (c) Pauli ætate, præter Cervinum gravi præpositum morbo, ob quem non longè absuit quin è vita decederet, & postea coactus fuit Româ discedere.

(a) *Extat in mandatis, Trivultio in Galliæ Nuntio traditis.*

(b) *Diarium, 19. Aprilis 1550.*

(c) *Diarium, 13. & 23. Martii.*

2. Res igitur hoc pacto contigit. Julius viæ Pontifex constitutus, misit, quemadmodum exposuimus, Petrum Toletanum (d) & Abbatem Rossættum, (e) quorum uterque Pontificis Comitii interfuerat, illum ad Cæsarem, hunc ad Henricum, ut gratas illis agerent, ac præsertim Gallo, propter collatam ab eorum administris operam ad ipsius electionem promovendam: super qua eos ipsos, quos miserat, testes vocabat, qualinam animi & moderatione & demissione se ipse gessisset, nullâ usque diligentia, quæ sibi viam sterneret; sed rebus omnibus in Divino consilio repositis, paternam utrique Principi benevolentiam offerebat, ac per intimum animi sensum ad pacem cohortabatur, unicum afflictæ Ecclesiæ levamentum. Proinde velle se ad illam componendam vires omnes impendere ad extremum usque spiritum, nec sibi etiam illius causa quidquam parsurum. Sed quoniam intelligebat, Regi Galliæ minimè probatum iri Parmam à se Octavio restitutam, quod Horatio illam cuperet, præter redditam Romæ rationem rei à se gestæ Cardinalibus Ferrariensi & Guisio, ejusdem etiam rei causas Regi per Rossættum exposuit, quæ erant jusjurandum in Comitii habitu, rei æquitas, Sedis Apostolicæ levamen à sumptibus ac sollicitudine custodiæ, evitanda inter duos fratres Farnesios simultas, subtrahendus bellis Italicis fomes, & abradendus color, quem Cæsar obtendebat ad eam occupandam, quòd alienum ab Horatio animum gereret. Hinc verò per Toletanum Cæsari professus est, in rebus, quæ ad Fidem, ad Religionem, ad pacem tranquillitatemque Christianæ Reipublicæ, adeoque ad processus consecutionemque Concilii pertinebant, offerre se amplè Cæsari eam voluntatem, eamque parati animi alacritatem, cui nihil, quod ab illo desideraretur, addi posse putabat, dummodò Cæsar suas quoque partes expleret in iis, quæ ad ipsum spectarent, quemadmodum Pontifex sperabat, & quædam removerentur obstacula, quæ ope Cæsaris facile tolli poterant.

(d) 17. & 20. Febr. ex Diario.

(e) *Litteræ Dandini ad Innocentium Montanum, 23. Febr. 1550.*

3. Interea (f) fuit ex Cæsarianis, qui quasi de se voculas quasdam apud Pontificem jactitaret, gratissimam Carolo futuram anteaquam Pontificis creationem, modò res unica componeretur, hoc est, Concilii negotium. Cui pari sermonis privati specie respondit Pontifex, concordans in eo futuros,

turos, ubi modò sinceritati suæ Cæsar pari sinceritate responderet, & inter se facile conventuros, modo Concilium celebrandum esset ad Fidem Catholicam tuendam ac promovendam, ad evitendos hæreticos & ad Cæsaris Cæsareæque ditionis emolumentum, non autem ad Sedem Pontificiam deprimentam, cujus patrocinium, non minus quàm Cæsareæ dignitatis, cordi futurum Cæsari Pontifex rebar; & esse quædam, quæ ipse in tempore Carolo amolienda impedimenta, per amicam inter se atque ipsum communicationem consiliorum, conjunctionemque utriusque voluntatis. Ex quo responso conjectura desumpta est à quibusdam, habere Pontificem in animo cum Cæsare de Concilio pacisci. Sed Julius, re compertâ, Carolo postea significandum curavit, (g) hujusmodi homines quid rei esset Concilium, & quam in eo potestatem obtineret Pontifex, neutiquam intelligere.

(f) *Extat in mandatis à Pighino traditis.*

(g) *A Pighino Nuntio, ut extat in mandatis.*

4. Posthæc, privatim jactitata à Cæsaris studiosis, & à Pontifice, mandata Cæsarea Oratori Mendozæ ad medium (h) Aprilem Romam delata sunt, ut restitutionem Synodi in urbe Tridentina urgeret acerrimè. Ac statim res à Pontifice Purpuratorum cœtui commissa, cum quibusdam rerum capitibus expendendis. Interim accerserat ille Pighinum è Germania, (i) quem plurimi faciebat, ut ab eo de rerum præsentis statu fideliter ac recenter edoceret; eundem tamen remissurus: quod & præstitit, relicto illic tantisper Lippomano & Bertano. Res ubi in deliberationem venit, mutasse speciem visa est ab ea, quam superstitè Paulo præferbat. Etenim duo quæ tunc obstabant potissimum, & in eo versabantur, quòd periculum immineret contentioni inter Concilium & Collegium de novo eligendo Pontifice, adeoque schismatis; quodque revocari posset in dubium, num legitime fuisset translatio per auctoritatem Pontificiam peracta, jam de medio sublata videbantur; alterum quidem non solum quia non amplius res erat cum Pontifice senectute confecto, & cui obitus ante Concilii exitum immineret, sed ob sinceram Caroli mentem, satis tandem super ea re compertam: alterum, quia Hispanienses Episcopi Paceco inde profecto Tridenti non perstiterant, adeoque nullam amplius perseverantis ibi Concilii persuasione præ se gerebant; ac proinde cunctis tunc in comperto fuisset, illud denuò à Pontifice ibi reponi; quod nec Julii nec Pauli auctoritati quidquam officeret. Ex altera parte, inter capita à collegio stabilita, & à Julio tum in Comitii tum post Comitium jurejurando affirmata, (k) Concilii celebratio continebatur. Et quæ ipsi Nuntii è litteris Germaniæ, quæ Romæ Pighinus voce, illius necessitatem identidem inculcabant, non modò ad eos reconciliandos qui jam desciverant (quod difficillimum apparebat cum ob Principes, direptarum Ecclesiarum proventibus irretitos, tum ob subditos, effrenatæ licentiæ voluptatibus mancipatos) sed ad eos retinendos, qui permanferant incorrupti, quique his illecebris, & prosperâ peccandi licentiâ invitati, jam penè nutabant. Accedebat, potiùs gravi futurum Pontificis auctoritatis detrimento, si evanesceret Synodus per eam translata, ac postea & retenta & suspensa ob tot objectas à profana potestate denunciations; præterquam quòd cum hæc eadem potestas sibi arrogasset legum sanctionem in rebus Religionis, donec futuri Concilii Decreta prodirent, alia non suppetebat ratio, quâ tam gravi occurreretur incommodo, nisi ut re-

ipsâ Concilium haberetur. Perpensum pariter fuit, si Pontifex & Purpuratorum collegium post solemniam Cæsaris Germaniæque postulata, quibus Polonia Rex, cæterique penè cuncti fideles consentirent, desidia ad celebrandam Synodum præ se ferrent, speciosam Cæsari ansam porrectum iri ad explendas per se potestatis Ecclesiasticæ partes.

(h) *Diarium, 19. & 22. Aprilis.*

(i) *Extat in mandatis Toletano.*

(k) *Cuncta extant in dissertatione, à Pontifice in Galliæ Regi persuadendum missa, 11. Julii, ut in Diario.*

5. Porro si Concilium esset habendum, non nisi Tridenti celebrandum consuebatur. Primò, quoniam ubi vellent Bononiæ reponerè, vel aliò convocare, opus erat, priùs causam decidere à Paulo advocatam ad se, & nunquam diremptam, de legitima translatione; quæ cum peracta ac postea sustentata semper fuisset ab ipso Julio, tunc Synodi Legato, putaretur ab omnibus relabi in judicem suspectum, animique præoccupati in lite, ubi agebatur de comprobando aut damnando tam conspicuo opere, cujus ipse præcipuus auctor. Secundo, si relicto rationibus factum ipsum spectaretur, ipsi etiam Galli fatebantur, numquam eventurum, ut Oecumenica Synodus coalesceret, ubi Carolus tot regnorum dominus haud assentiretur; illi verò de communi Germaniæ sententia urbs alia minus incommoda Tridento, minusque reliquis nationibus suspecta minimè probatur. Oportere igitur Synodum Tridenti constitui.

6. Hoc posito duæ supererant conditiones formandæ. Altera, Consensus Henrici Regis, sine quo in comperto erat, Synodum nec universalem, nec rei Christianæ conducibilem evasuram, quin potiùs semen novarum in Gallia turbarum. Quapropter (l) tum ob eam causam, tum ob singularem benevolentiam, quæ Pontifex erga Regem utebatur, per Guisium Cardinalem jam inde ab initio pro certo confirmarat, nihil se illo inconsulto de Concilio decreturum. Altera erat certa aliqua agendi ratio stabilienda, quæ postea in Synodo servaretur, ne res in sollicitudines morasque præteriti conventus recideret. Dum hæc Romæ per animorum adhuc propensionem, non per firmatum propositum agitabantur, Cæsar (m) indictis iterum Augustæ Comitii 24. Junii, ut prius ibi res componeret, quàm Germaniæ terga verteret, Mendozæ operâ celerem responsum à Pontifice ardentè petiit; significavitque, se alia in Comitii capturum consilia, pro eo ac Pontifex petenti sibi assensu dissensusque responderet. Tum Julius abruptâ cunctatione Nuntium ad Cæsarem misit eundem Pighinum, quem (n) Sipontinum Archiepiscopum pronuntiarat, cum responso, quæ mox afferemus, revocatis Lippomano (o) & Bertano, quippe Italiæ opportunis; eodemque tempore Nuntium ad eadem transigenda legavit ad Regem Galliæ Trivultium Antistitem Tolonensem. Atque ita impositâ Julio Pontificali tiarâ, non injuncta difficultas est Tridentinæ migrationi Concilii per creationem Pontificis illi adversantis, sed adjecta facilitas per amotionem Cardinalis pari & auctoritate pollentis, & averfatione repugnantis.

(l) *Extat in mandatis Trivultii Nuntii.*

(m) *Indicantur in memoratis mandatis, & habentur fusi in dissertatione postea missa.*

(n) 30. Maji, ut in Actis Consistor.

(o) 1. Julii ex Diario.

CAPUT IX.

Mandata duobus Nuntiis tradita, præsertim de Concilii negotio.

1. **H**æc Nuntiorum missio eò tendebat, ut ex una parte Rex Galliarum induceretur ad libenter assentiendum Synodo Tridenti celebrandæ, & ne eam Pontificis gratificationem erga Cæsarem ægre ferret: atque ut ex altera parte permoveretur Carolus ad amplectendam eam rationem convocandi Tridentum Concilium, quæ Pontifici & Gallo satisfaceret.

Quò igitur primum perficeretur, curatum est, ut ab Henrici animo suspiciones dispellerentur, quas illi nominis existimatio, æmulatio, ac privata ipsius utilitas ingerebant. Quod ad existimationem spectabat, naviter illi ante oculos ponebatur, Pontificem ipsius honori consuluisse, & per amicitiam, quam pollicitus fuerat, nihil ipsum celasse, neque quidquam nisi prius ejus sensus exploratis egisse. Atque ad hanc rem in memoriam revocabatur quæ Julius super eo negotio subinde cum Guisio & Durfeo differuerat, quæque per Nuntium ordinarium Regi significanda curaverat. Ad æmulationem abstergendam, studiosè ostensum est, non impelli Pontificem ad id agendum ab importunis Cæsaris postulatis, sicuti à quibusdam Regi fuerat insinuatam, sed à studio Religionis, ac publica necessitate, aliis etiam Principibus, & cuivis fidelium ordini satis perfecta. Præterea rationes à nobis antea productæ afferebantur; & quantum oneris apud Deum atque homines Pontifex subiturus esset, si, dum in tanta perturbatione Germaniæ Catholici simul & hæretici Tridentinæ Synodo se subdere pollicebantur, ipse illic eam celebrare pertinaciter recusaret. At privata utilitatis obstacula, quæ difficillimè perfringi solent, ea tunc etiam erant, quæ difficillimè disjici possent; cum probè nosset Henricus, sibi detrimento futurum quidquid Carolo emolumento foret; illi verò futurum emolumento id quod tam flagranter efflagitabat. Verumtamen ut à Rege ea persuasio removeretur, quædam ratio subtilior est adhibita.

2. Insinuabatur, esse quidem è re Cæsaris postulare, non item obtinere Concilium; ubi enim id denegaretur, speciosum illi colorem affundi, hæreticis per concordiam satisfaciendi citra Catholicorum querelam; adeoque ab universa Germania obsequium ipsi atque benevolentiam tamquam Domino præstitum iri. At contra, impetrato Tridenti Concilio, ut ipse tum famæ suæ, tum Catholicorum, qui sibi opem ad bellum tulerant, rationem haberet, necessario adactum iri ad hæreticos cogendos, ut ii, quam ipse sponderat, subjectionem exhiberent; quam compertum erat ab illis summopere refugii, ne sibi manus exinanirent rapinis Ecclesiæ restitutis, easdemque Ecclesiæ legibus illigarent. Quare aut obtemperaturi erant invitatis animis, ac rabie tumentibus, quam intus coquerent, dum per quamlibet occasionem effunderent; & ita Cæsarem suspicionibus implicitem, metuque agitatam distenturi: aut per apertam contumaciam recalcitrarent, eum adigentes ad arma contra ipsos movenda; & in utroque eventu vires illum deficerent ad molestiam aliis, ac præsertim Gallis inferendam. Accedebat, quòd extante Concilio nequaquam liceret Cæsari pacem obturbare, ne in Germaniæ conspectu idem Concilium obturbaret, quod ad Germanis gratificandum à se curatum ostentabat, quodque ipsius pacis gratiâ habebatur. At verò si repullam in eo à Pontifice re-

tulisset, & viribus validior, & à memoratis rationibus liberior, adeoque formidabilior futurus esset. Dempto Cæsaris commodo, nullum amplius in Tridentina statione incommodum Regi superesse, cum inter conditiones ea esset primo statuenda, ne agerentur in Synodo regnorum negotia, neque Ecclesiæ Gallicanæ privilegia in controversiam vocarentur; sed aliæ res Ecclesiasticæ, cunctis communes, unde Gallia nihil posset detrimenti capere. Mox referentur reliquæ conditiones à Pontifice Cæsari propositæ, quas opportuniùs de Pighini legatione dicturus, protinus explicabo.

3. Injunctum itaque Pighino fuit, ut primo loco exponeret Cæsari; cum amicitia Principum magna ex parte pendeat ab administratorum opera, per quos ipsorum sensa communicantur, ab eo Pontificem petere, ut nihil ille scriptum dictumque de ipsius Pontificis mente crederet, nisi acceptum à Pighino, cui unice ipse fidebat. Deinde communicatis iis quæ jam agitata fuerant, & à nobis alibi recensita, offerebatur Cæsari Consilium Tridenti hoc pacto celebrandum: Curaretur, uti Rex Christianissimus illi faveret, Gallique Antistites adessent; ex quorum absentia pro novo lucro nova jacturæ periculum adiret Ecclesiæ; nec meliorum fructum ea Synodus universalis tandem pareret, quam ut prodiret in peculiarem ac propriam unius nationis; præterquam quod ubi amplissimi illius regni Episcopi deessent, iis qui nomen Concilii averfabantur, ejus contemnendi occasio præberetur. Ad Gallum adducendum nihil accommodatius fore, quam si intellexerit, nihil ibi agendum quod ipsi detrimentum inferret: aliter enim nemo sinceræ mentis non cognosceret, non esse cur Gallicis faveret conventui in Austriaca ditione collocando. Quod si spectarentur tum Italicorum Antistitum egestas ac molestiæ, quas cuncti in Tridentino domicilio & experti & detestati fuerant, tum Legatorum Pontificiorum, & Concilii dignitas, opus esse eo rerum omnium apparatu, ut præteritum otium ac morosa cunctatio evitarentur, quæ possent in perniciosam & indecoram dissolutionem prolabi. Proinde par esse, ut in illis Comitibus denuò stabiliret Cæsar firmiter Protestantium subjectionem per legitimas tabulas ab ipsis exhibendam. Ubi id ab illis recusaretur, Concilio amplius locum non esse, sicuti aliàs opus fuerat, ad eorum contumaciam declarandam: sed cum jam contumaces essent, superesse, ut in eos Cæsar armorum vim exerceret, ne in controversiam adducerentur & recentis & veterum Conciliorum Decreta. Confidere Pontificem, ut quemadmodum ipse ea in re voluntati & emolumento Caroli studebat, ita Carolum Apostolicam suam auctoritatem à Deo sibi collatam tuiturum; ut si qui umquam in Concilio, vel neglecto Religionis studio, vel ignorantie veritatis, contraria molirentur; Cæsar æqui bonique faceret, Pontificem rebus opportunè consulere. Addebantur præterea alia mandata, aliaque proponenda consilia, quæ jam indicavimus, ut controversiæ Parmenses componerentur.

4. Suavis indicat quidem hæc mandata à se perlecta; sed quantum potest caliginis affundit ad infuscandum Pontificiæ pietatis dignitatisque candorem. At majori quodam livore simulationem quamdam Pontifici appingit: nimirum, cum is existimaret, eam mandatorum notitiam honori suo conducturam, effecisse, ut Julius Cæsar Cananus, sibi à secretis, ea per speciem amicitia suis familiaribus communicaret, atque hac ratione pervulgarentur. Verum id nimis veritati dissimile deprehenditur ab iis, qui mandata Trivultio præscripta lustraverint; in quibus ut Regi persuaderetur, Syno-

dum in urbe Tridentina nec utilem nec acceptam Cæsari futuram, tam exilis de proba mente Cæsaris existimatio, tam tenuis erga ejusdem potentiam animi affectio depromitur, ut ea quidem ad pertrahendum Galli consensum per arcanum colloquium idonea fuerint; non tamen quæ manarent in vulgus, utpote ad justam indignationem Cæsarem irritatura. Enimverò arduum est fictas narrationes contexere, cum opus sit ad innumeratas circumcinctas partes prospectum intendere; aliter enim improvisa verisimilitudo aliunde detegitur, quæ deridendum exhibet inventum simul & inventorem.

CAPUT X.

Quæ duo Nuntii egerint; & in Cæsare de Parmæ negotio difficultas.

1. **S**uccedere jam res videbantur. Nam ex parte Galliarum, ubi arduis timor erat, via plana reperta est, (a) ob amoris Pontificii apud Regem fiduciam, cujus natura est, persuadere ut in bonam partem trahatur, quod alioqui dubiæ foret interpretationis, & consensus iis præbeatur, quæ dubiæ forent deliberationis. Quod ad Pighinum (b) spectabat, extra dubitationem erat, cum is adeò expeditam responsionem deferret, Cæsarem quoque, sicut evenit, pari animi alacritate responsurum. Granvellanus itaque expensis unâ cum Cæsare conditionibus, quas Pontifex postulabat, probavit quidem in iis quæ ad Gallum pertinebant, uti Pontifex ad assentiendum Concilio illum adduceret; non tamen ut ad id sua officia Cæsar impenderet: esse partes Pontificiæ auctoritatis alios ad Concilium convocare, Cæsare verò Concilio favere, suasque ditiones ejus Decretis subjicere. Sed hac speciosâ excusatione adductâ verior omisit, hoc est, Cæsaris officia obfutura potius quam profutura.

(a) *Diarium 12. Augusti 1550.*

(b) *Diarium eodem die: & epistola Pighini ad Dandum 15. Augusti 1550.*

2. Festinatio Concilii exitu affirmavit longè magis opus esse Cæsari quam Pontifici, cum in comperto esset, quò diutius Synodus perdurasset, eò diutius fixum iri Carolum in Germania, quippe satis gnarum, tantam nec ampliorem spem fructus inesse Concilio, quantum ipse è propinquo vigoris calorisque eidem afflaret; & ex altera parte suam ibi diuturnam commorationem ipsius valetudini & regnorum commodis obfuturam. Expeditionem rationem sibi videri, si Pontifex de sententia virorum sapientiâ studioque Religionis præstantium Diploma conficeret, universam morum emendationem complectens, quòd ubi comprobaretur in Synodo à Patribus Pontifici ac Cæsari obsequentibus, quantum illi suffragiorum opus esset minimè defuturum: dogmata verò, ajebat ille, partim jam fuisse sancita, partim per susceptos à Tridentinis Patribus labores adeò discussa ac digesta, ut postrema illorum absolutio brevis temporis opus evaderet. Atque ex his animadvertit Nuntius, aliam tunc ac prius esse Cæsarianis de morum reparatione sententiam. Erenim cum antea nihil aliud pressius inculcassent, contententes ut ea esset præcipuum & quasi unicum opus Concilii, dum per eam Germaniæ turbas componendas putabant; postea experimento docti perspexerant, illius freti procellas ex eo coortas, quòd supra litora exundare contenderet, adeoque ubi ea coarctarentur, non ipsum per tranquillitatem quieturum, sed tempestatem acrius fœvituram. Unde compertum jam erat, ne mitiores quidem disciplinae leges antea

latas posse inter eos animorum æstus ad usum perducere. Præterquam quòd perspiciebant sagaces illius æstimatores, multò plus reformandum in moribus civitatum Cæsareæ quam Pontificiæ ditionis. Quamquam aliâ deinde tempestate, mutatis denuò rerum conditionibus, priora sensa renata fuerint, quemadmodum historiæ decursus lectoribus palam faciet.

3. Quò Protestantes ad parendum Concilio adigerentur, censuere curandum, ut omnes Germaniæ Ordines continuationem Concilii in urbe Tridentina à Pontifice flagitent, quò arctius obstringerentur ad ea servanda, quæ ipsis postulantis fuissent decreta. Denique ad id quod Pontificiam auctoritatem spectabat, Granvellanus respondit, Cæsarem præter studium Religionis non modò eam propugnaturum ad rependendam Julio benevolentiam, sed quia Pontificiæ auctoritatis abjectio Cæsareæ pariter imminutio fuisset; significans duo per se verissima ab experientia patèri: alterum, quantum effrænata licentia facilis que mutandæ Religionis populos excitet ad parem in civili administratione libertatem, eos edocens habere despicatui quasi imaginariam atque inanem quamcumque potestatem, quæ honesti reverentiâ non virium terrore nitatur: alterum, quò sustineatur veneratio ac stabilitas Religionis, unum ipsius Caput universale & aspectabile esse agnoscendum; dedignante nimirum humanâ superbia diutius venerationem servare erga id quod à pluribus neglectum videt, nec mortalium mente, utpote quæ sensibus clauditur, aliam vividam imaginem admittente, nisi quæ sibi à sensibus subjiciatur. Affirmavit insuper, patere quantum Imperatoriæ auctoritati detraxisset permessa prædicantibus libertas; sed eam non nisi per armorum vim amplius coerceri posse. Et sanè imbecillitatis humanæ tum in cognoscendo tum in agendo vitium est, quòd non facilè morbus dignoscatur, dum facilè medicina pararetur, nec antè sit compertus, quam insanabilis.

4. Haud parem animi propensionem nactus est Nuntius ad res Parmenses. Duæ in Aula Cæsareâ inhæserant sententiæ: altera Senatus Mediolanensis; eam videlicet urbem unâ cum Placentia (c) apertè ad Cæsarem pertinere: altera Gonzagæ, existimantis in magno semper discrimine veritaturam Mediolanensem ditionem, dum ex uno latere obsideretur agro Pedemontano tunc occupato à Gallis, Austriacorum Monarchiæ æmulis implacabilibus; ex altero Parma à Farnesii possessa, qui cum se læsos spoliatosque putarent, erant ipsi pro hostibus putandi. Ideo Nuntio responsum est, (d) optare Cæsarem, eam causam Jure decerni; quòd jus vim sonabat, quippe quæ tamquam dextera est, quæ Jus non tantum robore munit, sed ratum facit. At quemadmodum inter privatos sufficit juri vis per minas intentata, & paucorum satellitum; inter Principes vis necesse est in opus deducta, & ingentium copiarum.

(c) *Vide Adrianum lib. 8.*

(d) *Ex Pontificis responso ad Pighinum, 14. Octobris 1550. infra referendo.*

CAPUT XI.

Apparatus Pontificis ad morum emendationem, & Concilii Diploma. Res Parmæ ac Placentiæ iterum agitata; & Concilium indictum.

1. **P**ontifex his acceptis responsis, adjecit confestim animum Diplomati, ad reformandos mores conficiendo. Demandata prius

cura Massarello, (a) qui erat à secretis Concilio, & tunc Pontifici operam dabat in principalibus litteris conscribendis, ut res in eo genere propositas Concilio, sed ab eo non sancitas, in ordinem digereret; ac postea Cervino & Polo, suis olim collegis, Romam ad id accersitis, & Morono Germanicarum legationum perito, à quibus una cum reliquis varia consilia (b) habita sunt, & sæpe in frequenti Senatu sententiæ dictæ. Quin etiam in eo decretum fuit, ut singulis hebdomadis bis tervè coram Purpuratorum antiquissimo ea de re Patres differerent, & semel coram Pontifice. Sed semper illud ipsum tandem compertum est, quod Paulum toties ab hujusmodi consilio perficiendo dimoverat; nimirum, inter tot ac tantas quæ tunc fervebant cupiditates ac suspiciones, legem omnem ad restituendos mores latam incursum in reprehensiones pravasque interpretationes communitatis, nisi legislatorem ageret ipsa communitas. Plures quoque conventus (c) habiti sunt ad concinandum Diploma Concilii, ad cuius festinationem Pontificios extimulabat (d) Cæsar, itineris Hispanici cupidus; tametsi propinqua hiems spem omnem ademisset Synodi cogendæ, donec per tempora commodiora liceret. Sed interim sollicitudinem non modicam ingerebat Parmense negotium; ex quo tamquam è quodam cæco Vesuviano igne poterat repentinum aliquod incendium erumpere.

(a) In Diario, 28. Septembr. 1550.

(b) In Actis Consistor. & Diariis, 3. & 23. Octobris, & 28. Nov. 1550.

(c) Diarium, 23. Octobr. & 9. 12. & 13. Nov. 1550.

(d) In litteris Pighini: & indicatur in Diario, 8. Octobris 1550.

2. Pergebat Julius singularem in Farnesios amorem præ se ferre, (e) adeo ut dies aliquot diverterit in utrisque Alexandri Cardinalis ædibus, tum in alteris, quas patrimonii jure possidebat, tum in alteris, quæ Procancellarii nomine ad eum spectabant, & per insolitum honoris exemplum ibidem Senatum habuerat. Hujus igitur benevolentia gratia, simulque ut eam familiam retineret, ne Cæsari ferrum jugulo intentanti Gallicum clypeum opponeret; adeoque quietem Italiæ, cogendæque Synodi consilia perturbaret, quamquam Alexander Cardinalis extra urbem in amœnioribus propè locis degeret, eum de singulis quibusque certiore redderet Pontifex, quæ in earum tractatione rerum contingebant, (f) pollicitus se nunquam Parmæ Farnesique defuturum: atque ex altera parte apud Cæsarem summo studio contendebat, ut res ad concordiam perduceretur. (g) Quare accepto à Cæsare quod retulimus responso, per Pighinum reposuit, post orbem conditum ægrè adduci posse exemplum litis inter supremos duos Principes, nullique communi arbitro subjectos, quæ in alio præterquam in Martii tribunali fuerit dirempta: si Jurisconsulti Mediolanenses manifestum jus in eas urbes Cæsari tribuebant, nihilominus idem jus Pontifici tribui à Jurisperitis Romanis. Opportunius itaque nihil videri quam propositam tolerantiam: hanc utiliore Cæsari fore, cum per eam aliquo modo spoliis vicio purgato, ejus possessioni honestior species obtenderetur: Octavium Farnesium non esse tantæ potentia Principem, qui Cæsaris ministris tamquam arma illatus metum incuteret; præsertim ubi non solum caveretur ne novæ munitiones excitarentur, sed jam constructæ inter Parmam & Placentiam, urbes inter se satis distantes, destruerentur. Ad hæc Julius hortabatur. Verum ubi Cæsar, si oblati acquiescisset pacificam perpetuamque Placentiæ

possessionem sibi firmasset, datâ ab ipso repulsa omnia & Reipublicæ & Religionis negotia sibi pervertit; effecitque ut non solum ipse Parmam non acquiserit, sed ut satius tandem duxerit Placentiam restituere.

(e) Diarium 30. Julii & 8. Augusti 1550.

(f) Diarium 14. & 16. & 18. Septembris 1550.

(g) Litteræ ad Pighinum, 13. Octobris 1550.

3. In Comitibus itaque propositum Germanis fuit, ut se Concilio subderent: & quoniam formæ, quæ res proponenda erat, apponebatur, Concilium Tridenti continuandum, Nuntius, cui fuit ostensa, illi repugnavit, (h) ne translationi legitima officeretur: quare aliæ voces adhibita sunt. Mauritius novus Saxoniarum Septemvir Concilium postulavit, quod à Pontifice minimè penderet, & in quo Confessionis Augustanæ sectatores suffragii jure potirentur: quod rejectum fuit, (i) quippe Decretis superioris conventus contrarium. Alii tum Catholici tum Protestantes absolute confenserunt. (k) Proinde Cæsar subjectionem Germaniarum Pontifici exhibuit: hic verò promulgavit in Senatu Diploma, quod ipse integrum dictavit, (l) de Concilio Tridenti resumendo, indicendoque Kalendis Majis.

(h) In litteris jam dictis Pighini.

(i) Bzovius anno 1550.

(k) 14. Novembr. 1550.

(l) Litteræ Dandini ad Nuntium Venetiis, 18. Octobris 1550.

4. Narratur à Suavi, hujusce Diplomatis verba displicuisse Cæsari, virisque Catholicæ Religionis studiosis, quippe verba quæ (pro eo quod ipse hic indicat, & alibi confirmat) continuationem Tridentini Concilii aperte significabant, adeoque spem omnem Protestantibus adimebant præterita Decreta iterum expendendi; quæ se dempta eò conventuri non erant. Præterquam quod, ait ille, nimis dilucidis gravidisque formulis ostentabatur, velle Pontificem Synodo præsidere: subditque, Oratorem Mendozam tentasse, sed frustra, ut ea mitigarentur. Nihil horum mihi compertum est: imò compertum est, alteram partem haud veram esse, alteram haud similem veri. Verum non est, haberi verba in Diplomate, quæ continuationem sonent; sed ea Suavis appingit, ut in lectorum animos per insidias irrepat hæc persuasio, ortam scilicet litem inter Carolum & Paulum, ab hujus successore fuisse Cæsari adjudicatam: ejus rei gratia, quasi ad horum jus vindicandum, Cæsar contenderat, per tot solemnes actiones translationem tamquam irritam oppugnans; ideoque, sicuti antea narravimus, voluerat continuationis vocabulum adhibere, cum in Comitibus rem proposuit, quod opportunè fuit à Nuntio rejectum; neque uspiam ea vox in Diplomate reperiretur, sed, resumere & prosegui. Verum neque verisimile est, Cæsarem & Catholicos ægrè tulisse, quod Pontifex in suo Diplomate disertis verbis usus fuerit, seu pro certis sumendo, & ab omni quæstione subducendo firmata Decreta; seu affirmando, suam esse indicto Concilio præsidere. Quod spectat ad primum, nonne cum ipse, tum ipsius decessor, tot publicis libellis etiam per typos impressis idipsum semper declaraverant; Quid porro? Nonne Cæsar ipsis per suas contestationes & Bononiæ & Romæ habitas, typisque vel ab hæreticis vulgaras, continuationem superioris Synodi efflagitarat? Quod spectat ad alterum, quænam præsidendi Concilio prærogativa prænuntiabatur futura per hoc Diploma amplior ea, quæ per Pauli Diplomata pronuntiata fuerat, ejusque ætate in Concilio exercita?

Si ergo Cæsar in iteratis petitionibus ac denuntiationibus, quas narravimus, commendat semper, comprobatque Synodum Tridenti jam habitam, adeoque ejus formam ibi servatam; quo pacto ipsi, vel aliis, à quibus ille libelli & editi & celebrati fuerant, mirum videri poterat, Concilium hac ratione fluxisse à Pontifice indictum? Sed postquam hoc Opus primum in lucem prodit, certò cognovi, hoc ipsum ut falsi speciem præ se ferebat, perinde reverà falsum esse; cum in volumine litterarum Dandini, qui à secretis erat Pontifici, compererim, à Julio Diplomatis promulgationem Romæ, ejusque per typos editionem, fuisse tantisper retardatam, dum illud à Cæsare legeretur, & in Germania vulgaretur; ipsum verò Diploma (m) per alias Pontificias litteras ad Carolum delatum, prætermisso hujusmodi litterarum officio erga reliquos Germaniarum Principes, eò quod per illud Diploma suspensum Concilium resumebatur, non aliud convocabatur: (n) & reipsa neque Diploma vulgavit, nec typis dedit, donec factus est certior à Pighino, id Cæsari probari, (o) qui subinde in Comitibus illud promulgari jussit. (p)

(m) Litteræ Dandini ad Nuntium apud Cæsarem 17. Decembris 1550.

(n) Litteræ Dandini ad Martinengum, Nuntium apud Romanorum Regem, 3. Jan. 1551.

(o) Ex litteris Dandini ad Nuntium apud Cæsarem, 27. Decembris 1550.

(p) Ex Dandini litteris ad eundem 23. Jan. 1551.

5. Progreditur Suavis: Cum evulgasset Pontifex Cæsare inconsulto illius tenoris Diploma, vulgatum fuisse vicissim à Cæsare 13. Februarii anno 1551. Comitiorum Decretum, quod communiter Pontificio Diplomati in omnibus sui partibus opponi putabatur. Mirum sanè scriptorem! non illi veniebat in mentem, paulò ante, dum ipse Comitiorum Decretum referret, dictum à se fuisse, haberi in eo Decreto, Cunctos Imperii Ordines tum superioribus tum præsentibus Comitibus statuisse se Concilio subdere, adeoque Cæsarem egisse cum Pontifice, & ab eo impetrasse, ut Synodus Tridenti reponeretur Kalendis Majis anni futuri: quo à Pontifice præstito, & perlectâ ac propositâ conventui convocazione, æquum esse in eadem sententia persistere, ut cum ea, quæ par est, obedientia, Concilium præstolentur, eique intersent. Quanam igitur ratione hujusmodi Decretum, cum ex opinione communi, tum ex rei veritate, poterat in cunctis sui partibus opponi Pontificio Diplomati, quando illic Cæsar imperabat, ut omnes acquiescerent Synodo à se antea impetratæ, & per illud ipsum Diploma à Pontifice indictæ? Sed oppositiones hæc commentitias singulatim consideremus.

6. Quas ille affert, ad tres rediguntur. Duæ priores sunt: Hic vult Concilium dirigere; ille curare vult, ut omnia ordinatim ac legitime fiant. In quoniam sita est oppositio, in reipsa, an in modo? Profectò non in re: nec enim eo Diplomate præcipiebatur, cuncta ordinatim legitimeque non peragi, nec ferri sententias secundum sacras Litteras, & Patres. Hæretici porro id abnebant, qui, neglectis Patrum auctoritate atque interpretationibus, contendebant ad sacras duntaxat Litteras rem coarctandam, pro ipsorum libidine explicatas. Neque pariter dissidebant in modo, perinde quasi & Pontificium Diploma, & Cæsareum Decretum sibi munus tribuerent, dirigendi Concilii: siquidem volebat Pontifex illud dirigere, sed tamquam illius caput & Præses; quæ dignitas in ipso à Decreto Cæsare agnoscebatur per ea verba, quod Cæsar à Pontifice Synodi convocationem impetrarat; cum

in aperto sit, inferioris esse impetrare, superioris convocare Concilia: ex altera parte Cæsar per Decreti verba, quæ ab ipso Suavi recitantur, declarabat, velle se Synodi curam gerere, tamquam Ecclesiæ sanctæ advocatum, & Conciliorum defensorem. Quis autem nesciat advocatum neque Principem neque judicem esse, sed ministrum? Novum fortasse, Pontificioque Diplomati contrarium erat, quod Cæsar Concilii securitati, prosperoque successui opem suam commodaret?

7. Postrema, quam recenset Suavis, discrepantia talis est: Hic vult continuare; ille verò vult, unicuique licere pro sua conscientia res proponere. Hanc vocem continuare, jam ostensum est potius fuisse à Cæsare expetitam, sed à Pontifice repudiatam. Verum quod attinet ad recipienda jam sancita Decreta, præter ea quæ paulò ante memoravimus, an non ipse Suavis refert, in Comitiorum Decreto affirmari, Impetrasse Cæsarem à Pontifice, ut Tridenti Concilium reponeretur? Ipse igitur fatebatur, Concilium reverà Tridenti fuisse; nihil enim, ubi non fuit, umquam reponitur; adeoque comprobatur, præteritas sanctiones Tridentinas per non minorum auctoritatem confectas fuisse, nec minus firmas ac legitimas habendas esse quam futuras. Nec, posse res proponere pro conscientia, idem significat, quod posse adversus præteritas definitiones proponere. Quin etiam id perinde fuisset, ac adversus Fidem Catholicam, adeoque contra conscientiam proponere.

Sed oportet ad Parmenses controversias aliquantulum divertamus, à quibus res Concilii plurimum pependit; cum microcosmus æquè ac megalocosmus compositum quoddam sit è spiritu & corpore, ubi quavis spiritus princeps præsit, tamen in agendo plurimum servo alligatur.

CAPUT XII.

Alia à Pontifice agitata ad rem Parmensem Placentinamque componendam; & dissidia inter Julium & Farnesios hinc exorta.

1. Sollicitudo non modica Farnesios incesserat, ob jus quod sibi tribuebat Cæsar, & ob machinationes, quas moliebatur Gonzaga. Quapropter Octavius in carcerem (a) conjecerat Joannem Franciscum Sanseverinum, suspectum arcanæ communicationis cum Cæsarianis, qui proinde acrius exulcerabantur. Julius anxie cupiens hanc scintillam extinguere, per quam Christiana Respublica maximo incendio involvi posset, Bertanum peculiaris Nuntii nomine ad Cæsarem misit; injunxitque ut illum edoceret, quantum ipsi conveniret hujusmodi litem componere, (b) quantumque disconveniret Pontifici quod Mendoza proposuerat, hoc est, ut Julius utramque urbem jure beneficiario traduceret ad Cæsarem, qui vetigal Ecclesiæ penderet: Beneficiarios, qui viribus omnino præpollerent, non alia nisi nomine tenus subditi munus exercere, quod ex regno Neapolitano liquebat: Purpuratorum collegium nunquam illi rei consensurum: per id justitiam violatum iri, non sine offensione cunctorum Principum, & eorum potissimè, quorum Italiæ res intererat: Cæsari ad Mediolanum tuendum Parmam opus non esse; nam Placentia quoddam claustrum, catenamque prævalidam ex uno latere cum Cremona & Pado, ex altero cum Ligusticis montibus continuabat. Esse quidem Parmam haud parum opportunam Cæsari ad alios oppugnandos, cum in præsentia veluti propugnaculum Mutinam, Rhegium ac Bononiam tegeret: proinde cunctos Italicos Principes intentius eò spectaturos; non quidem quod

ab ipso Carolo, cujus optimæ menti fidere poterant, tunc sibi metuerent, sed in posterum ab incertis successorum affectibus. Quare Pontificem, si eam alienæ ditionis, Italiæ quasi clavem, dextera ad eodè potenti traderet, in gravem & culpam & infamiam incursum. Tria itaque proponebat:

(a) *Diarium 6. Septembr. 1550. & mandata Camajano tradita, ut infra.*

(b) *Mandata illi data 27. Januarii 1551.*

2. Aut mutuam tolerantiam, de qua egimus, amotis quibusvis quæ offenderentur obstaculis, & Farnesiis auctoritate Cæsaris cum Gonzaga conciliatis: Aut ut Octavius utramque urbem acciperet ab utroque Principe, parique jurejurando clientelam utrique profiteretur; excepto, si alter alteri arma moveret: ut Cæsar arcem Placentinam, urbisque custodiam quoad libuisset retineret; ut urbi illi gubernator non nisi Cæsari acceptus imponeretur; nec Octavio commorari Placentiæ liceret: Aut ut per conditiones antea memoratas Octavius supremum Parmæ dominum solum Pontificem, Placentiæ verò solum Cæsarem agnosceret pro eo tempore, & salvis utriusque juribus. Percipere Pontificem, ut sibi quamprimum aliquid diserte responderetur, cum certus esse non posset, se in officio contenturum eos Principes juvenes, molestiâ oppressos, & de Cæsaris animo pænè desperantes: esse sibi compertum, non deesse illis acutos stimulos, quibus vel homines maturiores minusque irritati præcipites agi possent. De ipsorum fide, ubi firmaretur concordia, dubitandum non esse; præsertim adjectâ Pontificis & sacri Collegii auctoritate, & Octavio paratum animum gerente, unâ cum conjuge & Alexandro filio ad ea quæ Cæsar præscriberet domicilia subeunda. Impositum quoque Bertano fuit, ut si Cæsar nulli fideret temperamento, dum Farnesii ex propinqua Parmæ possessione jus in Placentiam meditabantur, adeoque stimulus aderat inimicitæ ac perturbationis, illi offerret, Pontificem, ubi Cæsar omne jus in Parmam Farnesiis concederet, ipsi Cæsari beneficiario jure traditurum Placentiam, cujus proventus aliqua saltem ex parte alibi Farnesio compensaretur à Cæsare.

3. Ac meritò quidem affirmabat Pontifex, se diutius certum esse non posse, in officio Farnesios contenturum. Importunè contigit, ut per viam Bertanus in morbum incideret; (c) adeoque complures dies de eo nihil audiretur. Quamobrem Farnesii, quibus consilii missus hic fuerat, & postulata delaturus, quippe illorum familiæ studiosus, spem in ejus opera collocatam abjecerunt: atque uti extremi timoris est ad extrema ausa compellere, Octavius, cum videre sibi videretur ingruentem in momenta cladem, ac horribilem illam metamorphosim, è Principe in privatum, ad consilia se flexit Horatii, (d) qui studio & affinitate Gallus, omnem familiam ad Gallorum factionem trahere contendit; ratus non solum Octavii, sed suam pariter dominationem firmatum iri, cujus ditionem Castrensem potuisset sibi jure repetere Octavius major natu, si quando eis bonis spoliaretur quorum loco eam Horatio cesserat; nec minus etiam ratus, ubi tamquam galea familiam tutaretur, fore pariter ut eandem tamquam caput regeret.

(c) *In mandatis Dandino traditis, ad Cæsarem missis, infra citandis.*

(d) *Vide Adrianum lib. 8.*

4. Ubi hæc consilia suboluerunt Pontifici, mirum in modum agitur est. Volvebat ille animo: aut ipse Octavii inceptum progredi sineret, aut

illi repugnaret. Si progredi sineret, numquam Cæsarem inducturum in animum, id inconsulto Julio peragi, iis præsertim spectatis, quæ tum ante Pontificia Comitia, tum in ipsis evenerant, & benevolentiam, quam is in Regem Galliæ profitebatur: proinde dissolutum iri animorum conjunctionem, quam adeò studiosè idem quæsierat, & in qua pacis ac Religionis spes unice nitebatur. Præterquam quòd obtentus Cæsari præberetur, quo citra notam aviditatis, aut violatæ reverentiæ, posset Parmam aggredi, & in ea non amplius vexillum & clientem Ecclesiæ, sed externos suos hostes invaderet; unde necesse foret Pontifici, urbem suam spectare à duobus maximis Principibus bello petitam, quorum alteruter illa potiretur, supremo in eam jure Ecclesiam spoliaret, apertumque in ditionem Ecclesiasticam aditum obtineret. Sin è contrario Octavii consiliis obstitisset, quidquid per inermes sententias censurasque opposuisset, tum à Cæsare tamquam fictum, tum ab aliis tamquam debile despectum iri: si arma in Henricum moveret, ea certè & perturbationem Concilio, & inimicitiam Pontifici cum Principe supra cæteros sibi conjuncto allatura; se verò arduis ac periculosis tricis implicatura, & novis etiam tributis impositis, quæ bellum, insaturabile illud monstrum, perpetuò devorat, in extremam calamitatem redactum iri Ecclesiasticam ditionem, tot jam vectigalibus oppressam, exhausto jam ærario ob ingentes sumptus quæ ad Concilii sustentationem, quæ ad suppetias expeditionis Germanicæ collatas, quæ ad Parmæ custodiam, quæ ad interregni functiones, & quæ etiam ad largitiones, quibus Julius sui Pontificatus initio, beneficio magis quam prudenti usus fuerat; adeò ut paulò ante in Senatu differuerit de aliqua excogitanda Suavi (e) ratione, quæ ordinariæ indigentæ consuleretur.

(e) *3. & 20. Octobr. 1550. in Actis Consistorialibus.*

5. Statuit igitur, Petrum Camajanum, suum intimum cubicularium, celeriter Parmam mittere: (f) qui Senis iter faciens, cuncta quæ sibi fuerant in mandatis tradita Mendozæ tunc ibi degenti communicaret, ut suspicionem quamdam de Pontificis animo in Cæsarianis abstergeret, opinantibus jam illum novis Farnesiorum molitionibus connivere. Mandata Camajano præscripta hæc fuerant: Sanseverinum liberandum curaret, ubi ex non certis suspicionibus esset in vinculis: ob oculos Octavio poneret rationes supra memoratas, propter quas haud fas erat Pontifici permittere ut ille Gallos acciret, & ab ipsis stipendia caperet, præcipuè (g) cum is Ecclesiæ esset Vexillifer, & supremus armorum Præfectus, cum annuo triginta millium scutorum stipendio; atque id Farnesio interdiceret, denuntiata commissa perduellionis poenâ: ab eodem exigeret, ut super ea re per syngrapham sibi cautum foret. Demonstraret Farnesii, quas in ærumnas se præcipites agerent, si (h) Carolum V. hostiliter offenderent, qui extemplo & Octavium, & utrumque Purpuratum Farnesium cunctis proventibus tum profanis tum Ecclesiasticis, ab illis in ipsius ditione possessis, spoliaretur esset, & æquam speciem habiturus ad expugnandam Parmam arma inferendi, ab irato Gonzagæ brachio administrata, quibuscum Pontifex adigeretur, & ut contumaciam pleteret, & ne urbem Ecclesiæ aliis occupandam relinqueret, suas omnes vires tam profanas quam sacras confociare. Atqui si Octavius ea consilia abjiceret, posse illum meliora sperare per patrocinium Pontificis, de iis rebus sollicitè agentis cum Cæsare, qui cum Farnesiis cognatione, cum Pontifice reverentiâ & amicitia conjungebatur: at utcumque res cederet, Pontificem

illi

illi non defuturum. Quod si Camajanus nequiret Octavium alio modo flectere, (i) offerret illi Parmensis Principatus loco Camerinensem, provenitu potiore, agro ampliore, & ab externis tutissimum: reddita enim Pontifici Parmâ, nec Cæsarem nec Gonzagam stimulatam iri iis suspicionibus, quæ ad præoccupandam aggressionem eos incitabant.

(f) *16. Febr. ut est in mandatis & Diario.*

(g) *Litteræ Dandini ad Pighinum, 18. Febr. 1551.*

(h) *Extat in mandatis Dandini.*

(i) *Est in mandatis Nuntio traditis.*

Verum Octavio, inspectis Cæsarianorum dictis factisque, videbatur in objecta spe niti non posse: & quod ad permutandum Principatum attinebat, censuit ex Parmæ in Camerini possessionem non tam dominationis transitum esse, quam casum; quare non difficiles modò, sed surdas aures præbuit cohortationibus Camajani. Sunt qui tradunt, cum Octavius augustiis, quibus premebatur, Pontifici expositis opem ab illo implorasset, Julium obtentâ ærarii inopiâ respondisse, quâ posset ratione sibi consuleret: ex quo Farnesius interpretatus est tacitam quamdam veniam sibi datam muniendi se quacumque posset, atque id ipsum Camajano ut se purgaret causatum: sed nulla hac de re fit mentio in commentariis, qui ad meas manus pervenerunt.

6. Pontifex, cognitio per Camajani (k) litteras obfirmato Farnesii animo, infra supremi Principis dignitatem existimavit, si minister ipsius apud contumacem clientem diutius moraretur. Quare statim regredi Camajanum jussit; ita tamen, ut antè tria Diplomata traderet coram testibus, quibus posset: unum Octavio, quo is vetebatur per irrogatam patratâ perduellionis poenam, & per bonorum omnium proscriptionem, exterum militem in Parmensem ditionem admittere: aliud Paulo Vitellio, cui præcipiebatur, ut non obtemperante Farnesio confestim abiret: tertium Cardinali S. Angeli, per quod revocabatur Romam ad suum exercendum munus summi Pœnitentiarii. Sed certè duo priora ut inermia, ita nec formidata.

(k) *Litteræ Dandini ad Camajam, 17. Febr. 1551.*

7. Nec faciliores Henricus porrexit aures Nuntio, (l) Pontificis numine illum retrahere contenti, quin ipsi accidit quod ei contingere solet, qui alicui præcipuum adjumentum suppeditavit ad dominatum obtinendum, amplissimamque sibi remunerationem ceu debitam præstolatur, ideoque ob mediocrem fe male acceptum putet: qui odiosus evadit, ac tandem hostis. Rebat Henricus, sibi gratias potius à Pontifice habendas, quod ipse vellet Parmam illi suis viribus vindicare ab occupatione minis à Cæsare intentata, quam Placentiæ jam peregerat. Creditidit proinde, Julium per ingratam adversum se propensionem in Cæsarem, restitisse Oratori suo id ipsi Romæ offerenti. Idcirco acerbè respondit, vulgavitque encyclicam epistolam, quâ cunctis Episcopis Galliæ denunciabat, ut per sex menses ad suam quisque Ecclesiam revertetur, quòd earum incommoda observarent, seque ad celebrandam peculiarem Gallicæ nationis Synodum compararent. Sed injuria æstuantis animo illata id efficit, quod æstiva pluvia, quæ densis è nubibus minitabunda aut leniter instillata calorem auget, nec nisi ubertim profusa tepescit. Potius itaque Julium, quippe ferventis ingenii, ira quam metus invasit; non tamen tantum ille concepti iræ, quin studuerit bellum declinare, toleranter ea passurus, quæ Parmæ movebantur, dummodò id bonâ Cæsaris pace sibi liceret: sed ubi necesse foret cum altero inimicitiam suscipere, statuit adhæ-

Histor. Concil. Trid. Pars II.

rere Carolo, ut qui in profanis Italiæ rebus, & in sacris Germaniæ Christianæque Reipublicæ, potentior Gallo erat; quique nihil Pontificem factò læserat, cum Henricus in urbem Ecclesiæ se invito penetrasset: Ita planè res habet: beneficii dulcedo, quo quis ab altero ad principatum evectus est, in bilis amaritiam corrumpitur, ubi ille, qui nunc beneficium contulit, tam imperiosè se gerit, ac si habuerit in animo mancipium, non Principem reddere.

CAPUT XIII.

Concilii Præsides designati: admonitio Pontificis ad Octavium Farnesium denunciata: Dandinus ad Cæsarem, & Ascanius Corneus ad Henricum missi.

1. Pontifex inter suæ ditionis Curas Concilii negotium haud omisit. Ideò in Senatu 4. Martii (a) illius Legatum destinavit (cum adhibere Cervinum non liceret, nimis à Cæsare in hisce rebus alienum Marcellum Cardinalem Crescentium Romanum, in quo uti egregiam doctrinam prudentiamque agnoscebat, perinde singulari illum amicitia complectebatur; adeoque iisdem de causis ab eo Legatus Bononiensis fuerat paulò antè delectus, hoc est, per ea dubia tempora ditionis Ecclesiasticæ custos. (b) Collegam illi non addidit, tum quòd sumptibus ærarii Pontifici parceret, tum quòd existimabat, æqualem in supremis arbitris auctoritatem esse perturbationibus obnoxiam: ipsi tamen adjecit, qui consilio & decori essent, duo Præsides ex ordine Episcoporum, & in Concilii functionibus, & in Germaniæ negotiis jam expertos, omni- que virtutis laude conspicuos, Sebastianum Pighinum Sipontinum Archiepiscopum, & Aloysium Lippomanum Veronensem Episcopum, (c) alterum ab Aula Cæsaris, alterum ab Ecclesia Veronensi per litteras accitum: atque hac fortasse ratione crediderat, decus simul & solatium allatum iri universo Episcoporum ordini, suspicionibus agitato in superiori Synodi conventu, ne quid ipsi Sedes Apostolica derogatum vellet, cum iisdem nunc cernerent, se ad Præsidium sedem ab illa promotos.

(a) *Acta Consistor.*

(b) *Diarium, 9. Martii.*

(c) *Diarium, 9. Martii.*

2. Per eosdem dies libello publico (d) Octavium admonuit: in quo expositis iis omnibus, quæ per litteras ac missos homines cum eo Pontifex egerat, ne ille præsidarios milites ullius externi Principis Parmam induceret, eidem denuò interdicebat, indictâ tum Parmæ jacturâ, tum perduellionis poenâ, ne in posterum id faceret, tentaret. (e) Et quamquam spes melior de illius obsequio à Polano Episcopo apud eum degente indicaretur, nec Pontifex desisteret rem agitare cum Farnesio Cardinali, (f) qui & animi studio & utilitatis respectu Cæsari addictus credebatur; tamen animadvertens nec Octavium Cæsarianorum minis appetitum contineri se posse, quin Gallorum præsidio se muniret, neque Gallos opportunitate illectos sibi temperaturos, quin equum ex veteri apologo, prætenso ejus defendendi titulo, conscenderent, voluit animum suum Cardinalibus aperire, & operam cum Cæsare conjugere. Primum præstitit in Senatu; (g) ad quem retulit, apud se statuisse, ad obtemperandum sibi eos armis adigere, quos indictâ non moverant, simulque Concilium Kalendis Maji resumere. Decrevit ad alterum conficiendum,

M

dum,

dum, ut sequestro uteretur, in quo nec fidem, nec prudentiam, nec rerum peritiam desideraret; ipsum Pontificis secretis Præfectum ad Cæsarem misit, hoc est Dandinum, quem non nisi remotis arbitris cum eo colloqui iussit. (b) Communicaverat cum Carolo Julio quæ suæ fidei concediderat Cardinalis Ferrariensis, fuisse acerbè conquestum Regem per literas tum ad se datas, tum ad Turronium Cardinalem, tum ad Termesium Oratorem Regium apud Pontificem, quod vellet Julius ipsum præpedire, ne tam præcipuam urbem Italicam, adeoque Ecclesiasticam, tueretur adversus injustam Cæsaris aggressionem, cui par erat, ut quilibet bonus Princeps obstitere, potissimum verò Pontifex, quippe supremus Parmæ dominus; & Galliarum Rex, quippe Caroli æmulus, & agger unicus in Europa ad coercendum impetum turgidioris Hispaniæ potentia. Prætereà, sibi non licere deesse Farnesii præfenti ope, qui sub ipsius clypeum confugerant, & ad quorum tutelam fidem suam obstrinxerat. (i) Proinde purgare prius apud Pontificem sincerum in hisce rebus animum Regis, eique obsequentis filii reverentiam exhiberent; sed postea, si opus foret, palam facerent, ubi Pontifex tam iniqua de causa Italiæ pacem obturbaret, Regem coactum iri, ut pro sua fide ac dignitate se gereret. Adjecit Cardinalis, inter se duosque Collegas convenisse de occultandis Henrici mandatis, donec innotesceret quid Ascanius Corneus, qui Parisios nondum pervenerat, transeisset: interim tamen voluisse, tanquam studiosum Pontificis famulum, ut ad ipsum id lucis præverteretur; simulque per obsequentem audaciam eum admonere, magnam esse summorum Principum prudentiam, potius subditorum noxas dissimulare, quam vires in subditos experiri per incertam aleam periclitantis dignitatis. Huic agendi normæ sæpius se conformasse tum Julium II. tum Leonem, tum etiam Clementem erga ipsius Octavii Cardinalis parentem Alfonso, à quo aversum animum gesserant; & tamen bellum haud in rem suam cessurum prospicientes, dissimulasse: ita pariter gessisse Paulum cum Urbinatum Principe, quem Venetorum patrocinio munitum cernebat; nec aliter agi à Cæsare cum suis in Germania beneficiariis. Significandum insuper Carolo curavit Pontifex, quosdam & fideles & prudentes è suo Consilio sibi proposuisse, si Farnesios inter admonitiones, anathemata ac sumptus, quasi per lentam torsionem macerandos relinqueret, ob quæ prius graves, postea intolerabiles subditis evassent, nec minus oppressus ponderoso jugo Gallorum, qui patronorum nomine ingressi, dominorum inde potestatem exercere voluissent, adductum iri ad petendam quasi beneficii loco Pontificis & Cæsaris gratiam, per eas condiciones, quibus tunc impetu juvenili, & immensis aliorum pollicitationibus elati, aures obstruebant. Non faciliorem modò rationem, sed certiore terminandi cum æmulo certaminis esse, ab-que suo incommodo æmulum defatigare; nec ullam bellandi artem ad victoriam magis conducere, quam si festinatio vincendi coërceatur. Verum ea consilia ut animum Julii, tum ingenio tum sui principatus commodo ad quietem pronum, allegerant, ita bellicosos Caroli spiritus, assuetosque plerumque è bello decus & emolumentum victoriæ sibi decerpere, nihil plane commoverant.

(d) *Diarium*, 5. Martii 1551.

(e) *Diarium*, 11. Martii.

(f) *Diarium*, 2. & 30. Apr.

(g) 6. Apr. ex *Diario*.

(h) *In mandatis illi traditis 30. Maji, Plurima monumenta spectantia ad Dandinum & Julium, cui hic à se-*

cretis fuit, quæ infra citabimus, extant apud Herculem Dandinum, qui ea mihi communicavit.

(i) *Litera Dandini ad Bertanum, 10. Maji, 1551.*

3. Quamobrem in nova Dandini missione ad Cæsarem hæc illi summam præscripta sunt: O tenderet Carolo, in iis quæ Pontifex egerat, candidissimam animi sinceritatem; quâ virtute quàm plenè gloriabatur, tam erat studiosè de ea sollicitus: Redigeret in memoriam, explicaretque quidquid ad eum usque diem de re Parmensi actum esset: Exponeret, fuisse Pontificem supra quàm credi posset exacerbatum ob Henrici atque Octavii despectum; & ubi hic ad obsequium pacificum, quod planè desperabat, redigi non posset, certum sibi ac statutum esse eandem unâ cum Cæsare aleam subire; ipse, quippe viribus validior, ac belli peritor, iudicium ferret, satiùsnè foret statim ad vim apertam erumpere, an dissimulatione uti, & adhibere, dumtaxat objurgationes, sententias, & anathemata, tamquam necessaria id temporis, ne per silentium permissio argueretur. Tum quæ ad alteram artem spectabant, exponeret; Esse bellum instar labyrinthi, quem cuique semper ingredi licet, sed ingresso non semper egredi: ab eo sumptus absorberi existimat one prius conceptâ majores; & fortasse tunc Cæsari tantum pecuniæ non suppetere: timeri posse nova Turcarum molimina, quibus cum Galli, aut animo conficiendi aut specie deterrandi, fœdus agitabant: nec minùs pertimescendam gravem aliquam cladem Concilio, cui pax necessaria videbatur. Si huic bello Cæsari adjiceret animum, haud posse ad aliquod fructuosius in Germania vires convertere, ubi res nondum plenè compositæ; quod fortasse illud erat, quod Gallus intendebat.

4. Demandatum est etiam Nuntio, ut Cæsarem consuleret de die reponendi Concilii? an opportunius esset rem ad Septembrem protrahere, tum quia interim nova messis sublevasset annonæ caritatem, quæ tunc premebat Italiam, & Præsules ab itineris sumptibus deterrebat; tum quò lux certior affulgeret de indictâ peculiari Synodo Gallicæ nationis, contra quam esset decertandum Tridenti. Hæc Dandino mandata.

5. Sed redditis responsis à Cæsare, de Gallis sollicito, & in Octavium irâ succenso, (k) se ad bellum propendere, oblati amplè conditionibus, Pontifex perhonorificæ significationis officium erga Regem Galliarum præmittendum duxit. Ad illum itaque misit Ascanium Corneum sororis filium, (l) militari jam tum virtute præstantem, & qui postea inter illustriores Italiæ Duces bellicos supremus castrorum magister fuit in universa Christianorum classe, quæ de Othomanno insignem illam victoriam ad Naupactum reportavit. Documenta Julius Ascanio tradidit Regi communicanda, & privata quædam monita illi adjecit. Documenta bifariam divisa Parmam & Concilium complectebantur: prior pars inculcabat, ut Regem edoceret; Positâ benevolentia Pontificis, divinoque regis officio animo, quem vel in ipso Senatu professus fuerat, & amore singulari, quem erga Farnesios exercuerat, fieri non posse, ut è Cæsaris hominumque mentibus ea persuasio evelleretur, quâ putarent, Gallos fuisse Parmam ingressos, eisque portas à Farnesii patefactas, manum porrigente Pontifice; quæ persuasio & dedecus sibi & turbas afferret: hæc tum regis ministris Romæ, tum Regi coram per Nuntium fuisse proposita. Sed prætereà, cum summopere cuperet Pontifex cum illo amicitiam retinere, ea de causa nunc sororis suæ filium ad ipsum legare. Quod à Regis ministris ad-

CAPUT XIV.

Accedunt Præsides ad Concilium, & quo ordine ac ritu. Celebratur Sessio, prorogatis ad Kalendas Septembres Decretis.

1. Hæc discordiæ cum Gallis indicia non retardarunt Julium, sed potius impulerunt ad Synodum aperiendam. Itaque destinavit iterum Concilii secretis Massarellum, (a) virum & peritum & probatæ fidei; eumque iussit mutatis equis eò festinare, (b) & Bononiâ transeuntem agere cum Crescentio Legato ibi commorante, eique significare; Si per responsa Cæsaris ad Dandinum haberetur, velle Carolum absque dilatione Synodum inchoari, Legatus Tridentum pergeret; sin mallet Cæsar ob Germanorum commodum cunctari, Bononiæ persisteret; sed Synodi per duos Antistites Præsides initium fieret die præscripto. (c) Hanc Julii aperationem volebat, tum quia superiore experimento compertum erat, eam esse velut postremum æris campani sonum, quo edito si qui advocantur, iter aggrediuntur; tum quia Synodo Oecumenicâ jam apertâ, fas non erat, à Gallis propriam suæ nationis convocare. Idcirco in Senatu (d) 24. Aprilis publicas supplicationes indixit, ad Dei opem pro Synodi felicitate poscendam: iussitque omnes Episcopos, qui tunc Romæ aderant, numero octoginta quatuor, (e) Tridentum convenire.

(a) 15. Aprilis, ex *Diario*.

(b) *Vide Diarium, Die 18.*

(c) *In Actis Consistorialibus.*

(d) *Diarium.*

(e) *Diarium & hæc & Acta Tridenti usque ad suspensionem, & Præsidentum discessum, extant in volumine Actorum legitimorum in Arce S. Angeli Romæ; cui titulus: Acta Concilii sub Julio III. ubi sunt dicta Theologorum in conventibus. Et hoc volumen est geminatum: alterum signatum litera E, alterum F. & in secundo plura quam in primo continentur.*

2. Crescentius, cum ad Massarelli adventum nondum de Cæsaris mente à Dandino fuisset certior factus, id temporis nihil movit. Sed Pontifex mutato consilio honestiùs duxit, si Concilium per Legati præsentiam aperiretur. Interim Dandinus in reditu iter habens Tridento 4. Aprilis, palam ibi fecit, cupere Carolum, ut res lentè progrediretur, ob causas quas memoravimus. Legatus itaque Tridentum pervenit die 29. cui obviam ad secundum lapidem processere Madruccius Cardinalis, Archiepiscopi & Episcopi qui advenerant, non plures quàm tredecim, ferè omnes Cæsari addicti. Laurentius Platanus Belga Legatum ac Præsides excepit Latinâ oratione Madruccii nomine, cui ab epistolis erat, quâ Madruccius, laudato Pontificis consilio, se suamque urbem offerebat, ut illius sacrosancti Conventus commodis deserviret. His Latinâ pariter oratione, grati animi sensû depremente, respondit Antonius Floribellus Mutinensis, qui Legato à secretis erat. Profecti ad proximum urbi templum, viatorum amictu deposito, Pontificalem induerunt. Hic Franciscus Vargas, Cæsarei fisci Procurator, literas protulit commissæ sibi à Cæsare procuratoris ac potestatis; tum per verba ad reverentiam benevolentiamque composita omnem Cæsaris operam ad Concilii commoda obtulit, fufiusque Pontificis, Legati ac Præsidentum laudes, simulque Cæsaris ex ea convocatione lætitiæ est profecutus. Ad quæ Legatus graviter ac reverenter respondit. Consensus iterum equis ingressi sunt urbem bini, Legatus & Madruccius, tum duo Præsides, ac deinceps reliqui Antistites. In ipso urbis ingressu ab ordine Ecclesiastico ac

ducebatur, nimirum; à Gallis inferri pedem in Parmam ne inferrent Cæsariani, omnino tolli, oblato pro Parma Camerino. Rogaret proinde Regem Ascanius, vel ut Octavium ad obsequium erga supremum ipsius Principem induceret; vel suæ illum libertati relicto adversus supremum ipsius Principem minimè tueretur. Consideraret Henricus, Octavii pertinaciam pernicioso futuram exemplo tot reliquis Ecclesiæ Beneficiariis. Regem ipse blandè commoneret, noluisse Cæsarem tamen malè secum actum à Paulo putaret; armatum patrociniū præbere Ascanio Columnæ; quamvis hic, ex familia de Cæsare tam benemerita, à Pontifice fuisset oppidis spoliatus. Conducibilibus Regi fore, si Pontificis benevolentiam illibatam, adeoque Parmam servaret, quàm si Octavium ac Parmam adeptus Pontificem amitteret, cui necesse foret & suas & alienas vires impendere ad Ecclesiæ urbem recuperandam. Ubi Rex ad hæc neutiquam flecteretur, eum certè rogaret, ut æqui bonique faceret, si Pontifex, invocata Cæsaris ope, suum in Parmam jus defenderet, ac pro certo Rex haberet, Pontificem non nisi de Parma cum Gallis certaturum, & fœdus cum Cæsare conjuncturum.

(k) *In mandatis datis Joanni à Monte Politiano, misso ad Cæsarem 22. Junii, apud Burghestos.*

(l) *Vide Adrianum lib. 8.*

6. Alterâ documentorum parte jubebatur Ascanius Regem cohortari ad favendum Tridenti Concilio, suis Oratoribus eò missis; simulque ad declarandum, suæ mentis non fuisse, ut per edictum suis Episcopis illuc accessum prohiberet; admoneretque, à Christiano Principe nec quidquam detursum contra Deum, nec Ecclesiæ perniciosius committi posse, quàm Oecumenicæ Synodi progressum turbari, hoc est, efficacissimi adjumenti inter ea omnia, quæ ad incolumitatem Ecclesiæ Deus instituit. Hæc in documentis.

7. Monita privatim Ascanio data, duo fuere. Alterum, ut se citò expediret, neque pateretur detineri se verbis ambiguis, donec Parmenses messem maturefcentem collegissent. Alterum, ne Gallis assentiretur, si quid agerent de obligando quasi per acceptum pignus Pontifice; quod ut violentum, perinde nec ex animo factum, nec diuturnum foret: satis illis esse debere amorem candoremque præteritum, (m) quem in Pontifice experti fuerant.

(m) *In mandatis Montis Politiani.*

8. Ac prudenter quidem præmonuit Pontifex, cunctationem à Gallo quæsitum iri, quò (n) Parmensibus commoditas metendi colligendique fruges pararetur. Etenim postquam opera data est, ut per egregia humanitatis argumenta, sed spe generatim adjunctâ, Ascanius sopiretur, Rex animadvertens, eum ad discedendum paratum, ita per libellum respondit, mandatis Pontificis ipsi ostensis; A se ad Pontificem certum hominem allegatum iri. Hic Monlucius fuit, qui postea fama inclaruit, tum ob Senarum defensionem, eo ipsi honestiorem quò magis improperam, tum ob relicta posteritati monumenta rerum in militia ab eo gestarum. Is Romam venit, sed nihil ea de re cum Pontifice est collocutus; quin ab eo interrogatus, excusationem præterdidit, quam infra narrabimus. Scilicet semper Principes lentè procedunt in adimenda alii Principi spe; valido quippe nexu, quo sibi vincum detinent eum qui conditione liber est, & quo nexu qui vincitur, rarò solers est suis se manibus exolvere.

(n) *Vide Adrianum, lib. 8.*

populo exceptus est festivè Legatus, & sub umbella ad ædem principem, atque inde cerimonis pro more peractis, promulgatæque noxarum indulgentiâ, ad domicilium deductus est. Eodem die Tridentum pervenit Franciscus Toletanus, ad Concilium Orator à Cæsare designatus.

3. Dubitatum est, Madruccio an Præsibus potior sedes deberetur: de quo Massarellus petente Cardinali ad Pontificem scripsit. Interim verò Madruccius Offensionis vitandæ gratiâ antehabitus; tametsi Legatus optasset, (f) ut prius quid imperaret Pontifex expectaretur: (g) quod prudentius fuisset consilium; cum postea ex Pontificis mandato mutatione opus fuerit. Siquidem præscriptum est, ut in functionibus quæ ad Synodum non spectarent, Madruccius præcederet; in iis autem quæ Synodi essent, sive Sessiones, sive conventus, (h) tres Præsides unâ considerent, æquè ac quando tres Legati aderant; Madruccius verò Sedem propriam haberet decore ornatam, & ab Episcopis lepositam. Præterea Legatus iussus est extra urbis portam ire obviam Hispaniæ Principi illâc brevî transituro, cum Dynastarum jurejurando Rex jam fuisset renunciatus; eundemque ad dexterum latus collocatum ad ædes comitari, ibi tamen ab equo non desilire.

(f) *Diarium, 30. Aprilis, & 1. Maji.*

(g) *Epistola Legati ad Dandinum, infra proferenda.*

(h) *Diarium, 20. Maji.*

4. Habitus fuit primus Patrum congressus pridie Kalendas Majas, atque in eo propositum, ut die postero Synodus aperiretur; sed simul ejus processus ad Kalendas Septembres prorogaretur. Etiam in hac prima, eaque non gravissima deliberatione, permisit Deus, ut major illius novi conventus libertas quàm concordia cerneretur. Cunctis inchoatio Synodi & prorogatio generatim probata, ut Germanos præstolarentur. Sed ea dilatio plerisque iusto longior visa est, cum eorum complures sex ibi annos exegissent, & ex iis annis quatuor in otio post translationem, invitati sæpius à Paulo, ut adirent Bononiam, opusque cum collegis, qui discesserant, prosequerentur; ibi tamen Cæsaris voluntate retenti, adeoque vehementer cuperent rei finem imponere, & ad suas Ecclesias regressu stabili remeare. Plerique igitur in Joannis Fonscæ Stabienfis Episcopi sententiam ivere, ut nimirum ad incertum diem fieret prorogatio, quò posset quàm citissimè tolli: sed Pighinus, duorum Præsidium primus, opportunè monstravit, hujusmodi moram haud interjici ut Synodus otia retur, sed utilem, imò necessariam esse, ut eo temporis intervallo Protestantes accederent, ad quorum recuperationem ea nova convocatio potissimum tendebat. Scire se, hanc esse voluntatem Cæsaris, cui nuper ipse Nuntius adfuerat; neque minùs eo spatio opus esse ut reliqui convenirent, qui cum annonæ caritate tum belli suspicionibus detinebantur. Denud igitur dictæ sententiæ: & Salvator Alexius Turritanus Archiepiscopus, qui primâ vice sententiam suam haud protulerat, quòd prius alios audire voluisset, tametsi Præsides oppositum suadente, Fonscæ sententiam probavit; causatus, si ratio haberetur de contumacium & hæreticorum commodis, longè majorem habendam de commodis obsequentium & Catholicorum; neque committendum, ut ii inter infinitæ procraftinationis incommoda macerarentur. Sed è contrario Fonscæ, alique cum eo sententiam mutaverunt: & hæc in confesso vicit. Quare postridie celebrata est undecima Concilii Sessio. (i) Solemne sacrificium fecit Legatus, qui Sacerdotio initiatus, tunc primum Sacris operatus est: Latinam concionem habuit Si-

gismundus Fedrius Fanciscanus cognominatus à Directa. Massarellus duo Pontificis Diplomata recitavit; alterum de resumendo Tridenti Concilio, alterum de Præsibus electione: tum Archiepiscopus Turritanus è suggestu inchoationis Decreta proposuit, quæ concorditer accepta. Per eos dies ac deinceps accesserunt ad Synodum (k) Episcopi primarii satis frequentes. Hic verò conventus non habebatur ad expendenda rerum argumenta, tum quia plurimum laboris operi impensum fuerat Tridenti prius, postea Bononiæ, tum quò palàm fieret, Germanos non ad solemnia tantum, sed ad rem ipsam etiam expectari; cum plerisque videatur, in summis conventibus majus opus confici in consiliis quàm in Decretis faciendis.

(i) *Literæ Legati ad Dandinum, 1. Maji 1551. inter Cervinorum monumenta.*

(k) *Ex Diario.*

CAPUT XV.

Hispaniæ Principis, & Bohemiæ Regis transitus Tridento. Plures Regum Oratores, & tres Septemviri Ecclesiastici adveniunt. Et duodecima Sessio.

1. **N**e rerum series interrumpatur, libet unâ prosequi, quæ ibi evenere usque ad duodecimam Sessionem, quæ novum Synodi exordium censerî potest.

Pridie Nonas Junii eò pervenit Philippus Hispaniarum Princeps, è Germania redux, quem Romanorum Regem renuntiandum, Ferdinando successurum, proposuerat Carolus; Ferdinando autem, si assentiretur, Imperii confortium offerebat, quemadmodum duo simul Cæsares olim imperaverant. Sed Ferdinandus causatus est, non posse quidquam à se statui, absente Maximiliano filio, jam Bohemiæ Rege constituto, & Caroli genero, cujus loco tunc Hispanias moderabatur. Idcirco Maximilianus, relicta ibi conjugè, properè Germaniam repetiit, obfirmato ad obstitendum animo; satis gnarus, Germanos magis ad se propensos fore, quippe nationis ejusdem Principem, minùs formidabilem, atque apud ipsos commoraturum. Eo igitur refrigerante consilio, Philippus in Hispaniam reversus iter habuit Tridento. (a) Nec ab re facturum me putaverim, si breviter exposuero, qui ritus in honoribus illi habendis servati sint, cum id & illustrium scriptorum recentium exemplum mihi persuadeat, & communis nostri temporis mortalium usus, qui tanti faciunt speciosa hujusmodi officia, ut interdum eorum causâ summa negotiorum molimina perturbentur, præcidanturque commercia inter eos, quos arctissimis vinculis natura connexuit. Quare si perinde notitiarum ac monetarum pretium ab hominum æstimatione dependet, ea certè negligenda non sunt, tamquam tenuia, ut legantur, quæ maxima habentur ut fiant.

(a) *In Diariis à 6. ad 9. Junii.*

2. Legatus ac Patres Concilii ad sagittæ jactum ex urbis porta obviam Philippo processerunt; Præsides eum ex equis amplexati sunt, reliqui Præsules desilientes ejus dexteram osculati: hinc breviter urbanitatis verba invicem dicta. Tum Philippus multum insitit in iis officiosè petendis, quorum repulsam volebat, hoc est, ut potiorem locum Legatus teneret. Equitavit medius inter duos Purpuratos, antecedentibus Proceribus, & Episcopis subsequentibus. Ad arcem usque deductus est, ubi à Madruccio exceptus hospitio, Patres dimisit equis insidentes.

3. Postri-

3. Postridie Legatum invisit, qui obviam illi occurrit extra suarum ædium limen. Paulùm ibi commoratus, inde unâ cum eodem Legato ac Madruccio ad insulam in Athesi perrexit, trecentos ferè passus ab urbe remotam; ubi Madruccius lignea domo constructâ, eademque aulæ aureis, picturis ac statuis insigniter exornatâ, convivium opiparum exquisitis harmoniæ modis conditum paraverat. Philippus, duo purpurati, & Sabaudi Principis filius, qui Hispanum comitabatur, pari gradu mensæ adsedere; reliqui Proceres, nobilesque complures in inferiori subfello. Post epulum, Germanorum more choreæ ductæ, inter quas Philippus ipse saltavit: deinde ludicra certamina commissa, quibus plura (in Ludovici Ariosti recentiore tunc poemate descripta) heroum facinora exhibebantur. Die postero Legatus invisit Philippum, qui perhonorificè illum excepit, testatus, Cæsarem parentem suum ne vitæ quidem parurum, ut Pontifici deserviret. Die 9. tandem discessit, cunctis illum præter Præsides comitantibus.

4. Paucos post dies eò Maximilianus (b) Bohemiæ Rex accessit, qui repetebat Hispaniam, uxorem inde deducturus. Hic festinantis, adeoque privati more iter habebat; quamobrem illi obviam haud processum: Legatus ipsum invisit, & ipse pariter Legatum. Elapso triduo, inde profectus est unâ cum Tridentino, qui Mantuam usque comes illi adfuit, cum & familiâ & Episcopatu in ditione Ferdinandi illius parentis esset.

(b) 22. Junii.

5. Dum hi Principes Tridento transibant, Montagini Septemviri Nuntius (c) eò pervenit, qui illius absentiam excusaret, utpote necessariam ob neccessariam ejusdem in sua Diœcesi præsentiam post diurnam in Comitibus moram; addiditque, Procuratorem ab eo delegatum iri, itidem, ac à reliquis Septemviris Ecclesiasticis delegarentur. Verum à Legato rejecta excusatio est, respondente, eos obstringi per se adesse, quando Synodus in eo loco cæteris incommodo coacta fuerat in gratiam commodumque Germanicæ nationis. Nec ea repulsa incassum recidit, cum postea & idem (d) Septemvir, & Trevirensis intervenerint: Colonienfis ut se proximè accessurum ostenderet, domicilium illic sibi ornandum curavit. Confluxere quoque plures Antistites è Cæsaris ditionibus, ejusque novi Oratores (e) qui fuerunt Hugo Comes à Monteforti, Imperii nomine, & paulò post duodecimam Sessionem Guillelmus à Pictavia, Belgicarum Provinciarum Legatus, (f) pluresque etiam Oratores à Ferdinando missi advenere. (g)

(c) 10. Jan. an. 1551.

(d) *Diarium, 18. & 20. Augusti anno 1551.*

(e) 13. Julii.

(f) 2. Septembris.

(g) *Diarium, August. & Septembr.*

6. Pridie Kalendas Septembris cœtus generalis habitus est; ubi cum adessent duo Septemviri Archiepiscopi, rogati sunt ut in Aulam proximam concederent, donec de ipsorum loco deliberaretur: quibus digressis, proposuit Legatus, ut supra reliquos Præsules collocarentur; cui assensere Archiepiscopi Septemviris antiquiores, dummodò præmitteretur denuntiatio, nihil inde juris sibi ac successoribus detrahi. Quapropter duo Archiepiscopi missi sunt, Septemviro ad conventum deducturi: hi verò de habito decreto edocti, gratiis actis rediere; & pro eo quod statutum fuerat, supra cæteros Præsules qui non præsidebant collocati sunt, aliquantulum ab illis sejuncti, & in subfelliis honestioribus quam communia, è regione Cæsa-

rianorum Oratorum. Ibi statutum est, ut postridie in dicta Sessio celebraretur; in qua altera pariter Sessio die undecimâ Octobris ad Decreta pronuntianda indiceretur. Postero igitur die solemniter celebravit Balthasar Eredia Archiepiscopus Turritanus: concione tunc omissa, Massarellus Præsidium nomine brevem parænesim de vivendi ratione recitavit. Producta comprobataque sunt Oratorum Caroli ac Ferdinandi legationis mandata; sancitumque est, ut in proxima Sessione ageretur de articulis Eucharistiæ, ac de obstaculis, quæ supererant, ne Episcopi suas apud Sedes residerent.

7. Adfuit deinde Jacobus Amiotus, à Rege Galliæ missus cum epistola, cujus inscriptio erat: *Sanctissimis in Christo, & observandis summopere in Christo Tridentini conventus Patribus.* De ea excipienda plurimum est disceptatum: sed ejus tenor & opportunitas, quò res melius lectoribus innotescat, me commoment, ut ab initio repetam quæ inter Pontificem & Henricum contigere; cum in narratione, juxtâ ac in navigatione, opportuni diat quandoque à portu quò tendimus recedere, quò via certior ad ipsum teneatur.

CAPUT XVI.

Duplex Galli contestatio in Senatu, varia negotiorum bellique eventa ob Parmæ controversias.

1. **A**ntequam Ascanius Corneus ad Galliæ Regis Aulam perveniret, statutum jam tandem fuerat à Rege conjugium inter Dianam filiam, & Horatium Farnesium, (a) ad eum usque diem suspensum. Remissus etiam fuerat à Rege Horatius Parmam ad confirmandas ibi cum fratribus pactiones. Ascanio, sicuti diximus, spes generatim facta est, adjectumque, mentem Regis per Monlucium Pontifici plenius patefactum iri. Interim Gonzaga conspiciatus, negotium studiosè protrahi, ut per eam moræ opportunitatem Parmenses commeatum sibi colligerent, Brixellium occupavit, (b) Ferrariensis Principis oppidum, cujus utile dominium tunc erat penes Cardinalem Principes fratrem, & Gallicarum partium in primis studiosum, qua commodus dabatur aditus ad necessaria quæque Parmam convehenda. Hinc Monlucius excusationem apud Julium præterdit, quasi Rex ea rei novitate irritatus priorem concordiam voluntatem abjecisset. Nec ullam etiam tum erga Octavium adhibere diligentiam omisit Pontifex: cumque is promissum quo se Regi prius obstrinxerat obtenderet, Julius eum vetuit, addito per Diploma quod memoravimus præcepto, dein commonitorio libello: ostenditque, posse his uti tamquam honestissima resiliendi causa. Simul etiam & persuadere studuit, quando Gonzaga ultra verborum minas nondum progrediebatur, opportunum non esse, ut se in terrorem sumptusque conjiceret. Spondit insuper, si quid adversus eum pareretur, se illi Parmæque, non solum ope, sed præsentia, si opus esset, adfuturum.

(a) *Cuncta extant in mandatis Pontifici Questori datis ad Cæsarem missis, & Camajano ad Florentiam Ducem, & Monlucio in reditu in Galliam, & Achilli Grassio, Nuntio Veneto, 27. Augusti 1551. apud Burghesios; præter litteras Dandini infra citandas.*

(b) 1. Maji. ex Adriano lib. 8. & fusiùs in litteris Dandini.

2. Nihil tamen per eas adhortationes effectum est. Etenim quemadmodum satis animadvertit Julius, ac Cæsari significavit, nec Octavium, Gonzagæ minis vehementer agitat, se umquam tutum putasset, nisi valido protectus thorace: ne-

que Rex post auxilia Octavio promissa destitisset umquam ab incepto, ne suæ fidei perpetuò existimationem adimeret apud Italicos Principes; cum in hominum negotiis nimis noxia jactura sit, si adulterina veluti moneta habeantur nostræ pollicitationes, quæ sunt unicum hujusmodi mercaturæ instrumentum. Eapropter reversus in Galliam Horatius, pactiones suo ac trium fratrum nomine 27. Maji firmavit, (b) pollicitus, Octavium Regi militaturum in qualibet expeditione, præterquam adversus Sedem Apostolicam, consensurumque, ut Gallicus miles Parmam, aliasve suæ ditionis arces ingrederetur. Rex vicissim pollicebatur suam opem, quâ Parmam tueretur adversus cujuscumque impetum, conductis regio stipendio mille & quingentis peditibus, ac ducentis equitibus: & si ea urbs oppugnaretur, majora præsidia sub Gallicis præfectis, sed constitutio supremo ductore Paulo Vitellio, qui Octavii locum teneret, & à Rege stipendium acciperet. Præterea si Farnesii Cardinalibus adimerentur à Cæsare proventus, quos in illius ditionibus hi possidebant, illos à Rege compensatum iri. Aliæ simul conditiones adjectæ, quibus ad stabilem erga Regem clientelam obstricti Farnesii, vetabantur per aliquot annos injussu Regis cum Cæsare convenire.

(c) Pactiones extant apud Burghefos.

3. Intelligebat Pontifex, unicam sedandæ procellæ rationem futuram fuisse, si Farnesii simul satisfieret, simul Regi adimeretur suspicio, velle Cæsarem in Italia suum imperium augere. Quare statim ac rem cognovit, ad Octavium misit Alexandrum Cardinalem ejus fratrem, ac deinde Joannem Angelum Cardinalem Medicum Farnesii consanguineum, qui cum Verallo ac Massejo à Paulo paucis ante obitum mensibus Purpurâ insignitus fuerat, quique inter primos tumultus ab eodem Paulo ad Parmæ custodiam Bononiâ missus, ubi Prolegatum, sicuti narratum est, agebat; ac tandem Cardinalem Sanctæ Floræ, Octavii sobrinum, qui omnes suo nomine plurima pollicerentur.

4. Verum suæ mentis intimè conscium, ejusque interpretandæ in primis arbitrum misit Bononiam Dandinum, (d) Pontificiis epistolis Præfectum, qui eadem operâ & quæ bello opus essent pararet, & de pacis conditionibus ageret. Nec Octavius illi se amplius omninò difficilem ostendebat; seu id ex animo faceret, suas angustias ac periculum conspicatus, ne unâ cum fratribus liberisque exutus bonis desereretur; seu id simularet, ut hostes deluderet, donec Parmensēs frumenta collegissent, pro eo ac ipse postea suadere (e) Gallo conatus est, (f) conquesto quòd ea injussu suo agitasset. Quamobrem ut res conficeretur, cohortante etiam Ferrariæ Duce, qui flagranti semper & numquam defesso studio pacem promovit: Dandinus ipse Parmam accessit, exceptus ab Octavio per summam erga Pontificem, cujus ille personam agebat, reverentiam. Octavius Camerino minimè contentus, poscebat præterea Civitatem Novam, non ignobile Piceni oppidum, & aliquos pecuniarios redditus cum aliis emolumentis. In hæc omnia largior Dandinus fuit, tum quòd ea sibi pretium angustum videbantur præ acquirenda Parma, & communi quiete; tum quòd gnarus erat, se in iis sui Principis voluntati conformari. Conventum itaque fuit, ut à Pontifice mitterentur ad Octavium Diplomata à Senatu comprobata, quòd rebus cautius foret, per quæ jure beneficiario is Camerinum possideret; ac præterea, ut ipsi, & postea filio Civitatis Novæ regimen concederetur, adjectâ etiam ex Pontificiis proventus octo millium scutorum in annos singulos pensione: Cæsar verò eidem ejusque

fratribus permitteret ut liberè retinerent quicquid in ipsius ditionibus possidebant; simulque ipsi liceret dividere quæ habebat in regno Neapolitano; aliquid insuper pecuniæ ad militem dimittendum suppeditaretur.

(d) *Litteræ Dandini ad Joan. Baptistam Montanum à S. Laurentio, 30. Maji 1551.*

(e) *Retulit Ferrariæ Dux Dandinus quod legitur in hujus epistola ad Pontificem, 19. Augusti 1551.*

(f) *Litteræ Dandini ad Pontificem, 10. & 12. Junii 1551.*

5. Petebat Octavius, tamquam præcipuam conditionem, ut dum ipse Diplomata cautionesque præstolabatur, Pontificiæ copiæ in Castro Franco continerentur, Cæsareæ verò ultra Tarum; assefirmans, ubi jam sibi impetus ac damnum fuissent illata, atque ab hostibus collata signa in Gallos auxiliares suos, haud amplius concordiam sibi honestam futuram.

6. Ex altera parte Dandinus, suspicatus id arte agi quòd temporis spatium ad messem colligendam daretur, postulabat vicissim, ut sibi ab Octavio interim cautum esset, vel urbe depositâ in potestate viri sinceræ erga utramque partem fidei, vel arce traditâ Cardinali Sanctæ Floræ, vel datis idoneis obsidibus. Sed recusabat Octavius, & scripto dumtaxat se obligari consentiebat; ita tamen, ut hoc ipsum lateret, donec res conficeretur. Dandinus haud acquiescendum putabat illi conditioni, quâ cederati rem ipsam inceptarent, Octavius verò scriptum exhiberet, quod apud homines Magistratus viribus haud subiectos tantum valet, quantum vult qui scripturâ exhibuit. Quare ad delibendum de re Cardinales Camerarium & Medicum, simulque Alexandrum Vitellium, & Archiepiscopum Saulium Prolegatum in consilium vocavit. Omnes convenere, fidendum scripto quòd Octavius obsignasset, datâ Principis fide: atque ita si promissa violarentur, obtulit Camerarius quinquaginta scutorum millia de suo solvenda, totidem alia Vitellius; centum millia Saulius, Medicus verò quicquid rei familiaris habebat, & præterea jacturam gratiæ Pontificiæ, quam inæstimabilem putabat. Ea de re certior factus Jo. Baptista Montanus, qui erat in castris, illorum sententiam comprobavit; adjecitque, ubi Octavius induxisset in animum urbem arcemve deponere, se ipsum obsidem in illius potestatem iturum. His peractis, per certum hominem à Camerario ad Octavium delata responsio, cum vellent ii quatuor viri, quos nominavimus, apud Joannem Baptistam Montanum se obsides constituere.

7. Verumtamen subiratum animum præ se tulit Octavius ob quamdam pecoris prædam, ab iis abactam qui erant Fidentinæ, quæ Burgum S. Dandini vulgò dicitur; & quia Gonzaga ad Tarum accesserat, jamjam trajecturus: negavitque, à se syngrapham conscriptum iri, nisi prius illatum damnum compensaretur, & Gonzaga subsisteret. De reparanda jactura pecoris, quæ ne centum quidem aureis æstimabatur, facile convenere Pontifici. Quapropter Camerarius, cujus fidem ac singulare in Sedem Apostolicam studium in tota hujusce negotii serie summis per suas litteras laudibus Dandinus apud Pontificem extulit, celeriter Octavium adiit, oblato damni pretio, unaque pollicitus, effecturum se, ne Cæsariani progredierentur. Quamquam autem Farnesius multa opponebat; tamen Camerarius eò cum Octavio rem perduxit, ut hominem ad Gonzagam miserit, qui negotii statum nuntiaret, rogaretque ipsum ut sisteret: sed missus nuntius transgressas jam flumen copias offendit,

dit, & parvulum oppidum Nocetum nomine occupatum. Quamobrem Octavius tantum indignationis seu concepit seu simulavit, ut illico rei tractationem abruperit. Neque quidquam valuit, quod Gonzaga obtulerit Noceti restitutionem, capti non Cæsaris sed Pontificis nomine, & militum trans flumen redditum. (g) Supervenerunt Diplomata, sanctiones que Pontificis, perinde atque Octavius postulabat, in Senatu unanimis suffragiis comprobata, (h) & per amplissimam & legitimam formam: sed ille differtè respondit homini, qui missus à Camerario de iis certior eum fecit, ac subinde alteri, quem Medicus Cardinalis miserat jussa Pontificis, ægre sibi subtrahendis ab ore dulcedinem illam concordiam, quam certa quadam spe delibaverat: Mirari se ea sibi proponi; numquam inter se ac Pontificios firmiter convenisse: (i) ad primam aggressionem fuisse à se omnem concordiam ansam abruptam: hostes se trans flumen reciperent; subditos suos illatis omnibus detrimentis relevarent, & postea denudò negotium exordirentur. Nondum Pontifex neglexerat alterum argumentum, de quo nuper est facta mentio, ut concordiam pateret aditus, & ad eam Octavius adduceretur bona Regis Galliæ pace, à cujus auctoritate illum pendente, & cujus viribus confisum animadvertebat. Id autem erat, si ab Henrici animo suspiciones abraderentur de intentis à Cæsare incrementis: quare quòd per majorem dignitatem suam, Gallorumque securitatem rem gereret, effectit, ut Cæsar suis litteris ipsum rogaret (salvo quodcumque tandem esset Romani Imperii jure) se obstringeret, ubi pactio firmaretur, ad retinendam Parmam Sedis Apostolicæ nomine; Pontifex verò Regi spondebat, à se urbi custodem; nulli addictum factioni, impositum iri, qui juraret se illam Ecclesiæ servaturum, nec ulli umquam concessurum.

(g) *Litteræ Dandini ad Pontif. 12. & 15. Junii, ad Medicum Cardin. 17. Junii 1551.*

(h) *20. Junii, ut in Actis Confist. 1551.*

(i) *Litteræ Dandini ad Ferrariæ Ducem 22. Jun. 1551.*

8. Verum Octavius reverà pellem sibi potius detrahi, quàm Parmam consensisset, ratus id & dignitati suæ indecorum, & posteritati perniciosum. Et Galli promissæ fidei deesse nolebant; quin affectabant splendidos illos titulos, quibus oppresso subvenientes, & datæ fidei servantiissimi prædicarentur; re ipsa ne spinam illam Cæsaris infixam lateri paterentur avelli. Farnesii Cardinales Romæ recessorant, Alexander Urbinum, ad illius urbis Principem, sororis suæ virum, unde postea Florentiam se contulit humaniter ibi exceptus ab eo Principe, qui alioquin Pontifici benevolus, ad eam expeditionem suppetias tulerat; (k) & Ranutius, S. Angeli Cardinalis dictus, Venetias contenderat. Quamvis autem Cæsariani cuperent, ut à Julio compellerentur aut ad Romam repetendam, aut ad Cæsaris ditiones adeundas; haud æquum ille censuit ea uti violentia, qua pastoris ac parentis charitate detentus, qua memor illius dicti, *Oderis tamquam amaturus.*

(k) *Litteræ Dandini Bononiæ ad Cosmum Ducem, & ad Pontificem.*

9. Dum hæc agitabantur, magnopere Julius conquestus fuerat de circumlatis ad Episcopos Galliæ regis litteris, in quibus de Synodo propria Gallicæ nationis agebatur; atque in Senatu (l) sexto Aprilis exposulaverat, Regem insimulans quasi Oecumenicæ Synodi perturbatorem, ob hujusmodi privatam Synodum indictam, & ob conculsam in Italia pacem. Quapropter Henricus ad se purgandum injunxit Paulo Termesio, quem Clau-

dio Durfeo Oratori suo Romæ suffecerat, ut secretum Cardinalium Senatum adiret, ritumque legitimum regiam mentem exponeret. Id autem ab eo præstitum est 7. Julii; (m) sed privata ac reverenti loquendi forma, tametsi ante eam diem aliqua fuisset commissa in bello certamina. Libelli, quem legit & exhibuit Orator, hæc fuit summa: Rescivisse Regem per ingentem animi molestiam querelas, quæ apud venerabilem illum Senatum in se jactæ fuerant, quasi vellet peculiarem totius Galliæ Synodum cogere in contemptum Oecumenicæ Tridenti promulgatæ. Mirum sibi supra modum videri, cum ipse à primis usque annis studisset hereditarium Christianissimi nomen factis explere, nunc in eo sacrosancto confesso fuisse deturpatum, perinde quasi potestatem in Religionis negotio sibi arrogasset. Numquam antea in Regis suspicionem venisse, Ecclesiæ & universæ Christianæ gentis Principem, communem parentem, judicem incorruptum, veritatis ac Principum patronum, vel le munus tam nobile, assumpta accusatoris personâ, deponere, nulla prius admonitione benignè præmissa: non id promerita esse, & ea subsidia quæ ipse obtulerat Paulo difficillimo Sedis Apostolicæ tempore, & favorem, à se solo inter Principes præstitum, in gratiam Pontificiæ auctoritatis, Synodo Bononiæ translata, & quæ bello tam diuturno, tam constanti, tam prospero sustinuerat, quò Religionem in Gallia & in Scotia tueretur: numquam in animum incidisse Regi, ut propriam totius sui regni Synodum convocaret.

(l) *Exstat in contestatione Pauli à Termes Gallici Oratoris; & in Diario Masserelli.*

(m) *In volumine mandatorum in Archivio Vaticano.*

10. Rem ita contigisse, Cum Rex gravi cum animi dolore cognosceret serpentem per suas ditiones hæresim, inter alia admota remedia, fuisse à se admonitos Episcopos, ut per opportunitatem sacri Quadragesimæ jejunii suas Ecclesias inviserent; quæ opus ibi essent, expenderent; paratique forent ad Oecumenicam Synodum adeundam. Sed quoniam animadvertebat Rex, eos in obeundo suo munere desides esse, scripsisse ad Metropolitanos, diligenter observarent Episcopos, qui suo defuissent officio, ut in proprio nationis Concilio ex juris præscripto punirentur. De cætero hujusmodi Concilium numquam indictum fuisse, nec voluisse Regem eo nomine significari totius Galliæ Concilium; sed solum intendisse, ut in singulis provinciis conventus cogerentur, quos sacri Canones Synodos Provinciales appellant, & quorum frequentiam præcipiunt; cum tamen hi annos plurimos in Gallia non sine pietatis detrimento fuissent intermissi: nec umquam cogitasse Regem quidquam moliri adversus Apostolicam Sedem & Oecumenicum Concilium, cujus bono non modo vires, sed ipsam vitam impendere non dubitabat: jam usque ab initio ea Nuntio fuisse à Rege significata per Cardinalem Lotharingum, & nunc iterum eadem per Oratorem exponi universo Senatui. Satis patere, in Italia pacem abrumpi, & arma suscipi cum perturbatione Concilii: qua in re constare, Regem, si provocaretur, eò se per inæstimabilem animi molestiam descensurum.

11. Inaudisse Henricum, pejorem in partem trahi, quod ipse amicitiam cum Octavio exerceat: sed à Pontifice, sacroque Collegio se poscere, ut rem probè dispicerent, quòd statuerent, num ipse quidquam in eo ipsorum indignatione dignum commisisset. Fuisse sibi significatum ab Octavio, difficulter se posse Parmam tueri, urbem magni momenti Ecclesiasticæ ditioni, & Italicæ libertati adeoque à se pecuniæ subsidia ab eodem Octavio fuisse

fuisse flagitata, affirmante, se non ausum id à Pontifice possere; quia cum ob alia innumera beneficia illi esset obstrictus, per eam petitionem importuni sibi notam extimescebat. Subvenisse illi Regem, subsidii continuationem pollicitum, quemadmodum pecuniam suppeditarat ad ejusdem urbis defensionem Pontifici Paulo, ac postea Apostolicæ Sedi, dum vacabat, numquam repetitâ pecuniâ, quam illi mutuam dederat. Non licere modò, sed præcipi cuicumque homini Christiano, alienâ indigentia opitulari: nihil pactos, nihil molitos Farnesios, quod Apostolicæ Sedi, subjectionique boni clientis officeret; non inductum Parmam exterum militem, non regimen inversum. Reputaret Pontifex & Collegium, an tam laudabile facinus commereret, ut propterea univèrsa Christiana Respublica perverteretur.

12. Quò Rex sincerum rectumque animum suum luculentius probaret, offerre se, ubi Cæsar Placentiam, & quidquid in agro Placentino ac Parmensi occupaverat, Ecclesiæ relinqueret, idem de Parma Octavio effectum iri, dummodò ritè cautum foret, hæc omnia penes Ecclesiam ita permanfura, ut numquam abalienari possent. Præterea polliceri Regem, se Parmæ defensionem omiffurum, si Pontifex suis illam viribus, prout opus esset, tuendam susciperet, sponderetque, numquam se illam aliis concessuram; ac Farnesius, quæ passi fuerant damna compensaturum. Quod si Pontifex iis quæ proponebantur rejectis arma capefferet, Regem haud degenerem suis majoribus animos exciturum in amicis suis fociisque defendendis. Ipsi insuper ob oculos ponere, perturbata publica tranquillitate, quæ cuicumque Concilio necessaria est, nec sibi nec Episcopis suis licere ad Synodum convenire; ac proinde se contestari, hæc & quæcumque alia mala res Christiana pateretur, sibi neutiquam imputanda, neque tamen propterea in quovis eventu velle Regem ab obedientia Apostolicæ Sedi debita se subtrahere. Demum Orator Pontificem demissè rogabat, ut ea contestatio publicis tabulis committeretur, reddereturque postea responso, quò ea de re Christianos omnes Principes edoceret.

13. Hæc contestatio (cum ad eam usque diem in utraque partium & voluntas & spes concordia vigeret) etsi habita in Senatu, extra tamen haud effluxit, itidem ac alterâ subsecuta contestatio mox recensenda, ibidem habita de Synodi rebus, quod pariter Suavis notat, à quo etiam hæc rei celandæ ratio egregiè servari videtur: intentus enim ad elevandam Principum judicio Pontificiam auctoritatem, semper illam quasi ab eorum pedibus conculcatam depingit; adeoque perpetuam in ipsos fatyram contexit, dum illius contemptores eos effingit, quod ipsi tamquam turpem impietatis notam abominantur. Is itaque referens secundam contestationem, quam afferemus, & quæ priorem hanc complectebatur, nullam tamen facit mentionem sive obsequii quod ibi Rex professus est in Apostolicam jurisdictionem, sive religiosi animi, sibi calumnia vertentis, veluti parum Religionis studio, quò aliqua de se fuisset suspicio, quasi propriam Gallicæ nationis Synodum convocasset. Sed parum foret id præteriri silentio, nisi pro certo poneret, etiam illius cogendæ voluntatem in Rege fuisse, & hanc ipsam voluntatem promulgatam: cum ex adverso liqueat, id meram fuisse suspensionem, ex ambiguitate verborum, tametsi non temerè profectam. Etenim, (n) quemadmodum postea Pontifex factum excusans affirmavit, regis ad Episcopos litteræ ita sonabant; nec Lotharingi apud Nuntium declaratio ad delendam opinio-

nem offensionemque publicam satis erat: & revera verba constanter aère, scripta solidissimè perseverant: præsertim cum Henricus eas litteras Romanam etiam misisset ad Antistites Gallia ibi degentes, atque etiam ad Archiepiscopum Avenionensem, urbis scilicet Pontificiæ Antistitem: Pontifex verò hoc ipsum, tamquam minus malum, patienter toleraverat; perinde ac etiam passus est evocatos à Rege Roma fuisse Gallicos Præfules, & præterea Cardinales Ferrariensem ac Turnonium.

(n) *In mandatis Grassio datis, Nuntio ad Veneros.*

14. Sed ad contestationem regrediamur. Cum ea fuisset plurimâ reverentiâ in Pontificis auctoritatem condita, & in arcano proposita, minimè opportunum visum est, illud responsi genus ipsi reddere, quod in apologiam degenerat, hoc est, scribendi formam vix à convitii mendacitate sejunctam, adeoque plus habentem ad exasperandum acrimoniam, quam ad purgandam causam efficaciam. Potius curæ erat, aliqua ex iis temperamentis, quæ ibi proponebantur à Rege, in opus deducere: sed omnia ut auditu speciosa, ita factu ardua cernebantur. Placentiæ restitutio non amplius sperabilis erat, ob Caroli repugnantiam toties declaratam: Parmæ deditio duabus conditionibus adnectebatur, quarum alteram Rex, alteram Octavius numquam expletam proclamassent. Non enim potis erat Pontifex urbem illam tam validè communitur ut satis tutam adversus Cæsarem arbitraretur Henricus; nec ejus loco ea rependere Octavio, quibus ipsi satisfaceret. Cum igitur, ita lis componi non posset, ut omnes acquiescerent, existimabat solerti prudentia Pontifex, minus inter mala futurum in perturbanda tum pace tum Synodo, si bellum à se moveretur. Etenim dum ipse ferrum educeret, ferrum illis eripiebat, à quibus & ferocius tractaretur & serius reponeretur. Prævidebatur quippe, ubi Pontifex quiesceret, Cæsar, multò impatientius ferens Parmam tunc ab Henrico quam prius ab Octavio occupatam, arma suo nomine illaturus in Regem, Pontifici simul diffidens, quasi illius moliminis participi; adeoque bellum saevius debacchaturum, unde Synodus evanesceret. Contra verò, si Julii nomine arma stringerentur, accedente solum per auxiliares copias Cæsare, pacem inter utrumque Principem haud violatum iri; nec arduum fore, quod aliqua ineunda concordia Pontifici cum Rege aperiretur via; atque solos Gallos ut summum Concilio id temporis defuturos. Ad hæc rationes, rem Christianam universè spectantes, accedebant propriæ Sedis Apostolicæ, quæ in commune omnium commodum etiam redundabant; eo quippe dumtaxat pacto periculum evitabatur, ne Parma in potestatem Cæsaris devolveretur cum Ecclesiæ jactura, cunctorumque Principum querimonia. Hujusce rei ratio erat, quod cum liceret Cæsari sua arma honestare tamquam Ecclesiæ commodata, adeoque communem invidiam ac notam turbatoris avidique Principis declinare, hoc planè nomine rem gerebat; ac proinde (o) per syngrapham promiserat, ut Parma si caperetur, in manu Pontificis permaneret.

(o) *Diarium, 18. Maji anno 1551.*

15. Igitur ad arma devenitum (p) imperator exercitus erat Gonzaga, Pontificis copiis præerant Jo. Baptista Montanus, & Vincentius Nobilius (ille ex Balduino Pontificis fratre, hic ex ejusdem sorore nepos) Camillus Ursinus à Nomento, Alexander Vitellius, & cum Legati potestate Mediceus Cardinalis frater Marchionis Meleniani, qui Cæsari exercitus sub Gonzaga Legatus erat. Gallorum copia

copiæ Mirandulam convenerant, quibus Galleotus Picus Gallicarum partium imperitabat. Illic aliquid pugnatum est, prospero Pontificiorum (q) successu. Ex altera parte Horatius Farnesius cum regio milite Bononiensem agrum vastaverat: (r) Pontifex verò illi ademerat urbem ac ditionem Castri, (s) de quibus ingens erat Julio sollicitudo, tum ob Romæ propinquitatem, tum ob orâ maritimæ opportunitatem, quâ Galli, alique ab ipsis sollicitati appellere potuissent. Verùm prudentia (t) atque obsequium Hieronymæ Ursinæ à Petiliano, quæ Horatii mater erat, & tunc principatum illum administrabat, cum prohibuisset ne armis Pontificiis obsisteretur. Julium adduxerat, ut solâ possessione militari contentus, Hieronymæ redditus, civilemque administrationem relinqueret.

(p) *Adrianus lib. 8. & Diarium, 30. Maji 1551.*

(q) *Diarium Massarelli Tridenti, 18. & 21. Julii, 1551.*

(r) *Diarium, 1. Julii.*

(s) *Diarium, 1. Julii.*

(t) *Littera Dandini ad Cardinalem Decanum Bononia, 11. Jul. 1551.*

16. Ubi Rex armis rem geri, excisamque concordia spem accepit, (u) alteram hujusce sententiæ contestationem Vaticano Senatui suo nomine exponi jussit: Cum ad aures Regis Christianissimi pervenisset, in eo sacro Collegio quasdam opiniones disseminari de tutela Octavii Farnesii à se suscepta, quæ in dissidiorum semina converteri possent, sedulo curavisse, ut per Paulum Termeium Oratorem suum, in eo Senatu totius rei à se gestæ ratio redderetur. Hic verò superioris contestationis capita recensentur: sed quamquam Rex hæc aliaque plurima sinceræ voluntatis suæ, honestæque causæ argumenta efficaciam protulisset; Pontificem tamen, cujus munus fuisset rixam omnem inter Principes Christianos extinguere aut temperare, maluisse bellum cedere, quo tota mox Europa conflagratura erat, omnisque ad Concilium aditus præcludendus. Ex quo patere, per novam illam convocationem, universæ Christianæ Reipublicæ bonum nequaquam spectari, sed eam ex peculiari cum quibusdam conventionem fuisse habitam, quorum privato commodo Synodus deserviret, demptâ reliquis interveniendi contradicendique potestate.

(u) *Extat in volumine instructionum in Archivio Vaticano.*

17. Palàm id fieri ex tota serie consiliorum Pontificis; qui cum potius divexatam Ecclesiam relevare deberet, tam levi de causa rem Christianam perturbabat, novis procellis Petri naviculam exponebat, & nova odiorum semina inter Christianos Principes jaciebat: petere proinde Regem à Pontifice ac Patribus Vaticanis, v. æqui consulerent, quòd ipse contestaretur, se non posse suos Episcopos ad Concilium mittere Tridentum, quò propter bellum nec liber nec tutus erat accessus; adeoque Concilium non universale, sed peculiare futurum, non studio totius Ecclesiæ reformandæ, sed voluntate quibusdam Principibus gratificandi; & in posterum hujusmodi Synodi Decretis subditos suos nequaquam obstrictum iri. Regem iis usurum præfidiis, quibus Christianissimi majores sui alique usi fuerant, à jure concessis; libertatem Ecclesiæ Gallicanæ defensurum: disertè tamen Regem profiteri, nolle ipsum Apostolicæ Sedis obedientia subjectionique se subducere (ubi Suavis ab hisce vocibus abhorrens, ipsarum loco *observantiam* ponit) quin conaturum id agere, ut in dies dignior Christianissimi titulo censeretur; seque interim ad feliciora tempora reservare, quibus Pontifex *Histor. Concil. Trid. Pars II.*

Divino actus afflatu arma deponeret, turbidosque animi sui motus sedaret. Horum omnium, bonâ ipsorum pace, publicum testimonium petere, & certa responsa, reliquis Principibus communicanda.

18. Haud censuit Pontifex hæc solemnia scriptorum certamina inter se ac Regem Romæ vulganda, quandoquidem nec ab ipsis pariter Gallicis ministris ea vulgabantur: nec poterat ipse aliquam dignitatis jacturam non pati, si non quod ad æquitatem, certè quod ad auctoritatem spectabat, quicumque tandem ratione in ea scena personam litigatoris præferret. Ex altera parte, ne silentium Regi ac Præfulibus Gallia seu malæ causæ confessio, seu nationis abalienatæ despicientia videretur, responsionem Henrico & Episcopis Gallia communitandam confici jussit. (x) Ibi querebatur initio Pontifex, setam irreverenter habitum in contestatione, cum Sedes Apostolica tam egregiis ornamentis beneficiisque Galliam decorasset, & cum plurima privilegia, quæ difficulter ac longi temporis spatio Franciscus Rex, de Ecclesia optime meritus, obtinuerat, ejusque obitu jam defluerant, Julius vix in Sede collocatus unico die cuncta Henrico confirmaverat: non tamen idcirco paternam charitatem nec spem abjici à Pontifice recuperandæ in Rege mutæ filii benevolentia; proinde nolle se aculeos retorquere, sed allatis rationibus simpliciter responsa reddere.

(x) *In monumentis Barberinorum. Et extant etiam varia exempla in volumine instructionum in Archivio Vaticano.*

19. De rebus Parmensibus esse in comperto, quantâ Pontifex æquitate se gesserat, quâ suppeditati exhibitisque subsidiis necessariis Octavio, quâ eo cohibito ne in eam urbem Pontificiam externas vires induceret cum Italiae perturbatione, oblatis illi largis promissionibus per tres amplissimos Cardinales, Farnesium, Sfortiam & Medicum, ipsi sanguine conjunctos, qui honor nonnisi Regibus exhiberi solet; quâ exercita in ipsum Regem eximia amoris honorisque significatione, missò ad eum Legato Ascanio Corneo sororis suæ filio, viro strenuo ac præclaro: ex his autem nihil à Pontifice præter verba reportatum; adeoque notam unicam, cujus ipse reus apud mortales audiebat, esse, quòd se diutiùs deludi passus fuisset: splendidum nomen quod sibi Rex assumebat, quasi opitulantis oppresso, satis excusationi non esse: non omnem opem, etiam justo possessori collatam, licere; nisi adsint conditiones, quas Juris ratio, ususque Gentium exigunt tum in ipsis hominibus, tum in tempore, loco ac modo: nec pariter sufficere, quòd jactabatur, illius armis Ecclesiæ nomine Parmam defendi; cum certum esset, si petisset Ecclesia eo suas copias inducere, portas custodire, aliaque militaris præsidii munia ibi exercere, quæ Galli exercebant, petitionem ridiculam visum iri: proinde non alium nisi vanum domini titulum Ecclesiæ servari, adversus quam leges Juris beneficiarii postulant, ubique Gentium notæ.

20. Dein de Concilio: Et quod ad obstacula belli spectabat, ne possent eò Præfules convenire, in primis respondebatur: Ubi id ita foret, Regi esse adscribendum, qui urbem Ecclesiæ ingressus pacem turbabat. Deinde, quò nubem omnem cogitati discriminis Pontifex distaret, offerebat cunctis Episcopis publicæ securitatis litteras, tam à se quam à quocumque Christiano Principe amplissimè concedendas. Porro nimis futile videri quod opponeretur, ob denegatam pertinaciter ab unica provincia præsentiam posse derogari auctoritati Concilii, cunctis nationibus ad cunctarum utilitatem indicti, imò expetiti atque adjuti singulariter

ab ipsius Regis parente: quare imitaretur potius Henricus inclytos majores suos, qui per obsequia in Romanos Pontifices Christianissimorum cognomentum adepti fuerant. Absque gravi noxa nequaquam ab eo posse Gallos Præsules detineri, qui reliquis cunctis Oecumenicis Conciliis magna cum auctoritate interfuerant, & cum eadem Tridentino interfuturi essent. Tum Regem hortabatur & obsecrabat Pontifex, ne se abripi sineret gloriæ proferendique dominatus lenocinio, ad juveniliter cupideque quidquam agendum; nec potentia suæ, aut imbecillis viribus Ecclesiasticæ ditionis nimis fideret, memor majora Imperia (quod Deus ab ipso averteret) concidisse; & interdum magis debili quàm potenti favere homines Deosque. Postremam hanc vocem libuit mihi recitare, ne dissimularem vitium, quod tunc in Pontificiarum etiam litterarum Præfectis perdurabat; cum illius ætatis exculi litteratores confunderent præstantiam loquendi ad veterum Latinorum ac Ethnicorum formam. Postremò Episcopos Galliæ commonebat, ut enixis precibus à Rege veniam adeundi Concilii ab eo impetrare contenderent; aliter & dignitati Ecclesiæque plurimum defuturos.

21. Redditane hæc responsio fuerit Regi, antequam inter ipsum & Concilium ea acciderint quæ mox afferemus, nobis planè non liquet. Utrumque res habuerit, jam appetente Sessionis die, Turnonius Cardinalis, qui Venetias successerat, injunxit Jacobo (y) Amiato, Abbati Bellofanensi, qui postea Antisiodorensis Episcopus fuit, ut afferret redderetque Patribus Tridentinis epistolam, eâ quam retulimus inscriptione signatam: quæ sanè facta non aliud probant, nisi ut inde vulgiora pabulum fumant, sæpè magis famelica rerum de quibus loquantur, quàm quibus vescantur.

(y) Extat in Actis Arcis S. Angeli, & in epistola scripta ab eodem Jacobo ad Morvillerium, Venetiis 8. Septemb. 1551. impressa an 1613. cum aliis scripturis, præsertim Gallicis: qui liber à nobis non semel citabitur.

CAPUT XVII.

Henrici II. litteræ Concilio reddita, & quid ibi tunc actum.

Amiotus cum duobus publicis scribis, secum adductis ex ædibus Turnonii Cardinalis, & homine Gallo, quem sibi Patavii adjunxerat, Tridentum biduo ante Sessionem pervenit: & quamquam omni studio cavisset, ne res emanaret, eam tamen famæ sagacitas jam odorata fuerat; adeò ut cum urbem aliis comitantibus ingrederetur, interrogatus sit, quisnam ex ipsis ad contestandum advenerit. Die Sessionis manè, peractis de more cærimoniis, iis accessit ad Præsides, detulitque litteras, dicens illas à Rege Christianissimo scriptas fuisse ad ipsos reliquosque universos Patres Concilii causâ congregatos. Legatus privatim legens inscriptionem, ad Collegas ait: *Hinc patet, nos à Rege non despici*: dein eam alta voce à Massarello recitari jussit. Sed illâ auditâ, statim exorta est in Patribus perturbatio, quod in titulo Concilii loco haberetur *Conventus*. Amiotus (quod Suavis referre neglexit) eam vocem in eum qui Regi ab epistolis erat rejecit; addiditque, in iis quæ à se proponenda erant, modò appellari *Conventum*, modò *Concilium*, modò etiam *Confessum*; nomen autem *Conventus* frequens esse apud Latinos, nec apud eos malè sonare. Propositum illi fuit à Legatis, quando ita erat, peteret ipse, ut litteræ absque fraude detrimentoque Synodi legerentur. Sed Amiotus respondit, hanc sibi facultatem à Rege minimè da-

tam, sed injunctum dumtaxat, ut eas exhiberet; at verò ubi eas Patres legissent, & mandata legationis accepissent, eos nihil in litteris offensuros, quod sacrosanctum illum cœtum parvi penderet. Hispani, quorum major erat frequentia, conclamarunt, excipiendas non esse litteras, in quibus Oecumenicum Concilium inscriberetur *Conventus*, aut certè Patrum sententias exquirendas. Sed Præsides ea de re privatim deliberandum dixere, & ita per semihoram in Templi sacrario habita deliberatio: Hic major pars digniorum sententiæ adhæsit. Etenim tum Præsides, tum Madruccius, tum uterque Septemvir, & Oratores Cæsaris censuere, Regem ne utique exasperandum contemptu repudiata legationis: & Comes à Monteforti, Cæsaris Orator, libertate Germanicâ eo progressus est, ut si secus fieret, se contestaturum affirmaret. Promotor itaque Concilii in hujusmodi modum Gallo respondit: (a) *Doctissime vir, sacrosancta Synodus censuit legendas esse Regis Christianissimi litteras, rata, in malam partem ab eo non accipi vocem illam, Conventus: quòd si fortè aliter acciperetur, contestatur habendam esse pro nulla.*

(a) *Contestatio in Actis est aliquanto prolisior in Amioti epistola, sed eadem est summa.*

2. Hucusque nolui multa Suavis errata minutiora notare, quæ ostendissent hominem tantummodo parum conscium rerum gestarum: ad id verò patefaciendum, quantum arbitror, opus non est probationibus supra eas, quæ hoc habentur volumine. Silentio idcirco præterii quod si dixerat, in hac Sessione locum Tridentino Cardinali datum Episcopis Præsidentibus superiorem; futuram Sessionem fuisse indictam die 9. Octobris; secundam Regis contestationem, cujus ipse tenorem profert, habitam fuisse per Paulum Termesum. Errata, quæ monumentorum Actorumque lectione revincuntur: se re ipsa levia sunt, & quæ ob varias rerum gestarum narrationes nonnumquam in accuratioribus historicis irrepunt. Sed in præsentia, impune abire non sinam palmare illius mendacium, in quo simul nostri Suavis & legentis negligentia, & comminiscens audacia, & calumniantis malignitas palam fiunt. Affirmat ille, ex eo quòd Præsides unâ cum Oratoribus, seorsim ab Episcopis, inter se decrevissent, Regis litteras esse legendas, postea verò responsionem Concilii nomine, Patribus haud antea communicatam, reddi jussissent, prudentes viros fuisse plurimum oblocutos; cum inde apparet, non modò quorum ductu res Concilii administrarentur, sed quinam nomine Concilii intelligerentur. Hic verò plura conglomerat, quibus prudentes illi à Suavi laudati refellebant varias ab ipso recitatas Pontificiorum responsiones ad prædicta, quæ opponebantur.

3. Jam verò qui fieri poterat, ut hæc jactitata tunc fuerint, quando palam res contrariè contigit; ita ut Præsides quidem à populo, qui in templum convenerant, secesserint, sed unâ secum Episcopos Oratoresque advocarint? Ad redarguendam falsitatem narrationis Suavianæ satis mihi foret adducere Acta legitima, Romæ in arce Ælia reposita. Verum ut insuper ostendam, Suavem impudenter fuisse mentitum, quippe qui ne libellos quidem typis editos, cunctorumque manibus tritos, attentius legere suæ saltem cautionis gratiâ studuerit, à quibus mendacii convinci poterat; testis mihi sit ipsa Amioti epistola, quæ rem gestam commemorat, & per typos vulgata est, in ea hæc habentur: *Adnotandum est, unâ cum Episcopis secessisse pariter Cæsaris Oratores. Cæsaris, inquit, non etiam Romanorum*

Regis, quia ejus Orator unus ex Episcopis erat, nimirum Fredericus Nausea Viennensis Antistes. Mox idem Amiotus ibidem refert, concredita sibi fuisse ab Episcopo Verdunensi, quæ in eo secreto secessu dicta, & hoc pacto à se rescitum, duos Archiepiscopos Septemviros suasisse, ut litteræ aperirentur, & Regis nuntius audiretur. Quin illud ipsum, quod Suavis narrat à Moguntino dictum publicè in templo, antequam secederent, h. e. *Si has Regis litteras recusatis audire quo pacto Germanos Protestantes, qui nos appellant Concilium malignantium, audietis?* ab eo cordato Principe non illic coram populo prolatum est, sed in secreto cœtu in sacello, cui tamquam unus ex Patribus ille interfuit, id vero Verdunensis narratione legitur Amioti significatum: cujus epistola cum jam typis impressa fuerit cum aliis Commentariis ad Concilium spectantibus in libro Gallico usque ab anno 1613. adeoque non vivente solum Suavi, sed multis annis ante vulgatam illius Historiam; cumque etiam cõmpertum sit ex aliis minutulis rebus, quæ ibi continentur, & ab eo narratur, epistolam illam ab ipso visam fuisse, miror equidem tam oscitanter ab eodem inspectam, ut summa rei fastigia minimè perceperit. Sed fortasse quòd is cæcutiret Divinæ fuit providentiæ, quæ non sinit in narratione ad Religionem pertinente vultum integrum fraudis obtegi larva, ne infontes, qui eum spectant, decipiantur; fontes verò, qui eam induunt, impunes abeant. Idcirco voluit, ut vaserimus inventor, cujusmodi Suavis erat, in errores pueriles laboretur, quò perspicuum fieret, ea quæ ille à viris prudentibus illius temporis dictitata comminiscitur, cum innixa deprehendantur interdum eventis, quæ re ipsa non contigerunt, & de quibus oppositum tunc constabat, cuncta esse libros commentitios & tabulas adulterinas.

4. Hæc redditâ à Promotore Concilii responsione, resignata lectæque sunt litteræ, quarum hæc erat sententia: Existimasse Regem, decere singularem observantiam suam, majorumque suorum in Ecclesiam, suumque egregium studium in Patrum ordinem, eisdem significare, quàm causâ cohibitus nullum è sui regni Episcopis mitteret ad eum conventum celebrandum, qui à beatissimo Pontifice Julio Concilii nomine indictus fuerat; cum præsertim sciret, alienum esse ab ipsorum integritate ac prudentia, quemquam tenerè damnare, cujus rationes postea cognitæ comprobatione dignæ censerentur. Pro certo habere Regem, Patres ab omni partium studio remotos fore; proinde se ipsis uti velle tamquam arbitris honorariis, eosdemque amanter obtestari, ut quæ significabat, non tamquam ab adversario aut alieno profecta exciperent, sed tamquam à Primogenito Ecclesiæ filio; in quâ appellatione & tuenda ac promerenda se ipsis polliceri, divinæque confisum beneficiæ certò credere, numquam se defuturum. Alacri paratoque ipsum animo ferri ad suorum proavum virtutem imitandam; non tamen dum oppressis opem ferebat, injuriasque propulsabat, velle se charitatem Ecclesiam, eorumque observationem, quæ decernerentur deferere, modo cuncta ordinatè legitimeque peragerentur.

5. In hisce litteris nulla inerat Amioti mentio; nec ipsi proponendæ rei sententia communicata fuerat, cum ob signatus ad Turnonium Cardinalem litterarum fasciculus delatus ex Gallia fuisset, quindecim ante diebus in villa Regia, quæ Fons bellæ aquæ dicitur, concinnatus. Quare Amiotus anceps confususque hæsit. Verum: amen magistrâ necessitate petiit à Massarello libellum, qui ob signato fasciculo continebatur; eumque clarâ voce re-

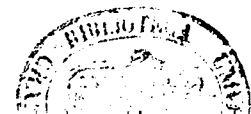
citavit, sic exorsus: *Hæc sunt sanctissimi Patres, quæ Rex Christianissimus post susceptum agri Parmensis patrocinium, postque intestini belli metum excitatum, jussit exponi ac denuntiari beatissimo Pontifici Julio sacroque Collegio. Hic verò quæ in Senatu Vaticano dicta fuerant, iisdem non verbis, sed sententiis recensuit.*

6. Post hæc ita Promotor respondit: (b) *Sacrosancta, Oecumenica, & generalis Synodus, in sancto Spiritu legitime congregata, intendens consultiò, mature & adhibita causa cognitione respondere in publica Sessione, prout à te peractum est, & rei qualitas postulat, te admonet, ut ad eandem Synodum omnino accedas, hujusmodi responsionem auditurus excepturusque in proxima futura Sessione, quæ die undecima appetentis Octobris habebitur. Quòd verò Christianissimus Rex affirmat in suis litteris, esse in urbe Tridentina Concilium, acceptat, ac libenter admittit: non tamen te admittit tamquam legitimam personam in rebus à te dictis, nisi si & in quantum de jure debent. Et nihilominus contestatur, nullum generari præjudicium Concilio, ejusque processui ex quibuscumque à te gestis. Atque interim scribas omnes publicos vetat tibi, aut cuicumque hujus rei gestæ tabulas tradere, nec nisi additis responsis, quæ tibi reddere parata est Synodus die præscripto, nec sine sui scribæ subscriptione; aliter contestatur irritas fore.*

(b) *Hæc responsio relata in Acta legitima Arcis Romanae, differt solum in quibusdam ex accidente à litteris Amioti.*

7. Deinde Legatum adiit Amiotus, prætermittendumque à se reverentiæ officium excusavit, quòd scilicet antequam rem incepisset, ipsum non inviserat, ut suo Principi obsequeretur. His Legatus reposuit, sibi pariter exculationem deberi, quando ut suo Principi deserviret, Regi obistere adigebatur; significans militem, quem tamquam Bononiensis Legatus comparabat. Ceterum indicavit, commotum bellum sibi non probari; sed non destitisse per litteras suo fungi munere; sed litteras carere voce ad responsiones refellendas: si Romæ fuisset, sibi persuaderi, eas turbas se præditurum fuisse. Ita Legatus; seu quòd revera id sibi in animum induceret, ex ea fiducia, quam de sua quisque suadela concipit; seu quòd vellet benevolentiam sibi aucupari, ostentato beneficio per eam conditionem, quæ jam amplius expleri non poterat.

8. Amiotus publicam contestationis fidem à Massarello petiit: sed nihil obtinuit, cum destinatus responsioni dies expendendus esset, quò unâ cum responsis conjuncta, & ab eis quasi correctæ vulgaretur. Quapropter ille Venetias rediit, ut nova ibi mandata caperet à Turnonio. Sed interim Rex die tertio Septembris edictum quod memoravimus promulgavit, in quò re ipsa idem declarabat de obstaculo injecto suis Episcopis (prout ipse significabat) studiosè à Pontifice per excitatum bellum, ne Concilium adire possent; nec ullum Internuntium, qui Sessionis die responsum acciperet, mittendum curavit; quemadmodum, cum Amiotus rem proposuit, edixit, nullam à se responsionem peti. (c) Sed denuntiari illi fuit, velle Patres eam ipsi reddere, tamen ab illo non peteretur. Hoc interit inter responsa, quæ petitioni, & quæ oppositioni redduntur; altera libentius redduntur silentio, quippe quod rem negat absque repulla, sæpè eam danti molesta, quia is per illam odiosus redditur sese inclinanti: in alteris, quamvis proluxa, semper manca videntur

verba, nisi vis ingens prudentiæ ingentem anxietatem temperet, quâ quisque ardet magis bonam causam prætexere, quam habere.

(c) *Ex litteris Amioti.*

CAPUT XVIII.

Expenduntur quæ Suavis observat in actionem Julii, & Concilii integritatem.

Suavis pro suo instituto, quo priscos graves viros suarum recentium satyrarum auctores facit, plura comminiscitur, ab illis tum Pontifici tum Concilio objecta.

Ac primo quidem: *Indignus visum esse, posteros Pauli, qui pro libertate Italia aded defudaverat, fuisse destitutos.* Profecto huic homini nihil odiosius Romano Pontifice mentis oculis obversatur: & quoniam vivus Pontifex verius est Pontifex quam demortuus, ut viventem vituperet, demortuum commendat; quamvis eundem, qui extinctus est, maledictis dehonestaverit, dum viventem descripsit. Quot lividæ obtreccionis aculeis studuit idem Suavis Pauli Tertii famem impetere? quam acerbis moribus ipsum dilaceravit ob amorem in suos, ac potissimum ob traditas illis Parmam ac Placentiam? Quæ non affirmat de ipsius aviditate, quâ pro illis Mediolano inhiaverit? Oblatum Cæsari fuisse à Paulo ingentem thesaurum, societatemque adversus quemcumque, parato quidquid in suis subditis inesset succi conjungere, eundemque Cæsarem, ut sibi Christianum orbem subiceret, adjuvare? Petri Aloysii cædes, Placentiæque occupatio, quamdiu Paulus de iis querebatur, ab omni Suavis reprehensione fuerunt immunes: nunc verò cum alius Pontifex Pauli stirpem exagitat, fatis illud ipsum est, ut Paulum in cælum evehat, ceu de Italia optimè meritum, planèque dignum grata remuneratione, ipsius posteris tribuenda.

2. Nolo hic ingredi iudicium de hujusmodi belli convenientia. Sed Julius nequaquam in animo habuit deserere posteros Pauli, quibus confestim restitui Parmam iussit, reddita idcirco de suo magna pecuniæ vi Camillo Ursino, tributisque Octavio duobus in menses singulos scutorum millibus, præter mille alia pro peculiari stipendio. Semper etiam impensè instituit Cæsari, ut pacificam Parmæ possessionem relinqueret penes Octavium, cui de Cæsarianis sollicito obtulit se vel sua præsentia, si opus foret, eam defensurum. Controversia in eo fuit, quod Octavius Gallorum auxilia tunc accivit, cum Pontifex haud necessaria existimabat; simulque animadvertēbat, perinde fore si Parma ipsis reservaretur, ac si jam templum in Italia pateret: arma verò ad minus Republicæ incommodum intulit, tamen majus ipse pateretur incommodum, sicuti ostensum est. Nec ea argumentatio quantum coloris, tantundem formidinis habet: Si Pontifex Carolo Placentiam occupanti molestiam haud inferebatur, cur inferret Henrico Parmam defendenti? Aliud sane est arma cedere ob aliquod damnum, decessoris ætate jam illatum, ab eoque toleratum; aliud verò, novum, sibi què illatum regnanti detrimentum pati. Lex ipsis etiam privatis permittit, ut ea, quibus spoliati sunt per vim, illic à spoliatore præcipiant, non item injecta more, Pacis perturbator inter homines habetur, quicumque rerum novarum causâ bellum movet. Præterquam quod ipsa occupatæ Placentiæ toleratio Regem non incitabat ad arma; quæ ne Paulo quidem superstitie commovit; sed tolerantia novarum rerum Parmensium prænoscebatur, ad bellum Cæsarem commotura. Ac demum Pontifex

Parmæ causâ non Gallum aggrediebatur, sed beneficiarium suum, tamquam contumacem, cum regius auxiliaris tantum esset: contra verò ad recedendam Placentiam necesse erat, ut Julius Cæsari nominatim bellum inferret.

3. Pergit obloqui Suavis, aliquos existimasse, cupere Pontificem, ut inter Cæsarem & Henricum bellum erumperet ad obturbandum Concilium. Et tamquam de suo addit, certum esse, frequentioribus efficacioribusque postulatis sollicitatum à Pontifice Cæsarem ut arma capefferet, quam Regem ut rem componeret. Sed alterum quidem unum est ex iniquissimis iudiciis, quæ mentis seu distortæ seu malignæ temeritas ferre possit; alterum est evidentissimum mendacium, maximeque repugnans illorum temporum monumentis.

4. Atque ut de priori loquar; Num fortè Julio deerat alia declivioris viæ, quibus Concilium subterfugeret? Nonne poterat per honestissimam speciem Cæsari respondere, velle se profecti jam inductum Romam translationis iudicium, nec obnoxiam æqualium posterumque dubitationi relinquere æquitatem & suam simul & Pauli, à quo purpura ornatus fuerat, in opere tam memorabili? Præterea, quis Julium coegerat ad Henrici consensum tam sedula persuasione eliciendum, sicuti vidimus, cum sibi certum esset, sua sponte nunquam consensurum Concilio in Austriaca ditione? Quando igitur Pontifex noluit tam faciles inire rationes declinandæ Synodi, an in rem suam postea futurum fuisset, spem illius perturbandæ tam caro mercari, hoc est, suscepto bello tam arduo, dum ærarium exhaustum erat, simulque exposita periculo sua universa stirpe; & quidem periculo non ad speciem, sed ejusmodi, ut ipse brevi in extincto fratris filio familiæ suæ radicem præcisam aspexerit? Quid plura? nonne Suavis ipse narravit, Julium eoque fuisse progressum, ut per Alcanium Corneum Galliarum Regem monuerit, nihil à quovis Principe injuriosius Deo posse admitti, quam Oecumenici Concilii progressibus obsistere? Dein verò, cum Verallum eidem Regi Legatum mitteret, ut ad concordiam illum adduceret, nonne inter cetera argumenta, quibus eum alliceret, usus est potissimè (a) beneficii magnitudine, qua Ecclesia fuisset affecta, si repetita jam Synodus continuaretur?

(a) *Mandata Verallo tradita, 13. Octobr. 1551. apud Burghefos.*

5. Quod spectat ad alterum: Quid non molitus est Julius, ut controversiam componeret? Præter adhibita ab illo officia per Oratorem Gallicum, per Ferrariensem ac Turnonium Cardinales, & præter ea quibus Regem per Nuntium sollicitavit; an non sororis filium ad eundem legavit? an non remisit in Galliam Monlucium cum iteratis precibus, amplisque promissis? nonne tot suos Nuntios & Cardinales ad Octavium misit, qui cum eo agerent, antehabita, prout ipse dicebat, charitate dignitati? Num in Senatu non obtinuit Purpuratorum consensum iis quæ postulaverat, missis ad Octavium Diplomatis, & paratus auferre ad id perficiendum à Joanne Baptista fratris filio Camerinum, cujus ei dum viveret administrationem concesserat? Iterum verò post accensum bellum, & ante dissolutum Concilium, nonne legationem ad Regem obire iussit Verallum, ut pacem peteret, & per amplas condiciones offerret, (b) modo pro Sedis Apostolicæ dignitate Octavium Parma secederet? Ex altera parte, quæ apud Cæsarem ad bellum declinandum non tentavit? an per Dandinum tot illi rationum momenta non proposuit, quibus suadebat, ut in præsentia remitteret supercilium, præ-

stolaturus oportuniora tempora, cum ab aliis tricus libera manus foret? an non denunciavit, se non nisi quadraginta scutorum millia (c) posse suppeditare, tamen postmodum jacta alea necesse illi fuerit longè majorem argenti copiam impendere? Verum quidem est, Henrico & Octavio oblata recusantibus, Julium, Cæsaris postulationibus compulsum ad bellum, optavisse, quo dignitati simul ac securitati confuleret, citas validasque suppetias, quibus res prosperè cederet.

(b) *Extat in mandatis Verallo traditis.*

(c) *In mandatis Riccio traditis.*

6. Post pauca, rationes profert Suavis, ob quas Galli negabant se obstrictos iri futuris Decretis illius Concilii. Ex his una erat, quantum ipse scribit; Quamquam Antistites Galliarum minimè opus haberent, per ditionem Pontificiam iter facere ut Tridentum accederent, oportere tamen ut per subjectas Cæsari terras transirent. Sed cur silentio præterit responsum quod reddebatur, nimirum, inter Regem ac Cæsarem haud bellum geri; nec satis esse impediendæ itineris & commercii securitati initam à Cæsare societatem cum Pontifice, cujus nomine bellum habebatur? Num fortè ignorabat Suavis, an umquam ipsius ætate inter duos Reges bellum geri quisquam dixerit, quia temperate Gallo foedus inerat aut cum Batavis, aut cum Sabaudis, in Hispaniæ Regem pugnantibus? Nonne ipse pernovit, id temporis libera ac tuta fuisse alterius Regis subditis ingressum mansionemque in alterius ditione, atque inter eos continuatas mutuas legationes, ceteraque amicitiae & affinitatis officia?

7. Verumtamen si Suavis in ea se continisset narranda ratione, quæ Galli tunc verè usi sunt; quamvis responsum illi redditam omisisset, unius quidem partis studiosus, sed non mendax fuisset. Audet sapientissimo Parisiensi Senatui sententiam imputare, tam ipsius doctrinam quam Religioni repugnantem. Hujusmodi sententia est, Eos, qui cunctis Ecclesiasticis conventibus, adeoque Conciliis etiam Oecumenicis non intersunt, tamen non legitime præpediti, eorum sanctionibus non obligari. Quod non modo tolleret ab Ecclesia Monarchiæ regimen, perinde ac vellent hæretici; sed ferè etiam, pro eo ac vetustiore ac rudiore mundi ætate vivebant homines, quamcumque communitalis ac Republicæ formam: quo quid magis incompositum, magisque contrarium sacris Literis, traditionibus, historiis Ecclesiasticis, gubernationi fidelium, & ipsius rationis lumini excogitari potest? Aliqua mihi gens proferatur, modo in extremam barbariem non degeneret, quæ ita legibus communique regimine soluta vitam exigit. Quando umquam non modo Conciliario, sed planè discipulo Parisiensi potuit sub specie veritatis in mentem cadere, licere cuicumque vel notæ minoris Episcopo sibi hierarchiam quamdam propriamque per se mundum constituere? Num fortè id umquam à Gallis aut in Provinciis aut in Diceceson Synodis usurpatum est, ita ut esset alteris in cujusvis Episcopi, alteris in cujusvis rectoris potestate, non interesse, & ex hoc Decreta communia nolle recipere? Suavis ad rem suam plures auctores congerit, sed nec loca nec verba producit; egregiè quippe arte, ne possit falsi redargui. Sed ne ita quidem sibi satis consulit. Profert ipse in medium S. Gregorium, dicentem, neque Canones Concilii Constantinopolitani secundi, neque primi Ephesini ab Ecclesia Romana fuisse receptos. Concedatur hic quod falsum est; de quo mox: interrogo: An eos fortè illa non recepit, quia iis Synodis non interfuit? Id profectò affir-

mari nequit saltem de primo Ephesino; illi certè intervenit Romana Ecclesia, illi assensu est; (d) illi præfuit Cælestinus Romanus Pontifex per S. Cyrillum, ipsius Legatum. Verum igitur non est, S. Gregorium (etiam si pro vero ponatur) ea dixisse, quæ refert Suavis favere sententiæ, ad quam firmandam ab eo producitur; nimirum, cuilibet Ecclesiæ, quæ alicui Synodo non intervenit, liberum esse ejus sanctiones recipere vel recusare. Sed verum adhuc est, per hoc ipsum quod hic narrat Suavis, totam ejusdem molem ab eo imprudenter convelli. Etenim cum Ecclesia Romana & interfuerit laudato Concilio, & illius Canonibus sanciendo assenserit, non alia de causa potuit ipsi licere eos non recipere, nisi quia Concilia ab ipsa accipiunt, non super ipsam obtinent potestatem. Quare nisi Legatus, qui ejus nomine ibi adfuit, diserta habuerit mandata de iis omnibus quæ ibidem declaranda ac statuenda sunt, semper illius Concilii Decreta pendent suspensa, donec à Sede Apostolica habeantur rata, quemadmodum Bellarminus ostendit; quod reliquis inferioribus Ecclesiis minimè convenit. At si quando quarundam arbitrio permittitur sancitarum legum acceptatio (quod tamen de dogmatis Fidei, quæ fuerint ab Oecumenicis Synodis pronuntiata, numquam permittitur) id ex eo factum est, quod cum illæ non per contumaciam abfuerint, nec explicatum ipsis esset an ejusmodi leges iis Dicecesibus conducerent, quarum rectores auditi non fuerant, hæc lenis agendi ratio spontè suscepta est, ne scilicet illis legibus nisi pro ipsarum sententia ac voluntate obstringerentur. Verum hanc universalem potestatem Conciliis Ecclesiæ denegare, perinde est ac ipsam Ecclesiam esse Ecclesiam denegare: Ecclesiæ quippe nomen non aliud, nisi *Convocationem congregationem*, adeoque regimen commune significat; simulque affirmare, regimen à Christo institutum, esse omnium, quibus homines utantur deterrimum.

(d) *Vide Bellarm. lib. 1. de Conciliis.*

8. Jam verò, tamen quæ differuimus vera sint omnia; tamen in iis accidit, quod Aristoteles tradit in Logica, Falsas inrer dum esse positiones præmissas, ex quibus oritur vera conclusio. Etenim S. Gregorius in primis de Ephesino primo contrarium affirmavit ac ipsi Suavis appingit. Scripsit ille quidem (e) ad Anastasium Antiochenum Antistitem, ut emendatum ejus Concilii exemplar conquireret, aut se curaturum ut illud Romam mitteretur, adjectique, ad se Constantinopolim pervenisse depravatam quoddam exemplar, in quo inter pronuntiata Catholica inferebantur multa Pelagii ac Cælestii documenta, quæ ea Synodus contulerat. At verò de Constantinopolitano primo, non de secundo dixit aliquando S. Gregorius, (f) illud ab Ecclesia Romana comprobari in Macedonii damnatione; sed usque ad id temporis, *Ejus, inquit, Canones & Acta non habuit, nec accepit.* Et suborta difficultas est, non de lege aliqua ad Ecclesiæ tribus moralesque reformandos edita, sed de Canone tertio, ubi proximus post Romanum Episcopum Constantinopolitanus locus tribuitur; quod opponi videbatur & superioriori Ecclesiæ consuetudini, & Concilii Nicæni sanctionibus. Quamobrem (g) diu varii Pontifices repugnarunt, donec ob studium pacis usu receptus est, tacitoque Romanæ Sedis consensu; postea verò disertâ comprobatione Innocentii III. in Synodo Lateranensi. De reliquo scribit idem sanctus Gregorius (h) ad Theodolindam Longobardorum Reginam, temerè dictum à quibusdam fuisse, Romanam Ecclesiam à prioribus quatuor

Conciliis recessisse. Unde autem ea fuerit orta suspicio, mox de altero capite acturi dicemus.

(e) Lib. 7. ind. 2. epist. 47.

(f) Lib. 6. epist. 31.

(g) Vide Historiam ipsius Concilii in editione Romana Conf. general. sub Paul. V.

(h) Lib. 12. Epist. 7.

9. Quod igitur ad Constantinopolitanum secundum, in eo sita erat difficultas, quod ibi damneti fuerant Theodorus Mopsuestenus, Iba, & Theodoretus, inter quos alius quidem ante suorum errorum damnationem accusationemque jam obiebat; alius videbatur in quadam epistola, in qua tamquam historicus eos errores referebat, præferbatque simul animum redeundi ad unitatem Ecclesiæ, ipsos revocasse; eaque propter ad hanc unitatem à Chalcedonensi Concilio admissus fuerat, postquam illic dogmata ad Fidem spectantia fuerant constituta. Huic igitur damnationi trium hominum, quos nominavimus, prius habitæ à Justiniano Imperatore, Vigilii (i) Pontifex obtulerat acriter, cum videretur Chalcedonensis Synodi dignitas per eam elevari, nec profano Principi fas esse suam ad hæc auctoritatem extendere: mox animadverso schismatis periculo, assensus est. Postea novum è suo consensu exortum schisma conspicuus, cum res ad Fidei dogma non pertineret, iterum pedem retraxit, adeoque recusavit huic Synodo Constantinopolitanæ consentire: & cum eo complures ex Catholicis convenire, dum è converso alii Catholici eidem Synodo adhererent. Atque in ea controversia pars utraque Catholicorum memorata Chalcedonensis Synodi auctoritatem propugnabat; Vigilii quidem, ejusque affectu, quoniam ab illa hi tres in unitatem Ecclesiæ recepti fuerant: adversarii verò, quoniam horum trium commentarii hæreses continebant, ab eadem Synodo condemnatas. Verum hæc posterior sententia tandem vicit. Quare secunda Synodus Constantinopolitana, cui noluit interesse Vigilii, & quæ idcirco antea Oecumenica & legitima non fuit, postea vel ab ipso vel à successore Pelagio comprobata, vim auctoritatis quæ ipsi deerat accepit. Hinc tamen inter fideles schisma profectum, opponentibus Eutychnianis, cæterisque in Chalcedonensi proscriptionis, ab ea Synodo Romanam Ecclesiam discessisse, dum Constantinopolitanam secundam probabat. Itaque S. Gregorius pluribus in locis (k) hujusmodi repugnantiam vanam speciem dissipat, ostenditque, quod spectabat ad doctrinam, duas illas Synodos concordare in refellendis trium memoratorum hominum erroribus: id vero luculentius quam alibi declarat scribens (l) ad Constantium Mediolanensem Antistitem; ubi observat, dissidium non in dogmatibus verti, sed in hominibus, de quibus actum fuerat in Chalcedonensi, post firmatam integre doctrinam; ac proinde controversiam non esse de articulo Fidei, & qui ad Ecclesiæ auctoritatem nulli obnoxiam errori spectaret. Verumtamen quò eam removeret offensionis occasionem, quæcumque tandem ea foret, satis duxit, ut ipsius literæ, quibus ea Synodus (m) comprobatur, mi-

nime vulgarentur, ac de illa sermones passim non haberentur.

(i) Vide rationes & eventa apud Baronium annis Vigilii Papa, præsertim à 546. ad 553.

(k) Lib. 1. epist. 24. l. 2. epist. 36. l. 3. epist. 4. l. 7. epist. 53.

(l) Lib. 3. epist. 37.

(m) Vid. laudatam epist. 37. & Severinum Binium in Nois Vitæ S. Gregor.

10. Narrat denique Suavis, Romæ tolerari non potuisse, quod vellet Rex in Pontificem bellum gerere, simulque profiteri, eandem à se in Sedem Apostolicam reverentiam retineri, cum Sedes Apostolica nihil aliud nisi Pontifex Romanus sit. Quod subdit ille, Gallos fuisse inficiatos, adductis ex opposito quibusdam veterum Pontificum dictis, qui Sedem Apostolicam suam Dominam appellarunt. (n)

(n) Stephanus III. relatus in Canone 4. dist. 79. dicens: Hæc sacrosancta Domina nostra Romana Ecclesia.

11. Enimverò nemo fuit Romæ adeo crassa Minervæ, qui sibi persuaserit, idem prorsus esse Romanum Pontificem, & Apostolicam Sedem; cum potissima sit humanæ rationis notio, de una eademque re duas contradictiones veras esse non posse: & tamen mutatur Pontifex, Sedes Apostolica non mutatur, sed semper eadem est; quin ea remanet, & reverentiæ contemptusque capax est, omni etiam Pontifice vacua. Et quidem consuevere Pontifices affirmare, se vitam ac sanguinem profuturos, & asperissima quæque in se passuros ad eam Sedem tuendam. Quare mirum non est, si Domina suæ titulum illi tribuant cum seiplos generatim nuncupent *Servos servorum Dei*. Pari quoque ratione idem non sunt Cæsar & Sedes Cæsarea, Respublica & Senatores qui Rempublicam administrant: ac proinde posset quispiam odio prosequi nominatim Pontificem, Cæsarem aut Senatores; & simul amare Sedem Apostolicam, Sedem Cæsaream, ipsam Rempublicam, eorumque Principatum amplitudinem promovere. Sed quod idem esse Roma contendit, est utriusque auctoritas; cum alia non sit Sedis Apostolicæ auctoritas, alia Pontificis: adeoque non potest simul excuti obedientia erga Pontificem, quatenus Pontifex est, repudiato Concilio quod ille convocaverit, & retineri obedientia in Apostolicam Sedem; quæ pariter ratione nemo potest Cæsari, quatenus Cæsar est, nolle obsequi, & simul obsequi Cæsareæ Sedi, neque contumaciam exercere in Decreta Senatus, & simul in obsequio Reipublicæ persistere. Quisquis hæc legat, nobis ignoscat velim, si hujus scriptoris sophismata, parum illa quidem credibilia, sed nimis credita, nos adigunt ad exercendas elenchorum potius quam historiæ leges. Verum si hujus exercitatio nobilior est ad mentem veritate informandam, illorum ars magis est necessaria ad eradendam ab ea falsitatem; quemadmodum semper plus necessitatis habet se malis purgare quam bonis perficere.

HISTORIÆ CONCILII TRIDENTINI LIBER DUODECIMUS.

ARGUMENTUM.

Patrum labores ad decimatertiam Sessionem parandam. Examen eorum, quæ Suavis scribit de primordiis & progressibus Jurisdictionis Ecclesiasticæ, de appellationibus, & degradationibus quas vocant. Sessio decimatertia. Emendationes & definitiones de Eucharistia in Sessione promulgata; responsionesque ad objecta Suavis. Quatuor articulorum prorogatio, ut Protestantes audirentur; ne fides publica securitatis illis data. Accessus ad Synodum Oratorum Septemviri Brandenburgici, qui ejus nomine obedientiam offerunt. Responsio, in Sessione reddita superiori libello Gallie Regis. Sessio decimaquarta de Sacramentis Penitentiae, & Extremæ Unctionis. Mendacia super bis, & errata Suavis. Disciplina correctiones ibi pariter confectæ; & quæ Suavis de illis disputat. Transitus Bobemie Regis. Adventus ad Synodum Legatorum tum Ducis Wirtembergici, tum quarundam liberarum Civitatum Protestantium, tum etiam Septemviri Saxonis. Vehemens controversia, sed direpta, de ratione quæ essent illi admittendi atque accipiendi. Enormia eorum postulata. Sessio decimaquinta, ubi Decretorum sanctio illis petentibus est prorogata; & amplissima securitatis tabulæ iterum Protestantibus concessæ.

CAPUT I.

Parata à Patribus Fidei Decreta ad futuram Sessionem. Varia confutantur, minorum Theologorum & Episcoporum disputationibus à Suavi imputata.

I. Hæc eventuum series animos in ancipiti quadam & curiosa de Concilii progressibus expectatione suspendit. Hinc enim eorum qui conveniant frequentia & dignitas, simulque deliberata voluntas ex umbra ad solem prodeundi, ingentia quæque pollicebantur: hinc verò solemnes Gallici Regis obnuntiationes, proximique belli tumultus, dubitationem injiciebant, ne ratis hæc adversæ procellæ impetu abrepta in fyrtes impingeret.

Proximo Sessioni die (a) Theologis traditi fuerunt articuli exagitandi. Octavo Septembris (b) cœpta sunt proferri sententiæ. Omnium primi dixerunt Didacus Lainius, & Alfonso Salmeron Pontificii in Concilio Theologi: deinde Joannes Arza, Cæsareus pariter Theologus, & suo ordine subinde reliqui, & plurimi & illustres. Magni laboris non fuit Canones ad definiendum concinnare: adhibita quippe Bononiæ cura res apte digesserat: & ea quæ hic lancianda erant, aut perinde se habebant ac Justificationis articulus, à veteribus Conciliis parum explicatus, breviterque perpensus ad id usque temporis à Scholasticis; sed firmanda erant Eucharistiæ cæterorumque Sacramentorum dogmata, de quibus abundè locuta fuerant Concilium Lateranense sub Innocentio, Constantiense, & postremo Florentinum, & à Scholasticis copiosè disputatum in 4. Sententiarum, convenientibus inter se de iis cunctis capitibus, in quibus agitabatur damnatio novæ doctrinæ, quam commentati fuerant Zwinglius, Lutherus, & alii eorum asseclæ, qui in novandi genere ambitiosè studuerant se inventores diversarum hæresum venditare. Articuli ergo trutinæ expositi hi decem fuere.

(a) Ex Actis.

(b) Ex Diario, 8. Septembris.

2. In Eucharistia non esse reverè corpus & sanguinem, neque divinitatem D. N. JESU Christi, sed tantum ut in signo.

Exhiberi in Eucharistia Christum; sed spiritualiter tantum manducandum per fidem, non autem sacramentaliter.

In Eucharistia esse quidem corpus & sanguinem D. N. Jesu Christi, sed simul cum substantia panis & vini: ita ut non sit transsubstantiatio, sed unio hypostatica humanitatis, & substantiæ panis & vini: ita ut verum sit dicere: Hic panis est corpus meum, & hoc vinum est sanguis meus.

Eucharistiam institutam esse ob solam remissionem peccatorum.

Christum in Eucharistia non esse adorandum, neque festis venerandum, neque in processionibus circumgestandum, neque ad infirmos deforendum: & ejus adoratores esse veros idololatrias.

Non esse reservandam Eucharistiam in sacratio, sed statim consumendam, & presentibus dandam: & aliter facientes abuti hoc Sacramento. Neque licere, ut quis seipsum communicet.

In hostiis, seu particulis consecratis, post communionem remanentibus, non remanere corpus Domini, sed tantum ibi esse dum sumitur, non autem ante vel post sumptionem.

De Jure Divino esse, sub utraque specie etiam populum & parvulos communicare: & propterea peccare eos, qui cogunt populum alterâ specie uti.

Non contineri sub altera specie quantum continetur sub utraque; neque tantum sumere communicantem sub altera specie, quantum sub utraque.

Solam fidem esse sufficientem præparationem ad sumendam Eucharistiam: neque ad illam confessionem esse necessariam, sed liberam, præsertim doctis. Neque teneri homines ad communionem in Paschate.

Post singulos articulos hæreticorum loca aponebantur, unde illi deprompti fuerant, & interdum ii qui hæreticos impugnantes id affirmabant ab adversariis dictum.

3. Hæc in dicendis sententiis ratio Theologis fuit præscripta.

Ut illæ è sacris Literis, ex Apostolicis traditionibus, ex Conciliis approbatis, ex Constitutionibus, ex auctoritate summorum Pontificum, è SS. Patribus, ex communi Ecclesiæ Catholicæ consensu colligerentur:

Brevitatem servarent, & à quæstionibus supervacaneis & inutilibus, atque à protervis contentioneibus abstinerent:

Ut primus dicendi locus daretur Theologis à Romano Pontifice, secundus à Cæsare missis; post eos Clericis non Regularibus, pro acceptæ laureæ antiquitate; & postremo Regularibus, prout cujusque Ordini deberetur:

4. Equidem hic non omittam artem quamdam à Suavi sæpius usitatam lectoribus detegere. Hic semper navus & industrius ad Catholicorum dogmatum firmitatem debilitandam, varias refert peculiariæ opiniones Thomistarum & Scotistarum in iis explicandis effatis, de quibus utriusque conveniunt: & quoniam hujusmodi variæ opiniones in certis dogmatibus explicandis semper dubiæ sunt, validisque oppositis argumentis obnoxia, quorum vi per tot sæcula Scholæ in contraria sunt distractæ; conatur ille persuadere, ab utriusque doctrinæ sectatoribus fuisse laboratum, ut peculiaris ipsorum sententia pro vera ab Ecclesia declararetur, adeoque ut in Concilio seu Fidei articuli stabilirentur non solum quæ Deus revelasset, sed quæ homines cogitassent. Profecto vel maxime alienum ab eorum Patrum mente id fuit, quemadmodum licet cognoscere non modo ex Actis, in quibus quod spectat ad eam de qua scribimus tempestatem, habentur affatim minorum etiam Theologorum sententiæ; & tamen nihil extat ex iis quæ Suavis confingit, sed ex ipsis definitionum verbis, quæ omnia adeo sunt circumspicua, ut interdum Patres religiosius anxii fuisse videantur in exquirendis verborum formulis, remotis ab omni specie labis cuiusque Theologicarum classium inferendæ: atque hac de causa nihil decretum fuit de modo, quo Christus in Sacramento præsens est, nec de gratia, æqualisne illa, an major infundatur homini Eucharistiam sub utraque specie recipienti, præ illo qui sub una tantum specie eam sumit, nec de aliis hujusmodi controversiis.

5. Deinde exponit ille pro suo more aliquid objectum articulis postea firmatis: alienam tamen personam induens dicit, Aliquibus ex illis Theologis minimè placuisse, ut statueretur tamquam Fidei pronuntiatum, Christianos obligari ad suscipiendum in Paschate Sacramentum Eucharistiæ; cum planè novum sit, sanctionem Ecclesiæ tamquam dogma Fidei declarari. Sed res ita contigit: Quidam, seu Joannes ab Ortega Franciscanus Hispaniensis Theologus, à Carolo missus, dixit, articuli oppositi proscriptio adijciendam esse explicationem aliquam; quandoquidem præceptum non Divinum, sed Ecclesiasticum erat. Quidam etiam, seu Ambrosius Pelargus Dominicanus, Septemviri Trevirensis Theologus, ob eandem rationem censuit, articulum esse schismaticum potius quam hæreticum: sed reliquis confessus anathemate damnandum putavit; in quod postea omnes convenire: & merito quidem; nam si viveret Suavis, qui quod objectum est, non quod responsum, narrat, ac proinde adversi argumenti vim comprobare vi-

detur, eum percontarer, novumne sit, in illum tamquam in hæresis suspectum agi, qui ferè nunquam diebus festis Sacrificio intersit, qui feriâ sextâ & Sabbato carnis citra necessitatem vescatur? Absque dubio id novum non est: at ea suspicio in quo nititur? in eo planè, quòd dubitetur an hic vere credat ea legitime fuisse sancita, cum eadem alioqui tam sint observatu facilia, ut ipsorum violentia, præsertim assidua, nequeat adscribi violentiæ cupiditatis, quæ conscientiæ retinacula perumpat. Quod si hujusmodi reus fateatur, se credidisse ea licite committi, hæresis profecto damnabitur. Quo autem jure, quando ea cuncta opera legem violant non Christi, sed Ecclesiæ, quæ nova dogmata per Fidem credenda revelare non potest? Sed quid facilius, quam percipere, hujusmodi hæresim in ea persuasionem sitam esse, quæ putetur, non fuisse à Christo traditam Ecclesiæ potestatem eas leges condendi, quæ potestas in sacris Patribus, Apostolicisque traditionibus continetur? si quidem perspicuum est, ubi potestas hujusmodi admittatur ab eo qui legem violavit, cum ab eodem dubitari non possit, an re ipsâ lata fuerint leges illæ; neque pariter dubitatum iri, liceat necne sibi ea patrare. Porro certum est, Deum in revelanda potestate à se Ecclesiæ tributa præcipiendi ea, quæ ad salutem profutura arbitretur, voluisse, ut in Ecclesia non hæc tantummodo universalis auctoritas crederetur, quæ sola credita parum conducere ad fidelium opera dirigenda; sed ea quoque peculiaris auctoritas ad ea peculiaria præcepta, quæ re ipsâ fuerunt ab Ecclesia imposita, & diuturno fidelium consensu recepta.

6. Præterea dum Suavis narrat, Præsides indicisse Theologis, sicuti memoravimus, eorum sententias auctoritate Scripturarum ac Patrum esse firmandas; addit, Italis hoc doluisse, perinde quasi hoc pacto ipsorum Theologiæ, in Germanorum Belgarumque gratiam, dedecus conflaretur. Verum in hoc ipso confingendo non occurrebat Suavi, hujusmodi normam ad expendendas doctrinas non potuisse novam accidere, quippe eam prius usurpatam in argumento peccati Originarii, Justificationis, & in Religionis articulis antea sancitis? An non meminerat, aut ignorabat, tot in ipsis fuisse producta sacra Scripturæ, Patrum & Conciliorum testimonia, ut multis opplendis voluminibus sufficere possent? Non in memoriam recurrebat, inter eruditissimos viros in confesso præterito fuisse Hieronymum Seripandum, & Ambrosium Catharinum ex Italis? Num fortè antiquitatis Ecclesiasticæ ignari inter Italiæ filios duo illi Purpurati Aleander & Contarenus, qui paulò antea in eo negotio defudaverant? Præterea cur tantum tunc Septentrionalibus tribuit, ut Hispanorum oblitus sit, inter quos aderant Synodo Melchior Canus, tam uberis & tam selectæ eruditionis Theologus, quam clarè liquet ex aureo ipsius libro *De locis Theologicis*, & duo supra laudati Lainius & Salmeron, quorum posterior ex iis quæ copiosè scripsit, ostendit quam multa legerit; prior verò non dubitavit affirmare, se nullum è scriptoribus in Concilio producturum, in cujus universis voluminibus verba singula non lustrasset? Sed quoniam in præsentia laus eruditionis in Germania Galliaque plurimum floret, tunc verò Gallici Theologi Synodo non intervenerant, idcirco studet Suavis comminisci quidquid minuat existimationem Italiæ, quæ Catholicæ Religionis, ejusque summi Præsidis regia est: nempe impius pariter in utramque parentem, quarum altera ipsum regeneraverat, altera generaverat: quasi postea non idem conspexit ætate suâ utramque illarum mirificè irradiatam duobus illis eruditionis Ecclesiasticæ luminibus Baronio & Bellar-

Bellarmino, natus in Italiæ sinu, & inter Ecclesiæ Senatores adoptatis. Ceterum quis ambigat, absolutè Theologiæ opus esse ad Divina oracula intelligenda, & lectione sacrorum interpretum, quippe qui peculiari luce divinitus illustrantur, & simul ratiocinationis operâ, quæ pariter lumen quoddam est à DEO nobis traditum, ut in rem nostram illo utamur in cunctis rebus, quæ nobis à DEO proximè apertè seu per naturam demonstratæ, seu per Dei verbum revelatæ non sunt. Hinc videmus, tam frequenter ac feliciter fuisse lumen illud ab antiquis Patribus adhibitum in suorum temporum hæreticis refellendis. Quoniam verò humanæ mentis imbecillitas idonea plerumque non est ad sublimem in utroque simul studio gradum obtinendum, hinc fit, quòd cœtus habeantur, in quibus, pro eo quod Aristoteles in Politicis observat, ex multis mediocribus excellens quiddam confletur. Quemadmodum in divitiis contingeret, ex collata in unum pecunia centum civium mediocriter locupletum; seu, ut similitudinem ab eodem Philosopho propositam producamus, cujusmodi erant in epularum copia publica convivia, in quæ plurimi, sed modicum quisque, symbolum conferebant. Eapropter in Synodis Oecumenicis, quo multi Theologi confluent, quamvis plerique non omnibus absoluti numeris, cum alicui ad speculanda subtiliora acumen desit, alii copiosa lectionis suppellex, & alius in alio doctrinæ genere penuriam patiantur; conficitur tamen quædam veluti Zeuxis Helena, qui ab eorum unoquoque ea pars operi confertur, quæcumque & quantalacumque illa sit, quæ in singulis singulariter excellit. Ecquid tandem ipse Oceanus est, nisi plurimarum aquæ guttarum congregatio?

CAPUT II.

Varia disputata & expensa à minoribus majoribusque Theologis de articulis Eucharistiæ; ac præcipue de præmittenda ante illius sumptionem peccatorum confessione.

1. Prolixum ac laboriosum foret, minutim referre quæ à tot Theologis producta sunt: aliquam eorum particulam indicare, satis erit ad ea recensenda, quæ per illud examen confecta sunt. Sanè in eo statutum est, ut fieret partitio capitum, quæ memoravimus, in illa quæ de communi sententia erant absolutè damnanda, & in illa, ad quæ damnanda videbatur aliqua declaratione opus esse.

In priori classe fuerunt primum, tertium, quintum, sextum (demtæ eâ partem, quæ mox recitabitur) septimum & octavum; in altera continebantur quæ subsequuntur.

2. Secundum, in quo dicebatur: *Exhiberi in Eucharistia Christum, sed spiritualiter tantum manducandum per fidem, non autem sacramentaliter. Iste articulus* (reponimus hîc & continenter deinceps verba confecti brevarii) *videtur ferè omnibus ut superfluum omittendus, tum quia continetur in primo articulo, tum quia sacramentalis sumptio à nemine hæreticorum negatur. Quidam etiam admonuit, hunc articulum esse hæreticum, & damnari debere sub his verbis: Non exhiberi Christum sacramentaliter nisi exhibeatur spiritualiter; & dicit habere auctorem Oecolampadium.*

3. Quartum, id est: *Eucharistiam institutam esse ob solum remissionem peccatorum: Quia, ut aliqui dicunt, illa dictio, solum, non asseritur ab hæreticis, & absque ea dictione articulus iste esset Catholicus. Histor. Concil. Trid. Pars II.*

tholicus, cuperent illum silentio præteriri à Synodo. Multi verò contra senserunt, & vellent omnino eum damnari, remanente dictione solum, sive præcipue.

4. Illa pars sexti articuli, in qua dicitur: *Non licere, ut quis seipsum communicet: Placeret aliquibus, ut damnaretur sub hac forma: In nullo casu, etiam necessitatis, etiam Sacerdoti celebranti, licere ut quis seipsum communicet. Quidam etiam admonuit esse considerandum, quod aliqui doctores dicunt, non licere laico, etiam in casu necessitatis, seipsum communicare; sed tutius esse abstinere, & sumere Eucharistiam in voto.*

5. Nonum: *Non contineri sub altera specie, quantum continetur sub utraque: neque tantum sumere communicantem sub una specie, quantum sub utraque.*

Prima pars hujus articuli ab omnibus judicatur damnanda, intelligendo eam, quoad Sacramentum: secunda verò pars ab aliquibus non censetur hæretica, intelligendo eam de gratia, cujus plus adjungunt percipi à communicante sub utraque, quam sub una. Quamplures contra senserunt. Aliqui cuperent ita formari articulum, ut in eo non fieret mentio de gratia, sed tantum de Sacramento, ut Scholastica disputationes fugiantur.

Inter Theologos, qui putabant plus gratiæ conferri succenti Eucharistiam sub utraque specie quam sub una solum, comperio in Actis fuisse Melchiorum Canum, Antonium Uglia Franciscanum Hispanientem, (qui arguebat, uti Sacerdos majorem obtinet dignitatem, dupliciter obstringitur mandato, itidem decere, ut duplici gratia donetur) & Sigismundum Fedrium ejusdem Ordinis.

6. Decimum: *Solum fidem esse sufficientem præparationem ad sumendam Eucharistiam; neque ad id confessionem esse necessariam, sed superfluum, præsertim doctis: neque teneri homines ad communionem in Paschate. Prima & tertia pars hujus articuli fuit ab omnibus simpliciter damnata: secunda verò sub dubitatione dimissa: quoniam quidam dicebant, confessionem non esse necessariam ad dignam Eucharistiæ sumptionem; habita copiâ Confessoris, ubi esset conscientia peccati mortalis: sed sufficere contritionem cum voto confessionis faciendæ tempore suo: & ideo non esse damnandam partem hujusmodi. Alii autem dicebant, confessionem simpliciter necessariam, ac per hoc partem illam esse ut hæreticam damnandam. Tertii verò ut erroneam, scandalosam, & ad manifestum animarum interitum perducentem, ac indignæ sumptioni Eucharistiæ ostium aperientem (ut quotidiana probant exempla) eam damnandam asserabant.*

7. In monumentis legi, hujusce articuli damnationi obstitisse Melchiorum Canum, testificantem, hujusmodi doctrinam fuisse traditam à Cajetano, ab Adriano Sexto, & à Roffensi, in articulo decimo sexto adversus Lutherum; à Petro Paludano, à Richardo, super quarto Sententiarum, distinctione decima septimâ; à Theophylacto in prima ad Corinth. cap. 11. à Joanne Chrysostomo Homil. 18. in c. 10. ad Corinth. & à Panormitano in c. de Ordine, tit. de celebr. Miss. Qua opportunitate lectores moneo, cum à me testimonia referuntur ut ab aliis producta, mihi propterea non esse animum affirmandi, allatos scriptores loqui secundum eorum sententiam, qui ipsos adducunt.

Professus est tamen Canus, se in ea sententia non esse, quando illi contraria colligebatur ex Ecclesiæ traditione; eademque erat Eusebii opinio l. 6. c. 17. Historiæ Ecclesiasticæ de Philippo Augusto, & Nicephori in Historia tripartita l. 6. c. 25. & S. Cypriani in lib. 3. Epistolarum, in libello de lapsis, & in libello de dogmatibus Ecclesiasticis, c. 13. & Ugonis, l. 2. de Sacramentis. Esse igitur damnandum articulum, sed non tamquam hæreticum; id verò quonam pacto, & qua forma, ad sanctæ Synodi prudentiam spectare.

8. Fufius sermonem habuit Martinus Olavius, Augustani Cardinalis Procurator, dicens: arbitrari se, præmittendam nozarum exomologesim, ob varios abusus qui oriebantur ex licentia, quam oppositæ sententiæ sectatores sibi arrogabant, nolle tamen, ut id ceu necessarium statueretur.

Ambros. Pelarg. censuit adjiciendum, *habita Confessarii copia*. Opinioni Cajetani omnino adhæsit Reginaldus à Genua Dominicanus. Franciscus Villarva è S. Hieronymi familia Hispanus, Archiepiscopi Granatensis Theologus existimavit, hæjusmodi obligationem non ex Divino mandato, sed ex laudabili Ecclesiæ consuetudine profectam.

9. Collectæ in breve compendium sententiæ, responsionesque minorum Theologorum, Patribus communicatæ fuere die 17. Sept. & vicesimo primo in congressibus generalibus sententiæ ab illis proferri coeptæ. Sed antea æquum duxit Legatus quædam monere, ut suæ conscientiæ satisficeret.

Sibi minimè videri, in novo articulo quidquam definiendum, æqualisne an major gratia impertiretur ei, qui utramque speciem præ illo qui unicam solum acciperet; propterea quod complures Doctores inæqualitatem habebant pro vera, & Concilio satis erat hærefes prohibere, in quo plurimum adhuc operæ supererat, scholasticis quæstionibus relictis. Præterquam quòd nec etiam opportunum fuisset, ut ad inæqualitatem propenderent, ne fieret laicorum in Sacerdotes commotio, quasi fraudarentur ab ipsis eâ majori gratiâ, quæ duarum specierum susceptioni tribuitur.

De decimo: Utrum antequam Eucharistia sumatur, necesse sit peccata confiteri; cum utrimque multi gravissimique scriptores adsint, videri sibi, positionem allatam simpliciter rejiciendam, statuendumque, ut unusquisque, antequam Eucharistiam sumeret, obligaretur omnino ad noxas confitendas: ubi enim aliter fieret, magnum periculum adiretur: idque tamquam dictum in scandalum trahens damnabatur. Nihil tamen se dubitare, quin Patres ea essent consilia suscepturi, quæ Christianæ Reipublicæ prodesse plurimum.

10. His dictis, Tridentinus, cui dicendi proximè jus erat, articulos damnavit: sed unâ suavit, denegandam non esse Germanis, etiam Catholicis, utriusque speciei sumptionem; plurimis ex communi bono rationibus adductis, quas alibi referemus, ubi hac de re sub Pio IV, ex professo consilium habitum est. De nono articulo censuit, nullam de gratiæ æqualitate aut excessu mentionem faciendam. Et supra decimo, qui spectabat ad culpas ante Christi corporis sumptionem Confessione expiandas, auctor erat, ut adderetur, *habita Confessionis copia*, aut saltem in voto.

11. In eandem ferè sententiam locuti sunt duo Septemviri, qui, sicuti dictum est, jam accefferunt, & Episcopi Zegabrienfis ac Viennensis, Régis Romanorum Oratores. Verum Archiepiscopi Turritanus & Granatensis, & tummus Augustinianorum Moderator, existimarunt plus gratiæ conferri per

sumptionem utriusque quàm unicæ speciei. Reliqui ferè omnes aut in contrariam abierunt, aut simpliciter eam quæstionem omittendam affirmarunt. Tandem ita potior sententia fuit, in utraque sumptione gratiam æqualem recipi: sed simul fatius duxit, omnem ea de re mentionem prætereundam.

12. Quòd verò in articulo decimo spectabat ad obligationem confitendi peccata, priusquam Eucharistia perciperetur, magna fuit inter Patres opinionum varietas, perinde atque inter minores Theologos fuerat. Sed plerique arbitrati sunt, eam antecedentem confessionem ita esse necessariam, ut tamen opinio contraria notam hærefis haud acciperet.

13. Novem itaque Patres ex doctioribus primariisque delecti sunt, qui Decreta conficerent; & quod attinebat ad postremum caput, hisce verbis Canon ab illis concinnatus fuerat: *Si quis dixerit, solam Fidem esse sufficientem præparationem ad sumendum dignissimum sanctissimæ Eucharistiæ Sacramentum, anathema sit. Et, ne hoc Sacramentum indigne, atque ideo in mortem & condemnationem sumatur, statuit & declarat ipsa sancta Synodus, illis, quos conscientia peccati mortalis gravat, necessario præmittendam esse Confessionem Sacramentalem. Si quis autem contrarium docere, prædicare, vel pertinaciter asserere, seu publicè disputare præsumpserit, eo ipso excommunicatus existat.*

14. Forma Canonum ad Patres relata est Kalendis Octobris, & die sexto convenere ad dicendas sententias; quæ ad singulis proferebantur, iis exceptis, qui Canones confecerant, cum ipsorum esset, sui operis rationes solum adducere, si quid ab aliis objectum fuisset. Quoniam igitur quibusdam vox illa publicè displicebat, Cornelius Mussus Episcopus Bituntinus respondit, appositam eam fuisse ad evitandam populi offensionem; privata siquidem de eo disceptatio interdita non erat. Alii alia aut adjicienda aut mutanda censebant, huic vel illi sententiæ faventes; præsertim verò multi cupiebant memoratam particulam, *habita Confessarii copia*.

15. In reliquis Canonibus, quod in eo confelsum, meo iudicio, majoris momenti fuit adnotatum, illud est, cum tertius Canon ita fuisset conformatus: *Si quis dixerit, sub qualibet specie, & sub qualibet ipsius parte non contineri totum Christum, sit anathema*; Joannem Æmilianum Hispaniensem, Tudætanum Antistitem, monuisse, ut adjiceretur, *facta separatione*: siquidem variabant sententiæ, an Christus esset sub qualibet particula hostiæ integræ: atque ita effectum est. Et quamvis exemplari postea reformato Turritanus opponeret, per adjectas voces indicari; id ante separationem verum non esse; ac proinde ut illæ delerentur, deposcerent Constantiensis ac Stabienfis; quin etiam Lancianensis vellet, ut amplians particula etiam apponeretur; his tamen omnibus restitit Bituntinus, qui unus è selectis Patribus erat; admonuitque, solas hærefes esse damnandas, non item Scholasticorum sententias definiendas. Quod libentius refero, quia Doctor aliquis tradidit, magis ad Fidei dogma pertinere, totum Christum esse sub qualibet particula ante separationem quàm post, & iis vocibus *facta separatione*, idem significari, quod etiam *facta separatione*.

16. Cum itaque Canones à delectis Patribus reconcinnati fuissent, is qui ad Confessionem spectabat, ita propositus est: *Et ne tantum Sacramen-*

tum indigne, atque ideo in mortem & condemnationem sumatur; statuit & declarat ipsa sancta Synodus, illis quos conscientia peccati mortalis gravat, quantumcunque etiam se contritos existiment, habita copia Sacerdotis, necessario præmittendam esse Confessionem sacramentalem. Si quis autem contrarium docere, prædicare, vel pertinaciter asserere, seu etiam publicè disputando defendere præsumpserit, eo ipso excommunicatus existat.

17. Verumtamen proposita quam attulimus forma simul cum doctrinæ Decretis, quæ Patres designati contexuerant in generali coetu 9. Octob. Turritanus censuit Canoni adjiciendum: *Nisi adsit ingens necessitas: Stabienfis hanc aliam appendicem poposcit, quando scandalum non vetet*: alii verò has illasve restrictiones optabant, quæ omnes haud satis à reliquis comprobata: solum vox illa Sacerdotis in vocem Confessarii est permutata, quam Jacobus Naclantus Episcopus Clodiensis proposuit; propterea quòd non inest cuilibet Sacerdoti confessionis audiendæ potestas. Et quamquam Mussus, quippe unus ex delectis Patribus, responderet, vocem Sacerdotis loco Confessarii usurpari à Synodo Constantiensi; ea tamen cautio à Clodiensi adducta comprobationem obtinuit: & quantum arbitrator, ratio fuit, ne crederetur hujusmodi obligationi locus esse, quando adesset Sacerdos, tametsi non præditus auctoritate absolventi hominis, qui ad sacram mensam accedit. Quamobrem cum & is & alii Canones ac Decreta à designatis Præsulibus emendata fuissent ex postrema Patrum censura, Canonis nuper allati tenor, pro eo ac legitur in præsentia, probatus est. In Decretis formandis Natura imitanda est informatione viventium, quæ omnem musculum, omnemque fibræ summam cum ratione disponit: quamvis enim ea sint parum speciosa, semper tamen sunt plurimum operosa.

CAPUT III.

Expenduntur Suavis effata de primordiis progressibusque jurisdictionis Ecclesiasticæ.

1. In reparandæ disciplinæ negotio decretum fuit, ut continuaretur submotio obstaculorum, quibus Episcopis mansio in suis sedibus præpediebatur: inter ea potissimum esse illi affirmabant exercendæ jurisdictionis impedimentum. Hinc Suavis occasione capta, originem progressumque jurisdictionis Ecclesiasticæ longâ digressionem prosequitur; in qua more suo multa pronuntians, nihil probans, instar oraculi tria persuadeere, & in lectorum animis imprimere conatur.

2. Primum est: Episcoporum auctoritatem in controversiis dirimendis sine consensione tum Presbyterii ex clericis conflati, tum deinde generalis ejusdem, etiam laicorum, conventus, ortam esse ex ignavia populorum, ab hujusce curæ onere abhorrentium & ex ambitione Præfulum huic auctoritati inhiantium.

3. Secundum: Hujusmodi jurisdictionem principio fuisse voluntariam cuicumque, qui eorum iudicio se sponte committeret; postea verò ex Cæsarum Principumque succedentium privilegio factam esse necessariam, & sicuti loquuntur Jurisconsulti, *coactivam*; quam postmodum ipsi Ecclesiastici adeò confirmarunt, ut eam sibi arrogent, nihil ferè ab ipsis Principibus pendente, & à Christo sibi proximè collatam.

4. Tertium est; Romanum Pontificem, Ecclesiâ sub jugum actâ, ad se per tyrannidem ab-

ripuisse quidquid Episcopi mille & trecentorum annorum spatio sibi acquisierant, *constituto in medio civilis regiminis alio regimine, quod à civili non penderet, adversus quam quisquis, qui de regimine scripserit, fieri unquam posse cogitaverit.*

5. Duo sunt, quæ Suavis cum stylo præcipue favent. Alterum, quod populares opiniones disseminet. Etenim populi mens cum ab utilitate magis moveatur quàm à ratione, uti quam nec æstimat, neque percipit, verum putat quidquid sibi conducibile videtur, probatione minime quæsita. Mihi verò, ad veritatem contrariam efficaciter digneque stabiendam, opus foret aliud volumen contexere, in quo congererem quæ tot illustres viri de industria ea de re disputarunt. Alterum est, quod non modò Suavis non caret ne ullum lædat, sed intendit multos lacerare, & rem Christianam perturbare. Proinde quidquid ipsi libuit, proferre licuit, cum id animo agerent, ut ipsius libri ducturi essent vitam quasi grassatorum, qui se non abstinere ab eo, quod ipsis odia proscriptionesque variis in regionibus pariat, cum satis illis sit, per eas excurrere non tamquam hospites, sed tamquam hostes. Contra verò quod mihi proposui, est pax Christianorum; nollemque & ipsos hæreticos vulnerare, sed conciliare, nisi quantum eorum vulneratio necessaria est, vel ad justam defensionem, vel ad Catholicos ab ipsorum aggressionibus vindicandos. Multò odiosius mihi est, invidiosas disputationes ingredi de profana potestate, cujus dissensionem à sacra inter maximas calamitates numero, quas pati possit Ecclesia, h. e. corpus illis membris compactum, quorum Christus est caput: quâ plane ratione accideret corpori naturali, in quo dextrum ac sinistrum brachium inter se concertarent, & seque invicem percuterent. Satis itaque mihi est eam tueri veritatem, quam extra omnem controversiam omnes Catholici fatentur, prætermittis aliis ambiguis lubricisque quæstionibus.

6. Ac primo quidem de jurisdictione Episcoporum è communitate Fidelium haud pendente, alibi contra Suavem fusè disserui; adeoque satis hic habeo, ea breviter in lectoris memoriam revocare: cum homo sit animal adeò dominandi cupidum, adeoque obtemperandi impatiens, nullo pacto fieri potuisse, ut Episcopi viribus inermes in suis cunctis Diocesisibus, universisque Christiani Orbis regionibus populos inducerent ad seipsum spoliandos, prout Suavis comminiscitur, possessâ jurisdictione, nisi compertum fuisset omnibus, id rectæ administrationi necessarium esse. Atque hoc concessio, duæ consecutiones extemplo dimanant: altera, ita fuisse ab ipso Christo constitutum; nisi velimus nobis persuadere, ab eo fuisse quamdam formam regiminis inductam, quæ perdurare non posset, ac proinde cogereur homines in omni plaga aliam præstantiorem ordinare. Secunda consecutio est, unumquemque hoc regimen inverte-re molientem seditionis flabellum esse; & connoti Christi cultoribus adimere administrationem illam, quam non in uno alterove loco, sed in cunctis Christianæ Reipublicæ oris illi universi tamquam necessariam & putarunt & receperunt, eandem ipsam tredecim jam aut quatuordecim sæcula, si Suavi credimus, exercentes. Porrò quòd potior Episcoporum cura sit animarum cultura, quàm fori administratio, usque adeo certum & omnibus in confesso est, ut licuisset Suavi suo labori parcere in petendo hujus rei testimonio ab ætate atque auctoritate Augustini; breviori itinere potuisset sistere in Bernardi ætate, iis productis, (a) quæ ad Eugenium Pontificem ille scripsit,

psit, quando jam Ecclesiastica hierarchia tum ad minores tum ad maximum Pontificem relata, eadem ratione, etiam secundum Suavis chronologiam, qua in præsentia, administrabatur. Quin planè ne uno quidem passu suam extra ætatem vagatus, per eos annos quibus Romæ adfuit; si conciones umquam in Apostolico palatio habitas excepisset, de hoc ipso à sacris Concionatoribus Præfules sæpissimè admonitos audivisset: & cui-cumque oculorum acies adest, licet hanc ipsam doctrinam sæpius repetitam legere in plurimis concionibus, quas ætate nostra in hac urbe egregii viri & ex aliis & ex hoc meo Ordine habuerunt typisque vulgarent. At eam non omnes opere præstare haud diffiteor; sed parum emerit Episcoporum dignitas, si eo sisteret in gradu, quò vel omnes vel plerique pervenirent. Sed quid mirum, quando ne simplicis quidem Christiani longè inferiora officia ab ullo homine sanctimonia prædico exercentur, quin crebris quotidie labeculis inspergantur? Permittamus Platoni ideas; ad opus ipsum accedamus. Singuli eruditione præstantes, variis regionibus & ætatibus mentis ob oculos sibi propositis observent, num sive in alia religione, sive in Christiana, per diversam regendi rationem tantum subsidii attributum, ac revera suppeditatum nanciscantur animarum culturæ, pietatis alimento, suavi morum emendationi, quantum in Religione Catholica, & in regimine quo ea hisce temporibus administratur? Quisquis hac Reipublicæ forma contentus non est, nã is aut insanus aut deceptor est. Denique suo quisque revolvat animo, quæ litium confusio, quæ sententiarum iniquitas Ecclesiam perverteret, si causæ dijudicandæ essent per suffragia, non quidem à minoribus notæ clericis, sed, pro eo ac Suaviliberet, à turba imperita, ad expendendas rationes inepta, suisque cupiditatibus mancipata.

(a) *Libr. de Consider. cap. 5. & epist. 256. cuius initium est.* Non est leve.

7. Eadem argumentandi ratio mihi præsto erit in altero capite jurisdictionem Præfulum spectante, si cum laicis componatur. Etenim cum antiquiores Episcopi armatis legionibus instructi non fuerint ad profanos Principes violenter opprimendos, quin sæpius illorum injuriis velut inermis signum appetiti; quoniam pacto Christiani Principes, ingenio tam diversi; per tot annorum seriem, Episcopis potestatem unanimes tam amplam permisissent, nisi plane intellexissent aut ipsis à Christo fuisse impertitam, aut certè ad populos rectè gubernandos conducibilem; & ubi alterutrum verum sit, hostis est communis utilitatis, quicumque odio certi alicujus Principatus, hujus regiminis eversionem cum publico detrimento molitur. Neque hic opus est aliam ingredi quæstionem, an Episcopis jurisdictio in causis, non Ecclesiasticis modo, sed etiam civilibus eorum qui se Deo manciparunt, & non solum ad eorum corpora, sed ad ipsorum etiam substantias pertinentibus, tribuatur seu proxime ab ipso Christo, seu per legitimam sanctionem à Christi Vicario, seu ex pia concessione Christianorum principum, quam firmiter, irrevocabilemque reddiderit consuetudo, ac vetustissima Ecclesiæ possessio, pro eo ac variant auctorum sententiæ. Certum illud est, nec per vim ab Episcopis illam extortam fuisse, nec furto sublatam; cum in comperto sit, præter plurimas veteritimum Pontificum Constitutiones, id apertè sancitum de causis criminosis à quatuordecim Conciliis, quæ Oecumenicis, quæ Provincialibus, admodum vetustis; in primis à Chalcedonensi (b) & maximo & celeberrimo, sexcentis triginta Episcopis confla-

to, & Cæsarium auctoritate nobilitato: quæ Concilia cum aliis innumeris testimoniis recensentur in erudito commentario (c) à Romana Rota an. 1607. typis edito. Quod autem spectat ad jurisdictionem in Ecclesiis bona, consulti possunt Synodus (d) tertia Romana, à Symmacho Pontifice habita jam ante mille supra centum quinquaginta annos; à Gratiano (e) relata, aliæque complures Provinciales, præter generalem atque insignem Lateranensem sub Innocentio III. (f) quibus sanctionibus adeo solemnibus adeoque per varias regiones iteratis, Principes laici opere obstitissent, si voluntate dissensissent. Atqui ex opposito eas sibi probari professi sunt, cum in suis Academiis stipendia persolverint Magistris Juris Canonici, in quod sanctiones illæ continentur.

(b) *Canon 9.*

(c) *Pag. 102. & multis sequentibus.*

(d) *Cap. 3. & 4.*

(e) *12. q. 2. cap. Non liceat.*

(f) *Cap. 44.*

8. Nec alia pariter ratione mihi opus est ad illudendum, quod tertio loco est objectum de suprema Romani Pontificis jurisdictione: sed remissis lectoribus ad ea, quæ Alexandri voce disserui (g) in Wormatiensi conventu, abunde mihi sit percontari, Quanam magica vi Romani Pontifices universum Christianorum genus adeo fascinarunt, ut illud inermes sibi subjecerint, cunctis Episcopis ad sibi obsequendum, cunctisque Principibus ad ipsos tamquam Christi Vicarios venerandos usque ad osculum pedum pertractis? quoniam amuleto tam Divinam potestatem tot sæcula inter tantam hominum rerumque varietatem sibi conservarunt, quibus ad eam retinendam invitis aliis vires nequaquam suppetebant? Enim verò si S. Augustinus existimavit, terrarum Orbis conversionem ad Fidem absque miraculis miraculorum maximum futurum fuisse; & satis efficax ad nostræ Fidei veritatem comprobendam; multò prodigiosius miraculum longèque efficacius ad comprobendam legitimam Romanorum Pontificum auctoritatem existimasset, hanc ipsorum auctoritatem per Christianas nationes amplificatam, si contra veteris Ecclesiæ mentem; & sine manifesto rationis titulo contigisset. Etenim in gentium ad Christum conversione complures viri morum sanctitate venerabiles, dum Religionem legibus honestissimam promulgabant, adversus sectas belluarum ritu viventes, & ab ipso rationis lumine damnatas decertarunt; & antequam fidem stabilirent, innumerabiles ex illis secures cruceque passi sunt. E contrario, si res, de qua loquimur, perinde contigisset ac eam Suavis colorat, Pontifices, tametsi eorum multi virtute non præcellentes, sine hujusmodi certamine obtinuissem hanc amplissimam supremamque jurisdictionem, diminutâ simul & sacra Episcoporum & profanâ Principum potestate, quarum utraque rationi dissidentanea nequaquam videbatur, sicuti saxorum adoratio.

(g) *Lib. 1. c. 12.*

9. Superest, ut postremo Suavis dicto respondeam, affirmantis, Hoc regimen Ecclesiasticum minimè pendens à civili, in cuius medio positum est, ne cogitatum quidem fuisse ab ullo scriptorum, qui de hominum regimine umquam egerint. Ita est: antiquorum siquidem sapientum mens progressa non est ad multa longè demissiora, quam sit Divinæ sapientiæ Ecclesiam instituentis œconomia. E. G. Nequaquam credere, per vestigia nostris plantis adversa posse homines ambulare, aut sub æquinoctiali circulo vitam ducere: nunc verò Hi-

Hispani nautæ illorum Philosophiam irrident. Sed quoniam postquam res cernitur in opus deducta, facilius est causam invenire cur possibile sit, quod prius fieri non posse censebatur. Si Plato aut Aristoteles hac nostrâ ætate superstites forent, experirentur, admisâ etiam hac immunitate sacræ gubernationis à profana, nullum esse nec umquam fuisse Reipublicæ regimen civilius, cultius, nobiliter, honestius imperio Ecclesiastico. Sic mea quidem sententiâ ratiocinarentur: Duplex esse genus præstantiæ, adeoque subjectionis, alterum auctoritatis, alterum roboris: nec posse regimen diu probè persistere, quin in tyrannidem degeneret, si hæc utraque præstantia in uno eodemque capite copulerentur. Auctoritatis præstantia residet in Principe, in Senatoribus, in Togatis: præstantia roboris in Populo, in Rusticis, in Militibus. Solet autem præstantia roboris, auctoritatis præstantiæ se subdere, quamdiu rectè moderateque auctoritas exercetur; ac proinde, si quis ex robustioribus contumacior evadat, à reliquis numero potentioribus coercetur, legitimam potestatem vindicantibus. Sin autem contingat, ut auctoritas subditos opprimere moliantur, qui sic robore præpollent, ad eam infringendam conspirant; atque hujusmodi conspiratio, & oblutantis roboris formido, validum quoddam justitiæ præsidium est in animis dominantium.

10. Idem porrò inter Sacram profanamque potestatem usuvenit. Sacra quidem si spectetur, auctoritas suprema est: ad ipsius quippe reverentiam profani Principes sese inclinant, ab eaque tum sibi tum suis subditis normam accipiunt ad altissimum hominis Christiani finem prosequendum. Profana è diverso, si robor spectetur, suprema est, cum ejus nutui legiones arcesque subdantur. Dum Ecclesiæ potestas intra recti fines se continet, merito à profana formidatur: nam si non semper, saltem sæpe populorum veneratio, quæ Religionem colit, subditos concitat adversus profanum Principem sacræ potestati insultantem. Contra verò, si Præses Ecclesiasticus auctoritate suâ per injuriam adversus laicorum potestatem abuti vellet, à populis, veneratione in detestationem commutatâ, desereretur, adeoque non amplius emerit, sed contempta jaceret; atque hujusmodi temperamentum utrique potestati conducit. Hinc enim cuicumque prudenti Principi non molestum, sed gratum esse debet, se fræno quodam coerceri, ne præceps agatur quò furor effrænata potentia homines trahit: quod frænum non prodest solum ne charitatem in Deum hominesque, sed etiam ne Principatum amittat; quippe qui remoto pariter sacræ auctoritatis obstaculo, diutius cum petulantia persistere non potest: simul etiam hoc eodem fræno populi longè validius obsequio Principis obstringuntur; eaque propter multò minùs conjurationum seditionumque inter Principatus Catholicos efferbuit, quam in iisdem regionibus, cum ibi ethnicorum superstitio aut hæresis dominata est. Hinc verò dum sacri Præsides intelligunt, ipsorum potentiam, quantum attinet ad usum, populorum veneratione universam inniti, commententur, ut eam venerationem morum integritate sibi conservent, seque ab omni eo, quod immoderationem violentiamque præ se ferat, prorsus abstineant. Hæc accedit ad Principis cautionem, quòd civitatum ei subiectarum Præsules plerumque seliguntur ex familiis ditioni suæ subiectis, iique vel ab ipso ad Tiaras nominati, vel eidem gratiosi; quodque reliqui omnes Ecclesiastici cum eo pariter connectantur pluribus humanis nominibus, originis, accepti beneficii, utilitatis: adeoque ab eorum seu vi seu voluntate nihil sibi metuendum est, nisi ubi palam à D E O

ipse desciverit: quin etiam ipsorum operâ, qui sunt pacis studiosi, & auctoritate pollentes, ceteri bellicosiores insolentioresque in quiete, atque officio continentur. Hinc pariter evenit, molestiam, Principibus non exhiberi à potestate, quam summus Pontifex in illorum ditionibus obtinet: hæc enim similiter inermis est, & homines Ecclesiæ mancipati, qui tandem ab ea maximè pendent, validissimis vinculis clientelæ profano Principi obstringuntur; adeoque non nisi manifestâ conscientia lege compulsi, ad illi repugnandum conveniunt. Summi verò Pontifices, utpote orti privatis natalibus, professione togati, ætate frigentis, plerumque eorumdem Principum studiis evecti, modicæ minimeque hæreditariæ ditionis possessores, raro inducunt animum ad suscipienda seu continuanda vasta, inquieta & periculosa consilia. Quamvis autem hæc omnia, perinde ac reliqua moralia, & quæ pendent ab humani arbitrii varietate, nec omnino certa in cunctis eventibus confluant, nec vix obtineant ineluctabilem ad permovenda cuncta ingenia, ut proinde interdum profani Principes impetum quorundam Episcoporum, aut per ferociam quorundam Pontificum molestiam aliquam experti sint; tamen quis adeo desipiat, ut arbitretur procul arcendum, tamquam perniciosum, quiddam interdum nocet; tametsi verisimilior & frequentior sit ejusdem utilitas? Id ita si foret, oporteret ut Principes suos milites exarmarent, præsidiaque dimitterent, ob exempla multorum dominantium, qui à suis præsidariis oppressi & sceptrum & vitam perdidissent.

11. Hæc igitur rationum momenta sunt, ob quas tot iam sæcula perdurat id quod Suavis auctoritat, à præcis de regendi forma scriptoribus tamquam possibile numquam fuisse cogitatum: nec solum perdurat, sed tria parit ingenia adjumenta ad mortalem etiam felicitatem. Unum est, maxima & in primis amica inter Principes nationesque communicatio: cum per alia tempora, & in aliis sectis conspicimus, à singulis ferè principatibus singulos per se quasi mundos constitutos; exteris vix non ignoratis, aut notis ferè tamquam hostibus, non tamquam suis civibus, unam humanam Rempublicam constantibus; quod rectè hominum constitutioni, finique à Natura intento tantum repugnat, quantum Aristoteles considerat, (b) observans non alia de causa hominem ab illa generari alienæ opis indigum, & sibi ipsi minimè sufficientem, nisi quòd mutua indigentia commercia contrahat societatemque, per quam communes fiunt singulis hominibus merces, notitia, vires ab universo mortalium genere possessæ, & unamquamque regionem locupletet tot salutaribus jucundisque naturæ fructibus tot præclaris industriæ inventis, tot miris arcanisque rerum cognitionibus, quot immensa omnium locorum ingeniorumque varietas progignit. Hæc itaque societas, ac veluti foedus multarum inter se nationum, quantumvis invicem longe distantium ac diversarum, mirificè colligatur & extenditur ob conjunctionem, qua cunctæ Christianæ nationes in uno eodemque Ecclesiæ Capite ne-

(h) *Primo Politicorum.*

12. Aliud emolumentum est, quod adfit sequenter quidam concordia inter Principes Christianos, ad cuius & officium & commodum pertinet eam curare, quòd Christiana Respublica sibi obtemperans sit validior adversus infideles, aut contemptores, aut hostes auctoritatis suæ; & cui tamquam communi parenti possint Principes injuriæ ulciscendæ jus commotique animi sensa condonare.

13. Tertio loco profertur, quia principatus quidem extat ejusmodi legibus institutus, ut qualiscumque sit in iis custodiendis infirmitas, quicumque homo, qui litteris vitæque probitate tamquam dignus commendetur, polliceri sibi possit, non quidem semper pro mensura meriti (cum id extra cælestem Rempublicam neutiquam sperandum sit) sed semper longè supra fortunæ conditionem se proventum iri. Qui sanè ad virtutem stimulus, nec est nec umquam fuit adeò validus in quovis alio post orbem conditum principatu.

14. Si rationes hæc perpendisset Suavis, non eò devenisset audaciæ, ut rerum civilium tam fidenter Aristarchum ageret, ratus; tot Principes, tot Senatus, tot Nationes tam longo annorum curriculo mentis impotes fuisse, dum se ad inermis cujusdam Sacerdotis pedes sponte prosternerent. Admiratio, ignorationis filia, sed fortunata est, quia mentem excitat ad ignotas causas novorum effectuum perscrutandas: verum hanc utilitatem confert, modestè pro certo ponens, hujusmodi causas revera esse non eorum quæ sciri possunt, immensitatem coarctans inter angustias intelligentiæ suæ, unde sibi persuadeat id, cujus causam nequit attingere, temere contingere.

CAPUT IV.

*Discutiuntur ea quæ scribit Suavis de morum legibus, in Sessione decima tertia latis; tum quod ad Appellationes spectat, tum quod ad Degrada-
tiones quas vocant.*

1. Suavis ubi doctrinas tam erroneas tamque seditiosas præmisit adversus Ecclesiæ, Episcoporum ac Pontificis jurisdictionem, refert, à Patribus agnita fuisse duo præcipua, quæ in illius usu peccabantur: alterum ex parte Præfulum, qui exigua charitate, ac ratione minimè paterna jurisdictionem administrabant; alterum ex parte subditorum, qui per varia effugia se illi subducere studebant. Cum autem ageretur de adhibendis remediis priori vitio, quod, ait ille, alterius erat origo, Patres mordet, quod nonnisi confiato cohortantibus verbis Decreto rebus consuluerint. Profecto nisi istius hominis nequitia cæcitasque non ex incitiam, sed ex livore orta in comperto mihi esset, tamquam rerum civilium imperitissimus, inter eos qui de illis scripsissent, à me despiceretur. In primis, qua febri autumnali correptus tam stolidè somniavit, ex tenuitate charitatis Præfulum in judicando oriri, ut rei ab illis damnati lætæ in ipsos sententiæ se subtrahere conitarentur? Num fortè novum est adagium, Cunctis justitiam, sed aliena in domo placere? An fortè probatur reis Calliclis apud Platonem (a) sententia, Justam pœnam optandam esse à fontibus, veluti salutarem medicinam; adeoque probi patroni partes esse, ut in amicos fontes invehatur, quo ipsi hujusmodi beneficium comparet; utque idem inimicorum nocentium defensionem suscipiat, quò illi eodem priventur? Num fortè clerici flagitiosi si Caroli Borromæi sententiis acquieverunt, quòd ille sanctimoniam exemplar esset; an potius ausi sunt provocare, non inquam ad Romanum Pontificem, sed ad vim, ad nefas, explosis in eum bellicis fistulis, à quibus divinitus illæsus perstitit? Porro in causis civilibus, quæ hujusmodi charitatem in reum non postulant, sed solum ut sua cuique ratio tribuatur, num fortè negligunt homines effacacitatem justitiæ omni ope declinare? Nativa horum malorum origo inter mortales, est inordinatus sui ipsius amor, qui cupiditatis illecebra cuique persuadet jus pro se stare, & utilitatis consilio

quemlibet compellit ad damna, quamvis justa, subterfugienda.

(a) *In Gorgia.*

2. Secundo loco libenter documentum aliquod à Suavi didicissimè, quamvis alia ratione Episcopi, aut quilibet Magistratus, ad omnibus absolutam numeris charitatem, adduci possint, nisi per admonitionem & cohortationem. Si hanc illi rationem nactus fuerat, cur eam non proposuit patriæ suæ Senatui, qui, utpote communis boni studiosissimus, absque dubio & illam excepisset, & ejus quasi thesauri inventorem præmiis affecisset? Num hic homo docendus erat, duas esse mensuras, aut potius dicamus, duas normas virtutis? Altera, quæ *medium rei* dicitur, certa quædam norma est, & immutabilis, tamen conditiones hominum permutentur; cujusmodi est quæ Justitiæ commutanti tribuitur: altera, quæ non rei sed *rationis medium* appellatur, norma quædam est incerta, minimeque manifesta, quippe à ratione pendens, à qua variè constituitur pro varietate innumerabilium conditionum, ob quas id in altero homine & cum altero laudabilior sit, quod alteri vituperatione dignum accideret; atque hac norma reliquæ, præter Justitiam virtutes utuntur. Jam verò, quis nesciat, præter eos qui ne pictam quidem moralem scientiam oculis umquam usurparunt, hujusmodi virtutibus certam & immutabilem normam non aptari? Norma unica in re nostra est Præsidis probitas ac prudentia; adeoque aliter Reipublicæ prospici non potest, quam si optimi Præsides deligantur, quantum & fallacia judiciorum in electoribus, & inopia exactæ virtutis in eligendis, & munus copia in Republica permittit: deinde verò si inter illos afficiantur præmio qui bene, tolerantur qui mediocriter, puniantur qui male Rempublicam administrant. Quid igitur, inquit aliquis, profunt admonitiones illæ cohortationesque, quas velut expertes cuspidem Concilium adhibuit? Profunt, ut intelligatur quam agendi rationem expetat Synodus in iis quos hortatur ac monet; cum animus adeo ferreus nulli sit, ut monitus quid à se Deus hominesque deposcant, aliquatenus non moveatur, tum ad Divinam indignationem, tum ad humanam vituperationem evitandam.

3. Post hæc Suavis per consuetam sibi artem, inductâ Joannis Gropperi personâ, differit de altera corruptela, hæc est de impedimento sacræ jurisdictionis, ob effugia cavillosque provocantium subditorum. Hic etiam anam arripit ad insinuandum lectorum animis id quod ipse potissimum intendit, ut cuncta videlicet Ecclesiæ administratio ad Democratiam redigatur; affirmans, apud veteres consuevisse appellationes ab Episcoporum sententiis à Clericorum cœtu recognosci: sed adversus hujusmodi potestatem in Ecclesiasticis conventibus paulò antè satis est disputatum. Pergit deinde improbare facilitatem provocandi, à jure Pontificio concessam; quâ in re observandum est, per lenitatem Canonum curatum fuisse, ut multis in rebus judicia à Legum civilium solemnitate aut severitate, redirent accederentve ad simplicitatem & æquitatem pristinam Juris Gentium aut Naturæ. Exemplum hujusce rei peti posset ex eo, quòd minorem testium numerum ad efficaciam testamentorum Canones requirant; quòd vim obligandi restituant pactionibus, tamen nullâ causâ convestitis; quòd potestatem rei suæ recuperandæ concedant contra possessorem malæ fidei, quantumvis tempore eam possederit; quòd sufficientis probationis virtutem tribuant, adversus quemlibet in causis civilibus propriæ confessioni, quamquam extra judicium emissæ; & quòd alia hujusmodi constituant. Porro quoniam pro Jure Gentium, cui

cui per Legem civilem haud derogamus, videatur licere à quavis sententia quâ gravamur provocare, adeoque nequaquam cogatur litigator in ullo causæ capite ab unius dumtaxat hominis arbitrio, ignorantia animique perturbationi subiecto, pendere; hinc effectum est, ut ubi lex Cæsarea provocationem negat à sententiis quæ *interlocutoria* appellantur, hoc est, latis de articulis incidentibus, & tantisper dum primaria causa decidatur, Canones hujusmodi severitatem ad primævam lenitatem retraxerint, provocationemque ab omni Decreto quo gravaremur indulserint. Postea, cum in hominibus cavillationes excreverent, atque animadvertetur (ex eo, quòd illi hac benignitate abuterentur, quæsito per varios colores titulo provocandi ante latam sententiam, atque ita condemnationem præverterent evitentque) nimium coarctari ordinariorum Judicum jurisdictionem, simulque flagitiorum impunitatem laxari, id per Tridentinam Synodum, quemadmodum narravimus, moderatum.

4. His quæ dixit nondum contentus Suavis, icu gemino petit obliquè hanc provocandi libertatem; invisam sibi, tum quia ipsi displicet quidquid placet Ecclesiæ, tum quia conducit eadem ad dignitatem Pontificis, cujus Curia provocationum causâ evadit tandem supremum causarum Tribunal. Alter icu est, quod in Monachorum Ordinibus rectè constitutis appellationes interdicantur aut ubi ad hoc perfectæ virtutis fastigium perventum non est, saltem ad iudices extra Ordinem provocare non liceat: quòd cum ex eo quod cernitur, conferat ad rectam eorum Ordinum administrationem retinendam, idem sanè præstaret publico Ecclesiæ regimini, ubi provocationes intra eandem provinciam continerentur. Alter est, quod jure communi haud permittitur ad supremum proximè provocare, intermediis tribunalibus prætermisissis: id verò esset observandum.

5. De Priori, Deo grates agendæ, quòd Suavi Regularium instituta semel comprobantur: sed quando? cum eorum comprobatio potest ab ipso retorqueri ad universæ Ecclesiæ instituta improbanda; quatenus verò eadem illi serviunt ac profunt, semper hæc detestatur tamquam regiminis Ecclesiastici turbamenta & incommoda. At quorsum est hæc comparatio? Num fortè in animum hic induxit, conducibile futurum fuisse, universum ordinem Clericorum per legem cogi ad eam perfectionis vitæ severitatem, cui multæ religiosæ Familiæ sponte se mancipant? an illi præscribenda esset psalmodia per Cassinatium assiduitatem, maceratio corporis per abstinentiam Minorum, & strictiorum Franciscanorum austeritatem? & omnis legibus rigidioris virtutis, quibus hic vel ille Religiosorum Ordo se subjicit, in iis sistamus; quæ sunt cunctis communia; an nihil proprii possidendum, an in rerum usu, in munerum domiciliisque conditionibus omnia moderatoris arbitrio committenda? Sapienter in Evangelio consilia secernuntur à præceptis: & ea quæ consiliorum libertati relicta, utilissima planè sunt, quia ferventem paucorum charitatem excitant ad Deum sibi demerendum, dum ea complectuntur: si ad mandatorum necessitatem redigerentur, essent perniciofa, quia communi hominum temporari occasione peccandi præberent, dum ea violant. Num Suavi non recurrebat in mentem, heroem sui pœmatis, hoc est Lutherum, affirmasse, legem Divinam, etiam Christianis omnibus communem, inobservabilem esse, acriusque detestari tamquam irritas & quæ custodiri nequeant, Religiosorum leges, tamen coarctatas ad eos paucos homines, qui ta-

lem vivendi rationem sponte sibi selegerunt quique post periclitationem diuturni tyrocini, perpetuam illius observationem Deo promiserunt? Numquamne hic legit quæ tradidit S. Thomas, (b) Ex vi solemnæ professionis, in quavis religiosa familia dissolvi quodcumque votum operis maxime laudabilis atque asperrimæ pœnitentiæ, ob gravitatem perpetuitatemque hujusce ligaminis? Itaque si homines quorumdam Ordinum Regularium sponte se abdicant eo remedio: quod à lege conceditur adversus injurias, quas quandoque patiuntur aut ex prava judicis intelligentia, aut ex averfa ejusdem voluntate, quis erit tam emotæ mentis, ut idem remedium universo Clero adimendum existimet? Quin paucis illis Ordinibus, quos indicat Suavis, idcirco tolerabile id accidit, quòd & rariora delicta, & mitissima pœnæ sunt, præ eo quod Ecclesiasticis non Regularibus contingit: verumtamen ne hoc quidem satis foret, nisi certè iis qui damnati sunt, liberè liceret per compendiarium extra judicium, formam jura sua deducere ad Romana tribunalia, quæ, si quid minus æquum sibi suboluerit executionem sententiæ retardant.

(b) *In 4. distinct. 38. q. 1. art. 4. quæstioncula 4.*

6. Verum non postulat Suavis, ut omnis judiciaria provocatio interdicatur; quamquam id ab ipso commendetur, veluti fastigium bene constituti regiminis in quibusdam Monachorum familiis: satis illi est, si usurpetur à Clero, quod Regularium Ordinibus commune est; nimirum, ut extra provocare vetitum sit. Age jam, ab isto Bolone legem petamus; & Regularium sanctiones ad non regulares Clericos traducantur. Negant illi, provocationes extra habendas: sed extra quem locum? num fortè extra provinciam? Minimè quidem; cum liceat ab omni provincia provocare aut ad Præsidem Ordinis supremum, aut ad conventum generale, qui summus & communis universæ familiæ iudex est: extra Ordinem profecto interdicatur. Et non animadvertet Suavis, idem planè interdicti Clericis non regularibus, quibus non licet extra ipsorum Ordinem, hoc est, sive ad Laicos, sive ad Regulares provocare? enim verò erubescendus error est, quòd is prohibitionem confuderit, provocandi ad iudicium externum cum prohibitionem provocandi ad locum externum; perinde quasi pervulgata non sit apud legisperitos de privilegio legis unicæ distinctio pertrahendi de loco ad locum, aut de foro ad forum.

7. Sed insuper observandum est aliud latens vitium Suaviani sophismatis: Præter provocationem Regularibus concessam ad iudices proprii Ordinis, adest illis facultas provocandi pariter ad Romanum Pontificem, non item ad inferiores Episcopos, quia Regulares illis minimè subjiciuntur. Sed nusquam reperire est, quòd postulet Suavis, ut scilicet veterur subditus provocare ad tribunal supremi sui Moderatoris, nisi fortè ex aliquo peculiari privilegio, quòd idem supremum alicui provincie concesserit. Atque ut tandem excutiamus quidquid est ambiguitatis, quæ seu ignorantia seu nequitia Suavis hanc rem obvolvitur, animadvertendum superest; quamquam cunctis Ordinibus provocatio ad summum Pontificem, sicuti diximus, permittatur; quibusdam tamen ab ea in causis criminosis effectum sententiæ haud suspendi, itidem ac neque suspenditur in sententiis latis, ac dinastis beneficiariis Pontificiæ ditionis. Sed hæc nimis dura lex est, quòd homo prius plebatur capite, aut ad transtra ligatur; postea verò declaretur, jure an injuriâ fuerit lata sententia. Quinam venire in mentem poterit, universo Clericorum

ricorum Ordini tantum jugum tolerabile futurum, hoc est, ut sit in absoluta minoris cuiuspiam Vicarii potestate tot innocentium & honestorum capitum clades? Nonne videmus, vix eam legem tolerari, que è Suavis sententia immensa laxitas est? Profectò satis ille noverat, cum esset ab Ecclesia constitutum, ut incertis quibusdam causis & articulis provocatio executionem sententiæ minimè retardaret, profanos Principes in amplissimis regnis, tametsi fateantur in causis Ecclesiasticorum sibi potestatem non inesse, rationem relaxandi hos cancellos adinvenisse (quam tamen approbare mihi animus non est) ratos ipsi naturæ juri convenire, ut aliquod perflugium adsit ad pressuram Judicum ante executionem declinandam; adeoque ut quacumque damnati rei postulatione, ipsi Principes cogant tribunal Ecclesiasticum acta causæ ad suos Jurisconsultos deferre; & si ab illis citra iudicii formam Principi denuntietur, reum aliquid iniqui perpeffum, cogant iudicem superfedere, donec alius legitimus iudex superior causam recofcat.

8. Hinc sane licet conjicere, an fieri posset, an etiam opportunè fieret, ut vel omnino, vel modo quo executio non retardatur, adimantur Ecclesiasticis provocaciones ad suprema tribunalia, quibus cum summa insit veneratio, summa doctrina, summa incorruptio, inest pariter reo summa securitas, ne reus gravetur, summumque solatium, quod in humana Republica inveniri possit. At verò de eo quod Suavis existimat inconveniens, ut nimirum liceat ad supremum Judicem statim ac proximè provocare; cupiissem aut amicè mihi significaret, ad eone exactè compertas habuerit leges omnium Rerum publicarum municipales, ut posset fidenter affirmare, id in Ecclesiastico foro unice usurpari. Utcumque tamen res habeat, non certè singulare, quin potius commune est omnibus regiminum classibus, ut suum quæque proprium aliquem ritum obtineat. Enimverò qui extra perturbationem ratiocinabitur, haud reprehendendum putabit, quod cum tandem ad tertiam causæ cognitionem Romana tribunalia sint adeunda, sit penes arbitrium provocantis, formam iudicii contrahere, & ad secundam eò confugere, prætermisâ ad Metropolitanum circuitione, adeoque itineris incommodis, sumptusque multiplicatione vitatis. Quòd si Tridentini Patres id aliquo pacto perniciosum comperissent, nihil eos prohibebat, quin id abolerent; quemadmodum cum longè majori Aulæ Romanæ detrimento caverunt, ne primæ causarum cognitiones ad illam deferrentur, quæ multò frequentius contingunt, majorisque sunt ponderis quàm secundæ.

9. Ab appellationibus gradum facit Suavis ad ritum expungendi Clericos ab albo Ecclesiastico, quem ritum *degradationem* vocant, arreptâ occasione recensendi quæ Tridenti decreta sunt ea de re, ne difficultas illius ad opus deducendæ nefariis Clericis esset munimini. Hic verò ab initio narrationem originis & causarum orditur, unde ritus ille manaverit; simulque insinuat, oblique voluisse Patres illum depingere ad vulgi captum, quasi quid ab ipsa rei natura requisitum, ut liceat Judici laico legitime pœnam infligere Clerico delinquenti: sed subjicit, omnia alia ab iis cognita, qui rei medullam introspiciebant; quoniam Clericorum character est immutabilis, nec externo illo ritu deleri potest.

10. Ubinam umquam conspicatus hic est vel tenue vestigium, quòd Ecclesia vellet insinuare, *degradationem* exigi ex natura, ut Clericus fori privilegium amittat? Qui characterem obtinet qua-

tuor minorum Ordinum (positâ communiori sententiâ, affirmante eos esse Sacramenta, adeoque characterem ab ipsis imprimi) nonne, si velit, gradum facit ad statum jurisdictionemque laicorum, ibique subjacet cuivis pœnæ absque illo solemnni degradationis ritu? Et prisca temporibus nonne idem in Subdiaconis continebat, cum Ecclesiasticâ lege nondum illi Ordini mutatio status, nuptiarumque facultas interdicta fuerat? Nonne apertè docuit (c) S. Thomas, & post ipsum celebrissimæ Angeli (d) S. Sylvestri (e) Summæ, id quod veluti arcanum detegere Suavis intendit; nimirum, in Clericis eo ritu expunctis characterem permanere; Sed hac in re aliam Suavis artem deprehendo: haud ille affirmat, ritum illum tamquam aliquid rem ipsam constituens existimatam à vulgò fuisse, sed tamquam necessarium. Jam verò si nomine necessarij intelligit omne illud, sine quo aliquid fieri non licet, sive lege naturali, sive divinâ arbitrariâ, sive saltem humanâ id prohibeatur; profectò iis qui rei medullas penitus introspeçere, non minùs quàm vulgò hujusmodi persuasio fuit, cum de hac doctrina convenienti doctissimi Cæsarei ac Pontificii Jurisconsulti, ac tribunalia summorum Principum Catholicorum; propterea quòd nefas esset, hujusmodi ritum, ab Ecclesia per vetustam comprobataque consuetudinem præscriptum, negligi ac prætermitti, sicuti pariter reliquas Ecclesiasticas leges ac traditiones.

(c) 3. parte art. 1. qu. 82.

(d) Verbo Degradatio, num. 39.

(e) Eodem verbo n. 9. qu. 7.

11. Quod verò deinde admiretur: Si satis est unus Episcopus ad hominem in album sacre militiæ referendum, unum similiter Episcopum satis non esse ad expungendum indignum, perinde est, ac si demiraretur, quò pacto cum à Pontifice sive à Cæsare multi obtinuerint facultatem laureæ literariæ deferendæ, aut nothis legitimæ prolis beneficia impertiendi, iis omnibus non insit æquè potestas auferendi collatam lauream, concessamque legitimi filii prærogativam ab ab eo, qui accepto privilegio indignus evaserit. Quin potius eadem in re poterat è diverso admirationi esse Suavi, quòd idem ille numerus Episcoporum, qui sufficit ad expungendum reipsâ Clericum (f) quòd *Degradationem actualem* vocant, de qua infra, non sufficit ad eundem in gradu pristino reponendum, tametsi morum emendatione correctum; sed hoc Romano solum Pontifici reservetur. Oportebat compertum illi fuisse, multa, cujusmodi sunt jura beneficiaria, & primarii tituli, tamquam singularia quædam beneficia à Principe dumtaxat posse concedi; sed eadem in pœnam flagitiorum per minores etiam iudices abrogari posse: alia è contrario, communia quippe beneficia, ab inferioribus quoque distribui; at eorumdem abrogationem in ad eò turpem notam abire, & ob Reipublicæ bonum oportere cum opinione tam gravis pœnæ conjungi, ut merito major auctoritas ad possessorem his spoliantum requiratur. Ita non quicumque potest militarem cingulum tradere, eundem auferre potest: non quisquis ad Religiosam professionem admittere aliquem, eundem è Cœnobii claustris ejicere tamquam inemendabilem potest. Propterea Canones illum Episcoporum numerum requirebant ad Sacerdotem gradu amovendum, quo & intelligeretur, quantâ maturitate ad horrendum illud supplicium Ecclesia procederet, & per illius functionis solemnitatem horror etiam actionis majestate exaugeretur: sed cum postea fuisset animadversum, eâ lege fiduciam potius quàm terrorem scelestis afferri; propter difficultatem, quæ

in locis plurimis occurrebat in tot Episcopis convocandis, unde retardabatur pœna, & interdum, prout accidit in dilatione, declinabatur, decretum est, ut solemnitate diminutâ, usus facilius redderetur. Atqui si per hæc populares argumentationes, quas passim Suavis disseminat, liceat in ludibrium vertere apud vulgus leges consuetudinesque regiminum; nulla profectò Respublica ab hujusmodi irrisionibus immunis erit, cum ipsa Naturæ, hoc est Divinæ sapientiæ opera, fucatis pariter rationibus ab acuta veterum Sophistarum temeritate aut damnata aut derisa comperiantur.

CAPUT V.

Parata Decreta de morum emendatione, per Sessionem decimam tertiam confirmanda.

1. Cavillationibus Suavis confutatis, ad Historiam redeo, non defensus amplius, sed narraturus quæ ad reparandam disciplinam statuta fuerunt. Hæc unanimi deliberatione in octo capita partita sunt.

1. In primo dicebatur: „ Ut juxta proximæ Sessionis Decretum Episcopi in commissis sibi Ecclesiis eò libentiùs residerent, quò faciliùs & commodiùs sibi subjectos regere, & in vitæ ac morum honestate continere possint; illud eos admonendum censet, ut se Pastores, non percussores esse meminerint, atque ita præesse sibi subditis oportere, ut non in eis dominantur, sed illos tanquam filios & fratres diligant; elaborentque, ut hortando & monendo ab illicitis deterreant; ne, ubi deliquerint, debitis eos pœnis coercere cogantur: quos tamen si quid per humanam fragilitatem peccare contigerit, illa Apostoli est ab eis servanda præceptio, ut illos arguant, obsecrent, increpent in omni bonitate & patientia: cum sæpè plus erga corrigendos agat benevolentia quàm austeritas; plus exhortatio quàm comminatio; plus charitas quàm potestas. Sin autem virgâ opus fuerit, tunc cum mansuetudine rigorem, cum misericordia judicium, cum severitate lenitatem adhibendam esse, cum sit diligentis ac pii simul Pastoris officium, morbis ovium lenia primùm adhiberi fomenta; post ubi morbi gravitas ita postulat, ac aciora & graviora remedia descendere. Sin autem nec ea quidem proficiant, illis submovendis cæteras saltem oves à contagionis periculo liberare. Cum igitur rei criminum plerumque ad evitandas pœnas & Episcoporum subterfugienda judicia, querelas & gravamina simulent, & appellationis diffugio Judicis processum impediunt, ne remedio ad innocentiam præsidium instituto, ad iniquitatis defensionem abutantur; statuit, In causis visitationis & correctionis, habilitatis & inhabilitatis, necnon criminibus, ab Episcopo, seu ab illius Vicario generali ante definitivam sententiam, ab interlocutoria, vel alio quocumque gravamine non appelletur: neque Episcopus, aut Vicarius appellationi hujusmodi tamquam frivole deferre teneatur; sed eâ, ac quacumque inhibitione ab appellationis iudice emanatâ, necnon omni stylo & consuetudine, etiam immemorabili, contraria non obstant, te, ad ulteriora valeat procedere; nisi gravamen hujusmodi per definitivam sententiam reparari, vel ab ipsa definitiva appellari non possit.

2. In secundo: „ A sententia Episcopi, vel ipsius Vicarii generalis, in criminalibus, appellationis causa, ubi appellationi locus fuerit, si Apostolicâ auctoritate in partibus eam committi contigerit. Metropolitanò, seu illius etiam Vicario generali; aut si ille aliqua de causa suspectus

Histor. Concil. Trid. Pars II.

foret, vel ultra duas legales dietas distet, seu ab ipso appellatum fuerit, uni ex vicinioribus Episcopis, seu illorum Vicariis, non autem inferioribus Judicibus committatur.

3. In tertio: „ Reus, ab Episcopo, aut ejus Vicario in spiritualibus generali, in criminali causa appellans, coram iudice, ad quem appellavit, acta primæ instantiæ omnino producat: & iudex, nisi illis visis, ad ejus absolutionem minimè procedat. Is autem à quo appellatum fuerit, intra XXX. dies acta ipsa postulanti gratis exhibeat; alioqui absque illis causa appellationis hujusmodi, prout justitia suaserit, terminetur.

4. In quarto: „ Cum difficile sit adhibere omnem Episcoporum numerum, quem Canones ad homines, ob atrocitatem criminum, è sacris Ordinibus deponendos requirunt; si quando autem intervenire possent, eorum residentia intermitteretur, statuit, ut Episcopo per se, vel illius Vicarium contra Clericum, in sacris Ordinibus constitutum, etiam ad illius condemnationem, nem, necnon verbalem depositionem (postquam scilicet reus laico Judici haud traditur) & per seipsum, etiam ad actualem degradationem (quæ præstita statim redditur) ab ipsis Ordinibus & gradibus Ecclesiasticis, in casibus, in quibus aliorum Episcoporum præsentia, in numero à Canonibus definito, etiam absque illis procedere liceat: adhibitis tamen & hoc in sibi assistentibus totidem Abbatibus, usum mitræ & baculi ex privilegio Apostolico habentibus, si in civitate aut Diocesi reperiri, & commodè interesse possit: alioquin aliis personis in Ecclesiastica dignitate constitutis, quæ ætate graves, ac juris scientiâ commendabiles existant.

5. In quinto: „ Ut Episcopus ad Ecclesiam suam residens, de surreptione & obreptione gratiæ, quæ super absolutione alicujus publici criminis, vel delicti, de quo ipse inquirere coeperat, aut remissione pœnæ, ad quam criminofus per eum condemnatus fuerit, falsis precibus impetratur, per seipsum, tamquam Sedis Apostolicæ delegatus, etiam summarie cognoscat, ipsamque gratiam, postquam per falsi narrationem, aut veritatem obtentam esse legitimo constiterit, non admittat.

6. In sexto: „ Quoniam subditi Episcopi, tametsi jure correpti fuerint, falsa illi crimina obijcere solent, ut quoquo pacto possint ei molestiam exhibeant; ne is vexationis timore ad inquirenda & punienda delicta legnior reddatur, & gregem sibi creditum relinquere cogatur; statuit, ne Episcopus, nisi ob causam, ex quâ deponendus si ex officio, aut per inquisitionem, seu denuntiationem, vel accusationem, sive alio quovis modo procedatur, ut personaliter compareat, nequaquam citetur, vel moneatur.

7. In septimo: „ Ne testes in causa criminali ad informationem, vel indicia, seu alias in causa principali, contra Episcopum, nisi testes, & bonæ conversationis, existimationis & famæ fuerint, recipiantur; & si odio, temeritate aut cupiditate aliquid deposuerint, gravibus pœnis mulctentur.

8. In octavo: „ Causæ Episcoporum, cum pro criminis objecti qualitate comparere debeant, coram Pontifice Maximo referantur, ac per ipsum terminentur. Homines quippe arbitrantur, quemadmodum in corporum, ita in Magistratum ordine, firmitatem à corruptione immunem in summo sitam: & præterea eò tolerabilior evadit ictus, quòd venerabili manu nobis incutitur.

CAPUT VI.

Decreta de Sacramento Eucharistiæ ad eandem Sessionem parata.

1. **H**æc de morum reparatione. Quantum ad doctrinam spectat, optarant Patres unâ eademque Sessione complecti duo Sacramenta quæ sublequebantur Baptismum & Confirmationem, de quibus Pauli tempore actum in Concilio fuerat: sed argumentum nimis amplum nacti, duabus illud Sessionibus destinaverunt; quarum prior de Eucharistia tantummodò statueret.

Proemio habebatur: „Synodum hoc jam inde à principio habuisse in votis, ut stirpitus convelleret zizannia errorum & schismatum in doctrina Fidei, usu & cultu Eucharistiæ, quam alioqui Salvator noster in Ecclesia sua tamquam Symbolum reliquit ejus unitatis & charitatis, quâ Christianos omnes inter se conjunctos & copulatos esse voluit. Itaque sanam & sinceram de Eucharistiæ Sacramento doctrinam tradere, quam semper Catholica Ecclesia ab ipso Christo, ejusque Apostolis, atque à Spiritu sancto, illi omnem veritatem in dies suggerente, edocta retinuit, & ad finem usque sæculi conservabit; atque omnibus interdiceret, ne ea aliter credere, docere, aut prædicare audeant, quàm ut est hoc præsentis Decreto explicatum atque definitum. *Et capitula quidem fuerunt octo.*

2. *Primò decernit:* „Post panis & vini consecrationem, Christum verum Deum atque hominem, verè, realiter, ac substantialiter sub specie illarum rerum sensibilibus contineri: neque enim hæc inter se pugnant, ut Salvator ad dexteram Patris in cœlis assideat, juxta modum existendi naturalem; & ut multis nihilominus aliis locis sacramentaliter præsens sua substantia nobis adsit (*Abstinere Synodus voluit eâ questione, quæ inter Aquinatis & Scoti sectatores agitatur, utrum idem corpus divinitus possit pluribus in locis eo collocationis modo, quo in uno per naturam est, collocari.*) ea existendi ratione, quam etiam verbis exprimere vix possumus, possibilem tamen esse Deo, cogitatione per Fidem illustratâ, assequi possumus, & constantissimè credere debemus: ita enim majores omnes nostri, quotquot in vera Christi Ecclesia fuerunt, qui de sanctissimo hoc Sacramento differuerunt, apertissimè professi sunt, hoc tamen admirabile Sacramentum in ultima Cœna Redemptorem nostrum instituisse, cum post panis vini benedictionem, se suum ipsius Corpus illius præbere, ac suum Sanguinem, disertis ac perspicuis verbis testatus est: quæ verba à sanctis Evangelistis commemorata, & à divo Paulo postea repetita, cum propriam illam & apertissimam significationem præ se ferant, secundum quam à Patribus intellecta sunt; indignissimum sanè flagitium est, ea à quibusdam contentiosis & pravis hominibus ad fictitios & imaginarios tropos, quibus veritas carnis & sanguinis Christi negatur, contra universum Ecclesiæ sensum detorqueri: quæ tamquam columna & firmamentum veritatis, hæc ab impiis hominibus excogitata commenta, velut satanica, detestata est, grato semper & memore animo præstantissimum hoc Christi beneficium agnoscens.

3. *Secundò:* „Salvator noster discessurus ex hoc mundo ad Patrem, Sacramentum hoc instituit, in quo divitias Divini sui erga homines amoris velut effudit, memoriam faciens mirabilium suorum; & in illius sumptione colere nos sui memoriam præcepit, suamque annuntiare mortem, donec ipse ad judicandum veniat. Su-

„mi autem voluit Sacramentum hoc, tamquam spiritualement animarum cibum, quo alantur & confortentur viventes vitâ illius, qui dixit: Qui manducat me; & ipse vivet propter me: & tamquam antidotum, quo liberemur à culpis quotidianis, & à peccatis mortalibus præservemur. Pignus præterea id esse voluit futuræ nostræ gloriæ, & perpetuæ felicitatis: adeoque symbolum unius illius corporis, cujus ipse caput existit, cuique nos, tamquam membra, archetypicè Fidei, Spei, & Charitatis connexionem adstrictos esse voluit, ut id ipsum omnes dicemus, nec essent in nobis schismata. *Huic capiti quintus Canon respondet, quo interdicitur, ne quis dixerit, Vel præcipuum fructum sanctissimæ Eucharistiæ esse remissionem peccatorum, vel ex ea alios effectus non provenire.*

4. *Tertio:* „Commune hoc quidem est sanctissimæ Eucharistiæ cum cæteris Sacramentis, symbolum esse rei sacræ, & invisibilis gratiæ formam visibilem: Verum illud in ea excellens & singulare reperitur, quod reliqua Sacramenta tunc primum sanctificandi vim habent, cum quis illis utitur; at in Eucharistia ipse sanctitatis auctor ante usum est: nondum enim Eucharistiam de manu Domini Apostoli susceperant, cum verè tamen ipse affirmaret corpus suum esse quod præbebat. Et semper hæc Fides in Ecclesia Dei fuit, statim post consecrationem verum Domini nostri corpus, verumque ejus sanguinem sub panis & vini specie unâ cum ipsius anima & Divinitate existere: sed corpus quidem sub specie panis, & sanguinem sub vini specie, ex vi verborum; ipsum autem corpus sub specie vini, & sanguinem sub specie panis, animamque sub utraque, vi naturalis illius connexionis & concomitantia, quâ partes Christi Domini, qui jam ex mortuis resurrexit, non amplius moriturus, inter se copulantur: Divinitatem porro, propter admirabilem illam ejus cum corpore & anima hypostaticam unionem. Qua propter verissimum est, tantumdem sub alterutra specie, atque sub utraque contineri: totus enim & integer Christus sub panis specie, & sub quavis ipsius specie, totus item sub vini specie, & sub ejus partibus existit.

5. *Quarto:* „Quoniam Christus corpus suum id quod sub specie panis offerebat, verè esse dixit; ideo persuasum semper in Ecclesia Dei fuisse, idque nunc denuò Synodum declarare, per consecrationem panis & vini, conversionem tæri totius substantiæ panis in substantiam corporis Christi Domini nostri, & totius substantiæ vini in substantiam sanguinis ejus; quæ conversio convenienter & propriè à sancta Catholica Ecclesia Transubstantiatio est appellata.

6. *Quinto:* „Nullum dubitandi locum relinquit, quin omnes Christi fideles patriæ cultum, qui vero Deo debetur, huic Sacramentum in veneratione exhibeant. Neque enim ideo minus esse adorandum, quod fuerit à Christo Domino, ut sumatur institutum: nam illum eundem Deum, presentem in eo adesse credi, quem Pater æternus introducens in Orbem terrarum, dicit: „Et adorent eum omnes Angeli. Declarat præterea piè ac religiosè inductum morem, ut singulis annis peculiari quodam & festo die hoc Sacramentum singulari veneratione ac solemnitate celebraretur, utque in Processionibus reverentè, & honorificè illud per vias & loca publica circumferretur: æquissimum enim esse, ut Christiani gratos & memores testentur animos erga Redemptorem, pro tam ineffabili & planè Divi-

„no beneficio; ac sic oportuisse victricem veritatem de mendacio & hæresi triumphum agere, ut ejus adversarii (*Lutherus indicatur, qui ad Valdenses scripsit, Nihil sibi in Romana Ecclesia magis displicere, quàm solenne Dominici Corporis festum*) in conspectu tanti splendoris, & in tanta universæ Ecclesiæ læticia positi, vel debilitati, & fracti tabescant, vel pudore affecti & confusi, aliquando resipiscant.

7. *Sextò:* „Consuetudinem asservandi in sacramento Eucharistiæ adeo antiquam esse, ut eam sæculum etiam Nicæni Concilii agnovit. Porro deferri ipsam Eucharistiæ ad infirmos, & in hunc usum diligenter in Ecclesiis conservari, præterquam quod cum summa æquitate & ratione conjunctum est, tum multis in Conciliis præceptum inveniri, & vetustissimo Catholice Ecclesiæ more esse observatum; adeoque hunc morem omnino salutarem, & necessarium retinendum statuit.

8. *Septimò:* „Laudat illa Apostoli verba formidinis plena: Qui manducat & bibit indignè, judicium sibi manducat & bibit, non dijudicans corpus Domini. Quare communicare volenti revocandum est in memoriam ejus præceptum: Probat autem se ipsum homo. Ecclesiastica autem consuetudo declarat, eam probationem necessariam esse, aut nullus sibi conscius peccati mortalis, quantumvis sibi contritus videatur, absque præmissa Sacramentali confessione ad sacram Eucharistiæ accedere debeat. Quod à Christianis omnibus, etiam ab iis Sacerdotibus, quibus ex officio incumbit celebrare, hæc sancta Synodus perpetuò servandum esse decrevit, modò non desit illis copia Confessoris. Quod si, necessitate urgente, Sacerdos absque prævia confessione celebraverit, quamprimum confiteatur. *Quæ postrema verba nonnulli, sed pauci, nec prima notæ Theologi, per admonitionem non per præceptum dicta interpretantur.*

9. *Octavo:* „Quoad usum, rectè & sapienter à Patribus tres rationes Sacramentum accipiendi distinctas fuisse. Quosdam sacramentaliter dumtaxat id sumere, ut peccatores: alios tantum spiritualiter, illos nimirum, qui voto propositum illum cælestem panem edentes, fide vivâ, quæ per dilectionem operatur, fructum ejus & utilitatem sentiunt: tertios sacramentaliter simul & spiritualiter, qui se prius probant, & instruunt. In sacramentali autem sumptione semper in Ecclesia Dei morem fuisse, ut laici à Sacerdotibus communionem acciperent. Sacerdotes autem celebrantes seipsos communicarent. Demum paterno affectu obsecrat, ut omnes & singuli, qui Christiano nomine censentur, in hoc unitatis signo, in hoc vinculo charitatis, in hoc cordiæ symbolo jam tandem conveniant, atque hæc sacra mysteria Corporis & Sanguinis credant & venerentur.

Huic capiti respondent Canones octavus, nonus & decimus, quibus interdicitur, *ne quis dicat cum Oecolampadio, aut Zainglio, Christum in Eucharistia exhibitum spiritualiter tantum manducari, & non etiam sacramentaliter & realiter: aut neget cum Lutbero, omnes & singulos Christi fideles utriusque sexus, cum ad annos discretionis pervenerint, (a) teneri singulis annis, saltem in Paschate, ad communicandum: aut cum iisdem dicat: non licere Sacerdoti celebranti seipsum communicare.* Aliis etiam capitibus alii Canones respondent; sed cum in iis nihil advertendum succurrat, hic à nobis omittuntur. Studemus quippe, ne umquam

Hist. Concil. Trid. Pars II.

à lectore nostris paginis gratis donandum sit temporis pretium, cujus pecunia doctum semper cum vitio, mercatura cum virtute.

(a) *Lib. de Confess. c. 1. & in Visit. Saxon. cap. de Eub.*

CAPUT VII.

Objecta, quæ Suavis refert adversus recitatas definitiones.

1. **A**ntequam hinc digrediar, libet expendere adversus recentitas doctrinas objecta, quæ in officina Suavis recens cusa, ab ipso de more vulgata sunt periunde quasi antiquis typis Germanicis olim edita.

Refert, visam fuisse Synodum sibi contradicere, dum ex una parte dicebat, conversionem corporis & sanguinis Christi vix posse verbis exprimi; ex altera, propriè & convenienter appellari posse *Transubstantiationem*. Si enim hoc verum est, jam illa proprium suum nomen obtinet, quo convenienter exprimi possit. Deo grates agamus, quod hostes Concilii, ut ipsum impugnent, arundines stringere pro hastis cogantur. Nonne à cunctis Patribus affirmatur, æterni Verbi productionem esse ineffabilem? vinculum, quo Christi humanitas copulatur cum Deo, esse ineffabile? Et tamen quis Catholicorum negaverit, alteram verè proprièque appellari *æterni Filii generationem*; alteram, *unionem hypostaticam seu personalem*? Quid porro? Deum ipsum nonne Fides docet esse ineffabilem? & tamen verè ac propriè multas illi voces aptamus. Quod dicatur res quæpiam vocibus exprimi non posse, non ideo significatur, nullam esse vocem, quæ illi verè ac propriè conveniat. Etenim quidquid mente contipitur, per quædam ejus attributa, seu ex utriusque scholarum prædicata concipitur, quæ illi verè proprièque attribuantur, nec simul conjuncta alii rei præter ipsam conveniunt. Quod si hoc non esset, verè dici non posset, rem illam concipi, sed vel aliam rem, vel quoddam multarum rerum genus; non autem rem illam singularem. Hujusmodi porro congeries attributorum uti simul conjuncta concipitur, perinde simul conjuncta potest exprimi voce aliqua vel prius usurpatâ, vel recens innovatâ; cum aliud voces non sint, nisi signa vocalia conceptionis editæ in mente: sed inexplicabilis dici res solet, cum de illa neque proprium & individuum conceptum habemus, qui naturam ipsius proxime attingat, quin nobis necesse sit ejus imaginem componere multis quasi coloribus, quos ab aliis rebus mutuos accipimus: neque illius rei varia attributa nobis nota ejusmodi sunt, ut mens ipsa suo lumine, & ex notitia aliarum rerum, quas experimento didicit, intelligere valeat, quinam fieri posset ut ea inter se copularentur. Hujusmodi attributa sint exempli gratiâ in Verbi generatione, quod illud Verbum Filius sit, & tamen haud inferior minusque antiquum Patre; & in ejusdem Verbi cum homine conjunctione, quod duæ sint perfectæ naturæ in una persona; in Deo, quod sit extra omnes temporis, loci, ac perfectionis limites.

2. Hac itaque ratione dicitur à Concilio, vix explicari posse vocibus conversionem substantiæ panis in substantiam Christi; propterea quod neque simplicem quemdam propriumque illius conceptum habemus, neque possumus intelligere, adeoque nec aliis explicare per verba, quæ intelligentiæ satisfaciant, quo pacto vera sint quæ per Fidem de ipsa conversione credimus; cujusmodi sunt, unam totam substantiam in alteram totam converti, nullâ communi materia remanente, nullis prius inductis qualitatibus, & unico temporis monumento: hoc tamen non impedit, quin appelletur

propriè & aptè *transubstantiatio*. Etenim quemadmodum dicitur *transfiguratio*, cum corpus ab una in alteram figuram migrat; *transformatio*, cum eadem materia ab una in alteram formam transit: ita eadem proportione servatâ in formando vocabulo, Scholastici, ac postmodum Ecclesia in magno Lateranensi Concilio, *transubstantiationem* nuncuparunt eorundem accidentium ex una integra in alteram substantiam transitum: quod si istiusmodi vocum novarum inventio propter rerum novitatem singularesque conditiones cunctis artibus liceat, potissimum verò Philosophiæ ex Ciceronis (a) admonitu; quanto magis Theologiæ licebit, quæ supra cæteras disciplinas res tam novas ac singulares tradit?

(a) *Lib. 3. de Finibus.*

3. Verum quæ sequitur accusatio, mihi acrius bilem cieret, nisi bilem extingeret aspernatio. Ait: Cum affirmatum in Synodo fuisset, post benedictionem Christum dixisse, id quod Apostolis porrigebat suum esse corpus; *statuebatur adversus omnes Theologos & Ecclesiæ Romanæ opinionem, verba consecrationis non esse illa*, Hoc est Corpus meum; *quoniam affirmat Synodus, post consecrationem ea verba fuisse dicta*. Proh vecordem hominem! Ubinam habetur in Concilio, *post consecrationem*? Suborta quidem mihi fuisset dubitatio, miserum hominem offendisse in aliquod Concilii volumen perveris typis impressum, nisi idem ipse antea scripsisset, à Concilio dici, *post benedictionem*. Dissimulare non libet, fuisse multorum & illustrium quidem Theologorum sententiam, qui putaverint, Christum non aliam benedictionis formam adhibuisse supra panem ac vinum præter ipsam consecrationem: sed Gabriel Vaquez, (b) vir æquè diligens ac eruditus, refert, ætate suâ vix quempiam reperiri, qui retineret in Scholis eam opinionem, à se confutatam validis argumentis, decerptis ex Evangelii verbis: adversus quam scripsit postea recentior Thomista, (c) sat famâ notus, pro venerandi Magistri sui defensione conatus ostendere, verba Concilii huic rei minimè repugnare. Sed hæc omnia causæ nostræ parum interlunt. Profectò non poterat citra gravem errorem Suavis Concilio alteram pro altera vocem tribuere, & hinc postea argumentum erroris in doctrina in ipsum deducere.

(b) *3. part. disp. 196. cap. 1.*

(c) *Joannes à S. Thoma Comment. in 1. part. in approbatione doctrina S. Thomæ disp. 2. art. 3. ad proposit. 8.*

4. Minus absurdi præfert quod inde objicit: Non satis probari, adeste Christum in Eucharistia ante usum, per rationem à Synodo allatam; nimirum, quia Christus dum eam porrigeret, & antequam à discipulis eadem susciperet, dixit, illud suum esse corpus: cum ipsa porrectio quædam actio sit spectans ad usum. Verum hujusmodi ratiocinatio Suavis Lutherum propugnantis, si animo sincero consideretur, potius patefacit, quam imbecillo fundamento nitatur hac de re illius hæresiarchæ commentum. Etenim si nomine *usum* comprehendit omnes actiones antecedentes quæ ad usum dirigunt, ita ut dum Eucharistia porrigitur, & antequam suscipiatur, jam adsit sub illis speciebus corpus Christi, contingere potest, ut is, cui porrigitur, eam non suscipiat; adeoque verum sit, Christi corpus ibi extra usum fuisse, cum verè dici non possit, hominem, qui Eucharistiam non suscepit, illâ usum fuisse. Præterea ignotum nobis est, à quam actione hic usus omnino inchoetur, & quando status hujusce usus

esse desinat; adeoque ignotum foret, quando ibi adorandum sit corpus Christi, quando ab ea adoratione abstinendum. Lutherus cum suis has inter angustias obsessus diu abiit in diversa, ac tandem, (d) sicuti alibi narravimus, scripsit ad Simonem Wolferinum: (e) Quò inextricabiliores difficultates evitarentur, dicendum esse, manere ibi corpus Christi ab initio precationis Dominicæ, per totum tempus quo fideles commodè sumere Sacramentum possunt.

(d) *Lib. 3. cap. 1.*

(e) *29. Julii 1543. in 4. tom. operum Lutheri.*

5. Hic tamen vallus stramineus est. Ac primò quidem, cum ignota sit hujusce temporis mensio, consequens erit, ut si quis aliquanto seriùs ad sacram mensam accesserit, dubitare debeat an illud temporis spatium elapsum sit, & an Christi corpus an crustulum accipiat. Quod cum frequenter possit contingere, palàm est, hujusce modi institutionem nec umquam verisimilem, neque Christo convenientem fuisse, Ecclesiæ pietate atque utilitate spectatâ. Perge, posco: Ubi jam ad aliquod temporis intervallum hoc in Eucharistia inter cætera Sacramenta singulare concedatur, nimirum eam esse Sacramentum, & in seipsa completi sanctitatis causam ante usum, & etiam interdum usum non subsequi; quid obtendi potest, quod vetustissimam impugnet traditionem Ecclesiæ, agnoscentis ibi Christi præsentiam eo toto tempore quo usus adhiberi potest, hoc est, donec ipsæ Sacramenti species supersint? & quo rationis momento initium præsentia Christi affigitur precationi Dominicæ, & non potius extremo absolutæ consecrationis momento? Primum itaque fundamentum voluit verè Synodus confirmare per allatam rationem, videlicet, esse ibi Christi corpus antequam proximè & reipsa Eucharistiæ usus exerceatur: quod inter omnia Sacramenta singulare est, & initio à Luthero negatum. Quin his planè verbis propositus ad censuram fuit Patribus in Concilio sub Paulo articulis die 3. Februarii anno 1547. allato Cochlei testimonio, id tamquam Lutheri sententiam oppugnantis in libro quem hac de re ille scripsit. Atque hac primâ positione firmata, probè intellexerunt Patres, nihil superesse difficultatis de secunda, nimirum, remanere ibi corpus Christi, donec Sacramenti species persistant.

6. Post hæc non omnino stultè animadversa, labitur Suavis in quasdam ineptias, scribitque: *Notabatur etiam tamquam locutio valde impropria, quæ usurpabatur in quinto doctrinae capite, utens, huic Sacramento Divinum cultum deberi. Etenim certum est, nomine Sacramenti non intelligi rem significatam atque contentam, sed significantem & continentem; adeoque melius in canone sexto id fuisse correctum, ubi dicitur, adorandum esse Dei Filium in hoc Sacramento*. Equidem perpicio, hunc hominem excurriffe nonnunquam per Theologiæ spatia, numquam tamen ibi sedem fixisse. Erubescendam certè imperitiam in eo, qui de hisce rebus ausit scribere! Nomen Sacramenti aliquando accipitur laxiùs, & denotat omne signum rei sacræ & arcanae; aliquando strictiùs, & more Scholarum, prout coarctatur ad septem Sacramenta in lege nova à Christo instituta, & importat signum efficiens gratiæ, cum aliis conditionibus, quas hic recensere non attinet. Itaque gratiæ, non corporis Christi signum est Sacramentum, si accipiat sub hac significatione Scholasticorum, sub qua de ipso loquitur Tridentinum, & sub qua Florentinum ex instituto doctrinam tradidit. Ac certè quidem caput quintum hujusce Sessio-

Sessiois satis erat, ut reminisceretur Suavis, notissimam Sacramenti descriptionem, à Petro Lombardo traditam, (f) *illud esse formam visibilem invisibilis gratiæ*. Res igitur quam Sacramentum, quatenus Sacramentum, significat, non est Christi corpus, sed gratia. Sed adhuc verum est, ne quid dissimulem, considerari à Theologis (g) in quolibet ex septem Sacramentis tria: *Id quod dumtaxat est Sacramentum*; sumentibus tunc nomen hoc laxiori, de quo diximus, ac genericâ significatione, hoc est id quod ibi significat rem quamdam occultam sacram, quodque ab alia re ibi minimè significatur; atque hujusmodi, exempli causâ, sunt verba. *Id quod dumtaxat res est*; nimirum res illa sacra occulta, quæ ibi significatur, quæque ibidem aliam rem non significat: & hæc, ut exemplo utamur, est ipsa gratia. *Id demique quod simul est Sacramentum & res*; quia simul significat rem quamdam aliam occultam sacram, & ipsum est pariter res quædam occulta & sacra, quæ ibi signo manifestiori significatur; id vero in Eucharistia dicunt Theologi esse corpus Christi, quod gratiam significat, & per verba ac species Sacramenti significatur. Sed ex his omnibus nequaquam arguitur, corpus Christi esse rem significatam, si spectetur integrum Sacramentum, acceptum proprio strictoque usu hujus vocabuli; & non potius ipsum esse signum ejus, quod significare dicuntur septem Christianorum Sacramenta, hoc est gratiæ. Imò cum à Christo pronuntietur, suam carnem esse cibum, & suum sanguinem esse potum, cumque communiter affirmetur à SS. Patribus, Eucharistiæ Sacramentum esse cibum & potum; necessariò conficitur, corpus & sanguinem Christi non esse rem ab hoc Sacramento distinctam. Quòd autem Christus in Sacramento contineatur; si Suavis Aristotelem legisset, didicisset ab eo duplicem continendi rationem: alteram per quam res continetur, & distinguitur ab eo quod ipsam continet, cujusmodi est aqua in vase: alteram, quâ res quæ continetur, idem quadamtenus est cum eo à quo continetur, quemadmodum partes in toto. Hac posteriori ratione continetur Christus in Sacramento, cum hoc sit quoddam conflatum ex corpore Christi, & accidentibus, per quæ idem conflatum sensibile redditur; ac de ipso verè dici potest, esse formam speciemque *visibilem invisibilis gratiæ*, secundum Magistri definitionem, quam attolimus, à Concilio usurpatam. Jam verò vel maximè compertum est, quò totum quoddam adoratione patriæ sanctè colatur, satis esse, si qua illius totius pars eum cultum mereatur. Nonne hujusmodi adoratione totum Christum veneramus, tamen secundum humanam naturam sit ille creata quædam res, quæ tali cultu digna non est, nisi quatenus inest in eo toto, quod divinitatem etiam continet? Cur igitur hoc similiter Sacramentum nobis adorandum non erit, quod totum quoddam est, ex corpore Christi tamquam ex præcipua parte conflatum?

(f) *In 4. dist. 1.*

(g) *Mag. in 4. Sent. dist. 22. S. Thom. 3. p. qu. 84 art. 1.*

7. Postremò: *Notata, inquit, pariter fuit vox illa in tertio anathemate: Totum Christum contineri sub singulis cujusque speciei partibus, separatione factâ. Etenim ex eo videtur necessariò deducendum, non esse totum in singulis partibus, etiam ante divisionem*. Enimverò præclaram argumentationem! Quidam Episcopus, cujus mentionem fecimus, dubitationem aliquam præ se tulit, ne quis hoc pacto dictum illud interpretaretur; & tamen reliqui omnes tantam è contrario claritatem anim-

adverterunt, ut existimarint majori lumine opus non esse. At quòd affirmet, id videri necessariò deducendum, inaudita cujusdam analyticæ argumentatio est. An quoniam tamquam hæreticus damnatur, qui rem quamdam affirmat in certis quibusdam conditionibus, ex eo necessariò colligetur, rem illam extra tales condiciones falsò affirmari? Exemplo sit: Si dicamus hæreticum esse, qui neget Baptismi characterem manente vitâ permanere; an hinc per necessariam consecutionem concludemus, falsam esse maximè communem Theologorum sententiam, characterem illum post mortem pariter permanere? Possit ut summum argui: *Ergo non erit hæresis manifesta, si negetur, Christum esse totum sub singulis partibus ante divisionem*: de quo supra disserui. Sed quid stultius, quàm arguere; tamquam verum definiri, quiddam tanquam hæresis non damnatur? Præterea quàm crassæ insitiæ soboles est hæc admiratio super hujusmodi ratione definiendi, quâ utitur Synodus Tridentina, quando ea legitur cum iisdem planè verbis apud Florentinam in celeberrima Catechesi Armeniis tradita? Sicuti aquæ omnes per se dulces pontum ingressæ displicent gustui? ita cunctæ doctrinæ, tamen per se optimæ, ab hac Synodo exceptæ; displicent Suavi.

CAPUT VIII.

Quorundam articulorum prorogatio ad Protestantes audiendos. Securitas fidei publicâ illis concessa: & quæ de utraque re Suavis considerat, expensa.

Par esse videbatur ad perficiendum opus, explendumque argumentum doctrinæ, statueret, quid esset credendum de necessitate Eucharistiæ sub utraque specie sumendæ. Sed cum Protestantes nondum accessissent, Monfortius, Orator Cæsaris, petit, ut hac saltem decisione Patres superfederent. Fuerat semper plurium Catholicorum persuasio, desiderio speralentium, posse ad veterem Fidem qui aberraverant revocari, ubi aliqua, quæ præstari possent, indulgerentur; & potissimum duo, laicis usus Calicis, & Sacerdotibus matrimonium. Propositum id fuerat ab eo usque tempore, quo Campeggius & Aleander Clementis ac Pauli nomine hæc Religionis negotia in Germania agitarant, pro eo quod suo loco à nobis enarratum est. Postremum verò Cæsar in libello, *Interim* vocitato, utrumque Protestantibus ad futurum usque Concilium permiserat: quippe leges, quarum observantiam diffiderat per auctoritatem suam obtenturum, & quarum relaxationem considerat à Concilio se postmodum obtenturum. Tribus verò Nuntiis subinde in Germaniam petente Cæsare missis à Paulo cum ampla facultate, inter ceteras hæc etiam potestas cum opportunis restrictionibus conditionibusque tradita est, sicuti supra memoravimus. Quapropter considerata Caroli victrice potentiâ, oblataque bis ab integro Ordinum conventu subjectione Concilio, fore sperabatur, ut si Protestantibus in duobus hisce capitibus satisficeret, Germaniam in Religionis concordiam restitui posse. Et quamquam aliud esset, præcisè negare, usum Calicis non celebrantibus Divinâ lege interdicti; aliud verò, ipsum iisdem prohiberi Ecclesiasticâ sanctione: dubitabatur tamen, ne, quiddam super ea re definiretur, umbra agitaret eos populos, ingenio suspiciosos, removeretque à fidentia adeundi Concilii. Idcirco Patres, tamen cum aliqua sententiarum discrepantia, censuerunt hanc utendum indulgentiâ, suspensis pariter quibusdam aliis articulis, qui huic videbantur affines. Quare recensitis decretis hujusmodi declarationem adjecere.

2. Eadem sancta Synodus errores omnes, qui super hoc sanctissimo Sacramento repullularunt, tamquam vepres ex agro Dominico evellere, ac omnium fidelium salutem prospicere cupiens, quotidianis precibus Deo omnipotenti pie oblati, inter alios, ad hoc Sacramentum pertinentes articulos, diligentissimam veritatis Catholicæ inquisitione tractatos, plurimis accuratissimisque pro rerum gravitate disputationibus habitis, cognitis quoque præstantissimorum Theologorum sententiis, hos etiam tractabat: An necessarium sit ad salutem, & Divino jure præceptum, ut singuli Christi fideles sub utraque specie ipsum venerabile Sacramentum accipiant. Et: Num minus sumat, qui sub altera quam qui sub utraque communicat. Et: An erraverit sancta mater Ecclesia, laicos, & non celebrantes Sacerdotes, sub panis specie dumtaxat communicando. Et: An parvuli etiam communicandi sint. Sed quoniam ex nobilissima Germaniæ provincia ii qui se Protestantes nominant, super his ipsis articulis, antequam definiantur, audiri à sancta Synodo cupiunt, & eam ob causam fidem publicam ab illa postularunt, ut ipsis tutò hoc venire, & in hac urbe commorari, ac liberè coram Synodo dicere, atque proponere quæ senserint, & postea, cum libuerit, recedere liceat: sancta ipsa Synodus, licet magno desiderio eorum adventum multos antea menses expectarit; tamen, ut pia mater, que ingemiscit, & parturit, summo perè id desiderans, ac laborans, ut in iis, qui Christiano nomine consentur, nulla sint schismata; sed, quemadmodum eundem omnes Deum & Redemptorem agnoscunt, ita idem dicant, idem credant, idem sapiant, confidens Dei misericordia, & sperans fore, ut illi in sanctissimam & salutarem unius Fidei, Spei, Charitatisque concordiam redigantur, libenter eis in hac re morem gerens, securitatem & fidem, ut petierunt, publicam, quam salvum conductum vocant, quo ad se pertinet, ejus, qui infra scriptus erit, tenoris dedit atque concessit: & eorum causa definitionem illorum articulorum ad secundam Sessionem distulit; quam, ut illi commodè interesse possint, in diem festum Conversionis Divi Pauli, qui erit vigesima quinta die mensis Januarii anni sequentis, indixit. Illudque præterea statuit, ut in eadem Sessione de sacrificio Missæ agatur, propter magnam utriusque rei connexionem: interea Sessione proximâ de Penitentia & extrema Unctionis Sacramentis tractandum. Illam autem die festo Divæ Catharinæ virginis & martyris, qui erit vigesima quinta Novembris, habendam esse decrevit simulque, ut in utraque materiam reformationis prosequatur.

3. Per libellum verò securitatis concedebatur omnibus, quantum ad ipsam Synodum spectabat, Ut de iis rebus, quæ in ipsa Synodo tractari deberent, omni libertate conferre, proponere & tractare, ac ad ipsum Oecumenicum Concilium liberè & tutò venire, & in eo manere, & commorari, ac articulos, quot illis videretur, tam scripto quam verbo offerre, proponere, ac cum Patribus, sive iis, qui ab ipsa S. Synodo delecti fuerint, conferre, & absque ullis convitiis & contumeliis disputare, nec non, quando illis placuerit, recedere possint & valeant. Præterea, Ut si pro majori libertate ac securitate eorum, certos tam pro commissis, quam pro committendis per eos dilectis, iudices deputari cuperent, illos sibi benevolos nominarent, etiam si delicta ipsa quantumcunque enormia & hæresum sapientia fuissent.

4. Narrat Suavis, obstupuisse Protestantes, ubi fenserunt affirmari à Concilio, ipsos optare, ut de quatuor tantummodo memoratis articulis auderentur; cum sæpius declarassent in Comitibus, nolle se ullam ex antea actis definitionibus accipere, sed velle ut de integro super omnibus auderentur. Disputare mihi non libet, an hujusmodi stupor fuerit verus in animis, an simulatus in linguis, quamvis illum Suavis deprompserit ex sibi consueto, & à se commendato archivio, non est à Joanne Sleidano, Lib. 23. Initio. Certum esse, immeritò obstupuisse. Toties Romani Pontifices ex voce & scripto Cæsari pronuntiaverant, nolle se in dubitationem revocare decisiones jam habitas: id enim idem fuisset, atque concedere, Ecclesiam falli posse, adeoque ante disceptationem hæreticis palmam tradere. Cæsar verò, Ecclesiastici, & plena Comitibus, post eam declarationem Pontificum, vehementer ab iis Pontificibus Concilium efflagitarant, eique universæ Germaniæ obsequelam obtulerant. Non poterant igitur obstupescere Protestantes, quòd ipsi crederentur animum paratum gerere ad consentiendum articulis jam sancitis; nisi obstupescerent, quòd ipsorum consensus, duobus in conventibus præctus, vanus quidam & abs re prolatus sermo non crederetur. Quam autem ob causam Orator Cæsaris tam ardentem cupiisset sanctionis moram, si post confectas etiam absentibus Protestantibus decisiones, locus novo examini Decretorumque tractationi patuisset? Num ignoramus, à Cæsare ima & summa commota, ut Concilium quasi quamdam Germaniæ malaciam impetraret; missosque postea tres suos, duosque fratris Oratores, præter Madrucium Cardinalem, totque Præfules sibi addictos? & inducemus in animum, hos omnes casu convenisse in postulanda prolatione quatuor dumtaxat capitum quæ retulimus, si novissent, futurum opus fuisse ad reconciliandam in Fide Germaniam, ut non hæc solum quatuor agerentur, sed reliqua omnia denuò pertractarentur?

5. Addit, fidei publicæ formam visam fuisse admodum captiosam, cum in ea diceret Synodus, id concedi, quantum ad se spectat. Siquidem nemo est, qui ab altero quidquam petat, nisi quantum ad se spectat concedere, & non amplius. Rabidam enim verò carpendi libidinem! Prius quidem oportebit, ut Jurisperiti hanc à Suavi regulam addiscant, captiosas admodum esse tabulas, ubi conditio in iis exprimitur, quæ jam tacite intelligebatur. Ipsi namque huc usque docuerunt, potius per hujusmodi conditionis disertam appositionem, actorum naturam non variari. Secundò, admodum captiosus habendus erit, qui cum integrum alicujus rei dominium haud obtineat, illud non absolute promittit, ne sibi arroget jus quo caret, nec id sponte, quo præstando non est; sed adjicit: quantum ad se spectat: quin potius ea promissionis ratio apud homines sinceræ ac fidelis laudem obtinet. Fingamus, à Concilio fidem publicam absque ea limitatione datam: exclamasset profectò Suavis, arrogasse sibi Concilium hoc fucato colore absolutam in aliena ditione potestatem; cum accidere posset, ut ii, quibus ea securitas concedebatur, flagitium aliquod Tridenti patrent, cujus puniendi facultas legitima pertineret vel ad Madrucium (qui ut ejus Episcopus, ita beneficiarius Princeps erat) vel ad Ferdinandum, qui supremo jure Tridento dominabatur. At è converso, dum ea posita fuit restrictio, quantum ad Synodum spectat, cum par esset, modestiam ibi agnoscere, persuadere conatur, id actum esse, ut aditus pateret Romano Pontifici, quo posset incolumi sua Synodique dignitate agere quidquid utriusque commodo conduxisset.

In egregiam verè dignitatem, & incomparabile commodum utriusque cessisset hujusce fraudis patratio: præsertim cum id temporis nullus extaret hæresiarcha, è cujus morte hæresis interitus sperari posset; sed ex eo summa totius Germaniæ detestatio expectanda esset; quandoquidem in comperto erat, à Concilio Legatoque hac in re nihil agi, ignaro & inconsulto Pontifice: ac proinde fidei publicæ tabulæ ab illis datæ perinde habebantur, ac si à Pontifice datæ fuissent. Præterquam quòd ubi Protestantes confirmationem Pontificiam desiderassent, tabellarius Romam missus metum omnem absterfisset.

6. Dissertationem suam locupletat, observans, id quod agitabatur de judicium delectu ad cognoscenda delicta commissa seu committenda, quæ spectarent ad hæresim, visum fuisse quoddam rete ad quempiam incautum captandum. Hoc profectò rete aranei opus est, quòd plane animal à quovis flore venenum haurit, & ex suis visceribus retia extrahit: vir nemo cordatus periculi retia hic deprehendit, sed securitatis laxitatem. Certum est, à Germanis neūquam postulatam iri absolutam quamdam omnium hæreticorum facinorum impunitatem; cujusmodi foret, in mysterium Divinæ Triados concionandi, aut Hostiæ consecratæ in lutum publicè projiciendæ: nec apud homines unquam auditum est, idem esse fidei publicæ securitatem, quod effrænata licentia maxime enormium quorumcumque scelerum, omni supplicio immunis. Quæ cum ita sint, quodnam majus per fidem publicam tutamen Protestantibus tradi poterat, quam ut pro iis etiam criminibus, de quibus aliquis dubitare potuisset, verbis generalibus comprehenderentur, ipsi eos iudices suo arbitratu sibi seligerent?

7. Sed accusationi, quæ sequitur, quid responsi suppetet? Vel ipsi, inquit, pædagogi deridebant, quòd verbum principale plusquam centum quinquaginta vocibus distaret ab initio sententiæ. Itaque publicæ tabulæ, acta, judicia, edicta, privilegia, & quidquid ad forum pertinet, secundum pædagogorum regulas, & apud ipsorum tribunal dijudicanda; & quod ab illis tamquam elegans belleque concinnata periodo clausum non censebitur, deridiculo habendum. Quænam arrogantia magis in comico planè pædago exhiberi posset? Licebat observare Suavi, an ipsius patria, nobilitate juxta ac sapientia insignis, in solemnibus Magistratum jussionibus eam scribendi normam sequeretur: exceptiones longe majores invenient pædagogi in eruditionibus Jurisperitorum, in subtilioribus Mathematicorum; in profundioribus Scholasticorum, quin etiam in Patribus, quos præcipue veneramus, atque adeo in ipsis adoratis sacrum Litterarum paginis. Alias egimus de hujusmodi formulis consuetis, ac propriis cuicumque præcellæ Curiæ in legitimis tabulis, & quantæ prudentiæ sit, elegantæ solius gratia ea non mutare. Verum quo animo Suavis audebat pædagogorum judicium appellare, homo in Latino & Italico sermone adeo rudis? Etis, qui pueriliter peccat, dum Latina verba perperam interpretatur, quemadmodum in hisce libris sæpius ostendimus; Italicè verò tam abjectè ac tam licenter scribit, quantum ex ipsius stylo in hoc ipso aperte deprehenditur? An non memoriæ infixum erat, cum ipse quasdam pro patria dissertationes esset evulgaturus, usque adeo rudem & incultum in usu sermonis fuisse visum, ut decretum fuerit alterum deligere, à quo illius sensa, detractò rusticitatis situ, quadamtenus exponerentur; pro eo ac refert non quidem malevolus quispiam, sed ipsius encomia-

tes, qui ejusdem Vitam divini veluti hominis conscripsit? Sed Historiam prosequamur.

CAPUT IX.

Sessione decima tertia. Septemviri Colonensis, ac Oratorum Brandeburgensium in Concilio accessus. Responsio superioribus Regis Gallicæ litteris reddita.

1. Die itaque undecimo Octobris, jam Sessioni præscripto, habita ea est, aucta solemnitate tum ex accessu tertii Septemviri Ecclesiastici, nimirum Colonensis, cui pridie adventanti obviam extra urbem processerant omnes Concilii Præfules; tum ex legatione alterius Septemviri laici, qui erat Brandeburgicus, Augustanæ professioni addictus. Rem sacram fecit Joannes Baptista Campegius, Episcopus Majoricensis; Latinam verò concionem de laudibus Eucharistiæ Turritanus Archiepiscopus: & quæ jam memoravimus Decreta de Fidei ac disciplinæ rebus promulgata sunt.

(a) Diarium Cerimoniarum Magistri, die 11. & 12. Octobr. 1551.

2. Christophorus Straßius Jurisconsultus, primus Brandeburgensis Orator, Latinum sermonem habuit copiosum, in quo verbis admodum perspicuis, sicuti liquebit, sui Principis obedientiam subjectionemque obtulit. (b) Patres per Promotoris responsum significarunt, Synodo placuisse summo opere facta ab Oratore verba, præsertim ubi nomine Septemviri obedientiam pollicebatur. Hic non omittit Suavis dentes in Synodum exercere risu quodam mordaci, quasi quod alius non offerbat, ipsa fuisset stipulata. Num in oratoris potestate non erat, si quid minus obrulisset, id explicare, simulque oppugnare immoderata stipulatione; cum præcipue Straßius Juris Civilis scientia esset instructus, & in hujusmodi cautionum palæstra exercitatus? At libetne Suavis malitiam conrectare?

(b) Sleidanus initio lib. 23. & fusius in Actis in arce Eliæ, ubi relata sunt mandata Septemviri, Oratio Straßii, & responsio Synodi.

3. In primis ubi Orator Latinas voces adhibuit, obsequia & servitia, quæ cunctis compertum est quid sonent apud Latinos, earum loco ponit reverentiam. Leviculum id est. Appellabatur in oratione Brandeburgici, Sanctissimus Dominus noster Julius Tertius, Summus Pontifex sacrosanctæ Romanæ universalis Ecclesiæ. Qui tituli ab Oratoribus tributi Pontifici, ad verbum consonabant iis, qui in mandatis Septemviri continebantur, hoc est, Sanctissimo in Christo Patri, & Domino, Domino Julio Tertio, favore Divinæ clementiæ Summo Pontifici, sacrosanctæ Romanæ & universalis Ecclesiæ Domino nostro gratiosissimo. Nonne fuissent abundè hujusmodi verba ad legitimum Præsidem declarandum, cui à cunctis Christianis obedientia deberetur in iis, quæ tum ipse, tum Concilia ab eo coacta & comprobata statuissent? ac de ipsa nominatim Tridentina Synodo, cujusmodi erat sermo in ipso libello legationis illius? Dabatur in eo facultas Oratoribus interveniendi huic Oecumenico Tridentino Concilio. Dum itaque Septemvir Tridentinum Concilium tamquam Oecumenicum agnoscebat, quid ambigui supererat, quò minus debitam illi obedientiam profiteretur? Denique, ut discernatur an Synodi responsio in hujusmodi obedientia acceptanda, fuerit quædam rei haud promissæ stipulatio, clausulam orationis, cui responsum est redditum, recitemus: Neque verò dubita-

bitare debet sancta Synodus, Principem Electorem Illustrissimum omnia quæ sanctæ Synodo placitura sunt, sanctè, sincerè, ut Principem Christianum, & obedientem filium Ecclesiæ Catholicæ decet, observaturum, defensurum; & hæc omnia ex auctoritate ejus mandato sancta Synodus percipere potest. Num hic sermo urbanam reverentiam, an obsequentem subjectionem præ se fert? Et sanè ne Sleidanus quidem, apud quem veritatis cortina Suavi personat, hujusmodi subjectionem Concilio oblatam à Brandeburgico in dubium vocat; nec potest inficias ire Suavis, eam hoc in loco à se attentè perlectam, dum plane nihil prætermittit ab illo scriptore sibi arripere, quod possit splendorem hujusce legationis Concilio assutum contaminare, obtendens, ad eam officii demissionem progressum Septemvirum, quò removeret obstacula à Catholicis ac Pontifice objecta Frederico filio, quem Magdeburgenses Canonici illius Ecclesiæ Archiepiscopum nominarant. Qui ergo fieri poterat, ne Suavis animadverteret, inter se pugnare ea duo, quæ ad elevandam hujus obsequii dignitatem conjungebat; & quæ tamen duo quasi contraria venena vim suam invicem refringebant? videlicet, per eam obsequelam Septemvirum studuisse Pontificis consensum elicere, quò ad prænobilem illam Sedem ipsius filius eveheretur; simulque negasse Concilio obedientiam, quam illi univèrsa Germaniæ Comitia sponponderant, inanemque tantummodo veluti urbani officii fumum offudisse, perinde ac cum Rege Persarum ageretur?

4. Sed his nondum satur Suavis, adhuc odio furit in Romanum Pontificatum; neque cohibere se potest, quò minus ab hypothese ad thesim descendat, inductaque scenâ & actoribus pro sua libidine, responsa per ironiam confingit ad Synodi defensionem, quibus objecta, quæ diximus, dissolverentur: *Id moris esse Ecclesiæ sanctæ Romanæ; ac proinde cum Patres Concilii Carthaginensis ad Innocentium Primum scripsissent, fuisse à se damnatos Cælestium & Pelagium, rogantes, ut ipsorum declarationi se conformaret, illum respondisse, adjectis laudibus, quòd veteris traditionis & Ecclesiasticæ disciplinæ memores cuncta reposuissent in ipsius arbitrio, à quo debent omnes addiscere, quis absolvendus, quis damnandus sit. Et sanè, subjicit Suavis, scita quædam ratio hæc est, quâ fiat ut homines id silentio loquantur, quod verbis proferre nolunt.*

5. Næ huic homini animus fuit, ut scriberet lectoribus à studio litterarum averfis, ad speculandum ineptis, qui nec eventum veritatem explorarent, nec dissertationem probabilitatem expendere. Quod spectat ad eventum, Concilii Carthaginensis litteras ita colorat, quasi Concilii Patres ad Innocentium tamquam ad inferiorem sibi, nedum æqualem, ea scripserint: nec memorat, eundem ab illis cohonestatum Domini titulo, sæpius iterato; quò nomine nec illius nec alterius Synodi Episcopi ab Innocentio vicissim ornantur: neque narrat, confirmationem ab eo Patres hisce verbis petiisse: *Hoc itaque gestum, Domine Frater, sanctæ Charitatis tuæ insinuandum duximus, ut statuta nostræ mediocritatis, etiam Apostolica Sedis adhibeatur auctoritas.* Quæ loquendi ratio palam facit; integram illam Synodum unâ scripsisse ad Innocentium tamquam ad superiorem Pontificem.

6. Observandum præterea est, hæc litteras fuisse ab illis Patribus ad Romanum Pontificem delatas per Julium Episcopum, sicuti ex responsis constat; qui potuit coram amplè declarare, sen-

submissio ab illis exhibitæ, quæ breviter indicantur scripto, & pro certis habebantur. Ceterum quisnam mente validus sibi persuaserit, Innocentium, nisi hunc celsitatis gradum in Ecclesia tenuisset, illum fuisse sibi temerè arrogatum per eam responsionem, cum periculo publici dedecoris subeundi? cum præsertim haud potiretur id temporis Romanus Pontifex opibus & provinciis, quas nunc possidet, unde sibi reverentiam communi. Neque solum illius Concilii Patribus hic respondet, pro certo sumens eorum obsequium ac subjectionem erga Romanam Ecclesiam, ipsam verò nuncupans matrem, magistram, ac moderatricem omnium Ecclesiarum; sed per eandem supremi Principis formam alteris litteris Milevitanis Concilii rescribit, quas idem Episcopus Julius ad ipsum detulerat, & cuidam peculiari epistolæ quinque Episcoporum, inter quos erat S. Augustinus, & quibus reddi volebat responsa à se utriusque Concilio tradita. Et quisnam inducet animum, eos egregios Antistites, & Augustinum potissimè, silentio transmissuros fuisse, si conspexissent, adversus Christi sanctiones privatum Romanum Episcopum (qualem hæretici unâ cum Suavi supremum Pontificem depingunt) ausum fuisse tyrannidem in Ecclesiam exercere? Neque ad hos Patres dumtaxat, sed ad Toletanam Synodum in Hispania, ad Episcopum Rotomagensis in Gallia, & Constantinopolim, atque ad omnem Christianæ gentis locum scripsit Innocentius per supremi Præsidis auctoritatem: & tamen neminem nãsi sumus ex illius ætatis Episcopis, sanctitate doctrinæ præstantibus, Ecclesiasticæ dignitatis summo per studio, atque humanæ potestatis, quantumvis præcellæ, contemptoribus, qui auctoritatem Innocentii arrogantiæ; sed potius qui eundem venerati fuerint, ejusque responsa velut oracula susceperint. Atque ut id brevis confirmemus, non solum S. Augustinus tribus illis epistolis Romani Pontificis haud repugnavit; sed nominatim eas protulit, commendavitque in epistola 47. ab ipso ad Valentinum scripta. Et magnus S. Augustini discipulus, S. inquam Prosper, adversus auctorem Collationum cap. 41. loquens de quadam epistola à Zosimo Innocentii successore scripta, de qua ob temporum injuriam nihil hodie superest, præter quædam apud scriptores fragmenta, ita de Romano illo Pontifice verba facit: *Africanorum Conciliorum Decretis sententiæ suæ robur adnexuit, & ad impiorum detruncationem gladio Petri dexteris omnium armavit Antistitum.* Quo pacto omnium Antistitum, nisi eorum omnium fuisset caput, sed unus quidam ex Episcopis aut Primatibus? Clariùs in Chronico ad annum 420. idem S. Prosper hæc scribit: *Concilio apud Carthaginem habito ducentorum ac septemdecim Episcoporum, ad Papam Zosimum Synodalia Decreta perlata, quibus probatis, per totum mundum hæresis Pelagiana damnata est.* Ea verba, per totum mundum, observentur pendentia à comprobatione Zosimi Pontificis. Quæ verba ritè fuerunt expensa à doctissimo Gallicorum Episcoporum conventu, habito anno 1653. coram Julio Cardinali Mazzarino, supremo Christianissimi Regis Ludovici XIV. ministro, per occasionem diplomatis ab Innocentio X. editi in quinque opinionum capita Cornelii Jansenii Iprensis Episcopi, sicuti liquet ex Actis illius conventus: qui Præfules idcirco litteris, gravitatem, Religionis studium, summisionemque spirantibus (c) ad Pontificem scriptis, ejus definitiones ceu Spiritus sancti voces acceperunt. Id verò leviter tetigisse mihi satis sit, ad refellendam calumniam, quam ornatu jo-

cula-

culari Suavis in orchestram de more deducit. De cætero, Pontificis Romani eminentia, quocumque tempore Ecclesiæ perspecta, eam obtinet luculentiorum testium eruditiorumque propugnatorum copiam, ut insipientiæ mihi verteretur, si ad argumentum adeò jam perpensum diverterem. Ad operis mei seriem regrediar.

(c) *Datis 15. Julii, an. 1653.*

7. Postremo loco in ea Sessione, Regis Galliæ libello, de quo supra diximus, responsum est. Et enim quemadmodum Henrici consilium fuerat, ut is non tam legationem exhiberet Concilio, quam apologiam generi Christiano; eaque propter postea neminem miserat, qui reddendam statuto die responsionem acciperet, quòd illam non habere cupiebat, prævidens, per eam suæ oppositam apologiæ, ipsius nervos labefactatum iri; ita ex adverso Synodus sollicitè studuit responsum etiam non audienti reddere, ut illud postea universus orbis audiret. Hæc autem ejus summa fuit, „Mirum in modum gavissimè fuisse Synodum in præterita Sessione, tum ob recentem Episcoporum, Principum, & Septemvirorum qui convenerant frequentiam, tum ob honorificas legationes Cæsaris ac Ferdinandi, suorum regnorum Bohemiæ & Hungariæ nomine; tum etiam quòd per litteras ex Polonia & Lusitania nuntiabatur, ab illis pariter religiosissimis Regibus missionem suorum Oratorum parari. Eadem pia Christianissimi Regis officia fuisse Synodum sibi pollicitam: cum enim adeò clarescent Gallorum Regum in Ecclesiæ Catholicæ merita, & ipse Henricus nihilo minor suis majoribus haberetur seu pietate in Deum, seu studio Religionis, seu animi magnitudinis; spes erat, eum tutelæ firmissimè illi Concilio futurum. Sed cum ibi Regis nuntius adfuisset, cum ipsius litteris ac libello, ab eorum tenore gravem molestiam ac sollicitudinem fuisse Patribus incussam; non quòd ea plurimum reverentiæ erga sacrum illum Conventum non continerent, sed quia difficultas inde objici visa est, unde auxilium sperabatur. Verum, etsi propter quasdam causas, pravasque opiniones Regis animus exulceratus appareret; non tamen idcirco abjici à Synodo spem, quam in Deo, Oecumenicarum Synodorum summo Præside, & in suorum actionum, animorum finiumque conscientia collocabant, ab ipso Rege perpensis iis, quæ ipsius dignitas postulabat, & quorum Christiana Respublica indigebat, amantissimas Patrum cohortationes minus rectis aliorum consiliis prælatum iri. Tum ampla necessitas exponebatur, quæ ad celebrandam Synodum urgebat Ecclesiam: „Patres eò con-

„compertum erat, consensisse Patres, ut privato Regis nuntio liceret quidquid sibi libuisset exponere, cunctis patienter intenteque audientibus. „Quòd si Galliæ Antistites (quod minimè credendum erat) suo deessent officio per absentiam rationi dissentaneam, non ideò Concilio dignitatem auctoritatemque Oecumenici defuturam. „Fuisse illic primò legitimè coactum, deinde legitimè repositum: Ecclesiam Christi, instare ejusdem tunicæ inconsultis, unam atque individuum esse. Quòd autem ad eam partem spectabat, in qua minitabatur Rex, quædam remedia se adhibiturum, à suis majoribus usurpata: Synodum sibi persuadere non posse, ea esse illius intima animi sentia, ut quòd ob validissimas causas inclyti ejus decessores abstulerant, velit ipse renovare, cum tanta Ecclesiæ perturbatione, cum tam scæda sui nominis macula, cum jacturâ beneficiorum omnium, quæ majores ipsius & ipse pariter acceperant tam copiosè & à superioribus & ab vivente Pontifice. Par esse, ut Rex animo recoleret, si à quovis mortalium, quæcumque is agat, communi utilitati sunt conformanda, longè arctius eâ obligatione teneri Principes; quippe constitutos à Deo in tam celsa gradu non ad privatum ipsorum, sed ad publicam omnium utilitatem. Admonebantur denique Episcopi Galliæ officii sui erga summum Pastorem Concilium indicentem, & erga collegas suos, à quibus eo invitabantur; ac Regi proponebatur parentis pietas, qui missis & gravissimis Episcopis, & præstantissimis Oratoribus, in eadem urbe illam synodum promovet. Hac ratione studerunt Patres in hisce responsis eam moderationem servare, quam difficilem tam conducibilem in controversiis cum Principibus, reverentiæ ac libertatis, benevolentia & correctionis.

CAPUT X.

Decreta de Sacramentis Penitentia & extrema Unctionis ad decimam quartam Sessionem parata; & super his errata Suavis.

1. Futura Sessio, quò die præstituto celebraretur, plurimum impensum est curæ iis, quæ opus erant expediendis, cum experientia compertum esset, impensam temporis conceptam prius opinione semper ampliorem evadere. In libello qui singulis tradebatur, hæreticorum articuli de Sacramentis Penitentia & extrema Unctionis exscripti erant, ut examini subicerentur: inde jacta sunt fundamenta ad sententias statuendas.

Articuli de Penitentia erant hujusmodi:

2. „Penitentiam non esse propriè Sacramentum ad reconciliationem pro lapsis post Baptismum à Christo institutum; nec rectè à Patribus, secundam tabulam post naufragium appellari: sed Baptismum verè esse ipsum Sacramentum Penitentia.

3. „Non esse tres Penitentia partes, Contritionem, Confessionem & Satisfactionem: sed duas tantum, terrores scilicet incussos conscientia, agnito peccato, & fidem conceptam ex Evangelio, vel absolutione, quâ credit quis sibi per Christum esse remissa peccata.

4. „Contritionem, quæ paratur per discussionem, collectionem & detestationem peccatorum, non præparare ad gratiam Dei, nec remittere peccata; sed potius facere hominem hypocritam, & magis peccatorem, eamque contritionem dolorem esse coactum, & non liberum.

5. „Confessionem sacramentalem secretam Juris Divini non esse: nec apud antiquos Patres ante

„Con-

Concilium Lateranense ejus factam fuisse mentionem; sed publica tantum poenitentia.

6. „Enumerationem Peccatorum in confessione non esse necessariam ad illorum remissionem sed liberam; & tantum hac ætate utilem ad erudiendum poenitentem, & consolandum; & olim fuisse ad satisfactionem canonicam imponendam: nec necessarium esse, confiteri omnia peccata mortalia, utpote occulta, & quæ sunt contra ultima duo Decalogi præcepta: sed neque ullas circumstantias peccatorum, quas homines otiosi excogitarunt: velleque omnia confiteri esse, nihil relinquere Divinæ misericordiae ignoscendum; unò nec licere confiteri venialia.

7. „Confessionem omnium peccatorum, quam Ecclesia faciendum præcipit, esse impossibilem, traditionemque humanam, à piis abolendam: neque confitendum esse tempore Quadragesimæ.

8. „Abolutionem Sacerdotis non esse actum judiciale, sed nudum ministerium pronuntian- di & declarandi, remissa esse peccata confitenti, modò credat se esse absolutum; etiam si non sit contritus, aut Sacerdos non seriò, sed joco absolut: imò etiam sine confessione peccatoris Sacerdotem eum absolvere posse.

9. „Sacerdotes non habere potestatem ligandi & solvendi, nisi Spiritus sancti gratia & charitate sint præditi. Et non eos solos esse ministros abolutionis; sed omnibus & singulis Christianis esse dictum: Quæcumque solveritis super terram, erunt soluta & in cælo. Quorum verborum virtute absolvi possunt peccata, publica quidem per correptionem, si correptus acquieverit; secreta verò per spontaneam confessionem.

10. „Abolutionis ministerium, etsi contra prohibitionem Superioris absolvat, verè nihilominus absolvi à culpa, & coram Deo: idè casuum reservationem non impedire abolutionem: nec Episcopos habere jus eos sibi reservandi, nisi quoad externam politiam.

11. „Totam poenam & culpam simul remitti semper à Deo; satisfactionemque poenitentium non esse aliam, quam fidem, quæ apprehendunt Christum pro eis satisfecisse: ideoque satisfactiones canonicas quondam, exempli causâ, vel disciplinae, vel probandi fideles causâ fuisse à Patribus institutas, & in Concilio Nicæno exortas, numquam autem ad remissionem poenæ.

12. „Optimam poenitentiam esse novam vitam, poenisque temporalibus à Deo inflictis minimè satisfieri; sed neque voluntarie susceptis, ut jejuniis, orationibus, eleemosynis, & aliis bonis operibus non præceptis à Deo, quæ supererogationes vocantur.

13. „Satisfactiones non esse cultus Dei, sed traditiones hominum, doctrinam de gratia & vero Dei cultu, atque ipsum beneficium mortis Christi obscurantes: & fictiones esse, quod virtute clavium æterna supplicia in poenas temporales commutentur, cum illarum non sit munus poenas imponere, sed abolere.

Sequebantur quatuor de postrema Unctione articuli, in nimirum:

14. „Extremam Unctionem non esse Sacramentum novæ Legis à Christo institutum, sed ritum tantum acceptum à Patribus, aut figmentum humanum.

15. „Extremam Unctionem non conferre gratiam, neque remissionem peccatorum; sed neque allevare infirmos, qui olim per gratiam curationum sanabantur: atque ideo eam cum primitiva Ecclesia cessasse, sicut & gratiam curationum.

16. „Extremæ Unctionis ritum & usum non observari ab Ecclesia Romana juxta B. Jacobi Apo-

stoli sententiam ideoque eum mutandum esse; posseque à Christianis absque peccato contemni.

17. „Extremæ Unctionis ministerium non esse solum Sacerdotem: Presbyterosque Ecclesiæ, quos B. Jacobus adducendos ad infirmum unguendum hortabatur, non esse Sacerdotes ab Episcopo ordinatos, sed ætate seniores in quavis communitate.

18. De fundamentis, supra quæ stabilienda erant sententia, idem repetebatur, quod ante præcedentem Sessionem injunctum fuerat; nimirum, ut ea forent sacre Litteræ, Apostolicæ traditiones, Concilia comprobata; Constitutiones auctoritatesque Romanorum Pontificum, ac SS. Patrum, & Ecclesiæ consensus. Etenim non modo in cunctis Fidei sanctionibus loca maximè propria atque intima sunt quæ ab auctoritate petuntur; sed præcipuè in rebus, quæ tunc tractabantur, de Sacramentis in aperto erat, cuncta pendere ab arbitraria Dei institutione, nulla fere humanæ ratiocinationi relicta opera, quæ certas ipse per se consecutiones conficeret.

Tria deinde cuncti admonebantur; Ut breviter verba facerent; Ut inutiles quæstiones præciderent: Ut in protervis contentionibus haud persistenter. Monita sanè numquam satis inculcata, ubi disputationis argumenta perampla sunt, & qui disputant, subtilioris ingenii. In eodem libello dicendi ordo præscriptus, paucis adjectis ad ea quæ in antea Sessione fuerant statuta, hoc est, ut primus ad differendum locus daretur Theologi à Pontifice missis, tum iis qui à Cæsare, dein qui à Regina Maria, Belgii moderatrice; postea verò iis, qui cum septemviris erant: quintus locus Clericis non Regularibus pro susceptæ laureæ tempore; postremus Regularibus, pro Familiarum antiquitate.

In fine memorati libelli indicebantur diebus singulis confessus bis habendi, quibus horæ tres matutino, totidem pomeridiano tempore infumerentur.

19. Suavis per hæc veritates sibi viam sternit ad aperiendum suis calumniis aditum. Scribit præfertim: *Ab ea præscriptione deducendi consecutiones ex illis quinque locis jam recensitis, nec dicendi prolixitatem, nec vanitatem quæstionum fuisse sublatam: quin potius ad majores abusum occasionem præbitam. Nam si more Scholastico locuti essent, saltem in argumento persistissent, & integra dissertatio seria fuisset ac severa: sed hac nova dicendi ratione, quam positivam vocant (quæ vox Italica est, à simplici vestitu, absque supervacaneo ornatu) in ineptias dilabebatur.* Prætermitto, hunc loquendi modum in ea Sessione minimè coeptum præscribi; sed eundem prorsus in superiore servatum, sicuti ibi narravimus. Ad rem ipsam accedamus. Consuetum apud Philosophos effectum est, Rectum esse regulam obliqui; sed ob contrariam, non ob consimilem rationem, propterea quod obliquum intelligimus id quod recedit à recto. Ita plane distorta Suavis affectio: pro regula qua quidem quam comprobet improbetve, rectam Synodi mentem habet: quamdiu res tractandæ auctoritatis simul ac rationum trutinam, adeoque Scholasticum dicendi modum postulabant, illam tanquam sophisticam, vanam & commentitiam ipsè derisit: ubi Synodus peculiare ob causas innot rationem agendi, quam positivam appellant, & quam idem antea desideratam à se indicabat; Scholastica suos quibus oculos in seriam ac severam, altera in seminarium ineptiarum transformatur. Sed ea profectò ineptiarum origo Suavis animo fuit, qui voluit adeo stultè ipsius etymon excogitare, de quo longe verius quam paulò ante idem ipse dixerat de fide publica, Protestantium securitati à Concilio data, licere

licere ea verba proferre, *Vel ipsi. Pedagogi id irridebant.* Quo pacto misellus homo tam fœde lapsus est; ut illam etymologiam ex Italica voce deduxerit *vestitus positivus*, hoc est simplicis, & absque supervacaneo ornatu.

20. Sua confusus audacia se persuasurum putavit, adeo indubitatum Lutheri sententiam esse, quæ dixit, à Scholastica Theologia non nisi supervacaneum ornatum adijci Positivæ, ut voluerit *positiva Theologia nomen* inde deduci. At verò quam magno Scholastica sit in pretio, & ob validissimum adjumentum, & ob utilissimam lucem ad propugnanda atque intelligenda Fidei mysteria, nemo est qui nesciat, nisi volumina Doctorum omnium Catholicorum adversus hæreticos recentes ignoret. Quoniam pacto Suavis libido sui fellis undique in Ecclesiam evomendi prohibuit, ne ipsius memoriæ recurreret vetustissima & cunctis obvia distinctio legis *naturalis & positivæ*: cum hæc posterior ita nuncupetur, quia obligatio quam affert, in ipsius rei immutabili naturâ non fundatur, sed in sanctione scripta, & posita pro arbitrio sive Dei sive Magistratus humani? Profectò secundum hanc significationem usurpatum est hoc vocabulum *legis positivæ* à S. Thoma in prima secundâ, quæst. 45. art. 4. ante quadringentesimum annum; atque eodem pacto dicitur *Theologia positivæ* ea, quæ restringitur ad consideranda quæ scripta & posita sunt in sacris voluminibus; non autem speculatur rationes in rerum naturis infixas, & non positas ab hominum voluntate, quæ sunt scriptorum dicta, & quas unâ cum sacris testimoniis sibi adhibet Scholastica Theologia: quin etiam Italicum idioma, à quo Suavis tamquam ab originario fonte hanc vocem *positiva* inscite derivat, illam vere traxit à Latino, eademque apud veteres est in usu, non secundum significationem, quam illi Suavis tribuit, (a) sed secundum eam, qua usi fuerunt Jurisperiti, & S. Thomas à nobis laudatus. Contra verò, loquendi formula, qua Itali *positivum* nominant vestitum, modico civi non Proceribus convenientem, recens est, & inducta pariter habito ad linguam Latinam respectu; sed per analogiam, ductam ab alia significatione illius vocis apud Latinos, hoc est à veterum Grammaticorum usu, qui nomina adjectiva dividunt in positiva, comparativa, & superlativa; quemadmodum liquet non modo ex Donato, S. Hieronymi magistro, sed ex Palæmone, quem Tiberio æqualem Suetonius narrat, adeoque plura ante sæcula quam sermo Italicus existeret: quia verò nomina positiva in hac triplici classe significationem minus nobilem ac sublimem sortiuntur; hinc deducta est meta, hora ad vestes, aliamque suppellectilem, quæ nihil supra communem conditionem excedunt.

(a) Vide Vocabularium Italicum Florentina Academia, & allata ibi testimonia.

21. E Grammaticis erratis progreditur Suavis ad historica mendacia, & exponit lectoribus rationem, qua Theologi sententias pronuntiarunt; utique vocibus adeò indecoris, perinde ac si cœtus ille solum ex quibusdam nugatoribus, nullius doctrinæ, plurimæque arrogantia coaluisset; & quasi nunc cum admiratione passim non volverentur Opera Melchioris Cani, Alfonso Salmeronis, Ruardi Tapperi, Alfonso de Castro, præter Joannem Gropperum, Jacobum Lainium, Ambrosium Pelargum, aliosque complures viros doctissimos, qui Synodo per id tempus interfuere, missi alii à Pontifice, alii à Cæsare, alii ab ejus sorore Maria Regina, Belgium moderante, alii à florentissimis Religiosorum Ordinibus & Academicis, & alii secum adducti ab Imperii Septemviris, aliisque præclarissimis Episcopis. Sed ridiculum planè est, quod ubi

Hist. Concil. Trid. Pars II.

illum integrum cœtum tam vilè tam contemptum habuit, paulò post varios ex eodem conventu inducit, subtiliora quæque & abstrusiora promentes, quæ illis succurrant adversus singulos Canones jam digestos: tum verò sibi esse in pretio Theologorum sapientiam ostendit. Proinde, si Suavi credimus, cum illi ad comprobandas Catholicas doctrinas, ac postea in Concilio sancitas, loquebantur, Apulejii metamorphosim subibant; cum eisdem doctrinis adversari volebant, formam pristinam resumebant.

22. Atque eo usque prolabitur ejus audacia, ut affirmare non vereatur, nihil penè aliud ad rem prolatum, quo probaretur, Poenitentiam esse Sacramentum, nisi Concilium Florentinum. Fierine potuit, ut illa Synodus, in qua de hoc dogmate cum Latinis Græci conveniebant, tametsi ab Ecclesia Latina supra quingentos & septuaginta annos sejuncti, aut temerè, & sine fundamento hunc articulum pronuntiaverit, aut omnis de hujusmodi fundamenti notitia tam citò, nimirum paulò post annum centesimum, evanuerit? Fierine potuit, ut etiam fortuito, & sine gravibus apertisque rationibus, per Academiæ evulgatis, in eandem doctrinam convenirent quinto ante sæculo Magister Sententiarum, S. Thomas, & universa Schola, alioquin adeo divisa, ubicumque quæstionis dubitatio concertationibus locum dedit? Quin etiam cum probationes adeò validæ, adeoque cunctis manifestæ suppeterent, qui potuit fieri, ut in tanto & tam selecto conventu, cunctorum ingenii hæc prorsus laterent? Profectò memoriâ retinuisse ea saltem verba Evangelii, ut quæ in eodem Decreto tunc confirmato legebantur. Sed insuper quo pacto accidit, ut ex illis nemo viderit definitionem Lucii III. Romani Pontificis, quæ habetur in cap. *Ad audientiam*. sub titulo, *De hæreticis* trecentis fere annis ante Florentinum Concilium scriptam, & à quovis Pontificii juris mediocriter perito perlectam? Igitur nemo aderat tot inter eruditos viros, cui umquam occurrerit illud S. Ambrosii dictum, (b) *Cur baptizatis, si per hominem peccata remitti non licet? in Baptismo enim utique remissio peccatorum omnium est: neque interest, utrum per Poenitentiam, an per Lavacrum hoc sibi jus datum Sacerdotes sibi vindicent; idem in utroque mysterio est?* Nemini verba illa Chrysostrami de Sacerdote: (c) *Neque enim solum cum nos regenerant, sed etiam postea condonandorum nobis peccatorum potestatem obtinent?* Et illa alia, (d) ubi formulis tam honorificis confert auctoritatem Sacerdotis cum Regia, eamque illi præfert; quoniam etsi Rex vestium splendore, solique majestate, unde profert sententias, antecellat; *Tamen* (sic ille differit) *Rex rerum terrenarum administrationem sortitus est, nec ultra potestatem hanc præterea quidquam habet auctoritatis. Verum Sacerdoti thronus in cælis collocatus est, & de cælestibus negotiis pronuntiandi habet auctoritatem. Quis hoc dicit? ipse cælorum Rex: Quæcumque ligaveritis super terram, erunt ligata & in cælis, & quæcumque solveritis super terram, erunt absoluta & in cælis. Quid cum tanto honore conferri possit? à terra judicandi principalem auctoritatem sumit cælum: nam judex sedet in terra, Dominus sequitur servum, & quidquid hic in inferioribus judicavit, ille in supernis comprobatur?* Nemini, quæ sanctus Augustinus ad Honoratum ita inscribit: (e) *An non cogitamus, cum ad istorum periculorum pervenitur extrema, nec est potestas ulla fugiendi, quantus in Ecclesia fieri soleat ab utroque sexu, atque omni ætate concursus, aliis Baptismum flagitantibus, aliis reconciliationem, aliis etiam poenitentia ipsius actionem, omni-*

bus consolationem, & Sacramentorum confectionem & erogationem? Magnum enim verò infortunium illorum Doctorum fuit, qui, cum è tam remotis terrarum Orbis regionibus eò convenissent; de rebus adeo gravibus disceptaturi in tam augusto theatro, ubi tanti ponderis res agebatur, post impensum ad id diuturni studii laborem, nequaquam offenderint in hæc & alia plurima testimonia sanè pernota, quibus probatur, pœnitentiam esse Sacramentum delens peccata, & gratiam conferens, adeo ut præter Florentinæ Synodi testimonium non nisi paleas attulerint, sicut Suavis narrat, dum campus triticeis frugibus abundabat.

(b) Lib. 1. de Pœnit. c. 7.

(c) Lib. 3. de Sacerdotio.

(d) Homil. 5. de Verbis Isaie.

(e) Epist. 180.

23. Sed veram rei narrationem prosequamur. Conflueverant interesse Theologorum congressibus Oratores Septemvirii Brandeburgensis, qui post Cæsareos confidebant; intervenere pariter Ducis Wirtembergensis Oratores privatim, antequam legationis litteras protulissent, ut agendi rationem inspicerent, audirentque fundamenta doctrinæ; tum etiam Macarius Chienensis Theſſalonicæ Archiepiscopus, Græco ritu initiatus, cui post Latinos Archiepiscopus sedes data: verum ut ad confessum admitteretur, exegerunt ab illo patres disertam Fidei Catholicæ & obedientiam erga Romanum Pontificem professionem, utpote qui à Constantinopolitano Patriarcha schismatico institutus fuerat.

Ingens equidem volumen conficerem, si vellem hic recensere vel ea dumtaxat, quæ cum sententiis ibi dictis, testimoniisque productis, tum à minoribus tum à majoribus Theologis, in Acta compendio relata sunt. Sibi quisque merito persuadere potest, quidquid eximii de hoc argumento apud controversiarum de Religione scriptores extat, id omne ab egregiis illis viris fuisse productum: quædam magis singularia perstringam, quibus palam fiat seu sententiarum discrepantia in consiliis ante Sessionem habitis, seu Patrum mens in aliquo Decreto.

24. Didacus Lainius, qui primò loco inter minores Theologos sermonem habebat, damnans posteriolem secundæ articuli partem, dixit: Sacramento esse necessaria pœnitentiam, timorem, dilectionem, contritionem, absolutionem. Dilectionem pariter tamquam necessariam enumeravit Jacobus Ferrusius Hispanus, Segoviensis Episcopi Theologus, & per hoc eundem articulum improbat causatus, solis terroribus minimè contineri dilectionem, quæ absolute necessaria est, cum Christus pronuntiaverit: *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum*: &, *dilexit*, inquit, per præteritum, quia dilectio remissionem antecessit. Et Apostolus: *Tristitia quæ est secundum Deum* (hoc est, interpretabatur Ferrusius, secundum Deum dilectum) *operatur pœnitentiam in salutem*. Et cap. 2. ad Romanos: *Benignitas Dei vos adducit ad pœnitentiam*. Unde S. Augustinus ait: *Absque amore gratia non datur*. Idcirco exigebat is ante omnia primam quadam, ut vocant, motionem in Deum, ad quam significandam ea Scripturæ verba dicerentur: *Convertite nos Domine ad te*. &, *Ego stō ad januam, & pulso: Vos semper Spiritui sancto resististis*. &: *Extendi manum meam, & non fuit qui adspiceret*. Postea verò actum Fidei, unde scriptum erat: *Accedentem ad Deum oportet credere*. &, *Sine fide impossibile est placere Deo*. Hinc oritur, ajebat ille, in homine peccatorum detestatio, affurgitque in spem animus, & amoris initium habetur; inde verò primam gratiam Deus

infundit: qui tamen amor naturalis non est, sed à Divina gratia efficitur; tamen naturalis amor ad id etiam conferat. Ita Ferrusius.

25. At Melchior Avosmedianus, tunc Pacensis Episcopi Theologus, postea verò, regressus ad Pii Concilium; Guadicensis Episcopus, dixit, Prius nos propter pœnæ metum dolere, dein propter Deum; postea verò, ajebat, peccata confitemur. Et Bernardus Colloredus Dominicanus, Foroliviensis Episcopi Theologus, tamquam necessaria numeravit timorem, detestationem ac fidem, ex qua spes oriatur, & ab hac dilectio. Eiusdem sententiæ fuit Franciscus Contreia ex Ordine Minorum Observantium. Et reverà, quantum ex Actis conicio, Theologorum mens erat, ut error hæreticorum damnaretur, tamquam inhonestum improbantium pœnæ timorem; non item ut ferrent sententiam de Scholastica quæstione, an hujusmodi timor non solùm absque Contritione animi perfecta (de quo controversia vix fuit, sicut patebit) sed etiam absque eo quòd ullus excitetur amor imperfectus, sufficit ad peccatorum remissionem in Sacramento. Id verò clarè liquet ex ipsa probatione Concilii, quæ hujus articuli doctrinam firmat, capite quarto; nimirum Ninivitarum pœnitentiam ex timore profectam ipsis profuisse; cum certum esset eo tempore, quo Sacramento Pœnitentiæ adhuc non extabat, eam formidolosam pœnitentiam minimè suffecisse per se ipsam ad peccatum delendum; sed vim tantummodò habuisse ad impetrandam novam gratiam, cujus ope adjiceretur charitatis affectus, quem omnes necessarium fuisse fatentur ante novam legem ad justitiam recipiendam.

26. In Patrum conventu id pauci attigerunt. Aliquod dumtaxat vestigium comperio opinionis negantis necessitatem amoris, in iis quæ Granatensis disputavit. At verò Joannes Æmilianus, Hispaniensis Tudetanus Antistes, extremum oppositæ sententiæ tenuit: hoc est, opus esse contritione perfectâ; nec tamen hinc argui, per Sacramento peccata non remitti, quippe quæ Sacramento jam invenit remissâ præeuntis Contritionis efficacia: quidem, ajebat, ipsa Contritio id præstat virtute Sacramenti, cujus votum in ea continetur.

Præterea oportet scire, postea Decretis doctrinam complexis verba hæc fuisse adjecta: *Illam Contritionem, quam Theologi Attritionem vocant, quòd imperfecta sit, & solum vel ex turpitudinis peccati consideratione, vel ex gehennæ & pœnarum metu, qui servilis timor dicitur, concipiatur, si voluntatem peccandi excludat, & dolorem qualemcunque de commissis delictis exprimat, statuit hæc sancta Synodus, & declarat, non solum non facere hominem hypocritam, & magis peccatorem (ut quidam blasphemare non verentur) verum etiam sufficere ad Sacramenti hujus constitutionem, ac donum Dei esse, & Spiritus sancti impulsu verissimum, non ad hoc quidem inhabitantis, sed tantum moventis, quo pœnitens adjutus, cum sine aliquo dilectionis in Deum motu esse vix queat, viam sibi ad justitiam munuit, & per eum ad Dei gratiam facilius impetrandum disponitur*. Sed laudatus Episcopus monuit, falsò dici, hujusmodi dolorem sine amore vix unquam concipi posse: quod autem hæc Attritio satis esset Sacramento constituendo, ita ut homini attrito deleantur peccata Absolutionis supervenientis vi, variare auctorem sententias, adeoque id esse tolendum: quamobrem Decretum, sicuti nunc extat, reformatum est, & prout à nobis referetur.

27. Canon quoque paratus fuerat, ubi damnabatur, quisquis negaret, Contritione, quæ pœnitens Divinâ gratiâ per Christum cooperante dolet de peccatis propter Deum, cum proposito confitendi & satisfaciendi, remitti peccata. Sed Balthasar Eredia Calaritanus Archiepiscopus admonuit, cum ea esset Cajetani & Adriani sententia, damnamandam non esse.

Nec parum disceptatum, quæ ratione actus pœnitentis declarandi essent partes Sacramenti, nihil ob id perstrictâ Scoti sententia, cui neque pariter officere voluerat Synodus Florentina: ac postremò ea ratio fuit adhibita, quæ habetur in capite tertio doctrinæ, & in canone quarto, & quas afferemus.

28. Reliqua etiam per singulas partes sæpius expensa sunt, tam accuratè, ut fidem superet. Atque inter cetera contigit, ut post censuras notasque minorum Theologorum Legatus iterum Patres cohortatus fuerit ad brevitati studendum, illius necessitate patefacta; (f) sed simul contestatus, id cujusque arbitrio liberum relinqui: & quòd festinaretur, proposuit, ut ex dictis censuris & adnotationibus Decreta Canonesque doctrinæ conformarentur, quæ postmodum ad superiorem confectum, sed sine anathemate, & cum dubitatione referrentur. Assensere Tridentinus, Septemvirii, & complures Archiepiscopi; sed Petrus Guerrerus, Archiepiscopus Granatensis, ubi ex ordine dicendum ipsi fuit, acriter repugnavit, cum animadvertisset, potiora interdum à Patribus quàm à minoribus Theologis observari; ac proinde manum operi non imponendam, nisi exacta consultatio præcessisset, & absque periculo vitiosæ operis formæ. Quoniam verò quidam alii, celeritatis studiosi, aliter sentiebant, res urnæ commissa; in qua paria utrique suffragia numerata, hoc est: viginti quatuor ex utraque partium, excepto Archiepiscopo Græco, qui non nisi per interpretem dicta percipiebat, nec ferebat sententiam, & Calaritano, qui pendens animi fuit. Quare rursus, plurimis hinc & isthinc rationibus adductis, nova suffragatio habita est, & vicit Granatensis opinio. Usque adeò servabatur illæ Patrum libertas contra Legati sententia, vel in modicis rebus & arbitrario statuendis; tantumque curæ impendebatur iis deliberationibus, quibus Suavis nititur fidem adimere, quasi coactis atque neglectis.

(f) In Cætu generali, 5. Novembris.

Per hoc prolixum & accuratum examen, duodecim ibi rerum capita stabilita, quibus doctrina traderetur, & novemdecim Canones, quibus errores procriberentur. Novempriora capita, quibus priores quindecim Canones respondent, agunt de Pœnitentiâ; decimum ac duodecimum caput, quibus postremi quatuor Canones conformantur, de extrema Unctione loquuntur. Proœmium hujusmodi fuit: „Quamvis in Decreto de Justificatione „multus fuerit de Pœnitentiâ Sacramento, propter locorum cognationem, necessariâ quadam „ratione sermo interpositus; tanta nihilominus „circa illud nostrâ hac ætate diversorum errorum „est multitudo, ut non parum publicæ utilitatis „retulerit, de eo exactiorem & pleniorum definitio nem tradidisse; in qua demonstratis & convulsis, Spiritus sancti præsidio, universis erroribus, Catholica veritas perspicua & illustris haret, quàm nunc sancta hæc Synodus Christianis „omnibus perpetuò servandam proponit. „

29. Primum verò Caput erit: „Si in regeneratis „omnibus gratitudo erga Deum esset, ut justitiam „in Baptismo, ipsius beneficio & gratiâ susceptam,

„constanter tuerentur; non fuisset opus, aliud „ab ipso Baptismo Sacramentum ad peccatorum „remissionem esse institutum. Quoniam autem „Deus, dives in misericordia, cognovit figmentum nostrum; illis etiam vitæ remedium contulit, qui sese postea in peccati servitute & damnationis potestatem tradidissent, Sacramentum, videlicet Pœnitentiæ; quo lapsis post Baptismum beneficium mortis Christi applicatur. Fuit quidem Pœnitentiâ universis hominibus, qui se mortali aliquo peccato inquinassent, quovis tempore ad gratiam & justitiam assequendam necessaria; illis etiam, qui Baptismi Sacramento ablui petivissent, ut, perversitate abjectâ & emendatâ, tantam Dei offensionem cum peccati odio & pio animi dolore detestarentur. Unde Prophetæ ait: *Convertimini, & agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris: & non erit vobis in ruinam iniquitas*. Dominus enim dixit: *Nisi pœnitentiam egeritis, omnes similiter peribitis*. Et Princeps Apostolorum Petrus, peccatoribus Baptismo initiandis pœnitentiam commendans, dicebat: *Pœnitentiam agite, & baptizetur unusquisque vestrum*. Porro nec ante adventum Christi Pœnitentiâ erat Sacramentum, nec est post adventum illius cuiquam ante Baptismum. Dominus autem Sacramentum Pœnitentiæ tunc præcipuè instituit, cum à mortuis excitatus, insufflavit in discipulos suos, dicens: *Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta sunt*. Quo tam insigni facto, & verbis tam perspicuis, potestatem remittendi & retinendi peccata ad reconciliandos fideles, post Baptismum lapsos, Apostolis, & eorum legitimis successoribus fuisse communicatam, universorum Patrum consensus semper intellexit: & Novatianus, remittendi potestatem olim pertinaciter negantes, magnâ ratione Ecclesia Catholica tamquam hæreticos expulsi, atque condemnati. Quare verissimum hunc illorum verborum Domini sensum sancta hæc Synodus probans & recipiens, damnat eorum commentitias interpretationes; qui verba illa ad potestatem prædicandi verbum Dei, & Christi Evangelium annuntiandi, contra hujusmodi Sacramenti institutionem falsò detorquent. „

30. Secundum: „Ceterum hoc Sacramentum „multis rationibus à Baptismo differre, dignoscitur: nam præterquam quòd materiâ & formâ, quibus Sacramenti essentia perficitur, longissimè dissidet; constat certè, Baptismi ministrum judicem esse non oportere, cum Ecclesia in neminem judicium exerceat, qui non prius in ipsam per Baptismi januam fuerit ingressus. Quid enim mihi, inquit Apostolus, de iis, qui foris sunt, judicare? Secus est de domesticis Fidei, quos Christus Dominus lavacro Baptismi, sui corporis membra semel effecit. Nam hos, si se postea crimine aliquo contaminaverint, non jam repetito Baptismo ablui, cum id in Ecclesia Catholica nullâ ratione liceat, sed ante hoc tribunal, tamquam reos, sisti voluit: ut per Sacerdotum sententiam non semel, sed quoties ab admisis peccatis ad ipsum pœnitentes confugerint, possent liberari. Alius est præterea Baptismi, & alius Pœnitentiæ fructus. Per Baptismum enim Christum induentes, nova prorsus in illo efficiuntur creatura, plenam & integram peccatorum omnium remissionem consequentes. Ad quam tamen novitatem & integritatem per Sacramentum Pœnitentiæ, sine magnis nostris fletibus & laboribus, Divina id exigente justitia, pervenire nequaquam possumus: ut meritò Pœnitenti-

tia laboriosus quidam Baptismus à sanctis Patri-
bus dictus fuerit. Est autem hoc Sacramentum
Pœnitentiæ lapsis post Baptismum ad salutem ne-
cessarium, ut nondum regeneratis ipse Baptismus.

31. *Tertium docet:* " Sacramenti Pœnitentiæ
formam, in qua præcipue ipsius vis sita est, in
illis Ministri verbis positam esse: Ego te absolvo,
&c. quibus quidem de Ecclesiæ sanctæ more præ-
ces quædam laudabiliter adjunguntur: ad ipsius
tamen formæ essentiam nequaquam spectant, ne-
que ad ipsius Sacramenti administrationem sunt
necessariæ. Sunt autem quasi materia hujus Sa-
cramenti ipsius pœnitentis actus, nempe Con-
tritio, Confessio, & Satisfactio. Qui quatenus
in pœnitente ad integritatem Sacramenti, ad
plenamque & perfectam peccatorum remissionem
ex Dei institutione requiruntur, hac ratione pœ-
nitentiæ partes dicuntur. Sanè verò res & effe-
ctus hujus Sacramenti, quantum ad ejus vim &
efficaciam pertinet, reconciliatio est cum Deo,
quam interdum in viris piis, & cum devotione
hoc Sacramentum percipientibus, conscientiæ
pax ac serenitas cum vehemènti Spiritus consolati-
one consequi solet. Hæc de partibus & effectu
hujus Sacramenti sanctæ Synodus tradens, simul
eorum sententias damnat, qui pœnitentiæ par-
tes, incussos conscientiæ terrores, & fidem esse
contendunt."

32. *Quartum est de Contritione:* " Contritio, in-
quit, quæ primum locum inter dictis pœnitentis
actus habet, animi dolor ac detestatio est de
peccato commisso, cum proposito non peccandi
de cetero. Fuit autem quovis tempore ad impe-
trandam veniam peccatorum hic Contritionis
motus necessarius; & in homine post Baptismum
lapso ita demum præparat ad remissionem pecca-
torum, si cum fiducia Divinæ misericordiæ, &
voto præstandi reliqua, conjunctus sit, quæ ad
ritè suscipiendum hoc Sacramentum requiruntur.
Declarat igitur sancta Synodus, hanc Contritio-
nem, non solum cessationem à peccato, & vitæ
novæ propositum & inchoationem, sed veteris
etiam odium continere, juxta illud: Projicite à
vobis omnes iniquitates vestras, in quibus præ-
varicati estis, & facite vobis cor novum, & spi-
ritum novum. Et certè qui illos Sanctorum cla-
mores consideraverit: Tibi soli peccavi, & ma-
lum coram te feci: Laboravi in gemitu meo,
elavabo per singulas noctes lectum meum; Reco-
gitabo tibi omnes annos meos in amaritudine
animæ: & alios hujus generis, facile intelligit,
eos ex vehementi quodam antea actæ vitæ odio,
& ingenti peccatorum detestatione mansisse. Do-
cet præterea, etsi Contritionem hanc aliquando
charitate perfectam esse contingat, hominem-
que Deo reconciliare priusquam hoc Sacramen-
tum actu suscipiatur; ipsam nihilominus recon-
ciliationem ipsi Contritioni sine Sacramenti vo-
to, quod in illa includitur, non esse adscriben-
dam. Illam verò Contritionem imperfectam, quæ
Attritio dicitur, quoniam vel ex turpitudinis pec-
cati consideratione, vel ex gehennæ & pœna-
rum metu communiter concipitur, si volunta-
tem peccandi excludat cum spe veniæ, declarat
non solum non facere hominem hypocritam, &
magis peccatorem, verum etiam donum Dei esse,
& Spiritus sancti impulsum, non adhuc quid-
dem inhabitantis, sed tantum moventis, quo
pœnitens adjutus, viam sibi ad justitiam parat:
& quamvis sine Sacramento Pœnitentiæ per se
ad justificationem perducere peccatorem neque-
at; tamen eum ad Dei gratiam in Sacramento
Pœnitentiæ imperandum disponit. Hoc enim

timore utiliter concussi Ninivitæ, ad Jonæ præ-
dicationem plenam terroribus, pœnitentiam ege-
runt, & misericordiam à Domino impetrarunt.
Quamobrè falsò quidam calumniantur Catho-
licos scriptores, quasi tradiderint Sacramentum
Pœnitentiæ, absque bono motu suscipientium,
gratiam conferre: quod numquam Ecclesia Dei
docuit, nec sensit: sed & falsò docent, Contri-
tionem esse exortam & coactam, non liberam &
voluntariam.

33. *Quintum erat:* " Ex institutione Sacramen-
ti Pœnitentiæ jam explicata, universa Ecclesia
semper intellexit, institutam etiam esse à Domi-
no integram peccatorum confessionem, & omni-
bus post Baptismum lapsis jure Divino necessa-
riam existere: quia Dominus noster Jesus Chri-
stus, è terris ascensurus ad cœlos, Sacerdotes
sui ipsius Vicarios reliquit tamquam Præsides &
Judices; ad quos omnia mortalia crimina defe-
runtur, in quæ Christi fideles ceciderint; quò,
pro potestate clavium remissionis aut retentionis
peccatorum, sententiam pronuntiant. Constat
enim, Sacerdotes judicium hoc, incognitâ cau-
sâ, exercere non potuisse, nec æquitatem qui-
dem illos in pœnis injungendis servare potuisse,
si in genere dumtaxat, & non potius in specie
ac sigillatim sua ipsi peccata declarassent. Ex his
colligitur, oportere à pœnitentibus omnia pec-
cata mortalia, quorum post diligentem sui dis-
cussionem conscientiam habet, in confessione
recenseri, etiamsi occultissima illa sint, & tan-
tum adversus duo ultima Decalogi præcepta com-
missa, quæ nonnumquam animum gravius lae-
dunt, & periculosa sunt iis quæ in manifesto
admittuntur: nam venialia, quibus à gratia Dei
non excludimur, & in quæ frequentius labimur,
quamquam rectè & utiliter, citraque omnem
præsumptionem in confessione dicantur, quod
piorum hominum usus demonstrat; taceri tamen
citra culpam, multisque aliis remediis expiari
possunt. Verum, cum universa mortalia pec-
cata, etiam cogitationis, homines iræ filios &
Dei inimicos reddant; necessum est, omnium
etiam veniam, cum aperta & verecunda confes-
sione, à Deo querere. Itaque dum omnia, quæ
memoriæ occurrunt, peccata Christi fideles con-
fiteri student, procul dubiò omnia Divinæ mi-
sericordiæ ignoscenda exponunt. Qui verò se-
cus faciunt, & scienter aliqua retinent, nihil
Divinæ bonitati per Sacerdotem remittendum
proponunt. Si enim erubescat ægrotus vulnus
medico detegere quod ignorat, medicina non
curat. Colligitur præterea, etiam eas circum-
stantias in confessione explicandas esse, quæ spe-
ciem peccati mutant, quòd sine illis peccata ipsa
nec à pœnitentibus integrè exponantur, nec ju-
dicibus innotescant; & fieri nequeat, ut de
gravitate criminum rectè censere possint, & pœ-
nam, quam oportet, pro illis pœnitentibus im-
ponere. Unde alienum à ratione est, docere,
circumstantias has ab omnibus otiosis excogita-
tas fuisse; aut unam tantum circumstantiam
confitendam esse, nempe peccasse in fratrem.
Sed & impium est, Confessionem, quæ hac ra-
tione fieri præcipitur, impossibilem dicere, aut
carnificinam illam conscientiarum appellare:
constat enim, nil aliud in Ecclesia à pœnitenti-
bus exigi, quàm ut, postquam quisque diligen-
tius se excusserit, & conscientiæ suæ sinus om-
nes & latebras exploraverit, ea peccata confi-
teatur, quibus se Dominum & Deum suum mor-
taliter offendisse meminerit. Reliqua autem pec-
cata, quæ diligenter cogitanti non occurrunt;

in universum, eadem confessione inclusa esse in-
telliguntur: pro quibus fideliter cum Propheta
dicimus: Ab occultis meis munda me Domine.
Ipsa verò hujusmodi confessionis difficultas, ac
peccata detegendi verecundia, gravis quidem
videri potest, nisi tot tantisque commodis & con-
solationibus levaretur, quæ omnibus, dignè ad
hoc Sacramentum accedentibus, per absolutio-
nem certissimè conferuntur. Ceterum, quoad
modum confitendi secretò apud solum Sacerdo-
tem, etsi Christus non vetuerit, quin aliquis in
vindictam suorum scelorum, & sui humiliatio-
nem, cum ob aliorum exemplum, tum ob Ec-
clesiæ offensæ ædificationem, delicta sua publi-
cè confiteri possit: non est tamen hoc Divino
præcepto mandatum, nec satis consultè humanà
aliquà lege præcipitur, ut delicta, præsertim
secreta, publicè essent confessione arripienda.
Unde cum à sanctissimis & antiquissimis Patribus,
magno unanimique consensu secreta confessio
Sacramentalis, quæ ab initio Ecclesiæ sancta usà
est, & modò etiam utitur, fuerit semper com-
mendata; manifestè refellitur inanis eorum ca-
lumnia, qui eam Divino mandato alienam, &
inventum humanum esse, atque à Patribus in
Concilio Lateranensi congregatis initium habuisse,
docere non verentur: neque enim per La-
teranensè Concilium Ecclesia statuit, ut Christi
fideles confiterentur, quod jure Divino necessa-
rium & institutum esse intellexerat; sed ut præ-
ceptum confessionis saltem semel in anno, ab
omnibus & singulis eum ad annos discretionis
pervenissent, impleretur. Unde jam in univer-
sa Ecclesia cum ingenti animarum fidelium fru-
ctu observatur mos ille salutaris confitendi, sac-
ro illo & maxime acceptabili tempore Quadra-
gesimæ: quem morem hæc S. Synodus maxime
probat, & amplectitur tamquam pium, & me-
ritò retinendum."

34. *Sexto:* " Circa ministerium hujus Sacramen-
ti, declarat sancta Synodus, falsas esse, & à
veritate Evangelii penitus alienas doctrinas om-
nes, quæ ad alios quosvis homines, præter Epi-
scopos & Sacerdotes, Clavium ministerium per-
niciosè extendunt, putantes, verba illa Domi-
ni, Quæcumque alligaveritis super terram, erunt
alligata & in cœlo; & quæcumque solveritis su-
per terram, erunt soluta & in cœlo: & Quo-
rum remiseritis peccata, remittuntur eis; &
quorum retinueritis, retenta sunt: ad omnes
Christi fideles indifferenter & promiscuè contra
institutionem hujus Sacramenti ita fuisse dicta,
ut quivis potestatem habeat remittendi peccata,
publica quidem per correptionem, si correptus
acquieverit; secreta verò per spontaneam Con-
fessionem cuicumque factam. Docet quoque,
etiam Sacerdotes, qui peccato mortali tene-
ntur, per virtutem Spiritus Sancti in ordinatione
collatam, tamquam Christi ministros, functio-
nem remittendi peccata exercere; eosque præve-
nitentem, qui in malis Sacerdotibus hanc potesta-
tem non esse contendunt. Quamvis autem Ab-
solutio Sacerdotis, alieni beneficii sit dispensa-
tio; tamen non est solum nudum ministerium,
vel annuntiandi Evangelium, vel declarandi re-
missa esse peccata; sed ad instar actus judicialis,
quo ab ipso, velut à iudice, sententia pronun-
tiatur: atque ideo non debet pœnitens adeò sibi
de sua ipsius fide blandiri, ut etiamsi nulla illi
adsit Contritio, aut Sacerdoti animus seriò agen-
di & verè absolvendi desit; putet tamen se pro-
pter suam solum fidem verè & coram Deo esse
absolutum: nec enim fides sine pœnitentia re-
missionem ullam peccatorum præstaret: nec iis

effet nisi salutis suæ negligentissimus, qui Sacer-
dotem joco se absolventem cognosceret, & non
alium seriò agentem sedulò requireret." Ex his-
ce postremis verbis conicere potest quisquis ea le-
gerit, haud esse expunctam sententiam Catharum,
aliorumque Theologorum, opinantium, Sacra-
mento, quò ratum sit, sufficere in ministro vo-
luntatem seriò agendi, & oboesse tantummodo
jocum, quem Sacramentum suscipiens cognosce-
re possit. At de hac Sessione quintà satis.

35. *Septimum erat:* " Quoniam natura & ratio
judicii illud exposcit, ut sententia in subditos
dumtaxat feratur; persuasum semper in Eccle-
sia Dei fuit, & verissimum esse Synodus hæc
confirmat, nullius momenti Absolutionem eam
esse debere, quam Sacerdos in eum profert,
in quem ordinariam aut subdelegatam non habet
jurisdictionem. Magnopere verò ad Christiani
populi disciplinam pertinere, sanctissimis Patri-
bus nostris visum est, ut atrociora quædam &
graviora crimina non à quibusvis, sed à summis
dumtaxat Sacerdotibus, absolventur: unde
meritò Pontifices Maximi pro suprema potesta-
te sibi in Ecclesia universa tradita, causas ali-
quas criminum graviores suo potuerunt peculia-
ri judicio reservare. Neque dubitandum est,
quando omnia, quæ à Deo sunt, ordinata sunt
quin hoc idem Episcopis omnibus in sua cuique
Diocesi, in ædificationem tamen, non in de-
structionem, liceat pro illis in subditos tradita
supra reliquos inferiores Sacerdotes auctoritate,
præsertim quoad illa, quibus excommunicatio-
nis censura annexa est. Hanc autem delictorum
reservationem, consonum est Divinæ auctorita-
ti, non tantum in externa politica, sed etiam co-
ram Deo vim habere. Verumtamen pie admo-
dum, ne hac ipsa occasione aliquis pereat, in
eadem Ecclesia Dei custoditum semper fuit, ut
nulla sit reservatio in articulo mortis: atque
ideo omnes Sacerdotes quoslibet pœnitentes à
quibusvis peccatis & censuris absolvere possunt:
extra quem articulum Sacerdotes cum nihil pos-
sint in casibus reservatis, id unum pœnitentibus
persuadere nitantur, ut ad superiores & legiti-
mos iudices pro beneficio absolutionis accedant.

36. *Octavum hujusmodi:* " Quoad Satisfactio-
nem, quæ ex omnibus Pœnitentiæ partibus,
quemadmodum à Patribus nostris Christiano po-
pulo fuit perpetuo tempore commendata, ita
una maxime nostrâ ætate, summo pietatis præ-
textu impugnatur ab iis, qui speciem pietatis
habent, virtutem autem ejus abnegarunt; sancta
Synodus declarat falsum omnino esse, & à
verbo Dei alienum, culpam à Domino numquam
remitti, quin universa etiam pœna condonetur.
Perspicua enim & illustra in sacris Literis exem-
pla reperiuntur, quibus, præter Divinam tradi-
tionem, hic error quàm manifestissime revincit-
tur. Sanè & Divinæ justitiæ ratio exigere vide-
tur, ut aliter ab eo in gratiam recipiantur, qui
ante Baptismum per ignorantiam deliquerint;
aliter verò, qui semel à peccati & dæmonis ser-
vitate liberati, & accepto Spiritus sancti dono,
scienter templum Dei violare, & Spiritum san-
ctum contristare non formidaverint: & Divinam
clementiam decet, ne ita nobis absque ulla sa-
tisfactione peccata dimittantur, ut occasione ac-
cepta peccata leviora patrant, velut injurii &
contumeliosi Spiritui sancto, in graviora laba-
mur, thesaurizantes nobis iram in die iræ. Pro-
cul dubio enim magnopere à peccato revocant,
& quasi fræno quodam coërcent hæc satisfactoriæ
pœnæ, cautioresque & vigilantiores in futu-
rum

ut ad ædificationem, non ad destructionem ea referrentur: ac proinde Romani Pontifices non nisi delicta quæ anathemate puniuntur, sibi reservare soliti sunt; simulque Episcopis & Regularium Præsidibus restringit libertatem ea sibi reservandi.

4. Porro hæreticorum calumniæ, quod peccata referrentur ad pecuniarum aucupium, tantum aberat quod dilui non possent, pro eo quod Suavis comminiscitur pronuntiatum à linguis adeo prudentibus, ut illæ facili negotio evanescerent per interdictionem, ne quis quidquam pretii persolveret, ut absolutionem à reservatis criminibus impetraret; perinde ut à Campeggio in suis de disciplina sanctionibus vetitum est, qui numquam dixit, ad pecuniarum aucupium peccata reservari, Suavis pro certo ponit: sed in capite nono, ut Sacerdotibus confessiones excipientibus occluderetur via ad studendum pecuniarum potius quam animarum lucris, dum gravium noxarum reos huc illucque magno pecuniæ famæque dispendio mitterent, statuit, ut omnibus Confessariis liceret laicos absolvi à delictis Episcopo reservatis, exceptis hæreticis, homicidis, & anathemate percussis; nullâ tamen de clericis mutatione habitâ: prohibuitque, ne absolutionis gratiâ quidquam præter voluntariam eleëmofynam acciperetur. Jam verò si scriptor hic de Campeggio libello, per typos vulgato, & inter Concilia generalia ac provincialia inserto, ausus est tam perfidâ fronte mentiri, ipsumque mendacium linguis tantæ auctoritatis appingere, ob conceptam ab eo spem, plerosque lectorum rei veritatem minimè indagaturos; quam ab eodem fidei servari credendum est in monumentis abditis & arcanis?

5. Fas etiam sibi ducit confingere; eosdem Colonenses Theologos improbasse damnatam in Canone decimo interpretationem Christi verborum: *Quaecumque ligaveritis, &c. cum ea sic disertè & expressè fuisset interpretatus Theophylactus; ut proinde ea damnatio adversariis gaudio futura esset.* Porro Theophylactus nec tantâ in Ecclesia auctoritate est, ut damnatum ipsius dictum magno gaudio affecturum fuisset hæreticos; quin ille verè schismaticus fuit, cum in cap. 3. S. Joannis, ad ea verba, *Qui è supernis venit, &c. contumeliosis verbis invecus sit in Latinam Ecclesiam, docentem, Spiritum sanctum à Filio etiam procedere.* Quid tamen si Theophylactus contraria prorsus narrationi Suavianæ scripserit? Interpretatio damnata per decimum Canonem à Concilio est, quod verba Christi apud sanctum Matthæum, (f) *Quaecumque ligaveritis, &c.* & apud S. Joannem, (g) *Quorum remiseritis, &c.* non spectent ad solos Sacerdotes, sed ad cunctos fideles, adeoque cuique liceat remittere peccata seu publica per objur-gationem, cui pœnitens acquiescat, seu occulta per voluntariam ipsius confessionem. Age jam, quantum huic damnationi repugnet Theophylactus excutiamus. Is ubi ea dicta S. Joannis (h) exponit ita differit: *Dicendum autem, quod & potestatem quamdam & donum spirituale dedit eis Christus, non ut mortuos suscitent, & virtutes faciant, sed ut remittant peccata: idè & subdit, Quorum remiseritis peccata, & quæ sequuntur.* Ad quosnam refert Theophylactus pronomen illud, eis, quibus ea Christi verba dicta fuerint? illicò declarat: *Vide insuper Sacerdotum dignitatem, quod Divina sit; Dei enim est remittere peccata. sic igitur illi honorandi sunt ut Deus? nam quamvis indigni sint, quid hoc? Divinorum bonorum ministri sunt, & gratia operatur per eos.* Poterantne clarius ab eo

explicari posterius hoc testimonium à Concilio productum eo Canone, & potestas, quæ ibi traditur tamquam ad Sacerdotes coarctata? Verum quidem est, ea alia verba ibidem à Concilio pariter producta, quæ habentur cap. 18. S. Matthæi, *Quaecumque ligaveritis super terram, intelligi à Theophylacto de venia, per quam privatas injurias homo quilibet condonare potest; & hanc veniam, ait ille, sequitur in cœlo peccatorum condonatio, eâ fortasse ratione, quâ hominum tribunalia facilius delicta condonant, postquam reus ab eo quem læsit veniam impetravit.* Verum hæc interpretatio, tamen minus propria, minusque literaria, ea certè non est, quæ à Concilio damnatur enim, sicut antea vidimus, quicumque affirmavit, ea duo Evangelii testimonia ita dirigi ad omnes fideles, ut singuli possint absolvi à peccatis sive publicis per publicam objur-gationem, cui peccator acquiescat, sive ab occultis per voluntariam confessionem, quam peccator faciat. At verò ab hujusmodi sententia Theophylactus tantum abhorret, quantum ostendit non modò ejus declaratio verborum S. Joannis, à nobis supra allata; sed quod ipse scribit super eodem cap. 18. S. Matthæi, illic post adductam jam expositionem verborum, *Quodcumque ligaveritis, &c.* pergit proxima verba interpretari: *Quoties peccaverit in me frater meus, & remittam ei? & ea sic expendit: Addit, in me si peccaverit; nam si in Deum peccaverit, non ego, qui idiotus & privatus sum, possum ei remittere, nisi fortè Dei Orâinem habens Sacerdos.* Quo igitur pacto poterat in mentem Colonensium Theologorum cadere, per eam damnationem, à Synodo tam expensis verbis confectam, posse Theophylactum peti?

(f) Cap. 18. (g) Cap. 19. (h) Cap. 20.

6. Quod objectum tertio dicit Suavis à Theologis Colonensibus, est super iis quæ ibi sancita sunt de injungendis à Confessario pœnis; narratque illos contraria disseruisse: potestatem ligandi non intelligi ab antiquis Patribus potestatem irrogandi pœnas peccata consentibus, sed imperantibus ut à Sacramentis abstinerent: & præterea iisdem Theologis visum esse, aliquid de pœnis publicè irrogandis dicendum fuisse, quæ ex Magno Gregorio sunt Juris Divini; & nisi in usum revocarentur, saltem respectu hæreticorum & publicè delinquentium, numquam Germaniam liberatum iri.

7. Nolo hic objectare Suavi laudatum ab eo nuper Theophylactum, qui ad 16. S. Matthæi caput explicat, potestatem clavium traditam Apostolis & Episcopis successoribus ligandi atque solvendi, esse potestatem solvendi per indulgentias, & ligandi per injunctas pœnas; siquidem Theophylactus, ut qui nonnisi post decimum sæculum vixit, nomen antiqui Patris non est meritum: sed opinor inter veteres Patres Suavem agnovisse S. Gregorium, qui supra mille annos floruit, & ab eo adducitur hac in re. Profectò dum ille ilbrum secundum Regum interpretatur, sic ait Lib. 3. *Afflictio pœnitentiæ ad delenda peccata idonea est, cum Sacerdotis fuerit judicio imperata, cum ab eo, pœnitentiæ actus discussis pro modo criminis, onus eis decernitur afflictionis.* Observetur, tamquam certam à Gregorio poni in Sacerdote auctoritatem imperandæ afflictionis ei, qui suas noxas confitetur, pro earum mensura, simulque hujusmodi afflictioni attribui peculiarem vim ad ipsas delendas; quæ vis non nisi ab institutione Divina conferri poterit: nec Deus de hoc præcipit, præterquam in duobus jam productis Evangelii testimoniis. Sed absque dubio non expungetur ex antiquorum

quorum numero Magnus Leo, æqualis Chalcedonensi Concilio, adeoque eâ vivens tempestate, quæ ex Lutheri etiam sententia Ecclesia incorrupta persistabat. Hæc igitur in epist. 91. ad Theodorum scribit: *Mediator Dei & hominum hanc Præpositis Ecclesiæ tradidit potestatem, ut & consentibus actionem pœnitentiæ darent, & eosdem salubri satisfactione purgatos, ad communionem Sacramentorum per januam reconciliationis admitterent.* Ecce quâ ratione potestas ligandi, ex sententia veterum Patrum, erat Sacramentorum interdictio, hoc est, pœnæ irrogatio, cum obligatione, ne priusquam pœnitentia expleretur, accederetur ad Sacramenta: quæ tamen obligatio nec omnes universè afficiebat, nec ab ipsa natura hujus Sacramenti necessariò exigebatur, quod eruditè Bellarminus plurimum veterum Synodorum testimoniis demonstrat. Verum est, etiam hac in re, sicut & in reliquis, severum fuisse Cyprianum, adeoque pro sua hujusmodi severitate in Sermone Delapsis arguens quosdam, qui rogatu Chriatorum, in carcere commorantium ad subeundum martyrium, ad Ecclesiæ communionem admittebant pœnitentes aliquos, antequam injunctas sibi pœnas expleissent, ita loquitur: *Contra Evangelii vigorem, contra Domini ac Dei legem temeritate quorundam laxatur incautis communicatio, irrita & falsa pax, periculosa dantibus, nihil accipientibus profutura; non quarunt sanitatis patientiam, nec veram de satisfactione medicinam.* Quapropter dubitandum non est, quin veteres Patres cognoverint, eam facultatem præscribendi pœnas pœnitentibus, esse in Ecclesia & in Sacerdotibus ex institutione Christi & Evangelii, & eorumdem verborum, quæ Concilium assert. Sed Suavis aberrat, re à peculiari ad universale traducta. Una ex irrogatis pœnis erat abstinentia Sacramentorum ad aliquod tempus, sive nullâ aliâ præceptâ pœnâ, sive donec peccator præceptæ satisfecisset: hinc ille in errore lapsus, Colonenses inducit dicentes, non aliam à sanctis Patribus intelligi potestatem ligandi; nisi eam quâ Sacramentorum usus prohiberetur.

8. Aliud pœnitentiæ genus publicas pœnas complectebatur, quæ frequentiores quàm in præsentia ab Ecclesia veteri adhiberi solitæ: & Suavis eorumdem Colonensium personam agens affirmat, à S. Gregorio eas creditas esse Juris Divini, confundens Jus Divinum, quod Ecclesiæ concedit potestatem eas imponendi, cum opportunus censuerit, quod S. Gregorius testatur, & verissimum est, cum commentitio quodam Jure Divino, quo Ecclesia ad eas semper imponendas obstringeretur, quod S. Gregorii mentem numquam subivit. De cætero, cur illæ in usum revocatæ non fuerint, Suavis idem hoc supra consideravit, cum Puccium Cardinalem induxit id Adriano Pontifici, piæ severitatis studio, dissuadentem: quod videlicet, dum recentes hæreses ex cupidine laxitatis, & vinculo-rum impatientia pullulabant, angustiarum accessio utilis medicina non esset.

9. Vult postremò Suavis, Postulatum à Colonensium Academiæ Theologis fuisse, ut exteriori aliquo certo signo hujus Sacramenti materia decerneretur; aliter quippe numquam adversariorum objecta dissolvi posse. Atqui peccatorum confessio num fortè certum signum exterius non est? quid objici ex adverso poterit, non inquam insolubile, sed dignum ut solvatur? Quod si vellet hanc confessionem ad peculiarem aliquam signorum rationem, cujusmodi essent voces, & illæ quidem certæ, redigere; vellet utique eam coarctare supra quam instituit Christus, qui mutis etiam hoc be-

Histor. Concil. Trid. Pars II.

nescium impertiri non dedignatus, satis habuit, si exhiberentur ea quæcumque peccati & intimi doloris signa, quæ vel naturæ vel hominum usu percipiuntur, & quæ aliis legitimis actis sufficerent jure naturali, sublatoque solemnî ritu, quem jus humanum præscribit. Aliter exigi pariter posset ad materiam Eucharistiæ panis quidam, vinumque certum ac peculiare, verbi causâ album potius vinum quàm rubrum, & panis potius azymus quàm fermentatus. Itaque cujuscumque Sacramenti materia iis finibus circumscribitur, qui à Christo præscripti sunt, quique aut ex verbis Evangelii, aut Ecclesiæ traditione declarantur: eos verò fines nec relaxare neque coarctare fas est. Medium, in quo sistit virtus per legis custodiam; non alio invenitur circino, nisi legislatoris voluntate.

CAPUT XII.

Alia expenduntur objecta à Suavi Theologis Franciscanorum de materia & partibus hujus Sacramenti, à Synodo numeratis; & de Absolutionis significatione, ibi pariter explicata; & objecta Ambrosio Pelargo de Sacramenti ejusdem institutione: ac denique examinatur quod affirmat Suavis de auctoritate à Legato usurpata.

1. **M**ox ad ea, quæ Theologi ex Franciscanis objecerint, descendit Suavis, narratque in recitatis Decretis duo illis supra modum displicuisse. Alterum erat, tres pœnitentiæ actus, quos memoravimus, appellari materiam Sacramenti, cum ipsis videretur materia esse debere res à ministro admota suscipienti. Ad id respondet: Nec potuisse illis displicere quod Synodus non dixerat; non enim eos actus Synodus materiam appellavit, sed quasi materiam Sacramenti; ac proinde potius hoc pacto Scoti sententiam confirmavit, illos nimirum verè materiam non esse, nec remanere de eo disputandi locum, cum Eugenius IV. & cum eo Florentina Synodus in Decreto ad Armenios eandem loquendi rationem usurpasset. Verisimilius videri posset, displicuisse Franciscanis id quod Suavis hic confundit tamquam idem ac definitionem, de qua dictum est, videlicet, affirmasse Concilium, hos pœnitentiæ actus esse partes Sacramenti, cum Scotus voluerit esse quidem necessarias condiciones (in quo recedit ab hæresi recentiorum) sed non partes. Non desunt tamen egregii Franciscani Doctores, qui student Magistri sui opinionem explicare ceu communi sententiæ haud repugnantem: & inter alios Andreas Vega, qui præcipuus è Scotistis Concilio interfuit, etiam in erudito volumine quatuor ante annis edito de Decreto Justificationis, quod in Sessione sexta promulgatum fuerat, ita sententiam Scoti exposuerat, ut in solis vocibus discrepantia esse posset, sed in re veritati ea consonaret; ita nimirum, ut Scotus non inficeretur, hos actus esse partes Sacramenti quocumque modo, sed partes, ejus naturam constituentes; cum eas posuerit solum partes, uti Scholæ loquuntur, *integrates.* Nos verò jam vidimus, quàm circum spectè se gesserit Synodus erga Scoti opinionem, dum capite tertio, & canone quarto memoratos pœnitentiæ actus non Sacramenti sed pœnitentiæ partes nuncupavit: eodem capite tertio explicavit, eatenus eos appellari pœnitentiæ partes, quatenus ex institutione Divina necessariæ sunt in pœnitente ad integritatem Sacramenti, & ad plenam absolutamque peccatorum remissionem.

2. Porro patentius se prodit nequitia Suavis in adducendis rationibus adversus id, quod hæc in

Tamen de unctioe olei Marcum sexto capite loqui. Ex quo liquet, illum haud existimasse eam unctioem tamquam hujus Sacramenti usum, sed tamquam illius præludium ac figuram, eâ planè ratione quâ Concilium sentit. Quapropter verisimile non est, voluisse Concilium, nullâ Patrum insignium auctoritate nixum, & absque consensu, imò adversus consensum Scholasticorum, ad hujusmodi definitionem procedere, & ab unius tantum Theologi, inter tot sapientissimos viros, animadversione fuisse retractum. Observandum etiam est, Dominicum Scotum, qui Concilio interfuerat, cum Decretum de *Justificatione* confectum est, & cum Sacramentorum argumenta dirigebantur, haud prætermisisse idipsum reliquis in memoriam revocare; quemadmodum videmus ab eodem fuisse consideratum in suo Commentario super quarto Sententiarum. Addo, opinionem id negantem non persuaderi solum ex eo, quòd Apostoli nondum essent Sacerdotes, cum S. Marcus refert unctioem ab illis exercitam; sed quia hujusmodi unctio, quantum indicat Evangelium, sanitatem tantum corporis, & ita quidem, ut numquam falleret, ægris restituebat: neque ad mortis periculo proximis coarctata erat, sed ad cæcos, ad claudos, & ad omnes ægros extendebatur; & etiam quia, quantum ex narrationis tenore licet conjicere, infidelibus quoque & nondum Baptismo lustratis, adeoque Sacramenti non capacibus, sanitas conferebatur. Quòd autem aptè ea vox *insinuat* appositâ fuerit, difficile intellectu non est: quin è contrario, si affirmasset Synodus, Sacramentum illud fuisse institutum à Christo in eo S. Marci loco, opus non erat aliam promulgationem querere, postquam Christus è terris abiit; cum satis fuisset, quòd is Apostolis promulgasset, & in Evangelio scriptum, ac traditionibus propagatum haberetur: atque ea de causa numquam nominat Concilium hujusmodi promulgationes de reliquis Sacramentis. Sed quia hujus Sacramenti institutio in Evangelio non est, & quidam è scriptoribus in animum sibi induxerant, fuisse non à Christo, sed à S. Jacobo institutum, quod repugnabat superiori Concilii definitioni in Sessione septima; eapropter consultò dictum est, fuisse *insinuat*, hoc est adumbratum atque indicatum à Christo in eo sancti Marci loco. Quare S. Jacobus postea non instituit, sed promulgavit id quod à vero inventore atque auctore fuerat illi demandatum & injunctum: quo pacto etiam dicimus, Sacramenta novi Testamenti fuisse in veteri insinuata & figurata. Mihi plane videtur accommodari Suavi, in tot Concilii impugnationibus ab eo congestis, id quod responsum est animoso cuidam litteratori, qui centum contradictiones in spectatissimo scriptore à se repertas gloriabatur: *Hoc est (illi reposuit veteranus qui aderat magister) centum loca à te minime intellecta.*

(c) In 4. distinct. 23. q. l. art. 1.

CAPUT XIII.

Leges de disciplina à Synodo paratæ; & malignæ Suavis animadversiones.

1. **H**æc de dogmatibus: Canones de morum emendatione, sicuti in eorum præmio dicitur, potissimè dederunt operam, ut obstacula removerentur, in quæ incurrebant Episcopi in coercendis vitiis Ecclesiasticorum, è quorum disciplina tum ob auctoritatem, tum ob rationem, tum etiam ob exemplum, reliquorum omnium fidelium disciplina pendebat. Id confectum est, partim explicatis superioribus disciplinæ legibus, quas (prout ingeniosæ licentiæ mos est) com-

plures subtilibus interpretationibus callidisque consiliis debilitare conabantur, partim novis etiam legibus Decreto adjectis: alia quoque rebus aliis conducentia stabilita.

2. Primo capite hæc prohibentur: *Cum bonestius ac tutius sit, debitam Præpositis obedientiam impendendo, in inferiori ministerio deservire, quam cum Præpositorum scandalo graduum altiorum appetere dignitatem; ei, cui ascensus ad sacros Ordines à suo Prælato, ex quacumque causa, etiam ob occultum crimen, quomodolibet, etiam extrajudicialiter fuerit interdictus; aut qui à suis Ordinibus, seu gradibus, vel dignitatibus Ecclesiasticis fuerit suspensus, nulla contra ipsius Prælati voluntatem concessa licentia de se promoveri faciendo, aut ad priores Ordines, gradus & dignitates, sive honores, restitutio suffragetur.*

3. Capite secundo: *Quoniam nonnulli Episcopi Ecclesiarum, quæ in partibus infidelium consistunt, Clero carentes, & populo Christiano, cum ferè vagabundi sint, & permanentem Sedem non habeant, non quæ Jesu Christi, sed alienas oves, inscio proprio pastore, querentes, dum per hanc sanctam Synodum se Pontificalia officia in alterius Diocesi, nisi de loci Ordinarii expressa licentia, & in personas eidem Ordinario subjectas tantum exercere prohibitos vident, in legis fraudem & contemptum, quasi Episcopalem Cathedralem in loco nullius Diocesis suâ temeritate eligunt; & quoscumque ad se venientes, etiam si suorum Episcoporum seu Prælatorum litteras commendatitias non habeant, clericali charactere insignire, & ad sacros etiam Presbyteratus Ordines promovere præsumunt: quo plerumque fit, ut minus idonei, & rudes, ac ignari, & qui à suo Episcopo tamquam inhabiles & indigni rejecti fuerunt, ordinati, nec Divina officia peragere, nec Ecclesiastica Sacramenta rectè valeant ministrare: Nemo Episcoporum, qui Titulares vocantur, etiam si in loco nullius Diocesis, etiam exempto, aut aliquo Monasterio cujusvis Ordinis resederint, aut moram traxerint, vigore cujusvis privilegii sibi de promovendo quoscumque ad se venientes pro tempore concessi, alterius subditum, etiam prætextu familiaritatis continue commensalitatæ suæ, absque sui proprii Prælati expresso consensu, aut literis demissoriis, ad aliquos sacros aut minores Ordines, vel primam tonsuram promovere seu ordinare valeat. Contrafaciens, ab exercitio Pontificalium per annum; taliter verò promoti, ab executione Ordinum sic susceptorum, donec suo Prælato visum fuerit, ipso jure sint suspensi.*

4. Capite tertio: *Episcopus quoscumque suos Clericos, præsertim in sacris constitutos, absque suo præcedenti examine, & commendatitiis litteris quacumque auctoritate promotos, licet tamquam habiles ab eo à quo ordinati sunt, probatos, quos tamen ad Divina officia celebranda, seu Ecclesiastica Sacramenta ministranda minus idoneos & capaces repererit, à susceptorum Ordinum exercitio ad tempus, de quo ei videbitur, suspendere, & illis, ne in altari, aut aliquo Ordine ministrant, interdiciere possit.*

5. His morum correctionibus suum addit commentariolum Suavis; ac primo quidem Ecclesiam incusaturus, Concilium imprudens commendat: dum enim mala, quæ id temporis dominabantur, exaggerat per collationem cum præsentis statu, ad moti remedii utilitatem commonstrat, quamquam cupi-

cupidus etiam illius efficaciam extenuandæ. Refert, à prudentioribus fuisse compertum, esse levioris commodi eas sanctiones, quando Præsides veterunt ibi nominari Privilegia Pontificis, aut summi Pœnitentarii; quæ nisi disertè nominentur, de sententia sacri juris Consultorum numquam habentur pro irritis, nec genericis sanctionibus coarctantur: sed nihilominus Episcopos necessitate compulsos acquisivisse. Num existimabimus, Episcopos, si primâ vice Tridenti coalescentes (tameñ potentia & auctoritate longe minus validi) tam acriter in rebus multo minutoribus oblectabantur, quemadmodum hujus Historiæ series pluribus in locis ostendit, nunc, cum aderant Septemviri & Germanici Præsules (quæ natio libertatem spirat, & candorem adamat) consensuros fuisse apertis oculis, ut serviliter deluderentur per remedia fallacia, mereque speciosa? Ubinam affirmant Canonum periti, quando privilegia revocantur, aut coarctantur, nomine generico privilegii ea quæ à summo Pœnitentario seu Pontifice concessa sunt non involvi, cum ex una parte cuncta fiant auctoritate Pontificia, & ex altera, res ipsa sit hujusmodi, ut ipsi, & non alii, ea possint largiri? Nonne Juris effectum omnibus notum est, Legem semper in ea sententia accipiendam, in qua nec vana sit nec inutilis? Sed eventus sit nobis arbiter, & observemus, an post hujusmodi prohibitionem ea quæ prius summus Pœnitentarius aut Pontifex concesserunt, vim ullam retinuerint in rebus hic vetitis ususve perstitit ea in posterum concedendi? Ad narrationem.

6. Capite quarto habetur: *Omnes Ecclesiarum Prælati, qui ad corrigendos subditorum excessus diligenter intendere debent, & à quibus nullus Clericus per hujus sanctæ Synodi statuta, cujusvis privilegii prætextu tatus censetur, quò minus juxta Canonicas sanctiones visitari, puniri & corrigi possit; si in Ecclesiis suis resederint, quoscumque seculares Clericos, qualitercumque exemptos, qui alias suæ jurisdictioni subessent, de eorum excessibus, criminibus & delictis, quoties & quando opus fuerit, etiam extra visitationem, tamquam ad hoc Apostolicæ Sedis delegati, corrigendi & castigandi facultatem habeant: quibuscumque exemptionibus, declarationibus, consuetudinibus, sententiis, juramentis, concordatis, quæ suos tantum obligent auctores, ipsis Clericis, ac eorum consanguineis, capellanis, familiaribus, procuratoribus, & aliis quibuslibet, ipsorum exemptorum contemplatione & intuitu minime suffragantibus.*

7. Capite quinto: *Cum nonnulli, qui sub prætextu, quod super bonis & rebus, ac juribus suis diversæ eis injuriæ ac molestiæ inferantur, certos judices per litteras conservatorias deputari obtinent, qui illos à molestiis & injuriis hujusmodi tueantur ac defendant, & in possessione, seu, quasi, honorum, rerum, ac jurium suorum manuteneant, & conservent, neque super illis eos molestari permittant, ejusmodi litteras in plerisque contra concedentis mentem in reprobum sensum detorqueant: idcirco nemini omnino, cujuscumque dignitatis & conditionis sit, etiam si Capitulum fuerit, conservatoriæ litteræ cum quibuscumque clausulis aut Decretis, & quorumcumque judicum deputacione, quocumque etiam alio prætextu, aut colore concessæ, suffragentur, ad hoc ut coram suo Episcopo, sive alio superiore Ordinario, in criminalibus & mixtis causis accusari & conveniri, ac contra eum inquiri & procedi non possit: aut quominus, si quæ*

Jura ei ex reffione competierint, super illis liberè valeat apud judicem ordinarium conveniri. In civilibus etiam causis, si ipse actor extiterit, aliquem ei apud suos conservatores judices in judicium trahere minime liceat. Quòd si in iis causis, in quibus ipse reus fuerit, contigerit, ut electus ab eo Conservator ab actore suspectus esse dicatur: aut si quæ inter ipsos judices, Conservatorem & Ordinarium, controversiæ super competentia jurisdictionis orta fuerit, nequaquam in causa procedatur, donec per arbitros in forma juris electos, super suspicione aut jurisdictionis competentia fuerit judicatum. Familiaribus vero ejus, qui hujusmodi litteris conservatorii tueri se solent, nihil illæ profint, præterquam duobus dumtaxat, si tamen illi propriis ejus sumptibus vixerint. Nemo etiam similibus litterarum beneficio ultra quinquennium gaudere possit. Non liceat quoque Conservatoribus judicibus ullum habere tribunal erectum. In causis verò mercedum aut miserabilium personarum, hujus sanctæ Synodi super hoc Decretum in suo robore permaneat. Universitatis autem generales, ac Collegiæ Doctorum, seu scholarium, & regularia loca, nec non hospitalia actu hospitalitatem servantia, ac Universitatum, Collegiorum, locorum & hospitalium hujusmodi personæ in præsentis Canone minime comprehensæ, sed exemptæ omnino sint, & esse intelligantur.

8. Hoc pariter Decretum non præteritur à Suavi absque asterisci sui luce. Narrat, Episcopis cupientibus deperditam ipsorum jurisdictionem recuperare, majorem regulâ visam fuisse exceptionem, dum tot ac tam amplæ communitates, eâ immunitate fruebantur; sed Legatum, re ad Pontificem perscripta, fuisse ab eo vetitum, ne hunc articulum mutaret, quippe alias expensum Romæ: par enim erat, ut auctoritas Apostolicæ Sedis per has immunitates, præsertim Regularibus faventes, sustineretur. Haud equidem inficior, unum ex emolumentis, quæ Regularium immunitas secum fert, in eo situm, quod auctoritatem Sedis Apostolicæ sustineat secundum institutionem Christi, & Ecclesiæ bonum: cum in comperto sit, omne Monarchiæ regimen, quo se illæsum tueatur, opus habere in singulis provinciis aliquo prævalido præsidio ejusmodi subditorum, qui Principi per se ac perpetuo illic dominandi nequaquam subijciantur. Verùm præter hoc ad hujusmodi immunitatem impertiendam aliæ faciunt efficacissimæ rationes, à nobis supra commemoratæ, (a) ubi oportuit adversus Suavem de hoc argumento differere. Atque hoc satis de convenientia hujus privilegii, cum à principio concessum est. Quod autem ad ejus conservationem, & in Regularium Ordinibus, & in aliis enumeratis Conventibus; firmissima apertissimaque ratio est, ne tanta hominum caterva, qui ubi conspirarent, universæ Reipublicæ terrorem incuterent, irritaretur per eam sensus acerbitatem, quam affert nova subiectio sub insolito perpetui Præsidis dominatu: & hac de causa novimus esse Medicorum ac Politicorum documentum, ingentem humorum tametsi putrescentium congeriem, nec naturali nec civili in corpore commovendam. Quapropter existimo, nec si Pontifex quidem Episcopis offerret ultro, subiecturum se ipsorum jurisdictioni Cætus omnes ab illa immunes, Episcopos qui Religionis studio ac prudentia præcellerent, ob publicam privatamque quietem, ne id fieret precibus intercessuros.

(a) Lib. 5. cap. 17.

9. Sexto capite: *Quia etsi habitus non facit Monachum, oportet tamen Clericos vestes proprio*

*congruentes Ordini semper deferre, ut per decen-
tiam habitus extrinseci, morum honestatem intrin-
secam ostendant. Tanta autem hodie aliquorum in-
olevit temeritas, Religionisque contemptus, ut
propriam dignitatem; & honorem Clericalem par-
vi pendentes, vestes etiam publice deferant laicales,
pedes in diversis ponentes, unum in divinis, alte-
rum in carnalibus: propterea omnes Ecclesiastica
personæ, quantumcunque exemptæ, quæ aut in sa-
cris fuerint, aut dignitates, personatus, officia,
aut beneficia qualiacumque Ecclesiastica obtine-
rint, si, posteaquam ab Episcopo suo, etiam per
edictum publicum moniti fuerint, honestum habi-
tum clericalem, illorum ordini ac dignitati con-
gruentem, & juxta ipsius Episcopi ordinationem
& mandatum non detulerint, per suspensionem ab
Ordinibus ac Officio & beneficio, ac fructibus, red-
ditibus & proventibus ipsorum beneficiorum; nec
non si semel correpti, denuo in hoc deliquerint,
etiam per privationem officiorum & beneficiorum
hujusmodi coerceri possint, & debeant, Constitu-
tionem Clementis V. in Concilio Viennensi editam,
quæ incipit: QUONIAM, innovando, & am-
pliando.*

10. Hic opponit Suavis, per eam Clementis
V. Constitutionem interdicti solum genus quod-
dam vestium virgatarum, ac versicolorum, quæ
nostra ætate non sunt in usu, adeoque in rem non
fuisse eam hic renovari. Sed omnino homines
odio habiti instar aquæ sunt, in qua res objectæ,
quamvis revera rectæ sint, apparent sæpe distortæ.
Num hic legere potis non erat, adduci à
Concilio Clementis Constitutionem, quantum
attinet ad pœnam ab illa inflictam, adjectis his
vobis, eam innovando & ampliando? quam rogo
vim obtinet hoc verbum, ampliando? Per illam
Constitutionem præscriptæ sunt pœnæ iis, qui pro-
priis quibusdam laicorum vestibus, in Gallia eâ
tempestate consuetis, ubi Viennense Concilium
celebratum est, uterentur: sed hoc ipsum per-
actum fuit ex universali quadam ratione initio Con-
stitutionis appositæ, per hæc verba: *Quoniam qui
abjectis vestibus proprio congruentibus Ordini alias
assumere, & in publico portare rationabili causâ
cessante præsumit, professorum illius Ordinis præ-
rogativa se reddit indignum, præsentem Constitutio-
ne sancimus, &c.* Cum igitur ea ratio in quacun-
que propria laicorum veste, quam sibi Clericus
assumeret, a que valeret, Tridentinum ad om-
nia hujusmodi vestimenta pœnas Clementinæ san-
ctionis traducit.

In capite septimo habetur: *Cum etiam qui
per industriam occiderit proximum suum, & per
insidias, ab altari avelli debeat, quia sua voluntate
homicidium perpetraverit; etiamsi crimen id nec
ordine judiciario probatum, nec alia ratione publi-
cum, sed occultum fuerit, nullo tempore ad sacros
Ordines promoveri possit, nec illi aliqua Ecclesiasti-
ca beneficia, etiamsi curam non habeant animarum,
conferri liceat; sed omni Ordine ac beneficio, &
Officio Ecclesiastico perpetuo careat. Si vero homi-
cidium non ex proposito, sed casu, vel vi vim re-
pellendo, ut qui se à morte defenderet, fuisse com-
missum narretur; quam ob causam etiam ad sacro-
rum ordinum, & Altaris ministerium, & benefi-
cia quæcumque, ac dignitates jure quodammodo
dispensatio debeat; committatur loci Ordinario,
aut ex causa Metropolitanæ, seu viciniori Episco-
po, qui non nisi causâ cognitâ, & probatis preci-
bus, ac narratis, nec aliter, dispensare possit.*

11. Hic etiam Suavis occasionem arripit Ec-
clesiæ Latinæ carpendæ; in qua locus datur relaxa-
tionibus legum, quibus vetantur homines sacris
initiari, quod ligamen irregularitatem nominant:
has verò relaxationes puro aliarum à Latina Ec-
clesiarum regimini ignotas affirmat. An Suavis
non pudet cum aliis Ecclesiis Latinam conferre?
Et usque adeo cæcutit, ut non videat partem
Christianæ gentis, quæ ab Ecclesia Latina secessit,
ab eaque non pendet in præsentia, cadaver esse,
quin minus quam cadaver, quando non modò
spiritum Ecclesiæ non retinet, sed ne figuram qui-
dem? absque disciplina, absque literis, absque
conjunctionis vinculo, absque rituum firmitate,
absque vera pietate cultorum? Et hujusmodi ho-
minum consuetudines contendit hic objectare ad-
versus majestatem, disciplinam, sanctimoniam
Ecclesiæ Latinæ? Ubinam hic didicit, eam rectè
administrari Rempublicam, unde indulgentia &
venia semper exulent?

12. Pergit dicere, remedia, quibus cautum
erat, ne clericis homicidis hujusmodi relaxationes
facile indulgerentur, imbecilla fuisse, propterea
quòd semper erat integrum Pontifici, per varios
modos his Decretis derogare; adeoque ad au-
gendum pretium ipsarum relaxationum, non ad-
minuendum numerum profuturum. A Deo dumtaxat
validiora remedia speranda sunt; cunctis enim
humanis legibus possunt homines derogare: quin
Divinis etsi derogare non possunt, possunt tamen
repugnare, & impunem earum violationem per-
mittere. Sed quicumque sibi persuadet, hanc re-
laxationum facilitatem reipsâ post Concilium per-
sistere. Romam adeat, petatque, ut homicidio
voluntario per insidias patrato lex, de qua dixi-
mus, relaxetur, & absque dubio suam hanc per-
suasionem abjiciat.

13. Capite Octavo: *Quia nonnulli, quorum
etiam aliqui veri sunt Pastores, ac proprias oves
habent, alienis etiam ovibus præesse quærunt, &
ita alienis subditis quandoque intendunt, ut suorum
curam negligant: quicumque, etiam Episcopi
præditis dignitate, qui alienos subditos puniendi
privilegium habuerit, contra Clericos sibi non sub-
jectos, præsertim in sacris constitutos, quorumcum-
que etiam atrocium criminum reos, nisi cum pro-
prietate ipsorum Clericorum Episcopi, si apud Eccle-
siam suam resederit, aut personæ ab Episcopo depu-
tandæ interventu nequaquam procedere debeat;
alias processus, & inde secuta quæcumque, viribus
omnino careant.*

Capite nono: *Quia jure optimo distincta
fuerunt Diœceses & Parochiæ, ac unicuique gregi
proprii attributi Pastores, & inferiorum Ecclesiarum
Rectores, qui suarum quisque ovium curam habeant,
ut Ordo Ecclesiasticus non confundatur, aut una
eadem Ecclesia duarum quodammodo Diœcesum fiat,
non sine gravi eorum incommodo, qui illi subditi
fuerint: beneficia unius Diœcesis, etiamsi Paro-
chiales Ecclesiæ, Vicariæ perpetuæ, aut simplicia
beneficia, seu præstimonialia, aut præstimoniales por-
tionibus fuerint, etiam ratione augendi cultum Divi-
num, aut numerum beneficiarum, aut alia qua-
cumque de causa, alterius Diœcesis beneficio, aut
Monasterio, seu Collegio, vel loco etiam pio, per-
petuo non uniantur, Decretum hujus sanctæ Synodi
super hujusmodi unionibus in hoc declarando.*

14. Capite decimo: *Regularia beneficia, in
titulum Regularibus professis providendi consueti,
cum per obitum aut resignationem, vel aliâ illa in*

*titulum obtinentis vacare contigerit, Religiosis
tantum illius Ordinis, vel iis qui habitum omnino
suscipere, & professionem emittere teneantur, &
non aliis, ne vestem lino lanaque contextam induant,
conferantur.*

Suam hic fabulam Suavis adnectit, tentatam
à Regularibus fuisse recuperationem Abbatiarum,
ut vocant, quibus ipsi antiquitus fuerant exuti, &
nunc Clerici non Regulares tamquam commen-
datis fruebantur, atque in eo Episcopos illis suf-
fragatos esse; sed Præsides, conspicatos id Roma-
næ Curie obfuturum, in adeo tenue tempera-
mentum devenisse, fingere quidquam possit vel
populo incredibilis? Regulares, qui Romanæ
Curie patrocinio tantoperè indigebant, ut adver-
sus plurium Episcoporum postulata ipsorum pri-
vilegia sustinerentur, rem moliri adeò pernicio-
sam Romano Senatui, qui hujusmodi proventi-
bus destitutus, alimentis destitueretur! Præter-
quam quòd sperandum numquam fuisset, in eo
Christianos Principes consensuros, penes quos
facultas est, certos homines nominandi, quibus
tam multi quoque optimi proventus tribuantur. In
fine Operis patebit, durissimum obstaculum, in
quod aliquo in regno Synodus offendit, ne ibi re-
ciperetur, fuisse modicum illud quod hac in re ad
redintegrationem Regularium ipsa sancivit. Ex al-
tera parte Episcopi, quorum multi hujusmodi bo-
na possidebant, aliique complures sperare pote-
rant se per Purpuram ea consecuturos, qua hu-
mana utilitate ducti, Regularium conatus promo-
visent? *Humana, inquam, utilitate;* hac enim
decempepè Suavis sententias metitur. Quod spe-
ctat ad rationes Divinas, liquido patet, quantam
id in Ecclesia perturbationem excitaret. Quod au-
tem ille blaterat, initum temperamentum parum
profuisse, quia distributa jam fuerant ea omnia
Regularium bona, quæ per commendationem dari
potuerant; palam facit, eum proflus oblitum
tot Cœnobii & Regularium domos opulentissima,
quibus illi ubique terrarum vel in præsentia po-
tiantur.

15. Capite undecimo: *Quia Regulares, de
uno ad alium Ordinem translati, facile à suo Superi-
ore licentiam standi extra Monasterium obtinere
solent, ex quo vagandi & apostatandi occasio tri-
buitur: nemo, cujuscumque Ordinis Prælatus vel
Superior, vigore cujusvis facultatis, aliquem ad
habitum & professionem admittere possit, nisi ut in
Ordine ipso, ad quem transfertur, sub sui superiori
obedientia in claustris perpetuo maneat; ac taliter
translatus, etiamsi Canonice Regularium fue-
rit, ad beneficia secularia, etiam curata, omnino
incapax existat.*

16. Capite duodecimo: *Nemo, cujusvis di-
gnitatis Ecclesiasticæ, vel secularis, quæcumque
ratione, nisi ecclesiam, beneficium, aut capellam
de novo fundaverit & construxerit, seu jam ere-
ctam, quæ tamen sine sufficienti dote fuerit: de suis
propriis & patrimonialibus bonis competentem do-
taverit, jus patronatus impetrare aut obtinere pos-
sit aut debeat. In casu autem foundationis aut dota-
tionis, hujusmodi institutio Episcopo, & non al-
teri inferiori reservetur.*

Capite decimo tertio: *Non licet Patrono,
cujuscumque privilegii prætextu, aliquem ad bene-
ficia sui juris patronatus, nisi Episcopo loci Ordinar-
io, ad quem provisio seu institutio ipsius benefi-
cii, cessante privilegio, jure pertineret, quoquo
modo præsentare; alias præsentatio ac institutio
forsan secuta, nulla sint & esse intelligantur.*

Histor. Concil. Trid. Pars II.

Postremò indicebatur, die 25. Januarii, præ-
ter capita jam designata, agendum pariter esse de
Ordinis Sacramento, & disciplinæ leges continuan-
das. Id sibi Synodus proposuerat: sed certa futu-
ri notitia in arcano dumtaxat Divinitatis archivio
servatur, cujus claviger in terris nemo.

CAPUT XIV.

*Sessio decima quarta. Argumenta contra doctrinam
Fidei, Teutonum hæreticorum nomine à
Suavi producta.*

1. **P**lurima hic à Suavi narrantur de Pontificis
mente, arcanisque inter ipsum ac Lega-
tum negotiis; quæ cum sola testificatione
hominis, toties temeritatis malignitatisque con-
victi, nitantur, ne refelli quidem operæ pretium
erit. Sessio præscripto die, S. Catharinæ virginis ac
martyri sacro, celebrata est. Litavit solemniter
Franciscus Manriqueus Auriensis Antistes; Lati-
nam Orationem habuit Episcopus S. Marci.
Scribit Suavis, Canones in Germania fuisse typis
vulgatos, & quæ hæretici Germani objecerint, re-
fert sed per eam studii propensionem, quam scriptu-
ræ cujuspiam auctor præ se ferre solet, cum eam
ipse consueta sibi ratione recitat, dum alienam
mentitur.

2. Primum quod opponitur est: Cum reliqua Sa-
cramenta per aliquam veteris testamenti figuram es-
sent adumbrata, mirum videri, fuisse institutum à
Christo Sacramentum Confessionis, cujus nullum
ibi vestigium appareat. Satis mihi sit adversus id S.
Joannis Chrysostomi testimonium, in quo agno-
scitur tum similitudo inter umbram hujusce Sacra-
menti, quæ habetur in veteri, & corpus ejusdem
quod est in novo, tum corporis supra umbram præ-
stantia. Sic ille lib. 3. de Sacerdotio differit: *Corpo-
ris lepram purgare, seu verius dicam, hauri purgare
quidem, sed purgatos probare, Judæorum sacerdo-
tibus solis licebat: at verò nostris Sacerdotibus non
corporis lepram, verum animæ sordes non dico pur-
gatas probare, sed purgare prorsus concessum est.*
Hæc autem figura in veteri Testamento extans Con-
fessionis Absolutionisque, quæ per hoc Sacramen-
tum fuit observata à Joanne Fonseca Episcopo Sta-
biensi, cum in generali confesso hac de re verba fecit.

3. Alterum objectum est: In Evangelio non ex-
primi singulatim obligationes omnes actionesque
hujus Sacramenti. Quis id inficiatur? Sed si conti-
nerentur in Evangelio clarè ac distinctè omnes Fi-
dei articuli, vix unquam inter Christianos hæreses
extitissent, neque pariter Divinæ Triados mysteria
tam ibi diserte traduntur, ut per tot sæcula neces-
se non fuerit ad ea declaranda plura Concilia con-
vocari. Hinc patet necessitas confugiendi quoque
ad Dei verbum non scriptum, quod est traditio, &
ad interpretem utriusque Divini verbi, errori
haud obnoxium, qui est Christi Vicarius.

4. Tertia censura est: Cum hoc Sacramentum
constitutum fuerit in eo Redemptoris verbo, *Quo-
rum remisistis, &c.* per ipsius formam potius ver-
bum remitto quam absolvo adhibendum fuisset. Re-
sponso in promptu est. Efficaciæ Sacramenti al-
terutra vox satis erat, sicut norat præcipue Cardi-
nalis Lugo, (4) meus olim magister: sed posterior
ab Ecclesia præscribitur; cui si alteram præferret Sa-
cerdos, peccaret. Præscriptionis verba ratio est, quia
Ecclesia & Synodus hujus institutionem Sacramen-
ti agnoscit non solum in allatas S. Joannis verbis sed
etiam in illis S. Marci. *Quodcumque ligaveritis &c.
& quodcumque solveritis, &c.* ut paulò antè Suavis
ipse differuit: quocirca mirum non est, si ab Eccle-
sia

fia in ritu formulæ indictum sit verbum *solvendi* aut *absolvendi*; quandoquidem illud & continetur in altero ex locis Evangelii productis, & significantius exprimit judicialem actionem, quæ in hoc Sacramento exercetur.

(a) *In disp. 12. de Pœnit. sect. 6.*

5. Quarto loco opponit: Si per ea verba collata fuit Sacerdotibus potestas non modò absolvendi, sed etiam ligandi, ab hac posteriori alterum Sacramentum constituendum fuisset, vel certè idem cum inevitabili necessitate proferendi hanc formulam, *Ego te ligo*, quemadmodum ob priorem potestatem necesse est hanc formam proferre, *Ego te absolvo*.

Cur aliud non sit Sacramentum, exercitium ligandi, aliud exercitium absolvendi, perspicuum est. Ligatio per salutarem pœnam impositam, est actio subsequens actionem solvendi, quæ per Absolutionem fit, à qua ritè peracta alterius actionis efficacia Sacramentalis pendet. Cur autem ad injungendam salutarem pœnam illæ certæ voces, *Ego te ligo*, necessariae non sint, si sermo fiat de quadam necessitate, quam omnino exigit Confessionis natura, ratio pariter in aperto est; quoniam, sicuti diximus, hujusmodi necessitas nec similiter ex ipsa natura Confessionis exigitur in verbis Absolutionis, sed iis uti debemus, ne ritus ab Ecclesia præscriptus violetur. Quod si ultra quærat, quare Ecclesia certa verba præscripserit Absolutionis formulæ, & ad pœnam imponendam satis habuit, ut quævis adhiberetur formula, modò eandem significationem haberet: convenientia hujus rei est, propterea quòd Absolutio præcipuum quoddam ac potioris momenti est in hoc Sacramento; adeoque major illi debetur solemnitas, majestas, ac formæ præstantia; atque hinc etiam Latine pronuntiatur. Pœnæ verò impositio, quæ jam constitutam Sacramenti essentiam invenit, minoris est pretii: cumque pœnitenti, quamvis rudi, esset explicandum, quænam ipsi satisfactio imponeretur, necesse fuit, ut illum Sacerdos vulgari ipsius idiomate alloqueretur, eaque verborum formâ, quam ad ejusdem captum magis accommodatam censeret, ut onus impositum levius redderetur.

6. Urget quintò: Obligationem omnia peccata distinctè confitendi, perperam colligi ab judiciaria, quam Christus tradidit, potestate, ea remittendi aut retinendi: ab eo liquidem discreta non sunt duo genera peccatorum, alterum quod remittendum, alterum quod retinendum esset; sed solum duas hominum classes, alteram pœnitentium, quibus cuncta peccata remittuntur, alteram non pœnitentium, quorum omnia retinentur; & idcirco distinxit, *quorum & quorum*.

Qui fieri poterat, ut è Suavis memoria fugerent Christi verba, in eo S. Matthæi loco toties adducto: *Quæcumque ligaveritis super terram, erunt ligata in cælis; & quæcumque solveritis super terram, erunt soluta in cælis*? Verùm tamen si nulla esset alia distinctio, nisi pœnitentium, & non pœnitentium; nonne tunc etiam necesse foret, peccata distinctè cognosci, quò simul cognosceretur, an eum, qui seipsum accusat, illorum verè pœniteat, an is animum paratum gerat ad occasiones proximas evitandas, aliasque salubres medicinas accipiendas, quamvis amaras, quæ sibi à Sacerdote præscriptæ fuerint.

7. Sextum quod objicit, fallacia est ad vulgus decipiendum: hoc est, Apostolos, rerum celestium peritissimos, & parum humanæ subtilitatis curiosos, ignorasse, per quasnam condiciones species variaret: *Si verò Aristoteles hujusmodi spe-*

ulationem non induxisset, id adhuc ab hominibus ignoraretur. Et tamen ex eo Fidei articulus ad salutem necessarius confectus est.

Enormis in vocum ambiguitate perversio! Percontor, num ante Aristotelem, cum Solon in suis legibus noluit supplicium ullum præscribere patri-cidio, ne suis civibus declararet illud posse committi, compertum erat, conditionem hanc, quòd parens necaretur, efficere, ut alia sceleris esset natura, quam simplicis homicidii? an quando tanta orta est disputatio, absolvendus necne Orestes esset ob cædem matris, quamvis adulteræ, & quæ suum conjugem illius parentem fraude malâ interfecerat, ideoque memoriæ proditum est, illum cælo vindice in furorem actum, tantum obstrepul-sent scenæ propter cædem in alio quàm in matris capite perpetratam? Idem dico de Oedipodis incestu & homicidio, tamen minimè voluntariis, ob quæ fertur ille seipsum regni & oculorum jacturâ sponte multasse. Omnino quæ natio tam rudis fuit, quæ non discreverit tamquam crimina diversa rationis mendacium sine perjurio, & cum perjurio, furtum rei profanæ, aut sacræ, cædem privati civis, aut Principis, concubitus cum aliena, aut cum filia? Potuit quidem Aristoteles vocabula *Conditionum* ac *Specierum* inducere (quod neque pariter verum fuit, cum ille ea jam in medio posita nactus, ac super iis fuerit philosophatus, non ipsa fabricaverit) sed res, quam voces illæ significant, naturæ vi in animis insculpta est. Potuit etiam Aristoteles distinguere ac discriminare eas conditiones, ob quas ex notione communi variant aut non variant species; quod re ipsa nec ab eo peractum est, sed potius à subsecutis rerum moralium indagatoribus. Ceterum rudis quædam notitia notabilis discriminis inter crimina, in his vel illis conditionibus patrata, mediocris cujusvis ingenii negotium est: neque mens Concilii fuit, præcipere pœnitentibus, ut exquisitam quamdam philosophantium subtilitatem adhiberent ad exprimenda peccatorum discrimina; sed solum, ut eas exponerent conditiones, quæ pro communi hominum existimatione efficiunt, ut noxa in aliam naturam migrare censeatur, alioqui notabilis turpitudinis nomine signetur; adeò ut si vellet servus illius noxæ veniam ab hero suo, vel subditus à Principe impetrare, haud sibi ex impetrata venia satis cautum putarent, ubi de illa noxæ conditione ipsos celasset. Quòd si adhuc pœnitens tam crassæ mentis sit, ut ne hanc quidem communem notitiam peringat, satis est, ut is explicet id quod novit, adjutus à Confessario; nec alia præterea obligatione constringitur: quod neutiquam admitteretur ad acceptæ veniæ firmitatem in humano foro, cui multò minùs inest clementiæ, quàm Divino.

8. Septimum est: Cum agnovisset Synodus in Confessario personam judicis, *inconstantiam quamdam videri, eos damnare qui dicerent, Absolutionem esse nudum ministerium pronuntiandi; cum perspicuum sit, aliud non esse munus judicis, nisi pronuntiare innocentem hominem qui talis est, nocentem qui deliquit: at verò Judicis metaphora non patitur, ut dicatur, delinquentem hominem ab eo justum reddi, quod adscribitur Sacerdoti.*

Debuerat hic scriptor non oblivisci, interfuisse illi Synodo primarios Christiani Orbis Jurisconsultos, & inter reliquos hujusmodi fuisse duos Præsides Crescentium & Pighinum; adeoque par fuerat, ut lentius progrediretur ad eos damnandos, tamquam in errorem prolapsos in iis vocibus, quarum scientia potiebatur. Observandum est, duplex esse Judicium genus: quidam rationes, quibus

litigatores nituntur, simpliciter declarant: alii, tamquam beneficium aliquod Principis exequentes, jus aliquod conferunt, quod ante latam ab ipsis sententiam non extabat. Hi verò posteriores, sunt Judices illi, quibus committitur ut cum causæ cognitione possint tamquam à Principe delegati venias, relaxationes, aliaque hujusmodi concedere. Dixi, *cum causa cognitione*; quia in hoc distinguitur secundum Legis peritos is, qui merus executor ab illis nuncupatur, ab eo qui dicitur *mixtus*. Alter merè commissa exequitur, alter causam prius cognoscit, & an infit in ea conditiones illæ, quas Princeps exigit; quibus agnitis sententiam fert, simulque beneficium impertit. In hoc Judicium genere est Confessarius, à quo non quisquis id ab ipso petat, cæco impetu est absolvendus; sed ii quos ipse noverit ad id paratos, pro eo ac postulat Christi lex, justitiæ simul & clementiæ temperationem complexa. Atque idcirco etiam dicitur à Synodo, *relictos à Christo Sacerdotes suos Vicarios, uti Judices, & uti Præsides*: cum Præsidium munus sit, non solum cognoscere ac declarare aliorum rationes, sed recognoscere beneficia in illos à Principe directa, ut ea impertiant aut non impertiant, pro facti conditionibus, quæ voluntati concedentis consonent aut dissonent. Porro quod auctoritatem Confessarii obtineant, non merè declarandi, sed constituendi homines reconciliatos Deo, colligit Concilium à verbo *remittere*; idque observavit S. Joannes Chrysostomus in loco jam laudato, dicens, à sacerdotibus Judæorum solum comprobari, fuisse hominem leprâ mundatum; at verò à Sacerdotibus Christianis reipsâ animos leprâ purgari; & in hanc sententiam reliqui Patres loquuntur. Non igitur inconstantia in Concilio, sed ignorantia in Suavi fuit, qui existimavit repugnare cuicumque Judicis conditioni, novum ab eo jus tribui homini, qui illud non habebat.

9. Octavo loco vehementer invehitur in rationem quamdam à Synodo adductam pro explicatione peccatorum, secundum speciem ac numerum habenda: nimirum, ut Confessarius congruentem illis pœnam injungat; quod ab eo tripartitò impugnatur. Primò, quoniam reipsâ leves pœnæ pro gravissimis criminibus imponuntur: deinde, quia Synodus ipsa declaravit, satisfieri etiam posse per alia opera, & per ærumnas, quas Deus infligit, patienter toleratas: tertio, quia Confessario comperta esse non potest mensura pœnarum hujus vitæ, quæ metiatur debitum pœnarum in purgatorio luendarum, ab hoc vel illo peccato contractum; quocirca per distinctam peccatorum omnium cognitionem non redditur idoneus ad præscribendam satisfactionem æqualem.

10. Sed quod spectat ad primum; Multorum Confessariorum lenitas culpâ non vacat, nisi quando pœnitentis imbecillitas illis suaderet, esse hominem allicientium, cum primò rescripsit, per remedia leniora. De reliquo constat, à Synodo verbis gravissimis *Cap. 8.* Sacerdotes retrahi ab hac perniciofa clementia, ne ipsi quoque alienæ culpæ participes evadant. Quare è quorundam Sacerdotum vitii norma petenda non est ad æstimandum pœnæ debitum in eo qui peccata confitetur: præcipue verò cum ipsi exercent partes judicis simul & medici, sæpe diverso generi, diversæque frequentæ criminum, diversa pariter afflictationum remedia esse magis accommodata cognoscunt.

11. Hoc postremum satis foret ad diluenda quæ secundo ac tertio loco sunt objecta. Sed insuper quod spectat ad alterum, quamvis verum sit, posse pœnitentem aliis modis satisfacere, quid inde conficitur? Nemo ignorat, liberum non esse reo certam *Histor. Concil. Trid. Pars II.*

pœnam sibi à Præside inflictam in remissione recusare, quamvis æquale opus sibi faciendum suscipiat, alioqui liceret pœnitenti nolle pœnam sibi ullam imponi à Confessario, ut qui mallet integrum in purgatorio debitum solvere. Præterea laboriosa opera, quæ à Sacramento dependent, peculiarem vim ob merita Redemptoris obtinent, & ex opere operato, sicuti Scholæ loquuntur; adeoque multò amplius per ea satisficit, quàm per alia similia à pœnitente sponte suscepta: ac proinde ipsius in lucrum cedit onus acceptandi exercendique pœnas, pro criminis gravitate præscriptas.

12. De tertio, certum est, definiri non posse à Sacerdote, quodnam opus ex vi Sacramenti peractum sit satis delendo integro debito per hæc aut illa peccata contracto; sed certum etiam est, exercendum ab eo pariter esse hac in re judicium ex quadam prudentiæ norma, inflictâ pœnâ graviori, cum graviora sunt crimina, quantum corporis animique robor in pœnitente patiat: & in re dubia par est, ad mitiorem partem se flectat, ne Sacramento tam necessario tamque arduo difficultatem augeat: præterquam quòd non modica satisfactionis pars est ipse pudor, quo quis erubescit, dum seipsum accusat, aperitque eam sui criminis conditionem, cujus conditionis interdum magis quàm ipsius criminis illum pudet. Hoc autem est quoddam multæ generis, quod si culpam non adæquat, cuicumque tamen culpam generi ac numero semper aptatur, nimirum rubor ille coram uno homine, loco publicæ infamiæ, quâ justè posset à Deo puniri, tametsi æternum supplicium condonaret. Quantum verò utilitatis conferat ad morum probitatem hæc distinctæ Confessionis necessitas à Christo præscripta, ut venia impetretur, eviteturque inferorum miseria, quantum roboris habeat tum ad coërcendos homines à variis flagitiis, ex timore illius prævisi ruboris, tum postea ad emendandos ope Sacerdotis aberrantium mores, ad expurgandos à pravis animorum affectionibus, ad revocandos in viam salutis, fassi sunt ipsi hæretici, cum operam dederunt, ut per humanam legem eam institutionem reponerent, postquam illam per Divinæ legis contemptum abrogaverant. Sed frustra id moliti: ut enim soli Deo ad eam excogitandam adfuit sapientia, itidem ei uni adfuit potentia, quâ efficeret, ut eam homines & communiter acciperent, & faciliter tolerarent. Opus enim verò quod antiquis omnibus legislatoribus fieri numquam posse visum fuisset; quippe eorum nemini accommodantur ea verba S. Augustini Deum alloquentis, quæ tam absurda Pelagio sonuerunt: *Da quod jubes, & jube quod vis.* Sed iter prosequamur.

CAPUT XV.

Adventus Oratorum Ducis Wirtembergici, & Septemviri Saxonis. Eorum postulata in Catibus generalibus. Sessio habita 25. Januarii anno 1552. in qua fides publica securitatis Protestantibus rursus data, & articulorum decisio illis petentibus prorogata.

1. Illic post Sessionem conversa opera est ad concinnandos de rebus destinatis Canones pro Sessione futura: & Suavis infeliciter mendax, quia immemor, narrat quod hauserat è suo Sleidano: *Lib. 23.* Quamquam Canones de quatuor articulis prorogatis parati multò antea in promptu essent, denuò fuisse in quodam peculiari conventu ad incudem revocatos, perinde ac si nihil ad id usque temporis agitatum de illis fuisset; cum

tamen paulò antea idem retulisset, Legatum jugi ratione Patres cohortatum, ne res semel ab ipsis firmatas, etsi nondum promulgatas, ad trutinam repeterent, atque ea causa reculasse examini subicere novas difficultates, quamvis ponderosas, quas Theologi Lovanienfes & Colonienfes, Franciscani & Pelargus protulerunt; idque, ne hujusmodi exemplo nixi Protestantes eò venturi, aggredierentur ipsi quoque obstinatas & importunas disputationes. Quo pacto igitur tam repente Legatus ac Synodus sensa voluntatemque mutarunt?

2. Quin tunc plane major fuisset adhibenda circumspectio à Suavi prætexta, ne Protestantibus, Catholicorum exemplo, ad recognoscendam jam Decreta animus adderetur. Tridentum accesserant Oratores, quos nominavimus Ducis Wirtembergensis, simul etiam alii hæreticarum Urbium liberarum, ac præsertim Argentorati, cujus nomine adfuit Joannes Sleidanus, de quo toties facta mentio, descripsitque res consuetæ, *Lib. 23.* sibi fide, animique sinceritate; quem postea secutus est Suavis, sed novis fabulis adjectis. Brevi etiam expectabantur Mauriti Saxonie Septemviri Legati, qui paulò post advenere. Ac satis quidem jam usque ab initio patuit, ab hujusmodi Oratoribus spem concordie non afferri, cum animum illius cupidum nec ipsi gererent, ut qui Præsides invisere noluerunt, ne Pontificiam auctoritatem in iis agnoscerent viderentur; & in comperto esset, illos adesse paratos ad indicendum potius bellum tamquam adversarios, quam ad offerendum obsequium tamquam subjectos. Verumtamen id contingebat, quod in pluribus eventis hujus Historie notavimus, scilicet necessarium videri, ut hæc veritas, in ipsius causa à prudentibus prævisa, reipsa palam fieret populo; qui non minus in spe quam in metu nimius est, & sæpe irritum agitata optataque concordie exitum adscribit potius suorum asperitati quam hostium improbitati. Quamobrem Pontifex injunxit Præsibus, ut, antehabita majestati charitate, devorarent quidquid à Protestantibus insolentius ageretur, & ad omnia illorum postulata, etsi minus convenientia, sese flecterent, dummodò id sine jactura Religionis & Ecclesie fieri posset: numquam parenti esse dedecori insaniam filii tolerare, quò revocet ad sanam mentem. Quòd si Paulus III. passus fuerat Pontificium Nuntium perrexisset ad hæreticos, subiturum apud eos repulsas atque contemptus; multò magis arrogantes eorundem petitiones, agendique rationes, cum ipsi domum nostram adirent, esse tolerandas.

3. Fuit qui spem conceperit, eorum duritiam mitigatum iri per excelsum dignitatis conciliatorem. Etenim per eos dies (a) transit Tridento, Germaniam repetens, Bohemie Rex, Ferdinandi filius, cum Caroli V. filia in matrimonium ducta. Ejus ingressus quam maximam potuit pompam etiam militari celebratus: ad quingentos passus extra urbem obviam Patres ivere. Equitavit medius inter Creobentium & Madruccium, à quo domi splendidissime exceptus. Regina in lectica sequebatur: in reliquum iidem adhibiti ritus, quos in superiore illius transitu memoravimus. Verum non amplius quam triduum ibi Rex commoratus, nihil de negotio confecit; sed illud promoventibus Cæsaris Oratoribus, concordie cupientissimis, hinc Wirtembergenses ac Saxones adducti sunt, ut suas legationes exponerent in domo Legati coram Cœtu generali, habito 24. Januarii, pridie quam Sessio celebraretur: hinc verò Legato persuasum est, ut ipse pateretur antea omitti ab ipsis debitum ipsis invisendi officium. Sed prius quam id fieret, Cæ-

sariani Præsibus significarant Oratorum Protestantium postulata, de quibus mature deliberatum fuerat in cœtu pridie coacto, ne improvisa illorum petitio perturbationem afferret, & pro concordia discordiam irreparabilem redderet.

(a) 13. Dec. extat in Diar. Mag. Cerimon. præter Acta.

4. Illic etiam propositum est nomine Pontificis, ut ei Patres suam sententiam significarent, confirmanda necne esset electio habita (quod alibi indicavimus in transitu) à Canonicis Halberstadiensibus & Magdeburgensibus, quæ Fridericum, Septemviri Brandenburgici filium, sibi Episcopum postulabant: ab illis Canonicis hoc consilium fuisse susceptum, quò se præpotenti Duce munirent contra vires finitimorum Protestantium: Fridericum jurejurando spondidisse, se Fidem Catholicam sustentaturum; & à Paulo III. per missum hominem confirmationem petivisse, sed Pontifice prius demortuo, dein Sede vacante, nihil confectum; nunc denuò idem à Julio petere. Ex opposito objici minorem ætatem, quæ vicissimum quartum annum non exceperat; conditionem parentis, qui hæres in usu Calicis & conjugio Sacerdotum adhæserat; & præterea Decretum Concilii, vetantis in uno eodemque capite plures Episcopatus. Ex altera parte animadvertendum, neminem aufurum fuisse eas Ecclesias adire, tam potenti competitore adversante: quare nisi illi concederentur, eas destitutum iri. His etiam postulatis preces Cæsaris Regisque Romanorum favere.

5. Sententiis variatum est. Tridentinus, Septemviri, & complures alii Archiepiscopi ad concessionem proni erant. Granatensis, & quamplurimi eum secuti, temporis spatium ad deliberandum petiere. Alii unam, non duas Ecclesias Friderico tribuendas putabant. Ita nihil eà die confectum. Die postero idem in deliberationem rediit; sed hujusmodi conditionibus temperatum.

Ut adjungeretur Friderico earum Ecclesiarum administrator tantisper, dum is legitimam ætatem expleret, ac suam religionem moresque experimento comprobasset.

Ut adiret Concilium, eique usque ad exitum interesset, & ejusdem Decreta se servaturum juraret. Hoc pacto denique res proposita, etsi variè oppugnata, majori suffragiorum numero comprobata est.

6. At non ita Patres fuerunt ancipites, cum primum Oratorum Wirtembergensium Saxonumque postulata præferere; sed confestim id consilii ab illis susceptum, quò postea, pro eo ac narabimus, effectum est.

Mane Wirtembergenses, ut qui prius quam Saxones venerant, admissi, suæque confessionis formam traditam Massarello, petierunt, ut in Religionis controversiis designarentur iudices indifferentes; cum Pontifex & Episcopi Pontifici obsequentes, in quos agitabatur lis, esse iudices in causa propria minime possent. Et quædam alia breviter adjecerunt ex iis, quæ fufius à Saxonibus exposita in ipsorum legatione referemus. Dimissi sunt à Conventu, simulque ipsis significatum, deliberaturos Patres super iis quæ illi proposuerant, & responsa suo tempore reddituros.

7. Eodem die, pomeridianis horis, (b) Mauriti Saxonie Septemviri Oratores auditi. Hunc titulum hi adhibuere erga Patres: *Vos amplissimi & reverendissimi Patres, & vestra amplissima dignitates & præstantia.* Sic Latine locuti. Quòd ad rem

attinet, eadem planè fucata rationes ab illis iterata sunt, quibus Protestantes quamcumque Synodum rejecerant, quæ legitime coacta, & non schismatica fuisset, & quibus tam Pontifex quam Cæsar adeò frequenter aperte repugnant; nimirum postulata ad quinque capita redigebantur.

(c) Refertur ad verbum in Diario Magistri Cerimon. præter Acta.

8. Primum erat hujusmodi: Eo obtentu, quòd securitas tradita per fidem publicam haud sufficeret, quòdque Concilium Constantiense decrevisset, præstandam non esse fidem publicam reis ob crimen Religionis; aliam ab ipsis peti, eam formam, quæ Bohemis à subsecuto Basileensi Concilio data fuerat. Quia in re sciatur oportet, falsum esse quòd hic dicitur, hujusmodi Decretum à Constantiensi Concilio fuisse conditum. Decretum fuit, per fidem publicam hæreticis concessam à principibus haud obstringi Judices Ecclesiasticos, ad quos pertinet de his causis judicare; adeoque laicorum Magistratui observatam ex parte sua securitatis fide, nihil ultra præstandum: verum Ecclesiastico Magistratui, qui fidem non dederat, integrum esse suo fungi munere. Quocirca Saxonum petitio nitebatur quædam calumniâ, perinde quasi Concilia docerent, fidem publicam haud esse servandam; eratque studiosè quæsitum cavillatio in eo securitatis libello, qui ab ipso Concilio illis legitime traditus fuerat. At verò Suavis, minutarum alioquin ineptiarum narrator, obvolvitur silentio verum tenorem Constantiensis Decreti, & ut ob oculos imperitorum hanc Ecclesiam labem relinquat, & ne fidem malam detegat, quæ Protestantes agebant. Verè tamen idem observat, eorum petitionem eò tetendisse, ut quædam sibi conducibilia obtinerent, quæ se quæsituros ex verbis Basileensi formulæ similibus arbitrabantur.

9. Sed à Patribus, quantum assequi conjecturâ possum (nam in Actis de hoc perpauca) respondebatur, fidem publicam Basileam fuisse Bohemis datam in Sessione quarta, hoc est, eo tempore quo Synodus erat à Pontifice sejuncta atque schismatica, adeoque illam haud mereri, ut ad exemplum Concilio legitimo adduceretur: præterea, nec in illa formula contineri capita, quæ Protestantes affirmabant ac flagitabant, quæ præcipue duo erant; Ne Religionis controversiæ nisi per sacre Scripturæ testimonia indicarentur; & Ut hæretici jus suffragii ibi exercerent. Nam quòd spectabat ad primum, in eo securitatis libello hæc erant verba: *Lex Divina, praxis tum Christi, tum Apostolica, tum Ecclesie primitivæ, una cum Conciliis, Doctoribusque fundantibus se veraciter in eadem, pro verissimo & indifferente iudice admittentur.* Quòd totum æquè admittebatur à Patribus Tridentinis, sed non item cum iis interpretationibus, quas addebant Protestantes; quasi foret in ipsorum arbitratu, dijudicare an recentis Ecclesie praxis ab antiqua discordaret, an hæc illave Synodus, hic an ille Doctor verò niteretur hujusmodi fundamentis. Quòd autem ad secundum spectabat; in Concilio Basileensi numquam Bohemis concessum fuerat jus ferendæ sententiæ, sed solum facultas differendi ac disputandi cum charitate ac modestia: Quæ verba non sonant ampliore auctoritatem ea quam obtinent minores Theologi in rebus discutiendis. Scire pariter operæ pretium est; in eo Basileensi libello cautum fuisse Bohemorum indemnitati, etiam nomine Romani Pontificis. Sed de hoc noluerunt quidquam mutire Protestantes: quòd à Suavi narratur quidem, sed omisâ causâ. Ea erat: Quoniam si Protestantes

nomen Pontificis expressum in securitatis libello voluissent, per eam occasionem Patribus petenda fuisset ab illo facultas, eaque in publicæ fidei tabulis apponenda; & ita eadem operâ à Concilio proferendum, sibi non inesse potestatem obligandi Pontificis: & ex altera parte, tametsi Pontificis nomen omitteretur, omnem suspicionis nebulam abstergebat Legati Nuntiorumque Pontificiorum subscriptio, quorum facultates patebant amplissimè.

10. Secundò hoc postularunt Oratores, ut parata jam articulorum decisio protraheretur ad Theologorum adventum, qui à Saxone brevè mittendi erant de his disceptaturi, & quibus nondum accedere licuerat, fidem publicam cujuscumque expertem periculi desiderantibus.

11. Tertio, ut recognoscerentur, ac denuò in disputationem revocarentur unâ cum Saxonibus Theologis, quæ ad eam usque diem decreta fuissent Confessioni Augustanæ adversantia. Hæc fuisset Augustani Conventus sensa, cum Imperii totius nomine continuatio Tridentinæ Synodi intermissæ postulabatur: Novam hanc trutinam necessariam esse, quòd ipsorum Principi innotuisset, iis articulis, præsertim de Justificationis negotio, multa errata non leviter contineri, per sacras Literas redarguenda: Hujusmodi capita statuenda esse Christianarum omnium nationum calculo, quarum Antistites superioribus Decretis haud intervenerant; & his absentibus, eam Synodum peculiarem conventum, non Oecumenicum Concilium appellandum. Ad hæc Patres: Si aliquorum absentia post indictum Concilium satis esset ad abrogandam illi auctoritatem Oecumenici, liberum cuicumque esset eam impedire; & vix ex tota antiquitate produci posset Concilium, de quo id ipsum quoquo modo in controversiam adducere non liceret: hoc verò maxime opponi posse Tridentino Conventui, cum integra natio Gallorum abesset. Cæterâ, quinquam fas esset Oratoribus affirmare, eam fuisse Augustani Conventus sententiam, quando is disere petierat continuationem Concilii Tridentini? Id quòd numquam fuit, minime continuari: igitur ab universi Imperii Ordinibus existimatum fuisse Concilium Oecumenicum, non peculiarem quemdam cœtum, cœtum illum, qui Tridenti habitus fuerat Paulo sedente, quique memorata Decreta pronuntiarat.

12. Quarto loco postulabant, ut cum quædam ex controversiis, potissimum de Romano Pontifice, agerentur, meminissent Patres sanctionum Concilii Constantiensis ac Basileensis, in quibus statuitur, ut in causis Fidei, & in iis quæ ad ipsum Romanum Pontificem spectant, ille Concilio subjiciatur. Instabant igitur Saxonibus nomine Oratores, ut primo loco id à Patribus Tridentinis declararetur, per inde ac à Basileensibus Sessione secundâ; adeoque juramento solverentur ii qui Pontifici fuerant obligati, quamquam eo soluti jam essent habendi ex iis quæ laudatæ Synodi definierant. Hæc postulatio impellebat Concilium in scopulòsum illud fretum, cujus metu Clemens, & Cardinales ab eo delecti, Cæsari in Belgio significarant, per hujusmodi conventum majus discrimen novi schismatis quam spem concordie allatum iri, quemadmodum suo loco exposuimus *Lib. 3. cap. 5.* Et à Cæsare id temporis responsum fuit, Pontificis Romani, quippe suppressi Præsidis, esse, res in Concilio agandas præscribere, ac propterea seditiosam illam disputationem vitari posse. Quòd ad concordiam attinebat, exploratam sibi satis esse pertinaciam hæreticorum; proinde à se non peti Synodum; quòd hi revocari possent ad frugem, sed quòd universæ Ecclesie proscriptione punirentur. Quòd mihi

libuit hinc recensere, ut lector intelligat, lentè processisse Pontifices ad hanc convocationem, non per fictos & emendicatos colores, sed ob validissimas rationes, exitu comprobatas.

13. Tam callidæ petitioni plura Præsides opposuere, sed duo præcipua. Alterum, cum semper Lutherus, ejusque factio Concilium Constantiense tamquam irritum ac sacrilegum detestati fuissent, quippe qui præcipuas opiniones suas ab eo damnatas conspexerant; cumque tunc ut maximè Lutherani obfirmati refellerent tot illius Decreta certæ significationis & efficacis, alienum ab omni ratione videri, nunc ab ipsis proferri veluti divinum Oraculum quoddam illius Decretum dubiæ intelligentiæ, & neutiquam confirmatum à Martino Pontifice, cujus confirmatio tantum extenditur ad Fidei dogmata ibi adversus recentes hæresarchas sancita. Alterum fuit, cum ad habendum legitime Concilium exigerent Oratores Christianarum nationum omnium interventum, certè niti non posse Basileensi, ad quod infringendum cuncta fuit Synodus tam ampla, tam nobilis nationum concursu, cujusmodi fuit Ferrariensis, ac dein Florentina, quam postea comprobavit Ecclesia.

14. At è converso studebant Oratores cohonestare petitionem suam, quæ alioqui supra modum rationi dissentanea videbatur, quando non tam pugnam quam deditioem ante pugnam efflagitabat. Hinc rationem adducebant, semper ab hæreticis decantatam, & antea à Wirtembergensibus productam; cum essent de Romano Pontifice multa corrigenda, eidem Jucicem agere non licere. Sed reponeretur à Patribus: Hanc argumentationem quò magis popularem, eò vitiosior esse; utpote quæ si semel admitteretur, omnem Monarchiam deleret, cujus regimen postulat, ut Princeps ipse sibi sit lex, nec alium judicem præter Deum & publicam infamiam reformidet. Quod si hoc admittitur in hæreditariis Principatibus quò majora bona decerpantur, quæ secum fert auctoritas suprema conjuncta cum unitate perfecta; quantò potiori jure id admittendum in principatu per suffragia collato, & in quo senex eligi solet, & jam diu probatus? Accedebat, ex eodem argumento, si penitus introspicatur, confici pariter, nullum aliud rectæ gubernationis genus posse subsistere; cum omnes tandem ad supremum Magistratum sint redigendæ, sive is uno dumtaxat, sive pluribus constituatur, qui Magistratus leges simul det & accipiat. Perpenderent proinde non modò Principes, an domi suæ hujusce doctrinæ utrum admitterent, sed etiam politici; nam eo admisso, possent principatus ullus persistere, nisi fortè univerfa populi fæx in eo dominaretur?

15. Probè intellexerant Oratores, declarationem, quam ipsi postulabant à Synodo, ut nimirum ea Pontifici superior pronunciaretur, agnosci à prudentibus rerum æstimatoribus idoneam esse non quidem ad componendas, sed ad multiplicandas controversias: Pontifex quippe vicissim contrarium declarasset; nec fieri poterat, ut tertius in terra supremus Juxta inveniretur. Quare ad alia magis immoderata magisque absurda petenda progressi sunt, conati persuadere, ubi potuisset impetrari à Pontifice ut ab eo hujusmodi juramenta relaxarentur, ingentem ex hoc plausum Concilio excitatum iri, saltem apud imperitos, auctà in omnium animis securitate, simulque existimatione illius libertatis, quæ legitimo Concilio opus est. Sed hoc dicitur; nimirum, si hujusmodi juramenta vim habebant, & res ibi agitandas complectebantur, etsi Pontifex legitimus erat in omni causa Episcoporum Juxta, illa juramenta frustra

relaxatum iri, cum ante ipsa præcessisset obligatio servandi quicquid per eadem juramenta firmatum fuerat; hac verò obligatione Episcopos à Pontifice solvi non posse, ut qui nec arbitri nec dominus erat prærogativæ suæ, à Christo instituta; adeoque nec ejusmodi prærogativæ officere poterat; sin autem hæc juramenta vel inania haberentur, vel res quæ tunc agebantur haud complectentia, incassum pariter laxationem peti.

Postremo loco Oratores eas Divini obsequii publicæque salutis contestationes adjecere, quæ sunt vocabula communia ingentium malorum æque ac bonorum auctoribus: habitæque ab ipsis orationis exemplar scriptum tradidere. His per communia verborum officia, perinde atque Wirtembergensibus, responsum est.

16. Dimissis Oratoribus, mansere Patres in confesso cum Cæsaris ac Ferdinandi Oratoribus, quos audacter mendax Suavis affirmat hujusmodi confessoribus haud solitos interesse, cum oppositum Acta Concilii perpetuò testentur. Illic, pro eo quod statutum fuerat in congressibus privatis, & cum Conciliatoribus, & inter Episcopos habitis, decretum est, ut extrema omnia, quod fieri posset, indulgerentur. Narrat Suavis, in consiliis, in quibus hac de re deliberatum est, Legatum semper immobilem in contraria sententia perstitisse; sed animadvertio prævalido aliter opinantium impetu, cum illum inhibere non posset, tacuisse. Quod unicuique perspectum est, quo pacto concordet cum iis, quæ hic scriptor supra studuit obtrudere ad exaggerandam Legati potentiam in versandis aliorum consiliis ac suffragiis, & elevandam Concilii libertatem.

17. Patres itaque consensere, ut destinata sanctiones de Missæ sacrificio & Ordinis Sacramento differrentur, quibus de rebus in cœtibus Theologorum & Patrum expensa jam fuerant capita proscribenda; tum etiam excusi Canonès & Decreta, sed nondum ad generalem conventum relata. Simul etiam injunctum, ut interim alia pararentur de Sacramento Matrimonii, ne cunctatio otium ac tædium pareret, ut postea Synodus pari festinatione posset absolvi, adèbque Pastores Ecclesiis, & Ecclesiæ Pastoribus reddi. Statutum præterea est, ut novæ tabulæ amplissimæ fidei publicæ protestantibus exhiberentur, in quibus, sublato diserte quocumque obice, per Decreta Constantiensis & Senensis Synodi illato, ipsa penè verba Basileensis apponerentur, præsertim de cautionibus securitatis: quod observare licet utrasque tabulas comparatè legentibus, in laudatis Conciliis impressas; ommissis tamen verbis, quæ, sicuti memoravimus, in Basileensibus tabulis explicabant rationem servandam in judicandis controversiis. Quamquam enim ea verba ad optimam significationem tunc fuissent apposita; tamen animadvertèbatur, moliri Protestantes inextricabilis litigii telam ex illis texere, clypeumque construere adversus cujuscumque Judicis potestatem, præterquam ælinguis, qui nec respondere posset, nec pronuntiare. At qui si liceret hoc pacto controversias decidere, non alio opus esset in Republica Judice præter legem.

18. Postremò, nec per verba honorifica rei utilitas impediretur, statutum fuit, ut ante congressum solemnem contestatio pronuntiaretur, quæ in Actis extaret, & legitur in nonnullis Concilii exemplaribus impressa; ut nimirum Decreto quodam Sessionis secundæ renovato, ob quoscumque homines, etiam ab iis delegatos, ac libellos admittos, qui essent ejusmodi, ut admitti non deberent secundum jus aut consuetudinem, & etiam ob permissionem ferendi suffragii, vel etiam per verbum

Placet,

Placet, nihil unquam intelligeretur detractum juri ac dignitati præsentis Concilii, seu cujuscumque futuri, cum iis in operibus pacis tantummodò & unitatis ratio haberetur, modis omnibus honestis convenientibus quæsita.

Postero die, vigesimoquinto Januarii, decimaquinta Sessio habita est, novem Episcoporum, qui supervenere, accessione facta. Sacrificium peregit Nicolaus Maria Caracciolus Catanensis Antistes: Latine concionatus est Joannes Baptista Campeggius Majoricensis Episcopus. Promulgata in ea fuere duo Decreta de prorogatione, & publicæ securitatis libello, quæ supra memoravimus. De posteriore non est operæ quidquam amplius refer-

re. De priore, verbis gravitate ac pietate permixtis hujusce moræ ratio reddebatur, quò scilicet expectarentur Theologi Protestantium, quorum nomine postulatum id fuerat, simulque celerrimus illorum adventus promissus: cum sperandum esset, eos tandem Ecclesiæ judicio acquieturos exoptatamque concordiam Christiani populi reddituros. Sic interdum par est, ut qui publicam personam gerunt, deceptos se credi sinant vanâ quâdam spe, ne maligno depravati desiderio credantur: vulgus quippe quos in se sentit affectus, eosdem in sapientes traducens, existimat id unumquemque opinari futurum aut non futurum, quod ipse appetit aut abhorret.

*** **

HISTORIÆ CONCILII TRIDENTINI LIBER DECIMUSTERTIUS.

ARGUMENTUM.

Legatio Veralli Cardinalis in Galliam. Missio Episcopi Montis Falisci Tridentum, & Camajani ad Cæsarem. Eventus belli. Mors Joannis Baptistæ de Monte. Armorum cessatio ad duos annos à Pontifice statuta, & postea à Cæsare confirmata. Septemvirum Tridento discessus. Sessio prorogata. Lis inter Oratores Regum Lusitaniæ ac Romanorum. Expeditio Protestantium, & Concilii suspensio. Fuga Cæsaris Oeniponto. Legati Crescentii obitus. Concordia Passaviensis inter Cæsarem & Protestantem. Varia belli eventa in Germania, & Belgio. Quæ Pontifex cum Cæsare per Achillem Grassium, & cum Henrico per Prosperum Sanctacrucium egerit. Legatio Dandini Cardinalis ad illum, & Capiteferrei ad hunc, pacis componendæ gratiâ. Tumultus Senensium. Mors juvenis Britannicæ Regis; & sororis Mariæ Catholicæ successio. Secreta illuc missio Joannis Francisci Commendoni, dein legatio Poli; ejusque obstacula tandem amota. Conjugium Anglicanæ Reginæ cum Philippo Carolo V. filio. Moronus ad Augustana Comitata Legatus, & Antonius Augustinus ad novum Britannicæ Regem Nuntius. Pontificis mors. Successio Marcelli II. brevisque illius exitus. Senarum deditio. Pauli IV. creatio. Britannicæ ad Catholicam Religionem conversio. Britannici Oratores excepti. Datus Hiberniæ regni titulus. Promotus ad Purpuram Carolus Caraffa, ejusque conditiones. Augustana Comitata, eorumque sanctiones de Religione. Suspicionem inter Pontificem & Cæsarem, aucta ex iis, quæ Romæ acciderant Sfortianis & Colummensibus. Septem Cardinales creati. Regna omnia à Carolo in filium translata. Occultum fœdus inter Pontificem & Galliarum Regem. Induciæ confectæ inter hunc Regem, & Cæsarem, & Philippum Regem. Hac de causa Pontificis querimonia. Legationes Caraffa in Galliam, & Rebiba in Belgium. Varia dissidii causa inter Pontificem & Neapolitanum Proregem. Solemnis denuntiatio à Pontifici fisci Procuratore in Senatu habita in Cæsarem & Philippum Regem. Oratoris Cæsarei Romæ profectio. Pax absque fructu agitata inter Pontificem ac Proregem. Arma à Prorege illata, & loca prope Romam ab eo occupata. Res in Gallia à Caraffa transactæ. Ejus reditus cum suppliciis, & cum Rebiba Legato. Concordia Octavii Farnesii cum Hispano, à quo ei restituta Placentia. Armorum suspensio inter Pontificem ac Proregem, sed infectâ pace.

CAPUT I.

Belli eventa. Legatio in Galliam Veralli. Cooptati in Purpuratorum Senatuum Patres. Missio Episcopi Montis Falisci Tridentum; & postea Petri Camajani ad Cæsarem.

1. **N**ecessarium arbitror; inter sacrarum rerum seriem profani aliquid inter miscere; quando pro humana imbecillitate, tamen in effectis naturæ res terrenæ ita celestibus subjectæ sint, ut nullo pacto quidquam in illas influant, è contrario in mortalium negotiis ab alteris altera mutuò pendent; nec homines ita conversos ad cælum attollunt oculos, quin pedibus terræ insistant.

Cœpta jam fuerat à Pontifice ac Cæsare (a) armorum tractatio prosperi successus auspiciis: nam non modò Cæsariani in conflictu captivos abduxerant Andalottum, Memorancii Gallici Comestabilis generum, itemque alios duos Proceres, à Rege Galliarum ad hoc bellum missos; sed multis oppidis in agro Parmensi positi, agrum universum vastaverant, & in urbem penuriam ac terrorem intulerant. Quare Octavits novos inter subditos, modiceque viribus instructus, urbis defensionem penè diffidebat, cum Petrus Srozzius, Regis Galliarum miles, celeritate, Gonzagæ & Marignano prius incredibili, postea admirabili, suorum militum ingentem globum adduxit, Parmæque intulit, deluso infrequentium hostium conatu. Id autem non minus

nus

nus dominationem Farnesii, quàm existimationem Strozziis confirmavit.

(a) Vide cuncta apud Adrianum, lib. 8.

2. Mirandula quoque armis Pontificiis ac Cæsareis obsessa est, quippe subiecta Principi Farnesiarum partium; & unde comineatus Parmensibus suppeditabatur. Sed ibi pariter res, quæ prospere cœptæ fuerant, conceptâ jam spe in deterius inclinarunt. Pontifex jactâ per bellum aléâ, expertusque necessitatem sumptus in campo longè majorem quàm in palimpsesto subduxerat,angebatur inter angustias ærarii, & molestiam deterendæ gloriæ cuius erat appetentissimus, subditorum plausu jam excitata, deterendo inquam per imposita onera, quæ sunt vel maximum odii popularis irrimamentum. Itaque oppigneratis gemmis omnibus, sumptum eousque suppleverat: (b) atque, ut fœderatis usavenit, de Cæsarianis conquerèbatur, quòd ii pecuniâ armisque promissa subsidia nequam explerent. Hinc verò Cæsarianis necesse erat, confinium frontem ad Subalpinam Italiam à Gallis possessam præsidio munire, unde finitimo Mediolanensi Principatui formidabilis armorum impetus imminerebat: ipsi quoque eam auri penuriam patiebantur, quæ plerumque magis premit ampliores principatus; utpote quibus necessitas est ad illud plures in partes diffundendum, quemadmodum sæpè vastiora corpora majori vitalium spirituum inopiâ ad exercendas vitæ functiones laborant.

(b) Extat in secunda instructione tradita Camajano, 10. Octobris 1551. inter monumenta Burghestorum.

3. Vexabatur adhuc Pontifex Cæsaris postulat. Hic enim non privata commoda, sed communis boni providentiam adversus hostium consilia professus, à Julio per Joannem Manriquium novum Oratorem petierat, ut ad opponendas æquales vires tot Cardinalium cohorti, Gallis natione seu factione addictorum, octo in sui gratiam Senatui adscriberet, quatuor disertè explicandos, & quatuor generatim nominandos, & in sinu reponendos; qui prout opportunitas suaderet depremerentur. Negavit Pontifex petitioni se posse assentiri: libenter quidem duobus inter eos, qui à Carolo nominabantur, se Purpuram collaturum, nimirum Poggio ac Bertano, Nuntiis apud Cæsarem, illi in Hispania, huic in Germania; sed in tertio, qui erat Petrus Tagliavia Archiepiscopus Panormitanus, uti sanguinis claritudinem morumque probitatem agnoscebat, ita plus doctrinæ desiderabat. Præterea cum id temporis ille Concilio inter Præsules præstantissimos adesset, existimabat Pontifex, si Purpuram illuc ipsi mitteret, in reliquis invidiam animique amaritiam excitum iri, quemadmodum in Paceci electione olim contigerat; quamvis Pacecus is esset, qui antequam Conventum adiret, legendus vulgò noscebatur. Quæ ratio Pontificem retrahebat, ne Pighinum Præsidem, tametsi charum sibi, summoque in pretio habitum, ad eam ibi dignitatem eveheret; cum præsertim sibi suboluisse, non deesse ex Septemviris ibi degentibus, qui ad eundem honoris gradum aspiraret; nec sine acerbo rubore tolerasset, se collegæ minoris notæ fuisse posthabitu. Sed præ reliquis abhorrebat à quarto, qui erat Hydruntinus Archiepiscopus, quòd ejus nomen in causa Religionis ad Cardinales Fidei Quæsitores delatum fuerat: adque hac de re comperio, (c) post tertium annum, cum Pontifex unum Cardinalem in tempore nominandum in gratiam Cæsaris retinuisset in sinu, ab eo per Ferdinandum Vegam denuò ipsam Archiepiscopum fuisse propositum, sed incassum.

(c) Ex literis Moroni ad Polum, in Belgium, 19. Mart. 1554. in syllabo literarum Poli, postea citando.

4. Prosequèbatur Pontifex, postulationem Cæsaris, ut tot Purpuræ fervarentur in sinu, acerbissimam futuram fuisse Senatui Purpuratorum, nec se tam facile consensum omnium consecuturum, sine quo mos non erat tot simul capita in sacrum Collegium adscribi; sibi, quippe novo Pontifici, non adesse perinde obsequentia Cardinalium studia, ac illi qui Senatoribus à se creatis præsidet. Accedebat necessitas aliis Principibus gratificandi, cuiusmodi erat Ferdinandus Rex, qui dignitatem illam petebat Georgio Martinusio, ex Ordine S. Pauli primi Eremitæ (d) Episcopo Varianensi. Hic antea alumnus, dein supremus administrator Joannis Regis, ac postea defensor filii pupilli, & uxoris viduæ, fœdus antea cum Turca nexerat: sed tandem eisdem persuaserat, ut se Ferdinando concederent; eidemque pacificam possessionem non Pannoniæ solum, sed etiam Daciæ simul obtinuerat: quamquam, prout mirabiles contingunt rerum humanarum conversiones, idem Ferdinandus paucis post impetratam illi Purpuram mensibus, tamquam singulari tum de se tum de Ecclesia benemerito, per eam festinationem, (e) ut solus ipse promotus fuerit, non expectatâ proximâ cæterorum electione; idem, inquam, Ferdinandus, eo nomine quòd occultissima Georgii cum Turca molimina fuissent detecta ad Daciæ sibi Turcarum auxiliis occupandam, eundem per insidias necari iussit, sicuti erit infra narrandum. De hoc etiam homine videre est, quantæ fuerint auctoritatis ea, quibus innititur Suavis, qui S. Basilii Monachum illum describit, adversus quàm in Actis Vaticanæ Senatui habetur. Narrat etiam, ei fuisse concessam Purpuram ob Cæsaris nominationem à Ferdinando ipsi impetratam: at ex opposito, sicut retulimus, Pontifex in documentis biduo antequam is eligeretur Nuntio traditis, inter alias excusationes, cur Cæsari postulatis obsecundare omnino non posset, adduxit, à Ferdinando Rege se premi ad Martinulum promovendum. Sed ad responsa Pontificis revertamur.

(d) In Actis Consist. 30. Julii 1539. cum propositus fuisset Episcopus Varianensis, legitur nominatim Monachus S. Pauli 1. Eremitæ.

(e) 12. Octobr. 1551. ut in Actis Consistor.

5. Addebat ille, peti quoque à Republica Veneta, ut in Purpuræ distributione aliquis etiam è suis filiis ornaretur. Ac postremo, sibi quidem videri æquum non esse, ut in ea electione omnes Aulae suæ Præsules benemerentes remuneratione vacui præterirentur; qui, ubi se præ externis exclusos cernerent, in eam desperationem deciderent; quæ operosæ virtuti necessarium alimentum subtrahit. Optabat præterea Julius, quoad posset, eam Præsulum Cæsarianorum electionem protrahere, quò minus obstructam semitam haberet ad concordiam cum Rege Galliarum, à se maximopere expetitam. Etenim prævidebat, per illud opus irrevocabile, Regis commodis dissentaneum, aures regias obduratum iri ad quemlibet de pace sermone. Sed opus videbatur, ut ea cunctationis ratio cautius insinuaretur, ne Carolo insideret altius ea suspicio, quam is à se de Julio in continuatione fœderis parum constante conceptam, nimium sanè præ se ferebat, adeoque ne teperceret in suppetiis ministrandis; tametsi reverà per hanc ipsam suspensionem ille magis in opere incaluit: quippe magis sollicitè submittantur auxilia in eas artes, quarum deditio magis timetur.

6. His itaque curarum motibus agitatus Pontifex, statuit Galli animum denuò pertentare. Ut autem

autem ratio exhiberetur, quâ posset Rex in vota Pontificis sese flectere, illibatâ sui nominis existimatione, cujus anxietudo solet interdum humani generis felicitatem unâ cum Principum concordia præpedire, Legatum ad eum misit, pacificationem cum Cæsare in sui gratiam petiturum. Is fuit Verallus Cardinalis, vir ad hujusmodi negotia experimento probatus: quod pariter usui erat Julio, ad publicæ quietis studium ostendendum, ut postea, ubi fortè res non succederet, minus gravate onera tolerarentur, utpote injecta ab inflexibili adversariorum pervicacia, non ab inquieto Principis ingenio. Visum est Julio, huic legationi alteram adungere ad Cæsarem, quâ simul concordia inter ipsum & Henricum transigeretur; atque ad eam obeundam selegit Carpenlem Cardinalem, Carolo prorsus addictum. Simul etiam quòd haberet in animo Bononiam petere; quò propinquior (f) & bellum & Concilium foveret, promptiorque esset ad Tridentum adeundum, ad Cæsarem coram alloquendum, & ad ineundum cum illo consilium, per quod Ecclesiæ bono tum in sacris tum in profanis consulere, de Cupis Cardinalem, inter Purpuratos antiquissimum, Romæ Legatum nominavit.

(f) In secundis documentis Camajani infra citandis & in epist. Dandini Bononiâ, 12. Sept. 1551. ad Crescentium Legatum.

7. Sed ne quid Cæsari ea Gallicana missio suspicionis injiceret, voluit Julius Camajanum, de quo dictum est, ad illum expedite legare, qui tradita Verallo mandata ipsi aperiret: per ea verò (g) injungebatur Legato, ne ulla ratione assentiretur, ut Parmæ Octavius remaneret. Injunctum simul Camajano fuerat, ut Cæsarem edoceret, eam legationem fuisse decretam, quò charitatem paternam Pontifex testaretur, sed cum tenui successus spe, pro animi habitudine quæ cernebatur in Gallo: Julium verò ad repulsam, quam pene certam opinabatur, apud se firmiter statuiffe bellum prosequi pro virili; ac propterea conaretur Nuntius urgere Cæsarem ad opem copiosè ac festinatò ferendam. Jussus pariter fuerat causas in medium proferre, quibus Pontifex repugnantiam excusabat, ne expetitam Cæsari Purpuratorum electionem indulgeret. Postea ægrotante Julio, ideoque Camajani protectione dilatâ, consilia pariter mutata sunt. Nam (h) increbrescente Romæ terrore ex Turcicæ classis fama, visum est necesse fore, ut Princeps adesset in Regia, unde subditos animaret, periculique prospiceret; maxime verò, (i) quòd postea Cæsar significavit Camajano, se nihil morari illud iter Pontificis, quo ipse obstringeretur ad iter pariter suscipiendum Bononiam, quo Julium alloqueretur: neque similiter molestiam præ se tulit ex Verallo in Galliam legato, qui ob hujusmodi dubitationem jussus fuerat in via subsistere: (k) & in diuturnam quartanam delapso Carpeni, evanuit ipsius ad Carolum legatio, quæ ad speciem potius erat quàm ad opus.

(g) In documentis Verallo traditis, 3. Oct. 1551. in scripturis Burghestorum.

(h) In secundis documentis Camajano traditis, 22. Dec. 1551. apud Burghestos: & in epistola Dandini ad Martinengum, Nuntium apud Regem Romanorum 26. Octobr. 1551.

(i) Litera Dandini ad Gonzagam Bononiâ, 7. Nov. 1551.

(k) Litera Dandini ad Job. Bapt. de Monte 20. Oct. 1551.

8. Quòd ad Purpuratorum creationem spectabat, Cæsar, auditis Pontificis rationibus, (l) Camajano respondit, id in ipsius judicio à se reponi. Quare Julius 20. Novembris tredecim Purpuratos creavit.

In quo plura peccat Suavis; unum quidem levius, sed manifestum: Protractam rem à Pontifice fuisse, adversus quàm antea statuerat, usque ad consuetum tunc tempus Natalis Domini; & tamen libri, in quibus dies cooptationis Purpuratorum in Senatuum notantur, etiam per vulgimanus circumferuntur. In reliquis fraude malâ peccat. Dicit: Cùm in Senatu id temporis duo de quinquaginta Cardinales numerarentur, visam fuisse nimiam prodigiam tanti numeri appendicem, contra quàm eorum temporum mos ferret, sed à Pontifice eo fuisse nomine fucatum, ut æquâ lance Gallorum factio libraretur. Verumtamen, quòd spectat ad numerum, nec is nimis fuit, nec ii, qui adlegabantur tales, ut Collegium unanimi consensu eos non exceperit; (m) cùm per eam cooptationem donati præmio viderentur præstantissimi maximeque benemeriti Præsules, qui tunc Aulam Pontificiam cohonestabant. Hujusmodi erant Sarracenus Archiepiscopus Materanus, Riccius, Bertanus, Mignanellus, Poggius, Cicala, Dandinus tunc Bononia Romam accitus, (n) & ab armorum administratione ad literarum præfecturam: ii planè viri, quorum rebus honorificè gestis, quâ dum Nuntios agerent apud Reges, quâ dum in Concilio defuderent, hæc historia passim illustratur: Jacobus Puteus, Princeps inter Duodecimviros Romanæ Rotæ, quam doctis decisionibus locupletavit, simulque Bariensis Archiepiscopus; Aloysius Cornelius, Magnus Cypri Commendator, in gratiam Reipublicæ Venetæ: reliqui etiam similibus animi dotibus fuere conspicui. Quòd ad alterum attinet, causa quam Pontifex protulit, cur Collegium augeter, alia plane fuit ac Suavis comminiscitur, cùm in sinu potius quam in ore illam habere oportuisset, ne Regem, qui cum pacem cupiebat, exulceraret. Sed dixit, (o) sibi opus esse Romæ prudentibus fidelibusque consiliariis, quandoquidem complures è Cardinalibus inde aberant, alii ut profanis Principibus obsequerentur, per id Rege Galliarum indicato, alii ex contumacia, per hoc Farnesii perstrictis, alii ut suis in sedibus residerent.

(l) Litera Dandini supra citati ad Gonzagam;

(m) In Actis Consistor.

(n) Diploma Pontif. ad Dandinum 20. Nov. 1551.

(o) In mandatis Episcopi Montis Falisci, 23. Nov. 1551. apud Burghestos.

9. Non ita mentitur Suavis, dum narrat, Pontificem excusandum se curasse per Episcopum Montis Falisci, quem Tridentum mittebat, apud Crescentium Legatum, quòd ea vice illi gratificari nequierat in promovendo Saulo, ejus Prolegato Bononiensi, & ab eodem vehementer commendato; simul etiam demissa quodammodo majestate, blandius indulgente cuidam appetentiæ, in illius præcelsi Purpurati animo conceptæ altioris fortunæ, cui molestiam inferre poterat tot hororum electorum & forsitan competitorum cooptatio: per eundem indicasse, se significaturum cunctis Cardinalibus, quos ipse in Senatu adlegisset, quanam illis ratio habenda esset de Crescentio Cardinali sibi percharo, tum se vivente, tum postea se demortuo. Mira sane denunciatio in ejusmodi conditionis Principe, cui nullus sermo tam odiosus esse solet, quàm de successore. Verum pariter est quòd narrat Suavis tum de gratis Pontificis nomine ab Episcopo actis tribus Septemviris Archiepiscopis, ob ipsorum erga Synodum pietatem, cum de gratificationis promissionibus: at non ita cum veritate concordat, quòd idem scribit de iis, quæ Julius Fighino significari iussit, ea reverà hæc fuere: (p) Læto esset animo; quia in ipsius causa jam conclusum erat, & poterat absque nova partis interpella-

tione sententiâ proferri. Quibus verbis indicabat Pontifex Purpuræ collationem, quam in sinu clausam Pighino servaverat, cum reliquos Purpuratos renuntiaret, declarandum ubi primum à Synodo eum accersisset, quod paucis postea mensibus effectum est. (g) Enimvero Julius in Principatu collocatus, egregius remunerator fuit illorum laborum, quorum, Legati munere defunctus, spectator in Concilio fuerat. Etenim præter alia exempla, quæ jam retulimus, ac deinceps referemus; haud ita multo post Catharinum promovit à tenui Ecclesia Minorensi ad nobiliorem opulentiorumque Consensum, cum ea ex obitu Crescentii vacavit. Et quod mirum videri posset, Braccio Martello, qui quasi turbo perpetuus voluntati auctoritatique Legatorum, & menti commodisque Pontificis oblectatus fuerat impetu tam immoderato, quantus pluribus in locis patefactus est, haud se difficilem præbuit in commutanda paupere Sede Fæsulana, Camajano concessa, in Aletinam, amplam ac divitem, magis in eo recti animi, quam vehementiorum operum habitâ ratione: quod inter reliqua innumera argumenta aperte monstrat, Concilii Patribus non solum in dicenda sententiâ non defuisse libertatem; sed nihil obfuisse licentiam, quin præmiis afficerentur.

(p) In Actis Concilii sub Julio, ubi ponitur hæc Cardinalium creatio, dicitur etiam Pighinus, sed à Pontifice servatus intus, alio tempore declarandus; ideoque cum Præfule habitu tunc in Synodo mansisse.

(q) 30. Julii 1552. ut in Actis Consistorialibus.

10. Ex Veralli responso multa concordie spes affulsit, cum Rex animum præ se ferret assentiendi ut Octavius Parmâ decederet triplici conditione:

Ut conveniens illi compensatio tribueretur: Ut Pontifex per firmam cautionem securum redderet Regem, nec Parmam in Cæsaris potestatem ituram, nec se cum Cæsare societatem initurum in ceteris cum ipso Rege controversiis.

De prima conditione: (r) Insistebat Pontifex iis, quæ ipse prius obtulerat, à nobis exposita. De secunda, exhibebat ad vadimonium suam Senatusque Vaticanæ sponsonem, eademque Cæsaris syngrapha confirmatam, in qua pollicebatur, si Parma recuperaretur, eam in Ecclesiæ potestate futuram, salvo tamen utriusque partis jure. Offerebat insuper Julius, ad eam custodiendam, virum nobilem, & neutri partium addictum à se impostum iri, qui fidem suam jurejurando obstringeret, eam urbem se Sedis Apostolicæ nomine servaturum, simulque adversus utriusque Principis molimina defensurum. De tertia, Henrico abundè cautum dicebat, præter obligatam à se fidem, per tot benevolentie suæ pignora, quæ Rex acceperat; quin affirmabat, nulli se labori incommodoque parurum, ut communem pacem componendam curaret.

(r) Legantur secunda mandata Camajano tradita.

11. Is erat rerum status, cum Pontifex exeunte Decembri Camajanum ad Cæsarem iterum misit. Verùm cum auctor hujus Historiæ, ob dierum propinquitatem non animadvertisset antea, duas fuisse Camajani missiones, in levem aliquem lapsus incidit, qui tamen nihil officit Operis proposito, in editionibus Italicis. Summa mandatorum, quæ secundo loco dederat, ad duo capita redigebatur.

Alterum, ut Cæsarem edoceret de iis, quæ Verallus acturus erat; eidemque demonstraret, ubi adversus Gallum belli causa cessaret, rationi consentaneum omnino futurum, ut concordiam Pontifex redintegraret.

Alterum, ut ubi pax non succederet, instaret Carolo ad armorum continuationem urgendam,

eandemque interim strenuè prosequendam, oculis auribus callido pellacis spei sono; cum apparatus armorum sit efficacissimum instrumentum non minus ad pugnam declinandam, quam ad victoriam reportandam.

CAPUT II.

Concordia inter Pontificem & Gallum iterum agitata. Joannis Baptistæ à Monte obitus. Armorum cessatio firmata. Septemvirum Tridento discessus. Sessio prorogata. Adventus Oratoris Lusitani, ejusque cum Oratoribus Ferdinandi contentio.

I. Quamquam initio Gallus (a) se libenter assensurum ostenderet, ut Octavius Parmam desereret; tamen obstaculum aut offendeat aut opponebat in triplici propositâ conditionis negotio. Cumque illi prosperè cederet Parmæ ac Mirandulæ propugnatio, incepti paulatim ad pacationes sibi auctiores animum adicere; non per odiosam speciem, quasi debitas illas exigeret, sed per modestiorem formam, quasi Pontificem cohortaretur ceu benevolus consultor, & obsequiosus rogator. Ad hoc transigendum (b) destinatus à Rege est Turnonensis Cardinalis, præcipuus Gallicarum partium in Italia rector, qui Venetiis, sicuti diximus, morabatur. Is verò securitatis tabulas à Pontifice petiit; sed illi responsum est: hujusmodi Purpurato tabulis hæud opus esse; tamen non tam ad ipsius securitatem quam ad speciem dignitatis, Abbatem Rossatum, Pontificis Cubicularium, qui eum deduceret, missum iri titulo Commissarii, ut vocant. Atque ita effectum est. Turnonius itaque ut Romam pervenit, urgere denuo Pontificem cepit, ne recusaret, ab Octavio Parmam retineri, oblati in reliquum amplis conditionibus. Et, ad augendum suæ mercis pretium, animabatur à cupiditate, quam agnoscebat in Pontifice, illius emendatæ. Aegrè patiebatur ex altera parte Julius, à Gonzaga nonmodò remissius geri bellum, sed frequentes comæatus, qui per ditionem Mediolanensem, à se Cæsaris nomine administratam, & per Mantuanam, illius fratris filio subjectam, Parmam importabantur (eo protracti à magne omnium pellacissimo, id est, ab illecebra certi & ingentis lucri) nequaquam impediri. Ex altera parte angebatur ob vicinam classis Turcicæ excursionem; timebatur, ne sibi, quasi majestatis tenaciori, vitio verteret apud Deum & apud homines, quod exactam sui clientis obedientiam erga se, communi subditorum quin & Christianorum saluti prætulisset.

(a) Totum exstat in octavo Adriani libro.

(b) Litera Dandini Roma ad Verallum, 26. Decembr. 1551. & 8. Jan. 1552.

2. Cœpit igitur aurem præbere illi conditioni, sine qua parum is sperabat quidquam confectum iri. Actum proinde est de armorum suspensione, quæ Pontificis dignitatem illasam servaret supra quam pacis nomen effecisset; sed quæ sensim postmodum pax evaderet. Interim Octavius in Parmæ possessione maneret; cui exacto biennio liberum esset stabilem cum Ecclesia concordiam sancire, ab omni erga Regem obligatione soluto: Tradereur duobus Farnesiis Cardinalibus Castrensis Principatus, qui pro ea prudentiæ lege, quæ cuique præcipit odisse tamquam amaturo, à Pontifice per ejusmodi moderationem occupatus fuerat, ut Farnesianos administratos reliquerit, rem civilem & æconomicam curaturos, imposto solum ad res bellicas administrandas Rodulfo Baglionio: Ne illic plus

plus militum quam ad solum præsidium haberetur: Ut Rex simul & Octavius sponderent, nullam per ea loca illatum iri molestiam aut Pontifici, aut etiam Cæsari, ubi vellet ad eas pacationes accedere: Ut Rex boni filii partes erga Pontificem expleret, sneretque Ecclesiastica negotia è suo regno Romam adire. Hic erat agitata concordie modus.

3. At verò Cæsar, tametsi distractus motibus, quos ei Protestantium arma minabantur, adeoque virium impotens ad exterâs expeditiones, Pontificem omni studio dehortabatur, ne hujusmodi pacta conficeret. Idem pariter urgebat Jo. Baptista Montanus, Pontificis fratris filius, armorumque supremus Præfectus, qui juvena fervidus, magnique plenus animi, militarium artium supra modum appetens ac peritus, & in iis laborum discriminumque contemptor, nihil ardui ac formidabilis egregia sanè virtute declinabat, & per illius belli exitum sibi singularem nominis gloriam ardentissimè cupiebat. Quare cum per ætatem nequiret ille speciosum ab honesto discernere, ad magnificam quidem, sed inconsideratam denuntiationem progressus erat: Ubi patruus suo muneri defuisset, non idcirco se illi adhæsurum, sed militiam tamquam Cæsaris militem profecturum. Quæ denuntiatio Pontificem in angustias redigebat: sed ab ejusmodi angustiis per infortunium longe molestius liberatus est Julius. In consistibus ad Mirandulæ obsidionem quo plus virtutis, eo minus cautionis Montanus ostenderat: quapropter in gravia proximaque pericula se conjecerat, non satis dijudicans, quanti referat Principis, hinc privati militis, hinc supremi Ducis vita, adeoque quam inæqualis utriusque cura impendenda sit ex recta fortitudinis norma; quæ, sicuti virtutes reliquæ; à Prudentia regitur. Unde Pontifex summa sollicitudine illum admonendum curaverat, (c) prænantians, si quid ferale accidisset, ejus mortem exitum belli cum hostium emolumento futuram: nolle profectò se ex obsidione Mirandulæ adeò lugubrem fructum decerpere. Sed ardens juvenis, qui gloriæ caput devoverat, & illi gloriæ, quæ idolum quoddam est ex aura populari constatum, non lux sincera è sapientum comprobatione coalita, neglexit quasi imbellia, tenebris patris monita, è prudenti Principis meditatione profecta. Quare in quodam cum hostibus congressu per singularem virtutem in arma corruens, & alieni sanguinis cupidior quam æstimator sui, hostibus ignotus, multis datis acceptisque vulneribus, extinctus cecidit. Ejus postea cadaver plurimorum capitibus constitit, tum interfectioribus illud sibi avidè affectantibus, tum Pontificis, qui dedecore iraque inflammati ipsum defendere ac vindicare constanter voluerunt. Id causæ fuit, quòd Pontifex cessationem ab armis transegerit, suis confestim jussis ab omni hostili vi propè Parmam ac Mirandulam se abstinere; concessâ tamen Cæsarianis certo dierum intervallo facultate, in munitiones à suis relictas ingrediendi. Verùm, sive quod horum milites eò missi tyrones essent & inexperti, quemadmodum cautus est Pontifex, (d) sive quòd Pontificis haud placeat ut illi proprio tunc nomine depugnantes, ac fœderis vinculis soluti, rem fortius agerent, quemadmodum Cæsariani affirmarunt; nec ingressus in munitionem circa Mirandulam, nec obsidionis continuatio ipsi prosperè cessit. Quamobrem cum postea concordia, de qua diximus, inter Pontificem & Cardinalem Turnonium Regis Gallie & Octavii nomine (e) ad biennium statuta fuisset, relicta Cæsari ad eam accedendi libertate, ipse pariter illam comprobavit, statimque inter Cæsarem & Pontificem

sarianos (f) atque inter Octavium Gallie administratos par armorum suspensio firmata est. Pontifex verò sequestrum se gessit, (g) ut Cæsar Farnesios in gratiam reciperet, quibus, pro humanorum fœderum infirmitate, humanorumque consiliorum fallacia, ex hac ipsa concordia (quæ tunc rebus Henrici Regis adeò accommodata, adeoque apta ad fovendam alienationem ab Hispanis, conjunctionemque cum Gallis videbatur) orta postmodum opportunitas est se arctius cum Hispano conjungendi; cum ab eo non pacificam modò Parmæ possessionem obtinuerint, sed propè desperatam jam restitutionem Placentiæ, sicut inirrà patebit.

(c) Litera Dandini, nomine Pontificis ad Jo. Bapt. Montanum, Roma, die 12. Jan. 1552.

(d) In mandatis Episcopo Montis Falisci datis, missi ad Cæsarem post Parmensem concordiam.

(e) 25. Aprilis in Commentariis apud Burghesios.

(f) 29. Maji in monumentis apud Burghesios.

(g) In Mandatis Episcopo Montis Falisci datis, ut in scripturis apud Burghesios.

4. Interea Protestantium Oratores, (h) quippe qui Tridentum accesserant, non ut concordarent, sed ut obturbarent, primum amplissimis publicæ fidei ad securitatem tabulis haud præ se tulere contentos: dein cum concionem habuisset Ambrosius Pelargus super Evangelio de zizaniis, dixissetque, nonnumquam hæreticos, ne deteriora moliantur, esse tolerandos, alius conclamatum, perinde ac si fuisset ille auditorum cohortatus ad fallendam in ipsos fidem; sed cum publica fuisset concio, nec auditorum testimonia ad querelam firmam adducere, expostulare cœperunt, prorogationis tempore parari Canones de Sacramento Matrimonii, quod ipsorum Theologis non expectatis, nec re cum ipsis communicata, agendum non erat. Satis in aperto patebat expostulationis iniquitas, cum in more numquam fuisset expectari ne integras quidem nationes Catholicorum ad digerendos articulos propositos, qui, donec promulgentur, tamquam opus adumbratum non perfectum habentur: quin sæpius evenerat, ut ad extemam usque horam non levis in ipsis mutatio habita fuisset. Verumtamen qui postulanti satisfacere percipit, non tam postulati æquitatem considerat, quam postulantis firmitatem. Quapropter Cæsariani balbutientes, cum Camajano loquebantur, (i) non auri cunctationem exposcere, sed illius desiderium præ se gerentes: & eodem modo super disciplinæ emendatione agebant; ad quam voluissent ut Synodus plenè animum converteret: ne tempus ad expendenda dogmata superesset, quæ argumentum erant tam odiosum, quam emendatio gratum Protestantibus; ut qui in alteris hæreses suas damnatas conspiciebant, in altera Catholicorum corruptelas.

(h) Vide Adrianum lib. 8. & Parutam lib. ultim. prima partis.

(i) Litera Camajani ad Massarellum, 22. Febr. 1552.

5. Postea pro consuetudine Principum, qui molestas sibi res ab aliorum ministris gestas incusant, quasi profectas ex utilitate privata, non è Domini commodo, cœperant Cæsariani mulitare, à Crescentio, diuturnioris procul ab Urbe moræ impatiens, agi festinantius quam maturius negotia Concilii, nimiumque auctoritatis in iis discutendis adhiberi. Sed hoc ne suspicari quidem licebat, quemadmodum alibi ostensum est. Etenim ex ipso Sleidani calculo Lib. 2. Synodo tunc aderant, præter Tridentinum, ac tres Præsides, septuaginta

ta duo Episcopi; ex iis vero viginti quinque erant Hispanienses, octo Germani, duo à Sardinia, quatuor à Sicilia, & unus ex Pannonia, qui omnes numero quadraginta Cæsariani erant; ex reliquis viginti duobus Italis major pars obstricta Cæsari, qua familiæ clientela, qua subiectione Dioceseos: & inter minores Theologos, numero quadraginta duos, continebantur viginti quinque Hispani, & duodecim Belgæ. Hoc pacto à Sleidano enumerantur. Et quamquam numerus major esset, quam Sleidanus recenset, tum Episcoporum, qui re ipsa aderant septuaginta octo, præter Abbates, summosque Regularium Ordinum Præsides, tum etiam minorum Theologorum, qui sexagenarium explebant numerum; tamen in utrisque illi qui Cæsari addicti erant, eadem seu parum diversa proportione reliquos superabant. Sed, sicut hoc etiam posito verum est, à Cæsarianis ea fuisse Legatum jacta; ita discrepat à verò, Cæsarem per solemniū denuntiationum iminas contendisse, ut Pontifex procrastinationem imperaret, adeoque illum à festinatione deterruisse, quemadmodum Suavis affirmat, adjiciens, postea fuisse missum ad hanc rem à Carolo certum hominem Romam ac Tridentum; nescit tamen illius nomen, pro more impostorum, qui ne convincantur, generatim narrant. Et sanè Julius, cui neque Rex Galliæ per denuntiationes metum incusserat, neque antea Carolus V. tunc victor, & cum ille adhuc in Purpuratorum esset ordine, multò minùs in præsentia hujusmodi denuntiationibus cessisset, dum Cæsarem conspicabatur adversa laborantem fortunâ, atque tunc ut cum maximè Pontificiæ opis indigentem, anxiumque ne ille cum adversario Rege conjungeretur. Ac palàm quidem fecit Julius hanc sui fiduciam adversus Caroli sensa, non solum in concordia, quam narravimus, cum Gallo, sed in suspensione Synodi, de qua mox dicemus.

6. Res ita se habuit: Cùm Cæsar blandè se gessisset, rogavissetque Synodum, ut reliquorum Protestantium accessum præstolaretur, (l) Pontifex ac Patres consentire prorogandæ Sessioni, quæ (m) fuerat indicta 19. Martii, usque ad Kal. Majas: ad quod etiam juit discessus Tridento Septemviri Trevirensis, ob armorum rumorem, (n) quamquam per speciem ægræ valetudinis; quod postea (o) imitati sunt duo reliqui Septemviri, apertè professi, se ad suas ditiones tuendas proficisci, at simul polliciti, se redituros ubi primùm ea suspicio desisset.

(l) In cœtu 18. Martii ex Diario Magistri ceremoniarum.

(m) Acta Arcis Eliæ, 16. Febr. & 12. & 13. Martii.

(n) 16. Febr. in dicto Diario.

(o) 21. Martii ex eodem Diario.

7. Hos inter eventus Pontifex, per gravem indignationem & querelam habitam in Senatu, (p) nuntios excepit violentæ necis Martinusio Cardinali illatæ, non solum specie atrocis, sed etiam deturpatæ à fama, semper potentioribus invida, & miseris favente, ad enormia quæque consiliorum molimina res revocante: perinde quasi Ferdinandus Rex per horrendum illud ingrati animi scelus aspirasset ad occupandum ingentem thesaurum, qui pro vulgi opinione, falsa postmodum comperta, penes Martinusium erat; atque ad subterfugendum grave onus annuæ pensionis, qua octoginta millia scutorum illi solverentur, eidem promissæ ad pristina ipsius promerita compensanda. Sed hæc nimis abhorrebant tum à Christiana pietate, & ingenua Ferdinando æquitatē ac mansuetudine, cui potius vitio vertebatur, quod frigidiori studio fontes reprimeret; quam quod voluntario scelere in insontes sæviret: tum etiam ab ejusdem utilita-

te, cui conducibilis sane fuisset, ad novum & adhuc nutans sceptrum confirmandum, illius hominis vita, qui Ferdinando illuc tradiderat, si cum auctoritate fides etiam in eo perstitisset; atque ita planè hic rumor lentâ quidem, sed certâ temporis luce falsus detectus est.

(p) 18. Januarii, 1552. in Actis Consistorialibus.

8. Interea quò populari se infamia liberaret Rex, prolixum libellum, scriptum ad Franciscum Villaquium Episcopum Raabensem, suum (q) in Hungaria Proregem, vulgavit, ubi exacta rei gestæ ratio reddebatur: quam magis adhuc legitime purgandam curavit apud Pontificem, à quo ipse in jus accitus fuerat, delegatis hominibus ad rem pro jure inquirendam. Quare paucos post dies audita Romæ Regis defensione, se juncta ipsius causa in Senatu fuit (r) ab eorum causa, qui Cardinalem interfecerant: cumque nequiquam probaretur ea cædes à Rege demandata, ipsum extra culpam esse judicatum est. Postea interfectores Romam venerunt, & absolutionem honorifice impetrarunt; in qua admissum facinus Christianæ Reipublicæ salutari declarabatur, sicut ipse Suavis indicat. Verùm quemadmodum in conjurationibus contingere solet, ut numquam ipsarum textura credatur, cum ante exitum earum tela præciditur, ita in hominum opinione scriptorumque narratione incerta semper stetit innocentia seu proditio Martinusii. Non tamen hæc opinio varietas dignum excusatione Suavem reddit, dum ipse, tamquam certæ communique omnium persuasioni, adhaeret illi, quæ Regem magis onerat velut iniquum in cæde patranda, & Pontificem velut imbecillum in absolutione indulgenda; cum ipse probè noverit id quod scribit Paulus Paruta Reipublicæ Venetæ Chronographus, adeoque peritissimus earum potissimè rerum, quæ ad Turcam spectabant, de quo Senatus ille vel maximè sollicitus id temporis erat. Hicigitur inter Italicos scriptores (s) egregius, non sinceritatis minùs quam scriptiois candore, nec pietatis quam prudentiæ luce, citra omnem dubitationem affirmat agitatum ab interfecto Martinusio proditionem.

(q) Apud Bzovium An. 1552.

(r) 12. Febr. in Actis Consistorialibus.

(s) In ultimo libro primæ partis.

9. In iis quæ pariter ad Ferdinandum attinent, accidit interim Tridenti alia quamvis longè levior perturbatio. Cùm illuc Lusitani Regis Oratores die 5. Martii pervenissent, quorum primus Jacobus de Silva è regio erat Consilio, secundus Jacobus Govea Theologus, tertius Joannes Pæz Jurisperitus, controversia de loco inter eos & Regis Romanorum Oratores coorta est. Quamobrem die 19. Martii diu id expensum, tum à Patribus unicum ipsis Oratoribus, quorum singuli pro re sua rationes plurimas adducebant, tum postea seorsim à solis Patribus. Statutum postremò est, ut eâ vice primus Lusitanus Orator inter Episcopos è regione Præsidium sedem haberet, ibique legationem suam atque obedientiam exponeret, dum Oratores Ferdinandi in Legati Conclavi morarentur. Id ita effectum. Tum dimissis Oratoribus, ab eo qui à secretis erat perlecta est responsio jam parata, illis reddenda, cui per verbum *Placet* assensum ab omnibus: dein ipsis revocatis ab eodem recitata. Sed cum adhuc lis perstaret de loco in aliis seu cœtibus seu Sessionibus obtinendo; & Præsides ac minores Patres pro concordia frustrâ laborassent, ejus decisio in Pontificem rejecta: &, quemadmodum in quibusdam monumentis comperi, Episcopus Zagabriensis, unus ex Ferdinandi Oratoribus, hæc de

de re Romam scripsit ad quemdam Pontificium administrum; commendavitque sui Principis rationes, eundem rogans, ut exemplum aliquod in suam rem suppeditaret, curaretque sibi præpitiâ Pontificis sententiam, sive Ferdinandus spectaretur tamquam Romanorum sive tamquam Pannoniæ Rex; qui titulus efficacior videbatur, quippe regni non spe, sed re ab eo possessi: & illius quidem regni nomine legatione is Episcopus fungebatur. Sed responsum est Româ, (t) post adhibitam diligentiam deprehendi, veterem esse controversiam, nec unquam decisam, quod ad facellum Pontificium spectabat; atque in Concilio Constantiensi fuisse generatim præscriptum eundem ritum inter Oratores, qui in selectioribus Ecclesiæ officiis Romæ coram Pontifice servabatur, proinde nolle Pontificem nondum auditis partibus quidquam decernere. Videri, facilius rem posse componi, si Oratores Ferdinandi, uti qui erant Episcopi, in Episcoporum ordine, sed supra ceteros sederent; Lusitanus verò, quippe laicus, inter Oratores laicos locum haberet. Ubi per hoc haud fieret satis, aliud cum Tridentinis Patribus consilium excogitarent.

(t) 3. April 1552.

Lis nec dijudicata nec composita perstitit usque ad 24. Aprilis diem, quo generalis confessus habendus erat, non quidem in Legati domo, ubi ex lethali tunc morbo is decumbebat, sed in templo. Quare cum & pro dignitate & pro more Oratores omnes adesse deberent, conventum est (quod & præstitum fuit tum eo die, tum proximâ, ac deinde sequenti die 27. quibus conventus habiti, & similiter die postero 28. quo Sessio sexta & postrema sub Julio celebrata est) ut Oratoribus Lusitanis locus daretur è regione Cæsareorum Oratorum, hoc est, ad dexteram ante Præsidium sedes, ubi sedere jam consueverant Septemviri Ecclesiastici, è Synodo tunc profecti; Oratores verò Ferdinandi subsellia tenerent ad sinistram prope Cæsarem, editâ prius à Præsidibus publicâ solemni declaratione, id fieri per eam dumtaxat occasionem, consentientibus partibus quietis gratiâ, & nihil inde detrahendum illarum seu cujuslibet alterius juri; & ne quid oriretur detrimenti ex prærogativa, in solemni sacrificio Sessionis die consuetus pacis ac thuris honor nulli Oratorum fuit exhibitus: rei verò peractæ legitimam testificationem die 5. Maji signatam à Præsidibus, Lusitani voluerunt. Sed hæc postea evenere, tametsi narrata sint hoc loco, ut rei totius series unico prospectui subiceretur: cum Historiæ imitanda sæpè sit quorundam speculorum conditio, in quibus varia inter se divisa in unam imaginem coalescunt.

CAPUT III.

Legati morbus. Arma à Lutheranis mota. Cæsaris ac Tridenti discrimina. Multorum Antistitum discessus. Synodi suspensio. In eam contestatio quorundam Hispanorum Patrum. Legati obitus.

1. Jam verò par est ad incepta nos regredi. Paucos intra dies incidit in morbum Legatus: (a) & uti mos est, Magnatum ægrotationes describi semper animorum ægritudini, perinde ac si in ipsis, adversus quàm in reliquis hominibus usvenit, non animus ex corpore, sed corpus semper ex animo tantum pati posset; ita creditum est, morbum ab eo fuisse contractum, ex ægritudine, quòd Synodus se duce progressus haberet improsperos, & contra præceptam spem, quin propinquæ solutionis indicia præ se ferret. Neque hinc negavero

quod narrat Sleidanus, tametsi à Spondano probabilis conjecturâ rejectum tamquam scriptoris apertè maligni narrationem, à nullo reliquorum auctorum confirmatam; nimirum, Crescentio pridie quam æger decumberet, vesperi fuisse visum ingentem ac nigrum canem, torvis oculis: quare accitis duobus cubiculariis ab eo impositum, ut illum abigerent, quem idem sub propinqua mensula latere affirmabat; sed diu conquisitus hujusmodi canis nusquam repertus est, nisi in heri phantasia, in qua referunt permanisse ad ipsam donec viveret perturbandam: haud, inquam, factum negavero; nam in iis, quæ apud me sunt monumentis (b) id vere narratur. Levis tamen perversæque mentis est, argumentum deducere æternæ vindictæ illi viro infligendæ, ex oculorum præstigiis, quas consuetas novimus iis, qui ob humores lethali corruptioni proximòs hallucinantur. Quamobrem majori cum gravitatis laude Suavis hanc rem neglexisse, quàm Sleidanus aut supra verum amplificasse, aut supra verisimile interpretasse vilis est.

(a) 25. Martii, ex Diario Magistri ceremoniarum.

(b) Diarium Magistri cerim. qui huic eventui adfuit, & eum narrat sub 25. Martii.

2. Egrotante Legato primas partes Pighinus exercebat: tunc verò accidit, ut explosi Protestantium cuniculi in Cæsarem impetum fecerint. Mauritius Septemvir, & injuriæ sibi ducens nunquam impetratam libertatem Philippi Lantgravii, socii sui, qui se Carolo dederat, acceptâ fide de carcere non perpetuò futurò, & dedecori sibi vertens Cæsaris scomma, quo respondebatur, nullam diuturnitatem esse perpetuam, conspiratione initâ cum pluribus Germaniæ Principibus ac Rege Galliæ, arma movit: & cum facile præsidium externorum vincatur, ubi civium animi possidentur, levi negotio Augustam, propensione Lutheranam, occupavit. Dein foederatorum exercitus Oenipontominitatus est, ubi Cæsar degebat, adeoque Tridentum etiam urbem propinquam deterruit: unde multi Episcopi non solum Itali, sed Hispani fugam arripere, tametsi Oratores Cæsaris omni studio elevare pericula niterentur; & Carolus post aliquam titubationem statuisset haud Oeniponto discedere, ne sui metus confessione animum perduellibus adderet, & famam hostilis potentæ, fortissimam inter bellicas machinas, roboraret. Sed Madrucius, nolens per attenuatum verbo periculum re ipsum augere malo suo, & sollicitus, ne urbi suæ aut majus esset præsidium ad propellendas, aut minus illicium ad provocandas Protestantium aggressiones, Pontifici significavit (c) tutam ab foederatorum impetu eam mansionem se polliceri non posse. Quapropter Pontifex, re in deliberationem vocatâ in cœtu Purpuratorum (d) die 15. Aprilis, ex eorum sententia Concilii suspensionem decrevit, & in eodem cœtu ad Collegium retulit, quæ de induciis cum Turnonenfî egerat.

(c) Adriani lib. 8.

(d) In Actis Consist.

3. Contrâ Cæsariani in Tridentina urbe vel maximè abhorrentes ab ea interruptione Synodi, quæ tot ipsorum curis laboribusque confecta tantæ spei basis erat, denuò obstrepere, perinde ac in hujusmodi occasionibus consueverant: & quoniam interdum ipsa imbecillitas acuit ad minas, significarunt, velle se in eo negotio extrema quæque tentare. Quocirca Præsides, quippe inferioris Ordinis Præsules, ausi non sunt confestim mandata exequi; sed Pontificem monuerunt, (e) permolestam Patribus futuram fuisse suspensionem, Pontifi-

ficio Diplomate indictam absque ulla auctoritate ac voluntate Concilii; ac proinde se fatius duxisse, memoratum Diploma non depromere, sed curare ut ipsa Synodus id consilii per se susciperet. At Pontifex nihil amplius cunctandum rescripsit, & (f) à se minas hujusmodi plane despici. Ut autem per spei stimulum suave simul & efficax acumen adderet, mandato significari Pighino iussit, ubi ille in Concilio præsidere desineret, incepturum in Vaticano Senatu considerare. Sed hæc literæ nihil effecerunt, quippe re ante ipsarum adventum confectâ. Etenim prospecto id temporis non cogitatione solum, sed pœnè oculis è Tridenti turribus imminente discrimine, & inevitabili Patrum ac Theologorum fugâ, prius generalis conventus habitus est (g,) in quo ex plurimorum suffragio, ac præcipuè Tridentini, Episcopi Zagabrienlis, pro Ferdinando Rege Oratoris, & Archiepiscopi Granatensis, consilium suspensionis, infra scribendæ, susceptum est; ac postea die 28. Aprilis celebrata fuit Sessio, solemniter ad aras litante Michæle à Turre, Episcopo Cenetensi, ibique decantato extra ordinem Evangelio S. Joannis, *Modicum jam non videbitis me, & iterum modicum, & videbitis me,* &c. cæterisque ritibus adhibitis præter concionem, Episcopus qui Sacrum celebrabat, hoc Decretum recitavit.

(e) Acta in Arce S. Angeli, 15. Aprilis 1552.

(f) Literæ Camajani ad Massarellum 1. Maji. 1552.

(g) 24. Aprilis 1552.

4. Sacrosancta Oecumenica & generalis Tridentina Synodus, in Spiritu sancto legitime congregata, præsentibus in ea Reverendissimis Dominis, Sebastiano, Archiepiscopo Sipontino, & Aloysio, Episcopo Veronensi, Apostolicis Nuntiis, tam eorum proprio, quàm Reverendissimi, & Illustrissimi Domini Marcelli, tituli sancti Marcelli S. R. E. Cardinalis Crescentii Legati, ob adversam ejus gravissimam valetudinem absentis, nomine, non dubitat Christianis omnibus patere, hoc Concilium Oecumenicum Tridentinum primo à Paulo felicitis recordationis convocatum & collectum fuisse: deinde à sanctissimo Domino nostro Julio III. efflagitante Carolo Quinto Augustissimo Imperatore, ea præcipuè de causa fuisse restitutum, ut Religionem in multis orbis partibus, & præsertim in Germania, in diversis opinionibus miserabiliter distractam, in statum pristinum revocaret; abusus & mores Christianorum corruptissimos emendaret, cumque ad hoc agendum quamplurimi Patres, nulla laborum suorum periculorumque habitâ ratione, è diversis regionibus alacriter confluxissent; resque strenue, magno fidelium concursu, feliciterque procederet, ac spes esset non levis, illos Germanos, qui eas novitates excitarent, in Concilium venturos, & sic animatos, ut veris Ecclesiæ rationibus unanimiter acquiescerent; lux denique quædam rebus affulsisse videretur, caputque attollere inciperet prostrata ante, & afflictâ Respublica Christiana: hi repente tumultus, ea bella hostis generis humani versutiâ exarserunt, ut Concilium velut hæveret, ac suum cursum interrumpere, satis incommode cogere; spesque omnis ulterioris progressus hoc in tempore tolleretur: tantumque aberat, ut sancta Synodus Christianorum malis & incommodis mederetur, ut multorum mentes, præter sibi animi sententiam, irritaret potius, quàm placaret. Cum igitur ipsa sancta Synodus, omnia, & præcipuè Germaniam, armis ardere & discordiis videret, omnes ferè Episcopos Germanos, præsertim Principes Electores,

suis consultum Ecclesiæ à Concilio abiisse; decrevit tantâ necessitati non reluctari, & ad meliora tempora rejicere, ut Patres, quod eis nunc agere non licet, suis ovibus prospectum ad suas Ecclesias regredi valerent; ne diutius utrobique inutili otio contendantur. Atque ita, quoniam sic temporum conditio tulit, hujus Oecumenici Concilii Tridentini progressum per biennium suspendendum fore decrevit, prout præsentis Decreto suspendit: eâ tamen lege, ut, si citius pacata res sit, ac tranquillitas pristina revertatur, quod sperat Dei optimi Maximi beneficio non longo fors spatium futurum, ipsius Concilii progressus eodemmet tempore suam vim, firmitatem vigoremque habere censetur. Sin autem (quod Deus avertat) per acta biennio prædicta legitima impedimenta non fuerint submotâ; quamprimum cessaverint, talis suspensio eo ipso sublata esse intelligatur, ac suus vigor & robur Concilio sit restitutum, & esse intelligatur, sine alia nova Concilii convocatione; accedente ad hoc Decretum consensu & auctoritate Sanctitatis suæ, & sanctæ Sedis Apostolicæ.

5. De hoc Decreto convenere reliqui omnes, præter duodecim ex Hispanis, qui solemnem contestationem illi opposuere. Inter eos Joannes Bernardus Dias Episcopus Calaguritanus æquè suspensioni ac prorogationi obstitit: non ita reliqui undecim. Hi fuere Salvator Alepus Archiepiscopus Turritanus, Joannes Salazarius Episcopus Lancianensis, Alvarus à Quadra Episcopus Venusinus, Petrus Acugna Avellaneda Episcopus Asturienis, Joannes Fonseca Episcopus Stabiensis, Franciscus Navarra Episcopus Pacensis, Michæel Puchius Episcopus Elvensis, Joannes Emilianus Episcopus Tundensis, Martinus Ayala Episcopus Gadixensis, Alvarus Moscosus Episcopus Pampilonensis, & Petrus Poaz Episcopus Civitatensis. Eorum contestatio hæc fuit:

6. Cum hoc sacrum Oecumenicum Concilium, ante tot annos à toto Christiano Orbe desideratum, tantis laboribus procuratum, tandem Tridenti ad extirpandas hæreses, tollenda schismata, reformandos mores, pacemque inter Christianos Principes componendam, fuerit convocatum; neque post ejus convocationem fuerit adhuc satisfactum nedum omnibus, sed nec plenè alicui ex causis propter quas convocatum est, præsertim reformationi necessariæ abusu, unde mala omnia, quibus vexatur Ecclesia, & orta esse, & confoveri apertum est. Nos infra scripti Archiepiscopus & Episcopi, nostrarum conscientiarum testimoniis compulsi, huic Decreto suspensionis Concilii cum omnibus in eo contentis circumstantiis & conditionibus, tam quoad substantiam ejus quàm quoad formam, contradicere decrevimus, prout de præsentis contradicimus & repugnamus: tum quia causæ suspendendi, quæ in eo assignantur, bella scilicet & Germaniæ tumultus (quos brevi sedatos iri ac componi vel in ipso Decreto sperari dicitur) non usque adeo videntur urgere, ut sit propter eas ita à Concilii prosecutione cessandum, saltem in his quæ ad reformationem attinent: quinimò ad sedandas Principum discordias aptissima visa est Concilii convocatio, subindeque prosecutio & continuatio. Tum etiam, quia dicta suspensio magis dissolutionis quàm justæ, moderatæ, aut necessariæ supercessionis speciem præ se ferre videtur. Neque enim, etsi cæteræ difficultates deerint, quas timere nos docuit experientia, tam celebris Prælatorum conventus ex tam diversis remotisque provinciis be-

beri facile poterit; nec deerunt impugnatoribus Catholicæ Ecclesiæ occasiones & rationes ad serenda alendaque bella atque discordias, quibus hujus Concilii, cujus nomen apud eos est tam odiosum, reasumptionem impediunt, ac ludiscentur, quod nunc eos conari, variisque rationibus tentare videmus; si præsertim viderint, conatus hujusmodi prosperè eis cedere, nosque eò adegisse, ut ab incepto opere cessaverimus. Præterea deterret nos ingens scandalum, certa que hæresum propè confirmatio, quam ex tali & tam diuturna suspensione nedum ipsis Ecclesiæ adversariis, sed & Catholicorum plerisque orituram esse manifestum est; cum Dominica castra, publicamque causam deserere non aliâ ratione magis quàm persecutionum metu, laborum impatientiâ, & quod pejus est, causa ipsius, & Divini auxilii desperatione opinabuntur; cum tamen in tuto loco, ab omni bellica injuria remoto, sedisse nos viderint, ubi aliàs, cum non minus periculosa bella gererentur, nihilominus ipsa Synodus fiducialiter in Divino hoc opere perseveraverit, quod profectò inficiari nec nos ipsi possumus. Cum itaque è manibus nostris repetendæ erunt animæ, quæ periturae sunt per subtractionem hujus salubris atque unici remedii, aliisque de causis conscientias nostras moventibus, huic Decreto non expressè contradicere non possumus, imò & contradicimus, & quantum possumus, absolutè repugnamus. Ne tamen omni consilio non consentiendi rationem quærere videamur, nec abhorre credamur à suavi rerum dispositione, cum & nos difficultatis temporum, recessusque Prælatorum Germanicæ nationis ferè omnium, rationem aliquam habendam esse non improbemus, petimus, ut sequens viam, quam hactenus tenuit atque servavit hæc sancta Synodus, Sessionem ad proximas Kalendas Maji indictam, ad moderatum aliquem terminum proroget, diemque declaret, qui ipse ita pro homine interpellat, ut alia convocatio, declaratio aut intimatio minime sit expectanda, quovinus ad hunc locum Concilii omnes Prælati convenire & possint & teneantur. Addentes nihilominus, quòd si infra dictum declarandum terminum prædicta impedimenta cessaverint, curet Sanctitas sua Prælatos omnes ad prosecutionem Concilii revocare, quos interim ad proprias Ecclesias remeare, si libeat, licebit. Ultima vero Decreti verba, quibus commendatur Decretorum hujus sanctæ Synodi observatio, placent utique, si absque his verbis (quatenus ad eos de jure spectat) publicetur: quæ litium occasio esse videntur & seminarium. Quæ quidem omnia ita & non aliter fieri petimus, & protestamur: quòd si secus fiat, nullum nobis, nec sanctæ Synodo præjudicium fieri quovis tempore, tam propter hujus Decreti suspensionis publicationem, quàm ob quemcumque alium actum factum vel faciendum, attentatum vel attentandum per quas-cumque personas contra hujus Oecumenici Concilii auctoritatem & potestatem, Conciliorumque Oecumenicorum omnium. Petimus insuper à Synodi hujus Notario, ut hanc nostram schedulam contradictionis, attestationis, ac protestationis, inter Acta Synodi, unâ cum hoc Decreto inserat, indeque ipse, vel alii, nobis unum vel plura authentica instrumenta exhibeant.

7. Hæc contestatio reliquorum neminem à priori sententia retraxit. Nam quod ad primam partem spectabat, iidem ipsi qui contradicere, prorogationis necessitatem fatebantur, multoque magis eam falsi fuerant plures ex ipsorum collegis-

ac civibus per quamdam discessus speciem, qui fugam præ se ferret. Hoc posito, biennii spatium rebus consentaneum agnoscebatur ab iis, qui rationatione, non cupiditate, spem futuræ tranquillitatis ad id necessariæ metiebantur. Quod si ea prius evenisset, prospectum jam fuerat, ut illico Synodus restitueretur: nec dubitandum erat, quin ubi illa videretur opportuna, à Pontifice, iisdemque Principibus, qui prius eam legendam curaverant, revocaretur. Ex altera parte, si iidem Principes secus putassent, quæcumque certa convocatio fuisset præsentis Decreto indicta, in irritum caderet.

Quòd verò attinebat ad ea verba, quæ postremâ parte continebantur: in quantum ad ipsos de jure spectat: vel ea præmittenda silentio erant, eo animo, ut tamen subaudirentur; & idem litium seminarium perdurasset, nimirum ad quem & quousque de jure spectare efficeret, ut quæ Synodus decreverat, observarentur: vel eorum Antistitum sententia erat, ut non modò sonus, sed etiam significatio hujusmodi verborum excluderetur, adeò ut ad singulos absque ullo discrimine earum sanctionum plena executio pertineret: & cui latere potuisset, quantum confusionis perturbationisque in Ecclesiam inde manaturum adversus omnium Canonum sanctiones, omniumque Conciliorum voluntatem?

8. Quemadmodum nullum in terris bonum damno aliquo vacat, ita nullum malum alicujus commodi expers est: nimirum, graviores ærumnæ leviores brevioresque nunc reddidere controversiam de suspensione, quàm sedente Paulo de translatione. Tunc bonum nocuit, scilicet ingruentis luis cessatio, quæ causa fuit, cur reluctantes Episcopi illic persisterent, quæ animos ipsis suppeditavit ad perpetuè impugnandam tamquam simulatam causam perfectionis, à reliquis prius peractæ; Cæsari verò speciosum fucum, ad hujusmodi creditum jus per se ac per alios firmiter sustinendum. Ex adverso in præsentia malum profuit, quia periculis crescentibus contestatio contraria factis evasit; quandoquidem illius auctores paulò post suæ salutis discessu consulere. Neque ullam timiditatis notam mereri potuit ea Togatorum manus, quòd se discrimini subduxerit, quando vel ipse Carolus V. qui ad eam usque diem hostibus inter mortales summè formidandis peccus semper adversum objecerat, necesse habuit suis subditis perduellibus terga ostendere, ne pristina ipsius fortitudo in temeritatem abiret, & ab ipsis captivus cum imperii Christianique nominis pernicie abduceretur. Etenim prævalido Clusæ transitu à Protestantis occupato, ille per offusas intempestæ noctis tenebras Oeniponto discessit, (h) infirmâ valetudine, lecticâ vectus, quem major comitatus pars equorum penuria pedes in ea repentina rerum perturbatione secuta est: nec ille se tutum habuit, donec Villacum oppidum Carinthiæ pervenit, finitimum Forojulii, sub Veneta ditione. Quin illic etiam ex milite collecto, quâ ut Cæsar honorificè exciperetur, quâ ut fines munirentur, novum metum concepit Carolus, in suspicionem adductus ab exorto, quamvis falso, rumore fœderis inter Venetos ac Protestantes initi. Paucis horis post Cæsaris discessum Oeniponto, illuc Mauritius ingressus, qui (i) intactis civium bonis ac Ferdinandi (qui pacis potius amicus quàm hæresis inimicus putabatur) hostiliter depopulatus est quidquid ibi habebant Cæsar, Augustanus Cardinalis, & Hispani, nomina Protestantibus infensissima, quòd primus illatarum illis cladium auctor, alter consiliarius, postremi executores fuissent.

(h) Vide

CAPUT IV.

Varia Suavis calumniæ de Synodi dilatione susceptoque à Pontifice Syria Patriarcha, rejecta.

1. Sed nondum Suavis cavillos evasimus. Is ad carpendum Pontificem observat in primis, suspensionem Synodi, tametsi ad duos annos statutam, decem postea perdurasse. Verum hic auctor (quod alibi notatum est) vitium præ se fert maxime dissentaneum homini, artem quam exercet Suavis profitenti, hoc est mendaciorum textori, vitium inquam obliviosi. Quo pacto exciderat è memoria quod paulò antè narraverat, spatium biennii fuisse sub conditione præscriptum, si obstacula interim desissent; nimirum inter Christianos Principes discordiæ? Licebat ipsi animadvertere ex ipsa historiæ à se conscriptæ serie, nullam pacis auram respiraverit Christiana Respublica usque ad postremos Henrici Secundi dies, & Pii IV. Pontificatum, quo tempore statim susceptum perfectumque consilium est Synodi revocandæ.

2. Præterquam quod omittendum non est, cum Concilium ad id usque temporis Cæsar ac Germani suis officiis auxiliisque curassent, semel iterumque congregassent, ac sustinissent in posterum complures annos, ejus restitutionem illis displicere ceptam. Etenim Carolus, (a) qui antè Synodum, veluti componendæ Germaniæ instrumentum, optaverat, spe hujusmodi fructus jam abjectâ, alteque in ipso vulneratâ à perduellionibus Germanis eâ invicti Principis existimatione, quam per tot heroica facinora sibi construxerat, perpetuam quamdam aversionem concepit in Teutonicum nomen; nec æquis planè oculis aspicere poterat quempiam illius nationis, quasi obscuratæ suæ gloriæ monumentum. Usque adeò, ut non modò numquam postea Germaniam repetierit, sed parum aut nihil operæ Germanicis negotiis impenderit, & jam tum apud se statuerit, se Imperio abdicare, & in fratrem illud transferre; tametsi obsisteret & Comitia, & ipse Ferdinandus, qui satis intelligebat, accessionem splendidi syriacis jacturâ fortissimi maximeque necessarij clypei sibi constituram. Similiter quoque Germani, mutatâ sententiâ, in apertam à Concilio alienationem conspirarunt. Hæretici, qui ab eo semper in sinu abhorruerant, ipsumque petierant solâ spe non obtinendi, & interim retardandi per eam petitionem impetum adversarum virium, jam harum deposito metu, apertè reluctabantur, ne rursus eam officinam restitutam aspicerent, in qua ipsorum proscriptio cudebatur. Catholici magna ex parte ab opinione dejecti, quòd per Synodum exoptata concordia comparanda esset, Concilium formidabant tamquam novarum emendationum angustiarumque tribunal. Quamobrem opus fuit, ut Pontifices adversâ aquâ navigarent, ut ad portum adducerent navigium illud, quod in anchoris subsisterat, onustum remediis, infirmo Ecclesiæ corpori saluberrimis.

(a) *Hæc omnia continentur in relatione Delfini Nuntii in Germania ad Carassam Cardinalem, Pauli IV. ex fratre nepotem, apud Burghesios.*

3. Subjicit hinc Suavis, à Julio, quòd specie quadam populis satisfaceret, cœtum fervidè destitutum fuisse eo nomine, ut mores reformarentur; sed illicò evanuisse. Sæpius his responsum à nobis est, universali morum reparationi, ut res bene succederet, universali consultatione consensuque opus fuisse; atque idcirco à multis Pontificibus eam tentatam extra Concilium, à nullo confectam. Et tamen negari non potest, inter eos cer-

tè aliquos fuisse Religionis studiosissimos, cujusmodi potissimum Adrianus Sextus, & Paulus Quartus fuere. Quin ubi quispiam res in hoc genere gestas absque livore perpenderit, animadvertet, alios quoque Pontifices ab hisce correctionibus nequitiam abhorruisse, cum tot ac tam graves deprehendantur, quæ ipsis consentientibus, quin etiam extimulantibus, sancitæ sunt in Concilio ætate Pauli Tertii, Julii, ac Pii: & tamen probè intelligebant, ob quamdam honestatis publicæ rationem, minùs se liberos futuros ad Synodorum legibus frequenter derogandum, quàm emendationibus, ipsorum voluntate ac potestate constitutis.

4. Irridet postea Suavis, quasi artem Pontificis ad compensandam apud opinionem vulgi vanâ quadam specie dissolutionem Concilii, jacturamque Germaniæ, quòd Syria Patriarcham in Synodum exceperit, qui illius nationis nomine obedientiam Pontifici defererebat: quam artem pariter ille adscribit Paulo Tertio, qui cum Patriarcha & quibusdam Episcopis Armeniæ similiter egit. Affirmat etiam, eodem actus odio, inanem hujusmodi speciem Præfulum Græcorum ab Eugenio Quarto Basileensi Synodo fuisse oppositam. Sed ut ab hoc postremo reordiamur; Si accessus ipsius Constantinopolitani Imperatoris cum suo Patriarcha, & compluribus suorum Præfulum ac Theologorum, inanis species ac fucus est, nesciverim profectò, quidnam solidi ac subsistentis nomen promereatur. Quod spectat ad exhibitum à Syro Patriarcha obsequium, sedente Julio (& idem valet in Armenios, sedente Paulo) num fortè satius erat, illum rejici, & suo nomine, & legitimis literis eorum populorum, qui Nestoriano schismati diutius adhæserant, ad unitatem Ecclesiæ remigrantem? Extat (b) in Actis Vaticani Senatus ejusmodi literarum sententia, in quibus tum Ecclesiastici, tum laici nationis illius, obedientiam Romano Pontifici profiterentur; ab eodem confirmari Patriarcham suum Simonem Sulahanum S. Basilii Monachum petunt; & unâ cum eo regressuro idonei viri missionem flagitant, qui de Fidei rebus ipsos edoceat. Extat etiam ibidem apposita Fidei professio, quam in Senatu Purpuratorum habuit idem Patriarcha: rei verò series & occasio plenius exponitur in Annalibus (c) Ecclesiasticis illius ætatis. Dum verò Suavis Romanam Aulam deridet, quòd mirificè lætata fuerit Syri adventu, eique conversionem illam ceu minùs constantem exprobrat, caveat profectò nec palàm faciat, derisores Romæ esse pariter Cœli derisores; in quo, ex Christi testimonio, *magnum est gaudium super uno peccatore penitentem agente*; tametsi eorum plerique postmodum relabantur in crimina. Revocemus in memoriam ingeniosam S. Thomæ doctrinam; ab eo, qui piùm consilium à quopiam susceptum incitatur esse opus Dei, quia diu non perdurat, Manichæorum impietatem comprobari, quæ Deum rerum tantummodò corruptionis capacium, auctorem facit. Si hujusmodi dubitationibus, & his inconstantibus exemplis commoti Pontifices se difficiles præbuisent in amanter excipiendis iis qui ad Ecclesiæ sinum accurrunt, hæud certè Christo fuissent adepti tam vastam orbis partem in America, aliisque regionibus recens detectis; quæ sanè adeptio à Romana Sede cœmpta est perpetuâ ingentis pecuniæ, præclarique sanguinis profusione, non alio recepto ibi emolumento ex illis barbaris ad Fidem conversis, præter adjectos Deo cultores, & cœlo cives. Quisquis ad has irrisiones cavendas, tamquam prudentiæ normam statueret, nihil umquam agere cum irriti eventus ac deperditi laboris periculo, duas artes, quæ humanæ vitæ sunt cardi-

Histor. Concil. Trid. Pars II.

nes, eliminaret, agriculturam & mercaturam.

(b) 20. Februar. 1553.

(c) *Vide Bzovium in anno 1553.*

CAPUT V.

Concordia firmata in conventu Passaviensi inter Cæsarem ac Protestantas. Varia bellorum eventa: Quæ Pontifex apud utrumque Principem egerit per Achillem Grassum, & Prosperum Sanctacrucium.

I. Quo tempore Protestantas ad opprimendum Cæsarem arma sustulerant, Henricus Rex ab illis accitus, qui cum eo foedus anno superiori junxerat, sed occultè, ut ante tonitruum strepitum fulmen feriret, splendidos libellos ad arma sua cohonestanda vulgaverat; simulque validis copiis Cæsaris ditiones invaserat, ac priùs Lotharingiam, Cæsaris beneficiariam, occuparat, missio in Galliam illius Principe puello, & in suam potestatem redactis Metis, Tullo & Veroduno; progressusque in Germaniam, quam spe jam devoraverat, brevi expertus est, ab eis, qui assertam Deo ac (a) legitimo Principi fidem violant, eam foederato minimè servari. Protestantas cœperunt magis sibi timere ab amico præpotenti, ob ingentis exercitus robur, ingentisque regni propinquitatem, quàm ab hoste imbecillo, ob inopiam parati militis, & longinquitatem hæreditariæ ditionis. Eapropter vix inducto concordia negotio inter eos ac Cæsarem, ad Regem de re futura quasi præterita scripserunt, affirmantes, controversias jam esse compositas; proinde se Regi gratias agere ob suppeditata ab eo ipsis arma, quorum amplius haud indigebant. Henricus, tametsi à præcellsa spe dejectus, adeoque nec opinato dolore percutus, magnanimâ moderatione respondit, lætari se ob decerptum suâ operâ ab amicis fructum; & ubicumque res postularet, paratum se fore ad Germaniæ libertatem suis viribus promovendam. Postea quoque passus Oratorem suum Episcopum Tituacensem, inductum fuisse à Protestantibus, propriæ utilitati servientibus, in quamdam pacificationem Regi minimè decoram; in qua dicebatur, cum Regi jus non esset se immiscendi negotiis Imperii, illi permitti, ut privata jura, quæ sibi esse crederet, Mauritio exponeret, per illum Cæsari referenda. Atque, ut hic paucis indicere- tur hujusce tragicæ commotionis exitus, Galliam ille repetiit, armis à Regina Maria, Belgium moderante, in eum commotis; viditque statim contra se militantem in exercitu Cæsaris Albertum Brandeburgicum, qui præcipuus auctor fuerat, ut Germaniam Henricus ingrederetur. Et quamquam obsidio Metensis Carolo non successerit; successit tamen illius copiis expugnatio per vim, atque incensio Taravannæ, (b) ac postea Hedini, arcium prævalidarum. Et sanè bellum illud per summam Regis prosperitatem inceptum ubique, & in agro Pedemontano, & in Lotharingia, & in Germania, & in mari, captis (c) vel ante portus Hispaniæ ceterioris Cæsarei trirēibus, infau- stè postmodum cessit, depulsis è Senensi ditione Gallis, & infelici expeditione Guisii, Paulo Quarto suppeditas ferentis: neque peractum est, nisi cum gemina Hispanorum victoria, ad S. Quintinum, & ad Gravelingam; unde ipsis pax utilissima parta est. Nec majus ex eo motu commo- dum sibi traxerunt præcipui illius auctores Albertus & Mauritius. Prior ingenue vel maxime inquieto se assensurum negavit concordia Passaviensi, quam infra recitabimus, di-

reptio.

(h) *Vide Parutam in postremo lib. primæ partis, & fufius Adrian. lib. 9.*

(i) *Vide Spondanum, an. 1552.*

9. Has inter turbas ministri Pontificii ab hujusmodi angustiis ad tam subitariam profectio- nem compulsi sunt, ut cum eorum quibusdam nisi Madruccius necessaria ad Viaticum suppeditasset, malè actum esset. Crescentius, etsi oppressus morbo, (k) ut in mortem potius quàm in hostem incideret, per Athesim Veronam deportari se jussit, ubi intra triduum (l) decessit; atque ejus cada- veri Romam delato is honor redditus est, qui vir- tuti etiam in cineribus solvitur.

(k) *Diarium Magistri carim. 7. Maji 1552.*

(l) *Acta in Arce Ælia, 25. Maji.*

10. Suavis affirmare nihil veretur, in Aula Romana duos Nuntios fuisse acriter objurgatos, quòd in Decreto Synodus Christianos hortata esset, ut ea quæ fuerant à se sancita servarent, non priùs requisitâ Pontificis confirmatione, quâ deficiente san- ctionum pariter efficacia deficiebat, ex doctrina quæ Romæ traditur, & addit, fuisse qui diceret, & Nuntios, & Episcopos qui consenserunt, ea de causa in censuras prolapsos. Enimverò quemad- modum à veteribus amor cæcus depictus fuit, ita pariter odium cæcum depingendum videretur; nisi quòd fortasse cognoverint id quod postea S. Thomas notavit, vim omnem odii, itidem ac cujusvis animorum affectionis, non aliud reverà esse, nisi intermixtum quemdam amorem. Nónne (m) Ant- verpiensibus typis impressum legitur; nónne Sua- vis ipse narravit, fuisse in eo Decreto requisitas consensionem auctoritatemque Pontificis & Apo- stolice Sedis?

(m) *Synodus cum citæis scripturis fuit impressa Ant- verpia anno 1564.*

11. Tam palmaris mendacii confutationi par est adjiciam solutionem ejusdem calumniæ. Cur, inquit ille, disputandi locus negabatur Protestan- tibus adversus Decreta jam constituta in Concilio, si ea certa & extra falsitatis aleam non erant, donec à Romano Pontifice confirmarentur? In prom- ptu ratio est: Quia reipsâ confirmabantur, pro eo ac Pontifex de illis edoctus subinde per suas literas ad Præsides ea comprobabat, & edenda per typos curabat, variisque adjectis significationibus confir- mabat: & ubi cætera deessent, eadem ipsa respon- sionis, quâ Cæsaris Oratoribus voce, quâ Carolo Germanisque Ecclesiasticis scripto reddita à Paulo & Julio, postulantes, ne res sancitas in contro- versiam amplius revocarentur, efficacis compro- bationis vicem subiissent. Quamquam in fine Synodi, quo solemnior firmiorque memoria rerum omnium in factis Ecclesiæ superesset, prudenter & à Synodo postulata, & à Pontifice prolata fuerit universalis ac diserta illarum confirmatio, sicuti suo loco scribemus, cum haud novum sit, eandem actionem iteratis comprobationibus confirmari ad cautionis ubertatem, ac majestatis accessionem; eo sanè pacto, quo magnifico ædificio major colum- narum numerus apponitur, quàm illi sustinendo sufficiat. Quemadmodum Angelorum est præstan- tia, qui famulis non indigent, famulis carere; sed hominum, quibus illi sunt opus, supra quàm indi- geant, iis abundare; ita universè rebus, quæ ful- cimentis non egent, præstantiæ vertitur, fulcimen- tis vacare; sed rebus, quæ fulcris indigent, eis supra quàm indigeant abundare.

directionemque bonorum Catholicorum & Ecclesiasticorum potissimè profecutus est; ob quam accitus ad Cæsarem post Metense obsidium, & ad ea restituenda damnatus, in majorem & adversus alterum contumaciam & adversus alteros rabiem præceps abiit. Quare cum ægrè ferret Mauritius hominis superbiam, quâ solus ille communi concordia à se composita, & à reliquis Imperii Principibus accepta, reluctabatur, habitis à Cæsare mandatis, junctisque cum Ferdinando viribus, Alberto bellum intulit; qui victus in prælio, coactus est extorris in Gallia diem claudere, ab eo Rege, à quò paulò antè defecerat, exceptus. Nec ea victoria minus funesta victori accidit quippe lethaliter confossus tormentariæ fistulæ pilâ, intra biduum extinctus est absque prole, Augusto fratre in Septemviratu illi suffecto post aliquam contentionem, direptam ex concordia cum Joanne Friderico antea Septemviro, ac postea captivo apud Cæsarem; à quo dignitate spoliatus in priori cum Protestantibus bello, ac tandem libertati redditus est, quemadmodum brevi narrabimus. Hujusmodi præmium adepti sunt concitatores illius in Religionem procellæ, tamen victores. Verum hinc & Religio & potentia Cæsaris gravissima & irreparabilia detrimenta passa est. Nec defuit qui diceret, voluisse Deum ipsi Carolo palam facere, illum à se puniri vel Ecclesiæ suæ damno propter immoderatam aviditatem Parmæ occupandæ. Ne in arcana Divinæ providentiæ, & in jura certaminum inter Principes ingrediamur, certum est, si Carolus Julii monitis, quæ memoravimus, auscultasset, pacificus Germaniæ Dominus evasisset, suis viribus ad fidem redactæ, eamque veluti pietatis ac fortitudinis suæ trophæum Christi Vicariis, & Austriacis Principibus hæreditariam reliquisset: sed hominem in summa felicitate sibi moderari, esset celsius felicitatis fastigium supra conditionem humanam.

(a) Vide Parutam ultimo libro prima partis, ac Spondanum, an. 1552.

(b) Vide Spondanum initio anni 1553. & distinctius literas Dandini tunc Legati apud Cæsarem Bruxellis.

(c) Narrantur hæc in mandatis à Julio III. datis Legato in Galliam Capiteferreo, postea referendis.

2. Jam verò nos tempus monet, ut nostræ narrationis seriem resumamus. Ferdinandus pacis appetentissimus, adeoque Protestantibus haud invisus, cum primùm hæc arma erupere, ad Pannoniæ custodiam morabatur; illinc verò festinanter, & ab Aprilis initio fuit accersitus à Cæsare, tamen permagno suo incommodo, propter ingentes Turcarum eo anno progressus. Is itaque post multa itinera & colloquia, operâ etiam Ducis Bavarie generi sui, celebrem concordiam composuit, initam in conventu Passaviensi; (d) quæ simul cum pace Norimbergensi, de qua mentionem fecimus anno 1532. appellantur à Protestantibus duplex libertatis suæ columna. Illic inter Imperii Principes de rebus publicis deliberantes præcipue convenit, ut Philippus Lantgravius liberaretur, atque ut Mauritius cum decem bellatorum millibus Ferdinando militaret in Hungaria adversus Turcam. Ea tamen pæctio nulli planè fuit emolumento. (e) Anni siquidem tempus, & arma Turcica eousque progressa fuerant, ut ampliùs rerum jacturæ impediri non potuerint. Sponte quoque liberavit Cæsar Joannem Fridericum, Saxonie jam Septemvirum, de quo sæpiùs dictum est. Huic in tumultuaria Oniponto protectione obtulerat Carolus libertatem; sed ille eam recusata Cæsarem sequi maluit. Quâ in re non magis generosè idem se gessit in speciem quàm re prudentem, intelligens, hac

solum viâ dignitatem Septemviralem amissam à se recuperari posse, si per varias fortunæ vices Cæsar Mauritium, in quem dignitatem illam transfuserat, superasset; puniturus hoc pacto ingratum alterius animum, & alterius fidem remuneratus. Cætera non poterat Joannes Fridericus, quidquid evenisset, de sua libertate ampliùs dubitare, quandoquidem & eam Cæsar obtulerat, & ipse in eo sui Principis infortunio magnanimâ repulsâ recu-faverat.

(d) Præter allatos auctores relatio Delfini Nuntii ad Carassam Cardinalem, nepotem ex fratre Pauli IV. anno 1557.

(e) Vide Adrian. lib. 9.

3. In rebus Religionis, quæ potissimùm ad nos pertinent, de duobus capitibus conventum est Priùs erat, ut neutri è duabus partibus, quarum alteri Religionis veteris, alteri Confessionistarum nomen indictum (cum hi nolent aut invisum nomen Hæreticorum sibi accipere, aut splendidum Catholicorum aliis tribuere) molestiam inferre alteri Religionis causâ liceret. Atque hoc pacto finem habuit Decretum Interim, quod tam obstrepenti crepitu erumpens, minimum duravit, minus confecit. Adjectum illi capiti fuit, ut Cæsarem tribunal utrique partium indifferenter jus diceret. Alterum erat, ut intra sex menses nova Comitii celebrarentur, in quibus decerneretur, quonam ex quatuor modis controversiæ Religionis componi possent; an Concilio Oecumenico an proprio unius nationis, an colloquio, an Cæsareo conventu.

4. Non interfuit ipse Carolus huic concordia; adeoque quamquam ille Philippum liberasset, aliasque pactiones expleisset, prorogata dumtaxat ad aliquod tempus Comitiorum convocatione, & quamquam cuncta Cæsaris nomine spondidisset Romanorum Rex; tamen ratus, id cæteris à se rebus gloriosissimè gestis dissonate, numquam se illi consensisse professus est. Unde accidit, ut in ejus fratrem fama fuerit oblocuta, utque Paulus Quartus ob eam inter alias causas semper recusaverit Ferdinandum ut Cæsarem agnosceret, ac ratum habere: sed cui comperta erat Ferdinandi erga Carolum insignis reverentia, & quantum Carolo dis-fiderent Protestantes, quibus tunc ob res prosperas elatis perdifficile satisfieri poterat, ne suspicari quidem licebat, aut alterum Cæsaris nomine suil-se pollicitum quod in mandatis non haberet, aut alteros pacificationi consensisse, mandatis Cæsareis non inspectis. Quare unicè poterit Carolum excusare imperiosa illa necessitas, cui omnes humana potentia subjecta est.

5. Nil fuerat à Pontifice prætermissum, quo Cæsarem ab hujusmodi angustiis liberaret; idcirco duos Nuntios festinè legat post inducias Parmenses ad concordiam inter utrumque Principem transigendam, Prosperum Sanctacrucium, Romanæ Rotæ duodecenvirum, qui postea donatus est Purpurâ, ad Henricum, & Achillem Grassium, Montis Falisci Antistitem, ad Carolum. Demandatum est Sanctacrucio, ut certum redderet Regem de sincera Pontificis reconciliatione, quæ tamen suspensionis temporariæ nomen haberet, perpetua pax reipsâ futura erat; simulque commone-ret, quàm pariter opportuna foret inter ipsum Regem ac Cæsarem pacificatio: cum enim per eorum discordias incrementa caperent Turcæ atque hæretici, non Fidei solum, sed gentis Catholicæ hostes tantum sibi locorum ac civium acquirebant, ut iis coercendis, ab ipsorum postea potentia pares aggeres extrui non possent: offerebatque seipsum

sum accessurum ad eam rem componendam, ubi ambo Principes eò propenderent. Grassio injunctum, ut nomine Pontificis grates ageret Cæsari, quod is Parmensem concordiam comprobasset: & post brevem eorum quæ ipse in iis negotiis egerat rationem expositam, significaret id quod apud Henricum, sicuti modò diximus, urgebat de pace; ad eamque faciliùs perficiendam, quod in eo erat ipsum hortaretur. Et quemadmodum Pontifex vivo promptoque pollebat ingenio ad rationes in re qualibet excogitandas; ita plurimis argumentis multa illi suadebat, opportuna quieti prosperitatisque communi. Tria præsertim hæc erant: Ut Bressellum Ferrariæ Duci restitueret; cum id non æquitatis tantum, sed etiam prudentiæ ratio postularer, ne abalienaret à se pollentem viribus in Italia Principem, sibi clientem, & qui in bello præterito neutri parti addictus fuerat. Ut libertatem redderet tribus nobilibus Gallis, quos supra nominavimus captivis apud Cæsarianos sub primos armorum motus; cum id & generosi esset animi, & planè laudabile, neque Cæsari quidquam officeret. Ut amicè se gereret cum Farnesibus, redderetque Octavio ditiones, & Cardinalibus Sacerdotiorum proventus, quos in regno Neapolitano possidebant. Qua in re insinuabat Pontifex, si Farnesii Gallis indigere desinerent, destitutam pariter Gallorum in ipsos clientelam, ubi amicum in tutela Cæsaris per fugium nanciscerentur; quod postea verum comprobavit eventus. Ac sanè notandum est, Aristotelem in incomparabili illo Rhetoricæ tractatu docuisse. Quemadmodum in genere demonstrativo argumenta ab honesto, & in judiciali à justo; ita in deliberativo ab utili esse petenda.

CAPUT VI.

Dandini legatio ad Cæsarem, & Capiteferrei ad Regem Gallia, communis pacis gratiâ. Aliæ legationes in Italia ad sedandos Senarum tumultus. Obitus adolescentis Angliæ Regis. Controversiæ de successione; quæ in Mariam sororem devenit.

1. Cum in Nuntiorum linguis minus efficacitatis esset, & in dies magis & arma & iræ inter Carolum & Henricum exasperarentur, cum totius orbis perturbatione, & inestimabili Religionis detrimento, voluit Julius adjumenta nova experiri per legationem duorum (a) Cardinalium, qui eorum Principum, ad quos mittebantur, negotia optimè callebant, iisdemque erant in primis gratiosi. Hi fuere Dandinus, qui secretioribus epistolis Pontificis præerat, ad Cæsarem destinatus, & Capiteferreus ad Regem Gallia. Utrique impensè mandavit, (b) ut exponerent in utraque Aula, à Pontifice nullum aliud nisi communis Parentis commodum spectari, nullâ habitâ consanguineorum ratione, quibus nec optabat nec accepturus umquam erat à Principibus beneficium ullum: cum ipse sibi videretur obstringi ab incrementis Turcarum & hæreticorum, ut impenderet quidquid gratiæ apud Catholicos Principes reperisset, in Ecclesiâ non in familiæ emolumentum. Quin objurgari suaviter Sanctacrucium Nuntium iussit, quòd de hujusmodi commodis per suas literas sæpiùs mississet; vetuitque, ne umquam in posterum his sermonibus os aut aures referaret: idemque per Dandinum exponi mandavit Episcopo Atrebatensi, qui inter Cæsaris ministros supremam auctoritatem exercebat. Nec minus ipse recusavit, tamquam contrarium suo conciliatoris officio, id quod Sanctacrucius suâ sponte transegerat confeceratque cum primariis Galli mi-

Histor. Concil. Trid. Pars II.

nistris, & cum ipso Rege; ut nimirum hic suas vires impenderet, quibus Pontifex Senas occuparet, & Ecclesiasticæ ditioni conjungeret: (c) cui Cæsar & Italici Principes minus repugnassent, quàm ut ea urbs in Gallorum potestatem veniret; Rex verò, diminutâ æmuli potentiâ, hæreditariam majorum gloriam auxisset, auctâ Sedis Apostolicæ ditione. Ea Julii repulsa Sanctacrucio accidit permolesta, pro eo ac evenire solet, cum è sublimi spe laudis ac remunerationis exciditur; adeoque pro communi hominum consuetudine, qui amaritiam inopinatam ulciscuntur, eam per verba aspergendo illius nomini qui ipsis degustandam ingessit, hanc Pontificis austeritatem adscripsit pusillanimitati, curis alienioris, quàm quæstum appetentioris. Fuit itaque injunctum Legatis à Julio, ut pacem ita proponerent: Supervacaneum videri, ut summæ prudentiæ utriusque Principis ostenderetur, quantum illa commodi, quantum laudis in eo rerum statu ipsorum utrique allatura esset. Sed quoniam hujusmodi notitia interdum non sufficit, cum sincerus ac fidus inter partes sequester deficit, hujus se operam offerre: atque ut rem urgeret, significavit Henrico, esse notissimum vel inter privatos effatum, inter duos pacem componi non posse, nisi percussor & superior aliquid indulgeat læso ac succumbenti. Percussorem & superiorem esse Henricum ob tot tantasque plagas variis in regionibus Cæsari simul inflictas; proinde oportere ab ipso aliquid exhiberi, quo alteri satisfaceret: perpenderet pariter, quo pacto Cæsar, tamen tantum juris amorisque haberet in Senas, eamque urbem sibi clientem & addictam tam diuturnâ impensâque curâ servasset, spondebat tamen ab ea recedere, ubi Rex pariter suum inde militem revocasset.

(a) In Senatu 3. Aprilis 1553. ut in Actis Confessor.

(b) Mandata utrique data 11. & 14. Aprilis apud Burghesios.

(c) In Vita Sanctacrucii, ab eo Latine scriptâ, quæ nunc est in manu Marcelli Cardinalis Sanctacrucii.

2. Ad hæc aliaque plurima, quæ subsequenter, intelligenda, operæ pretium erit cognoscere, (d) Senenses fuisse pertæsos Hispanicæ administrationis sub Mendoza, perinde quasi is per speciem curandæ quietis vellet ipsos servitio premere. Et reverà notabatur homo ille nimiam superbiâ, ob quam Pontificem quoque graviter irritarat, fatellitum Præfecto Romæ ex levi causa verberato. Cæsar itaque his de rebus certior factus, haud ita multò post Mendozam revocavit: sed interim, quemadmodum species cum extra suas partes (In dividua Dialectici dicunt) non sit, nec amatur ipsa, nec habetur odio, nisi harum partium causâ: (e) ita Senenses erga Mendozam malè affecti, jam coeperant Hispanorum universè administrationem odio prosequi. Quo animadverso statuerat apud se Mendozam, ab eorum dentibus sibi cavere, injecto arcis freno, quam extruebat. Senenses verò innatæ libertatis solliciti, ejecerant præsidium Hispanicum, ac Florentinum cum Hispanis conjunctum, & illius structuræ ministros; cum tamen in ejusdem operis demolitione simul abjicerent, adversus quàm intendebant, suam optatissimam libertatem. Ut Hispanos itaque deturbarent, ad consuetum Gallorum antidotum confugerant. Quacirca magnis turbis in Italia, & prope ditionem Ecclesiasticam excitis, Pontifex sub earum initia Legatum ad Senenses miserat Mignanellum Cardinalem, ipsorum civem, ut illas componeret, productis in collegio exemplis (f) Leonis, aliorumque Pontificum, qui consimili legatione Senenses cohonestaverant. Postea rebus exacerbatis duos designavit Legatos, (g) alterum Cardinalem Sermonetæ nun-

cupatum, intimum Hallis, qui Ferrariensem Cardinalem ac Termesum, Gallicæ factionis duces, ad quietem adduceret; alterum Corneum Cardinalem, suæ sororis filium, Ascanii fratrem, Hispano militantis, ad Florentiæ ducem, ut is quoque pacis consilia susciperet. Præterea Pontifex ipse Viterbium accessit, urbem (b) Senensibus finitimam, Romæ custodiâ demandatâ Cardinali de Cupis tamquam Legato, simulque Urbinatum Duci, qui à Pontifice constitutus fuerat supremus Ecclesiasticæ militiæ Præfectus, cum annuis triginta scutorum millibus pro stipendio. (i) Sed his omnibus nihil effectum est, quin Senenses nimia libertatis sollicitudo in servitutem protraheret, & in Gallis nimia Senensis propugnationis aviditas iter adversariis strueret ejus urbis occupandæ.

(d) Vide præcipue Adrianum l. 9. & Cinum in Vita Cosmi Florentiæ Ducis.

(e) Vita Sanctacrucii, & epistola Dandini ad Capiteferreum, 6. Aug. 1552.

(f) In actu Consistor. 13. Aug. 1552. ut in Actis Consistor.

(g) In Senatu 15. Maji 1553. ut in Actis Consistor. mandata verò extant in monumentis Burghestorum.

(h) Decrevit id in Senatu 2. Junii 1553. in Actis Consistor.

(i) Extant in mandatis Nuntio Delfino datis, infra citandis.

3. Nihil pariter Pontificis adhortationes Regem permovere, ne in æmulo imitaretur immo dicam illam præsentis prosperitatis fiduciam, quæ hunc è superiori ad inferiorem conditionem dejecerat. Quamobrem responsio Henrici fuit, (k) Se paci consensurum, nullis novis conditionibus ineundæ: ubi etiam ipse Cæsari satisfacere, non proinde stabilis concordie se certum futurum; idcirco satius sibi videri, nihil à se peculiare offerri, sed audire quid alter postularet. Cæsar è converso, virtuti, potentiæ ac fortunæ suæ minimè diffidebat, quarum ei adhuc faventes vires per eos dies feliciter expertus erat in expugnatione tum Tervanæ, statim à se incensæ ac destructæ, tum postea Hedini, (l) in cujus defensione ictus globo cecidit Horatio (m) Farnesius Henrici gener, ac postea multi viri nobiles captivi sunt adducti. Quare egresso cum ingentibus copiis Regi (n) Cæsar occurrere gestiit, sed à suo sejunctus exercitu, ut qui tam grande corpus non erat, cui tantum caput congrueret. Verùm paucos intra dies absque ullo memorabili successu Rex ad Galliæ confinia recessit, & Cæsar Bruxellas. Interim Carolus ad ostentationem majoris animi in majori discrimine tenui conditioni sibi oblata prægrandi postulatione respondit. Ea fuit; Ut quidquid occupatum fuerat, Imperio, Ducibus Lotharingiæ ac Sabaudia, & sibi pariter in Belgio, restitueretur: ut subderetur Octavius Farnesius plenæ obedientiæ Sedis Apostolicæ: removerentur militiæ Gallicæ ab agro Senensi, sibi verò compensarentur illata in mari damna, à tempore quo Orator Gallus apud se morabatur, nec sibi bellum indictum erat, cum aliis pactationibus, in negotii processu à se promendis. Quibus sanè ut Galli acquiescerent, opus erant duæ immanes in acie clades, quales planè multos annos Hispani infixere. Quare tunc non alia responsio Gallorum fuit, quam negotii per silentium præcisio. Pontifex Legatos revocavit (o) siquidem eorum utriusque suffecit, ob ea quæ mox contingere, & longam sed non ingratiā à nobis narrationem deposcunt.

(k) Extat in responso Cæsaris ad Dandinum, an. 1553.

(l) 19. Julii 1553. ut in Diario Magistri cerimon. & Legati, & fustus in duabus ejus litteris 20. Julii ad Montan. Card. & ad Pontificem.

(m) 16. Julii eod. anno.

(n) Literæ Dandini ad Pontificem, ad Legatum Gallia, & alios 2. 16. 20. & 26. Septembr. 1553.

(o) Dandinus discessit Bruxellis 9. Octobr. ut in Diario jam dicto.

4. Tot inter motus, Catholicis & Ecclesiæ perniciosos, unus accidit amplissimi emolumenti, videlicet Britannici sceptri mutatio. Obiit Britannia Rex Eduardus sextâ Julii anno 1553. & sexto decimo ætatis suæ. extinctâ cum eo virili prole Henrici Octavi, eodem die, quo ille multis antè annis vita spoliaret in odium Religionis Thomam (p) Morum. Eduardus, ad id incitatus à Duce Nortumbriensi, qui ipsius juventam regebat, eo pacto successionem regni disposuit, quo studuerat Dux, ut in suam sobolem illud devolveretur, fucata ambitione obtentæ Religionis, quæ adeo formosa res est, ut ab illius umbra decorem sibi quarant facinora deterrima, eique insensissima. Henricus Eduardi pater duas habuit sorores: ex his Margareta, natu major, Jacobo Quarto Scotia Regi nupsit, cujus stirps hac nostra ætate Britannia sceptrum obtinuit. Minor natu Maria, prius in matrimonium data Ludovico XII. Gallia Regi, postea Carolo Brandono, Anglo Dynasta. Filia ex hoc secundo conjugio suscepta Francisca nomine, virum habuit Henricum Graium, Dorchestria Marchionem, qui operâ Nortumbriensis ad Ducatum Suffolcensem nuper ascenderat. Porro cum ex his parentibus fuissent ortæ tres filia, neptes ex consobrina Eduardo Regi, dum adhuc essent virgines, Dux Nortumbriensis, simul atque animadvertit Regem lento morbo ad mortem delabi, effecit ut uno eodemque die duæ minores cum duobus ex primariis Proceribus matrimonio jungerentur; majorem verò natu Joannam Gilferdus ipsius filius quarto loco genitus uxorem duceret. In ea conatus ille, est regni diadema collocare: quare ægrotantem Eduardum cohortatus est, ut id testamento constitueret. Ad hoc consequendum, necesse erat Regi persuaderi, id ipsum & rationi consentaneum esse, & ad eum spectare. Quod ad primum attinebat, excludendæ antea erant duæ Regis sorores, illi à patre ordine suffectæ, & progenies Margareta Scotorum Regina & Eduardi amita. Margareta objectabatur, quod esset externa; duabus Regis sororibus ambiguitas legitimum natalium, & dubitatio quin eam Religionem expellerent ex Anglia, quam Eduardus induxerat. Maria siquidem, Catharina Aragonensis filia, & in Henrici testamento ad hæreditatem secundo loco vocata, maternam Fidem sequebatur; quæ fundamentum ipsi erat, ut proles verè legitima, adeoque legitima hæres & indubitata coronæ Britannicæ haberetur. Minor, Elisabetha, tertio loco à parente vocata, ducebat ortum à Bolena, cujus conjugium multis de causis irritum censebatur, & cuinam adhereret Religioni incertum erat. Has itaque ob rationes posita jam omnium, quas nominavimus, exclusionem, tamquam rationi consentaneâ; ut alterum Regi persuaderetur, nimirum, inesse illi potestatem eligendi successoris, in medium afferbatur, memoratam substitutionem ab Henrico habitam cum auctoritate Ordinum, fuisse pupillarem, & non fideicommissariam, adeoque eam evanuisse ex eo die, quo è pupilli conditione Eduardus excefferat.

(p) Vid. Spondanum, & allatos ab eo auctores, an. 1553.

5. Postquam Dux Regem pertraxit ad instituendam regni hæredem Joannam nurum suam, id confirmandum curavit subscriptis multorum Procerum nominibus, qui cum ea, ejusque viro, seu sanguine seu aliis vinculis erant conjuncti: sed rem

rem usque ad Regis obitum occultavit; postea verò ut eam iidem ipsi Proceres exequerentur, operam dedit. Joanna sui juris tenuitatem animadvertens, non nisi subinvita permisit se Reginam acclamari, deducique ad brevem ac tragicam solii scenam. Sed populus in Mariæ regnum conspiciavit, utpote cui & subtiliores rationes & speciosiores favebant. Subtiliores quidem, cum probè intelligerent periti, nullam patris actionem satis futuram fuisse illi eo jure successionis spoliandæ, quod ipsi, tamquam verò legitimoque matrimonio procreata, secundum regni leges debebatur. Divortium Henrici à Catharina, tamquam omni justitiæ contrarium, non à Catholicis modò, sed ab ipsis hæreticis fuisse improbatum. Addebant, ubi etiam Ordinum concessio Henrico præstita tum libera tum legitima fuisset, per eam illi facultatem tradi ut positâ ambiguitate, quænam ex tot ipsius nuptiis essent legitima, de regni successione statueret, pro eo ac ipse opportunè arbitraretur; ac proinde majorem in eo auctoritatem non fuisse vocandi primo loco Eduardum, quam illi Mariam substituendi: positâ verò in Henrico eâ potestate, de ipsius voluntate liquere, cum ejus testamentum non de substitutione pupillari loqueretur, sed adhiberet verba absoluta, & quæ successioni ex fideicommissio convenirent. Atque ut res esset, etiam si Henrici constitutio censeretur & vim habuisse pro Eduardo, & in Eduardo jam desuisse; cum hic tamen parem Ordinum concessionem haud obineret, nequaquam per eam derogari posse juri quod legitime devolvebatur in sororem natu majorem, successionisque, ex iis quæ diximus, capacem. Ita per legalis doctrinæ scita differebatur. Magis quoque Mariæ favebant rationes aliæ vulgò intellectæ ac speciosæ. Etenim populi frequentia, cui summa, ubi velit, inest potentia, his intimis legum momentis ommissis, pati non poterat, in dubium revocari primam sobolem Anglici Regis ac Catharina, quam singulari reverentiâ semper coluerat, & adversus naturæ ordinem, paternamque voluntatem, Joannæ in remoto gradu transversariæ posthaberi. Itaque dum absens Londino Maria fluctuabat animo, an sibi in Galliam exuli esset capienda fuga, an Angliæ solium conscendendum, id ipsum evecta est populari consensu. Dux Suffolciæ proditor denuntiatus; Nortumbriensis verò cum infelici natu Joanna conjectus in vincula. Hic ut perduellis capite mox damnatus, Religionis errores abjuravit, & in patibulo populum est cohortatus ad Fidem Catholicam excolendam, expellendamque hæresim, ejusque concionatores tamquam publicorum omnium malorum semina. Joannæ sexus & cognatio à clementi Mariæ animo tunc commiserationem impetrarunt; verùm haud multò post novis excitis tumultibus, detectisque ad eam attollendam machinis, oportuit ut extremo supplicio regni tranquillitatem firmaret: cum in principis quidem potestate sit, quippe vindicis, publici reo criminis parcere; non tamen, quippe publici medici, pestilenti membro indulgere.

CAPUT VII.

Cura poli ac Pontificis, ut Angliam ad bonam frugem redigerent. Legatio ea de causa Polo destinata. Joannes Franciscus Commendonus occultè à Dandino Legato ad Reginam missus; & quid ille egerit, & ad Pontificem retulerit. Obices objecti Polo per viam à Cæsare: idcirco titulo ejus legationis mutato, duobus Legatis Pacis conciliatoribus Polus suffectus.

1. Haud cunctanter nova Regina propensionem animi patefecit ad restituendam Religionem Catholicam, recusato titulo, quo Ecclesiæ Anglicanæ caput nuncuparetur, repositisque Romanis ritibus, tametsi pedetentim ac suaviter, pro eo quod curandæ populari corruptioni expediret. Potissimè verò Henrici cum Bolena connubium irritum est declaratum, perinde ac Mariæ ac matris decus postulabat, ut in hac verè uxoris, in illa legitima filia dignitas agnosceretur; idque reipsâ, non autem fictione, nec beneficio Canonum, in bona fide parentum innixo, quod pariter in Ecclesiæ Pontificiæque sententiæ dignitatem redundabat. Sed antequam hæc evenirent, visum est Apostolicæ Sedi, ut rei opportunitati suæ adhibita industriâ obsecundaret. Degebat id temporis Polus (a) Marguzzani, in salubri loco supra Benacum, seu curandæ valetudinis causâ, seu studio literariæ solitudinis, seu quò se ab Aula subduceret, postquam in ea inter Pontificalium Comiciorum, æstus nunc ad summa nunc ad ima diu jactatus fuerat. Ibi auditâ novæ Regiæ assumptione, statim succensa illi spes est spectandæ suæ Britannia in Fidem pristinam restituendæ, cujus rei semper desiderio conflagravit; atque ea de causa ad Pontificem misit (b) Vincentium Pappaliam nobilem Pedemontanum, Abbatem S. Solutoris, familiarem suum, cum literis nuntiisque, quibus ad negotium illud suscipiendum Julius inflammaretur. Eventus verisimilitudinem considerabat tum ex argumentis per ratiocinationem deductis, tum ex effectis experimento comprobatis. Priora nitentur conjunctione, quâ necessebatur Mariæ jus ad regnum, & auctoritas Pontificis: posteriora cernebantur in constanti Mariæ animo, quo in seipsa Catholicam Religionem illæsam servarat ea tempestate, qua usque adeo ea Religio insectationibus petebatur, ut hujusmodi criminis nomine vel quidam ex illius familia in carcerem conjecti fuerint. Ex opposito ponderabat, eam schismati consensisse; at excusationem habebat, propterea quòd nemo Anglorum illi oblectari ausus fuerat post abscessa capita Thomæ Moro, ac Fischerio Cardinali. Concludebat, difficultatem maximam, in quam erat offendum, sitam in iis esse, qui bona Ecclesiastica arripuerant, adeoque suarum eversionem fortunarum à regni conversione formidarent: sed optimum esse consilium, illis, quoad fieri posset, indulgere, cum satius Ecclesiæ foret, temporaria hujus vitæ bona, quam cum bonis temporariis æternam simul animarum salutem amittere. Opportunum videri, si Pontifex rem sedulò aggrederetur per duos Legatos, Belgicum & Gallicum, qui darent operam, quâ uterque Princeps omni ope atque industriâ, missisque privatis nuntiis ad Reginam, rem promoverent: eos sperandum esse nequaquam ab illa rejectum iri, quemadmodum regii administratores rejecerant. Denique suam ipsius operam offerrebat, quantum Pontifex arbitraretur eam usui futuram, ubi quid clarius certiusque innotuisset.

(a) Cuncta extant in libello literarum ad Polum à 9. Aug. ad 1. Novembr. 1554. qui servatur in Archivio S. Inquisitionis Romæ, & auctori ab Albino Cardinali communicatus est.

(b) 6. Aug.

2. Sed Julio tot stimulis haud opus erat. Eduardi obitu, Dynastarumque contentione vix acceptis, antequam Poli literæ ad se deferrentur, ex consensu Senatus (c) ad eum scripserat, ipsius prudentiam consulens, quid profuturum putaret in illius regni moribus ad opitulandum animarum salutem. Postea verò de successione Mariæ factus certior,

tior, ex communi pariter Purpuratorum sententia Polum Angliæ Legatum pronuntiarat; (d) quippe qui cum propter regii sanguinis decus, tum propter virtutis conspicuam famam, patriæ jacturis ad Religionem spectantibus posse consulere credebatur: atque hac de re alteras literas ad illum scripserat, eodem planè die, quo Polus memoratam epistolam super eo negotio ad Pontificem dederat. Quare qui Poli literas Romam ferebat, cum prope Bononiam illi occurrisset is quem Pontifex ad Polum miserat, regressus est. Polus acceptis epistolis, iterum Romam legavit Abbatem S. Solutoris, (e) significavitque, se quidem eo Legati munere perfuncturum; sed satius sibi videri, ut antequam auctoritas Pontificia discrimini exponeretur, per hominem privatum animi tentarentur; atque ad eam rem eò misit Henricum Peningum, (f) familiarem suum, cum litteris præsertim ad Dandinum Legatum, & ad Antonium Vonvisum negotiatorem in Anglia, atque ad ipsam Mariam. Dandinus perpensâ rei gravitate ac difficultate, ratus est necessarium, ut vir aliquis legeretur Peningo spectabilior; sed simul citra omnem pompam, & præstanti solertiâ prædicius, qui sibi inter claustra aditum aperiret, & ex caligine lucem ciceret.

(c) 1. Aug. 1553.

(d) 5. August. 1553. in Actis Consiſt.

(e) 11. August.

(f) 12. Aug. 1553.

3. Inter ceteros egregios viros, quos secum Dandinus adduxerat, aderat Joannes Franciscus Commendonis Venetus, (g) Pontificis cubicularius, qui primâ juventâ se in Julii noticiam insinuaverat per quædam concinna Epigrammata ab ipso confecta de celebri Julii Villa, quæ id temporis, instar cujusdam Parnassi, poetarum omnium Musas excitaverat. Sed Pontifex, homo acutus, cum carmina Commendonis legeret, prædixit, eorum auctorem virili postmodum ætate majora carminibus præstiturum. Eapropter ad graviora studia ipsum compulit, & in suam familiam adscivit; postea verò ad Urbinatem Principem misit, ad aliqua transigenda negotia, exitu non pœnitendo. Delibatâ per hæc Commendonis indole, Dandinus, qui Julio è secretis primas agebat, illum secum ad Belgicam legationem, sicuti dictum est, adduxerat. Nec juventæ flore spes fructus sefellit, quos hic ætate maturiore protulit, ut constabit ex hac historia, cujus ipse amplam & honestissimam partem occupabit, adeò ut laboris præmium Senatoriam dignitatem acceperit, à se non mediocri auctoritate ac decore sub variis Pontificibus exercitam. Huic itaque Dandinus negotium quàm occultissime commisit, nullis ipsi mandatis traditis, quò liberum illi foret, dum res instaret, consilium capere à conditionibus, quæ prævideri non possunt: solum generatim injunxit, ut quàm maximè posset vera exploraret, & si aditum nactus esset, Reginam alloqueretur, hortareturque ad regnum cum Deo & Ecclesia reconciliandum. Verum quoniam necessè erat, per ignotos homines, nominique Catholico ac Pontificio insensissimos, Commendone rem gerere, munire se statuit arcano tam recondito, ut nulli hominum pateret, nisi Jacobo Sorantio, Londini Veneti Senatus Oratori, cui is commendabatur à Marco Antonio Amulio, ejusdem Reipublicæ tunc apud Cæsarem Bruxellis Oratore; de cujus cooptatione in Purpuratum Senatuum suo loco in historia quam scribimus dicendum erit. Hi duo Veneti Oratores egregio Religionis studio, cum auctoritate solertiaque conjuncto, mirum in modum pium illud opus promoverunt, perinde ut Legatus Dandinus Pontifici te-

status est. Itaque Commendonus Bruxellis profectus, solus ac taciturnus Gravelingam perrexit, urbem maritimam, unde in Angliam commode trajicitur. Ibi duos sibi famulos selegit, regionis ac linguæ peritos, quibus sui causam itineris simulavit esse quædam implicita nomina, sibi relicta à patruo suo mercatore, Londini demortuo. Angliam Ingressus, non licentiam solum, sed violentiam hæreticorum adhuc dominantem aspexit; Reginam verò eorum obsidione cinctam, à quibus per speciem obsequiosæ custodiæ cuique extero accessus ad ipsam prohibebatur. Et summa præcipuè suspicio erat de Pontifice & Cæsare: ab altero mutationem religionis, restitutionemque bonorum, quæ Ecclesiis diriperant, sibi metuebant: ab altero, nuptias Mariæ sobrinæ suæ cum Philippo filio, adeoque externi Principis dominatum. Inter has angustias offendit Commendonus, Cælitum ductu, in Joannem Lium, nobilem Anglum catholicum, qui ut in Fide perseveraret, exilium è patria Eduardo regnante passus fuerat; & dum in Italia moraretur, amicitiam consuetudinemque contraxerat cum Commendone, ut sponte propenso (quod vividæ indolis juvenes assolent) ad familiaritatem necendam cum ingenuis aliarum nationum viris. Postea reverto in patriam Lio, cum Aulæ mutatione ipsius quoque fortuna variaverat, adeò ut ex interioribus Mariæ domesticis numeraretur. Quare Commendonus, tentato prius homine, eidemque illâ simulatâ personâ quam reliquis simulabat, nactusque in amicis pristina Religionis sensa, veterisque familiaritatis fidem, quâ multa ipsi de præsentis rerum Aulæque statu patefecit, haud est veritus illi aperire quid moliretur. Itaque ejus operâ, tametsi perdifficiliter, ad Reginam accessit.

(g) Quod spectat ad Commendonem, est in ejus Vita calamo scripta ab Antonio Maria Gratiano, qui fuit illi à secretis, ac postea Episcopus Amelia, scriptisque historiæ Cypri. Est etiam in Epistola Dandini ad Pontificem, quem per ipsum Commendonem ab Anglia reversum misit signaturque 29. Aug. 1533.

4. Non perinde difficilem Mariæ animum, atque accessum ad ejus colloquium expertus est; quin illius adventu mirifice gavisa, eique rem sedulo tegendam commendavit, & spem prosperi successus fecit, donec per speciem liberandæ civitatis à militiæ onere, seipsam ab obsidione liberavit, quâ splendido custodiæ nomine clauderetur à suis; cœpitque clam agitare cum Cæsare memoratum conjugium, & per illud virum societatem, quâ ipsa posset domi timorem aliis inculcere, pati non posset. In hisce rerum conditionibus, accito ad se Commendone epistolam suo scriptam ad Pontificem chirographo tradidit, in qua pollicebatur, se suumque regnum in Fide atque obedientia Romanorum Pontificum futura, addens, aliqua suo nomine coram Commendone illi expositurum. Quæ illi exponenda mittebantur, hæc erant: A se in Comitibus abrogatum iri, quidquid patre ac fratre imperantibus Religioni auctoritatisque Pontificiæ noxium statutum fuerat, missis Romam Oratoribus, qui Regni nomine præteritorum criminum veniam peterent. Optare se, ut Pontifex eam veniam omnibus liberaliter indulgeret, & ibi Legatum designaret Polum Cardinalem, qui hujusce veniæ, reique sacræ restituendæ minister foret. Sed (h) antequam opus inciperetur, expectandos esse vel molliores populorum animos in Apostolicam Sedem, cujus nomen hostili odio apud illos erat, vel magis edomitos à Regina, cui tunc obsequium quasi spontè & precario exhibebant, semper & in ore & in animo Elisabetham

tham sororem habentes, quò ætate minorem, eò majorem ingenio, & ipsis in Religione concordem.

(h) Colligitur ex epistol. Pontif. ad Polum, 21. Septem. 1553.

5. Cum his mandatis Commendonus Londino discessit post quindecim dierum moram, posttridie quam Nortumbriæ Dux supplicio affectus est. Sed præ ceteris injunctum illi obstrictum religione silentium de acceptis mandatis, præterquam cum Pontifice ac Polo, adeò ut nulli patefaceret, se fuisse cum Regina collocutum. Reversus Bruxellas Commendonus, equis cursoribus Romam convolare à Legato jussus, diu noctuque festinans, per paucos intra dies eò pervenit, tametsi opus illi fuerit aliquantulum divertere, quò Polum alloqueretur. Substitit ad eodem ubi prius degebat oppido, supra, Benacum, certius aliquid præstolaturus dementem Cæsaris, per cujus ditiones sibi iter habendum cernebat, & à quo Reginam plurimum pendere compertum erat, tum ipsius Reginæ, ad quam legabatur. Ad Cæsarem ipse præmiserat Antonium Floridibellum, (i) qui sibi à secretis erat, quò sobrinæ successorem in regnum, & hinc opportunitatem gratularetur, quæ Carolo ad patrocinandum ibi Religioni offerebatur, simulque destinatum Legati sibi munus significaret; ipsum verò Floridibellum optimè instruxit ad ea diluenda, quæ fortè objecisset Cæsar huic legationi, quasi immaturæ; quod in eo situm erat, ut illi poneret ob oculos, hinc Angliæ populos proclives in Religionem videri, pro eo quod ostenderant, delato Catholice Reginæ sceptro; hinc verò cum cogenda essent Ordinum regni Comitibus, in quæ cuique licet suas referre rationes, ob quas in antegresso regimine se gravatum existimet, gravissimum Sedis Apostolicæ detrimentum futurum fuisse, si nemo ad verius schisma illius nomine causam egisset. Quapropter etiam Poli in Britanniam accessus nondum opportunus agnosceretur, opus tamen fore, ut ipse ad confinia saltem adesset, ut à Comitibus mitti possent, qui secum de negotio agerent. Cum eodem literarum ac documentorum tenore paulò post ad Mariam misit (k) Michaëlem Trochmertonum: inde septem diebus elapsis, septimâ Septembris Commendonus ad Polum pervenit, ipsumque res à se gestas edocuit. Polus epistolam ad Pontificem deferendam ipsi tradidit, eadem necessariæ celeritatis sensa expromentem. Interea antequam Commendonus Romam perveniret, illinc ad Polum rediit (l) Vincencius Parpalia, ab ipso, uti narra vimus, eò missus, retulitque, à Pontifice in ejus prudentia omnino reponi ut pergeret susteretve, ut legatione sua fungeretur aut supersederet: & in hanc rem tria Diplomata tradidit, unum ad Cæsarem, alterum ad Henricum, tertium ad Reginam; simul etiam mandata cum facultate indulgendi quidquid illa salutis populorum profuturum censeret. Professus pariter est Pontifex, à se non nisi animarum lucrum quæri.

(i) 21. August. 1553.

(k) 28. August. 1553.

(l) 14. Septembris 1553.

6. Indicaverat Polo Commendonus nomine Dandini Legati (id quod clarius postea (m) perscriptum ipsi fuit à Floridibello) optari à Cæsare illius legationis prolationem, sive quòd, ut ille affirmabat, acerbis adhuc Britannia status esset, atque ita conformatus, ut ab intempestivo Legati Pontificii accessu perturbaretur potius quàm componeretur; sive quòd, sicuti rumor fuit, in suspicionem Cæsar venerit, inde obstaculum injectum iri nuptiis, quæ agitabantur inter Mariam ac Philippum,

ad quas Carolus vehementer propendebat, quamvis illa & provectiore esset ætate, trigessimum octavum annum attingens, & valetudine imbecilliore. Usque adeo in Principum conjugii politica rationes naturalibus prævalent. Quamquam (n) Carolus, spectatâ fortasse illius copulæ verisimili sterilitate, animum initio præ se tulit agitandi pro seipso eas nuptias, narrans Dandino Legato, in uno ex quatuor colloquiis à se habitis cum Henrico Octavo, hunc, dum Maria novennis adhuc erat, penè statuisse eam Carolo nupti dare, licet postea ab eo consilio deflexerit. Sed dein Carolus ratus forsitan est, ætatem suam gravem, suamque tenuem valetudinem neque consentaneam neque optabilem novellæ sponsæ futuram. Porro dubium erat, ne Polus non modò tamquam Anglus adhereret communi Anglorum sententiæ, externorum dominatum averlanti, sed etiam penè rivalis peculiarem obicem injiceret. Cum enim varia cum indigenis conjugia fuissent Reginæ proposita, inter eos Polus quoque vocitabatur, quippe Religione concors, sanguine regius, virtute inclutus. Nec destiterat Regina idipsum Commendone indicare, eum percontata, an existimaret Pontificem ad id legem Polo relaxaturum, cum is nondum Sacerdos sed Diaconus esset, extarentque hujusmodi relaxationum exempla ingentis alicujus emolumenti gratiâ. Quocirca labitur Suavis, dum scribit, tunc Polum nullo sacrorum Ordinum iniciatum fuisse: quin universè hujus tam memorandi eventus quamdam potius malignam lucem, quàm claram noticiam præ se fert. Verum Regina contracto postea metu ex vicina æmulorum Gallorum potentia, inter quos & Britannos varia intercedebant dissidia, animum adjecerat ejusmodi sponso, qui dum ab ipsa pro dote regnum acciperet, eidem ingentes Monarchiæ vires pro dotis additamento conferret.

(m) Montibus 7. & 8. Septemb. 1553.

(n) Litteræ Legati Dandini ad Pontificem ult. Julii, 1553.

7. Commendonus die 11. Septembr. Romam ingressus, Pontifici rem aperuit. Hic præ læticia effusus lacrymis cum illo convenit, ut ad promissi silentii custodiam exponerentur Collegio nuntii, quos ipse tulerat, tamquam ab aliis delati, & non ex ore Reginæ profecti. Coacto statim Senatu, dum id quod sibi licebat, ad Purpuratos referret, seu memoriæ diffusus, seu ministro honorem allaturus, improviso Commendonum accivit, iussitque rem gestam exponere. Hic primùm, utpote juvenis, & cui satis animi nondum erat, coram tam venerabili theatro voce ac gestu trepidare cœpit. Sed hæc ipsa trepidatio gratiam postea loquenti conciliavit, cum ita plenè concinnæque verba faceret, ut ea trepidatio non ex imbecillitate, sed ex modestia agnosceretur enata. Difficultatem Pontifex nactus est, (o) in decernenda cum Cardinalibus Poli legatione, cum rem integram ipsis communicare videretur. Verumtamen ne hoc quidem fidele silentium satis fuit, quò minus evulgatâ postmodum rerum noticiâ, & non simul evulgatâ adhibitæ cautionis modo, eaque ad aures Reginæ perlata, ab ea commissi arcani violator Commendonum crederetur: id per suas literas (p) conquesta cum Polo. Hic verò numquam prætermiserat hinc ad Mariam scribere, & in Belgium ad Cæsarem, ad Dandinum Legatum, & ad Nuntium Camajanum, hinc Romam ad Pontificem, variosque Cardinales Religionis studiosos, ac præcipuè ad Apostolici Palatii Magistrum, de quo intra exponemus, necesse fore, ut ipse vel in Anglia, vel ad ejus fines adesset, quo tempore prima Comitibus celebrarentur. Difficultas tamen

tamen ambiguitasque negotii effectu, ut in primo Pontificio Senatu spatium temporis ad deliberandum usque ad futuram hebdomadam postulatam fuerit. Convenerunt postea uno animo (q) Pontifex & Cardinales; Cum tanta humorum cruditas cerneretur, sceptrumque in illius probæ Reginæ manu adeo vacillans, non esse per eam festinationem aut tam ingentia cœpta labefactanda, aut Mariæ novas turbas excitandas, adeoque amittendi regni discrimen creandum. Proinde præstolaretur Polus, antequam progredieretur & se Legatum evulgaret, Reginæ voluntatem ac Ductum; interim verò, quò posset honestâ specie illuc appropinquare, Legatus ad Carolum & Henricum pergeret ad pacem componendam, evocatis è Belgio Dandino, & è Gallia Capiteferreo. Ita quò grandia quædam consilia delitescant, quæ odorati liquoris instar simul ac deteguntur, evanescunt, oportet interdum non tam homines quam munia personari.

(o) Apparet ex memoratis Pontif. literis ad Polum, 21. Septembris 1553.

(p) 29. Octobris 1553.

(q) 18. Septemb. 1553.

CAPUT VIII.

Proficiscitur ad novam legationem Polus. Responsum Reginæ Dilingam ipsi delatum. Novum hoc munus Cæsari ingratum, qui Polo denuntiat, ut sistat in via. Varia Poli studia apud Cæsarem adhibita, præsertim per Petrum Sotum, cujus operâ honorificè admittitur. Pergit in Galliam. Dura propæe conditiones à Gallo quæsitæ. Quæ Pontifex cum Ferdinando interim egerit Religionis causâ in Germania.

1. **A**ceptis novæ hujus legationis Diplomati- bus à Pontifice, Polus extemplo in viam se dedit. (a) Et ubi Tridentum attigit, Kalendis Octobris Peningi literas accepit, qui cum Regina clam collocutus, cupientissimam Poli nactus erat, adeo ut affirmaret, sui regni dimidio id se empturam fuisse. Adjecerat tamen, eo tempore à se timeri tumultus hæreticorum, nimia & rabie & superbia formidabilium: non posse se obedientiam Ecclesiæ ritu legitimo profiteri ante Comitium, & hæc ante inaugurationem suam haberi non posse. Proinde se à Polo petere, ut per concessam ab ipso relaxationem legis liceret sibi Coronam suscipere, antequam debitum Sedi Apostolicæ obsequium redderet; & quò salvâ conscientia id à se fieret, voluit ut Peningus per cursorem id à Legato celeriter postularet, quò ante solemnem diem reverteretur; (b) quod re ipsa contigit. Caverat illa, ne in jurejurando, per quod sibi solemniter obedientia promittebatur, quidquam contineret adversus Pontificis dignitatem supremam; simulque affirmaverat, schismaticum titulum, hoc est, Ecclesiæ Anglicanæ caput, à se haud assumptum iri, etiamsi alia tria regna per illum sibi comparare potuisset.

(a) Literæ Poli ad Floridibellum, 28. Septembris 1553.

(b) Apparet ex documentis, quæ Peningus paravit, ut Pontificem edoceret, ad quem à Polo missus est. 21. Octobris Dilingæ, ut infra.

2. Prolixas ad Reginam litteras (c) sermone Anglicò scripsit Polus, quibus ostendebat, & quam arctè grati animi lege ipsa teneretur obsequi generosè Deo tam sibi propitio, & quantum prodesset ad firmandum sibi regnum, si Pontificiam auctoritatem in eo restitueret. Huic adversantium numerum tantum non esse, quantum videbatur. Etenim ex

tribus Ordinibus, Ecclesiasticum nonnisi injurias ac rapinas à schismate accepisse; Popularem, locotenuissimi census, qui S. Petro prius solvebatur, innumeris oneribus oppressum fuisse: inter Nobiles solum quosdam esse Ecclesiasticis prædis locupletatos; sed hos præ ceteris omnibus paucos numerari in Magistratibus, quos possidebant à Reginæ beneficentia pendentes, atque hujusmodi, ut alia ratione facillè conciliari possent. Ipsam denuò rogabat, ut importunam illam trepidationem excuteret, eandemque removeret ab animo Cæsaris, quem ipse interim adire parabat alterius legationis sui nomine.

(c) 2. Octobr. Tridento.

3. Perrexit itaque Polus, (d) missus in Galliam Abbate S. Solutoris cum literis ad Regem, ac Regis Pontificisque ministros, per quas illos de honore suo novo munere edocebat. Atque ut idem Cæsari exponeret, Floridibello injunxit. Ipse per viam substitit aliquantulum Dilingæ, quæ Augustano Cardinali parebat, ut securitatis tabulas operiretur, à Duce Wirtembergico, aliisque Dynastis hæreticis concedendas, quorum ditiones attingere opus erat. Illic eum nactus est Peningus, (e) è Britannia regressus, attulitque epistolam, quam illi per summam benevolentiam ac religionem sua manu Regina perscripserat; (f) ita tamen, ut singula in voce Peningi reponeret. Rei summa hæc erat: Ut Polus pedetentim accederet (g) Bruxellas, quæ Reginam verò cum eo acturam per literas, quas illi ab Atrebatensi Episcopo deferendas curaret, quòtentiùs pervenirent.

(d) Cuncta apparent ex memoratis litteris.

(e) 20. Octobris 1553.

(f) Signata 7. Octobris 1553.

(g) Apparet ex literis Poli 21. Octobris & ex documentis, quæ Romæ Peningus attulit.

4. Dandinus à legatione sua, ut diximus, revocatus, in Italiam revertebatur; (h) nactusque per viam Polum, ejus novam legationem minime gratam Cæsari futuram prædixit; idque postea confirmatum fuit à Floridibello, qui ubi primum id Atrebatensi Episcopo nuntiavit, vidit illum molesta quadam admiratione commotum dixisse: Nihil prius ea de re à Pontifice significatum Cæsari: quinam pacem sperari posse per unicum Legatum, quando nihil confectum fuerat à duobus, qui jam revocabantur? Eam legationem velamen esse legationi Anglicanæ prætentum: proinde de ea vehementer conquesturam Reginam, quæ tunc ab hujusmodi rerum specie abhorrebat, quippe & suo & publico bono contraria; se verò probè nosse, à Regina id fuisse Cardinali declaratum.

(h) Omnia apparent ex epist. Floridibelli ad Polum 15. Octobris & ex epist. Poli ad Pontificem, 21. Octobr. 1553.

5. Verumtamen is iter profecutus, paucis intra ditionem Wirtembergensis Ducis, à quo securitatem transitu acceperat, leucis confectis, obviam habuit Joannem Mendozam (non Didacum, sicuti Suavis narrat) qui Cæsaris epistolam (i) fidei conciliatricem, & nuntios illi detulit; (k) Cæsarem ob gravissimas causas, quas Pontifici significarat, haud opportunum ducere ipsius accessum ad Aulam: idcirco poscere, ut vel ibi vel in alio itinere loco sisteret. Causæ postmodum à Mendozam sunt expositæ, & cum iis quas retulimus consonabant; sed addebatur præterea, Oneri futurum Cæsaris famæ, si per unius Legati missionem hic Cæsarem prius adiret, adeoque ostenderet, componendæ pacis difficultatem in illo sitam, ad quam amoliendam Legati opera opus esset. Aliquid etiam

etiam de Reginæ conjugio quasi in transitu tetigit, ostendens, illud esse ante reliqua omnia. conficiendum, & cum extero contrahendum, quò contentio amoveretur inter indigenas, quibus intolerabile foret, se illi subijci, quem antea cum æqualitate status & æmulatione animi spectabant. Quæ de re Polus sibi temperans parcè dixit, Res esse dignas, quæ plurimum expenderentur. Sed non ita sibi temperavit in dissimulando aculeo illius sibi indictæ moræ, quæstus id fieri per Sedis Apostolicæ indignitatem: cum ipse juberetur à Pontifice progredi, haud videri, quo pacto posset alterius Principis voluntate consistere; fatius esse, si Cæsar absque velamine loqueretur, ac palam faceret repugnantiam erga ipsum nominatim, quàm erga Pontificiam legationem generatim. Studuit Mendozam eam ab illo suspicionem evellere, quod ad ipsum nominatim spectabat; proposuitque, ut lente pergeret, & Leodii subsisteret. Sed Polus majori decori futurum duxit, si tam propè Aulam accessisset, & illic postea fores quasi pullans, & ingressum non impetrans moraretur. Præterquam quod ipsi videbatur ibi subjectior fore, ubi integrum sibi non esset ad Reginam, quodcumque vellet, sese conferre. Quare maluit Dilingæ manere: ibi verò paulò post à Montano Cardinali per literas accepit mandata: (l) Cum Pontifici probabiles rationes adductæ fuissent à Cæsare de ipsius mora, ne ultra pergeret quamdiu ejus accessus haud opportunus Cæsari videretur. Quamvis autem Abbas S. Solutoris nactus fuisset in Gallia (m) animorum propensionem ut eò Polus accederet; per Belgium postea hic regressus, animadvertit id displicere Cæsari, non amplius consentienti ut Polus ab Henrico suam legationem inchoaret, quod fortasse vereretur, ne illinc rectâ in Britanniam ille pergeret.

(i) Sub 15. Octobris.

(k) Cuncta exstant in litteris, & documentis à Polo Romam missis, 27. Octobris per alium nuntium Peningum revocante, qui erat in via.

(l) Literæ Montani ad Polum 28. Octobr. 1553.

(m) Quod sequitur extat in litteris plurimis, & Commentariis in literarum libello.

6. Equidem enarrare plene non possem, quàm impenso studio, quantaque solertia Polus curaverit ea repagula solve, prolixis admodum nervosisque literis per idoneorum hominum missiones ad Cæsarem, ad Reginam & ad Pontificem. Sed efficacissimam ad id Petri Soti operam expertus est. Hic sacrarum Cæsaris Confessionum olim auditor, tutius postea duxerat salutem animæ suæ curam illius deponere, à qua innumerabilis animarum numerus pendebat. Quare ad privatas exercitationes secedens, nobile juvenum Seminarium Dilingæ administrabat: qui postea Concilio sub Pio Quarto interveniens, amplæ de se laudis materiam historiæ nostræ suppeditabit. Is itaque ea de causa Bruxellas se contulit cum literis Poli ad Cæsarem; ac tandem ejus cohortationibus commotus Carolus, remisso ad Polum Urbano responso, ejus admittendi invitandique ad Aulam voluntatem præ se tulit. Sed vera causa, quæ Soti operam adjuvit, quantum arbitror, fuit, quoniam firmatum jam, etsi nondum divulgatum, fuerat connubium inter Philippum & Mariam. Etenim epistola à Cæsare ad Polum scripta est 22. Decembris, & Pontifex in literis, quibus Cæsari congratulabatur, narrat, ab ejus Oratore id sibi fuisse communicatum Kalendis Januariis. Summa conditionum erat: (n) Si liberi ex iis nuptiis susciperentur, in Angliam & materna bona secundum regni

Hist. Concil. Trid. Pars II.

leges succederent: sicuti in regna & bona paterna succederet Carolus, prius Philippo genitus; ita tamen, ut ditiones inferioris Germaniæ ac Burgundiæ primo inter mares, qui fuissent à Maria geniti, deberentur, & ubi mares deficerent, primæ inter feminas genitæ, dummodò in Anglia, aut in Germania, & de memorati Caroli consilio nuberet. Si Carolus, ejusque posteri deficerent, succederent in cunctos Philippi Principatus filii ex eo novo matrimonio suscepti, secundum eorum Principatum leges. Ut Philippus & Maria vicissim admitterentur ad honores administrationemque utriusque ditionum. Ut Philippo fas non esset leges consuetudinesque Anglicanas mutare; Mariam ab Anglia, nisi id petentem, abducere, & gemmas regni thesauros asportare. Ut Anglia neque rectâ nec obliqua via se bello implicaret inter Cæsarem & Regem Galliæ. Quin ut obstringeretur Philippus ad curandam pacis continuationem inter Angliam & Galliam: esset tamen ipsi liberum, Cæsari parenti opem ferre viribus aliarum ditionum, quas tanquam patrimonium obtinebat. Statutis igitur hoc pacto nuptiis patuit aditus ad Cæsarem Polo. Missus illi obviam est honoris causa Sabaudia Dux, qui tunc apud Cæsarem morabatur, à Gallis magna ex parte suo principatu spoliatus. Mox à Cæsare Legatus perhonorificè exceptus est.

(n) In libello epistolarum Dandini, in exitu anni 1553.

7. Postea aliquid in Anglia tumultuatum, (o) firmati conjugii causa. Cæsar verò animum præ se tulit admodum indifferentem ad (p) recedendum, cum, ut affirmabat, nonnisi Religionis nationisque Anglicæ beneficio consensisset. Sed Regina sibi obsequentium ope seditiosos edomuit. Interim Polus Galliam petiit, suo Pacificatoris munere functurus. Verum tametsi perblandis modis exceptus ab eo Rege, quem (sicuti tunc ipse affirmavit; & sicuti visus est factum confirmasse) pœnituit Poli Pontificatui obsticisse, non potuit tamen unguento facundia sanare tam profunda laceræ Christianæ Reipublicæ vulnera, & ad quæ curanda opus erat immensa sanguinis postmodum eluvione, effusi duobus in conflictibus, qui tandem veri pacificatores fuere. Solum itaque impetravit Polus, ut Cæsaris petitionibus, per Dandini literas in Gallia communicatis, sicuti narravimus, Rex (q) aliquid responderit: sed ejusmodi responsum fuit, ut spem concordia abjiceret potiùs quam attolleret.

(o) Omnia exstant in memorato literarum libello.

(p) Literæ Poli ad Moronum, 9. Februar. 1554.

(q) In literis Montani ad Delfinum Nuntium, 13. Aprilis 1554. & fusius in libello literarum Poli.

8. Interea de conjugio Mariæ cum Philippo Pontifex certior factus ab Oratore Cæsareo, exhibenda Cæsari consueta honoris & benevolentia officia curavit, quæ unâ cum urbanitatis significatione negotio prodesse. Quapropter Nuntium ad illum misit (r) Hieronymum Mozzarellum Dominicanum, quem ex Apostolici Palatii magisterio (s) ad Coloniensem Archiepiscopatum, frustra ejus lacrymis obstitentibus, promovet. Vacaverat ea Sedes ex obitu Catharini, summa existimatione viri, per annos quos vixit, sed per opera quæ scripsit, minore; cui fortasse communis de ipsi opinio minus favit, quia ille in iisdem communem aliorum opinionem minoris fecit: sed in certaminibus cum hæreticis, functionibusque Concilii nemini suorum æqualium aut collegarum plausu cessit. Novo igitur Archiepiscopo demandatum est, ut firmatum conjugium Cæsari gratularetur, ac postea certum illum redderet de Poli Cardinalis integritate: ejus virtutem eam esse, ut nulla rerum mortalium utilitas à præscriptis per Pontificem

hæc in mandatis, Religionisque bono eum dimovere posset. Postremo, ut ad pacem denuo cohortaretur; ad quam etiam promovendam Ferdinandum Regem simulavit per novum Nuntium Zachariam Delfinum, Episcopum (i) Pharensem, & alia tempestate Cardinalem.

(i) In Senatu 23. Octobris 1554. ut in Actis Consistorialibus.

(j) 11. Decemb. 1553. in Actis Consist. Extant cuncta in mandatis Nuntio traditis, 29. Januarii 1554. in monumentis Burghefforum.

(k) Mandata sunt illi tradita 1. Decemb. 1553. in Burghefforum monumentis.

9. Injunctum quoque Delfino est, ut quam maximo posset studio præpediret in proximis Comitibus incommoda Religioni imminencia ab iis qui statuenda illis erant ex Passaviensi concordia, simulque aliud inchoatum à Pontifice opus Regi commendaret. Nimirum Julius, ut eam Germaniæ partem servaret, quæ integra adhuc erat, & eam quæ defecerat recuperaret, illorum armorum operam, mo voverat, quæ sibi propria habet Ecclesia, id est virtutem atque doctrinam. Idcirco Collegium Romanum considerat, in quo utraque imbuerentur complures illius nationis juvenes bonæ indolis, qui postmodò in patriam regressi, & curandis Ecclesiis, habendisque concionibus admoti, quasi ossa nervique prævalidi Catholici illius corporis evaderent. Hujus Collegii, quod suo sumptu alebatur, curam demandavit S. Ignatio Lojola, tunc viventis, Fundatori Societatis Jesu, ab eodem Pontifice per amplum Diploma confirmatæ: cujus institutio, quippe ad erudiendos adolescentes directæ, ad habendas missiones inter infideles, & generatim ad animarum salutem juvandam, visa ipsi est illius Seminarii culturæ mirificè accommodata. Et quamquam primordia tunc fuerint modica, juxta atque prima quamvis ingentium plantarum virgulta esse solent, illud postea opus in eam amplitudinem, quam videmus, excrevit Regia, & Apostolica liberalitate Gregorii XIII. qui fortasse his togatis militibus Religionem in Germania non minus propugnavit, quam religiosa Austriacorum potentia sagatis; quemadmodum arces, pro quibus certatur hoc in bello, non aliis penetrabiles armis sunt, nisi rationibus & exemplis. Hæc tulit mandata Delfinus Nuntius in Germaniam.

CAPUT IX.

Poli reditus ad Cæsarem, parum acceptus ob ea, quæ ab Henrico proposita refert. Ejus propositio, ut ipse revocaretur, Pontifici significata, sed ab eo rejecta. Maria Regina pia studia. Objecta Polo obstacula, & adhibita ab eo curæ, ut in Angliam admitteretur. Missus à Philippo ad Polum Nuntius: & quæ agitata sunt de modo accedendi, & facultatibus. Invitatur tandem, & excipitur per bonorificè.

1. Jam verò ut nostram narrationem à Germania in Belgium & Angliam revocemus, rediit Polus ab Aula Gallicana ad Cæsarem cum immodicis Henrici Regis postulatis, quæ Cæsari visa sunt æquis auribus absque nota dedecoris haud toleranda. Quare Legato respondit; Quandoquidem non aliud tecum afferebat, fuisse satius, si procul abisset. (a) Hæc verba interpretatus est Polus, quasi Cæsari ejus commoratio displiceret; & in suspicionem incidit, ne per tabellariam à Carolo Romanam missam ipsius revocatio posceretur; idcirco litteras dedit, quibus à se optari indicabat, ut illuc revocaretur. Sed longè alia Pontifici mens fuit, & cum Joanne Franciscò Stella, quem Polus Ro-

mam legerat, pluribus accensisque verbis locutus, (b) ostendit, hero suo deperendam non esse in tam egregia opportunitate eam constantiæ laudem, quam integro vitæ curriculo sibi comparaverat, ac potissimè tum initio amisâ patriâ, patrimonio, & consanguineis, Religionis gratiâ, tum postea non amisâ tranquillitate animi, tametsi delabentem à se vidisset Vaticanam Tiaram, jam quasi possessam potius quam speratam. Gloriam quæ è Comitibus Purpuratorum Polus absque Vaticanis Infulis egresus fuerat, centies ejusmodi Infularum decus fuisse supergressam. Eam proinde ne offuscaret; deterritus nutibus hominis semivivi (Carolus significabat morbis attritum) sed viriliter perseveraret in conquirendo triumphorum gloriosissimo, quos posset Senator Apostolicus reportare, dum Ecclesiam patrio regno, patriumque regnum Ecclesiæ restitueret. Se quidem credere, Divinâ providentiâ effectum, ut Pontificale diadema à Polii fronte removeretur, quò illam servaret optabiliori illustriorique coronæ, quam ipse consequi nequisset, si aliæ, quas adeptus non est, eum quasi in carcerem inclusissent, quemadmodum Pontificem sua in regia includebant. Ne calumniarum argumentum præberet obtrectantibus, ipsum permoveri à suis, quibus spes futuri in eo Pontificatus adhuc vivebat: ut ita cautè se gereret, ne ab alienaret à se Cæsaris animum, à quo ut ipse antè promotus fuerat, ita sperabatur in posterum expectum iri.

(a) *Litera Poli ad Pontificem, Bruxellis, 14. Aprilis, 1554.*

(b) *Litera Stella ad Polum, 28. Maji, 1554.*

2. Hujuscemodi aculei plus ad ulcerandum quam ad stimulandum Poli animum valere, qui quantum conjicio, desiderio magis rei conficiendæ quam difficultate movebatur. Sed undique indicia observabantur, quòd Cæsar cuperet ab eo negotio illum arcere: ipse verò minus indecorum fore Sedi Apostolicæ rebatur; si ab ea revocaretur, quam si ab aliis repelleretur; majusque operæ pretium, si res alii cum fructu, quam sibi per titulum infœcundum committeretur. Ferebatur, (c) invaluisse apud Cæsarem suspensiones in Polum, quod ejus sororis filius juvenili libertate improbasset Dilingæ Regiæ consilium, se ac patriam externo viro subijcendi; qui juvenis tamen cum laude suam operam Mariæ impenderat adversus seditiosos eam ob causam tumultuantes. Alter ipsius sororis filius secesserat ab Anglia, hoc nomine quòd eas nuptias aversaretur; & in Galliam venerat ad avunculum, à quo propterea procul à se depulsus fuerat.

(c) *Omnia constant ex plurimis literis memorati libelli, ac præsertim ex literis Aloysii, Priuli socii Poli ad Moronum, 3. Junii 1554. & ex epistola Poli ad Montanum 4. Aprilis 1554.*

3. Quin ipsi Polo imputabatur, eum Dilingæ in publica mensa in illud conjugium oblocutum: quod verum (ut ipse scripsit) non erat: sed verum erat, eum abstinuisse, ne promeret quod sentiebat, idque duplici de causa: Primò, quia nondum apud se statuere poterat, conduceretne an officeret affinitas illa; & fortassis existimabatur magis officere Cæsari, id sibi oneris suscipienti, quam Regiæ, subditis minùs obsecundanti. Deinde quia minimè consentaneum videbatur muneri suo (cui omnium benevolentia conquirenda erat, quòd omnium animas lucraretur) si professus esset, id sibi consilium probari, quod multos offensurum in comperto erat. Sed Pontifex, qui nuptias jam sanctitas videbat, cupiebatque ne quid Polo ad opus conficiendum obstaret, illum cohortatus est, ut nollet in rem inevitabilem conari; quin potius alacrem animum præ se gereret in eo, quod Divino consilio tribuendum erat, & ex quo emolumentum elici poterat, si probaretur, detrimentum, si improbaretur. Sed in id ante acceptas hujusmodi cohortationes jam se flexerat Polus, (d) scriptis studiosissimis gratulationis literis ad novum Regem & Reginam, atque exhibitio utriusque animi sui usquequaque obsequio. Vicissim Regina continua reverentia in Apostolicam Sedem argumenta præstabat: præcipuè verò cum in Anglia multæ vacassent Ecclesiæ, dignos viros illis præficiendos nominavit, datisque ad Pontificem (e) literis, ab eo confirmationem petiit, quam re ipsa obtinuit, Polo (f) ad id sequestro usâ. Etenim, quamquam Polus pro accepta jam facultate eos ratos habuisset, idemque erga unum ex iis quos instituerant schismatici Reges, egisset; non deerat tamen, qui revocaret in dubium, an legitime id fieret, eò fortasse, quòd nondum legationis possessionem inisset.

(d) *Cuncta extant in dicto literarum libello.*

(e) *25. Aprilis 1554.*

(f) *In Actis Consistorialibus, 6. Julii 1554.*

4. Nec ad eam ineundam adhuc aditus Polo patebat, tametsi omnem ipse conatum impenderet & scriptis ad Reginam literis, & admota opera Bartholomæi Carranzæ à Dominicana Familia, qui multo apud Philippum Regem in honore erat, quique Archiepiscopus postea Toletanæ Ecclesiæ præfuit; de quo pluribus in locis mentio habenda erit. Quamobrem ad ipsum Regem prolixam tandem Epistolam scripsit, (g) mixtam submissa reverentia & Apostolica libertate, adeò eloquentem ac succi plenam, ut ancipiti fuerim animo, an integram in hoc opus referrem. Eodem tempore apud Cæsarem impensius insitit, intellexitque difficultatem in eo versari, ut ii qui bonis Ecclesiasticis potiti fuerant, certi forent se ab illo molestiam haud passuros. De quo Legatus Pontificem docuit. (h) Paulò post responsum accepit ad ea quæ Philippo Regi scripserat, delatum à Simone Renardo, qui munus obibat Aimontii, Oratores Cæsarii apud Philippum ac Reginam ejus conjugem. Allatæ literæ fidem Nuntio conciliabant: addebant præterea, voluisse Polum prolixis & inflammatis literis adhibere stimulos sponte currenti, Regemque cohortari ad ea, ad quæ potuisset ac voluisset Rex alios cohortari. Summa rerum, quæ linguæ nuntii commissa fuerat, tria complectebatur.

(g) *Ex Canobio Dilingæ, 21. Septemb. 1554.*

(h) *Litera Poli ad Pontificem, 13. & 14. Octobris 1554.*

5. Ut primò exploraretur, an Polus (i) satis haberet, si per eos dies, absque insignibus, titulo-obstreptente ac multis molesto Apostolici Legati, Angliam ingrederetur; cum alioquin ipse acceptus esset regno, offerretque illi tamquam Cardinali Rex honorificum in omni genere occursum, reservata tamen sibi facultate assumendi postea nomen munusque Legati tempore opportuniore.

(i) *Litera Poli ad Pontificem, 23. Octobris, & ad Penningum ac Moronum, 28. Octobris 1554.*

Secundò, an ille animo proposuisset, per seipsum suas facultates exercere, an priùs rem omnem communicare cum ipsis Regibus.

Tertiò, opus fore, ut earundem facultatum amplificationem à Pontifice obtineret. Cum enim per eas potestas illi fieret, (k) dandi veniam lapsis, relaxandi legem Sacerdotibus re ipsa conjugatis, ita tamen, ne amplius ad aras operarentur, nec Sacerdotiorum ritulos retinerent; & cum aliis conditionibus, remittendi ob legitimam causam prohibitionem robustiorum Escarum diebus abstin-

Histor. Concil. Trid. Pars II.

gentiæ destinatis, & alia etiam indulgenti facultas similiter impertiebatur transgendi & componendi super bonis ablatis; quæ loquendi forma suspicionem movebat eorum possessoribus, ne illic tribunal assurgeret, quo omnes in jus vocarentur. Quapropter existimabat Rex, publicæ quietis gratia oportere, ut à Pontifice potestas Legato tribueretur, etiam liberaliter donandi. Quod si Legatus censeret, eam facultatem sibi absque dubio concessum iri, liceret ipsi profectioe illam prævertere; sin autem dubitaret, satius esse, eam operiri.

(k) *Fuerunt signatæ 8. Martii, & luculentius 29. Junii 1554. & extant in dicto epistolarum libello.*

6. Respondit Polus ad primum: Tametsi diuturna mora postulasset saltem, ut ejus existimatio refarciretur amplissimâ quavis honoris significatione in primo ipsius accessu: tamen, quò se cum pia Pontificis voluntate conformaret, optantis ut illius regni salutem quam facillimâ posset ratione consuleretur, satis sibi futurum ingressum aliquantum splendorem quam deberetur. Tres à se peronas geri; sui ipsius privatam, Pontificii Oratoris, & maximè spectabilem Apostolici Legati. Proinde haud se recusaturum ingredi secundam personam contentum, omisâ tertiâ. Ad alterum: Semper se in animo habuisse, nihil agere Rege ac Regina inconsultis; & hanc esse pariter Pontificis mentem, se compertum habere. Ad postremum: Præter eas peculiare facultates, esse apud se Pontificium Diploma, quo ipsi concedebatur generatim, ut ageret quidquid earum animarum salutem conducturum putasset; cum vellet Pontifex, ut in eo Diplomate contineri intelligeretur id etiam, quod suapte naturâ peculiarem sui mentionem postularet: idque se ratum habiturum Pontificio nomine Julius pollicebatur. Quo Diplomate gavifus admodum est regius Nuntius, ejusque exemplum Philippo communicandum petiit; affirmans, id si prius innotuisset Regi, leviores brevioresque difficultates obtituras fuisse.

7. Adjecit Polus, curaturum se, ut disertè sibi ea facultas à Pontifice conferretur, sibi que certum esse, non aliud ab Anglia optare Pontificem nisi Angliæ salutem, & nullam præterea temporariam utilitatem. Contestatus tamen ipse Legatus, numquam se assensurum pactione contrahendi cum iis quos ad Ecclesiæ sinum esset adducturus; cum id nec eorum salutem, qui adducerentur, conducibile foret, nec ejus dignitati, qui illum exciperet, decorum, sed post liberam conversionem exhibiturum se omnibus amantissimam maximeque paternam largitatem. Pontificius Nuntius, qui huic colloquio interfuit, ultra Legati dicta progressus, quamcumque ex parte Pontificis liberalitatem spondidit, adeo ut regius Orator se plene contentum ostenderit.

8. Qui porro addidit, Postremam mandatorum partem sibi explendam superesse; nimirum, suorum Regum nomine offerre Polo Cantuariensem Archiepiscopatum, primariam in Anglia Sedem, quæ ob causam alibi memorandam vacare debebat. Ad id, actis ut par erat gratiis, Legatus respondit: Cum ipse Pontificis ministrum ageret, se sui juris non esse in re ulla excipienda sibi profutura; præterquam quod se minimè decuisset, de privato commodum suo agere, antequam publicum legationis suæ negotium esset confectum.

9. Statim ac Romæ compertum est Cæsaris votum, ut Poli facultates amplificarentur, non expectata Regis filii significatione, amplissimæ concessæ sunt, (l) universi Senatus Vaticani consensu.

Comprobatum pariter in eodem Senatu (m) fuerat à Pontifice, quippe supremo domino regni Neapolitani, ut Carolus illud in Philippum transmitteret; quod sponsi dignitati decorum visum est, ne minorem quam sponsa honoris titulum obtineret.

(l) *Ex litteris Montani ad Polum, 5. Octobris 1554.*

(m) 23. Octobris 1554.

10. Verùm antequam de facultatum incremento responsa Pontificis pervenirent, cunctæ legationis difficultates ita submotæ fuerant in Angliam, ut tandem Regina ad Polum remiserit (n) Sacerdotem, qui à facello ipsi erat, cum effectricibus fidei litteris, quibus breviter exponerat, à Rege in Consilio confectum fuisse negotium de ipsius diu expectito adventu, & de reconciliatione illius regni cum Ecclesia Catholica. Jam verò cum litterarum volumen à me sæpius adductum hinc finem habeat, res, quæ supersunt, non adeò planè mihi liquent; sed quantum colligitur ex vita Poli, scripta à Ludovico Beccatello, illius tunc familiari, ac postea Ragusino Archiepiscopo, non meri Oratoris, sed Legati personam gerens ille perrexit: ac primò quidem superioribus in eum edictis revocatis, inde duobus primariis Dynastis obviam missis, denique in primo Londinum ingressu ad Thamisis ripam exceptus est ab ipso Rege; qui cuidam ex Angliæ Proceribus, admirandis quòd Rex homini sibi subdito obviam iret, respondit, Se Legato Pontificio obviam ire. Postea oportuit multa componere, ut Angliæ reditus ad obsequium Ecclesiæ stabiliretur. Postremo confectis omnibus, & convocatis Ordinibus die S. Andreæ dicato (o) in Aulam Reginæ, assistente Legato, longam orationem habuit magni regni Cancellarius, dixitque Polum esse Angelum Angliæ; cuncti verò qui aderant, hæresim solemniter execrati, summo Pontifici obedientiam sponderunt, cui Rex obsequentiſsimam epistolam statim sua manu scripsit, quæ in Pontificio Senatu foribus patentibus est perlecta; atque ob eam rem (p) Romæ solemnnes Deo persolutæ sunt grates per Pontificium cum toto Senatu sacrificium, per publicas supplicationes, per universalia jejunia, per plenissimum Jubilæum. Legatus, tametsi fremente in ipsum invidia ob Religionis reique Politicæ causam, in magna semper auctoritate perstitit, & ipsius consilio, amplissimaque facultate, quam illi dederat auxerantque Pontifex, pro eo ac Reges conjuges postularent, contaminati Pastores ab Ecclesiis ejecti sunt, eorumque loco Catholici, Religionisque studiosi suffecti, qui Orthodoxæ Fidei causa exilia spoliationesque passi constanter infestationis tempore, se Tiaris dignos ostenderant. Fortunæ vices, quæ oplent admiratione mortales! sed immeritò in ejusmodi orbe, in quo rerum variationes adeò crebræ sunt, & inconstantia adeo naturalis, ut nihil planè admirabilius esse deberet, quam stabilitas.

(n) 3. Novembris 1554.

(o) Anno 1554.

(p) 14. Decembris 1554. in Actis Consist. & fusius in epistola Montani, postmodum scripta ad Archintum Nuntium Venetiis.

CAPUT X.

Novi tumultus Senenses. Legatio Moroni ad Augustana Comitata. Missio in Angliam Antonii Augustini Nuntii. Pontificis mors.

Minùs prosperè res aliis in regionibus eveniant, quod Angliæ felicitatis dulcedinem Pontifici eripuit. Nec procul, sed in Ita-

lia, & ad suæ ditionis ostia tumultus ac paratam stragem spectabat. Senensium æstus, spe quietis abjecta, indies fervebant. Julius assiduo studio pacificationem inter Cæsarianos Gallosque jam firmarat, qua (a) utrique sua ipsorum arma retraherent, civilisque administratio illius principatus esset penes Cervinum Cardinalem, probitate ac prudentia satis spectatum, illisque civibus acceptum; quippe virum nobilem ex Monte Politiano, urbe situ proxima, & ditioni Senensi alias adnexa. Sed Ferrariensis Cardinalis variis artibus tandem partium subscriptionem protraxerat, ut Hispanorum exercitus jussu Cæsaris coactus fuerit inde discedere, oram maritimam regni Neapolitani defensurus adversus formidatam aggressionem Turcicæ classis. Quocirca Pontifex decreverat Cervini virtutem impendere alteri negotio, hominis propensione magis accommodo; scriptisque suo chirographo litteris eum Romam accivit. (b) Nec ipse ab re putaverim, aliquot illarum periodos hic apponere, in quibus, velut in crystallo, sincera cujusvis acies sinceram Julii mentem de reformandis Ecclesiasticis animadverteret. *Hic, inquit, Episcoporum infinitus est numerus, & quæ ad morum reparationem spectant, magis quàm in presentia profligata esse non possent. Nostrum fore votum, ut saltem quinque quæ sex capitibus admodum necessariis, magnique momenti, consuleretur; ac postea per dies singulos ea paulatim admoverentur remedia, quæ Dei afflatus suggeret. Cogimur proinde te hortari, rogare, atque obstringere, ut hac quàm citissimè poteris, quodvis fiat commodo, convales, nec tempus adventus tui citra Kalendas Octobris coarctamus, nec ultra Kalendas Novembris producimus. Nostræ conscientie testimonio certus omnino sis, non minùs te promeriturum in navanda nobis opera ad hanc rem aliasque gravissimas, quæ in horas singulas occurrunt, quàm in Ecclesiæ tuæ curanda; quam scimus tuâ presentia satis respirasse, & quæ poterit, etiam te absente, relicta à te mandatis idoneis perfui.* Sed ob varias difficultates Diploma, ad consulendum illius capitibus destinatum, confici non potuit, (c) nisi propè Julii mortem: in quo Diplomate Comitiorum Pontificalium, Clerique emendatio continebatur: ita ut ne illo quidem solemnè ritu illud firmare pe- tempus licuerit, quoad ipsi parendum obstringerentur Cardinales, alique Ecclesiastici, seu in interiori seu in exteriori foro, quemadmodum vacante Sede pronuntiavit (d) selectus cœtus illustrium Jurisperitorum, quem Collegii mandata percontatus fuerat Carassa, Purpuratorum antiquissimus.

(a) *Vide Adrianum, lib. 11. & 12.*

(b) 22. Aug. 1555.

(c) *In mandatis traditis Antonio Augustino, Auditori Rotæ, missis ad Regem Angliæ Nuntio, 30. Jan. 1555. infra adductis.*

(d) *Acta Consistor. 25. Martii & 3. Aprilis 1555.*

2. Sed revertente ad Senensium turbas stylo; Hispanorum discessus, nondum confirmatis pacificationibus propositis, qui Gallorum commodis per opportunus visus est, ipsis in ea ditione cladem attulit. Potentiâ siquidem superbientes, Florentiæ Ducem, Cæsarianarum partium in insula Iluæ ipsorum armis laceſsitum, ad implorandum Cæsaris opem compulere: quare validas adducens copias Marchio Melenianus, ad confingendum cœgit Petrum Strozium Gallorum ducem, eumque prælio vicit. Deinde cinctas obsidione Senas fame coarctavit. Contigit interim, ut Ascanius Corneus, for-

roris Pontificis filius, & Cæsaris miles, (e) ille-ctus simulatæ prodicionis technâ ad Clusum occupandum, eò malè cautus accesserit; sed cum fucata fraus fraudem tegetet, captus est, & in Galliam missus; unde postmodum à Rege Pontifici reditus, sed adjectâ obligatione, ut tamquam Regis captivus apud eum detineretur. Hæc erant ad id usque temporis armorum eventa.

(e) *Litteræ Montani ad Delsinum, ultimo Mar. & 23. Augusti. 1554.*

3. Quamquam autem eo finitimo bello Pontifex valdè agitaretur; tamen multò acrius à remoto Germaniæ, quàm à propinquo Etruriæ incendio adurebatur, cum ipsi obverſarentur animo & superiora infortunia, & nova pericula Religionis, ob imminentiâ Comitata Augustæ celebranda, ut ibi decerneretur, quisnam ex quatuor modis in Passavienti concordia numeratis opportunior esset ad controversias Fidei componendas. Quamobrem quòd in tam arduo gravique negotio possent Nuntio Delsino mandata suppeditari magis & assidua & idonea, Cervinum, qui ad breve tempus Ecclesiam suam repetierat, (f) eo animo ipse revocaverat, ut illi curam præcipuè demandaret prospiciendi rebus Religionis, injungendique variis longinquis ministris quæ ab ipsis essent agenda.

(f) *Litteræ Montani ad Delsinum, Augusti 1554.*

4. Cumque postulatum esset à Cæsare (g) ut ad Comitata aliquis designaretur Legatus, Pontifex primò renuit, ob causas quas infra recensibimus; sed urgente Romanorum Rege, propterea quòd in eo conventu de gravissimis Religionis rebus deliberandum erat, quæ tanti Ministri Pontificii præsentiam postulabant; pollicitoque, se absque illius Legati consensu nihil confecturum (quod aut ignoravit, aut celavit Suavis) Legatum mittere induxit animum; delegitque Moronum Cardinalem, virum exercitâ prudentiâ, expertum Germaniæ, eademque perspectum, quippe qui diu Nuntium egerat apud ipsum Ferdinandum, & simili conventui Ratisponæ interfuerat, cum ibi Contarenus adesset Legatus.

(g) *In variis litteris Montani ad Delsinum, & in mandatis traditis à Julio, Antonio Augustino, infra adducendis.*

5. Simul atque Pontifex hanc electionem, petentibus Carolo ac Ferdinando, habuit, ire jussit Antonium Augustinum Hispaniensem, Romanæ Rotæ Duodecemvirum, ad Philippum Regem & uxorem Mariam Nuntium, qui grates ipsis ageret (h) ob reditum regni Britannici ad Ecclesiæ Catholicæ sinum, simulque proponeret, rationem unicam illius in Fide retinendi fore, si aberrantibus quodcumque apud exteros perfugium occluderetur, quod composita cum Gallis pace obtineri potuisset: illud eò studiosius à se inculcari tum Cæsari tum ipsis, quòd in præsentia vir maximæ auctoritatis pollicebatur, in eo eventu Henricum Regem votis Pontificis, ipsorumque Principum, consensurum in eo quod ad Turcam reprimendum, opprimendosque hæreticos in Religionis utilitatem pertineret. Ac vir ille de se obtulerat, ut in arcem Ailiam ipse conciceretur, capitisque pœnam lueret, ubi quòd pollicebatur non succederet. His addere jubebatur Nuntius, numquam omisisse Pontificem adjicere animum ad morum emendationem, cunctis exemplo futuram; sed rem duplici de causa diutiùs protractam, & propter Ecclesiasticorum repugnantiam ne corrigerentur, & propter vim & iniquam potestatis usurpationem, quam laici Magistralis adversus Ecclesiæ jus exercebant. Priori parti consuluisse tandem Pontificem in pluribus præcipuis capitibus per Diploma jam digestum, bre-

vè promulgandum; posteriori opus esse, ut Principum pietas auctoritasque prospiceret. In eo Diplomate viros Ecclesiasticos reformari, ducto initio à Romani Pontificis creatione, usque ad infimum ipsorum gradum. Et quamvis opportuisset eas sanctiones conficere, quæ possent in quacunque regione ad opus deduci; tamen multis rebus fuisse consultum, quæ præsertim in Ecclesiis Hispanicis ad bonum regimen, rectamque vivendi rationem spectabant. Ubi verò illud Diploma satis non esset, præstò esse Pontificem ad ea omnia adjicienda, de quibus commoneretur, dummodò vicissim abusus laicæ potestatis abolerentur. Ac potissimum querebatur, quòd illius potestatis operâ compluribus Hispaniæ Episcopis subjicerentur Canonorum Collegia, seu, ut vocant, Capitula, quæ per titulum quo fuerant condita erectave, seu per possessionem omni memoriâ antiquiorem, eximebantur: non mediocri illarum Ecclesiarum perturbatione; quandoquidem suavior adhiberi poterat medela corruptelis ab ea immunitate profectis, per sanctiones in Concilio statutas, & per alias quæ opportuna censerentur.

(h) *Extant in ejus mandatis, 30. Januarii 1555.*

5. Destinatum pariter fuisse à Pontifice in gratiam Cæsaris Moronum ad Augustana Comitata Legatum; tametsi Pontificis animo non parum renitente, quòd de rebus Religionis agendum esset in conventu ex Ecclesiasticis ac laicis, ex Catholicis & hæreticis conflato, cui tam monstroso spectaculo indecorum videbatur adesse Pontificium Legatum: tamen indulisse Pontificem ipsorum postulationibus, duo pro certis assumentem. Alterum, complures ex præcipuis Principibus per seipos Comitatis interventuros ad gravia Decreta conficienda, non autem per procuratores, tenui cum auctoritate ad modica sancienda, inter quos pro dignitate Legatus Apostolicus minime interfuisset. Alterum, nihil omnino ibi statuendum adversus auctoritatem Ecclesiæ, Patrum, Conciliorum, præsertim verò adversus Tridentinas sanctiones, quod in Religionis universæ penicem redundasset. Hæc injuncta Augustino mandata in Angliam proficiscenti eodem tempore, quo Moronus in Germaniam. (i)

(i) *Tradita illi Crux, 13. Febr. 1555. ut in Actis Consistor.*

7. Sed vix pervenerat Moronus, cum Romam Julii obitu revocatus est. Decessit Julius 23. Martii, Pontificatus anno sexto, & ætatis septuagesimo, ex cibi defectu; (k) quemadmodum sæpè accidit, ut bona fortunæ, eis qui affluentius illa possident, plurimum postea in usu deficient, deficiente ipsis arte iis bonis utendi, & crescente inconsideratâ appetentiâ morbum insanabilem usquequaque sanandi: cujus rei exemplum aliquod simile ætate nostrâ conspeximus. Evenit igitur, ut dum Julius acutis obstinatisque podagræ doloribus torquebatur, speraverit illam fame enectum iri: cumque ingens Julii corpus, prævalidus stomachus cibatu plurimo indigerent, eoque usa fuissent, ille in utroque genere subinde ipsum adeò attenuavit, ut tenuaverit simul, ac demum post mensem tam importunæ diætæ vitalem calorem extinxerit. Ita luctus argumentum evasit Julius, cum in summa esset expectatione, & suæ & privatæ publicæque lætitiæ, ob solemnem legationem, quam Rex Angliæ ad eum miserat ad obedientiam ipsi exhibendam; quæ legatio tribus Oratoribus constabat, nomine scilicet Ecclesiasticorum, Dynastarum, & Popularium. Altero ante postremum vitæ diem (l) Collegium advocavit, eique ditionis Ecclesiasticæ procuracionem commisit.

(k) *In Vita jam memorata Prosperi Cardinal. Sancta-crucii.*

(l) 21. Martii 1555. ut in *Actis Confistor.*

8. Mediocri natus genere fuit Julius, sed ingenio plusquam mediocri ad excogitandum præstantiora, quam ad insistendum excogitatis. Per multos gradus ad supremum enisus est; & præter minora munia interfuit Lateranensi Concilio, & in eo solemniter peroravit. Fuit Archiepiscopus Sipontinus, & bis Romæ gubernator, & etiam Apostolicæ Cameræ Auditor. Quo tempore Roma direpta est, ipse cum aliis obfessis victoribus datus, grave discrimen subit ignominiosæ necis inter barbaram militum avaritiam. Jam Cardinalis, præcipuis ditionis Ecclesiasticæ provinciis præfuit, summamque sapientiam animique constantiam illustravit diurnam turbidamque Concilii præfecturam. Tener in amore, celer ad iram, sed non minus celer ad eam deponendam quam concipiendam: suo opte ingenio patens, sed latens quantum vellet, ex arte pronus ad laxamenta, sed æquè etiam ad negotia. Documenta ministris ad alios Principes legatis in ejus Pontificatu tradita, quæ plerumque ab eo dictata sunt, perinde ac omnes penè magni moliminis literæ, ingenii subtilitatem præ se ferunt, prudentiæque de politicis rebus præstantiam, nec minus boni publici Religiosæque studium; sed quædam formulæ in illis plus efficacitatis quam majestatis præferunt quæ absolutæ gravitatis ac moderationis defectum arguunt. Beneficus fuit animo, sed interdum absque delectu; dignioribus quidem sine præmio nequaquam præteritis, sed simul etiam minus dignis beneficio affectis. Suum sanguinem deamavit, variis Purpuris inter consanguineos distributis, quorum aliqui honorem meruisse postea censeri possunt, quem cum obtinerent haud merebantur: præsertim verò in Nobilio Cardinali tenera ætas admirationem addens sanctimoniam, visa est decus addere, non minuere dignitati. Sed præ cæteris unum extra consanguinitatem suam amavit, evexitque, nec antea nec postea dignum, qui fuit Innocentius de Monte. Abstulit à transferendis in suos Apostolicæ Sedis bona: unde Ascanio Corneo solum quoad viveret donavit pagum prope Perusiam; & germano fratri Balduino, itidem quoad viveret, Camerini Principatum concessit, qui postea à Julii successore, compensatis aliunde proventibus, ablatus illi fuit. Fama est, ab hoc germano fratre (m) ad extremum usque extimulatum fuisse, ut cunctis suis posteris jure beneficiario Principatum illum concederet; sed Pontificem à liberis Cervini consiliis fuisse retentum. Multo magis abhorruit ab ineundis nexibus cum summis Principibus, quibus consanguineos extolleret. Tantummodò à Duce Florentiæ, patriæ suæ domino, Montis sancti Savini beneficiarium jus accepit in fratre, impotens sibi temperandi ab ea voluptate, quæ suos adspiceret in illis dominantes, inter quos educati fuerant æquales. Par quædam illecebra illum postremo ætatis anno traxit ad stabilendum conjugium (n) inter Fabianum filium notum, sed unicum fratris, demortuo Joanne Baptistâ, & filiam Cosmi ducis, quæ postmodum Alfonso Ferrariæ Duci nupsit; quod in Senatam resultat, (o) contestatus, nihil inde detrimenti passuram Rempublicam Christianam. Ejus Pontificatus parum gloriæ in memoria posterorum obtinuit ob infelicem expeditionem Parmensem, ob dissolutionem Concilii, & ob Passaviensem concordiam. Hac omnia repensâ videbantur Angliæ recuperatione, si quid tamen aut præter flores ille collegisset, aut si ex ea fructus diuturnior Ecclesiæ provenisset. Æstimatione tenui, nec majore benevolentia mortuus est. Etenim quædam illius liber-

tas ac familiaritas, quæ ipsi privatam gerenti personam amorem inter æquales conciliaverant, in excelso postea Principis gradu venerationem minuerunt; sine qua dote cum Princeps minus in seipso bonus censeatur, minus pariter amari solet. Nilominus, ut mea fert opinio, hæc de illo existimatio fuit iniqua: ipsius quippe vitia majora quidem ad speciem erant quam virtutes, sed non fortasse ad pondus. Nempe honor quoque, perinde atque cætera mortalium bona, præter verum bonum unicum, quod est probitas, in arbitrio fortunæ situm est.

(m) *Bzovius an. 1555. & alii scriptores illius temporis.*

(n) *Litera Montani ad Delfinum Nuntium, 13. Aprilis 1554.*

(o) 6. April. 1554.

CAPUT XI.

Electio Marcelli Secundi. Senarum deditio. Res à novo Pontifice gesta. Citus ejus obitus. Mirra Pauli Quarti creatio.

I. In Pontificio interregno à Purpuratorum Collegio Leoninæ civitatis Legatus confirmatus, (a) adeoque Comitiorum custos constitutus est Ascanius Corneus; idque non sine aliqua Procerum adversantium contentione, quod is esset Regis Galliæ captivus, & Cæsaris miles, ac proinde minimè capax illius curæ, uti perquam honorificæ, ita perquam suspectæ. Quare Collegium ad hujusmodi obstacula dissolvenda declaravit, ipsum, quod spectaret ad hoc ministerium per quod securè Christi Vicarius eligeretur, à cunctis memoratis nexibus liberum esse.

(a) *In Actis Confistor. 23. 24. & 26. Martii 1555.*

2. In Comitibus vires Gallorum spem fecerant ascendendi Ferrariensi Cardinali, ipsorum antesignano, cui & ob familiæ potentiam, & ob animi dotes alii fautores non deerant. Quapropter Casariani, studentes ab hoc discrimine se subducere, ad ejusmodi Purpuratum oculos converterunt, cui plausus communis faveret, adeoque facilis esset ascensus. Talis Cervinus erat, à quo nec eos retrahebant superiora Comitibus, quibus illum excluderant, neque acerba in ipsum denuntiationes horrendæque minæ vel à Cæsaris nomine delatæ, quas variis in locis memoravimus. Etenim existimabant, in animo sapientis ac moderato, à summis beneficiis, bonique communis rationibus hebetari appetitum ultionis ob acceptas offensas. Sed quia virtus egregia, nisi in otio jacuerit, necesse est ut semper aliquam in se malevolentiam, seu per offensionem, seu per dissensionem, seu per æmulationem exciverit, multi Cardinalium Cervino obstiteret, ac præcipuè (quod mirabile visum est) ex Gallis, vel ut spem sustinerent Ferrariensis Cervino potissimum adversantis, (b) vel certè ob consuetam quandam mortalium animis propensionem ad abhorrendum ab eo quod æmulus appetit. Verumtamen cum suffragiorum numerus ei repellendo satis non esset, paulatim ipsi quoque cum reliquis convenere de Cervini electione, quæ concorditer habita est nono Aprilis. Noluit is suum Marcelli nomen mutare: in quo Suavis, tanquam in re vel maximè inusitata, ridiculus est, dum arcanas rationes comminiscitur; cum tamen paulò antea Adrianus Sextus idem egisset Cæsarei Oratoris hortatu, ob excellentiam Pontificum, quibus idem nomen fuerat, sicut exposuimus. Id verò Marcellus Secundus ex simili pietate erga memoriam inclyti Pontificis ac Martyris ejusdem nominis imitari voluit. Rifu pariter excipienda sunt Suavis commenta de Pontificum superbia, quam illis

illis propter hujusmodi consuetudinem appingit. Cuiam experienciâ magis quam ipsi compertum erat, plurimis Cœnobitarum, summam animi demissionem profitentium, idem esse consuetum? Et sanè ab animi demissione, non à superbia videri potest hæc consuetudo originem duxisse; quod observat Baronius, (c) & colligitur ex Epitaphio Sergii Quarti in Basilica Lateranensi: hic enim Pontifex, qui dicitur in conditionis mutatione primus omnium nomen quoque commutasse, antea Petrus appellabatur; ut proinde verisimile sit, id ab illo factum, quod aulus non fuisset in ea Cathedra nomen gerere tanti Apostoli, qui ab ipso Christo, tanquam illius fundator & sui Vicarius, electus fuerat.

(b) *In epistola Farnesii ad Tiburtium ejus ministrum in Gallia, 14. Maji 1555.*

(c) *Ann. 1009. & 1012.*

3. Dein multa refert à Marcello tum gestatum cogitata, qua vera, quæ falsis immixta, quæ commentitia; sed per ejusmodi artem, ut si non hominem improbum depingat, quod ex concordia opposita fama se perusalurum desperabat, describat certè magis aucupantem optima quæ fieri non possunt, quam bona consecrantem quæ fieri possent; & quasi minus solertes pictores imitantem, qui rerum imagines non à naturalibus, sed ab imaginariis formis mutuatur. Mihi satis foret simplex inficiatio, ubi nulla probatio producitur, & ubi viri gravitas nullum suspitioni levitatis aditum relinquit.

4. Verum silentio præterire non placet, quam eitò ejus moderatio ac circumspectio patuerit in danda repulsa cuidam postulationi, alioqui nimis flexanimæ ac speciosæ, quæ suis finitimis, ac penè civibus profuisset. Cum eâ tempestate Senenses ad extrema essent redacti, sperarentque se opem impetraturos à futuro Pontifice, pro eo ac novi Principes consueverunt splendida quædam amplecti molimina ad miseris opitulandum; idcirco dedicationem protraxerant, non sine Cosmi Ducis sollicitudine. Quapropter statim ac Marcellus Pontifex creatus est, (d) propinquæ & quasi eidem patriæ consili, ejus opem imploravit; ipse verò satis gnarus; si vellet ut civem patriæ suæ se gerere, non posse Christianæ Gentis parentem agere, eos cohortatus est, ut servirent tempori, minusque duras condiciones à victoribus sibi conquirerent. Quare, compositâ statim concordia, Monlucius Senis egressus est, eoque Casariani cum Florentinis ingressi.

(d) *Vide Adrianum lib. 12. in fine.*

5. Pergit Suavis describere in Marcello magnam quamdam genethliacæ artis fiduciam, quæ sibi summum Pontificatum, de eo palam locutus, & in eo ipso postea diuturnitatem, rerumque, quas apud se digesserat, successum spondisset; in quibus ab inopinato vitæ exitu illicò se delusum agnovit. Sed in hoc pariter mendacii revincitur à teste luculentissimo, hoc est, ab universa Marcelli vita antea, quæ impensa summis summorum rerum negotiis, ipsius ætate in Christiana Republica agitatis, in quolibet curricula sui vestigio non nisi prudentiam, maturitatem animique soliditatem ostendit: atque in narrationibus, de brevi ipsius Pontificatu editis, ne una quidem vocula deprehenditur, quæ hanc in eo laudem offuscet. Præterea ad oppositum comprobandum mihi plurimum conferet epistola viri egregii, & Marcello in primis familiaris, hoc est Seripandi, ad Archiepiscopatum Salernitanum antea promoti, ab ea ad Camajanum Fæfularum Episcopum scripta, com-

plorante tam chari principis mortem, quæ paulò antè contigerat. In ea Epistola (e) is narrat: Cum sæpius intento animo res à Cervino Cardinali gestas recolisset, hanc secum ratiocinationem habuisse: Si Cervinus ad Pontificatum adspirabat, & simul ita se gerebat, omnium mortalium hebetissimus erat: si apicem illum ascendere hic curabat studio virtutis, non tam homo erat, quam Angelus humanâ specie indutus. Illi nimirum eâ ætate quadrabat, quod olim de Catone dicebatur: *O te felicem Marce Porci, à quo nemo audeat quidquam inhonestum petere.* Atqui post longissimam cum Cervino familiaritatem quo pacto potuisset ita ratiocinari Seripandus, si palam ille, ut pro certo Suavis assumit, per astrologicas observationes Pontificatum sibi prædixisset; Sed quando in hoc argumento versamur, haud reticero aliud præfagium, quod certè, si re verà contigit, omnino verax evasit, nec aspectum cælestium corporum auctorem habere potuit; cum illi arti ne ipsius quidem celeberrimi professores tantum arroderent, sed spirituum cælestium vocem.

(e) 9. Maji 1555. impressa in tertio volumine *literarum Principum.*

6. Ludovicus Firmanus, Cærimoniarum Magister, in (f) ephemeride sua narrat, die nono Aprilis manè cum Patres in Comitio simul essent coacti ad consuetam suffragationem habendam, ipse verò ad januam persisteret pro suo munere, quò accerseretur ad electionem legitimis tabulis excipiendam si opus foret, affirmatum sibi à collega fuisse, hanc à se prædictionem auditam; nimirum, quarto post incepta comitia die Pontificem creatum iri, eumque nominatum Cervinum; sed paucos dies superstitem fore: quod ubi verum esset, electionem eo planè die, qui erat quartus, evenituram. Postea verò cum è sacello Patres egrederentur nullo electo, se collegæ dixisse, vanum fuisse præfagium: sed ad ejusdem die vesperam, cum Cervinus fuisset electus, ejusque mors brevi subsequuta, verax à se fuisse agnitum vaticinium. Porro compertum mihi est, quam facile consuetumque sit, suo cuique arbitrato præfagia de rebus præteritis comminisci; tamen præterire non libuit hanc narrationem, quæ ob appositas condiciones, figmenti speciem haud mihi præ se fert.

(f) 9. April. 1555.

7. Duo verè Suavis memorat: Alterum, prima Pontificis consilia fuisse de prosequendo emendationis negotio: nam ad id statim Purpuratos aliquot Patres destinavit, quibus à successore postea idem munus confirmatum. (g) Alterum, à Marcello, propter assiduos sanctioris Hebdomadæ labores, supra sui corporis sed non animi vires, morbum fuisse contractum, qui apoplexiæ ictu illum perculit, extinxitque postremo die Aprilis, ejusque Pontificatus vigesimosecundo.

(g) *Acta Confistor. 29. Maji 1555.*

Peculiare de ipso elogium hic non attexam; quoniam cum ultra mihi non suppetat memoriâ dignum, quam quod sparsim & prolixè de illo scriperim, magis id ostentationi meæ, quam legentium utilitati conduceret. Solum hic adnotavero, eum certè felicem appellari posse, quod spectat ad famam, ex hoc ipso quod infelicitas visum est; quandoquidem ægrè potuisset æquare operâ sublimem opinionem à se relictam eorum, quæ, si vixisset, re ipsa perfecisset.

8. Electioni Marcelli haud interfuerat Farnesius Cardinalis, ut qui post bellum Parmense nunquam voluerat Romæ commorari, & in sua legatione

tione Avenionensi degebat, tamen (b) à Julio invitatus, & pingui oblato proventu, & honorificâ administratione. Sed auditâ Pontificis morte, & ad Comitata profectus, novum Pontificem nactus est, operâ potissimum Cardinalis S. Angeli, fratris sui, & Cardinali Sanctæ Floræ sobriini creatum, à quo singulari benevolentia, largisque promissionibus exceptus est. Referebat Farnesius ex Gallia Regis Henrici literas ad Gallicarum partium Purpuratos, Polo Cardinali propitias, qui ob consuetudinem in memorata legatione cum Rege, ejus benevolentiam sibi compararat, præter id, quod ab ipso Farnesio suis apud Regem officiis pro eodem Polo peractum erat: unde Marcello demortuo speravit, se hujusmodi literis rem promoturum. Sed in reliquis illarum partium Cardinalibus offendit animos (i) non mediocriter alienos, præcipue verò in Bellajo Gallicæ nationis antiquissimo, & in Ferrariensi factionis principe, affirmantibus, sibi graves ex adverso suppetere rationes Regi significandas; adeoque opus esse, ut responsum opperirentur, & interim electionem protraherent, donec reliqui Galli Purpurati pervenirent, ipsorum partem corroboraturi. Eâ re Farnesius incredibiliter commotus est; tum quod præpediretur Poli creatio, cujus desiderio supra modum flagrabat, tum quod intelligeret, ea omnia dirigi ad eundem Ferrariensem promovendum, pro quo in ipso Comitiorum ingressu commendationes efficacissimæ ab Henrico Rege supervenere. Ipse verò suum apud animum maximè ab eo abhorrebat, propter eas rationes, quibus quilibet Cardinalium removeri posset, ne in Petri Sede Italicum principem tam potentis familiæ collocaret: quæ plus etiam virum apud Farnesium habebant ex consueta inter similes æmulatione, & inter finitimos discrepantia. Idcirco per suum in Gallia ministrum studuit Henrico demonstrare, fieri non posse, ut Estensis eligeretur: prænoscere se, in tres tantummodò Purpuratos Collegium propensurum. Unum ex his esse Polum, cumque communi iudicio dignum agnosci, ac præsentis rerum statui accommodatum, sibi que optimum videri; nec esse repellendum à Gallis quod à Cæsariis provehebatur, cum in comperto esset, neminem renuntiatum iri Pontificem, cui altera solum pars suffragaretur. Alterum esse Carassam, Senatui Principem, in quem inclinare Bellajum, quia (interpretabatur ille) in Principatus prærogativa ipsi succederet; alii verò, quia decrepita illius ætas spem ipsi successione in Pontificatu faceret. Verum tamen Carassa benevolens erga se animum præ se gereret, sibi que esset consanguinitate conjunctus; à se tamen haud censerit Apostolicæ Sedi per ea tempora idoneum, neque pariter Regis commodis, ob consanguineorum multitudinem, qui subiecti erant Cæsari, qui per eos beneficiis à se affectos novi Pontificis amicitiam consequi potuisset: de illo nihilominus rationem habendam. Tertio loco Moronum nominabat; cui tamen objectabatur animus Cæsari profusus addictus. Hactenus certas adduxi noticias, erutas è volumine litterarum Alexandri Cardinalis Farnesii, quod mihi Hieronymus Cardinalis Farnesius nunc vivens communicavit, postquam hæc mea Historia primò in lucem prodit. Ingressi dein in Comitata Purpurati, quod adductus fuit à Farnesio (k) Joannes Antonius Fachinettus, ipsi percharus, de quo sæpius habenda nobis erit mentio in rebus Concilii; quique post annum trigessimum sextum in aliis Comitibus electus Pontifex, Innocentii Noni nomen accepit. Porro quæ postea in Comitibus venerint, per tabulas adeò authenticas mihi comperta non sunt. Legi tamen in quibusdam narrationibus, nec auctoritatis expertibus, nec veri-

tati dissimilibus, detectam ibi fuisse à Farnesio, præter obstacula jam indicata, Collegii difficultatem in eligendo tunc Pontifice tam longinquo; Cæsarianos quoque haud ita promptos videri, ob recentem de Polo suspensionem, quam Cæsar præ se tulerat, ejus itinere retardato: & quia Philippus, novus, externus, & nondum satis firmus Angliæ Rex, haud sibi tutum fore putabat, si homini Anglo summa in Ecclesia potestas traderetur. Quapropter Cardinalis Sanctæ Floræ, Cæsarianorum antesignanus, adjecit animum Puteo promovendo, qui honoribus plurimis ac præmiis à Paulo, & amplioribus à Julio affectus fuerat, & erat Cæsari acceptus, adeoque libenter ab eo admittus (tamen si natus in Gallia Narbonensi) ad Bariensem Archiepiscopatum in regno Neapolitano, nec privatum Gallis omnibus non charus, quippe Galliarum quamvis publicè ab illorum partibus alienus quasi Cæsarianus. Cæteroquin in Juris prudentia eminebat, ætate maturus, moribus commendabilis; & ipsa conditionis demissio gradus aptabat ad solium, cum originis humilitas suspensionem arceret, eum ad consanguineos extollendos ardua moliturum.

(h) Extat in dicta epistola Julii III. ad Cervinum.

(i) Extat in epistola Farnesii Card. ad Tiburtium ministrum suum Parisiis 11. & 14. Maji 1555.

(k) Constat. ex schedula Farnesii ad Pontificem, 8. Octobris 1555. aliisque plurimis ejus literis.

9. Itaque Cardinalis Sanctæ Floræ eo rem deduxit, ut suffragatorum numerus qui satis esset, & Farnesius inter reliquos, quamvis tepidius, conveniret: adeoque tamquam de re peracta potius quam peragenda sermo inter illos habebatur. Sed amici cujusdam fervor Puteum à solo depulit. Patres qui à Julio creati fuerant, certo duce carebant: Montanus enim, qui primas partes egerat, quippe extra illius cognitionem, & æstimationis experts, neque illos grati animi titulo obstringere, nec prudentiæ ductu ipsis præire potis erat. Ex altera parte, cum conducatur multitudini, quod validiores evadant, in unum aliquo pacto coalescere, adeoque ab uno capite pendere, hanc prærogativam concedebant Corneo Cardinali, Julii fororis filio, plurimisque dotibus exornato. Is itaque ardore juvenili præfervidus, ut decus consequeretur in eo ad coronam evehendo, quem ipsius patruus ad Purpuram evexerat, dumque per illum æstum negotiosus Purpuratorum cubacula circumit, contigit ut in Farnesium offenderet. Hic diuturno assuetus imperio, consciusque, in sua esse potestate majorem unæ partem, tam vehementi seu indignatione seu æmulatione succensus est, ut extemplo ad obturbandum successum exarserit.

10. Cum igitur hujusmodi molimini alterum vellet opponere, potius ut id perverteret, quam ut hoc perficeret, incidit illi in mentem Carassa Purpuratorum antiquissimus, Cæsaris subditus, tam Gallis gratus, quam eisdem suspectus Puteus in Gallia natus, quamque suspectus erat Carassa Cæsari, qui à possessione Archiepiscopatus Neapolitani diutius illum prohibuerat, donec tandem ea in re Julio morem gesserat quo tempore idem Julius de Carolo plurimum merebatur ob incommoda belli ab ipso illius causâ suscepti; & postquam Pontifex declaraverat, se minimè ad id petendum moveri, quod sibi probarentur in Carassa rationes agendi (de quibus aut ex arte negotii, aut ex oppositione ingenii, literas plurimæ reprehensionis plenas scribebat (l) sed quæ illius Ecclesiæ studio, quæ diu Rectore caruerat; & ubi à Cæsare id impetraretur, posset eo mitti, qui & sacram & profanam ipsius rem aptè curaret, quæ Apostolicæ

Camera commodo, quæ hoc pacto proventibus ad sustentandum Carassam suppeditatis levaretur. Per eam tamen occasionem, adhibitis benevolentia formulis in suo quodam Diplomate illum purgavit criminationis ad Carolum allatæ, quod ipsi regnum Neapolitanum adimere, & sub Pauli Tertii dominatum pertrahere studuisset, affirmans, id incredibile videri de viro rebus sacris adeò defixo tum lectione tum contemplatione tum etiam actione. Verum præter alienum Cæsaris animum ab electione Carassæ, aliis quoque de causis ejus electio longè aberat à verisimili; cum in eo formidaretur ab omnibus quædam virtutis severitas, nec ab experientia civilium negotiorum (ob vitæ solitudinem (m) ab ipso recentem, quantum sibi licuerat inter magnarum Aularum frequentiam, interque magnarum rerum negotia) nec à flexili ad alienum consilium ingenio ob proprii fiduciam temperata. Verumtamen intelligebat Farnesius, ab iis rebus, à quibus valde abhorretur, ubi propius tentari cernuntur, tamen absque successu verisimilitudine, deterreri homines, ac moveri ad paciscendum, quò sollicitudine liberentur. Eapropter ut Cardinales, qui de evehendo Puteo convenerant, ab incepto retraheret, statuit in sacellum à Paulo II. extractum Carassam adducere, ubi novi Pontifices adorari solent. Et quamquam eum promotum iri minimè credidisset; prompto tamen erat animo ad ipsum promovendum, ubi res prior manu quam cogitationi succederet. Quandoquidem neque Reipublicæ Christianæ, neque suæ dignitatis ratio ipsum remordere poterat, quod ad eum gradum evexisset Collegii maximè veteranorum, illustrem natalibus, sacris literis satis instructum, & venerabilem virtutis exemplo. Neque utilitatis politicæ rationes eundem quasi minus prudentem damnare poterant, quod scriptum addidisset Purpuræ, à Paulo Tertio collatæ illi viro, cujus gratum erga se animum expertus fuerat ætate Julii per certum ærumnosæ fortunæ experimentum. Jam verò quò sagacitas humana magis in dies delusa conspiceretur in tam ponderoso negotio, ubi cum Vicarius destinetur Christo, ipse vult ejus verus auctor & esse & videri, multi Purpuratorum adhæserunt Farnesio: partim alienis cohortationibus impulsus, partim propriæ conscientia sensu erga viri probitatem, partim collegiarum concursione, cum plurimi confluerent, & satis ad rem conficiendam suffragiorum crederetur. Quare ex quadraginta octo, qui erant in Comitibus, cuncti ad Carassam accessere præter septemdecim, qui in Aula, in qua Senatus à Pontificibus cogi solet, unâ concesserant, ut illi obstitent; hi verò superabant tribus suffragiis (cum electus seipsum adorare non posset) portionem, quæ ad impediendum satis; erantque & conditione præcelsi, & auctoritate prævalidi. Quare tum ea de causa, tum quia facilius est excludere quam eligere, ubi multorum spes viget, successus adhuc ab omni probabili iudicio longè aberat.

(l) Litera Dandini ad Nuntium Pighinum, 30. Octobr. 1550. & Nuntium Bertanum, 27. Maji 1551.

(m) De his quæ spectant ad propensionem, ac vitam solitariam Petri Carassæ, remota à profanis negotiis, videri potest epistola impressa Jo. Matthæi Giberti, Datarii; qui refert, à Carassa duas Ecclesias, Brundusinam & Teatinam, fuisse cum Religiosis claustris commutatas contemplationis desiderio; & narratio illorum Comitiorum, à sapienti calamo conscripta, in qua de eo dicitur: Cum ob vitam temotam, quam semper duxerat, cognoscere non potuisset id quod publico regimini necessarium videtur.

11. Sed contingit, ut Otho Truxesius Cardinalis Augustanus, (n) summâ exiustimatione Præsul ob egregias dotes, & maximè inter Cæsarianos, Hystor. Concil. Trid. Pars II.

tamen manè indicasset cærimoniarum Magistro, Puteum eo die Pontificem renuntiatum iri; ac postea cum rescisset quid novi pro Carassa tentaretur, in hæc apud eundem verba prorupisset: *Quid agit Teatinus ille ambitiosus?* serò aliam sibi mentem injectam senserit. Unde expiatis per homologesim conscientia labeulis, postridie summo mane sacris operatus longè majori pietatis sensu quam consueverat, statim per eundem cærimoniarum Magistrum Carassæ significavit, se illi suffragaturum. Exemplum tanti viri reliquos qui Carassam excluderant adeò commovit, ut alii mente mutati, alii animo consternati, eodem se flexerint. Contraverò, qui ad Carassam adorandum in sacellum convenerant, quamquam plerique (seu potius omnes, ut idem (o) postea narrabat) eum minimè cuperent, constantes persistere. Fuit itaque electus & renuntiatum Pontifex die 23. Maji; eo planè die destinatum Christi Vicario in terra solium ascendens, quo die (p) Ascensio Christi ad paratum in cælo solium celebrabatur. Postquam autem novus Pontifex, Patres non semel rogavit, ut assumendum sibi nomen proponerent, de quo numquam perinde ac numquam de occasione illius assumendi cogitaret; (q) tacentibus illis per modestiam, tandem ut ostenderet quam memorem animum gereret in Paulum Tertium, à quo Purpuram acceperat, & in Farnesium Cardinalem, qui coronam ipsi compararat, Paulus Quartus appellari voluit.

(n) Omnia extant in Diario Magistri cærimoniarum, 22. & 23. Maji, 1555.

(o) Est in narratione Oratoris Navageri ad Senatuum Venetum, A. 1557. apud Burghesios.

(p) In Actis Consistorialibus.

(q) In Diario jam laudato.

12. Hic multa de Carassa congerit Suavis, vera falis de more permiscens. Nos, ne molestiam lectoribus inferamus, singulis ab ejus dictis ad exactam trutinam revocatis, id affirmare possumus, Paulum Quartum generatim evasisse talem Pontificem, qualis agnitus fuit Cardinalis; hoc est, summo Religionis studio, sed non absolutâ prudentiâ præditus. Solum sefellit plurimos, quod nimio in consanguineos amore quasi fascino correptus fuerit, quorum conditio ea fuit, ut illius labes foverit, virtutes enervavit, atque ejusdem Pontificatum infantum ingloriosumque reddiderit, prout in Operis nostri progressu patebit. Verum, quemadmodum accidit iis Principibus, qui multa & ardua conficienda suscipere, unde hinc sibi adversas, hinc propitias amplas illustresque familias, Respublicas & regna habuere; ita tum laudibus, tum vituperationibus in ipsum Paulum abundarunt scriptores. Nos qui sustinemus causam Dei, cui falsitas, tamen in bono & boni gratia, displicet, jam tum etiam cum primò hoc Opus edidimus, medium tenuimus; hoc est (uti medium non veritatis minus quam virtutis plerumque domicilium est) verum, quod tamen medium homini, in altero extremorum ob animi affectionem hærenti, non medium videtur, sed opposito extremo propinquum: adeoque nec admirationis nec querelæ materia postea nobis fuit, quod quispiam narrationem nostram ægrè tulerit. Hinc verò non modò nulla in nobis commotio excitata est, sed ne oculis quidem auriusve usurpare volumus minimam quamcumque particulam adversæ cujusdam obrectationis. Si qua verò in hoc affirmando fictio inest, reos nos sistimus enormis mendacii; maculæ nimirum, quam supra mortem exhorreemus, uti perspectum est cuicumque nos ipsi perspecti sumus. Multò etiam longius nostro abest ab animo, ut venerandæ memoriæ Pauli IV. luenda sit pœna alienæ servidioris

nonnulli illuc transierunt, cum legatur à Pontifici-
 ce Nuntius in Prætoriam, ut in illud regnum illud
 contineret, in quod nimirum iam vicine Germaniæ
 contaggio prospicerat. Lippomanus igitur, ut Au-
 gustam pervenit, simulque Delfinum, junctis offi-
 ciis pro virili apud Regem instituit, ne cui Reli-
 gionis Orthodoxæ detrimendo consentiret. Unde
 Regiam profecto Delfino, Lippomanus abulic
 Herdmandus prævalidum libellum, in quo ditanon-
 strabat, quæstiones Hæretici non ad aliud, præter
 Apostolicam Sedem, Tribunal spectare: scilicet om-
 nibus exitus in proferri animadvertens, latius duxit
 siumiter in Prætoriam profectus, quum illic Romi-
 tici adini in tripartitam agere, spectationem eorum
 Religionis injuriam, quibus efficaciter obstitere
 nequaquam possat. Herdmandus orationem pilulimā
 adortatus est. Ordinem ad unitatem Hæretici atque
 concordiam. Postea cum conspiceretur animos in
 campatum prodire, nec auctoritate & consilio
 adonjus athenistri Apostolici quidquam amari
 possit, optatum duxit, ne postquam aut nullum. Quo-
 nam exoptato propositis modis non suffragaretur,
 in delibetati conem hacti vocare, scilicet in alia futura
 Comitiis illum differre.

(c) *Ex causa consuetudinis dicitur narratione Delfini ad Ca-
 raffam.*

3. Interca tamen gravissimis Religionis Ca-
 tholicæ libertatis essentibus, sicut exponemus;
 non quidem parvum, sed usque dum imitatur
 concordiam. Remissæ exultabat, causatus, distenta
 mandata se à Cæsare postulare, eumque suadente
 procerum Gallo, quæ periter à Maria Regina pro-
 movetur, Hæretici rationibus stimulat: se
 quonque Cæsari ostendisse, hanc pacem velum uni-
 cum fore ad perfingendam Protestantium parvi-
 ciam; scilicet Cæsare, hoc amantissimum, quæ ab
 illo exspectantur, jejunè sibi fuisse responsum, se
 & conspire infirmum, & bellis distractum, non
 posse Germaniæ nebulam animam adjungere, atque
 in Herdmandi arbitrio illas responderi. Hæc tempore
 fate eundem ferre Civitates, Rhinodipusque Germa-
 niæ, per distillaatque inimicitias inter se rari ob
 controversias seu Religionis seu necum civillum,
 quæ provincie parvam intererat. Dum ipse
 Herdmandus in Augustano conventu morabatur,
 Rhinodipus Protestantibus ex familiaribus potentissimis,
 seu Saxoniæ, Brandeburgi, atque Silesiæ, Sava-
 burgum convenisse, quæ in oppositum conventum;
 sibi que significasse per litteras, velles eorum quod
 dnam scilicet, quod hæreticorum appellabant, inter
 se confirmare, ut quoniam sumque opus foret, in
 unum coalerentur, acceptæ fuerunt: quod si
 nallat, ut distillat à Cæsare, eumque vel sol-
 lasserent, ut in sine stante licentia ab illi omissis
 stessia infingerent. Postea ad se purgandum lib-
 dabat Rex, nihil à se actum fuisse præter compro-
 hationem eorum, de quibus simul Catholici atque
 Hæretici, Hæretici atque Hæretici conveniant.
 Summa Decretorum in Comitiis sunt:

4. *Ne Cassini, nec in illis Principi Catholici
 auctoritate famemulisti manibus, qui Augustano Con-
 fessioem amplexerunt, propter similitudinem sue
 statutus, ut in possessione sitentibus; neque in
 Cassini Catholici, seu Hæretici, seu Hæretici.*

Quicunque in Religionem neutri ex nominibus
 partibus aliter spectet, à concordia excludatur.

Nominis inter Imperii Ordines suis esset, illum
 Principem, ejusque subditum, suam propter Reli-
 gionem aliter, aut subditis omnibus dominum pro-
 comiti; ut vero illa sine omnium ditionum, quibus
 ex antequo jure hæretici sibi partem aligerent.

*Si utromque illud vellet nulli cum simi-
 libus alio migrare, vel hunc dicitur, ne nullis inter-
 diceretur; sed utrumque jure dominum in liberos
 servat. Cum abundant Germania sicut glæbe
 attulit, ut loquuntur suis consilii.*

Quod spectat ad illorum Hæreticorum quædam
 pte, nec in Hæreticorum consilio respicitur, per
 quam huiusmodi causa de proventibus que ad futurum
 Comitium spectantur.

*Ne Hæretici Hæreticorum concordiam in
 que ad presentem concordiam spectantur, sed in
 reditus, vellet in omnes Hæreticorum facultate con-
 gentibus, que ipsi de more delerantur, dum nulli sine
 per se, sine per Hæreticos eorum ministeris prespi-
 cetur, & consuetudine sistuntur non solum
 & solum: quod si univertur hæc in nec con-
 cessus, proferuntur illius componendæ ratio
 amicos concordiam. Un quo Hæretici illi
 lum jure cessare, cuius usus à Protestantium
 iam illis impediatur; nimirum facultas exigenda,
 quæ ipsi jure delerantur, & alia etiam exe-
 quenda in latis, in que ipsi jure delerantur, etiam
 Protestantibus vero jus profanum in iherant.*

Ut mentio concordiam per illorum usque ad
 eam, quæ univertur quatuor modis consueverunt: quod
 si consueverunt, hæc finem proferant & univ-
 libilis.

Ut hæc concordiam servaretur & inter liberos
 Cæsari in alio domino intermedii subiectus, &
 inter civitates Imperii, illi usque ad ill tempore
 utriusque Religionis vigilet, alio, ut utriusque secta-
 toris proferat inter se degerent,

Ut in tribus illis Cæsari in omnibus Hæreticorum
 libellibus ratione utriusque Religionis essent.

Ut jus in omnibus proferantur possit concipere
 Hæreticorum concordiam, per Deum & per Evangelium;
 cum consueverunt concordiam utriusque, ut libere
 tur jus in omnibus per nec que concordiam Catho-
 licis & Hæreticis; hæc non aliter consentur ad jus in
 omnibus cum concordiam Sanctorum, quibus
 cultum regant.

Declaravit quoque Herdmandus, ne, qui
 nihil in illi Hæreticorum Principum sub-
 mant, illi subiectus, per in libere subditum
 adlegationem servandæ Religionis, quam Principes
 colerant, seu Religionis mutabile.

5. Effectus huius concordie ad perniciosa
 impetratum evasere, quo tunc comdu libellum
 vilsunt. Item in Germani de hæretici arbitrio
 discretis, hæc vel ut propter ditionem quietem
 spiritus sunt; quod essent, ut utriusque qualis
 riantum hæreticorum dicerent, ut que ob hæreticorum
 movorum certaminum propter hæreticorum
 terantur Protestantibus longè majori auctoritate
 quæ delerantur, quam inter Catholicos in pacis
 & in propria auctoritate sententia. Verum quæ
 admodum accidit, ut illa quædam medicamenta
 humorum fluxiones sanare vitentur, dum eas
 tempus necantur, scilicet easdem præter violentias
 usulunt, magis quæ latis; ita quæ illa Germa-
 niæ concordiam papulis alia compatere ditionum
 visperio, cum tanta moralium hæreticorum
 ut vel ipsa cogitatio partum dicitur.

Quod Herdmandus, Bavariæque Principibus lib-
 dabatur, finem in concordiam illi, huius à Do-
 minis partem, ne ditionem quæ illi concordiam
 proferantur, sed ut ipsi quoque vitam hæreticorum
 distillatam hæreticorum abstinentione saluti. Quibus
 responsum: Communitatem concordiam ex Deo
 eorum

torum tenore non esse libertatem, sed obligatio-
 nem subditorum adherendi dominorum Religio-
 ni, aut abeundi. Rex autem anno superiore per
 suas ditiones Catholicum (d) Catechismum vul-
 garat, cujus auctor fuerat Petrus Canisius Neoma-
 gensis, primus inter Germanos è Societate JESU;
 interdictis reliquis Catechismis, hæreticorum ope-
 ra corruptis ac disseminatis. Quæ opella, simul-
 que brevis methodus ad Confessarios dirigendos,
 scripta à Joanne Polanco ejusdem Societatis, duo
 illic saluberrima quasi alexipharmaca Religionis fue-
 re; sed ad arcendam ab integris membris cancræ-
 nam, non ad ulcerata restitenda, quibus nihil
 prodesse potest, nisi vigor potentie vitalis & omni-
 potentis efficacie robur.

(d) Vide Spondanum, anno 1555. num. 3.

CAPUT XIV.

Comotio Pontificis ob Comitiorum Decreta. In-
 ter eum ac Cæsarem suspiciones. Studia Caraffæ
 Cardinalis ad conjungendum cum Gallo Pontificem.
 Perturbationes Romæ coorta, Sfortianorum & Co-
 lumnesium causa; unde offensiones inter Pau-
 lum & Austriacos aucta.

1. **P**rodierant Comitiorum Decreta exeunte Se-
 ptembri: de quibus factus certior Pontifex,
 acerbissimè conquestus est cum Ferdinando
 Rege per Delfinum Nuntium, qui Romæ ineunte
 anno 1556. ad suum munus pristinum exercendum
 reversus erat. Rex verò cum sibi videretur & in
 iis concedendis, quæ Catholicis offerent, ab
 aperta necessitate omnis à se nota procul arceri (a)
 & in rebus sibi arbitrariis vel maximum Religionis
 studium à se fuisse præstitum, respondit per com-
 motioris animi sensum quàm moderatum ejus in-
 genium ferre consueverat. Id etiam fortassis ac-
 cidit, quòd jam apparerent in Paulo argumenta
 animi malè affecti in Austriacam familiam. Quod
 in causa erat, ut ejus querimonie potius acciperentur
 quasi malevolentis exprobrationes, quàm
 parentis correctiones. Quoniam autem Suavis aut
 Romanarum rerum parum conscius, aut præter-
 missis de industria iis quæ possent excusare Ponti-
 ficem, bella inter Paulum & Philippum Regem re-
 censet, omisis veris illorum principis, & quasi
 profecta à Pontificis aviditate amplificandæ tem-
 porariæ dominationis; nos lectores nostros de iis
 compendio docebimus, ac per eam sinceritatem,
 qua satis liqueat, mentis nostræ non esse verum
 obtegere aut fucare, sed in lucem proferre.

(a) *Narratio Delfini ad Caraffam.*

2. Interfuerat Paulus, jam tum virili ætate,
 Aulæ Ferdinandi Regis Catholici, magno illic &
 probitate & doctrina in pretio habitus. Scribitur,
 ægotantem Regem proposuisse piorum doctorum-
 que hominum cœtui, Liceretne sibi Neapolitanum
 regnum, consanguineis Aragonensibus ereptum,
 retinere: atque in eum cœtum Caraffam accitum,
 liberè quid sentiret protulisse, Regem scilicet ad
 restituendum obstringi; sed contrariam sententi-
 am, reliquis comprobantibus, Regem secutum.
 Quamobrem à politicis (quippe asuetis in quo-
 cunque mortalium latentem sub studii velamine
 utilitatis appetentiam credere) opinionem Caraf-
 fæ notatam fuisse quasi non à conscientia dictatam,
 sed ab odio externi in sua patria dominatus; unde
 effectum, ut post obitum Ferdinandi à Consilio
 removeretur. Ut hæc se res habuerit, cujus
 probationes auctoresque mihi non suppetunt, nec
 adeo propinquo tempore, nec tam certa instructi
 notitia, ut eam fidenter affirmare ausim: in com-
 perto est, Carolum Cæsarem, Ferdinandi nepo-

tem, & in regnis successorem, tamen Caraffam
 nominasset ad Brundisium Archiepiscopatum, sem-
 per tamen præ se tulisse plus in eum æstimationis
 quàm fiducia. Is itaque quo tempore Roma di-
 reptionem passa est, rerum fluxarum peræsus in-
 de discessit, relictis Ecclesiis Brundisina ac Teatina,
 quas possidebat, secessitque cum aliquot sociis,
 pietatis studiosis, in Venetam ditionem, postquam
 cum iisdem Romæ fundamenta jecerat Ordini, ip-
 sius causa Teatinorum nuncupato, sicut alibi à no-
 bis indicatum. Verum inde revocatus à Paulo Ter-
 tio, in Senatum adlectus est, gravissimis que curis
 Ecclesiasticis admotus; in quibus tenuem semper
 animi propensionem patefecit ad Caroli vel opera
 comprobanda vel postulata perniciosa. Hinc enu-
 trita animorum alienatione eas difficultates exper-
 tus est, quas supra narravimus, ad ineundam Nea-
 politanæ Sedis possessionem.

3. Et sane illius ad Pontificatum electio tam
 parum grata Cæsari accidit, ut Cardinali Sanctæ
 Floræ opus fuerit Joannem Franciscum Lottinum,
 qui sibi erat à secretis, Bruxellas legare ad se apud
 Cæsarem purgandum, ostenso Cardinalis conten-
 su, agrè tandem expresso, post omnem impensam
 ab eo industriam ad rem perturbandam. Quòd si
 Cæsar non existimasset, majoris esse prudentiæ,
 magisque decorum palàm dissimulare præconcep-
 tam à se aversionem, subsecutamque molestiam
 ob rem tanti ponderis peractam, quæ infecta fieri
 non poterat, forasse graviter succensuisset addi-
 ctis sibi Cardinalibus, qui illum extulerant. Hic
 alienus Cæsaris animus, qui Pontifici compertus
 erat etiam ex ipsis mandatis, à Cardinali Sanctæ
 Floræ Lottino traditis, & ad eum fortè delapsis,
 animum Pauli, prout natura fert, ulcerabat ad-
 versus Carolum, & ad eundem exasperandum ac-
 cedebant novi Cardinalis fratris filii irritamenta.

4. Rebutur is, malè se habitum à Cæsare, cum
 in Germania non modò nihil consecutus fuisset ob
 impenos militiae labores; sed etiam captus ab ipso
 vir unus ex primariæ notæ Proceribus, (b) à quo
 ingens redemptionis pretium sperabat, à quodam
 Hispano per vim ipsi fuisset ereptus: qua in re nul-
 lum nactus in Aula Cæsaris sui juris præsidium,
 damnatusque in litigio ab Albano, supremo Duce
 exercitus Cæsariani, Hispanum ad singulare certamen
 in regressu in Italiam provocarat: sed ea de
 causa Tridenti iussu Cæsaris derentus fuerat; nec
 priùs libertati redditus, quàm provocationi & cui-
 cumque juri suo cessisset. Postea verò donatus à
 Paulo III. prioratu, ut vocant, Neapolitano, ejus
 possessionem obtinere nequiverat. (c) Unde ad Gal-
 lorum partes transgressus, ut narravimus, exilium
 tamquam perduellis sustinuerat. Hæreticorum
 à Strozio, sub quo Duce militabat, non minus
 animi Hispani infensi affectiones, quàm militaris
 disciplinæ documenta. Ad hæc congererat ille,
 per tragicum quasi modum, insidias, ut idem com-
 miniscebatur, ab Hispanis paratas ad cædem tum
 patui, (d) in gradu Purpurati, tum suam in utra-
 que conditione. Addebat his quoque Farnesium
 Cardinalem, cum ipsi id temporis supra reliquos
 omnes conjunctum auctoritate, amicitia & votis:
 sive id esset, quod suspicio mixta odio credat etiam
 incredibilia; sive quòd mos sit molientis graviter
 lædere, se graviter læsum vulgare: sed vehementius
 quàm ira ex injuriis, inflammabat Caraffam
 cupiditas sublimioris fortunæ.

(b) Unum dicit Historia Norefi; multos relatio Nava-
 geri. Sed prior concordat cum Caraffæ Cardinalis narra-
 tione in libro in Galliam misso, ubi enumerat omnes inju-
 rias sibi illatas ab Hispanis, à me lecto, postquam hoc Opus
 scripsi, in tabulis questionis de illo habita sub Pio IV.

(c) *Adrianus lib. 13.*

(d) *Horum trium facit mentionem Farnesius Card. in epist. 30. Septembr. 1555. ad equitem Tiburtium ministrum suum Parisiis; & in altera eodem die ad Cardinalem Ferraria.*

5. Desperabat ille, patrum suum, rerum Ecclesiasticarum studiosum, quamvis sui sanguinis amantem, avulsurum amplum aliquem Principatum ab Ecclesiastica ditione in consanguineorum utilitatem; nec aliunde optatam amplitudinem expectabat, quam ab hostibus Hispanorum: quippe intelligens, pinguioribus pactioibus obtineri ab eo, qui quod non possidet pollicetur, donatque omnes jacturæ securus, & cum spe ingentis lucri. Gnarus itaque quam impatienti siti regni Neapolitani flagrarent Galli, non minus ut illud sibi acquirerent, quam ut Hispanis adimerent, curas omnes Caraffa conjecerat ad foedus in Hispanos ineundum: quod ubi pro voto succederet, maxima quæque consecutus erat, eò sibi chariora, tum ex propensione tum ex ambitione, quod in patria. Verùm Pontifex, tamen magis sibi placeret Henricus Rex, qui severis edictis iteratis Religionem in Gallia sustinebat, quam Cæsar, qui per illa inopportuna Comititia eam in Germania debilitare ipsi videbatur, & in illum magis quam in hunc proclivis esset & ingenio & grati animi impulsu; tamen ad arma capienda nondum satis inclinabat, haud nescius, Christi Vicarius, ubi profanis armis Christianos Principes insectetur, illic à profanis armis illatis dejecti ab auctoritate Patris ad æqualitatem partis, & sacrorum armorum, quibus divinitus instructus est, aciem obtundi. Verumtamen sibi minimè temperabat, ne in minas prorumperet, quæ eum in quem intorquentur non tam ferunt quam obarmant, veluti clypeus, quasi admonitum ut se muniat, seu veluti telum, quasi stimulatam ut præveniat. Sed quemadmodum sæpè ingentes motus à levibus casibus excitantur; ita duo privatis familiis evenere, quæ & Italiæ statum & Europæ Principes haud mediocriter perturbant.

6. Alterum ex his fuit, quod (e) Carolus Sfortia, Insubriæ, ut dicunt, Prior, Cardinalis Sanctæ Floræ Camerarii frater, cum Henrico Regi tribus suis triremibus operam navasset, transitum ad clientelam Cæsaris moliebatur, quò reliquis se fratribus conformaret, præsertim post captas Senas, cujus agro finitima erant præcipua oppida familiæ Sfortianæ: atque ea de causa recesserat à Gallia. Sed facilis ipsi ratio non suppetebat ad triremes suas recuperandas, ob suspicionem jam de illo conceptam. Studuit igitur Sfortia persuadere, & re ipsa persuasit Nicolao Alamanno, qui Regis nomine duobus navigiis præerat, ut ea Centum cellas adduceret, unde postea melius refectæ Galliam repeterent. Jamque ut in eum portum triremes pervenerunt, clam adeas recuperandas intenti cum pluribus armatis illuc venire Marius Sfortia, & Alexander, Apostolicæ Cameræ Clericus, Caroli fratres, qui ad suspicionem amovendam ibi non adfuit. Hi amicè ab Alamanno admissi, triremes per vim ademerunt, tentaruntque eas alio traducere; sed obstitit arcis Præfectus, sui muneris esse ratus, in portu Pontificio hujusmodi violentiam haud permittere. Ea de re admonitus Camerarius, celeriter Lottini opera impetravit, ut Joannes Montorii Comes, major natu frater Caraffæ Cardinalis, & cui Præfectus illius arcis parebat, illum per literas juberet duabus triremibus discessum concedere; sive ignorans, sive dissimulans vim Alamanno ductori Gallico illatam; eratque Joannes animo ut mitiore, ita proniore in Hispanos quam Cardinalis, quem ob ætatis prærogativam auctoritate

pariter tunc superabat. Expletis ab arcis Præfecto mandatis triremes illic Neapolim adductæ sunt, traditæque Bernardino Mendozæ, qui pro Albano, Cæsaris copiis in Insubria tunc imperante, illic regimen exercebat. Confestim ministri Gallici acerbissimè conquesti sunt cum Pontificio ob injuriam quam in Pontificio portu passi fuerant: is verò eâ audita, extra omnem modum commotus est, quippe qui de auctoritate sollicitus suopte ingenio, aures præterea oppletas habebat assidue quærimoniis, quæ viginti annos jactitæ per Aviam fuerant, seu ex vero seu ex invidia, in Sfortianos fratres; cum oblatraretur, eos numero complures, confisosque consanguinitati Pauli Tertii, ac postea ipsorum operæ; qua Julius indignus rat in dissidiis cum Farnesio, & lenitati indulgentis illius Pontificatus, nunquam alii legi, nisi præcipuè cupidini obtemperasse.

(e) *Vide Adrianum lib. 13.*

7. Quamobrem Paulus Quartus imperii habenas acceperat, certus frændæ Procerum invivæ licentiæ generatim, nominatim verò Sfortianorum, à quibus eò magis aversum sensim gerebat animum, quod noverat quæ sibi Camerarius opposuerat. Montorii Comes cognita patris commotione, rem ipsam palam facere ausus non est; atque interim ad avertendum à se nimum, facti speciem mutare studuit, uti mox dicemus. Quare Pontifex, gravissimis indictis poenis, Alexandro ac Mario Sfortiæ præcepit, ut extemplo triremes revocarent; idemque denunciari jussit verbis vehementioribus Camerario, quasi rei participi, fratrumque moderatori, ejus excusationibus repudiatis, causantis rem non à se, sed à fratribus gestam, navesque non amplius Sfortianorum, sed Mendozæ potestati subesse. Camerarius, ratus præferendam Pontificis iram extinctum iri injecto terroris frigore, eadem nocte cœterum Procerum Cæsari studentium domi suæ coëgit; in quo interfuit Sarienensis Marchio, Cæsaris Orator, & Comes Cincionius, Orator Philippi Regis ad obedientiam Pontifici exhibendam, Columnenses, Cæsarini, alique complures, opplentibus cubicula, scaldas, & atria minoris notæ clientibus, famulisque. Scribunt, illic fuisse qui per indignum contemptum Pontificem carperet, quique aliorum Pontificum, Proceribus infestorum, (f) calamitates minaretur. Nec defuit, qui ejus electionem tamquam non legitimam in dubium adduxerit. De his omnibus non confusus modò rumor obstrepuit Pontifici ex fama, verbisque insolenter, jactis, multò magis à temeraria turba inter nocturna illa colloquia, quam ab heris; sed ferunt, eundem fuisse distinctè edoctum à Burgenfi Cardinali, rato id sui gradus partes esse; atque idcirco illum fuisse in Hispaniam revocatum, & illic gratia excidisse,

(f) *In epist. Farnesii Card. 24. August. 1555. ad equitem Tiburtium, recensentur hæc mina à Marco Antonio Columna prolata.*

8. Interea Comes Montorii epistolam à se scriptam ad arcis Præfectum recuperavit, eique alteram substituit ambigui tenoris, & ad se purgandum accommodatam, injecto in Lottinum crimine, quod & se & arcis Præfectum decepisset. Quæ fraus, si ea tempestate Lottino diurni ærumnosque carceris causa fuit, alio tempore detecta auctori suo supplicium extremum attulit. Sed Pontifex habita Montorio fide, statim in custodiam conjici Lottinum jussit, ejusque domino gravem ac proximam ultionem minatus est. Quare Sarienensis, ut Pontificem mitigaret, admissionem ad colloquium postulavit: eaque non impetrata, Pontificis

ificias in ædes se contulit, affirmans, se de rebus gravissimis sui Principis acturum: sed aditu frustrà tentato, exclusus est. Is tamen per æstum injuriæ misso cursore de re Cæsarem monuerit, quasi in Oratore suo despectum: tamen sedatiore postmodum animo Mendozam cohortatus est, ne suum Principem laboriosis certaminibus implicaret, adeoque triremes remitteret. Sed Sfortiani, prævisa etiam irreparabili illarum jactura si redderentur, obliterant, postulantem saltem pro conditione Lottini libertatem, cessationemque omnis in ipsos molestiæ. Hinc nova indignatione correptus Pontifex, perinde quasi cum æquali secum ageretur petitis pactioibus, non autem cum supremo Principe per exhibitam sibi obedientiam, Camerarium in custodia retinendum curavit; idque à Caraffa Cardinali parum honorificè peractum est, ut qui cum Camerarium inviseret, eumque ad relaxandum extra domum animum invitalset, ad Æliam arcem deduxit, locum Caraffæ fatalem, ad dedecus longè illi gravius atque infelicis. Duo Sfortiani fratres inquisiti fuga sibi consulere. Incidit Cardinalis captivitas ad exitum Augusti Anno 1555. ac per eam opportunitatem arbitratus est Pontifex, cautum pariter sibi esse à Paulo Jordanæ Ursino, illius familiæ Principe, & sub Hispani clientela educato. Cum enim hic pupillus tunc esset, & sub Cardinalis Sanctæ Floræ avunculi tutela, is inter angustias carceris coactus est claves & arcas tesseras arcium tradere, ab Ursino possessas, in quas Pontificis custodes sibi fidos induxit.

9. Solertiore censuit Pontifex adhibendam custodiam Columnensibus, in quos non solum majore suspicione, sed graviore ferebatur iracundiâ. Etenim Camillo Columnio, qui memorato cœtui, (g) à Cardinali Sanctæ Floræ habito, intervenerat, imputabantur acerbissima verba in Paulum Romanosque Pontifices jacta, eratque is in armis strenuus, & ex animo Cæsarianus; quapropter ipse quoque in carcerem conjectus. Idem in Marco Antonio, sed frustra, tentatum, ut qui spreto antiquo interdicto discedendi, jam secesserat. Hujusmodi autem interdicti hæc fuerat origo. Ascianus ejus parens, post impetratam sibi redintegrationem à Julio Tertio, in nova crimina inciderat; quippe qui in jus vocatus à quibusdam suis creditoribus, non modò vocationis executorem malè habuerat, sed fundatus solo æquaverat quasdam aedes, quas actores Antii in ejus oppido possidebant, certosque satellites ad illos interficiendos Romam miserat: quamobrem cum acceratus à Fiscis Procuratore ad causam dicendam se nequaquam sisteret, ad ejus oppidorum privationem devenit: sed in ipsa rei confectioe Marcus Antonius ejus filius, cui cum parente veteres & nunquam satis compositæ controversiæ intercedebant, vim interposuit, eodemque tempore patrem oppidis spoliavit, ab eisque Fiscis ministros procul habitum. Quod facinus, postremis Julii mensibus toleratum, ne tot inter flammam Italiæ novum excitaretur incendium, nec in judicium adductum per brevi Marcelli Pontificatu, visum non est severo Pauli animo perferendum. Quare primò per memoratam interdictionem Marco Antonio Romæ obstricto, ac postea eâ violatâ inde profecto, monitoriæ tabulæ in parentem ac filium vulgatæ sunt. Prior absentiam excusavit, quod Neapoli detineretur tumultus causâ in Samnitibus tentati: alter respondit, oppida fuisse à se deposita penes Didacum Mendozam, qui per Cæsareum Oratorem negavit licere sibi injussu Cæsaris ea restituere: (h) interim verò Ascianus Paliano muniendo operam

dabat. Itaque ii tamquam contumaces hæreditariis ditionibus spoliati.

(g) *Aliqua ex his à Pontifice in Columnenses gestis continentur in epist. Farnesii Card. ad Momorsium Comestabilem, ult. Aug. 1555.*

(h) *Ex epist. Farnesii Card. ad Equitem Tiburtium 21. Septembr. 1555.*

10. Ascianus etiam Corneus, & Julianus Cæsarinus, Romæ egredi vetiti. Neque suspiciones cautionesque hæc steterè: sed Pontifex sex cubicularios à se dimisit, ferè omnes ex primaria Neapolitana nobilitate, quos ipse sibi delegerat specioso nomine, ut famulatu nobilium uteretur; quin etiam Mutium Tuttavillam, qui præfecti suæ custodiæ locum tenebat: imò, quod mirabilius visum, Comiti Populi, suæ sororis filio, generalem gubernationem armorum Ecclesiasticorum ademit: nec alia de causa, nisi quia eorum singuli seu familiis, seu bonorum possessione Hispano essent subjecti, & animi affectione eidem addicti crederentur.

11. Jam verò dum in arce Camerarius detinebatur, & dum Pontifex tam servidis suspicionibus irisque in Cæsarianos ætuabat, recenti adhuc ob strepente rumore moliminum, quæ nocturno illo ac seditioso conventu adversus Paulum fuerant agitata, permisit Caraffa Cardinalis è manibus opportunitatem elabi foederis cum Gallo sancienti. Itaque seu non satis habens cum Gallicis ministris Romæ rem transigere, aut ipsis non confisus, virum nobilem è suis familiaribus occultè Parisios misit; qui expositis amplificatisque offensionibus illatis, multoque magis imminentibus, ob oculos Henrico poneret necessitatem inevitabilem, quæ Pontifex compulsus erat (etiam si controversia de triremibus, in quo utriusque Principis decus involvebatur, honorificè componeretur) ut vim vi repelleret: & cum vis propria satis non esset, ad implorandam opem à Gallia, cui regno gloria defendendi Christi Vicarios, reprimendique Hispanorum violentiam, destinabatur. Vir ab eo legatus Hannibal Ruccellaius, fuit filius sororis Joannis Casæ Archiepiscopi Beneventani, quem apud Venetos Nuntium revocaverat Pontifex ad præfecturam arcanarum epistolarum; quippe virum in humanis literis præstantissimum, & non mediocriter eruditum etiam divinis. Ferunt autem, cum huic summam dignitatem in Senatu die postera declarandum Paulus destinasset, eundem à proposito resiliisse ex lectione carminum lascivorum, quæ fuerant alio tempore à Casa latine conscripta, rigidoque Pontifici ad auctoris perniciem sub vesperam sunt ostensa. Porro tum Casa, tum Ruccellaius, cum Florentia egressi fuissent, avidissimi recuperandi sibi patriam, & ipsi patriæ libertatem, idonei censebantur, ut alter calamo, alter voce eos motus in Italia cierent, qui in hujusmodi centrum concurrerent. Consulto Caraffa injunxit, sicuti diximus, Ruccellaius, ut quæ is Regi proponeret, à perseveranti de triremibus discordia minimè penderent; cum rem brevi componendam prænosceret, prout contigit. Sfortia Comes Sanctæ Floræ, Camerarii frater, & familiæ Princeps, ob operam diu præstitam Cæsari, de illo benemeritis, statim atque constructum in arce fratrem sensit, Albanum festinanter convenit, propositaque impendente familiæ suæ ruina, obtinuit ab eo mandata ad Mendozam, ut navigia Centumcellas reducerentur, ubi Alamanno sunt reddita. Ea re delinitus Pontifex, deprecante Collegio Cardinalem liberavit post vigesimo à captivitate diem, accepto prius vadimonio trecentorum scutorum millium; injunctaque ipsi multa jacturæ redituum ac dignitatis, si Roma discederet, eodem postea

in primo Senatu voce Pontificis severissime castigato. Tantum animi decrepito illi corpori suppetebat ad Principatus majestatem sustinendam, si tanto animi robori par brachii robor respondisset.

CAPUT XV.

Graves Pontificis suspiciones in Cæsarem & Hispanos; & fœdus idcirco ab eo cum Galliarum Rege compositum.

Dum animus Pontificis hoc præstito sibi obsequio ex parte leniebatur, ob novam offensionem acerbius exulceratus est, cum ipsi fuisset persuasum, venenum jussu Cæsaris parari Carassæ Cardinali à quodam Nannio Abbate, missumque Romam fuisse Cæsarem Spinam, Calabrum hominem, ad eundem necandum. Nannius coniectus in vincula, & ad quæstionem vocatus, dixit, se Neapoli missum ad Abbatem Bersignum, res Albani curantem. Jam verò per opportunitatem, qua Bersignus ad Albanum in Insubriam pecuniam attulerat; atque inde regressus Bononia iter habebat, captus ibi, ac Romam deductus est, literis omnibus, aliisque arcanis scripturis interceptis; quæ cum plerique occultis notis essent exarata, curatum est, ut in apertam formam converterentur. Et quoniam inter umbras conflantur spectra, & notæ quod sunt obscuriores, eò magis subjacent cuius absurdæ interpretationi; data est opera, ut varia ibi apparerent agitata à Cæsarianis ministris in Cardinalem, & ipsum Pontificem: multa super his summo occultoque studio acta formata, unumque iudicium, vulgo *processum* vocant, nominatim fertur in Cæsarem fuisse confectum. Quæ postea cuncta suppressa, tametsi Nannius & Spina, tamquam rei crimen confessi, fuerint morte multati. Quod proximo libro distinctius enarrabimus, ubi Carassensium tragediam exponemus.

2. Hostiles hæ fraudes credibiliores evenere Pontifici, ex eo quod ejus apud Carolum Nuntius scripserat. Auctoritatem pristinam obtinebat in Aula Cæsaris Antonius Perenottus, Episcopus Atrebatensis, Granvellani magni Cancellarii demortui filius. Inerat in eo mentis excellitas, sed non minor animi elatio: & quam illa cuiuscumque vasto rerum molimini parem ipsum reddebat, tam hæc magis idoneum ad regimen despoticum quam civile. Hic itaque ubi rescivit Cardinalem Sanctæ Floræ, & Camillum Urinum fuisse carcere inclusos, negatumque Oratori aditum ad Pontificem, conquestus apud Nuntium fuerat adversus Paulum, ejusque fratris filios, loquendi formulis contemptum minasque spirantibus, usus potius jurgio quasi in subditum, quam querimoniam tamquam cum æquali. Id literæ Nuntii deferebant: sed Aula per consuetas amplificationes adjiciebat, ex privatis literis Bruxellensibus innotescere, à Granvellano fuisse stimulatam Cæsarem ad arma inferenda Pontifici, eumque universo profano domino spoliandum; quasi numquam sibi tutum futurum esset regnum Neapolitanum, in cujus confinio tam aversi ac turbulenti animi Princeps imperaret.

3. Fidem tamen habuit Pontifex, pro senum ingenio, timidam ac suspiciosam tam atrocibus injuriis, quæ sibi obtendebantur seu per fraudem seu per arma paratæ ab infenso Cæsarianorum animo. Quamquam, si res extra mentis perturbationem spectetur, cuiam venire in cogitationem potest, Carolum, qui tunc apud se statuerat jamjam dominationi nuntium remittere, quod Octobri proximè subsecuto præstitit, seque piæ solitudini mancipare, conscientiam ac famam suam deturpare voluisse postremo facinore tam in se detestabili,

tam arduo ad perficiendum, tam facili ad detestandum? Unde complurium postea fuit opinio, ea omnia à Carassa Cardinali fuisse inventa, qui per falsas narrationes, & innumera scripta, Pontificis mentem horrendis larvis oppleverit, quò ipsum terrore impetu in perditissimæ desperationis consilia præcipitem ageret. Verumtamen rerum peritior res negant, Carassam id temporis eo auctoritatis apud patrum, eoque potentiam apud ministros fuisse progressum, ut posset arbitrato suo quibusvis factum pigmentis Pontificis oculis scenam objicere. Quare simillimum vero est, deflexâ ab eo distortum in usum suspiciosa Pauli naturâ & ætate, quæstioque undique umbris atque constipatis, falsi potius commentatoris quam impostoris illum partes egisse; ministros verò Pontificis eidem obsecundasse seu ipsos quoque deceptos (quippe non confectio totius texturæ, quæ non plenè atque undecumque perspecta, rectè dijudicari non potest) seu veritos, ne si ipsi eas suspiciones negligenter, negligentes Pontificiæ incolumitatis crederentur.

4. Pontifex igitur animo agitato, (a) accessit ad se complures ex Purpuratis & Oratoribus, quos à partium affectione remotiores existimabat, & inter eos Anglicanum, Lusitanum, & Venetum. Coram ipsis conquestus, injurias sibi à Cæsarianis illatas; purgatisque iis, quæ à se gesta fuerant, suscipiendæ à se vindictæ necessitatem ostendit. Mox, sicut aliqui rerum illarum scriptores tradunt, ad arcanum colloquium adduxit Avanzonum Gallicum Oratorem, cui plurimum fidebat, & Farnesium Cardinalem, summâ tunc apud ipsum & apud Gallos auctoritate; & cum iis quosdam ex sibi maximè intimis accivit, præsertim verò Sylvestrum Aldobrandinum, celebrem Jurisconsultum, & Clementis VIII. parentem, qui erat ex Florentinis exulibus, adeoque cupidissimus earum turbatorum, quæ se suamque patriam libertati restituere possent; & præter eos Paulum Consiliarium, unum ex tribus, qui simul cum Paulo Ordinem Clericorum Regularium instituerat, & quem postea idem Paulus Pontificio cubiculo præfecerat. Illic enarravit sævissimas machinas in se ac fratris filios extractas; produxit literas Nuntii, & quasdam partes ex judiciariis actis: suam conditionem diluit, quòd cum à Deo Christianorum parens fuisset constitutus, cerneret sua viscera adversum se conspirantia, cogereturque adversus sua viscera se ferro munire, non tam ad incolumitatem vitæ suæ, quam communi tranquillitati libenter immolasset, quam ad custodiam illius dignitatis, cujus non dominus, sed custos erat: ostenditque, suam spem in Christianissimi Regis potentia ac studio maximè niti. Dicunt, ab Oratore, prout in ejusmodi eventibus fieri solet, oblata Paulo fuisse regnum, Regem, cunctosque regios liberos, ad sanctissimum ipsius caput, Apostolicumque principatum tuendum; dein verò indicasse Pontificem, sperare se visurum brevi alterum è regniis liberis in regno Neapolitano, alterum in Mediolanensi principatu dominantem: tum eos, qui accessit fuerant, dimissos.

(a) *Literæ Farnesii Cardinalis ad equitem Tiburtium, 9. Octobris 1555.*

5. Addunt, à Carassa Cardinali, moræ omnis impatiens, eosdem in propinqua cubiculo Magistri Cerimoniarum adductos fuisse; digestisque ibi ruditer conditionibus, injunctum Casæ, ut assiduum esset Avanzono, cui jam regia mens erat magna ex parte comperta, ad concinnanda scripturarum capita; quibus 13. Octobr. confectis, subscripsit Pontifex, ac vicissim Orator Regis nomine, cui ad ea rata habenda quinquaginta dierum spatium

spatium concessum est; & ob Carassæ Cardinalis festinationem missa in Galliam fuisse, antequam à Ruccellaio responsa sibi redderentur. Hæc rerum capita aliqua postmodum ex parte mutata, cum denuò disertis Henrici mandatis rata sunt habita. Quare nos, ut narrationem perstringamus, quæ Operi nostro necessaria quidem est, sed incidens, minimeque ex præcipuis, rei summam in pauca colligemus, eâ forma quæ postremo firmata est.

6. Ut Rex obligaretur ad Pontificem pro virili defendendum à quocumque vim inferente; nec eidem liceret copias, quas ad id misisset, revocare, nisi Galliarum regnum hostis invaderet: atque ad hoc se obstringebat ex sua bonitate ac pietate, per promissionem à quavis mutua conventionione minime pendentem.

Ut inter Pontificem ac Regem fœdus intercederet, tam ad vim propulsandam quam inferendam in Italia universa, præterquam in ditione Subalpina (ne societatem iniret Pontifex adversus Sabaudum) magna pecuniæ vi Venetiis deposita, statutaque in iisdem capitibus collatione tum pecuniæ tum militiæ utrique parti imposita.

Ut acquisito regno Neapolitano, Pontifex in ejus possessionem jure beneficiario immitteret unum ex regniis filiis, qui Delphinus non esset, ibique perpetuo degeret; Idque cum ingenti census annui accessione, cum amplo confinio laxamento, neque cum minori amplificatione sacre jurisdictionis pro Sede Apostolica; & cum attributis etiam Carassensium familiæ principatibus.

Ut occupatus pariter Mediolanensis Principatus, uni ex minoribus Regis filiis traderetur, ad ibi similiter degendum obstricto.

Ut dum adhuc Regis filii minores essent, Pontifex acquisitis ditionibus moderatores destinaret.

Ut Octavio ductore, Florentiæ Duci arma inferrentur ad urbes Etruriæ in libertatem vindicandas.

Ut esset in arbitrato Pontificis, aut illic aut in regno Neapolitano bellum inchoare; sed nullâ ratione in Insubria, ne adigerentur fœderati alias militum copias conscribere ad Romam tuendam.

Ut utrique partium vetitum esset sancire cum adversariis concordiam, absque alterius consensu.

Ut Venetiis locus daretur ad accedendum fœderi; quidquid in Sicilia acquireretur ipsis attributo, & etiam Ferrariæ Duci, cum auctoritate Ducis supremi, aliisque oppidorum ac proventuum emolumentis.

7. Dum hæc tractabantur Romæ, Ruccellaus in Gallia rem agebat; ubi sententiis variatum. Momorantius Comestabilis, & Turnonius Cardinalis Henricum dehortabantur, ne fabricam extrueret supra labentem minimeque suffultum parietem, ejusmodi erat Pontifex octogenarius, cui nullus ex magnis Italis Principibus adhærebat. Satius fore ad regni quietem, si stabilirentur induciæ cum Cæsare, quas tunc Regina vehementer urgebat. Sed præpotuit contraria Guisii Ducis sententia, quippe conformis Regis animo, æmulatione inflammato erga victorias Caroli, Hispaniarumque amplitudinem. Quocirca Romam misit Lotharingum Cardinalem, memorati Ducis fratrem, simulque Turnonensem coegit eò sese conferre, utpote antiquissimum, maximeque de recentioribus Italiæ rebus edoctum. Uterque verò pactiones Regis nomine signarunt 15. Decembr. anno 1555. quibus pariter Pontifex subscripsit. Sed quò rei nucleus Aulam lateret, quando ejus obtutibus assidue tractationis cortex subtrahi nequiverat, curatum est, ut Lotharingus discederet, quasi pertæsus quòd nihil coniceretur, navaturus in reditu operam ad inducendum Ferrariæ Ducem ac Senatum Venetum in idem fœdus.

Hist. Concil. Trid. Pars II.

In quo falsus est Suavis, dum existimat Lotharingam ante pactionem Romæ profectum: sed ejus falsitatem excuso, cum ea pactio adeò fuerit occultata, ut ne Farnesio quidem suboluerit, tametsi (b) extra modum sagaci, penitusque intento ad ea negotia investigandi, & ut clientibus, perinde notiis locupleti.

(b) *Colligitur ex duabus literis à Farnesio Card. scriptis ad Octavium Ducem, alteris 14. Dec. 1555. adeoque pridie quam fœdus firmaretur; alteris Rosolo postridie discessus Lotharingi; & ex aliis scriptis ad equitem Tiburtium, 28. Nov. 1555. paulò post accessum Lotharingi.*

8. Verumtamen, (c) quamquam ille tantum amicitia atque auctoritatis obtineret prius in animo Pauli, ut ipso nominante Casa scribendis secretioribus Pontificis literis admotus fuerint, Saulius ad ærarii præfecturam, ambo per Pontificias literas accersiti, aliique complures ad præcipua munera selecti, oblataque pariter eidem esset summa rerum administratio; hæc tamen favoris aura (pro eo ac usu venit apud Pontifices erga Purpuratos extraneos ac præpotentes) quò plenior, eò brevior fuit; diffusa partim ab Aulæ invidentia, in fertili solo senilis animi Pontificis suspiciones criminationesque profeminantis; partim ab æmulatione Carassæ Cardinalis, qui censebat subtractum juri quod sibi consanguinitas ac solertia vindicarent, quidquid potestatis concederetur alteri, qui sibi & munere, & gradu minime subjiceretur; partim etiam à Gallorum suspicione, quibus exploratum erat, (d) agitari assidue à Cæsarianis reconciliationem cum Farnesio per aliquam de Placentia pactionem; adeoque videbatur ipsis intutum, plantas serere in eo fundo, cujus recuperandi facultas penes adversarios foret; præsertim cum animadverteretur, Farnesios haud ex animo, sed quasi necessitate compulsos consensisse expeditioni, quæ per eas pactiones inter Pontificem Regemque Octavio Duci committebatur; quæque reipsa erat, ut hic (e) Gallico suoque milite instructus, supeditatoque clam subsidio à propinquis oppidis Ecclesiasticis, per Castrensem ditionem in Senensem impressionem faceret, ad illius intermortuas Republicæ reliquias revocandas in vitam, & Hispanos Florentinosque inde depellendos, dum Pontifex, antequam in apertam inimicitiam prodiret (prius enim volebat apud ministros Principum rem necessitate cohonestare, intentis in se conspirationibus patefactis) sed solo nomine suspitionis ac securitatis, armatas copias sub Ducis Urbinatum imperio destinabat in suo confinio, Neapolitanum regnum spectante, quibus Proregis suppetias Senensibus impediret. Quæ in re videbatur fortasse Farnesio in prima sibi acie dimicandum, exponentibus seipos suasque ditiones finitimorum irritatorumque hostium aggressionibus, & absque iis armorum nervis, qui satis essent ad invadendam prosperè tam validam monarchiam, quâ parte & possessione & munitione pollebat. Quare Octavius & Cardinalis sæpius hanc ægrimoniam Pontifici significarant, ipsum ab expeditione dehortati; adeoque cum se parum proclives ostenderent, parum etiam benevolentia fideique sunt affecti. Huc accessit, quod ii Pontificis administri, qui in Farnesii Cardinalis gratiam munera obtinuerant, ac potissimum Casa, quò fortunâ tunc sibi favente omnem noxiam clientelæ erga alios umbram dispellerent, & verbis & operâ apud Paulum & Carassam Cardinalem studiosam quamdam ostentationem Farnesio contrariam præ se ferebant. Hinc factum est, (f) ut non modò celaretur Farnesio de Ruccellaus missionem, sed eidem aperta remissa benevolentia indicia exhiberentur; & quamquam ipsi postea ut-

cumque passo primam personam in ea scena non agere; honorificus locus concederetur, adeoque grati ac benevolentis animi reverentia redderetur à Casa; tamen in extimo colore perstitit, negotiorum intima nequaquam subiit; quorum penetralia à Principibus aperiri non solent, nisi vel cui necessitas cogit, vel in ea conditione jacenti, ut possit quamcumque miseriam ab illorum ira timere, vel quamcumque prosperitatem ab illorum gratia sperare.

(c) *Epistola Farnesii Card. ad equitem Tiburtium, 17. Junii an. 1555.*

(d) *Ex variis epistolis Farnesii Card. ad Octavium Ducem, præsertim ex quadam 14. Dec. 1555. & ex altera ad equitem Tiburtium, initio Jan. 1556.*

(e) *Litera Farnesii Card. ad Tiburtium, 30. Septembr. 1555. & initio Jan. 1556.*

(f) *Litera Farnesii Card. ad Tiburtium, initio anni 1556.*

CAPUT XVI.

Custodiæ militum à Pontifice statutæ. Purpuratorum creatio. Cuncta regna à Carolo V. transmissa filio. Inducia à Cæsare ac Philippo Rege cum Gallia Rege compositæ. Pontificis ob eam rem querimonie. Legationes Carassæ Cardinalis in Galliam, & Rebiba in Belgium, & quibuscumque mandatis.

1. **P**ostremam abeundi veniam Lotharingus petierat à Pontifice; qui voluit, ut ibi (a) adessent Carassa Cardinalis, & Dux Montorii, dicens, Eos à se tamquam in Regis famulatum ipsi tradi, digesto inter illos denuò magno moliminum apparatu, quibus vere novo & in Etruria & in regno Neapolitano Hispanos aggredierentur; cum literæ à Rege supervenerunt, hæc nuntiantes; Cum ageretur inter Reges Cæsareosque administratos de commutandis captivis, Cæsareos à Regis petiisse, an in ipsis esset facultas ad inducias faciendas; qua de re edoctum Regem respondisse, Eas posse ab illis confici, sed cum pactionibus prius à se propositis, & à nobis recensitis: has verbò esse, Ne de conditionibus sermo fieret, sed utraque pars in præsentis rerum statu persisteret. Non licuisse Regi id negare quod alias obtulerat, quodque sibi adeò profuturum esset, quippe tranquillitati publicæ minimè adversanti: sed ex altera parte se haud existimare, ab adversariis exceptum iri id quod tunc recusaverant, & tam gravi sibi incommodo futurum esset. Lotharingus variè locutus est quid ipse de rei eventu sentiret: profectio tamen haud retardatâ, literas Turnonio reliquit, communicandas Pontifici; qui auditâ earum sententiâ, rem haud magni faciens respondit, Placere sibi quod ageretur, magisque placiturum, si armorum cessatio stabiliretur; videri tamen id sibi optandum potius quam sperandum, dum altera partium iterum proponebat quod altera jam recusaverat. Sed eventus eos docuit, quantæ sit imprudentiæ in maximis negotiis, minus probabile cum minimè futuro confundere.

(a) *Litera Farnesii Card. ad Octavium Ducem Rosulo, ubi exceperat hospitio Lotharingum, 11. Jan. 1556.*

2. Lotharingo parum difficile fuit in itinere; Ferrariensem Ducem, gloriæ & incrementi cupidum, & alienum ab Hispanis, in fœdus trahere. At Senatus Venetus per sensus moderatores simul ac prudentiores repugnavit, Italicæ pacis, propriæque salutis amantior, nec rarus similem vero expeditionis successum. Interea Pontifex; ut rubiginem è suis armis eraderet, ac securior degeret, imperavit duodecim Romæ regionibus

descriptionem & armilustrium generale civium ad militiam idoneorum, qui ad sancti Petri forum numero octo millia convenere tertio Novembris, Octavo Decembris, post rem Divinam in sacello Pontificio solemniter habitam (quippe die Dominico Adventus) centum nobiles Romanos in equestri ordine constituit ad sui custodiam, quorum singulis in Vaticano domicilia distribuit: sed gnarus, haud minùs validæ custodiæ Principi Senatores esse quàm milites, post alteram pactionem confirmationem septem Purpuratos, (b) plerosque sibi fidos, creavit. Hi fuerunt, unus è suis regularibus Joannes Bernardinus Scotus, (c) destinatus prius à Pontifice in ejusdem diei Senatu Archiepiscopus Tranensis; unus è suis familiaribus, Scipio Rebiba, Episcopus Mutulanus, & Roma gubernator; unus è suis consanguineis, Diomedes Carassa, Episcopus Arianensis. Duo priores confestim virtutis luce detrimentum ex obscuritate natalium, & penè nomen, in Aulæ plausu superarunt. Tertius eodem virtutis adjumento à se longè habuit odium, Romæ commune, in Caraffenis Paulo vivente, immunisque fuit à contumeliis communibus reliquorum Caraffenium, Paulo demortuo. Cum his sociavit egregium Jurisperitum Romanum, Joannem Antonium Capuccium, Rotæ Duodecemvirum, ejusque collegam Gallum Joannem Suavium Reomanum, prius in eodem Senatu ad Prirapicensem Sedem electum, quæ obitu Claudii à Guisca, sæpius à nobis in actionibus Synodi laudati, vacaverat; & Hispanum, hoc est, Joannem Siliceum, qui ex humillimo genere, virtute animi ac probitate ad munus Philippi Regis erudiendi, & ad Toletanum Archiepiscopatum se sustulerat. Germanicam denique nationem cohonestavit in Joanne Groppero Colonienfi Decano, de quo mentionem habuimus in Commitiis Ratisponensibus; firmum sane Fidei propugnaculum, tamen valdè concussum, non minùs ab incusationibus domesticorum, quàm ab aggressionibus inimicorum; qui eam Purpuratorum aggressione illustravit, & antea, quia ejus meritis à Pontifice destinata, & postea, quia ab ipso ob modestiam recusata: sed posterior laus celebriorem quàm prior ipsum reddidit, quia inter homines singularior, quamvis fortasse reverà non major, quia non conducibilior hominibus. Nihil memoriæ proditum reperio de antegressis contentionibus inter Pontificem & Vaticanos Patres super hac Purpuratorum electione, quæ describuntur à Suavi: qui tamen electorum Patrum merita inficiari non est ausus. Quin potius dum in Senatus Actis conspicer eam electionem unanimi Collegii consensu habitam, quod aliis Pontificibus, majori & potentia & aliorum erga se benevolentia quàm Paulus pollentibus, non successerat, magna mihi suppet ratio, ut eas pure fabellas, à quibusdam nugivendis compactas, qui arcanatum inventionem turbarum sibi victum queritant, stipendia cauponantes exterorum curiositati seu credulæ seu malignæ. Enimverò Pontifex tam rectè processit in ea Cardinalium electione, ut præservidæ preces Henrici Regis, unici tunc præsidii & sibi & suis, qui omnem pariter adhibere conatum, ipsum adducere non valuerint ad S. Populi Episcopum unâ promovendum.

(b) *18. Dec. ut in Actis Consistor. non autem 20. ut alii scribunt.*

(c) *Sic vocabatur, ut constat ex ejus sepulchro in Basilica S. Petri, & ex libro ejusdem professionis.*

3. Vera sunt tamen quæ Suavis enarrare pergit (d) de perturbatione Pontificis ob inopinatos Galliarum nuntios. Adjecerat ille animum penitus ad

ad parandam militiam; & Kalendis Januariis an. 1556. in sacello per solemnes cæremonias (e) summum Ecclesiasticæ militiæ imperatorem creaverat Montorii Comitem; à quo ad eam usque diem abstinerat, quia propenso in Hispanos animo is sibi videbatur, adeo ut necesse fuerit Cardinali fratri se animi fideique vadem patruo dare. Paulò etiam post, duce Antonio Carassa, ipsius pariter fratris filio; sed collatâ operâ Alcanii Cornei, occupatum fuit oppidum Montis belli, cum aliis pagis, vetus dominium Comitum Guidiorum, in Flaminia, quibus ob delictum exutus à Pontifice fuerat Joannes Franciscus eorum Dominus, & in eodem Purpuratorum cœtu ea familia perpetuò privata; atque idem Antonius (f) jure beneficiario donatus. Rediere quoque per eos dies è Gallia fœderis capita ab ipso Rege subscripta 18. Jan. Cum autem ad eam Aulam missus à Pontifice fuisset Antonius Sanseverinus Summanus Dux, vir ut Hispanis infensissimus, itidem in destinatum expeditionem acriter inflammatus, Ferrariensi Principi diploma supremæ armorum præfecturæ detulerat.

(d) *Quæ evenere in dissidiis inter Paulum & Hispanos ubi non assertur à nobis peculiare testimonium, habentur aut ex Adriano lib. 13. & seqq. ex narratione Navageri, aut distinctus ex Historia manuscripta Noreffi.*

(e) *Describuntur in Diario Magistri Cerimoniarum, eodem die.*

(f) *27. Junii anno 1556. in Actis Consistor.*

4. Et jam undique Pontificia familia martialem ardorem spirabat, cum epistola Sebastiani Gualteri, Nuntii in Gallia, Sanctacrucio suffecti, frigida planè vim habuit, quæ ardorem illum universum in vanum tristemque fumum dissolvit. Tamen Cæsar recusaverat anno superiore quæ proposuerat Henricus; tamen rerum variatio ad varianda tunc consilia ipsum impulit. Hinc enim possessionis suæ conditiones ille meliores fecerat Senarum deditione, ac depulsione Gallorum ex magna Corsicæ parte: hinc ingens, & nondum bene confirmata Britannia adeptio, veluti fructus quidam erat, quem educari oportebat placidâ quietis aurâ, & absque ventis è confinio persflantibus. Prospiciebantur aversa Pontificis consilia, quæ non aliunde nisi è Gallia nervis vim trahere ad rem perficiendam poterant. Carolus & bonis mortalis vitæ satur, & de immortalis sollicitus, translulerat in filium, idcirco accitum ab Anglia, die 25. Octobr. Belgicam ditionem & die 17. Januarii cuncta reliqua regna, ditionesque hæreditarias: & jam illic præstò erat, ut Imperium similiter fratri traderet in futuris Comitibus, in religiosum Hispaniæ angulum se recepturus: quod & proximo Augusto re præstitit, ut relicta in homines dominatione, Divinæ servituti se unice manciparet. Quare conducibile filio existimabat, si is tam vasti oneris novitatem viribus integris juveniliū humerorum suffulcire posset, tam potentis adversarii bello minimè distractis. Quapropter re ante speciem & salute ante rumorem positâ, pactis à Gallo propositis assensus est. Et ipse tamquam Cæsar, Philippus tamquam ditionum hæreditariarum Princeps, tertio Februarii convenere cum Rege Gallia de quinquenniali armorum cessatione, ne commemorato quidem Pontifice adversus id (g) quod Lotharingus, ubi ea forte stabiliretur, antea prædixerat) quippe qui nec alterius amicus, neque dum cum altero palàm fœderatus.

(g) *Constat ex dictis literis Cardinalis ad Octavium Ducem, Rosulo.*

5. Primas de his confectis induciis literas Romam scripsit Nuntius, nullâ ab ipso Rege ejusve ministris factâ illarum mentione Pontifici. Is & *Histor. Concil. Trid. Pars II.*

confanguinei, à præcelso suorum consiliorum fastigio se deturbatos intelligentes, relictosque inermem prædam tam valido, tamque irritato adversario, attonitis ægrisque animis hæserunt. Primum ipsis consilium fuit, ad Summanum Ducem illic scribere, ut si fœdus nondum esset irrevocabile, pro virili illud obturbandum curaret. Epistola Carassæ Cardinalis nomine à Casa dictata est, per eloquentiam & hæri anxietudini, & scriptoris præstantiæ, imò & affectui parem, quam Regi recitaret Summanus: sicuti ille præstitit, conspicatus ejus faciem rubore identidem suffusam. Tantus est rationis naviter expressæ vel in supremos Principes dominatus. Ibi quasi desperantis, adeoque liberiori modo exprobrabatur Henrico fides violata, quæ cunctos Italos edoctura esset, quantum valeret promissa Gallorum, & ipsam Italiam absoluto Hispanorum arbitrati relicta. Dixisse non semel Pontificem Cardinali, ipsum ad fœdus concitanti: *Ubi statuerò in offensionem Cæsarianorum incurvere, quid isti tui Galli acturi erunt? Cave ne me postea deserant, cum eorum ope indigero.* A Cardinali fuisse patruum deceptum, ac precipitem actum, quò ille fallaci spe minimè crediderit, pactiones, quibus Rex Gallia subscripserat, quoddam arundineum fulcrum futurum, subito confringendum. Regem satis excusari non posse, quò semper dixisset Pontifex, à se pacem optari; cum omnino in comperto esset, non aliam ex ejus ore vocem egredi potuisse; neque pariter, quò conditiones jam usque ab anno superiori à Rege fuissent oblata: iis siquidem à Cæsare tunc rejectis, novisque cum Pontifice initis à Rege pactionibus, alius rerum status evaserat. Cum autem cognosceretur, rationum vim tunc fortius imprimi, cum ad utilitatis cutem exacuuntur, fuit in epistola propositum, etiàm spectatâ utilitatis mensurâ, constare, illas inducias eò minus Regi convenientes, quò magis ipsi in rem suam facere videbantur: satis esse perspecta Cæsari ea speciosa Regis commoda; & tamen iis conditionibus consensisse cum tam gravi existimationis suæ detrimento, proculdubio non aliunde motum, quàm ab agnita suarum virium tenuitate, & alienarum magnitudine, unde graviore prospiciebat in bello jacturas. Quo pacto igitur obstiturum illum fuisse aggressionibus non Regis modò, sed Pontificis, multorumque Italicorum Principum, qui ad tutamen gloriæ vindicandæ in libertatem communis patriæ conspirassent? Per eam quinque annorum quietem Hispanos afflictas vires reparatos, seque in Angliæ possessione confirmatos: ab ipsis jugum impostum iri universæ Italiæ, ubi interea oppressos Principes vita, potentia & virtus animi deficeret: tandem ferociore erupturos ad ulciscenda illata à Gallis vulnera, eorumque sanguine acceptam ignominiam detergendam.

6. Sed hebetes evaserunt aculei, postquam induciæ confectæ fuerant; de quibus postea Romam perscripserunt, quamvis serò, Regis ministri, adjectis excusationibus, quas Pontifici jam præviderant, & per memoratam epistolam rejecerant. Auditum prætereà est, impensam ad id operam à Legato Polo, qui pristina secutus mandata, sibi à Julio tradita, nec umquam revocata, existimavit se rem acturum non solum in Christianæ Reipublicæ emolumentum, sed suo Principi gratam, Mariâ Reginâ ad id promovendum impulsâ, suæque operæ efficaciam collatâ. Paulus itaque in eam sententiam venit, ut duos Legatos mitteret, (b) Rebibam Cardinalem, & sibi ex diuturno famulatu fidum, & Carolo ac Philippo patriâ subjectum, ad hos duos Principes; Carassam verò, quò magis ardui intimique negotii moles niti opus erat, ad Henricum. Prima

ac publica demandata ipsis cura erat, ut temporarias inducias in pacem perpetuam converterent; quod ubi evenisset, Pontifex & meritum & benevolentiam apud utrumque sibi comparasset, & ab utroque, ut mos est, vel saltem ab altero absque dubio in ea pacificatione tanquam amicus comprehensus fuisset, gloriam simul ac securitatem consecutus. Ubi autem id minus contingeret, altera Caraffæ occultissima injuncta mandata, ut ipse vocis præsentiaque vigore, iisque adjumentis, quæ sibi potuisset in Aula comparare, studeret Regem ad observandum initum cum Pontifice foedus, induciasque abrumpendas protrahere; cum videretur Paulo id ob rationes jam adductas ab æquitate postulari. Quocirca duo Romæ habitus sunt commentarii litterarum, qui Pontificis jussu ad Legatum à fratre dabantur; alter ordinarius, & in Tabulario Pontificio servandus, literas continebat de primis publicisque mandatis; alter arcanus, & memoriæ minimè prodendus, ubi secundi generis occulta jussa clauderentur. Quod postea in causa fuit, ut opponeretur Caraffæ, quod is injussu Pontificis Regem ad bellum incitasset. Id verò unum est inter onera ministerii, ingentia atque abdita molientis, quod interdum, ut quis suo Principi fidelissimus sit, oportet adire periculum, unde aliâ ætate infidelis fuisse credatur.

(h) *Declarati sunt 10. Aprilis anno 1556. & crucem accipere discessuri 11. Maji, ut in Actis Consistorialibus.*

CAPUT XVII.

Mandata Rebibæ Legato tradita de Concilio, ac de pace. Palianum à Pontifice munitum; quod Albanum displicet. Literæ Hispanorum interceptæ. Suspicionem in Ascanium Corneum. Ejus fuga, ejusdemque fratris Cardinalis captivitas. Denuntiatio habita in Senatu à Fiscis Procuratore in Cæsarem ac Philippum Regem. Discessus Oratoris Cæsarei. Alia inter Pontificem & Albanum agitata.

Mandata Rebibæ tradita ingens Religionis studium præ se gerebant, sed imperiosius quam mite, adeoque tempori minus accommodatum, minusque conveniens conditioni Pontificis, in quo non admodum emicabat is animus, rebus mortalibus omnino liber, qui necessarius est ad summos Principes deterrendos collatâ divinitus potestate. Verum ut in hoc Pauli Quarti causam haud sustineo, ita neque Suavis calumnias sine stomacho legere; perinde quasi Pontifex ageret de reformanda disciplina, habendaque Synodo, per fictionem & technas, sed cum animo ab opere prorsus alieno: quo nihil magis repugnans dici posset ingenio Pauli, ejusque perpetuæ agendi rationi, quæ hujusmodi desideria ac proposita omnino spirabat. Significabatur itaque in jussionibus Rebibæ traditis, (a) Cum cerneret Paulus gravissima Religionis Christianæ detrimenta, existimare, non aliâ ope ea posse reparari, nisi Oecumenicâ Synodo, cui Pontifex interesset. Et quoniam ætas decrepita ipsum longius progredi non sinebat, eam à se destinari in Lateranensi Ecclesia, quam universus Christianus Orbis plurimum venerabatur, & tot celeberrima Concilia nobilitarant. Romam, urbis amplitudine, cæli clementiâ, annonæ copiâ, hospitalitate civium gratum cunctis eò confluentibus domicilium futuram. In hac Synodo Ecclesiasticos simul ac laicos esse primo loco reformandos; correctâ in illis morum corruptelâ, his verò vetitis, ne adversus Divina præcepta sacris se rebus immisceant. Quandoque viros in summa dignitate constitutos, & qui se Christianos appellabant, petiti-

se à Pontifice per immoderatum ardorem, hominesque ad id legatos, res adeò deformes, ut ne audire quidem eas posset, nedum concedere.

(a) *Hæc mandata sunt apud Burghefos.*

2. Huic inter alia incommoda prospiciendum à Concilio, debitis Ecclesiæ & honoribus & juribus restitutis. Pontificem in eo proposito adeò defixum hæere, ut nihil inde eum removeere potuisset; atque ea præsertim de causa legationem illam esse institutam, quâ Rebiba cohortaretur duos maximos Principes, parentem ac filium, ad tantum opus movendum. Sed quia Concilium indigebat viris animo sincero, & ab affectionibus immuni, & affectio Principum in subditorum etiam animo solet permanere, propterea opus esse, ut inter Reges perpetua sinceraque pax firmaretur; aliter enim, persistente in ipsis utilitatum finiumque dissidio, frustra seu proponerentur seu decernerentur in Synodo ea quæ & conducibilia & accepta alteri partium, ab altera, tanquam sibi & noxia & molesta, recusarentur. Par'igitur esse ut Principes inter se reconciliarentur, sempiternas rationes temporariis anteferentes; animoque advertentes, si gravis supplicii reus est qui unum hominem interficit, quanto majus supplicium erunt subituri, qui tot fragibus cladibusque regnorum causam præbuerint. Nec satis esse Principi, si dicat, pro hâ causâ rationem stare. In primis hanc rationem in Principum litibus implicatis semper dubiam videri præterea, proprii juris aliquid humani generis bono ac Dei obsequio concedendum; neque committendum, ut in virtute vincamur ab iis Ethnicis, qui ob tenuem solum honestatis naturalis lucem cum capitalibus ipsorum inimicis pacem inierunt, & in apertum exitium pro incolumitate Reipublicæ se conjecerunt. Deberi Deo persolveri hoc grati animi obsequium ab iis, quibus honorum dignitatumque opulentiam ipse profudit; Pontificem verò eò in majorem spem erigi, quod oblatum sibi fuerat publicè à Christianissimo Rège per Lotharingum Cardinalem in Senatu, se controversas omnes in ipso Pontifice tanquam in supremo Judice repositurum. Quapropter à se ad Henricum miti Cardinalem, sui fratris filium, bonum illud promoturum, quicum à Rebiba assidua rerum communicatio habenda esset. Barbarorum potentiam, periculumque imponendi ipsorum juro cunctorum fidelium cervices, eo usque fuisse progressa, ut animo non solum Christiano, sed etiam humano indignum esset, nec à Pontifice pro suo munere tolerandum, quod fideles inter se bellum gererent. Proinde in eum, qui paci conficiendæ resisteret, suas à se, nullius potentiam formidante, pœnas inflicti iri & quæ ad sacram & quæ ad profanam potestatem spectarent, ut qui paratus erat tam honesta de causa alacriter mortem adire. Præservido hujusce rei studio se moveri ad avellendum à se Rebibam, jamdiu sibi familiarem, & supra reliquos suæ mentis participem, satis gnaro, negotium ab illo eximiâ charitate ac prudentia transigendum. Sperare Pontificem, exceptum iri Legatum omni cultu & observantiâ ab iis, qui tametsi supremi Principes essent, erant tamen ejus filii, cujus ille personam gerebat. Uteretur is eâ, quam nos Christus docuit, salutatione: *Pax huic domui.* Cui voci, amorem spiranti, si animadverteret minus faustè responderi, nec eos, quibus salus nuntiabatur, illâ se dignos ostendere, nec ipsius verba auscultare, extemplò discederet, & ad Pontificem rediret, excusso in testimonium e pedibus pulvere. Etenim qualescumque alii futuri essent (bonos certè à Pontifice sperari) ipsum quidem apud se

statuisse ita se gerere, ut eundem postea neutiquam pœneret.

3. Eadem ferè publica mandata proportione Caraffæ tradita. Sed is non tam celeriter, ut optabat, se in viam dedit; quoniam voluit secum adducere Petrum Strozziûm, sub quo, sicuti diximus, militaverat, Regina sobrinum, & quam in Aula Gallicâ pollentem gratiâ, tam Hispano nomini infensum, adeoque prævalidum ad id quod intendebatur. Hic autem Strozzius hebdomadas aliquot insumpserat muniendis, quoad per subitas molitiones potuit, locis maritimis, Centumcellis & Antio: præsertim verò in formanda Paliani arce; quod oppidum, Columnensibus prius vi ereptum, postea percussis anathemate, ejusque dominio, (b) habitis prius solemnibus Judicii ritibus in Senatu, perpetuum privatis, in alio Purpuratorum conventu (c) jure beneficiario traditum est Comiti Montorii; ejusque posteris maribus, fucatâ hujus actionis specie, fœdâ in ejusmodi Pontifice, necessitatis colore; ut videlicet Ecclesiæ bona ab eo conservarentur, qui posset & viribus & fide in Ecclesiæ obsequio ea retinere. Jussit itaque Pontifex firmam arcem Paliani extrui, specie quidem ut tutus esset ab aggressio-nibus Columnensium, sed reverâ, ut adversus regnum Neapolitanum confinii frontem armaret. Hinc anxius Albanus, ad suam administrationem reversus post inducias cum Gallo, in arma fortasse prorupisset ad opus impediendum, ni se veteranâ militia atque pecuniâ enervem sensisset. Non tamen prætermisit omni studio ac celeritate, & militem per externas suppetias, & pecuniam per imposita intus vectigalia comparare. Undè constitit, nisi fortuna, semper Caroli custos, in his rerum conditionibus retinisset per inducias contrarium in petum coaliti in Italia fœderis, verisimiliter subversum iri quidquid ab ipso & deinde à Philippo filio ibi possidebatur.

(b) 4. *Maji anno 1555. ut in Actis Consistor.*

(c) 10. *Maji.*

4. Sed ex altera parte Pontifex nihilo melius Albano in reliquis instructior erat, majorique quam ille ductorum penuriâ laborabat, cum Cardinalis ac Strozzius abessent. Undique tamen, quantum poterat, confinia muniebat, adhibita eorum dum operâ, quibus aut ipse fideret, aut minus diffideret; & inter ceteros Velitrarum, multorumque circa locorum custodiam demandat Ascanio Corneo, tanquam supremo equitum Magistro: qui tametsi ab initio suspectus illi fuerat ob præstitam diutius operam Cæsari, & ob incautas exostulationes, quibus ille publicè querebatur, molestias à Fisco Apostolico illatas bonis sibi à Pontifice avunculo concessis; tamen ob postremas in Ænilia expeditiones in gratiam amicitiamque Pauli redierat. Dum se Pontifex ad bellum parabat, pacis desiderium præ se gerebat; quod forsân re ipsi inerat, cum frige factus senectutis sanguis præsentibus inquieti Cardinalis ardoribus neutiquam inflammabatur. Quare undecimo Julii, conquestus in Senatu (d) de jam paratis ab Albano molestiis per arma palam mota ad patrocinium Columnensium, quibus anathema inflicti fuerat, ex consilio precibusque Collegii induxit Oratores Principum, eisque affirmavit, prompto se animo esse ad Cardinales designandos, qui agerent de ineunda ratione pacis vivendi.

(d) *In Actis Consistorialibus.*

5. Sed fortuita offensio in corpore jam malè affecto, iis quæ parabantur lenimentis vim ademit. Mos erat Oratori Cæsareo ad Neapolitanum Proregem mittere tabellarium, qui Terracinâ iter faceret. Contigit, ut quodam die hunc tabellarium

oppidi rector conspicatus fuerit peditem, carentemque iis insignibus, quæ sui muneris tessera sunt; & quemadmodum nihil gravius nocet ad arcana detegenda, quam nimis affectata simulatio; ita hæc exquisitor cautio à tabellario adhibita effecit, ut in malum quod evitare nitentur, incurreret. Etenim rector, cum Præfecto Pontificii cubiculi conjunctus sanguine, adeoque rerum, quæ in Aula tunc agitabantur, haud omnino ignarus, arbitratus est, id quod erat, eam dissimulationem quamdam esse technam ad arcanum aliquod obtegendum, quod tabellarius deferret. Quapropter hominem comprehensum, eo liberius quod is destitutus erat publicis insignibus, quibus jure Gentium inviolabilis redderetur, celeriter Romam misit: ita tamen, ut intempesta noctis tenebris ac silentio urbem ingrederetur. Statim ac eo pervenit, à Præfecto Pontificii cubiculi confestim ad Paliani Ducem adductus est. Epistolam hic secum ferebat, implicatissimis notis arcanis scriptam ad Albanum à Garzia Lasso de Vega, Romæ negotia Philippi Regis procurante. Hinc auctâ ob epistolæ obscuritatem curiositate ac supicione, cumque literæ crederentur missæ à Joanne Antonio Tassio, tabellariis Cæsareis præfecto, Tassius etiam in vincula conjectus est, ut ab eo lux aliqua eliceretur. Manè Orator Cæsareus de Tassii captivitate factus certior, nesciusque quid evenisset tabellario, festinanter Pontificem adiit ad impetrandam Cæsarei administri libertatem. Sed infortunio accidit, ut Garzia Lassus in Oratoris comitatu ædes Pontificias ingrederetur; de quo Paulus admonitus, dum cum Oratore colloquebatur, jussit Garziam in arcem conjici. Nec rem antea rescivit Orator, quam digressus à Pontifice; ad quem postea confestim accessum non imperravit. Denique compertum est, arcanis illis notis cohortationem contineri, quâ impellebatur Albanus ditionem Pontificiam invadere, dum tam infirmis præfidiis muniebatur.

6. Pontifex, animadvertens in Hispanis exteriore speciem interioribus consiliis ipsius opprimendi respondere, metu simul iræque commotus voluit offensionem animi patefacere per solemnes minarum denuntiationes, seu quod deterreret, seu ne se deterritum ostenderet; jussitque adesse in Senatu 27. Julii (e) Alexandrum Pallantherium, Fiscis Procuratorem, Sylvestrum Aldobrandinum, ejusdem Fiscis Advocatum, Joannem Franciscum Binum Florentinum, unum ex iis, qui sibi erant à secretis, & Joannem Savum Gallum, an. bos verò Collegii Clericos, & Savum Camerae insuper Scribam, qui omnes simul actum legitimum solemnemque confecere, Pontifici assistentibus Paulo Consiliario, cubiculi Præfecto, & Angelo Massarello, prius Concilio, & tunc Collegio à secretis, qui ambo tanquam testes tabulis subscripserunt.

(e) *Non 23. ut scribit Suavis. Extant omnia in Actis Senatus, & cum minutioribus conditionibus, in monumentis Burgheforum.*

7. Rem prius prævisam credendum est: nam inter Purpuratos, qui Romæ debebant, nullum ex Hispaniensibus adfuisse comperio. Rogavit Aldobrandinus Pontificem, ne gravaretur audire petitionem sibi scripto exhibitam à Pallantherio. In ea continebatur, Cæsaris ac Philippi Regis ministros, ac præsertim Albanum Philippi Proregem & locum Cæsaris tenentem, quædam apertè moliri adversus ditionem Ecclesiasticam, ipsamque urbem Romanam; non solum excipientes foventesque patrocinio Columnenses, anathemate percussos, ac læsæ Majestatis damnatos, suppeditatâ ipsi pecuniâ, datisque ad bellum Ducibus, ac præcipuè quodam Albano; sed paratis aggressio-nibus adversus Pontifi-

tificis oppida, & novâ suæ Regiæ direptione. Non posse id contingere nesciis eorum Principibus: hoc verò ex legum præscripto probari coniecturis, quæ in eo eventu validissimæ erant; nimirum, tempus diuturnum, facta passim nota, graves sumptus, præter alia argumenta, quibus iidem Principes rei conscii comprobabantur, ex variis arcanis notitiis, quibus recensendis aptus locus tempusque non erat: ea omnia non opponi solum diplomati Pontificio, in Columnenses eorumque fautores vulgato, sed etiam missioni in possessionem regni Neapolitani (Investituram vocant) illis jure beneficiario concessæ, & ab ipsis jurejurando firmatæ, cujus regni supremum dominum ad Ecclesiam spectat. Proinde Fiscus patronum à Pontifice petere, ut Cardinales ipse destinaret ad eam causam cognoscendam; & ubi Fiscus Procurator res adductas comprobaret, declararet Pontifex, ab ea usque hora memoratos ministros ac Principes incurrisse in pœnas omnes majoris anathematis, deperditæque regni beneficiarii possessionis, & honoribus ac ditionibus esse privatos; absolventur à jurejurando subditi, eorumque dominia exponerentur tamquam legitimè acquirenda iis qui ipsa occupassent. Pontifex suâ voce petitionem admittit per consuetam formulam, *Si & in quantum*; dixitque, quod spectabat ad Cardinales iudices destinandos, & quæ postulabantur exequenda, se Patres consulturum, eorumque auditâ sententiâ maturè responsurum.

8. Neque inter hæc, strepentiora quàm vivida, prætermittebat alia validiora. In Epistola, quam diximus, Garziæ Lassi, varii nominabantur tamquam Cæsari addicti, & inter eos Ascanius Corneus. Unde Pontifex novis de eo suspitionibus correptus, hominem ad se accersivit, ut ejus excusationes audiret. Sed ille Pontificis impetum pertimescens, accessum suum, varia causata, protraherebat; unde aucta suspicio. Paulus itaque demandavit Papirio Capisucco, ut cum equitum turma Velitras peteret, & Ascanium custodiret. Id Corneus Cardinalis odoratus, celerrimè curavit, ut rei nuntius ad fratrem præcurreret; planeque is ad eum pervenit, cum pariter Papirius ad Velitrarum portam aderat: quare eodem temporis momento hic per alteram ingressus est, ille per alteram erupit, quem Papiriani equites laxatis habenis infecuti sunt. Ascanius ad maritimam oram declinans, Antium contendit; ibique uti tamquam Pontificius ductor est agnitus, ita facile illi fuit persuadere, insequentes esse milites seditiosos, qui à se desciverant: quocirca præsidarii Antii milites in eos obviam egressi sunt; neque prius detecta res est, quam Ascanius cum uno solo comite cymbulæ ope in tuto fuit, qua Neapolim vectus perhonorificè exceptus est ab Albano; qui per eum cognita ditionis Ecclesiasticæ imbecillitate, animo ad rem peragendam est auctus, eo acrius Ascanio ad id stimulante, quòd Pontifex ira succensus Corneum Cardinalem in Ælia arce concluderat, & utrumque fratrem cunctis ipsorum bonis exuerat.

9. Sed Albanus nondum viribus satis instructus, nec re suam apud animum omnino statutâ, partim ad obtinendam liberationem Garziæ Lassi, cui à Pontificis ferocia necem timebat, partim ad suam causam purgandam, Romam legavit Julium à Tolfa, Comitem S. Valentini, cum variis ad Pontificem querelis: Omnes Cæsaris ac Philippi Regis studiosos ab eo malè habitos, ministros in carcerem coniectos, Oratorem despectum; in admonitoriis literis ad Ascanium haberi, ipsum ad Sedis Apostolicæ hostes confugisse, adeoque Prore-

gem, ejusque Principes hujusmodi hostes declarari. De postulato per Fiscus Patronum habito, inunctum non erat Comiti, ut quereretur, tamquam de re seu non peracta, seu nondum comperta Proregi.

10. Eodem tempore Marchio Sariansis, Cæsaris ac Philippi filii Orator, cum utrumque acerbissimis literis edocuisse injurias, quas sibi & illorum utrique illatas à Pontifice in variis functionibus arbitratur, responsa rebus propositis paria ab illis accepit. Quamobrem significavit, velle se à Pontifice postulare veniam alio abeundi, ob negotia jussionemque suorum Principum; quo videbatur omne filium novæ conjunctionis abscessum iri. Ea de causa Pontifex (f) postridie Kalendas Augusti convivas invitavit duodecim Cardinales, factior ac natione varios, & cum ipsis Oratorem, novumque Paliani Ducem, sui fratris filium. Post mensam dixit: Cum inaudisset, Oratorem abeundi veniam petiturum, gratum sibi fore, si hic illi cœtui, quæ cupiebat exponeret. Affirmavitque Orator, se ad id compelli à negotiis mandatisque suorum Principum. Et præter ea, quæ in Acta Senatus relatæ sunt, comperio in peculiaribus monumentis, causas ab Oratore fuisse patefactas, commemoratis per amaras fastosasque formulas injuriis, quas in eos summos Principes Paulus intulerat. Singuli qui convenerant, dixere, profectionem prohiberi non posse, sed rogandum eum esse, ut in iis rebus conditionibus aliquantulum superfederet, si citra suorum Principum incommodum læsionemque obsequii id ei licuisset: quod negavit Orator ex mandatorum sententia sibi fas esse. Pontifex illum ac Ducem egredi iussit, quòd liberiores sententias Patres proferrent: quæ denuò consentire, jure Gentium discessum negari non posse, sed solum moræ petitionem iterandam. Eo itaque revocato, per inopinatam humanitatem Pontifex veniam illi concessit quocumque vellet abeundi, simulque vota communia significavit. Tum Orator, actis pro venia gratiis, dixit: Se accepta mandata iterum expensurum. Quod compertum est, fuisse ad speciem dictum, ne inurbanè per apertam repulsam humanitati Pontificis ille responderet; non autem (quem admodum alii objecerunt) quòd mandata non prius benè perpenderit: nam die postea Româ discessit. Iussit Pontifex totius colloquii seriem in tabulas referri à Puteo, qui tunc loco Farnesii absentis, quòd infra meritum secum agi putaret, ut narrabitur, Procancellarii munere fungebatur, ne posset umquam Orator opponere, se violenter fuisse detentum. Usque adeò per offensiones ac querelas excreverat necessitas cautionum; quæ mutuarum suspitionum accusationumque tempore, minores esse non debent adversum strepitus blaterantium hominum, quam bellorum oblidionumque tempore, adversum strepitus fulminantium tormentorum.

(f) Extat in Actis Consistorialibus.

CAPUT XVIII.

Inutilia studia Comitum sancti Valentini Romæ, & Dominici Nerii Neapoli. Edictum à Prorege vulgatum. Pyrrus Loffredus ab eo ad Pontificem & Cardinales missus.

1. Utmisioni Comitum sancti Valentini Pontifex responderet, simulque ut ex rei, actoris personam sumeret, vicissim miserat ad Proregem Dominicum Nerium Romanum, qui querimonias recitaret, de injuriis conquereretur, & temperamenta proponeret. Retulit (a) etiam ad Collegium tum mandata sibi à Comite communicata, quæ memoratas querelas complectebantur,

tum scriptam à se responsionem, ut eam Patres attentè dispicerent. Ejus sententia erat: Regios nihil à Pontifice læsos, dum suos subditos ob gravissima ac patentia delicta puniebat; sed Pontificem utique à regiis, dum subditis ab ipso damnatis, ac perduellibus patrocinebantur. In Abbates Bersegnum & Nannum agi & inquiri, tamquam in Clericos, Pontificiæ jurisdictioni subjectos, ob læsæ Majestatis crimina; præterquam quòd cum Bersegnus captus fuerat, non amplius erat Albani minister. Similiter Garziam Lassum retineri ob ea quæ in ditionem Ecclesiasticam moliebatur; unde jus Gentium læserat, quòd severè id interdicit ministris unius Principis apud alterum degentibus, ut ii liberè possint admitti: nec suspitione commercia impediuntur; quapropter opponere non licebat Garziæ Lasso, violari in se jus illud, cujus ipse violator fuerat. Cum Sariansi benignè actum satis superque: hinc enim negatus aliquoties accessus ad Pontificem, despectus appellari non poterat; cum apud nullius Principis Aulam sit in more positum, ut Oratoribus ostium ad Principem quacumque velint horâ patefcat: hinc patienter dissimulatum cum eo fuerat, quòd levi de causa unam ex urbis portis imperiosè fregisset, dum ante lucem exortam clausa propter suspiciones custodiebatur. Expostulabat è coverso Pontifex, quòd Prorex per declarationem inimicitia, edicto pœnas rigidissimas intentante, prohibuisset suis populis omne commercium cum hominibus Ecclesiasticæ ditionis. Præter hæc scripto reddita, ferunt Pontificem in colloquiis cum Comite verbis incompósitos iracundius se gessisse, non servato illius moderationis emolumento, quam pacato prius animo cum laude retinuerat in concedenda Oratori venia discedendi.

(a) 7. Augusti, ut in Actis Consistorialibus.

2. Postremum quasi belli signum Prorege visus est ingressus in Senatum Fiscus Procurator, satis gnaro, hujusmodi molestias non exhiberi Principibus in foro, non prius destinatas in acie. Verum animo recolens turpem speciem, quam præ se fert apud Christianorum oculos is, qui Christi Vicarium invadit, novâ usus est diligentia, tum ad majorem æquitatem suæ causæ, quasi ad eam defendendam coactus, tum ad regerendum in Pontificem odium belli apud subditos & Cardinales. Propterea Pyrrum Loffredum nobilem Neapolitanum Roman misit, qui Pontifici exponeret; per iniquissimam ignominiosissimamque petitionem à Fiscus Advocato habitam, admittamque à Pontifice in Senatu adversus Cæsarem ac Regem Catholicum, eorumque ditiones, satis patefieri, quem ille animum gereret, & cujusmodi clades illis Principibus moliretur. Proinde nihil ipsis aliud agendum superesse, nisi id quod à quolibet obsequenti filio præstaretur erga parentem, qui stricto telo ipsum peteret; hoc est, ut conetur è manibus illi ferrum eripere: ad id Cæsarem ac Regem per summam tristitiam, & urgente adductos vi, deventuros. Sed prius Albanum, ob immensum desiderium, quo ipse ejusque Principes flagrabant se ab hujusmodi motibus abstinendi, voluisse hanc postremi officii reverentiam supra debicum persolvere, ab ejusque Sanctitate per infimas preces flagitare, ut inimici personam deponeret, & parentis resumeret; ac revocatis offensionibus pacem in Christiana Republica foveret. Id ubi fieret, se polliceri, Cæsarem Regemque Catholicum, præteritas injurias oblitos, personam obsequentium & amantium filiorum servaturos. Dignaretur ipse ea, quæ sibi significabantur, cum sacro Collegio communicare, concessâ Patribus facultate, quid apud

se quisque sentiret liberè proferendi; à quibus vendendum non erat, ne fidelia, pacifica & salutaria consilia esset accepturus. Alteram ad Collegium epistolam deferebat Pyrrus, ejusdem fere sententia: qua insuper rogabantur Patres, ut Pontificem ad sensus æquitatis charitatisque pastoralis plenos inflectendum curarent.

3. Jubebatur Loffredus ad Pontificem & Cardinales literas deferre, eosque ex Albani mandatis alloqui; ita tamen, ne ultra quadriduum Romæ commoraretur, quocumque aut etiam nullo accepto responso. Sed Pontifex, quem juvabat cunctatio, donec è Gallia rediret Caraffa, & cum eo aliqua Gallorum suppetia; sicut dicemus, ob oculos illi posuit, fieri non posse, ut tam brevi temporis spatio quidquam certi statueretur; cum opus esset, ut Loffredus post colloquium secum habitum, Collegium inviseret, & inde Pontifex sententias Patres rogaret, atque hoc pacto responsum ejusmodi redderet, quo iniretur aliquod utriusque acceptum temperamentum, cujus spem plurimam in eo excitavit; aliter illius adventum habiturum fuisse speciem non pacificatoris, sed delusoris. Loffredus rationibus Pontificis illectus, & Proregis arcanum ignorans, mora se inverti permisit; quod non modicum attulit detrimentum tum Proregi, ob notam inde contractam, tum ipsi, ob ærumnam inde toleratam: relicto ministris documento, ne umquam suo utantur arbitrio contra ea quæ sibi disertis coarctisque mandatis injunguntur, multoque minus, ubi nulla ipsis innotuit ratio; quam quia tunc animo metiri non possunt, oportet, ut non exiguam credant, & fortasse maximam.

CAPUT XIX.

Bellum à Prorege illatum. Pontificis in Loffredum animadversio. Quæ in Gallia Caraffa Cardinalis egerit. Ejus reditus cum auxiliis, & Rebiba Legato.

1. Quarto Septembris coactis Cardinalibus coram Pontifice, recitatae sunt (a) literæ, quas ad Collegium Albanum dederat. Tum de negotio agitatum, ac varia de pacificatione sunt proposita. Sed postridie noctu nuntiatum est, Albanum, cum justis copiis egressum Neapoli Kalendis illius mensis, invasisse postea in ditionem Ecclesiasticam, ac de quinto Pontem Corvum occupasse, minutum scilicet vestigium veterum Fregellarum, ubi Hannibalis impetus fuerat olim retardatus ac fractus; deinde verò Frofionem, multa pecudum abactâ prædâ. Pontifex vehementer inflammatus, confestim Patres coegit (b) fecitque de aggressionem certiores. Dein coram ipsis accitum Loffredum percontatus est, quidnam acturus ille advenisset. Respondit, duas à se literas Proregis allatas, alteras ad Pontificem, ad sacrum Collegium alteras, quòd exortis dissidiis concordia inveniretur. Tunc Pontifex Loffredo patefecit injurias sibi hostiliter illatas à Prorege, cui prodicionem violentumque jus Gentium exprobravit, quando armorum vi adoriebatur, quem idem ipse pacis tractatione sopiebat, sed Deum æquitati patrocinatorum, fraudemque punitorum: atque ita dimissum iussit in arcem adduci, ulturus in ministro Principis infidelitatem; ibique illum detinuit, donec postea pacificatio inita est.

(a) In Actis Consistorialibus.

(b) 6. Sept. Anno 1556. in Actis Consistorialibus.

2. Interim Paulus magnis angustiis premebatur ob apparatus penuriam, nec minus ob absentiam Caraffæ, cujus bellicosa indoles quàm parum

apta ad pacificum regimen, tam necessaria erat ad armorum tractationem. Et ideo frequentibus tabulariis ejus reditum sollicitarat; sed is, ne fructu vacaret, maturare non poterat. Hic vero quod rerum gestarum summa eluceat, præstat paucis exponam lectorum oculis variam negotii scenam in Gallia à Caraffa transacti. Sunt qui scribunt, illum sub primum accessum fuisse nactum in Rege nimiam animi aversionem à pace, propensionemque ad bellum, ut qui cohortationibus tum Guisii Ducis, tunc in Aula in primis potentis, tum fratris Cardinalis, eò ab Italia reversi, acriter stimularetur ad capeffenda rursus belli molimina, ab altero sanciti, & alteri commissi. Quapropter Caraffam, omnis precum mandatorum curis, detentoque Rebibâ, cujus legationem hoc posito prænoscebat nec conducibilem nec honorificam fore, instituisse tantummodo ad ea conficienda, quæ per posteriora mandata imponebantur. Verum, quantum colligo ex variis literis arcanis, ad Paliani Ducem ab eo scriptis, res aliter evenit, & qualem ipsam comperio, talem paucis narrabo.

3. Secundaria hæc Pontificis mandata Caraffæ tradita nequierant tam occulta delitescere, quin ea usque ab initio Cæsar aut resciverit aut conjectaverit: sed, perinde ac usu venit in eo quod in tenebris acie vacillante conspicitur, non sine aliquo errore, ac præsertim, quod illa mandata tamquam primaria atque unica existimaverit. Quare accersito Oratori Veneto apud se degenti (c) dixit. Caraffam in Galliam pergere, specie ut pacem promoveret, animo ut ad resiliendum ab induciis Regem impelleret, fœdus cum eodem jungeret, cujus filio regnum Neapolitanum destinaretur, & uni ex Italicis Principibus Mediolanensis Principatus: concederentur Caraffæ Cardinali à Regina, Laurentii Medicei jam Ducis Urbinatum filia, jura in illius ditionem, iisque spoliaretur qui tunc Urbinatibus dominabatur: denique offerretur Venetis pars Siciliæ. Adjecit Cæsar, hæc tunc eam Rempublicam se abstulisse quod minus secum conjungeretur, veritam, ne universæ Italiæ dominatui Cæsar aspiraret. Id ut cautum foret, se illi offerre in futurum cum ea fœdus ad meram defensionem, aliquot oppidis eidem traditis. Ea de re admonitus Caraffa, & cum Oratore Veneto in Gallia collocutus, negavit id quod falsum erat, & ad Urbinatem spectabat; ac de reliquo dixit: An ea forent opportuna, in judicio illius Senatûs à se reponi; sed ejusmodi res armis confici belli tempore, non verbis inter inducias; nihil autem tentatum iri, nisi in Reipublicæ commodum, qua cum ipse cum suis connectebantur, ob collatum ipsis ab eo Senatu Venetæ nobilitatis decus. Paulò post jactitari sensit, ex discrepantia super captivorum redemptione, periculum esse ne dissolverentur induciæ: de quo periculo, quod spei; non periculi locum penes eum obtinebat, curiosè studuit certiore se fieri. Sed eam spem evanidam comperit: etenim Cæsar quâ desiderio quietis, quâ generosi animi ostentatione, largitate plurima usus fuerat.

(c) *Epistola Caraffæ Cardinalis ad Ducem Paliani & Fontebello, 13. Junii 1556. apud Burghestos.*

4. Pacis itaque Concilii negotium Regi proposuit Caraffa, & amplissima quæque ab eo requirit (d) remissa pacificatione absolutæ Pontificis potestati, penes quem esset in Regis etiam detrimentum judicare atque arbitrari: quippe quod fati erat compertum Henrico neque quod proponeretur acceptum iri à Cæsare, nec, si acciperetur, nisi in rem suam Pontificis judicium processurum. Quod attinebat ad Concilium, placuit Regi

consilium illius in Laterano celebrandi, Gallosque ibi Episcopos conventuros ultro pollicitus est. Caraffa tumidus his pollicitationibus, honoribusque sibi supra modum exhibitis, pro eo ac Principes solent in summis negotiis, profusi hujusmodi monetæ, cum in sumptum non exhauritur ærarium, persuadere sibi cœpit vim quamdam omnipotentem, agebatque dominantis in modum cum Oratore Cæsareo de pace: Debere Principes rationes suas Pontificem edocere, ut is ferret de jure sententiam, atque in hoc non modò illius suscipere consilia, sed obtemperare mandatis. Non tamen his tumidis vocibus commotus Orator, sed gnarus cupiditatis, qua in pacem Carolus ferebatur, respondit, Cæsarem præsto esse; & quoniam potissima belli causa censebatur fuisse Mediolanensis Principatus, Cæsarem se suosque eo privaturum, dummodò Rex vicissim occupatas terras aliis restitueret. Hæc omnia Caraffa Rebibæ Legato significavit, putans, quantum conjicio, illum Bruxellas pervenisse. Sed Rebiba secundum accepta mandata lento gressu procedebat, prætolaturus prius lucem aliquam à Caraffa de negotii spe, ne pacem Cæsari proponeret, dum fortasse de inferendo illi bello ageretur in Gallia.

(d) *Duæ literæ Caraffæ ad Paliani Ducem, altera de bello 20. Junii, altera ex Osea 17. Julii, apud Burghestos.*

5. Priores Caraffæ Legati literas ad ejus fratrem, de parato Regis animo ad pacificationem & Concilium in Laterano, recitari jussit Pontifex in Senatu (e) à Bino, qui à secretis erat, eo plane die, quò ablata Guidis in Emilia oppida, Antonio Caraffæ beneficiario jure ibi concesserat: flagransque desiderio tam gloriosa cœpta perficiendi, ad Cardinalem rescripsit, ut pro virili rem ad exitum perducendam curaret (f): sed una significavit suspiciones (g) molestiarum quæ sibi parabantur ab Hispanis, qui ejus despectum ostentabant, fracta Oratoris jussu urbis porta, fovebant apertè Columnenses ad recuperanda sibi per vim oppida jam proscripita, & edicto severò Neapolitani regni incolis commercia cum Pontificis subditis interdixerant. Quamobrem ipse Venetias miserat Antonium Sansverinum, de quo diximus, ad tentandem denuo cum eo Senatu societatem, administrum, quemadmodum respondit Cardinalis, nimis dein specie conspicuum, & parum re ipsa idoneum; qui demum à Senatu Veneto non alia retulit ad Pontificem consilia, nisi ut quietem aleret, & communis parentis partes expleret. De rebus hæc novis ac suspitionibus edocuit Regem Legatus, gradu factò ad posteriora mandata, quæ in sinu erant sibi priora. Quare illi significavit: Nisi Rex opem ferret Pontifici, hunc facile desertum iri quasi prædam Hispanorum furori, succenso ex benevolentia, qua semper sanctus ille senex Regem profecutus fuerat. Paratum autem in Henrico animum animadvertit ad tuendum Pontificem, dissolvendasque tam æqua opportunitate inducias, rato, nulla generali pactione obstructum censi membrum, ne subveniat capiti: porrò ipsos Hispanos induciarum esse violatores, dum ex Regis odio Pontificem divexabant. Impulsus jam in hos sensus fuerat Henricus auctoritate atque eloquentia Cardinalis Lotharingi, qui magno sibi decore ducebat, disjectum in Gallis fuisse, fortasse suorum amulorum opera, quidquid ipse in Italia confecisset. Itaque Rex vehementer cum Oratore Cæsareo conquestus est ob incussas Pontifici molestias, similesque per suum apud Cæsarem Oratorem querimonias ad eum deferendas curavit, atque animos Caraffæ Legato addidit, ostensa tenuitate virum, quæ à Cæsarianis timeri poterant,

tant, Inarumque ingentium fiducia, quas ipse subpedisset.

(e) *Acta Consistorialia, 27. Junii.*

(f) *Colligitur ex prædictis literis Caraffæ ad Paliani Ducem 27. Julii.*

(g) *De his fusè in epistola Aldobrandini ad Caraffam, 21. Junii 1556. apud Burghestos.*

6. Supervenere ejusmodi nuntii, quibus simul Caraffæ Cardinalis privatum odium exulceratum est, publicique ad renovandum fœdus tituli adjecti sunt. Privatæ offensiones erant: Quoniam illum Rex nominaverat Ecclesiæ Conventi præficiendum; quòd cum in Senatum Pontifex retulisset, Pæceus & Joannes Alvarus Toletanus ex Ordine Dominicano, Proregis patruus, qui à Sede Compostellana Cardinalis S. Jacobi appellabatur, multa de conditionibus Caraffæ in medium protulerant, ex quibus pastoralis lituus ejus dexteram minus deceret: de quo factus ille certior, literas ad fratrem misit in eos Purpuratos eorumque nationem, mero felle (h) conscriptas. Quòd spectabat ad publica negotia nuntiatum illi est, Neapoli à Cæsarianis transactum fuisse cum mercatoribus, ut ab his trecenta scutorum millia Columnensibus exhiberentur, cujus pecuniæ fundus erant terræ ab illis in eo regno possessæ: permitti Marco Antonio, ut is publicè militem conscriberet: breviter, quidquid impulit Pontificem ad imperandum Fisci Procuratoribus accessum in Senatum. Ex quibus Legatus Regi suavit (i) non ex jure solum, sed ex necessitate inducias esse perfringendas; quin fuisse jam perfractas ab Hispano, tot illatis paratisque injuriis in Pontificem, qui cum Gallo amicitiam exerceret. Atque adjecto prorsus animo posterioribus mandatis, denuò cum Rege ratas habuit pactiones, parum à prioribus variantes, eum ad pactum depositum stimulavit, atque ad præsentis pecuniæ transmissionem militumque suppetias.

(h) *24. Julii 1556. est apud Burghestos.*

(i) *Literæ Caraffæ Card. ad Ducem Paliani, ultimo Julii 1556. Parisiis, apud Burghestos.*

7. Interim Rebibæ Legato, (k) jam usque Trajectum ad Mosam progressu, biduo prope Bruxellas, denuntiatum est ut rediret. Ad hanc revocationem colorandam vulgatum à Pontifice fuit, audisse se, tradita à Philippo Rege mandata, ut Legatus retineretur, fortasse quòd par esset compensatio suis clientibus, à Paulo carcere detentis atque vexatis. Suspicati sunt alii, cum enitendum esset, ut & Gallia frangerentur induciæ, & in Italia Philippo arma inferrentur, revocatum fuisse Rebibam, quòd Legationis materia illi defecisset. Fieri non potuit ut Caraffa ita celeriter remigraret, sicuti Pontifex hæsitans ac trepidus postulabat. Patruo siquidem defendendo non minus opus erat illius presentia in Gallia, quàm Romæ, ut ingentia promissa in facta deduceret; quòd difficillimum factu est in Principum Aulis. Protectus ille tandem est Augusto exeunte, non ignarus, id executioni aliquid obfuturum; tamen pecuniam afferens, simulque mandata, ut Vasconum copiæ, quæ in Corsica morabantur, ad Romæ custodiam trajicerent, quòd re factum est. Romam pervenere Legati circa Idus Septembris, excepti à Pontifice absque ullo solemnibus ritu, quippe infaustos ministros, & infausta tempora haud concedente.

(k) *Narratio Navageri.*

CAPUT XX.

Varia oppida ab Albano occupata. Concordia agitata, sed frustrâ. Accessus Romam Monlucii. Prorex insuper Tybure, Antio & Hostia potitus. Octavii Farnesii ad Hispanos transitus, & Placentia Histor. Concil. Trid. Pars II.

ipsi restituta. Armorum suspensio inter Pontificem ac Proregem ad decem, ac postea ad quadraginta dies, sed absque pacis confectioe, ad quam agendam mittitur ad Philippum Regem Nuntius.

1. Caraffæ Cardinalis adventus protrahi amplius non poterat, ut incommodis prospiceret, terrorem leniret, rebusque quodammodo spiritum suppeditaret; cum & gravis ætas Pontificis, & levis experientia non bellicis modo, sed ne politicis quidem negotiis esset accommodata. Mediocris numero exercitus Albano erat, cum duodecim militum millia parum excederet; sed virtute ac disciplina præstans, formidabilisque ob inflammatos ductorum animos, quorum plerique bellum pro se gerebant, seu quòd erepta sibi bona recuperarent, seu ut illatas à Pontifice injurias ulciscerentur Cataphracti itaque Marco Antonio parebant, equites levis armaturæ Comitem Populi summum Præfectum sequebantur, in quo arcta affinitas cum Paulo indignationem acuebat ob dedecus, muneri abrogatione, & exclusione ab ædibus Pontificis sibi inflatum. Supremus castrorum Præfectus erat Ascanius Corneus. Tormentis bellicis præerat Bernardinus ille Albanus, de quo à Fisci Procuratore mentio facta est. Arduum nequaquam fuit hujusmodi exercitui multa loca statim armis occupare, & omnia terrore concutere. Columnensium subditi, pro eo quod evenit ditionibus diu amanterque possessis ab aliqua familia, plerique sponte se antiquis dominis dedidere. Mox etiam ex bellici apparatus penuria coacta est hosti se tradere Anagnia, urbs quæ sitis præstantia, & collecti commeatus copia in pretio habebatur. Prorex ad elevandam armorum suorum invidiam, suspicionemque inter Pontificem & Cardinales ferendam, ditiones sacri Collegii nomine accipiebat, profectus, paratum se esse ad ea loca vel ipsi Collegio, vel futuro Pontifici restituenda.

2. Pontifex ea Proregis arte statim animadvertens commocus, rem in Purpuratorum generalem conventum retulit: qui ea de causa indignationem præ se gerentes, Bellium Gallum, Collegii Principem, rogarunt, ut per literas id graviter conquereretur communi nomine cum Albano, quasi is schismaticos aut rebelles ipsos putaret, qui vellet acceptare quod ipsorum summo Principi ereptum erat. Hanc agendi rationem probari non posse illius Regi; ac præ cæteris de ea conqueri ejus patruum, Cardinalem S. Jacobi; per cujus familiarem hæc literæ missæ sunt Idibus Septembris, ac Albano redditæ dum Anagniam obsidebat. Illicò respondit Prorex Cardinalibus, agens grates, quòd se admonuissent ut ab iis abstineret quæ sui Principis pietati accepta esse non possent; bellum à se invito illatum fuisse, ob rationes quas per Loffredum sacro Collegio significarat: proinde donec Paulus viveret, sibi opus esse, ut sub Regis patrocinio terras occupatas retineret. Sed quoniam sibi Rex constanter injunxerat, ut eas restitueret quandocumque Pontifex deceffisset, & in eo eventu regimen ditionis Ecclesiasticæ penes Collegium erat; idcirco voluisse memorata declaratione se obstringere ad eas ne paucos quidem dies illos retinendas, qui intercessissent vel usque ad electionem novi Pontificis, vel usque ad adventum novæ jussionis à Rege. Postremò preces iterabat apud Collegium, Collegiique principem, ut Pontificem ad æquiora magisque paterna consilia cohortarentur.

3. Hæc literarum clausula, ac trepidatio quæ Romam inceserat ob captam postmodum Anagniam, quosdam è Vaticanis Patribus permovit, ut

cum Pontifice eâ uterentur libertate, quæ adhiberi solet inter magna discrimina (quo tempore exulat adulatio) atque ob oculos illi ponerent necessitatem agitandæ concordia. His Paulus assensus, legavit decimo sexto Septembris ad Proregem cum literis Cardinalis S. Jacobi Thomam Manriquium Dominicanum, qui suspensionem armorum proponeret, quâ durante de pace transigeretur. Cum autem Prorex suspensionem reculasset, sed propensionem ostendisset ad pacis negotium, ubi Pontifex constitueret Cardinales affectionibus vacuos, quibuscum homines à se ad id missi possent de re ipsa agere; Pontifex die postero illos designavit, accitis inter alios Paceco, Voletano, Caraffa & Rebiba, jam reversis. Ad hunc coetum misit Albanus unâ cum Manriquio Franciscum Pacecum, qui sibi à secretis erat, & quietem semper suaserat, adeoque idoneus ad eam stabiliendam videbatur, atque die 20. Septembris coactis Patribus apud Cardinalem S. Jacobi optatas condiciones exposuit.

4. Hæ erant: Ut Pontifex in amicitiam rediret cum Rege; cautionem illi daret, se numquam ipsi molestiam illaturum, nec foedus in eum inturum; Regis subditos ac ministros, qui erant in custodia, liberaret; & Marcum Antonium Columnam, & Afcanium Corneum redintegraret.

Postridie illius diei responsum est: Cætera quæ proponebantur, desperanda non esse; sed abolitionem Marci Antonii & Afcanii, qui Pontificis erant subditi, ab eoque damnati ob alia summi ponderis crimina, & nihil ad Regem spectantia, adeo duram conditionem videri, ut nemo eam auderet deferre ad Pontificem; nec par esse, ut ea de causa communis tranquillitas ab Albano retardaretur.

5. Sed Prorex in postulato persistit. Et quamquam postea inter ipsum & Caraffam Cardinalem de congressu habendo in Crypta ferrata vigesimo quarto Septembris, conventum esset, Caraffa tamen non adfuit, non sine admiratione atque indignatione Proregis. Species impedimento præterita hæc fuit. (a) Cum statutum fuisset ut unâ cum Caraffa conveniret Cardinalis S. Floræ, & Vitellius; prior ex his facultatem scripto sibi dandam à Pontifice petiit, ne hujusmodi ab urbe digressio sibi umquam objici posset in judicio quasi transgressio vetiti severissimi, & violatio ingentis vadimonii præstiti, quo à Pontifice obstrictus fuerat ne Româ discederet, sicuti narravimus. Sed Paulus cautionem hanc recusavit, & itineris negotium dissolutum est: cujus rei causam afferebat Pontifex, quod ea trium Purpuratorum missio ad Proregem nec honorifica gradui, nec à fraudibus tuta videretur. Sed fortasse Caraffæ operâ id effectum, qui desperans, aut non cupiens Albanum reflectere ab iis postulatis, ad quæ inexorabilis erat Pontifex, timuit ne hoc infructuoso colloquio Gallus tepesceret in suppeditandis auxiliis, ob suspicionem animi in Pontifice vacillantibus.

(a) *Historia Noreffi, & narratio Navageri.*

6. Caraffa itaque per Cæsarem Braccium, quæ his planè diebus novus Nuntius in Galliam missus fuerat, (b) Regi honorem suum in vadimonium obtulit, ut securo esset animo, Pontificem numquam Hispano fisurum, nec foederi defuturum, nisi prius Rex ipse defuisset. Quin verebatur, ne ipsa Thomæ Manriqui missio, quam impedire nequiverat, noxias suspiciones in Gallis excitaret, cum tenuis quæque causa sufficiat ad mortales retinendos, ne vehementius festinare laborent. Sed Silvanus, qui tunc advenerat è Gallia, Caraffam ea sollicitudine liberavit, eum Regis nomine cohortatus, ad Hispanos verborum (c) lenocinio laetandos, donec parata jam auxilia pervenirent. Et enim hujus accepti nuntii beneficio, integrum fuit

Caraffæ Cardinali & adscribere huic eidem consilio ea quæ prius acta fuerant per Manriquium, & aliâ postea pacis tractationes inducere, securo haud excitandi in Gallis aut obturbationem aut teporem per agitatum concordiam, ubi ea non conficeretur; ubi verò conficeretur, non amplius instabat necessitas Gallicarum suppeticarum; poteratque pax honestari harum cunctatione ultra Regis promissionem, & Pontificis indigentiam. Nihil interim cessabat Caraffa Gallos extimulare, victoriâ in proclivi ostentatâ, hostibus emunctis, regni Neapolitani & Etruriæ populis malè habitatis, adeoque rerum novarum percupidis, sed ob angustias Romam prementes celeritate opus esse.

(b) *Varia litera Caraffæ Card. ad Braccium, Octobris, an. 1556. apud Burgbesios.*

(c) *Colligitur ex literis Caraffæ ad Braccium, 23. Octobris.*

7. Et sanè graves erant angustia; sed gravissimæ appingebantur à civium persuasione. Quæ persuasio sæpè in bello, tametsi falsa, vim obtinet veritatis; atque in urbis populo, magna ex parte seu togatis seu plebeis conflato, & ex quiete imbecillo, arduam bellandi colorat parem abominationi bellandi. Aliquantulum levavit terrorem Monlucci adventus cum aliquot cohortibus è Senensi ditione: is quippe Dux erat, qui in obsidione, quam diu fortiterque sustinuerat, nomen sibi periti strenuique defensoris comparaverat; unde populus, & fiducia hujusmodi præsentis custodis, & spe per hoc pignus adfuturæ Gallorum auxilii, animus erexit.

8. Sed quis vellicari se ad pietatem non sentiet à religio studio, quod præ se fert Suavis in carpendo Pontifice, quod inter hujusmodi angustias ad custodiendam urbem, Religionis regiam, & ærarium thesauri, in universo terrarum Orbe sanctissimi, Ecclesiastici etiam Ordinis operâ uteretur, juberetque templum quoddam dirui, quod reliqua omnia tueretur? Perinde quasi Canonum doctrinæ non consonet, quod ubi ejusmodi necessitas ferat, (d) sacrorum & hominum & ædificiorum privilegio derogetur.

(d) *Vide præsertim c. 2. De Immunitate Ecclesiarum, ibique Doctores.*

9. Nec ita multò post quædam propinquæ jacturæ, & remotæ rerum vices, gravius populum deterruere, ac Pontificem perculere. Prorex Tybure potitus est, valida urbe prope Romam, & ad vires cum regno Neapolitano conjungendas opportunâ. Oppidum inter veteris Antii ruinas ad mare constructum, Neptunus à recentioribus appellatum, à Pontifice descivit, ejecto ejus præsidio, & columnensibus antiquis dominis admittis: & quod gravius infixit vulnus, sub regionum potestatem concidit, tametsi multi sanguinis pretio, arx Hostiensis, magni momenti locus, cum in ea & Romæ propinquitas, & maris commoditas copulenter.

10. Sed plaga præ cæteris noxia, quamvis longinqua, fuit Parmensis Ducis reconciliatio cum Hispano. Ex iis quæ supra narravimus, nostris lectoribus inexpectatum non adveniet, in dies devenisse magis magisque minorem in Paulo teneram illam beneficii memoriam & reverentiam ex accepta Purpura, quas Farnesio Cardinali Pontificatus initio præ se tulerat, cum didicisset, quod brevi discitur scholâ, cum eo non amplius tamquam cum doctore, sed tamquam cum subdito se gerere. Quapropter Farnesius hanc scenæ conversionem ægerrime ferebat. Sed acrius pungebatur Caraffensium fastu, qui jam imperiosius cum omnibus agebant; nec saltem opimorum fructuum utilitas decidantium foliorum splendorem compenlabat; cum

cum Farnesius, quod pariter insinuavimus, cerneret in foedere nec magni decoris munus, nec magni emolumentum conditionem Octavio fratri destinata. Hinc simul ægro erat in Gallos animo, à quibus ut ipse rebatur, diuturnâ spe lactatus fuerat; (e) & in postremis cum Hispano pactionibus nec ipse neque Cardinalis frater nominatim inclusus, quò Ecclesiastici proventus, ab Hispanis detenti, ipsis redderentur; in quo jejuniis secum Galli, quam cum Salviano Gaddio, & Rodulfo Cardinalibus, ætate superiore se gesserant. Cum itaque hujusmodi quasi stomachi malaciâ erga Gallos ac Pontificios Farnesius Cardinalis laboraret, cumque multò antea jam præterisset biennium, ad quod Octavii in Henricum Regem clientela pacta fuerat, ac præcipuum illius flabellum Horatius obiisset; incipere Farnesii animo revolvere, tum Placentiam, tum redditus Ecclesiasticos ac profanos in utriusque Sicilia regno restitui sibi non posse, nisi ab illis qui ea obtinebant. Ex altera parte, quemadmodum contingit, ut in summorum Principum dissidiis mediocres auctiorem sibi conditionem nasciscantur, dum illorum singuli magnum sibi momentum existimant, ad vincendum in virium æquilibrio quamcumque accessionem ab his sibi factam; Hispani & primum ad rem transigendam animum, & largam ad paciscendum magnum prætulere.

(e) *Litera Farnesii ad Equitem Tiburtium, 13. Maji 1556.*

11. Negotio dederat initium Moronus, Farnesianus Purpuratus, qui in supremis Comitibus Pontificiis Farnesium secutus, ejus benevolentiam redincegrarat, (f) simulque intimus, sicut dictum est, Cæsarianis. Is igitur postea rem urgere studuit missione (g) minus speciosâ, adeoque magis operosâ, Gherii, qui sibi à secretis erat, ad Albanum, dum eodem tempore absque alterius in altero notitia idem agitabat Romæ cum Farnesio Garzias Lassus, (h) qui postmodum se Neapolim ad idem peragendum contulerat. Sed rei confectio, nominantibus Farnesio, & Albano comprobante, sequestrem habuit (i) Hieronymum Corregium, sapius à nobis laudatum, Cæsaris subditum, & Octavii administrum. (k)

(f) *Litera Farnesii ad Tiburtium, 23. Maji 1556.*

(g) *Litera Farnesii Card. ad Octavium, die non signato, cum parte epistolæ Gherii ad ipsum Cardinalem.*

(h) *Litera ejusdem ad eundem, jam citata, & alia, 8. & 15. April. 1556.*

(i) *Pars epistolæ Gherii.*

(k) *Farnesius Card. procuratorias literas ad pactiones firmandas misit 2. Junii an. 1556. ut in literis per arcanas notas scriptis anonymo habetur, contentis in literarum volumine jam dicto.*

Quod spectabat ad pactiones: (l) Primò Hispani obrulerunt se Placentiam reddituros, ad tempus ejus arce sibi retentâ, eandemque urbem recepturos per compensationem; aliquid spei porrigentes, eam compensationem fore amplam Senarum possessionem, quam nuper acquisiverant, conjunctam Castrensi ditioni; simul etiam suspensionem Octavio injicientes, si secus foret, Placentiam fortasse per eas concordia pactiones Sabaudis concessum iri. Verum recusantibus Farnesio eam commodatâ potius quam restitutâ urbis conditionem, præstolaturis postea compensationem pro potentioris arbitratu, agitata formataque sunt hujusmodi pacta: Ubi Octavius in clientelam Philippi Regis veniret, suumque filium Alexandrum primo loco genitum in Aulam mitteret, ibi educandum, recuperarent Farnesii non modò quidquid Ecclesiastici ac profani in Regis ditionibus possidebant, sed insuper Placentiam, retentâ

Histor. Concil. Trid. Pars II.

sibi tamen ab Hispanis arce. Eapropter tradita urbs est Octavio à Madruccio, in quo simul cum Pescara nitebatur eâ tempestate suprema cura negotiorum Cæsaris Regisque Catholici in Insubria. Ita per nec opinabilem fortuitarum conversionum varietatem, delusâ politica rationationis arrogantia, effectum est, ut adjumentum potissimum Farnesio ad recuperandum Austriacorum patrocinium, simulque Placentiam, nec amor Cæsaris erga filium foret, nec opera sibi à genero impensa, nec studia ad utilitatem Ecclesiæ ac nepotis præstita à tanto Pontifice, quantus Paulus Tertius fuerat; sed quòd à Farnesio Cardinali evectus ad solium fuerit Pontifex Austriacorum adversarius, qui eos in angustias redigeret; postea verò quòd ipse Farnesius se ab eo Pontifice se junxerit, suæque familiae clientelam iis obtulerit, dum illa usque adeò indigebant, ut elegerint non solum ipsam recipere, sed pretio tam ingenti coemere.

(l) *Pars epistolæ Gherii, & litera Farnesii Card. ad Octavium, 8. & 15. April. 1556.*

12. Erat Farnesii in animo, re adhuc pendente, conditionibus nondum firmatis, hanc inire concordiam (quod in ipsis erat) bonâ Pontificis Regisque Gallia pace. Pontificis consensus pro necessario habebatur, ubi in pactiones veniret compensatio urbis Ecclesiasticæ, qualis erant Placentia; adeoque proposuerant, in pacificationis initio hujusmodi consentum verbis obsequentissimis sibi deposcere: sperabantque Paulum haud negaturum, quandoquidem apertè nondum inimicitiam cum Hispano susceperat, & intermicabant ex intervallo propinquæ serenitatis radii; cum alioquin ea redintegratio, in se spectata, tam in supremi quam in beneficiarii Domini rem foret. Regi Gallia se ostenturos arbitrabantur, emolumento ipsi futurum, si suas vires à Parmæ defensione liberaret, haberetque additum sibi obstrictumque Principem Placentia possessorem: cum Farnesii nondum vellent id temporis, saltem palam, partem Hispanicam sequi. Superfedeabant porrò statuerè, tamquam in perardua quæstione. An ubi Rex Gallia, ejusque ministri inflexibiles repugnassent, grata præteritorum beneficiorum, quæ à Gallo acceperant, memoria, metusque de futura ejusdem indignatione, essent ab ipsis antehabenda utilitati legitima tam præciosæ recuperationis. Neque Galli admodum dissentere; & Pontifex aliqua ratione acquiescerat (m) Farnesio, despondentibus, nullam se molestiam ipsi allaturos ex parte ditionis Castrensis, & Cardinalem S. Angeli Romæ quasi obsidem commoraturum (n): sed revera Octavius quantum potuit consilii auxiliique clam Hispano subministravit; simulque obtulerat, se palam ejus clientelam professurum, objecto capite cuicumque discrimini, dummodo id sibi Rex præciperet, non autem ab Hispanis ministris, quasi volens & in sui commodi gratiam aliceretur: quod tamen ipse conabatur etiam per uxorem suam, Philippi sororem, quæ jam in Belgium fratrem allocutura perrexit, Regi persuadere, noxium æque sibi ac Regi futurum. Verum Farnesius Cardinalis contestatus fuerat, nolle se quidquam esse participem in eo quod esset Pontifici nociturum. Octavius denique, violentis Hispanorum postulationibus compulsus, tametsi ægerrimè id ferente ac supra modum formidante Cardinali fratre, se Hispanarum esse partium declaravit, armis proinde eo nomine illatis in Ferraria Ducem, cum Gallo ac Pontifice foederatum. (o) Sed forte propitiâ, cum id contigit, confecta pax est inter Paulum ac Philippum; quod Farnesios liberavit à concepto periculo ob formidabilem irritati Pontificis iracundiam. Sed hæc ultima aliquanto post evenere.

(m) Totum apparet ex duabus literis Farnesii Cardin. Parma ad Ardinghellum Bruxellas, 14. Augusti 1557.

(n) Id colligitur ex literis Octavii, quæ sunt in volumine literarum Farnesii Cardin. scriptis ad conjugem Bruxellas, 6. & 13. Februarii 1557. aliisque, absque die notato, & cum dissertatione de bello.

(o) Literæ Farnesii Cardin. Parma ad Ardinghellum, 28. Septembris 1557.

13. Solus itaque Ferrariæ Dux tunc in fœdere persistebat, idque palam profitebatur (p) Apud Venetos postulata Pontifex iteraverat, Nuntio illuc misso Commendone: sed nequit eos ultra permovere, quàm ut hominem, qui Senatui à secretis erat, ad Proregem legarent, eum cohortantes, ut arma deponeret, simulque denuntiantes, Rempublicam denique haud passuram oppressionem abjectionemque Pontificis: quæ legatio ita privata atque inermis, ad strepitum magis quàm ad ictum valuit. Quare eidem Venetorum internuntio, qui in reditu Pontificem invisit, hic dixit, Velle se sacris interdiceret, regnisque privare Cæsarem ac filium; seu quod ingenii ferocitas ea revera illi sensa suggereret, seu quod gnarus, quanto studio Senatus ille Italicam quietem curaret, stimulare illum moliretur ad efficacius obstitendum tanto incendio, quod imminabat: non tamen Venetus moderatam suam agendi rationem est prætergressus. Cum itaque premerent angustia, & amici deficerent, denuò de induciis agi cœptum, S. Floræ, & S. Jacobi Cardinalibus sequestris. Et jam earum necessitas, non tam quidem aperta, sed nihilo minor quàm Pontificem, urgebat Albanum, tum diminuto militum numero quàm cædibus, quàm fugâ, quàm in tot occupatis oppidis muniendis dissipato, tum aucta propter Autumnales pluvias discurrendi difficultate, & aliis accidentibus incommodis, quæ secum affert bellum, præsertim ubi hostili in agro geratur. Idcirco 19. Novembris, post ditionem Hostiæ, in dies decem induciæ sancitæ, quibus Caraffa Cardinalis & Prorex subscribere; & mox in colloquio, ab ipsis quinque horis habito in exercitus utriusque conspectu, ad alios quadraginta dies prorogata, vulgataque in Senatu 27. ejusdem mensis.

(p) Literæ supra citata Caraffæ ad Brancaccium, 23. Octobr. 1557.

14. Traditum fuerat Caraffæ Cardinali diploma, cum ampla facultate componendæ etiam pacis, pro cujus conditione Senæ postulabantur Paliano permutandæ; perinde quasi facilius Hispanis non esset urbem aliquam ex ditione Senensi Columnæ tradere, simulque à petitione desistere, ut huic ipsius oppida restituerentur, quam Caraffen-

bus concedere compensationem, quæ tot partibus rem litigio subjectam excedebat. Respondit igitur Prorex, auctoritatem sibi à Rege non esse pacis componendæ: tamen re ipsa eam haberet, (q) quemadmodum postea Ruigomius Bruxellis Nuntio affirmavit. Sed Albanus fatius duxit potestatis defectum simulare, quàm voluntatis averfationem patefacere. Et sanè accipi non poterat ab Hispanis ea conditio, quin Florentini Principis animus acriter percelleretur, post tantum operæ ab eo impensum expugnationi Senensi; & quin eo exemplo homines, discederent, validum promeritum ad Principatum beneficium obtinendum ab Hispanis, esse, quod ampliores ab ipsis Principatus armis adimere quispam studuisset. Quapropter concordia negotium in Aula regia repositum; quo Pontificis nomen adiit Nuntius Federicus Fantuccius Bononiensis, Romæ Duodecemvir, & à Prorege Pacecus, qui sibi à secretis erat, missus est.

(q) Constat ex literis Fantucci, Nuntii Bruxellis, ad Carassam Cardin. 13. Febr. 1557. apud Burghestos.

15. Sed cum Fantuccius, antequam iter susciperet, ad Proregis colloquium venisset, Pontifex ex illius narrationibus comperit, inanem esse spem concordia ob repugnantiam Hispanorum, quæ ipsius firmissimis postulatibus reluctabantur: ex altera verò parte illi animum erexerant nuntii copiarum, ventitantium è Gallia, Guisio ductore. Idcirco animum convertit ad opportunè impendendum induciarum spatium comparandis undique & militibus & pecuniis & amicis. Ad id missi Legati sui Sedisque Apostolicæ titulo Carassam Cardinalem Bononiam, Venetias, & quocumque pergeret intra Italiam; ac post ejus professionem die Dominico, quarto adventus id retulit in generalem Cardinalium conventum (r) adjectis causis, & præcipuè per hæc verba: *Ut ille qui acturus est de auxiliis Apostolicæ Sedi suppeditandis, non privato solum Pontificis, sed ejusdem Sedis nomine veniat.* Hanc verò agendi artem visus est Paulus ab adversario didicisse; adeoque, ubi Prorex æstimationem Pontificis elevare studuerat, illum ab Apostolica Sede se jungens, is Pontificis æstimationem, cum diserta Sedis Apostolicæ conjunctione, augendar curavit. Quandoquidem res quælibet, quam maxima, in æstimatione decrevit, cum brevi duratura censetur quemadmodum è converso res etiam mediocres grandescunt, cum perpetuæ creduntur. Iis verò tantum rebus in hoc mortalitatis domicilio datum est perpetuò vivere, quæ verè non vivunt, quippe non tam anima informatæ, quàm animo conceptæ.

(r) 20. Decembris, ut in actis Consistorialibus.

periculum ibi improvise occupationis. Gallorum clades ad S. Quintinum; ideoque Guisii, ejusque militum revocatio in Galliam. Pax inter Pontificem & Philippum duplici conditionum genere sancita; quarum altera pax publica, altera arcana. Polus à legatione revocatus, & Fidei causa in jus vocatus. Moronus Cardinalis simili causa in carcerem conjectus. Guillelmus Petrus Purpurâ cobonestatus, Legatusque Angliæ designatus; sed repugnante Regina nihil effectum. Legationes Trivultii ad Henricum, & Caraffæ ad Philippum; sed hæc parum accepta. Carolus Imperio se abdicat. Dissensio Pontificis cum Ferdinando, negantis eum pro Cæsare admittere. Comitatus Augustana, eorumque Decreta. Caroli V. obitus, & declaratio à Pontifice habita in illius exequiis. Mariæ Reginae mors. Elisabethæ sororis successio; & nova Britannia se junctio ab Ecclesia. Pulsi à Pontifice fratris filii, & qua de causa. Nova Gallorum clades ad Gravelingam, & pax inter eos Hispanosque composita. Infelix obitus Gallorum Regis. Mors Pontificis. Populi Romani furor in ejus monumenta & familiam. Diuturnitas, variaque eventa Comitiorum Romæ. Electio Medicei Cardinalis, qui Pium Quartum se nominat; & Ferdinandum agnoscit tamquam Cæsarem. Ejus cura restaurandi Concilii. Ecclesiastica jurisdictio in Hispania reparata, & Nuntii Revertentæ petitio pro Caraffenfibus. Hæreticorum conspiratio in Gallia Regem. Hujus ac Cæsaris difficultates de mansione Tridenti, aliisque conditionibus Concilii. Studia Regis Catholici ac Pontificis, ad impediendam propriam Gallicæ nationis Synodum, ibi destinata à præcedente conventu. Captus supplicio Carrassenses plexi à Pontifice. De statione Concilii variis in urbibus consilia habita; ac tandem Principum assensus de sede Tridentina. Diploma Pontificis, quo illic indicitur ad proximè futurum Pascha.

CAPUT I.

Sua oppida à Pontifice recuperata. Adventus Romanam Gallicarum copiarum, Guisio duce. Quæ Ferrariæ Princeps agitaverit. Tribunal solemnissimè publicæ audientia à Pontifice institutum. Cardinalium creatio. Judices in Cæsarem ac Philippum Regem designati.

I. Elapsis unâ cum anno 1556. induciis inter Pontificem & Hispanum, & in irritum delapsâ Fantucci operâ, studio Paceci ab Albano missi, non ad auxilium, sed ad obstaculum, fortunæ facies commutari visa est. Etenim dissentio Prorege in muniendis Neapolitani regni oppidis, adeoque deficiente regii militis violento illapsu in loca circa Romam occupata, brevi ad naturalem ipsorum statum redire, tum ob populorum in Ecclesiam benevolentiam, tum ob illius virium propinquitatem. Quare Strozzius non minores solum pagos illic recuperavit, sed Tybur, & Hostiam, tam malè defensam, ut ejus custos capite Bruxellis multatus fuerit. Detinebatur Albanus ad sua curanda ob adventum proximum Gallicorum armorum; quæ inducias in Belgio violaverat, præteritis variis Hispanorum motionibus adversus pactiones, iisque connumeratis in libello per typos impresso à Carolo Margliaco, Archiepiscopo Viennensi in Gallia. Quæ de re scripsit Fantuccius Nuntius, tantam admirationem indignationemque à Philippo Rege patefactam fuisse, ut jurejurando affirmavit, ensẽ à se haud reconditum iri, donec pœnituisset Gallos, eum violatis pactioibus fuisse ab ipsis eductum. Et propitiæ sortis favor effectus, ut jusjurandum Rex impleverit. Ineunte anno descendit valido cum exercitu in Italiam Guisius, peragratoque Pedemontio, à Gallis possesso, obstaculum non offendit, nisi audax magis quàm firmum Valentia; eaque confestim expugnata, iter habuit per ditionem Octavii Farnesii, qui nec resistere potis erat, nec quamvis cum Hispano reconciliatus, se illius affectum hæcenus declaraverat; quod ab illo per eam occasionem petierat Pescarius (a) Mediolani moderator. Sed ille ostensâ Madruccio aliisque Regis ministris suarum virium, etiam si cum Hispanicis hæc conjungerentur, imbecillitate ad ibi Gallicis copiis obtinendum, illis ob oculos posuerat, magis in rem Philippi Regis futurum, si daretur opera, ut exercitus tam validus longè recederet ab Insubria, tamquam ab invalido Hispanicæ ditionis membro; confirmato iterum clientela suæ declarandæ promisso, ubi ea declaratio sibi præscriberetur ab ipso Rege;

qui postea cautionem Octavii comprobavit, seu quia rationi consentaneam duxisset, seu quod eum contineret in fide ad futuras opportunitates, cui nihil magis conducit, quàm si animus contentus præteriti operis præ se feratur. Et jam Octavii (b) remiserat Henrico Regi torquem, Gallici Ordinis tesseram, tamquam nexum repugnantem obligationi, quæ obstringebatur ex possessione Novariæ, aliorumque oppidorum in ditione Philippi Regis, dum inter utrumque Regem bellum agebatur. Guisius itaque nemine obstantente 16. Februarii Rhegium Lepidi pervenit, obviam eunte cum suis copiis Ferrariæ Duce, cui Guisius, ex equo desiliens, imperatoriam totius exercitus virgam reverenter detulit.

(a) Literæ Octavii ad uxorem Bruxellis super citata.

(b) Literæ Octavii ad Cardinalem S. Angeli, 1. Januarii, & ad Regem Gallia, 27. Januarii An. 1557.

2. Aderat illic Caraffa Legatus, qui Venetos dimovere nequiverat à statu neutri Regum obstricto, quem cautè servabant. Habito inter memoratos duces consilio de inchoando bello, fuit Gallorum sententia, Insubriam esse invadendam, quæ tunc minus armis instructa, quàm reliquæ Hispanorum ditiones, sustinere haud valuisset imperium illius exercitus, assiduus vicinæ Gallia suppetiis recreati & à tergo communiti finitimo Pedemontio, proximisque terris Ducis Ferrariensis: qui consilio parum diverso auctor erat, ut prævenirentur (c) aggressiones, quas ipse sibi inferendas prænoscebat ab Octavio, cujus inita cum Hispano societas, tamen nondum faciem detexerat, ejusmodi tamen larvæ genere tegebatur, quæ notitiam intuentibus non adimit, velando scilicet, sed non celando. Caraffa toto animo intentus Urbis Romanæ securitati, suam omnem operam ardoremque contulit, ut regnum Neapolitanum bello peteretur, ad avertendum illius intumentis amnis cursum, cujus proximis undis Pontificalis regia pœnè merfa periclitabatur: Gallis verò necesse fuit illi satisfacere, ob diserta Regis mandata, ut ad defensionem Pontificis vires impenderent, ejusque voluntati parerent. Tunc Ferrariensis, conspicatus exercitum è suis ditionibus abeuntem, eas præsensit quasi prædam relinqui armis proximi Principatus Mediolanensis, Parmensis, & Etrusci, quibus adversæ factionis Principes imperitabant. Eapropter expositâ Caraffæ & Guisio necessitate, quæ ipse cum suæ militiæ nervis ibi ad sui Principatus custodiam figebatur, exhibitisque amplissimis pollicitationibus comæatus, tormentorum, eorumque omnium, quæ possent expeditioni

HISTORIÆ CONCILII TRIDENTINI LIBER DECIMUS QUARTUS.

ARGUMENTUM.

Gallorum adventus duce Guisio, ad opem Pontifici ferendam. Obsidio Civitellæ ad Truentum, ejusque intra paucas hebdomadas removenda necessitas. Res gestæ à Marco Antonio Columna prope Urbem.

tionem à se suppeditari; in reliqua demandavit Aloysio filio suas vices, qui postea inter Purpuratos egregie inclaruit. Cumque intueri cœpisset in ipsa re id quod antea in abstracta quasi specie non satis exciderat, intellexit quàm arduum esset summum Principem sternere, adeò potentem, adeò cum Italis arctè connexum, & cui multò potior aderat conditio; bellandi videlicet domi suæ, quæ ab hostium fœderatorum validissimis regionibus tam longè aberat; & quantum propria sui ipsius discrimina, ubi res improperè cederet, spem lucro superarent, si fortè victoriâ potiretur. Quare videbatur, sibi levitatis nota inuri posse, qui se commisisset navigio tam malè instructo in Pelago tam intuto. Statuit igitur Venetias adire, ut ibi persuaderet præteriti consilii sui rationes illi Senatui, cujus comprobatione se satis defensum fore putabat apud quoscumque iudices minimè temerarios. Nec multi negotii res fuit, honorifica responsa reportare ab eo sapienti Senatu, quippe facili ad excusandum jam factum, adeoque irrevocabile.

(c) *Litteræ Octavii ad uxorem Bruxellas, die minime notato.*

3. Guisus interim Romam venit, ibique tutelare quasi numen exceptus est. Trepidationem omnino dispulit à populo, qui ob res prosperè gestas in recuperandis circumcirca locis jam liberiori animo erat. Pontifex haud ignarus, à subditis ob duo potissimum bona Principis curam efflagitari, quorum gratiâ dominantis colla submittunt, Pacem & Justitiam, alterius defectum hostium iniquitati tribuens, studuerat egregie alterius operibus sibi benevolentiam comparare. Quamobrem in Senatu (d) 23. Januarii promulgavit, velle se ad publicum assatum singulis mensibus cunctos admittere, deducto ad cujusvis homunculi aditum ostii velo; ita ut eadem in Aula Cardinales, Magistratum Principes, ceterique Iudices ac ministri cujuscumque tribunalis adessent, quò posset ipse simul de rebus actis edoceri, simul illatis injuriis consulere; indictis ad id inchoandum die 27. & hora 19. quemadmodum effectum est, quadraginta quinque hominibus à Pontifice auditis. Verùm hujusmodi institutio, quippe laboriosa Principi, ab eodem inducta ob rationes extraneas, consanguineis molesta, & ministris formidolosa extitit, formosus ad speciem modulus, non firmum ad diurnitatem ædificium.

(d) *Acta Consistor. 23. Jan. 1557.*

4. Firmius in eodem Senatu præscripta est à Pontifice anniversaria solemnitas, per universam Christianam Rempubliam celebranda, Cathedræ S. Petri Romæ 18. Januarii, quo die primum in Ecclesia Romana Princeps Apostolorum confedit; professio id à se fieri ad cœarguendos hæreticos, infiantes Petrum Apostolum in ea umquam urbe fuisse. (e) Idque anno proximè sequenti confirmavit per Diploma in Senatu pariter decretum, (f) eò prius inducto Guillelmo Sirleto, tunc Protonotario Apostolico, qui dissertationem ibi recitavit, per quam magnæ auctoritatis testimoniis comprobabatur; S. Petrum fuisse Romæ commoratum, ibique martyrium perpassum. Nec diu fuit, quòd Pontifex novum hospitem Aulamque hilarare voluit novorum Cardinalium inauguratione.

(e) *15. Martii, 1557. in Actis Consistor.*

(f) *14. Jan. 1558. in Actis Consistor.*

5. De qua falsò Suavis autumat, excusationem fuisse à Pontifice adductam, quòd ea non ex voto Regis plena haberetur, quia veterum Purpuratorum ingens numerus magnæ accessioni recentium obstitit; factamque etiam illi spem novæ

creationis, ubi quos in arce detinebat capite puni visset. Cur ita, si ea Purpuræ largitio decem complexa est? si id temporis nonnisi unus ex Cardinalibus detinebatur in custodia Fulvius Corneus, de cujus capitali supplicio numquam est cogitatum? Fuerunt Purpurâ insigniti eximie virtutis viri, Thaddæus Gadius Florentinus, Cosentia Archiepiscopus, quo Pontifex in præcipuis administrationibus tunc usus fuerat; Antonius Trivultius Mediolanensis, Tolonæ Præsul, & apud Venetos Nuntius; Virgilius Rosarius Spoletinus, Iscensis Antistes, Romæque Vicarius, qui ob integritatem ac prudentiam curis maximi momenti adnotus est, cum Pontifex fratris filios exegit: Laurentius Strozzius, Episcopus Biterrensis, cui præter animi virtutem, sanguinisque conjunctionem cum Gallia Regina, suffragati sunt Petrus frater, & Guisus amicus intimus, tunc duo veluti Pontificis brachia; Michaël Gislerus Dominicanus, patria Alexandrinus, in Insubria Episcopus Nepetinus, & sanctæ Quæstionis Commissarius generalis, qui postea Pii V. nomine eluxit inclutus in Romana Sede, gratissimumque in Pauli memoriam animum gessit; Joannes Bertrandus, electus jam ad Sedem Conuensem, & Regis sigilli custos in Gallia, doctrina & moribus spectabilis, atque ob Ecclesiasticæ jurisdictionis studium benemeritus, qui eodem anno Archiepiscopus Senonensis renuntiatus est: Clemens Dolera, ex Monilia, apud Ligures Franciscanorum supremus moderator, clarusque Theologus; Alfonsus Carassa Neapolitanus, filius Marchionis Montibelli, adeoque Pontificii fratris nepos; Vitellotius Vitellus Tifernas, electus seu patriæ Antistes, Clericus Apostolicæ Cameræ, qui postmodum munia præstantissima, & Apostolicæ Sedis summa negotia obivit; Joannes Baptista Consiliarius, Apostolicæ Cameræ Præses, frater Pauli, qui Pontificio cubiculo præerat.

6. Non defuit qui Paulum Quartum notaret, quòd dum tantam severitatem Ecclesiasticam profitebatur, dumque ut cum maxime oportebat se veneratione munire, ad eam erga familiam suam animi teneritudinem prolaberetur, ut tam citò tertium Cardinalem Carassensem crearet, qui annum ætatis duodevigesimum nondum explebat, eiq; paucos intra dies (g) administrationem id temporis traderet Neapolitani Archiepiscopatus, ejusdemque titulum, ubi jam ad annum vigesimum septimum pervenisset, & sacris fuisset initiatus: quamquam beneficium illud in optima indolis juvenem incidisset, qui, cum reliqui Pontificii fratris filii expellerentur, meruit apud Pontificem in administrationis cura remanere; quique in succedentis Pontificatus severitate, cum gravi multâ damnatus esset, pecuniæ subsidium à Collegio, & commiserationis à populo velut insons obtinuit. Verùm utcumque super hoc ferre sententiam liceat, profectò in reliquis ad Purpuram selectis suam Pontifex laudem meritis est, quòd eam dignitatem nonnisi iis distribuerit, qui dotibus præstantibus claruissent, possentque cum Ecclesiæ emolumento præluere: usque adeò, ut efficacissimæ preces Henrici Regis, cujus opis indigentia, cujusque promerita per eos dies tantum excreverant apud Paulum, nonnisi unicam purpuram impetrare potuerint, & hanc post exquisitum examen de viri, qui commendabatur, præstantia; ut proinde Venerus Orator Navagerus, qui tunc Romæ degebat, Pontificis animum admiratus in perneganda quadam legis relaxatione Memorantio Comestabili, (h) quam complures Theologi tamquam licitam comprobabant; & dum studia petitoris potentissimi apud Henricum erant, velut cum maxime Paulo necessaria, nec minus in resistendo ejusdem Regis precibus purpuram depo-

deposcentis, scribere non dubitavit, ne unam quidem à Pontifice impertitam fuisse eo postulante. Qua in re id inobservatum nolo: Suavis, lynceus ille Romanorum Pontificum Momus, ferè numquam ausus est hunc aliumve Pontificem arguere de Cardinalium defectu, tamquam de re passim nota, falsisque obtreptionibus haud facile obnoxia, exceptâ interdum consanguineorum electione. Id verò patefacit, ne ab ipsis quidem adversariis denegari posse huic Ecclesiastico Principatui fastigium quoddam præstantia supra reliquos, & fortasse ad emolumentum Reipublicæ efficacissimum, quòd scilicet in ipso supremæ dignitates exteriores, plerumque remuneratio sint dignitatis interioris; sed à sanguinis fascino ne Pauli quidem animus se illæsum præstitit.

(g) *9. Apr. 1557. in Actis Consistorialibus.*

(h) *In Actis Consist. cætus Theologorum habitus in consessu Card. 22. Mart. 1557. & Epistola Carassæ ad Nuntium Gallia, apud Burghesios.*

7. Porro quod maxime conspicuum reddidit nimum illum sanguinis æstum in admovendo juniore fratris nepote tam inclytæ Ecclesiæ Neapolitanæ, illud fuit, quòd Paulus id egit in eodem Senatu, in quo alteri operi manus admovit; cui operi ea in illo majestas necessaria erat, quæ ipsum supra conditionem humanam, quasi mortalitatis expertem, attolleret: ibi namque revocavit Pontifex Polum Legatum, ceterosque omnes Nuntios & administratos Apostolicæ Sedis, qui degebant in Caroli Quinti ac Philippi Secundi tamquam in hostium ditionibus, edito per hæc indicio, velle se adversum duos illos tam eminentes Christiani Orbis Principes ad censuras regnorumque privationem progredi; ac proinde proximâ feriâ quintâ sanctioris Hebdomadæ, in Diplomate consueto, quòd ab eo die suæ promulgationis dicitur *In Cena Domini*, fuerunt à Pontifice peculiariter perculi anathemate ii, qui suas terras Campaniæ oræque maritimæ occupassent, *quantumvis dignitate eminentes, etiam Imperatoriâ, & omnes Consiliarii, fautores & assessores*; atque in sacrificio Pontificio feriæ sextæ consueta pro Imperatore precatio fuit omissa.

8. Jam Pontifex designaverat Iudices causæ in Carolum ac Philippum, in Senatu à Fiscis Procuratore inductæ, (i) è variis selectis classibus: inter Cardinales Rebibam; inter Archiepiscopos Hannibalem Bozzutum Neapolitanum, Avenionensem Archiepiscopum, qui postea à successore Pauli purpurâ fuit ornatus; (k) inter meros Episcopos Joannem Beroaldum, Episcopum Telesæ; inter Protonotarios Guillelmum Sirletum Calabrum, modò à nobis laudatum, & qui postea inter Purpuratos claruit, atque ii omnes Philippi Regis subditi fuerunt, ut cuique observare licet. His adjecerat Consultoris & Commissarii nomine Bartholomæum Camerarium Beneventanum, & duos qui sibi à secretis erant, Floribellum & Massarellum, ac denique Pallanterium, quippe Fiscis procuratorem. Id tamen tunc credebatur non tam ad rem quàm ad speciem peragi, ostentatâ nimirum Gallis certâ Pontificis voluntate adversus Hispanicam Monarchiam, quò ab illis fluctuantis animi ambages suspensionemque dissiparet, ne vererentur, ubi se in cursum dedissent, in medio postmodum curriculo per improvisam concordiam se à Pontifice desertum iri: sed subsecuta Pauli opera, quæ jam naravimus, palam fecere, Pontificem nequaquam simulare.

(i) *12. Febr. 1557.*

(k) *12. Martii 1565.*

9. Profectò Hispanj, obtendentes sibi seren-

dum non esse, suarum ditionum pecuniam eò confluere, ubi ejus usus converteretur in solvenda stipendia militiæ adversus ditiones suas, nec fidentum sibi esse in quovis causarum genere judici, quamvis alioqui legitimo; tamen ipsis inimico; ad tam graves Ecclesiasticæ jurisdictionis plagas inferendas progressi erant, ut solùm post annos plurimos, etiam ætate Pontificis successoris, quamvis ipsis benevoli, plurimo labore curatæ fuerint: exhibito hinc documento, bella inter Pontificem ac fideles Principes, tametsi religiosissimos, quàm perniciosa sint Religioni, cujus fundamentum est, quòd Christus in suo Vicario agnoscat; animus quippe hominis in materia sensibusque penè immerfus, ægrè distinguit in uno eodemque capite personam quam gerit ab eo qui gerit; ita ut valeat ac velit eodem tempore alterum oppugnare, alteri subesse.

CAPUT II.

Studia Pontificis ad disjungendum ab Hispanis Florentiæ Ducem. Concessæ illi Senæ à Philippo Rege. Civitellæ obsidio à Guisio tentata, sed frustrâ. Inter hunc & Montibellum discordia. Illius suspiciones ob agitatum pacem. Susceptum redeundi in Galliam consilium. Novi Romæ labores. Petus Purpurâ donatus, & Anglicana legatio illi destinata. Causæ inde removendi Poli, & Regine Mariæ repugnantia.

1. **G**narus Pontifex, quanti esset Italico cum Hispanis bello Cosmi Florentiæ Ducis amicitia, studuit eam sibi conquirere. seu re, seu, ubi id nequiret, opinione; quæ pretiosus quidam fundus est non bellatoribus minus quàm mercatoribus. Eapropter cœpit agitare de nuptiis inter illum & Henrici Regis filiam, misso ad id in Galliam Francisco Villa: ubi tam proclivi Rex animo rem accepit, ut Archiepiscopum Viennensem legaverit, negotium cum Pontifice profecturum, quòd esse jam confectum, Romæ ex arte vulgatum est. Sed Florentinus hanc artem in rem suam arte novâ deducens, misit Joannem Baptistam Ricasclum, Episcopum Cortonensem, acturum Pontifici grates, simulque significaturum. Quemadmodum summo sibi fuisset honori adeptio fœderi Regis tam præcelsi, ita consilium sejungendi se à Rege Catholico ejusmodi esse, cui maturando multis diebus, multisque cogitationibus opus foret. Interim verò perperam, ut rei fama deferretur ad Philippum; qui perspectâ necessitate retinendæ sibi benevolentia illius Principis, & Albani cohortationibus impulsus, statuit eum sibi devincire, traditâ illi jure beneficiario ditione Senensi; adeoque inimicitia Pauli adversus Hispanos, ipsis quidem Placentiam ac Senas abstulit, non tamen in rem Pauli, sed æmulorum.

2. Inter negotiorum tractationem arma pariter tractabantur. Quare circa Idus Aprilis Guisus Româ discessit; visumque est faciliorem expeditionem in regnum Neapolitanum fore per eam Sannii partem, quæ Asculo agroque Piceno est contentina: sed Gallorum cunctatio Proregi permiserat, tum ut sua oppida communiret, præsertim Civitellam situ validam, & in ea fronte positam; tum ut exercitum colligeret, viginti quatuor militum millibus conflatum, quicum Neapoli discessit, quo tempore Guisus Româ profectus est. Hic infelici consilio Civitellam obsedit. Sed vi frustrâ tentatâ, ob Comitum Sanctæ Floræ, & Caroli Loffredi virtutem, urbem propugnantium; biduo post illatam impressionem, hoc est decimo quinto Maji, coactus est

est ab adventante hostium exercitu pedem referre; quod accidit tertiâ postquam ibi castra posuerat hebdomada. Cumque graves discordiæ (prout mos est inter duces in expeditionibus improspere) subortæ fuissent inter Guisium & Montebellum, (a) iracundiæ impotentem, & immodicè liberum, cum in eo bello vituperando, tum in præse gerendo animo, sui nativi Principis, cui bellum inferebatur, studio; denuntiavit Guisius, reditum se in Gallias meditari, præcipuè quia Ferrariæ Dux minitantem ditioni suæ hostem veritus, non filium modò revocarat, sed opem à Guiso postularat. Quibus rationibus, addebat ille, compertum esse, clam à Pontifice agitari cum Hispano concordiam; quod illi detexerat (b) Dux Summanus, Hispanis infensissimus, & conscius, aliquid ea de re petente Philippo fuisse propositum Caraffæ Cardinali à Fantuccio Nuntio, studente id illi persuadere tanquam decorum, quòd tunc liceret ipsi honestam pacem conficere, dum educum stringebat gladium, & adversarius eam postulabat: ex quo inter Summanum & Cardinalem similtas enata. Itaque ut inflammarentur repescentes Galli, cautumque iis foret, missus est ad Henricum unà cum Petro Strozio Ducis Paliani filius, ut ille suppetias impetraret, hic perseverantiæ obses esset. Id verò (c) à Paulo minus durum minusque periculosum existimatum est, quàm alia vincula à Gallis petita; cum pueri ætatula validus tanquam clypeus videretur, quo eum honestas adversus omnem injuriam communiret. Quod si id recusatum esset, petebant illi in vadimonium sibi tradi Perusiam, Anconam & Centumcellas, præter novam Cardinalium creationem pro ipsorum arbitratu. Adeò grave onus est potentioris auxilium.

(a) Extat in narratiene Navageri.

(b) Litera Caraffæ Cardin. ad Nuntium Brancacium, 18. Martii 1557. apud Burghefos.

(c) Litera Farnesii Card. ad Ardinghellum Bruxellas, Parma, Julio mense, anno 1557.

3. Vulgatis Romæ & solutâ Civitellæ obsidione, & destinato Gallorum discessu ab Ecclesiastica ditione, intermissa trepidatio rursus exorta; quodque medicina videbatur, ipso morbo gravius evadebat. Etenim cum ad custodiam accerterentur tria Helvetiorum millia, Pontifex quò stipendia solveret, vectigal imposuit die 18. Maji cunctis populis sibi subjectis, ut centesimam pretii partem bonorum stabilium singuli penderent; onus propemodum intolerabile, tum re facultatibus, tum denuntiatione animis subditorum. Quoniam autem dissensio inter Guisium & Montebellum Pontificem coëgerat, ut hunc Romam revocaret, eoque mitteret Paliani Ducem, tam frigide administrabantur arma Ecclesiastica circa Urbem, ut effluerit per eam moram opportunitas, oblata ab inimici remotiore exercitu, amissas terras integrè recuperandi. Pontifici siquidem milites serius operi admoti pauca sunt adepti, & multa passi operâ Marci Antonii Columnæ, intenti per incredibilem virtutem ac solertiam nunc defendendis, nunc recuperandis suis oppidis. Guisius partim in agro Asculano, partim in Macerateni commoratus, auxiliares copias Ferrariensi subministrabat, & mandata regia præstolabatur. Paulus populum conspicatus desessum, trepidum, tumultuantem & pertæsum inquietis suæ, ut quæ tot ipsis ærumnas peperebat, & graviore parturiebat, voluit novum pacis desiderium ostendere; ad quod fortasse infortunia urgentiaque discrimina ejus animum inclinabant. Itaque in Senatu die 14. Junii (d) suam hanc pacificam voluntatem vividè significavit, rogavitque Patres, ut eam consilio & operâ promoverent. Nec

à Philippo Rege contraria vota nutriebantur, (e) optimè gnaro, non minùs potentiori quàm imbecilliori pacem expedire: quippe si is jacturæ magis subiacet, ille majori subiacet; simulque invidia ac suspicio ad ineundam cum potentioris adversario fœdus eos impellunt, qui alioqui medium tement. Idcirco curaverat significandum Farnesii, sibi jam reconciliatis, sed nondum alteri parti inimicis gratum sibi fore, si negotium illud capefferent. Quod præstitere Octavius, & Farnesius Cardinalis, tunc Parmæ degentes, per Cardinalem Sancti Angeli ipsorum fratrem Romæ commorantem. Nacti sunt in Caraffensibus proclives ad id animos, excubiis militares adparatus, quos tunc habebant, missionemque pueri ad Henricum Regem, nemes ac deserti jacerent, quamdiu Albanus nuntum in ipsos gladium intentaret. Quare responsum Regi redditum est, idoneam ad id facultatem cuicumque vellet impertiret. Verumtamen animosa Cardinalis spes parum adhuc deflorata videtur est ab adversis Galli turbinibus, cum cerneretur aspirare per eam concordiam Senarum adoprioni, nuptiisque inter suæ familiæ sponsam, & Alexandrum Farnesium.

(d) Extat in Actis Senatus, 14. Junii, 1557.

(e) Ex citatâ epistola Farnesii Cardin. ad Ardinghellum Bruxellas.

4. In Senatu, quem diximus, aliud quoque statuit Pontifex, quo putavit indemnitati Britannia se prospecturum, facturumque factis illius Regiæ postulatis. Innotuerat Mariæ Poli revocatio à legatione: quamobrem haud mediocriter commota fuerat, cum Catholica Religio nondum adeò virida effloruisset in iis regionibus; ut si tam solerti cultore destitueretur, periculum non esset, ne facile rursus silvesceret: idcirco præpeditâ, ne ad Polum serperet, rei notitia, quò ipsum in bona fide contineret, (f) Pontificem enixè rogavit, ne ob diffidia inter ipsum ac maritum suum ille protraheretur in rem adeò perniciosam tot populorum salutari, venerationique sacrarum Clavium in illis Regnis, pervenerunt ad Pontificem hæc Regiæ postulata cum planè illius impetus ab infelici rerum evenualiquantulum deservierat; adeoque facilius adsecundandum Regiæ se flexit, non tamen commatâ legatione Poli; cum subortæ Paulo fuissent suspiciones in Polum, tametsi falsæ, quasi fovendi hic in sinu doctrinam aliquam minùs sinceram: quæ ob similes criminationes ab illo in arce detinebatur Moronus Cardinalis, in quem accusatione delatâ fuerant, quo tempore Paulus ante Pontificatum sanctæ Inquisitionis conventibus intererat, quapropter, utpote ardens studio Religionis, & suspitionibus credulus, jam tum acerbos in eum sensus præ se tulerat. Moronus verò, quamquam hujusce rei conscius, tamen sive hominis placandi gratiâ, sive fretus innocentia, electionem Poli naviter promoverat: atque id temporis à Lotino, qui Pontificalibus in Comitibus Cardinali Sanctæ Floræ famulabatur, prænuntiata ipsi fuerat hæc infortunia; quæ sin minus ipsum combussissent, ejus tamen promeritorum flores adeo forsitan adusserunt, ut inde maximus fructuum erumpere numquam potuerit. Volebat itaque Paulus Morono Polum in communi æmulum causa opponere, & in utrumque eadem operâ, judicium exercere.

(f) Quæ hic leguntur, extant in Vita Poli manuscripta à Ludovico Beccarello ejus familiari, ac postea à Archiepiscopo Epidaurio.

5. Quare ut simul id perficeret, simul Regiæ gratificaretur, eo die inter Vaticanos Patres adscriptus, unaque Legatum Angliæ constituit hominem Regi-

Regiæ acceptum, ipsius quippe conscientia moderatorem. Fuit hic Guillelmus Petrus, ex Minoribus Observantibus; qui cum primùm Henricus Octavus insanire coepit, veritus non fuerat è suggestu per Apostolicam libertatem pronuntiare, Catharinam reverè Regis conjugem esse. Hinc ob tam egregiam culpam in exilium pulsus, diu in Italia cum Polo vixerat: dein rebus Angliæ commutatis eò reversus, à Regina suam ad homologesim excipiendam electus est. Dum illum Pontifex utraq; dignitate exornaret, dixit, tum ex iis, quæ ipse per se noverat, tum ex aliorum narrationibus. Eam in eo probitatem, eam prudentiam, eam doctrinam à se agnosci, ut is & honore dignus, & oneri par esse videretur: haud oportere Polum, jam palàm revocatum, & gravissimis de causis Romam accersitum, iterum confirmari. Sed cum Petrus decrepità esset ætate, & natalibus haud conspicuis, Regina eam permutationem nimis Angliæ incommodam existimavit; adeoque iterum à Pontifice petiit, ne Polum amoveret: criminationes illi objectas niti non posse rebus ab eo gestis antequam in Angliam accessisset; quandoquidem ab ipso Pontifice laudibus tam præclaris ad Cantuariensem Ecclesiam promotus fuerat: rerum ab eo postea gestarum posse melius cognitionem committi Ecclesiastico Consilio Regiæ, quæ quibusvis aliis rationibus iustitiam fuisset prælatura: sed antequam de illius noxa liqueret, plectendum non esse regnum universum, imò & Religionem ipsam, privatione tam necessarij cultoris ad eam sæcundandam.

6. Quamvis Regina diplomata Pontificia ad Polum & Petum missa detinuisse, studeretque rem occulere, aliquid tamen rumoris ad aures Poli concrepuit. Unde depositis illic legationis insignibus, ad Pontificem misit Nicolaum Ormanettum, suum Datarium, & aliâ tempestate Antistitem Patavinum, & in Hispania Nuntium, quò illi obsequentis animi obedientiam exhiberet. Pontifex hac Poli submissione delinitus, conversusque tunc ad Philippum sibi conciliandum, ut mox narabimus, supersedere statuit tantisper, dum Caraffa Cardinalis, destinatus ab eo Legatus ad ipsum Regem, ea de re coram ageret. Polus itaque continuavit non quidem nomine, externaque specie, sed verà existimatione ac providentiâ legationem usque ad mortem, quæ paulò post exponetur. Interim præstat, ut repetamus, quæ contingere Romæ, & in bello: quod ut asperum, sed necessarium nonnumquam instrumentum est ad honestam pacem consequendum; ita horridum, sed interdum necessarium argumentum est ad historiam texendam, de pacificis operibus ex instituto scribenti.

CAPUT III.

Neapolitani regni vectigal à Pontifice recusatum. Adventus Roman Helvetiorum. Pulianum à Marco Antonio Columna obsessum. Prælium Ecclesiasticis improspere. Regis mandata Guiso tradita, ut Pontifici opitulaturus assisteret. Ejus profectio Tybur, & Proregis Soram. Reportata ad Sanctum Quintinum ab Hispanis de Gallis victoria. Conditionis pacis propositæ à Cardinali Sanctæ Floræ, & à Prorege rejectæ. Ejus consilium Romæ improvise occupandæ, sed irritum. Ministri Senatus Veneti & Ducis Florentini ad concordiam missi. Eorum operâ inter Caraffam Cardinalem & Proregem colloquium.

Histor. Concil. Trid. Pars II.

1. Appropinquante Principum Apostolorum festo die, quo regni Neapolitani vectigal Pontifici pendi debet, obtulit Prorex per Cardinalem Sancti Jacobi, patruum suum, se debito satisfacturum, ubi Pontifex tributum acciperet. Idcirco generalis Purpuratorum conventus habitus. (a) Cumque aliqui auctores essent, ut acciperetur, sed cum contestatione, & ita ut fraudi non esset devolutæ ad Pontificem beneficiariæ regni possessioni, ridiculum aliis visum est, quòd beneficiarius ullo pacto agnosceretur is, qui ipsa terras supremi Domini occupabat, & in quem idem supremus Dominus tamquam in perduellem bellum gerebat: nullum conspici detrimentum in repudiando tributo; quin potius majorem dignitatem & securitatem. Atque ita effectum est: sed postea compositâ pace, opportunis cautionibus vectigal acceptum. (b)

(a) Acta Consistor. 19. Junii 1557.

(b) Acta Consistor. 25. Oct. 1557.

2. Paulò post tria Helvetiorum millia Romam pervenere 20. Julii. Neque Pontifex à quavis sive honoris sive amoris significatione se abstinit, quò illos impelleret ad operam sibi navandam, amicorum sollicitudine strenuam, non mercenariorum incuriâ languidam. Quoniam autem Marcus Antonius Columna, post alia illata damna, messum circa Palianum prædatus fuerat, oppido ad extremas angustias penuriamque redactò, ejus recuperandi ardentem cupidus, non solum ad emolumentum suum, sed ad occupantium detrimentum eò Helvetii missi, ut unâ cum reliquis copiis Pontificiis conarentur hostem exultantem coercere, & obsessorum angustias relaxare. Sed res eò devenit, ut die 27. illius mensis commisso prælio, quamquam Helvetiorum virtus emicuisset, victoria penes Columnam fuerit; qui validius, quàm gloriosius enssem in Ecclesiam vibrans, eum Divino consilio acuebat ignorans, ut excereret postea in ampliori theatro, celsiorique dignitate pro Ecclesia, renovatâ veterum triumphorum læticia in ea urbe, quæ tunc extimescebat ne ab eocentium direptionum calamitas renovaretur.

3. Respirarunt à metu Romani adventu Guisii, qui Petri Strozii reditu acceperat à Rege mandata, ut assisteret tutelæ Pontificis, cui novæ & validæ suppetiæ celeriter promittebantur. Quare Guisius relicto Piceno Tybur accessit, ut quasi aggerem Romæ prætenderet; & Albanus vicissim cum suis copiis Soram se contulit, ut Columnæ auxilia suppeditaret.

4. In eo rerum statu 23. Augusti nuntii ejusmodi Romam delati sunt, qui spem omnem deiecerunt; sed animi celsitatem in Paulo, sive, ut ajebant alii, elationem dejicere non potuerunt. Nuntiatum enim est, collatis inter Hispanos & Gallos signis apud S. Quintinum, Veromanduorum olim, nunc Picardiæ oppidum, à Gallis immanem cladem acceptam. Hinc Rex necessitate compulsus Guisium cum exercitu revocabat ad se tuendum; per mittebatque Pontificis arbitrio, ut cum hostibus quacumque vellet ratione concordaret. Hunc lætissimum nuntium ab ipsis adversariis Prorex accepit. Etenim permisso Pontificis rem illi nuntiavit Cardinalis Sanctæ Floræ per Alexandrum Placidum, qui sibi à secretis erat, & quasi strenas ab eo pacem petiit, iisdem conditionibus oblatis, quæ Septembri proximè superiori fuerant propositæ, cum ille pariter fortunâ satis prospera utebatur. Sed Prorex elatus tam felici rerum eventu, eas per contemptum & iracundiam repudiavit, conquestus cum Cardinali, quod amorem in Regem professus id sibi consilii daret. Quin asseveravit, nolle se

pacificationi consentire, nisi Paulus erratum suum fateretur in statuendo foedere cum hostibus Regis Catholici, suamque injustitiam in divexandis hominibus Regi addictis; & nisi iisdem omnem libertatem, honorem atque pecuniam restituisset, Pontifex è contrario affirmabat, se prius ad subeundam mortem, quam ad hoc dedecus Pontificiæ Majestatis esse paratum.

5. Decreverat Prorex silentio Romam accedere, eamque, quippe imperatam ac deterritam, per noctis tenebras & soporem invadere, sperans improviso impetu se illa potiturum; & hac de causa post rejectas condiciones ad urbem cum copiis appropinquavit quingentis propè passibus præmisso Ascanio Corneo, aliisque militum præfectis, ut propius explorarent, quis esset urbis status. Sed aliis alia nuntiantibus, & iis, qui auctoritate pollebant affirmantibus, urbem vigiliis paratoque milite custodiri, noluit rem tantam aggredi.

6. Suavis, qui in hac universa narratione tantummodò extimam rerum notitiam præ se fert, multisque in locis labitur, à me, quòd parum intersint, prætermittis, hinc affirmat, Albano rem prospere cessuram fuisse, nisi defecisset illi animus; cujus defectui communiter adscriptum fuisse, quod ab incepto defluerit. Perinde quasi Momus iste de aliquo Tersite loqueretur, non de belli Duce, clarissimo inter eos qui sæculo superiori floruerunt, sæculo videlicet & in hac & ferè in quavis alia nobilium artium gloria nulli sæculorum secundo. Quinam ausus ille est narrare hanc opinionem tamquam communem, quando latere ipsum non poterat Commentarius Navageri, qui tunc Romæ aderat Orator, quique, commemoratis variis ea de re sententiis, nihil scripsit de hac credita animi penuria, duasque præterea sententias refert, quas hinc apponemus? Id igitur quod reverè Albanum ab incepto removerit, dicunt aliqui fuisse pietatem; ne infamem Borbonii victoriam ipse renovaret. Potissimè verò, quoniam cum apud se statuisset urbem quidem occupare, quòd Paulum suam custodiã coërceret, sed eandem à direptione subtrahere, adeoque bina stipendia pollicitus militem astrinxisset, ut ab ea direptione se abstineret; cognovit Germanos conspirasse, ad prædæ utilitatem datæ fidei injunctoque vetito antehabendam: unde pius imperator eo magis ab aggressionem abhorruit. Nec equidem hanc illi laudem negaverim: sed alteram etiam rei causam comperio, quòd is consilium illud nimis obnoxium discrimini prouideret & ex vero existimavit; suspicatus fieri posse, ut fortis aliquis propugnatorum globus, quos propinquæ Strozii & Guisii copiarum fortasse suppeditassent, iniquo in situ ipsum adorirentur, ibique stragem suorum ederent, cum existimationis conditionisque potioris iactura. Dixi non solum prudenter, sed etiam ex vero; nam pro eo ac omnes Oratores sunt simul exploratores, Placidus, è Proregis castris regressus, exposuerat, observata a se fuisse quædam indicia memorati consilii: quapropter eâ nocte, quam rei tentandæ destinarat Albanus, & quâ suis à ducibus urbis statum speculandum curaverat, verum fuit id quod Ascanius Corneus, alique cum eo renuntiarunt, conspicui suspicionis & apparatus argumenta; perpetuo siquidem sunt actæ vigiliæ, & in armis militari diligentia perstitum; & Caraffa Cardinalis paratas semper ac rite instructas custodias habuit, per urbem ad lucem usque in equo discurrens.

7. Iterum nec leviter Suavis labi videtur, quasi deserto ante initam pacem Pontifice Guisius discesserit; cum ex opposito is Romæ perstitit usque ad 19. Septembris, quo die, ab inita concor-

dia quinto, urbem ingressus est Albanus Pontifex veneraturus; ea verò Guisii mora haud modico fuit pactionibus emolumento, quemadmodum patebit.

8. Quare Pontifex intentus pacificationi, quæ sibi citra iacturam ac dedecus quietem ac securitatem pareret, ad operam Venetæ Reipublicæ convertit animum, optimè gnarus, quantum illa & communis & propriæ utilitatis studio pacem & jus Italiæ cuperet, ita ut nullius potentia Principis alteri aut eriperet suum, aut adimeret libertatem imperandi in suo. Ad id usus est Pontifex Trivulcium quem paulò ante inter Purpuratos cooptarat, cui dictum est, quique nondum Venetiis discesserat. Ac planè Philippus Rex, veritus pariter, & recens ad S. Quintinum victoria potuisset obspicionem adversum se commovere Principis sponte suâ neutro propensos, pluribus per eam ubi auctis quam occisis hostibus, perinde ac in victoria Ticinensi, aliisque similibus evenerat, ad eum Senatam legarat Franciscum à Valentia, ex S. Joannis equitibus, qui prosperum eventum prælii, simulque moderati animi sui consilium significaret, nimirum, se ad amplificandam ditionem suam nequaquam aspirare; quin tunc vel cum maximè paratum sese offerre ad restituendas Pontifici terras occupatas, ubi is per æquas pactiones ad quietem Italiæ conspiraret. Idcirco laetit Senatus Venetus ad id transigendum mittit Franciscum Frumentum, unum ex iis, qui sibi erant à secretis. (c) Nec minori sollicitudine idem promoturus Averardus Mediceus missus est à Florentiæ Duce, cujus nimirum intererat teneras adhuc sui Principatus radices tepore pacis fovere. Utriusque administri cohortationibus inextinguibilis obfuscescebat Albanus, cui nimis absonum videbatur, sibi, illud virium fortunæque fastigium supergresso, concordandum esse per æqualitatem conditionum; nullo ex reportatis victoriis excerpto fructu. Sed à conciliatoribus ostensum illi est, tunc hostem maximè formidabilem evadere, cum idem ex victoris potentia simul ac duritia in desperationem præceps ruit: incomperto esse, Pauli ingenium vehemens, & franciscum: quâ rerum perversione perturbaretur tiones Regis & Italiæ, si, quod muscitabat, conficeret, tutum in locum se conferens, & relicti custodia Gallorum, & præsentis adhuc Guisii, Romæ & reliquis urbibus Ecclesiastici principatus. Non esse putandum, id ex eo non futurum, quòd Pontifici perniciosum illud ipsum agnosceretur. Non semper homines prudenter agere: sæpè commotionem animi & iracundiam potissimè quoddam esse furoris genus, quod homini tamquam ingens bonum proponit ingens detrimentum, modò id vehementer lædentem lædat. Hæ rationes, adjecto robore & autoritate sequentium (qui si repulsam tulissent, poterant per suspicionem alienari, ac tandem in adversarios commutari) Albanum pertraxerunt, ut ad colloquium cum Caraffa Cardinali veniret ad Cavas, oppidum Columnensium, à Prorege occupatum. Eò igitur Caraffa se contulit octavo Septembris, Cardinalibus Sanctæ Floræ ac Vitellio comitantibus: cum par esset, ut ille spiritus flammam extingueret, qui eam excitarat & aluerat.

(c) Vita Commendoni Card. manuscripta ab Antonio Mariæ Graciano.

CAPUT IV.

Duplex pactionum forma, altera publica, altera arcana, à Caraffa Cardinali ac Prorege confecta.

Hujus Romam adventus, & quo pacto à Pontifice eidem exceptus. Guisii profectio. Legationes destinata, Caraffa ad Philippum Regem, & Trivultii ad Henricum.

1. Rei difficultas in causa Marci Antonii Columnæ vertebatur. Etenim Pontifex obfirmato erat animo, ne illum, aliosque subditos suos jam proscriptos, pacificatio complecteretur. Albanus contra ignominiam ducebat Regi, si etiam post victoriam præcipuæ belli causæ omnino cederet. Post longam altercationem duæ pactionum formæ composita (quod ignoravit Suavis) altera publica, occulta altera, utraque Pontifici nota; sed occulta (a) usque adeo ab illo dissimulata, ut ne Vitellio quidem illius se conscium indicare voluerit. Concordiam igitur inierunt Caraffa & Albanus, pro amplissimis facultatibus, quas Cardinali signarat Pontifex (b) eodem die octavo Septembris, & Albano Rex 26. Julii ejusdem anni 1557. Pacta verò eam præ se tulerunt indemnitatem tum rei tum existimationis Pontificiæ, ut ex ipsorum tenore, sicuti Suavis ipse fateri cogitur, nihil ille minus quam bello victus videri potuerit. Tam forte formidatumque tegumen Pontificibus superest, tametsi cetera indefensis, S. Petri paludamentum; & usque adeo falsus est despectus ille, quem idem Suavis in Christianis Principibus erga Pontifices depingit, dum peculiaribus quædam ac mutabilia eorum facta confundit cum universalibus duraturisque deliberationibus, quæ sunt veracitas quasi specula, certo ac luculenter animum expromentia. Negari quippe non potest, præter ingentem officiosorum verborum dimissionem, qua cum Pontifice agunt potentissimi Principes, amplam jurisdictionem, quæ ab ipsis suis in regionibus illi permittitur; amplissimam pecuniæ vim, quam inde sinunt in ejusdem Aulae confluere; summam reverentiam, qua ab ejus oppidis occupandis abstinent, & in quovis eventu summam facilitatem in iis restituendis, perspicua esse argumenta cujusdam religionis, dignitatem in eo plusquam humanam venerantis. Sed animadvertatur oportet, cum injuria non nisi debiti violatio sit, hinc fieri, ut ubi debitum agnoscitur maximum, occasionesque illius explehdi sæpissimè accidunt, ibi mirum non esse, si frequentius inferuntur injuriæ, quæ tamen despectum non arguunt, cum longè frequentiora deprehendantur obsequia.

(a) Fuisse utrumque notum Pontifici, colligitur præter alia ex literis Ducis Paliani ad Carassam Cardinalem per eos dies apud Pamphilios.

(b) Extant in monumentis apud Burghesios, ubi etiam pactiones publicæ & arcana insunt.

2. Patentium pactionum hæc fuit summa. Albanum exhibiturum Pontifici & Apostolicæ Sedi ea obsequia, ad submissionem animi atque obedientiam significandam, quæ veniam, gratiamque à Pontifice meritò impetrarent; & à Rege certum hominem missum iri, idem officium præstiturum. A Pontifice, utpote parente clementissimo, exceptum iri Regem tamquam probum & suum & Sedis Apostolicæ filium, cui communia reliquis Christianis Principibus beneficia tribueret. Remissurum se nuntium Regis Galliarum foederi, atque sponsorum, se communem & æquè cunctis benevolam patrem fore. Ex parte Regis Catholici Pontifici restitutum iri, dejectis novis munitionibus, cunctas terras Sedi Apostolicæ seu proximè per se seu per alios subjectas, & ad eam usque diem occupatas; ac vicissim utrumque redditum iri tormenta bellica. Ambos Principes pœnas omnes, sive ad profanum sive ad sacrum forum spectantes, condonatum.

Hist. Concil. Trid. Pars II.

ros cunctis hominibus & communitatibus, sive laicis sive Ecclesiasticis, ob quodque facinus, ex occasione hujusce belli commissum: declarari tamen, hoc articulo non comprehendi Marcum Antonium Columnam, & Ascanium Corneum; quin eos permanuros subjectos pœnis; in quas incurrerant, pro Pontificis arbitratu. Palianum, sicut in præsentia se habebat, traditum iri Joanni Bernardino Carbonio, utrique partium fido, qui utrique suam fidem jurejurando obstringeret, sponderetque se eas pactiones servaturum, de quibus inter Cardinalem & Albanum ad suorum Principum commoda convenisset; quique præfidiarios milites, quantum satis esset, communi sumptu illic retineret.

5. Hæc pactionum capita (c) delata prius sunt à Marco Antonio, Polæ Antistite, ad Pontificem (qui in gratiam Farnesii Cardinalis scribendis de re principali epistolis illum admoverat jam usque à primis initi Pontificatus diebus) (d) & ab illo prius comprobata ac postea signata sunt, tamquam à testibus, à Cardinali S. Floræ, & ab Episcopo Aquilano, simulque à Proregis Cancellario legitime subscripta. Sed præter hæc publica pacta, illa etiam arcana sunt confirmata, quorum conscium noluit Paulus se ulli detegere; quæque idcirco sola præsentia, solaque subscriptione Cardinalis ac Proregis, & etiam Sachetti, qui Caraffæ Cardinali à secretis erat, stabilita. Hæc pariter tam aptè concepta sunt, ad servandam immunem ab omni detrimento ac dedecore Apostolicam Sedem, ut perinde sit, velle illorum notitiam inficiari in Paulo quasi ad ipsos consentiendum inflexibili, ac simul & veritatem & Pontificem lædere, quasi violatorem auctissimi illius debiti; quo ipse obstringitur per intentatam Divinæ indignationis publicæque infamiae pœnam, ad pacem cum suo grege, sub quavis tolerabili conditione complectendam. Eorum summa fuit:

(c) Innotuisse Pontifici pactiones arcanas, probatur, non solum ex monumentis postea citandis, præsertim cap. 5. num. 6. sed ex summa Actorum pro defensione Carassensium, quæ est apud auctorem, ubi hoc patet, & postea à solenni sententia Pii V. comprobatur est.

(d) Litera Farnesii Cardinalis ad Equitem Tiburtium, 17. Junii 1557.

Ut Palianum aut à viro teneretur, cui pars utraque fideret, aut ab ejusmodi Præfecto dirueretur, pro eo ac Regi placeret. Ut si dirueretur, nunquam iterum munire ipsum liceret cuicumque possessori, donec præfenti Paliani Duci compensationem, cui acquiesceret, Rex ipse rependeret, idque ultra sex menses neutiquam protraheretur. Hoc autem non præfinito, Carbonius memorato Duci Palianum ita dirutum traderet: quod si de compensatione discordia fuisset orta, res Reipublicæ Venetæ decidenda committeretur. Recepta compensatione, concedendum esset à Duce oppidum ei, quem Rex voluisset, dummodo inimicus aut Pontifici aut Apostolicæ Sedi non esset, nisi prius veniam impetrasset. Quibus verbis hinc excludebatur Marcus Antonius; hinc liberum erat Regi, aliis ejusdem familiæ Palianum concedere.

4. Notat Suavis: Hoc in bello armis Ecclesiasticis tum propriis tum auxiliariis Deum parum favisse. Omnino quòd hic homo Divinæ providentiæ consilia in humanis eventis agnoscat, necesse est, hujusmodi eventa contingant Pontificibus infortunata; cum ipse alibi in admirabili illa Catholicorum Helveticorum victoria adversus hæreticos, aliisque eventibus Religioni propitiis, hujusmodi ratiocinationes derideat quali divinationes temerarias impenetrabilium arcanorum. Atqui si li-

buisset illi agnoscere in hisce casibus Divinæ providentiæ regimen, oportebat, ut inspiceret patrocinium erga Romanum Pontificatum, qui tot inter procellosa certamina persistit semper illæsus: quandoquidem non modò in hoc Pauli bello, post tot infortunia consecutus tandem is est id, quod erat controversiæ titulus, absolutam potestatem domini Pontificii; & ne præpedirentur Pontifici manus, quò minus proscriberet, ac puniret beneficiarios suos, tametsi aliorum Principum obtentio tutela: sed calamitates ipsius Clementis Septimi, quamvis adeò tragicæ ac lamentabiles, nihil tamen offecerat Pontificatui, cuius & potentia & majestas statim revixere in eodem Pontifice, à maximis inter Principes ut cum maximè in reverentia habitò; ejus verò oppressores visi sunt quasi Dei virga, qua fontes verberantur, sed ipsa in ignem conjicitur, quando Transpergius Ferrariæ viscerum dolore confectus occubuit, antequam ad destinatum urbis excidium pervenisset; Borbonius in ejus ingressu extinctus est, Moncada non diu fuit, quod maris fluctibus absorptus periiit; & exercitus, prædator ille sacrosanctæ Urbis, præda fuit contagionis, à qua stragem & excidium accepit, longè funestiora quàm quæ militibus terrisque Ecclesiasticis intulerat. Quare, quem admodum Navagerus sæpè à nobis laudatus refert, Cardinalis S. Jacobi Albanum fratris filium alloquens de non intentata ab illo Romæ interceptione, dixit: *Rectè quidem egisti fili, & ne id unquam committas te hortor; ii enim, qui ex nostrâ natione postremâ urbis direptione manus inquinaverunt, pessum omnes abierunt.* Equidem, si hujusmodi animadversiones legerem in Suavi, haud incularem tamquam malignum ejus animum, quòd effectum ab omnipotenti Providentiâ credidisset, ut vel iniquus Pauli, vel consanguineorum ambitio optatam sibi ditionis accessionem adversus Hispaniæ Sceptrum minimè obtinuerit.

Tres dein uno hiatu Suavis mordet, Albanum, Regem, & Pontificem, dum ait: *Albano, quamvis victori, fuit indignitas toleranda, ut Romam adiret, ad absolutionem Regis nomine & suo pariter accipiendam; cui non modico beneficio fuit, quod humaniter acciperetur à Pontifice, tumetsi per consuetum Majestatis fastum.* Adeonè ignotæ erant huic homini non inquam Christianæ, sed morales leges, & in animis cujusvis vel maximè barbaræ rudisque nationis insculptæ, ut nesciret, numquam filio probro verti, quòd se parenti submittat; nec parenti, quòd majestatem erga filios exerceat (præsertim cum ejus demissio videtur esse dejectio auctoritatis) vitio ingenii fastuosi tribui, sed potius virilis animi virtuti? Ceterum hic in universum non disputo, an agendi ratio in Paulo factum necne præ se tulerit; sed in eo Proregis accessu, quæ humanitatis officia, quos honores omisit Pontifex, quibus Albano responderet? Nonne in ædibus Pontificiis illum hospitio splendide excipi à fratris filio jussit? Nonne in Pontificio sacello locum Cardinalibus proximum illi dedit? Nonne illum unà cum universo collegio convivam excepit, sedentem è regione Purpuratorum Principis? Nonne ad Albani conjugem per Matthæum Aquavivam, Apostolicum Protonotarium, honorifico Nuntii nomine misit Romam auream consecratam, donum summis dumtaxat ac benemeritis Principibus mitti solitum? cui conjugi constar Albanum scripsisse, sibi, tot præliorum discrimina experto, numquam animum vocemque defecisse, nisi cum Pontificis conspectum adit. Non tamen id contigit ex Fastu majestatis, quæ nullam habuisset vim ad Albanum Ducem deterrendum, virum heroico animo,

& assueto consuetudini familiari potentissimi Caroli, ac maximè formidati: effectum id fuit ab occultata illius vi, quod est adoraturque in Pontifice tamquam Divinum, quod nulla humana majestas exæquat, nulla humana animositas non veretur.

5. Congressus hic inter Pontificem & Albanum, statim ac is urbem ingressus est, contigit hoc est die 19. secundâ noctis horâ, coram viginti Cardinalibus, postquam eodem die mane Guilielmus discesserat, qui per varias separatim turmas exercitum præmiserat. Prorex autem adhibuit erga Pontificem formulas quàm maximè potuit demissionem subjectionemque significantes, suo sui que Principis nomine. Postridie illius diei Senatus est habitus (e) ubi Massarellus, qui à secretis erat, publica concordia capita recitavit, retulitque Albani verba ad Pontificem dicta. Ibidem statutum est, ut in sacello Pontificio die proximo, qui S. Matthæo Apostolo sacer erat, res Divina fieret ad agendas Deo gratias, simul universale Jubilæum ad id promulgaretur; ac denique, ut duo mitterentur Legati ad pacem inter duos Reges curandam, Caraffa ad Philippum, quò simul tenacius redderet vinculum reconciliationis inter illum & Pontificem, atque ad Henricum Trivultius, qui Tolonensem Ecclesiam in eo regno possidebat. Obtinuit Albanus à Paulo, (f) per obsequiosas accommodatasque preces, multorum liberationem, qui in arce Ælia detinebantur, quinque solum ibi relictis, tribus Ecclesiasticis, nimirum Morono Cardinali, Episcopo Cavenensi, ob sanctæ Inquisitionis causas; & Osio, (g) qui antea Datarius plurimâ apud Pontificem auctoritate, in graves postea suspiciones apud illum inciderat; & duobus primariis Proceribus, hoc est, Comite Petiliani, & Julio Robereo. Usque adeò vel inter angustias ac discrimina belli, à quo Princeps suorum subditorum subditus reddi solet, Pauli severitas intrepida persisterat, nihil verita viros gradu, virtute, amicitias, affinitatibus præstantes lædere.

(e) Acta Consistorialia, 20. Septembris 1557.

(f) Litera Dandini Card. ad Capiteferreum Card. 25. Septemb. 1557.

(g) Vita Pauli scripta à Panuino, & litera Farni Card. ad Equitem Tiburtium, 24. Augusti 1557.

CAPUT V.

Mandata Trivultio & Caraffæ tradita; utriusque profectio, & res gestæ.

I. Quæ Trivultio mandabantur, duo spectabant: (a) Ut Henrico gratias ageret ob præstita Pontifici beneficia, atque ut ad pacem ipsum cohortaretur. Ducebatur initium ab eo, quod ad utrumque caput attinebat, Paulum videlicet memoriâ perpetuò retenturum promptam Regis voluntatem, Caraffæ Legato significatam componendæ pacis & postulato arbitrioque Pontificis. Quoniam autem malevolentium operâ Philippi Regis animus adeò fuerat abalienatus à Paulo, ut ipsam bello peteret; haud minus gratam à se memoriam servatum iri subditorum, quæ à Rege Christianissimo ipse acceperat. Denique cum Dei propitii operæ tumultus hic subsedisset, regredi Pontificem ad priora officia pacis inter utrumque Principem stabilindæ: ad quam ut Regem impelleret, in præsentia iisdem stimulis usus est, quos recensuimus, data Rebibæ documenta narrantes. Nec Henricum ab eo removeret ulla dubitatio, quò minus ob casus postremos pro ipsius dignitate pax conficeretur, cum ejus dignitas æquè ac propria Pontifici cordi foret.

foret. Hoc grati animi obsequium Deo redderet, à quo in tam præcelso gradu fuerat collocatus, ac tam florenti prole circumseptus: hoc exhiberet solatium Ecclesiæ, cujus primogenitus erat; ac pro certo haberet, per nullam victoriam, nullumque triumphum, se tantum gloriæ tantamque bonorum, non cælestium modò sed terrestrium accessionem consecuturum ab Omnipotente donorum largitore, qui Principatus dispensat, ac sorti imperat.

(a) *Inter Commentarios Burghesiorum.*

2. Caraffæ quinque rerum capita præscripta sunt. Primum, Pax communis, pro qua conficienda offerebat Paulus, superato annorum pondere se Niceam iturum, aut in alium locum, utriusque Regi opportunum, ibi de illa cum ipsis coram acturum. Erat Paulus cupientissimus pacis cum ex ea ingens emolumentum speraret Christianis populis, tum in re profana ob quietem, tum in sacro ob Concilium, sibi verò summam gloriam, summamque Philippi Regis benevolentiam, quarum alteram obscuratam cernebat, alteram exacerbantem ob ea quæ contigerant. Secundum fuit, revocatio earum sanctionum, quæ in Hispania Ecclesiasticam jurisdictionem læserant. Tertium, adventus Poli Cardinalis, in quem acta judiciaria conscripta fuerant; quorum partem secum Caraffa derulit, Regi ejusque ministris ostensurus, qui certi essent, in ea re jure agi, non ex animi commotione, pro eo ac maxima pars hominum existimabat. Ac sanè in hac sinistra fama recensenda verax est Suavis, quippe qui libenter adhæret opinioni, quempiam magnæ notæ Ecclesiasticum tamquam insontem defendenti, cum ex ea crimen inferretur in superioris conditionis Ecclesiasticum, oppositum omnino agens ac ipse Polus egit. (b) Cum enim hic vividam apologiam ad sui defensionem dictasset, in qua multos aculeos insereri opus fuerat in Pontificem ipsi molestiam inferentem, iussissetque eam graphice exscribi, delata illi est dum assideret ad ignem; quam tunc relegens pius Cardinalis, ardenti correptus studio immolandæ existimationis suæ in re tam acri, ut charitati ac reverentiæ litaret, scriptum in flammis conjecit, illud fatuus: *Non deteges reverenda patris tui.* Neque ideo permisit Deus, ut Poli nomen minus candidum, minusque gloriosum Ecclesiæ & posteritati superstit. E contrario Suavis, perpetuo studio infamandi summos Principes Ecclesiasticos, eorum quidem famam apud multos ambiguum reddidit, sed simul haud ambiguum seipsum infamavit.

(b) *Vita Poli manuscripta supra citata.*

3. Et sanè tametsi tunc odium domi forisque in Pontificem, communisque in Polum benevolentia, excitasset in hominibus suspicionem quamdam de Paulo averis potius quàm pii studiosique animi in ea causa; tamen qui universam ejus vitam oculo sincero perlustrat, animum de illo adeò iniquum scelestumque sibi persuadere non potest: cum præsertim per eos annos sacræ Inquisitionis causæ tractarentur à Michaële Cardinali Ghislerio, qui postea Pius V. fuit, cujus sanctissima integritas extra opinionem controversiam est; atque huic tam incorrupto viro eam brevi auctoritatem in eo tribunali Paulus adjecit, quæ numquam alii concessa. (c)

(c) Acta Consistorialia, 8. Decembr. 1558.

4. Neque acta conscripta Polum tantummodo incusabant; sed, sicut insinuavimus, Moronum altiùs quàm ipsum petebant, & præter eos Ægidium Foscararium Dominicanum, cui Mutinensem Ecclesiam Moronus resignaverat, & Thomam

Sanfelcium, Episcopum Cavensem, olim Pauli Tertii in Synodo Commissarium, quem narravimus ob minus tuta opinamenta, in articulis justificationis ab eo prolata, passum fuisse contumelias, quasi hæreticum ab alio Antistite habitum, quas impotenti iracundiâ ultus, tunc & munere privatus est, & expulsus Concilio: hic per eos dies unus erat ex quinque in arce detentis. Quare verum quidem est, Paulum IV. erga complures adeò spectabiles, religionis studio parum moderato se gessisse, formatis in eos publicis actis de crimine, in quo ad reum fœdandum titulus probationis expers satis est; non tamen animo hostili aut calumnioso: cum præsertim dicitur causæ Pontificii odii in Polum, si res gestæ ritè expendantur, vim non habuerint pertrahendi ad ultionem adeò pravam ac perversam, ne irreligiosi quidem hominis animum, nedum religiosissimi Pontificis.

5. Quarto loco injungebatur Caraffæ, ut curaret adventum Peti Romam, hoc nomine, quòd veller Pontifex ejus operâ uti in Concilio, morumque emendatione. Hic autem observatione dignum est, Petum in traditis à Pontifice documentis semper appellari simplici Patris nomine, non item Cardinalis. Unde conficitur, Suavem deerasse, dum scribit, acceptam ab illo fuisse crucem & insignia Legati, sed ex animi demissione ab iis eundem abstinuisse, Polo remissis: at è converso verum esse quod ab aliis scribitur, (d) ne Cardinalis quidem dignitatem, nedum Legati fuisse ab illo susceptam, propterea quòd Regina retinuerat diploma, quod utramque illi simul deferebat: sed optari à Pontifice, ut is Angliâ exiret, quò saltem personam Cardinalis assumeret.

(d) *Historia Anglicana manuscripta à Luca Wadingo, quæ refertur in Appendice Ughelli, in Vita Peti Card. apud Ciacconum.*

6. His quatuor publicis negotiis haud sibi temperavit Paulus, quin adderet quintum, privatam utilitatem promoturus; & quod mihi stuporem incutit, postulatis tam amplis, tam fidentibus, perinde atque Caraffenses regnum Philippo adepti fuissent, non adimere studuissent. Idcirco non modo imposuit Legato, ut nobilem aliquem principatum Duci Paliani à Rege posceret, eumque libero dono concedendum, non ad rependendum Ducatum illum, uti pactiones sonabant, quarum scientiam dissimulabat: sed cum decessisset è vivis Bona, Joannis Galeatii Sfortiæ filia, (e) & vidua Poloniæ Regina, adeoque devenisset in Regis potestatem Bariensis Ducatus, confestim misit Pontifex ad Caraffam Leonardum Cardineum, cum mandatis ad eum, ut illum fratri donandum curaret per eandem liberi doni conditionem, simulque insignes ædes Neapoli Salernitano Principi jam præscriptas. In quibus omnibus eum iussit ita se gerere, ut à petitionibus abstineret; sed simul daret operam, quò à Rege illa suâ sponte sibi offerrentur. Quod autem ad Palianum spectabat, niteretur Caraffa persuadere Regi, opus esse, ut arce dirutâ (cui custodiendæ gravis erat Paulo sumptus medietas) oppidum penes Caraffam Ducem relinquere, quo neque addictior neque obsequentior Regi possessor posset ibi collocari.

(e) *Totum constat ex mandatis à Caraffa Card. traditis Episcopo Terracina, Romam misso, & ex responso ad eundem misso à Duce Paliani, & ex variis literis inter duos fratres, quæ sunt in scripturis Burghesiorum; de quibus infra.*

7. Cum hujusmodi mandatis duo Legati profecti sunt ad Idus Octobris. (f) Nec de Trivultii legatione multa supersunt dicenda: Rex actis à

Pontifice gratis studiosissimâ reverentiâ respondens, veterem suam propensionem ad concordiam confirmavit, modò Hispani ob recentem victoriam non superbirent, nec se aut viribus aut animo abjectum putarent. Interim verò per severa supplicia (g) plèctebat Religionis novatores, qui è Calvinii semine cœperant in eo regno aliquantò uberius confidentiusque pullulare.

(f) *Caraffa 14. Octobris, ut in Diario Magistri carimoniarum.*

(g) *Spondanus anno 1557. numer. 14.*

8. Sed longe prolixior sim oportet in iis exponendis quæ Caraffæ evenere. Is ut ad Aulam pervenit, (h) prima urbanitatis officia ponè venerationem ostentantia expertus est, quibus eo magis intumuit ventosâ spe, quasi hydropisi, quâ ambitiosa ejus sitis ardebat. Percupiebat Rex sistere turbidum illum humorem, & paruo dominantem; eaque propter ut hominem sibi conciliaret, egressus obviam usque ad Bruxellarum portam, latus illi dignius obtulit. (i) Et sacro Epiphaniæ die cum eundem ad regium sacellum invitasset, Rex ipse ad ejus hospitium accessit, ut secum in templum adduceret, eoque manè secum habuit in mensa, per inusitatum Hispanis Regibus honorificentia argumentum; & solemnibus ludis equestribus, aliisque magnificis oblectamentis illi voluptatem simul ac decus exhibuit: nec desit per Atrebatensem Episcopum eidem significare immensam animi sui lætitiâ, quòd fuisset cum Paulo reconciliatus, & tamquam paternæ benevolentia pignus ipsius fratris filium ad se legatum excepisset; quâ de re literas quoque officiosissimas ad Paulum sua manu scripserat. Sed facta ut ad primam trutinam devenere, eorum pondus colori haud respondit. Ad pacem quidem singulariter proum animum Rex præ se tulit, commendavitque Pontificis studium, quòd eâ ætate ad itineris incommoda se obtulisset. Quòd ad se spectabat, nihil sibi gratius proponi posse, quàm ut pergeret simul ad quietem Christianæ gentis firmandam, simul ad invensum venerandumque caput ac parentem Christianæ Reipublicæ. Verùm id longi temporis negotium esse: nec posse sibi satis persuadere, quin Rex Gallia, simulato pariter animo ad pacem proclivi, eâ uteretur morâ ad reficiendas ea recenti clade vires, & postea pacificationis loco bellum sibi ferocius inferendum. De rebus novis in Ecclesiasticam jurisdictionem per Hispaniam, scripturum se ad suos ministros; & oportere novum à Pontifice Nuntium eò mitti, quicum negotio prospiceretur. De Polo cum Regina agendum; ad quam Legatus, probante Rege fratrem misit Marchionem Montis belli, qui suo nomine illam veneraretur, eique comitem addidit Hieronymum Nechifolam Veronensem, Teani Episcopum, è Dominicana familia (k) exercitum à Paulo in tribunali S. Inquisitionis, qui Reginam de causa doceret. Quòd ad Petum attinebat, pariter in Regina reposuit, sed adjecit, ob gravissimam illius ætatem in ejus opera spem collocari non posse. Ac reipsa, tum quòd umbræ in Pontifice contra sinceram Poli fidem rarecebant, tum quòd repugantia in Regina offendebatur, ne avelleretur à se aut alter quoad publica Religionis negotia, aut alter quoad privatæ conscientia suæ regimen utebatur, res lentè processit, ac tandem sopita est usque ad obitum brevi subsecutum prius Peti, deinde Poli. Quare in cunctis publicis negotiis steriles universalesque responsiones Legatus retulit.

(h) *Solemniter est ingressus Bruxellas 13. Decembr. ut in Diario Magistri carimoniarum.*

(i) *In eodem Diario, 13. Decembr. 1558. & 6. Januarii 1559.*

(k) *De hoc Episcopo Magister carimoniarum Legatus in Diario 1558. mense Novembri.*

9. Supererat res privata, in qua Caraffæ non licuit patrii mandata servare. Etenim Cardineus Mediolano iter faciens, quò Albanus accesserat, ipsi causam itineris sui patefecit, confisus fore, ut is, quemadmodum poterat, ita vellet rei conficiendæ opem ferre. Quòd non modò fuit in causa, ut re ab Albano ad regios ministros Bruxellas per scriptâ, & hoc ipso ad Cardinalem perlato, existimaverit hic se ad rem aperiendam cogi; sed etiam ut idem Albanus, qui suis oculis noverat, quàm malè de Rege meriti essent petitores, quantique pretii foret quod petebatur, ministros illos admo- nuerit, ne spem ullam facerent Caraffæ, nisi prius se audirent, qui propediem Aulam aditurus erat. Quapropter prima ea de re responsa fuere, Albanum, utpote de negotiis edoctum, esse expectandum.

10. De prioribus hisce rerum tractationibus Caraffa certiore distinetè reddidit Pontificem per Octavianum Revertam, Episcopum Terracinae, olim apud Helvetios Nuntium; qui statim rediit, retulitque Legato (l) velle Paulum, ut is inisset incepto ad Barium obtinendum, unaque retinendum Palianum. Interea pervenit ad Aulam Albanus, & proposito inter ministros Caraffæ postulato, cuncti omisâ deliberatione vehementer somnati sunt ob Caraffenstem temeritatem, dum tantum præmium non ob alia promerita, nisi ex tot illatis injuriis, efflagitabant. Itaque quòd pactio- nibus fieret satis per exhibitam justam pro Paliano compensationem intra sex menses, adeoque è manibus Caraffenstem oppidum extraheretur, pro eo ac firmiter in animo proposuerant, obtulerunt Cardinali Principatum Rossanensem, adjunctis annuis scutorum decem millibus. Is verò, qui diademata somniabat, indignabundo despectu quòd oblatum fuerat rejecit: Regii vicissim, quò legitime comprobaretur, servari à se initum contractum, cujus vi Palianum à Caraffenstibus omnino auferendum curant, eundem Principatum solemnè ritu per scribam rursus obtulere Legato, adstantibus (m) Terracinae ac Polæ Episcopis, & quibusdam ex Regis ministris. Respondit Cardinalis, Id n ad se, sed ad fratrem spectare, proinde cum agendum. Quamobrem Hispani, quò sibi ab omni detrimento cautum foret, effecere, ut ab Alcanio Caracciolo, qui Romæ res Philippi curabat, idem exhiberetur Duci Paliani, qui tunc æger decumbebat, publico scribâ rem in tabulas referente, astantibusque Rebiba & Vitellio Cardinalibus. Dux temporis spatium postulavit, ut Pontificis mentem intelligeret, ac postea responderet. Hæc porro necessitas, quâ Paulus adductus est ad detegendam in se illius pactio- nis notitiam, per amarissimum animi sui sensum, argumentum præbuit Duci, ut affirmaret in sua quadam epistola, eam pactio- nem suarum cladum originem fuisse. Quòd perperam intellectum à nonnullis, suavit eisdem Pontificem ideò in fratris filios animadvertisse, quòd illi se nec assentiente nec conscio ea pacta firmassent, sed id tam abhorret à vero, quàm id perspicue ostensum est.

(l) *Data sunt mandata 5. Jan. 1558. & responsio Ducis Paliani est 18. ejusdem mensis, apud Burghestos.*

(m) *Die postremo Februarii, inter Commentarios Burghestorum.*

11. Acerbissimam interea indignationem animi in Hispanos ministros ostendebat Caraffa ob infastum suarum petitionum exitum; præsertim cum adesset in Aula Marcus Antonius Columna, & Ascanius Corneus, qui haud desistebant omnem

move- lapidem adversus Legatum, quâ ad injurias ulciscendas, quâ ad illum adducendum, ut eos sibi reconciliaret beneficio, adeoque obstacula suis objecta consiliis amoveret. Caraffæ verò è pungentiores accidebant repulsa, quòd eas suorum æmulorum molimina existimabat; de quorum absolutione, patrii vetita & expresserat & iteraverat, cum Terracinenis Episcopi reditu (n), tum variis fratris literis, ne quid ipse sineret agitari: eos à Pontifice fuisse damnatos ob delicta nihil ad bellum spectantia: in communem Principum utilitatem redundare illius consuetudinis firmitatem, ut quilibet supremus Princeps suos in subditos liberum dominatum exercent: præcipue verò Marcum Antonium esse quasi turbulentum ignem, à quo tutius caveri non possit quàm cum procul arceatur, eique pabulum subtrahitur: consideraret Rex, an sibi placeret, si adigeretur à Pontifice impunitum suis in ditionibus dimittere subditum aliquem Columnæ parem, potentem ac seditiosum. Quare Legatus, cum ipsius commoratio in ea Aula sine ullo conceptæ spei fructu marcesceret, in Cœnobium procul ab ipsa secessit, amicique amaritiam, profectionem adamantis, præ se tulit. Philippus non tam quid ille meretur, quàm quid sibi conduceret animo versans, ad eum placandum majestatem aliquantulum inclinavit; veritus, ne rediret ille novum veluti flabellum, ad tumultus in ditiones suas Italicas excitandos. Quosdam itaque ex præcipuis ministris ad eum misit, qui suavissimis verbis, amicisque suasionibus ipsum ad Aulam revocarent. His ille assensus, ad colloquium à Rege perbenigne admissus est, seipsum excusante, si ea omnia non amplecteretur, in quæ animi sui propensione ferebatur; quoniam necesse habebat se accommodare sententiis ministrorum, quos sibi parens reliquerat, & sine quorum ductu ac peritia nondum potuisset novella adhuc manu habenas regere tam amplæ Monarchiæ: sæpè illos inter se discrepare ob sensa contraria, & interdum ob animorum affectiones; sibi verò damnum ex eorum æmulationibus tolerandum. Romam repeteret, ubi suis ipse Oratoribus (qui ut locis propinquiores, ita rerum propositarum condiciones melius dispiciebant) mandaturus erat, ut cum eo ejusque fratre agerent, & ipsis gratificari studerent. Eundem supra reliqua cohortatus est, ut Marco Antonio Columnæ veniam impetraret: plurimas illi affinitates esse, plurimas clientelas; inesse plurimum & virtutis & animi; & quamdiu se spoliatum cerneret, nec sibi nec aliis umquam quieturum, tranquillitatis publicæ ratione quæcumque Principis opera cohonestari, adeoque cum dignitate peragi. Exemplum caperent ab ipso Rege, qui ob eam causam, tametsi adeò viribus præpollens, pacem cum Pontifice inierat per condiciones adeò sibi deteriores: præterea respectum ejusmodi Principis, qualis ipse erat, qui consenserat, ne ad id ex obligatione Caraffenstes adigerentur, & nunc id ipsos rogabat, poteratque eisdem hæc beneficium aliis ingentibus & privatis & publicis remunerationibus rependere, satis fore, ut omnes hanc venæ concessionem & tamquam magnanimam & tamquam prudentem collaudarent. Interim, ut ostenderet Legato, quanti nominatim illum faceret inter reliquos Caraffenstis familiæ, duodecim scutorum millium pensionem ipsi largiebatur. Legatus partim dono delinitus, partim voluntatem potentia conformans, egit illi grates, & ad Pontificem rediit. (o)

(n) *Inter monumenta Burghestorum.*

(o) *Discessit 11. Martii per equos dispositos ut in Diario Magistri carimoniarum.*

12. Sed illi legatione sua minimè satisfactum reperit; tum quia transgressus esset ipsus vetita, in rebus patrii nomine postulandis, adeoque ipsum exposuisset dedecori inhonestæ repulsa, quippe spectantem privatam utilitatem; tum quia rem eò redegerat, ut Regii per solemnes denuntiationes Pontificem extra dissimulationem illam traherent, quam ille retinendæ dignitatis gratia tam accuratè custodierat, de pactio- nibus ad Palianum pertinentibus. Et quemadmodum dissentiens Cardinalis ac fratris ingenium, & auctoritatis æmulationem visâ fuerant multò plus quàm sanguinis cunctio valere; ita suspicatus est Paulus, improsperum negotii eventum aut ab indiligentia, aut fortasse etiam à diligentia Legati fuisse profectum; cuius diuturnior absentia, pro eo ac viris apud Principes gratiosis interdum accidit, effecerat, ut in animo patrii radices agerent hujusmodi spinæ, quarum semen ibi nequaquam inolevisset, si assidua illi præsentia ipsum excolere licuisset.

CAPUT VI.

Conventus Ratisponensis. Colloquium inter catholicos & hereticos. Austriae populi Eucharistia sumptionem sub utraque specie petentes. Nuntius Imperio remissus à Carolo V. in Comitibus Francofurti; & Pontificis difficultas in Ferdinando admittendo tamquam Cæsare.

1. **D**um circa Romam bella pro ditone profana gerebantur, Germania pro rebus sacris contestabatur. (a) Habitis novis Comitibus Ratisponæ ad finem anni 1556. cum urgeri se cerneret Ferdinandus Rex ad decernendum pro Religionis concordia unum ex quatuor modis jam memoratis, nec quempiam qui sibi assisteret ex ministris Pontificis haberet, unâ cum Principibus Ecclesiasticis, ut minus ex malis, elegit colloquium; quandoquidem Oecumenica Synodus, sicuti diximus, id temporis nec catholicis nec hæreticis probabatur, nec poterat absque Pontifice stabiliri, & ubi Religionis articuli aut Concilio nationis, aut Comitibus committerentur, schismatis initium videbatur, cum jactura & discrimine gravissimo Religionis. Contra verò animadvertibat Rex, posse in colloquio indicendo eas apponi condiciones, ut semper suspensa res, pendensque à superiore potestate persisteret. Itaque in recessu habito 13. Martii anni 1557. decretum fuit hujusmodi colloquium, Wormatiæ Augusto proximo celebrandum, in quo duodecim utrimque seligerentur. Rex verò in Decreto conditionem adjecit, à Savi silentio prætermittam: *Ut hi conferrent haberentque consilium de modo concordia, ac postea ad se referrent; qui decreturus erat quod opportunum foret de Religione.* Et quamquam hoc in Decreto de Pontifice mentio nulla fieret, prout par erat; tamen Regis Consilarii id excusarunt apud hominem, qui à secretis erat Delfino Nuntio, ibi ab eo relicto, ut utilem aliquam navaret operam, tametsi nullam publice personam gereret, agentes, id calamitati temporum condonandum, sed rei sanctionem Regi reservatam intelligi secundum juris formam, hoc est, ab auctoritate Pontificia dependentem.

(a) *Quod sequitur in hoc capite, habetur ex narratione Dandini Nuntii ad Caraffam Card. de Germania, & ex Historia Noresii de Roma, iis exceptis, pro quibus alios citabimus.*

2. Questus tamen est postea Delfinus de Ecclesiasticis, quòd consensisset: sed ii responderunt, Ratos se Pontificem haud dissentire; quippe qui permiserat, ut Româ eò accederet Petrus Canisius è So-

è Societate JESU, unus ex electis pro parte Catholica. Quod permissum à Pontifice fuerat, non quia hujuscemodi congressiones generatim non improbat; sed quia, posito jam inevitabili malo illius profani congressus, placebat Paulo, ut partem Catholicam docti fidelesque propugnatores tuerentur. Quin idem eò misit Romæ Doctorem, qui privatim ibi degens, scientiam solertiamque impenderet ad Religionem immunem ab ictu servandam; injunctumque etiam illi fuit, ut eam rerum tractationem interdictam denuntiaret, (b) utpote illicitam in negotio Fidei, nisi antecesserit voluntas Pontificis. Et sanè feliciter res processit: cum enim destinatus à Rege congressui præsideret Julius Flugius Nauburgensis Antistitis, & integerrimus Fidei Orthodoxæ cultor, primo loco propositum à Catholico fuit, ejus fortasse consilio, ut cum tot Cæsaris Comitiorum Edictis omnes sectæ proscripæ fuissent, præter eas quæ veterem Religionem, & Confessionem Augustanam profiterentur, ante omnia unanimes convenirent in reliquis improbandis: cui rei quinque ex selectis ab hæreticis consenserunt, septem repugnarunt; affirmantes inauditas partes damnandas non esse.

(b) Tenor hujus prohibitionis est in Archivio Vaticano.

(c) Spondanus an. 1557. nu. 15. & 16.

3. Narrat Suavis, hanc datam à septem illis responsum, eo quod Catholicorum artem cognoverant, studentium ipsos ab Helvetiis Zwinglianis sejungere. Ita planè. Sed expendamus, quænam ars esset laudabilis, quæ sacrilegæ. Alteri augendæ factionis utilitatem præferebant animi sinceritati, in iis sectis damnandis, quas ipsi Evangelio adversantes rebantur: alteri dabant operam seu debilitandis adversariorum viribus, fraude malâ accumulatis, seu detegendæ deceptis populis huic irreligiosæ novatorum fictioni. Exitus fuit, quod ortâ idcirco discordiâ inter selectos à Protestantibus, quinque illi secessere, postea ipsi Catholici: ac proinde congressus solutus est, idque minimum honoris plaususque peperit hæreticæ factioni; neque plus utilitatis, quippe spe frustratâ illius ingentis incommodi, Religioni Catholicæ impendentis ex Decretis hujusmodi conventuum, quos legitima Ecclesiæ auctoritas neque cogere neque regere. Perstitit tamen Protestantium sectæ, etiam ex postremo Ratisponensi Decreto, facultas ipsi concessa in recentibus Comitibus usque ad absolutam concordiam.

4. Ex hac facultate, per auctoritatem nomenque Ferdinandi præsentis firmata, in illum graviter commotus fuerat Pontifex; nec ex eo minus, quod idem in suis Austriæ ditionibus superfederat Edictorum executione in laicos, qui sub utraque specie Eucharistiam sumebant. Id excusabat Ferdinandus, quod ii populi, cum eundem usum in Bohemia, aliisque vicinis provinciis cernerent, novissentque, à Contareno Cardinali in Comitibus Ratisponensibus propensionem animi patefactam, ut id à Pontifice concedendum curaret, atque à duobus Nuntiis, Bertano & Lippomano, delatam postea in Germaniam fuisse ad id auctoritatem, inflexibili planè voto in idem ferebantur, quippe in rem jure Divino non prohibitam, & in qua vulgus inæstimabilem cælestis opulentia thesaurum inesse censebat. Unde conspiraverant, se cuncta Ferdinando subsidia in Turcam negaturos, nisi is petitionibus indulgisset: à se tamen in tanta rerum indigentia nihil illis concessum, sed solum suorum Edictorum severitatem fuisse suspensam. Hinc verò non abrogari pœnas, seu lege Ecclesiastica seu Civili inflictas, in hominem ea opera agentem, ex quibus interior hæresis argueretur; cujusmodi

opus foret, adeò pertinaciter velle eum Calicium adversus vetita Pontificia; quod indicabat Fidem vacillantem, aut de Christi præsentia sub utraque specie, aut certè de Ecclesiæ potestate.

Ægrè quoque tulerat Pontifex, educatum à Ferdinando fuisse Maximilianum, ejus majorem natu filium, penè inter Lutheranos, à quibus sepe abibat, & quorum Prædicantes liberè sua in Aula permittebat; de quo Pontificem edocuerat Lippomanus Nuntius, (d) dum per Germaniam, sicut dictum est, in Poloniam pergeret. Ad eam libertatem in educando filio, motus fuerat Ferdinandus studio illi conciliandi non modò catholicos, sed etiam hæreticos; quò Germani concorditer obstitissent Caroli proposito, de quo alibi locuti sumus Imperium post fratris obitum in Philippum Regem transferretur.

(d) Est in narratione Lippomani ad Paulum, 17. April. 1556. inter scripturas Burghesiorum.

5. Dum itaque Pontifex tam ægrum suspicionibusque commotum animum gerebat in Ferdinandum ex causa Religionis, Carolus Cæsar abdicare se profus ab omni dominio voluit, & adhuc vivens fratri, quippe Romanorum Regi, Imperium resignare; quod aliqui, extruentes potius quàm agnoscentes machinas in humanis operibus, quasi technam interpretabantur, quâ ille studeret per depositas jam reipsâ imperii curas, prænuntiatamque Cæsarei diadematis abdicationem, palam facere Ferdinando ac Germanis, quàm necessario foret ad Imperii conservationem, defensionemque adversus Othomannum, in eadem dextera utriusque Sceptri conjunctio, quorum alterum, & potentissimum, sibi hæreditate obvenerat, alterum ex electione acceptum, majestate potius quàm robore validum deferebatur; adeoque speraret ea ratione illos pertrahere ad eligendum Philippum. Sed in comperto fuit, id seriò, & non minandi gratiâ à Carolo prædictum. Etenim quamquam Ferdinandus, quò fratrem ab eo consilio dimoveret, adhibuisset deprecationes prius Ferdinandi Archiducis, sui minoris filii, dein Maximiliani primigenæ, ipsi Carolo generi, perstitit ille immobilis in proposito ad quod peragendum, multò antea designaverat Guillelmum Nassavium, Aurangium Principem, ad solemnem abdicationem Cæsarei tituli & insignium habendam in Septemvirum conventu. Adeoque rei exitu haud expectato, secessit ad piè sancteque vivendum, liber ab omni rerum fluxarum cura, in Cœnobium Hieronymianum in Hispania. Jam verò Ferdinandus Rex, prorogatis diu Comitibus ob spem fratris sui precibus permovendi, inde eâ destitutus, adhibuit auctoritatem Septemvirorum, qui Francofurtum coacti Aurangii postulata unanimes rejecerunt. Hic contra, ut qui ad id solum acceperat mandata, illis exposuit, sui non esse muneris quidquam referre Carolo, qui jam à rerum mortalium cura secesserat: sed exequi abdicationem Imperii, ejusque insignia Septemviris reddere, quæ reipsâ detulerat. Hæc autem solemnis abdicatio peracta est die 24. Februarii, S. Matthei Apostolo sacra, die & Carolo natalitiâ, & qua fortunatissima quæque consecutus fuerat, ac nominatim Coronam ipsam Imperatoriam manu Clementis Septimi Bononiæ acceperat. Tunc Septemviri statim Carolo succederunt Ferdinandum Regem, qui Imperatoris nomen assumpsit: & illico ea de re certiore fecit Pontificem per Martinum Gufmannum ad id legatum. Sed Paulus neque hunc excipiendum, neque Ferdinandum pro legitimo Cæsare agnoscendum putavit, absque detrimento Apostolicæ auctoritatis, Fideique Orthodoxæ periculo.

6. Pro detrimento adducebatur, Quòd cum Imperatores Occidentis, eorumque Electores fuissent ab Apostolica Sede instituti, obtinuissentque Romani Pontifices antiquissimum jus, ne quis ea potiretur Corona absque ipsorum Pontificum confirmatione, videbatur neque Caroli abdicatio, adeoque, neque Ferdinandi subrogatio, tamquam legitima esse comprobanda absque interventu Pontificiæ auctoritatis: fuisse quidem Ferdinandum assensu Pontificio jam electum Romanorum Regem; sed per hujusmodi conditionem non effici, ut ille legitimus esset successor, nisi quando Sedes Imperatoria morte Cæsaris vacasset: in quovis alio vacationis genere novâ Pontificis comprobatione opus esse.

7. Periculum verò duplex considerabatur: Alterum, quòd consentiretur, ut ex septem Electoribus tres qui ab Ecclesia jam desciverant, suffragii jus retinerent ad creandum Cæsarem in Republica Christiana: hi enim studuissent in posterum, ut is eligeretur, qui aut addictus foret, aut non infensus illorum sectæ. Alterum, quòd tunc Imperatoria potestas deveniret in Ferdinandum, qui suam auctoritatem impertierat tot Comitiorum Decretis Religionis perniciosis, majoremque natu filium, à se Imperii successioni destinatum, penè Lutheranorum lacte nutrierat. Itaque Guzmano per viam significandum curavit Pontifex, illum non posse per eos dies excipi à se tamquam Cæsarem Oratorem, cum dedisset negotium cœtui confiato ex septem præcipuis Cardinalibus, Austriaci nominis studiosis, ut ea de re deliberarent.

8. Quare Guzmanus Romam haud ingressus, Tybur se contulit, quæ urbs extra viam dimidio die inde distat. Illinc revocatus est à Ferdinando, qui sibi incomparabili ducebat dedecori eam Pontificis repulsam, nisi ab eodem quamprimum Guzmanus exciperetur. Is itaque, seu verè seu ex arte laudabili procurandæ concordia, pietatem præ tulit, cujus gratia Romam privatus adiret ad sacra loca veneranda, excipiendamque Pontificiam benedictionem sperans fortasse, pro eo ac suæ quisque linguæ nimium confidit, suis persuasionibus Paulum consensurum. Sine ulla solemni pompa Romam accessit, exceptusque est non tamquam Cæsaris Orator, neque publicè in Senatu Purpuratorum, sed tamquam Ferdinandi Regis Nuntius, & privato penè ritu in Aula, quæ, *Aula Audientia* appellatur, coram aliquot Cardinalibus. Exposuit Guzmanus ægrimoniam doloremque sui Principis, quòd à Paulo uti Cæsar non agnosceretur, æquitatemque causæ monstravit, quòd ille non comprobante solum, sed etiam adjuvante Pontifice Clemente Rex Romanorum renuntiatus fuisset. Proinde dixit, opus non esse Ferdinando alia electione, quò Imperio succederet, quacumque forma illud vacaret, nullâ umquam super eo habitâ distinctione de modo vacandi; atque ut vacaret, aliud non desiderari, ubi spontè à possessore abdicaretur. Indicavit præterea, quam gratum futurum foret spectaculum hostibus Catholicæ Religionis in Germania, si sibi adversarentur invicem duo illa potestatis fastigia, quæ geminæ veluti columnæ erant omnium validissimæ ad Religionem sustinendam, geminique scopuli, à quibus hæresis naufragium sibi maximè formidabat. Infatigabili Austriacorum studio deberi, quod quispiam in illis provinciis superesset, qui Pontificem ut Ecclesiæ Principem veneraretur: quam vehementer perturbatum iri animum Ferdinandi (cujus ingenio, pro more Principum, acerrima inerat honoris cura) si dignitatem Cæsaream impugnatam sibi cerneret ab eo solum, cujus Pontificiam dignitatem

ipse & Carolus frater tanto impendio, tanto discrimine, tanto multorum populorum magnorumque Dynastiarum odio propugnaverant. Quale observaretur exemplum reliquis Principibus, tum exteris tum Germanis, atque universo Christianorum generi, ad sustinendum Pontificem, à quo postea ipsi per obtentas adeò tenues non modò desererentur, sed oppugnarentur? Rationes hæc perpenderet Pontifex eximia pietatis ac prudentiæ suæ trutina; neque committeret, ut nimis religiosi studii sui fructus non alius colligeretur, nisi extremum Religionis exitium.

9. Contra Pontifex se tueri, causatus ipsam rei gravitatem, quæ quò majorem ad Principem, adeoque ad spectabiliorem pertinebat, eò majorem consilii maturitatem ex ipsa novitate postulabat. Pro certo haberet, se, Patresque ad id destinatos omni usuros arbitrio ut Regi satisfaceret; cui & honoris gratia, & quò rei ratio redderetur, Nuntium designaverat Boncompagnum, alias à nobis laudatum, qui fuit postea Gregorius XIII. eique per eam occasionem (e) Ecclesiæ Vestinæ insulas dedit; quamquam deinde Paulus Octavo post discessum Guzmanii die, ad ampliorem honoris significationem erga Ferdinandum, quæ ipsum deliniret, Legatum destinavit Rebibam (f) usus opportunitate, quod eundem illum in Poloniam etiam mittebat, ut obsisteret hæresi in ea regione indies gliscenti.

(e) Literæ Dandini Cardinalis ad Capiteferreum, 23. Julii 1558.

(f) 20. Julii ut in Actis Consistorialibus.

10. Nisus est Philippus Rex persuadere Pontifici, ut Ferdinandi tamquam novi Cæsaris legationem exciperet, designato ad id Oratore Joanni Figueroa, Mediolanum id temporis moderante, quæ eadem opera obsequia verbis regiis, ab Albano in pacificatione jam exhibita, confirmaret. Verum Pontifex hujusmodi Oratorem recusavit, utpote reum apud S. Inquisitionis tribunal, quod ignominiosè verberari jussisset ejusdem gregarium ministrum, in odium sui muneris ab eo exerciti. Quam obrem (g) commisit in Senatu Alexandro Cardinali, inquisitori supremo, ut cognitionem causæ adversus Figueroam formaret; & Paceco Cardinali, ut accessum suo nomine illi interdiceret, aliter ipsum in arce conclusum iri. Quocirca necesse fuit Figueroæ Cajetam se recipere, percussum hujus repulsæ dolore, & paulò post etiam extinctum (h): quamvis enim Pontifex ejusdam Cardinalis deprecationibus mitigatus, illi tandem accessum indulserit, rei nuntius haud tempore ad eum Oratorem pervenit. Rex verò Franciscum Vergas illi suffecit, virum Pontifici acceptum, non tamen Oratoris titulo tunc illi impertito (i), quod is honesto quidem genere ex antiqua familia esset ortus, sed non adeò conspicua, quæ conditionem attingeret quæsitam ab Aula Hispanica ad Romanam legationem, quamvis Romæ tamquam Orator & honoraretur, & vocaretur.

(g) Apparet ex literis Dandini Card. ad Farnesium Card. 23. Novemb. 1558.

(h) Narratur à Pio V. in Diplomate ad Alburquerqueum Mediolani Gubernatorem 8. Octobr. 1569.

(i) Literæ Nuntii Hispaniæ ad Pium IV. 21. Maji 1560. apud Burghesios.

11. In Ferdinandi causa reliqui omnes Pontificis Consilarii duriores in sententiam ibant, sive quod in rebus ambiguis ministrorum sententia solet Principis propensionem subsequi, sive quod Consilarii seligi solent à Principe, propensionem gerentes sibi concordem. Unus Joannes Gropperus discrepabat, qui post recusatam magnanimitate

missione animi Purpuram venerat Romam accersitus à Pontifice, ut eo in destinata morum emendatione uteretur, ibique in summa doctrinæ prudentiæque existimatione versabatur, præsertim super Germaniæ negotiis, in quibus nec eum quispam experientia æquabat, nec post gloriosam repulsam humanæ utilitatis suspicio in eundem cadebat. Auctor is erat, habita temporum ratione summam juris severitatem exquirendam non esse, cum publicæ res non tam prosperè succederent, ut liceret prudentiæ optimum seligere, sed tolerabile. Sæpe non modo à patrefamilias, sed etiam à cauto tutore portionem aliquam aris alieni remitti creditoribus; & sæpe homini detractanti parum quiddam pacificè largiri, multum violenter auferri. Errasse tum Carolum, tum Ferdinandum, debito aliquo ritu prætermisso: at nunc erratum ipsi faterentur, & Pontifex ob preces tantorum petitorum, quales erant Ferdinandus & Philippus, erratum benignè condonaret: ita fore, ut hinc nullam pateretur jacturam, quin confirmaretur Apostolicæ Sedis auctoritas; hinc error ipse admissus prodesset, ut Pontifex ea indulgentia haud parum promereretur apud eos Principes, quibus tam ingens inerat potentia gratiæ referendæ. Ut alius quam Ferdinandus Cæsar crearetur, non solum haud potis esse, sed nec expetendum. Germanos Cæsarem Germanum omnino velle, idque utilitatis gratia, tam propriæ ipsi Germaniæ, quam communis Christianæ Reipublicæ. Inter Germanos Principes alium non numerari, in quo tanta Religionis firmitas conjungeretur cum tanta potentia & ob hæreditarias ditiones, & o) consanguinitatem cum Hispaniæ Rege. Quæ Ferdinandus hæreticis indulserat, esse necessitati non voluntati imputanda; quod etiam Delfinus Nuntius affirmabat. (k) Jam verò ubi pro certo poneretur, Imperatoriam potestatem esse in eo Principe retinendam, velle Pontificem, ut Caroli abrogatio ac Ferdinandi successio tamquam irritæ diserte pronuntiarentur, adeoque ut res integra recuderetur; idem esse, ac velle præteritæ negligentiam mederi potione nimis amara, nimiamque nauseam movente palato delicatissimo Principum tam sublimium. Possesse jura Pontificis absque hujusmodi duorum Cæsarium dedecore illæsa persistere. Ac prudentiæ quidem esse, in concordia negotio ita proprium honorem querere, ut alterius partis dignitas non lædatur; aliter pacificationes aut non confici, aut si necessitas eas extorserit, quam occyssimè quasi injurias vindicari, adeoque in acerbiores discordias degenerare.

(k) In allatis documentis.

12. Neque tamen Gropperi consilia, neque Philippi Regis suasio flecentæ Pauli severitati satis fuere. Interea diem obiit Carolus V. 21. Septembr. anno & ætatis suæ & sæculi 58. Postremus hic ejus vitæ actus singularem profectò plausum promeritus est in universo mortalium theatro. Ad in eundem mortis quasi propinquæ viam se comparavit per biennii secessum: adeo semotus ab operibus, à colloquiis, ab affectionibus earum rerum, quæ tunc universam per Europam accidebant, perinde ac si natus educatusque fuisset in opposita mundi plaga; ita ut vel ipsa nomina urbium atque hominum nostrarum regionum ignoraret, impendens cuncta horarum momenta, quæ necessaria corporis procuratio sibi non exigebat, ad animum excolendum. Conspicatus autem in postremo morbo mortem adstantem, quam generosissima constantia maximamque Christianam spe vitæ melioris eam excepit. Princeps, felicissimam gloriam affectus; quippe qui Monarchiam constituit, Imperii amplitudine, Religionis cultu, Dynastiarum mansuetudine, sub-

ditorum præstantiâ nulli secundam, quæ umquam in terris extiterit: eoque sibi gloriosorem, quod nec populorum stragibus, nec oppressorum cladibus illam construxit; sed cum ea pacificè ad se devenisset Divino beneficio per legitimam successionem, electionemve, non illam tamen otiosè possedit, quin potius gladium heroicam semper virtute ad eam defendendam eduxit adversus summos Principes, eosdem præstantissimos belli duces, quos longo ab hinc tempore humanum genus procreaverit. Quod si hujusmodi felicitatis gloriæ nubem aliquam obduxi hæresis, eo imperante excitata, hæc eadem postea nubes tamquam Parelisis effulsit; dum Caroli successores non modò suos & animos & subditos ab illo intactos servarunt, sed in hoc ipso opportunitatem nacti sunt exercendæ virtutis bellicæ & ferociam, vario quidem fortunæ tenore, sed semper laudabili causæ pietate.

13. Delatis Romam ejusmodi mortis nuntiis, actum est in Senatu de celebrandis in sacello Pontificio justis funebribus, quæ Cæsaribus perfolvi solent. Pontifex verò hujusmodi verbis Decretum edidit: *Nolens Pontifex, ut hoc Religionis officium prætermittatur ob rumorem aliquem, seu famam diffusam de certa quadam abdicatione Imperii à Carolo habita, cujus tamen legitima notitia ad Pontificem non pervenit, statuit, exequias ritu consueto celebrandas esse; declarans tamen, nullum per eas afferri detrimentum Sanctitati suæ, Apostolicæ Sedis, suæque auctoritati ac jurisdictioni, nec jus ullum cuicumque alteri acquiri.* Quo autem die itum est in sacellum ad rem peragendam, & solempne sacrificium à Paceco Cardinali decantatum, Pontifex dum pergeret, in coacto Purpuratorum cœtu dixit: *Imperium Caroli morte, non ejusdem abdicatione vacasse; cum ea non in manu Pontificis, uti jus postulabat, sed Septemvirum fuisset peracta.*

(l) 12. Dec. ex Actis Consistor.

14. Ex quibus verbis, præter universam illius negotii seriem, palam fit, falsò dictum à Suavis, Paulum arrogasse sibi potestatem creandi Cæsarem quemcumque voluisset; quandoquidem vacans Imperium non ex obitu possessoris, in quo eventu Septemviris tributa est ab Apostolica potestas successoris eligendi, sed ex illius cessione, in quo vacationis genere nullum Septemviris datum est. Etenim Pontifex omnino contrarium & intendit & enuntiavit in memorata declaratione, hoc est, abdicationem non fuisse legitimam, utpote in manu Pontificis non peractam, adeoque Imperium non nisi Carolo defuncto vacasse. Huic mendacio alterum, quamquam levius, erratum adnectit Suavis; nimirum, dixisse Guzmanno Pontificem, velle se Nuntium ad Carolum mittere. Sed ipsa Delfini narratio ad Carassam Cardinalem diserte affirmat, Nuntium Ferdinandum, non Carolo fuisse destinatum. (m) Et paucis post colloquium cum Guzmanno diebus, loco Nuntii, ad Ferdinandum Legatum Paulus designavit. Et verò id rerum status postulabat, cum controversia cum Ferdinando ageretur, non cum Carolo, qui ne admittebat quidem amplius hujusmodi officia legationum, & in civilibus mortalium negotiis secum agi volebat, perinde ac si inter mortales non degeret. Præter hæc non tenuè ejusmodi scriptoris vitium est, in iis enarrandis exceptionem omittere, quam opponebat Pontifex successioni Ferdinandi; quòd is Maximilianum educasset inter Lutheranos, adeoque in discrimen adduxisset Imperium decidendi in Cæsarem eam labe contaminatum; tamen ea tantum momenti, historici silentio non esset suppressenda; & res aded arcana non esset, ut ignoratio-

nem vel excusabilem vel credibilem redderet; quin unum ex capitibus fuit, quæ Pontifex memorato Cardinalium cœtui diserte proposuit. At forsitan ex sententia Suavis id laudi, non culpæ Ferdinando vertendum erat.

(m) Apparet quoque ex memorata Dandini Card. epistola.

CAPUT VII.

Pauli consanguinei ab eo pulsus.

1. Ad id usque temporis vim omnem in extraneos exercuerat severitas Pauli tantumdem benevolentiam in suos impendentis. Verum ineunte anno 1559. eodemque octogesimo quarto, ac postremo ætatis suæ, patuit, nullum amoris æstum posse continuatam licentiam à severioris animi Principe tutam reddere. Initium habuere Carassensium clades (ut plerumque omnium summè apud Principes gratiosorum) ab eorum accusationibus, qui neque Principe, neque gratiosis apud Principem indigent; adeoque si quid molestiæ ab ipsis ferunt, in hunc simul & in illos iram evomunt, apud alterum alteros criminantes, securi, sin minus feriendi, saltem retorti in se telineuquam excipiendi. Qui prior hæc uteretur libertate, Guisus fuit; cujus ad aures appulerant parum honorifica Pauli dicta de iis, quæ ipse egisset erga Sedem Apostolicam, erga Regem, & erga sui nominis existimationem in obsidione Civitellæ. Hinc ille offensionis impatiens, quò aut ipsi Pontificem sine aperto reverentiæ respectu ulcisceretur, & tamen ubi acerrimus sensus erat, illum confingeret, aut injuriam retorqueret in eos quos sui calumniatores apud Pontificem credidit, cum ab eo digrederetur, nihil efficacitati linguæ peperit, ut culpam omnem in Pauli consanguineos regeret. Unde domum reversus hæc Petro Strozio dixit: *Adeat jam quicumque Pontificem: jam effeci ut rem planè cerneret ac palparet; nimirum, à fratris filiiis proditam Sedem Apostolicam fuisse; adversus Regem ingratus actum, me quoque læsum, quorum causam caput decusque periculis obiectavi.* Et Guisus quidem paulò post in Gallia virtute bellicæ comprobavit, rem in Italia infelicitè gestam sibi vitio haud tribuendam, positus Calestio, ad id usque temporis à Britannis possessio, quorum Reges dicere consueverant. In illius arcis dominatu suspensas cingulo Galliæ claves à se gestari. Atque hujusmodi jacturæ tristis nuntius ad Philippum Bruxellam pervenerat eo planè die, quo in Epiphaniæ Domini solemnè læticia festis ille spectaculis cum Carassa indulgebat. (a)

(a) Diarium Magistri carimoniarum, 6. Jan. 1558.

2. Sed Romam repetamus. Malignum illud semen, Guisii jactum sermonibus, si non tam citò germinavit, non tamen in animo Pontificis umquam aruit, eique non aversionem quidem erga fratris filios, sed suspicionem intulit. Subsecutæ sunt Hispanorum querimoniam. Cum enim Philippus animadverteret, nullum à se fructum colligi ex fervidis deprecationibus, quibus apud Carassam Cardinalem institerat, ut Marcus Antonius Columna absolveretur, cujus patrocinio ipse defuisse in pace cum Pontifice ineunda sibi videbatur; Paulum verò in causa Ferdinandi, nullam habitam ratione suarum efficacium literarum officiorumque, quæ per Oratorem suum adhibuerat, adeò obduruisset, in suspicionem venit, à Carassa Cardinali, quem patris sui arbitrum existimabat, animum geri ipsius voto sceproque prorsus adversum. Quapropter per Oratorem suum, ac Pacecum, Carassæ auctoritatem apud patrum elevandam curavit. Contigit autem, ut die 5. Januarii anno 1559. cum

Histor. Concil. Trid. Pars II.

quereretur Paulus apud Cardinales S. Inquisitionis coram se coactos, quòd ipsorum nemo ad se retulisset nescio quid improbi exempli, ante quatuor dies à Montano Cardinali commissum, quòd vel abrogatione Purpuræ punire minabatur, eam noxam Pacecus leniter extenuaverit & excusaverit, quippe non tantum supplicii commertam. Sed Pontifex Religionis æstu succensus, has in voces exclamans prorupit, pro eo ac interdum solebat: *Reformatio, reformatio.* Tunc Pacecus subjecit: *Sanctissime Pater, oportet reformationem à nobis inchoare.* Satis intellexit Pontifex, quid sibi vellet ea vox, à nobis, haud oblitus eorum, quæ per liberam veritatem ipsi exposuerat in Senatu, sicuti narravimus, idem Pacecus, & cum eo Cardinalis S. Jacobi, cum actum fuit de promovendo ad Episcopatum Carassa. Ex eo etiam plus fidei huic tacitæ admonitioni tribuit, quòd eundem Carassam haud multò prius ægotantem invisens Paulus, homines quosdam apud illum reperit, quos omnis corruptelæ lasciviæque instrumenta censebat.

3. Parieti jam vacillanti postremum impetum incussit Bongianus Gianfigliacius, Cosmi Ducis Orator. Pessimè hic excipiebatur à Carassa Cardinali, imbuto Petri Strozii sensibus, propensoque planè animo in exules Florentinos, quorum multi eus aulici erant, præter Aldobrandinum, præcipuum Pauli administrum, (b) quibus nihil aliud in sinu & ore versabatur, nisi pristina libertas Etruriæ. Hæc porro animi propositio ex eo etiam aucta fuerat in Carassa, quòd Florentinus in proximo bello Hispanis adhæserat, quamvis Pontifex ipsum ad Gallos alliceret; quæ illicia Cosmo profuerant, ut à Philippo Rege obtineret, etiam competitoribus Carassensibus, Senensem Principatum. Idcirco Carassa Cardinalis, indocilis, aut dedignans hanc suam intimam offensionem animi dissimulare, importunè quadam agendi ratione cum Ducis Oratore continenter utebatur. Unde accidit, ut cum paucis antè diebus Bongianus fuisset per contemptum exclusus, pudore atque irâ fervere, destinato sibi die Pontificem adierit: ibi in Cardinalem ejusque fratres evomuit quiddam ipsi suggestit & diuturna Aulæ peritia, & acuta animi perciti eloquentia. Pontifex itaque, non amplius in dubitationem ea revocans, quæ sibi per tot gravissima argumenta, totque luculenta testimonia innotuerant, cepit severitatem distringere, accessu ad se Cardinalis prohibito. Hic verò, cum vel maximè amicos sibi conquirere opus erat, animi sui persuasivam impotentius aperuit, quàm inflatum sibi vulnus putabat à Vitellio Cardinali, aliisque Pontificis familiaribus, adeoque illos aded ad exercendam inimicitiam in eum, à quo se intelligebant pro inimicis haberi, & tamquam cum inimicis ab eodem, si resurgeret, actum iri. Cum ergo infensorum numerus in Aula cresceret, aucta in ipsis profligandi spe, adeoque diminuto corrueandi metu, coeperunt eam uti fiduciã, quam initio non nisi exteri, & nullo Carassensibus nexi vinculo exercebant. Cumque antè sibi quisque cavere, tamquam à gravi Pontificis offensione, nequid apud eum in fratris filios obloqueretur, tunc in idipsum, veluti in commotam in eo bilis illecebra, conspirabant. Atque ita fluctuatum est usque ad diem 17. Januarii, dicatum S. Joanni Chrysostomo, quem singulari pietate Paulus colebat.

(b) Narratio Navageri.

4. Eo die Senatam habuit, ad quem accersivit Salvatorem Pacinum Episcopum Chisinum, Romæ gubernatorem, Datarium, Boncompagnum Apostolicæ Cameræ vices gerentem, Petrum Joannem Aleotum Foroliviensem Antistitem, Aloysium

Lippomanum, ad Ecclesiam Bergomensis antea translatum, (c) & sibi à secretis, cum duobus aliis qui sibi pariter à secretis erant, Floribello & Berengo, ac præter eos Pallantherum Fiscii Procuratorem, & Camillum Ursinum à Nomento, ex Romanis Proceribus, qui ejus fratris filiam uxorem duxerat, eique in bello præterito militaverat, & cui plurimum fidebat. Coram his omnibus longâ oratione, lachrymis respersâ, malè actam juvenum vitam detestatus est, multas eorum noxas detexit, & hujusmodi Decretum pronuntiavit, quod à tribus, qui sibi erant à secretis, Lippomano, Floribello & Berengo, conscribi, & à Governatore, Cameræque vicem gerente indici jussit, reliquis, quos nominavimus, pro testibus adhibitis. In Decreto, fratris filios jubebat Româ secedere cum suis cunctis familiis intra duodecim dies, Cardinale in Lavinium relegato, & Paliani Duce in Galesium, oppidum prope Romam, tunc ab eodem possessum, & Marchione Montisbelli in suam ditionem in Æmilia, singulis veritis ne inde discesserent, adscriptâ perduellionis pœnâ. Præterea cunctis magistratibus ac muneribus, seu militaribus seu civilibus, illos privavit; constituto eadem die summo armorum Ecclesiasticorum Præfecto memorato Camillo Ursino: (d) atque in Decreto causæ distinctè apponebantur. Cardinalibus quoque & cuivis alii interdixit, ne umquam secum agerent de indulgentia ipsius venia, pœnaque remittenda. Et quoniam Cardinalis S. Angeli, vir quàm alienus ab hujusmodi criminibus per se patrandis, tam lenis ad ea in aliis commiseranda, aggressus est aliquid proferre, Carassam Cardinalem excusaturus, Pontifex per inurbanam acerbitatem illum carpens, *Si Paulus III. inquit, hæc præbuisse exempla, tuus parens à Placentino populo haud fuisset raptatus.*

(c) 20. Julii 1558. ex Actis Consistor.

(d) *Diarium Magistri ceremoniarum, 27. Jan. 1559. & proximis diebus.*

5. Retinuit apud se Pontifex è suis Alfonso Cardinale Carassam, qui Neapolitanus Cardinalis, ab illius Urbis Ecclesia quam administrabat, appellabatur, filium Marchionis Montisbelli, in exilium pulsus. Hic Alfonso, ut alibi indicavimus, decimum octavum ætatis annum haud prætergressus, nihil tamen habebat juvenile præter ætatem & vultum. Quare cum illum paulò antè novo titulo Regentem, ut ajunt, Cameræ creasset, (e) non amplissimas modò ad id muneri exercendum facultates illi concessit, sed in eo supremum honorem, fiduciamque regiminis collocavit, ita tamen, ut à viris doctrinâ peritiâque præstantibus res publicæ administrarentur: cujus rei gratiâ tribunal constituit, à quo narrant originem traxisse tribunal, quod nunc Romæ à Consultatione nuncupatur, ubi commune regimen universæ ditionis Ecclesiasticæ exercetur.

(e) *In Senatu 6. Mar. ut in Actis Consistor.*

6. Constat hunc tribunal è Scoto Cardinali, ad Tranentem Sedem provento, (f) ex Rosario, à quo, Pontificis Vicario constituto, cœpit munus illud in Purpuratos deferri, ex Consiliario Cardinali, & Camillo Ursino; quibus amplissima tributa potestas est in Ecclesiæ subditos, tum in iis quæ ad jus pertinent, tum in iis quæ per beneficentiam indulgentur. In Diplomate quo eos delegavit Pontifex, adjecit ut in causis, quas ipsi majoris indigentes consilii arbitrarentur, sententias rogarent Pacinum Romæ Governatorem, Boncompagnum Cameræ vices tenentem, & Lippomanum sibi à secretis. Voluit ut Massarellus universo cœtui à secretis esset, paulò antè Telesæ Antistes renuntiatus; ejusdem verò cœtus Auditorem nominavit

Octavium Ferrum Maceratensem. Hunc cœtum diebus singulis cogi jussit, literasque suo nomine datas, à Tranensi Cardinali, quippe dignissimo, subscribi. Cum autem paulò post Camillus Ursinus & Rosarius Cardinalis obiissent (g), alteri successus est Joannes Antonius Ursinus à Gravina, alteri Reomanus Cardinalis Gallus. Per hæc ita constituta, ac per summum studium integritatemque Alfonso Cardinalis qui cunctis prospiciebat, cunctaque partiebatur negotia, sed per se nihil peragebat, effectum est, ut nil dissonum eruperit ex ea perturbatione trium superiorum orbium sub primo mobili tam viribus debilitato, cujusmodi erat Pontifex senectute prægravatus.

(f) 28. Novemb. 1558. in Actis Consistor.

(g) 3. & 23. April. ex *Diario Magistri ceremoniarum*

7. Hæc res gestas dum Suavis enarrat, ita differit: Paulum, ubi animadvertit, in antea acto bello jacturam à se factam illius existimationis, quæ sibi persuaserat, terrorem universis mortalibus à se incussum iri, credidit se, eam se recuperaturum per facinus ferè heroicum, fratris filios ejectionis. Mira ratiocinatio! perinde quasi abjectio atque infamia trium illorum capitum (quibus nihil charius Pauli animo obversabatur, quæque ejus tamquam brachia, columnæ, spes ac deliciae planè erant) opificium quoddam fuisse lento igne artis politæ elaborandum, non flammâ vehementi seu confidentiæ seu iracundiæ confidendum. Sed alius hujus scriptoris error, supra quem varia postea commenta construit, tolerandus omnino non est. Affirmat, spoliatus fuisse muneribus à Paulo consanguineos in Senatu 26. Januar. anni 1558. addens, Pontificem, constituto cœtu quem diximus, adeoque liberum administrationis curis, ad S. Inquisitionem animum adjecisse; sed ex alia re, hoc est, ex data Oratori Ferdinandi repulsa, patuisse, elationem animi neutiquam ab eo depositam. Et tamen sit legitimis testimoniis, quæ produximus, palam sit, consanguineorum expulsionem non prius quàm 27. Januar. anno 1559. contigisse, & memoratam repulsam legationis Ferdinandi, & postea mortem Caroli, & quidquid in hoc negotio narratum est, præcessisse jam anno 1558. Enimverò hujusmodi scriptoris fabellæ, historiæ sibi nomen arrogent?

8. Hæc ingens rerum mutatio spem fecit melioris conditionis iis omnibus, qui adverso erant animo in contanguineos Pauli; præsertim verò ad ipsum confugere urbium Ecclesiæ subjectarum Procuratores, nimia onera exposculantes. Paulus ex iis oneribus partim sustulit, partim minuit, omnem invidiam in fratris filios refundens; affirmansque, fuisse illa imposta se nec volente nec conscio. In eandem sententiam locutus est ad Populi Romani Conservatores & Administratores, qui pariter immensam querelarum congeriem ei detulerunt. Pronuntiavit Pontifex, quidquid illi dolebant, accidisse scelestorum illorum culpâ, qui se ita concluderant, ut nihil nisi quod illi vellent sibi innotesceret; atque idcirco publicam audientiam, à se institutam singulis mensibus, præpedierant. Sperare se, eos à successore punitum iri, non solum exilio non remisso, sed in longinquiores regiones protracto. Quod prælagium adeò verum fuit, ut eos Pauli successor extra omnes terras ejecerit.

CAPUT VIII.

Anglica Regina & Poli obitus. Elisabethæ successio, & Religionis in Anglia mutatio. Pax Cameracensis inter duos Reges.

1. Dum Pontifex domesticis tumultibus vexabatur, non minorum turbarum impetum excipiebat ab exteris, tum bono publico nocentioribus, tum ineptioribus ad capeffenda remedia ab ipsis potestate. Lenta hydropisis in Anglia Reginam consumpserat; & tumor ille, principio quasi fecunditatis, non ægotationis indicium, gratulationis non curationis argumentum videbatur; nec prius esse morbum, quàm esse insanabilem, patuit. Decessit è vivis 15. Novembris 1558. (a) (in quo more suo labitur Suavis) & post sexdecim horas Polus Cardinalis pariter extinctus est; atque ita eodem die sublatis sunt Angliæ duo illi cardines Catholicæ Religionis, quorum alter potentiam, alter sapientiam, uterque pietatis studio eam sustentabant. Appulit Romam rei nuntius 22. Decembris, (b) quo planè die funebres honores fuerant Carolo V. celebrati à Pontifice, quem non modica incessit sollicitudo de illius regni salute, ad huc infirmis viribus, & valetudine non satis curatâ.

(a) *Vita Poli, & Spondanus anno 1558.*

(b) *Diarium Magistri ceremoniarum.*

2. Duæ feminae ad regni successionem aspirabant; Elisabetha, minor Mariæ soror, quæ à Regina ad id usque temporis habita fuerat in custodia, quæque ex humano metu Religionem Catholicam simulaverat, sed tam tenui velamine, ut perspicaciorum oculis oblecta hæresis transluceret; & Maria Scotiæ Regina (c) paulo ante desponsata Francisco, Galliæ Desino, cui, ut alibi ostensum est, avunculus magnus fuerat Henricus Octavus, eique proxima consanguinea ex regia Britannicæ stirpe, exceptâ Elisabethâ, cui natalium vitium opponebatur. Sed Angli permoti quâ majori propinquitate, quæ magis sub sensum cadebat, quâ Henrici testamento, ex Ordinum concessione confecto, quâ etiam nativo in Scotos & Gallos odio, confestim evexerunt ad Solium Elisabetham; tamen si Maria pariter Anglicanæ Regiæ titulum sibi assumpsisset, suumque jus persequi conaretur. Elisabetha ab Episcopo Catholico consecrari voluit, & intenta amovendis undique obstaculis, scripsit ad Oratorem demortuæ sororis Romam, ut de sua ad regnum assumptione Pontificem edoceret, eique simul significaret, nemini à se Religionis causâ violentiam illatum iri. Pontifex gravi supercilio respondit, negavitque posse sibi probari assumptionem Elisabethæ, quippe nothæ, & quod ipsa fuisset assumpta absque Apostolicæ Sedis auctoritate: verumtamen ubi causam sibi commississent, se illi indulturum quidquid sibi per jus liceret.

(c) *Spondanus An. 1558. num. 5. & 1559. num. 5. & Belcarius l. 28.*

3. Huic Pauli duritiæ imputant multi scriptores, quos sequitur Suavis, quod Elisabetha dissimulationem suam profitendæ hæresis abjiceret, adeoque illis regni jacturam. Ex adverso sapienter considerat Spondanus, dubitari quidem posse, rigidum imperiosumque Pauli modum auctoritate nimiam, verborumque magnificentiam peccasse: sed in re statuenda, unde opus ipsum pendebat, Pontifici aliter se gerere haud licuisse. In primis id ab eo jus postulabat. Etenim Henricus Rex Paulum jam antea projure Mariæ administrando compellaverat; quæ reverà heres legitima fuerat, postâ Clementis VII. sententiâ adversus Bolenæ nuptias, quas etiam irritas Anglorum Ordines Mariâ regnante declaraverant. Præterea satis patebat, eam officiorum suavitate ab Elisabetha fuisse adhibitam quasi soporiferam potionem, ad Pontificem tantisper hebetandum, dum ipsa suam sibi potentiam confirmas-

set; postea verò fidentius ea se larvâ spoliata iri, quâ ipsam convolverat metus imperantis sororis, quamque in præsentia deponi vetabat ambitio inter incerta novi Principatus primordia; cum ceteroqui constaret, in Elisabetha fuisse deprehensum sub Eduardo Rege animum faventem hæresi; inquam etiam & suus & matris honor ipsam trahebat, cum ex doctrina Catholica probrum existeret, alteri ceu nothæ, alteri ceu meretricis. Quapropter tum æquitas, tum dignitas, tum prudentia commonebant, ut festinanter obliteretur Elisabethæ, nec foveretur anguis adhuc frigescens, suppeditatis illi viribus ad mordendum, pari postea manuturo ex ignavia damno atque dedecore. Jam verò de singulari novæ Regiæ prudentia, quæ quam Suavis concelebrat, collaudato consilio modoque hæreseos restituendæ; si hoc intelligit de tyrannica quadam prudentia, quæ in privatam tantummodo dominantis utilitatem intendit, nolo equidem disputare, quamquam fortasse in eo etiam fortunæ magis ope quàm solertiæ usâ fuerit; sin autem de prudentia politica loquitur, quæ populorum quietem felicitatemque hujusce vitæ respiciat, in comperto nunc est, cujusmodi ea fuerit prudentia, ex præsentis illius regni statu.

4. Hoc vulnus Christianæ Reipublicæ aliquo modo compensavit alterius vulneris conglutinatio, ex quo etiam tum plurimi sanguinis eluvies exundaverat; cum 3. Aprilis pax inter Philippum & Henricum Cameraci fuerit tandem composita. Philippi exercitus, duce Lamuralio Egmontio, novâ ac memorabili clade Gallorum exercitum, cui Termesius præerat, prope Gravelingam in Belgio profligavit: hinc verò brevè effectum, ut Anneus Momoransius, regni Comestabilis, apud Hispanos captivum cum universo Gallicæ nobilitatis flore, sequestrum agens, proposuerit confeceritque concordiam. In ea conventum est, ut quæ aliquot antè annis fuerant ablata, vicissim redderentur tum partibus, tum Principibus partes sequentibus: unde contigit, ut (d) cum Hispani tria solum oppida Gallis restituisent, hi partim in Belgio, partim in Sabaudia, in Pedemontio, in Monteferrato, in Corsica, in Etruria, aliisque locis, reddiderint Hispanis centum nonaginta octo munitas arces, præter minora oppida; quæ omnia, subductâ ratione, tertiam Galliæ partem æquabant: maxima tamen eorum pars non quidem in Hispanorum, sed in Principum ipsis fœderatorum potestatem devenit. Ad arctiorem nexum duo ibi matrimonia decreta: alterum inter Isabelam, Henrici Regis filiam, & Philippum; alterum inter Margaritam, ejusdem Henrici Regis filiam, & Philibertum Emanuele, Sabaudicæ Ducem. In pacis conditionibus positum quoque fuit, ut ambo Reges Oecumenicum Concilium celebrandum curarent (e) ad sedanda Religionis dissidia.

(d) *Monumenta Monlucii lib. 4. Belcarius lib. 28. Spondanus anno 1559. num. 18.*

(e) *Belcarius, lib. 28. n. 15.*

5. Enumerans Suavis incrementa hæresis per varias regiones, ea tribuit operæ virorum, quæ conscientia studebant. Ego verò illud ipsum repetam, quod tamen à me sæpius iteratum, nunquam in hoc argumento satis iterari potest: In Christiana Republica, pars hæretica & Catholica, altera cum altera attentè conferatur, subducaturque ratio, ultra ipsarum pietate atque innocentiam copiosius videatur affluere, expenso in utraque eorum numero, qui suam omnem operam impendunt in Dei cultum, in preces Deo fundendas, in alios adjuvandos, in observanda non modo præcepta sed consilia Evangelica, in afflictan-

dos corporis seclusus, & in conculcandum, quidquid est boni corporei ac temporarii, virtuti solum æternitatisque viventes: & hinc satis arguatur, utri parti conscientie iudicium faveat. Scribit præterea, inter Lotharingum Cardinalem, Regis Gallici nomine, & Atrebatensem Antistitem, nomine Philippi Regis, convenisse de hæresi severiter extirpanda. Sed, inquit ille, communis opinio erat, veram hujusce rei causam fuisse ambitionem, seu consilium ditescendi ex spoliis proscriptionum. Quod spectat ad ambitionem, nescirem planè id evidenter refellere: quoniam cum omnis actio externa honesta, simul sit causa gloriæ, adeoque ambitionis illecebra, inde conficitur, amorem honestatis atque ambitionis, sicut Augustinus observat in libris de Civitate Dei, non differre inter se in opere, sed in animo; hominis autem animus à reliquis hominibus introspecti nequit. Quare cui liberit interpretari cuncta opera suo opte ingenio honesta, tanquam ambitionis effecta, is certe nunquam erroris revinci poterit, sed solum livoris damnari. Quod attinet ad comparandas divitias, calumnia in aperto liquet; non modò quia possent æquè vituperari cunctæ leges proscriptionum in grassatores, in perduelles, in alios facinorosos, quibus & magis impii & nocentiores sunt hæretici; sed quia cum Principes hæreses faventes Ecclesiarum rapidis pinguiores evaserint, devorantes Brevi quidquid majorum populorumque pietas per plura sæcula Deo donaverat, è contrario ii, qui hæresim insectantur, largâ perpetuâque pecuniâ alunt innumera seminaria ac gymnasia hominum, qui nutriuntur & educantur, ut & linguas & stilos erudiant ad eam confutandam, magnifica quoque templa in dies extruunt, aliaque locupletissima Religionis edunt opera; quibus sumptibus quidquid ex aliqua proscriptione ob hæresis crimen corraditur, perinde est ac rivulus pelago.

6. Animadvertendum quidem Suavi fuerat, eam ratiocinationem in tacitam quandam laudationem patrocinantium parti Catholicæ apud viros cordatos migrare, quippe quæ palam facit, ejusmodi patrocinium à veris maculis usque adeo esse innocuum, ut livor ad eas appingendas ne uno quidem ex iis coloribus uti possit, qui mendaciam dissimulant; atque hujusce rei perspicua comprobatio ex effectis apparet. (f) Existimavit Philippus Rex, etiam ex documento magni parentis, nullâ re magis cautum esse populis à propinqua contagione, quam custodum frequentia, ne adigeretur una & eadem frons prospicere, nec una eademque manus defendere plura & longinqua loca. Quamobrem cum essent tunc in Belgio quatuor dumtaxat Episcopatus, modicus quidem numerus tot ac tam frequentibus provinciis, prudenti consilio illos multiplicare statuit, quando ad earum animarum perniciem finitimorum hæreticorum insidiæ multiplicabantur. Itaque deliberatâ re cum Lovaniensi Academia, ejusque Theologo Francisco Sonnio ad id Romam missio, qui unus erat inter electos prius à Ferdinando cum selectis Protestantium disputaturos, ejus operâ, & Oratoris Vargæ, multos post menses obtinuit à Pontifice, ut denuò tres Archiepiscopi, & undecim præterea Episcopi instituerentur. Ad hanc porrò institutionem, habitam & à Paulo, & postea à successore, (g) præter aliorum Ecclesiasticorum proventuum attributionem, largiter se profudit Principis ærarium, à quo singulis ex novis Episcopatibus annum subsidium suppeditatum est mille & quingentorum aureorum, donec aliunde illis prospectum foret. Quamquam populi, ab hæresi illic obsessi, qui majori præsidio muniri re-

cusabant, quod hosti cedere cupiebant, hoc ipsum beneficium postea inter secessionis titulos annumerarunt, perinde quasi regionis privilegia fuissent hoc pacto violata; quod simile erat, ac si quereretur pupillus, suâ libertate se spoliatum tutore, quod illum imperio medici subjecisset. Sed hoc accidit subsecutis temporibus.

(f) Epistola manu Ducis Parmensis Gubernatricis Belgii scripta, lib. 1. decad. 1. Farniani Strada.

(g) Vide Stradam copiosè de hoc agentem, lib. 2.

CAPUT IX.

Regis Gallie mors. Pontificis curæ & obitus. Populi Romani furor.

1. Concordiæ tamdiu exoptatæ publicæ Romæ gaudia triduo (a) sunt celebrata, pro Deo gratès persolutæ, dispositis Ælia in arce festis ignibus, habitaque solemnibus supplicationibus, cui ipse Pontifex interfuit. Sed Rex Gallie, cujus vitæ tam cruenta bella innoxia fluxerant, lethalem sibi novam pacem expertus est. Etenim cum ex factionibus nuptiæ inter Regis sororem, ac Sabaudie Ducem celebrarentur; cumque (b) Rex ipse in equestri prælii ludo mira edidisset agonialis virtutis exempla, accidit, ut post contractas ab eo feliciter & plaudente coronâ plurimas hastas, cum penè digrederetur è campo, infortunato quodam impetu actus, Gabrielem Comitem Mongomeryum ad concurrendum secum lacessiverit: neque licuit Comiti alèam declinare, incalsum diu precatus, ne Rex amplius defatigaretur. In hoc igitur novo fatalique concursu, ex Comitibus lancea divulsam frustulum in dextrum Regis oculum insiliit, & ad cerebrum usque pervasit; atque ita post undecimum ægotationis molestissimæ diem extinctus est Henricus 10. Julii, anno ætatis suæ quadragesimo. Comes non aliam hinc poenam sustinuit, nisi illam (inevitabilem cuicumque manifestæ innocentie, & tamen peracerbam) quod nimirum interfector sui Principis, quamvis non voluntarius commonstraretur. Sed post diuturnum temporis spatium veluti fato contigit, ut idem ob voluntarium læsæ Majestatis patratum crimen mortem ignominiosam carnificis manu subierit.

(a) Diarium Magistri ceremoniarum 5. & 7. Maji 1559.

(b) Vide Belcarium libro 28. num. 31.

2. Henrico occumbente prævalida in Gallia Catholicæ Fidei arx concidit, & in Republica Christiana clarum bellicæ virtutis lumen occubuit. Eisdem ille tanto studio sustinuerat, ut inter hæresis incendia, quæ undique in Germania, in Helvetiâ; in Anglia flammæ sustulerant, vix aliqua favillæ in Galliam transvolaverint; eæ verò confestim, seu Catholicorum concinnantium flatu, seu hæreticorum delinquentium sanguine fuerint extinctæ. Is enim verò militari virtute ille Hercules fuerat, qui sua manu Caroli Quinti victoriis opposuerat: Non plus ultra. Henrico Francisco Secundus successit, ætate puer, valetudine imbecillus, ingenio mediocris, conjux Mariæ Scotorum Reginæ; cui, ut dictum est, Guisus Dux, duoque Cardinales Ducis fratres avunculi erant, qui in brevi Regis principatu omnem ferè auctoritatem occuparunt.

3. Hæc Henrici mors accidit Pontifici perlethæta, tum ob publicum religionis studium in Galliam, tum ob privatam inter ipsos benevolentiam, tum quod undique desertum ac periclitantem se cerneret. Erant Hispani tum læsi, tum præpotentes novæ pacificationis emolumentis, cum

etiam liberi à strenuissimi bellatoris æmuli fræno. Novellus Cæsar & injuriâ exulceratus, & commercio Roma se junctus: qui idcirco in postremis Augustanis Comitibus, mense Martio habitis, post propositum illic ab ipso Concilio, nec à Protestantibus, nisi pristinis eorum conditionibus iniquissimis acceptum, Passaviensem pacem confirmarat Angliæ Regina, ejusque regnum in Ecclesiam perduelles. Nec major domi quàm foris seu tranquillitas seu securitas; Proceres aversi, quippe aut spoliati, aut proculcati; populi ob onera frementes; fratris filii infamia ab ipso, & in illis ipse Paulus quoque, ejusque judicium eadem infamiâ respersum: nec illi quidem dumtaxat infamiâ notati, sed animo infensi, usque adeo, ut jam Cardinalis ac Palfani Dux Bruxellas legaverint Paulum Filonardum, (c) quo se apud Philippum purgarent, quod adhuc ea illi obsequia, in quæ animo proni erant, non præstitissent, quoniam necesse ipsis fuerat obsequi voluntati Pontificis, nunc verò ejus famulatu solutos suam omnem operam addicere regie clientelæ; haud animadvertentes, studere se tunc domum locare, cum ea ruinam jam minabatur, ac proinde oportere potius quàm pretium exigere à conducturo, pretium persolvere fulcienti. Palfani Regi Dux offerebat, excusabatque non accepta à se Regis oblata ob Pontificis vetitum. Hortabatur Marcum Antonium Columnam, ut oppidi possessionem sibi compararet, offensâ illius rei utilitate, & propositâ ratione, quâ id per judicium consequeretur. Adeo sive animi perturbationes sive infortunia mentem obcæcant, ut satius duxerint Caraffenses, inania offerentes, reconciliationem tentare cum hostibus implacabiliter offensis, idque per novam injuriam patrum, cujus potestati ipsorum capita fortunæque subjacebant, quàm ipsum patrum per obedientiam remissionemque mollire, cui vigeant in sinu duo vivida amoris in eos semina, sanguinis nexus, & beneficia collata. Et satis patuit ipsorum proponendum insipientia ex sapientia regie responsionis, quæ fuit: (d) Darent operam Pontificis gratiæ recuperandæ; in eo siquidem eventu se illorum solatio haud defuturum; sed cum ipse tantum impendisset operæ, ut cum Pontifice reconciliaretur, nolle nunc in dissensiones novas incidere.

(c) Constat ex mandatis Filonardo datis à Cardinali, 28. Feb. & ex epistola ad eundem scripta à Duce Palfani, 1. Maji; & ex scriptura Ducis ad Marcum Antonium Columnam, quæ sunt apud Burghesios.

(d) Extat in summo criminum Caraffe Card facta à Fisco, inter scripturas Guisiorum.

4. Pontifex igitur angoribus undique obsessus, oppressusque octoginta quatuor annorum onere, cessit naturæ die 18. Augusti, (e) cum tribus antè diebus obiisset Aloysius Lippomanus, (f) Bergomensis Antistes, vir de Concilio & Ecclesia optime meritus. Paulus morti propinquus Cardinales adiecit, (g) & studio ac voce moribundi, sed facundia supra moribundi conditionem, eos ad concordiam hortatus est, ad habendam de Deo unicè rationem in eligendo successore; eisdemque S. Inquisitionis tribunal commendavit, quod ille potissimum adversus propinquas hæreses propugnaculum censebat. Tum Quevæ Cardinali, qui propius ad ipsum accesserat, eosdem sensus per miram animi præsentiam Hispanicè iteravit.

(e) Diarium Magistri ceremoniarum.

(f) Scriptis eruditam catenam Patrum aliorumque interpretum Genesis, & Græcorum & Latinorum.

(g) Conclave, & Diarium Magistri ceremoniarum, 18. Augusti, 1559.

5. Princeps utique fuit virtute Religionis eximius, (h) addictus ad eam profitendam in sacris claustris vel à puero: quare decimoquinto ætatis anno Cœnobium Prædicatorum ingressus est, eam institutionem amplexurus; sed à consanguineis inde per vim abductus. Verum non evanescente propterea ex ejus animo hujusmodi voto, quasi puerili quodam impetu, condidit ætate matura Regularium Ordinem, perutilis in Ecclesia exempli; cui Ordini non ab ipsius Pauli nomine, quod in illo retinebat, nomen est inditum, sed ab administrata Teatina Ecclesia, quam illum complexus dimittebat. Diarâ Episcopali ab eo depositâ, Purpura non quæsitâ ipsum quæsit. Quoad ille vixit, nunquam visus est aut animi candorem fœdere, aut in pietate tepescere, aut Apostolici studii libertatem fluxarum rerum rationibus posthabere. Excelluit eruditione, cum Græcas literas æque ferè ac Latinas calleret, essetque Divinarum Scripturarum perquam peritus, Theologicis doctrinis imbutus, ac supra modum versatus in libris, quos Theologiæ Princeps ipsius civis conscripserat. Miram à natura eloquentiam accepit, sed cum appetentia nimia, ut eam omnes admirarentur; quæ frequenti pabulo in præcella fortuna semper irritata, nunquam exaturata, ingentem adulationem excitavit præsentem, sed non minorem irrisionem absentem. Laxior æstimator suæ, angustior alienæ tum potentie, tum prudentiæ; sed nihilominus navus virtutis cognitor ac remunerator. Studium pietatis non potuit in eo extinguere quosdam spiritus vel à patria, vel à familia, vel à temperamento haustos. A patria retinuit immoderatam quandam sollicitudinem in vestium concinnitate, splendoremque pompæ supra Ecclesiasticam, in exteriori cultu: à familia nimium amorem sanguinis, & in sanguine nimiam existimationem titulorum, amplitudinisque mortalis: à temperamento, quandam agendi rationem elatam, vehementem, iracundam, & quandam severitatem, quæ animi tumorem præferre videbatur. Plus habuit pectoris ad puniendâ crimina in quovis sublimi capite, quàm prudentiæ ad eadem præpediendâ. Amplitudinem omnem sacrosanctæ suæ potestatis habuit pro mensura eam sapienter extendendi, haud animadvertens, rebus naturalibus non civilibus effatum illud aptari, Frustra esse potentiam quæ non reducit ad actum. Nationem Hispanicam, & Austriacam familiam insigniter averfabatur, nec sibi temperabat, quò minus indecoris indignisque vocibus in eam obloqueretur; cum existimaret libertatem ab illis ereptam fuisse populis in Italia per bella, Ecclesiæ in Hispania per sanctiones: eandem libertatem concessam hæresi in Germania per conventus, aut non auditis ab eo, aut non probatis Austriacorum responsis; nimirum, in Italia fuisse certatum, non utrum, sed cuiam ex exteris serviendum foret. Ecclesiasticam jurisdictionem in quovis alio transmontano Principatû ampliolem quàm in Hispania non vigere; hæresim verò acriores hostes quàm Austriacos in Germania haud expertam fuisse. Plures leges emendationesque promulgavit, quarum aliquæ ut à solo auctoris consilio conceptæ fuerant, ita postmodum auctori superflites non fuere: inter eas æterna laude dignum Paulum reddit S. Inquisitionis tribunal, quod illius studio & antea per Conciliarium auctoritatem, & postea per Principis potestatem exercenti acceptam refert Italia servatam in se Fidei integritatem: & ob hoc opus saluberimum eò benè merentior honorabiliorque ille nunc superest, quò tunc indignius & inhonestius habitus est.

(h) Cuncta existant in narratione Navageri.

6. Etenim ipſus morte, (i) quæ horâ vigefima ſecunda accidit, non expectatâ, populus manè, ubi ſcivit extinctam in Pontifice vitæ ſpem, impatiens retinendi amplius odii in eum congeſti, tum ex anguſtiis, tum ex oneribus, efferatusque potiſſimè in ſacroſanctum illud ſed formidabile tribunal, ad Capitolium confluit: & quamquam Cardinales denuntiarent, ut ab omni ſe tumultu abſtineret, idemque pariter concilium illi ferrent plerique prudentiorum civium; quidam tamen æſtuantes rabie, haud paſſi popularium furorem tepeſcere, qui aut citò aut nihil efficit, eos inflammarunt ad ſplendidam inſaniam, quâ ſe veros Romanos per animoſam audaciam oſtendunt. Quare nondum vacante Sede, magno impetu ad S. Inquiſitionis carcerem convolarunt, tunc ſitum prope minorem Tyberis ripam, eoque vulnerato, qui è S. Dominici familia ibi Commiſſarii nomine præſidebat, fores perfregerunt, captivosque liberarunt, præſentato colore, quod ii aliis de cauſis ibi detinerentur, ſed priùs adductos, ut jurejurando affirmarent, ſe cunctos probos eſſe Catholicos; tum fenestrarum oſtiorumque fores, ac libros illic aſſervatos combuſſerunt. Inde converſo furore ad celebre S. Mariæ ſupra Minervam Cœnobium Dominicanorum, qui in eo ſacro munere à Pontifice potiſſimum adhibiti innocens quaſi ſcopus erant, in quem popularis malevolentia tela collimabant, in eos contumeliis conjeſtis, tamquam in exploratores, ſacrarumque confeſſionum vulgatores, venerandi illius loci incendium parabant, niſi auctoritas præcipuè Juliani Cæſarini peſtulantiam frænaffet.

(i) *Cuncta, quæ ſequuntur, extant in Diario Magiſtri ceremoniarum, aut in Hiſtoria Noreſii, vel in Comitibus Pii V.*

7. Sed adverſus memoriam Pauli, ejusque familiae, nullam, quantumvis enormem, injuriam prætermiſere. Etenim eodem die ad Capitolium reſſi, Pontificis ſimulacro, illic per infaustum honorem tres ante menſes erecto, naſum ac brachium abſcindere. Poſt biduum promulgarunt edictum, ut intra poſteri diei ſpatium unusquisque dejiceret perfringeretque ſtemmata, quæ fortasſe penes ſe eſſent, tam inimicæ illi populo ac tyrannicæ familia Caraffenſis, addictâ tranſgreſſori pœnâ, ut is tamquam proditor & infamis, ejusdem concremata domo, haberetur. Quod effectum eſt in iis etiam ſtemmatibus veteris Oliverii Cardinalis, qui eximio Romæ ornamento fuerat, & dum vixit virtutibus, & poſt mortem magnificentia, adeoque per ſua illic inſignia ſuperſtes erat in multarum ſacrarum magnificarumque ædium fronte. Dein rurfus in marmora lævientes, memorato demortui Pontificis ſimulacro caput amputarunt: permiferuntque, ut Judæus quidam, quaſi denuò Chriſtum in ſuo Vicario ludificatus, probroſo crocei coloris pileo ſuo diu illud contegeret, ad ulciſcendam Pauli ſanctionem, qua jubebatur inhoneſta illa natio hac teſſerâ ſe à Chriſtianiſ discerneret; ac ſubinde caput illud per urbem volutarunt, & poſt plurima illata dedecora in Tyberim conjeſerunt. Eò devenit, ut abominatio à domibus ac ſimulacris proceſſerit uſque ad vocabula. Quare Octavianus Reverta Episcopos Taracinae, qui Conclavis, ut appellatur, Legatus fuit, dum Sedes vacavit, ac ephemeridem tragice jucundam de illa ſcripſit, ibi narrat, eos quoque minutos venditores, qui ſuas merces humeris geſtantes, ac per urbem circumeuntes ſolent emptores invitare, exclamando voce Italica: *Bicchieri, caraffe*, hoc eſt, *Calices, ampullæ*, auſos non fuiſſe vocabulum illud *caraffe* proferre, tamquam

execrabile, adeoque aliud parum Romæ uſitatum ſubſtituiſſe, forſitan *ampolle*.

8. Vaticani Patres torrenti obſiſtere non audebant, cum animadverterent, tam inſuperabilem illum eſſe in ea furoris eluvie, quam debilem poſt brevem inundationem; tamen inter eos multi etiam ex minimè ſtudioſis in Caraffenſes, & Paecus potiſſimum, infremere, & in Purpuratorum cœtibus tam vilem tolerantiam deteſtarentur. Verùm Romani cives, reputantes paulatim, pro ut uſu venit per noctis ſolitudo, ſua ſacina, à ſe parum agnita in turba diei, ex ſe quiſque cœpit ſibi timere; & in ſubſecutis conventibus Capitolinis, uniuſcujuſque privatus timor omnium communis evaſit, Quapropter quò ſe munire, propoſuerunt Marco Antonio Columnæ, Romæ reverſo, aliisque Proceribus à Paulo male habitis ut ſecum conjungerentur. Illi verò ſolidiori magisque conducibili vindictæ intenti, quam inanibus contumeliis adverſus inanimatas imagines, reculant in ejus deſenſionem ingredi, cujus participes conſiliorum non fuerant: obtulerunt quidem, ſi populus in poſterum ſecum ſociari vellet, ſe cum illis conventuros & tunc in rebus deliberandis, & poſtea in ſuſtinendis inceptis. Interea Marcus Antonius Palianum armis & incolarum ope recepit; de quo conqueſtus eſt cum Cardinalibus Orator Gallicus, dicens, Ducem Joannem Caraffam ſub Regis eſſe patrocinio. Ex altera parte apud Collegium violentiam excuſavit Columna, quaſi illatam, quò Ducis miniſtri ſubducerentur injuriis, quas in eos meditabantur incolæ divexati ac tumultuantes. Ceterum obedientiam exhibuit juſſionibus ſive tunc Cardinalium, ſive poſtea futuri Pontificis, & inde interim egreſſus eſt.

9. Jam verò Procerum reſponſio, de qua diximus, cives expoſitos ſupplicio deſerentium, timoris frigore furoris æſtum compreſſit, cœperuntque hi moderatione quadam inſolentiam temperare. Duos fratres Caraffenſes laicos Roma in exilium exturbarunt, non tamen Cardinalem, habitâ gradus ratione, profeſſi in edicto, ſe mortui Pontificis voluntati obtemperare, qui vivens fratris filios in exilium expulerat. Poſtea Collegium adeuntes, petiere Gallesii recuperationem, opedi, ſicuti narratum eſt, poſſeſſi tunc à Duce Paliani. Sed Carpenſis Cardinalis, loco Bellaji Purpuratorum Principis, tunc ægrotantis, eos gravibus verbis objurgavit ob tot commiſſa ſcelera, pœnarum minis deterruit, & ſimul quo efficaciores minæ forent, eadem ſpe veniæ condidit, ipſos cohortatus, ut ſacrum Collegium placarent per obſequia, quæ ad impetrandam ſibi clementiam valerent, & ab ipſo Collegio & à novo Pontifice. Quare populi Cuſtos (Conſervatorem appellant) qui populi nomine loquebatur, res geſtas neque purgans, neque damnans, quippe non ſuas, oransque ut in aliis juſtus dolor excuſaretur, dixit: Civium reverentiam conſpici in hoc ipſo officio, quo per demiffionem ſupplicium ad auctoritatem ſacri Senatus conſugerant, ac integram illi obedientiam præſtarent. Atque ita Kalendis Septembribus, poſt duodecimum ab obitu Pontificis diem, urbs quieti reſtituta; ad quam reſtituendam nihil timore validius, ubi quies ipſa valida prænoſcitur ad metum poſtea depellendum.

CAPUT X.

Caraffe Cardinalis revocatio. Data Morono libertas. Varii Comitiorum ſucceſſus: & electio Medicei Cardinalis, qui Pius IV. nuncupatur.

I. In comperto tunc fuit, quantum valeat præſens eorum miseria, qui antea felices extiterent, ad placandam invidiam, furorem & odium

ex noxiſ præteritis; dum ſpirante adhuc Pontifice, Collegium ab exilio revocavit Caraffam Cardinalem, tamen non ſine quorundam repugnantiis, quibus, & jure quidem, videbatur interdictum Pauli, ſaltem quoad ipſe viveret; obſervandum Caraffa tamen publico tumultuantis populi conſpectui ſe ſubtraxit, & in ædibus Pontificiis degens, ægrè ſibi cautum credidit vel ipſa domicilii majeſtate. Nec ſibi deſuit in agenda per ſacundiam erga ſe commiſeratione, & in adverſarios indignatione. Cardinales aſſatus eſt, ubi è re Sedis Apoſtolice cenſerent, ſe libenter ad priſtinam exilii ſedem rediturum; aracerbo riſu dignos videri populares, dum in expellendis Caraffenſibus, jactitabant obſecundare ſe voluntati deſuncti Pontificis, hoc eſt illius Pontificis, cujus monumenta deterrimis quibusvis ignominiiſ deturparant, & in cujus ſimulacro peregerant non quæ adorati Principis, ſed quæ infamis perduellis ſimulacrum meruiſſet.

2. Plus controverſiæ quam in revocando Caraffa, (a) fuit in admittendo ad Comitium Morono, qui, quemadmodum narratum eſt, in arce Ælia claudubatur ob inſimulationem in cauſa Fidei: tamen liſ illi adjudicata eſt. Cùm enim in eum ſententia prolata non eſſet, ſuum ille jus ſuffragii retinebat in electione Pontificis; ſiquidem legitime non poterat ab ea excludi Cardinalis præſens & indemnatus. Quamobrem tres ex Purpuratis miſſi, qui è cuſtodia illum extraherent, & in conventum adducerent. Inchoata ſunt Comitium Nonis Septembris, & per inſuetam diurnitatem uſque ad diem Chriſti Natalem producta. Obierunt ex Purpuratis, ante ingreſſum Conſilii; poſtea verò ante electionem Dandinus, & Capiteteus.

(a) 21. Auguſti, ex citato Diario.

3. In habitis illic conſiliis, Cardinales, quorum capita potiſſimum Pontificali Tiara viſa ſunt apta, inter Italos fuere Rudolphus Pius Carpenſis, & Hercules Gonzaga Mantuanus; inter Tranſmontanos Paecus & Reomanus: quamquam ſupra hos omnes quodam die proximus fuerit, ut eam haberet Bartholomæus à Queva, aſtu Ferdinandi Torres, ex ejus ad Comitium comitibus. Cùm enim hic triginta duos Cardinales, quatuor nimirum ſupra numerum electioni neceſſarium, eo die dum aliqui non adhuc convenerant, ſeparatim rogaffet, ut in craſtina ſuffragatione herum ſuum honorario calculo ad ſpeciem donarent, cujus virtus eo exiſtimationis argumento ab aliquo collegarum exhibendo digna videbatur, eorum quiſque, de aliis prorsus inſcius, rem libenter ſpoſpondit, quam & viri merito conſentaneam, & extra omnem ſucceſſus probabilitatem exiſtimabat. Verumtamen cum omnes pro more ſcriptas in ſacellum ſchedulas ſecum tuliſſent, ex illis quidam caſu, ſeu veriùs Divina providentia, quæ non vult, ut caſu Pontifex eligatur, propinquo ſibi Purpurato dixit, Numquam divinare, cuinam ipſe ſim hodie ſuffragium collaturus; & pauca poſt verba hominem nominavit. Sed comperto, alterum quoque paratum eſſe ad ſimile ſuffragium, atque ita circumlato per multos murmure, quindecim illico ſchedas mutarunt, adeoque ſuffragatores Quevæ ſolum ſeptemdecim fuere.

4. Inter quatuor à nobis enumeratos, de quibus agebatur ſeriò, Carpenſis ob ætatem ac virtutem Hiſpani ſimul & Caraffa Cardinalis ſavebant; ſed obſtabant Galli, & Cardinalis S. Floræ. Ita Carpenſis toto Comitiorum tempore viſus eſt omnium proximus metæ, quam numquam attingit. Reomanus animum adeò gratum Pauli memoriæ geſſit, etiam erga rejeſtum illius fratris filium, ut *Hiſt. Concil. Trid. Pars II.*

cum à Gallis nomine Regis cogereſt à Caraffa ſcedere in quadam electione ab ipſis permota, adjeſtis minis, quod aliter ſuis cunctis proventibus ſpoliaretur, reſpondit, Se potius adactum iri ad herbarum radicibus victitandum, quam ad ingrati animi notam ſubeundam; quòd illi & amorem Caraffæ incredibiliter auxit, & Gallorum benevolentiam non minuit. Caraffa itaque Gallique ſimul conſpirabant ad illum provehendum ſufficienti fortaſſe ſuffragiorum numero, fruſtrâ obſiſtentibus Hiſpanis, ſed ſubrepente è Comitibus in urbem ſuſurro, populus tumultuatus eſt, ex ſuſpitione, ne Gallus Pontifex Sedem in Galliam reportaret; unde effectum eſt, ut mutato quorundam Patrum conſilio inceptum deſeruerit.

5. Multi pariter in Pacecum propendebant; adeoque in qualibet ſuffragiorum collatione ſæpius nominabatur. (b) Contigit vero, illum die decimo octavo Decembris tam ardentem ad Solium promoveri, ut perventurus procul dubio crederetur; ac proinde ipſius cella, pro eo quòd novo Pontifici uſu venit, à Cardinalium famulis inter Comitium diſcepta fuerit. Cùm itaque quamplurimi in prima ſuffragatione illi faviſſent, Pius Cardinalis in acceſſu eidem publicè ſuffragium contulit, ad idem reliquos ſuaſionis exemplique auctoritate cohortatus; atque ad throni ferè laciniam Pacecum deduxit per viginti ſeptem ſuffragia, quæ ad electionem ferè ſatis erant. Præclarum hoc facinus palam fecit in Pio animum ab ea liberum ambitione, quam commune judicium in ipſo conceperat, perinde quaſi vermibus quidam illa ſit in merito tamquam in aureo pomo nativus. Quin luculentus aliud teſtimonium de ſe protulit: etenim cùm diu fruſtra deſudatum eſſet ad eum promovendum; denique ut non irritâ ſpe alium quempiam urnæ exponerent, ejus fautores illi ſignificandum cenſuerunt, deſtitutos ſe ab ejus provehendi ſtudio, quippe diu fruſtratos, quibus ille Chriſtiana magnanimitate reſpondit, præſtitam ſibi ad illum diem ab illis ſuffragationem percharam ipſi fuiſſe, quia minimè à ſe quaſitam; ſingulis verò diebus, dum ipſe ſacris operaretur, Deum rogaffe, ut impedire ſuſceſſum, quippe qui horrorem ſibi quæ ex annorum pondere, quæ ex iniquitate temporum incutiebat.

(b) *Diarium citatum.*

6. Nec minorem laudem in adjuvando palam per acceſſum Paceco meritis eſt Reomanus, uniſcus inter Gallos in eo provehendo: qui à quibusdam reprehendus; quòd Paceco ipſi ſuffragium in eventu ſimili denegaffet, reſpondit: Jure quidem Pacecum egiffe, ſibi verò fraudare tanti viri meritum non licere.

7. Compertum denique fuit, optari à Collegio Pontificem inter duas æmulas nationes medum, adeoque Italum. Inter hos Mantuanus, qui longum & illuſtre noſtræ Hiſtoriæ argumentum erit, tamen promotus ab Hiſpanis, Gallisque idcirco coeuntibus cum aliis plurimis in quoddam ſacellum, ad ipſum adorandum, ob adverſantibus tamen Farnello & Caraffa, eorumque cunctis aſſectis excludebatur. Qua in re celſitudinem animi ſanguini ſuo parem ille præ ſe tulit. Dum enim univerſum Collegium ejus gratiâ in contentionibus æſtuabat, ille ſua in cellula ſummam quietem agebat; & poſt paucos dies amicos oravit, ut ab incepto reſiſterent, nolens ſui cauſâ Comitium cum Eccleſiæ detrimento protrahi.

8. Quapropter capto jam tum de his tum de aliis, quos enumerare moleſtum eſſet, experimento, par quoddam Purpuratorum ſupererat, eò remotius à bravo, quòd nondum è carceribus

exierat. Alter ex his erat Fredericus Cardinalis Cæsius, (c) quem Paulus III. Purpurâ donarat, vehementer adjutus; adeoque vehementer præpeditus à Gallis; cum videretur Hispanis, nimis sibi detrahi, & in re & in existimatione, quæ ad res conficiendas plurimum valet, si quartâ continenter vice Pontifex crearetur extra Cardinales à se nominatos ab æmulis, tametsi adeo minus in Italia pollutibus. Alter erat Joannes Angelus Cardinalis Medicus, Mediolanensis, de quo pluribus in locis sermo fuit, vir ætatis plurimæ, (d) plurimæ prudentiæ; plurimisque muneribus perfunctus, cui quantum profuit quod viveret Joannes Jacobus ejus frater, Maliniani Marchio, ut in Ordinem Pontificatum proximum acciretur, tantum nunc proderat, quod ille obiisset, ut Pontificatum adipisceretur. Ejus quippe strenui ductoris vasta & militaria consilia formidinem attulissent: neque Galli, in bello Senensi ab eo concisi, eundem Romæ rerum potiri tolerassent. At verò illo jam vitâ functo, promerita superfuere apud Hispanos, qui fratrem provexere, Carassam hortari, ne opportunitatem amitteret Philippi Regis sibi conciliandi. Nec à Gallia rejectus est; quin Regina, quæ in Regis pueritia res ferè pro arbitratu moderabatur, ipsum, quod ex Medicea esset familia, Gallicis Cardinalibus enixè commendavit. Cunctis itaque in illius electionem conspirantibus, septimâ horâ noctis diem Christi natalem subsecutæ adoratus est, (e) voluitque Pius IV. appellari. Carassa flexis genibus ab eo petiit, ut condonaret (f) populo quidquid injuriam intulerat in familiam suam, & in S. Inquisitionis tribunal: cui aliquamdiu Pontifex restitit; sed Cardinali S. Angeli, aliisque simul comprecantibus, tandem se in Carassæ gratiam assentiri dixit, dummodò quoad fieri poterat, damna repararentur tum locis tum hominibus injuriam passis; & in hanc postea sententiam diploma vulgavit. Nam ad sedandum in posterum communem multitudinis furorē nihil conducibilis est, quàm communis præteritorum venia, modò non idem sit, qui parcat, & qui læsus fuit; tunc enim venia quandoque dissimulationi tribuitur, atque adeo perturbationem odiumque relinquit; quandoque imbecillitati, atque adeo pro benevolentia despectum parit.

(c) Colligitur ex variis literis Farnesii Card. ad Ardinghellum Bruxellas, 30. Dec. 1559. & ad ejus ministrum in Galliam, die non signata.

(d) Agebat annum septuagesimum.

(e) Acta Comitiorum.

(f) Diarium, & Comitium.

CAPUT XI.

Orator Cæsareus Romæ exceptus. Acta in hæreticos à Francisco II. in Gallia, & Philippo II. in Hispania.

1. Aliud quoque novus Pontifex magnâ quidem æquitate ac prudentia indulgit. Pauli duritia, qua negabat Ferdinandum tamquam legitimum Cæsarem admittere, tamquam nimis rigida & parum prudens, passim improbabatur. De hoc incipit Suavis disserere; sed in plano etiam & in aperto statim offendit. Narrat, inter capita, de quibus inter Purpuratos convenerat in Comitium, unum fuisse, ut futurus Pontifex Ferdinandum haberet pro Cæsare. Quare à Pio, statim ac renuntiatus est Pontifex, re in deliberationem vocatâ 30. Decembris, cum injuriâ cum eo actum censeretur, accersitum ad se fuisse Franciscum Turrianum, Romæ Ferdinandi ministrum, eique significatum, brevi se Imperatorios honores ejus

Principi redditurum; atque ad hujusmodi nuntios à Ferdinando Turrianum fuisse Oratorem suum constitutum. Sed verè haud cunctatus est Ferdinandus in destinando sibi Oratore Turriano, donec Pontificis mentem pernoctasset. Etenim cum ille mirificè arderet suam electionem à Pontifice ratam haberi, sine quo animadvertere Cæsarem diadema nondum satis firmum suo harere vertici, ob summam Sedis Apostolicæ auctoritatem in omnes Christianos Principes, ac potissimum in Germaniæ Ecclesiasticos, voluit præsto esse in omnem rei celerandæ opportunitatem; & idcirco Turrianus vel ante vel illic post mortem Pauli excepit Romæ mandatum Oratoris Cæsarei, quod proferret, ubi eo nomine admitteretur. Ad id compendium prætereo, illum secunda Septembris colloquium Collegii, ut agentem Cæsaris personam, introductum; (a) eundem denuò 28. Septembris accessisse ad Comitium (b) fenestellam, & fuisse cohortatum Cardinales ad electionem festinandam, quoniam ea omnia absque Oratoris titulo ab eo peragi potuerant: sed sacro Epiphaniæ die, quo Pius Pontificiam tiam accepit, coorta lite de loci præstantia inter Oratorem Hispanum, Romanumque Senatorem, (c) judicavit Pontifex, sibi Cæsaris Oratori fas esse Senatori præire; atque ita Turrianus re ipsa prævit. Quod sanè fieri nequisset, nisi prius Turrianus Oratoris gradum tenuisset; cum à Pii creatione usque ad id temporis non nisi dies undecim fluxissent, & à cœtu habito die 30. Decembris non nisi sex, spatium quo cursor pervenire in Germaniam, atque inde regressi nequaquam posset. Primæ autem literæ à Ferdinando ad Pium datæ, quibus novum Pontificatum gratulabatur, (d) agebatque illi grates ob amota obstacula à Paulo injecta, Turrianum nominant tamquam præcedentem Oratorem suum, & visuntur die 16. Januarii signatæ.

(a) Diarium citatum Episcopi Terracina, 2. Decemb.

(b) Comitium & Diarium Magistri ceremoniarum.

(c) Diarium Magistri ceremoniarum.

(d) Leguntur apud Bzovium initio anni 1560.

2. Non cessabat hæresis eâ tempestate omnia movere lapidem, ut per Catholicas provincias funderetur; sed simul religioso Principum stiva reprimebatur: ac proinde in ejus sectatores variâ sunt exercita supplicia tum in Gallia tum in Hispania; illic remissius, quippe imbecillis manibus adolescentis, ac feminæ, regni lora tractantibus; hic validius, extracta penitus ab ulcere omni sanguinis putredine, adeoque nulla habita indulgentia generis claritudini, sexus infirmitati, gradus præstantiæ: Adhæserat ea scabies nonnullis Hispanorum, ex occasione commercii, quâ cum Germanis apud Carolum, quâ cum Anglis apud Philippum, Usque adeo hæresis per suave licentiæ venenum ipsis etiam quandoque medicis periculum contactu creat. Et ea profectò severitas non cælo solum, sed regno etiam pia fuit: quandoquidem pro singulis sanguinis guttulis tunc emissis ex Hispania, semper hinc postea incolumi, Gallia mollioris chirurgiæ vitio è principalibus totidem venis fluvios profudit.

3. Duo hic narrat Suavis haud omnino falsa, sed alterum falso permixtum, utraque verò mutila, adeoque ad inducendam falsam opinionem accommodata, nisi recipiant integritatem, qua carent. Prius est, combustum fuisse, tamquam hæretici, simulacrum Constantini Pontii, in carcere demortui, qui antea Carolo V. à Confessionibus fuerat, & cujus inter brachia Cæsar expiraverat. In primis Pontius à Concionibus, non à Confessionibus Carolo fuit, cujus confessiones, (e) quo tempore

potere lethali morbo decubuit, excipiebat Franciscus Vigliava. Præterea, ne quis inde suspicetur, illius religiosi Principis animam venenato hujusmodi anhelitu affatam emigrasse, scire oportet, verum non esse, Pontium à Carolo apud se usque ad mortem in eo munere fuisse retentum; quin idem Pontius conjectus est in vincula Hispani memoratam ob causam, vivente Carolo, qui rei nuntio accepto, dixit extemplo: *Si Pontius est hæreticus, insignis hæreticus est.* Quibus significabat, illum, si is erat, per hypocrisim, quo magis impiam, eo magis subdolum egregii Catholici personam fuisse mentitum. Et sanè Carolus non modò tenerrimo pietatis sensu voluit, ut sibi morienti pius usus adhiberetur omnium rituum ac Sacramentorum Ecclesiæ Romanæ, (f) quæ tamquam superstitiona detestabantur hæretici; sed quasi præfago impulsu affatu, curavit, ut viventi sibi ac præsentem exequiæ Ecclesiasticæ celebrarentur, secutus à eo, quamvis rarum & inusitatum, cujusdam viri inter Sanctos relati exemplum; ac postridie in morbum incidit, quo paucos intra dies extinctus est.

(e) Vide Joannem Antonium Verazugnigam, in Compendiaria Caroli Vita; & Sandovalium, in fine ejusdem Vita.

(f) Vide præsertim in morte Caroli Commentarios Surii.

4. Ad hæc Suavis, inter eos in quos hæresis titulo animadversum fuit, recenset Bartholomæum Caranzam Dominicanum, qui ante collatas sibi Infulas Tridentinæ Synodo interfuerat, ob eam criminationem libertate ac proventibus spoliatus. Id sanè confictum non est; verum illius loco Pontium accepit Suavis, hallucinatus: nam reverà Carolo moribundo adfuit Caranza, (g) & pro dignitate, quam obtinebat, extrema Ecclesiæ officia illi præstitit in vitæ exitu. Sed causa, cur illic adesset, ea fuit, quod delato ad Carolum rumore sinistra opinionis, quæ de correpta Archiepiscopi mente spargebatur, ad se hominem accersiri jusserrat, ut ipsum commoneret. Atque hæc dicta sint ad abstergendam inclyti Cæsaris famam, qui prætio utriusque terrarum Orbis à se abjecti Cælum mercari contendit. Quo spectat ad Caranzam, cui silentio Suavis obvolvitur, expensâ plures annos illius causâ, & antea ab Hispaniensi Inquisitione, & postea à Romana, sedentibus Pio V. & Gregorio XIII. nihil solidi reperit fuisse, ut is manifestæ noxæ damnaretur; sed solum ut obstringeretur ad ejurandum, ob vehementem suspicionem, quam excitarat de suæ fidei prævitæ; eundemque carcere liberum obisse, exhibitis non solum intaminatæ Fidei, sed singularis pietatis indicis? Nonnumquam eadem herba, quæ non correctâ, venenum est, & interficit, correctâ, medela fit, & sanat.

(g) Vide duos allatos auctores.

CAPUT XII.

Literæ Cæsaris, ac legatio ad Pontificem cum Concilii postulatis. Hugonottorum in Gallia conjuratio in Regem. Ejusdem Regis similia ad Pontificem postulata. Responsa reddita; & de statione Concilii difficultas.

1. Miris modis gavifus est Ferdinandus, ubi audiit Oratorem suum acceptum à Pontifice, eique per literas grates egit, (a) quæ in Vaticano Senatu postremo Januarii auditæ sunt. Studiosâ quadam jejunitate indicantur illæ à Suavi, quò per silentium quantum potest dignitatis Pontifici detrahat in summorum Principum reverentia. Nos hic earum summam paucis afferemus, quò Histor. Concil. Trid. Pars II.

eadem opera aliud Suavis dictum refellamus. Scribat Cæsar, Summoperè se lætatum creatione Pontificis, tum ob communem cunctis fidelibus titulum, quod eum cerneret in Petri Sede, cujus virtute sperabatur afflictam Ecclesiam recreatum iri; tum peculiarem ob causam, quod verus inter ipsos familiaritas intercessisset (significans ea tempora, quibus Pius Pontifici militiæ quæsturam gesserat, missæ à Paulo III. ad Ferdinandi subsidium in Pannoniam) semper postea à Pontifice exculta. Verum eam lætitiâ, quæ nullius incrementi capax sibi videbatur, postea supra modum fuisse cumulata, quod ab Oratore suo cognovisset, quàm benevolè, quàm paternè, quàm æquè Pontifex amovisset obices à decessore injectos, de quibus haud necessarium existimabat loqui propter summam Pontificis æquitatem, cui jus suum haud ignotum arbitrabatur: at ubi de eo ubi superiori notitiam cuperet, se palam ipsi facturum, quàm plena cavillis sibi fuissent objecta, & quàm ipse ab omni noxa procul abesset. Quæ verba ostendunt, causam illa à Pontifice non juridicè, sed gratiosè terminatam. Pergit dicere: Quamquam ipse intra tres quatuorve dies solemnem legationem missurus esset Romam, qua eo, quò par erat obsequio, Pontifici gratularetur, obiretque consueta reverentiæ obedientiæque officia; pro more Cæsarium electorum, qui sibi antecesserant; tamen voluisse illam prævertere per hasce literas, quibus tam singulari erga se Pontificis benevolentia grates solveret.

(a) Eas lege apud Bzovium, loco producto.

2. Scribit Suavis, Scipionem Comitum ab Arco, qui statim postea ea legatione functurus accesserat, intendisse reverentiæ tantummodò officia persolvere, cum id in mandatis haberet, ac difficilem se præbuisse in iis obsequiis exhibendis, quæ à sui Principis decessoribus præstita ostendebantur. Sed quinam id fieri potest, si Ferdinandi epistola, quæ legitur typis impressa, affirmabat, Oratorem adhibitorum erga Pontificem officia devotionis ac submissionis? (Quæ voces multò amplius quàm simplicem reverentiam important) ac præterea disertè pronuntiabat, id peractum iri pro superiorum Cæsarium consuetudine? Quare res aliter accidit, quàm sub plurimæ falsitatis involucre visa est à Suavi. Nos verò eam spectandam exponemus, ut integra pateat, cum erunt recensendæ gravissimæ difficultates, quæ in hujusmodi erga Pontificem officiis Maximiliano Ferdinandi filio contingere; ubi Rex Romanorum electus est.

3. Exhibuit Orator 17. Febr. obedientiam Pontifici in Senatu, Cæsaris nomine; & habita ratione tum ipsius Oratoris, qui inter Ferdinandi cubicularios Princeps erat, (b) eique in primis gratiosus; tum Cæsaris, qui tam celeriter & obsequenter ipsum legarat post offensiones sibi illatas à Paulo, per insolitum honorem in adibus Pontificis exceptus est. Ex officiis ad negotia progressus Orator, petiit celebrationem Concilii, tunc cum maximè opportuni ob compositam inter Catholicos pacem; nactusque in eo Pontificem est non solum consentientem, sed votâ Cæsaris præversum, cum id ipsum Cardinalibus sponte declarasset.

(b) In epistola Nuntii apud Hispanum ad Pontificem, 22. Maji 1560. apud Burghesios.

4. Hic animosior affirmat Suavis, Pium Concilii cupidum se ostentasse, sed reverà ab eo horuisse iisdem de causis, quæ Paulum Tertium impulerant ad illud sub specie translationis solvendum. Quod spectat ad Paulum; si quidquid probavimus de translatione peractâ ex mera Patrum voluntate & ne conscio quidem Pontifice, satis non est ad rei

perspicuitatem, quidnam umquam perspicere liquet, at equidem ignoro: & quod ad dissolutionem attinget, quo pacto hic ausus est ita scribere, quando in sua narratione dissimulare non potuit studia Pauli in continuando Bononiæ Concilio, ubi per summum & certamen & dispendium duos annos ipsum detinuit, donec per vim suspendere coactus est ob solemnes Caroli Cæsaris denuntiaciones, quibus acclamabat univèrsa Germania, quæque metum schismatis Christianæ Reipublicæ incutiebat, quod à nobis uberius est enarratum. Porro si Pius IV. spectetur; si simulata censenda sit ea voluntas, quam quis verbis constanter proficitur, solerti studio promovet, cujusque gratiâ per ingentes conatus obstaculorum penè montes exæquat, donec ipsam summa atque assidua cura in opus deducat, nullum supererit in terris indicium, quo verum à simulato discernatur, licebitque illis causam adjudicare, quos deridet Aristoteles, semper in dubium revocantibus, vigilemusne an somnietur; quin longè melior eorum causa comperiretur, quandoquidem ipsi neutrum affirmabant; Suavis vero fidenter damnat, quasi umbram fallacem, id quod cuncta veri corporis præfert argumenta.

5. Nec minus friget altera calumnia; nimirum, curavisse Pontificem Francisci Regis consensu, ut bellum à Sabauda moveretur Genevæ, hæresis a fælo, ad Italiæ fines, non tam ad hujusce regionis tamquam parietes liberandos à proximis flammis, quam ad succedendam aliam flammam, quæ convocatio Concilii prohiberetur. Perinde quasi per id ageretur de suscitando duos inter Monarchas bello, quo Europa univèrsa conflagraret, non de inferendis in urbem modicam armis, in angulo inter Sabaudiam & Helveticos sitam; ac proinde quæ celebrationi Synodi nulli foret impedimento, quemadmodum Galliæ tumultus adeò majores eam minimè præpedierant.

6. In illa fervidè postulanda cum Germanis Galli pariter conspirabant; atque eorum causa, conjuncti situ & affinitate, consentiebant Hispani, cum superiori tempestate utrique & voluntate & præsentia frigidè convenissent, utpotè à cohortationibus Pontificis, & à segni amore alieni boni magis allecti, quam à proprii acrore necessitate stimulati. Cum enim conspicerent antea regiones suas mundas ac pacificas, solamque Germaniam contaminatam ac tumultuantem, non aliam sibi utilitatem à Concilio præstolabantur, nisi aliquam in Episcopis jurisdictionis accessionem. Atque hinc factum est, ut Hispani quidem majorem quamdam propensionem animi præ se tulerint, quippe ad id impulsu sui Principis jussu, qui simul Princeps erat Germaniæ, cujus saluti Concilium destinabatur. Sed, sicut accidit cunctis motibus excitis ab exteriori vi, non ab impetu interiori, ipsi quoque & rari & lenti convenerunt; & è diverso, Galli (non sub eodem ac Germani Principe) se præbuerunt idcirco & difficiliores ad consensum, & tardiores ad accessum, celeriores ad discessum, nisi cum sive, prout ipsi profitebantur, studium Pontificiæ auctoritatis, sive, prout ipsi alii imputabant, æmulatio cum Hispanis eos perpulit ad sustinendum Concilium, Bononiam deportatum. Idque pariter causa fuit, cur Henricus, captatâ à bello Parmensi opportunitate, non abstinerit à solemnibus in Synodum denuntiationibus & Romæ & Tridenti habitis. Nunc verò in ipsum flagrantissimè ferebantur Galli, tamquam in remedium gravibus morbis, quibus ægrotabant, & tamquam in præsidium gravioribus, qui imminebant. Atque ea de causa ambo Reges, cum sanguine &

amicitiâ se conjungere, inter condiciones pactæ posuerant, ut in Concilium celebrandum incumberent.

7. Porro mala ac discrimina Galliæ post illud tempus patefacta simul & aucta fuerant, quin ne ipsum quidem Hispanicæ Monarchiæ corpus isdem vacabat. Etenim in Belgio, hæreditario Regis Hispaniæ principatu (qui propterea Hispanicæ insulis majori curæ erat, quam Germania dominante Carolo) ob Regis absentiam decreverat metus, excreveratque confidentia in hominibus seditiosis: unde Parmensis Dux, Philippi soror, ab eoque ad Rempublicam administrandam ibi relicta, quamvis & consilio & animo plusquam muliebri, satis non erat comprimendis assiduis hæreseos incrementis, ejus affeclis in dies & numero & licentia gliscentibus. Sed quod maximè pudore simul ac sollicitudine Hispanos inflammabat, in ipsa Hispaniæ sinu, sicuti dictum est, malignum semen in nobilium stirpibus, ac studentium seminariis pullulare videbatur; adeoque cognoverant, dum grassatur pestilentia, satis non esse ad securitatem, si longè absit. Verumtamen cum purgata per supplicia fuisset Hispania, idque de Belgio speraretur; & cum alioquin immineret magna rerum mutatio, numquam illi optabilis cui plurimum est quod amittat, Hispaniæ Rex non tam appetebat Concilium, quam illi indulgebatur.

8. Itaque præcipua variatio in Gallorum animis extiterat; in quibus quod minor visa fuerat aliâ tempestate tum Synodi necessitas, tum voluntas; eò tunc ipsos avidiores, quam reliquos omnes, hujus communis medicinæ recentia eorum vulnera efficiebant. Diffeminata per Galliam fuerat hæretica doctrina Joannis Calvinii, in eo regni ortu, qui cum observasset, quâ parte facilius fuisset dejecta hæresis Lutherana, studuerat in arce sua nova molienda ea vitia corrigere, quæ in alterius edificium, sive fortuitum, sive malè præparatum, irreplerant. Accessit ad ipsius adjumentum, aut saltem ad Fidei Catholicæ detrimentum, quod varii homines, amœnis non bonis literis præditi, eò è Germania accersiti à Francisco Principum farum impensè studioso, secum detulerant in floribus obvolutos angues, suis in regionibus exortos. Quare in administratione præsentis junioris Regis remissa pœnarum severitate, quibus ejus patris avusque usi fuerant, confestim hæresis sese diffuderat, novitate sensuumque corruptela faventibus. Dum tamen inter homines potentia tenues ea se continuit, nec Principum patrocinium nacta est, haud multum sollicitudinis attulit, quippe invalida resistere, nedum terrere. (c)

(c) Vide Catharinum Avilam, initio Historia sua.

9. Sed non diu fuit, ut è tabernis ad turres conscenderit. Proceres, qui è regio procreati sanguine ad Sceptrum vocantur, si virilis stirps regnantis familiæ deficiat, ægrè ferebant se deprimi, & ab administrationis auctoritate procul haberi. Quod sub dominatu Francisci Primi simul & Henrici ipsi acciderat, pro ea regnandi regula: Subdito cui plurimum de se insit virium, eas à Principe per gratiam suam augendas non esse, ne rivalem verius quam ministrum dominationis efficiat; adeoque minus quam cæteris addendum potentia illis, quibus licet proprio quodam jure aspirare ad successionem principatus ubi is vacet ac proinde quibus conducibilis est possessoris interitus. Sed hæc auctoritatis tenuitas, toleratâ ab illis dum vivebat Rex prævalidus tum pectore ad regendum per seipsum, tum brachio ad seditiosos deterrandos, tolerabilis visa non est sub Francisco illius-

utriusque dotis indigo. Idem etiam acrius irritati sunt, quod exclusos se cererent omni aditu ad Galliæ administrationem ab extraneis, non solum genere sed etiam patriâ, cum univèrsa potestas esset penes Regiam viduam, quæ Italica erat, & Principes Guisios, regiæ conjugii conjunctos sanguine, & matri quodam veluti fœdere; qui Principes furculus erant familiæ Lotharingæ, recens in Galliam translatus.

10. Eapropter Proceres regii sanguinis, aliique æmuli Guisiorum, studia omnia converterunt, ut factionem aliquam extantem quasi quoddam corpus animarent, quæ in ea Regis imbecillitate per vim ipsos restitueret in eum dignitatis gradum, unde se injuriâ dejectos querebantur. Tres conditiones huic factioni, ad id quod moliebantur, opus erant, ingens numerus, odium præsentis regimini, & robur ex auxiliis externis vicinisque. Hæc omnes condiciones mirifice conveniebant in nova secta, quæ ab affeclis decore nomine *Reformatorum* appellabatur, & à reliquis eo planè tempore cognomentum accepit *Hugonottorum*; propterea quod, secundum etymologiam quam afferunt plerique, Turonem illi confluebant ad suos conventus habendos, prope urbis portam, ab Hugone nuncupatam. Expendebatur, hoc hominum genus per Galliam undique esse diffusum, offensumque ab administratione præsentis, quia contraria, non deterritum, quia imbecilla: præterea, pro sua vivendi ratione infensum cuique imperio monarchico, sive sacro sive profano: audax, novarumque rerum cupidum, quæ ex propensione, quæ ex utilitate, & ad confinia communium innumeris Catholicis nominis hostibus, Germanis, Helvetiis, Britannis.

11. In hac itaque factione statuerunt se veluti capita constituere, ipsâ tamquam corpore usuri sanguinis regii Proceres, ac potissimum Princeps Condæus, frater Antonii Navarræ Regis; eratque hic Princeps inter familiæ suæ viros secundus gradu, sed primus audaciâ tum naturæ impetu, tum impulsu conditionis, sublimis genere, humilis fortunâ, adeoque seditiosos spiritus nutrientis. Illi adhæsere Castilionei, ex familia Colinia, ob æmulationem cum Guisii, præcipuè verò Gaspar, supremus rei maritimæ Præfectus in Gallia, vir ingenti virtute, consilio, auctoritate, & affeclarum numero. Molitus hic fuerat conjurationem, quâ Regem ipsum penes se detineret, nomine quidem ut eum à servitute fraudibusque exteriorum liberaret; sed re, ut plenissimam sectæ suæ licentiam per vim extorqueret, & Proceribus regii sanguinis potestatem nobilitati parem; a quibus eadem potestas pro portione suis clientibus dispertiretur; ac postea (uti creditum est, & ab ipso Rege scriptum) ubi rei opportunitas ipsis succederet, nec insuperabilis obstitere obex in Galliæ populo, suorum Regum studiosissimo, Coronam transferret è sobole Valesia, penes quam tunc erat, in Borboniam; hoc est in familiam Regis Navarræ, qui alter erat Regiæ stirpis ramus, gradu quidem per se remotus, sed omnium proximis.

(d) In epistola generali tunc a Rege vulgata. Et fuit de hoc Spondanus, anno 1560. num. 6. & sequentibus.

12. Eâ conjuratione detectâ, ineunte anno 1560. vocati à Regina fuere Castilionei, specie quidem ad consilium opemque ferendam, pro munerum militarium quibus fungebantur conditione, sed reverà quod cererentur à reliquis conjuratis, & in Regis essent potestate. Re cum ipsis in liberationem deductâ, eorum fuit sententia, ut habitâ ratione immensæ multitudinis illorum qui novam sectam amplectebantur, agenda in eos

causæ ad futuram usque Synodum superfederetur. Verumtamen pro aliorum communiore sententia decretum est (e), ipsis etiam subscribentibus, editum adversus veteris Religionis turbatores; sed languidâ formâ, & à compluribus improbatâ, tametsi moderatorum consiliorum auctoribus. Etenim edictum erat hujusmodi: Exceptis conjuratis, & ministris seu prædicantibus hæreticis, generalem indulgeri veniam iis qui Religionis causâ deliquerant, dummodo intra breve quoddam tempus Catholicam resumerent. Et sanè quemadmodum venia cum videtur ex magnanimitate profecta, benevolentiam reverentiâ mixtam parit; cum ex animi frigidine, simul cum incuria petulantiam fovet: ita post vulgatum edictum hæretici, eorumque patroni, confidentiores quam antea cernebantur. Et ex altera parte aucti apud Regem tum promeritis Guisii Ducis, ob detectam oppressamque prudentiâ animique virtute formidabilem conjurationem, tum indigentia illius operæ ad similes futuras insidias propulsandas, aucta sunt pariter honor & potentia; cum Parisiensis Consilii decreto *Patriæ servator* appellatus sit, & à Rege supremum post se locum tenens in univèrsa rerum administratione constitutus: ita pro hujusmodi dignitatis incrementis excrevit invidia commotioque æmularum, adeoque sollicitudo attollendi omni conatu novæ sectæ tamquam cornua, quibus eum quaterent, ac tandem dejicerent.

(e) 12. Martii.

13. Secretum Regis Consilium hæc nubes procellosæ non latebant. Quapropter ad eas dissipandas excogitata ibi fuerat aliqua festina ratio sopiendi Religionis dissidiâ, ac proinde cunctos Præiules convocandi, ut ex eorum sententia conveniretur de iis quæ permitti fas esset fidelibus: credenda, & quæ præscribi oporteret Ecclesiasticis servanda: quod abiturum erat in propriam quamdam nationis Synodum, semper Pontificibus execratam; quippe inefficacem ex auctoritate erga hæreticos, ad extinguendum antiquum schisma & aptam inter Catholicos, ex defectu rectoris falli nescii, ad nova suscitanda. Idcirco Pius, tum cohortationibus coram expositis per Philippum Naldum Bordisera Dominum (qui postmodum ab eo Purpura cohonestatus est, quique tunc à legatione, quam sub Paulo IV. ac sub se Romæ exercuerat, in Galliam antea redierat) tum litteris Turnonii atque Atestini Cardinalium, Regem ab eo consilio dimoverat, obtuleratque quantocius remedium validissimum, maximeque legitimum, hoc est, Synodum Oecumenicam.

14. Lætus oblatam Synodum excepit Rex, misitque Romam ad rem conficiendam Abbatem Mannensem è suo Consilio, cum mandatis Pontifici communicandis. (f) Ibi committebatur Abbatem, ut summopere Pontificem laudaret ob tam pium propositum, ad quod peragendum suo patrocinio ac regno se præstò futurum pollicebatur: ut simul etiam ad rem celebrandam eum stimularer; moneretque reverenter atque sincere, visos fuisse antegressos Pontifices proponere & convocare Concilium ad meram speciem; quandoquidem jam coactum, cunctisque Principibus illi faventibus, ex qualibet levi causa dimiserant: id de Pio Pontifice minimè credi; quin potius illum per celeritatem in eo cogendo, & per opera subsequutura, hujusmodi suspicionem ab hominum mentibus procul amoturum: Regem ex prosperi successus desiderio eâ uti libertate, ut ob oculos ipsi poneret quæ profutura putaret, iis tamen quæ statuenda essent, in ejus sapientia & auctoritate repositis.

(f) *Est in libro Instructionum, quas diximus, in Archivio Vaticano.*

15. Ac primò quidem de Concilii Sede sibi comprobatum iri id quod Cæsar & Rex Catholicus, suæ conjugis frater, comprobassent; sed orare Pontificem ut rem dispiceret: Tridentum videri parum idoneum, tum quòd tantæ multitudinis, quanta conventura credebatur, hospitio excipiendæ capax non esset; tum propter cœli solique incommoda, à suis sibi Præfulibus enarrata, qui Pauli ætate ibi degerant; potissimè verò, quia numquam eò accessuri fuissent Protestantes, sine quibus Concilium haberi non poterat ad plenam totius Reipublicæ Christianæ salutem: multò minùs indicendum illud esse per eam formam, per quam edita sub Julio III. suspensio tolleretur; id enim perinde fore, ac velle pro certis ponere quæ jam ibi sancita fuerant Protestantibus non auditis, ut proinde, quod ad ipsos spectabat, videretur hæc nova convocatio opus futile ac deridendum. Neque Regis hinc mentem esse, hæc hæreticorum objecta quasi æqua tueri, sed solum Pontifici pensandum proponere, absque illorum consensu nequam perceptum iri præcipuum Concilii fructum, unitatem videlicet ac pacem Ecclesiæ: satis esse compertum, postremo conventui sub Julio Pontifice multos Principes repugnasse. In præsentia Regem Hispaniæ sibi significare, eam se stationem Synodi accepturum, quæ Cæsari probaretur, tamquam ejusmodi, in quam Imperium universum conveniret; eaque de causa fuisse legatum à Rege Galliæ ad Cæsarem Episcopum Redonensem, qui ejus mentem intelligeret.

16. Interim ex variis quæ nominabantur urbibus, videri sibi Constantiam communis comprobari; idcirco eam à se proponi Pontifici, qui existimabatur in decernenda Concilii sede non aliud spectaturus, nisi, ut omnibus satisfaceret. Constantiam prope Mediolanum esse; proinde posse illac Pontificem frequenter certior fieri, & etiam, ubi opus foret, absque magno incommodo eò se conferre. Quoniam autem significarat Pius, propriam nationis Synodum, quam Rex destinabat, haud sibi placere, injunctum fuerat Abbati, ut ostenderet, nec eam esse rem novam, nec illicitam; si quidem licere Regi Episcopos Galliæ, utpote Consiliarios suos, convocare, ubi opportunum id duceret ad illorum sententias audiendas: numquam tamen in cogitationem sibi venisse, aggredi quidquam novi absque palam suffragante Pontificis auctoritate; præsertim in legibus Ecclesiasticis, ac Conciliorum doctrina, de qua adeò certum firmumque animus Rex gerebat, ut sibi ne in mentem quidem incidisset, ullam ibi mutationem habendam; sed rationem tantummodo statuendam illius tradendæ atque explicandæ. Nihilominus quando Pontifici conventus hujusmodi gratus non erat, & Oecumenicum ipse absque mora exhibebat, velle Regem à Synodo Galliæ propria abstinere, modò re ipsa non ita protraheretur Oecumenica, ut Rex ad celerius regno aliâ ratione consulendum adigeretur; quod jam sponderat, & de quo Præfules spem jam conceperant.

17. Huic scripto, quod Pontifici Manensis Abbas detulerat, per alterum responsio reddita est, quo prudenti tolerantia se continuit Pius, ne exprobraret, ad superiores, qui accusabantur, Pontifices defendendos, id quod in alios Principes culpam regeret; hoc est, primam convocationem habitam à Paulo fuisse per laborem plurimum, pro rogatamque plures annos in Principum gratiam, qui Concilium donec longinquum crederent, poscebant; ubi verò propinquum adspicerent, re-

culabant, & ab eodem Paulo bis detentos discessit Legatos suos prius Vicentiæ, dein Tridenti, sed frustra, propter absentiam Præfulum Principibus subjectorum: hos tertia vice Tridentum venisse se admodum infrequentes, ac potissimum Gallos, ex quibus confestim quidam abscesserant, Concilium fuisse translatum Bononiam ex necessitate repentina, & inscio Pontifice, atque omnium fere Patrum consensu: id ipsum postea à Rege Galliæ comprobatum: ac denique dissolutam ibi Synodum fuisse ex ejusdem Regis sententia ob acerrimam Cæsaris repugnantiam. Reponendæ Tridenti Synodo ex Julii Decreto Regem solemniter consensisse, sed postea mentem mutasse, propter quòd Pontifex pati noluerat, ut ab eo Gallicorum militum copiæ inducerentur in urbem Apostolicæ Sedi beneficiariam: & Regem Synodo tunc repugnasse, tametsi reverà ille armorum motus non esse posset obstaculo, ne tuti accederent Tridentum, ibique degerent Antislites Gallicani. Tam longè Julium abfuisse ab emendicandis pro solutione Synodi excusationibus, ut denuntiationem regias haud moratus eam persecutus fuerit, donec Lutheranorum impetus non solum eos omnes Patres in fugam egerat, sed paulò post ipsum etiam Carolum Cæsarem fugarat.

18. Nihil ex his voluit Pontifex respondere, quippe quæ adeò in comperto erant, ut eorum commemoratio ad ictum magis quam ad purgationem, & ad rem præsentem valeret. Sed rescriptis, Sui non esse muneris, de iis, quæ decessores egerant, rationem reddere; se quidem nunquam commissurum, ut similia imputari sibi possint. Quando inter se Regemque de celeritatis necessitate conveniebat, sibi expeditiorem cogendo Concilio locum non observari quam Tridentum; ita namque cunctis disputationibus præcis, facile erat uno verbo suspensionem auferre, cum eidem domiellio Principes omnes Christiani, etiam Protestantes, aliàs consensissent. Super hoc quoque exemplar ejusdem responsionis, prius redditæ ad alium libellum de eodem à Cæsare missum. Abbati traditum est, cujus sententiam mox afferemus. Principi verò revocatum est in memoriam Regi consensum fuisse Tridento ineluctum ipsius avum; quamquam Henricus parens propter bella, à se postmodum in Pontificem Cæsaremque suscepta, noluisse Synodo ibi à Julio repositæ convenire. Quod si post habitam Tridenti convocationem visum esset eam aliò transferre, Pontificem numquam reluctaturum æquitati atque honestati ad commoditatem utilitatemque communem, dummodò mansio, quæ proponeretur, tuta foret à vi, & extra hæresis suspicionem. Hanc suspensionis abrogationem, quæ celeritati confuleretur, Regi Catholico summopere probari, & spem esse, Regem Christianissimum, habita ratione tam præclari tituli, quem gerebat, & simul majoris acriusque urgentis necessitatis, quæ ejus regnum premebatur, nemini concessurum in maturando promovendoque negotio. Brevis à Pontifice missum iri certum hominem ad Ferdinandum, qui de re ageret, jussus quoque cuncta cum Francisci Regis ea in Aula Oratore communicare. Et quemadmodum Rex Hispaniæ sua studia pollicitus erat, quibus patruum ad id cohortaretur; paria similiter studia spondere sibi Pontificem à Galliæ Rege. Credendum esse, Cæsarem, ubi duos tantos Reges in eo consilio conjunctos cerneret, ad eorum sententiam ac voluntatem se conformaturum. De propria nationis unitis Synodo differere opus non esse, dum Oecumenica præstito erat.

Ita Pontifex; satis gnarus, ubi cum Principibus agitur, oportere litem ad id solum redigi, quod

declinari non possit; atque in eo pro se stantem non rationem modò, sed necessitatem palam fieri, quò firmitudo excusetur; & pro altero utilitatem conveniendi, quo spontè honesteque flectatur.

CAPUT XIII.

Acta per Episcopum Tarracinensem à Pontifice cum Hispaniæ Rege de Concilio indicendo, amovendisque in eo regno Jurisdictionis Ecclesiasticæ detrimentis. Stanislaus Osus Nuntius ad Cæsarem missus. Variatam ab ipso Cæsare, tum ab Augustano Cardinali de Concilio perpensa.

1. Contigerat, mirante ac dolente in sinu Pontificis, ut complures menses non modò nulla legatio, sed ne literæ quidem ad eum pervenerint, quibus novum ipsi Principatum gratularetur Hispaniæ Rex, à quo singularem quamdam benevolentiam omnino speraverat: verumtamen magis intentus conducibili, quam anxius de specioso, statuit illum pervertere. Itaque ad Hispanum misit Hannibalem Altempsum, suæ sororis filium, (a) acturum illi grates, gratificationemque oblaturum ob dignitatem favente sibi Rege collatam: hic verò Hannibal multos ibi menses duxit ad domestica pertractanda. Similiter ad Ferdinandum misit Hannibalis fratrem, de quo fusiùs infra. Simul etiam Gabrielem Sorbellonium, alterius suæ sororis filium, ad Francicum Regem destinavit. Sed insuper post hanc honorariam legationem, (b) Nuntium peculiarem ad Philippum Regem super eo negotio designavit Revertam Episcopum Tarracinæ, magni à se habitum ob virtutis præstantiam, charum ob communem utriusque patriam, & ad id muneris potissimè adjutum commendationibus Caraffæ Cardinalis, de Pio in electione recens benemeriti, & cujus plurimum intererat, habere per eos dies in Aula Hispanica Pontificium administrum adeò studiosum sui, ad suæ familiæ commoda promovenda.

(a) *Est in literis Oratoris Amulii ad Senatam, 12. Maji 1560. & in multis aliis.*

(b) *Litteræ Farnesii Card. Romæ ad Octavium Ducem, die non signata.*

2. Tria præcipua Revertæ commissa: Navare operam, ut damna tollerentur illata jurisdictioni Ecclesiasticæ Paulo IV. sedente: Cohortari Regem ad acceptandam promovendamque, quam Pontifex moliebatur, Concilii revocationem in sedem pristinam: Et apud ipsum pro Caraffensibus precatorem agere, quos Pontifex remunerari meditabatur, composito per eam opportunitatem Paliani negotio, quod in publicam Apostolicæ Sedis utilitatem cadebat. Sed de hoc postremo infra dicemus.

3. Kalendis Aprilis, in primo cum Hispaniæ Rege congressu, Nuntius hoc pacto differuit: Pontificem sui Pontificatus initio crebris literis accepisse, varios metus ab hæreticis excitos in Gallia, in Provincia transalpina, in Sabaudia, variasque molitiones per Germaniam, Angliam, Scotiam & Helvetiam: prius verò non sine gravi animi dolore audivisse, id ipsum eosdem per Hispaniam moliri conatos; ad arma sollicitare Mauros Granatenfes, Seriffum Algerii Dynastam, ac demum Turcarum opem ad Christianorum perniciem implorare. Quapropter sibi, de tam gravibus periculis vehementer sollicito, nec minus intento ad Ecclesiam ab his illæsam servandam, non occurrere, ubinam tutius spem suam figeret, quam in Rege Catholico, qui non sine singulari Dei providentia potentissimus inter Christianos Principes constitutus fuerat tot regnorum conjunctione, novique Orbis adeptione;

& cujus ditiones adhuc immunes ferè à communi contagione perstabant. Fieri tamen à se non posse, quin exponeret, proborum omnium animos, quam prius hujusmodi bonæ spei plenos, tam postea suspenfos, quòd observarent, tamdiu nullum ab ipso Rege erga Pontificem fuisse præstitum officium gratulationis, obedientiæ, oblatæ operæ, nec legatione, nec literis; negatumque Nuntio, qui præcesserat, jurisdictionis usum fuisse, adeò ut adigendus esset accipere Assessorum, hoc est aliò vocabulo, Superiorem. Per varia edicta dignitatis auctoritatisque Sedis Apostolicæ fuisse derogatum; & dum in ipsius adjumentum fuissent à Rege offerendi thesauri, ab administris regis injectas esse manus in spolia & in proventus vacantium Ecclesiarum, ablati Apostolicæ Cameræ iis quæ jure debentur. His incommodis uti pios Catholicos afflictiari, perinde animari hæreticos, qui his argumentis vulgò persuaderent, hæc Hispaniæ cœpta eò tendere, ut se obedientiæ sacrosanctæ illius Sedis paulatim subduceret. Nihilominus hujusmodi suspitionibus haud datum fuisse locum in Pontificis animo, constanter rato, hæc omnia Regem latuisse: ubi verò ea ipsi innotuissent, cunctis remedia statim adhibiturum; præsertim eo tunc Christi Vicario constituto, à quo poterat sibi Rex polliceri ad suorum regnorum emolumentum quidquid Pontifici salvâ honestate ac dignitate elargiri liceret.

4. Voluisse igitur Pontificem Regi antevertere, & prius misso sororis suæ filio, & nunc Nuntio, qui post impertitam illi paternam ac studiosissimam benedictionem, ipsum de iis omnibus certior redderet, rogaretque, ne debita amplius officia protraheret, & indebitam in ministris Ecclesiasticæ rei occupationem corrigeret: revolveret etiam animo, à Pontificis auctoritatis despicentiâ hæresim exoriri, & ex hæresi rebellionem. Silentium itaque imponeret Assessoris petitioni, eligeretque, pro eo ac fatius duceret, sive ut Nuntius consuetas facultates suas exerceat, sive ut Romam causæ mitterentur: amoveret injecta vincula collectori in sui muneris functionibus; ac restituendum curaret quidquid ministrorum manus è præteritis Ecclesiarum spoliis contra jus collegerant. Edicta Ecclesiæ noxia resignaret; idque eò celerius decebat, dum opus erat Synodum Oecumenicam ad extirpandas hæreses celebrare, tunc eas corruptelas in Hispania conspici, de quibus in generali Christianæ gentis conventu agendum erat. Pari de causa constitutum similiter fuisse à Pontifice Cardinalium cœtum, qui coram se frequenter conveniret ad Ecclesiasticos reformandos, antequam eorum sordes exponerentur in tam solempni ac venerando theatro expurgandæ. Ex eadem instantis Synodi cogitatione omne studium à Pontifice adhiberi, ut Episcopos induceret ad suas Ecclesias adendas, ubi morum emendationem præoccupantes, ea saltem possent corrigere, quibus fortiori manu opus non esset; reliqua verò adnotare, quorum correctionem in Concilio sancendam curarent. Ab ipso Rege petere Pontificem ad tam arduum ac salutare consilium perficiendum, valida auxilia, ac monita sapientiæ, quæ sibi, polliceri non poterat ab iis Principibus, quorum vicio in eorum regionibus hæresis sese diffuderat; quippe qui pertimescerent quidquam agere aut loqui, quod contaminatis ipsorum subditis displiceret. Quoniam autem opus erat Concilio magnis sumptibus, & ærarium Apostolicum non exinanitum modò proximè superioribus bellis, sed oppressum ære alieno fuerat; ne gravaretur Rex omni ope favere exactiōni spoliōrum Ecclesiasticorum, cum præsertim ad id invitaretur à Pontificis benevolentia, qui

in præfens per ipsum Nuntium facultatem pro Cruce signatis Regi impertiebat; quique, habitâ potissimum ipsius Regis ratione, ejus patrum tamquam Cæsarem honorificè agnoverat, Cæsareumque Oratorem singularibus benignitatis officiis exceperat.

5. Rex tarditatem suam in exhibenda Pontifici reverentia prolixius excusavit; affirmavitque, duos jam ante menses destinatum à se fuisse Oratorem suum ad id obsequii præstandum Comitem Tendiliæ, cujus postea cunctatio ex ejusdem morbo contigerat: numquam se animo lætiori fuisse, quam in ejusmodi Pontificis creatione: semper se præbuisse, præbiturumque dum viveret, obsequentem filium sacrosanctæ Sedi, adeoque ipsi Pio non pro communi solum debito se obtemperaturum, sed ex benevolentia ac reverentia quadam peculiarari, qua semper illum prosecutus fuerat, ob conceptam à se opinionem de ipsius probitate atque integritate: proinde majorem se observantiam obedientiamque semper exhibiturum erga præsentem, quam erga superiores Pontifices exhibuissent; tantique Patris consilio directum, omnem se daturum operam, ut bono cunctis esset exemplo, nedum ut quamcumque de se malam suspicionem detergeret. Et reipsâ paucos post dies obsequentissimas literas suo chirographo ad Pontificem scripsit, quas paulò post Orator secutus est.

6. His urbanitatis significationibus quasi frondibus, res ipsæ tamquam fructus responderunt. Etenim de Nuntii potestate dixit: Gravissimis rationibus persuasum, oportere illi Assessorem adungi; eas verò se jussisse à Concilio communicari Oratori destinato à quo postea Pontifici exponerentur, è cujus judicio quid esset statuendum penderet. Verùm quando jam tum Pontifex adversam voluntatem denunciabat, eumque delegerat Nuntium, quo magis integrum, magisque sibi fidum Assessorem Rex designare nequisset, consensurum se, ut liberè consuetas ille facultates exerceret; interim verò de memoratis rationibus edoceret, quò eas Pontifici significaret, ob incertas Nuntiorum qui venturi erant conditiones. Velle pariter Regem, ut in posterum suo munere (quem admodum præstitit) collector liberè fungeretur: & quòd ad pecuniam antea à regis ministris exactam spectabat, recogniturum se quæ acta fuissent, mandaturumque id quòd deceret probum & obsequentem filium Pontificis, cui sine fine pedem osculabatur ob Cruciatæ concessionem, quâ contra infideles, & in Dei obsequium uteretur. Recogniturum se pariter sanctiones, cum detrimento Ecclesiasticæ jurisdictionis, habitas, easque ubi conveniret revocaturum; & si quid suis in regnis opus foret, ad auctoritatem Pontificis, à quo tam benignè ea sibi offerebatur, confugiturum. De Concilio, se negotii gravitate compelli ad responsionem maturius digerendam: rogatum se fuisse à Rege Christianissimo, ut ambo ejus celebrationem à Pontifice conjunctim peterent; & accersitos à se complures viros doctos suæ ditionis, ut in tanta deliberatione ipsorum sententias audiret. Plurimos deinde dies eam responsionem Rex distulit, ac tandem reddidit, eaque comprobavit ut Synodus convocaretur, tollereturque postrema suspensio, omnes suas vires largè pollicitus ad Synodum promovendam.

7. Varios Pontifex Nuntios extra ordinem misit ad varios Christianorum Principes, eandem celebrationem curaturos; prius ad Catholicos, dein, ut narrabitur, ad hæreticos. In Galliam perrexit Franciscus Lancius Anzites Firmanus, in Poloniam Canobius, de quo infra. Sed potissima rei tra-

ctatio cum Cæsare habenda erat, cujus ditiones medelâ plurimum indigebant, & unde erumpens eluvies aliorum regiones inundabat: quapropter alii Principes rem in ipso reposuerant. Ad Cæsarem itaque urbanitatis nomine missus est à Pontifice Marcus Siticus, (c) ex Comitibus Altempis nobilis Germanus, & è Pontificis sorore natus, cui Cassanensem Ecclesiam Pius dederat, ex ipsius creatione vacantem, & aliâ tempestate Purpuram dedit: (d) sed ad Religionis negotia transigenda cunctis illi additus est Cornelius Mussus Episcopus Bituntinus (e) sæpius à nobis laudatus, qui ad cunctos Cæsareæ Familiæ Principes prætiosa ac pia dona deferret.

(c) Apparet ex mandatis Nuntio Delfino traditis, afferendis.

(d) 29. Maji, ut in Actis Consistor.

(e) Totum est in literis Amulii, 25. & 31. Maji & Junii 1560.

8. Quod in primis Bituntini operâ intendebatur, fuit, ut Regem Bohemiæ Religionis restitueret, qui novis erroribus aspersus non nihil videbatur, præsertim quòd spectabat ad necessitatem Eucharistiæ sub utraque specie sumendæ; atque ad id mirifice idoneus Bituntinus visus est, quòd in eo doctrina & eloquentia in unum coalescebant, prævalida sanè conjunctio ad veritatem Fidei efficaciter insinuandam. Et quoniam existimabant Pontificii, in Maximiliano voluntatis impulsu judicium depravari, cum se ad Imperium electum iri diffideret, dum illi parti adversaretur, quæ tria ad electionem obtinebat suffragia, virtusque præpellebat, conatus est Nuntius ipsi pacem facere, plus eum favoris opisquè sibi polliceri posse à Catholicis Principibus, tam exteris quam Germanis. Ad quòd ferunt ab eo responsum, (f) Cuilibet mortali commodo conscientiam à se anteferri: effatum, quòd in se optimum, si ad rem subjectam falso referretur, corrumpi posset in pessimum; cum in comperto sit, nefariis quibusque sacrilegiis pietatis clypeum obtendi, & verè canis, Sua cuique Deus sit dira cupido. Quare quemadmodum inter veneficia ea sunt scelestissima, quæ rebus sanctissimis abutuntur; ita inter defectiva à recta Fide illæ sunt maximè noxiæ, quæ sacra sima Dei & conscientiæ nomina ad eas cohonestas profanant. Atque ubi etiam reipsa error Principis in rebus Religionis solam ejus mentem inticeret, is planè deteriorum illum redderet, si non ipsi, certè Reipublicæ; eâ ratione, quâ ex Philosophi doctrina perniciosior esset humano consortio qui homicidia adulteriaque patraret, ratus hæc ipsa licere, quam eorum nequitia probè conscia.

(f) In epistola Amulii, 10. Augusti 1560.

9. Paulò post Nuntius, qui apud Cæsarem resideret, missus est Stanislaus Osius Polonus, Episcopus Varmiensis, æternâ dignus memoriâ, cum ob ea quæ ipse scripsit ad fidem tuendam in libris editis, tum ob ea quæ gessit ad eam firmandam in Concilio, cui interfuit & cum dignitate Purpurati & cum potestate Legati, desumpto ab ejus Ecclesiæ nomine, Varmiensis appellatus. Extat narratio ab illo conscripta, & in Annalibus Abrahami Bzovii typis impressa, (g) quæ complectitur res ab eo gestas cum memorato Bohemiæ Rege, Cæsaris primigena, quò novæ sectæ falsitatem illi patefecerat. Nos verò ea narrabimus, quæ reportavit à Cæsare de reponendo Tridenti Concilio. Notosæ super eo difficultates objectæ sunt Osio à Ferdinando, prius coràm, deinde prolixo commentario explicatæ, ad Pontificem mittendæ. (h) Hæc erat summa: Cognovissæ Cæsarem ex Nuntio de Pontificis animo revocandi Tridentum Concilium, ac

de voluntate auscultandi quid ipse, quid etiam Reges Hispaniæ Galliæque sentirent: immensam illi consilio commendationem esse tribuendam, cum unusquisque fateretur, Synodum esse unicam viam regiam, quâ militans Ecclesia ad optatam tranquillitatem deduci posset. Et quamquam sibi adeò esset perspecta Pontificis sapientia, ut eum neque suo neque alterius cujuscumque consilio indigum agnosceret; tamen ipso ita postulante ea se expositurum, quæ in Dei gloriam animo revolverat; sed ita, ut cuncta Pontificis judicio subderet.

(g) Anno 1560. sub num. 60.

(h) Est inter Commentarios Burghestorum.

10. Ac primò quidem: Optabile fuisse, ut hoc remedium multos ante annos adhiberetur, quò tot clades, quæ rebus tum sacris tum profanis acciderant, evitarentur; satius tamen esse, seriò quam numquam medicinam admoveri, cum Christiana Respublica adeò labefactata ac perturbata schismate laboraret, ut sine celeri curatione externis viribus infidelium ægrè posset obsistere. Sed quantumvis rei conficiendæ satageret Pontifex, molimen tamen operis annuo saltem spatio indigere; à se verò nihil diligentia prætermisum iri ad rem facilius peragendam. Velle se interim nonnullas difficultates proponere, summè arduas, ut ipse opinabatur, quas sperabat à singulari Pontificis prudentia disjectum iri, pro eo ac oportebat quò fructus è Concilio decerperetur.

11. Prima erat: Experimentiâ constare, conducibili Christianorum Concilio communem Christianorum pacem opus esse. Idcirco cum inter Gallos & Britannos cœpisset bellum succendi, oportere, ut Pontifex sive per se sive per sequestratos idoneos adniteretur illud extinguere; quandoquidem Britannia præcipuum quoddam membrum erat Christianæ Reipublicæ, quòdque humores pessimos posset transfundere, eam curationem reliquo corpori præpedituros.

12. Altera erat: Concilium bis Tridenti inchoatum, brevi tempore & sine fructu illic persistisse, præsertim Principum penuriâ, qui aut præsentia aut legationibus ipsum & nobilitarent & confirmarent. Eorum itaque frequentiam à Pontifice curandam: Cæsarem in eo suis partibus haud defuturum; idemque sibi significasse Regem Hispaniæ se peracturum. Sed quid haberent in animo Reges Galliæ, Britannia, Lusitaniæ, Scotiæ, Sueciæ, Poloniæ, Senatus Venetus, alique, sibi non liquere: opus esse propterea, ut Pontifex opportunè cum ipsis sive per se sive per idoneos sequestratos ageret; & ubi Pontifex arbitraretur Cæsaris quoque operam impendendam, se illi, pro eo ac obsequentem filium decebat, morem gesturum. Quòd ad Principes, Ordinesque Imperii spectabat, certum esse, Ecclesiasticos & laicos Catholicos conventuros; eos verò, qui Confessionem Augustanam sequebantur, non nisi durissimis conditionibus impetratis, quas ipsi in postremis Augustæ Comitibus efflagitaverant, consensuros. Num autem tentandum esset armis subigere homines potentes, obstinatos, variis fœderatis munitos, eoque pacto Christianas nationes bello maximè periculoso pervertere, perpenderet Pontifex, quam opportunum foret conditioni temporum; & prætermisso per silentium, quam ægrè, quamque incommodè ipse Cæsar, angustiis quamplurimis obsessus, armorum exciret motum, unde vocaretur in dubium ipsius fides, annis superioribus obstricta per publicam Germaniæ pacem: se quidem omni benevolentia atque ardore eos ad Concilium invitaturum.

13. Tertia: Synodo bis inceptæ gravi detrimento fuisse Pontificis absentiam, quæ apud multos

sanctionum auctoritatem elevarat, cum tamè in præsentibus Conciliis compertum esset, quantum dignitatis præsentia Romanorum Pontificum ipsis attulisset. Quare oportere, ut in hoc recenti hujusmodi auctoramentum omnino non desideraretur.

14. Quarta erat de urbe Tridentina, ubi Synodus eventu improspero bis fuerat coacta. Hujusmodi conventus domicilio opus esse loci amplitudinem, ubertatem soli, populi Religionem, & situs opportunitatem ad cujusvis nationis accessum. Nescire Cæsarem ancunctas conditiones enumeratas Tridentum complecteretur; imò scire, primâ conditione illud carere: proinde quoniam semper dictatum fuerat, satius esse in Germania Concilium celebrari, tametsi Cæsar voluisset in præsentia de gravi Pontificis ætate rationem habere; eumque ad longioris itineris incommoda nequam inducere; tamen se illi proponere: si fortè magis idoneam ille censeret Germanicam aliquam urbem, exempli causâ Coloniam, cunctis reliquis conditionibus præditam, multisque nationibus Christianis, & omnibus Imperii Principibus commodam, & quò Pontifex deterre se posset per Galliam ac Belgium, absque gravi perpeffione molestiæ, & extra omne discrimin; vel, quò brevius faciliusque ipsi locum adire liceret, Constantiam aut Ratisponam elegi posse.

15. Quinta: Quamvis Cæsar, utpote obsequens Pontificis filius, non auderet rationem præscribere, quâ in Concilio res Religionis essent agitandæ; tamen studio prosperi successus se ob oculos illi ponere, Protestantibus conqueri de nimia duritia, quâ Synodus antegressa in eos usa fuerat, publicæ fidei tabulis haud sibi impertitis eâ formâ, quâ Bohemis concessæ fuerant à Synodo Basileensi, nec iisdem ibi factis auditis. Etenim cum illi articulos suæ Confessionis protulissent, quò Patres illorum falsitatem ostenderent, aut ipsi permitterent rationes suas Concilii Decretis objicere, neutrum impetraverant. Quocirca indulgendum ipsis in posterum, ut in eo sibi satisfaceret.

16. Sexta: Cum Pontifex animum præ se ferret resumendæ continuandæque Synodi Tridenti suspensæ, in hoc etiam prævalida sibi obstacula objici: non quòd promulgata Decreta impugnare aut debilitare mens esset; sed quòd hujusmodi continuati fieri non posse videretur tum Protestantium causâ, qui absque dubio audiri vellent de integro, etiam super articulis ibi sancitis; tum quorundam Catholicorum Principum respectu (Galliæ Regem indicabat) qui solemniter in eam Synodum protestati fuerant: proinde minimè defuturum qui affirmaret, haud licuisse paucorum conventui, cunctorum universitatem obligare. Huc accedere, suspensionem ad duos annos decretam, jam octavum prætergressam esse, nullâ habitâ aliâ suspensione. Denique, ampliori gloriæ futuram Pontifici novam Synodi, quæ sua integra esset, celebrationem, quam pristina continuationem, in qua uti opus ipsum, ita laus magna ex parte aliorum foret.

Jam verò, quoniam tam ardua erat Concilii convocatio, ejusque exitus tam ambiguus, cupere Cæsarem, audiri à Pontifice mentem suam de aliis adjumentis, quæ prætermisum Concilii componerent: maximè verò cum omnes Catholicos nondum in ipsum propenderent, quorum nonnullis correctio non placebat; & in quovis eventu per annos plurimos maturefcere fructus non posset, & urgenti indigentia tanta mora intolerabilis videretur.

17. Eo posito, tametsi omnis caro esset corrupta, majorem tamen quam in reliquis corruptio-

nem agnosci in Ecclesiasticis viris, quod affirmant multi sanctorum Patrum, post quorum ætate Clerus melioris frugis non erat. Deformis in templis solitudo, plurima in sacris mysteriis fœcordia, plurima licentia in actionibus laicorum, perpetua scandala, causâ potissima, cur vulgus in credendo laboretur: illinc propterea emendationem inchoandam. Validissimum ad Fidem illicium esse præclarum docentium virtutem; huc admoventam a Pontificis dextera primam curationem, ut Ordo Ecclesiasticus pristino restituatur splendore, nolique alius esse, alius apparere, milites habitu, Clerici lucro, sed neutrum operibus: ad id omnem à Cæsare suæ potestatis opem offerri. Postremo loco proponebat, videri laxamentum aliquod in severitate Canonum exposci ab illius ævi hominum imbecillitate, ac potissimum duabus in rebus, supra modum expeditis, à populo altera, altera à Clero: eas esse, usum Calicis concessum laicis, & conjugium Sacerdotibus. Harum priorum haud pendere ab integritate Corporis Christi in qualibet specie, sed esse omnino penes arbitrium Ecclesiæ; cui uti licuit id jure prohibere in Synodo Constantiensi, perinde postea, spectatâ diversâ temporum conditione, licebat id ipsum concedere; nec à Cæsare illud sui gratiâ postulari, sed quò flagranti aliorum voto satisfieret.

18. Alterum postulatum prosequatur, conatus persuadere plurimis rationibus uxores Sacerdotibus concedendas; de quo ad finem Operis aliquid differemus: ac demum narrabat, ab Archiepiscopo Salisburgeni, unâ cum Synodo Episcoporum ab eo habita, se rogatum vehementer fuisse, ut duos hosce quos memoravimus abusus interdicere populis hæreditariæ sibi ditionis, ad ipsorum Dioceses spectantibus; se verò, quippe à primis usque annis in hujusmodi rebus versatum, satis nosse, quid re ipsa confici posset. Quapropter quæ sibi difficultatem afferrent, se illis scripto significasse; quod pariter Pontifici communicabat, cupiens cum ipso agere pro eo quod obsequentem filium, & Catholicum Imperatorem decebat.

Hæc omnia Pontifici à se ita deferri, ut ipsius judicio subjicerentur, ac potissimum quod ad memorata duo capita spectabat: ea verò nec sibi à se deposci, nec suâ sententiâ comprobari; sed solum objici perpendenda Pontifici, itidem ac sibi expendenda ab aliis objecta fuerant.

19. Cum hoc Cæsaris scripto misit ad Pontificem Nuntius aliud quoque Augustani Cardinalis, summâ apud utrumque Principem in iis negotiis auctoritate. Significabat ille, Ea quæ proponebat consilia, à se fuisse decerpta è variis documentis magnorum virorum, studioque Religionis præstantium. Duo laxamenta à Cæsare flagitata, ante Synodum concedenda non esse, nec ad eam celebrandam festinandam, tamen Gallis extimularet, cum oporteret prius Catholicos Principes in unum propè coalescere, ut ipsorum præsentia viribusque Concilium communirent; idque potissimum agendum esse à Germanis Principibus in præcedenti conventu, ubi Protestantes ad id compellerentur, & simul Catholici inter se coirent; aliter Concilium despiciat, furorique hostium ludibrium evasurum. Inflexibili consilio in sola Tridentina mansione minimè persistendum, ne subito in obstacula impingeretur. Eligi posse (*) Columbinum, urbem liberam in Alsatia, à Belgio, Burgundia & Lotharingia haud longinquam, Tridento duplo ampliorem, regionibus Catholicis, & penè cunctis Austriacis undique circumseptam, & ob Rheni propinquitatem, fertillimumque provinciarum, comœatu abundantem.

(*) Vulgò Colmar.

20. Ex hisce scriptis animadvertit Pontifex (i) id quod decessoribus acciderat sibi quoque contingere: nimirum, se antequam res instaret urgeri ad Concilium omnium stimulis; sed cum ventum esset ad limum, novarum cunctationum, novarumque cautionum fræno coerceri; cuius rei causam esse quamdam speciosam appetentiam habendi Concilii, quo morbus jam insanabilis sanaretur, non quo præceps humoris pravi fluxio sisteretur, & membra, quæ integra erant, servarentur; & ab hac eadem cupiditate allici ad eos mittendos, qui ardentem cupiditatem intollerabilem sed in medicabilem podagram curare, empyrica assumuntur medicamenta, quibus aut manci redduntur, aut conficiuntur. Etenim tunc pariter Pontifici proponebantur ejusmodi Concilii conditiones ad laeticos alliciendos, quæ idem Concilium ipsis Catholicis lethale reddidissent, subdentes quæstiones, tamquam falso obnoxias, antea sanctas, quod perinde erat, ac fateri, futuras etiam falli posse, & vitalem omnium succum ab Ecclesiâ deque subtrahere: sed hominibus molesto bello vexatis consueta stultitia est, id à sociis fœderatis petere, quod hosti communi gratum sit, & quo non tam reconciliatus fiat quàm insuperabilis.

(i) *Cuncta constant ex mandatis Delfino Nuntio traditis, quæ sunt in Archivio Vaticano.*

CAPUT XIV.

Pontificis colloquia de Concilio, tum publica cum omnibus simul Oratoribus, tum privata cum solo Veneto. Responsa ad Cæsaris libellum, missa per Delfinum Nuntium.

I. Differuit de hoc argumento Pontifex præcipue cum Marco Antonio Amulio, Oratore Reipublicæ Venetæ, apud ipsum degente, cui admodum fidebat, tum habitâ viri ratione, uti patuit, dum illum postmodum coegit eam dignitatem admittere, quam tot mortales deperiunt; tum respectu Principis, cujus personam gerebat, quippe in hujusmodi negotiis ab omni utilitatis appetentia remoti, excepto Religionis boni & Christiani generis concordia. Literas ab Amulio ad Senatorem datas, dum Oratorem agebat, quibus haud parum lucis hausi, lustrandas accepit unâ cum aliis commentariis à Bernardino Cardinali Spada, viro qui hujusmodi monumentorum locuples archivum habet in sua Bibliotheca; sed alterum longè locupletius ac præstantius in memoria, quique mihi tot stimulos subdidit, tot monita, tot adjumenta suggestit ad hoc Opus conficiendum, quo Ecclesiâ Catholica defenditur, ut reverè possit ejusdem Operis auctor appellari non minus ille, dum meam manum impulit ac firmavit, quam ego, dum ipsâ calamum contractavi.

2. Has literas Amulii, & alterius cujuscumque ejusmodi Oratoris, animadverto Suavi pariter innotuisse, cum varia ipse referat ibi peculiari modo descripta. Sed duo inter me atque ipsum intertunt in eruenda narrationis materia ex inspectis literis alterum, quod Suaviana chimicè studet ab eo, quod ipse tractat, solum extrahere quidquid feculentum est, adeoque prætermittit quidquid iidem Oratores ibidem apponunt ad commendationem defensionemque Pontificis: quemadmodum non solum patebit ex narratione, quam infra delibandam dabo, in illorum literis contenta, sed exempli gratiâ, ex iis, quæ scribit Amulius ad Senatorem 6. Septembr. anno 1560. his verbis: *Serenissimè Princeps, in hoc Pontifice deprehenditur ingens amor communis boni, & optimus animus: quæ verba, & similia, passim obvia in hujusmodi literarum volumi-*

voluminibus, quasi reguli, qui visi venenum afflarent, silentio obteguntur à Suavi; in quo verè simul cum hac reliquæ omnes notæ lividi, nullaque auctoritate præditi narratoris conspiciuntur, quas Plutarchus observavit in libello, *De Herodoti malignitate.*

3. Alterum quo à Suavi discrepo in hujusmodi monumentorum usura, est, quod ipse in iis quæ proposito suo conducunt, plenissimam fidem tribuit his Oratorum literis, etiam in rebus quas ipsi non visa sed auditu acceperunt, nulla aliunde comprobatione quæsitâ; quod à me minimè fit, nec fieri debet, nisi quando lux aliunde peti non posset; tunc verò per cautam quamdam dubitationem: siquidem eos animadvertimus sæpè deceptos, non modò in arcanis negotiis, sed in patentibus; unde super his etiam non raro sunt ab ipsis revocanda quæ prius suis Principibus significarant: idque in Amulii literis frequens est. Exemplo sit: dum ipse ad Senatorem scribit Caraffensium captivitatem, tametsi complures postquam ea contigit dies, (a) enumerat simul cum illis custodia inclusos quosdam insignes Præsules; quod verum non fuit, & ipse die postero palinodiam cecinit. Sed ad narrationem.

(a) 14. Junii 1560.

4. Amulio itaque exposuit Pontifex, semel publice, & coram reliquis Oratoribus, quod intrâ memorabo; sæpius verò privatim & amicè ea quæ hic simul subjiciam, quò melius unico obtuto cuncta lector adspiciat: (b) Velle Principes & nolle Concilium: expeti à Gallis conditiones, quæ planè videbantur à Protestantibus dictæ: Hispano sic illud amplecti, ut simul Cæsaris consensum vellet: ipsum Cæsarem timore concuti: expeti quidem ab eo Concilium, sed Lutheranorum offensio nem formidari: responsa nimis ambigua reddi & libellum ad se mitti, quem Pontifex Amulio communicabat, petebatque tum ipsius tum Reipublicæ sententiam, sed per religiosum arcanum; re siquidem compertâ Protestantes triumphassent. Adjecit Pontifex à se optari sincerè Concilium, atque idcirco Tridentum proponi, bis jam acceptum: atqui si lactare homines studisset rerum oblaturum specie, electionem loci adduxisset in medium; de qua priusquam inter omnes convenisset, multum temporis effluxisset. Non magis Tridentinam sedem quam aliam à se appeti, dummodò tutam; sed tales non esse Germanicas urbes: quapropter si eò iretur, verendum esse ne de Præsulibus versus illi repeterentur, quos Fredericus Oenobarbus protulit.

Centum Legati venient bucusque rogati, Papa Prælati maneant bucusque ligati.

Præter Lutheranorum vires, potentiorum esse in Germania Maximilianum Bohemiæ Regem patre suo Ferdinando; & in Maximiliano sinceritatem Fidei suspectam esse. Ac per eam opportunitatem differendi de Concilii statione, Pontifex Amulium interrogavit, An esset concessura Respublica, ubi Tridentum repudiaretur, aliquam è suis urbibus, quemadmodum alias consenserat de Vicentia.

(b) *Litteræ 27. Maji, 3. Junii, & 13. Julii an. 1560.*

5. Secundo loco difficultatem tetigit, objectam continuationi Concilii, scilicet, hoc idem fore, ac res ab eo sancitas confirmari: atque, Non modò ne apicem quidem esse mutandum in iis, quæ ad Fidem spectabant, pro qua sanguis profundendus erat; sed neque pariter abrogandas sine auctoritate Concilii eas leges, quas Concilium tulerat; de quo similiter Oratorem sententiam rogavit. *Aper-*

Histor. Concil. Trid. Pars II.

tè quidem affirmavit, velle se, ut omni sibi debita libertate Synodus frueretur; proinde salvâ capitulum decretorum integritate; Sedisque Apostolicæ dignitate, statueret quidquid ipsa rectum censuisset. Si quid autem deberet ipse alicui restituere (auctoritatem fortasse indicans Episcoporum) se ad id præstò esse. Postremò, sumptionem Eucharistiæ sub utraque specie laicis, & conjuges Sacerdotibus posse quidem à se concedi, quippe relaxationes legum dumtaxat Ecclesiasticarum; sed videri sibi, haud par esse ut hujusmodi sanctiones, in aliis Conciliis firmatæ, absque novo Concilio delerentur: atque in hoc etiam ab Amulio petiit quid ipse sentiret.

6. In primo capite satis ille Tridentinam Sedem commendavit; ac de urbibus Reipublicæ suæ respondit, incompertam sibi esse voluntatem Senatûs; sed cum ab eo Vicentia concedebatur, re ipsa cum Turca bellum fuisse, adeoque cessasse tunc rationem, nè tanti molossi dentes irritarentur: nunc pacem cum eo à Venetis exerceri, quæ in quietem incolumitatemque totius Christiani Orbis, & Italiæ potissimum redundabat: pronum esse Turcam ad suspiciones concipiendas, & fortassis etiam ad simulandas; quippe qui speciem quæret, ut quasi provocatus opprimeret: quare cum rumor ferret, in hujusmodi Conciliis agitata esse fœdera adversus Turcarum potentiam, è re Christiana non videri, ut Venetorum Respublica, Christianorum propugnaculum, his periculis obvolveretur. Quamquam autem Pontifex ab eo peteret, ut sui Principis voluntatem exquireret, variis ille temporibus semper respondit (c) in eandem sententiam; sed quasi ex se, & numquam nomine publico. Quocirca Pius ultra quam ille loquebatur intelligens, subiecit, Suæ mentis non esse, Venetam Rempublicam molestiis objectare. De non abrogandis sanctionibus Tridenti constitutis dixit Amulius, esse supra vires animi sui, de rebus tam celsis sententiam ferre; solum generatim se nosse, Aristotelem docere, latarum legum perpetuitatem adeò conferre Reipublicæ, ut expediat eas retineri, etiam cum à principio illas concedere nequaquam profuit. Denique de duabus relaxationibus, quas Cæsar petierat, Amulius responsionis loco Pontificem est percontatus, num per eas postea hæretici ad Ecclesiæ sinum redituri essent. Cui Pontifex: Id se minimè credere, quando ne ipse quidem Cæsar hujusmodi spem faciebat: cum autem id emolumenti non prænosceretur, nec oportere sine Concilio tam gravem in ritibus & disciplina Ecclesiastica mutationem admittere.

(c) *Constat ex variis ejus literis ad Senatorem.*

7. Pius, præter hæc colloquia cum Amulio, manè tertio Junii cunctos Principum Oratores accersit, (d) excepto Gallo, quicum ait se collocatum seorsim, ne controversiæ potioris loci ansam præberet. Illis exposuit memoratam cogendæ Synodi Oecumenicæ necessitatem, & quæ paulò antè recensuimus, pro ea parte quam auditorum conditio opportunam suadebat. Adjecit, Nolle se propriam nationis Synodum in Gallia, propterea quòd alteram etiam sibi voluisset Germania, & quæcumque Provincia pro suo arbitratu; unde non refarcitum Ecclesiam, sed discissum iri. Jam verò cum Synodus Oecumenica sine Christianorum Principum consensu celebrari non posset, cunctis se quid ipse vellet significasse, & in animum inducere, cunctos etiam sibi consensuros: tamen fuisse tunc accersitos Oratores, ut ad suum quisque Principem ea de re scriberet, & quid ille decerneret, clarius referret; ac proinde, si tantum opus aliquorum causâ subsisteret, scirent reliqui, cui imputandum,

ne ea sinistra fama Pontifex oneraretur. Omnes concilium commendarunt: solum Cæsareus difficultatem insinuavit de Tridentino domicilio; & Vargas, qui, absente morbi causâ Tendiliæ Comite, interfuit, prolixam quasi enarrationem habuit de Conciliis, eorumque natura, disputans de Oecumenicis, & de propriis nationum, in quæ pluribus investus est, adeoque obliquè in Gallos ipsa appetentes. Verùm, perinde ac uluvenit in cunctis dotibus, quarum ostentatio intempestivè adhibetur, Vargas potius scommata tamquam vanus; quam laudem tamquam doctus reportavit.

(d) *Litere Amulii ad Senatum, eodem die.*

8. Intelligebat Pontifex, deliberationis summam ad Cæsarem redigi, cui tandem reliqui rem committebant. Statuit itaque ad illum mittere eam ob causam alterum Nuntium, qui Ofii studio ac sapientiæ adjiceret nativam dexteritatem, comparatam experientiam in civilibus negotiis, etiam super iisdem argumentis, & cum iisdem Germanis; ut si adverso casu in eam rerum tractationem is à Cæsare discreparet, posset adhuc manere Ofius integrâ benevolentia, & operam navare probitate ac doctrinâ recuperandis hæreticis, & Catholicis confirmandis. Ad id peragendum selegit Zachariam Delfinum Episcopum Pharensem, qui, sicut narratum est, Nuntium ibi egerat Julio & Paulo IV. sedentibus, charus Ferdinando, cujus ipse res gestas apud Pontificem demortuum excusaverat, pendente controversia, honorandus neche is esset à Pontifice tamquam Cæsar, adeò ut Delfinus post suum in Urbem reditum honorificis Cæsaris literis fuerit novo Pontifici commendatus.

9. Injunctum illi est, ut omni ope studeret (e) palàm facere Cæsari necessitatem restituendi Tridento Concilii: cunctos illi urbi semel consensisse; præter eam singulas disputationibus, discordiis, cunctationibus subjacere: reliquos Principes accepturos fortasse non esse urbem in sinu Germaniæ; & ubi acciperent, ne ipsius quidem Cæsaris in eo commodum reperiri. Etenim cum in ea regione validiores essent hæretici quam Catholici, possent illi hos in Concilio cogere ad declarationem aliquam sibi conducibilem; cui si Cæsar indulgeret, infensos sibi Principes Catholicos redderet, suum nomen contaminaret, suam animam perderet: sin obstitet, aleam subiret accipiendi graviores à Protestantibus plagam, quam antè Carolus V. cum alia ipse regna non obtineret, unde sibi confugium & arma præstarentur. Liquere jam quid intenderent, sibi que arrogarent hæretici, Synodum videlicet Ecclesiæ consuetudini dignitatique repugnantem; adeoque ubi in locum illis acceptum ea cogeretur, nihil id profecturum ad ipsos in Concilium alliciendos; quin potius ad porrigendam eisdem opportunitatem, ut in schismaticum illud corrumperent. Tridenti remanere Concilium, quoniam ad præstolandum belli exitum suspensum fuerat, adeoque soluto nunc bello suspensionem solvi. Protestantes qui Synodum adirent, omni comitate acceptum atque auditum iri: sperandum esse, aliquem ex illis, appetentem pacis, conventurum, & exemplo exhibitæ huic charitatis alios pariter subinde accessuros, quibus unitas, non everfio Ecclesiæ cordi esset. Si operâ Ferdinandi Concilium retardaretur, minus propterea eundem gratum futurum duobus regibus, operis celeritatem flagitantibus; Pontifici, qui ejus & necessitatem pernocebat, & desiderio flagrabat; & ipsis demum Protestantibus, quorum gratia id postulabatur: ii siquidem suis in conventibus Synodum petiissent conducibilibus sibi conditionibus, iisdemque Cæsaris conscientiæ & auctorita-

ti repugnantibus; adeoque necesse haberet, ut eorum per repulsam à se averfos redderet; neque tunc quasi clypeum præstò illi futurum apertum Concilium Oecumenicum, sine cujus consensu nihil innovare liceret.

(e) *Mandata sunt in Archivio Vaticano.*

10. De securitate Tridenti; posse illam expendi aut Catholicorum aut Protestantium habita ratione: Catholicos illa fruituros ob vires Cæsaris, Ducis Cliviensis, Bavarici, cunctorumque Principum Ecclesiasticorum, & ob propinquas Gallorum suppetias; atque à Pontifice nervos omnes ditionis Ecclesiasticæ, vitam ac sanguinem suorum consanguineorum exhiberi, eundemque curaturum fœdus Italicorum omnium Principum ad sacrosanctum illum Conventum defendendum. Protestantibus verò nihil esse verendum in urbe Tridentina, ad Germaniæ portas sita; sed quod ipsis tutius cautum foret, amplissimas quasque publicæ fidei tabulas, quibus abundè illis latissimè fieret, offerri; quin etiam velle Pontificem, ut non modò ipsi audirentur, blandiusque haberentur, sed ut Synodus iisdem, quantum conscientia ferret, indulgeret, concessa illi plenissima libertate de cunctis eorum postulatis agendi.

11. Denique quod ad reformandam disciplinam spectabat, nullam à Pontifice sine linea ducta præmitti diem: sed nusquam melius id perficere posse, quam in Concilio, in quo ubi conferetur in ipso Pontifice aliquid hujusmodi desiderari, libenter ipsum se reformari passurum, suoque exemplo reliquos præsturum. Addebatur Nuntio: quod moverentur à Cæsare omnes illecebræ, quas Politici consiliarii, humanis ducti rationibus, illi obtrudebant, studeret ipse palàm eidem facere, satius fore, ac conservandum in Austriaca familia Imperium, Catholicis quam Protestantibus adherere; hoc namque posteriori modo etiam si filius eligeretur, non tamen ejus electionem probaturum Pontificem, nec fortasse Catholicos Principes, nec in primis Ecclesiasticos Germaniæ, qui de alio sibi Principe prospicerent. Ac de cetero, Septemviro hæreticos tametsi potentia, non tamen numero præstare Catholicis; & in electione suffragia merari, non vires expendi.

12. Ubi Cæsar his rationibus haud acquiesceret, Tridentique Synodum recufaret, Nuntius modestè contestaretur; Non licere Pontifici citra Divinam offensionem deesse necessitati votisque ceterarum nationum, quæ novis hæresibus perturbatæ periclitabantur; proinde Synodum alibi in Italia coacturum; obsecraretque Cæsarem, ut suis certè Oratoribus eam cohonestaret. Denique ubi adeò is obdurefceret, ut cuicumque seu Tridenti seu in Italia Concilio repugnaret, vehementerque deprecaretur duo, de quibus diximus, laxamenta, morumque emendationem; ipsi Nuntius denuntiaret, Sicuti Pontifex revocaturus non erat superiorum Pontificum concessionem de duobus illis articulis (indicans id quod Lippomanus & Bertanus indolenter, per facultates Pauli III. in Germaniam delatas) ita neque ipsum decere ultra progredi, nisi ex sententia cunctarum nationum, cunctorumque Christianorum Principum; ad quos articuli spectabant, ob ea quæ inde deduci possent, ac potissimum ob exemplum. Quamvis enim illi articuli Ecclesiastici juris essent, adeoque liceret Pontifici ex plenitudine jurisdictionis eos concedere; tamen cum de ipsis in antea Conciliis actum fuisset, ab honestate postulari, ne id per se solum ipse præstaret. Ad eos igitur articulos, omnemque aliam morum correctionem statuendam, habere Pontificem in animo, quatuor Episcopos cum aliquot Theologis

gis selectis ex qualibet provincia accersire, & ex eorum consilio emendationis leges edere, dum communes cunctis Clericis, tum proprias, pro cujusvis regionis opportunitate.

Hæc à Pio tradita sunt Delfino mandata, injunctumque, ut favorem negotio conquireret à Ducibus Baviaræ, ab Archiepiscopo Salisburgensi, ac reliquis Principibus Ecclesiasticis; atque ut cuncta cum Lunensi Comite, Oratore Hispaniæ, per intimam fiduciam communicaret; sed quoad minimè posset cum Rege Bohemiæ: sensa tamen religiosa eidem insinaret operâ uxoris, quæ Philippi Regis soror erat. Usque aded remunerari homines cupit Deus, ut quâ ipsi ad id sibi jus comparerent, non dedignerent se illorum quasi ope in sua causa indignum præbere.

CAPUT XV.

Cardinalium creatio. Moroni absolutio. Montanus Cardinalis, & Caraffenses in carcerem conjecti: eorumdem causæ series, & exitus.

1. Inter ea, quæ Pontifex cum Principibus foris agitabat, magis conspicua ab eodem Romæ gesta minimè præmittam. In his primum locum obtinuit trium in Purpuratos cooptatio. (a) Ex iis unus fuit Joannes, Cosmi Ducis filius, cui præter reciprocam benevolentiam, Marchionis Maliniani causâ in expagnatione Senensi contractam, gloriabatur Pius beneficiis illi se consanguineum ostentare: reliqui duo alter sororis filius, alter sobrinus ejusdem Pontificis, Carolus Borromæus, & Joannes Antonius Sorbellonius: Borromæo supremam tribuit auctoritatem in Aula, sive ad hoc impelleretur à præcellenti viri virtute, quæ non flores modò, sed fructus in annorum ferè proferebat; sive arcanum esset opus Divinæ providentiæ, quæ vellet in ingentem Ecclesiæ utilitatem vertere illud opus, quod Petri successoris caro & sanguis revelabat.

(a) 31. Januarii in Actis Consistor.

2. Paulò post in causa Moroni Cardinalis prolata sententia est. Habes, opinor, lector in memoria, exercitas fuisse à Pio in minori Præfulis conditione partes Prolegati Bononiensis sub Morono; quod conjunctionis genus quemadmodum sæpè animos sejungit, cum inde fit, ut inferior superioris vitia deprehendat, asperitatemque patitur; ita è diverso eos connectit, cum efficit, ut virtutem introspiciat, & comitate fruatur; quod tunc evenerat. Quapropter postea in ordinis æqualitate intima necessitudo perfiterat, quam unitas etiam patriæ nutrierat; ac demum aucta Pii dignitas amorem in eo auxerat erga Moronum, qui illam flagrantissimè promoverat. (b) Optabat idcirco Pontifex, in eo præclaro viro notam, ab enormi ac publica criminatione inspersam, abstergere. Sed quò magis in aperto patebant hujusce benevolentia stimuli, eò cautius ipsi erat agendum, ut res cum integra utriusque dignitate perficeretur; adeoque palam fieri oportebat, in ea quæstione, in qua nimia pietas fuisset impietas, nihil tribui aut patriæ aut amicitia, sed cuncta justitiæ. Quare ex iis Purpuratis, quibus Paulus causam commiserat, duos selegit Pius, in maximo cunctis pretio ob integritatem, nec minus ob excellentiam in altero Jurisprudentiæ, in altero Theologiæ. Hi fuere Puteus, & Ghislerius tunc supremus Quæstor, ac postea Pii successor.

(b) *In Comitibus.*

3. Perspectâ igitur ab his accuratè causâ, iisdem eam ad Pontificem retulerunt: ex quorum relatu,

aliorumque insignium Doctorum judicio, Pontifex in hanc sententiam venit, ab eorum unoquoque signatam, eamque per Ptolemæum Gallium, qui tunc Pontifici à secretis erat, ac postmodum Cardinalis præclari nominis, à patria Noviocomenfis vocitatus, in Senatu recitari jussit: *Conjectionem in custodiam Moroni Cardinalis, fortasse jussu Pauli IV. peractam, ne minimo quidem indicio præcedente contigisse: & inquisitionem, & cuncta causa acta fuisse irrita, iniqua, & injusta: præsertim quia præscripta in Vaticanis Comitibus forma, & necessaria in causa adversum memoratum Cardinalem, servata non fuerat. Præterea ex ipsis actis non modò nullum fundamentum ad illum damnandum apparere; sed ne ullam quidem in ipso tenuem suspicionem Fidei non rectæ: quin ex defensionibus pro illo habitis constare oppositum, expensis & verbis ipsius & rebus gestis, & perpetua de eodem proborum & Catholicorum omnium existimatione; atque idcirco à Pontifice tamquam innocentem eum absolvi, perpetuo silentio Fiscus Procuratoribus injuncto.*

4. Ad hoc justitiæ facinus, quod uni Cardinalium favit, adjecta sunt duo, quæ tribus aliis ex eodem Senatu offecerunt. Prius in Montanum, qui accitus à Pontifice, ac postea vetitus ipsum adire, in Eliam arcem conjectus est. (c) Hic iter faciens, ob contumeliam à quodam caupone ejusque filio sibi illatam, juvenili furori temperare non valuit, quò minus utriusque vili sanguine manus ac fœdus Purpuram inquinaret. Quamobrem Pontifex haud multò post habens ea de re sermonem cum Amulio, (d) dum pro more rationem amicè reddebat severitatis suæ, & in reo ferociam ejusmodi detestabatur, illud Virgiliæ attulit:

Natum ante ora patris, patremque obtruncat ad aras.

Atque arrepta hinc opportunitate; plures alias impudentes corruptelas illius indigni Purpurati recensuit. Sed hic præcipuum crimen postea in quæstione ac defensionibus excusavit, causa us, eadem filii culpa quidem non caruisse, (e) *sed non fuisse intentatam, nec dolosam, ut jurisperiti loquuntur: propterea quod ipse contumeliâ ab illo lacesitus, studuerat lato solum ense hominem cedere; verum se invito eumenis punctis vulneraverat: & de parente, qui ad se ulciscendum accurerat, ostendere nisus est, eadem fortuitam fuisse, ob minimè voluntariam dispositionem sclopi, quem ad latus Montanus gestabat. Quocirca post sexdecim menses in custodia transactos egressus inde est (f) multis proventibus Ecclesiasticis multatus, & ad celebris Monasterii Cassinatis solitudinem relegatus.*

(c) 27. Maji 1560. ex epist. Amulii ad Senatum.

(d) *Litere Amulii ad Senatum, 1. Jun. 1560.*

(e) *Litere Amulii ad Senatum; 20. Julii 1560.*

(f) 23. Septembris 1561. ex Diario.

5. Alterum exemplum severæ justitiæ per eos dies à Pio præstitum, quod duos Purpuratos, patrum & fratris filium involvit, tristior quædam tragœdia fuit, per illustriores personas & plures actus exhibitâ. Quapropter cum ejus eventa plurimum sermonis exciverint, posterisque reliquerint, nec ingrata, nec omninò aliena digressio erit, in iis, quæ ad res per Pontifices gestas attinent, si pauculis in paginis hic eam exponamus. Ejectus ad Solum Pius, opera potissimum Caraffæ Cardinalis, temperavit initio suum apud animum recentis beneficii fragrantia fœctorem, afflatum à multis

enormibus ab eo Cardinali patris facinoribus; quare legavit, sicuti narravimus, in Hispaniam peculiarem Nuntium, Carassæ addictum, eique in mandatis dedit, ut Cardinalem, universamque Carassensium familiam Regi commendaret. Ad quod pronior etiam fuit, quoniam Vargas, Philippi Regis Orator, de Carassa Cardinali magnificentius loquebatur, perinde quasi de viro Aulæ regis gratioso: ad id verò impellebatur Vargas, propterea quod in eo gradu fuerat à Rege collocatus studiis potissimum Carassæ, ejusdemque operâ meritum consecutus, quod Pontificem Regi acceptissimum obtinisset. Jam verò mandata Nuntio tradita à Pontifice majorem efficaciam traxere ab ardore benevolentis executoris, (g) qui & Regi & Albano Duci significavit Pontificis animum, in eam familiam magnopere propensum; ostenditque, in peractis Comitibus Pontificem à Carassa mirificè devinctum fuisse beneficio, eundemque Carassam Regis gratiam sibi egregiè promeruisse.

(g) *Cuncta constant ex citata epistola Nuntii ad Pontificem, 22. Maji 1560.*

6. Cum hisce Carassensium commendationibus copulabantur querimonie in Marcum Antonium Columnam, quod postridie Pontificiæ electionis Palianum fuerat ingressus: cohibitam à Pontifice fuisse justam indignationem, ne primum Pii IV. iudicium contra Philippi Regis clientem exerceretur: poscebat tamen Nuntius observantiam pactioem, quæ de Paliano cum Paulo conveniant, reddita Duci compensatione, oppidoque penes virum ex pactorum sententia idoneum collocato. Ubi Rex mallet ab hujusmodi pactioe recedere. Palianum relinqueret in libera potestate Pontificis, legitimi domini, qui pro eo ac jus postulabat, arbitrato suo de illo statueret.

7. Hæc Nuntii studia, Regi ac ministris adhibita, difficultatem modicam offenderunt, quod spectabat ad Cardinalem, ad quem solum nova erga Pontificem Regemque promerita coarctabantur. Quare concessa illi fuit prærogativa natalium Hispaniensium, antea eidem promissa; cuius vi postet ibi Cardinalis obtinere Ecclesiasticam pensionem, quâ octo scutorum millia annis singulis pendebantur, præter alteram duodecim millium, ipsi à Rege destinata Bruxellis, eaque prærogativâ non indigentem. Sed gravis comperta est indignatio in Paliano Ducem, quod, sicuti ferebatur, adhuc ille perduellem se in Regem gerebat, haud cessans interesse adversæ factionis consiliis, curaveratque, ut ipse includeretur in pacificatione à parte Gallorum, retento S. Michaëlis torque, studiumque Gallicarum partium professus, contra quam probò Regis subdito fas esset: atque ex altera parte sibi persuadebant Hispani, hominem sicut promerito, ita jure pariter carere. Etenim cum Rex præscripto tempore, quæ per pacta conveniant, illi obtulisset, accepta ab eo non fuerant, non declarata Pontificis voluntas, non collata fido arcis Præfecto stipendii portio ex pactis debita; ac proinde omnem in Rege obligationem extinctam arbitrabantur. Verumtamen vivida vis Nuntii, utilitatem Apostolicæ Sedis in eo prætendentis, obstacula superavit, responsumque propitium obtinuit, quod Romam delatum est reditu Fabritii de Sanguine, nobilis Neapolitani, Carassensium studiosi, atque ad Hispanicam regiam missi tamquam Pontificis familiaris, ad eorum transigenda negotia. Quamobrem cum is apud Carassam Cardinalem magnam auctoritatem obtineret, (h) eam impenderat in Comitibus Vaticanis ad ipsum in Regis clientela continendum, impellendumque ad Pium extollendum. Ejus etiam missionem comitata sunt

studiosæ commendationes Farnesii Cardinalis, estimantis id quoque in dignitatem & emolumentum Regis cessurum.

(h) *Literæ Farnesii Cardinalis ad Ardinghellum, Martium, 29. Decembris 1559.*

8. Sed postea, tamen Romæ in eodem tempore Vargas persisteret, cum memoratus Tendilius Comes advenisset, (i) ut amplioris dignitatis Orator, ita majoris auctoritatis, ac recentiori notitia præditus de Regis mente; fama est, ejus operâ notuisse Pontifici, per ea, quæ postremo egerat Regis gratiam Carassa Cardinalis, delatas à Rege non esse longè graviores ejusdem offensives. Quare licuit Pontifici se illi dtegere, iraque in Carassenses animum patrefacere, (k) ob vetera tum recentia Cardinalis Ducisque facinoræ atque animadversis paribus in Hispano sensibus, ajunt, præcisam à Pio fuisse communicationem horum negotiorum cum Reverta; (l) quippe in istius fido; simulque destinatum ab eodem, ut de illis ageret suo nomine cum Philippo Rege. Prosperum Sanctacrucium, (m) Romanæ Rotæ Duodecimvirum, & Chisamensem Episcopum, quem prius memoravimus designatum in Lusitaniam Nuntium, iussuque eâ opportunitate transire per Aulam Hispanicam, quò postea misit Campeggium, (n) Bononiensem Antistitem: quamquam mox, sive ob ingentia promissa, quibus suam operam Reverta pollicitus est Pontifici Pontificiæque familiæ profecturam, sive quòd ille gratior peritiorque Regis in Aula videretur, eo illum remisit, iussis Campeggio Nuntium ordinarium in Lusitaniam pergere, & Sanctacrucium in Galliam, cuius peritiam sedente Julio sibi comparaverat. Verum de hujusce negotii cura in Hispania Sanctacrucio demandata, ne verbum quidem habetur in memorato commentario, quo suam ipse vitam scripsit summâ narrandi libertate detectisque arcanis longè profundioribus majorique discrimini obnoxiiis. Quocirca tum ex istum aliunde non levis oritur in me suspicio, id omne, recitatum à compluribus, fuisse potius et verisimilitudine creditum, quam ex certa notitia acceptum. Atque idem existimo reverà de ipsa adversus Carassenses opera, excepta permissione ab Hispaniæ Rege; à cujus voluntate tandem firmiterque Vargas Orator minimè recessisset. Comperio quidem longè alias animi affectiones visas esse in Tendilio, utpote propriis Carassensium beneficiis haud obstricto, & ob illatas universæ injurias nationi suæ malè affecto. Quare ubi primum hic Romam attigit, acutiores quidam suspicati sunt, infaustam aliquid in Carassenses agitari, (o) cum Vargæ Tendilius parum fidere videretur, & illius hospitium recusasset; ex altera verò parte in ædibus Pontificiis fuisset exceptus, & arcana colloquia cum Pio frequenter haberet, & cum interim tum ipse tum Pius elatiori supercilio in Carassensium familiam se gereret. Numquam tamen desit Vargas Carassensibus opitulari ad postremum usque ipsorum damnationis diem, (p) professus, in eo se Regis emolumenta ac iussa prosequi. Quare die quadam, cum hic in Aula Pontificia ea de re à Marco Antonio Columna carperetur, iracundè respondit, & acerbiora inter eos verba iactata sunt.

(i) *Obedientiam præstitit 16. Maji, ex Diario Magistri carimoniarum.*

(k) *Extant omnia in narratione tradita Prospero Sanctacrucio, novo in Hispania Nuntio.*

(l) *Literæ Amulii ad Senatum, 28. Junii, & 17. Julii 1560.*

(m) *11. Martii, anno 1561. ex Actis Consistorialibus.*

(n) *Vita*

(n) *Vita jam nominata Sanctacrucii Cardinalis.*

(o) *Literæ Amulii Oratoris ad Senatum Venetum, 20. Maji, & 1. Jun. 1560.*

(p) *In literis Amulii, 29. Junii 1560. & in epistola ejus, qui ipsi erat à secretis ad Rempublicam, 7. Martii 1561.*

9. Nova Carassensium delicta partim patrata fuerant post ipsorum casum vivente Paulo, partim Sede vacante. Sed postremum, quod eos præcipites egit, post assumptionem Pii commissum. Dum Paulus viveret, à Duce Paliani confossus pugione fuerat Marcellus Capecius, ejus consanguineus ac familiaris, convictus, confessusque, prout ferebatur, suo tum ore tum scripto, herum suum à se fuisse proditum, habito cum ejus uxore concubitu, dum hic in exilio aberat. Ea de cæde Paulus IV. à Cardinali Neapolitano edoctus, nihil crimen vindicavit, solum percontatus est, quid de uxore Ducis actum esset. In ea tunc uterum gerente proli parcebatur à viro partum prætolante; dein habita ratione, quòd ea proles ex alio quam ex maritali femine fuisset concepta, mater una cum foetu, septem jam menses uterum gestans, intercepta est; quem foetum Filci Procurator in cadavere, à se postmodum eruto, reperit. Ea porrò cædes Sede vacante Ducis iussu peracta est, (q) ad idem impulsu, uti rumor tulit, literis Cardinalis: iussu verò perfecerunt Comes Aliffensis, mulieris interceptæ frater, & Leonardus de Cardine, ipsorum consanguineus: quamquam maritus illud sibi dedecoris prius ab uxore promeruerat, introductis ad conjugalem usque thorum meretricibus; præterquam quod Filci Procurator, ut homicidiorum noxam in Duce prægravaret, tueri studuit, adulterii crimen in muliere non fuisse probatum. Tandem post creationem Pii tentavit Dux in oppido suo Gallezio acta quædam formare, quibus Marcus Antonius Columna infimularetur, quod ipsius Ducis cædem seu ferro seu veneno molitus esset; & re ipsa hujusmodi quæstio habita est in quemdam Marci Antonii clientem: quod ubi Romæ innotuit, eò confestim est missus iudex delegatus, qui homines in carcere detentos unâ cum actis in Urbem deferret.

(q) *Est in compendio actorum causæ adversus Carassam Cardinalem apud Burghesios.*

10. Jam verò dum Carassa Cardinalis agebat cum Romanæ Curie magistratibus, magna ex parte à novo Pontifice nondum mutatis, adeoque sibi obstrictis, quippe à se creatis, quòd causa sibi ex voto procederet, unum à se aversum expertus est, quòd ipse imperio se illi adversantem ostenderat, & quantum ex commentariis (r) illius temporis colligo, in severa eum custodia detinuerat. Fuit hic Alexander Pallanterus, Filci Procurator, qui de re Pontificem sic edocuit, ut is conjici in carcerem eodem tempore jufferit Carassam Cardinalem, Ducis fratrem, & eos qui patrata cædis participes fuerant. Id incidit in diem septimum Junii, dum Cardinalis in ædibus erat Pontificis, Senatum ingressurus. Captus pariter fuit Cardinalis Neapolitanus, (s) Pontifici fratris nepos, quòd ipsi imputaretur, ad extremos Pauli dies sibi ascivisse pretiosa quædam ex Pontificia suppellectile, & curavisse ob signanda aliquot diplomata in rem suam ab eo qui à secretis Pontificis erat, injussu moribundi Pontificis. Ejus causam præcipue defendit Marcus Antonius Burghesius, egregius Advocatus, idemque parens Pauli V. Pontificis, qui grati animi causâ nomen sibi desumpsit à Paulo IV. cujus ætate illius familia feliciter Romæ confederat. Atque ab hoc Marco Antonio, avo suo, nomen inditum est alteri

Marco Antonio, Salmonis Principi, qui vivit in præsentia, & selectissimis commentariis abunde locuples, per benignam eorum communicationem huic nostro Operi haud parum adjumenti contulit. Verum Neapolitanus Cardinalis post miserabilem suorum patruorum exitum centum aureorum millibus multatus est, quemadmodum ex transcurso in ejusdem electione indicavimus: quòd onus tamen relevatum fuisset quâ gratiosâ diminutione Pontificis quâ voluntariâ collatione Collegii, quâ etiam communi commiseratione populi, brevi tamen mœsticia oppressum ad sepulchrum traxit.

(r) *Dandini Card. ad Capiteferreum, 6. Aug. 1558.*

(s) *Diarium Magistri carimoniarum.*

11. Sed ad graviora aliorum infortunia revertamur. Eam hominum inclusionem in custodia ejusque peragenda causas magnâ animi ægritudine ac fetu retulit (t) Pontifex in Senatum: omnium causa peculiari mandato commissa est Hieronymo Frederico, Sagonensi in Corsica Episcopo, Romæ Governatori, (u) adjectis, quòd spectabat ad Cardinalium quæstionem, octo gravissimis eorum collegis. Non distulit Pontifex (is certè rumor de quo diximus increbuit) per Sanctacrucium ea de re Philippum Regem certiore reddere. Cum autem interim contigisset, ut Canobius, Romam à Nuntio Reverta missus ex Hispania 19. Junii, adeoque dum catastrophem Reverta ignorabat, renuntiaret Pontifici quæ in ipsius gratiam (x) Philippum Carassensibus concefferat; Pius non mediocriter excaudit, negavitque se umquam jussisse ea peti. (y) Sanctacrucius verò renuit postea, quæ ipse tractabat in Hispania, communicare cum Reverta, id ægerimè ferente. Significavit itaque Pontifex Regi per Sanctacrucium, fuisse Revertam prætergressum mandata in æstu commendationum, quæ potius ab aliis quæstia, quam à se sponte commissa illi fuerant: sibi ad eam usque diem haud licuisse, ob Nuntii Oratorisque conditiones, se Regi plenè patrefacere; eidemque lustranda tradidit duplicis causæ acta, ætate Pauli operâ Carassæ Cardinalis confecta: in quorum alteris constare videbatur ex Abbatis Nanni confessione, eum Romam venisse, iussu à regis administris veneno insidias Cardinali tendere; unde Nannus tum hujus tum aliorum criminum causâ capite plexus fuerat: in alteris, quorum erat inscriptio: *contra Philippum Regem*, continebatur confessio Cæsarum Spinæ Calabri, tamquam Romam missi ab ejusdem Regis ministris, & cum ipsius mandatis, ad Cardinalem interficiendum; atque hujus sceleris nomine fuisse Spinam laqueo necatum. Atque unâ cum his habebantur in illis actis indicia insidiarum, quas Cæsar & Rex Pontifici & Cardinali moliti fuerant: quæ turpissimæ calumniæ, quasi arte Carassæ illis Principibus inustæ ad inflammandum in ipsos patruum Pontificem, incredibiliter Regis animum succenderunt. Ad Sanctacrucium etiam per vias missæ subinde sunt novæ in Carassam criminationes, quibus palam fieret, eum quavis implacabili indignatione tum Regis tum Pontificis dignum reddi; cujusmodi erant fœdera cum Turcis ac Protestantibus ad Austriacorum perniciem, de quibus infra erit mentio.

(t) *13. Junii ex epistola Amulii ad Senatum 14. in qua, & in epist. die 15. aliisque suis exponuntur crimina objecta duobus Carassensibus Cardinalibus à Pontifice ab eo quæ subinde Amulio communicata.*

(u) *Acta Consist. 13. Junii & sententia revocata Pii V.*

(x) *Epist. Amulii ad Senatum, 13. Julii 1560.*

(y) *Epist. Amulii ad Senatum, 21. Septembris 1560.*

12. Causæ progressus hic fuit: Paliani Dux interrogatus de memoratis aliisque flagitiis, quæ dicemus, cum ea negasset in mitiori quæstione, ad severam, quæ extorqueretur ab eo confessio, adductus est. Ibi Dux, pro more hominum voluptatibus indulgentium, qui ad speciem doloris exanimantur, tormentorum amaritiam ne libere quidem passus est; scripsitque supplicem libellum ad Pontificem, in quo fatebatur, præter cædem uxoris & Capicii, subdolam commutationem unius epistolæ in alteram in causa Sfortianarum trimum. Etenim cum per epistolam, ab eo verè scriptam, injunxisset arcis Præfecto, ut, ubi dissidium oriretur inter Gallicos ministros, & fratres Cardinalis S. Floræ de illis navigiis, operam in ea re suam haud interponeret, altera illi epistolæ suffecta est, quæ pro certo ponebat, ortam controversiam esse inter fratres Cardinalis, ipsorumque ministros: undè accidit, ut Paulus IV. in Lotino ejusque hero fraudem crederet, & per acerbiter, quam narravimus, in Sfortianos ageret. Excusabat se reus, id peregrisse, quò indignationem patris subterfugeret, non autem quo Sfortiani divexarentur, & Pontifex in Cæsarianos excaudesceret, prout Cardinalis operæ effectum erat, cujus fraude se deceptum agebat. Exposuit pariter calumnias à se & in Columnam tentatas, & in Columnæ clientem opere completas, quas non minus instigationi fratris assignabat. Mirum sanè philautiæ monstrum, & in prima hominum noxa conspectum! ut à culpa se quispiam levet, ipsam, tamquam in ejus participem & auctorem, regere in conjunctissimum sibi caput.

13. Cardinali, præter jam memorata delicta, fuerunt etiam alia imputata, quibus Dux pariter involvebatur: Fuisse ab eo stimulatam dolo malo patrum ad arma Cæsari inferenda: (z) similiter stimulatam Gallos ad inducias perfringendas, cum eos cohortari debuisset ad pacem, ex traditis sibi à patruo mandatis: excitos Turcas ad immittendam classem, quæ Cæsariani vexarentur: jactum fœdus cum Alberto Marchione Brandeburgico, præcipuo Protestantium ductore: defraudatos & Galliarum Regem & Pontificem militari copiarum stipendio: affectos capitali supplicio Nannium ac Spinam ob enarratas calumnias: & præter hæc eidem apponebantur aliæ cædes, vel suâ vel alienâ manu perpetratae & ante & post susceptam Purpuram. Sed Cardinalis constanter omnia semper negavit: neque umquam ad quæstionem asperiores ventum est, (a) seu ne forte toleratis ab eo tormentis, pro eo ac ejus animi robur prænuntiabat, Fisci jura confringeret, omnique supplicio se subduceret, seu quòd aliqui ex Purpuratis objecerint, hujusmodi quæstionis genus ab illius Ordinis dignitate nimium abhorre. Orator Venetus, quicum Pontifex de Caraffenium criminibus sapius disseruerat, quique complures è suis epistolis ad Senatum scriptis opleverat hujusmodi negotio, cujus causâ tunc omnium animi hærebant suspensi, in earum una ita concludit: Plerasque criminatationum, quibus Cardinalis petebatur, centuri quidem communiter veras, non tamen satis probatas; & ii administrati, qui criminum causis instruendis addicti erant, cognoverunt, impulum fuisse Pontificem ultra id, quò legitima ex actis comprobatio pervenerat. Quòd si liceat proferre quid sentiam de re, cujus aliqua noticia mihi suppetit, nulla animi affectione commoto; Sicuti crimina Cardinalis, per libellum fratris exposita, verisimilia reddi possunt; ita in reliquis illum plene damnare non ausim nisi animosioris facilitatis, & prius in tribuendâ fide vilissimis emissariis, qua lucrum ingens sperabant ex venditione horribili-

um arcanorum, quæ adversus summos Principes comminabantur, & postea in consiliis audacioribus patruo suggerendis, iisdemque non minus audacter exequendis.

(z) *Delicta, quæ sequuntur Cardinali adscripta, & probationum compendium, extant plerumque in summa tunc confecta à Fisci Procuratore, in scripturis apud Burghefos.*

(a) *Epistola Amulii ad Senatum, 1. Febr. 1561.*

14. Causa usque ad tertium diem Martii agitata est, (b) quo die Pontifex exponi iussit in Senatu actum summam, absumptis in eo trifidi opere odiorum, adeoque non nisi ad secundam noctis horam absoluta res est. De objecto cum Gallis fœderis Ferrariensis Cardinalis, utpote rei bene contenti pro reis differit, cunctique Cardinales pro collega deprecati sunt; sed nullo fructu. Denique tulit sententiam Pontifex secundum tenorem schedulæ, ut ajunt (ne tunc sententia promulgaretur) urbis Governatori tradita, annulo obfirmata, & adjecto interdico, ne usque in diem post eorum ea resignaretur: ibi damnabantur ambo fratres memoratorum criminum, & præcipue læsa majestatis & perduellionis.

(b) *Acta Consistorialia 3. Martii, & Diarium.*

(c) *Hæc res narrata subinde à Norezio, habetur fuisse in epistola Veneti Secretarii ad Rempubliam 7. Martii 1561. quæ est post epist. Amulii, prius Purpurâ donati.*

15. Postridie noctu Paliani Dux ab arce ductus est in carcerem, vulgo *Turris nona* appellatum, ibique unâ cum uxoris fratre Comite Aliffensi, & Leonardo de Cardine, capite multatus, eorumque postea cadavera ad Pontem Ælium exposita sunt, accensis circa facibus: Ducis quidem cadaver in feretro, quod nigrante holoserico villosa erat obtectum, ac paternis maternisque insignibus ornatum; reliquorum cadavera humi in substratis capetibus jacebant. Eâdem nocte strangulatus est Cardinalis. Ducis exitus ob Christianam pietatem & constantiam memorabilis fuit. Statim ille Christus à cruce pendentem manu sustollens, ingressus vicina cubicalia duorum nobilium, qui seæ flagitii suppliciique participes erant, eos ante tam præsentem solatus est, perinde ac si meri consilioris, & non simul conrei munere fungeretur. Extat epistola moralibus religiosisque documentis confecta ab ipso inter eas angustias, ad unicum filium scripta. Quare optimus ejus vitæ actus is fuit, qui vitæ maximus actus est. Cardinalis ad inopinatam supplicii nuntium exclamavit: *Mihine moriendum? O Pontifex Pie! ô Philippe Rex! id à vobis ne utiquam sperabam.* Nec ultra querimoniam vocem adjecit. Dixit se Governatori Procuratorique Fisci parcere, (d) quorum utrumque inimicum sibi in causâ actis declaraverat: sacram peccatorum confessionem & petiit & peregit magno dolentis animi sensu: Beatæ Virginis Psalmodiam recitavit: cum vestes indueret, petiit Purpureum solemne pallium, pileumque, sed utrumque negatum; fortasse quia jam sententia eum gradu dejecerat. Postremo piè fortiterque se obtulit illi nexui, quo solvendus erat à corpore; sed prior laqueus abruptus, ejus neci sævè pepercit, quam ægrè posterior intulit.

(d) *Extat in variis Amulii literis ad Senatum.*

16. In subsecuto Pontificatu Pii V. cui Paulus Purpuram dederat, appellatio inducta est, petente Vestrio Balbiano, tum Marchionis Montebelli illorum fratris, tum Diomedis Carassæ, qui Ducis erat filius, Procuratore. Pontifex verò causam commisit Baldo Ferratino Americæ Antistiti, (e) Romæ

Gubernatori, ut in cunctis ex jure procederet, exceptâ sententiâ in Cardinalem. Denique multos post menses re plenissimè in Senatum relata, quo ab errore deducerentur Purpurati, perperam de re edocti per ea, quæ ibidem tempore decessoris relata fuerant, Pontifex affirmavit, utraque causâ acta à se fuisse perlecta, pronuntiavitque, Cardinalem, etiam primis actis spectatis, injustè atque iniquè fuisse damnatum; ac proinde ipsius memoriæ & hæredibus restituit, quodcumque bonorum non irreparabilium genus tum dignitatis, tum pecuniæ, quæ in cujusvis manum pervenisset.

(e) *Cuncta extant in scripturis apud Burghefos.*

17. Governator pariter per sententiam à se pronuntiatam declaravit, Ducem malè damnatum crimine perduellionis ac læsæ Majestatis, reliquis silentio præteritis; adeoque quod ad priora spectabat, ejus memoriam hæredesque redintegavit, ad ea omnia, quæ tunc reddi possent recipienda; & cuncta detrimenta non irrevocabilia revocavit. Verùm ea severitatis temperatio in Caraffenles, aciem securis convertit in Alexandrum Pallantem, Fisci Procuratorem, cui caput amputatum est eo nomine inter cætera, quòd Pontificem deceptisset, eosque miseros prægravasset in contendendis axis & causa referenda. Quod tamen invalidum sit ut reviviscant injustè plexi, validum est ad aliquid longè salubrius; videlicet, ne innumeri viventes injustè plectantur.

CAPUT XVI.

Conventus habitus in Fontebello: & susceptum ibi consilium de convocanda Gallicæ nationis Synodo, ubi Oecumenica non cogeretur. Studia Regis Hispaniarum ac Pontificis ad priorem obturbandam, eorumque effecta.

1. Tempus postulat, ut Historia nostra ex angusto Romæ pomerio egressa, ad amplissimum totius Christiani orbis theatrum revertatur, ubi & ardua negotia, & eventa memoranda per eos menses plurima contingere. Antequam perveniret in Galliarum Abbas Mannensis, qui 21. Augusti (a) discesserat Româ, habitus illic fuerat solemnissimus conventus, ad quem Consiliiarii, Magistratus & Equites S. Michaëlis acciti fuerant 20. Septembris coram Rege ac duabus Reginis in Fontebello. Actum ibi est de cunctis regni negotiis, de quibus optimam reddere rationem studuerunt Guislii, qui ea præcipue administrant. Nos verò ad illa, quæ ibi de Religione disputata ac statuta sunt narrationem coarctabimus.

(a) *Constat ex literis eo die ad Regem.*

(b) *De hoc conventu sermo est præter alios apud Spondanum, an. 1560. num. 23. & sequentibus, & eorum summa est apud Burghefos.*

2. Maris Præfectus Colinius duo postulata Regi porrexit, quibus erat titulus: *Nomine fidelium Christianorum, qui per varias regni partes diffundebantur.* Alterius erat summa: *Se fideles esse Regi subditos, nihil præterita conjuratione contaminatos, quam homines athei moliti fuerant; in reos nimis leniter animadversum. Ubi collatio pecuniæ, illorum causâ Rege imperata, haud satis foret, se majori oneri paratos esse.*

Per alterum exponebant, se fuisse institutos secundum veritatem & Dei Verbum, atque necesse habere, ut unâ coirent: sed quoniam ipsis non licebat id publicè peragere, fuisse conatos clam venire, adeoque plurimis calumniis esse obnoxios. Idcirco à Rege se petere, ut ipsis templum designaret, quò possent publicè congregari, de verbo *Histor. Concil. Trid. Pars II.*

Dei conciones habere, & sua sacramenta administrare. Id Rex si permitteret, posset ab eo destinari pro suo arbitratu censes, qui in ipsum vitam inquirerent. Adjecit Colinius, se duos codillos habere, quos ab iis Christi fidelibus obstringendos curaverat; sed præpostulantium numero fieri non potuisse; ut suum quisque nomen subscriberet. Proinde aut ab eorum nonnullis nomen subscriptum iri, aut omnes coram Rege conventuros, numero quinquaginta millia.

3. Contrà verò Cardinalis Lotharingus, ubi verba facere ipsi licuit, dixit: Sub ostentatione obsequii in postulantibus, involvi tacitam conditionem, quæ Rex aut ipsorum sectæ fieret assecla, aut eam certè comprobaret; quæ comprobatio continebatur in templi concessione, cui Rex assentiri non poterat absque perpetuo dedecore. Quod si postulatorum auctoribus aderant quinquaginta hominum millia ipsorum fidem sectantium, illis opponi posse à Rege vicies centena millia Fidem suam amplectantium. Deprehendi ex libellis, ab illis jugiter evulgatis, quodnam ipsis inesset studium religionis. Denique tamen temperato consilio sermonem clausit, seu quo tempore serviret, seu quo invidiæ se subtraheret: Si fortè illi simul conspirarent, & arma capefferent, armis pariter plecterentur: sed quoniam psalmodiâ dumtaxat utebantur, & supplicia ad eam usque diem haud fuerant satis, ut ab his cessarent; juberentur urbium Præfecti seditiosos reprimere; Episcopi verò & Curiones suas Dioceses ac Parochias adire, & duos intra menses corruptelas observarent, de iis postea Regem certiore facturi.

4. Lectis postulatis, primus sententiam dixerat, quippe è Consiliariis postremus, Joannes Monlucius, Episcopus Valentinus in Delfinatu, cujus dissertatio assertur à Suavi, quatenus Romanos Pontifices gravat: sed ne illi auctoritatem minuatur, id tacet in pagina quo sibi magis placebat in mente; nimirum, fuisse à Monlucio ministros Hugonottos antehabitos Præsulibus Catholicis cum probitate, tum doctrinâ. Refert tamen, illum diu cohortatum Reginas, ut mulieres vulgari Psalmodiâ assuescerent, carminibus profanis abjectis.

5. Quam in re advertendum est, inter hæreticorum artes ad corrumpendam hominum fidem, eam fuisse adhibitam, ut ipsæ etiam feminae constituerentur in sacris rebus arbitrae, utpote deceptu faciles ob inscientiam, pronæ ad alios deceptos putandos ob arrogantiam, ac prævalidæ ad seducendos etiam sapientes, prius in appetitu, dein in mente: ea propter navarunt ipsi operam, ut sacra Literæ materno idiomate legerentur, præsertim verò ut Davidis Psalmodi vulgariter à fœminis decantarentur. Etenim cum hi obscurissimæ sint interpretationis, uti & quicumque non mediocriter literatus experitur, & indicant vigiliæ Patrum doctissimorum in iis explicandis; mulieres, & eæ potissimum, quæ aliqua intelligentiâ asperse sunt, quæque aliquo mentis acumine non carent, aulæ præcis temporibus etiam in trutinam suspendere Homerum ac Virgilium, confidunt, posse à se planè comprehendere Psalmodios; in quibus versiculum aliquem noctæ, qui primo exteriori sono discors à profundis Fidei Catholicæ documentis videatur, ejus asseclas damnare tamquam illiteratos audent: cum inter mortales nemo proclivior sit ad novas doctrinas, quam qui ex affectu vanus est & intelligentiâ; nec ita hebes, ut quæ doctrinis veteribus objectantur, non intelligat, nec ita perspicax, ut eorum solutionem percipiat: quæ solutio semper magis in recessu latet, perinde atque difficilior est solvere, quam implicare, & sophismata disjicere, quam

extruere. Et planè favente femina, quæ fuit Margarita, soror Francisci Primi, & Navarra Regina, cœpit Calvinii audacia primos volatus explicare.

6. Hic porrò sexus, qui *apostatare facit sapientes*, (c) ut affirmant Divina oracula, & in Salomone compertum est, trahit homines eloquentiâ non rationis sed oblectationis, ad unitatem non carnis magis quam spiritus. Idcirco prudenter ab Ecclesia vetitum est converti sacras Litteras in idiomata iis lectoribus pervia, quibus illorum sententia impervia. Neque ad avertendas mulieres ab obscenitate carminum profanorum, opus est, ut eadem exponantur periculo impietatis, per vulgarem Davidicorum usum: quippe plurimæ aliæ sacræ cantilenæ non desunt; suppetuntque ad imperitorum pabulum opera innumera, pietatem promoventia, quibus quam amplè abundat Catholicorum Ecclesia, tam miserè caret quælibet hæreticorum secta, cum in chartis manere nequeat ea pietas, qua mentes carent.

(c) *Vid. Spondanum, an. 1534.*

7. Jam verò in reliquo cœtu, Guisii studiosissimi fuere Religionis & Ecclesiæ propugnatores. Postea dicit Cardinalis Lotharingus, parum opus esse quacumque Synodo, propterea quod Fidei dogmata sæpius jam sancita fuerant, & morum reparatio absque Synodo perfici poterat. Verum tamen communi sententia decretum est, ut generales Ordines convocarentur in diem decimam Decembris: & quod ad Concilium attinebat; quando Pontifex spem fecerat Oecumenici convocandi, solum ubi id non cogeretur, convenirent Antistites Galliarum 13. Januarii, & de propria nationis Synodo simul agerent.

8. Nondum pervenerant ad Hispaniæ Regem earum rerum nuntii, quæ in conventu Gallorum transactæ fuerant, cum, auditis iis, quæ ab Episcopo Lemovicensi, Gallico Oratore, proponebantur de objectis Tridentinæ stationi, ac de cogitatis super proprio nationis Concilio, statuit ad id in Galliam mittere Antonium Toletanum Legionensem. Militiæ S. Jacobi Priorem, ut vulgò dicitur. Illi injunxit, ut pro sua virili parte Franciscum Regem abduceret à propria nationis Synodo, ostendens, quantum periculi illa inferret tum Fidei Catholicæ, tum regiæ auctoritati. Ad id impellebatur Philippus non solum studio in sororis vitium, sed metu, ne aucta hoc pacto potentia seditionum in Gallia, malignos humores & ope & exemplo in Belgium transfunderet. Secundo loco Regi persuaderet, ut de Concilii Oecumenici domicilio rem ipse reponeret in Pontifice, ad quem ejus electio pertinebat. Etenim ubi uterque Rex & Cæsar cum Pontifice convenirent, jam palam fieret consensus generis Christiani; oppugnatores verò ob tantam auctoritatem aut tamquam affectæ ad eam pertraherentur, aut tamquam temerarii animum desponderent. Tertio loco: quoniam comperta erat violentia, quam in Franciscum Regem novatores intenterant, exponeret Orator; Quamquam cunctis innotesceret, Gallici Regis vires satis esse ad extorquendam sibi ab omnibus reverentiam, subditosque comprimendos; tamen à Rege Catholico per fraternum studium atque amorem, suarum ipsi virium societatem, suumque caput promptè ac quintocius offerri, ut ille iis uteretur ad firmandam regni sui quietem, suæque dominationis auctoritatem.

9. Pervenit Toletanus, comperitque novas sanctiones habitas à recenti conventu; & expositis Regi iis quæ in mandatis habebat, hoc retulit &

voce & scripto (d) responsum; Ac primò quidem amplissimè Rex commendavit affinis Regis pietatem in cura Religionis, cura non modò inter reliquas gratissima Deo, sed etiam apud homines gloriosissima: deingrates egit de oblata ope, eamque appellavit specimen perfectæ amicitiae, qui probandæ tamquam lydius lapis est necessitas. Parentis avique studia commemoravit in Religione retinenda: de Concilio & communem necessitatem & suum proprium votum ostendit. Hispaniarum Regem hortatus est, ut secum preces conjungeret ad illud à Pontifice obtinendum. De sede Tridentinæ enarratas jam difficultates repetiit, potissimum habitâ Protestantium ratione: Pontificem paratò animo in Vercellas; alios de Vescuntione ferre, alteram urbem abundantiorè Tridentinam alteram opportuniorem Germanis fore: sed eadem professus est, eum sibi locum probatum in ipse Rex ipse cum Cæsare comprobasset. Quod spectabat ad Synodum propriam nationis: non eam fuisse destinatum, nisi ubi non haberetur Oecumenica, adeoque facile futurum Pontifici eam impedire. Sed utcumque res accideret, in ea Synodo nihil de doctrina esse disputandum, sed solum audiendos eos, qui vociferabantur; dandamque operam, ut iidem ad frugem revocarentur. Lapidibus appositisque documentis Antistitem, qui convenissent: & ad summum eradendas quasdam in Ecclesia corruptelas, & per id auferenda hostibus arma, quibus veritatem oppugnabant. In hac sententiam convenisse cœtus judicia: gliscentes autem in dies tumultus, seditionesque hominum qui desciverant ab Ecclesia, pati amplius non posse remediū prolationem.

(d) *Hæc responsio est in lib. 9. Instructionum, in Archivio Vaticano.*

10. Huic responsioni, quam Philippus acceperat etiam ab Oratore Gallico, (e) apud se degente, is adjecit, se iteratis illicò petitionibus institisse apud Pontificem ad accelerandam Synodum Oecumenicam, quæ incommodum simul & necessitatem propriæ Gallorum Synodi tolleret; atque ad eam usque horam à Pontifice paratissimum ad id munus præ se ferri: super animadversâ Regi Galliarum aversione à Tridento, ejusdemque propositione in Vercellas, ac magis in Vescuntionem, Romam scripsisse, quo ad alterutram earum urbium Pontificem traheret, præcipue verò ad Vescuntionem; cum ipse nullum aliud emolumentum votis omnibus intenderet, nisi communem gratificationem atque utilitatem.

(e) *30. Octobris in scripturis apud Burghesios, & in Archivio Vaticano, in Instructionum libello.*

11. Neque Pius in harum rerum tractationibus desererat. In Galliam miserat Cardinalem Turnonium Collegii Principem, (f) & virum parè erga Religionem studio ac existimatione apud Aulam Gallici Regis, traditâ ipsi potestate, non tantum titulo Legati (Legati siquidem titulus in ea rerum conditione auctoritatem Gallici hominis innotuit.) Verum Turnonius audito per viam concilio jam suscepto cogendi Ordines generales mensis Decembris, & Episcopos Januarii, anceps animo fuit quid consultius foret, an inde abesse, ne dignitatem suam exponeret periculo aliquid indignum sibi spectandi; an illuc pergere, ut quantum posset id præpediret. Neque minus in eo pendente animi se ostendit Gualterius Viterbiensis Episcopus, qui missus iterum eò fuerat Nuntius post obitum Pauli. (g) Is enim in una eademque epistola ad Cardinalem scripta prius illum dehortatus est, ne accederet, dein, rem melius deliberata, ad accessum est cohortatus. Petiit idcirco Turnonius iter faci-

ciens ab Episcopo Firmano, qui, sicut indicavimus, extra ordinem Nuntius pergebat ad Concilii negotium promovendum, ut tabellarium mitteret ad Pontificem, quo ab eo certum mandatum acciperet. Interea verò lenitudine studiosa perrexit: atque in ipso itinere importunum quemdam motum sedavit, excitum Avenoniæ à Montisbruni dynasta, qui cum descivisset à Pontifice tamquam à Principe sacri Juris, ab eodem desciverat tamquam à domino profanæ ditionis.

(f) *Cuncta exstant in mandatis Episcopo Firmano traditis an. 1560. apud Burghesios, & in citato Archivio volumine.*

(g) *15. Septembris 1560. apud Burghesios, & in Archivio libro citato.*

12. Erat ille affinis Turnonio, qui in antehabenda armis concordia professus est, nihil se ab afinite fuisse commotum; sed cum cerneret varias conspirationes eodem tempore Lugduni & in aliis Galliarum regionibus, satius existimaverat, arma Regis haud inde distrahere, ubi magis necessaria erant. Quare optimo Montisbruni domino data est, seu ut abscederet à ditione Pontificia & Regia, seu ut ad fidem Catholicam rediret, veniamque impetraret. Censuit Pontifex opportunius, ut Aula regis Turnonius adesset, cum urgebat necessitas: consultius quippe videbatur, spem avertendi lethalem plagam operâ tanti viri emere, etiam periculo adventitii cujusdam ruboris, ex tristi pudore spectantem percussuro. Sed Rex perspecta Pontificis responsione, sibi ab Abbate Mannensi reddita, auditis que Toletanus proposuerat, rescripsit die 14. Octobris ad Antistitem Engolismensem, (h) Oratorem suum Romæ, se magnopere lætari tam parato Pontificis animo ad Concilium celebrandum. Quod spectabat ad locum, tametsi Pontifex sibi significaret, Regi Catholico probari Tridentum; tamen æqui bonique faceret, si, postâ ditionum subditorumque varietate, conditione ac naturâ, interdum haud commotum censeretur ab altero id quod alteri satisfacerebat: sed denique, ne ipse operi tam pio difficultatem objiceret, illi se urbi consensurum, cui Philippus Rex, & Cæsar consensissent. De Concilio nationis, eadem quæ Toletano respondit: potissimè verò: Absque dubio illud minimè coactum iri ad detrimentum, sed ad confirmationem Pontificiæ auctoritatis: hæc ille certo pollicebatur. Verum non semper emissum spiculum ad sagittarii votum collimat, & corpori viribus imbecillo vehemens quæque medicina, per quantamcumque artem attemperata, tamquam lethalis timenda.

(h) *Scriptum ab Oratore oblatum fuit Pontifici 5. Novembris, inter Commentarios Burghesiorum, & in memorato volumine Archivii Vaticani.*

CAPUT XVII.

Communis consensus de Tridentina statione. Jubilæum ac Diploma à Pontifice promulgatum ad reponendum Tridenti Concilium Paschate proximè futuro.

1. Significaverat interea Pontifex, (a) haud se repugnaturum Concilio seu Vercellis seu Casalii; quæ loca Regi Galliarum pergrata erant, quippe suæ ditioni satis commoda, sed non minus Germanis incommoda. Interim verò delatæ ad eum fuerant Cæsaris literæ, qui laudato generatim consilio convocandi Concilii, repetebat obstacula (b) domicilii Tridentini, sed rem tandem in Pontifice reponebat. Quare recitari jusserat Pius hasce literas in quodam Purpuratorum cœtu à Massarello *Histor. Concil. Trid. Pars II.*

Telesæ Episcopo, qui jam Concilio à secretis fuerat, & tunc cœtui morum emendationi destinato. Ibi censuerat Pontifex, etiam ex Cardinalium sententia, ubi Rex Galliarum, itidem ac Rex Hispaniarum, Cæsari acquiesceret, hujusmodi sibi pignus adesse communis erga Tridentum voluntatis, ut posset absque ullius Catholici Principis dissentia Concilium illic indicere, quod ad id usque temporis de quavis alia urbe non habebatur; supra quarum singulis proinde opus fuissent novæ tractationes: ac novæ moræ: idcirco statuit apud se, Concilii sedem, jam in præterita suspensione destinatam, haud mutare. Quod in primis conducebat celeritati, quæ magis in dies necessaria videbatur, positis continuis Religionis jacturis, quando per eos planè menses diem clauerat vidua Regina, Scotia moderatrix, Guisiorum soror; illud autem regnum, novis sectarum turbinibus agitatum, flante finitimæ Angliæ vento, administratumque à filia Maria, Galliarum Regina, quæ tandem mulier & absens erat, tam graves excitaverat procellas, ut per vim sibi extorserit conscientiam licentiam ad futurum usque Concilium. Præterea Tridentinæ urbis electio redundabat & in majorem auctoritatem Ecclesiæ, cum palam fieret, præstari quod statutum fuerat, & in majorem superiorum Decretorum confirmationem, à quibus certum erat Pontifici non discedere, ne Fidei Catholicæ lethale vulnus infligeret.

(a) *Literæ Lotharingi Cardinalis ad Ferrariæ Cardinalem, 31. Octob. 1560. apud Burghesios.*

(b) *Diarium Concilii 17. Oct. 1560. apud Burghesios.*

2. Eapropter, acceptâ, sicuti diximus, Galli responsione, quam scripto sibi Pontifex exhibendam ab Oratore curavit, delatoque ad se per literas consensu tum Lusitani Regis, tum Veneti Senatus, tum Catholicorum Helvetiorum, rem aggressus est, & ad Patres 15. Novemb. (c) retulit, concordare Principes in accipienda pro Synodi mansionem urbe Tridentina; & ea de causa universale Jubilæum denunciavit, per omnes Christianorum provincias promulgandum, deditque negotium Cardinalibus Saraceno ac Puteo diplomatis conficiendi. Jubilæi diploma 20. Novemb. signatum est, & Pontifex solemnī supplicatione nudis pedibus accessit à D. Petri Basilica ad templum S. Mariæ (d) super Minervam. Interfuit huic supplicationi Cosmus Florentiæ Dux, mediusque inter duos postremos Cardinales Diaconos perrexit.

(c) *Acta Senatus.*

(d) *Diarium Magistri ceremoniarum & Concilii, 24. Nov. 1560.*

3. Narrat Suavis nescio quid dissensionis tunc incidisse Cosmi causâ cum Principum Oratoribus; de quo ne vestigium quidem comperio in narratione, quâ minutula quæque profecuti sunt ceremoniarum Magistri: sed solum, ab ea supplicatione abfuisse Ducem Urbinatem, qui per eos dies Komam venerat, collocaturus in matrimonio filiam Virginiam Frederico Borromæo, Pontificis sororis filio, noluit litem ibi de loco agitare. Ceterum Oratores pro more umbellam digniores prius sustinere, alii alique subiinde. Quin reperio, (e) in solemnī Cosmi Ducis ingressu Romam, cum ad urbis portam à Sanctæ Floræ ac Ferrariæ Cardinalibus exceptus esset, deductusque inter ipsos medius ad Vaticanum, obviam illi processisse quotquot erant apud Pontificem Principum Oratores, eundemque, post exhibitam ab eo in Aula Regia obedientiam Pontifici, ab ipso unâ cum omnibus Cardinalibus convivio exceptum fuisse, dato illi penultimo subsellio. Hic autem ingressus, & comis

acceptio tanto nobilium concursu habita sunt, tanto pompæ splendore, tantâ honorificentia copiâ, ut nihil ferè regium deesset hospiti nisi nomen.

(e) *Diarium 5. Nov.*

4. Vigesimo nono Novembris editum est in Senatu (f) diploma, quo Synodus interdiceretur; ac die postero scriptæ sunt literæ Pontificiæ ad Antistites ac Præfules Gallia, quibus ea de readmonitione, adeoque oblique quidem, sed celeriter à consilio peculiaris Synodi amovebantur. Erat diplomatis sententia; Pontificem, statim ac denuntiatum fuerat, iustrasse animo Christianam Rempublicam, & horrore fuisse perfusum, cum eam cerneret aded foedatam ac dilaceratam ab hæresi, à schismate, à tot morum corruptelis; adeoque apud se statuisse, remedium Sedi Apostolicæ consuetum illi admovere, hoc est, Oecumenicum Concilium. Narrabat, illud à Paulo III. indictum jam fuisse Mantuæ, mox Vicentiæ, sed utraque vice suspensum: dein Tridenti statutum, atque ibi postmodum ob varia obstacula pariter suspensum. Postea denuò ab eodem Pontifice convocatum fuisse in urbem Tridentinam, & in eo ibi coacto celebratas quasdam Sessiones, & nonnulla Decreta sancita. Inde ipsam Synodum Bononiam se translulisse, Apostolicæ Sedis auctoritate: à Julio Pauli successore fuisse Tridentum revocatam; ubi aliis quibusdam Decretis confectis necesse fuerat eam rursus suspendere ac retardare ob tumultus in Germaniam ingruentes, commotaque arma in Italia & Gallia. Interim hæresim & schisma lamentabiles progressus habuisse; sed à Deo, qui numquam sic irascitur ut misericordiam obliviscatur, pacem demum concordiamque inter Christianos Principes fuisse concessam. Proinde voluisse Pontificem absque mora eodem uti præsidio ad evellendas hæreses, ad refarciendum schisma, ad emendandos mores, atque ad pacem conservandam. Quare ex communi Cardinalium sententia, & re prius communicata cum Cæsare, ceterisque Regibus ac Principibus Christianis, iisque compertis ad optulandum Concilio paratissimis, illud à se indici in eadem urbe Tridentina ad proximum Pascha, quâcumque suspensione sublata. Idcirco injungere se cunctis Episcopis, aliisque, locum in Concilio obtinentibus, ut illic præscripto die interessent; & à se Principes rogari, ut eo confluerent si non per se ipsos, certè per Oratores pietate ac sapientia ornatos, viasque præberent tutas & commodas conventuris.

(f) *Est in Bullario, & in Actis Concilii sub Pio IV.*

5. Hæc diplomatis sententia declinavit hinc vocabulum continuationis, quibusdam odiosum,

hinc verba apposuit æquè pollentia, dicens: Tridenti & prius ætate Pauli, ac dein in postrema Synodi redintegratione à Julio habita, fuisse stabilita complura Decreta, ac postea suspensionem subsecutam, quæ nunc tollebat; illud enim quod suspensum erat, sublata suspensione haud retrocedit, motumque à calce redorditur, sed illum prosequitur, & continuat ab eodem loco, ubi antea suspensum substitit. Dum igitur affirmabat Pontifex, Oecumenicam Synodum Tridenti bis fuisse coactam, ab eaque varia ibi decreta edita, ac postea fuisse suspensam, nunc verò suspensionem amoveri; apertè declarabat, memoratis Decretis eandem inesse vim, quam habent decreta Oecumenici Concilii adhuc durantis. Quamobrem hæc conspicor in hisce verbis illam affectatam ambiguitatem manifestam, quam Suavis deprehendit, nisi quod qui vitiosas habet pupillas, vel sub meridie caliginem experitur.

6. Et sanè Diplomatis illius sententia mirificè confirmavit Sedis Apostolicæ auctoritatem, eisque in agendo efficaciam, cui antea modò Cæsariani, modò Hispanienses adverbabantur. Etenim eadem operâ simul comprobavit translationem Tridento Bononiam, utpote ab ipso Concilio ex auctoritate Pontificis peractam; adeoque quidquid à Germanis Hispanisque objectum fuerat, improbavit, quod Paulus III. numquam est ausus; cum adversarii æmulationis ardore fervebant: simul pronuntiavit, Concilium Oecumenicum Tridenti reverà extitisse sedente Julio, multaque ibi Decreta confecisse; atque ita declaravit tamquam minime legitima, quæ à Gallis illi conventui opposita fuerant. Itaque & à Cæsare & à duobus Regibus Diplomate accepto, controversiæ utique cessere, & auctoritas Romanæ Sedis perstitit tunc æquæ ac semper victrix, Dei patrocinio fulta, ac tandem obsequenter excepta à Catholicorum Principum pietate.

7. Quin in festinata hujusce Diplomatis promulgatione apparet singularis alius Divinæ providentiæ favor, quo Ecclesiæ suæ per Concilium optulari voluerat. Etenim si res ad vicissimum diem protracta fuisset, nuntius de Gallia Regi obitu, mutatâque ibi rerum administratione supervenisset: ex quo fuisset orta necessitas negotii, & fortasse inextricabilis, ob conditionem Gallici moderatoris, ad hæresim propensi: contra verò, Diploma, quod defuncti Regis consensu confectum erat, eam potiore facultatem nactum est, quâ conservatio præ constructione ingentium operum fruitur.

(g) *Delatus est Romam nuntius 18. Dec. ut in Diario Magistri ceremoniarum.*

HISTORIÆ CONCILII TRIDENTINI LIBER DECIMUS QUINTUS.

ARGUMENTUM.

Obedientia Pontifici exhibita ab Antonio Borbonio & à Joanna Albretia ejus conjuge, tamquam à Rege ac Regina Navarra; quod Hispaniæ Regi invisum. Diploma indicti Concilii in Galliam per Nichetum Abbatem à Pontifice missum. Obitus illic Francisci II. & Caroli IX. successio, atque idcirco

administrationis mutatio. Antonii potentia: studia erga ipsum ab Hispanis adhibita. Variæ sibi que adversantes in Hispanis Gallisque difficultates de Diplomate. Commendonus in Germaniam Nuntius missus: quæ ab eo ac Delfino Nuntio agitata cum Cæsare. Eorum accessus, petente Cæsare, ad conventum Protestantium Naumburgi, & ejus eventa. Tractationes habitæ à Commendono cum Septemviro Brandeburgico, aliisque Principibus hæreticis & Catholicis in Inferiori Germania. Ejus missio ad Daniæ Regem, à quo postea exclusus. Missio Martinengi ad Angliæ Reginam, & Canobii ad Moscum; sed alteri negatum colloquium, alteri transitus. Res ab Episcopo Noviocomensi, Pontificio Nuntio, Helvetiis proposita, & ad eas responsa. Cardinales Mantuanus & Puteus Concilii Legati electi. Purpuratorum creatio à Pontifice habita, & in ea memorabile quiddam de Veneto Oratore Amulio. Tres ex cooptatis nuper Cardinalibus, hoc est, Seripandus, Osius, & Simonetta, Concilii Legatis adjecti. Novus Erfordia Protestantium conventus, eorumque molimina in Catholicos & Austriacos. Commendonus destinatus ad Sueciæ Regem, à quo tabulas securitatis accipit; sed ab ejus colloquio casu impeditus. Quales fuerint Daniæ ac Sueciæ Reges quos memoravimus. Proposita à Delfino Nuntio variis Protestantium civitatibus in Germania superiori, earumque responsa. Glâ agitata cum illo à Lanchio ac Sturmio. Deliberata, ac tandem decreta à Cæsare, Gallis, & Hispanis Diplomatis de celebrando Concilio acceptio. Profectio Tridentum administratorum, & Cardinalium Mantuani ac Seripandi. Adventus illuc complurium Antistitum Italicorum, atque exterorum. Nova Religionis discrimina in Gallia, & Ferraviensis Cardinalis illuc legatus. Adventus Tridentum Legati Osii, & postea Simonetta, & jussu Pontificis à Simonetta delata. Altempus Cardinalis eidem legationi designatus. Dissensiones exortæ, & compositæ, de habitu Episcoporum, & de superiori subsellio Primatum. Novæ in Gallia turbæ, Religionis causâ Colloquium Poissiacense inter Doctores Catholicos & hæreticos. Gesta à Legato. Criminationes in ipsum, ejusque purgatio. Exitus ibi novi conventus. Consilium aperiendi Concilii, & causa ejus retardandi usque ad 18. Januarii. Vehementia Hispanorum, ut illic declararetur, Concilium esse præcedentis Synodi continuationem, & quo pacto temperata. Ritus communes Congregationum, & Sessionum, & quibus Oratores excepti sunt. Decreta constituta in congressu pro prima Sessione. Objecta postea à quibusdam Hispanorum verbis illis primi Decreti, proponentibus Legatis. Acta in prima Sessione. Adventus Oratorum Ferdinandi tum ut Cæsaris tum ut Pannoniæ Regis, simulque Oratoris Lusitani. Controversiæ tum inter Oratores, tum inter ipsos Cardinales ac Patriarchas de Sede digniore, & quo pacto composita. Patrum consilia pro secunda Sessione, de conficiendo damnatorum librorum elencho; de interpellandis iis quorum id intererat; de invitandis per publicam securitatis fidem hæreticis. Ad hoc postremum injectæ difficultates ab Hispaniensibus ac Lusitanis. Postulata Cæsarianorum Oratorum, præsertim ad protrahendas dogmatum Fidei sanctiones. Variæ de hoc sententiæ, ac responsio ipsis reddita. Lis de Concilii inscriptione. Secunda Sessio, excitataque ibi turbatio, ac sedata, ob æmulationem Oratorum Lusitaniæ & Pannoniæ. Decreta constituta. Variæ Suavis errata, quæ narrantis, quæ ratiocinantis, sparsim variis in locis confutata, ac præcipuè de prohibitione librorum.

CAPUT I.

Obedientia Pontifici exhibita ab Antonio & à Joanna, Navarra Rege ac Regina, eaque Hispanis molesta. Nichetus Abbas in Galliam missus cum indictæ Synodi Diplomate. Mors Francisci Secundi Regis, & successio ejus fratris Caroli Noni pupilli. Borboniorum in rerum administratione potentia. Hispanorum studia ad Regem Navarra mitigandum. Gallorum de Diplomate sensus.

1. Post secundam à promulgato Diplomate hebdomadam, obedientiam (a) Pontifici exhibuit Orator Antonii Navarra Regis. Id spem auxit expeditionis Concilii ex parte Gallorum: sed simul aliquid nubium obduxit erga Pontificem animis Hispanorum, qui ut Antonio illius regni possessionem adimebant, ita ejusdem titulum pernegabant. Ad id, narrationesque subsequentes intelligendas, operæ pretium est, ea de re aliquid distinctius hic exponere. (b) Inter Principes è regia Gallorum stirpe hic primus erat, sicuti diximus, & ad id tempus hæreticæ factionis studiosus; ad quam rapiebatur violentiâ & utilitate duorum capitum sibi maximè conjunctorum, fratris Condæi, de quo quantum satis est in hoc genere narravimus, & uxoris Joannæ Albretiæ, femina plusquam virilis, & aptioris leviri ferociæ, quam conjugis mansuetudini.

(a) 14. Decembr. ex Diario Magistri ceremoniarum.

(b) Literis Regis, 30. Jan. 1561. ut in ep. Amulii ad Senatam, 22. Febr.

2. Orta hæc fuerat ex Margarita Valefia, sorore Francisci Primi Gallorum Regis, & Calvinii

patrona, de qua scriptum alibi, & ex Henrico Albretto, Rege Navarra, sed Rege potius nomine, quam dominatu. Etenim cum Julius II. Pontifex anathema solemniter evibrasset in Joannem Henrici parentem, concessâ quibuslibet facultate illius ditionis sibi acquirendæ, Ferdinandus Hispaniæ Rex, cognomento Catholicus arreptâ opportunitate, majorem potioremque Navarra partem, quæ trans Pyrenæos est, adeoque citra Iberiæ fines, occupavit. Hinc & Margaritæ propter viri jura, & Joannæ propter sua, insedit animo lethale odium in Pontificem & Hispanum, cum & sacris unius, & profanis alterius armis ereptam sibi coronam perdolerent. Idcirco feroci animo sese adnectebant iis seditionibus, quibus auctoritas alterius, alteriusque potentia oppugnabantur. Itaque postrema conjunctio affinitatis inter Gallum Hispanumque Regem contracta, (a) atque auxilia confestim post parentis obitum adversus turbatores ab Hispano oblata, & à Regina ad eos deterrendos promulgata, eò magis Joannam extimularunt ad virum inflammandum in regimen præfens, quippe in foederatum cum adversario. Sed Antonius tanto incendio par fomes non erat. Is ingenio mitis, ac postremò deterritus captivitate fratris Condæi, quæ ex criminatione proditionis paulò antè contigerat, à præcipiti se consilio cohibebat, malebatque reconciliatâ sibi benevolentia Pontificis, ac Regis Gallia, per obedientiam alteri in rebus sacris, alteri in profanis debitam, per civiles industrias sibi conquirere illis faventibus aut recuperationem aut compensationem regni deperditi: adeo ut uxorem impulerit, ut secum scriberet ad Pontificem, eique solemnem obedientiam redderet tanquam Catholica, ejusque

obsequens filia. Missusque ad id præstandum fuit Orator utriusque Petrus Albretius, eorum consanguineus; sed consuetam orationem habuit (d) Marcus Antonius Muretus, natalibus Gallus, & jam annos plurimos in Romana Academia lector, qui piâ uberique eloquentiâ dixit, Antonium & Joannam, duobus quasi rivis, ab eodem capite manantibus, originem ducere à Ludovico Nono Gallorum Rege, ob eximiam sanctitatem in altari- bus ab Ecclesia invocato: præter alia egregia faci- nora ab aliis eorum majoribus edita, à sancto Na- varrorum Rege, Castellæ regnum, jam à triginta barbarorum Regibus occupatum, fuisse libertati restitutum, devictis fortè magis quàm numerofo exercitu ingentibus barbarorum copiis, eorumque ductore Smaragdo suâ manu obtruncato, nullâ postea aliâ prædâ sibi acceptâ inter immensas opes gemmasque, à victis hostibus reportatas, præter, sicut ipse per generosam facetiam dixit, illam gem- mam, jacentem videlicet Smaragdum; reliquis ve- rò spoliis vel in templorum ornatum, vel in præ- mia militum distributis: atque ad rei memoriam, gemmam Smaragdum, cognominem interfecto Du- ci, Regiis suis insigniis inseruit. Eorum nomine Pontificem, tanquam Dei Vicarium, & Ecclesiæ Præsidentem, veneratus est: eundem commendavit, ob susceptum consilium novas hæreses extirpandi, restituendique disciplinam Concilii operâ: ipsum ad id profequendum hortatus est, pollicitus quid- quid auxilii à Rege ac Regina præstari posset.

(c) Vide inter alios Stradam in l. 3. Decad. 1.

(d) Inter Orationes Mureti, sexta.

3. Dum hæc Romæ gerebantur, inopinatò ac- cidit obitus adolescentis Regis Galliæ die quintâ Dec. (e) qui obitus magnam regimini catastrophem attulit, nec minorem Religioni minabatur. Cum enim Sceptro succederet ejus frater Carolus IX. tunc decennis, præfuit rerum administrationi se- cundum regni leges, tanquam supremum Regis lo- cum tenens, Navarræ Rex, ob regii sanguinis propinquitatem; cum eo conjuncta parens Regina, filii tutelam gerens, mulier quàm capax tam tenax potentia, statim effecere, ut Parisiensis Consilii decreto solveretur Condæus, qui vivente Franci- sco Rege in dies securi destinabatur: & quantum auctoritatis tum ipsi tum Castilionensibus eorum fœderatis communicatum est, tantum Guisii sub- tractum.

(e) Vide Spontanum an. 1560. nu. 20. & 21.

4. Altera timebatur catastrophe, Hugonottis propitia. Quare ea de re sollicitus, & studio Re- ligionis & politiæ causâ, Episcopus Atrebatensis, qui in administrando proximo ac turbulento Bel- gio primas exercebat partes jussu Philippi Regis, sub Gubernatrice Margarita Parmensi, ituduit no- vum Galliæ locum tenentem, ut vocant, fumoso spei lacte consopire, & per Cantonettum, qui A- trebatensis frater erat, & Orator Philippi Parisiis, negotium obeundum curavit de concedenda An- tonio, loco juris in Navarram, ad ejus uxoris spe- ctantis, insula Sardinia, quæ regnum amplius ac feracius erat, sed non æquè necessarium Philippo ac Navarra, quâ tanquam conjuncto sibi membro non poterat sine vulnere Hispania mutilari. Dein verò ad hoc negotium continuandum usus est A- trebatensis operâ Sanctacrucii, qui per ea tempo- ra, uti dictum est, ex Hispania transit in Galliam, adeoque potuit hic referre mentem Philippi Regis, illic sibi coram ab eo patefactam. Is (f) cum fal- sas comperisset suspiciones, conceptas scriptasque ab aliquo alio quopiam ministro, adversus sine- ram Regiæ Religionem, certò deprehendit, Ca- tharinæ brachium esse imbecillum, perinde atque

animum pavidum, ubi Antonius ipsi repugnaret. Quamobrem omnem lapidem movit, ut persuade- ret Antonio, armorum usum Hugonottorumque amicitiam non idonea, quin noxia ipsi futura ad Navarram recuperandam à Philippo, Rege præpo- tenti ac religiosissimo, & cui tum subditi, tum illi Catholici Religionis studio ingentes opes suppeditassent. Unicam patere viam, si nimirum ipse ve- teri Religioni adhereret, ac Regis animum pacis amantem sibi per negotium conciliaret. Quam in re Nuntius suam operam admovit Bernardo Fresin- dæ Franciscano, qui Philippo Regi à confessioni- bus erat, intimusque familiaris, à quo responsum spem bonam promittens accepit. Addit aliqui scriptor, in Romanam Religionem ejusque Cap- male affectus, adeoque in eo probatus Suavi, se quoque propositum Antonio, ut divortium ce- ceret ab hæretica conjuge, duceretque uxorem relictam Francisci Secundi viduam, Scotiæ Regi- nam, quæ sibi quoque tribuebat memoratum jam Anglici diadematis jus; & opitulantis Galliæ, Hispaniæ, & Pontifice, magnæ se Britannia Regem constitueret: adeoque hac sibi honorificâ larvâ destinatâ, incepisse alienum à vera uxore animum præ se ferre. Verùm hæc mera commenta. Et enim Famianus Strada, (g) qui testatur, perle- ctas à se fuisse literas omnes vicissim redditas ab Episcopo Atrebatensi, ejusque fratre Cantonetto super eo negotio, pro certo affirmat, ne vestigium quidem à se deprehensum de hoc proposito divor- tio: quod in comperto erat (quantum spectat ad vinculum) secundum Ecclesiæ dogmata fieri non posse per quantamcunque auctoritatem, post ha- bitam matrimonii copulam, tametsi uxor hæreti- ca sit.

(f) Vita sæpè citata Sanctacrucii Cardinalis.

(g) Lib. 3. Decadis prima.

5. Planè cum Gallia cœpit administrari hac Antonii præfecturâ, eò pervenit 17. Decembris Nichettus S. Gildasii Abbas, qui Ferrariensi Car- dinali à secretis erat, (h) missus celeriter cum in- dicti Concilii Diplomate à Pontifice, de Francisci Regis morte nondum confcio. Ac primò quidem indictæ Synodi nuntium universè ingens excipit lætitia, par nimirum (i) diuturno desiderio, quo eam expetierant medicinam suis domesticis mor- bis. Dein observatis in Diplomate verbis illis, suspensione sublatâ; quæ verba, Synodum præteri- tam implicitè comprobantia, spem adimebant no- vatores futuram comprobatos, adeoque Germa- nos Catholicos eam accepturos, uti quorum præ- cipuum consilium erat, discordantes nationes ad concordiam revocare, difficultas super his à regis ministris excitata est. Eâ re à Guaitero Nuntio ægri animi sensu compertâ (nondum enim Sancta- crucius advenerat) ejus quoque auctores idem detexit; inter quos nonnulli erant ex eo Ecclesi- astico ordine, (k) qui ut cum Pontifice maximè conjunctus esse deberet voluntate; tametsi inter eos Turnonius Cardinalis dignum Principem illius Col- legii se gessisset. Aulæ ministris respondit gene- ratim Nuntius pro acceptis Romæ documentis; Ea verba disertè necessaria fuisse. Si venirent Pro- testantes, illos auditum eisque satisfactum iri quo- ad fieri posset ac deceret.

(h) Apparet ex multis literis Ferrariensis Cardinalis, citandis.

(i) Literæ Gualterii Nuntii ad Nuntios Germania, 24. Decembr. 1560. apud Burghefos.

(k) Constat ex dicta epistola, & ex altera, qua respon- detur epist. Osii Nuntii, 18. Martii 1561.

6. Gal-

6. Gallici ministri, quos diximus, quamquam fuissent extrinsecus interpretati eam responsum in rem suam, ultra quàm illius significatio patie- batur; tamen cum intrinsecus speciosa sonantem, nihilque certi continentem eam agnoscerent, illi minimè acquieverunt, sed à pupillo Rege ad Ora- torem suum Romam scribendum curarunt die po- stremo Decembris in hanc sententiam: (l) Suos Consiliarios; verbis Diplomatis expensis, in diffi- cultatem offendisse; non quidem quòd spectabat ad Regem, sed quòd ad Cæsarem Ordinesque Cat- tholicos Germaniæ, quibuscum concorditer se ge- nere Rex cupiebat, quandoquidem absque illorum consensu Synodus non efficax & solida, sed ener- vis & ad speciem evasura erat. Difficultatem in eo sitam esse, quòd quamvis inscriptio esset, De indi- cenda Synodo; tamen in Diplomatis sententiam ea particula irreperat, sublatâ suspensione; quæ parti- cula insinuabat, esse pro certis ponenda, quæ jam Tridenti peracta fuerant, & super iis Protestantes iterum nequaquam audiendos, adeoque habendum esse Concilium exoptatæ concordia instructuofum, tametsi postea Nuntius Regi aliter coram signifi- casset. Imponebat igitur Oratori, ut observaret quid agerent ministri Cæsaris, eorumque consilium exploraret, antequam de re verba faceret cum Pontifice; quemadmodum interim Rex Episcopo Rhodonensi, Oratori suo apud Cæsarem, scribe- bat, ut Cæsarem certiore redderet de sua cum ipso conjuncta voluntate super ea re. Quare si Diploma pro eo ac tunc sonabat Cæsariani acceper- ent: ipse pariter plenè acceptaret; sin minus, & iidem memoratæ particula mutationem deposce- rent, suas etiam cum illis postulationes ardentè consociaret, quòd id à Pontifice consequeretur: ipsi verò poneret ob oculos, si Diploma in ea quâ con- structum erat forma relinqueretur, eventurum fuisse, ut Protestantes aut ipsum reformari, aut denuò formari postulerent; unde trix ac moræ injicerentur: ampliùs autem cunctandum non esse, ob imminetia pericula, majora etiam quàm ab ipso Oratore concipi possent. Quapropter nisi Pontifex per Oecumenicam Synodum operi ma- num admoveret, Regem coactum iri ad rebus con- sulendum per Synodum propriam nationis, adeò ipsi Pontifici odiosam. Regem interea, quò suum animum promptum Pontifici palàm faceret, & cun- cta parata suppeterent, demandasse per suas lite- ras Episcopis Galliæ, ut præsto essent ad Concilium adeundum. Postremò querebatur: Cum Rex de- mortuus, ejus frater, tantum studii hujusmodi operi contulisset, tamen in diplomate solius Cæ- saris disertè mentionem fieri, illum verò sub com- muni vocabulo Regum Christianorum obvolvi. Id non ex incuria, sed de industria contigisse, ne is primo post Cæsarem loco nominaretur; quòd Re- gi nimis molestum acciderat: ac proinde Orator ea de re conquereretur acriter, ne imposterum similis præmissio fieret, neque Rex Galliæ eâ prærogativâ, sibi Dei munere concessâ, spolia- retur.

(l) In quadam epistola, in libro Hallico, aliàs citato, cui titulus est Literæ missæ à Christianissimis ad ipso- rum Oratores, de Concilio Tridentino.

7. Hæc objecta sunt diplomati à Gallis: in quo illud certè emolumenti fuit, quòd cum ii priùs consensum Principum Protestantium exquisissent, nunc iisdem Cæsaris & reliquorum Catholicorum Germaniæ consensus satis erat; nec Protestantium consensus postulabatur, nisi ubi Catholicorum con- sensu obtinendæ necessarius foret. Plurimum autem momenti ad id habuerat ratio quædam ab Osio Nuntio allata (m) Oratori Gallico in Ger-

mania: Par. esse, ut Regi sufficeret Catholicorum Principum consensus, non modò quoniam eorum vires conjunctæ abundè erant ad hæresicos compe- scendos; sed quoniam Galliæ Hugonottis nihil prodesset, in Synodum concurrere Protestantes; quippe qui Confessionem Augustanam sectaban- tur; Hugonotti verò Tiguriæ & Genevensi ad- adhærebant, unde illorum exemplum his nullius fuisset auctoritatis. Orator Gallicus Romæ his acceptis mandatis, gnarus, ab administris Cæsa- reis in ipso Cæsare deliberationem reponi, ad quem propterea peculiarem Nuntium miserat Pontifex, quemadmodum dicitur, inde pariter ipse normam est præstolatus, atque interim de prætermissa sui Regis mentione conquestus. Sed facile fuit blandis verbis querimoniam satisfacere, utpote id quòd factum erat expositulanti, sed ejusdem facti corre- ctionem in præsentia haud flagitanti; quæ corre- ctio in iis rerum conditionibus nimis obnoxia fuis- set periculo rei perturbandæ: quare ut alioqui non necessaria, ita idcirco nec opportuna ipsis Gallis erat. Etenim tametsi Principes, quò sibi servent opinionem potentia (quâ opinione re ipsa poten- tes redduntur) semper se ad concertandam para- tos præ se ferunt; interdum tamen nec prodest ipsis, nec placet etiam victoria.

(m) Est in citata epistola, 18. Martii Osii ad Gual- terum.

CAPUT II.

Commendatus in Germaniam Nuntius. Mandata ipsi ac Delfino imposta. Agitata ab utroque cum Cæsare. Sensu Hispanorum ab ipsis detecta. Ipsorum professio petente Cæsare ad conventum Na- umburgensem in Saxonia.

1. Itaque rei summa in eo sita erat, ut Cæsari si- ret satis, cui Galli mentem suam significarant, agentes interim Nuntio, Sperare se (quam- quam Oratori, qui Romæ erat, scriberetur de eo, tamquam de re quam idem Nuntius pro certa po- nebat) Pontificem, ubi ipsorum ac Cæsarianorum preces in id conspirarent, consensurum novo præ- teritarum sanctionem examini. De his omnibus Nuntius in Gallia degens certiores fecit Nuntios in Germania commorantes. Hi erant non solum Osius ac Delfinus, (a) sed Joannes Franciscus Com- mendonus, à nobis supra laudatus, Episcopus tunc Zacynthinus; cum vellet Pontifex, ut Osius apud Ferdinandum consisteret, ut Commendonus ipsi diploma deferret, & literas Pontificis manu exaratas, quibus ardentè Ferdinandum urgebat ad fa- vendum Ecclesiæ, in eo quòd maximè tunc opus erat: atque ut idem Commendonus unâ cum Del- fino à Cæsare consilium ac monita exquireret, ac postea ipsorum alter ad Superiores, alter ad infe- riores Germaniæ Principes diploma deferret.

(a) In dicta jam ep. Nuntii in Gallia ad Nuntios Ger- mania.

2. Verùm memorata particula quantum diffi- cultatis repererat in Gallia ac Germania, tantum- dem facilitatis attulerat in Hispania ad amplexan- dum diploma. (b) Etenim illie ubi opus non erat id quòd fieri non poterat: nimirum, ut præcave- retur non ut curaretur insanabilis morbus, mode- ratius se habebant vota, adeoque res æquioribus oculis spectabantur. Quocirca potius ex adverso, cum in Diplomatis titulo non continuari, sed indici Concilium diceretur, suspicati sunt Hispani, morem per ea geri hæreticorum, seu verius quorundam Principum Catholicorum importunitati, nimis cu- pientium ut hæreticis non indebita modò, sed per- niciosa indulgerentur. Porro expendebant Hispani, hanc

hanc & quamcumque aliam Synodum contemptui futuram, si Decreta ibi constituta ex auctoritate Pontificia, liceret postea novo Pontifici in dubitationem revocare. Proinde à Synodo, per eam formam indicata, minimè extituram rerum incertarum firmitatem, sed potius jam confirmatarum titubationem; & per hujusmodi exemplum, earum etiam quæ impofterum confirmarentur: atque huic Hispanorum objecto aliud responsum non est, nisi ut animadverterent, esse in diplomatis sinu, quod ipsi postulabant in fronte. Romæ, ubi hæc difficultates Hispanorum auditæ sunt, quidam ex publicis ministris (c) induxit animum, eas ab offensione recenti fuisse profectas, ob acceptam Romæ ab Antonio, tamquam Rege Navarræ, præstitam obedientiam: quod quidem tunc in suspicionem incidere non temerè poterat; sed pro vero confidenter à Suavi affirmandum non erat, quandoquidem postea compertum est, Hispanos, eâ etiam offensione delatâ, numquam desistisse etiam in Concilio à declaratione hujus futuræ continuationis imprimis postulanda.

(b) Apparet ex dicta epistola Osi ad Gualterum: & ex epistola Amulii 22. Febr. 1561. jam citata.

(c) Venetus Orator, ut constat ex epist. dicta 22. Febr.

3. Quamquam Germaniæ Nuntii à Pontifice Jussi essent voce solum legationem exercere, neque quidquam præter (d) diploma literasque Pontificis scripto tradere, ne materiam suppeditarent responsis ultò citroque iterandis, quæ scripto reddita, sæpe sunt aut erroris aus offensionis semina; tamen Ferdinandus, ubi res à Nuntiis propositas humaniter audiit, eas scripto exaratas constantissimè petiit: nec satis fuit adducta excusatio, quod ipsis non liceret quidquam aliud præter diploma & literas scripto exhibere. Qua propter re inter se deliberatâ, interpretati sunt, mentem non esse Pontificis, eos in re levi tam arcto obstringi interdicto, etiam si eo servato ea rerum tractatio præcedenda, & Cæsar abalienandus prævideretur. Idcirco per breve scriptum protulere, quò unice studium Pontificis ostendebatur in cunctis paternè invitandis, etiam longinquis ac sejunctis ab Ecclesia, idque per multiplicatos Nuntios, quò promptius fieret reliqua verò satis haberi in diplomate, in literis Pontificiis ad Cæsarem, & in aliis literis eidem communicatis, quæ fidem ipsis Nuntis conciliabant apud Principes, seu Catholicos seu Protestantas.

(d) Cuncta extant in literis trium Nuntiorum ad Borromæum Cardinal. 9. Jan. 1561.

4. Scripto pariter Cæsar respondit: Summopere commendari à se Pontificis consilium de duobus Nuntiis missis: quod spectabat ad Catholicos Principes, arbitrari se, novis cohortationibus opus non esse, quibus ad Concilium allicerentur: Protestantas in præteritis Comitibus profectos fuisse, nolle se Concilio assentiri absque gravissimis quibusdam conditionibus, quas ibi appositas tradebat Nuntiis, ut si denuò ab hæreticis proponerentur, paratam Nuntii responsonem haberent: eosque hortabatur ad omnem cum illis comitatem adhibendam, & quodvis ægri sensus periculum declinandum. Auctor etiam erat, ut Nuntii ad conventum pergerent, à Protestantibus mox Naumburgi in Saxonia habendum; ubi celeris ac certa responsonem reddi potuisset ab illis omnibus, atque etiam à Rege Daniæ, quem pro acceptis mandatis erant allocuturi, quique conventui interveniturus credebatur; quod tamen non evenit: atqui ubi separati eos convenirent, plurimum temporis infumeretur, neque quisquam certum esset responsum daturus, nisi prius foederatorum sensa per-

novisset. Decrevisse Cæsarem, solennes etiam Oratores ad conventum legare eâ solum gratiâ, eorum Principum accessum ad Concilium postceret, se quoque præstò esse ad omnem aliam, quod in se esset, opem ferendam. Velle præterea se Nuntiis comites dare viros idoneos, rerumque experientes, eosque Nuntios amicis Principibus summopere commendare. Petebat à Nuntiis, ut quæcumque illis redderentur responsa, exemplis ea sibi significarent, quò licet ipsi opportunius cogitare quidquid prospero successui conferre possent.

5. Hoc scripto, ac postulationibus Cæsaris, Regisque Bohemiæ commoti Nuntii, animum inducere, (e) ut se ad conventum illum conferrent etenim ex una parte, cum is indictus fuisset primo Januarii, facultas ipsis non erat voluntatem Pontificis prius explorandi; ex altera verò innovaverat, unum ex præcipuis capitibus, quæ in Comitibus in Comitiis perpendenda proposuerant, esse eundem ipsis esset ad Consilium, & quibus conditionibus: unde mandata Pontificis ut illi invitarentur, non poterant alibi cum aliqua eventus spe in opus deduci.

(e) Literæ Commendoni Cardin. ad Moronum, 8. Januarii 1561. & Commentarii Commendoni, qui afferunt usque ad finem Operis, habentur in libris, servatis in Bibliotheca Barberinorum.

6. Præter ea quæ narrato scripto continebantur, quatuor in privatis colloquiis fuerunt à Cæsare ipsis significata: (f) Primum, à Protestantibus non modicam suspicionem fuisse conceptam ob sæpius memoratam particulam; seque ab illis communitum, ut eam expenderet: quare opus esse, omnem suspicionis umbram in ipsis disjici, quòd mirum Pontifici esset in animo præteritam Synodum continuare.

Alterum erat, Tempus ad conveniendum, angustum videri, & à Pontifice in Gallorum gratiam accelerandum.

Tertium, Amplissimæ securitatis tabulas esse Protestantibus offerendas.

Postremum, consuetudinem in iis regionibus esse agendi negotia per libellos; proinde oportere in Comitibus hujusmodi morem servari.

(f) Constant ex dicta Commendoni epistola 19. alii ad Borromæum Cardinal. 10. & 13.

7. Ad hæc Commendonus: De præcedente Synodo continuanda, compertum esse Cæsari, quàm paternè Diplomata esset formatum; se in Germaniam venisse non ad disceptandum cum Protestantibus, sed ad ipsos invitandos, cohortandosque; si Concilium adiissent; eas & loquendi libertatem habituros, & libenter auditum iri.

Quod attinebat ad tempus; studere Pontificem festinationi, quòd ubique morbum & necessitatem conspiceretur; ubi verò Principes unanimiter Concilii prorogationem ab ipso petissent, tum se illorum sententiæ illam minimè negaturum: tabulas securitatis exhibitum iri firmissimas & amplissimas.

Si ne per interpositos libellos agerent, veritos esse à Pontifice, quòd illud ipsum, quod Cæsar tantopere commendarat, observaretur, hoc est ab omni offensione abstinere, quæ responsonum ultro citroque redditarum processu difficulter declinaretur, cum contingat perinde corporibus, ac animis malè affectis, ut ad omnem quantumvis levem contactum, quasi ad inflictam plagam indolecant: negotium quod à Nuntiis proponebatur, esse admodum simplex, satisque explicatum diplomate; nec se habere in mandatis, ut de conditionibus agerent,

rent, aut per disputationes litigarent, sed solum ut proponerent, invitarent, & cohortarentur.

8. De morum etiam legibus sermo est habitus; de quibus dixit Commendonus, Eas summopere Pontifici cordi esse, eundemque libenter earum causâ multos Antistites Romam advocaturum fuisse, nisi ea ratio ipsum cohibuisset, ne scilicet suspicio excitaretur, velle ipsum à denunciata Synodo illos distrahare; nihilominus ad id agendum paratum esse, ubi Cæsar opportunum arbitraretur. Ad quod Ferdinandus respondit, Allatam à Pontifice causam rationi consentaneam esse; illud verò consilium tunc suspici posse, cum Synodus in aliquod ineluctabile obstaculum impigisset.

9. Viennâ ambo Nuntii sunt profecti 14. Januarii; & cum Pragâ transirent, excepti per summam comitatem à Ferdinando Archiduce, secundo Cæsaris filium. Naumburgum pervenere die vigesimo octavo mensis ejusdem, naçi multos Principes ibi coactos; sed inde abierat Joannes Fredericus Saxo, Dux Wimarientis, ad quem idcirco scripsit Commendonus literas separatim, obtulitque suum ad ipsum accessum. Privatum colloquium petiere Nuntii à Septemviris Palatino (g) ac Saxone, sed hic respondit: Cum ipse Comitibus interesset quibus præerat alter, utpote dignior Septemvir, opus esse, ut primo loco cum illo ageretur: & ex altera parte semper se Palatinus humaniter excusavit, distulitque colloquium, à Nuntiis assidue postulatum. Postremò pridie Nonas Februarias significandum ipsis curavit, postridiè manè eos auditum iri ab universo conventu. Nec satis fuit, quòd sequefter, per quem colloquium petebatur, causaretur, à Pontifice, futuri conventus haud conscio, fuisse missos Nuntios cum peculiaribus mandatis ad singulos Principes: responsum enim est; Hujusmodi consuetudinem ibi esse: cæterum sequefter ille urbanè habitus est. Quare Nuntii eundem sibi censuere, cum Oratores Cæsarei affirmassent, nisi tunc audirentur, numquam ipsos congressum obtenturos, nec aliâ formâ, nec alibi: quin ob nimiam cunctationem dubitatio erat orta, quòd Principes, qui convenerant, nollent ullo modo Nuntios audire.

(g) Cuncta extant in epist. Nuntiorum ad Borromæum Cardinalem, Naumburgo 8. Februar. 1561.

10. Hujusce colloquii perbreve descriptionem habet Suavis, eâ solum expositâ ejus parte, quæ magis in Sedis Apostolicæ contemptum cadat, & obducto velo alteri parti, ex qua videre licet opus, si minus prosperè cessit, graviter certè ac decore processisse. Nos quoniam res gesta ad honestam curiositatem allicit, quippe minimè commune ex usu, & fœta ingentibus eventis, haud molestum fore putamus, si conditiones singulares exponemus, quæ in quibusdam factis non modò nos delectant magis, sed magis etiam erudiunt quàm universales, quippe satis notæ communesque universo generi hujusmodi operum, adeoque vix memorabiles: eo planè modo, quo in depictis hominum imaginibus multo plurius æstimantur propria cuspis lineamenta, quàm præcipua & communia seu cunctis seu plurimis. Manè Nonis Februarii à Palatino & Saxone quatuor viri primarii, ex iis qui ipsis à consiliis & secretis erant, ad deducendos Nuntios missi sunt cum armatorum custodum cohorte; atque hi quidem noluerunt cum ipsis Nuntios rhedam conscendere, sed eos pedestri comitatu profecti. Ubi ad conventum ædes Nuntii pervenere, in hypocaustum non amplum, pro regionis ac temporis more, adducti sunt, ubi solum aderant Principes, eorumque filii, & qui à secretis erant, & Cancellarii. Ingressi Nuntii ipsos Principes, aut per disputationes litigarent, sed solum ut proponerent, invitarent, & cohortarentur.

cipes adstantes, & aperto capite naçi sunt. Hic ab illis ordo servabatur: Manebant in parvo subsellio duo Septemviri; post eos aliquanto remotior Orator Septemviri Brandenburgici, qui pro Germaniæ consuetudine cunctos reliquos antecelabat, minores suo Principe, cujus personam gerebat: tum ceteri subinde pro suo gradu. Dextera Nuntiis porrecta non est, pro regionis illius more; propterea quòd amicitia argumentum id fuisset, quam Protestantes nolebant cum ministris Romani Pontificis profiteri. Nuntii singulis Principibus Diploma Concilii, singulasque Pontificias literas ad singulos nominatim scriptas exhibuere. Tunc voce concordii Nuntiis dictum est à Principibus: *Sedeant Dominationes vestrae*; indicatumque subsellium serico villosio instructum, atque ad id paratum: Respondere Nuntii: *Sedeant celsitudines vestrae*. Et exemplò utriusque consedere; altumque silentium secutum, quòd solet esse præludium vel maximè sublimium colloquiorum.

CAPUT III.

Concio utriusque Nuntii in Naumburgensi conventu. Responsum tunc & postea ipsis reddita. Quæ ab iisdem adjecta fuerint. Varii eventus ac dissensiones inter congregatos.

Prior verba fecit Delfinus Nuntius, & breviter recensuit quæ continebantur in Diplomate, de causis Pontificem impellentibus ad Synodum congregandam. Adjecit, à Pontifice, intra charitatis suæ viscera inclitam nationem Germanicam complectente, vehementique desiderio illius concordia ac tranquillitatis flagrante, missos esse duos Nuntios, qui cohortarentur, poscerent, rogarent eos ipsos Principes, ut rem suspicerent, cum certum esset, cuncta in Synodo per summam pacem, mansuetudinem, & charitatem peractum iri, eosque ibi non modò quacumque in re audiendos esse, sed in omnibus æquitati consentaneis exaudiendos. Nihil aliud in Synodo curandum, nisi ut iis comprobatis quæ comprobari fas esset, damnatisque quæ damnari oporteret, tolleretur nimis diuturnum schisma, & unitas Ecclesiæ redderetur. Studerent proinde sacri Imperii Principes optimum illud opus promovere, suis Procuratoribus eò missis, cum paratus esset Pontifex publicam illis fidem securitatis impertiri, quàm maximè unquam fuisset data, aut legitime dari posset, amplissimam, quòd tantorum etiam Principum operâ dissidia pacarentur, una persisteret Fides, ac suus Ecclesiæ splendor redderetur; quandoquidem eò jam miseriarum eventum erat, ut tot essent opinionēs hominum de Religione, quot animi & tot Evangelia, quot doctores.

2. Post hæc Commendonus ostendit, Per ea dissidia exponi Christianam Rempubliam imminenti periculo direptionis, quam hostes Christiani nominis minabantur. Nullum reperit iri tempus opportunius concordia, quàm illud, quo Deus pacem inter Principes concesserat, simulque ejusmodi Pontificem, cui præter alias virtutes summam inerat benignitas, ac singularis erga Germaniæ populos benevolentia. Gravissimis calamitatibus, ab ea discordia profectis, aut nullum adesse remedium, aut unicum illud in Concilio situm: ea in re agi de Fide, adeoque de sempiterna salute, ac pariter de temporaria; etenim deficientibus Religionis fundamentis, corruere simul imperia.

3. Dum Nuntii loquebantur, multi Principum, aliorumque qui aderant, dicta in libellis notabant; ubi verò illi tacuere, hi aliquantulum inter se sub-

missâ voce collocuti, jusserunt à Palatini Cancellario responsum hoc reddi: *Illustrissimi Principes audierunt quæ à vobis nomine Romani Pontificis exposita sunt. Et quoniam negotium arduum est, non sunt in præsentia decernere: convenient inter se, ac postea respondebunt. Gratium interim ipsis foret, si quæ locuti estis, scripto exhiberetis.*

4. Ad ea Nuntii: Satis à Pontifice mentem suam patefieri in Concilii diplomate, ac in literis ad Cæsarem missis, adeoque se jussos non esse scriptum aliud tradere. Quibus verbis, post breve pariter colloquium inter se habitum submissa voce, Principes acquievère. Tum dimissi Nuntii, eodemque deducti comitatu, suas in ædes abiere. Vix horæ quadrans præterierat, cum illuc nomine Principum advennerunt tres honesti viri, atque ita locuti sunt: *Magnifici Domini, Principes, tantisper dum cum illis fuissetis, conspicati non sunt ea verba in literis Pontificiis, Dilecto filio, quoniam obteleta erant. Sed postquam animadverterunt se à Romano Pontifici filios vocari, responderunt rebus à vobis propositis: Nihil minus.* Adjecere Nuntii, scriptum ad ipsos fuisse pro eo ac Romanus Pontifex scribere consueverat ad omnes Christianos Principes, & pro more semper ab ejus decessoribus servato. Sed qui missi fuerant, positus in mensa literis Pontificiis, non item Concilii diplomate, digressi sunt.

5. Id indicio fuit, nolle Principes quidquam aliud respondere. Tamen post biduum (a) Nuntios convenere decem Consilii Principum, quorum secundus Georgius Cracovius, vir doctus, & ex familiaribus Saxonis, in hanc sententiam dixit: Principes minime dubitare, quin cunctis in nationibus degerent viri pii, qui expeterent, Evangelii lucem, candoremque doctrinæ restitui, auferri-que pravas consuetudines, quas oportuisset à Pontifice Romano id temporis fuisse deterfas in regionibus sibi parentibus, sed apertè cognosci quænam fuissent hujusmodi Pontificum consilia, ad dominatus utilitatesque proprias conversa, & quantis superstitionum errorumque tenebris Evangelium illi obduxissent: idcirco fuisse coactos eos Principes ab ordinaria potestate secedere, lucem exquirere, puramque doctrinam haurire ab ipso Dei verbo, cui sine dubio tunc inhærebant secundum primam Augustanam Confessionem. Quod verò spectabat ad præsentem Nuntiorum legationem, & ad ea quæ nomine Romani Pontificis ab ipsis exponerentur, visum Principibus fuisse hanc esse responsionem reddendam: Mirari se, quo pacto ausus ille fuisset legationem ad ipsos mittere: non approbari à se illius auctoritatem, nec in ulla alia re, nec in Concilio indicendo: unicum à se Dominum in terris agnoscere, nimirum Cæsarem: haud verè ipsis objectari, se in plures sectas esse divisos, sed omnes sequi Confessionem unicam Augustanam, suis à Theologis propugnatam, quemadmodum videre erat in libris editis; quibus Theologis suffragii jus in Concilio tribuendum fuisset: denique, adesse ibi Cæsaris Oratores, quibus Principes responsa reddiderant, ut quid ipsi ea de re sentirent, illi referrent ad Cæsarem: ipsi porrò Nuntiis, nisi Romani Pontificis fuissent ministri, omnem benevolentiam exhibendam fuisse, tum ob patriam, cum apud Principes maximo esset in pretio illustrissima Respublica Veneta, tum ob singulares eorum dotes, quas ipsi plurimi faciebant: adeoque iisdem tamquam privatis offerri à Principibus quidquid ipsis gratificari possent.

(a) 7. Febr.

6. Ita Cracovius: post quæ Nuntii paulisper inter se deliberarunt. Tum Commendonus utri-

usque nomine respondit: Fuisse missos à Pontifice Romano suos Nuntios ad Germaniæ Principes, pro eo quoungebatur pastoris universalis munere, singulorum salutem ex animo complexus: id verò peractum ab illo fuisse ea mente, ejusque boni assequendi gratiâ, quod ipsi Principibus in conventu exposuerant; adeoque nihil in hoc opere videri quod posset admirationem excitare. Concilium fuisse à Pontifice indictum eâ formâ; quam perpetuò servarat Ecclesia Sancto Spiritu afflata; cui custodiri non posset, neque, ubi necesse foret, restitui vetus nostrorum Patrum disciplina, nisi per rationem ab ipsis adhibitam. Quod ajebant, à illis Principibus non alium nisi Cæsarem agnoscendum; incompertum non esse, qualis esset portio inter Principes laicos; & Romanum Pontificem, & cujusmodi observantiâ Cæsar Pontificem prosequeretur. Injuriâ eos conqueri de Romanis Pontificibus, cum palam esset, qualem semper claritatem hi præ se tulerint & exercuerint erga inclitam illam nationem, præcipuè verò de rebus Imperii. Quod spectabat ad morum emendationem, à Pio Pontifice eam naviter inceptam fuisse, eoque libentius ab eo Synodum convocatam, quod ipse opportunius censuerat in ea communem illam morum reparationem confectum iri. A Romana Ecclesia non modò nullas Evangelio tenebras affusas, sed semper illam fuisse magistram ac normam Christianæ doctrinæ, lucemque veritatis: ad eam confugisse per omnes ætates Patres omnes antiquos usque ab Apostolorum temporum; eique, à qua primam Evangelii lucem hauserant, debere Germanos acceptum referre quòd essent Christiani. Quod attigerat Delfinus in eorum cœtu de discordi ipsorum fide, meram fuisse facti narrationem, prout liquidò monstrabant suorum Theologorum libri, quos ipsi laudabant, novis semper sententiis sibi adversantibus referti. Firmitatem persuasionis, quam à se obtineri affirmabant de veritate doctrinæ quam sequebantur, ipsis jure spectam esse debere, si non aliud, saltem ex novitate, ex dissensu reliquæ Ecclesiæ, & quoniam secesserant, sicuti ajebant, ab ordinaria potestate. Animum adverterent, quo pacto Paulus, electionis, tametsi, pro eo ac ipse scribit, Evangelium accepisset non ab homine, sed per revelationem, tamen per revelationem pariter mandatum acceperat, ut ascenderet Hierosolymam, suumque Evangelium cum Apostolis conferret, ne fortè cureretur, & cucurisset in vanum. Id fuisse Paulo imperatum à Spiritu Sancto, non quòd Paulo opus haberet, sed ad exemplum ac documentum omnium posteriorum. Revocarent denique in memoriam eas Evangelicas voces: *Quoties volui congregare filios, &c.* Comitatus officii erga se tanquam privatos plurimas egere gratias, omnemque vicem obsequii obtulere. His utrimque dictis, Consiliiarii statim suos ad Principes redière.

7. Senferunt Nuntii, hujusce consilii auctorem fuisse Ducem Wirtembergicum, cum è converso Augustus Dux, Septemvir Saxonæ, ad pacem tum in profanis tum in sacris propenderet, ac proinde singularia urbanitatis argumenta Nuntiis exhibuerat; curavitque se à primario suo Consiliiario apud Commendonum (b) excusari, significante, satis intelligi posse, cujusmodi rationibus Dux retineretur, quo minus totius conventus decreto oblectaretur: si umquam Nuntio incidisset occasio secum agendi, experturum illum fuisse, quantum ipse percuperet & propriam quietem, & pacem comunem. Tum ei publicam scripsit epistolam, quâ jubebat per universam ditionem suam Nuntium datis viæ ducibus deduci, & honorificè excipi, quod

quod ipsi supra modum accidit opportunum, ad injunctum iter habendum per Inferiorem Germaniam.

(b) *Litera Commendonum ad Borromeum Cardin. Crenatio 17. Febr. 1561.*

8. Mirum sanè visum est, à Protestantibus Principibus rejectas quidem fuisse literas Pontificias, retentum verò diploma, quod gravius argumentum complectebatur, & in quo Pontifex potissimum auctoritatem exercebat, indicto universæ Ecclesiæ Concilio. Quantum innotescere potuit, id quod illos adussit acrius in oratione Commendonum, fuit exprobratio dissidentium inter se doctrinarum; hujus enim dissidii vehementissimè eos pudebat: cumque præviderent iidem, Synodum omnino coactum iri, non mediocriter angebantur, quod in eo communi Christianæ gentis confessu eorum secta quasi multorum capitum Hydra esset in medium proditura. Quamobrem præcipuè ut hoc probrum devitarent, & ante Concilium inter se convenirent, conventum illum habuerant: (c) sed res fuit sine successu; quemadmodum numquam firmari potest unitas, ubi vel unum non dominetur, vel non dominetur ea pars, quæ una reliquam superat, sed absolutum suæ quisque mentis dominium obtinet: ac proinde cum Joannes Fredericus Saxo auctor esset, ut in pura Confessione, Augustæ anno 1530. oblata, persisteretur, Palatinus Septemvir, Dux Wirtembergicus, & Marchio Badensis eam solam non admittebant, sed conjunctam cum Melanchthonis Apologia, quæ pendet ab opinione Zwinglii de neganda verâ Christi præsentia in Eucharistia; quapropter Joannes Fredericus irator abscessit, eosque contumeliosè *Sacramentarios* appellavit, nec Palatino focero suo pepercit. Sed idem postea nihilo se faciliorem quàm reliqui præbuit Pontificis hortationibus, illi per Commendonum literas exhibitis, sicuti narratum est; cum is suo cuidam ministro in Comitibus (d) relicto scripsisset, ut significaret Episcopi Romani Nuntio, sibi nihil esse cum eo agendum adeoque nihil attinere, ut is Wimariam se conferret, aut secum quidquam aliud agitaret.

(c) *Litera Commendonum ad Meronum, 8. Januar. & ad Borromeum, 8. Februar. 1561.*

(d) *A Wimario, 8. Februar. 1561.*

9. Dein per arcanum indicium Andreæ (e) Staffeldani Doctoris, & è consilio Palatini, comperit præterea Delfinus, & arcanis notis ad Borromeum Cardinalem scripsit, eos qui convenerant, inflexibiles alioquin haud perfluitos fuisse; nova quippe metuentes bella, & recollentes exempla Joannis Frederici, Lantgravii, Marchionis Alberti, & Mauritii, qui tandem vitæ jacturam passus fuerat, seque egenos pecuniæ cognoscentes, ac parum concordiam communitos: sed obduruisse ob varias literas ad eos missas cum pollicitationibus cohortationibusque ab Angliæ Regina, à Daniæ Rege, conjunctoque Sueciæ regno, quod, scribebat ille, Regi subiectum erat in re profana, in sacra verò conscientia suæ ductum sequebatur. Adjecit iis clandestinis notis Nuntius, cum inter Comitiorum Principes convenisset, ut se concorditer profiterentur in Confessione Augustana, incidissetque occasio nescio quem in ea locum consulendi, neminem in cœtu repertum, qui exemplar illius seu manuscriptum, seu per typos impressum haberet: quo argumento liquebat, quanti reverè ab ipsis illa haberetur. Nihil reipsâ ab illis credi, adeoque vanum suscipi laborem, ut operâ Concilii ad frugem revocarentur; patefactâ hæresum, quas complectebantur fallitate.

(e) *Wormatia 15. April. 1561. in-Commentariis apud Burghesios.*

Histor. Concil. Trid. Pars II.

10. In transursu hinc observare libet, Suavi haud contigisse germanam hujusce congressus cognitionem, uti par fuisset, quippe ejusdem factionis homini: siquidem ille notitiæ plurimæ ostentator ad minuta quidem descendit, sed publica, & in iis fallitur; tum verò, quod maxime dignum historiâ prætermittit, etiam ubi id suis affectionibus non adversatur, adeoque ex ignorantia, non ex industria. Quod spectat ad primum; affirmat, literas Pontificis fuisse ad Nuntios reportatas postridie habiti colloquii; & tamen id post quartum horæ partem peractam est. Dicit, eos fuisse ad conventum accitos, ibique illis redditum responsum: & tamen hoc fuit illis delatum per decem Consiliiarios; nec ampliùs Nuntii revocati sunt, sicuti supra narravimus, & literis Commendonum comprobatur.

11. Alterum apparet, dum Suavis causam non assert, cur literæ Pontificiæ prius acceptæ, deinde restitutæ fuerint; quæ causa fuit ea inscriptio, *Dilecto filio*, solito tegumento celata. Sic pariter in mandatis, à Rege Galliæ Oratori suo Romæ traditis, quæ nos jam recensuimus, temporum seriem secuti, sed quæ ille postponit: vult diem enarrare, quo literæ obsignatæ fuerant, nimirum postremum Januarii; cum tamen (f) fuisset postremus Decembris. Silentio ibi præterit mandatum præcipuum, quod erat, ne quam difficultatem Orator injiceret, sed confestim acciperet diploma, ubi Cæsariani id accepissent. Omittit etiam regiam jussionem, quam Rex Pontifici significari voluit, ut omnes regni sui Episcopi præsto essent ad Synodum à Pontifice indictam adeundam. In reliquo itinere Commendonum omnino silet de iis quæ cum Septemviro Brandenburgico, cum Archiepiscopo illius filio, cum Marchione Joanne ipsius fratre, cum Catholica Septemviri uxore, & cum reliquis Principibus ac Septemviris egerit: quæ cuncta memoratu digna sunt, prout in nostris paginis liquebit. Sed exultationem navus homo meretur; nimirum, cui multum temporis diffuit in confingendis fabellis, parum superest ad res gestas exquirendas.

(f) *Sic in libro impresso, supra citato.*

CAPUT IV.

Decreta Conventus Naumburgici. Agitata à Commendonum Nuntio apud Septemvirum Brandeburgicum, aliosque ejusdem familiae Principes.

1. **A**cepto responso profecti sunt illicò Nuntii Naumburgo; ubi postea de more decretum Comitiorum firmatum est 27. Februarii, ac penè totum fuit in purgandis Principibus ab inustâ notâ, quod scilicet eorum secta in Fide variaret. Etenim satis intelligebant, cum inter Religionem non nisi unica possit esse vera, quemadmodum Tullius (a) notavit; ubi multæ conspiciuntur, dubitationi locum non esse, quin plures earum falsæ sint. In eo igitur decreto profecti sunt omnes, à se recipi concorditer Confessionem Augustanam cum Apologia, quam diximus, Melanchthonis; jusseruntque à quodam Theologorum cœtu componi quatuor articulos, in quibus eorum aliqui discordare videbantur. Varios præterea modus deaverunt, quibus reliqui omnes ex ipsorum secta convenirent; & licentia imprimendorum librorum coerceretur, unde pullulabat, seu potius liquebat sententiarum repugnantia. At hæc ibi statuerunt, ut ratio Cæsari redderetur, qua de causa indictum Concilium non acciperent; destinantes ad id futurum conventum, de quo infra. Ut operam varetur, quâ in idem propositum coalescerent, qui-

cumque repudiata idololatriâ (intelligentes hoc nomine cultum, quo sacras Imagines, Sanctorumque ipsa Catholici venerantur) cum ipsis in vera religione consentiebant: atque, ut ad majorem hujusce unitatis firmitudinem alter conventus Erfordiae 22. proximi Aprilis haberetur. Verum hæc ab ipsis ostentata & affectata unitas, & quam falsò simularetur eo tempore, & quam postea non fuerit possibilis, Suavis ipse inficiari non audeat.

(a) *In primo de natura Deorum.*

2. Suum interea iter prosequerentur Commendonus ac Delfinus ad indicendum Concilium, alter in Superiore Germania, alter in Inferiore, liberis Civitatibus, atque illis Principibus, qui Comitibus ipsi non interfuerant. Quoniam autem inter eos numerabatur Joachimus Septemvir Brandeburgicus, qui per Procuratorem adfuerat, ad eum, quippe ad maximè propinquum, Commendonus iter convertit. Cum Lipsiâ transfret, comperit non modò in ea urbe hæretica, sed Wittembergæ, in hæresis patria, tamen in utraque Lutherus libros Juris Canonici tam solemniter concremasset, (b) eos tamen explicari in publica Academia à quatuor stipendio conductis magistris. Ingressus Berlinum Commendonus, ubi memoratus Septemvir degebat, duo primarii ejus Consilarii ab eodem missi adfuerunt, ut ipsum suo nomine inviserent, & ad prandium die postero invitarent. Inaudierat Nuntius, (c) habuisse in animo Septemvirum, ipsum audire, eique responsa reddere ante prandium, in quodam cœtu suorum Theologorum, quibus concordia erat invisa: proinde de industria tam serò accessit, ut primus esset convivio locus, gnarus, quando curiositatis studio ferebatur Joachimus ad legendos libros, colloquendumque de rebus Religionis. Idcirco antequam ille adversa responsione reddita sese obstringeret ad pertinaciter obstinendum, studuit in ejus animum suaviter inter epulas insinuare eas rationes, quibus possent ingenerari meliora consilia. Et quidem ex voto contigit Nuntio, ut in diurno prandio ea promeret rationum momenta, quibus ille à Septemviri animo, ultra quàm optaverat congressus est retardatus. Etenim Joachimus per speciem præbendæ hospiti quietis, in quædam conclavia illum adduxit, nec eo die miscere quidquam sermonis cum eo super ullo negotio voluit, & postridie quoque inchoata in prandio colloquia continuavit; statueratque apud se, quindecim aut viginti dies ibi Nuntium retinere, atque ea de causa congressum de primario legationis argumento protrahebat. Verum Commendonus, quo tempore acceptis mandatis perfungeretur, institit, impetravitque, ne diutius præcipuum colloquium proferretur.

(b) *Literæ laudatæ, 17. Februarii.*

(c) *Cuncta exstant in epistola Commendonis ad Borromæum Cardinalem, Berlino 15. Februarii 1561.*

3. Literas itaque Pontificis ac diploma dedit; & Marchio illas resignavit, Naumburgi Comitibus in eo discors, atque utrisque lectis, spatium ad deliberandum sumpsit. Responsum postea reddidit Nuntio vigesima quarta Februarii, & quinta post illius adventum die, idque plurimis verbis, perinde ac mos est cupienti etiam negando satisfacere. Sententia fuit: Excipi à Septemviro debita reverentia salutationem Pontificis, multasque illi gratias reddi: jam tum cum fuerat in Pannonia, sibi innotuisse optimum Pii animum, benignitatemque singularem. Se quoque pro suo gradu paci semper studuisse, cui adhuc in præsentia operam dabit, tamen ambigeret, an per id gratus omnibus redderetur; minus tamen se de hoc laborare, quippe qui animum non nisi ad conscientiam tran-

quillitatem ac Dei verbum converterat. Ex hujusce rei studio, non autem ex mentis levitate, Confessionem Augustanam se complexum fuisse, & optare, ut singuli, ac potissimum summi Pontifices, veram Fidem agnoscerent. Inde ad indicendum Concilium progressus, dixit: Cum id negotii spectaret non ad se solum, sed etiam Principes, qui Naumburgum convenerant, sed ad universos qui memoratam Confessionem tuebantur, respondere sibi non licere, nisi quidquid communi sententia statutum fuisset. Quod in se erat, omnem naturarum operam, ut concordia componeretur, quamquam animadverteret difficultates plurimas, pro eo ac Nuntio liberè significarat in familiaribus colloquiis, ea usus sinceritate, quæ suo inerat ingenio, & quam ingenio Nuntii insitam, eidemque acceptam cognoverat, quicum amicitiam continuare cupiebat.

4. Officioso verbis officiosa pariter reposuit Commendonus; sed super rei summa dixit: Tametsi multis illud esset commune, ad singulos tamen seorsim pertinere, cum ageretur de sempiterna salute; eoque amplius tamquam propriam expendendam esse à Septemviro, quod ipse ex iis, quæ narraverat, non aliunde commotus fuerat ad Augustanam Confessionem amplectendam, quam conscientiam causa. Et quemadmodum id per se præstitit, ita exquirere per se posse veram de Filio Dei cognitionem, præsertim Oecumenicæ Synodi adjuvamento; quam cognitionem Pontifex illi non modo precabatur à Deo, sed tam efficaci operâ quærebatur, quippe illius successor, cui fuerat injunctum, ut aliquando conversus fratres suos confirmaret, quique ob Jesu Christi preces obtineret certum firmumque privilegium, ne ipsius unquam Fides deficeret: quapropter nullum esse concilium tutius, quam certissimo Dei judicio se submittere, ac lumen haurire, quod in continuata successione Sedis Apostolicæ, & in perpetua constantique Patrum doctrina servatur.

5. Denique persolutis gratis ob adhibitam se cum in privatis congressibus libertatem, ad se, confisum Septemviri benignitate, per eandem libertatem, & tamquam privatam, fuisse autem ea illius animo proponere: ceterum quatenus personam publicam agebat, suas esse partes, eum dumtaxat ad Concilium invitare, eidemque significare, si quam ipse difficultatem ostenderet, eam Patribus illic proponeret. Se igitur, hanc privatam libertatem profectum, ab eo petere, ut animo recoileret, modos à suæ partis affectis propositos ejusmodi esse, qui si adhiberentur, nihil tunc Ecclesiæ profuturi essent, & in posterum eam læsuri; quoniam conditiones, quas illi ad interveniendum Synodo postulabant, notam illam Fidei firmitatem labefactabant, quæ haberi posset in terris ad veritatem Catholicam ab hæresi distinguendam; quæ certa firmitas in Apostolica Sede, & in Conciliis ab ea congregatis confirmatisque semper perfleret. Quoniam autem inter objectas à Septemviro difficultates in superioribus colloquiis ille ferè aliud non urgebat, nisi ut concederetur jus suffragii Protestantium Theologis in Synodo; non omisit Nuntius ostendere, si jus illud Confessionis Augustanæ fautoribus impertiretur, reliquis affectis aliarum sectarum, penè innumeris, negari non posse; quare loco Concilii, unitatis gratiâ conflatis quædam confusionis Babylon renovaretur.

6. Sed cum responderet Septemvir, Id reliquis sectis minimè deberi, propterea quod dictum Dei verbum non habebant: subdidit Commendonus: Quin ab omnibus illud sibi tribui & arrogari; ut proinde opus sit constitui à Deo in terris cer-

tum judicem, qui per sententiam nulli obnoxiam errori Christianos edoceat, in quam congregatione Dei verbum sit, perinde ac in veteri perpetuaque Ecclesiæ forma conspicitur. Septemvir apto responso haud invento, nolensque se dedere, tunc quidem substitit; sed paulò post eundem rursus sermonem inivit, suo sibi Theologo assistente, quireliquis sectis jus suffragii tribuendum negabat, tum quòd falsæ erant, tum quòd illæ controversiam proximè non habebant adversus auctoritatem Ecclesiæ, quemadmodum Augustana, quæ studebat corruptelas auferre, purumque Evangelii candorem restituere. Quòd facile Nuntius confutavit, dicens: Quin etiam quamlibet æquè seipsam existimare veram ac reliquas falsas, & singulas pro illius Theologi ratiocinatione posse suffragii jus in Concilio adipisci, hunc etiam errorem reliquis suis addendo, si forte eo careret, nimirum, quòd ipsa quoque Romanæ Ecclesiæ auctoritati proximè adversaretur. Commotus Septemvir prævalidis hisce rationibus, per suspirium dixit Nuntio: Profectò Reverendissime Domine multas ingentesque cogitationes meum in animum induxisti. Eumque Brescam dimisit (quò ille iter instituebat, ut pari fungeretur officio cum Joanne Marchione, Septemviri fratre) & ad Nuntii reditum epistolæ Pontificis reddendam à se responsum distulit. Antequam discederet Commendonus, detulit etiam Episcopo Brandeburgensi, qui simul electus erat Archiepiscopus Magdeburgi, Septemviri filio, ibi per eos dies moranti, diploma Concilii, & literas Pontificias ad eum scriptas: quibus ille reverenter acceptis, spatium temporis ad parentem consulendum petiit. Cui Commendonus subiecit: Probum sibi Consiliarium esse debere suum munus Archiepiscopi ac primatis in ea provincia, cujus gratiâ potissimè convocabatur Concilium: ad eum proinde spectare, ut non solum suffraganeos suos mitteret, sed ut ipse, quippe juvenis, & viribus pollens, illos anteverteret. Is verò animum præ se tulit non Tridentum modo, sed Romam adeundi cupidum.

7. Commendonus ut Brescam pervenit, oppidum propè Berlinum, (d) diploma literasque Pontificias Joanni Marchioni tradidit: qui pariter spatium ad consulendum petiit, & post duas horas per suum Cancellarium responsum reddidit, omnino alienum ab humanitate quàm exceptus fuerat; cum illud contemptim redderetur, hæc verò non comitatis solum, sed & reverentiæ plena fuisset. Hæc discrepantia oriebatur ex eo, quòd responso dictata fuerat à Consultorum rabie, qui fidem in Principes affectabant, & apud ipsos auctoritatem sibi tuebantur ostentata in Pontificiam potestatem inimicitia; at comis acceptio proficisceretur à Domini voluntate, quæ proba sanè fuisset, nisi se improbam reddi permisisset.

(d) *Literæ Commendonis ad Borromæum Cardinal. Brandeburgo, 4. Martii 1561.*

8. Responsum est à Cancellario: Dominum suum conventurum propediem cum alijs Principibus, ibique consilia susceptum iri: nec suum Principem dubitare, quin esset reddenda responsio in nixa veritati adversus omnes cavillationes; ipsorum autem ad Synodum accessum perinde futurum, ac si lepores ad leonum communionem accederent. Progressus est ad contumeliosas querimonias de duabus causis in diplomate allatis ad convocandum Concilium, quæ erant hæresis everio, & morum emendatio; quasi Pontifex vellet duas calumniæ notas Germaniæ inurere. Quòd spectabat ad benignitatem, quam Nuntius in Pontifice commendabat, affirmavit, eam quidem opportunam fu-

turam fuisse muneri, quòd ille sibi arrogabat; sed è contrario illius operâ in Italia & alibi continuas exerceri carnificinas piorum hominum, eo solum nomine, quòd puram Evangelii doctrinam adabant, nolebantque idololatrias pati, quæ in tyrannide Pontificia imperabantur.

9. Nuntius animo commoto, sed vultu pacato, ad Marchionem conversus, ait; Ejus Cancellarium in multis extra rem propositam fuisse transgressum, interpretantem diplomatis sententiam seculus ac Pontifex intendebat, & accusantis potius quàm negotium gerentis ritu: aliud proinde promissum responsum à se reculari, cum ea agendi ratio nec Oratorem nec se privatam deceret: ab hujusmodi verbis abstinere solitos esse ipsos Principes, nedum ministros, præsertim nihil laceffitos, sed honoratos, & domi suæ. Ad objecta dein paucis respondit: Mentem esse Pontificis, ut præter amplissimam securitatis fidem unusquisque humaniter audiretur in Synodo, adeoque ut adessent non tamquam lepores inter leones, sed tamquam agni apud pastores: Ex prudentia Principis sperandum, auctorem ipsum fore non ut responderetur cavillationibus, quæ nullæ erant ex parte Pontificis, sed ut id consilii susciperetur, quòd pacem & in sacris & in profanis rebus afferret Ecclesiæ, quòd unicè Pontifex cupiebat; cum omnibus in comperto esset, in utrisque eam pacem defecisse ob recentiores sectas, & permanere ubi hæ radices non egerant: Ex earum multitudine ac repugnantia in iis provinciis palàm certè fieri, inclytam Germaniam hæresi plane totam fœdatam: Corruptelas ex æquo expurgandas esse ubicumque necessitas urgeret; nec posse Germanos affirmare se corruptelis vacare, cum de iis tot in Comitibus ipsi conquesti essent, & Concilium ad eas curandas semper efflagitassent: Supplicia paucis oblinatis hæreticis auctoritate Pontificis inflata in Italia, & alibi, nihil adversari benignitati, quàm idem poenitentibus veniam offerebat: quin potius ea supplicia præcipi legibus etiam Cæsareis, & congruere vetustissimæ Ecclesiæ, optimorumque Regum & Imperatorum consuetudini; eademque opera pietatis evadere non modò ad conservandam Religionem intaminatam, sed etiam ad subducendas eas provincias per modicam sanguinis effusionem horrendis calamitatibus; quæ aliis in locis cernere erat, ubi ea sancta severitas non usurpabatur: Idololatriam, quam Ecclesiæ Romanæ exprobrabant, esse cultum illum erga res sacras, quem à primis usque sæculis Ecclesiæ observaverat, & integra Germania exercuerat, ex quo Christi cultum suscepit: In Pontificis potestate inesse condiciones omnes tyrannidi repugnantes, cum ea potestas non vi nixa sit, sed verbo Dei, & reverentiâ fidelium, simulque cum tanta subditorum quiete ac felicitate conjungatur, quanta erat perturbatio & calamitas populorum, qui ab illa secesserant.

10. His dictis surrexit, & abeundi veniam petiit. Sed eum Brandeburgicus secum ad prandium invitavit; & non solum cum primùm illum excepit, & postea deduxit, honoratius illi latus tribuit, sed in mensa honoris gratia detectum semper caput habuit, & quovis alio modo, gestibus, verbis, ac rebus oblati, cuncta observantiæ vel maximæ argumenta illi protulit, jussis suis omnibus Consiliariis ad divorsorium usque ipsum comitati. Inter eos Cancellarius, quæ dixerat in responsione pluribus excusavit. Reposuit Nuntius: Se non nisi studio, quo flagrabat eorum salutis, ad eam querelam inductum; si aliter, gratum sibi futurum fuisse, ut quando nollent ipsi dissidiis hujusmodi finem imponere, iis agendi rationibus

uterentur, quibus causa Pontificis æquior pateficeret, ejusque charitas & benignitas perpetuo commendarentur. Cancellarius ita colloquium clausit: *Cænobitæ borum omnium causa extitere.*

11. Bresca profectus, Berlinum repetiit Commendonus postremo Februarii. (e) Eum postredie memoratus Archiepiscopus invisit, ac responsa ipsi reddidit per unum è suis Consiliariis plena laudibus & gratiarum actionibus erga Pontificem, pollicitus, se ad Synodum iturum, ubi ajebat ad futuros multos Episcopos se quidem doctiores, neminem tamen se Pontifici fideliorum. Epistolam quoque illi tradidit suâ exaratam manu, quâ Pontifici responderebat; adjecitque, ob accepti diplomatis beneficium majori se fiducia opem & consilium petiturum à Pontifice ad rem Ecclesiæ promovendam. Hæc in Archiepiscopo agendi ratio tantò charior accidit Nuntio, quantò minùs eam speraverat à juvene viginti duos annos nato, qui & hæretico famulatu obfidebatur, & ab hæretico parente regebatur. Sed parentes eam sæpè probitatem amant in filiis, quam ob rationes pseudo-politicas nesciunt in seipsis velle.

(e) *Extat in Epistola Commendoni ad Borromæum Cardin. Brandeburgo, die 4. Martii 1561.*

12. Detulit postea Commendonus Pontificias literas uxori Septemviri, quæ Catholica erat, easque per summam lætitiâ ac venerationem accepit. Nuntium rogavit, ut is ejus nomine Pontificis pedes oscularetur, eumque certum redderet, velle se in veteri Fide & vivere & mori. Nec cessabat Septemvir consueta cum Commendono colloquia semper repetere, neque castigatorem suum à se disjungi patiebatur: quapropter dies aliquot ipsum retinuit eo nomine, ut illi Ecclesiæ suæ sacra lipsana ostenderet, pretiosis in thecis aservata, & Magdeburgensi Ecclesiæ (f) dono tradita à Carolo Magno, simulque Rosam auream, avo suo missam à Romano Pontifice Nicolao V. atque à Nuntio petiit, ut à Pontifice aliquid è sanctissimæ Crucis ligno sibi impetraret, quò illud in cruce locupletissimâ, a se ad id jam parata, reconderet; perinde quasi sacrorum lipsantum honor magis in ornamentorum pretio, quam in possessorum cultu haberetur.

(f) *Hæ reliquia dicuntur illi Ecclesiæ donata ab Ordone I. sed in epistola Commendoni, fortasse ex lapsu memorie, Carolus Magnus nominatur: nos illius tenorem variare nolumus.*

13. Has inter moras Joachimus identidem id repetebat, à quo reverà ad eas protrahendas impellebatur, hoc est, Concilii negotium, modò Nuntium percontatus, Speraretne Pontificem inclinatum iri ad concedendum Protestantium Theologis jus suffragii; modò conquestus, quòd Tridenti tot rerum capita fuissent sancita, iis minimè auditis. Commendonus ad alterum respondit: Par non esse, ut suffragium concederetur iis, quibus jure non debebatur, aliter enim innumerum illud sibi à Pontifice flagitassent honestiori specie, quam Theologi ab ejus obedientia sejuncti. Ad alterum: Invitatos fuisse Protestantes ad Synodum hortationibus tam iteratis, tam studiosis, atque etiam tam demissis, ut nonnisi ipsorum protervia imputandum esset, quòd auditi non fuerint: interim opus fuisse, ut ea dogmata definerentur ad incolumitatem certamque Fidem Gentium Catholicarum, nunc verò in controversiam revocandum non esse quòd ab eo Tribunali decretum fuerat, cujus firmitati Religionis Christianæ firmitas adnectitur. Septemvirum proinde ille hortatus est, ut apud suos ipse fœderatos ad Concilium mitti curaret

Oratores, sed viros pacis amicos, non autem ipsorum Theologos. Ad quod Joachimus: *Theologos, inquit, baud pacem quærent, sed contentiones gaudet: ac rursus omnem suam operam ad concordiam obtulit.* Postremò subdidit, optimum fore consilium, si ex cunctis nationibus viri probi seligerentur, qui iudices essent. Sed interrogavit eum Nuntius, à quonam ea electio esset habenda; subjecitque: Penes eos omnes probos homines haud majorem tandem auctoritatem futuram quam esset humana & erroribus obnoxia: at verò in Conciliis agnatum semper ab Ecclesia fuisse ducentum Sancti Spiritus assistentis; nulla rem magis pertineturum iri regimen Ecclesiasticum, quam si liceat mittere adversus illius Magistratus, ad potestatem exceptionem, probitatis penuriam; id verò à nemine absurdus in medium afferri posse, quam à Protestantibus, qui humanis operibus nihil plane tribuebant.

14. Et sanè frustra nitebatur Joachimus inquirenda Concilii forma, cui se Protestantes subicerent. Ipsi namque in conventu Naumburgensi sextâ Februarii, (g) nimirum eâ die, quâ responsum conceperant ad Nuntios, ab illis missum postredie manè, decreverant quid esset Cæsari respondendum de Concilio, quò postea in Erfordiensis cœtera rem maturarent; ibique convenerat inter eos, nequaquam illud accipiendum esse, etiam si denuò revocarentur ad trutinam Fidei dogmata, & jus suffragii ipsorum Theologis concederetur. Etenim, ajebant, Pontificem nihilominus ex suffragantium numero potiorum futurum; adeoque Concilium ab illis petendum, in quo quæstiones non sententiarum multitudinem, sed ad Dei verbum deciderentur; quòd per alias voces sonabat Concilium quoddam, ubi unusquisque totius conventus iudicem ageret, & cui liberum esset in sua opinione, quamvis singulari, obstinate persistere.

(g) *Extat in scripturis Cassiani à Puteo.*

15. Sed ea fortassis ad id usque temporis Brandeburgico erant ignota. Post varias cunctationes cum jam ille non posset protectionem Nuntii amplius retardare, literas ipsi dedit, quibus Pontifici respondebat, & munera ingentis pretii ad eum deferri iussit. Verum Nuntius actis gratiis ea recepit, eorumque loco duo petiit; alterum, ut cum ipse Nuntii Osii nomine librum confessionis suæ ad Septemviri uxorem attulisset, ne gravaretur Septemvir illum legere; alterum, ut Carthusianis loca quædam restitui juberet propè Francofurtum ad Oderam, illis erepta. Utrumque ipsi promissum; atque ita tertio Martii discessit.

CAPUT V.

Res à Commendono gestæ cum Henrico Duce Brunsvicensi, cum Septemviris Coloniaensi ac Trevirensi, cum aliis Episcopis, cum quibusdam liberis Civitatibus, & cum Duce Cliviensi.

1. **P**er multas hæreticorum urbes iter faciens Commendonus, (a) adiit Henricum Ducem Brunsvicensem, qui Catholicus erat. Hic diploma literasque Pontificias excepit summâ reverentiâ, nec ullam Synodi continuationi difficultatem objecit: quin voce ac scripto respondit *Sperari à se interceptum Concilium ad optatos extitit deducendum.* Ducem Ernestum è sua familia, aliosque illius fratres, qui Lutherani erant, excusavit, quippe fortunæ tenuitate, non animi pietate ad id seductos. Dixit, se rescivisse à Septemviro Saxone, cum factio Calvinistarum Naumburgii prævaleret, à Lutheranis Comitia propria

zonica inter se adornari, atque ea de re sermonem postremò fuisse habitum à circulo Saxonico Brunsvici; adjecitque, fidenter sibi affirmasse eum, qui memorato Septemviro à secretis erat, ubi Eucharistiæ sumptio sub utraque specie permetteretur, suum Principem facile ad Catholicos accessurum: quæ tamen narratio æquè Duci ac Nuntio dubia visa est.

(a) *Litera Commendoni ad Borromæum Cardin. Rheni 14. Mart. 1561. quarum pars clandestinis notis erat scripta.*

2. Inde Commendonus ad complures primarios Præfules, diploma literasque Pontificias delaturus, iter convertit: quos tametsi variis ille temporibus allocutus sit, responsa tamen hic simul ac summam referam. (b) Antistes Naumburgensis & Paderbornensis, etsi podagrâ laborantes, se paratos ad accessum obtulere: Monasteriensis excusavit se, propterea quòd hæreticos nimis propinquos, & subditos parum sibi obsequentes haberet. Alios suas apud Dioceces Nuntius non est nactus, adeoque diploma Pontificis, ejusque literas Consiliariis reliquit. Verum ille sibi suadebat, (c) eorum plerosque nihil minus quam de adventu ad Synodum cogitare, cognitio præsertim Protestantium conatibus ad eos avertendos, quò Synodus Præfibus infrequens, auctoritate vilis haberetur. Coloniam postea pervenit ineunte Aprili, ubi Coloniaensis Archiepiscopus, habitâ cum suis Consiliariis de responso deliberatione, pro reliquorum more dixit, se præstò esse ad obsequendum Pontifici; sed de suo ad Synodum accessu, à Germania statu se cogi, ut prius Cæsarem consulere.

(b) *Cuncta extant in variis literis Commendoni ad Borromæum Card. ac præcipue in epistola ab eo Antverpiæ scripta 5. Maji ad Mantuanum Cardin. designatum Concilii Legatum.*

(c) *Litera Commendoni ad Borromæum Cardinalem, Bruxellis 11. Aprilis 1561.*

3. Plus propensionis ac studii animadvertit in Septemviro Trevirensi (d) à quo didicit, scripsisse Ferdinandum ad tres Septemvires Ecclesiasticos, eosdemque cohortatum ad operam navandam Concilio; simul etiam illos consuluisse, num efficacius promoveri posset Synodus per nova Comitia, an alio modo. Responsum ab illis fuisse redditum: Comitia haud opportuna videri, quoniam in ipsis Protestantes in unum coalescerent, adeoque immobiles forent, idque propterea, quòd unius firmitate cuncti firmi redderentur: faciliores eos reportum iri, si cum singulis ageretur; quò discrimen ajebat Archiepiscopus, licuisset ipsi Commendono in suo itinere experiri: quapropter potiora centeri Cæsaris officia, singulis Principibus seorsim adhibita.

(d) *Litera Commendoni ad Borromæum Card. Confluentia 14. Aprilis, & Colonia 21.*

4. Ad hanc rem coepit Nuntius differere, quanta foret utilitatis fœdus iniri inter Catholicos. Protestantes ad eam usque diem minus quam Catholicos pollere viribus, & tamen ob conjunctionem inter se formidabiles evasisse: at reverà, nec eam esse inter illos conjunctionem, sed specie tenuis, & adstrictam non concordiam, nec amicitiam inter se, sed unice odio in religionem Catholicam, & cupiditate Ecclesiasticorum bonorum: per hanc, quamvis imperfectam societatem, adeò illos prævalere, ut Catholicos Principes ægrè jam possent obedientiam & vectigalia à suis subditis exigere: tantâ uti Protestantes solertiâ ad emolumenta suæ sectæ, & ex adverso tantâ fœcordiâ Catholicos, ut hi nonnisi soporem, illi nonnisi vigilantiam præferrent, periade ac si Catholicos ea opere sequerentur,

quæ Protestantes doctrina, hoc est, Fidei omnino fidendum, & operibus nihil. In comperto esse, quanto fuerit emolumento multis Principum Præfulumque fœdus Francanicum: ea loqui Nuntium privato nomine, non mandato Pontificis. Trevirensis, audito pergrato suis auribus sono, eadem modulatione concinens, aperuit Nuntio, Augustæ anno superiore propositum à se fuisse Cæsari fœdus ineundum inter Septemvires Ecclesiasticos, inter Episcopos & Principes finitimos, inter Ducem Cliviensem Cæsaris generum, & inter ditiones Belgicas Regis Hispanici, qui paratissimo ad id animo erat: comprobatum id à Cæsare verbis fuisse, sed postea haud in opus deductum. Unde Commendonus arbitratus est, destitisse ab eo Cæsarem ob suspicionem, ne Rex Catholicus patronus evaderet, adeoque quasi moderator trium è Septemviris Ecclesiasticis, ac reliquorum fœderatorum. Ita sæpè dum nostris diffidimus, evadimus hostium præda.

5. Hic pariter à Nuntio rescitum est, (e) Protestantes, quò exprobratam sibi repugnantiam inter veterem doctrinam, Confessionem que Augustanam velarent, usos hac arte fuisse, ut nimirum tam ea, quam Opera Lutheri per typos evulgarentur, adulterata forma: quamobrem Joannes Fredericus Dux, qui solus cum suis liberis primi Lutheranismi tenax erat, rursus imprimendam typis curaverat utramque doctrinam, utriusque vera forma retenta: ac proinde ea conficta unitas, qua Protestantes studuerant vulgus decipere, & quasi clypeo contra Catholicos se munire, ab ipsorum sectatoribus detecta evanescebat, cum certè non possit non modò esse, sed ne diu quidem apparere unum id in quo nec verum insit nec bonum. Ceterà Trevirensis haud paratum præ se ferebat animum ad Synodum per se adeundam, cautatus præsentis suæ necessitatem in propriis ditionibus ad Religionis tutelam, illatumque ex longinquitate damnum in antegressa convocazione; verum: tamen rem in Pontificis iudicio remponebat.

(e) *Cuncta extant in epistola Commendoni ad Borromæum Card. Colonia, 21. Aprilis 1561.*

6. Visum Nuntio fuerat, haud vigere Coloniae eam sinceritatem, eamque disciplinam, quam optabat; observans teporem in hæreticos, repugnantiam Cleri & Ordinum Mendicantium in admittenda Societate Jesu ad possessionem alicujus templi aut Cænobii, sed solum ad exercitationes publicæ Academiæ, & quòd hinc oriebatur, Lutheranorum multitudinem. Quocirca in reditu ab urbe Confluentia, ubi Trevirensis convenerat, Magistratum est allocutus, & cum ab eo invisere, literas Pontificias ipsi dedit, eumque cohortatus est, ut opere ita se gereret, sicuti postulabat illius Reipublicæ sigillum, in quo hæc erant insculpta in epigrapho: *Colonia Agrippina, devota & obsequens filia sanctæ Romanæ Ecclesiæ.* Significavit Senatus, magnæ sibi honorificentis ducere, quòd ipsi tamquam liberæ Civitati Orator ad Synodum legandus esset, ac demississimam obedientiam Pontifici exhibuit: effecturum se spondit, ut sanctiones jam statutæ, sed neglectæ, re complerentur, ut nemini non perspectæ Fidei liceret ibi commorari. De libris etiam imprimendis, de vigilantia sacra Inquisitionis, de Theologica facultatis cura ferventia studia Nuntius impendit cum iis, quibus ea opportuna existimavit.

7. Inde ad Cliviensem Ducem perrexit, de quo (f) gravis illum cura perculerat. Moderabatur is tres Ducatus, & multas ditiones tum citra tum ultra Rhenum, finitimas ditionibus Coloniaensi, Trevirensi, Leodiensi, & Belgio, Philippi Regis patri-

monio; cunctis quidem Catholicis provinciis, sed hæreticorum frequentia infectis, adeoque in ejusmodi statu, ut plurimum boni malive posset in eas influere à Ducis conditione. Retinebat ille Religionem, sed cum suspitione alicujus erroris; non quidem ab animi cupiditate profecti, cum se perpetuo à spoliandis onerandisque Ecclesiis abstinisset; nec ab impietate, cum reverentiam antiquæ Fidei exhiberet, semperque invitamentis suscipiendæ Confessionis Augustanæ repugnasset; sed ab hominum fraude, apud illum auctoritate pollutum, morbo facillioris curationis quam ubi ab interiore causa dimanat. Degebat in ejus dominio prope Coloniam Magister quidam, qui hæresim quingentos planè discipulos edocebat, quibus civitas inficiebatur. Sæpius hominem Dux admonuerat, sed numquam punierat: hinc ab ipsis castigationibus Principis ille audaciam hauriebat, animadvertens flagitium sciri, & tamen tolerari. Sed major incesit Nuntium sollicitudo, ubi cognovit, in magna esse apud Ducem existimatione concionatorem quemdam, qui documenta improba disseminabat, & Eucharistiam sub utraque specie in templo Franciscanorum populo administraverat. His de causis anxius Nuntius Ducem adiit, & præter diploma Pontificiam epistolam illi reddidit, quâ Pontifex eum blandè cohortabatur, ut in majorum suorum pietate persisteret.

(f) *Literæ Commendoni ad Borromæum Cardin. Antverpiæ, 25. Maji, 1561.*

8. Exceptus ab eo Nuntius est amanter & honorificè; & quamquam Ducem offendisset amaram erga Romam animo, ob revocationem ejusdam diplomatis antea impetrati, captivitatemque Procuratoris qui rem transegerat, hujusmodi tamen responsum retulit: *Excipi à se summa reverentiâ benedictionem ac diploma sanctissimi Domini nostri Pii Quarti, Pontificis maximi Ecclesiæ Romanæ & Oecumenicæ, & Domini sui clementissimi. Suscipi à se tamquam à filio paterna monita, ne à suorum majorum semita declinaret: sperare, ne latum quidem unguem ab eorum Religione se deflecturum; Concilii convocationem sibi esse percharam, quod suos Oratores missurus erat, eaque præterea præstiturum quæ Catholicos Principes decerent. Verum quo fructus inde copiosior decerperetur, summo per se cupere, ut communi Principum Imperii consensu illud celebraretur, atque ad id suam operam polliceri.* Commendonus collaudata Ducis pietate, quod ad postremam partem spectabat, respondit: Id pariter à Pontifice incredibiliter exoptari, pro eo ac supremo suo muneri par erat, & quemadmodum tot adhibita à se studia palam faciebant, quot Dux ipse conspicabatur; sed ubi ea studia aliorum culpâ in irritum caderent, permittendum non esse, ut improborum pervicacia probi non confirmarentur, detegerentur errores, veritas stabiliretur.

9. Duo quæ sæpè memoravimus capita magno animi sensu proposuit Clivienis, concedendum videlicet esse laicis usum Calicis, & conjugium Sacerdotibus. De priori sensa quidem Catholica is præferrebat in mente, sed ajebat, id à se suis subditis interdici non posse; ejus usum viginti quinque jam annos inductum à se reperiri, & complures ad hæresim pronos eo contentos fore, nec præcipites ituros. De posteriore affirmabat, à Sacerdotum intemperantia necessitatem oriri, è quibus ne quinque quidem numerabantur, qui concubinas publicas non haberent. Studuit Nuntius ejus rationes solvere; quantum satis esset ad committendam Decretorum consuetudinumque Ec-

clesiæ Catholicæ ad eum usque diem conventientiam; non tamen tam acriter, ut per ea argumenta improbaretur tamquam minimè conveniens, minimèque probabilis relaxatio in posterum; dixitque, ea de re in Concilio deliberatum iri: atque ita ipsius Ducis desiderio erga eas concessiones usus est, ut ipsum alliceret ad id, quò ejus legatio tendebat. Hortatus pariter est ad expellendum è suis ditionibus doctorem hæreticum, & ab Aula sua corruptum concionatorem. De alterius expulsionem spem fecit Clivienis; de altero significavit, rectè eum Fide præditum. Nuntium inter dimittendum rogavit, ut se suaque Pontifici commendarer, voluitque illum è suis ædibus ad hospitium ipse deducere, atque ibi aliquanto temporis spatio cum eo colloqui. Nuntii tamquam simulacra quædam sunt, quibus nescio quid majoris venerationis præstatur, cum dignitati personæ, quam præsentant, accedit majestas, & quidam spiritus imaginis representantis.

CAPUT VI.

Commendonus pergere in Daniam jussus. Legatio Concilio designati. Cardinalium creatio; & duo notatu digna de Amulio, & Aquilejæ Patriarcha.

1. **C**ommoranti Antverpiæ Commendono dux supervenerunt Romæ jussiones: (a) altera, ut cum ipse Naumburgo significasset, Regem Daniæ ad eum conventum non advenisse, ipsum in ejus regnum adiret ad Concilium illi interdendum. Verum quo posset Nuntius ea jussa exequi, opus illi erat, ut prius operâ Cæsaris fidem publicam obtineret. Rex Daniæ juventâ florebat, ingenti animo præditus, ingentique potentiâ, præsertim maritimâ, adeoque animo ingentia molitus; quàm plurimis Germaniæ Dynastis sanguine conjunctus, Saxonis gener, sororis Brandenburgici filius, ac proinde à complurium spe, multoque magis à sua, Coronæ Cæsareæ destinatus, ut propterea hujusmodi Principis ad Concilium accessus plurium instar fuisset. Sed iter videbatur difficile (b) ob regionis inclementiam, nec minus etiam difficilis ingressus ob domini ferociam, aperiendamque inimicitiam, quam ille in Sedem Apostolicam profitebatur.

(a) *Literis Borromæi Card. 4. Martii, quibus Commendonus respondet Antverpiæ 3. Maji.*

(b) *Literæ Commendoni ad Mantuanum Card. Antverpiæ 5. Maji 1561.*

2. Secundo loco Nuntio injectum fuit, ut perscriberet tum res à se gestas, tum gerendas, duobus Concilii Legatis; qui aberant Româ, adeoque participes illic fieri non poterant literarum, quas ad Borromæum Cardinalem ipse scribebat. Alter ex his Legatis in Senatu promulgatus jam fuerat nimirum Hercules Gonzaga Cardinalis Mantuanus, (c) de cujus virtute aliqua est habita mentio, cum de postremis Pontificiis Comitibus egimus, in quo ad plurimas proprias viri dotes, familiæ auctoritas accedebat, quoniam ipsius ex fratre nepos Guilelmus Dux, erat Cæsaris gener destinatus, adeoque simul Cliviæ ac Bavaricæ Ducibus affinitate conjunctus. Quare hujusmodi Legatus conferre poterat Synodo non modò regimen judicii præstantiâ splendoremque ditionis amplitudine, sed vigorem cognationis auctoritate. Principio conatus est pro virili Mantuanus munus declinare, quippe tam laboris certum, quam successus inertum; sed Pontifex electioni jam habitæ firmus inhæsit, & quò levavius illi redderet onus, voluit parte præmissum antevertere, donato per eos dies Purpuram

Francisco Gonzaga, (d) filio celebris illius Ferdinandi, qui Herculis frater erat.

(c) *Acta Senatus, 14. Febr. 1561.*

(d) *26. Febr. 1561.*

3. Mantuano destinatus id temporis fuit collega solus Puteus Cardinalis, vir Juris Pontificii scientiâ præstans, & ob varias animi dotes supremâ dignitate dignus in antea Comitibus habitus, quemadmodum suo loco dictum est; sed alius Legatus, cui jussus est Nuntius res à se gestas communicare, animo solùm Pontificis destinatus fuerat, (e) in Senatu non evulgatus, quo tempore epistola, quâ id mandabatur, scripta fuit, & paucis antè diebus inter Cardinales cooptatus. (f) Fuit hic Stanislaus Osus, Nuntius tunc ordinarius apud Cæsarem, vir magni nominis tum in Polonia, ubi natus erat, tum in Germania, ubi primas Ecclesiæ partes sustinebat, coalescentibus in eo geminis illis laudibus, quæ præ cæteris virum egregium supra conditionem humanam evehant, vitæ sanctimonia, & eminentiâ doctrinæ. Multis antè annis eum coegerat invitum Sigismundus Poloniæ Rex ad Culmen Infulas suscipiendas, ejusque operâ usus fuerat in gravissimis legationibus ad Poloniæ salutem. Inde promotus Osus ad peramplum Varmiensis Episcopum, Apostolico animo in suo tutando grege, & in sustinenda Religione desudavit: quapropter voluit Pontifex, ut suam ille virtutem in universæ Ecclesiæ utilitatem exerceret: eoque prius per gravissimum illud Germanici Nuntii munus exercito, ejusmodi fructus expertus est; tam concordem de illius studio ac virtute acclamationes accepit, ut nihil ipsi desiderandum superfuerit; quin eum Præsidentem Concilio daret, (g) qui scientiâ illud regeret, sanctum redderet probitate, existimatione cohonestaret. Interim verò jussit Osium cum Legati potestate apud Ferdinandum in Germania permanere.

(e) *Epistola Borromæi Card. scripta est 4. Mart. & legatio commissa est Osio 20. Mart. ut in Actis Senatus.*

(f) *26. Febr. ut in Actis Consistor.*

(g) *10. Maji, ut in Actis Consistor.*

4. Et fanè studuit Pontifex per eum Purpuratorum delectum Sedi Apostolicæ nationum omnium benevolentiam conciliare, promotis ex qualibet viris, qui virtute ac genere præcellerent, Principibus accepti, nimirum tales, ut eorum dignitas operi suscepto conducere. Elegit itaque præter Osium, & juniorem Gonzagam, Hieronymum Seripandum, fatis memoratum in priore nostræ narrationis parte, multoque amplius memorandum in futura, qui tunc Salernitanæ Ecclesiæ præerat: Bernardum Salviatum, S. Populi Episcopum, Leonis X. sororis filium, & consanguineum Gallorum Reginæ, quæ illius Purpuram à Pontifice flagitavit: Petrum Franciscum Ferrerium, virum nobilem ex Insubria, Vercellensem Antistitem, in amplis administrationibus exercitum à decessore, tunc verò Nuntium Venetiis: Ludovicum Simonettam, Mediolanensem, Patriciâ familiâ, Pisauri Episcopum, egregium Jurisperitum, qui sub Paulo III. interfuerat Synodo, & sub Pio Datarii primario munere fungebatur: Antonium Perenottum, Episcopum Attrebatensem, fama illustrem, qui eo tempore supremam ferè auctoritatem obtinebat in Belgio: Philibertum Naldium, Bardesium, Engolismensem Episcopum, apud Pontificem Gallicæ Regis Oratorem, qui Rex honorem Purpuræ illi impetravit: Marcum Antonium Amulium, Venetum, à nobis supra laudatum; qui post clarissimas legationes, suæ Reipublicæ nomine apud summos Principes obitas, ejusdem Orator tunc aderat apud Pontificem: Aloysium Estensem, Hercules Ducis

Histor. Concil. Trid. Pars II.

Franc

Ferrariensis filium: Ludovicum Madruccium, Episcopum electum, ac Principem illius urbis ubi Synodus habenda erat, simulque præditum promeritis hæreditariis in sacrosanctum illum totius Ecclesiæ cœtum, à Christophoro Cardinali magni nominis acceptis, qui adhuc vivens illi sedem concesserat, & à Pio legatione Picenâ donatus fuerat: Marcum Siticum, Altempsum, Pontificis sorore genitum, Antistitem Cassanensem electum, & prænobilem in Germania Comitem: Inicum Avalum, Aragonensem, Vastii Marchionis, clari militum imperatoris, filium: Alfonsum Gesvaldum, Protonotarium Apostolicum, filium Principis Venetiæ: Franciscum Pacecum, cujus virtutes promeruerit, ut ei Purpuram Philippus Rex & postularet & impetraret, suffragantibus etiam precibus Florentinæ Ducis, & consanguinitate cum Paceco Cardinali antea defuncto, viro de ea Synodo optime merito, minusque solùm fortunato ob temporum conditionem, ob quam semel visus est minus obsequens voluntati sacri sui Principis, quam profani: Joannem Franciscum Gambaram, nobilem equitem Brixientem, Pontificiæ Cameræ Clericum: Bernardum Navagerum, Venetum, qui pariter ac Amulius multas regias legationes obierat, & tandem Romanam Paulo IV. sedente, quique unâ cum cive suo, quem nuper nominavimus, palam fecit: prudentiam politicam Christianæ pietati minimè repugnare: Hieronymum à Corregio, à nobis sæpè memoratum, qui præter inclytam nobilitatem Romanæ Sedi operam suam navarat Nuntius apud Reges, lucemque à literarum excellentia, morumque probitate sibi compararat.

5. Res accidit in hoc Patrum delectu digna planè quæ memoretur, (h) quippe ob admirationem jucunda, ex documento conducibilis, & à nostro argumento non aliena. Veneta Respublica Pontifici commendaverat Joannem Grimandum Aquilejæ Patriarcham, Antonii suæ patriæ Principis nepotem, cui Dominicus patruus, & Marinus frater fuere, spectatissimi Senatus Apostolici Patres; atque hisce sanguinis ornamentis propria ipsius viri accedebant, ex literarum splendore, morumque gravitate. Pontifex verò primum semper annum ad gratificandum in eo Reipublicæ præ se rulerat, dummodò S. Inquisitionis tribunal Patriarchæ non obstaret. Etenim usque ab anno 1547. objectæ illi fuerant pravæ sententiæ, pro quibus Canonicæ, ut ajunt, purgationi subjectus fuerat: & forsitan illæ suspitionis umbræ Purpuram quoque præcederant sedente Julio III. in ejus mandatis, Camajano ad Cæsarem Nuntio traditis, comperio recensitam à Pontifice Reipublicæ postulationem, quò Grimanus promoveretur; & paucis post diebus conspicor electum ipsius loco Aloysium Cornelium, Cypri tunc Priorem, ut ajunt: sed postea Pius Quartus se bene illi affectum indicavit. Jam verò quoniam concursus ad honores, instar subtilioris aëris est qui morbos detegit, supervenere Venetiis id temporis ad supremum Fidei tribunal quædam literæ, à Grimano jam scriptæ Vicario suo, quibus illum jubebat suggestum restituere cuidam concionatori, inde amoto ab eodem Vicario, quòd is pro concione significat, ex Divina prædestinatione aut reprobatione adimi potestatem hominibus perdendæ vel adipiscendæ salutis; atque in hisce literis hujusmodi doctrinæ assentire se Grimanus indicabat. Propter eas literas, tunc planè delatas cum Pontifex propè erat ut Patres renuntiaret, dixit Pius Amulio Oratori, Dubium esse liceretne sibi eo delectu Reipublicæ Grimandum petenti satisfacere, donec narratæ suspitiones discuterentur. Orator graviter ex eo commotum animum præ se ferens respondit; Rempub-

Hh

licam

blicam id ægerrimè habituram, tum ex certa spe, quam ad eam usque diem acceperat, tum ex causæ objectæ titulo, perinde quasi hæretico homini decus illud commendationibus suis postulasset; simul etiam quòd eam notam in suo tam nobili cive pateretur. Quocirca Pontifex ipsam actorum summam Oratori tradidit, permisitque ut is decemviri Consilio illam secretò communicaret: accersivit præterea Ghislerium Cardinalem, qui Alexandrinus ex patriæ nomine dicebatur, sacrorum Quæstorum Principem, iussitque ab eo scripturarum auctographa Amulio coram se ostendi.

(h) *Constat ex literis Amulii ad Senatum, 31. Aug. & 22. Febr. aliisque, usque ad hanc creationem: & post eam in aliis Secretarii Veneti ad Rempublicam, usque ad 8. Mart.*

6. Impetravit Amulius, ut sibi liceret Grimanum Romæ degentem commonefacere, & ad Pontificem adducere. Ibi, dum se ille purgaret, in lacrymas honesti doloris prorupit, dissertationemque de ipso argumento à se scriptam protulit, in cuius calce suam omnem sententiam Apostolicæ Sedis iudicio subiciebat. Obtinuit tandem Orator, ut Pontifex, pridie quàm cogeretur Senatus, cœtum S. Inquisitionis haberet, ubi admissus est Patriarcha ad suam causam dicendam: sed ea defensio non tam dilucida enituit, ut omnis nebula disjiceretur. Quare Pontifex Oratori significavit; Temporum conditionem eam esse, quæ postulare in Ecclesiæ cardinibus sinceritatem non modò puram culpæ, sed suspicionis, in re tanti momenti: quin etiam ipse Grimanum Senatui proposuisset, Cardinales tamen, ac potissimum qui Fidei Quæstiones erant, oblituros fuisse; proinde loco dignitatis consequendæ, & illi & Pontifici dedecus allatum iri. Ipse quoque Alexandrinus Cardinalis, qui colloquio intererat, denuntiavit, in eo casu sibi minimè futurum ea reticere in Senatu, quæ suggerenda Pontifici censuisset. Pollicitus tamen est Pius, se causam celerius maturaturum, & in eo Præsule Reipublicæ gratificaturum. Petebat saltem Orator, ut illum Pontifex in sinu, ut ajunt, fervaret. Sed hic reposuit, A se in Comitibus iurejurando fidem obstrictam, ne eam reservandi rationem, odiosissimam Collegio, usurparet; verum alio modo ejus quod intendebatur, certo successui se consulturum.

7. Manè quòd Senatus habendus erat, Pontifex Oratorem festinanter accersit, iussitque in cubiculis Borromæi Cardinalis commorari; interim in Senatu duos nobiles Venetos inter reliquos elegit ad Purpuram, quorum neuter ad eam aspirabat, uterque promerebatur. Hi fuere Navagerus, supra laudatus, & antea propositus à Republica ut Ecclesiæ Veroneni præficeretur, & Amulius, de quo dixit dum ipsum Pius nominaret, *Hic est vas electionis*. Differuit quoque de Grimano, curavitque ut singuli Patres consensum sponderent, ubi de ipsius innocentia constitisset; de quo alibi sermo erit. Amulius diu repugnavit, adeò ut Pontifex eum severo præcepto ad id compulerit. Tunc ille, Cum ipse, inquit, ministrum ageret Reipublicæ, Sedi Apostolicæ vel maximè obsequentis, nolle non obsequi; ac Purpuram suscepit. Verum Senatus Venetus non mediocrem animi molestiam ex eo prætulit. Et sanè videbatur debuisse Pius ab Amulii electione abstinere ob eandem causam, quæ fortassis ipsum impulit & animavit. Etenim cum paucis antè mensibus ageretur de præficiendo viro cui-dam prænobili Ecclesiæ ditionis Venetæ, & de qua peculiaris tunc esset habenda ratio ad retinendam ibi Religionem, Pontifex ad Amulium mentem convertit, eoque inscio, per Nuntium rem Sena-

tui significavit, adjecto tamen, se nihil effecturum Senatu non probante. Sed fortè Nuntius injunctam conditionem omisit, ne successum in dubium adduceret: quapropter Respublica suspicionibus stimolata, quasi Amulius rem suam egisset, illum à legatione confestim revocavit; quòd Pontifex acerbè tulit, perinde ac si per sua ipse beneficia noceret. Idcirco epistolam suo chirographo (i) ad Senatum scripsit, in qua iurejurando affirmabat, ne conscium quidem rei Amulium fuisse; simulque restabatur conditionem in literis ad Nuntium appositam, eo jussu auctographum Senatui proferre; demum generosam Reipublicæ indolem rogabat, ne plecteret innocentem. Quamobrem respondit Senatus per summam obsequii demissionem, affirmans, Fuisse revocatum Amulium non quidem ad inferendam Pontifici molestiam, nec ad inurendam Oratori notam, sed ad eas leges custodiendas, quibus ipsorum regimen semper perstitit, ad emolumentum potissimè Sedis Apostolicæ: verumtamen quando Pontifici placuerat adhibere manum illam, quæ cœlum aperiebat claudabaturque, ad suam ipsi voluntatem significandam, velle se illi obsequi; idque ut re præstarent, Amulium, qui jam erat in itinere, regredi iusserunt, quòd effectum est, ad legationem exercendam. Sed hoc ipsum factum præcedens: Rempublicam seu duriorum seu suspiciosiorum reddidit in subsequenti.

(i) *Die 23. Septembr. 1560. ut exstat in scripturis apud Burgenses.*

8. Porro ex electis in ea cooptatione tres Concilio Legatos addidit Pius, (k) Osium de quo diximus, Seripandum, qui penè tanquam Præses intervenerat virtutis præstantiâ, cum aderat tanquam inferior cuiusvis Episcopo, gradus conditione; ac denique Simonettam, ut accedente pariter Puteo ex superiore destinatione, par ibi esset egregium Juris Canonici Consultorum, quemadmodum par alterum erat in Theologicis disciplinis. Quare labitur Suavis, dum narrat, ægrotanti Puteo subrogatum fuisse Seripandum. Etenim non unus Seripandus, sed simul Osius ac Simonetta in eodem Senatu ad legationem sunt destinati, & non quasi alteri deficienti suffecti, sed tanquam additi collegæ, sicuti constat ex Actis. Eventa possibilis, etiam sub aliqua similitudine veritatis, sunt instar possibilium numerorum, hoc est, supra omnem numerum: at verum unicum est; adeoque in utrisque temerariæ dementiæ est, confidere ut illud ipsum verum, planè ignotatum, fortuito nasciscamur.

(k) *10. Martii 1561. ut ex Actis Senatus.*

CAPUT VII.

Missio, sed irrita, Martinenghi Abbatis ad Britanniam Regiam. Acta Commendoni cum Episcopo Leodiensi, cum civitate Aquisgranensi, cum Belgii Gubernatrice, & cum Granvellano Cardinali. Mala doctrinæ semina à Michaelè Bajo, & Joanne Hesselio sparsa; & consilia imita de eis opprimendis.

1. Pontifex, appropinquante cogendi Concilii tempore, acceptisque responsis Catholicorum Principum Concilio consentientibus sicut amplius infra narrabitur, Angliæ quoque Regiam ad eundem consensum invitandam censuit. Etenim aut illa consentiret, & magni emolumenti facta fuit accessio; aut recusaret, & evitatum fuisset illud incommodum, quòd posset quispiam Pontificis aut incuriam aut neglectum incursare. Is igitur Hiero-

Hieronymum Martinengium Abbatem in Belgium misit, cum mandatis, ut ibi securitatis fidem operiretur, (a) ipsi ab Oratore Hispaniæ, apud Angliæ Regiam degente, obtinendam: eaque impetratâ ultra pergeret; sed hospitium nec apud Oratorem, nec apud alium quempiam acciperet, solusque Regiam adiret, ne quòd præberetur indicium, quòd sanctum Concilii negotium cum politica Hispanorum utilitate conneckeretur, & quòd Pontifex unà cum Rege rem concorditer ageret: Ut eam nomine Pontificis paternè cohortaretur ad opus adeò & ipsius & subditorum saluti profuturum; & ut in eo eventu polliceretur qualemcumque Pontificis favorem: Ut abstineret à procuranda libertate Antistitum captivorum, atque ab aliis arduis rerum capitibus, donec assensum Concilio consequeretur: nam sæpè is, à quo multa gravia, ejusque propensione dissentanea postulabantur, si velit illorum quidpiam denegare, adeoque postulanti haud plenè satisfacere, induit animum ad sibi plenè satisfaciendum, cunctis planè denegatis. Ubi fides ad tutum accessum sibi non præberetur, id Romam scriberet, nova inde mandata præstolaturus: si Commendonum offenderet in Belgio (sicut contigit) (b) negotium cum eo communicaret, utpote Aulæ Anglicanæ perito, ubi Mariâ regnante Sedis Apostolicæ rem feliciter gesserat. Quòd si ab Elisabetha Regina illi repulsa redderetur, ipse modeste diceret, Non nisi permolestum id fore Pontifici, & hujusmodi consilium videri minimè consentaneum magnæ prudentiæ, quam illa in reliquis præferbat.

(a) *Primum auctographum mandatorum apud me est.*

(b) *Litera Commendoni ad Mantuanum Cardin. Bruxellis 20. Maji 1561.*

2. Regina Oratori Hispano roganti, se Nuntium accepturam negavit, tres rationes causata; Promulgationem Concilii sibi prius communicatam non fuisse; quemadmodum aliis Principibus Catholicis: Concilium illud non esse liberum, pium, & Christianum, ad quale Concilium si convocaretur, viros doctos, ac Religionis studiosos, Ecclesiæ Anglicanæ nomine ipsa misisset: Sub Concilii obtentu adventum affectare Nuntium, quòd Catholicos regni sui ad seditionem sollicitaret: adjecitque, novum non esse, Romani Pontificis ministros in Angliam non admitti, quandoquidem ipsius soror Maria excluserat hominem à Paulo IV. missum, qui Purpureum galerum Guillelmo Peto deferebat. Usque adeò proborum facta non proba perniciem creant, dum honestum prætexunt, alium imitationi improborum. Id autem apertius patefacit tenuem Suavis notitiam, affirmantis, quòd alibi notavimus, à Peto Cardinalis ac Legati insignia statim fuisse suscepta.

3. Dum Commendonus responsa Cæsaris expectabat de obtinenda securitatis fide à Daniæ Rege, suam Concilio navabat operam in Belgio. Egit ibi cum Episcopo Leodiensi, (c) viro nobilitate in primis conspicuo, quippe Marchionis Bergensis patrueli, sed quem longè digniorem æstimatione reddebat virtus, cui nobilitas sanguinis & splendor est ad decorem, & instrumentum ad opus. Is Concilio sese obtulit, non prompto solum, sed hilaro animo, tantis morbis affigeretur, infirmaque corporis habitudine langueret. De cætero flagrantissimum in eo studium agnovit Nuntius, & nunquam defessam Præsulis Christiani solertiam.

(c) *Litera Commendoni ad Mantuanum Cardin. Aquisgrano 1. Junii 1561.*

4. Leodio Aquisgranum petiit, gavisusque ibi est Religionem istorum civium, qui quingentos pla-

nè homines hæresis causâ depulerant, legeque sanciverant, ne cui liceret Magistratum inire, qui prius iurejurando confestaretur se Catholicum esse, & Catholicum perstiturum. Pontificiam epistolam illis dedit: cui responderunt; Ubi invenirent inter se viros idoneos doctosque quos ad Synodum mitterent, eos absque mora à se destinatum iri; ubi verò hi deessent, exhibere se quidem certè inviolatam Decretorum observantiam. Tum Nuntius: Quamquam doctrina magni momenti esset conditio, non esse tamen necessariam hujusmodi legationibus, per quas Oratores accedebant quòd Patribus assisterent, non quòd disceptarent: cupere Pontificem & hoc ipsorum pietatis argumentum in Concilio, par aliis argumentis quæ in urbis administratione præbebant, & hunc honorem ipsorum Reipublicæ coram cunctis nationibus. Ad quæ communis & obsequens responsio reddita; Se de nouò de re deliberaturos, & Pontificis voluntati semper obtemperaturos.

5. Sed ut ampliorum potentiam, ita luculentius Religionis studium nactus est Commendonus duobus in capitibus, quæ Belgium administrabant: (d) ea erant Margarita Austriaca Parmensis Dux, Gubernatrix, & Granvellanus Cardinalis, in quo præter novum cum Ecclesiæ Romana nexum ex recenti Purpuræ honestamento, mirifice eminebat tum notitia regiæ mentis, percupidæ servandi suos subditos non minùs Christo quàm sibi fideles; tum experientia, quanti id valeret ad retinendam erga Principem reverentiam, regionisque tranquillitatem: quare varia inter se habuere colloquia de promovendo Religionis incremento. Nec Margaritæ nec Granvellano probabatur Commendonum accessus ad Danum, utpote obnoxius Nuntii infortunio, & Pontificis indignitati; iisdemque videbatur, posse rem confici missâ Pontificis epistolâ. At respondit Commendonus: Ubi quidquam imperat Princeps, ministri esse illud non in consilium, sed in opus deducere: à Pontifice dignitati charitatem anteferri.

(d) *In epistola Commendoni ad Borromæum Card. & in altera ad Mantuanum, 20. Maji 1561.*

6. Studuit quoque per eam moram Nuntius suffocare pravam segetem, prævisâ magnitudine detrimenti in seminis parvitate. Summo habebatur in honore Lovaniensis Academia, non solum à Belgicis regionibus, sed ab universa Germania Galliaque, Belgio finitimis, propter magistrorum excellentiam, confluentium frequentiam, alumnorum nobilitatem, & præ cæteris propter sanitatem doctrinæ; unde hoc decus obtinuerat, ut haberetur tanquam armorum sedes in illis regionibus adversus Lutheri vires, damnatis ejus erroribus, ejusque affectis confutatis: & quòd ibi tutius firmaretur integritas inter tot propinqua contagia, jusjurandum eò inductum fuerat, quo se quisque obstringeret, qui vellet in Academia locum obtinere, *Se perpetuo perstiturum in Ecclesia Catholica, cujus Caput Romanus Pontifex est*. Et quamquam proposuisset quidam, necessitatem hujusmodi juramenti tollendam esse ob humanam utilitatem, quippe quòd multos discipulos Religionis insincere ad alias Academias amandabat, Nuntius tamen effecit, quâ literis Pontificis ad civitatem, ac Theologorum collegium, quâ Margaritæ & Granvellani favore, quâ suarum cohortationum efficaciam, ut illud permaneret, ob oculos positis strictioribus ligaminibus, quæ hæretici suis in Academiis ad suarum sectarum emolumentum exigebant, & estimatione longè honestiore, quæ scholis conferretur à vitæ probitate, quàm ab auditorum multitudinem.

7. Jamverò in sinu tam insignis Academiæ comperit Nuntius, (e) hæsisse paucos ante annos nova quadam opinamenta de libero arbitrio, de operibus, ac de aliis articulis, excitata à Michaële Bajo, illius Academiæ Doctore, quem secutus fuerat Joannes Hesselius, erantque ambo & scientiæ & exemplo vitæ conspicui: & quamvis hi admōniti, se annos aliquot ab iis tradendis abstinuissent, ut proinde novitas vix enata aruisset videretur; tamen contigerat postea, ut inter quosdam eorum discipulos ex Ordine Franciscano, aliosque ejusdem familiæ, illarum opinionum causâ orta esset contentio: quapropter, uti æmulatio inter magis domesticos acrius fervet, ii qui veteres sententias tuebantur, recentiores ab Academiâ Sorbonensi improbandas curaverant, (f) tunc in octodecim capita redactas: quod sanè ad illas interimendas præstitum, easdem revocavit in vitam, cum extimularentur æmuli ad suos magistros pro illarum tutela consulendos. Hi verò, qui prius silentio se continuerant, tunc sollicitati discipulorum precibus, ac Parisiensium aculeo, in eos scripserant, ad responsa provocantes, multa que volumina in promptu habentes, velut arma ad hanc suam impetitam sobolem defendendam.

(e) *Litera Commendoni ad Mantuanum Cardin. Tridentum, Antverpiâ 9. Junii 1561.*

(f) *Censura 18. articulorum, & Apologia in illam extant apud Seripandi Commentarios.*

8. Novit Commendonus, duos hosce quos diximus Doctores libenti animo adituros esse Concilium, atque, quòd ii plurimi fierent à collegio Theologorum, eò jam esse destinatos. Quare is ad Mantuanum Cardinalem rem perscripsit, eique expendendum proposuit, id ubi contingeret, grave periculum esse adeundum. Etenim si permitteretur illis pro sua libidine ibi loqui, posse magnas excitari turbas, præsertim in Germania: sin veterantur, Protestantes accepturos inde fuisse contumaciæ suæ tegumentum, cautos, nolle se interesse Concilio, in quo doctorum hominum linguæ vinculum injiceretur. Præterea, si Theologi, quos memoravimus, Tridentum non adirent, eorumdem voce styloque adeò disseminatas esse novas doctrinas, adeoque copiosiores illarum sementem per typos parari, ut necesse foret severâ aliquâ ratione eos cohiberi; ex quo timendum esse, ne ab Ecclesiâ sejungerentur: id autem eventurum cum ingenti animarum pernicie in illis provinciis, tum quòd ambo magna essent in existimatione scientiæ, tum quòd populi in Fide nutarent; sed cum pari hæreticorum voluptate, qui tamen contemptum scholasticæ disciplinæ præ se ferrent, id agebant ut vilesceret illa merx, cujus apud Ecclesiam abundantia, apud ipsos penuria. Quod si quis eâ scientiâ instructus, ad eorum signa infeliciter transfugisset, eum præcipuo in pretio habebant, ejusque operâ strenuè utebantur.

9. Adjecit Nuntius: Nolle se infaustum præfatum de hujusmodi viris præcinere; sed pestilentia grassante omnem morbum in pestilentiam facile commigrare. Compertum sibi esse, Ruardum, in Theologicis disciplinis præclarum, dum is in illa Academiâ docens, in his duobus adhuc ætate juvenili observaret infaustam conjunctionem ingenii & audaciæ, solitum esse dicere, Se non nisi Ichisma ab illis expectare; & Theologicam lauream diu ipsis distulisse: eos profectò videri scientiæ suæ nimis amantes, quamvis alioqui probos & modestos: & hæc ille verba sapienter usurpavit, digna quæ nobis repetantur: *Sed cujusque superbia in ea arte quam proficitur sita est; cætera facile suffert.* Illis favere plerosque ex iis qui Theologiæ studium

absolverant, & Baccalaureos, ut vocant, & dimidium ferè Doctorum, quorum aliqui contraria imbuti doctrina, ad novos Episcopatus, in illis provinciis erectos, recens admoti erant. Remanserat idcirco Lovanii eorum factio & validior, quòd numero præstans, & fortasse infensa quasi posthabita. Bajum profiteri quidem se Apostolicæ Sedi admodum obsequentem, sed ab aliqua ipsius voce suspectum reddi. Alterum esse in Academiâ antiquissimum: cumque Nuntius, quem ille inviserat, lenissimam ad ipsum cohortationem haberet, ut omne certamen præcideret in ea Academiâ, quæ columen Ecclesiæ dici poterat, visum esse illam æqui bonique consulere; sed postea fuisse ab eo scriptam Nuntio epistolam, in qua per speciem se purgandi studebat suas doctrinas in examen adducere, ac de ipsis disputationem conferere: quamobrem Nuntius, nolens hominem seu refellendo exacerbare, seu laudando in sententia obfirmare, seu silendo abalienare quasi despectum, excusaverat se apud eum, qui epistolam detulerat, quòd cum extemplo inde discessurus esset, responsum scripto remittere non licebat, amicis salutationibus voce redditus. Usùm postea se fuisse cum Hesselio operâ Everardi Mercuriani, qui illius amicus & Provincialis Societatis JESU tunc erat, & postmodum supremus ejusdem Societatis Moderator fuit, per hunc illi patefactâ non mediocri existimatione, quam Nuntius de illius probitate doctrinæ conceperat, simulque objecto gravi detrimento, quòd ejus causâ passura fuisset Ecclesiâ; nisi idem pro sua virili parte eam discordiam sedasset: quas cohortationes laudibus mixtas, & ab æstimatione profectas, Hesselius professus fuerat honori sibi duxisse, adeoque arctiori nexu ad eas opere complendas obstringi. Sed Nuntius non minus æmulorum vehementiam, quam ipsorum pertinaciam formidabat. Etenim illi, acceptis gravissimis proscriptioibus hujusce doctrinæ, quas insignes Academiæ jam ediderant, minabantur se Romam scripturos, curaturosque, ut ibi hæreseos illæ damnarentur. Idcirco proponebat Commendonus, ut Pontifex, ad se causâ statim advocatâ, silentium cunctis imponeret: interim verò daretur opera, ut Doctor uterque Tridentum pergeret: ubi Legatorum solertia eos sibi conciliare potuissent, cum hujusmodi morbi febres hæcticas imitentur, quæ initio non aliunde periculose sunt, nisi quòd periculose non agnoscantur. Jam verò quò lectores compendiarie hic notitiâ non priventur de progressu successuque celebris hujus arduique negotii, dum hanc Historiam scribimus, à temporum serie brevi digressionem divertemur.

10. Mantuanus ac Seripandus, qui antequam denuò aperiretur Synodus Tridentum pervenerant, varia excogitarunt consilia, quibus Nuntio communicatis, ab eo sciscitanti sunt, quid ille sentiret. Is verò ad alterutrum propendebat; alterum erat, ut Pontifex, Bajus & Hesselii nominibus silentio dissimulatis, Diploma conscriberet, quo Franciscani horum discipuli, & quicumque hominum, de iis opinionibus disceptari veterantur: hoc enim Diploma confestim ab aliis Franciscanis illorum æmulis vulgandum prævidebatur; ac proinde Bajus & Hesselius simulare illius ignorantiam non possent, atque ita infamiæ nota ipsorum linguæ frenum injiceretur. Alterum, ut sub honoris specie advocarentur ambo tamquam Theologi Pontifici ad Concilium, unâ cum duobus aliis magni nominis, Lindano scilicet ac Titelmanno; idque per summam celeritatem, quò Legati in præsentio, & antequam Synodi negotiis implicarentur, eos sibi devinciendi opportunitatem haberent. Nec absurdum videri, quatuor Doctores ex illa Academiâ

desumi; propterea quòd pauci præter ipsos ex universa Germania acciri poterant; ex Colonienfi, quæ altera erat in illis provinciis Academiâ illustris & integra, unum accipere vix licere. Quoniam autem Commendonus scripsit ad hanc rem laudes quasdam illius religiosæ Familiæ, in qua vitam ago, par esse existimavi, ut iis neque per silentium superstitiosæ modestiæ illam defraudarem, neque per circumscriptionem incrementi suspectas ipsas recenserem. Commendonus igitur rationem profrens, cur conducibile non esset, varios Doctores ad Concilium Colonia extrahere, ita loquitur: *Illic universa Theologia Academia pendet ferè ab uno Jesuitarum Collegio. Hi verò tantæ sunt utilitatis juventuti in educatione, & in literis, atque universæ civitati, concionibus, confessionibus ac vitæ exemplo, ut majoris esset damni, quàm lucrari, si vel eorum unus inde amoveretur. Equidem in Ecclesiis Germaniæ firmitus majusque præsidium haud nactus sum, quàm eorum Collegia. Utinam multa construerentur.*

11. Rei postea hic fuit eventus: inunctum est à Pontifice id temporis Granvellano, uti silentium novis sententiis imperaret; quòd ille solerter perfecit, conatus blandimentis animos antea demulcere, quò illos postea promptiores redderet ad obsequium. Contra verò quidam Franciscanorum Superior, cum per importuni studii ardorem (g) puniret suos subditos, qui doctrinas illas propugnabant, easdemque ut hæresim sapientes damnaret, minatus, velle se hujusmodi declarationem à Pontifice conquirere, animos tum discipulorum, tum magistrorum exulceravit. Ex quatuor Doctoribus nemo per id tempus Tridentum adiit: unus Lindanus jussu Pontificis & invitatus fuerat, & viaticum acceperat, ut tamquam Mantuani Theologus interveniret: (h) sed invitatus hic fuerat, antequam de turbis illis innotesceret, & Nuntius de ipsis scriberet. (i) Nec res confici potuit, cum Lindanus eodem tempore nominatus à Rege fuisset ad novam Ruremondæ tiam. Postea cum Synodi Legati excitatas turbas rescivissent, consultò effectum est, ne ullus Doctor ex Lovaniensibus ad Synodum iret, duobus novarum opinionum auctoribus haud vocatis, ne ipsis injiceretur suspicio, (k) quasi honoris escâ ad supplicium allicerentur; quòd tamquam verisimile reddebatur ab antecedentibus minis; quibus æmuli minati fuerant, curaturos se ut illis damnatio ac pœna Romæ infligeretur; eoque posito, nec aliis pariter adversæ partis eo vocatis, tum ne illi his posthabiti offenderentur, tum ne auctoritas illius eximie Academiæ penes ipsos relinqueretur.

(g) *Litera Commendoni ad Mantuanum, 26. Octobris 1561. Bruxellis.*

(h) *Litera Commendoni ad Mantuanum, 2. Octobris, & in aliis Legatorum ad Borromæum, 18. Maji.*

(i) *Litera Legatorum ad Borromæum Cardin. 1. Maji, & alia Litera ultimo Junii.*

(k) *Litera Legatorum ad Borromæum, Tridento, ultimo Junii 1561.*

12. Post aliquot annos vanescente suspicio num causa in duobus memoratis Doctoribus, sed gliscente in dies necessitate remedii, quò doctrinæ novitati mederetur, à Belgii Governatrice iidem missi sunt honorificè ad Concilium tamquam Regis Theologi, unâ cum aliquibus illarum provinciarum Episcopis, sicut infra narrabitur. Verùm cum in Synodò quæstiones tunc ad propria eorum opinamenta spectantes non agitentur, haud incidit opportunitas illos de sententia dimovendi communis contentus auctoritate; privata verò stu-

dia prudenter ac leniter erga ipsos adhibita non satis fuere. Quapropter, quemadmodum prudentiæ vertitur, bellorum externorum tempore domesticos pacatos contentosque continere, Baji opinionationes dissimulatæ sunt, donec Synodus abolveretur. Postea cum illæ in pluribus illius libris essent dispersæ, & errores, ut assolet ex erroribus pullulassent, adeoque conscientiarum offensio, dissidiorumque tumultus semper succrevissent, Pius V. causæ manum admovit; eaque maturè discussâ in Romano sanctæ Inquisitionis judicio, Diploma confecit, in quo damnabantur septuaginta novem Baji positiones, sed absque declaratione, quamam cuique censura conveniret; secutus in hoc consuetudinem tum Concilii Constantiensis contra errores Wicleffi, tum Leonis X. Pontificis maximi contra errores Lutheri. Hoc Diploma, dum Pius vixit, majoris lenitatis gratiâ privatim Lovaniensium Academiæ ab Archiepiscopo Mechliniensis jussu Apostolico denuntiatum. Haud tamen deficientibus sententiarum affeculis, nec illarum causâ discordiis, & interim Pio vitâ functo, promulgatum solemniter est à Gregorio XIII. Pii successore, atque ad memoratam Academiâ delatum à Francisco Toletto Societatis JESU, tunc Pontificio Concionatore, viro sapiente æquè ac prudente, qui postmodum ad Purpuram assumptus est à Clemente VIII. Hic studuit Bajus remove à pravis illis opinionibus, cohortatur, ut Sedis Apostolicæ judicio acquiesceret: & perpaucis colloquiis id obtinuit, privatâ illius retractatione contentus; atque hoc pacto Bajus non solum illæsus perstitit, sed ipsius etiam nomini verba Diplomatis pepercere; quin per illud ejus errores manum tam mitem experti sunt, ut vix viderentur errores, cum aliqua ex proscriptis positionibus, nullis certis in hac exceptione adnotatis, dicerentur posse sustineri in aliqua minus propria significatione. Hoc Diploma acceptum est à Lovaniensium Academiâ, cum adjecta sponsione, ut quisquis in eam adscribi vellet, perpetuam prius ejus observationem jurejurando pacisceretur. Verùm, quemadmodum, ut usuvenit, curationes lenes quominus periculose, eo pariter minus evadunt efficaces quàm acriores; ita eò Diplomate non avulsa radicibus cancerent est, sed denuò distortæ interpretationes, tum prius à Bajo, tum dein à discipulis illatæ sunt in benignam Diplomatis sententiam.

13. Vixit hac postrema ætate in Belgio Cornelius Jansenius Ipreus Episcopus, in eadem Lovaniensium palæstra educatus; qui Baji doctrinis imbutus, easque amplexatus, si minus ut novas, certè ut singulares, pertinax plurimorum annorum studium clam impendit ad eas confirmandas. Quare illarum præcipuas ad lucem revocavit, scribendi formâ quò meliore eò deteriore, hoc est, ad persuadendum aptiore; easque in quodam suo volumine, inscripto, *Augustinus*, attribuit sanctissimo maximoque Doctore. Hoc volumen per typos editum, sparsumque post mortem Jansenii, proscriptum est ab Apostolica Sede, cujus judicio auctor in suo testamento ibidem impresso subjecerat suas omnes sententias, quamvis adderet, Videri sibi vix quidquam in illis mutari posse. Non tamen à Pontifice interdictò effectum est, quin opus illud mirificos habuerit progressus non solum in Belgio, sed in Galia, atque etiam in Polonia: quòd ideo accidit, quoniam pluribus in locis Baji doctrina sopita potius fuerat quàm extincta, tum ob efficaciam copiosæ eruditionis, stylique artificiosi, tum quia accedebat ad Calvinii errorem, quo regiones illæ conspersæ sunt; tum demum, quia hujusmodi doctrina, auferens re ipsa homini in hoc statu libertatem non peccandi, obtentu humani arbitrii deprimentis, &

cuncta Deo tribuendi, latratus conscientiæ in sinu scelestorum sopit, & criminum pudorem abstergit, hoc est, duo illa supplicia, ceteroqui nec separabilia nec tolerabilia, à quovis quantumvis fortunato obduratoque peccatore.

14. Conspicati postea complures Gallia Antistes, in eo regno Jansenianas doctrinas in dies magis dilatari, atque hinc graves tumultus exciri inter asseclas & oppugnatores, communem epistolam scripserunt ad Innocentium X. Pontif. Max. ipsum rogantes, ut de quinque ex præcipuis Jansenii opinionibus responderet, quid ipse tamquam Christi Vicarius judicaret. Ille re maturè digesta, selectoque ad id cœtu ex quinque Cardinalibus, ac tredecim Theologis, inter quos me quoque connumeratum voluit, eas distinctè ac exactè ab illis Theologis coram memoratis Cardinalibus frequenter expendi iussit, ac postea coram se, qui decem cœtibus interfuit, singulis in tres quatuorve horas productis; postea vero defensoribus Jansenii, qui ex Gallia ad id venerant, in alio cœtu auscultatis, suo tandem diplomate eas hæreticas declaravit. Pontificis declaratio reverenter accepta, obedienterque observata est in Gallia à Ludovico XIV. præclaroque conventu Præsulorum, habito coram Julio Cardinali Mazzarino, supremo Regis administro: quod diploma postea corroboratum est, sedente hodierno Pontifice Alexandro VII. per illustrem damnationem, editam à Sorbonensi Academia contra Antonium Arnaldum insignem Doctorem, qui per suos commentarios proscripsit illis doctrinis obliquè favebat. Diplomati Belgium pariter est obsecutum, sublata postmodum Alexandri iussu à Jansenii sepulchro magnificè inscriptione, quæ ille ex malenatis suis opinamentis commendabatur: proclivius verò Pontificiæ Constitutioni se conformarunt aliæ Catholicæ regiones, ubi aut nullam aut minorem consecutæ fuerant fidem illæ sententiæ. Ita quantum ex effectis hucusque sperare licet, ea Constitutio post unius sæculi turbas necessariam claritatis ac serenitatis lucem attulit Ecclesiæ Catholicæ. Nullam ratiocinationem in rebus Religionis velle, sectæ Mahometicæ basis est; nimium velle, hæreseos origo est. Sed me à nostri temporis eventis mei Operis institutum revocat ad res ætatis præteritæ de Concilio.

CAPUT VIII.

Conventus Protestantium Erfordia. Eorum constitutio in Austriacos suscepta. Iter Commendonum Trevam, vulgò Lubecam: idem designatus etiam ad Regem Sueciæ: & exclusus à Dano, admissus à Sueco; & illius itineris obstacula.

1. **H**abitus est Protestantium conventus Erfordia in Thuringia, (a) quò fuerat indictus in antea cœtu Naumburgensi, sicuti scriptum est. Interfuerunt ibi non quidem ipsi principes, sed eorum Consiliarii, nec in eo de doctrina convenire potuerunt. Fervebat præcipua apertiorque discordia de Christi præsentia in Eucharistia; quæ discordia, ut alibi consideravimus, omnium intelligentiæ satis patebat, adeoque ipsorum dissensio per voces à sensibus remotas & ambiguas obtegi nequam poterat. Et jam Calvinianæ doctrinæ robur plurimum augebatur in Germania; ex consuetudine cum hæreticis Gallia ac Britannia, tametsi Protestantes, ad concordiam seu quærendam seu potiùs simulandam, novam ibi Confessionem confecerant, cui plures Civitates, pluresque Imperii Ordines subscripserant. Concordes tamen erant in molien-

da Catholicorum pernicie, cum inter se distribuerent destinata jam spolia Ecclesiarum omnium, studerentque Imperii Sceptrum auferre ab Austriaca familia, quæ ipsis quasi cedrus videbatur, ex annorum diuturnitate cariem hæresis numquam passura. Quocirca creatio tunc novi Romanorum Regis inter illos agitabatur, spretis in eo Imperii legibus & consuetudine, quæ id postulant, ut Cæsar antea solemniter coronetur, & tum ipsius tum Sedis Apostolicæ consensus accedat; defixerantque oculos in Regem Dania, utpote Principem cum ipsis junctum in sejunctione ab Ecclesia Romana, sanguine penè Germanum, tanta potentiâ præditum, quanta satis erat ad eam dignitatem tunc contra impetum exterorum, non ad opprimendos Germanos. Hinc in dies arefcebant in Commendono spes dejungendi à Protestantibus Dani, & ad Synodum Catholicam pertrahendi. Verum, tamen haud omisit Cæsar pro sua virili scribere ad Gasparem Scenichium, (b) quem totius itineris comitem Commendono dederat, Commissarii ut dicunt nomine, quò publicæ securitatis fidem illi exhibendam curaret in quovis Imperii loco; eandemque pariter exquireret à Dano: grates quoque literis suis Nuntio egit ob susceptos labores. Itaque profectus è Belgio Commendonus, ineunte Julio Trevam venit, urbem ad Imperii fines propè mare Balticum sitam, ubi Regis responsa præstolanda ipsi erant. Hoc Suavis Naumburgo illicò deducit Nuntium, obvolutis silentio plurimis ejus itineribus, negotiisque interjectis.

(a) *Literæ Commendonum, ad Borromæum, Cardin. Brucillis 24. Maij & 9. Junij; & ad Mantuanum. Antverpiæ 9. Junij.*

(b) *In literis Commendonum ad Borromæum, Trevæ 13. Julij 1561.*

2. Dum Trevæ morabatur Commendonus, iussus est ad Henricum etiam Sueciæ Regem se conferre. (c) Etenim cum à Pontifice Ohi arbitrio, apud Cæsarem Legati, commissum fuisset, ut ad eam provinciam iret aut Canobius, eadem de causa Nuntius ad Moscum missus, aut Commendonus, hunc Osius elegit; qui statim certum hominem ad Regem misit, ut tuti aditus fidem impetraret. Post multos dies hæc à Dano Senichio responsa reddita: Ipsius accessum, quippe à Cæsare domino suo atque avunculo missi, acceptissimum sibi futurum, & ubi solus ibi perrexisset, eum libenter expectatum iri à se in urbe sua Hafnia; sed quod spectabat ad Pontificium Nuntium, qui simul ad ipsum scripserat, cum sibi compertum esset, neque parente suo vivente ullum unquam commercium intercessisse, deliberandum prius esse, num expediret aliqua se cum Pontifice communicatione gravari; quare in eo rerum articulo satius putarat, Nuntio, petenti ut ad Regis ditiones & colloquium admitteteretur, nequaquam assentiri: proinde Scenichium à se rogari, ut id significaret Nuntio, susceptumque à se consilium æqui bonique consuleret.

(c) *Literæ Commendonum ad Borromæum, Trevæ 11. Julij, & ad Mantuanum & Osiam 28.*

3. Commendonus, his auditis, responsum Sueci præstolatus est. Hic verò ingraram fortasse non accidet, ut cursim aliquam proferam notitiam illius Regis, itidem ac Dania, eorumque qui ipsos proximè antecesserunt, & quorundam quoque memorabilium eventuum, à quibus ipsorum conditio tunc pendebat. Henricus Sueciæ Rex, natus erat Princeps, adeoque vacillans & anxius: parentem habuerat Gustavum nobilem Suecæ, sed è stirpe regia, qui à Christiano II. majore patruo Frederici Regis Dania, de quò nuper locutus sum, per fraudem abductus fuerat tamquam obses Sue-

cia, quæ sæpè desciverat, redieratque in potestatem Danorum. Hic itaque Christianus cum antea soli Norvegiæ imperaret, Daniam adeptus erat, & Sueciam recuperat, imposito sibi tergemino diademate universæ Scandinaviæ peninsulæ, fatalis suis excursionibus Romano Imperio, adeoque Orbi terrarum. Sed elatus fortunæ indulgentiâ, nec frænnum legis Catholicæ passus, est ad Lutheranam delapsus, nec tolerabilem subditis vitam duxit; idcirco Gustavus, dum apud Christianum in laxa honestaque custodia morabatur, sibi persuasit, nec Suecos, quippe longinquoires à Principe, adeoque ab illius formidine, desides fore ad excutiendam ferocem ipsius dominationem: nec, id ubi contingeret, Danos concursuros ut Christiano Sceptra deperdita suo sanguine recuperarent. Etenim Christianus omnium Episcoporum, multorumque nobilium Sueciæ stragem ediderat, ac per enormem ejusdem sævitiam afflictâ pariter Dania ingemiscebat; quæ sævitia (ut prius res Dania percurram, dein in Sueciam reversurus) haud ita multo post Danos impulit, ut sibi Principem asciscerent Fredericum, Christiani patruum, (d) Holsatiæ Ducem; à quo ille depulsus, in Belgium se recepit: ibi à Carolo V. exceptus, cujus sororem in matrimonio habebat, & inde cum armis regressus in Daniam, per simulationem pacis à patruo proditus, & in carcerem conjectus est, à quo non nisi serò egressus cum simul è vivis egressus anno 1559. & paulò post decedenti quoque ejus patruo Frederico Primo, successit Frederici primigena Christianus Tertius, qui primus ritu Lutherano coronam suscepit. Ejusce autem Christiani erat filius Rex Dania Fredericus Secundus, qui nunc narrationis nostræ argumentum est.

(d) *Vide Spondanum an. 1513. numer. 68.*

4. Hinc ut regrediamur ad commemorandas quæ processerant Sueciæ vicissitudines: animadvertenterat, sicut diximus, Gustavus malè affectos subditorum animos in Christianum II. Regem, qui utrumque regnum possidebat; idcirco fugâ elapsus & reversus in patriam, eos excitavit tumultus, ut, adjunctis prærogativa sanguinis, Sueciæ dominium inierit; quod ut magis firmaret, filiam Ducis Saxonica, præpotentis Principis ac propinqui, uxorem duxit: sed quò subditos fideles, cognatosque Principes amicos sibi retineret, flexit animum ad infidelitatem atque inimicitiam erga Deum, Lutheranam complexus hæresim, quæ jam inter Sueciæ populos dominabatur, & cui Saxonum Principum patrocinium tamquam ipsorum alumnæ favebat.

5. Quatuor postea liberos Gustavus reliquerat, quorum natu maximus, Saxonica conjugis unicus, erat Rex ille Sueciæ, ad quem legationem habebat Commendonus. Spinosas inter suspitionum angustias hic versabatur tum propter Danum, de quo timebat, ne ille, tametsi pace composita, agitaret animo recuperationem regni adepti; tum propter Moscum, cujus vires multa sibi abstulerant, ac sollicitudinem de reliquis incutiebant; sed nec minùs propter Joannem fratrem Ducem Finlandia, natum ex noverca sua Sueca, & jam Regis Polonia generum. Hæc suspitionis anxietas oriebatur, non solum ex populi benevolentia oriebatur, sed ex quadam mathematicorum prognosticatione, quam Rex dum illi nimium credidit veram reddidit. Porro hujusce rei series, quippe inter ea quæ proximè superiori sæculo contigerunt memoria inprimis digna, nec idonea minus ad mortales docendos, quam proclive sit animo effrænato obmancipatam fluxis utilitatibus Religionem, in exitium præcipitem ruere, à nobis hic breviter expo-

netur. Henricus cum hinc vellet ab innocuo fratre sibi cavere, & hinc non auderet illi mortem struere; ne nobilium conspirationem in se cerneret, in arcta custodia septem annos ipsum detinuit; dein per concessam ei libertatem, supremamque administrationem commissam, illum sibi reconciliare studuit. Interim verò insanâ libidine actus in cujusdam satellitis filiam, eique diadema jamjam impositurus, rescivit optimum fremitum, & agitata ab illis consilia sese ab eo dedecore subducendi, Joanne Duce ad solium evecto. Eapropter Henricus irâ simul metuque correptus, in consilium turpiter horrificum se conjecit, eadem die vilis femina coronandæ, & fratris unâ cum adversantibus sibi Proceribus interficiendi. Et quoniam nihil arcanorum loquacius quàm amor, rem amatæ mulieri concedidit. Hæc animo magis regio quàm ejus amator, coronam tam sædo scelere deturpatam exhorruit; quare primoribus illis commonefactis, causa fuit, ut Joannes ab ipsis per vim fuerit in folio, & Henricus in carcere collocatus, in quo post decimum captivitatis annum extinctus est. Ex hujus Gustavi progenie, quæ pariter regnavit in stirpe Caroli, qui minor fuit Joannis frater, procreati postea sunt celebres illi Reges Sueciæ ac Polonia, quorum nomina magis sibi nec propitia nec adversa numerare potest Ecclesia in Septentrionali plaga; donec ætate nostra, & dum hæc pagina prælo adhuc premuntur, conspexit Roma ex ea stirpe Christianam, potentissimam doctissimamque Reginam Sueciæ, in cursu felicissimo imperii suo, ope Divinæ gratiæ eò deductam, ut per affusum admirabili ejus ingenio lumen, Catholicam veritatem discerneret, & per injectum ejus animo ardorem, cælum terræ, æternum temporario anteferet, Sceptro sponte abdicato (quoniam non nisi retentâ hæresi illud sibi retinere licuisset) atque Religionem Orthodoxam professâ Romam pergeret, omni exuta majestate, adeoque major, quò pedes Alexandri VII. Romani Pontificis oscularetur per inauditum exemplum, ad quod genus humanum obstupuit. Sed narrationem retrahamus ad Henricum, ad quem ea tempestate Commendonum iter ac negotium dirigebatur.

6. Tunc ille, tametsi æquè ac ipsius populi Lutheranam hæresim sequeretur, cupidus sibi jungendæ Anglicanæ Reginæ, seu veriùs Coronæ, promptum animum præ se tulerat illi deferendi, quasi dotale donum, Fidei mutationem, Calvinî doctrinam amplexaturus, neglectâ eam ob causam suorum Procerum malevolentia. Idcirco illius responsio ad Nuntium sera quidem, sed comis devenit; ipsum siquidem appellavit *Patrem, reverendissimum Dominum, Legatum Romani Pontificis*, (e) excusavitque moram, propterea quod ad eam usque horam incertus animi fuerat de sua in Angliam profectio; nunc verò quando jam decreverat ad primam auram propitiam eò solvere, id ipsi significare voluisse, simulque se promptum exhibere ad eum ibi audiendum, si placuisset Nuntio illuc trajicere. Postulatis securi accessus tabulis opus non esse Commendono, quippe quem Legatorum immunitas tutum reddebat; tamen quoniam illorum desiderium ille præferbat, à Rege per eundem tabellarium tabulas mitti. Hujusmodi responsio Nuntium compulit ad remigrandum in Belgium, (f) inde navigaturum in Angliam, statim ac de Regis adventu certior fieret; quamquam cum aliqua suspitione, ne fortè Regina ingressum ipsi negatura esset, etiamsi ad colloquium pergeret cum Rege extero; quod tamen videbatur ab ea committi non posse absque tanti hospitis injuria. Mens aliquot moratus est Nuntius in Belgio; Rex enim ter-

vit Angliam versus, & semper à vento repulsus, ad cogitandum de itinere terrestri coactus tandem est.

(e) *Epistola Regis Suecia ad Commendonum, 24. Augusti, 1561.*

(f) *Literæ Commendoni ad Borromæum, 1. Sept. 1561.*

7. Inter eam moram delata Commendone res fuit, quæ gravem illi sollicitudinem iniecit, ob extrema Religionis detrimenta, quæ ab ipso prænotabantur: quare per summam celeritatem de iis Romam scripsit, quò tempestivè occurreretur. Res erat hujusmodi: Danum aspirare ad nuptias viduæ Scotorum Reginae, meditantem, ut fama erat, uxori Angliam adipisci. in quam ipsa sibi jus tribuebat, quemadmodum alibi recensuimus; & cujus populi turbidos in Elisabetham animos præse gerebant: eundem quasi non minus de recuperanda Suecia cogitare: quæ ubi perficerentur, illum cunctis Catholicis Principibus formidabilem fore. Sed exitus fuit, qualis usuvenit in vastioribus quibusdam animo conceptis ædificiis, quæ nonnisi in architecti modulo existunt. Tot inter difficultates ac moras jussus tandem est Commendonum Romam reverti; (g) qui per Tractum Rheni habens iter, Principes, ac præsertim Ecclesiasticos, quos nondum viderat, ad Concilium invitavit. Jussio autem, ne amplius Sueci accessum in Angliam opperiretur, accidit opportunè; nam is reipia non accessit; (h) & ejus actori responsum ab Elisabetha redditum fuit, pro eo ac fieri mos est in tacita conjugiorum quæ proponuntur repulsa, Reginae per illud tempus in animo non esse connubium, tametsi forsitan sententiam mutare posset. Verumtamen Commendonus aliquot adhuc dies à Belgii Gubernatrice (i) detentus est, ut cum eo quibusdam Ecclesiasticis negotiis ageret, ac præcipuè de novis Episcopatibus instituendis.

(g) *Literæ Borromæi ad Commendonum, 25. Octobris, quibus hic respondit 18. Nov. 1561.*

(h) *Literæ Commendoni ad Borromæum, 30. Nov. 1561.*

(i) *Ex sequentibus literis Commendoni ad Borromæum.*

8. Post hæc profectus ille, invisit Nancei Ducem juvenem Lotharingum, (k) ibique etiam ejusdem nominis Cardinalem, qui eo convenerat, & cum hoc varia egit ad Religionem spectantia, tum in Gallia, ubi maximoperè pollebat, tum in Scotia, ubi ipsius sororis filia regnabat. Accepit à Duce comitatis pietatis plena responsa; ac de mittendo ad Synodum Oratore, affirmavit ille se idem quod Cæsar effecturum. Postea Trevires se contulit; (l) & inde Mosellâ trajectus Moguntiam, invicens in itinere Episcopos Herbipolensem, Bambergensem, & Eistatensem in quibus omnibus Religionis plurimum, plurimumque obedientiæ erga Pontificem animadvertit; sed propter obstantem ipsi necessitatem parum propensionis ad Concilium per seipos adeundum: idemque postea communiter comperit in reliquis illis Episcopis, quos invitavit. Postremò Monachii suo functus est munere cum Alberto Duce Bavarix, (m) qui jam legare meditabatur ad Pontificem certum hominem, Tridento statiturum.

(k) *Epistola Commendoni ad Borromæum, 11. Januarii 1562.*

(l) *Arcane literæ Commendoni ad Borromæum.*

(m) *Literæ Commendoni ad Borromæum, Tridento 8. Martii 1562.*

9. Eodem quoque progressus Commendonus: in cœtu generali, die septimo Martii, ad Patres retulit cuncta illa, quæ per literas haud significarat, hoc est, quæ post suum à Belgio discessum egerat. Deinde quoniam futuræ Sessionis dies longè aberat,

veniam impetravit in patriam remeandi, quò res domesticas componeret. Sed Veronæ supervenere ipsi literæ (n) Borromæi, quibus Romam accercebatur, de rebus à se peractis & adnotatis Pontificem edocturus. Ibi Commendonus, quippe cui mens inerat æquè negotiorum capax ac observatio nis studiosa, suis narrationibus ferè ob oculos Pontifici posuit statum universum illius Orbis Septentrionalis; non sine Aulæ admiratione, quòd is in itinere, inter varias Gentes ingenio præferoces, rabieque in Romanum Pontificem insipientes, perstitisset non modo intactus ab offensionibus, sed à contumeliis immunis. Adeo firmus tamquam clypeus est ad illæsum iter vel inter barbaros & hostes habendum, temperatio exactæ prudentiæ conjunctæ cum exacta virtute.

(n) *Literæ Commendoni ad Olivum Secretarium Legatorum, Veronâ 31. Martii, 1562.*

CAPUT IX.

Res à Canobio Nuntio proposita Cæsari, & hujus responsa. Illius iter in Poloniam. Obstacula ne pergeret in Moscoviam. Acta ab eo cum Prussiae Duce. Navata opera à Delfino Nuntio in Superiori Germania cum urbibus Norimberga, Argentorato, Francofurti, & Augusti; & ab Episcopo Noviocomensi cum Helvetiis.

Dum Commendonus per Inferiorem Germaniam Synodum indicebat, eidem præstabat operam Delfinus per Superiorem. Venit interim in Aulam Cæsaream Canobus à Pontifice missus, specie quidem ut aureâ Rosâ, solemnè ritu consecratâ, Bohemiæ Regiam donaret; sed reipsa ut multa transigeret, potissimè super Concilio. Tradita ipsi mandata hæc fuere: (a) Exponeret Cæsari id quod infra fusè narrabitur; sed antea excusaret apud Ducem Bavarix, quòd ipsi deprecatori Caraffensium supplicium condonatum non esset, quoniam conscientia lex veterat Pontifici mitius agere, nisi cum Cardinali Neapolitano, (b) ut etiam in gratiam Ducis præstiterat: ac de eodem Cardinali similia significaret Ferdinando; qui pariter illum Pontifici commendarat. Hinc patet, Austriacos in Caraffensium ærumnis non ita se infestè in eos gessisse, ut fama vulgavit. Injunctum quoque illi fuit, ut variis Principibus propicia redderet responsa de variis petitionibus quibus Pontificem compellarant. Sed hæc legationis solum fimbriæ; præcipuum textum, Concilium erat.

(a) *Hæc mandata extant apud me signata 14. Aprilis 1561.*

(b) *Dimissus hic fuerat à carcere paucis ante diebus, hoc est 2. April. ut in Diario Magistri carimoniarum.*

2. Cùm itaque Viennam is pervenisset, exposuit Cæsari, fuisse missos à Pontifice Tridentum duos Legatos, Gonzagam & Seripandum, variosque habitos apparatus ad maturandam Synodi apertionem: interea significatum fuisse Pontifici à Rege Catholico, antequam res progredieretur, quædam esse, quæ per Joannem Aialam, suum peculiarem Oratorem, cum ipso communicarentur: ita tamen, ut quid esset de illis statuendum, in suprema ipsius auctoritate reponeret. Aialam pervenisse pridie, quàm Canobius discederet: Pontifici autem, quòd citius illum audiret, esse in animo eum secum adducere Centumcellas, quòd ipse iter meditabatur ut illius portus munitioibus oram Romanam tutam redderet: Cæsarem interim à se rogari, ut Episcopos Germaniæ aut mitteret Tridentum, aut certè paratos haberet, illuc missurus statim ac Synodus inchoari posset. Et quoniam Cæsar, sicut dixi-

viximus, optare visus fuerat, ut Synodo Pontifex cum Senatu interveniret, illi considerandum objiciebat, cùm ibi res nondum essent satis digestæ, id conducibile non futurum, sed cupere Pontificem, ut ipse postea cum Cæsare Bononiam conveniret, ibique de Communi sententia statueretur id quod expediret de ipsorum interventu, ac de reliquis ad rem promovendam. Sibi fuisse ab Oratore Cæsareo significatum, præstolari Cæsarem ab ipso responsa quædam; sed ignorare Pontificem de quare. Eumdem velle ad Synodum invitare præter Ducem Prussiae, ad quem destinabatur idem Canobius, ad Regem Poloniae proficiscens, etiam Moscoviæ Ducem; quemadmodum in antea actis Synodis mos fuerat Imperatorem ac Principes Græciæ invitare: idcirco Cæsaris arbitrio committi, ut ad eam legationem seu Commendonum seu Delfinum eligeret.

3. Respondit Ferdinandus: Fieri non posse: ut à Germania tunc Episcopi mitterentur: ipsis namque Pontificiis Nuntiis licuerat ab illis cognoscere, quàm periculosum id fuisset, nisi aut traherentur pariter ad Concilium Protestantes, aut illis in repugnantia obduratis, eorum violentiæ tuto munimine consuleretur; in ea cura defixum habere Cæsarem. Responsa Pontificis, quæ à se expectari dixerat, in eo versari, quòd cùm ipse Pontifici communicasset decretum ad se missum à conventu Naumburgico, expectationi suæ æquè ac suo voto contrarium, quæsierat simul, quæ ratio Pontifici videretur aptior, quâ se tutos redderetur ab istorum impetu, ut id communi consilio stabiliretur. Læteri se magnoperè, quòd animum tam propensum offerret Pontifex ad Synodum consentaneo tempore adeundam. De ipsorum congressu Bononiam omnino siluit. De Mosco aliisque Principibus invitandis, quemadmodum à se consilium laudabatur, ita dijudicari non posse, uter ex Nuntiis ad id esset paratior, cùm utrumque ipse aptissimum putaret; id proinde prudentiæ Osi & Canobii à se committi, num vellet Delfini reditum præstolari, & ambo simul cum eo de re deliberare.

4. Ac re ipsa postmodum id negotii Canobio datum est: sed cùm ille, ubi in Poloniam pervenit, quæ in mandatis habuerat Regi Sigismundo Augusto exposuisset, (c) eum quidem obsequentem nactus est ut per suos Legatos atque Episcopos conveniret in Concilium, sed reluctantem consilio pergeri in Moscoviam, cujus rei rationem reddidit Sigismundo Pontifici, ac Farneseo Cardinali, Poloniae tunc Patrono, per literas reverentiâ plenas. Causabatur in aliis Rex: Ardente tunc reipsa bello inter Lithuanum & Moscum, negotium à se fuisse propositum Consilio Lithanico, suumque conatum omnem ad id impensum, ut Nuntio non liber modò transitus daretur, sed etiam commodus ad iter tam arduum ac periculosum, cui ille constantissimo Religionis studio præsto erat: verumtamen eos omnes Consiliarios semel atque iterum restitisse, varia varios causatos; sed cunctos in eo convenientes, quòd ex antiquissima consuetudine negatum fuisset belli tempore omne commercium cum illis barbaris cuicumque Oratori, seu Cæsaris seu cujusvis alterius magni Principis: præterea ab illorum schismaticorum impietate, qui Latinæ Ecclesiæ hostes erant, omnem fructus spem Nuntii laboribus ademptum iri, & loca ipsa hospitiorum expertia, & incolæ inhospitalis, ipsum in summum discrimen infortunii atque injuriarum adducturos fore. Rogari proinde à Rege Pontificem, cui addictam ipse obedientiam, plurimumque se debere profitebatur, ne repugnantiam illam interpretaretur quasi ex minus obsequenti animo erga

Hist. Concil. Trid. Pars II.

ipsum jussu placitaque profectam. Dedit quidem Rex suas. Canobio literas commendatitias (d) ad memoratum Ducem Prussiae, sibi beneficiarium, eundemque summum Teutonicorum Equitum Magistrum, ut ipsum ad Concilium permoveeret: verum invitatus à Nuntio respondit, Se conscientia stimulatam accessisse ad Augustanum Confessionem, nec supremam in Romano Pontifice dignitatem agnoscere, adeoque sibi non licere assentiri Concilio per eum convocato.

(c) *Literæ Regis Sigismundi Augusti Vilmâ Farnesæ Cardin. 10. Sept. & ad Pontificem 12. Septemb. 1561.*

(d) *Quæ præposita sunt ac responsa, extant inter scripturas Cassiani de Puteo.*

5. Simili studio, similique pariter exitu suas partes Delfinus expleverat apud Protestantes Superioris Germaniæ Civitates, cùm eas invitaret ad opus tam salutare conscientiis, tam conducibile propter pacem, tam comprobatum summorum Principum judicio, & ad quod Pontifex libertatem omnem securitatemque ipsis offerebat. Id primò præstitit cum Senatu Norimbergensi. At Senatus: (e) Jam se usque ab anno 1530. Confessione Augustanæ adhæsisse, neque sibi nunc licere se à Principibus illius partis abjungere; ipsi quidem Delfino tum ob patriæ dignitatem, tum ob familiaris splendorem, eosdem paratos esse ad omnem obsequii significationem exhibendam.

(e) *8. Mart. 1561. ut in scripturis Equitis à Puteo, inter quas extant pariter quæ sequuntur, spectantia ad Delfinum Nuntium literasque ejusdem ad Borromæum, quæ sunt in Archivio Vatic. & eorum summa sunt in Bibliotheca Barberinorum.*

6. Eadem in rei summa responderunt Argentoratenses, adjecto, præteritam Synodum omnino favisse Romano Pontifici, suæque parti repugnasse; hujusmodi pariter se suspicari futuram, quæ similiter legitima non erat, utpote à Cæsare non indicta, ad cujus auctoritatem id spectabat: perinde quasi melius illi callerent Cæsaris jura, quam ipse Cæsar, qui id juris sibi neutiquam arrogabat. Pium illic sermonem habuit Nuntius ad Ecclesiasticos, qui ad hospitium Hierosolymitano- rum Equitum convenerant, eorum misertus ob ærumnas ipsis inflictas ab hæreticis, atque ad animi constantiam adhortatus.

7. Modestior Francofurtensium fuit repulsa (f) Maximoperè optari à se concordiam Religionis in Germania: sed esse in comperto, ob quas causas gravissimas Synodus alàs tentata minimè profuisset; si hæc impedimenta tollerentur in præsentia ab æquitate prudentiæque Pontificis, id pergratum ipsis futurum; cætera sibi fas non esse ab Augustanæ Confessionis Principibus, quibuscum conjuncti erant, discedere.

(f) *1. April.*

8. Supra reliquos Augustani demissionem animi repulsæ prætenderunt: Post permissam à Carolo V. utramque Religionem, ab utraque fuisse pacem exercitam in ipsorum civitate: ali à se in animo summam propensionem in concordiam dissensionem adeo funestam; sed parvulam illam Rempublicam haud eam esse, quæ posset initium concordia ipsa facere; id unum suæ opis esse, ut eam votis expeteret, uti reipsa expetebat: ubi majora Imperii membra in eam conitterentur, se non de futuros: interim Nuntio à se commendari cujusdam sui civis negotium. Cum variis etiam Episcopis, ac præcipuè cum Spirensi, Constantiensi, ac Merseburgensi, eodem Nuntius munere functus est: atque à cunctis ingentis obsequii verba reddita; sed in singulis seu senectutem, seu in valetudi-

nem, seu aliud quidpiam causantibus, tanguida se movendi deprehensa est voluntas; pro eo ac ulu- venit in iis qui domi suæ commodè vivunt, neque aut naturæ aut necessitatis aut affectionis impetu compellantur.

Eadem adhibita sunt à Pontifice studia cum Helveticorum conventu Badæ habito, ipsi ad Synodum invitatis per Nuntium Joannem Antonium Vulpium, (g) Noviocomensem Antistitem. Curatores quinque pagorum hæreticorum variis excusationibus recularunt, alii, quòd ad id suorum mandata non haberent; alii, quòd nondum nos- sent an Reges consentirent; clarius alii, quòd aliam Religionem profiterentur. Sed octo pagi, quorum septem Catholici sunt, & unus mixtus, per verba summæ religionis obtulere futuro Concilio suam & præsentiam & obedientiam.

(g) *Quæ proposita ac responsa sunt, extant in scripturis apud Equitem Cassianum à Puteo.*

Ita multum seminis jactum est, sed modicâ se- gete; quin tamen hoc ingenti fructu collecto, quòd homines intelligerent, ubi fructus deficiebat, vitium non satoris esse, sed soli.

CAPUT X.

Secreta colloquia inter Sturmium, Zanchium, ac postea Vergerium, hæreticos, & Delfinum Nun- tium; & susceptum super hoc à Pontifice consilium.

1. **R**esponsa publicè reddita invitamentis ad Concilium à Principibus ac Civitatibus hæc fuere: sed non deerant interim arcani con- gressus cum privatis Doctoribus, iisque præsertim, qui paulò antea transfugæ ab Ecclesia, locisque Catholicis, sentiebant adhuc quosdam conscientie moribus nondum omnino habetata, & quamdam erga patriam solum charitatem nondum profus deletam. Dignum memoratu congressum habuit cum hujusmodi transfugis Delfinus. (a) Hi fuerunt Hieronymus Zanchius Bergomensis, apostata ex Canonicorum Regularium familia, vir in scholasticis exercitatus, adeoque summo in pretio apud suam factionem, quæ illius in se & utilitatem & penuriam agnoscebat: & Sturmium, fraternâ cum eo benevolentia conjunctus, qui dicendi artem Argenti- torati tradebat, & variâ splendidaque literatura ornabatur. Auctoritatem hic obtinebat potissimum apud Principes Palatinum, Saxonem, Daniæ Regem, Wirtembergicos ac Megalopolitanos Duces; & amicitias in Gallia contractis plurimi habebatur à Rege Navarra, arctamque cum Calvino necessitudinem exercebat. Zanchius apud Theologos pollebat plurimum, quorum plerique principes gratiam per ipsum adepti fuerant, quippe qui cæ- teris præstabat in discernendis hujusce discipline professoribus; præterea Brentii intimus erat. Itaque hi duo, quos diximus, quo tempore Nuntius Argentorati substitit, eum invisere, unâ cum aliis, qui à Veneta ditione mutata Fidei causâ illò trans- fugerant, quemadmodum facere consueverunt cum suis civibus exules rebelles, sive ad se purgandos, causati injurias, quarum stimulis præcipites acti fuerant; sive ad solatium, degustantes in iis hau- stum aliquem illius voluptatis, quâ per suorum con- suetudinem antea fruebantur; sive ad ostentationem, quasi in eo loco, ubi alii tamquam exteri & invisî indigebant aliquo humanitatis officio, ab ipsis præstando qui illic domestici erant, & gratia floren- tes. Nulla prætermisit cum illis monita Delfinus, gravitate benevolentiaque temperata, quæ sibi re- rum conditio permittebat. Quare Zanchius cum reliquis ab eo digrediens, submissâ illi voce signifi-

cavit, optari à se solitarium cum ipso colloquium, quod Delfinus nutu capitis admisit.

(a) *Epistola Delfini ad Borromæum, 13. Junii 1561, Augusta, in Archivio Vaticano, & ejus summa in Biblio- theca Barberinorum.*

2. Rediit Zanchius; ac prolixum cum eo ser- monem habuit: cui alter sermo unâ cum Sturmio successit; qui tamen noluit denuò in ea urbe con- spici apud Delfinum, sed illum quodam in loco pro- pe urbem unâ cum Zanchio convenit. Eorum vo- tum fuisset, concordiam necere, adeoque utrique parti gratificantes gloriam adipisci, atque inter Ca- tholicos regredi non cum rubore fontium quibus venia indulta sit, sed cum dignitate benemerentium, quibus beneficium rependatur: hinc erat, ut de suis viribus & Nuntio & sibi pollicerentur supra quam possent. Verùm Delfinus tamen re factis animadversa, scripsit ad Borromæum, sibi visum esse consultius Apostolum imitari, qui in epistola ad Philippenses (b) conspiciatur *Christum prædicari ab aliquibus propter invidiam & contentionem, ab aliis propter bonam voluntatem*, in ea tandem verba pro- rupit: *Quid enim? dum omni modo, sive per occa- sionem sive per veritatem Christus annuntietur, & in hoc gaudeo, sed & gaudebo: summamque in se prudentiam existimari, studere ut eliceretur ex his si non quod ipsi pollicebantur, certè quod possent.*

(b) *Cap. 1.*

3. Quæ primò Zanchius proposuit, hæc fue- re: Ut adhiberetur moderatio auctoritati nunc at- tributæ Romano Pontifici, quippe quæ veteri Ec- clesie consentanea non erat: Ferrentur in Conci- lio sententiæ secundum solum Dei verbum, & Pa- tres vetustiores: Solverentur Episcopi à jurejuran- do, quo Pontifici obstringebantur, adeò ut liberè loqui possent, & ex conscientie norma: Ut primo loco modici quidam cœtus doctiorum Præsulum haberentur, quibuscum conferre sermonem pos- sent Theologi Protestantium; ii verò postmodum secreta sua suffragia promerent, antequam in ma- gno conventu quidquam decerneretur, cum existi- marent hæretici, in multis è Catholicis Episcopis scientiam desiderari.

4. Reposuit Nuntius, quod spectabat ad Pon- tificis auctoritatem, Utinam à recentioribus tantum illi tribueretur, quantum ab antiquis; ambigi de hoc non posse spectatâ seu Patrum doctrinâ, seu Annalium testificatione; declarari à Theodoro in epistola ad S. Leonem, *Ecclesiam Romanam esse ma- ximam, ac præclarissimam supra cæteras omnes, & orbi terrarum præsidere: à magno Concilio Chal- cedonensi appellatum fuisse eundem Leonem Pon- tificem sanctissimum, Apostolicum, & universalem: Hieronymum sensitisse, in una ejusmodi auctoritate inniti universam Fidei unitatem, & Ecclesie con- servationem, cum in epistola ad Luciferianos scri- psit: Ecclesia solum pendet à dignitate supremi Sa- cerdotis, cui nisi concedatur potestas quedam plus- quam ordinaria, & supra omnes eminent, tot erunt in Ecclesia schismata, quot sacerdotes.* Tantam ve- rò testimoniorum copiam Delfinus produxit, ut Zanchius admirabundus dixerit, velle se accuratius super ea re auctores veteres consulere. Cui subjecit Nuntius: Id quidem ageret: sed leget sin- ceros codices, fideles interpretes; cum contigisset, ut Oecolampadius in sua Theophylacti translatione locum quemdam perverteret, ubi super capite vi- gelimo primo S. Joannis auctor ille, tamen Græ- corum errore imbutus de processione Spiritus San- cti, Petri primatum approbat. Quod à Zanchio verum esse compertum est; & per eam occasionem incidit in alium ejusdem auctoris locum super ca- pite vigesimo secundo S. Lucæ, prævalidum ad idem

firmam

firmandum. Ostendit deinde Nuntius, quo pacto dictum quoddam S. Basilii in sexta epistola ad Atha- nasium Patriarcham Alexandrinum, implicatum verius quam explicatum fuerat ab ejus interprete, quandoquidem in Græco idiomate Ecclesie Romane auctoritatem longè manifestius declarabat; ac demum continenter commemoravit exempla po- testatis exercitæ ab antiquis Romanis Pontificibus in Regnis creandis, in Imperiis transferendis, in comprobandis condemnandisque Conciliis. Proinde in hoc primo articulo Zanchius & Sturmius, id quod ne cogitatione quidem attigerant depre- hendentes, quieverunt, & suum consensum ob- tulerunt.

5. Ad alterum progressus est Delfinus, in quo postulabatur, ut in Concilio res adjudicaretur ex solo Dei verbo & veterum Patrum sententia. Dixit, Id aliis vocibus idem esse, ac omne pondus auctoritatis adimi superioribus Conciliis, & Pon- tificiis Decretis. Percontatus postea est, Num huic novo Concilio, Pontificis confirmatione sta- bilito, tribuenda esset auctoritas, quæ supra conditionem humanam falli non possit, ad amputan- dam urgentium discordiarum radicem. Si hanc auctoritatem haud obtineret, inane esse Concilium cogi, tanto cum stipendio incommodoque Chri- stianarum omnium provinciarum: sin obtineret, Quonam ea nomine illi posset attribui, dum eodem simul tempore eadem denegaretur antiquis Con- ciliis ac Pontificibus, nihilo minoris auctoritatis Tridentino, & Pio IV. In reliquum, uti antea acta Concilia nihil decreverant, quod verbo Dei, com- munique Patrum sententiæ adversaretur, perinde à Tridentino peractum iri.

6. De tertio, palàm fecit, si Episcopi jureju- rando solverentur, id ex una parte vanum, ex al- tera offensionibus obnoxium futurum. Vanum; quis enim Antistitem tam rudis erat, qui nesciret, neminem ullo umquam jurejurando adigi ad non servandam Deo fidem, quod absque dubio fieret ab eo, qui silentio præteriret in Concilio, quòd è re Ecclesie putasset? Offensionibus obnoxium; quoniam hujusmodi absolutio populis ansam præ- buisset existimandi, prætergressum jusjurandum im- pium ac tyrannicum fuisse, utpote linguas obstrin- gens silentio planè sacrilego.

7. Demum quod spectabat ad quartum, ad- monuit, secretam illam sententiarum pronuntia- tionem, à doctioribus Episcopis habendam, ad- versaturam fuisse antiquitati universæ, & Christi ordinationi, qui custodiam S. Spiritus alligavit di- gnitati ac legitime conjunctioni Episcoporum, non item doctrinæ: si qui recentium Præsulum tenui erant literatura, credibile videri, tales pariter quosdam interfuisse Concilio Nicæno, Chalcedo- nensi, aliisque tantæ venerationis.

8. Rationum robur sentiebant Sturmium & Zanchium, noluisse hinc hebetes videri, hinc omnino cedere; sed aliquid lucrari cupissent, sive ut suæ factionis hominibus ostenderent, se hono- rificè pactos esse; sive quòd ad integram deditio- nem eos inductum iri desperabant: quin Delfinum rogarunt, ut rem obvolveret arcano silentio, affir- mantes, unicam conveniendi rationem fore si dis- simulato omni præcedenti congressu, prudenter ipsi suggererent Principibus ac Civitatibus, con- sentiri posse Concilio, ubi Pontifex hujusmodi conditionibus indulisset: postea verò, si ex parte Pontificis illæ re ipsa quasi denuò propositæ audi- rentur, & post temporis spatium, quod satis esset ad exhibendam speciem, quâ tunc planè videren- tur expensæ, concessio impertiretur.

Histor. Concil. Trid. Pars II.

9. Postremò in uno eodemque consilio versa- bantur, quod erat & alienæ & propriæ ipsorum voluntatis cardo; nimirum, ut in Synodo multæ opiniones ac ritus, quæ post schisma in populis radices egerant, & a prædicantibus in suggestibus, & à doctioribus in libris comprobata, tamquam adiphora seu in differentia relinquerentur, mini- meque ad salutem necessaria, adeò ut de illis uni- cuique liceret alterutram partem sequi. Etenim, ajebant, si faterentur ipsi, hæreticos se fuisse, ex- audirentque Romæ suas sententias vocitatas dam- natasque nomine tam probroso, id profectò nimis amarum odiosumque ipsis futurum, adeoque fra- ternæ concordie nimis dissentaneum.

10. Animadvertit Nuntius, eorum difficul- tatem in eo sitam, ut se illi deerrasse faterentur in ea Religione, in qua se jactaverant correctores & emendatores antiquitatis, orbisque terrarum: & quòd illos suaviter flecteret, ut sine spasmate se- ctionem tam acerbam & tamen inevitabilem to- lerarent, ipsi insinuavit, sine dubio à Concilio non nisi quantum necessarium reverè foret ad salu- tem definitum iri. Hujus exemplum conspici in quæstione de immunitate peccati Originalis in Dei Parente: cum enim ea controversia inter duas ce- lebres Scholas everbuisse ætate Sixti IV. atque ab eo in ancipiti, & cuius partium libera fuisset relicta; utque Fidei ac sacris Literis haud repu- gnabat, placuerat postea Concilio, ut ipsa in eod- em libertatis statu persisteret. De cætero nemi- ni erubescendum esse, quòd opinando falsus fue- rit, magis quam erubescat quòd homo sit. Si Hie- ronymum legam, errores Origenis ibi recensitos legi; si Augustinum, Cypriani. Errasse postea La- ctantium Firmianum: ipsum Augustinum, illum Ecclesie solem, non modò tot annos vixisse sub caligine Manichæorum, sed postea conversum ad Fidem cæcutisse inter umbras aliarum falsarum opi- nionem, quarum palinodiam canere sibi probro non duxit, earumque revocatarum syllabum pos- teritati relinquit.

11. Absoluta sunt colloquia, Zanchio pro- nuntiantem, Romæ facilitati consulendum; siqui- dem sibi numquam è memoria casurum, se Italiae filium esse; simulque affirmavit, id ipsum ostensum iri, retineri memoriâ à Petro Martyre, qui ab eod- em Religiosorum Ordine, à quo Zanchius erat, transfuga, & Galliam magnopere seducebat, plu- rimumque id temporis audiebatur à Regina, tam intenta ad potentiores sibi conciliandos, ut suspi- cionem minus sinceræ Fidei de se concitaret. Ad- jecit Zanchius, ad Pontificiorum duritiam non spe- solum sed metu emolendam, Ubi hæretici cum Roma non reconciliarentur, in tuto inter se fuisse societatem aliquam, necessitate compulsos muni- endi se adversus factionem adeò doctrinis viribus- que polentem: & quamquam Nuntius indicaret Zanchio, existimari à se, id fieri non posse; in- sinu tamen pertimescebat, cum aliam non agno- sceret in ipsis diffensionem, compertam populo, ac proinde quæ sine alterius partis dedecore componi non possit, nisi de Eucharistia.

12. Is igitur amplissimam totius rei narratio- nem ad Pontificem & ad Legatos perscripsit, misit- que unâ libellos quosdam ab illis sibi delatos, antea- quam memorata colloquia absolventur, tamen plenos hæreticis postulatis ipsos animadverteret. Et sanè satis ille intelligebat, Religionem esse pla- nè instar illius infantis in iudicium adducti in quo vera parens ad litem componendam scissionem ad- mittere passa non est: scripsit tamen, plurimæ di- gnitati, plurimoque emolumento fore, si homines hujusmodi ad Concilium adducerentur, quibus via

li 2

con-

conditionibus, dummodò eæ quod nefas esset nec concederent nec permetterent. Quapropter pro mandatis, quæ ad ipsum post modum pervenere, (c) Argentoratum remisit hominem, qui sibi à secretis erat, cum responso: (d) Nuntio, quæsitâ jam luce de iis quæ obtineri possent per futuram Synodum super ipsorum postulatis, pro certo fuisse compertum, eam ne latum quidem unguem à verustissima reliquarum Synodorum & Ecclesiæ consuetudine in ullo ritu ac lege, quantumvis laxatis, recessuram, donec eam obtinuisset frequentiam, eamque existimationem, ut sibi par esse videretur de novitate ac mutatione in re tam gravi decernere. Proinde rationem unicam impetrandi quæ exoptabantur, ubi fines æqui non excederent, eam esse, ut Protestantes Concilium adirent, ampliusque illud & magnificentius redderent; in quo statu fidentius ad insolitam aliquam concessionem habendam adduceretur; interim nihil aliud ipsis sponderi posse, nisi quamcumque maximè inviolabilem securi accessum fidem, & cuncta urbanitatis officia. His quæ obtulerat adjecit servidæ suasionis efficaciam, & vividas preces, in mentem ipsis revocans, quantum hoc pacto apud Deum, apud Ecclesiam, & apud genus humanum promeruisent.

(c) In epistola Legatorum ad Borromæum, 6. Julii 1561.

(d) Instructio extat inter scripturas Barberinorum.

13. Non hi solum, sed Vergerius etiam, de quo pluribus in locis scripsimus, quique tunc Duci Wirtembergico serviebat, ad arcana & itetata colloquia cum Delfino Nuntio se contulit, (e) prius Zabará, dein Argentorati, & in locis proximis; interdum solus, & tunc liberius, interdum unâ cum Sturmio, & tunc alter alteri mutuum sibi suspensionem afferebant. Ex una parte Vergerius cupientissimum recuperandæ patriæ animam præ se ferebat; ex altera sibi minimè temperabat à venenatis maledictis, quæ in eos quos ipse suos hostes arbitratur, & etiam in Pontificem evomebat. Sed in primis sui ab Ecclesia recessus insimulabat Joannem Casam, Nuntium apud Venetos; cum ipse postremo impetu se in præceps dedit. Delfinus homine patienter audito, respondit; Casam è vivis jam excessisse, tunc verò pud Pontificem magnâ esse auctoritate Tridentinum ac Mantuanum, veteres ipsius patronos: proinde videri, tempus adesse Divinæ erga ipsum misericordiæ impetrandæ; ut etiam se Concilio sisteret, eum cohortatus est. Vergerius, fassus quidem immortalibus beneficiorum nexu eorum utriusque se obstructum, addidit, Dedecere, se honestum hominem ad palinodiam adigi. At Nuntius: Nihil aliud postulari, nisi quod ad ipsius salutem, Deique honorem necessarium foret; ac de reliquo humanitatem omnem sperari posse: & quidem illum adduxit, ut quasdam literas ad Mantuanum scriberet, (f) ab ipso traditas Nuntio, & à Nuntio, antequam Tridentum pervenire deberent, Romam missas. Erant illæ refertæ singulari reverentia benevolentiaque in Mantuanum, summis laudibus erga humanitatem Nuntii, quem ille venerabatur ut egregium Patrium illum Reipublicæ, cujus ipse subditus Justinopoli ex honesto genere natus fuerat. Charitatem erga Italiam patriam suam profitebatur, & studium publicæ in Ecclesia concordia, ad quod suam operam offerebat; indicabatque, non parum à se lucis allatum iri, si Mantuanum alloqueretur: sed de suorum erratorum respicientia nihil, & peculiare sibi tabulas, per quas tutus adesset, cum à Concilio tum à Cæsare postulabat. Delfinus hominis ad frugem revocandi cupiditate flagrabat,

Etenim tametsi, pro eo ac ipse scribebat, Vergerius nullâ planè scientiâ esset instructus, adeoque dum apud Helvetios vixerat, suam operam solum impendisset in vendendis Italicè hæreticorum libris; tamen existimabat, in universa Germania duo capita comperiri non posse, quorum reconciliatio tanti esset faciendâ, quanti Vergeriana; adeo ipsius è calamo fluebat in Sedis Apostolicæ detrimentum popularis quædam eloquentia, & audacter maledica in Principes magis invisos.

(e) Litera Delfini ad Borromæum, 13. Maji 1561.

(f) 28. April. & 12. Maji 1561.

14. Verùm Mantuanus, cui ab Aula Romana negotium communicatum, cujusque prudentia (g) commissum est, noluit directè Vergerio respondere, (h) arbitratus, illum ex hujusmodi responsione nudinas celebraturum cum suæ factionis hominibus, ostentantem se à Pontificiis plurimi haberi, eosdemque præstò esse ad ipsum ingenii pretio coemendum. Commonuit etiam de iis Nuntium, qui magis cupidus quàm circumspiciendus, haud dubitaverat secum ad cœnam Vergerium vocare; quin etiam illius ambitione uti ad eundem conciliandum, factâ ipsi ob eam causam spe gloriæ ac præmiorum. Hujusmodi Mantuani cautio fuit plurimum à Pontifice commendata. (i) Ac tandem ex Delfini literis compertum est, (k) gliscere in dies Vergerii arrogantiam & impudentiam, de Osio Legato per insolentissimum despectum scribentis. Quare Delfinus jussus est (l) omnem cum eo consuetudinem abrumperè: imò quoniam Mantuanus auctor erat ne Tridentum solus Vergerius vocaretur, ut qui per seipsum parum poterat emolumentum conferre, sed unâ cum Zanchio & Sturmio, utque ipsorum operâ colloquium iniretur ad aberrantes populos reducendos, sed aliâ ratione, quàm habita fuerat in præteritis colloquiis instructuosis, (m) nihil horum Pontifici placuit. Haud conducere seu Vergerii solius, seu illorum omnium improborum accessum ad Synodum, utpote qui venturi non fuissent ut respicerent, sed ut obstitarent, & in suorum existimatione crescerent, quasi communis sectæ antesignani. Quod si vellent interesse, satis illis fore datam reliquis securitatis fidem, & tunc omnem ipsis comitatem exhibendam esse: è colloquiis non nisi noxiam cunctationem oriri posse, quemadmodum exempla superiora monstrabant: nec inane ante auctorum colloquiorum exitum Pontificiis ministris esse imputandum, quibus nihil boni defuerat, nisi successus; sed uni hæreticorum iniquitati, sibi semper constanti. Porro à Concilio nihil amplius esse sperandum quàm Catholicorum confirmationem, conciliationemque nutantium, atque ad id curam omnem impendendam. Quod si etiam hujusmodi colloquium esset ineundum in Synodo, illud auctoritate Cæsaris, non autem per sequestratos privatos, inhonoratos & improbos conficiendum.

(g) Litera Borromæi 30. Maji 1561.

(h) Ex epistola Mantuani ad Borromæum, 8. Junii 1561.

(i) Litera Borromæi ad Mantuanum, 18. Junii, & 12. Julii 1561.

(k) Delfini litera ad Borromæum, 10. Octobr. 1561, quarum summa est apud Barberinos.

(l) Apparet ex epistola Borromæi ad Mantuanum, 8. Novembr. 1561.

(m) Apparet ex responso Borromæi ad Mantuanum, mense Novembr. 1561.

15. Inter alios ad S. Inquisitionis tribunal delatos, qui cupiebant adesse in Concilio, (n) sed non disceptaturi, sicut ii quos diximus, unius viri nomen haud præteriero, suis in Operibus comendati, quæ

quæ auctori suo magis honestum prosperumque finem meruissent. Erat hic Ludovicus Casteluëtrus, qui se ad Protestantium urbes receperat. De ipso responderi jussit Pontifex Mantuano: Cum illius causa in Inquisitionis Romanæ tribunal fuisset inducta, Romæ, & non alibi oportere ut reus sesteret; cum eo tamen quàm mitissimè acturum se polliceri, aded ubi ipsum infontem agnovisset, non absolvisset modò, sed beneficiis affecisset; ubi verò idem deprehenderetur in errorem aliquem delapsus, satis futuram Pontifici privatam Ludovici retractationem. Id fidentem quidem illum reddidit, sed brevi tempore, nullo fructu: is enim cum post paucos dies (o) illud tribunal adiisset, seque pressum interrogationibus sentiret, multoque acrius testimonio cujusdam impii libri, à Melanchthone conscripti, & ab ipso in Italicum sermonem conversi eâ characteris forma, non tam manum quàm ingenium arguentis, quæ simulari non potest, timoris æstu agitata fugam arripuit; & potius quam se committeret arbitrariæ alterius clementiæ, passus est quamcumque ignominiosissimam damnationem inuri sibi, vitâ Basilææ inter hæreticos & ductâ & extinctâ: quamquam adjumentum, quod ipsius stylus suppeditavit politioribus jucundioribusque disciplinis, observationum raritate, commentationum subtilitate, promerentur, ut grati animi causâ fides benignè habeatur auctori, narranti ipsum postremo respuisse. Quæ sanè fides de se tenuem meri nominis reparationem præstat paucos apud mortales, & eo solum brevi tempore, quo sunt mortales.

(n) Litera Borromæi ad Mantuanum, 20. Sept. 1561.

(o) Primum illi examen subit anno 1560. 11. Oct. secundum, 14. ultimum, 17.

CAPUT XI.

Quis esset in Gallis Hispanisque animus ad indictam Synodum excipiendam. Electio Secretarii, Curatorisque Concilii; eorum & utriusque Legati accessus. Transitus Tridento Archiducis Eleonoræ, & complurium Episcoporum adventus. Honores à Pontifice collati Madruccio & Mantuano: data huic amplissima facultas sumptus faciendi, & Legatis, elemosynæ generatim distribuendæ. Animadversiones de subministrata pecunia multis Episcopis indigentibus.

1. Sed à privatis hominibus ad res publicas, à quibus reverà pendebat negotium, redeamus. In Gallia semper vehementior agitatio; quippe Rex puer erat, Regina exera, Proceres æmuli inter se, potentiæ factione contrarii, Fide discordes: in dies singulos res novæ tam multæ oriebantur, ut si eas vellem minutim recensere, ipsæ per se non modicam historiam conflarent. Solum subinde indicabo quantum opus erit ad propositum argumentum intelligendum. Itaque stimuli necessitatis in dies gliscens, magisque semper moram recusantis, paulò post ibi ea dispulere, quæ, uti diximus, objectabantur indicto Concilio; (a) ad hanc unicam necessariamque conditionem se coarctantibus Gallis, ut nimirum Cæsar etiam & Rex Catholicus Synodo assentirentur. Et Aiala Philippi Regis Orator convenerat cum Pontifice, (b) ut res cœpta procederet, & ne verbum quidem in vulgato diplomate mutaretur.

(a) Constat ex epist. Legatorum ad Borromæum, 16. Junii 1561.

(b) Litera Borromæi ad Legatos, 2. Julii 1561.

2. Verùm Pontifex, gnarus apparatus ad graviora molimina efficacissimum esse, illa quo-

cumque tandem modo incipere, & complures hominum numquam existimatos, ipsum ex animo loqui, nisi agentem reverà cernerent, cœperat ministros ad Concilium mittere antequam etiam diplomati Principes consensissent. Censuit aptiores esse magis veteres magistratus, quippe ab experientia edoctos & comprobatos; idcirco voluit, ut esset à Secretis Concilio, qui prius fuerat, Angelus Massarellus, (c) jam, sicuti narratum est, Episcopus Telesinus. Cumque paulò post absolutionem Moroni absolvisset in Senatu etiam Sanfeliciam (d) Cavensem jam Antistitem, & Fulcararium Mutinensem, detentos in custodia à Paulo IV. ejusdem criminationis nomine; opportunum putavit non modò utrumque ad Synodum mittere, quò per hujusmodi fiduciæ argumentum suspicionem omnem de ipsorum Fide deleteret; sed præterea Sanfeliciam Synodi Curatorem (e) constituere; (quod munus ætatè Pauli III. exercuerat) ratus diuturnam privationem, ærumnasque toleratas satis esse luendo crimini, quod ex impetu magis quàm ex destinata voluntate proruperat; & ademptam hominibus in perpetuum veniæ spem, perinde fore ac præsentem vitam in tartari conditionem pervertere. Decimo septimo Martii Crux, legationis insignis, tradita est Seripando, (f) ut ad Concilium pergeret; & in eodem Senatu Pontifex Episcopus monuit, ut ad sacrosanctum illud opus perficiendum se conferrent. Omnium primus (g) qui Synodo affuit, Cremonensis fuit, Nicolaus Sfondratus, filius Francisci, antea conjugati ac postea Purpurati, de quo frequens in hac Historia habitamentio. Nicolaus verò post annos triginta, ad paucorum mensium regimen, Vaticanum Solium conscendit, Gregorius Decimus quartus nuncupatus.

(c) Electus fuit à Pontifice in cætu 3. Febr. & Tridentum pervenit 26. Martii ut in Diario.

(d) 29. Maji 1561. ut ex Diario

(e) Discessit Româ 26. Jan. & Tridentum pervenit 14. Febr. ut in Diario.

(f) Acta Consistorialia.

(g) Ultimo Martii, ex Diario.

3. Animum caloremque addidere Pontifici (h) ad rem prosequendam novæ literæ Ferdinandi, è cuius assensu reliquorum, sicuti diximus, pendebat consensus. Hæ Romam pervenere Januario exeunte, promulgatum diploma pene comprobantes, Cæsaris opem pollicitæ Synodo per illud indictæ. Quare Pontifex voluit, ne sui Legati procrastinarent: & ut reliquos anteverterent, 16. Aprilis Tridentum pervenere. (i) Eorum ingressus tolemnis fuit atque conspicuus, ob pietatem, ob frequentiam finitimorum populorum, & ob magnificentiam Madrucci Cardinalis, urbis Episcopi ac Principis; tametsi Præfulum occursum infrequens fuit, cum id temporis non plures quam novem adfuissent, & sine ullius Regii Oratoris ornamento. Post triduum illac iter habuit (k) Eleonora Austriaca, Cæsaris filia, quæ sponsum adibat Guillelmum Ducem, filium fratris primi Legati. Is quò se cautius gereret, quasi propria in causa, voluit Episcopus consulere, quoniam ritu Eleonora excipiendam. Communis fuit sententia, ut Legati extra portam Eleonoræ irent obviam, sed minimè præcedente Cruce; illam verò mediam inter se deducerent usque ad arcem, ubi eam Madrucus luculento hospitio magnificè excepit.

(h) Cæsaris epistola fuit ostensa à Pontifice Amulio Oratori, 2. Febr. 1561. & postquam ea fuit lecta in quodam cætu, ejus exemplum illi tradidit; ut ad Senatum mitteret; quod ille fecit 24. uti constat ex ejus literis, per eos dies signatis.

(i) *Littere Legatorum ad Borromæum, 17. April. 1561.*
 Et *Acta sub Pio IV. in volumine signato G. quod pariter intelligitur afferrî pro reliquis actionibus publicis Concilii usque ad 25. Julii 1563. quamvis interdum asserantur in margine alia monumenta, seu ut notiora, seu que rem sensus narrent.*

(k) 20. Aprilis, ut in epistola Legatorum ad Borromæum 21.

4. Accedebant lubinde (l) complures Episcopi, tum ex ditione Veneta, tum ex aliis Italiæ locis. Sed in primis læticiam attulit adventus Bartholomæi de Martyribus Dominicani, Archiepiscopi Bracarenfis, in Lusitania Primatis, viri sanctitate doctrinaque spectabilis, qui narravit, (m) se antequam discederet significasse Regi protectionem suam, non tamquam veniam petens, sed meram rei notitiam indicans; idque à Rege magnopere commendatum: illinc brevî alios Præsules adventuros, studiosè illos sollicitante Henrico Cardinali Regis patruo. Fuit etiam dignitatis ac lætitiæ accessio ex adventu Thomæ Goduelli, (n) Episcopi S. Afasi in Anglia, ex Ordine Regularium Clericorum. Verum id contigit cum vehemènti indignatione Reginæ, quasi despectæ, neque habitæ tamquam caput Ecclesiæ Anglicanæ ob inferiorem sexus conditionem, quo nullus infensor aculeus virilibus ac superbioribus feminis.

(l) Ex Diario.

(m) 10. Maji, ut in duabus literis Legatorum ad Borromæum 19.

(n) 15.

5. Nihil interim omittebat Pontifex vel honorificentiam ad stimulum, vel adjumenti ad commodum eorum, ad quos præcipuè in hoc negotio partes attinerent. Quod spectat ad honorificentiam, galorum purpureum ad Madruccium misit, (o) ipse Romam accessu haud expectato; destinavitque Mantuanum ad splendidum munus, & quod is solemni ritu illum capiti novi Cardinalis imponeret. Quod verò ad commodum: Pontificiis literis (p) amplissimam potestatem impertivit eidem Mantuano impendendi quantum pecuniæ opportunum arbitrareretur ad Divinam gloriam, illudque pium inceptum promovendum; adjecitque, ubi id ærario gravius evalisset, Pontificem sumptus in aliis omittendum, ne tanto operi deessent: & Legatis universè (q) permissum est, ut nullis præscriptis finibus eleemosynas largirentur. Hæ magna ex parte suppeditabantur Episcopis indigentibus, quorum tenues proventus impares erant caritati annonæ, è Tridentini soli sterilitate profectæ, & ex frequentia convenarum auctæ. (r) Quocirca necesse fuit, ut compluribus à Pontifice viaticum subministraretur, & præterea continuum subsidium tribueretur, quo singulis viginti quinque autè mensuri donabantur. Id verò (s) Pontifex optaverat, ut quoad posset arcano fieret, ne beneficium rubore accipientium elevaretur, neque malignorum calumniis pateret, quasi multos stipendiarios Episcopus Tridenti Pontifex aleret. Sed id quod necessariò multis innotuit, vix fieri potest ut omnibus non innotescat. Quare dispendium illud, quod Pontifex cum ingenti incommodo toleravit, ne charitati honestatiq; deesset, perpetuis susurrantibus malevolentium fomitem præbuit. Ceterum cordati homines intelligebant optimè, hujusmodi suppetias adeò tenues esse, ut longè gratius accidisset Episcopis, habitâ temporarii commodi ratione, si paupertatis titulo licuisset ipsis extra domicilii illius incommoda, & illius cœli asperitatem, frui commodis suarum sedium; nedum ut ab mercedula idem illicerentur ad faciendam conscientiam, honoris, ac libertatis jacturam, emolumentis ne-

glectis, quæ sibi conquirere potuissent reparatâ sibi muneris potestate. Quamobrem non deerant ex iis, qui quotidie plurimam indigentiam causati veniam abeundi deposcerent, eaque vehiâ ipsis denegatâ, jejuno illo subsidio nequaquam contenti vivebant, sed semper queruli frequentiore largioremque opem efflagitabant. Quin nisi me alienæ famæ reverentia vetaret, possem equidem palam facere, ab his maximè molestias laboresque perpetuos illatos fuisse Pontifici ac Legatis in disputationibus Synodorum. Exemplo mihi sit eorum unus, cujus nomini secundum Historiæ leges alibi parcere nequivero; fuit hic Antonius Ciurelia, Episcopus Buduensis. (t) Multo majoris utilitatis nexus agglutinabat Episcopos tot Principibus laicis, in quorum ditionibus siti erant omnes ipsorum reditus tum Ecclesiastici tum hæreditarii, & non minus substantiæ ac vitæ eorum omnium, qui cum illis sanguine conjungebantur. Verum si Pontifices occludunt manus, profanæ avaritiæ; si expandant sacrilegæ mercaturæ insimulantur.

(o) *Littera Borromæi ad Mantuanum, 30. Martii & 14. Maji 1561.*

(p) 12. Julii 1561.

(q) *Littera Borromæi ad Legatos, 22. Nov. 1561.*

(r) *Apparet ex multis literis Borromæi ad Mantuanum, 1561.*

(s) *Epistola Borromæi ad Mantuanum, mense Novemb. 1561.*

(t) *Subsidium illi tributum habetur in epistola Borromæi ad Legatos, 18. Septemb. 1561.*

CAPUT XII.

Nova in Gallia Religionis discrimina. Ferrariensis Cardinalis illuc legatio. Episcoporum Hispaniensium, Osique Legati Tridentinum accessus.

I. **O**peræ pretium hîc est, ut ad Gallica revertentes, aliquamdiu ibi sistamus. Hæretici eo in regno per magnam audaciam in rem suam trahebant imbecillitatem regiminis, & in dies singulos gradum aliquem, seu verius saltum faciebant. Regina, etsi erecti animi femina, cum tamen illi dominaretur, sicuti rumor erat, ambitio dominandi, timidissima animi affectio, cunctis idcirco serviebat; & suspitionibus agitata propter Guisiorum potentiam, nitebatur adversæ factionis homines sibi devincire. Proinde conspicua, quantâ florerent apud eos gratiâ Petrus Martyr ac Theodorus Beza, hæreticorum antesignani, nihiâ in illis audiendis facilitate ac lenitate utebatur, uti dicebant, cum aliqua famæ de Religione jactura: quamquam postea rerum ab ea gestarum tenor ostenderit, profanæ politicæ causâ pium ejus studium interdum obtorpuisse, sed nunquam ejus Fidem declinasse. Ibi hæresis fautores perpetuò vociferabantur, cogendam esse propriam nationis Synodum, per quam stabiliretur in Gallia peculiaris religio, quæ Romanæ potestatis vinculis omnino soluta, & tunc comprobaretur, & postea exerceretur. Hæc Pontifici suasere, necesse fore in Galliam Legatum mittere magni consilii ad tam ardua graviaque negotia, simulque magnæ auctoritatis apud eas gentes, sine qua consilium ad ratiocinandum potius quàm ad conficiendum valet. Hac utrâque dote Pontifici visus est pollere Hippolitus Cardinalis Ferrariensis, vir prudentiâ inter primos habitus, ob quam non semel prope fuerat ut supremus Ecclesiæ Rector crearetur, cujus fratris, Herculis Ducis uxor, genita fuerat à Rege Ludovico XII. & cujus fratris filia Francisco Guisio Duci nupserat; ipse verò semper

non Romæ solum sed per Italiam universam supremam quasi præfecturam gesserat in gravissimis Gallici regni negotiis. Quare nemo illuc ad id seligi poterat aut acceptior ex fide, aut venerabilior ex amplitudine, aut etiam validior ex cognatione. His ea conditio accedebat, quæ in Principum ministris reliquarum omnium quasi anima est, nimirum benevolentia in Principem, qui sibi obstrinxerat Hippolitum collatâ Aloysio fratris filio summi Ordinis Purpurâ. Designatus hic legationi fuerat secundo Junii, & vigesimosexto Crucem, illius muneris tesseram, accepit discessurus. (a) Florentiâ transivit, (b) & cum Duce rem communica vit, cui Pontifex plurimum fidebat, quique arctiorem amicitiam recens colligaverat cum Regina sibi agnata. Is efficacissima quæque studia erga Catharinam pollicitus est, quibus præcipuè nimis anxiam in ea suspicionem sedaret; nimirum, haud moliturum Pontificem, ut ipsi administrationis auctoritas minueretur. Cardinalem quoque monuit, in apertum dissidium non nisi per extremam necessitatem eundem; potius lentâ quadam dexteritate utendum tantisper dum Rex supra puerilem ætatem assurgeret, & re ipsa Rex evaderet: si ante id (differabat Dux) apertè dissidia contingerent, susceptam iri rerum administrationem à Rege animo malè affecto; eodemque die, quo ille regnare inciperet, incepturum pariter Pontificem tamquam adversarium, non tamquam Patrem intueri. Sin ex altera parte ad id usque temporis, quâ tolerando quâ declinando res protraheretur, libenter tunc Regem Pontificis monita auscultaturum, ratum, malè de se meritos eos administratos, qui ex utilitate privata in seditiosis arrogantiam & contra regium Sceptrum & contra Pontificiam Sedem aluissent.

(a) *In Actis Senatus.*

(b) *Epist. Legati ad Borromæum, Florentiâ 18. Julii 1561. inter scripturas Bernardini Cardin. Spada, ubi sunt etiam alia litera citanda de hac legatione.*

2. Hæc Ducis Florentini sensa cum Legati sensis mirificè consonabant: quare is tam leniter se gessit in Gallia, (c) ut in multorum vituperationem inciderit, ac præsertim Granvellani apud Commendonum Nuntium, perinde quasi dum plurimam de hæreticis rationem haberet, exerceretque intimam amicitiam cum Principe Vandoni (hoc nomine Hispanorum ministri Navarræ Regem appellabant) se magis accommodaret Reginæ voluntati, quàm Pontificis dignitati. Reginam ad virilem Religionis defensionem cohortari non desistebant hinc Rex Catholicus, hinc Cæsar. Is ad illam scripsit epistolam, (d) pio studio plenam, cujus exemplar Pontifici communicavit, hic verò Legatis. Hispanus per opportunitatem quâ petebat Regina per suum Oratorem ab ipso, ut suos Præsules ad Concilium mitteret, sed querebatur, Hispaniensem in Gallia Oratorem importunè se gerere, graviter respondit: Quod spectabat ad Synodum, licuisse Reginæ ad eam usque diem cernere Hispanos Episcopos per Galliam equitantes, Tridentum versus; ac proinde Regem ab ea petere, ut eodem Gallos Præsules ipsa compelleret. De Oratore dixit: illi à se haud injunctum fuisse, ut importunius ageret; sed in eo, quod ad Religionem spectabat, etiam ab Oratore quotidie cum Regina singulisque ministris postulationes iterarentur, non idcirco illum eò processurum, ut aut voluntatem suam, aut sua mandata transiliret.

(c) *Epistola Commendonî ad Borromæum, Bruxellis 12. Octobr. 1561.*

(d) *Apparet ex responso Legatorum ad Borromæum ultimo Julii 1561.*

Porrò Regina (e) etsi blandè se haberet cum hæreticis, cavebat tamen, ne aliena à se Pontificem redderet, adeoque nitebatur cujusvis detrimenti suspicionem ab eo depellere, patefacto etiam per literas animi sui proposito Episcopos ad Concilium mittendi, cujus hac tantum rei gratiâ illos à se vocatos ajebat; quod ubi Tridentinis Legatis innotuit, eos sollicitudine liberavit.

(e) *Apparet ex responsis Legatorum ad Borromæum, præsertim 6. & 10. Julii, & 3. Augusti 1561.*

3. Verum quanto magis effecta promissis præcellunt, tantò magis Legatos exhilaravit Hispanorum Præsulum adventus, quàm exhibita à Gallis promissa. Primus (f) ex Hispanis fuit Aciedus Moya de Contreras Episcopus Vicensis, vir maturi consilii, ac literatus: hic 26. Septembris pervenit, regiasque literas ostendebat, quibus jussus fuerat proficisci, atque expedite progredi. Narrabat præterea, eò brevi tractu, quo per Hispaniam perrexerat, antequam Galliam ingrederetur, se nactum esse quatuor alios Episcopos Hispanos Tridentum euntes, quemadmodum postea (g) re ipsa tum illi tum alii ejusdem nationis illico pervenere.

(f) *Diarium Adulfi Servantii, qui erat Amanuensis Secretarii Massarelli, & epistola Legatorum ad Borromæum 27. Sept. 1561.*

(g) *Diarium & litera quæ sequuntur.*

4. Itali præ ceteris, quippe quos ob majorem Tridenti propinquitatem, majoremque subjectionem Pontifici, par erat exteris exemplo esse acriter extimulabantur à Pio; & quò libentius iter arriperent, instruebantur à Borromæo commendatiis literis ad Legatos, qui (h) seorsim jubebantur se cum illis omnibus tam comiter gerere, ut regionis non modò externæ, sed etiam incommodæ molestia leniretur; tantumque studii impensum est, ne Transmontani, ad excusandam tardio rem absentiam suam, objectarent complurium Italarum exemplum, ut Legati Pontifici (i) significarint, oportere Tridentum accire eos etiam, qui Ferrariensem Legatum comitabantur; aliter enim licuisset Gallis validiores afferre causas in Gallia persistendi, quàm illis Episcopis, qui vix ibi ulli usui erant, nisi ad splendidum comitatum. Atque Legatorum monita Pontificis jussio est subsecuta. (k)

(h) *Apparet ex responsis Legatorum ad Borromæum 21. Julii, & 10. Novembris 1561.*

(i) *Littera Legatorum 6. Julii 1561.*

(k) *Apparet ex epistola Ferrariensis ad Franciscum Marianam Vicecomitem, actorem suum Lugduni, 1. Septembr. 1561.*

5. Majoris fuit ponderis eorundem consilium revocandi Tridentum ab Aula Cæsarea Osium Legatum, propterea quòd cum Cæsar declarasset, velle se ad Synodum Oratores mittere, parum ibi agendum supererat; quod si quid etiam superesset, ad id sufficere Delfinum Nuntium. At verò Tridenti præsentiam Oii, per aliquod temporis intervallum antequam Synodus aperiretur, existimari plurimum profuturam: quoniam licuisset tunc tribus simul Legatis præmediatè deliberare multis de rebus ad Concilium spectantibus, & communicatis Pontifici ipsorum sententiis, quid ille vellet, cognoscere, statimque postea id exequi, ubi Synodus in opus deduceretur. Aliter enim (ajebant illi) si admotâ jam operi manu rerum tractatio subsisteret, quò prius illæ Pontifici significarentur, eam prolationem instar frigidæ futuram, calefactis ac fervescens animis permolestæ; simulque inde rursus excitum iri Lutheranorum calumniam, quasi libera non esset Synodus, sanctionesque Ro-

ma verius quam Tridenti conficerentur: quæ calamnia, quamvis esset iniqua, cum deberetur quidem libertati, ut Patres sanctionibus sponte consentirent, sed non ut illæ firmarentur absque notitia consensuque Pontificis, qui Synodi caput erat, tamen quia nimis popularis videbatur inculatio, oportere ut ipsa rei species amoveretur, postulante prudenti charitate, ut non modò ne pateretur malum, sed ne id quidem quod aliis afferat offensionem in malum.

6. Consilium probavit Pontifex: (l) adeoque Osio Tridentum revocatus, pervenit die vigesimo Augusti, (m) ac privatim ingressus, domicilium comperit comite ad duos menses instructum ex liberalitate primi Legati, in quo viro Principis opulentia Principis largitas adnectebatur, quarum conjunctio ad egregiam beneficentiam plurimum valet: at verò illa sine altera, probrosa; hæc sine illa, exitiosa.

(l) Ex epistola Legatorum ad Borromæum, 28. Julii, 1561.

(m) Diarium 20. Augusti 1561.

CAPUT XIII.

Adventus Simonetta quarti Legati: & epistola manu Pontificis scripta, ab eo ad collegas delata. Notitiæ de Philippo Musotto, Astolfo Servantio, Gabriele Paleotto, Muttio Callino, Ægidio Fuscarario, Petro Consalvo Mendoza, Carolo Vicecomite; de variis Principum Oratoribus, ac de aliis, è quorum monumentis Auctor hanc Historiam traxit in eventis enarrandis. Exortæ ac solutæ difficultates de facultate Episcopis concedenda exomii (vulgo Mozettam vocant) gestandi, ac de superiore Sede, quam sibi vindicabat Bracarenfis Archiepiscopus, tamquam primas. Altempus quintus Legatus destinatus. Decreta in Senatu habita à Pio de electione Romani Pontificis futuri, Collegio debita non Concilio: quòd non liceret Pontifici sibi successorem eligere; & de suffragio in Synodo cunctis absentibus negato.

1. Legatorum consilium de revocando Tridentum Osio, Pontificem impulit ad simile simili de causa consilium de Simonetta Cardinali, quandoquidem Puteus iis affligebatur morbis, quibus paulò post anni spatium extinctus est. Quare extimulatus Simonetta nihil amplius professionem retardavit, adfuitque Tridenti ineunte Decembri. (a) Detulit is ad collegas epistolam ipsis Pontificio chirographo scriptam: ejus summa, quam proferemus, relata fuit à Philippo Musotto, nobili Bononiensi, qui Seripando à secretis erat, in sua compendiaria narratione Synodi, habitæ Pio sedente. Huic Musotto demandatum à Legatis fuerat, ut ex altero ad alterum deferret literas ad ipsos missas, & responsum exempla adeoque de iis fuit ille probè conscius. Per eam opportunitatem tria ille utiliter egit, quòd noticiam aliquam de tam memorabili conventu relinqueret: unum fuit ea historica narratio, quam memoravit: alterum, quasi ephemeris quædam actorem cœtumque, & harum utriusque sine n imponit vitæ finis heri sui Seripandi: tertium fuit, selectorum quorundam commentariorum collectio, qui ea inter negotia confecti sunt, plurimumque lucis afferunt ad introspectanda rerum penetralia. Hæc omnia ad hæredes pervenere; hi verò, dum Bernardinus Cardinalis Spada, qui me, ut jam memoravi, ad hoc Opus consiciendum potissimè permovit, in ipsorum patria legationem exercuit, ea illi dono dedere; gnari, hujusmodi & non alterius gene-

ris munera eidem vel accepta vel acceptanda fuisse. Suavis aliquid alicubi indicat, à se lustratam priorem ex hisce tribus Opellis; sed si eam ille lustravit, de industria præterit id quod in Concilio dignitatem redundat; & in reliquum, ut potest certioribus magisque distinctis negotiis expers, parum feliciter hinc rerum narrationes desumpsit. Etenim quemadmodum contingit, ut hæc grandium rerum compendia, ab ingeniis mediocriter notæ confecta, ex defectu quæ memoriæ quæ cognitionis, quæ animadversionis, in pluribus prolabantur, in plurimis deficiant, in cunctis caligant: ita scriptum illud absque collatione cum aliis narrationibus Suavem identidem in errorem induxit, atque universè, ubi ille labitur, & non ex nequitia, animadverto, idem ipsi contingere, fidenti hujusmodi compendiariis libellis, quod accideret pictori, qui vellet, vasti corporis animantem referre, nonnisi ejus effigiem conspicatus in aliqua Belgica icuncula effictam.

(a) Die 8. ut in Diario.

2. Epistolæ, de qua diximus, verba, (b) manu Pontificis ad Legatos scripta, præter ea, quæ ministris, qui sibi erant à secretis, caractere significabantur, hæc erant: *Nos multis verbis non utemur, quia facta peroptamus. Satis jam cunctos Principes præstolati sumus: adeoque non est amplius differenda, sed implorata Dei ope, Synodus aperienda quamprimum; ac per omnem celeritatem progrediendum, Concilio Tridentino resumpto, quod à nobis nulla ex parte sive Divina, sive per humanam Ecclesiæ legem posita, repudiatur. Nostræ vero mentis est, ut citius Synodus conficiatur, quæ deceat probum virum, probum Pontificem, probum Christianum, posito semper ob oculos Dei, Fidei & nostræ Catholicæ Religionis obsequio, communicari Christianorum beneficio, simul etiam hujus sanctæ Sedis, & nostræ, & vestræ dignitate. Nostrum autem consilium eo tendit, ut hanc Synodum absolvamus, confirmemus, & exequamur; unaque exoptaremus unitatem proborum omnium Catholicorum, perpetuamque inter Christianos pacem, quòd nobis liceret melius Deo servire, & cunctas nostras vires adversus infideles convertere; quod si efficere poterimus, semper alacriter libenterque moriemur.*

(b) Epistola Archiepiscopi Jadrænsis, 18. Decembris, 1561.

3. Hæc epistola lucem simul affudit, simul animos suppeditavit Legatis, & non minus Patribus, quibus promulgata est. Et jam undique virebat spes floridi fructuosique conventus. Aderant ibi præter Episcopos viri complures laude præstantes: præsertim verò in familia Mantuani morabantur Franciscus Bursattus, ac Fredericus Pendasius, (c) ille insignis Jurisperitus, hic eximius Peripateticus, sed simul doctus Theologus, dignusque æternis laudibus, quando super Aristotelis philosophia adinvenit fundamentum constituendi humani animi finem in æternitate spiritualium mentium, non abjiciendi ad belluarum mortalitatem cum Epicuro. Camillus Olivus Mantuano à secretis erat, scribebatque pariter communes Legatorum literas, quarum volumen extat apud me, quasque in hujus libri margine subinde proferam; sed earum auctographa, asservata in Archivio Vaticano, perlegi, quòd mihi licuit ingredi indulgente Innocentio X. facilemque paravit aditum comitatus Constantii Centofloreni, qui in Pontificio cubiculo Præfectus, simulque ejusdem Archivi custos erat; sed postea fluxis rebus valedicens, se mihi in religiosa familia socium dedit. Cum enim

michi Archivum adeunti ipsius præsentia semper opus esset, se ille sæpissimè subtraxit assiduis arctissimisque præcipui sui muneris occupationibus, quòd mihi meoque labori opitularetur. Et per eam opportunitatem mihi quoque licuit meis oculis haurire noticiam literarum arcanarumque notarum, quæ ab Aula Romana subinde scribebantur Legatis, seu cunctis communiter, seu eorum cuiuspiam seorsim; multarum etiam aliarum responsum, gravissimarumque scripturum, præter ea, quorum (sicut ea memorati literarum voluminis exemplaria) jam potius aliunde, potui cur, auctographis conferre, nactus illa authenticis planè consentanea.

(c) In Actis Paleotti.

4. Erant pariter in Concilio duò præcipui Pontificis administri, alter Romanæ Rotæ Duodecemvir; Gabriel Paleottus Bononiensis, alter ex Advocatis Senatus Cardinalium; Scipio Lancellottus Romanus; uterque Purpuram est promeritus & consecutus. Prior etiam summæ Tiaræ fuit proximus, & inclytus superest virtutum fama & scriptorum doctrinâ; inter quæ, præter typis vulgarata, accuratissimam conscripsit narrationem eorum, quæ agitata sunt in illo ultimo Synodi conventu, cui ipse interfuit; ea verò narratio postmodum ab hæredibus dono tradita est Urbano VIII. & ab ipso data Francisco Cardinali Barberino fratris filio. Hic illam mihi benignè communicavit unâ cum plurimis rarissimisque manuscriptis, quæ tandem gemmæ sunt, à studiosa splendidâque ipsius avaritia tot annos, quibus rerum potitus est, accumulata. Sed præterea facultatem obtinui legendi retinendique arbitrato meo Acta legitima Synodi, quæ in Ælia arce servantur, mihi concedita iustu Alexandri VII. qui amplio rem quam decessor mihi facultatem elargitus est utendi tum illis tum aliis monumentis, ut multis in locis meum hoc Opus plenius concinnarem, à me jam ante ipsius assumptionem dedolatum. Nec minùs lucis mihi prætulit ephemeris exquisita rerum omnium in Synodo gestarum, aliarumque, quæ id temporis Tridenti contigere, mihi concessa inter complures Commentarios ab humanitate Marci Antonii Burghesii, Sulmonensium Principis: quæ ephemeris, confecta ab Astolfo Servantio, tunc Massarelli, qui à secretis erat, adjutore, & qui postea sub nomine Valentini in religiosa familia Reformatorum S. Francisci adhibitus est à suo Ordine (d) ad obeunda varia Moderatoris munera, nobis palam facit ab homine mediocriter facultatis opus non mediocriter pretii confici posse, modò parem facultati solertiam intendere & norit & velit. Ad me notitiis locupletandum accessere monumenta Petri Consalvi Mendozæ, Salmaticensis Episcopi, qui illic interfuit; mutæ & frequentes literæ inter Ferdinandum Cæsarem, ac suos Oratores, nec minùs inter Galliarum Regem, Reginamque, ac suos; nec pauca pariter Regis Catholici; volumen literarum Florentini Oratoris ad suum Principem; aliud literarum volumen Ægidii Fuscararii Antistitis Mutinensis ad Moronum, donec is eo Legatus accessit; aliud quoque volumen magis integrum, magisque copiosum, auctographis literis refertum, Mutii Calini Archiepiscopi Jadrænsis ad Aloysium Cardinalem Corneliolum; quamplurimæ literæ ad Borromæum conscriptæ à multis Præsulum ejus amicis, ac potissimum à Carolo Vicecomite, Episcopo Vintimiliensi, antea in Gallia Nuntio, adeoque Gallicorum negotiorum administrato præcipuo: ex aliis quoque non minus uberibus & auctoritate præditis monumentis ea desumpsit, quæ mihi enarranda erunt de rebus loco quidem sed non

Histor. Concil. Trid. Pars II.

proposito se junctis; ac deinceps pro eo ac mihi primâ vice singula, de quibus dixi, monumenta producenda erunt, indicabo ubi & penes quem illa servantur.

(d) Cuncta sunt in fine dicti Diarii.

5. Jam verò à digressionem, quæ si extra seriem, certè non extra finem narrationis fuit, revertamur. Cum Hispanienses complures Episcopi Tridentum pervenissent, duo contigere, quæ aliquam turbamur anxietatem Legatis intulerunt. Primum, quòd magis tenue, (e) eo dignius uti observetur, quippe quod documento est, in maximis negotiis nihil adeò minimum offendi, quod per ea quæ secum fert, maximum effici non possit. Petrus Guerrerus Archiepiscopus Granatensis, vir magni sed immobilis consilii (de quo alibi mentio facta est, cum idem Concilio ætate Julii intervenit) perit à Legatis suo suæque nationis nomine facultatem ibi utendi breviori palliolo, vulgo *Mozzetta*; affirmans, non alia de causa illud peti, nisi quia ægrè poterant ipsi dediscere id cui semper assueverant in suis regionibus, ubi mos est illius pallioli gendi etiam extra Dioceses. Legati recens in mandatis habuerant, ne id ulli Episcoporum permitterent. Causæ erant: (f) primò, Quoniam in Italia consuetudini adversabatur, ubi nunc illi Episcopi morabantur: secundò, Quia ceterarum nationum Episcopis in usu non erat, adeoque indecorum fuisset discrimen, si eo solum habitu conspici cernerentur pauci quidam Hispani: denique Eò quòd in duabus postremis convocationibus, quarum ritus retinendi erant, iidem ipsi Hispani ab eo abstinerant: Exemplum ab ipis recenter adductum Episcoporum Regularium, quòd ubique locorum palliolum illud gestarent, vim non habere, propterea quòd in illis id prærogativa dignitatis non est, sed testera religiois familiæ, & hujusce rei causa numquam utuntur Carbacinâ, quam vulgus Rochettum appellat.

(e) In epistola Legatorum ad Borromæum, 20. Dec. 1561. & in Actis Paleotti.

(f) Literæ Borromæi ad Mantuanum, 29. Novembris 1561.

6. Noluerant tamen Legati prohibitionem vulgare; tum quòd experti essent, suavius ab Hispanis se obtinere quasi comitatis gratiâ id quod illis gravius accidisset, adjectâ obedientiâ vi; tum quòd paulò antè quam vetitum illud ad eos pervenisset, animadverso Hispanorum desiderio, tametsi nondum accepto postulato, varias rationes Romanam scripserant ad concessionem impetrandam, perinde atque consuevere Principum administris, qui instant operi, & ad quos spectat nervis præsentibus cum ea difficultate decertare, quam remotâ solum cogitatione superare sibi videtur Princeps, petere semper indulgentiora mandata, quia faciliora. Quocirca Hispanorum petitio, antequam ad eas literas responsum esset, ipsis accidit intempestiva, dum neque iussa violare illis licebat, neque placuisset iis vulgaris per tristitia barbarum auspicia conventum inchoare. Sed accidit postera die, ut Tridentum pervenerit tabellarius (g) Borromæi, per quem superiori Legatorum epistolæ ea de re hæc reddebantur responsa. Pontifici, aiebat, haud molestum futurum Epomium universè permittere cunctis Episcopis eo nomine, quòd quasi munere quodam ac magistratu fungerentur, adeoque ipsis perinde ac in propriis Diocesisibus illo uti liceret; sed super eo Cardinalium sententias auditurum & interim verò illud Hispanis haud interdicent. Hæc responsio sonare Legatis visa est, à Pontifice re ipsa illius usum Hispanis concedi, & solum an-

capiti animo esse, num aliis etiam indulgendum. Quare sollicitudine soluti, alacri animo facultatem exoptatam Hispanis dedere; quâ per summam lætitiâ acceptâ, cœpere hi sacras Synodi celebritates in templo frequentare, (b) ubi non nisi rarò antea visebantur. Verùm ea lætitiâ Legatis breviter peperit novam tristioreque sollicitudinem. Etenim memoratæ epistolæ sententia non ea erat, quam illis persuaserat seu ambigua verborum textura, seu mendosa cupidinis interpretatio; sed solum exponebatur propensio Pontificis ad concessionem, & dilatio functionis, cunctos æque complexuræ; ita tamen ut Legati paterentur interea illius usum in Hispanis, absque ulla facultatis comprobationis declaratione. Per idem tempus Romæ in generali Cardinalium cœtu expensâ re, (i) statutum est, ut palliolum illud, quod in aliis hujusmodi functionibus non erat in usu, ibi cunctis interdiceretur. Scripsit itaque Borromæus (k) ad Legatos: Quamquam Pontifex Cardinalibus insinuasset proclivem animum, quem gerebat Hispanis gratificandi, sententias tamen concordēs pro repulsa fuisse. Perpendisse Collegium, par non esse, ut in gratiam paucorum, etiam summi meriti Antistitum, consuetus reliquorum omnium habitus variaretur, aut quibusdam paucis aliis à reliquis habitus indulgeretur. Ubi jam impetrassent Hispanienses ipsorum propriam habitus rationem, idem petituos fuisse Gallos, quibus in patria mos erat Carbasina indutos incedere, itidem ac incedebant Legati. Proinde inductum iri quamdam indumentorum varietatem, prorsus indecoram illi æquabilitati, quæ Patribus erat in omnibus præ ferenda. Præterquam quòd cum Hispani tam acriter contenderent, ut ea Synodus antecedentium conventuum continuatio declararetur, ipsis supra ceteros servanda religiosè fuisse tum decreta tum ritus superiores: nequivisse Pontificem de re tam conspicua, tam ad spectabili, discernere citra aut contra sententiam Cardinalium: ceterum se præsto esse ad Benevolentiam suam erga tam egregios Antistites per alias majoris momenti gratificationes exhibendam.

(g) Montano, 6. Decemb. 1561.

(h) Extat in epistola Legatorum ad Borromæum, 12. Decemb. 1561.

(i) 11. Dec. 1561. in Actis Senatus.

(k) 14. Decembris 1561.

7. Hæ literæ in molestissimam anxietatem Legatos coniecere. Etenim si prius repulsum vix tolerabilem Hispanis prævidebant, tunc prorsus intolerabilem arbitrabantur: propterea quòd rei concessio & executio, quæ præcesserant, adiecissent ejus ademptioni acerbiter illam, quæ acrius à rei possessæ, quàm à speratæ privatione solet infligi. Præterea, quantam existimationis jacturam facerent Legati, si cogerentur in ipso Synodi limine palam facere, se tum per distortam intelligentiam, tum per incautam declarationem acceptæ jussionis offendisse? Quare iterum Romam scribere, summa quidem efficacia, sed obsequio temperata, adeoque validiore, dum promptos ad parendum animos exhibebant, etiam Pontifex persisteret in repulsa petitionis, quæ jam ipsorum magis quàm aliorum erat petitio. Sed illè, (l) tamen res sancita fuisset consensu communi Collegii, ac præcipuè Cuvæ Cardinalis Hispani, qui contra petitionem ardentè differuerat, ipsis tamen satisfacere maluit: in quo fortasse admissus error potuit fortunatus existimari, quippe conducens ad eas turbas evitandas, quæ initio coalescentium cœtuum supra modum periculum procreant, ne aut illi dissolvantur, aut opus præcipuum impedia-

tur. Et re ipsa Hispani concessionem impetratâ lætissimè, ornati quidem Epomio semper prodibant, sed simul (m) invidiam singularis quasi fastus declinabant simplici habitu Ecclesiastico, & sine feticis induti; ac simplici vestimento eorundem moris, respondebant, ab ipsis, qui rem Divinam faciebant; semper occupatis altaribus; & in reliquis ipsorum operibus egregiâ quadam pietate refulgente; quemadmodum etiam ex communi consensu in eorum sententiis insignis quædam doctrinâ promicabat. Sed ne (n) Itali præ illis habitu minus ornati, minusque conspicui viderentur, concessum illis est, ut cum Sacro interessent, aut Legatos inviserent, Carbasinam gestarent, quæ penumquam utebantur, nisi in templo ad sacras Synodi celebritates.

(l) Ex responsione Legatorum ad Borromæum, 3. Jan. 1562. & ex Actis Paleotti.

(m) Narratio Oratoris Veneti ad Rempublicam.

(n) Literæ Archiepiscopi Iadrensis ad Cornelium Cardin. 16. Novembris 1561.

8. Alterum quod accidit, sic se habuit: (o) Bartholomæus de Martyribus, Dominicanus, Archiepiscopus Bracarensis, sibi jus tribuebat, tamquam Lusitanæ universæque Hispaniæ Primati, præcedendi cunctis reliquis Archiepiscopis, tamen prius Insulas adeptis: & quamquam objecta illi fuissent exempla Concilii sub Paulo jam habiti, ubi Gothiæ, Hiberniæ, aliarumque regionum Primates inter Archiepiscopos pro antiquitatis gradu confederant: adhuc ille contendebat, non potuisse ab illis paucis inferri detrimentum universo Primatum ordini, quibus non minus tribuenda esset sedes superior meritis Archiepiscopis, quàm tribuenda sit Patriarchis. Quapropter, ut honor deferretur illi Præfule, qui egregium dederat specimen obedientiæ erga Pontificem, & studii erga Concilium, sicuti narratum est, & in quo simul honorabatur religiosus Rex, ac religiosissimum regnum; Moronus jussu Pontificis studuit, nec sine fructu, persuadere Sebastiano Leccavelæ, ex eadem S. Dominici familia, Græco Naxi Archiepiscopo, cui soli tunc lis intendebatur, ut Lusitaniam cederet: sed non æquè facilem se præbuit postea Granatensis, qui affirmabat, solum Toletanum esse Primatem Hispaniæ; eam controversiam agitari cœptam Honorii III. ætate, nondum fuisse ullâ decisione diremptam.

(o) Cuncta extant in epistola Legatorum ad Borromæum, 14. Dec. 1561. & in Actis Paleotti, & in iis, quæ in arce Alia servantur in citato volumine: ubi duobus in locis fit de his mentio; præter varias literas Archiepiscopi Iadrensis ad Cornelium Cardin. in auctographis, quæ sunt apud hæredes Ridulfi Rinalducci Fanensis, & Secretarii ejusdem Cardin.

9. Pontifex initio (p) in Bracarensem propendebat, reservato tamen accuratioris causæ examine hujusmodi rerum peritis. Deinde habito Consiliariorum cœtu (q) significavit, valdè ambiguam rem esse, ac novæ trutinæ indigentem. Post hæc (r) scriptum fuit, rem à Pontifice decisum iri in proximo conventu, quem vulgo Signaturam dicunt; sed non ita validas amplius videri Lusitani rationes, ut antea visæ fuerant, quoniam ne in Lusitania quidem recipi Bracarensis Primatum probabatur, ac subinde oportuit iteratas dilationes concedi Oratoribus utriusque Regis, (s) quorum uterque suum Præfulem tuebatur, temporisque spatium postulabat ad eorum jus comprobandum, cum essent magis solliciti, ut assolet in hujusmodi litibus, ne causâ caderent, quàm ut vincerent. Romæ verò insinuatum est Legatis, ut interim injicerentur moræ, & concordia studeretur. Nihil ab illis omis-

sum in cohortando Lusitano, ut qualibet à se contestatione præmissâ sederet in loco, quem tempus susceptæ terræ illi tribuebat ex usu superiorum conventuum: at ille se assensurum fuisse respondit, nisi jam ipse super eo scripsisset ad sui Regis Oratorem apud Pontificem, significans, præstolaturum se decisionem aut à Pontifice, aut ab ipso Concilio, ubi fuisset inceptum; interim verò haud gravatè se à publicis functionibus abfuturum. Ita peractum est, Granatensi solemnis Synodi festis in templo confidente: ad quod facilis se flexit Lusitanus; quoniam cum fuisset agitatus de collocanda illi sede supra Archiepiscopos tamquam Primati, si non Generali totius Hispaniæ, certè peculiari Lusitanæ, rescivit ille, in carnis narrationibus à reliquis suæ gentis Episcopis negari id, quod pro ipso aliunde non probabatur, nimirum, eâ illum prærogativâ inter Lusitanos gaudere, ejusque jurisdictionem aut honorem umquam obtinuisse. Denique ex Legatorum sententia jussit Pontifex per diploma (t) rationem haberi de solâtiaræ acceptæ antiquitate. Eo diplomate (u) Bracarensi à Legatis ostenso, illum impulerunt ad hortandum suis literis Oratorem ut acquiesceret, sicuti effectum est.

(p) Epistola Borromæi ad Legatos, 19. Nov. 1561.

(q) Epistola Borromæi ad Legatos 29. Nov. 1561.

(r) Literæ Borromæi, 6. Decemb. 1561.

(s) Literæ Borromæi, 10. 15. & 20. Dec. 1561.

(t) Signatum est die postremâ Decemb. 1561. & Legatis missum.

(u) Ex literis Legatorum ad Borromæum, 8. 12. 15. 18. & 22. Januarii 1562.

10. Legitur hoc diploma à Pontifice directum ad Legatos, appositis singulorum nominibus, inter quos Puteus absens nominabatur; & præter quinque reliquos sexus ipsis de novo additus, sed qui post dies aliquot Tridentum accessit. Is fuit Marcus Siticus Altempsius, Pontificis sororis filius. Fuerat hic antea promotus nominatione Canonico- rum ad insignem Constantiæ Sedem; (x) quod in Religionis emolumentum accidebat in urbe prænotabili, & periculis obnoxia. Et sanè Pontifex induxit animum ad eum inter Synodi Legatos connumerandum, (y) propterea quòd hinc infirma Putei valetudo ejus accessum insuperabilem ostendebant; hinc tamen tunc in Altempio peritia & doctrina deessent, ea suppleri poterant directione collegarum; at verò in reliquum, præter conjunctionem sanguinis cum Madruccio, prævalida ad Germanos pertrahendos censebantur in eo patriæ communitas, suæque ibi familiæ atque Ecclesiæ amplitudo.

(x) 24. Octobris, ut in Actis Senatus.

(y) 20. Novemb. ut in Actis Senatus, & literæ Borromæi ad Mantuanum.

11. Jam verò Suavis adeo egregiam obtinet notitiam argumenti suæ narrationi propositi, ut affirmet, Simonettam & Altempsum electos ad legationem ambos unâ fuisse, ignorans electionem Simonettæ tot ante menses peractam, & simul cum Osi ac Seripandi electione, de qua usque ad hujusce tempestatis eventa locutus non est.

Nec minùs hallucinatur, dum narrat, petitionem contentionemque Bracarensis Archiepiscopi ortam fuisse in primo generali conventu (de quo postea fiet mentio) cum ibi recitatum est diploma, quo jubebantur antiquiores Archiepiscopi præire Primatibus recentioribus. Enimverò quòd id sibi persuaderet Suavis, opus fuit, ut ipse de industria oculos clauderet ad ea cuncta monumenta, quæ hac de re mentionem habent, quando in omnibus enarratur, contentionem excitatam se-

datamque multò antea fuisse; adeoque in generali cœtu; quem diximus, nulla ejus mentio habitâ est, quin hujusmodi diploma non causa litigii, sed effectus simul ac finis fuit. Hæc errata, quæ tam facile deprehendi possunt, & de quibus, quippe nihil causæ faventibus, nequitiam incusare non possum, opinionem meam, quam supra indicavi, validius semper confirmant; hoc est, Suavem alienis oculis legisse monumenta, suasque narrationes conformasse jejunis confusisque quibusdam commentariorum summis, quæ solum usui esse possunt volenti non de rebus primum edoceri, sed earum reminisci, cum ibi auctor, rerum notitiâ antea instructus, unico obtutu breviter relegat quidquid ipse multo studio in pauca contraxit. Secus enim tam illæ tuto usui sunt rerum gestarum narratori, quàm parvula descripti mundi mappula viatori, ne fallatur in viis.

12. Tria Decreta per eos dies à Pio in Senatu edita: (z) Unum, ut si Sedes vacasset, novi Pontificis electio ad Collegium, non ad Concilium pertinere; perinde ac pariter in antecessis convocationibus statutum fuerat. Alterum, ut intelligeretur, non licere Pontifici, (id quod aliqui Doctores ipsi tribuerant) successorem adjutorenmve cum futura successione sibi deligere; etiam si Cardinales omnes assentirentur. Tertium, (a) ne jus suffragii haberent in Concilio, nisi qui illic aderant, juxta ac à Paulo III. sancitum fuerat. Quibus Decretis subtractis potestatis firmabatur simul ac leniebatur in subditis, non minori subtractione in Principe; quandoquidem nec injustus nec severus habetur in ferendo adversus alios iudicio, qui adversus seipsum simul judicat.

(z) Præ duo 19. Nov. 1561. ut in Actis Senatus.

(a) 5. Dec. 1561.

CAPUT XIV.

Eventa Religionis in Gallia. Colloquium Poissiacum inter Catholicos & hæreticos. Res à Legato gesta. Intenta & agitata ab Antonio Navarrae Rege.

1. Omnium negligentissima ad Concilium adendum videbatur ea natio, quæ opis ab eo accipiendæ, quæ servaretur incolumis, erat egentissima, nimirum Gallica. Crescebat in ea per incommoda Religionis monstruosa deformitas. (a) Præsertim acciderat, ut Odettus Cardinalis Castilioneus, Bellovacensis Episcopus, Præfecti maritimi frater, anteferens familiæ sanguinem quem venis claudebat, Christi sanguini quem veste monstrabat, Hugnottus jam ferè palam evasisset. Conventum habuerat apud S. Germanum Regina trium regni Ordinum: & quoniam orta erat inter ipsam & Regem Navarrae de auctoritate contentio, timens altera, ne alter, quippe confanguineus & indigena, vinceret; fertur præfidiū maritimi Præfecti, ejusque fratrum quævisse pollicita vicissim, se illis exercitium ipsorum sectæ indulturam. Magnus Cancellarius, domus Hospitalis dominus, præpotens administrator in Gallia, puero præsertim Rege, in rebus religionis Hugnottorum factioni apertè faverat: non tamen propterea statutum erat, ut propria nationis Synodus congeretur, cum & hæretici & catholici, etsi diversa ex causa, eam obturbare studissent: catholici, quia non periculosa modo religioni videbatur, sed injuriosa Concilio Oecumenico, quod jam extabat: hæretici, quia potestati judicandi æquè ac catholici aspirantes, satis intelligebant, eam sibi ab Episcopis Galliæ in propria ejus regni Synodo minimè concessum iri.

(a) Vide Spondanum, & ab eo citatos anno 1561. à num. 12. usque ad 23.

2. Decretum itaque est, ut colloquium iniretur Poissiaci, in urbe S. Germano proxima. Ibi adfuit Rex, paulò antè Rhemis à Lotharingo Cardinali, Archiepiscopo illius urbis, coronatus, Regina, cunctique præcipui regni Proceres, quinque Cardinales ultra Legatum, quadraginta Episcopi, qui prius apud S. Germanum ad Regni Ordinum Comitium celebranda convenerant, & varii utriusque partis Theologi. Illustre sui specimen dedere inter catholicos Claudius Espenceus laicus Parisiensis, & Claudius Santes Canonicus Regularis, qui postmodum ad Concilium missus est, uterque Operibus editis clarus. Inter hæreticos duo præceteris celebrati, Theodorus Beza, & Petrus Martyr. Ex Gallicis Cardinalibus duo plurimum gloriæ sibi peperere in religionis studio, Turonensis, Purpurati Collegii Princeps, consiliorum gravitate, & Lotharingus præter hanc etiam robore doctrinæ. Hi duo simul cum Guisio nequaquam consenserant novo Ordinum dereto, ne Cardinales, quemadmodum semper antea consueverant, regii sanguinis Principibus præirent, ambo cum fremitu è conventu egressi. At verò Cardinales Castilioneus & Arminiacus se decreto subjecerant: & Borbonius, antehabita dignitati familiæ, declaraverat, se præcedere Condæo Principi fratri, jam hæretico, & in cuius gratiam hæc Apostolico Senatui inferebantur incommoda, ætatis non dignitatis causâ. Exitus colloquii fuit, qualis esse solet in huiusmodi certaminibus, quòd neutra partium alteri concedat, & utraque postea quamdam victoriæ speciem sibi arroget.

3. Narrat Suavis, ab Hispano quodam è Societate Jesu, Legati Theologo, contumelias in hæreticos fuisse coniectas, increpitatione arroganter Reginam, quòd ipsa iis agitandis articulis interesset, quorum examen non ad Principes laicos, sed ad Pontificem Præsulesque spectabat; id verò fuisse à Pontifice celebratum, collatumque cum veterum Sanctorum libertate. Habemus hinc Suavis vituperationem, hinc Pontificis commendationem, Par utriusque, nisi dedignetur Suavis, auctoritas tribuatur, & decisionem committamus Gallicis ipsi scriptoribus, studiosissimis propugnandi dignitatem potestatemque suorum Principum, ac præcipue Spondano, cetera (b) nihil verito Romanos Pontifices reprehendere. Observetur, quanto ille cum honore & de homine & de re gesta loquatur. Fuit is Didacus Lainius, summus Societatis Jesu Moderator, de quo frequens à nobis habita mentio est in duabus præteritis Concilii convocationibus, longeque frequenter habenda erit in tertia; adeoque nihil aliud in præsentia de illius dotibus attingam. Nec Ferrariensis Legatus, qui ex ipsius Suavis narratione reverenter admodum circumspicteque cum Regina se gessit, passus fuisset, aut impunè sivisset, Theologum suum coram se in eo publico theatro arrogantiùs quidquam proferre in maiestatem tam præcellæ Reginæ, sicut è contrario gratum merito ipsi fuit, ut ille fidenter ac necessariò Reginam admoneret obsequii ac reverentiæ quâ colendus est Deus. Et reverà tum admonitionem toleravit Regina, tum etiam postea ab huiusmodi colloquiis abstinuit; tametsi detrimentum ab hoc unico colloquio illatum adeò ingens fuit, ut eidem imputent ipsi Galli catholici licentiam, quam adepti sunt Hugonotti, palàm superstitionem suam profitendi, cum antea inter caveas eam occultarent

(b) Vide Spondanum, anno 1561. n. 22.

4. Gualterius Nuntius (c) ex his indicibus infelicissima quæque præcinebat, eratque politicis Gallis suspectus, quasi invaderet in ipsorum sensa de

Religionis negotio, eaque Hispanicis ministris perturbaret, & eorum violentis conatibus eadem perturbaret; atque eò Galli devenerant, ut ejus tabellarios retinerent; sibi inducentes in animum, occultam aliquam rerum tractationem cum Philippo Rege in literis repertum iri. Is itaque non amplius illi ministerio idoneus, quamvis vitio non suo, revocatus est à Pio, suffectusque ipsi Prosper Sanctacrucius, qui vivente Julio acceptus Gallis fuerat, & tunc in Lusitania morabatur, uti supra ostensum est. Gualterius, qui dum discederet, Pontificem de quibusdam rebus celeriter edocendum censuit, iter maturare noluit, & ne suspiciones auferentur in Gallis, hominem qui sibi à secretis erat, Romam sedulo præmisit. Huic injunxit, ut exponeret Pontifici pessimam rerum conditionem, & imminencia discrimina tum Ecclesiæ tum Regi: ad rebus consulendum sibi aliud non occurrere, nisi ut prius certò exploraretur, verè ne molesta essent Regi Catholico Galliarum turbamenta, an potius per artem regnandi placeret illi ex finitimæ silvæ flammis cinerem elicere, quâ suis ager pinguesceret. Ubi anteferreretur ab eo huic politicæ utilitati seu studium Divinæ gloriæ, seu charitas cognationis, seu providentia (propria Hispanorum dos) jaçtura, quam propinquum illud incendium minitabatur, si Belgium ex uno latere invaderet, ex altero ultra Pyreneos favillas immitteret, extimularetur ad suas admoventas vires, quòd seditiosi reprimerentur, & Carolus verè regnaret, liber ab eorum perfidia, qui in regali ministerio tradita sibi auctoritate abutebantur ad sua commoda promovenda, & Sceptrum ac Tiaram abjicienda: id si fieret, posset educere Pontifex è vagina saræ potestatis arma unà cum Philippi Regis copiis adversus Hugonottorum petulantiam, quæ tantum animi Gallis catholicis adderent, tantumque hæreticis detraheret, ut sicca fortassis & incruenta victoriam obtinerent.

(c) In documentis à Nuntio datis Secretario ad Pontificem misso, signatis 8. Octobris 1561. inter scripturas Burghesiorum.

5. Majori utebatur dissimulatione Legatus, qui uti natus Princeps, ita Principum negotia interiorius callens, satis indigebat, quantum per belli vocabula spes attollitur elatione fragoris, tantumdem eam decipi exitus inanitate, quippe quæ raro possunt in opus deduci, & etiam deducta rarissime profunt. Hoc sententiarum dissidium inter Legatum & Nuntium, à mentibus, prout fieri solet, ad animos transgressum, prius mutuam in consiliis communicandis fiduciam extinxerat, mox offensionem excitaverat. Quamobrem Ferrariensis (d) suspicatus est, studia Gualterii prius per literas, deinde coram apud Pontificem sibi adversari, tametsi Borromæus spontè contrarium testificatus fuisset; imò, quandoquidem suspicio, vermium mōre, dulci nutritur, Legatus eas testificationes interpretatus est (quippe excusationes non petitas) tamquam veræ offensæ argumentum. Sed apertius adversabantur Legato Hispani, ac potissimum Orator Vargas, quasi faventi commodis Antonii Navarræi apud Pontificem, eumque cohortanti ad suam operam impendendam, quò suaderetur Regi Catholico, ut Antonio redintegraret compensaretve regnum dotale, quod à Philippo ejusque ministris recusabatur, agentibus, ab Antonio Religionem mercimonio haberi, suamque animam Ecclesiæ venalem licitari, dum se catholicum futurum pollicebatur, si terrenum sibi pretium reperderetur. Quapropter nequaquam par esse, ut homini, qui nullam Deo fidem servabat, novæ ditionis

nis fieret accessio; utque consilium tam sacrilegum ipsi lucrosum evaderet, aliis illecebrosum ad imitandum. Quare Philippus Orator Gallico, qui Navarræi postulatis favebat, dicebatque, ab illo missum iri hominem ad eam rem ibi transigendam, responderat: (e) Cùm Antonius Christianus esset Princeps, primo loco consulendum ab eo esse Divinæ gloriæ, quæ tunc valdè premebatur, & valdè poterat ejus auctoritate relevari. His ab eo peractis, agi posse de humanis emolumentis; sed antequam id fieret, laborem adventuri nuntii frustra futurum: quamquam non idcirco ab ejus missione ille destitit.

(d) In epistola Legati ad suum Actorem, è S. Germano, ultimo Decembris 1561.

(e) Dicitur fuit Granvellano à Commendano, ut in ejus epistola ad Borromæum, 19. Octobris 1561.

6. Et sanè videbatur Pontifex eadem ac Philippus sentire; (f) cùm propterea recularet suis commendationibus promovere legationem Carfii, Romam ab Antonio ad id missi, ac destinati postea (quod effectum est) in Hispaniam. Sed Ferrariensis alià trutinâ rem hispensis, ratiocinabatur, parum sinceram Antonii Religionem ipsius dumtaxat animæ nocituram: at verò per professionem, quam ille haberet, sive catholici sive hæretici, præsertim dum ipse Galliam administraret, allatum iri fortasse incolumitatem aut exitum cunctis illis provinciis, & magna ex parte populis Christianis, qui cum ipsis connectebantur. Si honestè pretio redimitur vita temporaria unius amici, scelestâ grassatorum avaritiâ exaturatâ, quantò sanctiùs id effici ad comparandam sempiternam vitam tot centenis millibus hominum, tum in præsentia tum in posterum? Idcirco nitebatur omni studio Legatus eum sibi amicam intimumque reddere, iisdemque artibus utebatur cum uxore Joanna, cujus ingenium imperiosum ac ferox in viri debilitatem dominabatur.

(f) Epistola Amulii Romæ ad Scripandum Tridentum 15. Octobris 1561.

7. Porrò die quodam accidit, (g) cùm Legatus colloqueretur cum Galliarum Navarræque Reginis, Navarræa diceret, se interfuisse concionibus cujusdam ex novis concionatoribus, quo non mediocriter oblectata fuerat, præsertim ob modestiam, ut qui ab omni in catholicos aculeo abstinerat; ac Legato pariter placiturum, si ab ipso audiretur: tum verò vehementissimis precibus id illa ab eo petiit, simulque Galliarum Regina id ipsum nihilo segnius postulavit, affirmans, publicam audiri querimoniam, quòd nimia Pontificiorum austeritas in recentium sententiarum sectatores, esset in causa, cur illi obdurescerent: quodnam artis genus esse, sibi homines fugiendo conciliare? Anceps admodum hæsit Legatus. Hinc (quemadmodum planè ipse scribit) noverat, mortales ad opera dimetienda adhibere normam præcrassam, hoc est, non formam reputantes, quæ in ipsis operibus est finis interior, ab agente sibi propositus, quia illum non introspiciunt; sed solam materiam, quæ est ipsum opus exterius, quia illud ob oculo habent: adeoque prævidebat, complures facinus detestatos tamquam profanum, tamesi suo opte ingenio pravum non esset, & ab religioso operantis animo religiosissimi formam ac naturam acciperet. Hinc satis callebat consueta affectiones conditionis muliebris atque regalis, quarum altera in cupiditatibus ardentissima, altera in repulsis iracundissima; simulque intelligebat, quanti esset emolumentum utriusque Reginæ gratia, quarum potentia id temporis Galliarum status nitebatur. Maluit denique id, quod salutem putabat, rumori an-

teferre, seque concionem auditurum spondit; pactus, ut pariter utraque Regina interesset alteri, quam postea ipsius Theologus habiturus erat. Adfuit itaque concioni in privata quadam aula; cavitque, ne ullo exteriori indicio communicaret præcedentibus concionantis precibus, quò ab illius religione abhorre videretur. Dicentis modestia Reginæ testificationi respondit; sed virtus dicendi longè infra expectationem accidit: unde Legatus lætitiæ argumentum deduxit, cùm inde compertum haberet, magistrorum causâ nihil esse metuendum, nisi eorum tenuitati robur addidisset animi perturbatio, & utilitatis cupiditas in discipulis. Elapso biduo Reginæ vocatæ sunt ad convivium à Legato, ac post brandium in quodam sacello viri Cœnobitæ concionem audire; quæ ut multo majori nobilitum auditorum, etiam ex Hugonottis, frequentia habita est, ita præteritam æquavit modestia, & eloquentia ac doctrinâ multis partibus superavit, communique plausu accepta est.

(g) In epistola Legati ad Borromæum, 14. Novembris 1561. & in volumine literarum apud Spadam Cardin. & in altero penes me, quæ continent literas reliquas Ferrariensis, quas producam.

8. Miserat per eos dies Romam Legatus Nichettum Abbatem, sibi à secretis, (h) qui Pontificem plenè doceret de rerum conditionibus, & data magis certa ac libera reciperet: ad quæ perficienda duæ linguæ diurno compendio plus valent, quam annuo circuitu duo calami. Sed præfagiens animo Ferrariensis criminationes, quas sibi erat excitura audita postmodum à se concio, tum id quod egerat, tum ejus causam ad Borromæum accuratè perscripsit: & Sanctacrucius recens Nuntius, qui diurnâ emollitus experientiâ, placidiora quam Gualterius sensa gerebat, scripsit, narratum sibi fuisse à Principibus viris, (i) nihil magis profuisse ad leniendum inclinandumque animum Joannæ Reginæ ad partem Catholicam, quam exhibita humanitas in ea invisenda, ejusque concionatorum auscultando. Sed Pontifex, (k) qui ad eum usque diem Legatum defenderat, etiam in Purpuratorum Senatu multis accusationibus rejectis, eique significarat, suavitate sibi magis quam severitate probari, tunc (l) liberè palàm fecit Ferrariensis Procuratori, postremum illud factum sibi ægre fuisse; dicens, Negotia Religionis tractanda non esse eadem normâ quâ politica: Galliam, ut ipse conspicebat, adeò præcipitem agi, ut jam de ea desperaret. Proinde studium à se adhibendum esse potissimum, ne saltem clades ingrueret, quæ conscientiam suam apud Deum, & Apostolicam Sedem apud homines labefactaret; eâ gratia opus esse severitate, ubi etiam ex aliorum nequitia, temporumque calamitate, ea inutilis ad improborum emendationem prævideretur. At Legatus quò se purgaret, ac Pontificem de multis rerum capitibus certiore redderet, binas scripsit gravissimas epistolas; alteram, aliquanto fidentiorem apertioreinque, ad Actorem suum; (m) alteram eodem die signatam, & suo scriptam chirographo, sed formulis remissioribus, ad Borromæum, quarum summam hic referam, quippe idoneam ad edocendum lectorem de variis eventibus notatu dignis, quos hic exponendos simul omnes seposui ad brevitatis claritatisque compendium; quæ duo emolumenta rerum conjunctio secum affert.

(h) 4. Nov. ut apparet ex ejus epistola ad Pontificem, scripta eodem die.

(i) Ad Borromæum, 15. Novembr. 1561.

(k) Constat ex duabus literis Legati ad suum Actorem, 10. & 18. Decembr. 1561.

(1) *Ex ejusdem epistola ad suum Actorem, ultimo Decembris. 1561.*

(m) *Epistola modo citata.*

9. Agebat in primis ille grates Pontifici, quod ipsum liberè monuisset: addebat, uti verissimum erat, alia norma esse tractandas res Religionis, alia res politicas; ita id à se etiam tum servatum fuisse, nisi perspexisset in præsentia non modò alteris alteras esse permixtas, sed religionem merum esse colorem extimum, utilitatem verò politicam, esse soliditatem intimam. Idcirco se sibi persuasisse, optimum fore consilium, si benevolentem in omnes animum præ se ferret, & palàm ipsis faceret, maximum commodum, etiam politicæ utilitatis, ex eo illis expectandum esse, quòd partibus Catholicorum adhererent. A se quidem, cui præ manifestum opus aderat, non videri res Religionis in Gallia ita collapsas, ut de iis esset desperandum; quo casu se minimè prætermittendum generosam illam agendi rationem, quæ Pontificem ac se ipsum liberaret ab omni nota, sive conscientia sive existimatio spectaretur; sed unicam planè viam ne res desperaretur, à lenitate aperiri: id unum se cupiisse à Deo sibi concessum iri, ut nimirum posset perspicere Pontifex, quòd res evasura fuisset, ubi ejus Legatus oppositam agendi rationem adhibuisset. Verùm quando id oculorum acie non posset à Pontifice conspici, quidem certè conjici ex fructuum experimento, quos in simili rerum conditione aliorum ministrorum asperitas pepererat: satis à se animadvertit iri temporis opportunitatem, qua sibi illi agendi ratio esset usurpanda; ac tunc quidem eò majori animi fiducia id se præstiturum, quòd clariùs ejus antegressa comitas comprobaret, eò se adduci conscientia necessitate, non ingenii acerbitate; quæ persuasio efficit, ut severitas & lenius exasperet, & validius medeatur. Non absque sensu doloris à se cerni, solum habitos in pretio quosdam ministros, qui in eorum Principum, apud quos morabantur, offensionem incurrebant, haud expenso, quanta eorundem Principum esset indignatio propter ejusmodi æstimationem, ab ejusmodi merito profectam. Peculiaris aliquo experimento comperisse Pontificem, quò pacto hujus generis ministris fructu vacua res cessisset; & alioqui cum ipse Pontifex semel ab Hispania Revertam amovisset, quòd is videretur Hispanorum animis nimium indulgere, sed cognovisset, eumdem postea, ob gratiam quam apud eos idem obtinebat, supra ceteros agendis rebus idoneum reddi, hominem denuò ab eo remissum in Hispaniam. Non esse spem omnem adjiciendam de infirmo corpore, eò quòd gravi febris labore, ubi adhuc viget robore, quemadmodum Gallia vigeat: se quidem ejus sanitatem haud sibi polliceri, nisi post plures ac periculosos paroxysmos; sed simul confidere (nisi destitueretur curatione, ejus ingenio consentanea) ab ea vim morbi superatum iri. Nec in eo sitam esse prudentiam, ut semper infauissima præcinantur; quod si ita foret (scribebat ille) Nostradamus in suis horribis vaticiniis omnium prudentissimus esset habendus: nec valere ad eam infelicem præflagionem confirmandam, quòd afferri posset, se nondum obtinuisse, ut ipse facultates suæ legationis exerceret, & Episcopos Gallia nondum ad Concilium convenisset; alterum siquidem nec Reginae matris, nec Regis Navarrae virio, qui eas comprobarant, contigisse; sed solum Gallici Consilii repugnantia: semper in jurisdictionis capitibus difficilis, & tunc ex hominibus hæresi contaminatis magna ex parte constati. Cæterum ex præstita sibi tum à Regina tum à Navarrae licentia, ut illis facultatibus uteretur, palàm fieri, eos qui supremum regimen ex-

ercebant, auctoritatem Apostolicæ Sedis venerant. Non cessare Legatum rem pariter urgere; non sui commodi gratia, sed quò hujusmodi facultates sibi essent usui, ad plurimos per beneficia causæ publicæ conciliandos.

10. Hic verò adigi me sentio, ut à summa literarum, quam prosequor, digrediar, ad detegendam non modicam errorum, nequitia, mendaciorum congeriem, quam offendi in Suavis historia. Narrat ille: Cum Cancellarius Legati facultatibus subscribere recusaret, ipsis ejus loco subscripsisse Regina viduam, Regem Navarrae, & præcipuos Gallia magistratus: Cardinalem verò, ad hanc subscriptionem impetrandam, suo codicillo pepigisse, illis se nequaquam usurum, atque à Pontifice remedia adhibendum iri *cunctis abusibus & incommodis, quæ in Sacerdotiorum collatione, ac diplomatum consecratione Roma committebantur; quibus ille rebus cumulatissimè contentus fuit, intentus magis suæ dignitati conservandæ, quam verè promovendis ejus emolumentis, qui ipsum legavit.* Cuncta planè merum mendacium, apertissime revictum à laudato volumine literarum Ferrarientis. Ibi certiorum ille facit (n) Borromæum, se tandem fuisse consecutum facultatum comprobationem, quæ maximopere lætatur, exprobratque felicem rei exitum obrectatoribus suæ præteritæ agendi rationis, & infauis vaticinationibus defuturo. Scripserat quidem antea, optari à se eam potestatem, qua ad promovendam causam uretur, & tunc nullam hujusmodi codicilli sponsionisque, quam Suavis appingit, mentionem haberi: quæ certè latere Pontificem nequisset, cum præsertim is animadverteret, nunquam exerceri à Legato eas facultates, quibus exercendis inhære se scripserat ad commissæ sibi causæ emolumentum; & qua promissione comperta, planè ridicula evasissent, & lætitiæ significatio & exprobrationis aculeus: nec solum illi dignitas non conservata, sed dedecus adjectum fuisset. Præterquam quòd quo pacto ille scripto se obstringere potuisset, fore ut Pontifex objectis abusibus remedium admooveret, quandoquidem ne rei quidem notitia, nedum ejusdem Pontificis mandatum præcelleret. Ac denique ubi id peractum fuisset, curassetne unquam Regina, quemadmodum curavit, (o) deferendum ab Oratore suo ad Pontificem luculentissimum obsequii argumentum, quòd Legati facultates tum à Regio tum à communi Consilio fuissent admittæ, tametsi turbarum motus opposita quæque suaderent?

(n) *Literæ 10. & 17. Januar. & ultra in reditu Nichetti Abbatis.*

(o) *Exat in instructione impressa in libro Gallico, cui titulus, Instructiones, literæ, &c. ad Synodum præstantia, citato, ac sapiùs citando, signata 20. Januar. 1561. tradita Lansaco Oratori, Romam proficiscenti.*

Pergit scribere: Legatum hujusce rei gratia induci se passum fuisse ad horrandum Pontificem, ut is Eucharistiæ sumptionem sub utraque specie Gallis indulgeret: ac postmodum adjicit, illum insinuasse, ducenta capitum millia per eam concessionem acquiri posse; id ab Oratore Gallico flagitatum, ad id Pontificem principio se pròntum ostendisse, sed postea in Senatu die decimo Decembris contrariis rationibus à Patribus fuisse dimotum. Tot errata, quot dicta.

11. Decimo Decembris ne Senatus quidem habitus est. Epistola Legati cum hoc aliisque Reginae postulatis eadem ipsa est, quam recitandam suscepimus, & in cujus tenore ea postea narrabimus; hæc postremo Decembris signata est, quo tempore

tempore facultatum comprobatio nondum contingerat sicuti priùs vidimus. Ibi verò non modò ille non hortatur, ut Communio sub utraque specie concedatur, sed conqueritur de iis Gallis, qui Reginae illam depinxerant tamquam concessionem convenientem Pontifici; qui tam longè abfuit ut se in id proclivem ostenderet, quam clarè in hac historia conspici poterit, quo pacto semper ille flagrantibus Cæsaris precibus aperte respondit, nolle se ne latum quidem unguem progredi ea in re, quam alia Concilia jam agitaverant, absque novo Concilio. Tunc verò conquestus est cum Oratore Gallia, quòd is adversus quam verum erat sibi petitionem exposuisset, tamquam concorditer comprobata ab Episcopis, qui Pontificali conventui interfuerant, & universè ab Ecclesia Gallicana; de qua conditione Legatus Pontifici significavit, rem non ita evenisse, sed errorem, in quem lapsa fuerat Regina, in eo niti, quòd Lotharingus Cardinalis unà cum compluribus Præsulim, cum Reginae referret quæ in conventu statuta fuerant, significaret, hujusmodi concessionem Pontificis plurimum solatii allaturam fuisse innumeris probæ mentis hominibus, plurimumque confirmaturam complura capita in eo regno nutantia.

12. Jam verò cum jam meo muneri satisfecerim in edocendo lectore de Suavianis erratis, ad prosequendam epistolæ, de qua diximus, summam regredior. Pergebat Legatus ostendere, neque pariter, ad desperandum de Gallia, vim inesse alteri argumento Romæ producto, hoc est, nondum Episcopos ad Synodum accessisse; ipsum sanè concursum ad Concilium, qui erat quasi tessera quæ Catholici ab hæreticis discernebantur, (p) esse potissimum à Pontifice intendendum in illis Provinciis, habendumque pro potissimo indicio simul ac præsidio viventis in eis Catholicæ Religionis, cum reliqua contingentes quasi conditiones censerent possent. Gallorum autem cunctationem ex nimia Antistitum desidia nasci (quod etiam priùs scripserat) non ex modica dominantium Religione. Etenim cum jam diu Regina sex Episcopis profectioem indixisset, numquam eos passos esse à patriæ commoditatibus se divelli. Displicere sibi officia ab Oratore Vargas impensa, ne Pontifex Navarrae negotia complecteretur, ac per id confirmari persuasionem in quibusdam infixam, Hispanis cordi non esse Gallia commoda, quandoquidem id re ipsa erat in causa, cur Gallia mala insanabilia essent putanda. Legatum, quòd ad suum agendi tenorem spectabat, præstolari reditum Nichetti Abbatis, & cum eo notitiam certam de voluntate Pontificis, cui paratum esse suam agendi rationem extemplo conformare. Quod si etiam aptior ibi censeret Pontifex alium Legatum, gavisurum se quòd Pontifici obsequium & commodum undecumque proveniret; sed etiam sperare, per ipsos rerum eventus sibi abundanter repenlum iri, quidquid ipse gratia apud Pontificem & opinionis apud alios amississet. Si hætenus quæ ipse agebat magnopere non profuerant, duo perpenderentur: alterum, ea maxima damna, quæ accidere potuissent aliâ initâ ratione, exemplo Britannia improbata; alterum, quam parum auxilii ostendisset ipsius legatio, spectatis tum eo qui provincias, ad quas missus fuerat, administrabat, tum iis qui custodes aderant Religionis, cujus tutela sibi committebatur. Quòd ad primum caput attinebat, medico parum usui esse salutarem paratam apud se medicinam, ubi eam recusat ægrotus, nec ad ipsam sumendam cogi potest: id tunc in Regina contingere, quæ ad reprimendos Hugonotos cuncta subsidia recusabat vel à Pontifice vel

aliunde oblata: quò aperte in hæreticos irrueret, quæ sexus imbecillitate, quæ imperii sui minuendi timore: non posse per vim eò ipsam compelli, quippe cui omnem opem Germania Protestantes assidue offerebant; adeoque periculosum esse, ne sollicitationibus succumberet, ubi sentiret se nimium à Pontifice premi. Satis non esse ad hoc discriminis evitandum, quòd viderentur hujusmodi consilium Reginae perniciosum futurum: sæpe perturbationem animi haud parere prudentiæ; & eum qui se à carne appetitum conspiciat, quòd morsum declinet, interdum in apertum exitum tuere; confidere tamèn Legatum, Catharinam paulatim, & non coactam ab impetu, adhæsuram esse utilitatis gratiæ illi consilio, quòd, solo Religionis studio suadente, tunc recusabat. Sed hoc esse beneficium, quòd à futuro tempore sperari posset, non conditionem propitiæ præsentis; nec se meliores in conditiones incidisse, si Ecclesiastici, Præulesque Galli spectentur. Eorum multos Gubernatoribus dixisse, Concilium esse quamdam larvam, nec umquam nisi in pollicitationibus apparentibusque prospectum indulgeret postulatis Reginae, quibus Hugonotis satisfieret, & quorum syllabus Legati literis eo die ad Borromæum mittebatur: eos haud vehementer obstuisse consilio, ut, tamquam de ritibus legis Ecclesiasticæ, & non divinitus præceptis, relaxaretur obligatio, sacris imaginibus utendi; tolleretur supplicatio, quæ Corpus Christi circumfertur; & concederetur Calicis usus laicis Eucharistiam sumentibus, quæ petitio erat potissima ex ibi recensitis.

(p) *Epistola Legat. ad Borromæum, ex S. Germano; 30. Jan. 1561.*

13. Ita Legatus. Et hæc ejus sensa in præcipuo negotio, de quo deliberandum erat, hoc est in benevolentem habendo Kege Navarrae, admotis & auribus & favore ad ea quæ in ipsius rem postulabantur. Philippi Regis ac Pontificis simul judicio comprobata sunt. Etenim reversus id temporis ab Aula Hispanica Gallicæ Reginae Aulicus, responsum retulit, (q) Regem superiore severitate mitigatâ, cognitoque apparatu novi conventus, proximo Januario habendi, in quo Hugonotti omnem moturi erant lapidem ad publica templa obtinenda, daturum magni pretii compensationem Antonio, dummodo ipse Catholicæ Religionis favisset, ejusque incommoda propullasset: Pontifex quoque commendaverat novo Nuntio Alexandro Crivello, magna prudentiâ viro, qui post militarem & conjugalem vitam Ecclesiasticæ militiæ nomen dederat, tutelam Antonii apud Philippum. Et sanè Antonius (r) reipsâ sua vota fiduciamque præcipuè collocarat in Pontificis gratia, cujus auctoritate ut amissa fuerat Navarra, perinde se recuperaturum eandem sperabat, quique nullâ suâ jacturâ ex illius restitutione maximum percepisset emolumentum in mutuis Antonii studiis ad commodum Religionis, cujus ipse Principatum gerebat. Legatus animadvertens, id summopere conducere ad felices sui negotii successus, incredibile est quàm assidue & quàm ardentem in singulis literis ad hoc patrocinium Pontificem stimularerit. Et jam tum inescatus Antonius suavitate verborum, quæ ab Hispania sonabant, (s) egit de uxoris milione ad dotalem ipsius ditionis principatum; eaque profectâ, de interdicto, quo hæretica concio in Aula sua veteretur. Et in conventu postea coacto mirificè juvit, ne Hugonotti sua postulata impetrarent. Quare tametsi plerique ex publicis Consiliariis ad ea propenderent, fuere tamen rejecta, quoniam privatum Consilium, cui Antonius præerat, aliter judicavit. Proinde decretum est, ut Hugonotis & templa jam extracta dene-

denegarentur, & ne sibi propria extruerent iidem prohiberentur; simulque cogentur quæ ab Ecclesiis eriperant restituere, concionibus tumtaxat dissimulatis, modò extra oppida haberentur, & absque vi ac tumultu; idque per tacitam tolerantiam, & usque Concilii sanctiones.

(q) *Ex epistola Legati ad Borromæum, 6. Jan. 1561.*

(r) *Ex Legati ad Borromæum literis, 27. Jan. 1561.*

(s) *Epist. Legati ad Borromæum, è S. Germano, 17. Januar. 1561.*

14. Funestissima de hoc conventu præfagierant, Romæ quotquot in Legatum ob remissas rationes agendi vociferabantur: & quamquam ipse meliorem de illo spem constanter fecisset, tamen tantum anxietatis conceperat, ut habuerit in animo illic interesse tamquam Regis, ut re ipsa erat, Consiliarius, sperans, suffragia sua suarum dotium pondere plurimorum robor habitura. Sed vituperatio, quam Romæ communiter patiebatur auditæ concionis causâ, ipsum cohibuit, tametsi non parum solatii ille postmodum hauerit ex narrationibus Nichetti Abbatis ad se reversi. Hæc fuere, verum esse, ipsum ab Aula universè damnari quâ parum religiosi animi, quâ nimis politici, quâ parum circumspècti, nimisque creduli; sed Pontificem ac Borromæum Cardinalem ipsius defensores fuisse. Hinc non modicè Legati animus recreatus, cum sibi viderentur reliqui omnes in ea causa privatam personam gerere, accusatorum negotium haud satis callentium, & in his duobus tantummodò auctoritatem inesse legitimorum iudicum, qui causæ acta probè prospexerant.

Prosperum conventus exitum comitata est destinatio legationis ad Pontificem, (t) ad quam elegit Regina Lanfati dominum: cumque is eques esset ex Ordine S. Michaelis, plurimumque æstimationis simul ac fidei obtineret, palàm inde fiebat, velle Reginam in obsequio Pontificis concordique cum eo voluntate persistere, adversus eorum vaticinia, qui rebus diffisi, ratiq; Reginam quasi depravatam, & Galliam quasi deperditam, Legatum laceraverant, quòd cum illis tamquam cum viventibus corporibus ageret, & non potius eas rejiceret tamquam cadavera jam corrupta; haud certè memores providæ legum iussionis, quâ plurium horarum mora præcipitur in humanis defunctis, ne quispiam, qui fortasse vivat, ad mortem trahatur, dum pro mortuo abjicitur.

(t) *Litera Legati ad Borromæum, 17. Jan. 1561.*

CAPUT XV.

Consilium inter Tridentinos Legatos de rebus primo loco proponendis. Apertio Concilii decreta, sed usque ad decimum octavum Januarii dilata, & qua de causa. Studia Hispanorum, quò declararetur, ea Synodus esse continuatio, & non nova celebratio: quo pacto id compositum. Primus Cæsus generalis decima quintâ Januarii: huiusmodi cæsum ritus.

I. Quamquam ob adductam ab Estensi Legato causam, sive ob alias, Gallici Præsules deessent; ea tamen erat Tridenti frequentia, earumque nationum & Insularum, ut inchoari posset functio cum dignitate, utque si protraheretur, aleret suspiciones ne illa speciosam quasi scenam ostentaret. Et quidem erat opinio, validiorem longinquis stimulum fore, ubi per aliorum antecessorem certi redderentur nequaquam se decipi, quàm per expectationem nequaquam se despici. Illic itaque coeuntes quatuor Præsulum cœperunt in opus deducere id, quod priores duo Romæ pro-

posuerant, tamquam opportunum, quò inchoationem collegæ per id temporis anteverterent, nimirum, deliberare de iis quæ mox in Concilio faciendæ erant, & Romam eorum notitiam præmittere. In quo duo efficacius Borromæo commendarunt: (a) alterum, ut res in arcano lateret, ne huiusmodi communicatio, si per infortunium manaret in vulgus, calumniarum illi fomitem suppeditaret: alterum, ut cum Pontifex articulum quempiam proponeret Cardinalibus, ut de ea deliberarent, si qua fortè animadversio Legatorum ipsi placeret, eamque Collegio vellet exponere, proponeret ut suam, quò illos ab invidia & arrogantia nota subduceret, quasi auderent eos edocere, qui sapientiâ ipsis præcallebant.

(a) *Litera ad Borromæum, 28. Dec. 1561.*

2. Porrò inter capita coram Pontifice stabilenda, primum in executione, & summum in momento videbatur, quænam argumenta essent à Legatis proponenda Concilio, quæ ab ipso statim agerentur. In epistola recitata, quæ Pontificis manu exarata à Simonetta (b) perlata fuerat ad collegas, confirmatur iussio, sicuti vidimus, præterita Synodi prosequendæ, habitis pro jam firmatis ejusdem sanctionibus; qua de re jam usque ab initio Pius certum fecerat scripto Philippum Regem. Sed quoniam illius quod prodest pluribus, & pluribus videtur noxium, oportet Principem auctorem esse, sed auctorem non apparere; id per eam industriam agendum erat, ut in Pontificis onus non cederet, quòd in primo theatri illius actu hæreticos tum Germanos tum Gallos abalienasset à qualicumque cogitatione illuc accedendi. Quare ad huiusmodi odium querelamque vitandam, Legatis animus non erat, ut proponeretur ab ipsis (c) continuatio eorum capitum Fidei, quæ ab antea actu conventu non sancita supererant: id enim novum fuisset indicium, quasi vellent ut quæ decreta jam fuerant, intacta persistenter. In initio principio inter ipsos consilium fuit, ut progredirentur in Indice inchoato prohibitorum librorum, scribendasque curarent à Pontifice literas cohortationis plenas, quò indicaretur id fieri Pontifici auctoritate. Sed postea ab eo consilio resistere, utpote animadvertentes, unâ cum auctoribus eorundem hæreses obliquè damnatum iri, adeoque eo etiam pacto illarum sectatoribus occludi, ut ita dicam, Concilii fores, dum illud aperiretur, Existimarunt igitur, significaruntque Pontifici, satius esse, ut argumentorum electio Patrum arbitrio committeretur: certum siquidem erat, ab his decisionum continuationem electum iri. Atque ita quòd intendebant potissimum obtenturi erant, simulque submoturi omnem querimoniam titulum de Pontifice, quippe qui illius rei iussor non esset, & edituri luculentum specimen libertatis imperitæ Concilio cum plausu nationum, & Patrum alacritate.

(b) *Litera Legatorum ad Borromæum, 12. Jan. 1562.*

(c) *Litera Legatorum ad Borromæum, 14. Dec. 1561.*

3. Antequam hisce literis responsum esset, epistolam accepere, (d) quâ huiusmodi propositio in ipsorum iudicio reponeretur; nec minùs festinxerat Pontifex, ut eorum arbitrio concederet pro rogationem inchoationis per aliquot dies, (e) decretæ priùs ab ipso in Senatu (f) ad sacrum Epiphaniæ diem. Etenim factâ illis spe, brevè Oratores Cæsaris perventuros, operæ pretium duxerunt, si eâ brevi mora in fronte novi ædificii huiusmodi decoris incrementum mercarentur. Fallitur proinde Suavis, ubi affirmat, Simonettam id adventu suo nactum fuisse nova mandata, ne priùs Concilium aperiretur, quàm deavò id Pon-

tifex significaret; ipsum autem illi moræ consensisse perente Cæsaris Oratore. Reverà nec ea tunc mandata fuerant, nec prorogatio postea statuta mandato Pontificis, sed solo ejus permisso habita est. Quin cum ipse postea Legatis injunxisset, (g) ne rem protraherent ultra diem decimum septimum Januarii, recenter à Paulo IV. dictum Romanæ Cathedræ S. Petri, id ipsum illis arbitratum redditum est. Verumtamen Legati noluerunt amplius procrastinari, tametsi nondum Oratores accessissent, veriti ne cunctatio nimia videretur; & jam aderant supra centum Præsules, qui satis inchoationem nobilitarent. Monita quædam scripto singulis Patribus præmisere Legati: (h) Ut primum Concilii Tridentini Decretum custodiretur, de modestia & pietate in cunctis actionibus exhibenda: Ut in templa convenientes silentium servarent, adeò ut Cerimoniarum Magistri ea quæ sui essent muneris absque strepitu peragerent, & quoad fieri posset, per nutus potius quàm per verba: Ut Præsules à nimia epularum lautitia abstinerent, & sobria parcaque mensa uterentur, Scripturæ lectionibus condita, instar Agapes, ab antiquis Synodis permixtæ; recolentes memoria, à Redemptore in fine Cœnæ institutam Eucharistiam fuisse, ut ostenderet, Christianorum cœnas ita temperatas habendas esse, ut ipsi postea ad celebranda Sacramenta idonei reperiantur.

(d) *Constat ex epistola Legati ad Borromæum, 4. Jan. 1562.*

(e) *Epist. Legatorum ad Borromæum, 28. Dec. 1561.*

(f) *19. Dec. ex Actis Senatus.*

(g) *Ex duabus epistolis Legatorum ad Borromæum, 8. & 15. Jan. 1562.*

(h) *Litera Archiepiscopi Iadrensis, 17. Jan. 1562. & monitorum exemplar, missum Romam ad Paulum Filonardum.*

4. Hic fuit postremus ad aperiendam Synodum apparatus. Sed antequam id perficeretur, molesta remora interjecta est ab Archiepiscopo Granatensi. Is in primis Simonettæ significavit, se inaudivisse, velle Præsides ambiguè uti vocibus, unde discerni non posset, cum res primò proponeretur, an nova hæc Synodus esset, an antiquæ continuatio; idcirco, ne ipse improvisò caperetur, palàm à se fieri, dubiam hac in re sententiam diplomatæ, in causa fuisse, ut ab Hispania perdifficulter ac tardius Episcopi mitterentur, & in Regio Consilio fuisse à compluribus repugnatum, quamquam per literas Regi declararet Pontifex, velle se Synodum Synodi antea actæ continuationem esse. Adhæsisse se in Concilio Pontificis voto, consilium, promissis rem illicò responsum: proinde si principio hic articulus dilucidè non liqueret, nec se nec reliquos Hispanos quieto animo posse persistere. Respondit Simonetta: Voluntatem Pontificis constantem perdurare; sed quemadmodum Diploma eam loquendi rationem usurpaverat ne deerrantes alienarentur, atque ut Cæsari satisfieret, cujus quoque satisfactionem Rex Catholicus fratris filius postulabat; ita tolerandum ab ipsis esse, ut generalis pariter vocum significatio servaretur duos adhuc menses, vel ut minus per primam integram Sessionem ne Patrum austeritati exprobari posset, quòd ob intempestivum unius vocis usum, provinciarum sanitas & utilitas Synodi pessum irent. Visus est quiescere Guerrerus: sed paucis post diebus cum eodem postulato omnes quatuor Legatos adiit coram Madruccio, & efficaciori modo illud postea separatim Simonettæ ac Seripando iteravit: Quæ ad Deum spectant, clara in luce peragenda esse; à vocum ambiguitate fictionis suspicionem ingenerari: cum ipse suaserat in Hispania, ut ad Synodum

Hist. Concil. Trid. Pars II.

pergeretur, in os sibi à multis objectum fuisse: *Quid si Tridenti comperies, continuationem præterita Synodi non intendi, vin pergere confestim rediturus?* Ab opposita Cæsaris petitione non tolli, sed augeri necessitatem apertæ declarationis: etenim cum altera Hispanis innotuisset, unde umbris animi offundebantur, altera iis abstergendis opus esse: tunc magis oportere formulis uti, quæ rectam sententiam evidentè significent, cum alioqui de distorta potest esse suspicio. Breviter; id si committeretur, nec se nec alios nationis suæ retineri posse, quo minùs convenientes contestationes haberent. Responso iterata est: Si pia de causa ea declaratio in Diplomate fuerat ommissa, in gratiam tam benemerentis Cæsaris, & quò hæretici conciliarentur, ad quos Pontificis charitas sese inclinaverat tot Nuntiorum missione, ex eodem respectu confici, opportunum esse, eâ declaratione dies aliquot supersedere. Quidnam Gallos dicturos, qui brevi adituri erant, ubi noscerent, in articulo tanti momenti, adeoque ab ipsis oppugnato, se brevè interjectâ morâ nequaquam audire? Si Guerrerus vellet nationis nomine contestari, mandatum ad id ab ipso producendum esse: si proprio nomine debitam à Synodo responsum sibi præstolaretur, nec à Legatis existimari, cunctos Hispanos Præsules in ipsius sententiam ituros.

5. Statuerant inter se Legati convocare nihilominus generalem cœtum, & ibi si Granatensis contestaretur, causam committere alteri, confessui postredie habendo, in quo procul dubio petitio & contestatio fuissent repulsam passura. Sed nimis ægre se habebant, initia Synodi factura fuisse & famæ & felicitatis jacturam per contestationes, & fortasse per secessum quasi unius integræ nationis. Studuerunt idcirco crudos illos humores concoquere solertia quorundam Italicorum Præsulum, qui erant Hispaniensibus intimi, (i) simulque unius ex Hispanis, Romæ & concordia summopere studiosi, qui fuit Antonius Augustinus, alibi à nobis laudatus, prius Romanæ Rotæ Duodecimvir, & tunc Verdenis Episcopus. Horum operâ pridie vesperi denuntiati conventus, Granatensis, alique duo ex Hispanis Seripandum adierunt, & universæ nationis suæ nomine significarunt, se consensuros, sed quatuor positis conditionibus: Ut in aperienda Synodo nullum proferretur verbum continuationi contrarium; Ut Synodus secundum Diplomatis tenorem aperiretur: Ut continuaretur, cum primùm opportunitas obveniret; Ut in fine Pontifex confirmaret cuncta Synodi Tridentinæ Acta tum jam habita, tum habenda.

(i) *Epist. Legatorum ad Borromæum, 15. Jan. 1562.*

6. Seripandus nolens aut sibi promissionem absque collegis arrogare, aut ostensa dubitatione umbras augere, præsentemque animi propensionem pervertere, certos Hispanos reddidit, inter ipsos ac Legatos ad eam usque diem nullum de re, sed solum de modo discrimen fuisse; allocuturum se collegas, ac die postero responsa ipsis grata, uti sperabat, redditurum.

Quocirca Idibus Januariis, cum in Aula Præsules convenissent, prætætoque essent ad destinatum consilium habendum, acciti sunt Hispani ad Præsulum conclave, non solum quòd per eam honoris significationem mulcerentur, sed quòd perniciosus rumor extingueretur, qui eos tamquam membra jam à corpore sejuncta vulgabat. Seripandus ipse disseruit: questus est de agendi modo ab illis adhibito, tamquam exempli nocentis externis, quibus innotesceret: spondit cunctas quatuor conditiones expletum iri; & insuper ostensa ipsis est eadem epistola, quam ad collegas Simonetta detulerat, ubi ipsi Pontificis characteres ejus vo-

luntatem, illorum Præfulum voto consonam, oculis patefaciebant.

7. Granatenſis, beneficio impetrationis expectatione majoris cumulatus, id quod egerat excuſavit, enarrans, literis regiis, per quas miſſus fuerat, imponi ſibi ut ad Synodi continuationem iret: non tamen illas protulit, quamvis affirmaret, eas à ſe in ſinu ſervari. Præſides tum ad confidentiam præ ſe ferendam, tum ad colligendam eorum concordiam, formam Decreti, ad imminentem Selliſionem parati, cum iſtis communicarunt, à quibus libenti animo comprobata eſt, propoſita dumtaxat tenui alicujus voculæ mutatione, (k) potiùs ad oſtentionem ſubtilitatis & attentionis, quam quòd ad rei neceſſitatem facere conſerent. Quæ animi fidentia, à Legatis aliam ob cauſam exhibita Hiſpanis Epiſcopis, fortis poſteà veluti clypeus iſtis evaſit in diuturna validaque pugna cum iſdem, tunc minimè præcogitata, nec niſi cum exitu Concilii in exitum deducta, ſicuti in loco palam fiet. Uſque adeo ſemper potis eſt caſus, etiam ubi ſummum prudentiæ adhibetur; quin etiam uſque adeò providæ mentis eſt, uti opportunitate aliena judiciæ ſibi conciliandi, quo tempore flexilia ſunt, ſeu ad eorum poſteà poſſeſſionem firmiter retinendam, ſeu ad opponendam futuræ ipſorum repugnantia validiſſimam auctoritatem, quæ cuiquam obſiſci poſſit, hoc eſt ſuam.

(k) *Epist. Seripandi ad Amulium, infra producenda.*

8. Dum hujusmodi contentionem narrat Suavis, quantum narrat, tantum deerrat. Dicit, eam contigisse in primo cœtu generali; Hiſpanorum poſtulis obſiſtiſſe Commendonum Zacynthinum Epiſcopum, ut qui, cum in Germania fuiſſet Nuntius, omnium optimè contrariam Cæſaris voluntatem callebat: ibi poſteà fuiſſe compoſitas voces de articulo exagitato, ac poſteà navatam operam ad Decretum dictandum. Enimverò ex Actis, & ex literis Legatorum, oppoſitum in ſingulis animadvertitur; nimirum, controverſiam extitiſſe ac deſiſſe antequam cœtus haberetur; Zacynthinum ne Tridenti quidem id temporis adfuſſe, ut conſtat ex Epiſcoporum catalogo, qui primæ illi Selliſioni interfuere, triduo poſt eum cœtum celebratæ; quin imò adeò non potuit haberi à Commendone ſermo in eo conventu, Idibus Januariis celebrato, ut ipſe Tridentum non pervenerit à Germania, ubi Nuntium egerat, niſi tertio Martii, (l) nec ante diem ſeptimum ejusdem menſis publicè verba fecerit, iis quæ ipſe in ſua legatione egerat expoſiſtis. (m) Denique Decretum non poſt ſed ante conventum dictatum eſt, & etiam ante concordiam cum Hiſpanis, quod illis oſtenſum fuit ad argumentum fiduciæ, dum componebatur concordia, & antequam haberetur conſeſſus.

(l) *Epist. Episcopi Mutinensis ad Moronum, 5. Martii, 1562.*

(m) *Litera Commendoni ad Borromæum, 8. Martii, 1562.*

9. Poſt eam concordiam conſeſſim convocatus eſt cœtus in Aulam ædium, ubi primus Legatorum degebat, in quo duæ ſupra centum Tiaræ præter Purpuratos Patres convenere. Ingratum non erit, ſemel hîc rei ordinem ritusque cognoscere. Supra reliquos conſidebant (n) Legati, in ſediſibus ex villoſo ſerico in medio theatro collocatis, ſupra podium modicè emineſ; ac prope illos aſſidebat Madruccius: ad eorum dexteram, ſed in humilioribus ſubſelliis, locus dabatur, cum interveniebant, Oratoribus Eccleſiaſticis laicorum Principum; ad ſiniſtram eorumdem laicis Oratoribus. Cum Procuratores aderant Eccleſiaſticorum, profanas dictiones obtinentium, ſeu Cleri alicujus Pro-

vinciæ, ſi hujusmodi Procuratores eſſent Præfuli, ſecundum Præfulum ordinem conſidebant, haud habitâ muneris ratione. Inter Præfulos, quibus ſcamna parabantur, antecedeſſent Patriarchæ, poſt illos Archiepiſcopi, tum Epiſcopi, pro antiquitate ſubſequebantur Abbates Inſulati; poſt quos Regularium Ordinum ſummi Præſides, qui poſtremi erant inter ſuffragatores.

(n) *Acta Paleotti & epistola Archiepiscopi Jadenſis.*

10. Quo in loco, quoniam alibi Suavis, ſicut obſervabimus, Didacum Lainium, Societatis Jeſu ſupremum Moderatorem, quaſi ſuperbum & contentioſum calumniatur, illic mihi repoſitâ per certiora argumenta conſutatione, ſatis ſit, in tranſitu ea planè verba producere, quæ à Paleotto Cardinali in ſua narratione conſcripta ſunt. *Didacus Lainius, Jeſuitarum Præſes Generalis, doctrinâ ac pietate ſpectabilis, dum ambigebatur de loco iſſi tribuendo aut inter Regulares aut inter alios, maluit modeſtè ac prudenter extra ordinem, ac ſeorſim ab aliis collocari omnium inſimus, quàm ſeu publicè ſeu privatim quidquam de loco contendere.*

11. Poſt Ordinum Regularium Præſides, Romanæ Rotæ Duodecimvir ſedeſſat, qui abſque jure ſuffragii interdum à Legatis conſultus, quid ſentiret, promebat, ac ſententias notare conſueverat, quod non minùs cuique liberum erat. Succedebant Advocati Vaticani Conſiſtorii, Promotor Concilii, & ſi quis ſupererat, cui extra ordinem interveniendi facultas à Pontifice data fuiſſet, qualis conceſſa fuit Abbati Luſitano & in ſui Regis & in ſuorum promeritorum gratiam; omnium verò poſtremum gradum tenebant Eccleſiaſticorum Procuratores, niſi digniori ad interveniendum titulo cohoneſtarentur.

12. Conſidentibus itaque hoc ordine congregatis, Mantuanus Præſidum primus conſuetam Spiritus precationem recitavit, unâ verò gravi brevique oratione congratulatus eſt, quòd tempus à Pontifice tam exoptatum adveniſſet ad eam Eccleſiæ opem ferendam. Cauſas retulit cur Pontifex Synodum convocafſet, ejusque poſteà inchoationem diſtulifſet: Patres cohortatus eſt ad opem Divinam ſibi impetrandam precibus ac jejunii; & à Maſſarello recitari juſſit ordinem in ſupplicationibus ceteriſque ſolemniſſimis Selliſionum ritibus ſervandum, & duo Decreta Selliſioni proximæ parata.

13. Primum erat hujusmodi: *Placetne vobis, ad laudem & gloriam Sanctæ & individua Trinitatis, Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, ad incrementum & exaltationem Fidei & Religionis Chriſtiana, Sacrum, Oecumenicum & generale Concilium Tridentinum, in Spiritu Sancto legitime congregatum, ab hodierno die, qui eſt XVIII. menſis Januar. anni à Nativitate Domini MDLXII. Cathedra Romana beati Petri Apoſtolorum Principis conſecrato, ſublata quacumque ſuſpenſione, juxta formam & tenorem literarum ſanctiſſimi Domini noſtri Pii IV. Pont. Max. celebrari, & in ea, debito ſervato ordine, tractari, quæ, propoſentibus Legatis ac Præſidentibus, ad horum temporum levandas calamitates, ſedandas de Religionis controverſias, coercendas linguas doſoſas, depravatorum morum abuſus corrigendos, Eccleſiæ veram atque Chriſtiana pacem conciliandam, apta & idonea iſſi ſanctæ Synodo videbuntur?*

14. In ſecundo Decreto ſecunda Selliſio præſcribatur diè vigefimo ſexto Februarii, qui incidebat in quintam feriam poſt ſecundum ſolemniſſimum jejunii diem Dominicum. Madruccius, cui prima in ſuffragando vox erat, Pontificem, ejusque vigilan-

tiam pluribus commendavit. Cuncti primum Decretum comprobarunt: in ſecundo unus aut alter quaſiſſere, quibus de rebus interim agendum eſſet; ac ſummo Legatorum reſpondente, de iſis ſermonem in aliis cœtibus habitum iri, cuncti pariter conſenſere. Poſtremò lectum eſt Pontificium Diploma de Primatibus, & quædam Præſidum declaratio; quæ poſteà, (o) cum per ſe minùs valida videretur ad ſervanda illaſa cujuſcumque jura, à Pio confirmata eſt; (p) quòd non ideò mens ipſi erat ullum inferre detrimentum Primatum Privilegiis, ſed ea omnino illibata relinquere; cui Braſarenſis aſſenſus eſt per debitas priuſque compoſitas conteſtationes, non quidem præſens (quippe morbo prædicitus) ſed per Joannem Xuarium Epiſcopum Conimbricenſem, illius in eo actu Procuratorem. Ita verè affirmari potuit, in ea prima celebritate ſimul nihil effectum, ſimul partem operis maximam; quemadmodum maxima pars eſt dramatis ipſa ſiparii diductio.

(o) *Acta artis Æliæ.*

(p) *Per Diploma 14. Februarii 1562.*

CAPUT XVI.

Nova cum Hiſpanis concertatio ſuper iſis primi Decreti verbis, Proponentibus Legatis. Prima, ſeu decima ſeptima Selliſio. Selliſionem ritus tum proprii tum communes; ibique adverſus producta verba quorundam repugnantia.

1. **G**uerrerus, qui inter Hiſpanos uti gradu & Theologica doctrinâ, ita pariter auctoritate præcallebat, dum animo revolverat (a) verba primi Decreti: *Proponentibus Legatis*, argumentum deſumpſit novæ concertationis, quam nuper prænuſtaviſſimus, & cœpit obſtrepere. Præſides re compertâ, Maſſarellum, qui à ſecrecis erat, ad eum pacandum miſerunt, revocandumque ipſi in memoriam id quod actum fuerat, nimirum, Decretum illud ad verbum & privatim à Legatis oſtenſum fuiſſe, ac iterum poſteà ab eodem auditum in generali conventu, & utrâque vice ab ipſo comprobatum. Sed nihil hiſ illi commotus reſpondit: Angelorum, non hominum eſſe conditionem, per primam intelligentiam objectâ perfectè comprehendere: ſibi, ſic ex improviſo tenorem Decreti auſcultanti, non occuriſſe incommodum, uti poſteà eundem excogitanti, eas voces eſſe novas & inutilitatas in Synodis ſuperioribus, aptas ad præbendum argumentum hæreticis confirmandæ criminatationis, quaſi Concilium non eſſet liberum, atque ad eos perſuacitiùs retinendos, ne illuc adirent, cauſantes, vocem ipſis interdictum iri non ad judicandum modò, uti poſtulabant, ſed etiam ad loquendum. Ad hæc Maſſarellus, non eas ibi voces fuiſſe appoſitas animo ſui cuiquam juris abrogandi: ſi reſ eſſet integra, potuiſſet quidem de Decreto variando agi; ſed cum illud propoſitum comprobatumque à generali conventu fuiſſet, amplius non licere ipſum mutare, niſi major ſuffragantium pars id in Selliſione poſtulareret.

(a) *In Actis Paleotti.*

2. Sed Granatenſis, repugnantia tenax, ad Seripandum perrexit, ut inceptum urgeret. (b) Is reſpondit: Videri opiniones Guerreri inter ſepugnare, quando ille in eam particulam offendeſſet, potiſſimum, ut idem dixerat, ne retraheret hæreticos à Concilio, in quo ſas ipſis non eſſet proponere; & ſimul tam vehementer efflagitabat, ut ea Synodus præterita continuatio declararetur, cunctis Decretis ſuperioribus confirmatis. Quod idem foret, ac hæreticos, quippe jam diſertè damnatos, à Synodi limine arcere; at verò tributâ Legatis proponendi poteſtate non auferri Synodo poteſtatem judicandi, adeoque damnandi abſolvendive cujuſcumque, prout cenſuiſſet; ac proinde non redigi hæreticos in eam deſperationem, in quam ob expetitam à Granatenſi declarationem incidiffent. Denique cum hic nulli cederet adductæ rationi, obtulit ſuam operam Legatus, quâ ruruſus ante Selliſionem partes univerſi convenirent, ibique denuò de negotio deliberarent; quòd tamen à Guerrero rejeſtum eſt, ſive ad evitandam in primo ſui operis orſu invidiam excitatæ ab ipſo tam inſignis commotionis, ſive quòd ſpes ipſi non eſſet ad exitum perveniendi cum dignitate & cum fruſtu. Verum experimento compertum eſt, duos hosce nodos ab eo interjeſtos, duosque præterea quos idem ſubinde innexuit, fuiſſe penè quidquid ardui ac negotioſi ea diuturna ac memorabilis actio paſſa eſt.

(b) *Litera Seripandi ad Amulium, 8. Jan. & 28. Februarii 1562.*

(c) *Acta Paleotti, & Diarium magiſtri ceremoniarum, 18. Jan. 1562.*

3. Illuxit præſcriptus Selliſioni dies, & manè ad auroram omnes (c) conveniſſent ad Templum S. Petri, cui dies ille feſtus erat. Hic, pro ſuo cujuſque gradu ſingulis ornatu ſuo indutis, cœpta ſupplicatio eſt ad Ædem maximam. Omnium primi incedebant Canonici, ſacra Liſiana geſtantes; poſt illos Abbates; ſuccedebant Epiſcopi, Archiepiſcopi, & Patriarchæ; quòd ſi tunc interfuiffent Oratores Eccleſiaſtici, eos continenter fuiſſent ſubſeſſuti: agmen Cardinalibus antecedens eo die clauderebat Mantuæ Dux, qui celebritatis ſpectator acceſſerat; poſt illum, quippe dignitate præcalleſſent, ibant Madruccius & Legati, non alio inter eos diſcrimine, niſi quòd Madruccius tiam albo ſerico, hi verò aureo textili conteſtam gerebant. Proximè poſt ipſos locus erat Oratoribus laicis, tum Generalibus religioſorum Ordinum Præſeſſis Romanæ Rotæ Duodecimviro, Advocato, Promotori, Magiſtratibus Civitatis, ac multis nobilibus. Hæc ſupplicationis pompa primâ vice fuit adhibita ad illuſtriùs Synodum inaugurandam; in ſubſeſſentibus ad templum maximum rectâ itum eſt. Ibi poſteà ſedendi Ordo ſervatus, qui cœtuum ordinem reſpondebat. Legatorum princeps eo die ſacrificium decantavit, quòd ipſi primum ſoleſſne fuit, cum paulò antè in ea urbe Sacerdotis & Epiſcopi Ordines ſuſcepiffent: (d) in reliquis poſteà Selliſionibus varii Antiffites ſacris operati ſunt. Habebatur latina concio, quæ Legatorum arbitrato alicui Patrum demandabatur; & eo die perfunctus eâ eſt Gaſpar à Foſſo, ex Ordine Minorum, Rhegienſis Archiepiſcopus: poſt hæc variæ preces habitæ ex Rituali; quibus abſolutis (ubi contingeret) Oratores Principum ſoleſſniter admittebantur; legebantur tradita ipſis mandata; reſ ab iſis propoſita audiebantur; ac reddebantur reſponſa urbanitatis quidem, non item negotii; cui lux plurima numquam congruit.

(c) *Acta Paleotti, & Diarium magiſtri ceremoniarum, 18. Jan. 1562.*

(d) *In Diario Servanſii.*

4. Poſtmodum eo die Maſſarellus è ſuggeſtu recitavit Diploma Pontificis, quo Synodus convocabatur, & literæ quibus deſtinabantur Legati. Tum Archiepiſcopus, qui concionatus fuerat, eâ vice illud egit quòd pro munere ſpectabat ad Antiffitem ſacrificantem, cum gradum inferioris Præfulis habebat, nimirum, proſolutus in genua ante Legatos, ab ipſorum manibus paginam accepit, in qua ſancita jam Decreta continebantur, eaque poſteà è ſuggeſtu elatâ voce recitavit, adjeſcitque: *Illuſtriſſimi ac Reverendiſſimi Domini, & ampliſſi-*

mi Patres, placentne vobis hac omnia? & respondentibus Cardinalibus, Placent, qui à secretis erat, cum scribis Concilii singulorum sententias colligebat, seu voce seu scripto datas, prout ipsi malent. Idem illicò eas ad Legatos proferebat, qui vel altà voce pronuntiabant: *Decretum comprobatum est ab omnibus, nemine discrepante: agenda sunt Deo grates*: at ubi sententiarum esset varietas, dicebant: *Decretum est ab omnibus comprobatum, aliquibus exceptis, qui aliquam mutationem vellent*. Statim vero qui à secretis erat legebat elatà voce sententias Patrum discordantium, ubi scripto redditæ non fuissent; quod interdum fiebat ad speciem discordiæ minuendam. Legebantur subinde schedulæ ab ægrotantibus missæ, dummodò hi Decreti illius examini interfuissent: dein ad alterum Decretum gradus fiebat, ita tamen ut unicuique ea quæ Fide credenda essent, complecteretur, & unicuique item ea quæ ad disciplinam spectabant. Postremò Promotor absentium contumaciam accusabat, jubebatque scribas omnes præfentes, quæ peracta fuerant, in tabulas publicas referre. Hymnus in Dei laudem canebatur, & impertitâ Legatorum benedictione dimittebatur conventus.

5. Hujusmodi erat universalis Sessionum ritus. In hac verò prima ita res habuit: Primo Decreto recitato singuli absolute dixerunt, *Placet*, exceptis iis, qui sequuntur: Granatenli schedam dedit in hanc sententiam: *Ea verba, Proponentibus Legatis & Præsidentibus, mihi non placent, utpote nova & non necessaria, nec opportuna, præsertim his temporibus. Idcirco peto, ut Concilii scriba meam banc sententiam referat in Acta simul cum Decreto, & authenticas mihi tabulas tradat*. Franciscus Blancus, Episcopus Auriensis, schedulam protulit adversus eadem Decreti verba, & tamquam insolita, & tamquam sonantia restrictionem indecoram Concilii Oecumenicis, & tamquam non posita in Diplomate, cui aperiendæ Synodi Decretum erat conformandum. Andreas à Cuesta, & Antonius Corromerus, Legionensis alter, alter Almeriensis Episcopus, dixerunt: *Sibi placere Decretum, modò Legati id proponerent, quod Concilio visum esset dignum ut proponeretur*. Dein universè comprobatum fuit alterum Decretum, quo futura Sessio die 26. Februarii indicebatur.

6. Huic solemnifunctioni interfuere, (e) præter Cardinales & Mantuanum Ducem, centum & sex Episcopi, quatuor Abbates mitrati, quatuor summi Regularium Præpositi. Defuerunt Oratores Principum: qui enim ex illis prior accessit, Tridentum pervenit eâ planè horâ, quâ in Æde maxima Patres aderant. Hic fuit Georgius Drascovizius, ex Croatia, Quinque Ecclesiarum Episcopus, filius sororis (f) interfecti Georgii Cardinalis Martinus, de quo alibi dictum est, Orator Cæsaris, quatenus Hungariæ Regis. Videtur tam sublimium dramatum scena nondum suum jubar & majestatem obtinere, donec in eadem prodeat qui regiam personam agat.

(e) *Litera Legatorum ad Borromæum, 19. Jan. 1562. & Acta, quamvis aliqui numerum cum aliqua varietate recensent.*

(f) *Epistola Archiepiscopi Jadrænsis, 12. Febr. 1562.*

CAPUT XVII.

Suavis mendacia de memorata Sessione.

1. **H**ujusce Sessionis imaginem expingit Suavis consuetis sibi mendaciis maculolam. Narrat, Legatos post cœtum generalem de-

disse operam Decreto formando: sed cum animadvertent ex privatis colloquiis, Episcopos reipsa omnino animum adjecisse ad ampliandam jurisdictionem suam, & ad Pontificiam minuendam, studuisse per eam artem illud concipere, ut hinc libertas proponendi Patribus adimeretur, hinc ratione tam occultâ id ipsum fieret, ut vix intelligi posset; ac propterea post plurimum studii ea verba posuissent, *Proponentibus Legatis*. Immanis enim verbis falsitas sicuti diximus ex literarum Actorumque testimonio, non modò Decretum jam disertè formatum cum verbis memoratis perlectum fuit ante triduum in publico conventu, sed prius etiam privatim ostensum fuerat Granatenli, ejusque sociis, quo ab ipsis expenderetur. Præterea, tametsi & ipse Granatenlis & reliqui tunc illud concorditer comprobassent, obstacula tamen ab eo postmodum objecta sunt, & ante Sessionem evulgata; adeoque potuit à singulis ea de illis haberi ratio, quæ cuique videretur, antequam sententias pronuntiarent.

2. Nec tunc primum Legati eam sibi prærogativam tribuebant, ut ipsi solum proponerent: sed Montanus Cardinalis eandem professus fuerat, & constanter sustinuerat (a) Paulo III. sedente: cumque id ipsum illi objiceretur, hoc pacto videlicet reliquorum linguas ligatum iri, qui rem aliquam agnoscerent propositionis indigam, & à Legatis neglectam; ipse responderat, cuicumque sic existimanti licere illud exponere per opportunitatem suæ proferendæ sententiæ de alio argumento. Ea verò forma libertatis postea experimento patuerat non commentitium quid, aut animo tantum cogitabile, quod ad opus deduci non posset; sed servata semper fuit in Concilio, in quo, quoties & quo tempore illud perstitit, visum est licere cuilibet exprimere quid sentiret, etiam in Legatos & in Pontificem; nullo iis, qui sententiam erant dicturi, injecto freno, per exemplum illius surdæ pœnæ vel ultionis, iis qui dixerant, dissimulanter inflictæ. Quod palam fuit in Braccio Martello, Fælularum Antistite, audentissimo, sicuti vidimus in hujusmodi contentionibus cum Montano tunc primo Legato qui postea Romanus Pontifex Julius III. hominem remuneratus est. Ceterum apud se quisque perpendat, quænam oriretur confusio in cœtu plurimorum capitum, (quorum singula (pro eo ac omnium mos est, præsertim imperitantium) prudentiam sibi arrogant ad humanum genus reformandum, si eorum singulis daretur potestas proponendi, & in disceptationem vocandi extra ordinem quidquid ipsis in mentem veniret. Quandonam umquam conventus absolveretur? quando gravissima Decreta, maximèque fructuosa perficerentur? Non solum in conventibus unius capituli auctoritati subjectis, cuiusmodi sunt Concilia, sed in iis etiam, qui habentur in plurium dominatu, hæc proponendi potestas ad paucos coarctari solet; cum contingat in quacumque hominum multitudine, ut plus minusve insit aliquid plebejum, adeoque ignorantia, audacia, loquacitatis, & perturbatæ affectionis. Id autem observatum fuit ab Amulio Cardinali, (b) expertissimo Senatore magnæ Reipublicæ liberæ; dum hac de re scribens ad Seripandum, hæc verba usurpavit: *Ita fit in Senatu Veneto, qui moderatissimus est, & in aliis conventibus magno consilio deliberantibus, ubi pars aliqua, hoc est, pauci proponunt, & cuncti decernunt*: (c) & in comperito est, has rationes plurimi fuisse habitas ab illis Patribus, quandoquidem in tanta suffragatorum frequentia, qui natione varii, omnesque, ut fert natura, de libertate ac potestate solliciti erant, tot Patres Decretum illud unanimes exceperunt, duobus tantum Hispanis refragantibus.

(a) *Vide*

(a) *Vide librum 8. c. 4. & librum 9. cap. 7.*

(b) *Litera Amulii ad Seripandum, 18. Febr. 1562.*

(c) *Hæc Venerorum consuetudo laudatur, & comprobatur multis rationibus, & exemplis Atheniensium, aliarumque prudentium Reipublicarum à Bodino, l. 4. sua Reipublica, c. 3.*

3. Duobus inquam solis, propterea quòd alterum Suavis mendacium est, quatuor modò nominatos Hispanos omnes ejusdem fuisse sententiæ in reprobando Decreto, cum in hoc solus Auriensis cum Granatenli convenit; sed Episcopi Legionensis & Almeriensis sibi probari Decretum responderunt, modò Legati proponerent id quod videretur Concilio dignum ut proponeretur; quod honestissimum erat: siquidem ubi non unus tantummodò ex Patribus, sed Synodus, hoc est, ipsorum plerique in conventu petiissent à Legatis ut aliquid proponeretur, quis dubitat id silentio prætereundum non fuisse?

4. Expendendus nobis superest modus, quo Suavis affert summam latinæ concionis, habitæ ab Archiepiscopo Rhegino. Divinæ providentiæ laus est, ut fraus nesciat esse cauta, adeoque diu se obtegere nequaquam possit. Hæc oratio, & omnes reliquæ in Concilio recitatæ, extant in volumine typis pervulgato, (d) & tamen audet tam crebrò Suavis earum sententiam adulterare, contaminare, & obfcurare apertè malignitate. Id in multis ostendimus: in hoc idem confirmemus; de quo sic ille: *Dixit, auctoritatem Ecclesiæ minorem non esse verbi Divini auctoritate: ab Ecclesia Sabbatum, à Deo jam institutum, in diem Dominicum fuisse commutatum, sublatamque Circumcisionem, ab ipso Deo disertè imperatam: hæc præcepta non Christi prædicatione, sed Ecclesiæ auctoritate fuisse mutata. Cohortatus est Patres, ut laborem constanter inirent contra Protestantes, certi, quemadmodum Spiritus Sanctus nequit errare ita ipsos decipi non posse.*

(d) *Lovanii edito, an 1567.*

5. Cuncta sunt adeò mutilata ac distorta, ut per ea pulchrum corpus monstri specie depingatur; cum enim autographum conflatum fuerit sincerâ doctrinâ, formisque decentibus, expicta imago illud refertant in re malè sanum, aut certè in modo deforme. Thema propositum à Rhegino, fuit Auctoritas Ecclesiæ & Conciliorum, & eorum firmitudo quæ ab ipsis sancita jam erant. Et quoniam hæretici contendebant, solam credendi vel operandi normam esse sacram Scripturam; dixit ille, uti sacra Scripturæ, ita etiam Ecclesiæ auctoritatem à Deo esse, & per mutuam inter se convenientiam alteram ab altera confirmari: in Scriptura legi: *Qui audit, aut despiciat Ecclesiam, ab ipso audiri, aut despici Deum*; atque ab Ecclesia vicissim agnoscere veras Scripturas pro Divinis, easque ab apocryphis discerni, & venerandas præcipi; adeò ut scripserit Augustinus, Evangelio se crediturum non fuisse, nisi illud auctoritas Ecclesiæ comprobasset. Tot hæreses, quas, ut affirmavit Apostolus, fore necesse erat, & quarum unaquæque Scripturam pro se proferebat, non nisi Ecclesiæ auctoritate fuisse proscripitas. Et hoc de Fide: de Legibus verò, Haberi in sacris Literis duo præcepta adeò inculcata, Circumcisionis, & Sabbati: neutrum illorum à Christo per suam prædicationem fuisse sublatum, cum ipse dixisset, *se non venisse legem solvere, sed adimplere*: postea tamen utrumque irritum auctoritate Ecclesiæ fuisse redditum, & quòd irrita jam essent dubitari non posse, cum Apostolus apertè affirmet, *Si circumcidamur, nihil nobis*

prodesse Christum: manifestam igitur conspici potestatem Ecclesiæ vel in mandatorum mutatione. Si hæreticis esset in pretio Scriptura, Ecclesiam quoque, ejusque Præsules in pretio futuros: neque his opponi effatum sacre Paginæ, *Omnis homo est mendax*. Verum esse, homines cum ex se ipsi loquuntur, mentiri; sed cum unâ conveniunt, & articulos Fidei agitant, tametsi discordent, interdum dum illos expendunt, ubi tamen sententiam ferunt, non ipsos quidem loqui, sed Dei Spiritum, qui loquitur in illis; adeò ut Apostolorum exemplo in definitionibus Synodorum aptè ponatur: *Visum est Spiritui Sancto, & nobis*. Ex quâ ratiocinatione collegit: *Quare sanctissimi Patres, cum vestra sanctiones præcipue Spiritui Sancto sint tribuendæ, profectò Spiritus ille veritatis ut fallere non potest, ita non patietur vos falli*. Hæc Archiepiscopi dissertatio numquam qualis reverà fuit agnosceretur in Suavis narratione, in qua videretur Orator ausus fuisse Scripturam Ecclesiæ in omnibus æquare, haud reputans, eam esse Divinum oraculum, illam verò Divini oraculi interpretem: ab altera induci Sacramenta, & ejusdem Ecclesiæ potestatem constitui; ab altera nihil effici posse ultra fines à Dei verbo illi præscriptos. Nec minus ibi videretur, in immunitate ab errore, abque ullo discrimine homines Spiritui Sancto æquiparasse; e quidem memini affirmari S. Hieronymo, (e) *Accusare avaritiam & luxu est*. Sed itidem memini Tullium docere, summâ opus esse innocentia in eo qui alterum accusat. Quare perabsurdum est, quòd scriptor, qui omnes & vel ipsam Ecclesiam vult esse mendaces, cum ipse mendacissimus sit, apud multos veridicus habeatur.

(e) *Epist. 2. ad Neporianum.*

CAPUT XVIII.

Proposita à Legatis in cœtu generali ad secundam Sessionem, de Indice librorum qui damnari possent: de citandis iis ad quos id spectabat; & de concedenda fide publica securitatis, offerendaque venia hæreticis. Suavis animadversiones in librorum prohibitionem.

1. **T**ametsi Romam Legati scripserant, confessionem Indicis librorum futuram fuisse auctorum simul ac sententiarum proscriptionem, adeoque deterritum iri eorum assecras ab adeunda Synodo, ut ibi audirentur; animadversum postea fuit, quodcumque examen, quòd in articulis Fidei susciperetur, Legatos adacturum ad citius declarandam, tamquam firma superiora Decreta: unde sive id Pontifici, sive Concilio tribueretur, præcipuum idem incommodum redundabat, nimirum impedimentum ne aberrantes reducerentur. Opus Indicis esse diuturnius, adeoque spatium temporis ab eo concedi voto Cæsaris, ad minora studia tandem experienda: quin posse hinc novam opportunitatem captari eos invitandi ad accusatas scripturas rationibus suis propositis defendendas. Quare comprobatum Romæ fuit, ut hujusmodi labor Patrum arbitrio proponeretur. Et quoniam Paulus IV. solerti studio selectorum hominum, librorum perniciosorum Indicem ad id usque temporis promulgavit, unde videbantur revocanda à Concilio non esse ad novum iudicium auctoritate suâ, ea de quibus Sedes Apostolica cognitionem habuerat; ex Legatorum consilio, de quo nuper diximus, Diploma Pontificium confectum est, quo Patres ad hunc laborem invitabantur.

2. Ansam hinc arripit Suavis ad inducendum parergon de consuetudine librorum prohibendorum, potius historicum quam dogmaticum, satis habens jacere semina ad fructum idonea, quem ipse intendit in mente lectorum maturari; sed de eodem argumento (quod res pernoſcatur) differuit ille in quodam tractatu de sacra Inquisitione, detracto ibi velamine tum auctoris nomini, tum sententia. Equidem id prosequar quod pertinet ad rem quam molior, cum haud me lateat, ad librum alterum confutandum, adhibitum fuisse stylum altioris dexteræ. (a) In primis, pro certo ille assumit, consuetudinem interdicens usus librorum, præsertim si Fidei non adferentur, esse recentem in Ecclesia, & diuturno tempore nullâ aliâ lege fuisse Christianos obstrictos ad abstinendum ab hujusmodi lectione, nisi naturali, sive ne se periculo lædendæ pietatis exponerent, sive non tempus tenerent infructuosus. Placet mihi hæc pro veris admittere. An in tot aliis rebus compertum non est, novas edi leges prudenter à quavis sapienti Republica, per quas interdicitur universè tamquam scelus gravissimum id quod suapte naturâ malum non est nisi in quibusdam conditionibus, in quibus ipsius naturæ præscriptum vetitum est, sed postea deprehenditur experientiâ in aliquo regimine, & aliquâ ætate, absque hujusmodi generali interdictione sæpè & compluribus inde occasionem præberi committendi id quod naturâ malum est? Exploretur antiquitas, an brevioris teli gestatio sine ullius offensa, fuerit culpa, universè capitali supplicio æquè ac homicidium punita, quemadmodum in variis regionibus hæc tempestate punitur. Minime certè: & tamen hæc recens telorum prohibitione quaquam veluti immoderata severitas improbat; quin laudi vertitur Magistratibus à cordatis viris, tamquam à charitate profecta, quippe quâ à subditi subrahantur periculo subeundæ acerbioris severitatis; cum experimento liqueat, pauciores in delictum prolabi, paucioresque reipsa supplicii acerbitati succumbere, ubi hic ipse telorum usus delictum est, quàm ubi permittitur, & solum vulnera per illud insidiosa prohibentur & plectuntur. Etenim posito jam severo interdictione, facile singulis est, dum pacatum animum gerunt, absque hujusmodi telis incedere; unde fit, ut improvise rixæ innocentes evadant: contra verò, ubi concessum, adeoque consuetum sit ea tela gestari, quæ ad inopinatum ac lethale vulnus infligendum instrumenta sunt, difficillimum planè est impetum iræ à novo usu coerceri.

(a) Liber manuscriptus Francisci Cardinalis Albizi in Opus vulgatum à Suavi, cum vero ipsius nomine, de Inquisitione.

3. Ita proportione contigit in lectione librorum. Minor est nozarum frequentia in locis, ubi præter eam lectionem, quæ tamquam pernicioſa ex se aut otiosa cognoscitur, adeoque naturæ lege prohibetur, in noxiam pariter generatim migrat, ob Ecclesiasticam Constitutionem, lectio pravorum librorum, quàm ubi eadem lectio noxa non est. Etenim plura & graviora peccata vitantur, dum innumerabiles homines, ex obedientia ab hujusmodi libris abstinentes, vivunt expertes damni, in quod ipsos imprudenter pertraheret ea lectio, quàm quæ committuntur eo quod aliqui curiositate pellecti legem transgrediuntur: nec satis est, ut experientia docet, id singulorum conscientia committere, ita ut per se quisque perpendat, an hujusmodi sit liber qui lapsus periculum creet, unde sibi naturali lege nefas sit illo uti. Hoc periculum numquam nisi serò cognoscitur & per noxium experimentum: quidnam multa Opera continent, complures ante ipsorum lectionem ignorant. Præterea nimia est hominum fiducia suæ tum scientiæ

tum potentia; sibi quisque persuadet, se à nullo impostore deceptum iri, à nullo visco oblitum iri. Historiæ, quæ narrant, quod reipsa exitit, & fabulæ, quæ ob oculos ponunt, quæ sæpè contingere consueverunt, exemplis abundant, quibus docemur; quanta sit hominum ante opus confidentia, quanta in opere ipso debilitate succumbatur. Præterquam quod pravorum librorum interdictione duo simul affert emolumenta: alterum, quod metus hujus notæ, suis paginis inurendæ, complures cohibet ab iis scribendis, evulgandisque: alterum, quod eadem injecta venditioni prohibitio, typographos retinet ab ipsis imprimendis, & bibliopolas à coemendis. Hinc fit, ut seges maligna ex cultorum penuria paulatim rareſcat & areſcat, & styli torcularia & officinæ alliciantur ab utilitatis esca, ad se in Operibus utilibus exercenda.

4. Cur autem vetita hujusmodi fuerint iustata, atque aucta postremis temporibus, duo sunt in causa: Multiplicatus auctorum ac lectorum numerus; & accessio facilitatis tum alteris ad libros spargendos, tum alteris ad comparandos.

Quod spectat ad numerum, adeo diffusa sunt literarum studia jam altero cum dimidio abhinc sæculo, ut major forsitan in præsentia sit eorum copia qui libros scribere, quàm antea qui intelligere possent. Lustrentur eruditæ lucubrationes eorum, qui scriptorum syllabas per ætates singulas digesserunt, eritque in comperto, à cunctis simul Operibus, ex quo cœpit Ecclesia è cryptis prodire usque ad annum millesimum quingentesimum, modicam partem confici, si cum iis conferantur, quæ post illud tempus prodire.

5. Quod spectat ad facilitatem, usus typorum post annum millesimum quadringentesimum cœptus, & frequentissimè post millesimum quingentesimum adhibitus, effecit, ut cum antea unius libri semen messem redderet triplam, nunc centupla reddat, & tanti nunc æstimeretur pretium triginta librorum, quanti olim unius libri: præter illicium, quod affertur legenti à claritate ac fidelitate impressorum characterem super tricas & media manuscriptorum. Porro consuetam rationem consentaneum est, ut quibusdam certis novisque legibus arceantur pernicioſa quæque, quorum usus in dies crescit. Cum igitur librorum usus sit adeo dilatatus, iique animadvertantur adeo potentes ad influendum per oculos in sinum, quemadmodum ethnici quoque legislatores observarunt, & Plato potissimum in sua Republica; num fortè condicibile non erat, ut Ecclesia longè depelleret à suis filiis eas paginas, quæ ab ipsa agnoscuntur ad corrumpendum idonea, concessio per cautionem prudentem eorum usu iis tantummodo, quibus sacrorum Magistratum iudicio vitalis inest calor ad convertendos cibos etiam noxios in succum salubrem? Quod si quis objectaret, in iis interdictionibus tum indicendis tum relaxandis interdum errari, apud se reputet, id esse commune cuiusvis Reipublicæ, cunctis Magistratibus, legibus universis; nec propterea pronuntiandum est, oportere ut hujusmodi potestas eradatur ex hominum cœtibus, & more belluarum vivatur.

6. Obtrudit nobis Suavis, fuisse postea proscriptos libros, qui fuerant antea comprobati Pontificiis literis, cujusmodi fvere, quos Leo X. apposuit Erasmi Notis in Novum Testamentum, prius à Pontifice visis. Per hanc Suavis argumentationem crederet unusquisque, literas illas fuisse definitionem ex Cathedra, quæ ejusmodi Notarum doctrinam tamquam probam legitime pronuntiaret. At reverà fuit (b) urbana quædam responsio

ad ea quæ auctor ad Pontificem scripserat, reconcinatum videlicet à se, melioremque in formam redactum fuisse librum, ab ipso jam antea in lucem editum, ac Pontifici dedicatum, ac velle se iterum illum vulgare: in qua responsione Leo id sibi gratum ostendit, affirmatque, uti Opus in prima forma laudem sibi universè compararet, perinde, multoque amplius id sperandum in secunda. Quod fortasse à Pontifice, seu verius ab eo qui erat ab epistolis, scriptum fuit, nonnisi particulâ quâdam Operis, ut accidit, delibatâ.

(b) Data 12. Sept. 1518. Et impressa Moguntia apud illum librum à Joanne Schooffer anno 1522.

7. Mirum est, cur potius Suavis non damnet proſcriptionem libri à Machiavello editi, quod primo in lucem prodierit cum privilegio per Clementem VII. typographo concessio, cujus privilegii diploma solet ab hæreticis, amatoribus ac buccinatoribus illius impiæ doctrinæ, fronti voluminis affigi. Perinde quasi in quibusvis litteris, quas Pontifex signat in hujusmodi genere, possit ipse res ibi scriptas recognoscere vel suis oculis, vel hominum peritissimorum diligentia; & quasi tametsi hoc ipsum præcesserit, tempus perspicilia non suppeditet, ad id postea discernendum secunda vice, quod prima deprehensum non fuerat. Quænam Respublica non agnoscit, interdum aliquid noxium à se concessum, aliquid perperam comprobatum fuisse, eaque revocare non consuevit.

8. Prorumpit tandem in rabidam declamationem Suavis adversus proſcriptionem earum opinionum, quæ adversantur Pontificis jurisdictioni, collatæ cum potestate sive laicorum Principum, sive Synodorum, sive Episcoporum; & subdit: Numquam pulchrius arcanum repertum est ad Religionem adhibendam, ut homines reddantur excordes: Nosse per velim, an non proſcribantur à laicis Principibus, ea volumina, quæ ab ipsis pernicioſa suæ jurisdictioni censentur, collata seu cum aliis Principibus, seu cum subjectis sibi Dynastis, seu cum generalibus Ordinibus, seu cum quocumque mortalium. Cum igitur contra seditiosas illas molitiones illi non negligant propria ipsorum arma, quæ sunt multæ temporariæ; cur Romano Pontifici propria ipsius tela, quæ sunt poenæ animis intentatæ, otiosa relinquenda sunt contra libros seditiosos jurisdictioni suæ, supra cunctis reliquorum Principum sacrosanctæ, & cujus contemptus solet primus esse gradus ad prolabendum in hæresim? Nec idcirco quilibet è scriptoribus Pontifici potestati minus faventibus interdicitur; cum inter Doctorum libros minimè vetitos in hoc argumento conspicatur magna opinionum dissensio, quæ omnes admittuntur vel ut probabiles, vel saltem ut tolerabiles: sed illæ dumtaxat prohibentur, quæ putantur intolerabiliter injuriolæ auctoritati Pontificis, Christi vicem gerentis.

9. Quod si objiciatur iterum, posse nonnumquam ex immoderata animi affectione in hoc excedi, idem repeto quod sæpè in re simili respondi, periculum hujusmodi esse commune, planeque inevitabile cuilibet supremæ potestati, quæ propterea in causa propria iudex sit: & tamen necesse est, hujusmodi potestatem extare; aliter inter eos qui præſunt numquam ad summum perveniretur, sed procederetur in infinitum. Jam verò si per id quod merito fit in hoc genere à laicis Principibus, dici non potest, reverentiam legum adhiberi ad ipsos ad homines reddendos excordes, quin potius ad reddendos quietos obsequentesque pro eo quod opus est publicæ tranquillitati; cur incusandi erunt Pontifices, quasi per hæc in-

terdicta adhibeatur ab ipsis Religio, ut homines reddantur excordes? Conferantur acumen, doctrina, eruditio eorum qui in rebus ad pietatem spectantibus obediunt Pontifici, cum reliquo hominum genere. Conferantur fideles hujus ætatis, cum iis qui antea usum harum prohibitionum vixerunt: & deprehendatur, num ea vetita abusa fuerint religione tamquam odio, quo homines redderentur excordes. Numne ob hujusmodi librorum interdictiones ignorant Principes laici, quantum ipsorum sceptris à quolibet scriptorum tribuatur? Quid? tempore coacti Concilii, cum jura Synodo & Episcopis, ex conjunctione inter se prævalidis, à scriptorum opinionibus attributa, poterant majorem Pontifici sollicitudinem incutere, nonne facultatem Patribus ille spontè concessit legendi cunctos scriptores, adeoque dispiciendi, quantum ipsis comparatè ad Pontificem tribuant potestatis? Sed quid mirum, quod Suavis ita loquatur? Eadem usus est arte primus impostor, ut subditos instigaret ad violationem primi præcepti, quod legitimus Princeps imposuerat, asserens impostum fuisse ne scirent bonum & malum.

CAPUT XIX.

Varia Patrum sententiæ de tribus capitibus quæ Legati proposuerant.

1. Satis hic Suavis ratiocinationem, non item narrationem impugnavi. Patrum opiniones de tribus articulis, quos Legati proposuerant, illi tam infeliciter innotuere, ut, seu illos ipsarum auctoribus is assignet, seu illarum summam referat, ne semel quidem rem tangat; & errorum multitudine planè cogor imitari quod in communibus militum delictis usurpatur, ubi solum decimus quisque plecti consueverat. Curiosior lector, si libuerit, ea distinctè deprehendat, conferens cum Suaviana nostram narrationem, desumptam ex Actis tum quæ in Ælia arce asserantur, tum præcipue quæ à Paleotto conscripta sunt, cujus erat, quippe in Romana Rotæ Auditoris, cunctas sententias adnotare. Duo in transitu perstringam errata in rebus, quæ tunc omnibus in comperto erant: Quamdam opinionem adscribit ille Gregorio, Eremitarum S. Augustini summo Moderatori; & tamen hic Moderator nec hujusmodi opinionem protulit, nec appellabatur Gregorius, sed Christophorus. Narrat, Altempsum Legatum quinto die Februarii pervenisse Tridentum; & eo pervenit trigesimo Januarii, ut liquet ex cunctis Diariis: quin extant literæ Legatorum ad Borromæum, ab illo quoque signatæ secundo Februarii.

2. Jam verò ad narrationem. In eo quod primo loco propositum fuerat, spectabatque ad Indicis constitutionem, Marcus Antonius Elius, de quo non semel dictum est, quique, tunc post Purpuratos Patres primus sententiam dicebat, utpote Hierosolymitanus Patriarcha, opus commendavit, quippe quod utramque laudabilis rei conditionem singulariter complectebatur, utilitatem & arduitatem. De utili palam fecit, quantum prodesset libros sinceros à contaminatis secernere, ad conservandam pietatem; de arduo perpendit, quâ doctrinâ, quâ solertia, quo labore opus foret in censoribus, quibus ferendum esset iudicium non de moribus paucorum civium sibi æqualium, sed de scripturis omnium ingeniorum, quas illa à quacumque præterita ad præsentem ætatem transmississent. Itaque videri sibi à Legatis habendum esse Patrum delectum, qui tanto mollimini pares forent.

3. Daniel Barbarus, Adjutor Aquileiensis Patriarchæ, monuit, Indicem Pauli IV. correctione plurimâ indigere, cum eodem modo proscriberet opus licentiæ juvenilis, & opus hæreticæ pravitate. Aque perniciosum esse regimini & quod crimina sint impunita, & quod inæqualia crimina sint æque punita.

4. Granatenfis (a) ab ea occupatione Patres dehortatus est, quippe longissima, & quæ Synodum distinxisset ab altioribus negotiis, magisque indigentibus ipsius proxima cura; cui Bragarenfis adjecit, posse id committi Academiis, Bononiensi in Italia, Parisiensi in Gallia, Salmanticensi in Hispania, Conimbricensi in Lusitaniâ, vetitis iisdem Academiis interea ne quempiam inter Academicos cooptarent, quod ad maturandum stimulantur.

(a) *Extat in notis Tridento missis ad Paulum Filonardum, Neapolitani Cardinalis Secretarium.*

5. Donatus Laurentius Episcopus Arianensis dixit, difficultatem omnem industriæ cedere, nec eum conventum seu mentis vigore, seu virtutis præstantiâ ejusmodi esse, ut ipsi magni laboris molimina, dummodo magni etiam emolumentum, consentanea non forent: posse difficultatem minui, accersitis eorum nonnullis, qui destinati fuerant à Paulo IV. aut conquestis ope Pontificis adnotationibus eâ tempestate confectis.

6. Egidius Fuscararius Mutinensis Antistes hoc pacto differuit: Nullam esse arduitatem, quæ superari non posset, ubi duo fervarentur, à magistris ad eam minuendam tradita: Si scilicet obices tollerentur, & vires multiplicarentur. Primum effectum iri, tum iis libris absque nova trutina prohibitis, quos tamquam hæreticos concurs opinio detestabatur; tum absque censura relictis iis, quos antiquitas apocryphos quidem agnoverat, sed non pravos, quale erat Evangelium Nicodemi: solum igitur expendendos esse dubios, & post recentes hæreses conscriptos. Alterum haberi posse, advocatis extra Concilium eruditis viris, qui operam ad id conferrent, & conquestâ rei notitiâ eorum ope, qui Pauli ætate in eo negotio defudaverant: in ferenda sententia, quantum fieri posset, petendam esse normam à sanctis Patribus: exempli causâ, ab eo quod assert S. Hieronymus in epistola ad Tranquillinum, cur Origenis libri permitterentur; & à S. Augustino in proemio ad Psalmum centesimum vigesimum sextum, ubi rationem reddit, cur Deus voluerit, ut Divinæ Literæ legerentur in Ecclesiis sub nomine Salomonis: qui ex effrænata libidine in idololatriam incidit, & reprobatus est.

7. Marcus Laureus, Episcopus Campaniæ, in eandem quam proximè retulimus sententiam ivit, excepto librorum Origenis exemplo, adducta dispari ratione, propterea quod tum ille, tum Tertullianus, non habebantur pro hæreticis dum vivebant, quemadmodum recentiores, de quibus tunc agebatur. Addidit, aggrendendum non esse à Synodo librorum omnium iudicium, sed eorum dumtaxat, qui notam hæresis haberent; reliquos qui numero excedebant, committendos esse pluribus privatis minusque occupatis censoribus.

8. Vincentius Justinianus, generalis Prædicatorum Magister, auctor erat, ut inter selectos ad reformandum indicem nec Religiosorum Ordinum summi Præsides, neque Regulares apponerentur, atque ad Academiis scriberetur, ut confectos à se indices Tridentum mitterent.

9. Christophorus Patavinus, generalis Eremitarum Governator, existimavit, novum ab initio indicem instruendum non esse, sed indicem Pauli

reformandum, cujus conflationi à se quoque admotam manum dicebat; affirmabatque, peractum id fuisse exquisita diligentia, extractis è Vaticana Bibliotheca voluminibus, inspectis aliarum Provinciarum indicibus, divisâque rei curâ inter plurimum Religiosorum Ordinum Theologos: ut opus illud numeris omnibus absolveretur, solum deesse nitorem alicuius majoris claritatis, adjecto singulis libris interdictis auctoris nomine & cognomine, & vulgationis anno: interdum enim horum defectu contingebat, ut scripta innoxia nocentium poenam subirent. Quosdam etiam ex libris esse, qui inter bona plurima mali aliquid continebant, & hos emendandos quidem esse, non omnino refellendos, cum ea sit terrenarum rerum conditio, ut is, qui mallet omne bonum quod purum non est eliminare, & non potius illi defacando studere, genus humanum omni bono privaret.

10. Singularis fuit sententia Petri Contarenti Paphensis Episcopi, quæ à Suavi multis aliis tribuitur, non autem illi, qui solus eam proposuit, solusque propugnavit. Is itaque, utpote non mediocri affectus benevolentia erga Paulum, cui familiaris intimus fuerat ante Pontificatum, & à quo postea Tiaram acceperat, suadebat, ut nulla fieret in indice Pauli mutatio: esse versus recentium ingeniorum intemperantiam, quam Religionis studium, velle decessorum opera reformare, non quod illa meliora redderentur, sed quod ipsi præstantiores ostentarentur. Caverent, ne sanctiones majorum illi revocantes, posteros stimulant ad ipsorum exempla sequenda in eorumdem Decretis abolendis.

11. In altero capite, ubi sententiam rogabantur Patres de iis citandis, qui ex huiusmodi proscriptione possent dedecus pati; quamvis Alfonso Rossettus Comaclensis Episcopus arbitraretur, id urbanitatis bonique publici gratia convenire, alique dicerent; jure deberi; oppositum tamen existimavit Joannes Baptista Castanea Archiepiscopus Rossanensis, qui post annos plurimos fedit in Pontificali Solio, Urbanus Septimus nuncupatus. Ejus verò sententia doctissimis rationibus confirmata est ab Augustino, à Boncompagno, & ab aliis communiter; ita fuisse à Gelasio Pontifice observatum in Canone *Sancta*, posito in distinctione decima quinta; atque ita oportere cum de auctoribus damnandis non ageretur, sed solum de lege statuenda, per quam aliquis illorum commentarius à nostra Republica, quippe ipsi perniciosus, removeretur: fieri posse ut simul artifex sit innocuus, simul ejus opus in aliqua regione sit noxium; adeoque illius regionis rectores opus merito excludant, artifice non accersito ad suam causam dicendam.

12. De tertio, quod in concedenda fide publica securitatis versabatur, Episcopus Assaphensis, & alii quidam volebant, ut ea concederetur hæreticis adjectâ conditione, dummodo ad penitentiam, non ad certamen venirent: alii, ut saltem obligarentur ad temperandum sibi à contumeliis ac maledictis etiam in privatis colloquiis. Verum Ludovicus Beccatellus Archiepiscopus Ragusinus, & cum eo plerique ex conventu, cohortati sunt Patres ad omnem laxitatem tum in despondenda illis securitate sine ulla restrictione, tum in iisdem invitandis ad respiciendum cum certa veniâ promissione. Omittendum etiam esse in aliis advocandis odiosum hæreticorum nomen, ne ipsa invitatio videatur contumelia quæ illos repelleret. Neque cujuscumque vocis causa, quæ in Sanctos ac Romanum Pontificem ab illis proferretur, in eos animadvertendum esse supra quam cum phreneticis ageretur.

13. Per-

CAPUT XX.

Duo Ferdinandi Oratores excepti. Controversia, prius Lusitani cum eorum altero, dein Patrum cum utroque, composita. Tertii privatus accessus. Eorum postulata, præsertim de prorogatione Sessionis indicenda. Variæ super eo sententiæ. Literæ Oratoris Vargas ad Hispanos.

1. Inter hæc operosa negotia miscebantur variâ solemnium rituum spectacula, quæ simul oculos exhilarabant dignitatis splendore, simul animos rerum significatione refovebant. Post accessum Drascovizii pervenit postremo Januarii Antonius Muglitzius Moravus, Pragensis Archiepiscopus, alter ex oratoribus destinatis à Ferdinando quatenus Cæsare. Drascovizius quò solemnem unâ cum illo haberet ingressum, (a) extra urbem perrexit; & utrique obviam processerunt Legatorum familiæ, & ipsorum nomine quinque Episcopi: sed ea voluptatis dulcedo sollicitudinis amaritatem peperit. Excipiendi erant hi Oratores pro more in Cœtu generali: sed cum interim pervenisset ad tria passuum millia prope Tridentum Ferdinandus Martinus Mascaregna, Sebastiani Regis Lusitaniæ Orator, significavit, par non esse prius Drascovizium quam se exceptum iri, tum quod ille legitimum sui Principis mandatum non produxerat tum quod illi, personam gerenti non Cæsaris, sed Regis Hungariæ, præferendus erat Orator Regis Lusitaniæ, qui majorem seipsum Ferdinando existimabat, eo solum Regno spectato.

(a) *Extat in narratione Secretarii Seripandii.*

2. Legatis non modicam molestiam afferrebant huiusmodi litigia, à quibus ipsi trahi poterant in necessitatem inevitabilem privandæ Synodi integra natione, inanis cujusdam honoris causâ. Prospicientes etiam animo longè difficiliorem litem, (b) imminentem inter Oratores duorum maximè potentium, maximeque æmulatorum Principum, literas ad Pontificem dederant, ut ad huiusmodi contentiones illius mandata in promptu haberent sive, ubi visum ipsi fuisset illo se odio non onerare, ejusdem certè consilio non carerent: unaque illi suggererunt, ne decisionem litis inter Galliam & Hispaniam conventui committeret; cum enim circa omnem comparisonem Hispanorum affectu numero præstarent, lata fuisset sententia contra Gallos, cum ipsorum indignatione & averfatione implacabili. Sed in oborta controversia, de qua nunc scribimus, quinque ex Patribus designarunt, qui tribus de rebus deliberarent: Admittendusne Drascovizius esset, magis authentico mandato, quam electricibus fidei literis ab eo non producto; An illum par esset ante Lusitanum excipi; Utri ex illis locus dignior tribuendus. Erant Patres designati, Elius, Castanea, Augustinus, Boncompagnus, & Paleottus.

(b) *Due literæ 28. Jan. altera & alia 2. 5. & 9. Febr. 1562. Legatorum ad Borromæum.*

3. Hi de primo articulo consenserunt: quamvis enim Drascovizius mandatum non haberet scribæ notâ signaturâ, tamen ipsæ Cæsaris literæ ipsum appellabant constabantque ad Synodum Oratorem, idque alia prævalida argumenta ac testimonia confirmabant.

De secundo: eundem prius quam Lusitanum admittendum esse, quoniam prior accesserat, idque pro consuetudine Aula Romanæ.

Tertium videri implicatiorem, & ejusmodi, ut minimè oporteret Concilio manum ad eum extricandum admove, sed potius rationem excogitare, quâ utrique satisfaceret: fuisse de hoc etiam

M m

disce

13. Perquam prolixè (b) Patrum sententiæ dictæ fuerant, pro eo ac usu venit præsertim in præcellis conventibus, cum aviditas ut audiantur nondum est per usum exaturata, nec per defatigationem hebetata. Quare in quodam confesso solum triginta Patres totius temporis spatium explere; adeoque opus fuit, ut non semel conventus iteraretur. Denique, plerisque consentientibus, ut aliquibus indicis cura demandaretur, dareturque hæreticis fides amplissima tati accessus, Legati petierunt à Patribus, ut librorum censores designarent, & eos qui futurum Decretum digererent; sed cum ipsis communi voce electione fuisset injuncta, selegerunt octodecim ex Patribus ad Indicem elaborandum, tradita facultate tum ipsis minores etiam Theologos adhibendi, tum reliquis, suggerendi quod cuique in id conferre videretur.

(b) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 2. Febr. 1562.*

14. Legati, cum confectum Decretum expendendum fuit, quò prolixitatem consuetam impedirent; præceperunt in ipso opere, ut cuncti sententias dicerent in eo conventu, etiam si hora protrahenda esset. Id effecit, ut complures, antea rati sibi non futurum ea dicendi locum, adeoque imparati convenientes, ex necessitate verba participaverint; alii verò ex voluntate, diuturnæ functionis tædio affecti. Quapropter secundâ noctis horâ suam quisque sermonem absolverat.

15. Præter varia minutiora, haud memorabilia, quæ prætermitto, Madruccius majorem in Decreto claritatem postulavit, & communem consensum traxit non sine quadam invidia, dum Patres ejus sententiam comprobantes, auctoris laudes frequenter & copiosè intermiscerent.

Granatenfis ad pristinum Hispanorum postulatam rediit, ut Synodo titulus imponeretur, *Universalem Ecclesiam representans*. Sed Rossanensis efficaciter ratiocinatione, à reliquis approbatâ, id confutavit: cupiit tamen in Decreto securitatis exhibendæ ordinem aptiorem, quod etiam probatum est.

16. Sed labor illius tunc reformandi fuit sine fructu. Etenim Hispani, tamen principio illi consenserant, postea exposuerant, eam veniâ promissionem, ad eos extensam in quos inquirere jam cœpissent Inquisitores (c) (quemadmodum Legati pro concessa sibi à Pontifice potestate exequi habebant in animo) futuram fuisse permolescenti Philippo Regi, qui usque ad id temporis illius formidati Tribunalis fræno subditos suos in obedientia continerant: si frænum hoc relaxari cœpisset, ingentem cladem imminere, sicuti testificari potuissent præsertim quatuor ex ipsis diu Inquisitorum munere perfuncti. Ea itaque ratio, (d) ne laxarentur habenæ, quas Fidei Tribunal in Hispania regebat, ac pariter in Lusitania, cujus par erat causa & postulatio, tantum roboris habuit apud Patres & Legatos, ut eâ permoti securitatis concedendæ formam retardaverint. Etenim simul necessarium ut fieret, simul fieri non posse videbatur, ut ejusmodi voces excogitarentur, quæ ex una parte nihil detrimenti illis Tribunalibus afferrent, ex altera cunctos homines, & ipsos etiam hæresiarchas securos redderent. Nimirum ea corpora curationis difficillimæ sunt, quæ duos graves patientur morbos, medicamentis contrariis indigent.

(c) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 31. Juli, & altera 18. August. 1562.*

(d) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 15. Februar. Histor. Concil. Trid. Pars II.*

disceptatum in conventu ætate Julii habito; sed consilium tunc initum, ut nimirum Oratores laici in cœtibus mediis sederent, & è regione Legatorum, in præsentia opportunum non censerent; fatius existimari (idque postmodum observatum est, sicuti jam diximus, narratione prævertentes ritus generales Cœtuum & Sessionum) ut Oratores Ecclesiastici sederent ad dexteram supra reliquos Ecclesiasticos (c), sed in ferendo suffragio servarent ordinem Tiaræ susceptæ, ut qui illud ut Episcopi non ut Oratores ferebant; laici verò ad sinistram sederent, atque in cunctis functionibus cunctos Ecclesiasticos non oratores antecederent, exceptis quibusdam Ecclesiæ celebritatibus, in quibus Episcopi Pontificales vestes ac mitras gerebant, quemadmodum proximo Cinerum die agendum erat. Etenim quod attinebat ad hujusmodi functiones, decretum est, ut omnes Episcopi & Abbates mirati ad Altare ante laicos Oratores accederent: similiter etiam in iis solemnibus supplicationibus, in quibus Episcopi non quotidiano, sed Pontificali habitu induebantur, Oratores, quos diximus, post Præsides incederent, qui locus in aliis supplicationibus Oratoribus Ecclesiasticis dabatur: hi verò incederent post universum ordinem Episcoporum ante Legatos, qui locus in supplicationibus ordinariis laicis Oratoribus tribuebatur; de quo ordine aliquid (d) ab ipsis Patribus litigatum fuerat. Etenim tamen Elius, qui primus erat ex Patriarchis, simulque unus ex designatis ad concordiam, non assentiret modo, sed etiam judicaret, concedendum Oratoribus Ecclesiasticis, ut reliquos Præsides non Oratores antecederent: tamen Venerus & Aquileiensis Patriarchæ aversum animum præ se tulerunt; sed cohortantibus Legatis tandem assensu sunt: ac postea eidem universali sanctioni Oratores acquieverunt.

(c) Vide Acta Paleotti, & fusiùs in capitibus firmatis in Ephemerie Servantii.

(d) Litera Legatorum ad Borromæum, 9. Febr. 1562.

4. Dies sextus Februarii excipiendis Ferdinandi Oratoribus est destinatus. Sed: cum jam in ædibus primi Legati adessent cum amplissimo comitatu, sicut in hujusmodi actionibus mos erat, nova quæstio coorta est: etenim exposuero, fuisse sibi à Cæsare imperatum, ne cuiquam nisi Legatis loco cederent, adeoque se supra Madruccium collocandos existimare. Responsum ipsis est: Ferdinandi mandata fuisse in ea re ad verbum desumpta ex primis mandatis, quæ Carolus Quintus suis Oratoribus dederat, quo tempore Concilio non aderant Cardinales præter Legatos, adeoque cum ea duo nomina eosdem significabant; sed postea Caroli Oratores Cardinalibus Tridentino & Giennensi ibidem cessisse. Nec ea omnia ad Oratores promovendos satis erant; (e) nisi (quando Patres in confesso præstolabantur, & Oratores in alio conclavi adhuc obfirmati persistebant) ad eos accedentes Osius & Simonetta, illud sibi onus assumpsissent ut Ferdinandus id ratum haberet; quod evenit. (f) Statutis itaque ritibus, duo Episcopi missi sunt à Patribus, Oratores deducturi; & is semper est habitus ritus. Illi coram omnibus, qui cum ipsis ingredi vellent, introducti, literas detulere, & Drascovizius orationem habuit obsequio, religione & promissis referatam. Dein digressis Oratoribus, & cunctis externis, Massarellus paratam jam responsionem recitavit, Patrumque sententias petiit. Cuncti assensere, præter tres Lusitanos, qui Drascovizium excipiendum esse negabant. Postea revocatis Oratoribus perlecta est ab eodem Massarello responsio, quæ Cæsaris commendatione, actisque Cæsari gratiis affluebat. Denique à scribis in publicas tabulas relata res est.

(e) In epistola Archiepiscopi Jadrensis 9. Febr. 1562.

(f) Cæsaris litera Pragæ 22. Febr. 1562.

5. Die postero urbis portam intravit Orator Lusitanus. (g) Illi obviam extra portam ierunt duo Episcopi; Præsidentem nomine, supra quadraginta, ex libera urbanitate, quippe illi nationi benevoli. Postridie (h) ritu debito in conventu exceptus est, & altero die (i) admissus est Sigismundus Tonus, ex Tridentinis Proceribus, vir egregius religione ac prudentiâ, qui secundus Orator Cæsaris erat, adeoque Muglizii collega. Ante adventum illius, qui absque nova pompa ingressus est, noluit collega negotium aggredi: postea decimo tertio Februarii ambo simul quædam à Legatis petiere (k) nomine Cæsaris & voce & scripto: unde coacti sunt Præsides ad ea Pontifici significanda per certum cursorem, ut responsionem acciperent ante postremum conventum, qui ad conveniendum de Sessionis Decretis cogendus erat. Postulatorum hæc erat summa:

Quò (l) omnis obtentus adimeretur Protestantium pertinaciæ, abstinere Patres à quovis vocabulo Continuationem sonante.

(g) Diarium 7. Februarii.

(h) 8. Februarii.

(i) Die 9. Februarii.

(k) Litera Legatorum ad Borromæum 14. Februarii.

(l) Oratorum articuli, & Legatorum responsa, exstant in Diario, 18. Febr. 1562. & fusiùs in documentis datis à Cæsare Oratoribus, 1. Januarii ejusdem anni, quæ sunt in principio voluminis literarum citandi.

6. Ut prorogarentur notabili temporis intervallo doctrinarum examina; imo cum Oratores multorum Principum nondum advenissent ne ipsa quidem Sessio celebraretur: aut ubi Patres id reculerent, saltem in argumentis generalibus ea infumeretur.

Cum præsensissent Oratores, velle Synodum Indicem librorum proscibendorum conficere, postulabant, ne id temporis Augustana Confessio prohibetur: ea siquidem offensio non modò perpetuam in Protestantibus aversionem animorum excitatura erat, sed eos in acerbissimam ultionem provocatura.

Ut omni studio servarentur arcana Decreta, antequam in Sessionibus evulgarentur.

Ut Fides publica tuti accessus promulgaretur, quâ Protestantes quam possent amplissimam securitatem facilitatemque obtinerent.

Aiebant denique, se iustos à Cæsare fuisse, Legatos quocumque vocarentur adire, nec quidquam illis adjuvandis & consilio & operâ parcere.

7. Responsionis sententia fuit: Synodum, quo Cæsari satisfaceret, per eos dies Continuationis vocabula minimè usurpaturam.

Sessionem jam decretam omitti non posse, sed impensum iri in res quæ animos non perturbarent. Curatores se Sessionis futuræ moram, quoad fieri possit, protrahendam.

Interdictionem Augustanæ Confessionis id temporis ne in mentem quidem ipsis venisse, cum Index, qui tunc extruebatur, nonnisi ad exitum Concilii vulgandus esset.

Tabulas ad securum omnium adventum cum omni laxitate formatum iri.

Grates à se agi Cæsari ob ipsius studium, quo suis Oratoribus injunxerat, ut præsentem Legatis opem suppeditarent.

Silentium verò de Synodi arcanis impensè Patribus in cœtu inculcatum est. (m)

(m) 17. Februarii, ex Diario.

8. Omnis sollicitudo ambiguitasque Legatorum redigebatur ad postulatam moram. Etenim Cæsariani (n) contendebant, esse priùs expectandum

dum exitum conventus Cæsarei in Germania celebrandi, in quo Ferdinandus experiretur extrema quæque ad Protestantes emolliendos flectendosque ad Concilium. Quoniam autem Oratores animadvertent, prolationem ad incertum terminum nec peti debere, nec posse impetrari, eam ad certum postulabant; sed ita remotum, ut interim Comitiorum exitus sperari posset. Intelligebant Legati, quanti Ferdinandi satisfactio referret, & cuiusmodi ejus animi sinceritas esset: sed nulla suppetebat ipsis ratio Hispanos sedandi, cunctationis impatientes in confirmandis superioribus Decretis & Synodo continuanda; neque pariter sedandi Gallos, qui nisi statim ab Oecumenica Synodo rebus confuleretur, ad propriam suæ nationis se convertissent; ac denique cunctos sedandi, qui intolerantes incommodi, diutiùs otiosi diffluxissent, sicuti bellatores voluntarii consueverunt, cum apud tentoria jejunis armis detinentur. Idcirco argumentum aliquod exquirebatur tractandum intereà, quod placeret Patribus, conduceret sanis, & ægrotis non officeret; sed quodnam illud esset, inter se minimè concordabant.

(n) Litera Archiepiscopi Jadrensis, 20. Febr. 1562.

9. Novus ipsos incessit metus impingendi in nova certamina in proximo cœtu, ad Sessionis apparatus habendo. Etenim (o) rescivere quæ ad Granatensem scripserat Orator Vargas. Hic plurimis de Pontifice interjectis laudibus, semperque ob oculos positus Regis auctoritate ac voluntate, de Hispanis Episcopis querebatur, quod constantes non perstitissent in postulanda declaratione continuationis Synodi, & usurpatione tituli sæpius recantati: sed præter cætera, quod voces illas permisissent, Proponentibus Legatis, amplificatâ importunitate sive Catholicorum ægrimoniam, sive hæreticorum suspitione spectatâ. Eapropter ipsos hortabatur, ut errata corrigere studerent, in proxima Sessione re in opus deductâ; id ubi alio pacto perfici non posset, secederent à conventu: quod si hujusmodi consilium nimis acerbum videretur, saltem prolationem obtinerent usque ad Oratoris adventum aut abrogationem eorum quæ detrimentum attulerant: quamquam ea, dicebat ille, suapte naturâ pro irritis essent habenda; nam apertio Synodum antecedit, & quidquid per eam actionem fit, Synodi opus non est, neque vim obtinet, quippe à non legitima jurisdictione profectum. Usque adeo doctrina, ubi cum animi perturbatione lociatur, potis est mentem iis erroribus depravare, qui numquam à sola inscientia dimanassent.

(o) Litera Legatorum ad Borromæum, 16. Febr. 1562.

10. Non tamen Hispanienses iis adhæserunt consiliis, præter paucos, iique solum in eo quod ad titulum spectabat, sicut memorabitur, cum ab illis nec æquitas in re proposita, nec spes in eventu cerneretur. Sed teli aciem hoc ipsum hebetavit, quòd à Vargas demandatum fuerit negotium Granatensis, (p) quasi nationis antesignano. Nam si Guerrerus auctoritate doctrinâque pollebat, alii claritate generis eum superabant, dote nimirum, quæ reliquis antecellit suorum æstimatione possessorum, præsertim verò Salmanticensis Antistes Petrus Confalvus Mendoza, Ducis Infantadi frater, & ex primariis Hispaniæ Proceribus; unde inter hos duos, dum Oratorem Lusitanum in urbis ingressu comitabantur, æmulatio orta fuerat: cum enim Mendoza ad sinistram Oratoris latus incederet, antequam ad urbis portam perveniretur, & Guerrerus ad dexteram; ubi eò deventum est, quò agmen ordinatim procederet, advocatus est ad honoratius Oratoris latus Hierosolymitanus Patriarcha, utpote dignissimus inter Præsules; cumque Guer-

Histor. Concil. Trid. Pars II.

tero inde recedenti Mendoza locum haud offerret, neque ille auderet sibi poscere, ante Oratorem equitare maluit, quam in secundo post illum ordine. Quocirca Zambeccarus Sulinonenis Episcopus, (q) vir solers apud multos Hispanorum Antistitem, studuerat, sicuti medicus affolet, humore vitioso ad opus salutare uti, eoque pacto à signis Granatensis illos abducere. Præterquam quòd etiam qui minori tuebant spiritu, si vellent illum sibi Principem sponte constituere, nolebant tamen ut idem sibi Princeps ab alio imponeretur, multoque minus à Vargas, cui, sicut alibi significavimus, multum auctoritatis apud nationem mediocritas natalium minuebat. Quamobrem delatis ad Granatensem Vargas literis, alii Hispani pronuntiarè non sunt veriti, habituros se quo debebant obsequio rationem regis voluntatis; sed in animo non habere ductum sequi Licentiatum Vargas. (r) Licentiatum enim vocantur apud Hispanos, qui peractis disciplinarum studiis merentur quidem lauream, sed quò sumptibus pro ea obtinenda immodicis parant, inferiori titulo contenti sunt.

(p) Litera Archiepiscopi Jadrensis, 23. Febr. 1562.

(q) Exstat in narratione Secretarii Seripandii.

(r) In productis literis 23. Febr.

11. Postquam igitur impetrarunt Hispani, ne quid inferretur detrimenti sanctæ Inquisitionis Hispanicæ Tribunali, (s) cunctationi restiterunt potius, quam articulis à Vargas commendatis institerunt. Proponebatur à Legatis mora usque ad diem decimum quartum Maji, in quem dies octavus post Redemptoris Ascensionem incidebat: (t) atque ita contrahebant aliquid de flagitata à Cæsarianis trium mensium prolatione, simulque protraherent permissum sibi à Pontifice usque ad Kalendas Majas. Hispanis adhærebant aliqui ex Lusitanis, & complures ex Italis in mora damnanda: Protestantes fuisse toties expectatos in antegressis convocationibus, tot officiosis rationibus invitatos tum à sedente Pontifice, tum à decessoribus: eorum gratiâ amplius subsistere, aut simplicitatem mentis, aut animi vilitatem videri: pestilentibus morbis efficacissimum esse remedium, remedii celeritatem cunctatione posse insanabiles reddi multas Catholicas nationes, ad eam usque diem modica ex parte corruptas; alias verò nationes miserum jam desperationis argumentum evasisse, neque per hanc quasi formidolosam lentitudinem eas ad emendationem allici, sed in pervicacia confirmari.

(s) Litera Legatorum ad Borromæum, 21. Febr. 1562.

(t) Constat ex dictis literis 23. Februarii.

12. Contra verò Drascovizius, Quinque Ecclesiarum Antistes, se dixit locuturum non tamquam Oratorem Cæsaris, sed tamquam Præsulem: Si Patres Concilii Dioceses suas in Germania possiderent, haud ignoraturos fuisse ingens quod iminebat discrimen, ubi & fructu vacui redirent, & id eorum impatientiam posset adscribi.

13. His Mantuanus adjecit, animadvertit à se, duo esse quæ multos commovebant, inutilitatem, & otium cunctationis. Quod ad primum attinet, ingens emolumentum ex eo trahi quòd Cæsari satisfaceret, & ipsorum causa purgaretur apud homines, qui animadverterent, capitali hæreticorum in ipsos odio à se fuisse responsum pari charitatis ac mansuetudinis excessu: etsi nihil aliud, certè quòd liquidò cognosceretur, perditorum cladem esse irreparabilem, nec oportere ut amplius ejus vitandæ causâ Catholico corpori inferretur incommodum; nec tenuem ex ea mora fructum collectum iri. Quod de otio dicebatur, minimè dubitarent, ne seu negotii penuriâ, seu Præsidentum socordia ipsorum intereà virtutem inexercitam relinquere.

14. Plerique Patres his rationibus cessere. Granatensis conatus suos iracundè iteravit ad optatam inscriptionem consequendam. Cùm enim Castanea, dum eam refellebat, tumidam appellasset, Guerrerus locum protulit octavæ Synodi Oecumenicæ, ubi dicitur: *Loquere Domine, quia hic est universus orbis*: & indignabundo supercilio subjecit: *Non est igitur tumidus hic titulus, sicuti quispiam dixit*. Sed hoc ad profusionem iræ profuit, non ad victoriam: quamquam reverà multis in pugnis ipsa victoria nonnisi erumpentis iræ voluptate predest.

CAPUT XXI.

Sessio secunda, seu decima octava. Dissidium inter Lusitaniam & Hungariæ Oratores ob loci prærogativam. Sententiarum varietas. Sessionis Decreta, & de his animadversiones adductæ à Suavi.

1. Die vigesimo sexto Februarii manè (a) conveniunt Patres in Ædem maximam. Divinam Hostiam obtulit Hierosolymæ Patriarcha: latine dixit pro concione Antonius Causus Patrum Archiepiscopus, & electus Corcyre. Tum litigium molestum supervenit. Cùm enim recitasset Massarellus, qui à secretis erat, duo Ferdinandi mandata, alterum ad Muglizium & Tonum Oratores Cæsareos spectans, alterum ad Drascovizium, illius Oratorem ut Hungariæ Regis, peteretque subinde à Mascaregna sui Regis mandatum ut ipsum legeret; illud se daturum Lusitanus negavit, conquestus, per eam antehabitam lectionem, Hungariæ Regem suo Regi fuisse prælatum. Descendit tunc è suggestu Massarellus, adiitque Mascaregnam, affirmans illi pro certo, per eam actionem haud intendi ullius prærogativæ declarationem, sed pro more Aulæ Romanæ merè fuisse prius lecta ea mandata, quæ prius ab Oratoribus tradita fuerant. Sed quidquid Massarellus, ac deinde Promotor, Legatorum jussu conati sunt, in irritum cecidit. Mascaregna nec Italicæ linguæ nec Latinæ peritus, necesse habebat, ut quæ ab illis ministris proponebantur, exciperet per interpretes Lusitanos, quasi per canales, qui liquori vim adimebant: nam pro multorum errore, quibus videtur studium erga sui Principis dignitatem in eo situm, quòd ipsi profiteantur eum fuisse despectum, & non potius, quòd ab omni despectu illæsum tueantur, illorum Præsulum suasiones ad Oratorem languidas enervæque deferebant, planeque correctas, seu verius corruptas contrariis ipsorum consiliis. Quapropter Mascaregna, deposita tunc nativa singularique humanitate, ostensa postmodum & exercita semper, sicut in posterum liquet, erecta perstabat fronte, fixisque oculis, nec alium nisi ad repulsas edebat motum, vultu infensis modis protenso. Statuerunt Legati duos Præsules mittere, qui hominem ad meliorem mentem revocarent, ejus idioma calentes, atque ipsi intimos: hi fuerunt Pompejus Zambecarus Episcopus Sulmonensis, qui Julii ætate in Lusitania fuerat, & semper benevolentiam & consuetudinem cum ea natione retinuerat; & Gaspar Casalensis Augustinianus, Episcopus Leiriensis in Lusitania. Submoto importuno famulorum interposito, confestim illi impetrarunt ab Oratore, ut mandatum suum traderet, dummodò Massarellus è suggestu publicè declararet, in lectionis ordine nonnisi de traditionis antiquitate habitam fuisse rationem.

(a) *Diarium, & Acta Paleotti, præter ea qua habentur in arce Ælia.*

2. Sed quoniam suspicio exterorum propria est, & anxietas æmulorum, Drascovizius, qui ex

adverso Mascaregnæ sedebat, audieratque cum indignatione tumultum, umbras contraxit, quasi detrimento sibi esset id quo litigator oppositus se contentum ostendebat; adeoque contraxit & huic actui, & cuivis alii, qui haberetur ut satisfaceret homini, ut ille dicebat, contentioso & fastuoso; Tunc Madruccius è sella prosiliit, & ad Drascovizium accedens, ostendit, progressum operis, & non pervicaciam in ea vana contentione, esse re ipsa solidum in Cæsarem obsequium. Sed non prius evanuerunt umbræ Drascovizii, quam pari de causa redierunt ad Lusitanum; qui mutatus dixit, eminentiorem sui Principis dignitatem adeò elucescere, ut ne in ambiguo quidem esset relinquenda. Legati defessi, perplexi & pertæsi, accersierunt ad se Augustinum, Castaneam, Boncompagnum, & Paleottum, ut ex eorum sententia illam obstinatæ controversiæ finem imponerent. Tunc denique Zambecari solertia utriusque partis duritiem emollivit, & post duas horas molestissimæ cunctationis lectum est Mascaregnæ mandatum, & functio continuata.

3. Variæ postea Pontificis literæ recitatae de Indice, de Stationibus Tridenti concessis in quadragenario jejuni pro consuetudine Romana, de superiori Episcoporum loco absque Primatum respectu, confirmatâ per id Præsidium declaratione, de qua diximus. Inde primum Decretum perlectum hujusmodi sententiæ.

4. *Sacro sancta Oecumenica, & generalis Tridentina Synodus, in Spiritu Sancto legitime congregata, præsentibus in ea eisdem Apostolicae Sedis Legatis, non humanis quidem viribus confissa, sed Domini nostri JESU Christi, qui os & sapientiam Ecclesiæ suæ daturum se promissit, ope & auxilio freta, illud præcipue cogitat, ut Catholica Fidei doctrinam, multorum inter se dissidentium opinionibus, pluribus locis inquinatam & obscuratam, in suam puritatem & splendorem aliquando restituat, & mores, qui à veteri instituto defluerunt, ad meliorem vitam rationem revocet, corque Patrum ad filios, & cor filiorum ad patres convertat. Cui itaque omnium primum animadverterit, hoc tempore suspectorum ac perniciosorum librorum, quibus doctrina impura continetur, & longè lateque diffunditur, numerum nimis excrevisse; quod quidem in causa fuit, ut multæ censuræ in variis provinciis, & præsertim in alma urbe Roma, pro quodam zelo editæ fuerint; neque tamen huic tam magno ac pernicioso morbo salutarem ullum profuisse medicinam; censuit, ut delecti ad banc disquisitionem Patres, de censuris librisque quid factum opus esset, diligenter considerarent, atque etiam ad eandem sanctam Synodum suo tempore referrent; quo facilius ipsa possit varias & peregrinas doctrinas, tamquam zizania, à Christianæ veritatis tritico separare; deque his commodius deliberare, & statuere, quæ ad scrupulum ex complurium animis examinandum, & tollendas multarum querelarum causis magis opportuna videbuntur. Hæc autem omnia ad notitiam quorumcumque deducta esse vult, prout etiam præsentem Decreto deducit: ut, si quis ad se pertinere aliquo modo putaverit, quæ vel de hoc librorum, & censurarum negotio, vel de aliis, quæ in hoc generali Concilio tractanda prædixit, non dubitet à sancta Synodo se benignè auditum iri.*

Quoniam verò eadem sancta Synodus ex corde optet, Deumque enixe rogat quæ ad pacem sunt Ecclesiæ, ut universi communem matrem in terris agnoscant, quæ quos peperit, oblivisci non potest, unanimes, uno ore glorificemus Deum & Patrem Domini nostri JESU

Jesu Christi; per viscera misericordiæ ejusdem Dei & Domini nostri, omnes, qui nobiscum communionem non habent, ad concordiam & reconciliationem, & ut ad hanc sanctam Synodum veniant, invitat atque hortatur; utque charitatem, quod est vinculum perfectionis, amplectantur; pacemque Christi, exultantem in cordibus suis, præ se ferant, in quam vocati sunt, in uno corpore. Hanc ergo non humanam, sed Spiritus Sancti vocem audientes, ne obdurent corda sua, sed in suo sensu non ambulantes, neque sibi placentes, ad tam piam & salutarem matris suæ admonitionem excitentur & convertantur. Omnibus enim charitatis officiis sancta Synodus eos ut invitat, ita complectetur.

Insuper eadem sancta Synodus decrevit, fidem publicam in congregatione generali concedi posse, & eandem vim habituram, ejusdemque roboris & momenti futuram, ac si in publicâ Sessione data & decreta fuisset.

5. Decretum cunctis probatum est, excepto Granatensi, qui unicus inter Hispanos titulum postulabat toties à nobis memoratum. Quare falsum est, quod narrat Suavis, Archiepiscopum Calaritanum, & Hispanorum plerosque Granatensi ea in re consensisse: quin pro infortunio mendacis scriptoris Calaritanus Archiepiscopus ne interfuit quidem illi Sessioni, sicut constat ex Actis. Duo vel tres suffragio suo quasdam parvi momenti conditiones addidit; & præter eos Jacobus Gibertus à Nogvera Hispaniensis, Alifanus Episcopus, dixit sibi displicere vocem illam, quod dissidentium inter se opinionibus Catholica doctrina fuisset inquinata.

6. Recitatum postea fuit secundum Decretum, quo Sessio pronuntiabatur decimo quarto Maji. Illud pariter cunctis placuit, sublatis duodecim, plerisque Hispanis aut Lusitanis, qui conditionem aliquam desiderabant, alii, ut interim aliquid ageretur; alii, ut interim morum emendationi daretur opera. Solus Joannes Beroaldus Panormitanus sanctæ Agathæ Episcopus scriptam dedit schedulam, in qua temporis contractionem postulabat, ostendebatque, dilationem hæreticis conciliandis infructuosam, & Catholicis noxiam fore.

7. Hic suam ad consuetudinem relabitur Suavis, & ea describens, quæ homines de primo Decreto perpendebant, hæc habet: *Ab omni hominum genere reprehensum est. Exquirebatur, quo pacto Synodus eos vocabat, quorum interesset cognoscere, quæ in Synodo agenda erant, si ea ignorabantur, & antehac omnia præter expectationem acta fuerant? quisnam divinasset, quid essent proposituri Legati, quando ne ipsi quidem ea sciebant, quippe mandata Romæ præsolaturi? Similiter iis, quorum referebat librum aliquem illæsum haberi, quoniam poterat innotescere in eum quidpiam agitari? Generalis citandi ratio, & incertum causæ genus cunctos adigebat, ut Tridentum adirent: nemo siquidem erat ad quem res aliqua non spectaret, de qua possibile admodum esset, ut ageretur. Universè concludebatur, specie quidem homines citari, sed re ipsa illos excludi.*

8. Si Suavis has adeò falsas cavillationes alicui ex infensis hæreticis tribueret, fieri posset, ut ejus narratio credibilis evaderet; sed cùm in omnium ore generatim eas colloquet, conjecturam præbet ad negandum, in ullius ore illas extitisse. In primis tam discrepat à vero, res antea peractas præter expectationem fuisse, ut cuncta multò prius fuerint ordinata quam decreta, quemadmodum

non solum liquet ex Actis monumentisque, ab Historia nostra productis, sed ex ipsa Suavis historia magna ex parte colligitur. Forma in rebus Fidelusque ab initio stabilita & vulgata, hæc fuit: Verbum Dei, Infantium justificatio, Justificatio adultorum, Singula Sacramenta. Et in rebus ad disciplinam spectantibus: Tollere abusus à prædicatione verbi Divini, & Sacramentorum administratione; Ecclesiasticorum vitæ, & rectæ Pastorum electioni leges præscribere; Ad mansionem in suis Ecclesiis eos cogere; Auferre ejus impedimenta, & detrimenta, quæ in suis bonis & functionibus patere Ecclesiæ. Hujusmodi fuerat usque à principio rerum forma, non quidem abscondita, sed exposita cunctorum notitiæ; & pro ea forma fabrica postmodum erecta. Quin etiam habita fuerat subinde, rudi saltem ratione, longa prius quædam prænotio earum rerum, de quibus in qualibet proxima futura Sessione faciendum esset. Quid autem illud est: *Ne ipsi quidem Legati ea sciebant, quippe mandata Romæ præsolantes?* Nesciebant quidem examulsi peculiare articulos citius tardiusve agitando, perinde ac ipse Pontifex nesciebat, nec scire potest ullus homo prudens, tametsi supremus Princeps, in iis quæ faciendæ sunt ex consilio incertarum rerum incidentium: sed sub universali quadam ratione, quæ satis erat, pene dixerim, Quis ex lippis & tonforibus ignorabat, expendendas esse novas opinionationes, inductas à Luthero, à Zvinglio, aliisque Ecclesiæ inobsequentibus, & damnatas in diplomate Leonis, & in censuris Catholicarum Academicarum? Quamobrem nemo erat hæreticus adeò rudis, cui lateret, suam doctrinam ac factam esse in Concilio discutiendam. Similiter cuiquam ex vulgo incompetum erat, parari proscriptionem earum corruptelarum, quæ in viris rebusque Ecclesiasticis observarentur?

9. Quod attinet ad interdictionem librorum. Si Suavis mens erat, per ea quæ objectat, probare, deliberari forsitan potuisse de aliquo volumine proscribendo, idque ab ejus auctore ex vi universalis admonitionis haud prævideri; hoc equidem fuisse possibile, fateor, tametsi difficile ut contingeret, sed in rem nostram non cadit: difficile inquam; cùm enim declararet Synodus, velle se recognoscere Indices ad id usque temporis editos, tum proprios in provinciis, tum universales Romæ, facile non erat librum nocentem reperiri, qui tot tribunalium virgam censoriam subterfugisset. Huc accedit, ut diximus, neque id ad rem esse, quandoquidem, sicuti Suavis ipse paulò antea retulit, Patribus numquam in animo fuit, sese obligare ad eos auctores citandos, quorum libri expendebantur, quod neque pariter efficiunt Principes laici, cùm eos prohibent tamquam bono civili Reipublicæ contrarios: quod si hoc opus foret, prægravarentur tribunalia intolerabili onere prolixitatis & litium; quod pariter locum habet in proscriptione doctrinarum: ideoque cùm illæ tamquam hæreticæ ab antiquis Synodis rejectæ sunt, numquam mos fuit, ut earum fautores citarentur. Cujus rei causa in aperto est: Vocatio in jus non igitur nisi in controversiis de facto, in quibus agitur de aliquo homine damnando aut in seipso, aut in bonis; reo namque semper potest in illis causis suppeteret aliqua defensio de facto, quam Judex ignoret, cum fieri non possit, ut quisquam hominum certus sit, sibi quodcumque singulare factum innotescere, cujus notitia ad alicujus litis decisionem conferret. Haud ita sane in controversiis de mero jure; Jus enim est Legum peritorum doctrina suâ naturâ notorium est. Dereliquo, universalem illam admonitionem singulis inutilem

non fuisse, quod Suavis postulat, palam est. Quicumque habebat in animo defendere aut impugnare novas doctrinas; quicumque cupiebat novitatem aliquam in Ecclesia, & præsertim revocationem seu relaxationem legis Ecclesiasticæ, prohibentis, e.g. usum Calicis, aut Sacerdotum conjugium; cognoscebat ex vi denuntiationis illius, se non frustra Concilio adfuturum: quicumque auctor aut defensor fuisset alicujus ex libris per vulgatos indices proscriptis; qui haberet in votis, ut in his prohibitionibus aliquid declararetur aut mutaretur; quicumque vellet hujusmodi indices sustinere, seu curare, ut aliud præterea scriptum interdiceretur, utiliter admonebatur ab ea universali denuntiatione.

10. Pergit per ironicam laudem dicere: *Inter hæc illaudata, laudabilem nanciscuntur ingeniam Synodi confessionem, quod præterita librorum proscriptiones religionem animis injecissent, & querelarum causam præbuisent.* Studens nempe Synodum ita carpere, quasi eadem ipsa palam faceret, Indices hujusmodi perniciosos & injustos fuisse. Sophisticam planè consecutionem! Quænam excogitari posset multarum rerum universalis interdictio, quæ multis angorem conscientiarum non excitet, multis querelarum occasione? Num Suavis nactus est umquam eas leges ullius Principatus, quantumvis prudentissimi, quæ ab hoc nocenti effectu essent immunes? Profectò ne ipsa quidem Synodus in spem venit Indicis conficiendi, qui esset hac præditus, quæ obtineri nequit, immunitate. Sed quoniam facile est aliorum labores perfectiorem ad formam redigere experientiarum documento, & judicio plurimum peritorum hominum, in unum convenientium, quorum quilibet, auditis omnibus, omnium scientiam in eo argumento reddit suam, confidit Synodus, effecitque, ut superiores Indices exactius elaborati prodirent in posterum, eaque formâ, qua minuerentur & angustiarum conscientiarum & tituli querimoniarum.

11. De fide ad securitatem data, dicit Suavis, umbras hæreticis affusas ab ea restrictione, quod illam liceret Synodo extra Sessionem concedere, cum haud discernetur quid interesset inter Sessionem & Congregationem, nisi quod in altera iidem homines cum tiara, in altera sine tiara convenirent. Enimverò nova, quantum conspicio, hæc ratio est, propter quam quispiam umbras contrahat: ex eo nimirum, quod in concessionibus, & securitatis tabulis sibi impertitis, adhibeatur cura umbras omnes procul expellendi per cautiones redundantes, & fortasse minimè necessarias. Sed dum ita loquitur Suavis, non eum se prodit, quem legum scientiâ præstantem ejus Vitæ scriptor depingit. Prætermitto scribarum tabulas & sententias judicum, hujusmodi cautionibus refertas. Verum quod ad rem propositam spectat, quæ notior regula quam hæc; Ubi constituitur iudici aut à jure aut à consuetudine certus quidem solemniter ritus & præsentia in tribunali, ejus acta, alio modo aliòve in loca edita, judiciali ac legitima auctoritate carere? Atque hinc est quod iudices pronuntiare soliti sunt, *Prout in schedula*, seu per alias ejusmodi formas, quod intelligatur, sententiam fuisse pro tribunali prolata. Nonne comperit erat, à Concilio numquam extra Sessionem fuisse confecta Decreta; & cum opportuerat etiam tumultuosè illud aut transferri, aut suspendi, Patres opus esse censuisse, ut Sessio celebraretur, tametsi expertis consuetæ dignitatis? Cur igitur dubitari saltem non potuisset, datam extra Sessionem securitatis fidem ratam non esse? Contra verò certum erat, à Concilio legitimè congregato per Sessionem, adeoque jurisdictione plenissima instructo, posse iisdem Patribus, & aliis etiam qui accederent cum jure suffragii, in Sessione facultatem tribui conficiendi illius peculiaris Decreti vel extra Sessionem. Sed Suavis dum hæc pro umbris habet, similem se patefacit infortunatis illis antri Platonici habitatoribus, qui luci ac veritati humeris obversis, res omnes solidas quasi umbras conspiciantur.

ditata. Eorum oratio mordax, postea scripto temperata; & responsio illi reddita. Vicecomes missus ad Concilium à Pontifice. Variæ inter Legatos suspiciones. Obices à Cesare & Gallis injecti declarationi continuationis. Disertum Pontificis mandatum ut ea fieret. Angustia idcirco Legatorum, & susceptum ab ipsis non obtemperandi consilium, mittendique Romam Altempstii, qui facti necessitatem ostenderet. Novæ literæ, quibus negotium in Legatorum judicio reponitur. Piscarii consensus. Consilium inter Hispanienses Episcopos contestandi, sed in opus non deductum. Sessio quarta, seu vigesima, habita quarto Junii, cum provocatione Decretorum usque ad decimum sextum Julii. Triginta sex Patrum repugnantia.

CAPUT I.

Securitatis hæreticis præstandæ forma composita, & promulgata. Dubitatio de oblata illis venia. Transitus ministri, à Bavariæ Duce Romam missi. Duodecim articuli de reformanda disciplina ad examen propositi.

1. **S**tatim post Sessionem demandatum est Castanæ, Augustino, Boncompagno & Paleotto, ut formam promittendæ hæreticis securitatis concinnarent. Duò in eo difficilia observabantur: alterum, ut adhiberentur verba, quæ omnem suspicionem ab hæreticis disjicerent, simulque nullum afferrent Ecclesiæ detrimentum: alterum, ac potissimum, quod neque hinc placebat eam restringi ad solam Germaniam, sicut in Julii Concilio effectum fuerat (ita siquidem melioris quam ceteri conditionis redditi essent qui convenerant in Augustanam Confessionem, & incurialia simul ostensa fuisset de multorum populorum salute, graviter indignantium) neque hinc probatur universalis omnium comprehensio, propter causas à nobis recensitas; neque etiam, retento generali nomine aliarum nationum, exceptio quarundam nominatim, cujusmodi esset Hispanica, Lusitana & Italica, quam sacra Romana Inquisitio per seipsum regebat. Etenim hæc aperta inæqualitas speciem nec decoram nec rationi consentaneam præ se tulisset. Itaque visum est, quò priori difficultati, hoc est, verborum amplitudini consuleretur, describendas esse voces è tabulis fidei, ad securum accessum datæ Julii tempore, Carolo Quinto petente, quas suo loco retulimus, quippe quæ laxissimæ erant; & quod spectabat ad securitatem, desumptæ è similibus securitatis tabulis, quas Concilium Basileense Bohemis concessit: & tunc aliqui Protestantium illis confisi Tridentum venerant, ubi & plenam libertatem, & placidissimam comitatem experti sunt. Sed quod attinebat ad alteram difficultatem, quoniam ea tunc de tuto adventu fides data fuerat nationi Germanicæ nominatim, adjecta est nova extensio ad alios reliquarum omnium nationum homines, in quibus impunè erat hæresim prædicari. Hæc verò securitas his formulis concessa rationi satis congruens censebatur, cum longè convenientius videretur, exhibere tutum ad nos accessum ei, qui domi suæ libertatem possidet, quàm ei qui ob noxam contumaciæ erga nos exul & vagus vitam agit. Præterea ratio habita est, quam Beccarellus Ragusinus Archiepiscopus suggererat, de non appellandis hæreticis iis quibus fides dabatur, sed mitiori vocabulo dicebantur, ii, qui nobiscum in Fide non consentiunt, & qui aliter ac docet sancta Romana Ecclesia sentiunt. Consilium supererat capiendum de iis, quos verba illa generalia minimè complectebantur; ii videlicet, qui cum in regionibus nati fuissent, in quibus interdicta erat quævis religio discrepans à Catholica, hujusmodi crimine apud sacros Quæstiores rei, tametsi libertate non careant, patriâ tamen carebant. Sed quoniam ad id & maturiore consilio, & absolutiore facultate opus erat, adjectum fuit promissæ securitatis formæ ex limitatione prædicta nominandi, in perpetuum oc-

clusum iri aditum aliarum provinciarum hominibus qui vellent resipiscere: sed cum eos admittendi ratio nondum esset statuta, id in aliud tempus conficiendum rejici.

2. Fuerunt hæc Decreta proposita in cœtu, secundâ die Martii, ac postmodum quartâ. (a) Thomas Stella Dominicanus, tunc Justinopolitanus Antistes, de quo sæpè à nobis habita est mentio in Concilio sub Paulo Tridenti ac Bononiæ celebrato, haud libenter hujusmodi securitatis formæ assentiebatur, dicens: hæreticos esse vulpeculas, quæ fraudes agunt, & vipersas, quæ venenum injiciunt, adeoque periculosam esse indulgentiam, per quam ad nos propinquarent, & in sinum ingrederentur. Varia commemoravit exempla, quæ Lutheri tempore nec pro dignitate nec pro utilitate Ecclesiæ contigerunt. Censebant aliqui, decorum non esse, securum aditum non postulantes offerre, & fortasse recufaturis, ac despecturis. Alii cupiebant ut capitum numerus limitaretur, ne tam ingens esset, ut inde violentia timeri posset; quemadmodum Bohemis quoque restrictus fuit à Synodo Basileensi in quarta Sessione. Et mirum sanè fuit, hujusce restrictionis auctorem etiam fuisse Muglizium, Oratorem Cæsareum, Archiepiscopum Pragensem, qui auditis quorundam ea de re diceris, respondit: Suam à se proferri sententiam non tamquam ab Oratore, sed tamquam à Præsule, quem decebat antea Concilii exemplum sequi.

(a) *Alia Paleotti, & literæ Legatorum ad Borromæum, 2. & 5. Martii.*

3. Sed quinque Ecclesiarum Episcopus dixit, summæ sibi admirationi esse, quod uni eidemque rei propositæ objiceret obstacula opiniones inter se ex diametro oppositæ; alii enim securitatis tabulis repugnabant, quippe infructuosas, quod accessurus esset nemo; alii, quippe periculosas, quod exercitus convoluturus timeretur; sed neutrum re ipsa eventurum. Fuit etiam qui putavit, certum temporis spatium esse præscribendum, quo elapso data ad tutè veniendum fides cessaret, ne liberum foret hæreticis eâ indulgentiâ abuti per cunctationem & contemptricem oscitantiam: & aliquis proposuit, ut conditioni apponeretur, dummodo se abstinerent à prædicandis tradendisque doctrinis à Catholica discrepantibus.

4. Verùm Granatensis gravi oratione objecta omnia exceptionesque confutavit: (b) eorum exemplum, quæ peracta fuerant ætate Julii III. & Carolo Quinto petente, satis esse omni dubitationi abstergendæ. Consilia super his habita à Principibus ac Patribus illius temporis, rectè probare, conventui in præsentia coacto prudentius esse rem gestam imitari, quàm de integro illam expendere; præsertim cum variatum quidquam non esset seu re spectatâ, seu ratione, qua tuti redderentur hæretici: de re, pravitate ipsorum semper eandem perstitisse; & quantumvis gravis ea foret, Concilium instar balnei salutaris esse, quo vel pestilentia correpti erant invitandi; ibi vulpes posse fraudulentiam deponere, & vipersas venenum. De ratione id quod alioqui fortasse arbitrarium fuisset, eo exemplo necessarium evadere; unius literæ

***
***
***

HISTORIÆ CONCILII TRIDENTINI LIBER DECIMUS SEXTUS.

ARGUMENTUM.

Tabula promulgata securitatis hæreticis concessa. Adventus Oratorum Regis Hispani, Catholicorum Helvetiorum, & Florentini Ducis. Controversia de loco inter hos postremos in concordiam adducta. Delegati ab Ecclesiasticis Hungaria. Philippi Regis sensa. Res gesta in Aula Gallicana ad Religionem spectantes. Duodecim articuli de reformanda disciplina propositi. Contentiones de obligatione residendi, & ejus causâ turbamenta intestina & externa. Missus ad Pontificem Pendasius. Accessus Oratorum Venetorum, ac Bojorum; & inter eos de prærogativa dissidium. Literæ Philippi Regis ad Oratorem Vargam, cum querimonia de Legatis, quod nondum declarabatur Synodi continuatio, quodque apposta fuerat primo Decreto particula, proponentibus Legatis; & rationes à Legatis ad Regem reddita. Novi conatus Marchionis Piscariæ, ut declararetur à Legatis continuatio; & promissum declarationis scripto impetratum. Temporis spatium postulatatum à Cæsarianis, quod Ferdinandum admonebant: & Sessio prorogata tum petentibus Oratoris Gallici literis, tum etiam postea Cæsarianis. Mandata Legatis à Pontifice reditu Pendasii tradita. Infimulationes Romæ jactæ in Mantuanum & Seripandum; & ab hoc scriptæ pro utroque vindicationes. Adventus Oratorum Galliarum, & mandata ipsis tradita.

rule mutationem satis futuram ad obvolvendos multis nubibus illos animos diffidentes; nec in hujusmodi mutationibus quidquam emolumenti conspici. Quid prodesset limitatio promissæ securitatis ad certum hominum numerum? Posse quemlibet in animum inducere, si satis virium suppetisset hæreticis ad opprimendos ibi Patres, haud præstolaturus fuisse opportunitatem indultæ sibi securitatis ad rem conficiendam. Patrum fiduciam in Catholicorum Principum studio collocandam, quorum viribus ea urbs & circumseptæ erat & munita, quique numquam in quovis eventu Synodum deseruissent, aliorum violentiæ prædam. Amplioris esse dignitatis, eam securitatem concedere interminatam, quam ad tempus finitum, cum par non esset, ut Concilium sibi obstringeret auctoritatem ad finem operis procedendi, quotiescumque hoc opportunum existimasset. Similiter frustra conditionem præscribi, ne hæreticis suas hæreses ibi prædicarent aut docerent. Jam exponi per formam securitatis antea traditæ id ad quod ea concedebatur, nimirum, ut venirent ad proponendas disputandasque suas opiniones coram Concilio; non igitur ad eas in populo disseminandas, turbasque de Religione excitandas. In eadem forma contineri, quæ ratione puniendi essent, si delicta per id merita patrarent. Cui autem dubium esse posse, unum ex his criminibus fore tamquam juri Gentium contrarium, diffusum contagium, & seditiones excitatas in domo hospitis, qui eos excipit? Hæc sententia communiter comprobata est, & Promotor Concilii eam illico jussit in tabulas à scribis referri.

(b) *Acta Paleotti, & literæ Archiepiscopi, 5. Martii 1562.*

5. Dum Patres è confessu abituri erant, nuntiatum ipsis est, adesse foris Consiliarium quemdam Alberti Bavari Ducis, & petere ut audiretur: quem adduci jusserunt. Is literas protulit, quæ sibi fidem conciliabant: tum exposuit, se à Duce Romam missum ad transigenda negotia Religionis conducentia in ejus ditionibus. Nefas illi Principi visum iri, si per eam opportunitatem amplissimis illis Patribus observantiam suam non exhiberet: Oratoris missionem ab eo protrahi, quod nondum sibi præstò esset Theologus, qui sibi par illi operi videretur; sed sperare, se brevi id facturum. Concinnè ab eo, qui erat à secretis, responsum est. Et Legati deinde cum literis ad Pontificem commendatis illum demisere. (c)

(c) *Ad Borromæum, 6. Martii, 1562.*

6. Publica securitatis promissio, de qua diximus, Tridenti vulgata est die octavo Martii, (d) & affixa valvis Ecclesiæ primariæ; curatumque est, ut deinceps in variis Provinciis ea vulgaretur per Nuntios Apostolicos illic degentes. Ipsam præcipue miserunt Legati ad Ferrariensem Cardinalem in Galliam, duabus ipsis literis conscriptis: alteris, quæ regio Consilio possent ostendi; per has petebatur, ut exemplaria traditæ securitatis, typis excudi, ac promulgatio in cunctis Galliæ provinciis permitterentur: altera arcanæ erant, quibus Legato significabatur, non fuisse ibi Galliam nominatam, ne forte Gallos id pungeret, quasi ipsorum patria videretur hæresis impunitæ tuta statio declarari; sed ipse unumquemque planè certum redderet, mentem Patrum fuisse, ut illud etiam regnum voces universales complecterentur; cum factis illi cognoscerent, temporum conditionem ibi tulisse, ut professio ac prædicatio sine strepitu novæ doctrinæ, supplicio non plecterentur.

(d) *Acta & Diarium.*

7. Hic naviter hallucinatur Suavis, dum ait: ibi Galliam disertè memoratam non fuisse, ne Regium Consilium offenderetur, si palàm affirmaretur, esse in Gallia homines Regi rebelles; cum alia longè sint, esse ibi subditos Regi rebelles, & hæresim ibi esse impunitam; quemadmodum nunc re ipsa Rex rebelles non habet, & tamen in ejus ditionibus Calvinii hæresis libera est; & è converso, cum hisce postremis annis populus Neapolitanus à suo Rege desciverat, non idè illic hæresis libertate potiebatur. Gravius errat in recensendis variis consiliis habitis, an Græci, Angli, atque Scoti essent nominandi. Etenim neque Acta publica, ne privata Paleotti aut Salmanticensis Episcopi, nec Legatorum literæ ad Borromæum, nec plura epistolæ, arcanis minutisque rebus refertæ, quæ sunt apud me, de Tridentinis deliberationibus, ac præcipue de hac ipsa, ne umbram quidem continent eorum, quæ hic variis pigmentis suis à Suavi confinguntur.

(e) *Infra citabitur unde habita sint.*

8. Tertium supererat caput, de venia iis offerenda, in quos Fidei tribunalia inquisierant. Hic pariter Suavis miser labitur, ubi narrat, à Legatis jam consciis Pontificiæ mentis, huic veniæ repugnantis, ejus auctoritate nequaquam periclitatione commissâ, negotium eò fuisse deductum, quò ipsi ad obsequendum Pontifici cupiebant; cum tamen, antequam id nosset, ait ille, fuissent inter se discordes, cum propenderet primus Legatus ad universalem veniam offerendam cuivis hominum, qui ad eam petendam illic se sisteret; huic verò tam largæ indulgentiæ Simonetta repugnaret. Ultrumque falsum est. Legati ad eam usque diem mentem Pontificis ignorabant, adeoque ad Borromæum scripserunt, (f) sperare se in tuto rationem aliquam consulendi Inquisitionibus, Hispanicæ & Lusitanicæ; ea vero erat, quemadmodum postea declararunt, (g) destinatio quorundam Præsulum Tridenti morantium ad singulas hæc nationes, qui pro rerum conditionibus eas causas cognoscerent, ferrentque sententiam, an posset imperitari venia absque eorum Tribunalium offensione; atque pio judicio illorum Præsulum aut concedendam esse reis veniam, aut eosdem remittendos ad ordinarios ipsorum iudices: quod & secuta omnis detrimenti ea Tribunalia reddidisset, & simul nanciscendæ ibi gratiarum aræ spem multis fecisset. Sed quæ ad Romanam Inquisitionem spectabat, universæ Italiæ causas complectentem, agebant; Nullum sibi consilium in mentem venire, nisi prius à Pontifice auctoritatem directionemque accepissent; & ex altera parte compertum sibi esse, complures ad pœnitentiam pronos futuros, si clementiæ certi forent. His addebant; Communiter Patres sentire, hujusmodi clementiam exercendam esse; cum talis charitas congruere videretur tum dignitati solemnium Concilii, ad fidelium solatium coacti, tum conditioni temporum, quæ potius suadebant, ut exules revocarentur, quam ut iidem per desperationem in rebelles converterentur. Ex quo falsa pariter deprehenditur alia conditio à Suavi narrata, hoc est, sententiarum discrepantia inter Præsides in hac deliberatione, quando in literis communi nomine conscriptis non solum omnes indulgentiam suadebant, sed etiam testati sunt, ita Patres universè sentire: (h) quin persistere in hoc suo consilio sustinendo, etiam postquam Pontifex contrarios in se sensus patefecit; & in suos illum traxissent, nisi repugnantia eorum, de quibus dictum est, Tribunalium obstaculum objecisset. Quapropter recessum fuit ab ea, quam meditabantur ad nationes omnes extensione. Sic itaque res se habet.

(f) *5. Martii.*

(f) *5. Martii 1562.*

(g) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 13. Martii, 1562.*

(h) *In citata epistola 23. Martii.*

9. Pontifex eo planè die, (i) quo Tridenti promulgata est concessio publicæ securitatis, pro regionibus in quibus conscientie libertas erat, per Borromæum ad Legatos scripsit, videri sibi, excogitari penè non posse voces ita temperatas, quibus simul dignitas Concilii servaretur, quò liceret tutò accedere cujuscumque nationis hominibus, simul omnis ratio haberetur quam bonum publicum postulabat: sed quoniam oportebat hujusmodi securitatis tabulas aliquo tandem modo formari, hunc à se optimum censi: Ut, quod in Legatis erat, tutus adventus omnibus concederetur sine ulla coarctatione; ita tamen, ut solum securitas indulgeretur ad accessum, ad commorationem, & ad discessum; quo pacto nihil inferretur obicis Fidei Tribunalibus ad causam agendam in reos, sive in custodia detentos, sive contumaces: quandoquidem hinc satis erat, ut innotesceret fontibus, se habituros Tridenti eandem libertatem, quam in aliis terris profugi obtinebant, & quæ manus Judicum in eorum regionibus minimè ligabantur; hinc verò S. Inquisitionis Tribunalia, Lusitanica & Hispanica, nihil conquæri possent, cum ea securitatis promissio majorem libertatem reis non concederet eâ, quæ re ipsa fruebantur profugi per Galliam & Germaniam.

(i) *Epist. Borromæi ad Legatos, 8. Martii 1562.*

10. Quod spectabat ad Romanum Tribunal; volenti animo consensurum esse Pontificem, ut promulganda securitas tam ampla, tam indulgens, tam efficax foret, quam Legatis placeret; idemque optaturum fuisse, ut de reliquis Fidei Tribunalibus per alia regna fieret: sed in præsentia rationibus prævalidis se retineri, ne illa arctius obligaret. In eandem sententiam literas iterari jussit paucis postea diebus: (k) Videri sibi, satis esse memoratam formam, utpote usurpatam sedente Julio, tamen pro sola natione Germanica: non igitur opus esse causarum cognitionem à Synodo suscipi, neque fontes absolvi: verumtamen non idcirco clementiæ sinum occludi iis, qui ex animo resipiscerent, vellentque ad Deum regredi; sed id pro rerum singularium conditionibus esse à Legatis significandum Pontifici, & ab eo responsa præstolanda. Quod attinebat ad S. Inquisitionem Romanam, adhibebantur verba superioris epistolæ, quam attulimus, sed cum obiecto quodam quasi receptu, hoc est, Pontificem in eo haud futurum fuisse difficilem, quantum erat in se (quo indicabatur, S. Inquisitionis Cardinales ægrè id pati) sed sperari tunc sufficere susceptum consilium: nihilominus integrum negotium à se committi judicio Legatorum; quibus ejusmodi mandata mira videbantur, ajenibus: A se non percipi ad quod emolumentum invitabantur ii, in quos inquirebatur, per concessam publicè securitatem, si reduces ad frugem ac pœnitentes excipiendi indulgenter non erant pio Ecclesiæ sinu; cum ii non ad disceptandum, nec ad obsequendum, sed ad retractandos errores, planeque resipiscendum accessuri erant. Pontifex has rationes probavit, rescripsitque, (l) responsum à se redditum fuisse in modum consilii ab ipsis petiti, non restrictionis: placere sibi rationem propositam pro reis hujusmodi in Lusitania & Hispania, modò tam id circumspicere ageretur, ut illis provinciis fieret satis, & de Romano Inquisitionis Tribunali omnem ipsis libertatem concedi. Ita negotium tunc processit. Verum Præsides, seu voluntatem accedendi, seu resipiscendi quidem certè in fontibus.

Hist. Concil. Trid. Pars II.

bus haud conspicatos, seu insuperabilem difficultatem expertos in Lusitanicæ Hispanicæque Tribunalibus, nec ratos, honorificentius ea quam Romanum habenda esse, haud compertio ad laxiorem declarationem fuisse progressos.

(k) *Literæ Borromæi ad Legatos, 14. Martii, 1562.*

(l) *Borromæus ad Legatos, 14. Apr. 1562.*

Oratores Cæsarei, contenti publicæ securitatis fide Germanicæ concessâ, duos interim libellos Legatis prærexerunt. (m) Postulabant in altero, ut Synodus publicis literis Protestantes invitaret; in altero, ut Clero Germanico disciplinæ leges præscriberet. Exploratum prius est à Legatis, an mandatum Principis, an privatus Oratorum sensus libellos dictasset; & hoc posterius nacti sunt, quod ad prius postulatum spectabat: sed de altero anticipes fuere; quod multos post dies compertum est profectum à Cæsare. (n) Illis acceptis, responderunt: Videri haud posse cum dignitate Concilii Protestantes invitari, ob eas causas, quæ ætate Pauli III. Synodum ab eo cohibuerant, cum id ipsum in consilium adductum fuit; eoque magis, quò postea Pontifex, cum per suos Nuntios tam singulari humanitate rem tentasset, contumeliâ à multis retulerat, à cunctis repulsam. Si Concilium ipsum suo nomine invitamenta iterasset, occasionem illis porrectum iri ad obfirmendam potius peculantiam, quam ad amplexandam pœnitentiam. Verumtamen ubi Cæsar id peteret, temporumque conditioni consentaneum existimaret, eâ Legatos reverentiâ prosequi Ferdinandi sensus, ut re Patribus significatâ omnem operam daturi essent, quò Cæsaris votum expleretur. Cum autem paucis post diebus redux è Belgio Commendonus Tridento transfret, ad patriam iturus, (o) Præsides habuerunt in animo, quod ipsi proposuerunt, illum ad Ferdinandum legare, quò de rebus Concilii eum edoceret, exoloraretque illius animum de processu celeritate, ac de toto negotio. Sed Pontifici ea legatio probata non est, (p) quippe plurimum fragoris, plurimumque difficultatis allatura; opportunus id peragi posse operâ Delfini Nuntii, ibi degentis. Sed re ipsa Cæsar factus ab Oratoribus certior de ipsorum postulato, ut invitarentur hæretici, & de Legatorum responso, illo improbatò, hoc probavit. (q)

(m) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 5. Martii, 1562.*

(n) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 17. Martii, 1562.*

(o) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 16. Martii, 1562.*

(p) *Constat ex literis Legatorum ad Borromæum, 27. Martii 1562.*

(q) *Literæ Ferdinandi ad Oratores Pragâ, 30. Martii, 1562.*

Ad alterum Cæsarianorum libellum, de reformanda Germanicæ disciplina, responsum à Legatis est: Cum in Concilio præter Oratores Cæsareos nullus earum regionum Præsul, nullus Orator aut Procurator adesset, haud videri, quo pacto aut agitari res posset cum plena rerum notitia, aut stabiliri cum certa satisfactionis spe.

11. Placuit tamen, ut aliqua expenderentur (r) ad consulendum universali emendationi. Hujus autem supra modum cupidus erat Seripandus; is nimirum, qui cum purpuræ splendore retinebat vitæ integritatem, quam semper servarat inter septa religiosa, ratus, à nova dignitate aditum sibi non laxari ad fastum augendum, sed ad pietatem promovendam: quare datum ipsi negotium fuerat, ut à variis Præsulibus, piis & cordatis exquireret, quæ ipsorum judicio opportunus essent corrigenda, quo Ecclesia renideret, & adversariorum linguæ retunderentur. Emendationis modulum statim ille confecit, cujus unâ cum illo architecti crediti sunt Mutius Callinus Archiepiscopus Jadrensis, Julius Pa-

nesius Dominicanus Archiepiscopus Surrentinus, uterque Brixienfis, Ludovicus Beccatellus Archiepiscopus Ragulinus, Ægidius Fuscararius Episcopus Mutinensis, & Hieronymus Galeratus Mediolanensis, Episcopus Sutrinus, ex Moroni Cardinalis sorore genitus. Modulom detulit Seripandus iis, qui sibi auctoritatis socii erant, celato ipfis eorum nomine, qui sibi laboris socii fuerant; illi verò ejus cognitionem Simonettæ commiserunt, utpote Juris Pontificii, Romanorumque Tribunalium peritissimo. Is in consilium vocavit Castaneam, Boncompagnum, Paleottum, & Joannem Baptistam Castellum Bononiensem, Concilii Promotorem, qui Ariminensis Antistes postmodum fuit, & postremis vitæ annis Galliæ Nuntius, plurima edidit Religionis exempla; nequaquam Augustino accersito, sicuti in similibus negotiis consuetum erat, propterea, quòd innotuerat, Hispanos meditari propriam suorum regnorum emendationem Synodo proponendam.

(r) *Cuncta in Actis Paleotti.*

12. Præcipua inter delectos Patres dubitatio fuit, num ducendum esset initium à rebus gravioribus, & ad Aulam Romanam spectantibus, an à minus ponderosis, & cuicumque Diocesi communibus. Ad priora Seripandus eos hortabatur, ut ipsa Concilii frons palam omnibus faceret, fabricam construi ex marmore solido, non ex tela, & asseribus colore fucatis, perinde ac scenæ fabricantur. Ita maledicorum linguas hebetatum, animosque compluribus additum iri ad Concilium adeundum, jam certis, operæ pretium labori futurum; eoque id animosius effici posse, quòd Pontifex Paleottum ad Concilium mittens, sapius ei disertè dixerat, velle ut illic omnis adhiberetur libertas ad suam Aulam, & etiam ad seipsum reformandum in iis, quæ in Ecclesiæ rem censentur. Verum contrà differebant alii: Ea quæ plus arduitatis haberent ac momenti, indigere majori frequentia, omnium nationum; ne, dum vellent ossa luxata componere, deformius quiddam conflarent: abesse Germanos, deesse Gallos; quo pacto igitur posse Patres reddi certos, quid hæc aut illa natio desideraret in Aula Romana, & in ipso fonte Ecclesiasticæ disciplinæ, & quæ morum emendatio esset illis satisfactura? Eorum igitur adventum expectandum esse, & interim proposita capita ad Pontificem perscribenda, quòd ea maturè perpenderet. Non licere ipsis fidenter agere in hujusmodi deliberationibus, nisi prius cognitio illius judicio, qui cum supremum Reipublicæ regimen teneret, omnium optimè Rempublicam calleret; & nisi prius accepto illius explicito consensu, qui cum summam auctoritatem possideret, numquam in rebus maximis sufficientem dabat, nisi cum peculiarem dabat. Non deesse per id temporis argumenta utilia, tametsi minora, ad insumendum tempus cum fidelium profectu, & cum fructu, sed absque periculo. Arti ac prudentiæ imitandam esse Naturam, quæ non nisi per gradus ad opera summa progreditur. Hæc sententia potior fuit. Equidem dijudicare nequeverim, laudabiliorne illa fuerit: satis comperi, eam illaudatam; multumque ademisse fidentia, bonæque opinionis erga Legatos ac Pontificem, donec experimento suspitionum falsitas comperta est. Onerabatur præ ceteris Simonetta, quem ferunt, (s) in suo Datarii munere fuisse gloriatum de fructibus pecuniariis, per se suo Principi auctis, nimiumque inhiasse suis emolumentis in illius Aulæque Romanæ commodum. Utcumque res habeat, consilium tunc in initum ejusmodi fuit: quare statutum est, ut duodecim capita in hanc sententiam proponerentur.

(s) *Exstat in narratione Nicolai à Ponte, Oratoris Veneti apud Concilium.*

13. 1. Perpenderent Patres, quæ ratio esset habenda, quòd cuncti Patriarchæ, Archiepiscopi, Episcopi, & qui procurationem animarum exercent, suis in Ecclesiis residerent; nec inde discederent, nisi ex causis honestis, necessariis, & Ecclesiæ Catholicæ conducantibus.

2. An opportunum videretur, ne cui sacri Ordines traderentur, nisi titulo Beneficii; cum compertum esset, multas fallacias committi in suscipiendis Ordinibus titulo patrimonii.

3. Pariter, an expediret, ut nec Ordinem conferentes, nec ipsorum ministri ac scribæ, quidquam caperent ob Ordinis collationem.

4. Num concedendum Episcopis, ut ex Præbendis, ad serviendum non obligantibus, possent statuere distributiones quotidianas in illis Ecclesiis, in quibus aut nullo modo erant, aut ita tenues, ut negligenter.

5. An illæ Parocciæ, quæ ob suam amplitudinem indigebant pluribus Sacerdotibus, dividendæ quoque essent ab Ordinario in plures titulos.

6. An è converso beneficia curata, quæ idoneos ad victum comæatus non suppeditant, multa in unum debeant coalescere.

7. Quia multi Parochi ob scientiæ penuriam, pravamque vivendi rationem, parum erant idonei, & destruebant potius quam ædificabant, peioresque eorum erant vicarii, num oporteret ut Episcopus adjuvatores illis destinaret, certo fructuum proventu iis attributo.

8. An concedenda esset Episcopis facultas transferendi in Ecclesias matrices Sacerdotia & sacella à tempore diruta, quæ ob inopiam reparari nequirent.

9. Num statuendum, ut beneficia commendata, etiam regularia, inviserentur & corrigerentur ab Episcopis.

10. An statuendum, ut matrimonia clandestina in posterum irrita essent.

11. Quæ conditiones declarandæ essent ut necessariæ, ne matrimonia essent clandestina, sed in facie Ecclesiæ contracta.

12. Plurimum esse cogitandum, quid expediret constituerè de abusibus non modicis Quæstorum.

14. Inter articulos recitatos duo illi de matrimonio clandestino libenter inclusi fuerunt, (r) non solum ob utilitatem ipsius rei, sed quia inde argumentum suppetebat committendum, sicut effectum est, minorum Theologorum studio, quorum ibi non modica erat frequentia, & qui si Juris consultos exercitos, se verò otiosos spectassent, vel tristi vel dispersi fuissent; cum verum sit effectum Philosophi: Idem esse vivere, ac agere; unde is, cui nihil agendum datur, aut pro lapide aut pro cadavere haberi videtur,

(t) *Litera Legatorum ad Borromæum, 12. Mart. 1562.*

14. Scriptum hoc Oratoribus Cæsaris communicarunt (u) Legati, antequam conventui proponerent, pro eo ac fuerant ab illis generatim rogati. Illud ab Oratoribus probatum est. Postea rem animo recolens Simonetta, quasi futurarum commotionum præfagus, admonuit, ob primum illud caput de mansionibus apud proprias Ecclesias timendum esse, ne pelago committerentur, cæcis scopulis referto; adeoque sibi opportunius videri per ea tempora illud omitti; eaque usus est suasionis efficaciam apud collegas, ut omnes de illo præmittendo convenirent; ita tamen ut id prius Cæsarianis significaretur, sicut de scripto effectum fuerat.

rat. Rem itaque Cæsarianis significarunt Legati die undecimo Martii, cum essent ingressuri conventum, causati, declarationem de tam gravi argumento servari majori consensu frequentia: sed Oratores acriter resistere, objectantes, eo sublato capite nihil superfuturum, nisi minutum aut leve; & jam ab se missum ad Cæsarem fuisse exemplum scripti, quod cum ipsis Legati communicarant ac stabilierant: ac proinde Cæsari, qui emendationis studio tam vehementer flagrabat, rem illam visum iri figmentum quoddam atque ludibrium. Nec Oratores de Ferdinandi mente falsi sunt, cum ille, ubi primum duodecim proponenda capita lustraverat, (x) rescripsisset, à se libenti animo ea comprobari: dein comperto Legatorum consilio de primo capite omittendo, admirationem, animique molestiam indicavit, collaudatis (y) Oratoribus, quòd rem obturbassent. Quocirca ex iis, quæ postea secuta sunt, addiscere Legati potuerunt, omnem deliberationem habendam esse, quamdiu opus in plena deliberantis facultate veritatur.

(u) *Litera Legatorum ad Borromæum, 9. Martii, 1562. & Acta Paleotti.*

(x) *Ad Oratores Praga 30. Martii 1562.*

(y) *Litera 5. Aprilis.*

16. Tunc itaque non ausi Præsides eam justæ quarimoniam causam præbere Cæsarianis ac Cæsari, scriptum cum omnibus articulis ad Patres detulere: cumque cognoscerent, id multis suam infra expectationem ac votum videri posse, Mantuanus, cujus erat proponendi munus, studuit eloquenti proœmio rem amplificare. Postquam testatus est suam Collegarumque propensionem ad restituendam collapsam Ordinis Ecclesiastici disciplinam, ardoremque propensis ipsorum animis injectum ab inflammatis ac frequentibus Patrum postulationibus, subiecit, exordiri se ab illis articulis, de quibus accuratam Synodi considerationem expetebat: ne gravarentur supersedere judicio de rei æstimatione, tantisper dum opus jam absolutum aspiceretur. Quisquis, inquit ille, unum alterumve corporis humani membrum divisim à reliquo spectaret, non posset illud digno in pretio habere, donec animadverso postea dispectoque integro illo admirabili naturæ ædificio, proportionem atque utilitatem inspectarum antea partium cum ipso toto conferret. Similiter in quavis Republica in emendatione morum, & in singulis operibus, in quibus harmonia ac proportio insit, dijudicari non posse, quanti sit habendum adnexum reliquis id, quod per se solum nullius pretii videtur, nisi obversetur ob oculos totum conflatum. Quis unicam inspectam tunicam, unicam membranam arbitraretur eas esse tanti momenti ad actus planè divinos, nempe videndi aut intelligendi? Omnino conditionem esse partis, quatenus pars est, ut nihil boni aut ostendat aut habeat nisi respectu totius.

CAPUT II.

Accessus Oratoris Hispani, Helvetici, ac Florentini, Lis inter duos postremos composita. Adventus Procuratorum Hungarici Cleri. Sensa Philippi Regis exposita ab ipsius Oratore.

I. **A**vide præstolabantur Patres multorum Principum Oratores, qui dignitatem simul auctoritatemque Synodo conferrent. Sed subinde sunt experti, ingentis esse lucis, ut quantum clarificet, tantum adorat ac percelsat; cum ex ea sæpe litigia exorata fuerint, à quibus ipsi adgebantur ad tam infortunata judicia, ut quidquid dijudicassent, ipsorum maxima esset jactura. Prior *Histor. Concil. Trid. Pars II.*

adfuit (a) Ferdinandus Franciscus Avalus ab Aquino, Piscariæ Marchio, & Mediolani Moderator, à Rege Catholico Tridentum legatus, ne id officii amplius protraheretur; non ita tamen, ut liceret Avalo ibi consistere. Obviam illi prodire nonaginta planè Præsules, & omnes Principum Oratores, præter duos Ecclesiasticos Ferdinandi, quos non mittere satius visum est Legatis, propterea quòd renata cum Hungarico fuisset Lusitani contentio: nec solus Hungaricus retineri poterat; quia videretur is loco cessisse Lusitano, nisi ejus absentia honestata fuisset aliquo titulo, qui communis foret alteri, citra controversiam Lusitanum præstanti, cujusmodi erat Muglizius. Eâ igitur habitâ ratione Legati dixerunt, satis esse, ut Hispano obviam iret alter ex Oratoribus Cæsareis, ille scilicet, qui, utpote laicus, Avali conditioni congruentior videbatur. Quare Piscarius inter Tonum ac Mascaregnam medius urbem ingressus est, quem excepit hospitio Mantuanus octo ipsos dies, quos illic Avalus moratus fuit.

(a) *Diarium 14. & litera Legatorum ad Borromæum, 16. Martii 1562.*

2. Postridie Tridentum pervenerat (b) Joannes Strozzius, Orator Cosmi Florentini Ducis, ad quem complures Concilii Patres, quæ familiarum, quæ Ecclesiarum illi subjectarum causa, attinebant; adeoque cum ejus erga Religionem studio, tum erga Pontificem benevolentia non parum ab ipso res Concilii sunt promotæ: & volumen literarum, quas Strozzius (c) ad Duce[m] scripsit, à me perlectum, singulares ad meum Opus mihi rerum notitias suppeditavit. Supra sexaginta Patres illi accedenti extra Tridentum obviam processerunt, & equitanti comites ad latera fuere Elius Patriarcha, & Episcopus Mendoza.

(b) *15. Mart. in Diario.*

(c) *Inter scripturas Barberinorum.*

3. Dies posterus aliâ legatione solemnis fuit (d) duos illa complectebatur ab Helvetiis missos: erat alter Melchior Luffus, Oratoris nomine destinatus à septem Pagis Catholicis, qui postea mandatum etiam accepit à Pago Claronensi, Catholicis & hæreticis mixto, sed prioribus in ea præpotentibus. Alter erat Joachimus, Abbas è sancti Benedicti familia, qui Præsulum Clericque personam gerebat. Postea verò supervenit alter Abbas, Procurator Episcopi Sedunensis, & quarundam Canoniarum Regularium. Curatum est, ut honorificè exciperetur Orator, sexaginta ferè Episcopis illi obviam Tridento egressis, & hospitium præbitum sumptu Pontificis, quemadmodum agi solet cum ea natione, ubi religionis causâ è patriis sedibus ipsius ministri legantur; ut proinde oportuerit eo temporis spatio, quo ille Synodo adfuit, ducenta scuta in menses singulos eidem suppeditare, (e) haud minori summa contento. Similiter pro more nationis, quamvis Italicè nosset, per interpretem loquebatur.

(d) *16. Mart.*

(e) *Constat ex literis Borromæi ad Legatos, 18. Februarii. & 2. & 15. Aprilis 1562.*

4. Eodem die in generali confessu Hispanicus Orator exceptus est; ubi protulit literas ac mandata Regis, in quibus Synodus disertè nominabatur (f) *Continuatio*, non sine Cæsarianorum molestia; habitaque est ejus nomine oratio consueta à Galeazzo Brugora, Mediolanensi, Fiscii Procuratore. Responso illi reddita à Synodo, Joannis Beroldi Episcopi S. Agathæ opus fuit, Postquam autem Avalus breviter egit cum Legatis de iis, quæ paulò post narrabimus, Tridento discessit; cum il-

li necesse foret ad suam administrationem regredi, tamen nondum præstò esset adventus Comitum Lunensis, cui legatio continua apud Concilium commissa fuerat.

(f) *Littera Archiepiscopi Fadrensis, 16. Martii 1562.*

5. Post biduum ab excepto Hispaniensi Oratore (g) admittus est in conventum Florentinus; dein post duos alios dies (h) Helvetius. Sed confestim inter eos certamen coortum est, quod Legatos non modicè perturbavit. (i) Etenim Helvetius ex mandato suorum Magistratum locum proximum post Oratores Venetos, ubi ii adessent, sibi postulabat, adeoque superiore quovis alio, qui Venetis esset concessurus, qualis erat Cosmi Ducis Orator. Sed hoc Strozzius recusabat: è contrario prænuuntiabat Helvetius, se, id nisi obtinisset pro eo ac sibi debere existimabat, illic discessurum. Desperarunt Latini, posse hominem quietum effici, nisi fieret eiem satis; gnari quàm delicati, & ad iram proni sint Rerum publicarum administri, ac præcipue Transmontanarum popularium. Intelligebant Helvetiorum abcessum tanto futurum fuisse gaudium hæreticis, quantæ fuerat mœstitiæ eorumdem accessus; & ex altera parte, nec facile neque conducibile futurum, causam Helvetio adjudicare: non facile, quoniam complures Duci studebant, non solum quotquot erant Antistites illi addicti, sed etiam ex Neapolitanis & Hispaniensibus, uxoris ergo non conducibile, quia potuisset per id tantum Principis Italici animus alienari, cujus gratia magni esse ponderis censebatur, quò per suffragia Italiae nationi conjuncta haberetur æquipondium in viribus externorum, qui videbantur interdum minus æquè ac moderatè adversus illam sentire. Quapropter statuerunt Præsides cursum tabellarium ad Pontificem mittere, quò per amicitiam, quæ Pius cum Cosmo iungebatur, studeret illi statim persuadere, ne hujusmodi æmulationem infunderet; & ubi Dux aliquem in eo molestiæ sensum experiretur, hunc ipsum bono Christianæ Reipublicæ donaret, quod sanè plus illi gloriæ plaususque peperisset, quàm quævis prærogativa, ex victoria de hujusmodi æmulo reportata. Interea per opportunitatem sacratoris Hebdomadæ, dierumque festorum Paschatis, de industria Legati cæterum retardarunt, qui certaminis campus fuisset donec responsio redderetur, quæ cita fuit, & ex sententia. Cosmus prudenti ac moderato animo Princeps, satis gnarus, quantum odii apud omnes Catholicos sibi confiaretur, si ejus causâ Synodus amiffisset obsequia illius potentis ac vacillantis Reipublicæ, mandavit (k) Oratori, ne solemnibus functionibus interveneret; sed cum tempus ad eas celebrandas adventabat, perhonestè quæsitam occasionem Tridento discederet, & propinquis in locis moraretur.

(g) *Die 18.*

(h) *Die 20.*

(i) *Littera Legatorum ad Borromæum, 16. & 18. Martii, 1562.*

(k) *Ex responso Legatorum ad Borromæum, 30. Martii 1562.*

6. Alia supervenit legatio, admodum honorifica, & nihil molesta, sicuti ea, quæ præcesserant. Die sexto Aprilis (l) excepti sunt Joannes Colosvarius Dominicanus, & Andreas Dudizius Sbardellatus, Episcopi Canadensis, & Titinnensis, qui communi nomine Præsulum Clerique Pannoniæ advenerant. Necessariam Primariorum absentiam excusarunt, quòd ipsi suas Ecclesias divexas tueri cogenerent, suas omnes res in Concilii arbitrio reponentes, pollicitique promptam illius functionibus obedientiam. Orationem recitavit Sbardel-

latus, nomen, quod ob subsecutam hæresim & ipsi & Antistitum ordini ignominiosum superfluit: non propterea meritâ illum laude fraudaverim indicendi lepore; unde effectum est, ut nulla alia oratio à Legatis adeò commendata reperitur: quare scripserunt, (m) ab illa tamen maxime prolata, ita ejus venustatè Patres fuisse deceptos, ut quamquam integrum spatium, etiam negotio destinatum, conventui ademptum fuerit, id illi neququam animadverterint; quod sane perraro contingit auditoribus sensu delicatis, temporisque præparatis. Respondum est, commendari à Patribus studium Primariorum erga Religionem; eorum res, Concilio ab ipsis commendatas, curatum iri, & gratiorum sibi futurum fuisse illorum Præsulum adventum; sed cum publicæ necessitatis causâ detinerentur, & Offi Legati testificatio id confirmaret, eorum excusationes à Synodo admitti, præsertim quòd speraret, illic non minus quàm si Concilio adessent, eos rem Ecclesiæ promoturos.

(l) *Ex Diario.*

(m) *Ad Borromæum, 6. Aprilis, 1562.*

7. Neque solum in speciosa urbanitatis officii tempus insumptum fuerat: Ayalus, cum Tridento proficisceretur, Regis epistolam Legatis dedit, pietatis studium & obedientiam omnino spirantem, quâ illi non mediocriter lætati sunt, ejus exemplo ad Pontificem transmissa. (n) Orator edoctus ab ipsis fuit formam agendique rationem, ad eum usque diem observatam; (o) & non modò absque querimonia, sed cum laude respondit. Affirmavit, in mandatis sibi traditis nihil inesse, excepto Continuationis capite, quod præteritis ipsorum actis discordaret; & quod spectabat ad futura, dilectis, sibi jussis impositum fuisse, ut ipse iis omnibus assentiretur, quæ aut causæ publicæ universè conducerent, aut propriæ Pontificis: quin ubi censeret Synodus, cunctationem aliquam profuturam, Regem minimè repugnare; ita tamen, ut Ayalus Hispanis Patribus palàm fecerit, mentem Regis non esse, eorum conscientis (p) onus imponi: proinde si moram opportunam existimarent ad præstolandos Germanos aliosque Hispanienses, qui propediem accessuri erant, id Regi molestum haud futurum; sin minus, & in eo & in reliquis omnibus prosequerentur quidquid Ecclesiæ conducibile putarent. Verùm Antistites illi nihil magis odebant quàm dilationem, ut quæ ipsis adimebat privata suarum sedium commoda, nec honorificis momentosisque publicæ auctoritatis exercitationibus ea compensabat. Quare firmum præ se gerebant animum ad progrediendum: & quemadmodum in rebus magis odiosis fœdissima semper species obtenditur, aiebant moveri Regem ad prolationem à Cæsaris postulatam, & à Cæsare illam peti non ex fiducia flectendi Protestantes ad Concilium in futuris Comitibus, sed ex cupiditate eos sibi alliciendi ad electionem a se conquistam, quæ ejus filius Romanorum Rex constitueretur; & ad quam existimabat eos non facile adductum iri, si Tridentinis proscriptionibus, ejus consensu habitis, illi denuò percellerentur. Quicumque moleste fert Principis actiones, lenire ægritudinem lolet, eas ambitioni vertendo; sive id fiat ex verisimilitudine insimulationis, sive quia, cum Politica quædam sit ars, quam perpauci probè callent, sibi quisque arrogat facultatem ejus concipiendæ, suoque arbitrato exprimentæ.

(n) *Epistola Legatorum ad Borromæum, 23. Martii 1562.*

(o) *Eorundem littera ad eundem, 16. Martii, 1562.*

(p) *Exstat in epistola Oratoris ad Cosmum Ducem 26. Martii 1562.*

CAPUT III.

Cæsaris & Gallorum intentio. Res agitata in Aula Gallicana de Religione & Concilio.

1. **E**x eo etiam acerbior hujusmodi mora Patribus videbatur, quòd Drascovizius, qui eam ardentissimè flagitabat, simul agebat, (a) Comitibus non ante Augustum menssem esse celebranda. Idcirco Legati parabant missionem cursoris ad Delfinum Nuntium, quò is clavum illum validis ictibus intruderet; sed ea necesse non fuit. Jam ille ex superioribus Legatorum Pontificisque mandatis exposuerat Cæsari, quàm esset & difficilis & importuna Episcoporum diuturna ibi retentio cum Ecclesiarum suarum detrimento, & absque universali expetito adjumento. Id nonnisi cum eorum indignatione, probroque Reipublicæ Christianæ fieri posse. Quare Ferdinandus respondit, (b) Se recti desiderio, & æquis rationibus impulsus, petiisse ut res protraheretur; sed ubi Patres ob alias æquiores rationes id noxium putarent, suis certè conscientis obtemperarent. Et sanè etiam ante hujusmodi officia, Cæsar abjectâ tandem spe flectendi ad Concilium Protestantes, per seipsum cognoverat, par non esse, ut bonum illud, quod fieri poterat, amitteretur, quò illud expectaretur, quod fieri non posse planè videbatur; & idcirco suos ad Oratores scripserat, (c) sibi jam satisfactum fuisse, quòd Synodus cum aperiretur, abstinisset ab odioso vocabulo Continuationis, quodque in prima Sessione dogmata non attigisset, quò facilior Protestantium accessus redderetur, quibus concessæ à Patribus securitatis formam sibi summo perè probari: in posterum lentius se gererent Oratores in procuranda hujusmodi decisionum mora. Quod si Patribus satiùs videretur progredi, eorum iudicio ipsi acquiescerent.

(a) *In epistola Oratoris ad Cosmum Ducem, 9. Aprilis 1562.*

(b) *Littera Delfini ad Legatos, 30. Martii: vise ab Oratore Florentino, ut is in prædicta epistola testatur.*

(c) *Littera Cæsaris ad Oratores Praga, 13. & 22. Martii 1562.*

2. Major ac mordacior fuerat sollicitudo ad id usque temporis, de iis quæ intendebantur & agebantur à Gallis; non quidem quòd Pontifex tam ægro iratoque in eos esset animo, quàm is qui depingitur à Suavi: hic enim, gnarus iram à despectu excitari, libenter ac sæpè Pontifices inducit iratos, quò despecti credantur. Certum est, in cunctis repositionibus & Gallici & Tridentini Legati ad Borromæum animadverti, significatam ab eo ipsis fuisse animi alacritatem in Pontifice ob recentibus illius Aulæ nuntios, quippe multo tolerabiliores iis, quorum timorem incusserant universales prælagitationes prius decantatæ. Adhuc tamen animis pendebant Legati, quòd ne unum quidem illinc adeuntem Concilium viderent, quòdque etiam Ferrariensis cohortatus eos fuisset (d) ad necessarium quasi consilium, quo exoptatus Hugonotto- rum ministris color auferretur ne illuc accederent, ut ibi quicumque Continuationis declaratio usque ad Synodi exitum declinaretur. Sed epistola Regis ad Insulæ dominum, ejus Oratorem Romæ, pervenit, ob quam Pontifex magnoperè gavisus est, ejusque exemplar (e) ad Legatos misit. Dicebatur ibi, Regem haud laborare, an Continuatione, an nova Denuntiatio Synodus inscriberetur, nec magni pendere hæc subtiliora, de quibus audiverat Tridenti disceptari; unde colligi à Pontifice, inter administratores Galliæ, & Protestantes, eam conjunctionem non intercedere, de qua dubitabatur, præsertim ob nescio quam legationem

inter illos postremò susceptam; ex qua conjunctione obex maximè formidabilis prospero Concilii progressui ac successui imminere potuisset. Metum inquam hujusmodi hæc regia epistola mitigaverat: etenim in comperto satis erat, nulli rei adversari acerbior Protestantes, quàm antea Synodo esse sibi in animo, Concilio committere controversias quæ de Religione nascebantur; adeoque per ea verba illius auctoritatem ac legitimam efficaciam agnoscebat.

(d) *Littera Ferrariensis ad Borromæum.*

(e) *Exemplar est in epistola Borromæi ad Legatos, 1. Martii 1543. cui ipsi 19. respondent.*

3. Sed non propterea hæc epistola spinam omnem è Legatorum animis evellit. Observarunt ipsi priores voces, recitatas de nominatione hujus Concilii, alligatas esse hujusmodi conditioni, dummodò fructus, quem Rex sperabat, & cujus indigebat ipsius regnum, possent inde provenire. Quapropter cum innotesceret, religionis tumultus in Galliæ regno non minus oriri ex opinamentis diversis de articulis jam decisus in convocationibus prius habitis, quàm dependentibus, potuisset Rex per eam conditionem velle significare, ut illic de rebus jam definitis disceptaretur: & eidem interpretationi altera particula subiacebat, cum dilucidè videretur ea loqui de controversiis religionis, in ejusdem Regis ditione ferventibus. Quare cum ipse vellet ea Synodus reponere, adeoque vellet, ut de ipsis Synodus disputaret, videbatur hinc velle; ut de quæstionibus semel decisus disceptaretur. Verùm tamen Legati in hanc persuasionem devenissent, & cum eorum prælagium Pontificis concordaret (f) (quò palàm distimulavit, ne Gallis ostenderet se in suum detrimentum ea verba interpretari) reverà tamen Gallicæ Religionis negotia meliori, quàm spes fuerat, procedebant viâ.

(f) *Littera Borromæi ad Legatos 29. Martii 1562.*

4. Et quemadmodum apud quemlibet eventus ipse, maximè tandem auctoritatis, iudex est actionum; ita plurimum id valuit ad abstergendum in animo Pontificis quidquid turbidi in Galliæ Legatum contractum erat. Quamobrem & per se coram illius Actore, (g) & per literas, Borromæi manu ad illum scriptas, sincerum erga ipsum in se animum patefecerat; per speciem tamen eum commendantis, quòd conventui tamquam Regis Consiliarius non interfuisset, sicuti jam in ancipiti illum fuisse narravimus, ad Catholicam ibi causam sustinendam: ipsum monuit, ne umquam quavis de causa se trahi sineret in hujusmodi conventus; id quippe sinistris hominum sermonibus nimis esset obnoxium. Quod monitum cum Ferrariensis interpretaretur quasi urbanam tacitamque reprehensionem, quòd interfuisset colloquio Possiacensi, voluit ipse pariter tacitè se purgare, responditque, Semper se obtemperaturum; sed ubi gravissima incidisset necessitas, sibi persuadere, prudentis esse consilii, discrimen subire obloquentium in se linguarum, quò mala devitarentur, quemadmodum ipse jam egerat, cum colloquium illud habitum esset; de quo exquiri poterat à Doctoribus Catholicis, quantum ibi roboris ex ipsius aspectu illi traxissent.

(g) *Apparet ex epistola Legati ad Vicecomitem, Actorum suum, & ex altera ad Borromæum, 23. Febr. 1562.*

5. Rex Navarrae & voce & operâ non desistebat faventem Catholicis animum præ se ferre; (h) spe scilicet delinitus, quòd eâ ratione impetraturus esset à Philippo Rege, Pontificis impulsu, expetitam à se compensationem, simulque legationem

Avenionensem fratri suo Carolo Cardinali, qui eam enixè cupiebat, & cui post Concilium eadem fuit concessa. Quamobrem Pontifex, confirmata per literas (i) Carolo suâ illi gratificandi voluntate, omnem interim movebat lapidem, ut Farnesius Cardinalis, qui tunc illam legationem gerebat, eam per aliquam compensationem haud gravatè relinqueret; & mandata Nuntio Crivello iterabat ad rem Antonii Regis promovendam, in quem Philippus & administrati propensionem animi præ se gerebant. Ille verò, utpote supremus rerum administrator jussionem vulgavit, (k) quâ indicabatur cunctis novæ sectæ affectis Lutetiæ Parisiorum, ut arma deponerent, atque inde discederent quotquot ibi negotio non dabant operam: qui vero famulabatur Regi, ad tribunal se sisteret: ut proinde reipsa Condæus Princeps, Antonii frater, ratus suam infra conditionem esse se sistere, satius habuerit cum quingentis viris illius factionis inde secedere.

(h) *Varia Litera Legatorum ad Borromæum, 23. Febr. & 14. & 18. Martii & 6. Aprilis 1562.*

(i) *Cuncta constant ex dictis literis, & ex aliis ejusdem Legati eo tempore.*

(k) *Litera Legati ad Borromæum, 28. Martii 1562.*

6. Quin in quodam regio colloquio (l) eò progressus est Antonius, ut diceret, tot Religionis turbas in Gallia nequaquam fore, si Tribunal inquisitionis ibi, juxta ac in aliis regionibus, haberetur. Quo illic audito, Castilionensis Cardinalis, tetra sece jam tinctus, in ea responsa prorupit. Qui hujuse rei auctor esset, næ illi emolumenta Gallia cordi non esse. Sed alter per acrimoniam imperantis reposuit. Emolumenta regni multò impensius à se curari, qui regii sanguinis gradum, ac successionem in coronam obtinebat, quam ille, qui utroque prorsus carebat. Et quoniam compertum erat, illius hominis in Aula præsentiam suspectam esse in rebus religionis (m) tum Pontifici tum Philippo Regi, effecit ut inde discederet, quò ex hujusmodi præmissa bona consecutio deduceretur novæ missioni, hominis à se in Hispaniam legati.

(l) *Litera Legati ad Borromæum, arcanis notis 23. Martii 1562.*

(m) *Litera arcanis notis Legati ad Borromæum, 8. Martii 1562.*

7. Uxor quoque Regis Antonii discesserat: (n) & quamquam illa ex atroci in Fidem Catholicam odio prohibuisset Henrico, suo inter liberos primo, interesse sacro, adjectâ pœnâ, à se illum neque pro filio neque pro hærede habitum iri; pater tamen eum Catholice educandum edocendumque curabat. Nova præterea parabatur affinitas, profutura conciliandæ Antonii multorumque Gallia Procerum gratiæ, ad prosperum Concilii progressum: ea erat conjugium (o) quod agitabatur, ac postea confectum est, inter ejusdem Antonii sobrinam, viduam relictam Ducis Novioduni, amplæ ditionis hæredem, & Ldovicum Ducis Mantuani fratrem, & nepotem ex fratre Cardinalis, in quem, tamquam primum inter Synodi Præsides, filius moliminis præcipua gloria recidebat. In Parisiensi pariter Consilio ingens religionis studium deprehendebatur, auctum ex sanctione habita in Consilio regio (p) ne cuiquam alterius sectæ liceret regii administrari munus obtinere. Quapropter eidem ipsi, qui in Parisiensi Consilio claudicaverant, tam constanter postea pedem defixerant in præscripta illis rectè agendi ratione, ut idem Consilium veritum non fuerit repugnare regii jussionibus de promulgando antea conventus edicto, tametsi Hugonottis præparcè indulgeret, sicuti narratum est; insisteritque diurnâ perseverantiâ, ut omnis a-

gendi facultas seu voce seu manu illis omnino adimeretur, concionibus armisque interdicitis. Ad quæ respondebat Regina, optimum id futurum, ubi fieri potuisset; sed quod fieri nequit, solum bonitatis fucum præ se ferre. Quare per labore plurimum illa tandem Parisiense Consilium ad imperatam promulgationem pertraxit. (q)

(n) *Ejusdem ad eundem litera 6. April. 1562.*

(o) *Litera prædicta, 23. Febr.*

(p) *In iisdem, & subsequens literis.*

(q) *Litera Legati ad Borromæum, 8. Martii 1562.*

8. Pro ea studii in Fidem Catholicam mensura, erat animorum propensio in Concilium ad eam sustinendam coactum. Lustranda Regina Legatum obtulerat Decreta primæ Sessionis, (r) & quæ secundæ decernenda proponebantur: cumque illa per opportunitatem invisendi Legati ægrotantis (quemadmodum sæpe consueverat) illi significaret, à postrema illa sanctione, de concedendo per fidem publicam securo ad Synodum accessu, ob quamdam particulam ibi positam, dummodo excorde redeant, injectam fuisse suspicionem, quasi mens esset, illis dumtaxat securitatem concedi, qui per pœnitentiam respicerent, à Legato certa de proposito reddita est, cum ea conditio ad veniam; non ad securitatem referretur; quod in ipsis data securitatis tabulis eò delatis Regina postmodum compertit, jussitque eas illicò (s) promulgari, ac typis imprimi. Præterea, quamquam Angliæ Regina fervidis illam officiis instigaret ad retardandam hujus missionem ad Concilium, ne validior flamma succenderetur, (t) ipsa tamen numquam aggressionibus cesserat; quin eo legationem jam inde usque ab exitu Februarii demandarat Lansaco, qui tunc Romæ Regius Orator degebat, cujus electioni Legati etiam hortamenta profuere. Etenim cum ad eam legationem destinarentur varii Proceres, qui variis excusationibus se labori subduxerant, visum est Legato, certius rem perfici posse, si ea missio committeretur ejusmodi viro, qui cum jam esset in Italia, adeoque commodis negotiisque familiaris minimè compeditus, operi præstò foret. Accidit tamen, ut per vias, dum is rediret in Galliam, literas (u) acceperit: quare cœptum iter prosequi voluit quò luculentius de hac præterita legatione rationem redderet, & mandata caperet de futura. Quod quibusdam anam ad dubitandum præbuit de jussione aut simulata aut revocata; sed contrarium patefecit eventus: ille siquidem optimis de mente Pontificis, (x) Synodique processu narrationibus habitis in Aula, illuc medium circiter Aprilem missus est.

(r) *Litera Legati ad Borromæum, 23. Febr. 1562.*

(s) *Epistola Legati ad Borromæum, 12. April. missa 28. 1562.*

(t) *Varia Legati litera ad Actorem suum, & ad Borromæum præsertim 27. Febr. 1562.*

(u) *Epist. Legati ad Borromæum, 6. April. 1562.*

(x) *Epistola Ferrariensis ad Borromæum, 13. April. & retenta usque ad 28.*

9. Pontifex literas suas ad Reginas Angliæ & Scotiæ scriptas arcano miserat ad Legatum; (y) ita tamen, ut illis utendum ipsi non esset, nisi prævideret, eas laudem ab effectu, non dedecus recepturas: ipse verò rescripserat, se de Scota sibi polliceri, præsertim accedentibus apud eam officiis Guisiorum, non quidem ab illa missum iri ad Concilium ullum hominem universæ Scotiæ nomine, cum illic omnis in aperto religionis usus sublatus fuisset, sed proprio Regina nomine; non æquè de Anglia se confidere. Verum esse, ab ejus Oratore in Gallia, quamvis hæretico, animum præferri, ad mittendos ad Synodum illius Regni homines pronum: (*) cumque ille Regina suæ id suaderet, ad quod

quod à Gallia Regina pariter impellebatur, petebat vicissim, ut operâ Gallicæ Reginae ac Legati, Synodi progressus retardaretur, donec Elisabetha certum consilium suscepisset. Hæc Legatus.

(y) *Litera memorata 23. Febr. & 13. April. Legati ad Borromæum.*

(*) *Litera Legati ad Borromæum 28. Martii, & 8. April. 1562.*

10. Et in ea postulanda mora firmius hæsit Gallia Regina; (a) quoniam Lotharingus Cardinalis, qui ad Aulam venerat, illam comprobavit. Quare Gallia, quæ Pontificem etiam tunc ad Concilium, ejusque maturationem supra reliquas nationes stimularat, contestata, si res protraheretur, necessitatem sibi consulendi per propriam nationis Synodum; nunc, cum illi Pontifex indulgisset, celeritati resistebat, morasque flagitabat. Hinc licet unicuique intelligere, quænam sit conditio Pontificum erga Principes laicos, non solum inter se dissidentes, ut proinde inevitabilis sit alicujus ex ipsis indignatio; sed sibi ipsis repugnantes, ut idem brevi tempore velint ac nolint: adeoque cum utraque contradictionis pars effici nequeat, semper quidquid mali contigerit, bonique defuerit, tribuatur alteri partium quæ facta est, fingaturque omnis salus ac felicitas in altera quæ prætermissa.

(a) *Prædicta Legati litera.*

11. Gallia Præsules crebros stimulos à Regina Legatoque sibi adhibitos fenserant, (b) ut ad Synodum pergerent; sed sine fructu. Voluit tandem primus omnium opus aggredi civitatis primariæ Pastor Anastasius Bellajus, Parisiensis Episcopus, qui, Tridentum pervenit decimo quarto Aprilis; sed in turbulenta incidit tempora, cum Synodus præfervidis contentionibus æstuabat, quæ multis hominibus, non modò præsentibus, sed longinquis, offensionis materiam suppeditarunt: quamquam revera eadem contentiones, postea perpensis ab animis, neque ex nimia commotione perturbatis, neque ex inopia peritiæ immoderatis, & idoneis ad discernendam exaggerationem famæ à rei veritate, possint in argumentum augendæ Religionis converti. Etenim discordiæ ac rixæ zizania sunt, quovis tempore in Ecclesiæ campo germinantia, etiam ab Apostolo Paulo per suas objurgationes indicata, & à Deo permissa viris perfectis ad patientiam, imperfectis ad animi demissionem exercendam, cunctis verò ad evidentem intelligentiam subjectionis; quâ uni Principi obtemperetur; cum experimento compertum sit, dissensionem ut in uno esse non potest, ita non nisi ab uno accipere frænum posse. Et ex altera parte, quænam luculentiv habeatur confutatio illius servitutis erga Pontificem, ab hæreticis ac Suavi tam studiosè applicta huic Concilio, ad irritam ejus Decretorum auctoritatem reddendam, quàm ex eo, quod contentiosum ac tumultuans deprehendatur, vel in iis, quæ in rem Pontificis erant; ita ut non Episcopi modò, sed ipsi Legati inter se discordarent; atque id, etiam si tanta cuique libertas esset, ut hinc Simonetta Legatus, hinc ejus frater Pisauriensis Antistes, ejusdemque mensæ socius, sibi acriter adversarentur? Proculdubio pax locum obtinere potest inter eos, qui solutas adhibent manus, sed numquam bellum inter eos, qui catenis obstrictas habent. Ad rei narrationem veniamus.

(b) *Ex variis literis Legati ad Borromæum.*

CAPUT IV.

Primum caput de necessitate residendi expensum. Contentiones, animorum dissidia, ac tumultus, ea de causa in Concilio excitata.

1. Primus è duodecim articulis propositis, sicuti memoravimus, erat de procuranda ab Episcopis, aliisque Curionibus, mansione apud suas Ecclesias, ac de obstaculis amovendis. Hoc argumentum compluribus occasionem præbuit, per ferias sanctiorum dierum, iterum cogitandi ac loquendi de quæstione suscitata, sed ommissa in Concilio Pauli III. (utar interdum hac loquendi formâ, tametsi minùs propriâ, utpote consuetâ iis etiam, qui continuationem propugnantes, unicum agnoscebant in re Concilium, sed variis illud vocibus significabant, pro temporum & congregatorum varietate) Præbuit, inquam, occasionem compluribus iterum cogitandi ac loquendi de quæstione id temporis excitata, Num esset ea mansio de Jure divino; cum existimarent aliqui, ejusmodi declarationem validissimum observantia vinculum futuram: hoc enim pacto Pontifices Episcopos ad Aulam magistratos, qui illos suis ab Ecclesiis dejungerent, aliaque negotia, non assumpserunt; neque neglexerunt unumquemque ad residendum cogere denuntiationibus ac pœnis, pro munere quod exercent, tamquam divini Juris executores supremi. Alii contra censebant, hoc examen extra rem propositam evagari. Etenim sive mansio apud Ecclesias esset Juris divini, sive Ecclesiastici, proculdubio & præcepta & omnino necessaria cognoscebatur; ac proinde oportebat eos potius deliberare de ratione qua observaretur, quàm originem præcepti speculari. Res non solum spectabat ad singulos Episcopos, qui aderant Synodo, sed ad reliquos omnes, qui Sacerdotium animarum curâ addictum aut possiderent aut sperarent. Nec ea quæstio præ subtilitate mediocria ingenia superabat; ac præterea ob ea quæ secum trahebat, videbatur sapere politicam facultatem, quæ communissima thesis est ratiocinationibus hominis animantis imperio nati. Quare his cunctis de causis cœperunt cujusvis conditionis homines priùs hac de re differere, dein contendere, & per contentionis acumen novas rationes animadversionesque excogitare.

2. Accessit ad inflammanda disceptantium colloquia, quod illic in Osi Legati domo aderat inter Theologos à Pontifice missos Franciscus Torres Hispanus, qui ætate Julii III. Commentarium ea de re scripserat, Seripando dedicatum, tunc Archiepiscopo Salernitano, per occasionem, (a) quòd Joannes Petrus Caraffa, (b) postea Paulus IV. à variis Theologis expendendum curaverat, quò certior fieret, num sibi liceret in Aula degenti Ecclesiæ cujusdam administrationem retinere. Postea verò idem Torres scripto quæstionem inierat cum Catharino, affirmante, mansionem pendere ab Ecclesiastica lege, cum ille pendentem à Divina censeret; hinc multæ ab ipsis opellæ super ea controversia confectæ fuerant. Quamobrem Torres, nactus in officina sua merce conditioni temporis idoneam, libenter opportunitatem arripuit illius dividendæ, factâ compluribus ejusdem lustrandæ potestate. Effectum itaque est, ut postremis illis diebus, qui vacabant conventibus Tridenti, non nisi ea de re mentes ac linguæ differerent, planeque pro stupido haberetur, qui se hujus aut illius opinionis fautorem amatoremque pervicacem non fuisset professus. Pontifex antea communiter significarat; (c) ipsi privatim, & Legatis communiter significarat; (d) studerent eam controversiam altercationis plenam declinare; præsertim quòd ea non spectabat ad morum reparationem, quæ solum proponebatur, sed ad dogmata, quibus superlegendum esse conventum fuerat. Postea cum intelligeret, animos adeò inflammatos ad cursum ferri, ut si vellet eos retinere, subiturus esset

esset discrimen ingentis fracturæ & infortunii, in quod is incurrit, qui tentat repente currum sistere ab equis volantibus pertractum; rescripserat, (e) Ubi ex injecto illi rei impedimento offensio aut dedecus oriretur, in Legatorum prudentia à se cuncta omnino reponi.

(a) Hi omnes Commentarii, cum aliis de mansione, in volumine fuerunt impressi Venetiis an. 1562. per Jordanem Zilettum.

(b) Extat in ejus Vita, scripta à Caracciolo.

(c) Ex literis Legatorum ad Borromæum, 26. Martii 1562.

(d) 18. Martii 1562.

(e) Tres literæ Borromæi ad Simonettam, 1. & 8. April. 1562. & habetur in Actis Paleotti, & in epistola Strozzi ad Ducem Florentiæ 11. April. 1562.

3. Interim cœperunt hominum ingenia nancisci seu comminisci in eo argumento profundas consecutiones, quibus hinc detrimentum, hinc indemnitas jurisdictionis Pontificiæ arguebatur. Etenim qui severiorem sententiam oppugnabant, quò aut studium ostenderent, aut gratiam promererentur, aut validum propugnatores secum in cœdus adducerent, profitebantur, per contrariam opinionem vel intendi vel necesse fore Pontificis auctoritatem abjici: ubi enim declararetur obligatio residendi Juris esse divini, adimebatur Pontifici facultas, ab antiquissimo usque tempore ab ipso usurpata, conjungendi in uno eodemque capite multa sacerdotia curam animarum afferentia, & admoventi Episcopos & Curiones aliis muneribus, pro suo arbitrato. Quapropter eò amplior Pontificis dignitas visa est Legatis, si examen illud haud impedirent, quò ipsum calumniæ subducerent, quasi vellet sibi retinere potestatem, vetitâ declaratione veritatis.

4. Habitus est primus generalis confessus post Pascha, septimo Aprilis, (f) in quo credebatur auditum iri sententias de primis quatuor ex propositis articulis. Sed sermones habiti tam varii ac tam prolixi fuere, ut paucissimis Patribus differendi spatium suppetierit. Primus articulus majoris prolixitatis argumentum fuit, præsertim cum dicendi facultas ad Granatensem devenit, qui primo loco memoratam quæstionem proposuit, num Pastores Jure divino ad residendum obstringerentur; atque, nisi ea definiretur, cunctis offensionem injectum iri. Proinde audiendas esse super ea Theologorum sententias, qui tantâ frequentia atque præstantia Deo favente ibi aderant, ut per nullam umquam opportunitatem dignius posset tam grave dogma constitui. In eo præcepto quippe, quod ex affirmantibus non ex negantibus erat, quamvis esset divinum, admitti posse secundum æquitatem exceptiones, hominibus ac temporibus accommodatas. Adjecit modos, quosdam, quibus res facilius redderetur, concessit Episcopis integrâ auctoritate procuratori animarum profutura; præcipue verò diminutis aut omnino sublatis quarumdam noxarum exceptionibus, quibus vetentur interiori foro consentientes absolvere.

(f) De hac disputatione, præter alias scripturas à nobis productas, extant multæ literæ Archiepiscopi Jadenensis, 13. 16. & 20. April. 1562.

5. His itaque jactis à Granatensi, primus ille ex articulis propositis quasi pelagus evasit, cui se cuncti dedere, velis remisque progressi, & penè litoris obliti; atque in quinque capita divisus fuit.

In primo expenderentur jacturæ, ex neglecta mansione profectæ, ejusque observandæ necessitas.

In secundo, quænam essent ejus impedimenta, & quo pacto removenda.

In tertio, quibus pœnis transgressores essent deterrendi.

In quarto, quibus præmiis ejus observantia allicienda.

In quinto, quæ ratio ineunda, ut quæ illic stabilita fuissent, in opus deducerentur.

6. De primo capite plurima differuerunt, divertentes ac spatiantes per memoratam quæstionem cum copiosissima testimoniorum & argumentorum caterva. Nec idcirco breves in reliquis quatuor fuere, quin à variis excogitatae sunt pœnæ tam horribiles non residentibus, tam amplæ immunitates residentibus, tam honorata ac tam commoda mansio, & proventibus & potestate locuples, tam exquisita ac tam multiplicata studia in Pontifice & propriis nationum Synodis, ad ejus observantiam exigendam, ut planè videretur nihil aliud inter mortales curandum, & in eo sitam esse plenitudinem legis, felicitatem hominum, & certam fiduciam salutis æternæ.

7. In aliis assiduis conventibus Patres exposuere suos sensus de primis quatuor ex duodecim propositis articulis. Sed prolixitas in primo exagitando fuit in causa, ut (g) undecim confessus ægrè satisfecerint communi aviditati dicendi; & in proferenda super eo sententia, præter prolixitatem, in quibusdam non defuit audacia. Etenim per occasionem enumerandi obices, quibus Episcopi retinebantur ne residerent, acerbè declamatum est in cunctos jurisdictionis actus, qui supra ipsorum Tribunalia exercentur, & in cuncta onera pecuniaria supra ipsorum redditus, quæ ab Aula Romana proveniunt; id semper aurium patientiâ tolerantibus Legatis, quippe qui arbitrabantur, cuncta esse minùs iniqua, quàm quælibet species subtrahæ seu limitatæ libertatis. Labet mihi retardare narrationem earum rerum, quæ in tribus reliquis articulis expendendis dicta sunt, ipsasque reponere conjungendas commemorationi subsequenti, qui postea perpensi sunt, nunc verò breviter referre sententias unicè de illo dictas, cujus fragor, ut ita dicam, aliorum sonum oppressit.

(g) Literæ Legatorum ad Borromæum 15. Aprilis 1562.

8. Suavis affirmat, sententias super eo triginta quatuor Patrum à se lectas fuisse, & duorum tantummodò summam affert, nimirum, Joannis Baptistæ Bernardi Episcopi Adriacensis; & Pauli Jovii Episcopi Nuceriensis. Equidem Bernardi sententiam lustravi (h) & nihil reperi ex iis, quæ Suavis illi tribuit; hoc est, Quo mansione consideretur, Episcopos removendos esse à ministeriis Principum laicorum; addens, his repugnasse Episcopum Quinque Ecclesiarum: sed ejus oratio fuit hujusmodi: Residendi debitum extra controversiam esse, nec oportere subtiliora indagare. Eum igitur, quem virtutis amor, & conscientia stimuli satis impellerent, non aliâ declaratione indigere, nisi eâ, per quam à sua quisque intelligentia docetur, non posse boni Pastoris partes simul expleri, & ipsum à grege simul abesse. Illi etiam, qui animum gereret tam abjectum, ut terrore pœnarum esset extimulandus, satis fuisse prospectum per impositas à Concilio sub Paulo III. & per recentem Constitutionem sedentis Pontificis. Id, nec quidquam amplius, habetur in hoc genere in Bernardi sententia.

(h) Inter monumenta Barberinorum.

9. Sententia Jovii ad me non pe venit; non tamen Suavem abire sinam absque merita correctione, quòd ipse cursum ac studiosâ negligentia de illo refert: Id non esse definiendum, propterea quòd vera malorum in populo causa non erat Episcoporum absentia; quandoquidem liquebat, Pontifices

tifices jam centum ipsos annos continenter Romæ perstitisse, & exquisito studio populum probè erudiendum curasse, nec tamen melius moratam eam urbem conspici: quibus obliquis verbis mordenatur Romani Pontifices, tamquam infructuosi bonis moribus illius etiam urbis, in qua continuo ipsi resident. Profectò si Jovius ita differuisset, crassam indicasset oblivionem querelarum, quibus conquesta non est inquam Roma, sanctivè illius ætatis viri, sed universa Italia, & quicumque ibi mortaliu scintillam pietatis obtinebat, absentiam Romani Pontificis, quæ Avinionem morabatur, & funesta mala, quæ idcirco contraxerat augusta illa Urbs, ac generosa Provincia, nondum trium sæculorum labore omnino reparata. Quidnam aliud adeò intaminatam in Fide Catholica conservavit, inter tantam propinquitatem communicationemque regionum corruptarum, inter tam crebras excursionem militum hæreticorum, inter tam apertum aditum confugio ex una in aliam ditionem, ob suorum principatum divisionem, inter tantum acuminis & curiositatis in ingeniis sibi fidentibus, & avidis novitatis, nisi Pontificum præsentia & vigilantia?

10. Ego verò minimè jactitabo, fuisse à me visas viginti quatuor extensas ex sententiis in ea disputatione prolatis. Licet tamen affirmare, à me plures fuisse perlectas, quas in suis monumentis Scripandus reliquit; hæ verò iis adjectæ, quæ inter commentarios Francisci Cardinalis Barberini servantur, sunt propè triginta, præter omnium compendium, quod habetur in ephemeride Musotti. Sed cum Paleottus diligenter collegerit rationes utrimque productas, easque, ut sic loquar, in aciem explicaverit in duobus oppositis sermonibus, harum summam referam per veracitatem ac simplicitatem narratoris, non per inventionem ac pompam oratoris. Neque mirum cuiquam accidat, si inter hujusmodi rationes taceantur potiores ad persuadendum, Verum esse aut non esse dogma, de quo definiendo agebatur; tunc enim de eo magna non fuit inter Patres disceptatio. Et quod aliqui sentiebant, potius sub conditione ab ipsis affirmabatur, quàm absolutè, hoc est, ad memoratam definitionem procedendum esse, ubi Theologi articulo perpensi illi parti faverent; atque ita censuisse Episcopum Salmanticensem, narrat ipse in suis (i) monumentis, de quibus dictum est.

(i) 7. Apr. An. 1562.

11. Itaque ab affirmante sententia dicebatur: Liquidò patere, cuncta gregis mala originem trahere à pastorum absentia: his procul absentibus, neminem adesse, qui lupos arceat. Si huic incommodo consulendum putaretur renovatione pœnarum; quas antea Concilia constituerant, fructum in eo antecedentium Conciliorum expendendum esse, nimirum, transgressionem atque contemptum. Stultum existimari medicum, qui medicinam præcipit, eidem morbo sæpius inutilem à se compertam; si pœnæ illæ gravioribus legibus auferentur, culpam auctam haud sublatam iri. Eum esse statum necessitatis, ut non hæc illave pœna, sed cunctæ despicerentur: remedium esse adhibendum, non quo deonestarentur Episcopi, quia non residebant, sed quod eos cogeret ad residendum: quod non esset accusatio mali, sed necessitas boni. Duo esse fræna, quæ mortales coercerent ab improbis actionibus: timorem supplicii, & conscientia morsum; prius, ut ille dixit, non esse diuturnum custodem honesti operis, cum insit multis fiducia, multis potentia subducendi se mactæ. Et sanè hujus metu abstinere se quidem interdum hominem ab opere, non item ab appeten-

Histor. Concil. Trid. Pars II.

tia; adeoque à propensione ad operandum, ubi metù vacet. Alterum esse frænum adamantinum, uti nobilius, ita prorsus immune à fracturâ; nullâ quippe humanâ celsitate huic æterno Judici non subjectâ. Jam verò nullius operis nos tam acriter sentire à conscientia nostræ tribunali damnatos, quàm contumaciæ in præcepta supræmæ Sapientia, supræmæ auctoritatis, supræmæ bonitatis, hoc est Dei. In humanis legibus arbitrari nos inesse interdum errorem intelligentia, nonnumquam perturbationem voluntatis, semper penuriam cognitionis ac jurisdictionis: uni Deo, tam malignum cuiquam animum non esse, qui vitium tribuat, neque tam superbum, qui neget obsequium. Proinde ubi Fide crederent animarum custodes, obligationem illis injunctam residendi, arbitrariam non esse ex alterius hominis severitate, sed immutabilem ex Dei lege, haud ausuros fuisse eam tamquam æquissimam non probare, tamquam sacrosanctam non custodire. Innatum esse in hominum animis, magis esse venerandam justificationem illam, cujus auctor est maximè venerabilis; idcirco majori esse in reverentia Regis mandata, quàm inferioris magistratus: sed quemadmodum nulla inest proportio inter Dei prærogativam supra reliquos imperantes, & eam quam humanus quispiam superior supra alterum obtinet; ita nullum incrementum obsequii legibus additi, ascendendo à minori ad majorem allatum auctorem, conferri posse cum eo quod ipsis accedit, si leges à Deo latæ declarentur. Eapropter Apostolum ipsum, quo gravius mandatis suis pondus adderet, interdum uti conspicuis illis vocibus: *Non ego, sed Dominus*: hoc pacto fuisse habitam custodiam quarumdam legum, quæ difficulter observantur, cujusmodi est, quæ peccatorum confessionem præcipit, & aliarum, quarum ratio difficilis redditur, qualis est quæ usuram universè prohibet.

12. Sed incassum illic disceptari, an esset definiendus articulus: non amplius consultationi locum patere: postulari à multis Patribus, ut ea Synodus declararet, quodnam esset ipsorum debitum residendi, & à qua potestate profectum. Ad hanc postulationem obmutescere non licere Synodo, cujus erat, pro sui muneris officio, Divinam legem explicare. Num fortè quempiam hinc formidare, ne ligamen intolerabile pastoribus injiceretur, quo in suis Ecclesiis, quasi in compedibus immobiliter constringerentur, demptâ illis umquam abundi potestate, quæcumque incidisset necessitas? At vanam hanc formidinem esse: Quia Deus resistere illos jubeat, non hinc confici, sine ulla exceptione id præcipi. Mandatum quoque peccata omnia confitendi, & mandatum non occidendi, esse Divina; & tamen suas utriusque limitationes adesse. Alios pariter vereri, ne per hujusmodi declarationem Romani Pontificis auctoritas minueretur. Sed quinam fieri posse, ut veritas alteri altera adferretur, quin ut fundamenti stabilitas sustentato parieti rimas agat? Pontificiam auctoritatem esse parietem fundatum supra verbum Divinum: non posse igitur hujus firmitate illam infirmari. Quænam autem stultitia foret, ita rationari? Mansio est à Deo imperata: ergo non licet Pontifici, Pastores extra suas Dioceses evocare? Id sanè perindè valeret, ac si hoc pacto argueretur: Conjunctio viri cum uxore à Deo præcepta est; non licet igitur Principi procul ab uxore virum mittere. Interdictam à Deo fuisse voluntariam Episcoporum absentiam ab Ecclesia, non item necessariam, seu ex legitimo impedimento, seu ex legitimo mandato. Hujus declarationis utilitatem esse non extensionem debiti, sed ejusdem

confirmationem: & cum complures tunc sibi blandirentur, tacitam legis relaxationem arrogantes, eò quòd ipsi tolerari suas extra Dioceses videbantur; imposterum (ajebant) neminem religioni sibi non ducturum, quòd ipse toleraretur; nec ob hominum tolerantiam in animum sibi inducturum, se reum non esse apud contemptum à se legislatorem, videlicet apud Deum.

13. Pro contraria parte adducebatur: Si tunc vellent statuere, cujus esset juris Pastorum mansio, indigentia damnatum iri cunctas veteres Synodos, quæ tam multiplici studio prospexerant, ne Pastores ovilia desererent, & tamen articulum illum ab Ecclesiæ primordiis ad eam usque diem non in quaestionem, nedum in Decretum deduxerant. Quin etiam damnatum iri Patres aliquot, qui illic aderant, & Pauli III. Concilio jam intervenerant, ubi, cum variis rationibus consultum esset hujus mansionis observantia, propositum fuerat, ut investigaretur ac decideretur ad quod Jus id spectaret; & tamen satius duxisse Concilium, ab eo periculoso spinosoque tramite gradum avertere: & merito quidem. Etenim ubi decideretur, Pastorum mansionem in suis Ecclesiis à Deo fuisse præscriptam, idque ut ea servaretur, fotum iri per hoc ipsum contumacem doctrinam hæreticorum, qui auctoritatem omnis legis Ecclesiasticæ inficiabantur, in Divinis dumtaxat eam agnoscentes; qui error in antegressa Concilii congregatione damnatus jam fuerat verbo, sed nunc comprobari videretur factò, quando licuisset hæreticis gloriari, eosdem ipsorum contemptores, agnoscentes Ecclesiæ sanctiones despici posse, solumque venerandas esse Divinas; numquam induxisse animum ad observandam mansionem, donec inter se convenerunt, eam esse præscriptam à vera Dei, non ab arrogata sibi Ecclesiæ auctoritate. Præterquam quòd ab hujusmodi decisione quot sinistras consecutiones studuisset deducere nimia animorum affectio, semper sophismatum ac cavillarum amatrix? Complures illico differuissent: Qui finem amat, vult pariter quidquid ad hujusmodi finem necesse est. Quare si Deus mansionem præceperat, hinc etiam præceperat quidquid opus est Episcopis ut possint honestè residere; ac proinde arguissent, eas omnes jussiones Apostolicæ Sedis, quæ tamquam hujusce rei obstacula proferebantur in medium, esse Divinæ legi repugnantes, adeoque irritas, spoliantes illico, quantum in ipsorum esset potestate, omni immunitate eos qui essent immunes, omni facultate Regulares, omni privilegio Principes, omni jurisdictione Romana Tribunalia, atque, uno verbo, tentantes sub specie Ecclesiæ reformandæ illam subvertere, & in perturbationem excidiumque pertrahere. Quis aditus malignitati & arrogantia laxaretur, si, quando Episcopus, aut ex propria ipsius necessitate, aut Romani Pontificis mandato è Diocesi pedem efferret, liceret subditis æmulisque illum accusare quasi prævaricatorem legis Divinæ, simulque insimulare Pontificem seu jubentem seu permittentem?

14. Nec ex altera parte magnum observantia fructum ex hujus sanctione dogmatis expectandum: tam idiotas non esse pastores, ut ignorant, cuncta legitima hominum præcepta esse tandem Dei præcepta: vult enim ac præcipit Deus, ut obtemperetur illi, quem ipse superiorem ac legislatorem destinavit. Quin experientia perceptum esse, magis prolabi Christianos in transgressionem quorundam mandatorum, quæ citra dubitationem Divina sunt, cujusmodi est illud: *Non conspicies*, quam aliorum, quæ sine dubio Ecclesiastica sunt, cujusmodi est vetitus usus carni-

duobus postremis hebdomadæ diebus, vetita Euchariæ sumptio post sumptum cibum, & præscripta præsentia Missæ sacrificio diebus festis. Igitur non originem legis, sed incommodum in ea servanda, & commodum in violanda, duo esse certamina, quibus obedientia debilitatur; adversus hæc tamen esse pugnandum, adeoque efficiendum, ut per remunerationes concessas resistendibus, & per supplicia denunciata non residendibus, majus evadat commodum, quòd à residendi observantia speratur, quam quòd aliunde provenit à libidine non residendi; majusque pariter incommodum, quòd ab eo timetur, qui non residet, quam quòd alioqui toleratur ab eo, qui residet.

15. Hos esse modos usitatos, quibus sapientes cunctæ Respublicæ quaesierunt & consecutæ sunt suarum legum custodiam, non autem subtiliter indagando, an illæ per se an per alios auctoritate Divina consecutæ sint; neque pariter per eam declarationem impeditum iri multas ac laxas exceptiones, quæ re ipsa concedebantur legi à quorundam interpretatione, ubi præmium ac supplicium non adesset. Etenim quemadmodum tunc dicebatur Ecclesia non intendisse in eo casu obligare, similiter imposterum dictum iri, nec Divinæ fuisse mentis in eodem casu obligare. Quòd si vellent aliquid ultra aut intendere aut declarare, nimirum, Pastorum mansionem non modò fuisse præscriptam à Deo, sed esse rationem intimam, minimeque separabilem ab animarum cura, & ab obligatione pascendi, id manifestò falsum deprehendi. Curam hanc, pascendique munus exerceri animi præsentia, non corporis: quot Episcopi ob Diocesum amplitudinem longius abesse ab aliqua ipsarum parte, dum in altera resident, quam Episcopus augustæ Diocesis distet à qualibet ipsius parte, dum extra universam degit? Sed rem experimento conspici: Antistites Germaniæ, Galliæ, Scotiæ (omissa Angliæ, ubi poterat id vitio veri violentæ dominantium nequitia) longè constantius perstitisse apud ipsorum ovilia, quam Italiæ, & hos tamen melius curasse & aluisse gregem, cum illi scivissent, ut grex à feris devoraretur, herbasque venenatas depasceret. Prætermittis itaque supervacaneis dubiisque subtilitatibus, omne studium adhibendum esse ad amovendos obices ab hoc indubitabili mandato, efficiendumque, ut Episcopi Diocesibus adsint non solà corporis præsentia, sicuti res quædam insensibiles, sed sicuti cælestes Intelligentiæ, quibus æquiparantur à sacris Literis, operatione ac virtutis affectu.

16. Animadversione dignum est, (k) quòd inter Præsules, arctiorem declarationem ardentius urgentes, aderant complures, qui factò laxiorem sententiam sequebantur; sive id esset, quòd necessitatem optarent, sive quòd voluntatem ostentarent ad frugem redeundi. Verum post tot congressus ducta sententiarum ratione, ingens consilio & ambiguitas comperta est, definienda necne res esset; tum quia hic articulus præcipuus non esset inter propositos, sed quasi adventitius, & adductus à Granatensi, aliqui non plenè illum agitaverant; tum quia, uti plurimi sermonis est, conditiones, moderationes, limitationesque intermiscere, per pauca sententiæ tam puræ prolatae sunt, ut pro alterutra partium connumerari potuerint.

(k) *Acta Paleotti.*

17. Romam interim Legati miserant Fredericum Pendasium, ex Mantuani familia, sicuti dictum est; qui distinctius quacumque epistolâ & poneret ob oculos Pontificis statum Concilii, & quid Pontifex vellet de Concilio, reportaret. In quo

quo duplex error Suavis deprehenditur; alter, dum affirmat, missum fuisse Camillum Olivum: (in quo commento postea historiæ suæ auctoritatem magna ex parte constituit) falsi convincitur ab innumeris probationibus infra adducendis, sed in præsentia à literis eâ tempestate scriptis nomine Legatorum; (l) quæ non semel missionem Pendasii memorabant, nec umquam Olivum. Alter ejusdem error est, quòd affirmat, illum fuisse Romam missum post cœtum vigesimi Aprilis, & post tumultum illic exitum, de quo dicemus. Sed è contrario verum est, hominem à Legatis ad Pontificem missum fuisse undecima ejusdem mensis, sicuti liquet ex epistola, pridie illius diei ab ipsis ad Borromæum data, & ex mandatis, quæ is habuit, eo planè die signata, quo iter aggressus est.

(l) 10. Aprilis ad Borromæum; aliaque plurimæ infra adducendæ.

18. Imò neque verum est, per mandata Pendasii tradita (m) peculiariter agide quaestione mansionis, sed in genere de negotio emendationis. Ea erant hujusmodi: Animadvertisse Legatos jam tum ab initio cum Tridentum venerant, Patrum animos ac vota conversa profusum esse ad disciplinam verè, sincerè, ac re ipsa reformandam. Hinc solum ab ipsis sperari remedium aliquod Fidei dissidiis, quæ per definitiones sanari non posse videbantur. Plurima fuisse ubertim definita in anteaetis cœtibus sub Paulo & Julio, sed absque fructu; quoniam emendationes statutæ, debiles ac tenues fuerant præ morborum gravitate, & præ mortalium expectatione; & illæ quidem cum executione per exigua, unde illarum tenuitati tribuebantur hæresis incrementa. Quò major illuc accesserat Patrum frequentia, eò magis eam persuasionem excrevisse; nec deesse, qui studerent eam disseminare, & in aliis inferere: quòd ob honorificam illius speciem facile erat. Claras ab his voces jactari, Nec posse confici disciplinæ leges quæ satis forent, manu Romæ Tribunalibus non admotæ: velle quidem eos intactum relinquere quidquid è mente Pontificis proximè proveniret; sed velle simul novas leges extendere ad Cardinales, & in omnes illius Aulæ magistratus, de quibus acriter conquerebantur. Capita quorum hactenus mentionem fecerant, esse Sacerdotiorum collationes, eorum præsertim, quibus dignitas & animarum cura adnecteretur; Provocationes, ob quas complures abibant impunes; Nuntios, S. Petri fabricam; & breviter, multitudinem impunitatum, quæ fiebat, ne illa suffulti superiorem haberent aut correctorem. Flagrantissimum ab ipsis desiderium præ se ferri, ut rebus consuleretur per eas pactiones Paulo III. propositas à quodam virorum cœtu, ab illo selectorum; (n) quæ postea typis vulgatæ fuerant cum variis adversariorum commentis, multisque in Apostolicam Sedem calumniis. Idcirco censeret opportunum à Legatis, ut Pontifex ipsis significaret cuncta simul capita, de quibus deliberandum in Concilio sibi videretur; ea enim ab ipsis distributum ac digestum iri per varias Sessiones, adeoque cessaturas obrectationes, quòd Romæ expectarentur Decreta de cunctis Decretis Tridenti statuendis: ac per eam opportunitatem syllabum 95. capitum ad Pontificem misere, quæ collegerant ex variis partibus, utpote ab Episcopis, virisque religionis studiosis expetita; non tamen factâ illic mentione de habenda declaratione, quòd mansio juris esset Divini. Addebant, ex pluribus indicis conjici, Tridenti avidè expectari Gallos, qui in hisce controversiis consenturi essent cum Hispanis, & cum his pariter Lusitanis, & Cæla-

Histor. Concil. Trid. Pars II.

ris Oratores, & ex Italis complures, ut proinde aut numero potiores evaderent, aut publicæ offensionis foret, si Decreta sancirentur ab unica natione, cunctis reliquis per suos Præsules contradicentibus, videlicet Orbe Christiano ferè univervo.

(m) *Hæc 11. Aprilis tradita Pendasio extant inter monumenta Seripandi, sicuti syllabus 05. capitum de morum emendatione, cum responsis Pontificis ad marginem.*

(n) *Eos vide lib. 4. cap. 4.*

19. Hæc secum detulit mandata Pendasius. Sed interim non opinati tumultus inciderunt. Etenim cum auditis omnium sententiis per varios cœtus colligi nondum posset, quid tandem certi super articulo magis agitato haberetur, Legati quòd rursus ipsi, tum reliqui sincerius agerent, quædam in cœtu proponenda in hanc sententiam digessere: *Quoniam multi Patres dixerunt, declarandum esse, an mansio sit Juris Divini, alii de hoc verba non fecerunt, alii negarunt ad hanc declarationem deveniendum; quòd Patribus seligendis ad formanda Decreta, liceat ea sincerius formare, dicant Patres brevissimè per verbum placet, aut, Non placet, velint necne ut declaretur mansio esse Juris Divini, quòd pro majori suffragiorum ac sententiarum numero digeri possint Decreta, pro eo ac in hac sacrosancta Synodo semper usitatum est; qui numerus in præsentia propter sententiarum varietatem baud videtur liquido constare. Dicant itaque tam clarè, tam distinctè, ut eorum sententia perscribi possint.* Hoc autem consilium studiosissime occultarunt Legati, ne ii qui essent, seu vellent esse ambigui, rationem præmeditarentur, quæ persisterent in anticipiti. Verum suscepto consilio omnino contraria res evenit. Deprehensi Patres improvisâ molestâque necessitate se aperiendi, eam existimarunt tamquam genus quoddam seu violentæ torturæ, seu insidiolæ interrogationis. Quamobrem exitum est in conventu murmur ejusmodi, ut in tumultum abierit, quasi libera non esset Synodus.

20. Madruccius, qui primus loquebatur, negavit, se quidquam aliud prolaturum, nisi, nolle se à sua præterita sententia recedere: & quamquam Augustinus, egregius Jurisconsultus, eum removere adductis rationibus niteretur, nihil tamen actum est, & viri dignitas obstetit ne acrius urgeretur. Exemplum in eo toleratum complures alios docuit, & ad imitationem animavit; atque ii potissimum, quibus articuli declaratio displicebat, pro virili conat: sunt progressum obturbare illius pressæ suffragationis, à qua odiosum sibi exitum metuebant. Dictis itaque sententiis, nimis clarè fuerant auditæ altercationes iracundæ, atque acerbæ querimoniarum: sed id, in quo claritas quærebat, obscurius & incertius quam initio permanit. Quapropter Præsides constantes in proposito rei declarandæ, ne illius exitus inter duas factiones tam amplas, animosque tam commotos, in ipsos regeretur, denuò jusserunt Patres rogari sententias, duobus Massarello sociis additis, Patriarchâ Hierosolymitano, & Archiepiscopo Granatensi, ad rem majori auctoritate ac securitate firmandam, ac tandem post longum laborem sententiæ ad hoc deductæ sunt. Propè septuaginta voluere, ut articulus absolutè definiretur. Dixi, prope septuaginta: nam inter illius partis fautores connumerati sunt duo ex Abbatibus Benedictinis, quorum tria simul suffragia pro unico habenda esse, in Concilio Pauli III. decretum fuerat, sicut ibi narravimus: & alii quoque dubie locuti; adeoque quot omnino essent, affirmari nequit: quòd Suavem

excusabilem reddit, dum in eo sexaginta octo suffragatores affirmat, adversus quam narrant complures.

21. Sed excusandus non est cumulus aliorum errorum rem ipsam pervertentium, dum ait, triginta tres definitioni oblitisse; cum revera fuerint triginta octo, seu triginta novem, excepto tertio Abbate Benedictino, à duobus sociis discordante, qui suffragium integrum non constabat: ac præterea triginta medios substituisse, quorum alii dixerint, probari sibi definitionem, dummodo Pontifici placeret; alii, sibi non probari, nisi eadem placeret; cum ii medii revera non ita dixerint; sed aliqui, *placere sibi articulum definiri, quæsto prius Pontificis sensu*: alii, *sibi non placere illum definiri, non petito prius Pontificis sensu*. Nec ii simul triginta solum, sed triginta quatuor fuere; ex quibus Suaviani errati emanat consecutio, ipsi facto contraria, hoc est, plerisque merè placuisse definitionem; sed revera pauciores fuere. Affirmavi, hanc errorum congeriem excusari non posse in Suavi: etenim tametsi in connumerandis alterius opinionis affectis ob perplexam & ambiguum dicendi rationem variaverint & aberraverint in suis monumentis multi qui tunc Tridenti aderant, sed aut cœtibz non intervenerant, aut accuratius rem non indagant; omnibus tamen veritas, quæ ad rem ipsam spectabat, innotuit: adeoque omnes ita sententias enumerant, ut major ipsarum pars noluerit definitionem, nisi prius quæsitâ Pontificis sententiâ. In eo concordant Acta Paleotti, Servantii Diaria, literæ Oratoris Florentini, ad suum Principem scriptæ eodem confessus die, narratio Musotti, & Salmanticensis Episcopi Commentarii. Hæc testimonia Suavem falsitatis notoriæ satis convincunt: ut enim meri falsi revincatur, satis esset distincta notatio singularum sententiarum, à Massarello, qui Concilio à secretis erat, in eodem cœtu confecta, cum is præscripserit indubitatas pro indubitatis, dubias pro dubiis, non integras pro non integris, quales erant Abbatum sententiæ: cui notationi ad amulum respondet quæ in suis Actis à Musotto & à Paleotto relicta sunt; solum hæc dubias sententias aut in unam aut in alteram partem simpliciter redigit; denique Massarellus ita scribit: *Quæ omnes sententiæ à me, qui à secretis eram, clarâ voce lectæ sunt, & à singulis comprobata; quarum summa est hujusmodi: Pro parte affirmante sexaginta sex, pro negante aut simpliciter, aut cum aliquo additamento, aut re in sanctissimo Domino nostro repositâ, unus supra septuaginta. Inter hos non connumeratur Madruccius Cardinalis, nec Episcopi Ilerdensis & Baduensis (duo priores dictam antea à se sententiam confirmarunt, tertius non dixerat placere sibi ut definiretur, sed ut promulgaretur, mansionem esse Juris Divini) neque Abbates: & Episcopus Ilerdensis postea voluit, ut ipsius sententiâ inter affirmantes numeraretur, adeoque sunt sexaginta septem.* Hæc notatio non solum extat in legitimis Actis Concilii, sed habetur unâ cum aliis Commentariis etiam originariis illorum conventuum in quodam libro olim Joannis Baptistæ Argenti Romani, qui Concilio adfuit, & à secretis erat Patriarchæ Aquilejensi; qui liber exhibitus mihi est ab humanitate nobilis & eruditi Comitit Frederici Ubaldini, qui Purpuratorum Collegio à secretis fuit.

22. Hæc interpretatus Suavis, dicit subtilius, illud discrimen, nempe, alios velle si placeret Pontifici, alios nolle si non placeret, inde ortum fuisse, quod ita quisque arbitrabatur se melius Prin-

cipi deservire. Verum sciendum est, non solum, sicut indicavimus, eos non ita locutos, sed serviles homines dici non posse tales, quales inter ceteros erant duo Patriarchæ, Aquilejensis & Venetus, Daniel Barbarus & Joannes Triviglianus, quorum prior fuerat electus Adjutor Grimano Patriarchatu à Paulo IV. dum is Reipublicæ suæ Orator in Anglia morabatur; fuitque vir eximia literaturâ: alter ex administratione Ordinis Cassinensis evehctus fuerat, Republicâ nominante, ad eam ampliorem dignitatem: & præter hos Antonius Coccus, Archiepiscopus Corcyrensis, Martinus Corduba, Episcopus Durtanensis, Archiepiscopus Panormitanus, alique viri præcipui Siciliæ ac Neapolis Regnis; & Abbas qui Helvetici Cleri personam gerebat. At verò inter eos, qui absolute declarationem petierunt, complures numerabantur, quos multò magis ea de Pontificis ratio permovisset, præcipue aliquot Episcopos Pontificiæ ditionis: exempli gratiâ Sutrinus Reatinus Esinensis, tum tres supremi Præsides Ordinum Mendicantium, qui peculiari quadam subjectione Apostolicæ Sedi obsequuntur, & Episcopus Pisauriensis, frater, ut observatum est, Simonetta, & Pastor civitatis subjectæ Principi, qui non solum Pontifici subditus erat, sed ejus nepoti arctissimo consanguinitatis nexu conjunctus. Sed techna est nequiter insolescentium accommodata, vulgo vilem reddere, quasi servilis animi, reverentiam minorum erga majores.

CAPUT V.

Varii sermones de narrati cœtus eventus. Accessus Oratorum Venetorum. Dilata eorum exceptio, & qua de causa. Negata Grimano Patriarchæ audientia. Epistola Oratoris Gallici, Sessionis prolationem postulantis.

I. Tantum abfuit, quod res in Pontifice reposita gratum illi obsequium foret, ut verius in tricas inexplicabiles ipsum conjecerit. Etenim quemadmodum & suâ & communi Patrum sententiâ scripsit (a) ad Cosmum Orator Florentinus, odiosum videbatur, nolle Pontificem, ut ad declarationem procederetur, quando longè pluribus illa fuerat absolute probata, quàm absolute improbata: & inter eos qui eam probarant, ferè omnes erant ex nationibus ab Italica distinctis, præsertim cum à multis ea censeretur efficacissimum adjumentum ad collapsam disciplinam reparandam; ut proinde si Pontifex illam rejiceret, linguas obrectatorum vellicaret, vociferantium, Ecclesiæ restituendæ ac reformandæ ipsum deesse. Contra verò si declarationem eligeret, non levia id afferebat incommoda, offensionem partis non modicæ, & quæ sibi persuaserat, in ea sustinenda sententiâ Pontifici se magis favere: quare ubi se videt ipsius voluntate animadverteret, facile potuisset animi propensionem in alienationem indigna-bunda convertere: præterea, minùs decoram rationem constituendi dogmatis per Fidem credendi, quod plenam animi firmitatem exigit, tot Patribus contradicentibus. Accedebant sinistrae consecutiones, quas compertum erat à multis atræ bilis ingeniis tamquam liquidas, tametsi falsò, deduci ab ea positione: ac denique, ubi cetera defuissent, jacturam emolumenti, quod Pontifici proveniebat, & in benevolentia & in existimatione, ex eo quod ipse solius operis cunctis accepti auctor esset, nimirum convocandi sustinendique Concilii, auctoritate suâ litigiis, quæ ibi excitarentur, minimè interjectâ.

(a) In literis memoratis ad Cosmum Ducem.

2. Quod

2. Quod egerant Præsides, perinde ipsis contigit, ac illi qui medius est inter duos adversis affectionibus percitos; ab utraque nimirum partium reprehendi. Qui declarationem oderant, conquirebantur, quod per eam improvisam percontationem in quæstione tam ardua voluissent Concilium ad abortum adigere, foetum maturefcere haud permittentes: qui oppositam sententiam tuebantur, voti minimè compotes, adhibitam ad id rationem damnant: quare non defuit, qui consilium, quod ad facilius rem conficiendam susceptum fuerat, quamdam quasi artem illius impediendæ fuerit interpretatus, (b) dicens: Patres fuisse clarè locutos in superioribus cœtibz, & à Legatis inductam novam suffragationem, non quò sententiæ clarescerent, sed quò revocari possent. Verum tamen viri purgatiore mentis acie Præsidium consilium commendabant tamquam sincerum & rationi consentaneum, & quo quodcumque aliud magis speciosum (c) obnoxium criminationibus crederetur.

(b) *Literæ Oratoris Florentini ad Cosmum, 23. Apr. 1562.*

(c) *Eadem litera.*

3. At verò consilium à conventu susceptum majori vituperationi subjacebat. Bellajus præsertim, qui recens è Gallia venerat, id ægro animi stupore mirabatur; Pontificis esse, convocare, cogere, confirmare, ac terminare Concilium, in Patribus esse potestatem ac libertatem decidendi. Eadem cum Bellajo sentiebat Muglizius Archiepiscopus, & ejus fortasse calamo iidem sensus Cæsari sunt impressi, cum illum de re gesta docuit. Hic enim in responsis (d) non mediocrem ea de causa molestiam animi præ se tulit, scripsitque, posse hinc argui quàm frigidò animo essent Patres ad reformandam Ecclesiam, & quàm exili libertate potirentur. Certum est, Muglizium haud sibi temperasse, quin hanc suam mentem deprecaret non sine quadam asperitate, Superioris instar, in cœtu subsecuto, castigaretque potius quàm admoneret Patres immoderatæ altercationis, ac susceptum consilium reprehenderet, quasi libertati Synodi perniciosum. Sed non unus solum ex Episcopis illi respondit, moderatâ quidem, sed ponderosâ ratione ab eo postulans, ut majorem in loquendo conventus rationem haberet, simul etiam ostendit, libertate se neutiquam spoliare eos, qui in rebus arduis & malignis ob contrarias inter se rationes ac sententias sponte confugiunt ad illius judicium, quem Deus universæ Ecclesiæ rectorem constituit; idem nonnumquam usurpari à cunctis cordatis conventibus erga suos Principes ac Magistratus.

(d) *Epistola ad Oratores, Pragâ, 9. Maji, 1562.*

4. Nec turbida illa commotio intra cancellos arcani circumpecti se coercuit. Primus quidem Præsidium ad finem memorati conventus gravissimis verbis Patres commonefecerat, ne tumultum excitum vulgarent, prout Ecclesiæ dignitas, proximorum charitas, & privata pariter ipsorum existimatio postulabat: Idcirco in more positum esse, ut hujusmodi consilia clausis foribus habeantur, quò patefactâ solum formosâ specie prudentis apparatus, subducatur populorum aspectibus quidquid venerationis detractum fuisset legum lateribus, adeoque legibus latis. Præter hæc prudentia Præsidium hortamenta, multi Patrum in exitu è confesso calamitosa illa dissidia lacrymis deplorarunt, cupidissimi ea occultandi, quando facultas deerat impediendi. Sed in rebus magnæ hominum frequentia notis nimis arduum est arcanum; siquidem paucorum levitas seu perturbatio, prudens multorum silentium inutile reddit. Atque

ita tunc res accidit. Brevi cunctæ aures, ac dein ora Tridentinorum eo turbarum fragore sunt operata: & paucos intra dies quot ferè literæ inde profectæ sunt, tot famæ linguæ concrepuere, quibus omnes Orbis Christiani provincias rumor pervasit; in quo pariter contigit id, quod tum in magnis torrentibus, tum in magnis casibus evenire solet, ut in ipsorum cursu quocumque feruntur; externis accessionibus intumescant.

5. Neque satis habuit fama aut prudentiam carpere, aut mentem accusare, aut amplificare detrimenta: sed ausa præterea est indecora quædam in capitibus maximè venerandis, & in ipsis Legatis comminisci, quasi Mantuanus ac Seripandus industriam & auctoritatem impenderint ad emendandas sententias declarationi faventes, & ad oppositas Simonetta. Osio & Altempio minor in politicis rebus peritia, in altero ab ingenii simplicitate, in altero à penuria ætatis & experientiæ profecta, immunitatem ab hujusmodi calumniis obtinuit. Sed Mantuanus, vir in quo minima inter dotes erat amplitudo natalium, plagas tam acerbis excepit, ut suæ dignitatis sollicitus se flexerit ad varias testificationes à Patribus sibi intimis comparandas, per quas insimulantium falsitas retunderetur. Et quoniam de Seripando tamquam certum ferebatur à multis, id quod à quopiam ceu possibile putabatur; hoc est, cum ipse Concilio interfuit ætate Pauli III. summus Eremitarum Moderator, promotam ab eo fuisse omni conatu definitionem hujusmodi; cui tunc rejectæ, nunc eundem, auctâ sibi potestate perperam usum, studuisse per immoderatam animi affectionem favere; ipse dedit operam, ut ejus collegæ in ea Pauli III. Synodo, jurejurando testarentur, ex ore Seripandi ne nomen quidem hujus quæstionis tunc auditum fuisse. E converso insimulatus est Simonetta, quòd ob omnium oculos Pontificis gratiâ & utilitate propositâ, impetratisque literis idem sonantibus à Borromæo ad aliquot Præsules, conatus fuisset per hos nexus libertatem linguarum illis obstringere. Sed, quemadmodum verum fuit, illum acriter repugnasse declarationi propositæ, & cum esset apertissimo ingenio, millies deprompsisse quid ipse sentiret, & quibus niteretur fundamentis; ita tam ille fuit alienus à munienda sententiâ sua alio præter rationem præsidio, quàm clarè id patefacit narrata sententiarum discordia inter ipsum ac fratrem, intactâ tamen animorum conjunctione. Id ipsum proportionem observatum est in aliis Præfulibus, qui singulari benevolentia Gonzagam & Seripandum prosequerantur.

6. Legati cum intelligerent, nihil in ea re statui posse, non accepto prius responso Pontificis, ex conventus voluntate designarunt in eodem cœtu Patres aliquot ex singulis nationibus, qui Decreta concinnarent de reliquis tribus capitibus jam expensis, sicuti dictum est; simulque denuntiarunt, ut ad sex proximè apposita perpendenda procederetur: duo siquidem postrema, (e) de matrimonio clandestino, in id temporis rejecta sunt, quo de Sacramento Matrimonii agendum esset, eorum interim examine ac disputatione minoribus Theologis relicta; hoc enim nomine appellabantur ii Theologi, quibus jus suffragii non inerat in generalibus cœtibz, quemadmodum in antea actis convocationibus notavimus.

(e) *Literæ Legatorum ad Borromaum, 20. Apr. 1562.*

7. Die, qui memorabilem illum conflictum antecessit, Tridentum pervenerant Oratores Veneti Nicolaus de Ponte (f) & Matthæus Dandolus, ambo spectatissimi Senatores. Obviam in ingressu

habuere nonaginta quatuor Patres. Prior incesit in equo, medius inter Hierosolymitanum Patriarcham, & Salmanticensem Episcopum, alter inter duos Patriarchas, Aquilejensem & Venetum. Sed excepti non sunt in generali confesso ante diem vigesimum quintum, Patrono illius Republicæ sacrum. Cunctationis causa (g) non fuit, sicuti visum est Suavi; quò solemnior actio redderetur, eo festivo die actoribus accommodato; sed quòd in literis, quas gerebant, ex ejus errore, qui ab epistolis erat, nominabatur Synodus iis vocibus, *Universalem Ecclesiam representans*, eademque *precedentis Continuatio* vocabatur; quorum alterum repudiatum jam fuerat, alterum consultò nondum declaratum. Et insuper Republicæ literæ solum erant ad conciliandam Oratoribus fidem; neque publica mandata proferebant, ut ipsi faverent Synodo, ejusque sanctiones exciperent. Suboluit id Legatis per Dominicum Bolanum, Antistitem Brixiensem; Venetum Patriarcham, cui ob egregias hominis dotes plurimum confidebant Oratores, nec Præsides minus, adeoque semper & adhibitus & in pretio habitus singulariter in Concilio is fuit: hujus proinde operâ effecere Præsides, ut Oratores cursorem tabellarium ad Senatam mitterent, (h) & postea literas ac mandata, quâ opus erat formâ, reciperent; quod evenit. Die igitur vigesimo quinto, induti holoserico raso violaceo, Ducum more, per insolitum ritum excepti sunt in Æde maxima, tum quòd auctior esset honorificentia, tum quòd jam incommoda hisce conventibus evaserat (i) Aula primi Legati, ob auctam adeuntium frequentiam, & ingravescentem tempestatis calorem. Ac postea necesse fuit, ut hæc solum causa posterior prætenderetur, ibidem pariter coactis cœtibus, ad Oratores Cæsareos mitigandos, qui conquerebantur, honorificentius Venetos quàm Cæsareos exceptos fuisse. Peroravit de more Nicolaus de Ponte; qui postmodum inusitata modestiâ operationis exemplar promerè recufavit, causatus, par esse, ut ea, quippe senis partus, usus necessitati, non ostentationis pompæ serviret. Responsum illis redditum est, à Mutio Gallino Archiepiscopo Jadrénsi dictatum. (k)

(f) *Hic Orator fuerat apud Julium III. ac deinde Dux Senatus, ut præsertim Gratianus narrat in Vita Commendonii.*

(g) *Litera Legatorum ad Borrom. 20. Apr. 1562. & Acta Paleotti.*

(h) *Litera Legatorum ad Borrom. 23. & 25. Aprilis, 1562.*

(i) *Litera Archiepiscopi Jadrénsis, 30. Mart. & 27. April. 1562. & responsum Cæsaris ad Oratores, 9. Maji.*

(k) *Diarium Musotti.*

8. Jam verò quando de Venetis incidit sermo, placet hic reponere, quod paulò antea auditum fuerat, velle nimirum Grimanum Patriarcham Synodo se sistere, purgaturum criminationes, quas alibi indicavimus. (l) Et sunt qui affirmant, (m) à Pontifice paratum animum ostensum fuisse ad id indulgendum: sed postea sive sui sensus ductu, sive suavis Magistratum Inquisitionis Romanæ; imposuit Legatis, (n) ut denuntiandum Patriarchæ curarent, oportere ipsum non Tridenti sed Romæ se sistere, ubi causa pendebat non modò coram cœtu Cardinalium, de quo diximus, sed etiam coram Pontifice, qui sibi eam assumperat: illinc ab ipso fugam fuisse arreptam ob suspectos, ut ajebat, iudices, tametsi reverà diffidendum ei non esset à viris illius Tribunalis; sed ad omnem securitatis amplitudinem ipsi polliceri Pontificem, se iudicium universo Purpuratorum Senatui commissurum. Rescripserunt Legati, se quamvis non admonitos ita

responduros fuisse; id forsitan affirmantes, ne suspicaretur Pontifex, ab ipsis suæ jurisdictionis amplificationem appeti. Dein verò significatum ab illis est, commonitum à se fuisse Grimanum per Barbarum Patriarcham, illius Adjutorem, ne accederet, idque proprio ipsorum quasi motu, Pontificis nomine haud interjecto: sed innotuisse, Grimanum ab eo consilio illuc accedendi jam antea discessisse monitu Senatus, qui adversam Pontificis voluntatem detexerat, tametsi ab eodem Senatu decretum esset, iteratis precibus eam conciliare, cupientissimo, ut tam præcipuus Patricius innocens declararetur; quod sperabatur, ubi illius rationes apud Iudices omninò novos, & quacumque suspicionis anticipatione puros producerentur. Quid autem postea contigerit, suo loco constabit.

(l) *Litera Legatorum ad Borrom. 26. Martii, & 9. Aprilis, 1562.*

(m) *Monumenta Musotti.*

(n) *Litera Borromæi & Pontificis ad Legatos, 18. Martii, & 21. Junii, 1562.*

9. Cœtus habebantur assidue, quòd perficerentur Decreta futura Sessionis, decimo quarto Maji indictæ: (o) sed supervenere literæ Lanfacci, signatæ die 14. Aprilis, ad Mantuanum (p) & ad Synodum scriptæ, quibus ille electum se Oratorem ad Concilium significabat, adjectis duobus Collegis, Rinaldo Ferrerio Præsidi Parisiensi, & Guidone Fabro Consiliario magni Regalis Consilii; sui que adventus festinationem pro viribus pollicebatur; sed ubi non succederet ejus accessus ante statutum Sessionis diem, Patres rogabat, ut tres quatuorve dies illam differrent. Propositum id à Legatis fuit generali conventui die 20. Aprilis; & post longam disputationem tempus ad deliberandum captum est ad proximum usque confessum. (q) Ratio dubitandi erat, quoniam (r) hinc petitio videbatur æqua & admodum moderata, cum præsertim coacta fuisset Synodus & petente Gallia, & ad eam reparandam: hinc in dubium revocabatur à Castanea, liceretne Patribus præstitutum Sessioni diem extra Sessionem prorogare. Quod Granatensis negavit, propterea quòd Sessionis dies oportebat ut certus esset & notorius, & solemniter indictus, quòd cuilibet, ad quem spectabat, in promptu foret eam adire, adeoque privatis cœtibus facultas illius mutandæ non inerat; hoc enim pacto & occultus ille fuisset, & populus ab antea acta & non revocata denuntiatione deceptus.

(o) *Acta Paleotti, & arcis Æliæ, & litera Legatorum ad Borrom. 25. & 28. Aprilis.*

(p) *Litera ad Mantuanum extant in Diario Synodi.*

(q) *Litera Legatorum ad Borrom. postremo Apr. 1562.*

(r) *Acta Paleotti.*

10. Hispani resistebant communiter huic dilationi: (s) Res ab eo sacrosancto confesso solemniter firmatas absque gravissima ratione mutandas non esse; eam verò minimè videri in Sessionis dilatione. Quod si in emolumentum Gallia id cessisset, ad Synodum delatum iri ea de re postulata & à Catholicis illis Principibus, & simul à Pontificio in Gallia Legato: Definendum non esse in futura Sessione, quemadmodum fortassis Orator existimabat, ullum dogma, cujus gratia foret opportunitatem Gallos audiri: paratas fuisse valde tenues de disciplina sanctiones, quæ ne minimam quidem illi regno variationem inducerent: neque pariter objici posse, afferri ab Oratore aliquod magni momenti negotium prænuntiata Sessioni. Etenim si hujusmodi esset negotium, tam exiguo tempore maturari non posset; adeoque opus foret in alteram postea Sessionem illud transferre.

(s) *Acta Paleotti & Salmanticensis Episcopi.*

11. Cùm in ea repugnantia consentire videretur ea peculiaris natio, fama peculiarem etiam rationem esse interpretata est. Etenim ubi Sessio absque Gallici Oratoris interventu haberetur, Piscaria Marchio, ad eam celebrandam Mediolano rediturus, Regisque literas ac mandata delaturus, in æmulum dignitatis haud impigisset. Verùm Lanfaco præsentis durum certamen prævidebatur; adeo ut Ferrariensis Cardinalis Pontificem monerit, (t) ut is omnem contentionem cunctationemque amovendam Oratori curaret de loco quem sibi deberi in Synodo putabat; aliter Tridento abiturum illum extemplo sciebat, eò deteriore rei conditione, quàm si neutiquam venisset, quantò nocentius rebus accidit, quòd post conjunctionem discindantur, quàm si minimè conjungerentur.

(t) *Litera Borrom. 6. April. 1562.*

12. At major Patrum numerus ab Hispanis dissentiebat: Æquum perspicue videbatur, morem gerendum esse Oratori potenti, ubi res liceret, neque ut censeretur illicita, Castaneæ dubitatio, & Guerrerii sententia plerosque commovebat. Respondebant enim, in Concilii Sessionibus non exerceri jurisdictionem contentiosam, per quam quispiam in jus vocetur ad suam causam agendam. Atque ita fuisse consuetum prorogare nonnumquam Sessiones, quod in duodecima Constantiensis Synodi videre erat.

13. Temperamentum nihilominus excogitatum est, & in cœtu 30. Aprilis cunctis probatum, quippe tum adductis utrimque rationibus, tum efficacissimæ causæ, alteram ex partibus impellenti, sed non productæ, consentaneum. Id fuit, ut præscripto die 14. Sessio celebraretur, in qua solum procuratoris Oratorum literæ exciperentur, dilata in octavum postea diem Sessione, in qua stabilita Decreta sancirentur; quod etiam Cæsar laudavit, ubi rescriptum. (u) Sæpè rerum agenda difficultas ex eo nascitur, quòd duo summa capita, duo sibi repugnantia pervicaciter velle videantur: at reverà sibi per se non repugnant, sed tantùm diversa sunt; & idèò contraria censentur, quòd nostræ crassæ minervæ non videantur ea posse contingere, nisi in duabus rebus sibi contrariis. Quemadmodum si quis maximum frigus in aqua solum consideraret, & maximam siccitatem solum in igne: sed qui perspicacioris mentis aciem obtinet, rem quamdam iis affectam conditionibus comperit, in qua illa simul coalescant, sicuti hæc, quas diximus, qualitates simul insunt in terra.

(u) *In producta epistola, 9. Maji ad Oratores suos.*

CAPUT VI.

Bavaricorum Oratorum adventus, eorumque difficultas cedendi Venetis. Expectatio Pontificia responsionis de mansione, ad Pendasii reditum. Philippi Regis literæ, postulantes, ut Synodus declararetur Continuatio, & eradatur particula:

Proponentibus Legatis, & ab iis responsiones Regi reddita.

1. **P**ostridie pervenere Tridentum duo missi à Bavariæ Duce; alter, cui Oratoris inerat titulus, Doctor Augustinus Paungatnerus, alter Joannes Cavillonius, Theologus Societatis Jesu; ingressi sunt non privatâ solum ratione, (a) sed occultâ. Cùm hi Legatos inviserent, ipsis exposuerunt, se in mandatis habere, ne Ducis Orator ulli Oratorum cederet, iis exceptis, qui à Regibus aut ab Imperii Septemviris mitterentur, adeoque infra Venetos eum considerare non posse. Responsum à Legatis est. Ab ea Republica duo re-

gna possideri: sed illi subdiderunt, Fortasse solum Principis mentem esse, ut inter regios etiam Oratores Veneti comprehenderentur; non tamen sui esse muneris, ita rem interpretari, ad Ducem de eò perscripturos. Interim ne in lites inciderent, se cupere sua mandata producere in cœtu, à quo Veneti ne gravarentur abesse. Præsides Episcopo Brixienti rem indicarunt, quam Patriæ suæ Oratoribus blandè proponeret. Sed Episcopus id Venetis proponendum acriter dissuasit: ad primum enim rei sonum tum in Oratoribus tum in Senatu peracerba commotio fuisset coorta. Quapropter consilium susceptum est, ut Osus, qui ob exercitum Nuntii munus in Germania peculiarem amicitiam cum Principibus, aliisque Catholicis illius nationis contraxerat, Bavaros rogaret, ut literas per cursorem ad Ducem mitterent, significantes gravissima incommoda, quæ possent exciri, ubi ipse hanc de loco æmulationem cum Republica Veneta capere vellet, atque ut eorum solemnem accessus tantisper protraheretur; dum responso Ducis pervenisset, quàm Legati ex amore concordia avidè præstolabantur.

(a) *Litera Legatorum ad Borromæum, 4. Maji, 1562.*

2. Sed avidius præstolabantur responsum Pontificis de mansionis articulo. Rescriptum ipsis fuerat (b) per Pendasium reducem, illud eos accepturos; sed is infortunium passus est, quòd Legatis rei notitiam retardavit: nam illi prope Mantuam ex equo prolapsi dexter humerus fractus est; quare necesse ipsi fuit illuc quiescere, & Legatos monere. Verùm illuc miserum Arrivabenum ex familia Mantuani, qui ab eo & literas & documenta reciperet. Interea non desistebant Episcopi ad rem festinandam Præsides impellere per incredibilem anxietatem; quæ uti suspicionis est parens, ita effecit, ut cùm Legati (c) à Paleotto concipiendum curassent Decretum ad propinquam Sessionem, in quo urbanitatis gratiâ per quamdam honorificam formam redderetur ratio novitatis ac memoratæ prolationis, opus fuerit illud mutari. Dicebatur siquidem in exemplo conflato; ad majorem auctoritatem ac satisfactionem præstolandos esse illos, qui ex aliis provinciis in viam se dederant, quò postea promulgarentur cum ipsorum consensu Decreta jam stabilita de reformanda disciplina: dein verò progrediendum, quàm citissime posset, ad agitanda ea dogmata quæ supererant. Sed eorum complures, qui propensum ad definiendam mansionem gerebant animum, umbras contraxerunt ex hisce verbis, ex quibus conjiciebant, illum articulum esse seponendum, adeo ut opus fuerit ipsis satisfieri magis universali Decreto. Atque in eo se concordēs ostendebant Cæsariani cum Hispanis, communi nomine rem postulantes; quibus adhuc ignorabant Legati, quid responsi redderent, ob infortunium Pendasii, qui moram ipsis inopinatam attulerat (d) ad mentem Pontificis pernoscendam.

(b) *In literis Legatorum ad Borromæum, 4. 8. & 9. Maji; & in epist. Jadrénsis Archiepiscopi, 11. Maji, 1562.*

(c) *Epistola citata 8. & Acta Paleotti.*

(d) *Litera jam dicta.*

3. Non ita concordabant Hispani cum Cæsarianis, esset necne declaranda in præsentia Synodi Continuatio; quin quantò acrius alii calcaribus utebantur, tantò fortius alii habenas inhibebant. Quare cùm verba in Decreti exemplo posita cernerent, *Ut quam citissime possit agitentur ea quæ de dogmatibus expendenda supersunt*, enixè petierunt, ut ea tollerentur, quippe Continuationem signi-

significantiâ. Et animadversione dignum est, à Cæsarianis pro certo positum fuisse apud Legatos, Hispanos consensuros ne fieret de Continuatione mentio usque ad exitum Concilii, ejusmodi dilatione promissâ: & ex opposito, ab Hispaniæ Rege in quodam libello, quem mox proferemus, fuisse pro certo positum, consentire Cæsarem, ut disrupta mora Continuatio extemplo declararetur. Sed utrumque confestim patuit falsum esse: nam Hispani eodem die, quo Cæsariani hoc de ipsis affirmarant, Præsides rogaverunt, ne à parata Decreti forma ea verba tollerent usque ad accessum Auali, qui expectabatur in horas. Is verò postea omninò contraria significavit iis, quæ pro certis posuerant Cæsariani, sicuti dicitur; & ii vicissim ut cum maximè aduersati sunt cuiusque syllabæ Continuationem indicanti. Quamobrem dicatur oportet, ab animi affectione perturbari in hominibus non solum mentis, sed sensus iudicium, planeque effici, ut in agendis negotiis læpè sonus audiatur diversus ab eo qui profertur.

4. Quò res hæc plenius intelligatur, sciendum est, per eos dies allatam fuisse Legatis epistolam Pontificis cum duobus libellis ad ipsam à Philippo Rege missis, (e) in quibus de Legatis acerbe conquerebatur; in altero, propter particulam ab ipsis propositam, *Proponentibus Legatis*; in altero, quòd moram interjecissent in declaranda Continuatione. Rescripserunt illi epistolam Pontifici brevem & obsequentissimam (f) erga Regem, quæ Hispano Romæ Oratori posset ostendi; simulque alteram epistolam fatis prolixam ad ipsum Regem scripsere, Nuntio Crivello communicandam, qui pariter Philippi sensum primo Legatorum significarat. In ea studuerunt tria simul conjungere, summam in Regem reverentiam, claram in se purgandis rationem, & intrepidam quamdam fiduciam in sustinenda & Ecclesiæ potestate & Concilii dignitate.

(e) *Litera Regis ad Oratorem Vargas, 22. Martii, 1562. inter monumenta Burghestorum; & 30. Martii eodem anno inter scripturas additas narrationi Musotti.*

(f) *Litera Legatorum ad Pontificem, & Borromæum 7. Maji 1562.*

5. In priori Regis scripto memorata particula *Proponentibus Legatis*, inculcabatur tamquam nova, & quæ Synodi libertatem minueret, offensionem Catholicis inferret, & hæreticos ab accessu retraheret. Ipsi ad se purgandum exposuerunt Regi; Mirari se, quod aliqui tam sinistris sermonibus, rationibusque tam frivolis studuissent purissimam ac benignissimam Regis mentem ab ipsius famulis tam addictis alienare. Idcirco in primis oportere, ut Rex sincerè fieret certior de re gesta, quæ sic habuit: Particulam illam, unà cum tenore totius Decreti, fuisse prius ab ipsis communicatam cum solis Hispanis Præsulibus, ad existimationis ac fiducia argumentum, hoc est, cum Guerrero & Augustino, quorum prior cuncta plenè probarat, alter aliarum vocum mutationem postularat & obtinuerat, nullamque difficultatem de illa particula indicarat; fuisse postea Decretum propositum, & unanimi consensu in cœtu generali receptum. Post hæc in Sessione duos tantummodo ex Patribus repugnasse, duos alios consensisse sub conditione, ut Legati proponerent id, quod Synodo dignum, ut proponeretur, visum esset. Intendi per eam particulam, aditum obstrui malo dæmoni, ne per inquietum aliquod ingenium tentaret præteritas definitiones in controversiam vocare, quod à multis adeo expetebatur, & ipsi Regi adeo displicebat. Quod si voces erant novæ, in omni Republica, inter rerum humanarum varietatem fieri nonnumquam prudenter novas sanctiones, Proinde

quoniam eâ tempestate Pontificalis dignitas ab hæreticis novis machinis quatiebatur, opus esse, ut vicissim à Catholicis novis molitionibus communitur. Verum etiam si novitas inesset verbis, certè rebus eam non inesse.

6. In omni Consilio & in omni Republica rectè administrata proponendi partes non omnium, sed magistratum esse; aliter enim dotium varietas, & communis novitatis appetentia, impatiabilia incommoda perturbationemque concirent: cuiuscumque Episcopi esse, quæ ad Ecclesiæ suæ bonum faciunt, proponere: Legatorum, qui Romanum Pontificem, Ecclesiæ universalis Episcopum representant, quæ ad universale bonum conferunt; nimirum argumenta planè quæ recententur generatim in Decreto, in quo dictum fuerat, ea esse agitata *proponentibus Legatis*; à se tamen ita moderatè hanc auctoritatem exercitam fuisse, ut cuncta rationi consentanea, quæ sibi à Patribus suggererentur, proposuerint in confesso; quod si qua in re hanc ipsorum jurisdictionem severè usurparant, id unicè in Regis commodum effectum esse. Etenim cum prius decrevisset Synodus publicam adeundi Concilii securitatem offerri cunctis hæreticis, & iis etiam quos sancta Inquisitio in jus vocaverat, prudentes quosdam Episcopos, videlicet Salmanticensem, Durtusensem, & Patensensem monuisse, hinc ortum iri grave incommodum Inquisitioni Hispanicæ, regisquæ administrationi, ea que de causa Decretum fuisse reformatum: & quamvis postea complures cupiissent, ut illud pristinæ amplitudini redderetur, ipsos, suâ usos auctoritate, noluisse rem umquam proponi.

7. Nihil inde subtrahi libertatis Concilio: quem admodum liquidò compertum erat; quandoquidem Legati non modò integerrimam decernendi Patribus reliquerant potestatem, quæ nobilissima ac celsissima pars est, & ea omnia proposuerant, quæ à pluribus ac potioribus expeti noscebantur; sed etiam passi fuerant, ut Archiepiscopus Granaensis (hujus officii videbatur credi ab ipsis, ex parte Regis animum in se commotum) auctoritate sibi assumptâ, dum de alio argumento ab ipsis proposita sententiam diceret, ad aliam quæstionem diverteret, & in consilium adduceret, Synodi titulum, quò *representans Ecclesiam universalem* appellaretur; & aliâ vice, ut declararetur, Pastorum mansionem esse Juris divini, quæ jam fuerant rejecta in Pauli III. convocatione; se tamen permisisse, ut de iis sententiæ dicerentur.

8. De offensione Catholicorum, mirum sibi admodum esse, Catholicum ullum offendi ex eo quod tam concorditer ab Oecumenica & ampla Synodo statutum fuerat: hujusmodi offensionem ex Christi documento parvi faciendam esse, propterea quòd ab iis oriebatur, qui cum essent cæci, volebant aliorum cæcorum duces esse. Quod postremum opponebatur, de injecta hæreticis difficultate adeundi Concilii, majorem charitatis speciem præ se ferret: sed utinam tantumdem solidæ veritatis obtineret. Ubi spes alioquin affulgeret eorum adventus, præstò esse Legatos non solum ad nihil proponendum, sed ne ad loquendum quidem; atque etiam, id si prodesset ad non remanendum in Concilio. Sed quinam posse rationem hanc ante Regis oculos poni ab ipsius ministris ac Præsulibus, qui simul tam inflammato studio numquam cessabant urgere, ut Synodus declararetur Continuatio; quod in comperto erat, supra cetera effecturum, ut hæretici non modò non adessent Concilio, sed implacabili odio illud ipsum prosequerentur?

9. Tum

9. Tum ad differendum de hujusmodi declaratione progressi, de qua in altero Regis libello sermo erat, dicebant: Tametsi fortasse in rem futura fuisset dissimulatio ad aliquod tempus; tamen quoniam Regi ob singulare studium religionis adeo cordi erat, eique promissa fuerat, & Cæsar (ita pro certo ponebatur in Regis scripto, & quo tempore Legati respondebant) assentiebatur, se in proximè futura Sessione rem esse confecturos; non tamen suspitione liberos, inde offensionem aliquam ortum iri non solum apud hæreticos, sed etiam apud quosdam Catholicos, qui ad eum usque diem animis pendebant, & ancipites erant. Postremo Regem precabantur, ne fidem haberet contra ipsos & actiones Synodi, quibusdam hominibus, qui Regiæ Majestatis obsequio privata sua commoda aut affectiones aut sententias obtegebant. Quid repugnantius libertati Concilii, erga quam tam egregium studium ostentabant, quam velle pervertere id, quod communi concordia, duobus exceptis, confectum erat? Quod fortius telum ad impugnandam firmitatem rerum, quæ Pauli ac Julii ætate constitutæ fuerant, cujus gratiâ tam acriter fervebant, quam velle concutere rem, concorditer ab ipsis stabilitam in præsentis conventu? Ne sineret Rex in splendorem gloriosissimi nominis sui hanc maculam illabi, quòd ipse arrogare sibi voluisset potestatem in Synodis, & illius cursum retardare, quæ regii patrocinii fiducia coaluerat. Religiosissimos majores suos imitaretur, qui probè intellexerant, ipsorum partes esse obsequi ac patrocinari Conciliis, non ea regere, nec turbare. Præcipuè verò proximum esse invictissimi parentis exemplum, qui dum Tridenti Concilium habebatur, noluerat umquam manum illi admovere, nisi in ope ferenda, quò feliciter procederet; & semel, cum ipse recto animo cuperet ut quædam stabilita Decreta retardarentur ad reducendos aberrantes, id per quamdam (quod ipsi laudi vertatur) reverentiâ rationem effecerat. Eodem regnante Carolo positas fuisse in Decreto eas voces, *Proponentibus Legatis*, non prius usitatas; & tamen eum non modò illis non obstitisse, sed favisse, tametsi fremerent hæretici in Ecclesiam contumacius. Legatos itaque ab ipso par patrocinium petere, quod Aualis ipsius nomine sponderat Synodo, & cujus gratia liceret Regi divinum sibi patrocinium sperare ad omnem sui diadematis prosperitatem.

10. Ad explendum historicæ veritatis officium, cujus est non solum nihil simulare, sed nihil dissimulare, sincerè animadvertere oportet, quemadmodum allatarum responsionum medulla nihil discrepabat à verò, ita postremis hisce exemplis modicum inesse robur. Etenim ætate Pauli III. voces illæ, *Proponentibus Legatis*, propugnata ac retenta fuerat (g) à Cervino, repertis illarum vestigiis non contemnendis in Synodis antea actis. Et cum Carolus aut diu institit, ut tardè procederent dogmatum decisio, aut minitatus est cuiusque translationem molienti, perquam molestè id ferebatur, & de ipso plurimæ auditæ sunt querimonie. Sed hominum mos est, mortuos commendare, & de viventibus conqueri: idque genus quoddam artis est, imitantis amabilem quamdam naturæ dotem, quæ ut nos efficiat bonos, majores nostros expingit meliores.

(g) *Vide lib. 6. cap. 12.*

CAPUT VII.

Piscarius Tridentum reversus. Ejus postulata, præsertim de Continuatione declaranda. Ea Regi promissa à Legatis per literas Aualo traditas. Monument. Histor. Concil. Trid. Pars II.

ra à Cæsareis petita, ut Cæsarem de re commone- rent. Sessio tertia, seu decima nona, habita cum prorogatione Decretorum. Varia Suavis errata, & commenta.

1. Legatorum molestia ob Philippi Regis querelas, mitigata ex parte accessu Piscarii Mediolano redeuntis, qui quadriduo ante Sessionem indictam pervenit, (a) & sensa valde moderata deprospicit. Quod primo loco postulavit, fuit ne mutaretur Index librorum, ab Inquisitione Hispanica confectus, quod ad ea regna spectabat; neque concederetur veniendi securitas illius Inquisitionis reis. In utroque Legati significarunt, opus non esse novo ipsius postulato, cum jam in Regis gratiam ipsi sanctionem anteverissent.

(a) *Litera Borromæi ad Legatos 11. Maji 1562.*

Aliunde iisdem compertum fuit, illum recuisse Hispanis Episcopis adhærere in ipsorum postulatione tam fervida, quò mansionis obligatio declararetur; idque Legatis supra modum placuit. Etenim tametsi nondum exceperant literas à Pontifice, traditas Pendasio, nihilominus ex aliis, quæ celerius Româ pervenerant, de mente Pontificis certi erant, quæ ipsis injungebatur, ut quando Patres de illo articulo adeo distidebant & condebant, cumque in quibusdam conspicerentur indicia moliminum, quibus peream declarationem deducerent consecutiones Apostolicæ Sedi perniciosas, daretur opera, quantum per modos mitiores, Synodique libertatem liceret, ut in aliud tempus illius tractatio rejiceretur, donec æmulatione restinctâ tranquilliori ratione, animoque sinceriori res decerneretur. Quod arbitrabantur Legati, se perfecturos, repositâ sanctione articuli, cum postea dogmatum examen habendum erat de Ordinis Sacramento, ad quod spectabat propria tractatio ordinis Episcoporum & ligaminum, quæ cum eo copulantur: nec desperabant, eam se moram pacificè impetraturos, dummodo præpotentis auctoritatis valida calcaria, sibi latus urgentia, non haberent, cujusmodi fuisset Catholici Regis per Oratorem auctoritas.

2. Nec prætermiserunt Hispanienses Episcopi toto perfare spiritu, ad Aualum suis ardoribus inflammandum. Sed is cum vel Mediolani insularum sibi fuisset, hanc definitionem noxiam Regi futuram, (b) cui multò minus licuisset in posterum Episcopos è suis sedibus evocare, percontatus ea de re fuerat Martinum Ajalam Episcopum Segoviensem, qui aliàs intervenerat Synodo, Aciensis tunc Antistes, & doctum librum ediderat de Traditionibus. Hic liberè factus illi fuerat, id verum esse; nihilominus ejusmodi se sententiæ favisse, quoniam cum ab Hispania proficiscebatur, denuntiaret, nullam à se in Concilio rationem habitum iri regis utilitatis. Quare cum Orator Tridentum pervenisset hisce sensibus imbutus, faciliores præbuit aures admonitionibus, quibus conatus est Oratorem præoccupare Simonetta, Regis subditus, & Mediolani natus. Hic ob oculos illi posuit, per eam definitionem imminutum iri Sedis Apostolicæ potestatem, in quam hæretici unicè collimabant; imò potius non unicè, cum in regiam æque potestatem machinam molirentur, quemadmodum in Germania & Gallia cernebatur. Indignum planè videri, quod à duobus Hispanicis Episcopis Parisiensis in fœdus adductus fuerit ad hanc expeditionem, tametsi ex ipsis alii fuissent id detecti, cujusmodi fuerat Salmanticensis.

(b) *Ex epistola Simonetta ad Borromæum, 14. Maji 1562.*

3. His itaque persuasionibus quasi humescens Orator, ineptus evasit ad ignem concipiendum ex accensis cohortationibus complurium suæ nationis Episcoporum. Sed non modica supererat Legatis difficultas, ab eo injecta de Continuatione declaranda; in id omnes ille nervos intenderat, cum ipsam non solum vellet exercitam re, sed verbis expressam, quæ in præsentia operibus efficaciora censebat, & promissis nequaquam acquiescebat; quin Tridentum venerat pollicitationum antecedentium, quæ jam maturaverant, solutionem accepturus. Et quod res esset firmior, postulabat, ut leges quoque de disciplina, læta in Pauli ac Julii Synodo, per captam postea opportunitatem in præsentia disertè confirmarentur. Huic postremo postulato, quippe longiniori, facile consenserunt Legati: sed simul Oratori ostenderunt, par non esse, ut Continuatio declararetur in ea Sessione, quæ re ipsa non nisi prorogatio ad alium diem futura erat. Petiit tunc Orator, quod & concessum est, ut saltem reponerentur in Decreto voces, quas Cæsarianis postulantibus abrasas esse jam diximus; & onus suscepit illos sedandi; sed frustra suscepit, cum illi constanter repugnarent cuivis dicendi formulæ Continuationem indicanti.

4. Denique in eo convenere Legati, ut in Sessione omitteretur memorata particula: sed ex altera parte (quemadmodum efflagitabat Avalus) Legati suam fidem obstringerent in literis, quas ipsi ad Regem scriberent, & Oratori traderent, ad eam declarationem in Sessione, quæ subsequeretur, habendam. Quod à Legatis negari non poterat, posito jam superiori promisso, tum ipsorum, tum Pontificis, & tam diuturno tempore, quo ipsa rei executio in cassum dilata fuerat in gratiam Cæsaris, ad hæreticos Germaniæ præstolandos. Hujusce novæ promissionis voluerunt Præsides ut Cæsariani quoque fierent concilii, patefacta ipsis necessitate rationum, quò Philippo Regi satisfaceret. Hi verò in his angustiis eam certè dilationem petiere, quæ possent rem enatam per cursores significare Ferdinando, ejusque responsum accipere. Quapropter constitutum est, ut futura Sessio non celebraretur 21. Maji, sicuti designatum fuerat, sed quarto Junii: & pro Sessione indicta 14. Maji constat esse à Paleotto Decretum prorsus jejunum, quò dicebatur, Patres honestis de causis statuisset ad quartum diem Junii Sessionem differre, in qua decretæ sanctiones promulgarentur: interim verò Deum precari, ut ipsorum animos aurâ sui Spiritus sic afflaret, ut quod in ipsius gloriam cederet, perficeretur.

5. Habita igitur est 14. Maji Sessio tertia, seu decima nona. Sacrificium ad aras obtulit Tringianus Venetus Patriarcha; è suggestu latine dixit Beroaldus Episcopus S. Agathæ. Excepta sunt mandata Oratoris Hispanici ac Florentini, & Episcopi Canadensis & Titiniensis, Pannonici Cleri nomine, servato adventus, non dignitatis ordine.

6. Hic recensenda congesti juncta simul brevitate gratia errata Suavis, & calumnias de rebus hac tempestate gestis: iis tamen prætermisissis, quæ illi comminiscitur, ac disputat de jam memoratis emendationis articulis, per eos cœtus expensis: siquidem de hoc argumento in animo mihi est differere, cum promulgationem referam postea habitam earum legum, quæ tunc designabantur.

Oratione itaque ad reliquos illius errores restrictâ, initium ducam non ab eo, qui gravissimus est ex argumento, sed qui patefecit hominem imperitissimum eorum, quæ publicè contingerunt; cum exceptio nulla sit, quæ validius testem labe-

factet, quam quæ rerum, quas ille testatur, ipsum nescium demonstrat. Dicit, in ea Sessione Oratores Helvetiorum exceptos fuisse; at oppositum non modo certum, sed notorium fit ab actis, à literis Oratoris Florentini ad Cosmum, eodem die conscriptis, à Diario, & à monumentis quotquot supersunt aut illius solemnem actionis, aut etiam Sessionis, quarto die Junii subsecutæ, in qua re ipsa Helvetii excepti sunt.

7. Affirmat, publicum Bavarici accessum protractum fuisse, quoniam à Legatis spatium captum est, quò moneretur Pontifex de orta inter ipsum & Venetum æmulatione: & tamen nihil studiosius Legati semper caverunt, quod in ipso fuit, quàm ne Pontificium nomen hisce nexibus implicarent; quorum solutio poterat interdum dissidii necessitatem afferre. Vera igitur cunctationis causa fuit ea quam memoravimus; ac postea cum Ducis responsio Legatos adegit, ut confugerent ad Pontificem, ipsius auctoritatem adhibuerunt non tamquam decidentis, sed tamquam imperantis tum apud Cæsarem tum apud Bavaricæ Ducem, quod suo tempore narrabimus.

8. Refert, Patres obstrepuisse in conventu, quòd in ea Sessione mansionis negotium non declararetur. Id minimè verum fuit; quin minimè fieri potuit, quandoquidem ex mandato conventus fuerat rogatus Pontifex sententiam suam, nec redditum ab eo responsum audiebatur.

9. Scribit, Oratores Cæsareos denuntiassent, se confessim discessuros, si Concilium declararetur Continuatio; & Cæsarem in Germania fuisse pollicitum, nequaquam illud ejusmodi fore, sed novam celebrationem. Utrumque falsum: etenim ne vestigium quidem hujusce denuntiationis eo tempore reperitur sive in literis Legatorum ad Borromæum, sive in iis, quas Orator Florentinus ad Ducem scripsit, sive in aliis legitimis monumentis; nec mandata Cæsaris ea de re prius pervenere, quàm 26. die Maji, per literas signatas die 22. (c) neque per ea mandata jubebantur Oratores Tridento discedere, sed à functionibus abesse. Nec denique poterat Cæsar spondisse id, quod pernoscebat à se præstari non posse, & adversum quam Pontifex toties ipsi per suos Nuntios libellosque declaraverat, quemadmodum in hoc volumine perspicuum est.

(c) Constat ex literarum volumine, quod alio loco citabitur.

10. Narrat, Avalum, commotum profectio- ne, quam Cæsariani minabantur ubi Continuatio declararetur, & cohortationibus Mantuani, frigidius se gessisse in ea declaratione postulanda: at omnino contrariè se res habuit. Avalus siquidem à Legatis promissum postulavit; ab ipsis ad Regem scriptum, sibi traditum, & Cæsarianis ostensum, quo sponderetur Continuationem in propinqua Sessione declaratum iri.

11. Ait, opportunè Lanfacci literas advenisse, postulantes Sessionis prorogationem, quò Mantuanus, cupidus gratificandi Cæsarianis, illius uteretur ad eam prorogationem proponendam. Anaeronismi plusquam poetici, cum Poëtis permittantur in rebus vetustis; sed Suavis in recentibus illos fidenter usurpat. Lanfacci literæ pervenerant, & idcirco decreta fuerat prorogatio postremo die Aprilis; adeoque decem diebus antequam rediret Avalus, promeretque postulata Cæsarianis molestia, cum ille non nisi die decimo Maji Tridentum pervenerit. (d)

(d) Ex literis Legatorum, & Oratoris Florentini, & ex Diario.

12. Hi omnes non malignitatis, sed temeritatis sunt lapsus, ut qui nihil causæ per se interessent: sed existimavit Suavis interesse causæ, quod ipse rerum gestarum peritissimus crederetur; suisque conjecturis ausus est ea supplere, in quibus aliorum monumenta sibi deerant, qui mos in ipsius opere perpetuus fuit. Et hic mihi libet aliqua ejusmodi delibanda lectori promere, quæ narrata prius argumenta suppeditant.

13. Comperit ille, Oratores Helveticos ante Sessionem narratam advenisse; & hinc non tamquam verisimile, sed tamquam à se compertum affirmavit, in ea fuisse illos exceptos. Quod non evenit, dato ab ipsis, in gratiam Legatorum, (e) loco solemnem accessui Florentini, cujus procuratoris literæ ante literas Helvetiorum recitandæ erant propter antecedentem illius adventum, quippe eam urbanitatem ab Helvetiis merebatur, ne loci æmulationem eo die secum inirent, quando ejus Princeps indulserat, ut ipse in reliquis functionibus & præteritis & futuris liberum illis campum concederet.

(e) *Litteræ Mutinensis Episcopi ad Moronum, & Jadrænsis Archiepiscopi ad Corneliolum Cardinalem scriptæ, 14. Maji 1562.*

14. Compertum Suavi fuerat, homines à Duce Bavaricæ delegatos super sedisse ingressu ante Patrum conspectum, ob controversiam cum Venetis; & ratus est cunctationem accidisse, quod Legati mandata Pontificis opperirentur, & audacter scribere non est veritus tamquam indubitatum id, quod falsum erat.

15. Legit, Episcopos restitisse dilationi capitatis demansione; & hinc non modò concepit animo, sed ausus est affirmare, hujusmodi repugnantiam in eo sitam fuisse, quòd ipsi vellent ejus Decretum in prima Sessione; cum reverà per eam Episcopi adversati fuerint consilio Præsidentum, de quo diximus, studentium illud argumentum transferre ad Sacramentum Ordinis: unde qui (f) declarationem articuli cupiebant, in animum induxerant, eos velle potius sepelire negotium, quàm transferre.

(f) *Responsum Legatorum ad Borrom. 11. Maji, 1562.*

16. Rescivit, Cæsarem, ejusque Oratores obtulisse declarationi continuandæ Synodi, comperitque in aliquo præterea loco, semel idcirco minitatos illos fuisse se secessuros, quod mox narrabimus & hinc animosius pronuntiavit, & Ferdinandum opposita pollicitum in Germania, & Oratores ea de causa discessum Tridento minitatos.

17. Animadvertit, tunc omissam declarationem; & per audaciam, sed etiam per errorem inde deduxit, Avalum remissius se gessisse.

18. Innotuit ipsi Lanfacci postulatio de prorogatione; & hinc progressus idem est, non ad credendum modò, sed ad scribendum, à Mantuano, post petitionem Oratoris Hispanici, captam inde opportunitatem ad declarationem retardandam: & ignoravit, Lanfacci literas fuisse prius acceptas & exauditas, quam Avali petitiones prolatas & auditas.

19. Parem confidentiam animosè Suavis exercuit in depingendis sensibus dictisque Pontificis; sed per eam semper speciem, quæ ille deformior appareret, seu rationis defectu, seu intentionis vicio, seu, cum amplius non potuit, agendi modo: quo felle quicumque oculus non luscus Suavianum atramentum ubique virere comperiet. At è contrario narrare oblitus est id quod typis editum habetur in Oratoris Gallici literis, nimirum, Pontificem unà cum Purpuratorum Senatu decrevisse, ut in articulo mansionis suam exerceret libertatem Synodus, admonitis solum Patribus de ratione Sæ-
Hist. Concil. Trid. Pars II.

dis Apostolicæ, prout par erat, habenda. Nequit tamen dissimulare Suavis duo prævalida tela, quibus Pius uti solebat, apud Principum ministros, ad retundendas infimulationes subtractæ Concilio libertatis; quamquam studeat ea rubiginosa & hebetata, quantum in ipso est, per suam narrationem proferre. Alterum erat, à quovis Principe laico, & cujusvis in Synodo jurisdictionis experte, mandata tradi & suis Oratoribus illic degentibus, & suæ ditionis Episcopis, arctiora quam quæ Pontifex, legitimus Concilii Princeps, mittebat ad Legatos suos, & ipsos Ecclesiasticæ ditionis Episcopos, Alterum, multò liberiores & à Pio & à suis decessoribus manus Concilio fuisse relictas ad reformanda Tribunalia Pontificia, quàm à Principibus non Ecclesiasticis ad reformanda ipsorum tribunalia in abusibus Ecclesiasticæ potestati repugnantibus. Hinc argueret unusquisque, quis Concilio servaret, quis adimeret libertatem.

20. Narrare pergit, suppeditatum fuisse subsidium à Pontifice Gallicæ Regi in Hugonottos tumultuantes, idque ab eo effectum, quò Regem Synodo propitium redderet. Id si Pontifex intendisset, pietati profectò, & laudi vertendum illi esset: sed Romani Pontifices per tot occasiones Regibus Gallicæ, aliisque Catholicis Principibus opitulati sunt adversus nostræ Fidei hostes, dum nulla extaret Synodus, ut opus non fuerit Concilio tribui eam suppeditariam causam.

21. Sed intolerabiles præ ceteris calumniæ sunt, quas ille congerit de morum emendatione. Dicit, Pontificem obstriatum se censuisse ad ali- quod illius specimen exhibendum, pro eo ac sponderat; idque ab eo confectum in Tribunali Penitentiarie, ut vocant, *sparso rumore, brevi quoque Cancellariam & Cameram reformandas.* Antequam progrediamur, in his postremo dictis sistamus, ex quibus persuadere sibi quispiam posset, sparsum hujusmodi rumorem, fuisse quamdam veluti cantilenam ad conciliandum soporem. Diuturnæ comitatis impensâ opus non fuit, ut verbis Pontificis fides haberetur. Mense nondum elapso prodire sanctiones, quibus & Cancellaria, & Apostolicæ Cameræ Tribunal reformabantur, itidem ac antea prodierat Romanæ Rotæ correctio: Pontificiorum diplomatum codex, ad brevem sed certam rei probationem legatur.

22. Subjicit: *In emendationem Penitentiarie, à cunctis expectari rectè composita ea quæ spectabant ad animarum salutem, ex quibus plurima ibi tractantur; verum de penitentis, de conscientis, ac de reliqua spiritus cultura, ne minima quidem mentio in eo diplomate facta est.* Quidnam Suavis intelligebat nomine spiritus cultura, rei que ad animarum salutem spectantis? Num forte id, quod in genere pertinet ad Sacramentum Penitentiae? Nemo profectò eam præstolabatur emendationem in munere Penitentiarie, per quam emendationem Pontifex vellet admoveere manum iis, quæ communia sunt cunctis in Orbe terrarum Confessariis, & quorum curatio & curatio spectabat ad Synodum, quæ super his multa condiderat Decreta in Sessione decima quarta, ac postea multa quoque sancivit in Synodi processu, de quibus infra. Sed huc reverà non spectat sententia verborum Suavis, cum hæc ille subdat: *Sed solum Penitentiarie sustulit facultates, quas illa exercebat in variis causis Sacerdotiorum, & in causis spectantibus ad externam Regularium disciplinam.* Videamus, an hic scriptoris sit, quem pudeat mentiri, saltem in rebus patentibus quicumque oculos in fronte gerenti. Spectatne ad con-

scientiam, & ad culturam spiritus, quod Simoniaci, quamvis occulti, ita non possint absolvi, ut apud se retineant aut Sacerdotium, aut collectos ex eo proventus, aut quidquam aliud è sacrilega conventionem decerptum, quin ita etiam, ut perpetuo sint inhabiles ad hujusmodi Sacerdotium? Quod voluntarius interfecto nequeat ab solutionem consequi, nisi cum ineptitudine perpetua tum ad superiorem Ordinem obtinendum, tum ad quodlibet altaris ministerium exercendum? Quod ne in interiori quidem foro cuius fas sit retinere fructus immerito perceptos, eò quod ipse in Sacerdotium sese intruferit, sive quod statuto tempore Ordines non susceperit, sive ex quocumque alio tituli defectu?

23. Ad enormissimam calumniam progrediamur. Scribit, à Pontifice sublatas fuisse *Penitentiarie* hujusmodi facultates, nihil pronuntiantes, an id effectum esset, ut eas facultates, quæ *Penitentiarie* aufererentur, aliis magistratibus impertiretur; an quod ipse abusus, minimè decentes, adeoque exterminandos Romæ putasset. Sed eventus ambiguitatem extemplo suscipit: eadem enim à *Dataria* concedebantur, ac per alias vias, majori dumtaxat sumptu; atque hinc ex emendatione fructus extitit. Auctor hic ex eo confidentiam hausit, quod sciret, à plerisque non legi diplomata, nec tribunalium usus cognosci; promptamque fidem porrigi rebus, quæ fidenter narrantur, præsertim in eorum dedecus, quibus dignitas ac potentia invidiam pariunt. Hic unum à lectoribus postulo, ut octavam horæ partem infumata in ea Constitutione lustranda, tum de subsecuta consuetudine percontentur quemcumque hominum, mediocriter *Datarie* usus expertum. Auferuntur per hoc Pontificis diploma summi *Penitentiarie* potestati, commutatio ac derogatio postremarum voluntatum; conjunctio, suppressio ac translatio Sacerdotiorum; concessio Sacerdotiorum, quæ sunt addicta familiis, & vulgo *Juspatronata* vocantur, ex aliis titulis, quam fundationis dotisque attributæ; facultas *Sanctimonialibus* extra *Cœnobium* degendi, & eadem facultas *Regularibus* nisi adit *Moderatorum* consensus; declaratio irritæ professionis in quibusdam peculiaribus casibus, & absque quibusdam certis probationibus ibi quæsitis; apostatarum absolutio absque injuncta obligatione redeundi aut ad proprium ipsorum Ordinem, aut ad alium, haud minus arctum, sublata eisdem ad obtinenda Sacerdotia facultate, aut ad vitam extra septa *Cœnobii* agendam, etiam per *Moderatorum* consensum; facultas suscipiendi Ordines à quovis Episcopo, sine veris ac justis causis, ob quas illi suscipi non possint à proprio Præsule; absolutio à violata libertate, aut ab injustè arrepta jurisdictione Ecclesiastica, absque injuncta obligatione satisfaciendi læso. Num fortè hujusmodi concessiones facile impetrabiles per *Datariam* aut per aliam viam superfuerunt, adeò ut solus emendationis fructus extiterit, quòd majori dispendio illæ obtinerentur, quemadmodum audeat affirmare *Suavis*? Num per hæc leviter Ecclesiasticæ disciplinæ consultum?

24. Alia sunt in eodem diplomate, & pauciora numero & pondere leviora, quæ nec ea sunt ut fieri non possunt, nec eorum aliqua maximè ardua ut per *Datariam* impetrentur; qualis est facultas suscipiendi Ordines ante præscriptam à Jure Pontificio ætatem; & dilatio sive ut quis consecratur, sive ut sacros Ordines accipiat ultra spatium præscriptum Episcopis, Ecclesiarum rectoribus, & aliis proventus Ecclesiastico dotatis; & facultas testandi alicui Religioso: sed etiam de his unusquisque vir cordatus intelligit, quantò firmitus persi-

stat integra disciplina, si qua lex solum raro ac difficulter relaxetur, & proprio ipsius Principis beneficio, qui ex potentia intrepidus, ad repellendam non difficilis est, adeoque ad relaxandam legem exigat longè graviore causas peculiari conventionis, quam si hujus ærarii clavis esset penes inferiores administratos. Hi namque sapius, cum est in ipsorum manu, facile cuilibet illud aperient, quò benevolos sibi comparent; adeoque efficiunt, ut lex amplius non sit lex, cujus est ut sit norma; norma siquidem ea non est, quæ plerumque locum non habet. Exempli causâ; unusquisque sanæ mentis perpendat, quo deveniret Ecclesiastica disciplina, si quod interdum impetratur à Pontifice, per *Datariam* liceret Confessariis in conscientia foro concedere: quin sanè ea pecuniæ solutio, quæ ad alicujus legis laxamentum habenda est, aut in Pontificis, aut in aliorum Principum Curia; quamvis obnoxia tot querimoniis vulgi, qui non animadvertit (cum in omni principatu necesse sit collationes imponi) nec æquiores, nec suaviorem ullam esse, quam quæ ipsis Principum beneficiis obtinendis imponitur: ea inquam pecuniæ solutio hæc etiam de causa peculiare quoddam emolumentum confert. Etenim ipsa notabilis pecuniæ privatio, post reliquas devoratas difficultates, ad obtinendum diploma toleranda, legis ac disciplinæ valida quædam spes est, quæ multos arceat à relaxatione quærenda. Sed hæc de re penitus, cum de conjugiorum laxamentis agemus. Enimvero non ejusmodi fuere prudentium virorum sensus de illa Constitutione, cujusmodi *Suavis* depingit: imò Gallicus Romæ Orator, cum ad *Lansacum* (g) Tridento destinatum scriberet, eam & à singulari religionis studio profectam, & ad reformandam disciplinam admodum efficacem affirmavit; aliasque consimiles id temporis editas à Pontifice coram numeravit, quibus abolitum est manus *Quæstionum* (h) ad *S. Petri Basilicam* construendam, aliaque pia opera (de quo pariter ad Legatos scriptum, idque postea Concilii Decreto perfectum est, ut constabit) adeò ut in posterum omnes *Indulgentiarum* gratis impertirentur. Similiter sublatis sunt *Cardinalium* regressus in renuntiationibus *Insularum*; idcirco ea rejecta, quæ proposita fuerat in *Senatu*, *Farnesii* Cardinalis nomine, de *Spoletina* Ecclesia *Fulvio Ursino* concedenda. Sed mirum non est, si quævis egregia disciplinæ reparatio nihili habeatur ab eo, qui destructionem vellet; quævis enim distantia unius status ab altero, quippe finita, speciem nihili præfert, collata cum distantia inter esse & non esse, quippe infinita.

(g) 9. Maji, 1562.

(h) Ex memoratis literis Legatorum ad *Borromæum* 17. Maji 1562.

CAPUT VIII.

Mandata Legatis tradita per Pendasium à Pontifice; eorumque responsa. Sensa Pontificis, & Aulæ Romanæ.

1. **Q**uinam reverà Pontificis esset animus in restituenda disciplina, liquet, si non aliunde, ex responsis *Pendasii* traditis. Rediit tandem qui missus à Legatis fuerat, & ab illo agrotante literas acceperat, ac mandata per vocem habita; & erant hujusmodi: (a) Quasdam annotationes ad nonaginta quinque capita proposita is asserabat, à Pontifice confectas, qui, prioribus octoginta quatuor in Concilio ferè omnino repositis, undecim postrema, ad sua *Tribunalia* pertinentia, legibus, quas ipse sanciret, reformanda servabat. Hoc posito, ipsos in primis monebat, (b) ut mo-

rum emendatio moderatè se haberet, ne aut in perturbationem potius Christianæ Reipublicæ, quam in remedium abiret, aut in abjectionem potius quam in restitutionem *Aulæ Romanæ*, quæ Caput est, nec solum leges dat reliquò corpori, sed ipsum planè constituit. Quare nè facile commoverentur ab iis, quæ proponerentur à quocumque ac peterentur, cum in humano genere nulla sit major copia, quam eorum, qui velent humani generis esse reformatores.

(a) Extat in scripturis *Scripandi*, ut supra.

(b) Cuncta ex literis Legatorum ad *Borromæum*, 7. Maji 1562.

2. Ad id rescribere Legati: Quemadmodum optimum erat quòd monebatur, ita se illius minimè indigere, cum unusquisque ipsorum per se cognosceret, quam id verè diceretur, adeoque paratus esset ad omnem curam, omnemque spiritum impendendum, quò *Aulæ Romanæ* splendor illæsus persisteret, nec arbitrari, se magnum in eo certamen offensuros. Etenim quædam Romæ proposita, & quasi destinata ab Hispanis, ut in Concilio referrentur, ab ipsis etiam Hispanis tamquam falsa & commentitia rejici; & insuper ab iisdem pronuntiari, si quæ sanctiones sibi necessariae viderentur Ecclesiæ illius regni, nullum ipsos sermonem de iis habituros, antequam cunctis Ecclesiis universè consultum foret.

3. Secundo loco monebat eos Pontifex, ut cum aliquod, quò ad ipsos Romanos Pontifices attineret, sancendum esset Decretum, ipsius nomine fieret cum hac inscriptione, in multis Synodis usurpata: *Pius Papa IV. approbante sacrosanctâ Synodo.*

4. Ad ea Legati: Eam inscriptionem non nisi cum ipsi Pontifices adessent Conciliis, usurpatam fuisse, ac proinde cum deliberaretur de illius usu *Pauli III.* tempore, post matura consilia tum à Pontifice, tum à Legatis prætermittam; quippe & eventum difficilem, & magnum strepitum habituram; sed à se censeret, opus non esset, ut huic negotio consuleretur, cum ipsi tunc paratos ad id animos minimè cernerent, paratique iidem essent ad obstitendam; propterea quòd par non erat, ut Synodus, quippe quæ inferior, manum extendere supra sui Capituli auctoritatem. In quo patet, quantum libertatis Synodo ab eo usque tempore à Pontifice concessum sit, cum ab ea quasi leges accipere non gravaretur, dummodò, ut suam prærogativam illæsam præstaret, ipse legislator appareret.

5. Idem præterea ostendebat Legatis animi propensionem ad Hispanicam Cruciatam auferendam: sed optabat prudentem illorum operam, per quam ab aliquibus illius nationis Episcopis id Concilio proponeretur.

6. In hoc: Sibi quidem probari consilium, modo res perfici posset citra Hispani Regis indignationem; sed simul videri sibi, fieri non posse, ut ad hoc postulandum Hispanienses Antistites adducerentur; quamvis enim illi desiderio in id ferrentur, & in privatis colloquiis rem probarent, neminem tamen ausurum fuisse id petitione publicâ profiteri, & ad expeditionem classicum canere.

7. Tum illos hortabatur Pontifex, ut alacri essent animo, nec sinerent vinci se magnanimitatis laude à Legatis, qui Synodo interfuerant ætate *Caroli V.* per ea tempora armis prævalidi; simul etiam omnem suam operam illis exhibebat apud Principes ad quietem tranquillitatemque Concilii. Ea cohortatio Legatos acriter pupugit, quasi timiditatis exprobratio: quocirca responderunt, osculari se quidem sanctissimi Patris pedes ob hujusmodi hortamenta; sed eo sedente numquam se timo-

ris causam offensuros, offensurosque per quas-cumque rerum conditiones, quantam in ipsorum animis vim haberent studium Pontificiæ auctoritatis, & emolumentum Ecclesiæ, ad quodvis humanum discrimen subeundum, longeque superandos animi magnitudine *Pauli III.* Legatos; indicantes trepidum animum, quem illi præ se tulerant de statione Tridentina: eâ siquidem trepidatione permoti videbantur, ad opportunitatem discessus audacter amplectendam, atque ad pervicaciter repugnandum propositæ sæpius remigrationi. In quo sanè arbitror, idque suo loco non dissimulavi, illos si non formidine, suspicione saltem modum prætergressos. Pergebant Legati sensum punctionis patefacere, quem ciet in generosis animis societatis insimulatio; Ignorare se, verene id significaret Pontifex, an ex notitia non vera; grates tamen à se illi persolvi ob præstitam ad promovendum Concilium opem.

8. De mansionis articulo significabat Pontifex, quando tanta erat dissensio & æmulatio, aliaque accedebant rationes, à se alterutrum optari; Vel ut disputatio sopiretur omnino, vel ut tantisper protraheretur, dum æstu defervescente, de re tamquam in *Senatu*, non tamquam in prælio deliberari posset: eaque proinde ratione, quæ nec alterius animi elationem afferret quasi triumphus, nec alteris abjectionem quasi clades.

9. Responsum est, Primum ex propositis consiliiis perdifficile sibi videri; sed alterum desperandum non esse, dilatâ illius argumenti tractatione sive ad tempus incertum, sive ad Ordinis Sacramentum.

10. Adhortationem addebat ad animos inter se conjungendos; sed adeò inflammatam, ut speciem objurgationis de opposito vitio præ se ferret.

11. Sed Legati: Videri sibi, fieri non posse, ut, ubi diversi sunt homines, diversa interdum opinamenta non sint; quòd ipsis quandoque contigerat; sed ne scintillula quidem adversæ voluntatis umquam excitata, cum omnes ad eandem metam concordēs tenderent, hoc est, ad Pontificis emolumentum, ad quòd aliam alius viam aptius ducere existimabat. Nullam inde molestiam Pontifici capiendam: à se tamen gravissimam capi, quòd esset in Concilio, qui ejusmodi sententiarum varietatem interpretabatur tamquam dissidia, seditiones, & Pontificis detrimenta, sparso rumore, & illic & Romæ; unde literæ plurimæ offensionis advenerant, adeoque plurimæ molestiæ, iis qui ex animo Pontifici deserviebant.

12. Sed in eo res aliter se habebat, ac plerique Legatorum sibi persuaserant. Acciderat quidem, (c) ut aliqui ex Patribus, definitioni de mansione refraganibus, Romam scripserint, ad amicum alius, alius ad cognatum, ad herum nonnemo, tam funestas tragœdias excitantes de malis, quæ illic imminerent, & quæ in Pontificem struerentur, ac de Præsidiis diffensione, perinde ac si quilibet Legatorum aut Patrum in eam declarationem propendens, eum vellet è *Solio* derurbare, & quasi *Vaticano* proxima clades immineret. Hi nuntii adeò multiplicati, & in tantæ suspicionis negotio, non modò turbam *Aulicorum* graviter perturbant; sed inter eam caliginem, quia res longinquæ semper obvolvuntur, Cardinalibus etiam ac Pontifici umbras offuderunt; decente prudentiâ, ubi res gesta est incerta, & negotium summum, minus esse vitandam vehementem suspicionem, quæ nos ad supervacaneam quamdam cautionem expellat, quam ingentem fiduciam, quæ nos sopiat in quadam periculosa negligentia.

Sed causa potissima, quæ Pio suspicionem iniecit, fuerunt arcana monita aut ad ipsum perscripta, aut ad Borromæum, non solum à compluribus Episcopis, qui se studiosissimos Apostolicæ Sedis profitebantur, sed à Simonetta, pro eo ac infra patefiet; utpote ab homine, quem agnoscebat Pontifex magna fide, magna pietate, magnoque candore præditum, & adeo in legum scientia præclarum, ut quando is ita censeret, tamquam verâ & non commentitia habenda essent ea pericula, quæ collegarum aciem laterent.

6. Acta Paleotti & narratio Musforti.

13. Quare Pontifex ad eam rem certum quemdam coetum constituerat, sex Cardinalibus conflatum, qui summa rerum experientia pollebant. Ex hujus coetus sententia, post maturam deliberationem, statuerat apud se Pontifex novos Legatos addere, quibus & majorem in concordiam veteres revocarentur, & ipsa certior esset, illic adfuturos sibi ministros iis affectionibus liberos, quarum vi trahimur ad suadendum nobis, amandumque tamquam verum id, quod antea pro vero habuimus ac sustinimus; eosdemque solum intentos ad Sedis Apostolicæ commoda. Ad quod etiam illum impulerat Simonetta. Huic proinde per Borromæum significavit Pontifex, (d) se ad id moveri præcipue ipsius consilio; eumque cohortatus est ad oppugnandum ore impavido quemcumque collegarum, qui Sedis Apostolicæ detrimenta tentaret. Ad res huic legationi destinandos animum convertit, ad Cicalam Cardinalem à titulo S. Clementis appellatum, ad Burdegalensem (tametsi non comperio de illo sub initium fuisse cogitatum) & ad Navagerum. Ex his prior, studio religionis animique præsentia conflagrabat; adeo ut (e) Julius III. cum inito foedere cum Carolo, syllabum ad eum misit eorum Præfulum, qui in Collegium cooptati, potuissent in quovis eventu obistere potentia, quam obtinebat ex numero Gallica factio, scripserit eam quæ solebat verborum efficaciam, peccus à Cicala geri, quo in armatam aciem impetum faceret: & præterea Jurisperitus eximius, & in Romanis Tribunalibus expertus inter primos habebatur, in quibus munus præcipuum administrat Apostolicæ Cameræ Auditor; nec minori potiebatur Concilii peritiâ, cui Paulo Pontifice cum auctoritate ac laude plurima intervenerat; & in eo patria quoque placebat, cum Ligurum natio propensio in Sedem Apostolicam animo esset: in eo perinde ac in Simonetta, suam fiduciam singulariter se collocaturum Pontifex scripserat. Burdegalenis ortus in Gallia, ab Æmia originem trahens, cum esset Angulomenis Episcopus, non modo piam, sed etiam constantem animi religionem præ se tulerat, cui postea regium apud Pontificem Oratorem agenti, utriusque gratia sibi plenè comparata, ab altero quæsitâ purpura, ab altero collata fuerat, cum ejus opera Concilii negotium inter eos tunc facilius transactum fuisset. Unde spes erat, ibi quoque difficultates, quæ inter duos Principes de Continuatione suborirentur, ab ipso pari studio ac fiducia complanatum iri: & insuper, ob variam eruditionem, videbatur ab eo posse res dirigi non minus literariis artibus, quam civilibus. Navagerus, sublimis Reipublicæ Senator egregius, multis apud Reges legationibus excultus, ac Romana potissimum, qua peritissimus illius Aulæ; simulque animo naviter Ecclesiasticus evaserat, omnino idoneus habebatur ad ea tam procellosa dissidia ad concordiam revocanda, sed idoneus potissimum ad bene inter se animatos conjunctosque retinendos Venetæ ditionis Antistites, & numero non paucos, & æstimatione conspicuos. Pontifex itaque hoc con-

filium firmiter suscepit; tametsi molestiam præderet ferè omnium veterum Legatorum, & præcipue Mantuanum, cui adventu Cicalæ, Principis inter eos, prærogativa erat amittenda.

(d) 11. Maji 1562.

(e) In notatione tradita Petro Camajano, 10. Octob. 1551. inter Burghesiorum scripturas.

14. Nec se cohibuit Pontifex, quin austerè Legatos commoneret, variis literis eodem die (f) super ea re conscriptis tum à se, tum à Borromæo jussu suo, illos offensionem magnoque detrimento fuisse ob discordias inter se: & ob illius negotiationem suo ipsos muneri defuisse, dum permiserunt importunam quæstionem illam suscipi, quæ usque ab ætate Pauli III. evitata fuerat ac prætermissa; idque præsertim, cum prius nec inter se, neque cum reliquis concordarent; licuisset ipsi in eo negotio voces extinguere in ore Cæsarianorum, postulatis ad eam usque horam iteratis à Cæsare, ut dogmatum definitio retardaretur, cum id dogmatis plane definitio esset: nova dein culpa non vacasse, quod cum major sententiarum numerus hujusmodi definitioni repugnabat, omiserant Decretum conficere, tricis in Pontificem non rejectis. Adjecit Borromæus in literis ad Mantuanum: Adigi se ab ingenti observantia ac benevolentia erga ipsum ad eum monendum: impulsam forsitan ipsum fuisse obtentu specioso conscientia ac religionis à quibusdam, qui illius amplitudini gloriæque invidebant, quique si gradum ipsius obtinuissent, ejusdem in agendo rationem haud imitati fuissent.

(f) Exat in literis Borromæi ad Legatos simul, & ad Mantuanum peculiariter, & in epistola Pontificis ad Legatos simul, 11. Maji 1562.

15. Hujusmodi objurgationes, quæ ex ea parte in commune conscriptæ satis videbantur unicè Mantuanum ac Seripandum petere, aliquo pacto leniebantur, ac tolerabiles fiebant à Pontifice, quippe qui subjecerat; Quemadmodum ipse libenter excipiebat, quæ illi suggererant, paratamque gerebant dexteram ad ea perficienda; ita se confidere, ab ipsis æquo animo sua paterna monita acceptum iri. Sed recentium Legatorum electio ictus quidam erat, quo Borromæus exstimavit Mantuani patientiam victum iri. Quare in literis ad eum seorsim scriptis incredibilem ea de causa ægrimoniam præ se tulit: Se, & Gonzagam Cardinalem, extrema quæque conatos, ut ab illo consilio Pontificem dimoverent; sed incassum. Quamquam enim Pius singulari Mantuanum benevolentiam prosequeretur, ad quam in summis rebus exercendam per alias opportunitates præsto erat; eo tamen inflammabatur Sedis Apostolicæ studio, ac tam firmiter sibi persuaserat, illius indemnitati opus tunc esse hujusmodi consilium suscipi, ut ea ratio quamcumque aliam in ejus animo pervicerit. Quidquid conari potuerat Borromæus ad tuendam Mantuani dignitatem, fuisse, ut Pontifex se ad id permotum illius petitionibus ostenderet; atque hoc ipsum à Pio fuisse pro certo positum in delectorum Cardinalium coetu, & in epistola, quam ea de re ad Legatos communem scribebat. Alteram præterea Borromæus suo nomine ad Mantuanum scripserat, perinde ac si per eam hujusmodi ipsius postulato responderetur, quam ille, si vellet, honoris sui gratia posset palam proferre.

16. Pontifex igitur in epistola, quam diximus, ad Præsides scripta, post narrata monita, & post alios stimulos ad celeritatem, quippe Ecclesiæ bono necessariam, addebat: Cognosci à se, opus esse Concilio eximii Pontificii Juris Consultis; atque

ab efficacioribus primi Legati postulatis, urgentis, ut illo Puteus Cardinalis mitteretur, pro eo ac prius destinatum fuerat, & in illius ægrotantis loco Cicala Cardinalis, adductum se fuisse, ut illius præsentia, quæ Romæ non mediocris erat emolumenti, se privaret; velle pariter huic addere collegam Burdegalensem, Juris apprime peritum, & Navagerum, cujus in comperto erat præstantia, quò possent in officio continere omnis nationis Præsules, & ad alia commoda consequenda.

17. Ad has denuntiationes Legati communi nomine rescripserunt: Suo Pontifex animo satisfaceret; ubi novi Legati accessissent, eos à se benevolè & honorificè exceptum iri. At Mantuanus, in aliis quas suo chirographo exaratas mitteret, sua se aperturum in eo sensa significabat. Harum literarum sententia mihi est incomperta, sed quantum apparuit & narrabitur, verisimile est, petitam tunc ab illo veniam fuisse in eo casu abdicandi à se muneris, quod cum dignitate obire amplius sibi non licuisset: cum sibi loco cedere Cicalæ oporteret, qui se in ordine Purpuratorum anteibat. Hæc autem prævisa profectio illius amplissimi Legati (g) non modicam ægrimoniam iis inferebat, quibus utilitas Concilii & nota erat & optata: præterquam quòd ea recentium Legatorum accessio videbatur inculcationibus exposita, quasi vellet Pontifex correctionem Ecclesiæ, à veteribus quæsitam, præpedire.

(g) Acta Paleotti, & literæ illius temporis Strozzi ad Cosmum, & duæ Archiep. Jadrensis, 18. & 21. Maji, 1562.

18. Antequam hæc literas acciperent Præsides, injunxerant octo Episcopis variarum nationum, qui jam destinati fuerant in memorato conventu vigesima Aprilis ad Decreta componenda, ut etiam Decretum de mansione clam formarent; quo tamen simul definiretur ea juris esse Divini, simul & Episcopis temperata quædam abeundi libertas, & Pontifici debita relaxationum facultas relinqueretur. Quamobrem ita illi conceperant, ut cuilibet Episcoporum duo menses in annos singulos concederentur, atque ut insuper ad Pontificem spectaret, declarare in peculiaribus conditionibus rationes, quæ diuturniori absentia satis essent; utque in remotissimis regionibus, ubi obligatio præstolandæ Romæ responsionis intolerabilis accidisset, id à Metropolitani tamquam à Sedis Apostolicæ Delegatis suppleretur. Jam verò dum hujusmodi Decretum, à designatis Episcopis traditum Legatis, & ab illis communicatum Castanæ, Boncompagno, Paleotto & Castello, ab illis expenditur, narratæ Pontificis literæ perveniunt, & tam multæ præterea Romæ conscriptæ, quibus definitio proposita inculcabatur, ut Præsides, quæ eam ob causam, quæ ob plurimorum ex Tridentinis Patribus repugnantiam, consilium mutaverint, curasque converterint ad obtinendam prudenti quadam ratione consensionem Patrum, de qua jam diximus, ut res protraheretur. Operam (h) ad id apud Hispanos petierunt à sex Episcopis, qui & religionis studio, & conjunctione sententiæ de illo articulo magnam apud illos auctoritatem fideique obtinebant, & à quibus ob integritatem animi, ac reverentiam in Apostolicam Sedem Legati sinceram sibi opem conferendam pollicebantur. Hi fuerunt Panesius Archiepiscopus Surrentinus, Naclantus Episcopus Clodiensis, de quo plura diximus in Pauli III. Concilio, (i) Fuscararius Mutinensis, Bolanus Brixienis, Sfondratus Cremonensis, & Urbanus de Ruvere Savonenis, Antistes Senogallienis. Hi primo congressu in amaras querimonias prorupere ob calumnias in eo nego-

tio Romam perscriptas contra se, quorum singuli paratum reipsa profitebantur animum ad effundendum sanguinem in Romanæ Sedis obsequium; dein negotium suscipere. Sed Hispanienses obdurati perstiterunt, (k) nisi adjiceretur conditio, ut in procemio Decretorum, quæ in proxima Sessione promulganda erant, clarè sponderetur, hunc articulum postea definitum iri. Quod Præsides recularunt; quippe quod adversabatur consuetudini & auctoritati Conciliorum, quibus omnino liberum sit oportet, antea seu postea de hoc illoque argumento agere, pro eo ac conditiones rerum ac temporum postulant. Polliciti tamen sunt, id voce statuere in generali conventu. Quin duo Legati in animo habebant, ad concordiam facilius ineundam, scripto eam promissionem Hispanis exhibere; sed Simonetta collegas monuit, (l) eo exemplo jus quoddam concessum iri & Hispanis & reliquis omnibus, ad obtinenda semper promissa scripto sibi tradita, non habitâ verbis fide, cum indignitate illius gradus; quare ab eo consilio resilire. Quemadmodum nemo sibi magis officit in auctoritate negotiorum, quam sponsor fallax; ita nemo magis non lædit, quam qui opinionem ostendit, quæ nos sponsores fallaces existimet, cum adulterinæ suspitione eam monetam infamet, quam in humano commercio singulis horis expendamus oportet.

(h) Epistola Legatorum ad Borromæum, 21. Maji, 1562.

(i) Vide lib. 6. cap. 4.

(k) Literæ Legatorum ad Borromæum, 25. Maji, 1562. & Acta Paleotti.

(l) Præter Acta Paleotti epist. Jadrensis, 25. Maji, 1562.

CAPUT IX.

Rei gesta narratio: & sui ac primi Legati purgatio à Seripando ad Borromæum scripta. Utriusque de Simonetta suspicio.

1. Dum Tridenti hæc studiosè agebantur, quò Pontifici mandata persicerentur, placuit Seripando facti seriem ad Borromæum perscribere, quæ tum se, tum primum collegam plene purgaret, simulque modestè refelleret, quidquid fortassis in utrumque apposuisse Simonetta (de quo aliquam in ipsis coortam fuisse suspensionem patet,) & in Borromæi prudentia reponeret, ut cum Pontifice seu tenorem integrum, seu partem illius communicaret, sed cum reliquis silentium precabatur.

Initium sumpsit ex eo, quòd post secundam Sessionem Cæsariani moram in dogmatum trutina efflagitabant, obtentâ specie, quò Præsules expectarentur ex variis nationibus, ex quarum aliis nondum quisquam pervenerat, ex aliis perpauca, atque ut interim de disciplina ageretur; se illis obstitisse, ratum hæc duo argumenta numquam esse sejungenda. Verumtamen à Pontifice fuisse jussos Præsides Cæsarianis gratificari; cum ab eo præscriptum ipsis fuisset, ne sinerent admoveri manum emendationi Aulæ Romanæ, quam ipse per se corrigere habebat in animo. Demandatum ab ipsis fuisse Castanæ, Boncompagno, Paleotto & Castello, ut ab Episcopis exquirent rerum capita, quæ singuli notarant ad reliquum Ecclesiæ spectantia reformandum, & correctionis indiga censerentur. Ab his quatuor postea relatum fuisse, aliud quiddam non audiri, nisi quæ sedentibus Paulo & Julio fuerant agitata. Interea à nonnullis Italiæ Episcopis syllabum ferè nonaginta capitum ad se delatum, qui per ipsum in præsentia Romam transmittenda-

tebatur. Porro quò per argumentum idoneum Patribus satisfaceret, & Sessionis dignitati consulere- tur, à se, petentibus designatis quos diximus Patribus, selecta fuisse octodecim ex tot capitibus, quæ sibi magis opportuna videbantur, atque in libello illis tradita, ab iis postea fuisse duodecim excerpta, quæ à Legatis quoque communi consensu fuerant comprobata, communicata Cæsarianis, & ab iisdem laudata. His confectis, cum jam proponenda res erat, à Simonetta significatum fuisse Musotto, qui sibi à secretis erat, periculum, quod ipse formidabat in eo primo articulo, in quo de adhibendo remedio Pastorum absentia agebatur; id verbò à collegis auditum, extra omnem expectationem ipsis accidisse, cum illi, utpote in illis argumentis ad Canones spectantibus, Romanisque Tribunalibus magis experto, ab ipsis enixè commendatum antea fuisset, ut eos omnes articulos maturè perpenderet, is verò cunctos comprobasset. Hic narrabat consilium, ex eo inopinato monito à Legatis initum illius capituli omit- tendi, & obstaculum Cæsarianorum, in quod of- fenderant; tum concordem idcirco consensum, ut idem cum reliquis proponeretur, & quo pacto Pa- tribus in conventu propositum fuerat; dein sententiam Granatensis, nimirum, nullà alià ratione posse melius consuli mansioni, quàm ubi à Deo præcepta esse declararetur; tum varietatem, pro- lixitatem, confusionem sententiarum, consilium à Legatis susceptum, seu unanimi consensione, seu ipsorum nemine disertè repugnante, ut ad pressam interrogationem deveniretur.

2. Audiri à se, tria Romæ ab aliquibus adver- sus Legatos objecta in hujusce rei serie.

Primus: Cum suffragia declarationi adver- saria majori jam numero potirentur, illam omit- ti potuisse absque nova suffragatione. Ad quod re- spondebat; Majorem illum capitulum numerum haud liquidò patere propter indicatam confusio- nem; & ex adverso liquidò constare majorem nu- merum magis conspicuum nationum.

3. Alterum, non secundum solum, sed primam etiam suffragationem de hujusmodi argumento in- culcabat, arguebatque Legatos, quòd Guerrero & affectis permisissent eam disputationem aggredi, quæ extra res propositas evagabatur, & ad dog- ma, non ad disciplinam attinebat. Super hoc mo- destè ille indicabat, Haud suas futuras fuisse par- tes rationem de eo reddere, sed primi dumtaxat Præsidis, cujuserat, minores Patres regere in re- bus ambiguis, & quæ improvise accidissent. Ar- bitrari se tamen, non deesse Mantuano perquam probabilem defensionem: à Guerrero eam quæ- sitionem fuisse concinnè conjunctam cum articulo proposito, cum contenderet, illud esse posse re- medium unicum morbo, cujus curatio propone- batur. Quod res ad dogma spectaret, non ideò prohiberi potuisse, quò minus tunc sub condi- tione de ea differeretur; sed solum effici, ne illius examen minoribus Theologis committeretur, quos omnes ajebat ille, affirmanti parti adhærere. Sed præterea id quod potissimè primum Præsidentem pur- gabat, videri sibi situm in eo, quòd Pontifex per Borromæum ipsis antea significarat, ubi caput il- lud evitari pacificè non posset, Patrum libertati expendendum relinqueretur; adeoque cum tam multi illius trutinæ cupidissimi conspicerentur, id satis esse, ut Mantuanus existimarit se voluntati Pontificis obstiturum, si per imperium torrentis impetum retineret.

4. Quod tertio loco objectabatur, non solum improbat novam suffragationem, & antecedentem permissionem dicendi sententias, num esset articulus declarandus, sed ipsam argumenti pro-

positionem: propterea quòd mansioni jam Pauli Concilium prospexerat. At Seripandus: Visum iri nimis debile hujusmodi fundamentum ad no- vam tractationem obturbandam. Etenim in com- perto erat, vincula pœnasque tunc imposita, ni- mis imbecilla evasisse, quando fuerat jam excogi- tata ratio eas leges eludendi residentibus Pastori- bus per brevissimum anni spatium, sed absentibus per interruptas moras sex mensibus breviores, adeoque impunitas. Quare de fortioribus catenis, nexibusque arctioribus cogitandum erat. Sincerè se fateri, in ea quæstione affirmantem sententiam sibi probari, & in votis fuisse, ut residendi obli- gatio Juris esse divini declararetur, ut qui existi- mabat redundaturum id in gloriam Dei ac Ponti- ficis, cujus tempore Synodus decisionem edere adeò ponderosam ac memorabilem, & tam ar- dens à quamplurimis viris optimis expetitam, utpote quæ sperabatur Ecclesiam reformaturam, at- que idcirco sibi eos placuisse, qui partem illam tue- bantur. Sibi numquam in mentem incidisse, inde detrimentum inferri Apostolicæ Sedis auctoritati, quòd ne mutire quidem senterat illius sententia fautores, sed solum adversarios, quo se Pontifici studiosos ostentarent, cujus commodis longè mi- lius studuissent, ubi hujusmodi rationem, etiam si ipsorum animos permovisset, obvolvisset oris silentio, quippe quæ Pontificem summæ invidiæ, nec minoribus calumniis exponebat. Ceterum, sibi nequaquam displicuisse eos qui controversiæ de- clarationi restiterant, cum probabilibus nixi rati- onibus, suo ipsorum judicio satisfecissent; sed alterum postea sibi vulnus inflictum ab iis fuisse, qui per sententiam sub conditione prolatam con- troversia tam molestâ Pontificem implicaverant.

5. Postquam se defendit in causa collegis com- muni de re gesta, & in sibi propria de sua senten- tia, tacitè progressus est ad ea, quæ sibi à nonne- mine imputabantur, quòd nimirum hujusmodi opinionem promovisset per immoderatam animi affectionem, per peculiarem ipsius cum primo Legato communicationem, & per officia penè vio- lenta apud Episcopos amicos; simulque ad objecta generatim fautoribus declarationis, utpote parum benevolentia reverentiaque in Pontificem exhibentibus. Idcirco pergebat dicere: Se numquam cum Mantuano seorsim collocutum fuisse, ut oc- cultam cum eo communicationem cuiquam suspi- cari liceret: ægrè sibi esse, insimulari Romæ Pa- tres aliquos egregiâ probitate, quasi protulissent sententiam minus reverenter in Apostolicam Sedem; ac præsertim rogari se à Senogallensi, & ob- stringi ab ipsa rei veritate, ad testificandam hujus- modi calumnia in eum Præsulem falsitatem: & ta- men dolere se, quòd variæ literæ circumferrentur, seu veræ seu fictæ, tamquam à viris prima- riis Romæ missis, quæ gratiam ac remunerationem iis qui obstiterant pollicebantur, & alienationem ab iis, qui consenterant propositæ declarationi, præ se gerebant. Ubi jam sibi Pontificis consilium innotuerat, nimirum, ut si citra perturbationem posset, aut disputatio in perpetuum præcideretur, adhibito aliunde remedio Pastorum mansioni per graviores pœnas violatoribus impositas, aut trans- ferretur in tempus opportunus, quo animi tran- quilliores evasisset; omni se studio conaturum illi obsecundare, sed causam eò jam esse redactam, ut liceret sibi quidem industriam polliceri, non item effectum.

6. Ita se purgare studuit Seripandus: nec affe- ctata fuit purgatio, quasi non quæsitâ. Etenim Amulius Cardinalis, intimus Pontifici, & hinc Bor- romæo; hinc etiam Seripando, ea de re aliquid non obscure illi significarat; & ab eodem, post hujus

epistolæ missionem, alteram Seripandus accepe- rat, (b) in qua ex mandato Borromæi, cui percha- rus erat, admonebatur disertè, ipsum accusari nominatim quasi auctorem concursus in eam sen- tentiam: & quamquam Amulius respondisset, origi- nem rei sermoni Granatensis esse tribuendam, addidisse Borromæum, fuisse prius de re monitum Seripandum, & tamen eundem voluisse, ut arti- culus proponeretur. Quæ literæ reliquis conje- cturis additæ, (c) in ipso & in Mantuano diffiden- tiam in Simonettam auxere, non quidem tamquam in lividum, sed tamquam in trepidum credulum- que; adeoque in eum, qui plenus formidine ac suspicionibus, ipsi per aures immisiss ab iis, qui declarationem averfabantur, eas imprudenti stu- dio Romæ diffuderat, suaque auctoritate confir- marat, collegarum actionibus in ancipiti collo- catis.

(a) 9. Maji 1562. inter scripturas Burghesiorum.

(b) 16. Maji signatam, apud scripturas Barberinorum.

(c) Musotti narratio.

7. Nec horum dubitatio erat ex vano. Præter ea, quæ supra tetigimus, de adhibitis apud Ponti- ficem officiis Simonettæ, ut novi Legati adderen- tur, binas ejus literas ad Borromæum nactus sum, quarum sententiam hic recensendam seposui.

8. Prima epistola paulò post celebrem cœtum diei 20. Aprilis scripta conspicitur, ibique ostendit ille, se pariter admonitum à Pontifice fuisse ad collegarum conjunctioni studendum, adeò neces- saria prosperis rei communis successibus. Ad quod respondet: In reliquis omnibus se conjunctissimum cum illis perstitisse, & in hoc dumtaxat ab iisdem sejunctum, ne ab emolumentis Apostolicæ Sedis sejungeretur: se non promptum modo, sed cupi- dum esse legationis deponendæ, sibi non laborio- sæ minus quàm molestæ: à Borromæo se petere, ut ipse fieret intimè certior, num in ea dissen- sione quidquam ipse peccaverit. Culpam (si quid ta- men peccatum erat) ab impudentia studii, non certè ab æmulatione auctoritatis fuisse profectam. Quosdam, qui mansionem volebant esse Juris di- vini, velle, cuncta etiam ad Episcopatum spectan- tia Juris esse divini; adeo, ut ne liceret quidem Romano Pontifici Ecclesias ad pensionem obstrin- gere: quæ consecutio suo quidem judicio falsa erat, sed nihilominus periculosa, ubi ea subderetur Epi- scoporum judicio, quorum illa intererat: & eò progressus est, ut diceret per amplificationem, (quæ nimis veritatem excedebat, tamen persuasione ipsius nequaquam excederet) Transmon- tanos, præter quatuor ex Hispanis, conspirasse adversus Dominum, & adversus Christum ejus. Hi quatuor erant Petrus Consalvus Mendoza, Martinus de Corduba, Bartholomæus Sebastia- nus, & Petrus Xaquius, Episcopi Salmanticen- sis, Dertusensis, Pactensis, Nioquensis inter Cy- cladas.

9. In altera epistola, die decimo quarto Maji signata, quo die celebrata fuerat tertia Sessio, nar- rat studia à se adhibita, & à nobis memorata, apud Avalum, inflammatos Mantuani ac Seripandi ani- mos in ea definitione cupienda (de quibus alioqui reverenter loquitur) & turbulenta quorundam Episcoporum sentia, præsertim Mutinensis. Quod fortitum in causa fuit, quòd Moronus aliquid ea de re significavit Mutinensi, & quòd ille purgavit: (d) & quantum arbitror, Simonettæ suspicio veri- fines transcendebat, maximè de eo Præsule, quem comperio, multò antea (e) scripsisse ad Moronum, in Episcoporum obligatione residendi suam inesse moderationem; cum arctior illa non sit, quàm

Histor. Concil. Trid. Pars II.

quæ inest patribus respectu liberorum, & in viris respectu conjugum, quibus licet ab illis abesse varias ob causas: atque idcirco nec errasse S. Pau- lum in revocando Timotheo ab Ephesina illius Ec- clesia, nec S. Ambrosium, cum ad suos invitendos Romam advit. Et fortasse nihil aliud complures illius sententiæ tenaciores reddidit, quàm quòd ea tamquam Sedi Apostolicæ adversa accusaretur; proinde quasi illius impostero desertio speciem habitura esset cujusdam confessionis, quæ præteri- ta fidelitatis pietatisque penuria patefieret; ut proinde inter alios Archiepiscopus Bracarensis ver- ritus non fuerit in quodam conventu pronuntiare, (f) hæreticum esse affirmare, quòd per eam de- clarationem Juris divini, detrimentum pati posset auctoritas à Deo concessa Romano Pontifici. Et quantum mea fert opinio, si quis arguebat ex illa opinione corollaria minus recta, non tamen à Simo- netta fuerat id indiscriminatim adscribendum earum fautoribus, viris ferè omnibus probitate do- ctrinaque præclaris; neque pariter adeò illi trepidandum erat illius definitionis metu, cum postea constiterit experimento, sententiæ hujusmodi com- munitè recentiores Theologos patrocinari, nec eam tamen seditiosam evadere, nec iniquas illas enuntiationes ex ea confici. Quod si oporteret eam nos uti cautione, necesse foret divinas Literas tamquam oracula Fidei haud comprobare, cum in- de tot hæretici suorum omnium errorum impieta- tem deducant. Sed tandem excusatione, imò lau- de dignus est quicumque administer, qui quod existi- mat satius, id operatur; quemadmodum inely- tus ille Cardinalis præstitit.

(d) 25. Maji.

(e) 30. Maji, 1562.

(f) In cœtu 6. Junii, ut in Actis Paleotti.

Itaque collegæ, non certo quidem, sed suspi- cioso in eum animo, ut hominem periclitarentur, narrationem illius rei gestæ conscribere, quam nomine communi mitterent ad Pontificem: sed cum ille mutationes quasdam in ea deposceret, & propositum evanuit, & invaluit suspicio. Usque adeò varietas judiciorum in agendi modo, etiam postâ tum consimili finium intentione, tum consimili animorum probitate, potis est horum fidu- ciam benevolentiamque disjungere. Conjectio siquidem, quippe divisioni contraria, individua forma est, & nisi in re qualibet insit, in re nulla perdurat.

CAPUT X.

Adventus Lansaci & collegarum, Gallia Orato- rum. Solemnis exceptio. Mandata que is desert. Dissensio de potiori loco inter ipsum & Hispanum Oratorem; & inter Venetos ac Bavaros. Priores illius sensus ad Gallicum Romæ Oratorem ab eo scri- pti. Expenditur quoddam illius dictum, Spiritum Sanctum tabellarii mantica inclusum advenire Tridentum, quod postea famosum evasit.

1. Inter hos animorum ac negotiorum turbines die decimo octavo Maji Lansacus, (a) post honorificum supra quinquaginta Præsulum occursum, ingressus est, medius equitans inter Oratorem Lusitanum, & tres Patriarchas. Duo il- lius collegæ tardius Parisiis discesserant, adeoque unâ cum eo non pervenerunt. De ipsius missione Regina certiore fecerat Ferdinandum; (b) & per suum Oratorem Rhemensem Episcopum significa- vit, Lansacum, pro eo quòd Cæsar postularat, habere in mandatis, ut in quovis negotio cum Cæ- sareis Oratoribus conjunctim se gereret: studeret pervincere in Synodo duritiam in relaxandis legi- bus,

bus, Ecclesiæ per se subjectis, sicut Cæsar optabat, quod per hujusmodi laxamenta aberrantes reduci possent, & ipsa Ecclesia rursus in unum coalescere. Ad hujusce tenoris sonum, & de sententia hominum politicorum, qui sæpè non satis intelligunt, quidnam sit Religio, & quæ unica basis, quæ illa nixa non vacillet, legationis libellus Oratoribus confectus fuerat.

(a) *Diarium & literæ Legatorum ad Borromæum, 21. Maji, 1562.*

(b) *Epistola Regina ad Episcopum Rhemensem, 9. Aprilis 1562.*

2. Dicebatur ibi, in pacificatione firmata inter Henricum & Philippum convenisse, ut utraque pars curaret, promoveretque Concilium Oecumenicum ad concordiam salutemque fidelium. Henrico autem morte prærepto, Franciscum Secundum, illius fidelium, legationibus ad Pontificem ac Cæsarem, & officiis apud Hispaniæ Regem opus amplexatum fuisse, ita ut inter Principes Christianos primus dici posset, qui rem provexerat. Verum quod Synodi fructus voto responderet, eo pacto celebranda erat, quo ad eam confluerent, qui ab Ecclesia secesserant; adeoque libertas ipsis indulgenda, ut quando vellent accederent, & facultas ut audirentur in cujusvis argumenti disputatione, & ad ea consequenda quævis ampla securitas. Idcirco fuisse ostensum Pontifici, hanc Synodum celebrandam esse non tanquam continuationem illius, quam priores Pontifices habuerant, & in qua eorum damnatio lata fuerat, quorum nunc reconciliatio quærebatur; sed tanquam novam convocationem: fuisse tamen promulgatam à Pontifice per eas formulas, quæ oppositum sonabant; ut proinde post successionem Caroli IX. superstitis, regii Consilarii perdifficiliter diplomati confenserint; idque quod planiorem observantiam erga Pontificem exercerent, positâ (id neutiquam verum fuit, ut alibi narravimus) Pontificis promissione, quod Concilium nova convocatio fuisset. In primis igitur instarent Oratores, ut id disertè declararetur: & ubi seu repulsam, seu ambiguitatem, seu dilationem offendissent, abstinere se à conventibus, atque ab omni publica functione, Regem de gesta admonentes, ejusque nova mandata præstolantes.

3. Dein novam Concilii stationem postularent, cum sponderit Pontifex, ubi Synodus Tridenti fuisset, eam à se translaturam iri in aliam sedem, quæ communiter accepta foret: hujusmodi non esse urbem illam; non solum spectatis hæreticis, sed compluribus etiam Catholicis; quare transferendam Oratores curarent aut Constantiam, aut Spiram, aut Wormatiam.

Præterea, publicam securitatis fidem, amplissimam, maximeque universalem, & ad omnem hominum frequentiam accommodatam, absque ulla conditionum circumscriptione, per formulas magis disertas, magisque indubitatas, quam quæ vulgatis in tabulis continebantur.

Nec segnius poscerent, ut Synodus esset libera, adeoque nec Pontificis nec Legatorum sententia se remitteret: nec liceret Pontifici mutare aut relaxare Synodi Decreta; quin ut ipse Synodo subiceretur, pro eo ac statuerant sanctiones Constantiensis & Basileensis.

4. His capitibus ita firmatis, palam facerent, religionis detrimenta à corrupta in ejus ministris disciplina esse profecta. Quapropter eam tum in capite tum in membris reformandam esse; sicuti in Constantiensi Synodo dictum fuerat, sed infectâ re, & sicuti subinde in Basileensi inceptum fuerat, sed non peractum. Proponebantur in libello plures articuli, qui omnes eò redigebantur, ut au-

ferretur Pontifici jurisdictionis usus in aliorum Episcoporum Diocesis, nisi ubi illi desides forent, potestas relaxationum tum in conjugis, tum in reliquis prohibitionibus, per antea Concilia sancitis; Sacerdotiorum collatio; pensionum retentio; solvendarum pecuniarum exactio; & omnino ut tolleretur splendor & imperium Aulæ Romanæ.

5. Monebantur præterea Oratores, ne quid permitterent, quod quidquam detraheret Ecclesiæ Gallicanæ, aut Regalibus privilegiis. Palam illis fiebat Ferdinandi petitio; & quod se ad eam accommodarent, injungebatur ipsis communicatio cum Cæsaris ministris, officiorumque conjunctio, ad obtinendam relaxationem legum, per quam revocarentur, qui desciverant. Darent operam, ut decisiones proserptionesque super Fidei dogmatis retardarentur usque ad extrema Concilii, ne exasperarentur ii, quos delinendos curabant.

Ubi societas inter Principes Christianos ad avertendos hæreticos agitaretur, Oratores ostenderent, illorum potentiam sic esse communitam, ut pars Catholica, dum impetum in illam faceret, frangi potius posset, quam eam frangere. Si quæ rimonias acciperent, quod ab ipsorum Rege suis subditis hæresis permitteretur, responderent, Reperitam ab illo fuisse eam hominum multitudinem novis sectis inhærentem, ut per ætatem adhuc teneram, eidemque minimè liceret vim in eos experiri absque gravi Sceptri discrimine; adeoque remedium existimari, ut congruentius charitati, quam nos docuerat Christus, perinde tutius & utilius, conspicuam communemque Ecclesiasticorum correctionem, atque assiduam ac studiosam Episcoporum Curionumque prædicationem. Verum cum Oratores Tridentum pervenire, jam in Gallia rerum conditio alia erat, quod spectabat ad hoc mandatorum caput, prout lectores meminerint.

6. Denique admonebantur Oratores, Hispani Regis ministros voluisse in controversiam revocare gradum, quem Oratores Galliarum semper apud Oratores Cæsareos tenuerant; idcirco nec in Concilio nec alibi locum alium acciperent, neque sinerent hoc ipsum ibi in quæstionem adduci; sed ubi id non obtinerent, extemplo discederent, præmissâ contestatione, nec Regem nec regnum Galliarum velle ulla in re eam Synodum comprobare, & Gallis Præsulibus festino reditu injuncto.

7. His instructis mandatis Lansacus, cum primum Legatos invisit, cepit (c) de postremo capite cum iis agere, quod primum in ejus animo erat, & primum re ipsa exercendum, & tradita ad id sibi mandata ipsi exposuit; qui difficiles inter angustias conjecti sunt. Etenim Aulus cum discederet, declaraverat, se minimè passurum secundos honores, non tamen obfirmata ad primos habendos voluntate patefactâ, sed ad temperamenta proclivi; quorum unum ab ipsis Legatis fuerat excogitatum, ejusque exemplar Romam missum, alterum ab Oratore Lusitano propositum, (d) in quod postea propositionem Hispanus præ se tulerat. Mihi verò libet illud distinctè recensere, cum existimem publico emolumento consuli, cum innotescunt quædam agendi rationes, à viris prudentibus, bonique publici studiosis excogitatas, ad amovendos obices sæpe interjectos summorum virorum commercio, maximis mortalium commodis necessario, dum de umbra fumoque litigatur; in quo litigio prudentia, quippe paucorum, cogitur se conformare dementia, quippe innumerabilem. Consilium erat hujusmodi; (e) Decreto sanciretur, ne quisquam ex Oratoribus Conven-

tus aut Sessiones adiret, nisi à Concilii præconibus accersitus; quod si quis vellet non vocatus adeste, intelligeret, eo die omnes qui accersiti fuerant, supra se confessuros. Et quoniam auctoritati tum Synodi, tum Catholicorum Principum, & eorum qui Principum personam gerebant, plurimum intererat, ut in actis Concilii nominatim semper fieret mentio Oratorum, qui Tridenti debebant, ii omnes nominarentur (in quo, ut opinor, ordo adventus, non dignitatis servandus erat) quamvis illi functioni non adestent, iis tamen qui re ipsa interfuerant, peculiari capitulo recensitis. Atque hac ratione quævis contentio evitaretur, numquam ad eundem confessum advocatis binis competitoribus.

(c) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 21. Maji 1562.*

(d) *Literæ Legatorum ad Borromæum; 6. April. & 14. Maji 1562.*

(e) *Exstat in Archivio Vaticano.*

Sed fieri non poterat, ut ulli temperamento Galli acquiescerent: cum enim temperamenta eò tenderent, ut anceps pro utroque æmulo prærogativa relinqueretur, Galli certam pro se postulabant, ne victoriâ quidem per litem contenti, quippe quasi partem detrimenti ac jacturæ ipsam disputationem existimantes. Verumtamen Avali absentia respiciendi spatium Legatis concedebat, spem collocantibus in beneficio temporis, quod nexus consilio inextricabiles sæpè dissolvit.

8. Gravius in præsentia coarctabantur ab iis, quæ Bavariæ Dux Oratori suo rescripserat; (f) nimirum, nisi supra Venetos is collocaretur, confestim discederet: Hinc verò necessitas ac duo maxima in commoda afferebatur. Si duci satisfaceret, jacturam passuri erant Oratores ejusmodi Reipublicæ, quæ præcipuum erat Religionis propugnaculum in Italia, & unicum illius columen in Græcia, & parens præclarissimorum hominum, qui cum laude laborarunt eâ tempestate ad eam conservandam universè in Orbe Christiano, cujusmodi erant Alexander, Contarenus, Lippomanus, Delfinus, Commendonus, Præter Navagerum, de cujus opera jam tum cogitabatur. Contra verò si Venetis satisfaceret, deperdebantur Oratores ejusmodi Principis, qui Religionis pariter columen erat in Germania; qui Religionis pariter columen erat in Germania; quin fortasse deperditi simul fuissent per illud exemplum Oratores omnium Principum Germanorum, etiam Ecclesiasticorum, eo nomine, quod aliis suæ nationis honores debiti denegarentur: & tunc quidem accidit, non quo tempore Suavis affirmat, ut Legati spatium petierint, quo Pontificem ea de re certiores facerent; quod per celerimum tabellarium præstitere, suggerentes Pontifici, ut certum hominem mitteret, qui suis verbis Ducem rogaret, ne gravaretur hoc indulgere Christianæ Reipublicæ commodo, expositis ad eum permovendum rationibus. Significaverunt quoque, opportunitatem ad id consequendum adeste, quoniam Bavariæ Dux Pragam iturus erat medio Junio, ubi sororis suæ maritus Rex Bohemiæ coronandus erat; adeoque potuissent illum flectere Cæsaris hortamenta, à Pontifice per Delfinum Nuntium sollicitata.

(f) *Due literæ Legatorum ad Borromæum, 21. Maji 1562.*

9. In spem venio, per hujus Historiæ lectionem, ubi alius ex ea fructus haud carperetur, ablatum iri quamdam offensionem, in quam satis communiter incidunt homines religionis studiosi, sed negotiis civilibus inexperti, & hujusce sæculi Politicæ parum periti; quod scilicet Pontifices ætate nostra Synodos cogendas haud carent, sicuti per

Histor. Concil. Trid. Pars II.

alia tempora fieri solebat, sicuti Canonès præscribunt, & sicuti postulare videtur reparatio semper lubricæ caducæque disciplinæ. Profectò statim ac hujus postremi Concilii eventa legerint, etiam in eo de quo mihi cum Suavi dissensio non est, animadvertent, in mystico Ecclesiæ cælo syderum conjunctionem concipi non posse seu difficilius concursus, seu, factò concursu, periculosioris defluvi, quam Synodus Oecumenica. Quamobrem dum res humanæ ita procedunt, perinde foret illam tentare (nisi urgeret extrema necessitas) ac Deum planè tentare, & congregationem cogere, unde periculum immineret ne in dissipationem Ecclesiæ perverteretur.

10. In quo risum simul ac stomachum mihi movet Suavis malignitas, ubi enarrans eventus, qui præ manibus hic sunt, affirmat, Pontificem Mantuano succensisse, quod ex lite de Continuatione inter Hispanos ac Cæsarianos, opportunitatem non captarat Synodi dissolvendæ. Verum quidem est, Pontificem postulasse, ut Mantuanus eâ opportunitate uteretur ad declarandam Continuationem, quando ad id semel præstandum obstringebatur ab Ecclesiæ dignitate, ab integritate fidei, à promissionum nexu, nec illi visum esse tempus aptius ad id incidere potuisse, quam ubi impensissimè postulabatur ab Oratore præsentis Philippi Regis, & nondum Galli pervenerant, à quibus vehementissima contentio expectanda erat. At quod Pontifex optasset, ut eâ ratione Synodus solveretur, est verè mendax calumnia, ut quæ apertam faciem ostendit absque ulla veritatis larva. Perinde quasi ubi Pontifex id ex animo cuperet, opus illi fuisset aut Legatorum aut propriâ ipsius operâ; cum perspicuum omnino sit, ad hujusmodi horologium exonerandum, satis esse assiduam illi operam non impendere ponderibus attollendis, rotisque ad cursum aptandis: quod ipsa Suavis narratio, quamvis alia intendat, potest ob oculos ponere cuivis mediocriter intelligenti.

11. Sed sermonem de legatione Gallica prosequamur. Venit Lansacus, non quidem cum iis opinionibus quas ipse Româ in Galliam attulerat, admodum Pontifici propitiis, quippe ab ipsius experimento profectis; sed cum aliis, quas illi callide politici ipsi ingesserant, Pontifici, seu potius Pontificatui adversantibus, & in mandatorum libello contentis, quæ ille magis in animo quam in paginis impressa gestabat. Quare difficile non fuit, ut aliæ consimiles opinioniones illi adhæserint, quas comperit in quibusdam Episcopis transmontanis, recentes dissensiones ac moras de mansionem permolestè ferentibus. Proinde (g) proximo post suum adventum die, magis credulus quam cautus, literas scripsit ad Oratorem Galliarum Romæ degentem, quarum hæc erat summa.

(g) *19. Maji 1562.*

12. Duo ad prosperum Concilii progressum opus esse; alterum (& hoc tolerabilius erat, secum allatum ex Gallia, non Tridenti susceptum) ne præcipitarentur Decreta, sed retardarentur, donec remotiores Patres advenissent: etenim Galli præcipue intra duos tresve menses illic adfuturi erant qui tumultibus in præsentia detinebantur. Alterum, ut Pontifex libertatem Synodo relinqueret, idemque fieri à Legatis juberet. Hic verò dictum ille protulit, quod postea per ora vulgi percrebuit; hoc est, ne Pontifex mitteret Spiritum Sanctum in tabellarum mantica. Similiter, ne sineret Romæ calumniis peti quod in Synodo fuisset propositum ac sancitum, quemadmodum audierat contigisse articulo mansionis, qui sole clarior patebat,

13. Jam verò quò palam fiat, quàm animosè nonnumquam exterorum Principum ministri damnent res gestas Romanorum Pontificum, expendamus hujus epistolæ sententiam, quæ typis edita legitur. (b) Volebat hinc Lanfacus, ne Synodus ad faciendam Fidei dogmata progrediretur, expectato per aliquot menses Antistitum transmontanorum adventu: hinc, ut in præsentia pronuntiaretur dogma Fidei tanti ponderis, quodque supra cetera singulos Episcopos onerabat premebatque. Præterea, quo pacto illic affirmabat Orator, majori fiducia quàm ausus fuisset summus Sorbonensis Theologus, eam sententiam sole clariorem patere? Haud ignota sunt Scholis testimonia rationesque illustrium Scriptorum, qui aliter sentiunt; quin liceret mihi Suavem ipsum illi objicere, qui pari fiducia, sed minori tandem audaciâ, quippe qui scribit de iis quæ legerat, oppositum omnino affirmat, nimirum, *per libros, qui postea conscripti sunt, magnam fuisse illatam hominum generi offensionem, adeoque patuisse, disputationem solo partium studio fuisse susceptam. Nam quod spectat ad Scripturam & Patres, ea sunt ad perfectionem hortamenta, neque quidquam solidi est præter Canones, qui leges Ecclesiasticæ sunt.* Quod sanè mirum accidit cuiquam, cui Suavis causæ prævaricator videbitur, dum in articulo tam exagitato tribuit sententiæ: quæ favere Pontifici credita est, majorem claritatem, quam illi concedatur ab ullo scriptore Pontifici obsequioso. Sed hostium donâ semper suspecta. Tradiderat Suavis seditiosam illam doctrinam, à nobis alibi rejectam, videlicet, ex institutione Christi Episcopatum esse unum, communem cunctis Episcopis, atque ita in primæva Ecclesia fuisse exercitum, sed postea divisionem per humanas leges inductam. Hoc posito, non poterat ab eo agnosci mansio Episcopis à Christo inuncta, cum vellet, Episcopos fuisse à Christo institutos solum vagantes, privatosque peculiari ac certâ sede, in qua residendum ipsis esset. Atqui si loqui libeat pro veritate, & non pro partium studio (quod pace tum Oratoris tum Suavis dictum sit) neque extra dubitationem quæstio est, sicut alter existimat, neque severiori opinioni defunt fundamenta, sicut alter affirmat; quin etiam post Concilium longè plures, & estimatione potiores sunt, qui hanc partem tuentur. Idque clare demonstrat quàm sincerè se gesserint in eo Pontifices, quibus nihil facilius fuisset, quàm in disputatione adeò ancipiti efficere tacitè, ut complures postea pro sententiâ laxiore, pauci pro strictiore conscriberent.

(h) In citato libro Gallico.

14. Nunc ad celebre scomma memoratæ epistolæ transeamus, quòd Spiritus Sanctus in mantica deferretur ad Concilium. Hoc dictum per ora vulgi postea celebratum est, cum Episcopo quinque Ecclesiarum tribueretur, quasi contentum in illius scripto ad Maximilianum II. cujus dicti pars, tamquam digna & impudentissima tanti frontonis frons, appolita est in facie Operis Suaviani, ab eo qui vivente Suavi illud latinè vertit. Verùm si non extima facies pro more vulgi, æquè ignari ac maligni, sed intima soliditas illius repetiti disterii consideretur, ægrè poterit inanius quidquam eâ soliditate reperiri. Id enim quod apponitur, neque ubi verum esset ullam continet umbram mali, neque in hoc casu ullam continet umbram veri; atque ad utrumque dispiciendum opus cuiquam non est, ut sit aquila, latis est, ne sit talpa.

15. Quod spectat ad priorem partem, cum S. Leo scripsit ad Flavianum Patriarcham in Concilio Chalcedonensi memorabilem illam epistolam, quæ

incipit: *Lectis dilectionis tuæ literis, adoratam & comprobata à sexcentis ac triginta Episcopis ibi coactis, tamquam vocem planè S. Spiritus, fuitne illa delata in mantica tabellarii, an divinitus admirabili quodam modo deportata? Comperit cunctis est, cum Deus instituerit; ut Fides per sermonem disseminetur, sermo vero duplici ratione habeatur, locutione & scripturâ; cumque hæc posterior communior sit, utpote absentibus, qui absque comparatione plures sunt, accommodata; & cum hæc scriptorum literarumque communicatio fiat per commeantes gestores mercenarios, hoc est per tabellarios, qui traditas sibi scripturas manticas deferunt, nihil indecorum intervenit, quod Spiritus Sancti lux in manticis defertur, hujusmodi instrumento non semel Concilia & Pontifices lumen acceperunt ad S. Spiritus verbum interpretandum. Etenim cum is voluerit humano modò, & non divinitus agere, instituit, ut Concilia & Pontifices, antequam definiant, adhibeant humani studii solertiam; quod non solum proprii cujuscumque ingenii operâ nititur, sed communicatione pariter cum absentibus, quam in Synodi quæstionibus, & etiam antea diu habuit Cævinus Legatus cum Guillelmo Sirleto, ut constat ex volumine literarum, de quo longe supra mentionem feci; postea verò cum Sirleto Seripandum, ut patet ex altero volumine, utroque in Vaticana Bibliotheca asservato, & qualem habent complures Episcopi cum Theologis, qui ab ipsorum nationibus distant. Ipsi etiam Romani Pontifices, sicuti dicebam, tamen agnoscant in se certam Sancti Spiritus custodiam; tamen cum adstrigantur ad humanam diligentiam, pro eo ac par est, præmittendam, atque ad non ferendam cæco modo sententiam, dedignati non sunt exteriori S. Spiritus lucem sibi quærere per manticas tabellariorum studentes non præsentium modò Theologorum sententiam coram audire (quo pacto à Leone, & Innocentio X. peractum est; ab illo in Senatu, ab hoc in peculiaribus coëtibus, antequam proscriberentur opinioniones Lutheri ab altero, ab altero Janfenii;) sed etiam interdum à doctissimis Academiis longinquis, antequam ad sanctiones deveniretur.*

16. Dixi: *lucem exteriori Spiritus Sancti;* quoniam præter hunc sensibilem sermonem, qui ab aliorum linguis seu calamis ad nos immittitur, altero nobiliore & efficaciore opus est, qui solum ab illo Divino Spiritu nobis afflatur, & ab Augustino dicitur: *Vox alta & secreta in ea parte, in qua nullus homo efficere potest ut proximè audiatur;* & sine quo nihil valeret virtus seu verborum seu scriptorum, pro eo quod idem S. Doctor ostendit adversus Pelagium. Sed Deus, qui plerumque operari non vult mirabili quodam modo, tunc solent mentibus inspergere suum hoc interius eloquium, cum illæ excitantur per naturalem sensum ab exterioribus monitis aut linguarum aut paginarum, atque hic interior sermo, est verus ac proprius S. Spiritus adventus, quippe qui sola ipsius operatio est, nec ab ulla re creata præstari potest. At verò motiones illæ extrinsecus excitatæ à prædicationibus, à colloquiis, à scripturis, non modò sunt effecta naturalium causarum, sed interdum cum peccato conjuncta, ut evenit, cum illarum auctor rectas quidem doctrinas profert, sed animo minimè recto, exempli causâ, merâ gloriolæ mortalis gratiâ. En distillatas vanissimas illas larvas, deformem speciem præ se ferentes, quam rudiorum oculis exhibere poterat ea scomatatis forma, *Spiritus Sanctus tabellariorum mantica defertur.*

17. Secundo loco affirmavi, id quod eo dicto carpitur, nullam in hoc veritatis umbram habere. Etenim certa custodia Sancti Spiritus addita Conciliis, restringitur ad Fidei dogmata, & ad ea, quæ cum ipsis dogmatibus connectuntur; atque in his certum est eandem etiam custodiam haud permitturam, ut quidquam falsi definiatur, non tamen ne quidquam veri prætereatur: id, & nihil amplius certæ custodiæ à Spiritu Sancto præstandæ Oecumenicis Conciliis tribuunt Catholici. Porro ne unum quidem articulum Sæavis ipse proferre posset, qui pro Suavianæ historiæ tenore definitus Tridenti fuerit ex unius partis sententiâ potius quàm alterius, volente, persuadente, movente Pontifice. In hoc ipso mansionis articulo, in quo ille videbatur posse aliquo affici sensu, neque narratur, indicatam umquam ab eo voluntatem, ut ea definiretur esse juris Ecclesiasticæ, neque umquam assensus fuit, ut sibi committeretur à Concilio illius declaratio, quin apertè Legatis scripsit, ut videbimus, ut id omni ratione præpediretur.

18. Perge porrò: Numquam comperietur, à summis Pontificibus, etiam in legibus, quibus non tam certò promissit Deus ipsis assistendum esse, adeò ut semper illæ sint opportunæ, adhibita fuisse ulla studia, ullamque curam, ut certa aliqua sancirentur à Synodo; solum interdum Synodum removendam curarunt, ne statueret aliquam legem, quæ minimè profutura Ecclesiæ videbatur. Atque hoc ipsum præstiterunt modo longè remissiore, magisque illæsa Concilii libertate, quàm adhibuerint Principes laici, iis legibus repugnantes, quas civili ipsorum potestati noxias arbitrabantur. Ita id quod quasi sal videbatur, vulgo lambenti lapidum, deprehenditur cibus marcidus, cujus putredo, ut fieri solet, insperfo veluti sale fuit occultata.

CAPUT XI.

Oratio Guidonis Fabri in generali cœtu. Responsum illi redditum. Nova Pontificis sensa de Concilii turbamentis; & illuc missus Carolus Vicecomes, Episcopus Vintimilliensis.

Si animum quidem ex parte corruptum à Politicis Galliæ Tridenti gesserat Lanfacus, et si magis illic malè affectorum susurrus depravatus fuerat; longè corruptiores animos gesserunt illius collegæ. Paulò post pervenere Tridentum Ferrerius & Faber. (a) Prior missus fuerat (b) ad Pontificem à Carolo Rege, altero post obitum Francisci II. die, ad Synodi celeritatem inculcandam; sed valdè suspectæ erat religionis, utpote qui auctor fuerat in Conventu S. Germani, ut hæreticis templa concederentur; quod tamen ille, cum ad Concilium designatus fuit, excusavit in Gallia apud Legatum, (c) affirmans, Velle se in antiqua Fide vivere & mori, ac sperare se iterum ad Pontificis pedes accessurum; sed eam protulisse sententiam in cœtu jam dicto, quòd ibi solam incolumitatem Galliæ, bonumque civile regni spectaverat: quamquam postea continuata in religione illius opera (d) hujusmodi verbis minimè responderint. Gravius laborabat Faber sinistra religionis fama: sed is modica auctoritate instructus advenerat, & potius ut polita peroraret facundia, quàm ut politica res pertractaret prudentia. Statutum fuit, ut ii in cœtu die vigesimo sexto Maji exciperentur. Orationem habuit Faber. Ejus tenorem refert Suavis, sed nec integrè nec fideliter. Narrat, cum illa visâ fuisset auditoribus aculenta, à Promotore hæsitabundo redditum eo die pro more responsum non fuisse. Prætereo errorem

dicentis, & hic & alibi reddita fuisse à Promotore responsa, cum revera redderentur ab eo; qui erat à secretis, cujus ministerio, non Promotoris congruunt & adnectuntur hæc officia urbanitatis cum iis, qui ab exteris Principibus legantur. Sed in hoc peculiari eventu rem ipsam, quæ gesta fuit, ignorat. Sic ergo ea se habuit.

(a) 19. & 21. Maji, ex Diario.

(b) Extat in oratione Ferrerii.

(c) Litera Ferrariensis Card. ad Borrom. 23. Aprilis misse 28. 1562.

(d) Narratio Veneti Oratoris apud Synodum ad Rempublicam, & epistola Jadrensis Archiepiscopi 28. Maji 1562.

2. Consequenter (e) Oratores, antequam perorarent, orationem suam aut oculis aut auribus ejus qui à secretis erat, communicare, ut ab illo consentanea responsio concipi posset. Jam verò eam Galli lustrandum Massarello concesserant, sed in ea tantummodò parte magis temperata; Faber verò illam recitavit cum adjectis appendicibus, quæ satyras in antea Concilia sapiebant: quapropter egressis pro more Oratoribus, habitoque de responsione consilio, Petrus de Xaque Hispanus, Ordinis Prædicatorum, Episcopus Nioquensis, commotior dixit, eos Oratores in Sessione excipiendos non esse; alii verò eam orationem non nisi emendatam in Acta Synodi esse referendam. Et re ipsa aliqua illi emendatio adhibita est, ut constat ex volumine typis edito Lovanii anno 1567. (f) ubi nec ea quæ sunt proposita, nec quæ responsa, cum exemplari illic recitato plenè concordant: sed prudentius communiùsque consilium fuit, ne ullum tunc certum consilium suspiceretur, adeoque tempus ipsum consiliarium advocandum, re protractâ usque ad proximè futurum conventum.

(e) Est in Actis Paleotti, & in Diario Servantii, ac fufius in epist. Archiepiscopi Jadrensis, 4. Junii 1562.

(f) Apud Petrum Zangrimum Titulamum.

3. Orationis igitur à Fabro habitæ, ac postea per varios libros vulgatæ, hujusmodi fuit sententia. (g) Amplificavit Francisci primi & Henrici Secundi merita in Ecclesiam; eorum inflammata studia, quò celebraretur Concilium cunctis liberum, & in loco convocatis Patribus haud molesto, in quo Concilio religionis controversiæ agerentur, & Ecclesiæ concordia consuleretur. Hos eosdem in animo sensus foventem Carolum Nonum, tunc superstitem, solum ascendisse; quorum testes ac narratores esse poterant ipsi Oratores, Fabri collegæ, Ludovicus à S. Gelasio, Lanfati dominus, & eques S. Spiritus, & Reginaldus Ferrerius Parisiensis Præfes, uterque reglâ legatione apud Pontificem functus, quò, tamen Pontifex sponte curreret, ipsorum tamen postulationibus incitaretur ad necessariam convocationem, detectis ipsi Galliæ vulneribus; quæ, nisi hujusmodi unguentum festinaretur, nec sanari poterant, nec coalescere; quin potius dilatarentur, innumeris hominibus ab Ecclesia secedentibus non modò cum civili regni perturbatione, sed cum summo eorum detrimento atque infamia, ad quos curatio spectabat, ubi eam neglexissent. Nec solum apud Pontificem, sed apud Cæsarem ac Regem Catholicum ad rem promovendam studio præservido suam operam à Rege impensam fuisse.

(g) In dicto libro Gallico, impresso an. 1562. & in altero libello, impresso Ripæ Tridenti eodem an. 1562.

4. Dein sermo ad Patres converso, dixit: Nobilissimum ac pene Divinum esse opus, quod ex ipsis expectabatur, hoc est, Religionis sanitatem, tot in partibus vulneratâ, non humanâ vi, sed afflatu S. Spiritus afferendam: deducere in portum

Ecclesiam, quinquaginta jam annos ventis tam adversis agitatum; statuerent quid esset credendum in tanta opinionum varietate; restituerent disciplinam, collapsam ministrorum aut negligentia, aut imprudenti studio religionis. Negari non posse, quædam effluxisse, digna alia quæ deleterentur, alia quæ corrigerentur. Quemadmodum ipse semper censuerat, esse retundendos eos, qui absque superiorum Decreto, & pro sua libidine audebant ab Ecclesia remove univertum rituum ordinem, qui Religionis comes est & minister, aliasque cæremonias inducere; ita fortasse peccari posse nimiam duritiæ in retinendis cunctis pristinis institutionibus, nequaquam expensis iis, quæ rerum inclinatio, temporum conditio, & Reipublicæ tranquillitas postulabant. Hostem humani generis Patres aggressurum esse, pro eo ac solet, intimis præliis, objecturumque illorum animis, nihil ipsos ex tot laboribus consecuturos, nisi vitæ rigorem, jacturamque earum commoditatum, & illius splendoris, quibus ante reformatam disciplinam fruebantur. Ubi se sinerent his irritamentis capi, ipsorum se operam, existimationemque Conciliorum deperdituros, quæ in Ecclesia primavæ ingens fuit, & ingens foret, ubi Christiana Respublica componeretur. Ipsorum ac majorum ætate varias Synodos coactas fuisse, & à maximis Episcopis varios conventus habitos in Germania & Italia, sed fructu aut minimo, aut nullo. Nolle se rei causas subtilius indagare, neque tumores populares exquirere: taceri tamen à se non posse causam, quæ fortasse potissima erat; dici, ea Concilia legitima ac libera non fuisse, propterea quod ii qui aderant, loquebantur, seu propius consentiebant pro alterius voluntate, quod nullum pestilentius in Tribunali vitium est. Illic Patres non solum Consiliarios, sed Judicum quoque personam gerere, cum potestate ipsi à Christo absolute concessa, & in veteribus Concilii exercita. Ad eam tuendam ubi reliqua deessent auxilia, suas omnes vires offerri à Rege Christianissimo, & hujus rei gratiâ eos tunc Oratores ab eodem legari.

5. Hic Orator post gravissimam castigationem, quâ invectus est in servos togatos, & iudices mercenarios, qui non in causis fundorum stillicidiorumque, sed rerum maximarum, maximeque Divinis vocem impendebant in commercanda gratia potentiorum, adjecit, id conquestam fuisse præteritam ætatem. Caverent proinde proferre sententias ad conciliandos sibi animos Regum, Cæsarium aut Pontificum: quod si id committerent, prævideri à se Europæ Ecclesiæque perniciem. Et quoniam Tridentino Concilio fortassis officiebat sinistra de antea existimatio (Constantiensis indicabatur) palam facerent, libertatem in eo possideri, fidem haud violari, rationes non flammis adhiberi, disceptari studio veritatis conquirendæ, non animo ab opinionibus pervacaciter præoccupato. Ad hanc secundam ipsorum famam, nobilissimam Germaniæ nationem, cujus potissimum gratiâ Concilium celebrabatur, è somno quasi excitandam esse, illuc suos delegatos missuram, venturamque ad rem amicè transigendam; atque universam Rempublicam Christianam, tunc in tam contrarias voces factionesque divisam, in unum labium unumque cor coalituram. Ad tam sublimia tamque ardua molimina, quod se generosius compararent, in animum inducerent, Carolum Nonum se habituros fidelissimum socium, & fortissimum adiutorem; qui sicuti libenter ipse per se interesset, si per ætatem teneram sibi liceret, ita statutum habebat, suorum Oratorum operâ suam abentiam compensare, oblati in Ecclesiæ com-

modum ipsi Concilio non modò suis cunctis thesauris ac ditionibus, sed vitâ simul & sanguine.

6. Suavis summam Orationis recitans, narrat, Fabrum dixisse, debere Patres palam facere, Spiritum Sanctum non nisi è cælo esse invocandum: Synodum illam non eam esse, quæ Pauli & Julii ætate fuerat habita inter tumultus & arma, ac dissoluta, nullâ bonâ re confecta. Sed in primis ipsam quod proferri potest orationis testimonium non ita dicit: dicit, *absque præclaro opere*. Præterea adducti loci fides mihi dubia est, quamquam ille in aliquo recentiori libro legatur: (b) nam in oratione per typos impressa Ripæ Tridenti eodem anno quo fuerat recitata, & ubi reliqua verba modestia continentur, quæ in impressa postea Lovanii non habentur, hæc particula non adest: & mirum videretur, si dicta ea fuisset, Hispanos, quippe continuationis studiosissimos, eam absque consonante responsione præterituros fuisse. Quare voces illæ scripto fortasse fuerant à Fabro appositæ sed non ore prolata, ne rumor intempestivus ciceretur. Archiepiscopus Jadenensis scripsit, in exemplo, post recitationem tradito, novum aliquem aculeum fuisse adjectum, sed forsitan illi memoriâ fallente ita visum est. Verisimilior, tum ex ingenio rei, tum ex notitia narratoris, est *Paleocci* narratio; nimirum, à Gallis ad abstergendam ab animis diffusam amaritiam, fuisse Patrum oculis exhibitam orationem alteram longè modestiorem eâ, quæ eorum aures læserant, affirmantibus illam eandem esse; quapropter pacis ac mansuetudinis gratiâ decretum est in conventu die tertio Junii, (i) tametsi non sine aliqua sententiarum discrepantia, ut res haberetur pro infecta, missisque illis redderetur responsio die postero in Sessione.

(h) *In libro Gallico sapius citato impresso anno 1513.*

(i) *Diarium, 3. Junii.*

7. In hac responsione, avi, parentis, ac regis superstitis pietate collaudatâ, continebatur; A quo vis hominum, qui animi perturbatione vacaret, cognosci posse, quàm iniquè Synodus, quæ tunc extabat, eâ sinistra famâ oneraretur, quæ ex Oratorum dicto recentes Synodos premebat. Certum esse, Concilia fuisse congregata & terminata ab eo qui legitimam obtinet potestatem, & semper agnita pro legitimis ac liberis, & semper conducibilia iis qui Spiritui Sancto non obisterent. Sinceram Oratoris admonitionem, quæ à Patribus in eam sententiam trahebatur, quasi eos hortaretur ad laicorum Principum voluntati minimè obsecundandum, ne cogentur minus mansuetum quam cuperent, & consueverint responsum reddere, sibi gratam fuisse, quamvis supervacancam. Intelligent igitur & qui aderant, & qui adfuturi erant, à Patribus potestatem dignitatemque Concilii semper antehabitu iri voluntati cujusvis Principis, & cuilibet humanæ rationi cujus rei Oratores ipsi testes ac spectatores forent in proximo experimento. Polliceri se quidquid possent, salvo Religionis & Ecclesiæ bono, commodis regni de utraque tam benemeriti, cujusmodi erat Gallia, eoque largius id offerri Oratoribus, quod considerent, eos non nisi quæ meritò concedi possunt petituros. Hæc fuit responsio.

8. Fluctuante inter hos motus Concilio, non minus fluctuabat Pontifex, adhuc anceps de novæ Legatorum missione. Nondum acceperat id temporis postremam Seripandi purgationem, cum statuit ministrum sibi fidum eò mittere, cui coram ac voce liberè suum ipse animum aperiret, & à quo notitia de rebus Tridentinis redderetur certior eâ quam accipiebat per contrarias narrationes ab aliis

aliis, utpote in factiones distractis, & animorum affectione occupatis. Elegit ad id Carolum Vicecomitem, Borromæi Cardinalis consanguineum, aliâ tempestate Mediolani suæ patriæ Senatorem, ejusque apud Philippum Regem Oratorem, tunc verò Antistitem Vintimillensem, & postea honore purpuræ ab eo donatum.

9. Injuxit illi, (k) ut per ditionem Urbinate iter faceret, ageretque ibi cum Duce Guidobaldo, socero Frederici Borromæi, ipsius ex sorore nepotis; ac primò quidem cum eo colloqueretur de quibusdam negotiis ad rem nostram minimè spectantibus, hoc est, ut illi patefaceret suppetias, à Pontifice Regi Galliæ destinatas in Hugonottos, trecenta videlicet scutorum millia, quæ partim præsentem pecunia erant numeranda, partim militibus impendenda. Significaret etiam, navaturum se operam apud Hispaniæ Regem, quæ ipsum impelleret ad opem ferendam uxoris fratri pupillo: quod si fieret, curaturum se, ut Guidobaldus summam armorum præfecturam gereret, tametsi Philibertus Sabaudus ad eandem aspiraret. Dein ea prosequeretur, quæ ad illius missionem pertinebant, indicaretque, Mantuanum ac Seripandum voto Pontificis haud responssisse, non quidem, quod ad eorum voluntatem, sed quod ad ipsum opus spectabat, (l) dum importunè permiserant, ut ea flamma in mansionis quæstione succenderetur. Conquereretur de Senogallensi Episcopo, in quem criminationes, quas diximus, irreverentiæ erga Sedem Apostolicam venerant Romanam, & de Hieronymo Trivigiano Episcopo Veronensi, de Antonio Scarampo Antistite Nolano; qui omnes Guidobaldo erant addicti. Nihil in Pisaurensem dicebatur, quoniam auditum non fuerat, eum in ferenda sententia fines reverentiæ prætergressum fuisse.

(k) *Mandata, & volumen literarum Vicecomitis extant in scripturis Barberinorum.*

(l) *Apparet ex mandatis, & melius ex epist. Vicecomitis ad Borromæum, 27. Maji 1561.*

10. Tum jubebatur Vicecomes Tridenti cum Altempio Cardinali communicare Pontificis consilium de mittendo in Galliam milite, & illius animum explorare, an ipse copiarum administrationem titulo Legati suscipere. Significaret Osio & Simonettæ, ab ipsis plenè satisfactum Pontifici, & Simonettæ potissimum fideret. Exponeret liberè Mantuano ac Seripando quæ ipsorum operæ objectabantur: Mantuano supra reliquos Legatos honorem deferret. Controversiam de mansionem aut obvolvendam silentio, aut ad Synodi finem rejiciendam, aut ad tempus diuturnum protrahendam curaret. Observaret, investigaretque, quo pacto animi Legatorum inter se affecti essent, quid agerent Episcopi, & quo loco res se haberent, ac de iis omnibus festinatam exactamque narrationem mitteret.

11. Hic in transitu duo Suavis errata perstrinxit: alterum, dicentis, auxilia tunc Galliæ decreta, fuisse ducenta scutorum millia, cum, ut vidimus, trecenta millia fuerint: alterum, affirmantis, Pontificem post Sessionem habitam decimo quarto Maji, & post molestiam illic à Mantuano sibi illatam, quod Continuationem declarandam non curaverat, rediisse ad consilium addendi Synodo novos Legatos: & ne primas partes auferret Mantuano Cardinali, habuisse in animo illum in ordine Cardinalium Episcoporum collocare per opportunitatem demortui tunc in Gallia Turnonii Cardinalis: nam ex opposito constat, (m) in Senatu Vaticano, die decimo octavo Maji habito (cum difficulter poterant Romam pervenisse

nuntii Sessionis die decimo quarto celebratæ) fuisse distributos aliis Purpuratis cunctos sex Episcopatus, qui Cardinalibus destinantur.

(m) *Acta Senatus.*

12. Urbini nactus est Vicecomes Ducem Guidobaldum, de Tridentinis discordiis probè conscius, (n) animadvertitque, illum opinari, Mantuanum inducturum animum ad alios collegas excipiendos ex voluntate Pontificis, tametsi primas ipse amissurus esset, sed non absque intimo animi dolore: quare auctor erat, ne Cicala mitteretur. Et sanè videtur Mantuanus, primarum partium haud ambitiosus fuisse, quando legationem (o) accepit unâ cum Puteo, qui præcessisset, & ut hic veniret operam dedit. Quocirca putabatur in collegarum accessione ægrè passurus fuisse non secundum locum, sed descensum ad secundum locum.

(n) *Litera Vicecomitis ad Borromæum, 29. Maji, 1562. Pisauri.*

(o) *Litera Vicecomitis ad Borromæum, 9. Jun. 1562.*

13. Guidobaldus, quippe curiosus & intelligens, lustrare voluit commentariolum Alfonso Salmeronis, quem secum gerebat Vicecomes, pro ea parte, quæ mansionem existimabat esse Juris Ecclesiastici, plurimâ mutuatam à Catharini commentario, & quem postea Vicecomes ad Borromæum misit, quò, ubi placeret, per typos ederet, sicuti effectum est. Ceterum dixit Dux, fuisse jam à se adhibita officia cum Veronensi, obtulitque, cum Senogallensi eadem se impensurum.

14. Venetiis iter habuit Vicecomes, ibique apud Nuntium egit tum de causa Patriarchæ Grimani, in qua Pontifex propendebat ad ipsum Romanum vocandum, sed verebatur, ne Respublica, quæ Grimanum impense amabat, id offensionem sibi duceret: tum de rebus à Mantuano gestis, cui ille Nuntius erat intimus, adeoque per amicam libertatem poterat ipsum monere aliqua de re, quæ fortasse non ita in ejus animum descendisset in colloquiis Vicecomitis, in quibus Principis objugata visa fuisset: cum interdum libenter accipiamus ab inferiori, pro beneficio tamquam notitiæ tributum, id quod molestum accideret à Superiore profectum, tamquam onus ab exprobrante.

CAPUT XII.

Gravis Casarianorum repugnantia declarationi Synodi continuanda, vehementer ab Hispanis efflagitata. Postulatio Gallorum, ut è contrario nova celebratio declararetur. Firma Pontificis mandata ad promissam Hispanis declarationem habendam; sed postea mitigata. Sessio quarta seu vigesima, die quarto Junii celebrata, cum prorogatione usque ad decimum sextum Julii; ibique Oratores Helvetii, Galli, ac Procuratores Archiepiscopi Salisburgensis solemniter excepti.

I. Vicecomes Tridentum pervenit primo post quartam Sessionem die, cujus incertus exitus Legatorum animos suspensos palpitantesque tenuerat. Inter eos convenerat de continuatione (a) declaranda, quemadmodum Hispaniensi Oratori promiserant, & Pontifex quoque recens mandaverat, cum responsio reddita est per tabellarium à Casarianis missum ad Cæsarem: qui (b) non modò non assentiebatur, & libellum rationibus refertissimum mittebat ad illam obturbandam; sed, quantum Legatis per Nuntium innotuit, jubebat Oratores, ubi ea declararetur, extemplo discedere, quod Synodi solutionem pa-

re potuisset: præterquam quod Madruccius in dubium Legatis revocabat, tutanè, abeuntibus Cæsaris Oratoribus, ea sedes foret: quamquam reverà Cæsaris mandata ad Oratores missa, ipsis non imponebant, ut in eo casu discederent, sed ut abstinere se à cœtibus cunctisque publicis functionibus, idemque ab Episcopis regionum Ferdinando subiectarum efficiendum curarent. Videbatur præterea per eam declarationem Gallorum quoque jactura subeunda, qui à Legatis edocti de iis, quæ recenter supervenerant ex parte Cæsarianorum, ingentem lætitiã præ se tulerant, quippe qui studebant in primis memoratam declarationem impedire. Quocirca cum usque ad præscriptum Sessioni diem non amplius quam octo dies superessent, Legati tabellarium per summam festinationem ad Pontificem miserant cum hujusmodi nuntiis, simul ipsi proponentes, opportunam sibi videri novam Decretorum prorogationem usque ad alteram Sessionem, post medium Julium habendam. Etenim literæ ad Avalum scriptæ à Comite Lunensi, destinatae, ut indicatum est, ad eam legationem, spem faciebant, Regem interim ipsos in gratiam Cæsaris datâ fide soluturum; tametsi, pro eo ac postulat ministri cautio, ne umquam suo Principi successum incertum spondeat, illi etiam prorogationi scribebant dura obstacula à se prævideri, injicienda ab Hispanis & ab Italis, avidissimis, ut articulus de mansione decideretur, de quo ob diuturnum tempus elapsam non licebat amplius excusationem afferre, quasi responsum Pontificis expectaretur.

(a) *Literæ Legatorum ad Borromæum, 26. Maji 1562.*

(b) *Literæ Cæsaris ad Oratores, 22. Maji, Tridentini reddita 26. Maji 1562.*

2. Nec Oratoribus Gallicis satis fuit paratam declarationem perturbare; sed iidem omnem lapidem moverunt, quò declararetur, novum esse Concilium, & non veteris continuationem. Verumtamen se tandem fixerunt, eo contenti, quò simul Cæsarianis satisfaceret, hoc est, ut nihil declararetur. Quare Præsides id non opportunum modò, sed necessarium rati, ad obtinendum Piscarii consensum perscribi ad eundem curarunt ab ejus administro Brugora, ob oculos ipsi posita, si res aliter fieret, imminente dissolutione Concilii. In quo negotio perfectam postea veluti serenitatem adepti fuerant, cum Piscarii responsa moram indulgentia venissent. Ad quod facilius obtinendum, polliciti fuerant Legati, in altera Sessione inde inchoatum iri dogmatum sanctionem, ubi ea desierat in Julii Synodo, adeoque operis continuatio videretur. Verùm hæc ipsa serenitas in tenebricosum turbinem Legatis versa est. Rediit tabellarius (c) ad Pontificem missus, cum disertis mandatis, (d) ut Continuatio declararetur. Velle se satisfacere sine ulla amplius mora tum plurimis promissis, quæ ipse dederat Hispaniæ Regi, quæque regius Orator Vargas in postremo ad se accessu vehementius ardentiusque quam umquam repetierat, tum dignitati superioris Concilii, quod semper habuerat in animo, continuandum esse cum eo à se convocato, idque se professum sæpissimè fuisse palam in Senatibus, cœtibusque Cardinalium, & coram Principum Oratoribus, ac præcipuè Cæsaris, cui etiam communicarat promissiones scripto traditas Philippo Regi: nullum Divinæ gloriæ commodum in illius declarationis dilatione reperiri: quò amplius ea protraheretur, eo in majores difficultates impingi. Quando hæretici restitui non poterant, Catholicos quidem certè conservandos esse. Nihil huic negotio adversari securitatis fidem Protestantibus datam, cum adhuc

illi excipi audiri que possent Synodo continuata, ubi reliqua dogmata agerentur. Considerare se, nequaquam tam gravi molestiæ id Cæsari futurum, postquam effectum esset, quàm in præsentia ille ostendebat, ratus per idipsum à se obstaculum injici.

(c) *Acta Paleotti, narratio Musotti, & literæ Legatorum ad Borromæum & in scriptura 4. Junii, & in literis Archiepiscopi Jadrensis, 11. Junii 1562.*

(d) *Literæ Pontificis ad Legatos, 30. Maji.*

3. Ad hanc inopinatam denuntiationem attentum mutique hæere Legati, solum oculis colloquentes, quos in sui quisque collegæ vultu figebat. In comperto ipsis erat, per illius jussionis effectum non modò dissolutum iri Concilium, sed totius invidiæ onus casurum in Pontificem, quippe in integram & unicam causam, quando Hispanici Regis ministri jam conquieverant; quamobrem in eum redundaturum grave odium aliorum Principum, ac præcipuè Cæsaris & Regis Gallici, ingentemque vituperationem universalem apud Christianos populos, præter irreparabile detrimentum Ecclesiæ. Generosum itaque consilium suscipere, revocandi potius in discrimen Pontificis erga se gratiam, quàm salutem Christianæ Reipublicæ, ipsiusque Pontificis dignitatem, adeoque Pontifici deservendi haud illi parendo. Atque ut initum ab illis consilium excusaret, statuit Romam contendere Altempsius Cardinalis, aptior quàm reliqui tum ad ferenda itineris incommoda ob juventutem, tum ad consequendam fidem & gratiam apud Pontificem ob sanguinis conjunctionem, tum etiam ad dissimulandam publicè accessus causam ob pendens adhuc negotium suæ legationis in Galliam ad ferendas illò suppetias. Sed quemadmodum tempus non minus mentis consilia, quàm terra fructus ad maturitatem deducit, pridie quàm Sessio celebraretur, & Altempsius abiturus esset, alter tabellarius supervenit cum recentioribus gratioribusque Pii literis (e) ad Legatos.

(e) *Postremo Maji, 1562.*

4. In his dicebatur: Ubi satius putassent, in ea Sessione disertam Continuationis vocem non usurpare, liberum ipsis esset eam præterire; sed oportuisse prius suam antegressam jussionem obtegi silentio, & non per ejus vulgationem excitari obices & tricas, quæ cernebantur. Ut tamen ipsa Continuationem omnino exercerent, progredientes valido gressu ad ea tum definienda tum præscribenda, quæ conficienda supererant Julio sedente, reposito illius vocis usu ad opportunitatem, quæ Legatis ac sibi visa fuisset. Cum hæc Pontificis epistola simul altera Borromæi delata esset, quæ subitam illam pii mutationem quodammodo excusabat; à Legatorum tabellario stimulatum fuisse Pontificem ad tam præsentaneam responsionem, quò ante Sessionem imminens Tridentum perveniret; & cum vellet absque mora hominem remittere, adeoque absque spatio ad rem perpendendam, existimasse ex improvise, Continuationem esse omnino declarandam, ob rationes superioribus literis à se allatas: speravisse etiam, gravem illam ægrimoniam, quæ tunc à Cæsare ostendebatur, ad speciem præferri, cum id ipsi conducere Protestantium gratiã; sed eundem rei peractæ acquieturum, perinde ac diplomati convocationis, cui numquam antea voluit assentiri, sed promulgatum comprobavit. Verumtamen Pontificem, re per eam noctem iterum pensã, relique conditionibus disceptis, mutasse consilium, ne ansam malignis præberet ipsum calumniandi, quidquid tandem accidisset, quasi perturbationem aliquam aut schisma in ea Synodo excitavisset.

5. Remissus tabellarius solatii angelus Legatis visus est, eam pro meritis laudem immortalam, quòd animo non servili Principi deservierant, palamque fecerant, summum cui aspirabant præmium, esse Reipublicæ bonum. Cum igitur conventus haberetur tertio Junii, cui proximè succedebat conventus indictæ Sessionis, primùm lecta & comprobata fuit responsio, de qua diximus, Gallorum orationi reddenda, deinde excepti sunt Martinus Herckules Rectingher Episcopus Laventinus, & Tobias Dominicanus, tamquam Procuratores Archiepiscopi Salisburgensis; mox Seripandus, qui ob Gonzagæ morbum primas eo die partes agebat, Decretum hujusmodi sententiæ proponi jussit.

6. A Synodo ob varias difficultates, & quòd res convenientius consultusque procederent, simulque decreta dogmatum cum sanctionibus disciplinæ conjungerentur, prorogari Sessionem, quæ super utroque argumento statueretur ad diem decimum sextum Julii, retentâ sibi potestate contrahendi protrahendive termini etiam in generali cœtu. Hoc Decretum ab aliis comprobatum, primùm offendit obicem in Leonardo Marino Archiepiscopo Lancianensi, cui postrema pars non placuit; objicienti, nequaquam permitti, ut contrahatur terminus jam denuntiatus solemnibus iudicii, cum possit in detrimentum tertii id cedere; sed permitti ut protrahatur, quippe quòd nulli noxium est; posse tamen id suapte naturâ æquè fieri in Sessione aut in conventu; quin *Sessionis* nomen esse novum, cum antiquitus *Adiones* dicerentur: quapropter censere se, eas voces esse delendas. Verùm ipsas alii voluere, dissentientes ab illius sententia in quæstione legali, obrationes, quas alibi adduximus, & arbitrati si non necessarium, certè cautum esse, retinere sibi potestatem ad omnem quæ infurgeret dubitationem abstergendam.

7. Plures contenderunt, ne omitteretur articulus de mansione; cui tam fortiter adhærebant Hispani, ut die vigesimo quarto Maji, per opportunitatem unâ conveniendi ad solemnes vespertinas preces sanctissimæ Triados, cui dies ille sacer erat, statim postea (f) cœtum habuerint super eare. Ab hujusmodi privatis congressibus, quasi aut seditiosis, aut exempli mali, abhorrebat Salmanticensis Episcopus, vir ex ingenii mansuetudine pronus ad pacem, & qui ex natalium præstantia minimè dignabatur sui propensionem animi submittere suorum civium sensibus, adeoque nec cum reliquis Hispanis convenire consueverat: sed hac ipsa de causa Præsides, paratum illud consilium subodorati, Præsulem rogarunt ut interesset, acrimoniam mitigaturus; quòd ipse præstitit. Nam cum reliqui amplificatis emolumentis, quæ collatura esset Ecclesiæ mansionis declaratio, Divinâ lege præscriptæ, censerent, in cœtu generali contestationem super ea communi nomine ab ipsis habendam; ille moderatâ quidem, sed efficaci ratione eos dehortatus est: Incommoda longè graviora prospici in hoc tam turbulento remedio, quàm commoda in eo ipso, ad quod adhiberetur. Nulla re vehementius abjici conventuum auctoritatem, quàm aperta discordiã non solum capitum, sed partium. Quàm validum telum hæreticorum manus traditum iri, quos suarum dissensionum haud amplius puderet; quin insultaturos, vociferantes, adesse ibi non posse Spiritum Sanctum, qui Spiritus conjunctionis est, ubi erat divisio. Plerosque Patrum voluisse ne res definiretur, nisi quæ sita & audita Pontificis sententia: quo pacto igitur non licere contestari, ut statim ad decisionem deveniretur, cum de sententia Pontificis nondum aperte constabat? Potius ad ipsum esse scribendum, eundemque rogandum, *Histor. Concil. Trid. Pars II.*

ut celeriter responsum redderet, enumeratis comò modis, quæ per hujusmodi Decretum Ecclesiæ consequeretur. Cur tam graviter eum Pontificem ab ipsis lædi, qui & in convocando & in retinendo Concilio, & in Aula sua, prout inceperat, reformanda tam rara studii erga religionem exempla prodiderat? quòd acrius ea tempestate auctoritas Apostolicæ Sedis ab hæreticis quatiebatur, eò studiosius à probis Catholicis sustinendam? Hæc esse documenta ipsis tradita à Philippo religiosissimo Rege, eos cohortante, ut eo pacto se gererent, quo reliquæ nationes in Hispanis Præsulibus agnoscerent peculiarem quamdam, & quæ filios debeat, obedientiam erga Romanum Pontificem, & Regis simul, & Hispaniæ universæ.

(f) *In monumentis Episcopi Salmanticensis.*

8. Sive memoratis Mendoza suasionibus, sive aliis rationibus Hispani permoti; à concepta denuntiatione abstinuerunt; haud ita tamen, quin postremo conventu viginti quinque Patres ex ipsis aliisque exoptatam definitionem postulaverint. Præter hos ferè decem petiere, ut Continuatio declararetur: reliqua suffragia proposito Decreto consentire. Sed (g) quoniam aliquid discordantium in ferenda sententia conquerebantur, causam hujus cunctationis sibi patefactam antea non fuisse Seripandus postremo dixit: Optabile quidem esse, ne quis ferret iudicium, nisi de eo, quòd ipse experimento cognoverit; se Deum orare, ut sua suorumque collegarum vota tam evaderent fortunata, quàm erant recta: quinam posse cum eo cœtu communicari plura negotia gravissima, solum adumbrata, quorum prosperi successus ab arcano magna ex parte pendebant, quando non antea res ibi refererentur, quàm per officinas plateasque perstrepuissent? Haud latere Patribus eorum querelas ac monita, qui Principum personas agebant adversus perniciosissimam illam linguarum intemperantiam. Si cui libuisset eas causas pernoscere, is privatim ac solus adiret Legatos, à quibus ipsi fieret satis; sed universè ita cautè se gererent, ut pauca ex ipsorum ore prodirent, si vellent, ut plurima in ipsorum aures intrarent.

(g) *In epist. Archiepiscopi Jadrensis, 4. Jun. 1562.*

9. Die postero (h) Junii quarto Sessio celebrata est. Rem Divinam solemniter fecit Episcopus Salmanticensis: latinè dixit, multa cum laude, ob præstantiam tum dictionis tum actionis, quæ illius corporis quasi anima est, Hieronymus Ragazonus Venetus, Episcopus Nazianzi, ac postea Famagustæ. Admissa fuere mandata Oratorum Helvetiorum, Gallorum & Procuratorum Archiepiscopi Salisburgensis; & loco Massarelli ægræ tantis ejus munere functus est Bartholomæus Serigus, Græcus, Episcopus Castellatenensis, qui postea collegit suffragia super Decreto quòd Episcopus celebrans proposuerat. Responsum est ab omnibus, *Placet*, absolutè, præter triginta sex, partim Hispanos, partim Italos, excepto Parisiensis, quorum alii schedulas tradidere, alii voce suam sententiam explicarunt, eorum plerisque eadem confirmantibus, quæ dixerant in cœtu postremo; illa verò redigebantur vel ad consensum sub conditione, hoc est, ut statim postea de mansione ageretur, vel ad postulandam disertam hujuscæ rei promissionem in Decreto, vel ad Continuationis declarationem exigendam.

(h) *Præter Acta extat in literis jam dictis Archiepiscopi Jadrensis.*

10. Scribit Musottus, qui Seripando à secretis erat, (i) Castellatenensem in rogandis singulis sententiam solitum esse dicere: *Alii plerumque*

Continuationem volunt, tu verò Domine quid vis? hoc autem fuisse aliquos interpretatos tamquam Simonetta consilium, qui studeret per eam suggerendi artem, ab illo imperatam, plerosque in eam sententiam trahere, & per hujusmodi Decretum alicui mandato, sibi clam à Pontifice tradito, satisfacere. Sed neque id habetur in ulla ex reliquis omnibus exactis liberisque narrationibus eorum, quæ tunc acciderunt, neque interpretatio ullam veri speciem accipit à rerum hominumque conditionibus. Ac primò quidem credibile non est, Serigum coram duobus scribis, ipsum proximè comitantibus in suffragiis colligendis, ausum esse cunctis Episcopis, quos sententiam rogabat, rem falsam obtrudere, & quæ ipsis etiam scribis pro falsa liquidò agnoscebatur; unde satis animadvertibat, posse sibi non parum odii atque infamiae gigni. Præterea, vir animo tam sincero, & honoris studioso, cujusmodi erat Simonetta, quo pacto eò devenisset; ut ejusmodi opus injungeret, per quòd se periculo dedecoris exponeret, non modò apud homines, qui tunc erant, sed qui futuri essent in posterum, quasi fraudulentum corruptorem Synodi, quæ unica Christianæ Reipublicæ spes tunc supererat? Perge porrò. Aut Simonetta in Pontificis mandatis habebat, ut hujusmodi declarationem conquireret, & summa fuisset impudentia in Pontifice, hoc ipsum revocare simul reliquis Legatis, numero, gradu & existimatione Simonettam superantibus, qui concordēs in sententia contraria cernebantur; adeoque eorum officiis unà cum opera Cæsarianorum Gallorumque conjunctis, & amoto jam obstaculo Hispani Oratoris, nulla poterat à cordato Principe spes eventus concipi. Aut nulla super eò iussa acceperat Simonetta, & vecors in illo fuisset temeritas, si quid egressus adversus id quod collegæ statuerant, quorum communi iudicio Pontifex per postremum tabellarium rem commiserat. Huc accedit, quod cum animadvertisset antea Simonetta, perpaucos eam sententiam in Conventu complexos fuisse, sibi que experientiam compertum esset, diem Conventus esse diem criticum Sessionis, nec ad eam usque horam umquam fallacem; quinam sperare poterat, maximum suffragiorum numerum repente mutatum iri? Denique si hoc planè accidisset patefacta fraude, pro eo ac necesse erat, ut quando ea tam multis innotesceret, evulgaretur, potuisset per optimam rationem objici, Patrum sententias fuisse seductas, ubi communis collegarum auctoritas, ipsorum singulis falsò proposita, eosdem ad eam sequendam induxisset, adeoque Decretum irritum futurum fuisset. Quod Simonetta, utpote Juris optimè perito non poterat in mentem non venire: quare & sibi & executori sola vituperatio ex ea fraude, non victoria expectanda esset, Arbitror idcirco, quemadmodum omnis umbra ab aliquo corpore projicitur, ita verbum aliquod à Serigo in Suffragiis colligendis, casu prolatum alicui ex Episcopis sibi familiaribus de dicta à vicinis

sententia fuisse, postmodum amplificatum Seripando, & per eam formam explicatum quàm Musfortus exposuit; cum famelicus nemo sit, cui familiares tanto studio cibos afferunt, quanto suspiciorum, neque ullus Chamæleon, qui quavis aurâ plusquam suspicio vescatur, & augeatur.

(i) In narratione citata.

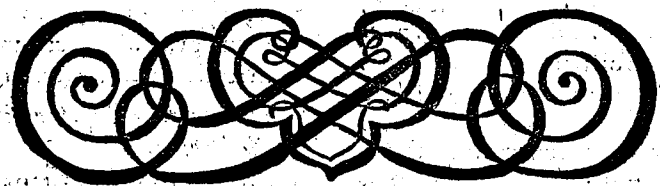
11. Studet hic obliquè Suavis pice sua Pontificem inspergere sed per apertiore[m] falsitatem. Etenim postquam lapsus est in iis qui repugnabant numerandis, dicit, *Lorum de Continuatione postulatum homines fuisse interpretatos tamquam prolatum ad aliquem excitandum tumultum, qui dissolvenda Synodi causa foret; illi, siquidem Romanis rebus maxime addicti erant, adeoque ipsos penetrat, à se imprudenter nimis libere depromptam fuisse opinionem suam de mansione, Aula tan odiosa.* Mera fabula. Pauci illi Prælati, qui petierunt nullâ interjectâ morâ Continuationem, fuere aut Hispani, aut alii, nihil ab Aula Romana pendentes; quæ ubi suam operam impendisset ad consequendam illius partis victoriam, & tamen in tanta fautorum inopia destituta fuisset: (nam exceptis Hispanis vix tres quatuorve eam secuti sunt) certè vita fuisset valde decepta ab ea, quadraginta ferme Episcoporum cohorte, quibus triginta aut quadraginta scutorum subsidium singulis mensibus Româ suppeditabatur, quò præstò illi essent quæcumque imperanti, si credimus iis, quæ supra Suavis depinxit. Enimverò uti sæpe contingit, in duobus mendaciis, alterum ab altero revinci, ita narratio Suaviana consecutionem traheret è regione oppositam universali historię suæ proposito, hoc est, Synodum non solum suæ plenè libertati fuisse relictam, sed ne ejusmodi quidem fuisset relictam, sed ne ejusmodi quidem fuisset Romæ potestatem, ut etiam si voluisset, illam potuisset hujusmodi libertate spoliare.

12. Perfectâ suffragatione, Seripandus elatâ voce dixit, Deo (k) grates plurimas persolvendas, ob comprobatum Decretum; quod quàm consentaneum esset temporum conditioni, satis explicari non poterat: triginta tres dissensisse, sed rationibus ac postulatis inter se variantibus, ac repugnantibus. Sperare se, hos pariter, qui modica Conventus pars erant, in reliquorum sententiam venturos, consilio in melius commutato, Deo favente, qui ex sacrarum Literarum oraculo fecit concordiam in sublimibus.

(k) Verba Seripandi extant in Diario.

Tam grande bonum interdum existimatur, post gravia dispendia, plurimosque labores ad ingentia molimina, se diu continere in nihilo; quod nihilum reverà plus est quàm ipsum multum, quippe eos impetus vincens, quos prudens cautio sustinet tum ab intima cupiditate grandia molienti, cum à cavillis populi, qui grandium importunus exactor est.

FINIS SECUNDÆ PARTIS.

SYLLABUS

Errorum Historiæ Suavis, de veritate facti; qui errores certissimis testimoniis evidenter hoc Opere convincuntur.

1. Congressus generales, uti habiti fuere ad Decretum reformationis faciendum, aliò spectasse, contra quam Acta produnt. *Lib. 9. c. 1.*

2. Primum de reformatione congressum fuisse accitum die proxima Sessioni: accitus fuit biduo post. *Ibid.*

3. Motam dubitationem fuisse, num Patres pergerent decernere de Ecclesiæ auctoritate, an de capitibus Sacramenta complectentibus. Hoc multò antè statutum fuit. *Ibid.*

4. Dominicanos plurimum exarsisse adversus Franciscanos super Sacramentis; ac Legatos Romanam perscripsisse, ad cohibendam Cœnobitarum seu Fratrum licentiam. Contra in Concilio hoc veluti certum servabatur, ne quid decerneretur adversus ullam sententiam, cui aliqua Catholicorum nobilis Schola faveret. *Lib. 9. c. 4.*

5. Esse S. Bonaventuræ & Scoti illam sententiam, Durandi & Majoris, quæ docet, neminem posse delegare facultatem administrandi Sacramenta illis, quibus per se facultas hujusmodi non competat. *Lib. 9. c. 7.*

6. Fuisse parata quinque Decreta de conventi administratione nonnullorum Sacramentorum, de quibus multæ disputationes habitæ. De hoc nullum verbum extat in Actis, aliisque Concilii monumentis. *Lib. 9. c. 9.*

7. A Pontifice missum fuisse ad Legatos Diploma, quo reformationis curas ad se avocabat; atque hos, cum animadvertissent plerosque repugnare, haud censuisse illud publicandum. Diplomata id temporis à Pontifice ad Legatos missa nihil minus quàm istam avocationem continebant. *Lib. 9. c. 10.*

8. Martiranum cum Latine Oratio ipsi habenda esset in Sessione septima, simulasse raucitatem, quòd erubesceret publice dicere, paulò antè in Congregationibus à Legatis castigatus. Reverà Martiranus voce laborabat; & falsum est, eum fuisse à Legatis castigatum, uti conjici potest ex Actis, ephemeridibus, omnibusque aliis tabulis. *Lib. 9. cap. 12.*

9. Pontificem clam mandasse Legatis, ut Concilium Bononiam transferrent; eosque id executos prætentâ Tridentinâ lue. Id apertè revincitur ut fictitium opinamentum, proditurque rei veritas. *Lib. 9. c. 13.*

10. Plures Episcopos pestis metu petiisse à Præsidibus atque impetrasse abeundi veniam. Hi ad Pontificem scribunt, nonnullos Episcopos ab iis facultate non petita, & aliquos non impetratâ. *Ibid.*

11. Facultatem à Pontifice Legatis concessam transferendi Concilium, fuisse lectam in prima Congregatione 9. Mart. ac postea inter Patres contentionem secutam. Hæc facultas non nisi 11. Martii in Sessione aperta fuit post sententias expositas, & suffragia collecta. *Lib. 9. c. 16.*

12. Inter eos, qui discessui repugnarunt fuisse Marcum Vigerium Senogallensem Episcopum, & Claudium Guiscam Episcopum Mirapicensem, Acta id falsum revincunt: insuper Guisca Addensis Episcopus, non Mirapicensis erat. *Ibid.*

13. Inter eos, qui translationi assensere, nullum numeratum Cæsari subditum, nisi Archiepiscopus. *Histor. Concil. Trid. Pars II.*

scopum Materanum. Inter eos fuere quatuor Mediolanenses, duo Neapolitani, aliique complures, qui Diocesis Cæsari subjectis præerant. *Ibid.*

14. Diploma translationis, quamvis videtur signatum die 22. Februarii anni 1545. tamen à compluribus recentius existimatum esse, per eam occasionem missum; siquidem ibi affirmabatur, duos Legatos posse hac actione fungi, tertio vel præpedito vel absente; atque id quidem tum ob Poli absentiam contigisse: sed Polanus ex suis notis colligit, Diploma biennio antè fuisse confectum, & missum ad Legatos decem & octo mensibus antequam eveniret, nempe mense Augusto 1545. E contrario, legationis Diploma cum hac cautione signatum fuit eadem die, quàm legatis Crucis insigne traditum. Et paucos post dies ad eosdem missum est aliud Diploma, quo omnes facultates uni soli Legato committebantur, cum hic solus, nec præpeditus, adesset. Diploma verò, quod ipsis Augusto missum est, anno 1546. datum fuit, non anno 1545. quemadmodum Polani supputatio ostendit. Eò autem afferebatur transferendi Concilii causa, nempe periculum dissolutionis ob belli metum, quamquam ad alia, quæcumque futura esset causa, extenderetur. *Ibid.*

15. Franciscum I. Galliarum Regem 21. Martii obiisse, translationis Concilii ignarum. Is obiit 31. ejusdem mensis, consciusque factus fuit translationis. *Lib. 9. c. 18.*

16. Pontificem sollicitum de Cæsaris potentia ob victoriam de Protestantibus ab eo relatam, legasse Capiteferreum in Galliam, quo se muniret adversus Cæsaris arma. Legatus Româ discessit 6. Aprilis, & prælium 24. ejusdem mensis confectum fuit. *Lib. 10. c. 1.*

17. Ob modicum numerum Theologorum Bononiæ commorantium, res fuisse difficulter tractatas. Constat, uni congregationi Theologos ex omni natione interfuisse planè sexaginta, & alteri septuaginta, atque inter hos fuere nonnulli apprime insignes. *Lib. 10. c. 2.*

18. Tractationem de moribus reformandis, uti Pontifici odiosam, fuisse prætermittam, Concilio in Pontificiam ditionem deportato. Continuata est ibi reformatio morum, & eorum omnium, quæ ad Sacramentorum administrationem, & ad alia residentiarum impedimenta tollenda spectabant. *Ibid.*

19. Quod Cardinalis Sfondratus apud Cæsarem egerat de Anglia invadenda, non eò institutum, ut regnum Fidei Catholicæ adjiceretur, sed ut difficili negotio Imperator implicaretur. Aliter res habuit: cum Cæsar ea de causa repulsam omnino dedisset, Legatus illam omnino silentio involvit, ne frustra de ea secundò laboraretur. *Lib. 10. c. 3.*

20. Sessionem undecimam fuisse prorogatam, & quidem more privato, ad significandam contractam ex Petri Aloysii Farnesii morte mortem, intermissis hac de causa omnibus Concilii functionibus, unde per singulas hebdomadas Pontifici molestia binis literis afferenda fuisset. Sed reverà multò ante Farnesii necem Legati decreverant Sessionem prorogare, tum ex propria sententia, tum ex Pontificis mandato, Mendozâ poscente; & Concilii actiones continuatæ fuere, sine ulli inter-

intermissione, Pontifice, uti solebat, conscio.
Lib. 10. c. 4.

21. In documentis, quæ Cæsar Romam ad Madrucium miserat, haberi, dandam operam, ut decerneretur, num si Pontifex Concilio aperto occumberet, successor ei ab eodem Concilio, an vel à Cardinalium Senatu sufficiendus esset. Hæc in iis documentis continentur non quasi dubitata, sed asserta, & ex promissione Cæsarea Cardinalibus liberè relicta. *Lib. 10. c. 6.*

22. Cæsarem voluisse inde oblique Pontificem monere de ætatis gravitate, proximoque funere, adeoque ne tanti Principis iram consanguineis insensam relinqueret. Contrà eo documentorum capite habetur, hanc difficultatem sæpius Cæsaris propositam à Pontificiis, consideratà ibi ex æquo possibilitate præcedentis obitus ipsius Caroli Quinti. *Ibid.*

23. A Madruccio exposita in Senatu mandata 9. Decembr. Exposita fuere multo ante diem 9. Decemb. nec in Senatu, sed in privato cubiculo. *Lib. 10. c. 8.*

24. Pontificem cœpisse tempus deliberandi; ac postea Madrucium, cum sæpius eum adiens nihil opportunum referre posset, discessisse, mandatis Mendozæ commissis. Verum consultatio de ea re dilata fuit à Senatu, habito 9. Decemb. usque ad alterum Senatum, habitum 14. die, in gratiam Madrucii; post quem Senatum & priorem Mendozæ contestationem Româ discessit. *Ibid.*

25. Mendozam fuisse contestatum in publico Senatu, in quo Guisus pileo Purpureo fuit ornatus. Guisus pileum acceperat in Senatu publicè habito 24. Octobris, & Mendoza obnuntiationem suam exposuit in conventu Cardinalium secreto, 14. Decemb. *Ibid.*

26. Hic fuisse Mendozæ responsum, Pontificem velle rem communicare cum Concilio Bononiensi, ejusque rationes audire. Responsum est, Pontificem de re consilium capturum; sed postea Mendozâ egresso, rogatisque Cardinalium sententiis, decretum est, Bononiensium Patrum sententiam esse audiendam. *Ibid.*

27. Pontificem proposuisse non respondere minibus literis Ecclesiasticorum virorum, qui ad Augustana Comitia convenerant; sed ex libero agendi modo, quo Mendoza utebatur, veritum, ne inimicitiam Cæsaris contraheret, noluisse à se viros illos abalienare: cum tamen responsi mora ex eo orta fuerit, quòd Cardinalis Tridentinus nondum Romam venerat, qui Cæsaris jussu eam ob rem illuciturus erat. Quare Pontifex per Legatum Sfondratum sese excusavit apud eosdem Ecclesiasticos, qui & excusationem approbarunt. *Lib. 10. c. 10.*

28. Cervinum cum Cardinali Montano interfuisse generali Congregationi Bononiæ 16. Januarii. Ille ante duos menses discesserat, nec reversus est ad Concilium, nisi 22. Januarii. *Lib. 10. c. 11.*

29. Cæsarem, cognito responso quod Mendozæ Romæ reddidit fuerat, misisse Bononiam duos Fisci Procura ores, qui contestarentur. Hi Procuratores multò antè advenerant, nempe 5. Novembris, & responsum Mendozæ redditum fuit 27. Decembris. Insuper tabulæ eorum procuratoriarum leguntur signatæ à Cæsare Augustæ 22. Augusti, adeoque quatuor mensibus ante responsum. *Ibid.*

30. Pontificem, cum prævideret promulgationem Edicti, quod *Interim* nominant, futuram solum Cæsari, non Sedi Apostolicæ perniciosam, leviter illud oppugnasse. Et tamen Pontifex Nuntium misit, ut hujusmodi Edictum retardaret, pollicitus, quamprimum se missurum Præsules

cum opportunis facultatibus, à Cæsare postulatis, atque interim cognoscendam dedit Edicti formam, ut aliqua ejus tolerabilis emendatio proponi posset. *Lib. 10. c. 18.*

31. Pontificem Cæsari per Legatum significasse, à se libellum illum non improbari; sed pro certo haberi, illud Edictum à Cæsare more solum permittentis evulgatum, quo Lutheranos cohiberet, ne in graviora præcipites agerentur. E contrario Pontifex acerbissimè de eo conquestus fuit, & coram apud Mendozam Romæ, & literis apud suum in Hispania Nuntium. Neque ars ejus fuit, uti Polanus fingit, eum libellum ad permissionis, non comprobationis normam revocare, cum Cæsar à principio sic respondisset Catholicis Principibus, eidem libello reclamantibus. *Ibid.*

32. Legatum discessisse ante ejus promulgationem, ne factum illud suâ præsentia confirmaret. Porro Legatus 26. Maji, videlicet undecim diebus post ejus vulgationem, nondum digressus, perscripsit ad Cardinalem Farnesium prolixas literas, plurima de eodem Edicto expendens: & Farnesius 5. Junii ipsi Legato significavit, quam graviter Pontifex de eo apud Mendozam exposulasset. *Ibid.*

33. Bertanum fuisse cum potestate Nuntii Germaniam allegatum causâ quarundam legum, quas Cæsar ad componendum Ecclesiasticum Ordinem 16. Junii in Conventu proposuerat. Bertanus Româ discessit ad Nuntii partes agendas die 9. Junii, & Bononiâ transit die 17. *Lib. 11. c. 1.*

34. A Pontifice non fuisse Nuntios missos cum facultatibus à Cæsare postulatis, sed cum aliis sibi conducentibus, nempe cum ampla potestate multas gratias largiendi, in quo præcipuum momentum esse videretur ad suam auctoritatem in iis partibus tuendam. Cum tamen facultates, quibus Nuntii usi sunt, concessæ illis fuerint consentaneæ ad petitiones iteratas Cæsaris, super qua re ingens dissensio inter Pontificis Consiliarios fuit. *Lib. 11. cap. 2.*

35. Nuntios, quamvis sollicitè nominati fuissent, tamen eorum professionem dilatatam fuisse usque ad sequentem annum; siquidem Cæsari non satisfecerat ea ratio, per quam non significaretur probari ea quæ ipse statuerat. Nuntii statim Româ profecti fuere; & decem ac septem ab electione diebus iter Bononiâ fecit Pigninus, cujus literæ mox in Germania datæ extant. Dissensio autem super facultatibus, continuata post ipsorum in Germaniam adventum, aliam originem nacta fuit. *Ibid.*

36. Concilium Bononiæ permansisse usque ad Pauli mortem; & tunc, cum Legatus Comitiorum Pontificiorum causâ inde discessisset, Episcopos etiam ad suas Sedes rediisse. Ex legitimis Concilii Actis, & ex ejus ephemeride patet, Synodum fuisse suspensam, & Episcopos dimissos à Paulo ante mortem. *Lib. 11. c. 4.*

37. Julium III. post ipsius electionem mandasse Balduino à Monteferrato, ut adoptaret adolescentem, quem benevolentia complexus erat, dum Bononiæ Præsul ageret. Adolescens hic adoptatus fuit ante Julii Pontificatum. *Lib. 11. c. 7.*

38. Cæsarem cœpisse à Julio petere, ut Concilium Tridenti rursus statueret, per Aloysium Avilam, quem ad exhibendam electo Pontifici obedientiam miserat. Avila ne unum quidem verbum ea de re fecit, sed tantum urbanitatis & obsequii formulas exhibuit: & antequam hic adveniret, Pontifex generatim spem Cæsari ea de re fecerat, ut liquet ex documentis traditis Toletano, quem Julius decimo post electionem die ad Cæsarem misit. *Lib. 11. c. 8.*

39. Pontificem, à Mendoza acerbè stimulatum, statuisse Cæsari gratificari, atque idcirco delegisse cœtum Purpuratorum, qui ad Cæsarem penè omnes propendebant, quò rem ad suam libitum pertraheret, adjectis etiam quibusdam familiaribus, quò ceteri in officio continerentur. At ephemeris tradit, cœtum illum constitisse ex iisdem Purpuratis, qui sub Paulo III. eidem rei intererant. *Ibid.*

40. Pontificem, cum existimaret sui nominis dignitati opportuna ea mandata, quæ de Concilio tradiderat Nuntiis, apud Reges servanda, curasse ut Julius Cæsar Cananus, sibi à secretis, ea communicaret amicis titulo familiaritatis, atque ita postea evulgarentur. Verum id suspicari non poterit qui leget commentarium mandatorum, Trivultio exhibitum; siquidem ibi de Cæsaris mente tam malè sentitur, deque ejus potentia tam insensè scribitur, ut satis constaret, non potuisse id scriptum publicari, sine indignatione Cæsaris. *Lib. 11. cap. 9.*

41. Diploma à Pontifice promulgatum de Concilio Tridenti repetendo multum displicuisse Cæsari, Religionisque studiosis Catholicis, quippe illo aperto continuatio exprimebatur; adeoque præcedebatur Protestantibus spes omnis recognoscendi priora Decreta, quæ destituti, in Concilium haud accessissent. In Diplomate tamen nullus sermo habetur de continuando, sed de resumendo & profequendo Concilio. Insuper Cæsar ipse in denuntiationibus Bononiæ ac Romæ editis, hujusmodi Continuationem postulaverat, commendans ac comprobans Concilium Tridenti habitum, adeoque Decreta ibi sancita, & rationem agendi ibidem servatam. *Lib. 11. c. 11.*

42. Cum Pontifex Diploma illud inconsulto Cæsare evulgasset, ab hoc vicissim evulgatam fuisse sententiam Cæsarei Conventus; quod vulgò habitum sit eo animo factum, ut par pari Pontificiæ Bullæ reponeretur. Et tamen Suavis ipse paulò antè istius sententiæ verba referens ait, ea Conventus sententiâ clare decerni, ut omnes subicerentur Concilio à Pontifice antè impetrato, & per memoratum Diploma indicto. *Ibid.*

43. In Sessione duodecima fuisse Tridentino Cardinali locum, Episcopis Præsibus superiorem, attributum. Porro hi in cunctis Concilii functionibus sederunt simul cum Legato, quemadmodum tres Legati federant, & Tridentinus subsellium obtinebat seorsim, atque ab Episcopis separatus. *Lib. 11. c. 14.*

44. Futuram Sessionem fuisse indictam ad 9. Octobr. cum fuerit indicta ad 11. ejusdem mensis. *Lib. 11. c. 15.*

45. Ultimam Regis Galliæ protestationem fuisse Romæ pronuntiatam à Paulo Thermes. Ab alio fuit pronuntiata. *Lib. 11. c. 16.*

46. Præsides, acceptis literis, ab Henrico Secundo ad Concilium missis, separatim convenisse cum Principum Oratoribus, sed sine Episcopis, atque inter se statuisse, ut epistolæ legentur; & postea jussisse reddi hujusmodi responsum nomine Concilii, cum Patribus antea nequam communicatum; unde prudentibus viris sermonum materiam præbitam. Sed contrà Præsides sese seorsim subduxere populo, qui in templum convenerat, sed secum omnes etiam Episcopos cum Oratoribus duxerant. *Lib. 11. c. 17.*

47. Archiepiscopum Moguntinum in templo publicè liberam ea de re sententiam tulisse. Id tamen accidit in privata consultatione, habita in sacro, cui interfuit ipse tamquam unus ex Patribus. *Ibid.*

48. Thomistas & Scotistas in rebus ad Eadem

spectantibus operam dedisse, ut ab Ecclesia peculiare ipsorum sententiæ declararentur veræ; adeoque in Concilio sancirentur tamquam Fidei dogmata, non tam oracula à Deo revelata, quam ornamenta ab hominibus asserta. Sed hac de re nihil extat verbum in Actis, in quibus copiosè leguntur etiam minorum Theologorum suffragia. *Lib. 12. c. 1.*

49. Nonnullis ex iis Theologis haud placuisse, ut decerneretur tamquam Fidei dogma, Christianos debere Eucharistiam die Christi Resurrectioni sacrâ accipere, cum novum sit, Ecclesiæ præceptum statui tamquam Fidei Oraculum. At omnes consensere, ut contrarium pronuntiatum anathemate adjecto damnaretur, exceptis duobus, qui solum poposcere, ut id aliquâ adjectâ declaratione fieret, cum præceptum ecclesiasticum esset, non divinum. *Ibid.*

50. Italis non placuisse, ut Theologi sententias firmarent testimoniis sacrarum Literarum & Patrum; perinde ac eorum Theologiæ, in gratiam Germanorum & Belgarum, inde nota inureretur. Hæc tamen ratio doctrinæ examinandæ haud nova potuit videri, quippe servata in rebus sub Paulo sancitis. Ad hoc inter viros totius cœtus eruditissimos fuere Seripandus & Catharinus Itali; & Ecclesiæ antiquitatis peritissimi fuerant Alexander & Contarenus Cardinales, qui paulò antè hujusmodi negotiis occupati fuerant. Et in Concilio habito sub Julio, præter Germanos & Belgas, adfuere Canus, Lainius, Salmeron, Hispani summâ eruditione ornati. *Ibid.*

51. Protestantibus miratos, quod Synodus affirmaret, ipsos cupere, ut super solis quatuor de Eucharistia capitibus audirentur, cum sæpius in conventibus testati essent, se nullum ex præteritis Decretis recipere, sed velle de omnibus à capite audiri. Id autem nullam ipsis admirationem parere potuit, cum toties Pontifices Cæsari denuntiaissent, se nolle, ut antecedentia Decreta in controversiam vocarentur. Et Cæsar, Ecclesiasticus Ordo, plenusque Imperii Conventus, non obstante hujusmodi denuntiatione, vehementissimè Concilium à Pontifice postulaverant, atque ipsi obtulerant totius Germaniæ, sese Concilio subjicientis, obsequium. *Lib. 12. c. 8.*

52. Concilium in responso, quod Brandeburgico Oratori reddidit, stipulatum ab eo esse plusquam ille offerebat. Cum è contrario non posset offerri Synodo plusquam Oratoris mandatis contineretur, in quibus agnoscebatur Julius tamquam Ecclesiæ universalis Pontifex, & Concilium Tridentinum Oecumenicum. *Lib. 12. c. 9.*

53. Lovanienses & Colonienses Theologos plura opposuisse in eo, num inter fidei dogmata referendum esset caput de casibus reservatis. Hac de re ne verbum quidem legitur in Actis. *Lib. 12. c. 11.*

54. Eisdem Colonienses reprehendisse, damnari Canone decimo relatam ibi interpretationem verborum Christi, *Quicumque ligaveritis*; namque ajebant, eam interpretationem esse Theophylacti: & tamen hic Auctor expressè contrarium de hac re scribit. *Ibid.*

55. Franciscanos ægrè tulisse, statui, Sacerdotem verè absolvere, & non potius declarare absolutos pœnitentes ob antecedentem contritionem. At ille, qui unice id propugnavit, non modò non fuit Franciscanus, sed ita propugnavit, ut tamen firmum esset, peccata remitti per Sacramentum. *Lib. 12. c. 12.*

56. Patres delectos primùm posuisse, Sacramentum extremæ unctionis fuisse à Christo institutum, Marc. 6. & postea, quodam Theologo

monente, pro voce, *institutum*, reposuisse *infinuatam*; quam vocem ait Polanus ibi multum disconvenire, uti reliquo Canon non bene accommodatam. Et tamen in Theologorum minorum congressibus, habitis 22. & 23. Octob. adeoque uno mense ante confirmationem Canonum & Decretorum, doctrinam complectentium, non modò unus, sed complures ex iis animadverterunt, hujusmodi Sacramentum non fuisse institutum, sed delineatum & *infinuatam* iis verbis, quæ habentur Marc. 6. eadem prorsus ratione, quæ id Synodus declaravit. *Ibid.*

57. Oratores Cæsaris & Ferdinandi numquam intervenisse generalibus Congregationibus. Hoc revincitur uti falsum ex omnibus Concilii Actis. *Lib. 12. c. 15.*

58. Cardinalem Martinusum fuisse ex Ordine S. Basilii Monachum. Fuit ex Ordine S. Pauli primi Eremitæ. *Lib. 13. c. 1.*

59. Hunc fuisse inter Purpuratores relatum, Cæsare eum in gratiam Ferdinandi nominante. Porro hic Purpuram accepit solo Ferdinando id à Pontifice petente. *Ibid.*

60. Julium auxisse Senatum aliis Senatoribus tempore consueto feriarum natalitiarum. Ex Actis Senatus liquet, 20. Novembr. id à Pontifice gestum. *Ibid.*

61. Cùm id temporis Senatus constaret octo & quadraginta Purpuratis, visum fuisse Pontificem plus iusto Purpuræ prodigum, adjectis tribus & decem supra morem eorundem temporum: ac à Pontifice hunc colorem obtentum, ne Gallica Purpuratorum pars excederet. Hic tamen Purpuratorum numerus haud immodicus fuit, neque illi qui Purpurâ ornati sunt, ejus generis fuerunt, ut universus Senatus non consenserit: ac Pontifex hanc causam attulit, se egere prudentibus & fidelibus Consiliariis, cùm plurimi Purpurati ob diversas causas Româ abessent. *Ibid.*

62. Ab Episcopo Montis Falci perlatum ad Pighinum quoddam Pontificis mandatum, quod ita à Suavi refertur, ut veritati multum repugnet. *Ibid.*

63. Cæsarem Pontifici solemnes denuntiationes minatum, nisi juberet Sessioni superfederi; atque hac de causa ab eodem Cæsare certum hominem missum Romam & Tridentum. Contrà Cæsar leniter & per accuratas preces id egit, adeò ut Pontifex & Patres ei indulgerent. *Lib. 13. c. 2.*

64. Necem Cardinalis Martinusii fuisse communiter Ferdinandi iniquitati imputatam, ac Pontificem satis imbecillum se præbuisse in eo absolvendo. Atqui Suavis non ignorabat quidquid contrà scriptum fuit à Paulo Paruta, Venetæ Reipublicæ Historiographo, & harum rerum scientissimum. *Ibid.*

65. Præsides Synodi Romæ fuisse reprehensos, quòd in Decreto quo Concilium suspendebatur, Christiani extimulabantur ad servanda ea, quæ per Concilium statuta fuerant, haud reservatâ antecedenti Pontificis comprobatione; atque adeò ab aliquibus dictum, Præsides omnesque Episcopos, qui Decreto consenserant, in sacras Censurarum pœnas incidisse. Sed reverà in Decreto legitur, fuisse Pontificis consensum, & auctoritatem Pontificis, Sedisque Apostolicæ reservatam. *Lib. 13. c. 3.*

66. Concilii suspensionem usque ad biennium statutam, decem annis continuatam culpâ Pontificum. At primum illud temporis spatium (uti & Suavis ipse refert) cum conditione præscriptum fuit, si videlicet interim discordiæ inter Christianos componerentur, quæ, sicut habet ejus Historia, durarunt usque ad Pii IV. Pontificatum,

quo tempore rursus capta & decreta Concilii institurandi tractatio fuit. *Lib. 13. c. 4.*

67. Rem *infinuatam*, & mysterii plenam fuisse factam à Marcello II. dum Pontificatum adeptus, antiquum nomen retinere voluit. Et tamen paulò ante Adrianus VI. idem egit, suadente Oratore Cæsareo, ob præstantiam Pontificum ejus nominis. *Lib. 13. c. 11.*

68. Morem mutandi nominis ortum ex Pontificum superbia. Baronius tamen docet, primum fuisse nomen Christianæ modestiæ ergò mutatum à Pontifice, qui cùm Petrus vocaretur, haud ausus fuit in ea Sede tanti Apostoli nomen retinere. *Ibid.*

69. Marcellum posuisse multum fiducia in arte Genethliaca, qua fretus, Pontificatum sibi sponderat, palàm hoc profitens; sed citò deceptum, quantum pertinuit ad vitæ diuturnitatem, & rerum, quas meditabatur, successum. Hoc ommissis aliis rationibus revincitur uti falsum, ex Seripandi testificatione. *Ibid.*

70. A Paulo Quarto exceptos fuisse Britannicos Oratores in primo quem publicè habuit Senatu. Primus Senatus habitus fuit 30 Maji, & Oratores excepti sunt in alio Senatu die 21. Junii. *Lib. 13. c. 12.*

71. In eodem publico Senatu fuisse regni titulo Hiberniam ornatam. Id tamen factum est in secretiore Senatu die 7. Junii. *Ibid.*

72. Pontificem dissimulasse, Hiberniam ab Henrico Octavo in regnum evectam. Pontifex tamen hoc expressè in eo Senatu commemoravit. *Ibid.*

73. Hoc fuisse arcanum Aulæ ignotum, ob cujus ignorationem plurimos sermones agitados. At è contrario verba, quæ de hac re à Pontifice pronuntiata fuere coram Cardinalibus, posita fuere in publico diplomate, eadem die signato, & edita in Annalibus Bzovianis. *Ibid.*

74. Bellum inter Paulum Quartum Pontificem, & Regem Hispaniæ Philippum Secundum, ortum ex sola cupiditate Pontificis, profanæ ditionis incremento inhiantis. Contrarium constat ex *Lib. 13. c. 14.*

75. Cardinalem Lotharingum Româ discessisse antequam conveniret inter Pontificem & Gallum de fœdere. Hoc tamen fœdus sancitum, & subscriptione firmatum fuit ab eodem Cardinali antequam Româ discederet. *Lib. 13. c. 15.*

76. Pontificem & Cardinales multum inter se altercatos de quibusdam in Senatum ab ipso adscitis. Ex Actis Senatus patet, hos fuisse ad Purpuram evectos, omnibus planè Cardinalibus consentientibus. *Lib. 13. c. 16.*

77. Futurum fuisse, ut Dux Albanus Romam caperet; ejusque animi vilitati communiter imputatum regressum ab Urbe. Hujus rei nulla fit mentio in narratione Navageri Oratoris Veneti, in qua variæ de hoc Albani facti sententiæ accuratissimè narrantur. *Lib. 14. cap. 3.*

78. Ducem Guisum Româ discessisse deserto ante sancitam pacem Pontifice. Hic tamen moratus fuit usque ad 19. Septemb. quâ die, nempe quintâ post pacificationem, Romam Albanus ingressus fuit, Pontificem veneraturus. *Ibid.*

79. F. Guillelmum Petum accepisse Crucem & insignia suæ legationis in Anglia, sed modestiæ causâ se ab ea exercenda continuisse, eandemque Polo commisisse. E contrario Petus ne Purpurati quidem dignitatem accepit, tantum abfuit, ut Legati ornamenta acciperet; cùm Regina retinisset Diploma, quo illi utraque simul dignitas deferrebat. *Lib. 14. c. 5. & lib. 15. c. 7.*

80. Ob Imperium à Carlo Quinto translatum

in fratrem, Pontificem arrogasse sibi potestatem eligendi pro arbitrato Cæsarem. Pontifex tamen hoc tantum voluit, ut ea translatio non esset legitima, quòd sine Pontifice præstita esset, adeoque Imperium non nisi per Cæsaris obitum transferri posse. *Lib. 14. c. 6.*

81. Pontificem Guzmano dixisse, se velle mittere Nuntium ad Carolum Quintum. Porro hic Nuntius destinatus fuit non ad Carolum, sed ad Ferdinandum, ad quem paucis diebus post hunc sermonem cum Guzmano habitum, pro Nuntio missus est Legatus. *Ibid.*

82. Nepotes à Paulo fuisse ab administratione remotos 26. Januarii 1558. Id accidit 27. Januarii 1559. *Lib. 14. c. 7.*

83. Eodem tempore recusatum à Pontifice Ferdinandi Oratorem. Hic tamen recusatus fuerat annò 1558. quo Carolus vita concessit. *Ibid.*

84. Pium Quartum statim atque Pontifex creatus fuit, significasse Francisco à Turra, Ferdinandi ministro Romæ, se paratum Ferdinando reddere Cæsareos honores; ac à Ferdinando, audita Pontificis mente, eundem Turrium Oratorem designatum. Turrius tamen Orator à Cæsare nuncupatus & approbatus fuerat multò antè; namque is & in Comitibus Pontificiis erga Cardinales, & ea die quâ Pontifex coronatus, partes Oratoris erga eundem Pontificem egerat. *Lib. 14. c. 11.*

85. Carolum Quintum animam efflasse in manibus Constantini Pontii, cujus, tamquam hæretici, simulacrum combustum. Pontius nullas in Caroli Quinti anima moderanda partes egit, sed tantum apud eum Concionatoris officio: neque eodem usque ad ejusdem mortem functus fuit. *Ibid.*

86. Fuisse propositum Antonio Navarra Regi ut se per divortium ab hæretica conjuge separaret, nuberetque Regina Scotorum viduæ; atque hunc idcirco, Angliæ & magnæ Britanniæ regno inhiantem, cepisse sese exhibere alieniorem ab uxore. Hoc uti falsum refellitur à Famiano Strada. *Lib. 15. c. 1.*

87. Hispanos super Concilii diplomate movisse Pontifici difficultates, quod recens offensæ fuissent ob Antonium uti Navarra Regem acceptum. Hoc tamen patet falsum, cùm Hispani, quantumvis sese super Antonii negotio placatos ostendissent, tamen in iisdem difficultatibus persistenterint. *Lib. 15. c. 2.*

88. A conventu Nauburgensi fuisse Nuntios remissas literas Pontificias postridie quàm ii auditi fuere. Hoc tamen præstitum fuit post horæ quadrantem. *Lib. 15. c. 3.*

89. Nuntios fuisse in conventum accitos, atque ibi redditum iisdem responsum. Responsum tamen ad eos fuit per decem Consiliarios missum in aedem ubi morabantur. *Ibid.*

90. Cardinali Pateo, qui ad Concilium Præses destinatus fuerat, ægrotanti, fuisse Seripandum suscepturum. Non solus Seripandus, sed unâ Osius & Simonetta Præsides in eodem Senatu renuntiati sunt, non tanquam aliis suscepti, sed tanquam collegis adjecti. *Lib. 15. c. 6.*

91. Simonettam & Altempsium fuisse simul Legatos Concilii nominatos. Simonetta tamen nominatus fuit multis antè mensibus unâ cum Osio & Seripando. *Lib. 15. c. 13.*

92. Contentionem Archiepiscopi Bracarensis de prærogativa, fuisse ortam in primo generali congressu; cùm Diploma recitatum fuit, quo edicebatur, ut antiquiores Primatibus præcederent. Hæc tamen contentio excitata & composita multò antè; neque ulla ejus mentio in dicto

congressu habita fuit: quin Diploma illud non causa, sed effectus & finis ejus litis fuit. *Ibid.*

93. Cùm Parisiensis Cancellarius nollet suâ subscriptione confirmare facultates Cardinalis Ferrariensis Legati, loco ipsius subscripsisse Reginam Mariam, Regem Navarra, & primarios regni administratos. Et Cardinalem, quòd eam subscriptionem obtineret, seorsim per libellum spondidisse, se iis facultatibus non usurum, ac Pontificem consulturum abusus, qui Romæ contingebant in Sacerdotiis deferendis, eorumque tabulis seu Diplomatum conficiendis. Hæc omnia patet esse falsa ex literis ejusdem Legati ad Cardinalem Borromæum. *Ibid.*

94. Cardinalem Ferrariensem, quòd compereret beneficium acceptum, eò adductum, ut Pontificem extimularet ad communionem sub utraque specie concedendam. Literæ tamen hæc de re à Ferrariensi scriptæ fuere die 31. Decembris, quo tempore ejus facultates approbatæ nondum fuerant. Nec modò his literis ejusmodi concessionem non promovebat, sed querebatur de iis Gallis Catholicis, qui illam Regiæ repræsentabant, tanquam à rationibus Pontificis non abhorrentem. *Ibid.*

95. Etiam Gallicum Oratorem à Pontifice, ut id concederet petiisse, ac Pontificem primò se prom exhibuisse; & postea in Senatu 10. Decembr. in aliam sententiam Cardinalium deflexum. Sed contrà, nullus Senatus habitus fuit 10. Decembr. Et Pontifex valdè conquestus est cum Oratore, hujusmodi petitionem afferente. *Ibid.*

96. Cardinalem Simonettam, ubi Tridentum attigit, nactum fuisse Pontificis mandatum, quo vetabantur Legati Concilium aperire absque nova Pontificis significatione. Simonetta nullum de mora injicienda mandatum reperit, neque mora quæ contigit, Pontificis jussio, sed sola permissio fuit. *Lib. 15. cap. 15.*

97. Pontificem voluisse illam moram petente Oratore Cæsareo. Ea mora contigit ex solo Legatorum consilio. *Ibid.*

98. Contentionem Archiepiscopi Granatensis de declaranda Concilii Continuatione, contigisse in primo generali congressu. Ex Actis & literis patet, eam controversiam sedatam ante illum congressum. *Ibid.*

99. Hispanorum petitioni intercessisse Comendonum Zacynthi Episcopum, cùm Cæsaris contrariam mentem nollet. Ex Catalogo eorum Episcoporum, qui primæ Sessioni interfuerunt, liquet, Episcopum Zacynthi id temporis Tridenti non fuisse, sed postea illuc venisse, ut patet. *Ibid.*

100. Compositâ per concordiam in congregatione formulâ de re disputatâ, mox itum ad Decretum concinnandum. Decretum tamen concinnatum fuit ante congregationem, & antequam conveniretur cum Hispanis, quibus urbanitatis causâ ostensum fuit id temporis, quo conventio sancita, & antequam in congregatione coirent. *Ibid.*

101. Legatos post primam congregationem generalem, habitam sub Pio IV. aggressos fuisse conformare Decretum, sed tali arte, ut adimeret Episcopis proponendi libertatem, idque occultum esset, vixque intelligi posset: quocirca post multum studii adiecit illa verba: *proponentibus Legatis*. Sed contrà, Decretum, conformatum cum laudatis omnino verbis, lectum fuit triduo antè, publicè in congregatione; & prout libuit, licuit unicuique illud dependere, antequam suam de eo sententiam in Sessione proferret; & re ipsa quidam se illi objicere. *Lib. 15. c. 17.*

102. Hispanos, à quibus hoc Decretum improbatum, fuisse quatuor. Duo dumtaxat fuere. *Ibid.*

103. Archiepiscopum Rhegiensem, qui in ea Sessione latinè peroravit, sic locutum quo modo minimè locutus convincitur ex authentico ejus Orationis exemplo, quod extat. *Ibid.*

104. Quamdã opinionem circa tria capita, à Legatis in generali congressu, prævio secundæ Sessioni, proposita, fuisse Gregorii Augustinianorum Eremitarum Præsidis. Horum Præsides nec hujusmodi sententiam tulit, nec Gregorius, sed Christophorus à Patavio vocabatur. *Lib. 15. c. 19.*

105. Legatum Altempsium Tridentum advenisse die 5. Februarii. Advenit 30. Januarii. *Ibid.*

106. Ex Patribus plures promovisse quamdam sententiam de Indice librorum. Hanc tamen sententiam unicè proposuit ac sustinuit Petrus Contarenus Episcopus Paphensis, cujus Suavis hoc loco mentionem non facit. *Ibid.*

107. Unà cum Archiepiscopo Granatensi, petente exceptionem in primo secundæ Sessionis Decreto, conspirasse Calaritanum & plerosque Hispanos. Granatensis hac in re solus fuit, & Archiepiscopus Calaritanus eã die Sessioni non interfuit. *Lib. 15. c. 27.*

108. Varias consultationes habitas de Græcis, Anglis, & Scotis, nominandis in publicis fidei literis. Hujus rei nulla mentio in minutissimis Actuum illorum monumentis habetur. *Lib. 16. c. 1.*

109. Legatos, jam compertos Pontificem aliud velle de venia offerenda iis, qui ad Tribunal fidei delati erant, negotium eò promovisse, quo ipsi Pontifici obiecturi spectabant: sed antequam id comperirent, inter se discordes opinione fuisse. Et tamen illis nondum ullo pacto, comperta erat Pontificis mens. Neque solum in hoc non discordabant, sed omnes literis, communi nomine scriptis, indulgentiam comprobantes, testati sunt, hoc esse commune Patrum votum. *Ibid.*

110. Pontificem iratum fuisse Gallis, quasi male ab illis acceptus contemneretur. Sed ex plurimis monumentis contrarium apparet. *Lib. 16. c. 3.*

111. Legatos, quò Pontificem certiore facerent de sententiis, pronuntiatis in capite de Episcoporum residentia, misisse Camillum Olivum post congregationem habitam 20. Aprilis, ac ab eo consilium in ea re petisse. Ad hanc rem delectus fuit non Camillus Olivus, sed Federicus Pendasius. Et Legati, quò prævenirent majorem Patrum æstum, misere eum 10. Aprilis. *Lib. 16. c. 4.*

112. Eos qui intercessere ne statueretur, residentiam ad jus Divinum pertinere, fuisse tres supra triginta. Hi fuere octo aut septem supra triginta. *Ibid.*

113. Quosdam mediæ sententiæ, quorum aliqui dixerunt placere sibi eam declarationem, si Pontifici placeret: alii, sibi non placere, si Pon-

tifici non placeret, fuisse triginta. Hi fuere quatuor supra triginta. *Ibid.*

114. In Sessione celebrata 14. Maji, fuisse receptos Helvetios Oratores. Ex omnibus ejus temporis monumentis patet, eos receptos in Sessione 4. Junii. *Lib. 16. c. 7.*

115. Bavari Ducis Oratores tardius sese inspectum dedisse, quod Legati spatium cepissent Pontificis monendi de lite, quæ inter eos & Venetos Oratores de prærogativa orta erat. Causa ejus tarditas fuit tabellarius missus ad Bavaram ab ejsus Oratoribus, quò cognoscerent ejus mentem de ea cum Venetis contentione. *Ibid.*

116. Episcopos strepuisse, quòd in ea Sessione, de mansionis capite non statueretur. Id nec verum fuit, nec fieri potuit, quandoquidem jam ex totius Conventus voluntate literæ ad Pontificem data fuerant, ejusque responsum expectabatur. *Ibid.*

117. Cæsares Oratores denuntiassent, se statim discessuros, si declararetur, Concilium esse continuationem. Sed hujus rei nullum vestigium extraxit in tot legitimis monumentis. Præterea Cæsar de hac re mandata dedit non nisi post tempus, de quo Suavis loquitur, videlicet, acceptis literis 26. Maji, quæ 22. data fuerant, quibus Oratores jussu non ab urbe discedere, sed à functionibus abesse.

118. Piscarium, ob hunc discessum à Cæsare denuntiatum, & rogatum à Cardinali Mantuano eò propendisse, ut languidius Continuationem promoveret. Econtrario Piscarius voluit, ut Legati per libellum testificarentur, Continuationem in proxima Sessione declaratum iri. *Ibid.*

119. Cardinalem Mantuanum, quò Cæsari gratificaretur in protrahenda Sessione, usum literarum Lanfæci, quæ allata opportune idem petebant. Porro dilatio à Lanfæco petita, decreta fuerat die 30. Aprilis, adeoque decem diebus antequam petitiones Cæsareis ingratae afferrentur à Piscario, qui Tridentum non nisi 10. Maji attigit. *Ibid.*

120. Concilii Promotorem maximè turbatum fuisse ob aculeatam Fabri Gallici Oratoris orationem, ideòque non reddidisse ei, uti mos erat, responsum. Sed Suavis hac in re vel ignorat, vel celat facti veritatem, quæ habetur *Lib. 16. c. 11.* Adde, quod non Promotor, sed qui erat à Concilii Secretis, responsa dabat. *Ibid.*

121. Pontificem destinasse Gallia opem, aureorum ducentorum millium summâ constantem. Hæc constabat aureis trecentum millibus. *Ibid.*

122. Pontificem, succulentem Mantuano ob Concilii continuationem non declaratam, destinasse Tridentum alios Legatos; & ne primum locum ei adimeret, cogitasse eum coopare in ordinem Cardinalium Episcoporum, extincto id temporis in Gallia Cardinale Turnonio, Cardinalium antiquissimo. E contrario constat, ante hoc, in Senatu habito 18. Maji, fuisse alijs impertitos lex Episcopatus Cardinalium proprios. *Ibid.*

INDEX RERUM NOTABILIUM.

Quæ his octo Libris continentur.

Abbas *Mannensis* mittitur à Francisco Secundo Romam ob Concilii convocationem, lib. 14. cap. 12. num. 14. 15. 16. ejus reditus in Galliam, lib. 14. c. 16. n. 1.

Abbas Nichettus, à Secretis Ferrariensi Cardinali, proficiscitur in Galliam cum diplomate Synodum convocante, lib. 15. c. 1. n. 5.

Abbas Rossettus mittitur à Julio III. ad Regem Gallia, ejusque mandata, lib. 11. cap. 7. num. 2. & 3. & c. 8. n. 2.

Absolutiones delictorum sibi à Pontificiis reservatæ, l. 12. c. 11. n. 1. 2. 3. & 4.

Achilles Grassius, Ejus reditus Tridentum sub Julio, l. 13. c. 1. n. 10.

It Nuntius ad Cæsarem ob plenam reconciliationem cum Rege Gallia, l. 13. c. 5. n. 6.

Egydius Fuscarius Episcopus Mutinensis multa scribit de postremis Concilii rebus, lib. 15. c. 13. n. 4.

Calumnias immeritò patitur ob sententiam suam de Mansione, l. 16. c. 9. n. 9.

Albertus Brandenburgicus Proreftans moritur in Gallia post varios belli eventus, l. 13. c. 5. n. 1.

Albertus Bavaricae Dux mittit Romam Consiliarium ad negotia Religionis, lib. 16. cap. 1. num. 5.

Mittit Oratores ad Concilium sub Pio, lib. 16. cap. 6. n. 1.

Ejus seclus de ipsorum loco respectu Venetorum & Helvetiorum. *ibid.* Vide *Oratores*.

Alexander Cardinalis Farnesius. Res ab eo gesta in Comitibus Pontificiis post mortem Pauli III. lib. 11. cap. 6. n. 6.

Ejus absentia ab Aula, Julio Pontifice, lib. 11. c. 16. n. 3. & 4.

Cupit ad Pontificatum evehere Polum Cardinalem, sed frustra, lib. 13. c. 11. n. 8.

Repugnat intrinsecus electioni ad Pontificatum Ferrariensis, optata à Rege Gallia, & cur, *ibid.* varia adhibet studia ad Paulum IV. creandum, & cur, l. 13. c. 11. n. 8. 9. & 10.

Benevolentia in ipsum tepefacta; unde de sua & fratrum conciliatione cum Hispanis, bellum gerentibus in Pontificem agit; quod evenit: & redditur Placentia Octavio Duci, lib. 13. cap. 20. n. 10. 11. & 12.

Alexander Palanterus, Romæ Fiscalis, morte puni- tur à Pio V. etiam ob injustitiam in Caraffenses. l. 14. c. 15. n. 7.

Alexander Sfortia, Apostolicæ Camerae Clericus, fugit ab indignatione Pauli IV. ob violentiam ab eo exercitam in portu Centumcellano, lib. 13. cap. 14. num. 6. 7. & 8.

Alexander Tomassonus Interamnensis continet Parmam in obedientia post cædem Ducis Petri Aloysii, lib. 10. c. 4. n. 5.

Alexander Vitellius, dux exercitus Pontificii contra Farnesios, lib. 11. c. 16. n. 11.

Alfonsus Caraffa promotus ad Purpuram & Archiepiscopatum Neapolitanum à Paulo IV. lib. 14. cap. 1. n. 7.

Prærogativa quam habet, dum alii Pontificis sanguinei expelluntur, l. 14. c. 7. n. 5. & 6.

Ejus captivitas, libertas, & mors Pio sedente, lib. 14. c. 15. n. 10.

Histor. Concil. Trid. Pars II.

Alfonsus Salmeron Societatis Jesu intervenit cunctis apertionibus Concilii Tridentini, & in qua conditione, lib. 12. c. 1. n. 1. & 6.

Disputatio ab eo scripta de Mansione, lib. 16. c. 11. num. 13.

Aloysius Avila Orator obedientia pro Carolo V. apud Julium III. & Suavis errata de ipsius mandatis, lib. 11. cap. 8. num. 1.

Aloysius Cornelius magnus Commendator Cypri promovetur ad Purpuram à Julio III. l. 13. c. 1. n. 9.

Aloysius Estensis, filius Ducis Ferrariæ, creatur Cardinalis à Pio IV. lib. 14. c. 6. n. 4.

Aloysius Lippomanus Episcopus Modonensis, & adjutor Veronenfis, venit Romam Bononiã ad causam translationis defendendam, l. 10. c. 15. n. 2.

Mittitur à Paulo III. in Germaniam cum ampla facultate in rebus Religionis, l. 11. c. 2. n. 6.

Romam redit sub Julio III. l. 11. c. 8. n. 6.

Mittitur Præsides ad Concilium, l. 11. c. 13. n. 1. & c. 14. n. 2.

Mittitur Nuntius in Poloniam, & per viam agit cum Ferdinando Rege, l. 13. c. 3. n. 2.

Ad Sedem Bergomensis promovetur, & eligitur à Paulo IV. sibi à Secretis, lib. 14. c. 7. n. 4.

Moritur, lib. 14. cap. 9. num. 4.

Ambrosius Pelargus Dominicanus, Procurator Archiepiscopi Treverensis, it ad Concilium Bononiæ nonus Procurator Septemviri Colonienfis, lib. 10. cap. 2. num. 6.

Revocatur à Treverensi, postulante Cæsare, l. 10. c. 4. n. 4.

Venit cum eodem Tridentum; & quæ illi Suavis opponit de institutione pœnitentiæ, lib. 2. cap. 12. num. 7. & 8.

Tumulus excitus inter hæreticos ob ejus concionem, l. 13. c. 2. n. 4.

Ambrosius Politus, appellatus Catherinus, Episcopus postea Minoritanus. Errores Suavis de illius sententia allata in articulo prædestinationis, & de intentione necessaria ad efficaciam Sacramenti, l. 9. c. 6. per totum.

Variæ ejus opellæ de Mansione, l. 16. c. 4. n. 2.

Promovetur ad Ecclesiam Consensem, lib. 13. cap. 2. n. 10.

Mors ejusdem, & breve elogium, l. 13. c. 8. n. 8.

Andreas Dudiritus Sbardellatus Episcopus Titinienfis venit Tridentum communi nomine Præsulum & Clerici Hungarici, l. 16. c. 2. n. 6.

ejus elegantissimæ Oratio, *ibid.*

Angelus Massarellus à Secretis Concilio, scribit prolixam narrationem de Concilio illius temporis, lib. 11. c. 11. n. 1.

Redit Tridentum cum eodem munere ex ore Julii, l. 11. c. 14. n. 1.

Obtinet à Paulo IV. Episcopatum Telesinum, lib. 14. c. 7. n. 6.

Remittitur ad Concilium in ultima apertione. l. 15. c. 11. n. 2.

Supplent nonnulli ejus munus in variis ejus morbis, l. 16. c. 12. n. 9.

Anglia conversa ad Fidem, lib. 13. c. 9. n. 10.

Ejus Oratores excepti Romæ à Paulo IV. *ibid.* c. 12. n. 1.

Proventus Ecclesiastici in eo regno restituti, lib. 13. c. 13. n. 1.

Nova Religionis mutatio, lib. 14. cap. 8. num. 2. & 3.

Antonius Augustinus, Auditor Rotæ, Nuntius Julii III. in Anglia, l. 13. c. 10. n. 6.

Antonius Borbonius Rex Navarrae obedientiam proficitur Pio IV. acceptam à Pontifice cum Hispanorum agrimonia, l. 15. c. 1. n. 1. & 2. Galliam administrat post mortem Francisci II. *ibid.* num. 3. Studia Atrebatensis Episcopi ad eum mitigandum, *ibid.* n. 4. Agitata cum Pontifice, l. 15. c. 14. n. 5. 6. 13. Ejus opera in rem Fidei Catholicæ, lib. 16. c. 3. n. 5. 6. 7.

Antonius Caraffa Marchio Montisbelli, quo pacto in ejus oppidi possessionem immisus sit, l. 13. c. 16. n. 3. Discordiæ inter ipsum & Guilium Ducem in obsidione Civitellæ, l. 14. c. 2. n. 2. ejus expulsio Romæ, l. 14. c. 7. n. 4.

Antonius Filolius Archiepiscopus Aquensis venit Bononiam, l. 10. c. 4. n. 4. Excusat se ab itinere Romano, ad translationem tuendam, l. 10. c. 15. n. 2.

Antonius Floribellus, à Secretis Crescentio Legato, respondit ad Latinam Orationem, sui heri nomine, in ingressu Tridenti, l. 11. c. 14. n. 2. Post mortem Crescentii Polo Cardinali inservit, & ab eo mittitur ad Cæsarem propter Angliæ notitiæ, lib. 13. c. 7. n. 6.

Antonius Helius familiaris Paulo III. & Episcopus Polæ, & postea Patriarcha Jerosolymitanus, mittitur à Cervino Cardinalis Bononiam, l. 10. c. 5. n. 5.

Antonius Mugliatus Archiepiscopus Pragensis, Orator Ferdinandi tamquam Cæsaris ad Synodum Tridentinam, l. 15. c. 20. n. 1.

Antonius Perenottus Episcopus Atrebatensis agit in Germania cum Sfondrato Cardinali de eventu Petri Aloysii Farnesii, & de antea translatione Concilii, l. 10. c. n. 3. 5. 6. ejus indignatio in Caraffenses, l. 13. c. 15. n. 2. ejus studia ad Conciliandum Navarreum, l. 15. c. 1. n. 4. Ornatur purpurâ, l. 15. c. 6. n. 4. Agitata ab ipso cum Comendono de cogenda Synodo, l. 15. c. 7. n. 5.

Antonius Sanseverinus Dux Summanus mittitur in Galliam à Paulo IV. ob scædus. l. 13. c. 16. n. 3.

Antonius Toletanus Prior Legionensis mittitur in Galliam à Philippo Rege ad impediendas tractatus Concilii Gallorum, l. 14. c. 16. n. 8. 9.

Antonius Trivultius Episcopus Tolonenis, Nuntius Julii III. in Galliam ad negotia Concilii, l. 11. c. 8. n. 6. ejus mandata. l. 11. c. 9. n. 1. 2. Facilem comperit eam Aulam, l. 11. c. 10. n. 1. Accipit Purpuram à Paulo IV. l. 14. c. 1. n. 6. Legatio ad Regem Galliarum, quod ad pacem eum traheret cum Rege Hispaniarum, l. 11. c. 4. n. 5. & c. 5. n. 1. 7.

Archiepiscopi, Vide *Episcopi*.

Arrivabenus, ex aulicis Mantuani Cardinalis, it obviam Frederico Pendafo, qui rediens Romæ equo deciderat, ut ab eo literas acciperet & mandata, lib. 16. c. 6. n. 2.

Ascanius Corneus Julii III. ex sorore nepos, it in Galliam ob negotia Parmæ & Synodi, l. 11. c. n. 5. & seq. Capitur ad Clusium; sed liberatur ab Henrico Rege in gratiam Pontificis, & quâ conditione, l. 13. c. 10. n. 2. Confirmatur ut Legatus Romæ Transiberinæ, & custos comitti Sede vacante, l. 23. c. 41. n. 1. Negatur illi à Paulo IV. facultas abeundi Romæ, l. 13. c. 14. n. 10. Declaratur ibi supremus Dux equitum, l. 13. c. 17. n. 4. Fugit Neapolim ob Pontificem sibi suspectum, *ibid.* n. 8. Constituitur generalis campi Magister Albani Ducis, l. 13. c. 2. n. 1. Eplorat statum Romæ in furtiva aggressione tentata, l. 14. c. 3. n. 6. Adversatur in Aula Philippi Regis commodis Caraffensium, lib. 14. c. 5. n. 11.

Astolfus Servantius, Massarelli adjutor, exactum diarium scribit de postremis Tridenti eventis, lib. 15. c. 13. n. 4.

Augusta. Vid. *Confessio Augustana, Concilia*.

B.

Baldwinus, *Balduni*, medicus Borgenis, testatur contagionem Tridentinam, l. 9. c. 13. n. 5.

Baldwinus Montanus adoptat Innocentiam in filiam, qui postea fuit Cardinalis, l. 11. c. 7. n. 4.

Balthasar Limpus Episcopus Portuensis ex Lusitania, se indifferentem ostendit in translatione Synodi, l. 9. c. 15. n. 8. Recusat Bononiam transire usque ad novum sui Regis mandatum, lib. 9. c. 17. n. 2. Mandatum ipsi delatum ut eò accederet, lib. 10. c. 5. n. 2. Ipsi verba parum reverentia in Pontificem, lib. 10. cap. 15. num. 1.

Baptismus an sit necessarius in voto ad obtinendam gratiam, & falsitas Suavis, l. 9. c. 4. n. 7. & 8. Eiusdem ratiocinationes de caractere, de efficacia, & de materia ac forma quæ constituunt hoc Sacramentum, l. 9. c. 5. & c. 6. per totum. Disputationes de remedio, excogitata à Cajetano pro filiis fidelium, qui matris in utero moriuntur, l. 9. c. 8. n. 2. & seq.

Bartholomæus Caranza Dominicanus, qui postea fuit Toletanus Archiepiscopus, dat operam ut Polus Cardinalis excipiat in Anglia, l. 13. c. 9. n. 4. Conjicitur in carcerem in Hispania, hæresis nomine, l. 14. c. 11. n. 4.

Bartholomæus Cavalcantus mittitur à Paulo III. ad Henricum II. Galliarum Regem ad gravia negotia transigenda, l. 10. c. 5. n. 2.

Bartholomæus Cardinalis à Cueva, quo pacto propter accesserit ad Pontificatum, l. 14. c. 10. n. 3.

Bartholomæus Guidiccione Cardinalis censet Synodum Bononia prosequendam, l. 10. c. 6. n. 10.

Bartholomæus de Martyribus Dominicanus, Bracarensis Archiepiscopus, venit ad Concilium in postrema convocatione, l. 15. c. 11. n. 4. Difficultas de ipsi prerogativa, tamquam Regni Primatis; & error Suavis, l. 15. c. 13. n. 7. 8. & 10.

Bartholomæus Serigus Episcopus Castolanetensis supplet absentiam Massarelli infirmi in munere Secretarii, l. 16. c. 12. n. 9. Quæ ipse suggererit, attributa illi à Musotto, *ibid.* n. 10.

Basilea. Vide *Concilium*.

Bernardinus Cardinalis Massæjus missus à Julio III. ad agendum de concordia cum Octavio Farnesio Duce, l. 11. c. 16. n. 3.

Bernardus Navagerus, Orator Venetus Romæ, plenissimam narrationem scribit de vita Pauli IV. lib. 13. cap. 11. n. 12. Promovetur ad Purpuram à successore, lib. 36. cap. 8. num. 13. Consilium de ipsius legatione ad Concilium, lib. 16. cap. 8. n. 13.

Bertanas. Vide *Petrus*.

Blofius Palladius Episcopus Fulginatum, & à Secretis Paulo III. quodnam esset primum ejus nomen, l. 10. c. 13. n. Respondet in Senatu contestationi Mendozæ de reditu Synodi Tridentum. *ibid.* n. 2.

Bongiannus Gianfigliatus Orator Cosmi Ducis ad Paulum IV. Validi cum eo sermones adversus Caraffam Cardinalem ejus fratris filium, l. 14. c. 7. n. 3.

Bononia, electa pro Synodi domicilio in ejus translatione Tridento, l. 9. c. 14. & c. 15. per tot. eò Legatorum, & complurium Episcoporum adventus, l. 9. c. 17. n. 1. & 2. Varii Pontificis ac Cæsaris sensus, ut id fieret, Vide *Paulus III. Carolus V. & Didacus Mendoza*. Securitas oblata à Pontifice unicuique Bononiam venienti ad Concilium continuationem: ejusdem mandata, ne procederent in dogmatum decisione, l. 9. c. 20. n. 1. & 3. Nonna Sessio illic habita cum prorogatione Decretorum, l. 9. c. 20. n. 4. Justa funebria illic persoluta Francisco primo, & gratiarum actio pro victoria Caroli V. l. 10. c. 2. n. 1. Studia Patrum ad retinendam exercendamque suam auctoritatem, *ibid.* n. 1. 3. & 7. Sessio decima cum alia prorogatione Decretorum, *ibid.* n. 4. & 5. Adventus insignium quorundam procuratorum, & Oratorum, Præsulumque Gallicorum, *ibid.* n. 6. c. 4. n. 4. & c. 7. n. 2.

n. 2. Prorogatio Sessionis ad incertum diem, l. 10. c. 5. n. 1. Variæ Sententiæ, inter eos qui Roma selecti fuerant; de progressu aut suspensione Concilii, quæ Cardinalibus lectæ sunt, lib. 10. c. 6. n. 9. & c. 8. n. 2. Cœtus Episcoporum de contestatione Oratoris Mendozæ in Senatu, & epistola ad Pontificem scripta, l. 10. c. 9. n. 1. & seq. Contestationes in Concilio duorum Fisci Cæsariani Procuratorum, & responsum illis redditum, l. 10. c. 11. per tot. aliqui ex Patribus delectis Romam vocati, ad suam causam tuendam, suspensis interim solemnibus Synodi actionibus, l. 10. c. 14. n. 1. & c. 15. n. 1. & 2. Hi ad Congregationem Cardinalium remissi, & Legati jussi abstinere se à Cœtibus Patrum, l. 10. c. 16. n. 1. Articuli propositi in causa translationis, l. 11. c. 2. n. 3. Suspiciones proditionis Bononiæ, l. 10. c. 14. n. 1. & l. 11. c. 3. n. 2. Episcopi ex variis Nationibus Pontificem adeunt ad novam reparationem statuendam, lib. 11. c. 4. n. 2. Sensus Concilii, *ibid.* n. 4. Sermones de ea, & falsa Suavis dicta, *ibid.* n. 5. & seq. c. 5. per totum.

Braccius Martellus Episcopus Felulanus suo scripto turbas ciet de auctoritate Episcoporum, l. 9. c. 2. n. 1. 2. ejus ambiguitas an Bononiam adiret, & quo modo adductus est, l. 9. c. 17. n. 1. ejus translatio ad Episcopatum Aletinum, l. 13. c. 1. n. 10.

Bruerus. Vide *Martinus*.

C.

Calix permittit Protestationibus in scriptura *Interim*, l. 10. c. 17. n. 1. 2. & 6. & l. 10. c. 8. n. 1. Facultas super hæc tradita à Paulo III. Nuntiis Germaniæ, l. 11. c. 2. n. 11. Cupido in populis Austriæ, Carinthiæ, & Clivenibus illius concessionis, l. 14. c. 6. n. 6. l. 15. c. 5. n. 9.

Camerinum à Julio III. oblatum Octavio Parmensi Duci vice Parma; sed ab eo recusatum, l. 12. c. 12. n. 5. & c. 16. n. 3. & 4.

Camillus Olivus. Calumniæ & errata Suavis de illo, lib. 16. c. 4. n. 17.

Camillus Ursinus missus à Paulo III. ad Parma custodiam, & molimina Cæsarianorum ibi ab eo detecta, l. 10. c. 17. n. 3. & l. 11. n. 1. Diffidia inter ipsum & Farnesium Ducem, l. 11. c. 6. n. 2. 3. & 5. Traditio illius urbis Duci Farnesio ob iterata Julii III. jussa, l. 11. c. 7. n. 1. Idem electus dux belli contra Farnesium, l. 11. c. 16. n. 11.

Cancellarius Parisiensis Calvinistis favet, l. 15. c. 14. num. 1.

Canonici. Vide *Capitula*.

Capitula Cathedralium, aliarumque majorum Ecclesiarum. Eorum restitutio tempore Sedis vacantis, l. 9. c. 11. n. 13.

Cardinales. Diploma Pauli III. de ipsis, lib. 9. c. 1. n. 3. & c. 2. n. 4. & 5. Tridenti controversia, an in legibus disciplinæ Cardinales essent nominandi; & falsitas Suavis, l. 9. c. 8. n. 8. & seq.

Carolus Borbonius Cardinalis quærit & obtinet à Pio IV. legationem Avenionensem, l. 16. c. 3. n. 5.

Carolus Borromæus Donatus Purpurâ à Pio IV. l. 14. c. 15. n. 1. ejus literæ ad Mantuanum Cardinalem de proposito mittendi novos Legatos ad Concilium, l. 16. c. 8. n. 15.

Carolus Caraffa electus Cardinalis à Paulo IV. ejusque condiciones, l. 13. c. 12. n. 6. Illius acrimonia in Hispanos, ejusque studia ut Pontificem cum rege Galliarum federe jungeret, l. 13. c. 14. n. 5. & 11. Conventiones ab eo sollicitatæ inter eos duos Principes, l. 13. c. 15. n. 5. & 6. Ejus legatio in Galliam ad id conficiendum, sed specie ob solam pacem universalem, l. 13. c. 16. n. 6. Acta ab ipso in ea Aula, ejusque Romam reditus cum auxiliis, l. 12. c. 19. n. 2. & seq. Colloquium ab eo cum Albano Duce statutum, & cur non peractum, lib. 13. c. 20. n. 5. & 6. Alterum cum eo colloquium *Histor. Concil. Trid. Pars II.*

ad armorum suspensionem. *ibid.* n. 11. & 12. Varia ab eo agitata cum Principibus Italiæ ad obtinenda pro eo bello auxilia, *ibid.* n. 13. Eius consilium aggrediendi regni Neapolitani, l. 14. c. 1. n. 2. Concordia ab eo composita cum Albano Duce & duæ pactiones statuta, altera privata; altera publica, l. 13. c. 3. n. 8. & c. 4. per tot. ejus legatio ad Regem Hispaniæ ad componendam pacificationem cum Gallia, & ad alia privata negotia; cui parum satisfactum est, l. 14. c. 4. n. 5. & c. 5. per tot. Paulus IV. eum expellit ab Aula & quæ de causa, l. 14. c. 7. per tot. Obsequium ab eo & à suis oblatum Philippo Regi, sed sine effectu, l. 14. c. 9. n. 3. Venit ad Comitiam post mortem Pauli IV. & novum Pontificem deprecatur pro populo Romano, l. 14. c. 10. n. 1. 4. 7. & 8. Nuntii postulata in Hispania ad ipsius ejusque familia emolumenta, l. 14. c. 13. n. 2. & c. 15. n. 5. & 7. Ejus in Arcem Æliam conjectio, & mors illi illata, lib. 14. c. 15. n. 5. & seq.

Carolus Guisus Gallus Cardinalis, Lotharingus appellatus, ad Purpuram provehitur à Paulo III. l. 10. c. 5. n. 11. Purpuram accipit in Senatu, l. 10. c. 8. num. 4. Conficit scædus inter Paulum IV. & Gallos, in Hispanos; & ejus studia ad pertrahendos Italiæ Principes, l. 13. c. 17. n. 7. & c. 16. n. 1. & 2. Ejus consilia ad hæresim evitandam; & Suavis calumnia, l. 14. c. 8. n. 5. & 6. Objecta ab illo in Bellifontis conventu hugonotorum postulatis, l. 14. c. 15. n. 3. & 7.

Carolus Nonus Rex Galliarum ad Regnum pervenit ætatis anno decimo, l. 15. c. 1. n. 3. Ejus sensus, ejusque ministrorum, de diplomate convocationis, *ibid.* num. 5. 6. & 7. Rhemis coronatur, lib. 15. cap. 14. num. 2.

Carolus V. in Italia degens, mittit Oratores in Germaniam ad Concilii convocationem, l. 13. c. 13. n. 3. Pontificis offensio, quod bellum non continuaret in Protestantes, l. 9. c. 3. n. 1. usque ad 9. ejus querimoniarum & preces apud Pontificem pro reditu Concilii Tridentum; & repulsa, ab eo gravi animi sensu concepta, l. 9. c. 15. n. 19. per tot. Insignis victoria quam à Lutheranis reportat, l. 10. c. 1. n. 3. Accedit ad Augustana Comitiam, & per viam cum Sfondrato Cardinali agit, lib. 10. c. 3. n. 1. usque ad 6. ejus differentia cum Paulo III. Regis Galliarum causâ, *ibid.* n. 11. Quæ cum eo & cum Octavio Farnesio egit in Petri Aloysii casu, l. 10. c. 5. n. 6. Ejus sententia & ipsius studia de adptione Placentiæ, *ibid.* n. 7. & 8. Acta cum Pontificis ad eam restituendam, *ibid.* n. 4. 9. & 10. Madruccius ab eo Romam missus, l. 10. c. 6. n. 4. usque ad 8. Varia mandata ad ibi ac Bononiæ contestandum adversus Concilii legitimam vim, l. 10. c. 8. n. 11. & 12. per tot. Ejus sensus post responsum Pontificis Mendozæ redditum, & quæ cum eo egit per Ardinghellum, l. 10. c. 14. n. 3. & c. 14. n. 1. Legatos postulat cum facultate in rebus Religionis; & interjecta à Rege Galliarum difficultates, *ibid.* n. 2. & 3. Publicatur *Interim* in Augustano Conventu, l. 10. c. 17. per tot. Concilium eo postulante suspensum, l. 11. c. 2. n. 3. & 4. Agitur de eo Tridentum revocando sub Julio III. l. 12. c. 8. n. 1. usque ad 4. Conventus iterum Augustæ habitus, ejusque Decreta de subiciendæ Concilio universa Germania, *ibid.* n. 6. & c. n. 3. & seqq. Stimulatur Pontifex contra Ducem Parmensem, l. 11. c. 13. n. 5. Purpura ab eo postulata pro multis Cardinalibus, & non obtenta, l. 13. c. 1. n. 3. Concedit possessionem Archiepiscopatus Neapolitani Tiatino Cardinali, cui diu denegaverat, idque in gratiam Julii III. l. 13. c. 11. n. 10. Frustrâ tentat ut eligeretur ipsius filius Romanorum Rex; l. 14. c. 15. n. 1. Variæ ejus

opinamenta de concordia inter Pontificem & Galliae Regem, l. 13. c. 2. n. 2. & 3. Ipsius periculum, & fuga Oenipontis ob Lutheranos impetum, l. 13. c. 3. n. 2. & 8. Concordia cum illis Passaviae constituta, l. 13. c. 5. n. 3. 4. & 5. Ejus alienatio à Germanis, & à Synodo; & de his eventibus consideratio, l. 13. c. 4. n. 1. & 2. & c. 5. n. 1. & 2. Studia illi adhibita à Pontifice pro pace universali; & graves conditiones ab illo proposita, l. 13. c. 5. n. 6. & c. 6. n. 1. & 3. Cogit Polum Cardinalem ut in via sistat quâ in Angliam pergit, l. 13. c. 7. n. 7. & c. 8. n. 4. 5. & 6. Graves diffidentiae cum Paulo IV. l. 13. c. 14. n. 1. usque ad 6. Regnis renuntiat, & filio tradit: & armorum suspensio cum Gallis firmata, l. 13. c. 16. n. 4. Rursum imperio renuntiat, ac Ferdinando Regi tradit, l. 14. c. 6. n. 5. Ejus mors, & malignitas Suavis, ibid. n. 12. & c. 11. n. 3. & 4.

Carolus Vicecomes, Episcopus Vintimiliensis, multa monumenta scribit de postremis Synodi eventis, l. 15. c. 13. n. 4. Mittitur Tridentum: & quæ per vias egit, l. 16. c. 11. n. 8. & seq.

Carthago, Vide *Concilium*.

Catharina Medicea, uxor Henrici II. Galliae Regis, administrationi Regni præest viro demortuo, l. 14. cap. 12. num. 9.

Leniter cum hugonotis se gerit: & adhibita illi studia à variis Principibus pro Catholica Religione, l. 15. c. 12. n. 1. 2. & 3.

De auctoritate contendit cum Antonio Navarra Rege, l. 15. c. 14. n. 1.

Ejus animus in Concilium Tridentinum, lib. 13. cap. 3. num. 8.

Carvalcantius, Vide *Bartholomæus*.

Cæsar Spina, Calaber, à Caraffensibus Romæ necatus, & cur, l. 13. c. 15. n. 1. & l. 14. c. 15. n. 1.

Character impressus à Sacramentis quid sit; & Suavis error, l. 9. c. 5. per totum. ejusdem ratiocinatio de characterè immutabili in clericis gradu dejectis, l. 12. c. 4. n. 5. & 10.

Claudius Dursæus Orator Gallicus: ejus Bononiam profectio, l. 10. c. 4. n. 4.

Claudius à Guisca Gallus, Episcopus Agathensis, ac postea Mirapicensis, ambigit prius de Synodi translatione, ac de profectioe Bononiam, l. 4. c. 15. n. 8. & c. 17. n. 2. Ejus illuc accessus, l. 10. c. 4. n. 4.

Clemens Septimus. Errata Suavis de iis quæ ipse egit cum Cæsare de convocazione Concilii, lib. 12. cap. 15. num. 12.

Clerici quo pacto subdantur Prælati, l. 9. c. 12. n. 16. l. 12. c. 5. n. 1. usque ad 6. c. 13. per totum. Suavis ratiocinatio de appellationibus ac degradationibus, l. 12. c. 4. per totum.

Clerus Helveticus mittit Oratorem suum ad Concilium in postrema convocazione, l. 16. c. 2. n. 3. & 5.

Clerus Hungaricus mittit duos Episcopos ad Concilium sub Pio, l. 16. c. 2. n. 6.

Collegium Germanicum Romæ institutum à Julio III. l. 13. c. 8. n. 9.

Colloquium Pofsiaci habitum inter Catholicos & Calvinistas, l. 15. c. 14. n. 2. & 3.

Colloquia Wormatiense inter Catholicos & Lutheranos, cum Pauli IV. molestia, l. 14. c. 6. n. 1. 2. 3. & 4.

Commenda. Ratiocinationes Suavis de ipsarum institutione, l. 9. c. 9. n. 8. & seq.

Commendonus. Vide *Joannes Franciscus*.

Concilium Basileense quam facultatem concesserit hæreticis in publica fide, l. 12. c. 15. n. 9.

Declaratio ibi habita de prærogativa Conciliorum supra Romanos Pontifices, & quo pacto rejecta sit à multis Patribus Tridentinis, ibid. num. 12. & cap. 13.

Concilium Bononiense, Vide *Bononia*.

Concilium Carthaginense Innocentium I. agnoscit ut Ecclesie caput, contra id quod affirmat Suavis, l. 12. c. 9. n. 4. 5. 6. & 7.

Concilium Constantinopolitanum secundum. Suavis mendacia de illius legitima vi, l. 11. c. 18. n. 7. & 9.

Concilium Constantiense quo pacto limitaret datam publicè fidem hæreticis, & quomodo in hoc denegatum est à Patribus Tridentinis, lib. 12. cap. 15. num. 8. & 17.

Ejus Decretum de prærogativa Conciliorum supra Romanos Pontifices, allatum Tridentum à Protestantibus, & responsum ad id Legatorum, ibid. n. 12. & 13.

Concilium Ephesinum I. Errores Suavis de ejus acceptatione, l. 11. c. 18. n. 7. 8.

Concilium Moguntinum, de Imaginum & Sanctorum adoratione: & falsa Suavis prolata, lib. 11. c. 4. n. 5. & 6.

Concilium Nationis destinatum in Gallia in Conventu Fontisbelli: & adhibita à Pio IV. & Philippo II. studia ad illud præpediendum, lib. 14. c. 16. n. 7. & seq.

Concilium Tridentinum. Varii memorantur, è quorum monumentis hanc historiam Auctor desumpsit, l. 15. c. 19. n. 1. & 4.

Concilium Tridentinum sedente Paulo III. Sessio sexta & septima celebrata, l. 9. c. 12. per tot. Morbi contagiosi Tridenti, & sermones de translatione l. 9. c. 13. n. 2. & seq. Id in coetu generali statutum, & in octava Sessione, Hispanis reluctantiibus, l. 9. c. 14. & 15. per tot. Accessus Bononiam multorum Præfulum & legatorum, lib. 9. c. 27. n. 1. & 2.

Concilium Tridentinum à Julio III. coactum; & falsa à Suavi dicta de Diplomate convocationis, lib. 11. c. 11. n. 3. & seq. Adventus Tridentum Præsidum, & Oratorum Cæsaris, l. 11. c. 14. n. 2.

Ejus apertio, & Sessio prima, sive undecima, retardatis Decretis in gratiam Germanorum, lib. 11. c. 14. n. 4. Transitus Tridento Hispaniarum Principis, ac Regis Bohemiarum, l. 11. c. 15. n. 1. 2. 3. & 4. Adventus multorum Præfulum, & aliorum Oratorum Regum, & trium Ecclesiasticorum Electorum, ibid. n. 5. & 6. & l. 12. c. 9. n. 1. Sessio duodecima; & iterum retardata Decreta, l. 11. c. 15. n. 6. Literæ & contestationes Regis Gallie ad Concilium: Concilii responsa, & quid in ea re acciderit, ibid. n. 7. & c. 7. per tot. & l. 12. c. 9. n. 7. à Suavi falsò dicta de hisce rebus, & ejusdem sententia de Concilii vi legitima, c. 17. n. 2. & 3. & c. 18. n. 6. & seq. Ejusdem auctoris calumnie de opera minorum Theologorum & Episcoporum in rebus Fidei, l. 12. c. 1. per tot. Aliquorum articulorum mora ad præstolandos Protestantibus. Fides publica securitatis illis tradita, & correctæ, & nova Suavis ratiocinationes expensæ, l. 12. c. 8. per tot. & c. 15. n. 17. Sessio decima tertia. Obedientia oblata ab Oratoribus Brandeburgensibus, & ejusdem auctoris malignitas, l. 12. c. 9. n. 2. usque ad 7. Objecta ab eodem Sessioni decimæ tertiæ, lib. 12. c. 14. per tot. Adventus duorum Oratorum hæreticorum, l. 12. c. 15. n. 2. & 3. Vide *Oratores*. Novus transitus Tridento Regis Bohemiarum & uxoris, ibid. num. 3. Prorogatio Sessionis, & postulatam Protestantium, l. 13. c. 2. n. 4. 5. & 6. Accessus Oratorum Lusitanarum, ibid. num. 9. Discrimina Tridenti ob bellum à Lutheranis illatum, & complurium Episcoporum discessus, l. 13. c. 3. n. 2. & 3. Agitur de suspensione, repugnantibus Cæsarianis, ibid. n. 3. Et concluditur in Sessione decima sexta; & contestatio ab duodecim Hispanis Episcopis objecta, ibid. usque ad n. 9. Suavis perversitas de hoc Decreto, ibid. num. 10. & 11. Ejus-

Ejusdem calumnia in Synodi dilationem, lib. 13. cap. 4. num. 1. & 2.

Concilium Tridentinum Pio sedente convocatum, lib. 14. c. 17. n. 2. & seq. Legati electi, l. 15. c. 6. n. 2. & 8. Legatorum Magistratum, & multorum Patrum accessus Tridentum, l. 15. c. 11. n. 2. 3. & 4. c. 12. n. 8. c. 13. n. 1. & 9. Apertionis mora, & cur, l. 15. c. 15. n. 3. Postulata Hispanorum ut declararetur Continuatio Synodi, ibid. n. 4. Vide *Continuatio*. Objecta ab illis particulæ. *Propo-* *nentibus Legatis*, positæ in primo Decreto, lib. 15. c. 16. n. 1. 2. & 3. Vide *Oratores*. Petita ab iisdem de Concilii titulo, l. 15. c. 19. n. 15. Vide *Titulus*. Sessio prima, sive decima septima, & apparatus ad sequentem, l. 15. c. 16. n. 3. & seq. & c. 1. & 19. per tot. Varii Oratores excepti, l. 15. c. 20. n. 1. usque ad 8. l. 16. c. 2. per tot. c. 6. n. 1. & c. 10. n. 1. Nova postulata à Cæsarianis de decisione dogmatum Fidei, & variæ de hoc Patrum sententiæ, l. 15. c. 20. n. 6. & seq. Sessio secunda sive decima & octava, l. 15. c. 21. n. 4. Libertas Concilii quod spectabat ad Romanum Pontificem, quam etiam Suavis fatetur, l. 16. c. 7. n. 9. Vide *Libertas*. Sessio tertia & quarta cum dilatione Decretorum, l. 16. c. 7. n. 5. & c. 12. n. 6. & seq.

Concilia. Cur in præsentia non sit in usu eorum convocatio, l. 16. c. 10. n. 9. & 10.

An hæc præcellant Romanis Pontificibus. Vide *Pontifex*.

Concordia Passaviensis inter Cæsarem & Protestantibus, l. 13. c. 5. n. 3. 4. & 5.

Confessio. Vide *Penitentia*.

Congregatio Pauli III. de rebus ad Concilium spectantibus, l. 9. c. 1. n. 2. c. 17. n. 4. l. 10. c. 6. n. 9. c. 16. n. 1. 2. & 3.

Congregationes Julii III. ad Synodum cogendam, lib. 11. c. 8. n. 1. Pro illius suspensione, & pro metu Protestantium, l. 13. c. 3. n. 2. Pro Ecclesia reformanda, l. 13. c. 4. n. 3.

Congregationes Pauli IV. pro censu Neapolis, oblato ab Albano Duce belli tempore, l. 14. c. 3. n. 1. Pro renuntiato Imperio à Carolo V. fratri suo, l. 14. c. 6. n. 7.

Pro regimine ditionis Ecclesiasticæ, l. 14. c. 7. n. 5.

Congregationes Pii IV. de mansionem in Ecclesiis, l. 16. c. 8. n. 13.

Congregatio generalis pro transferenda Synodo, lib. 9. c. 14. n. 1. & seq.

Congregationes Bononienses de hoc litigio, l. 10. c. 9. n. 1. & seq.

Congregatio generalis, in qua contestantur Pisces Procuratores Caroli V. l. 10. c. 11. n. 3.

Congregatio prima generalis, antequam Synodus aperiretur, tempore Julii, l. 11. c. 14. n. 4. Loca designata Theologis in sententia dicenda in congregationibus earumque convocacionibus singulis diebus, l. 12. c. 2. n. 3. & c. 12. n. 18.

Congregatio generalis sub eodem Pontifice, in qua decernitur de suspensione Concilii ob metum Protestantium, l. 13. c. 3. n. 3.

Congregatio prima generalis ætate Pii, & ejusmodi cœtuum ritus, l. 15. c. 15. n. 9. & seq.

Congregatio generalis de primis capitibus disciplinæ, l. 16. c. 4. n. 4. & seq.

Continuatio Concilii ætate Pii respectu convocacionum præcedentium, ardentè postulata ab Hispanis, & oppugnata à Cæsarianis & Gallis, l. 14. c. 12. n. 15. & 17. c. 13. n. 6. & 16. c. 17. n. 5. l. 15. c. 1. n. 5. 6. & 7. c. 2. n. 2. 6. & 7. c. 15. n. 4. usque ad 8. l. 16. c. 6. n. 3. c. 7. n. 3. & 4. c. 10. n. 2. Desiderium & jussa Pontificis pro hac declaratione, sed postea mitigata, l. 16. c. 10. & c. 12. n. 2. usque ad 6.

Conventus Protestantium Erfordie, eorumque in Austriacos agitata, l. 15. c. 8. n. 1.

Cornelius Jansenius Episcopus Iprensis damnatur ab Innocentio X. in suis Operibus de libero arbitrio, & aliis articulis, l. 15. c. 7. n. 13. & 14.

Cornelius Mussus ex minoribus Conventualibus Episcopus Bituntinus mittitur Nuntius in Germaniam pro extrema Synodi convocacione, lib. 14. c. 13. n. 7. & 8.

Cosinus Medicus Florentiæ Dux Senas accipit à Rege Philippo ob matrimonium non acceptum cum Rege Gallie, l. 14. c. 2. n. 1.

Ejus diligentia ut pacem componeret inter Paulum IV. & Albanum, l. 14. c. 3. n. 8. Ejusdem Pontificis in eum benevolentia, l. 14. c. 15. n. 1. Romam venit ibique excipitur, l. 14. c. 17. n. 3. Intervent Pontificiæ supplicationi pro apertione Concilii, & error Suavis, ibid. n. 2. & 3. Ejus Orator Tridentum missus, l. 16. c. 2. n. 2.

Constantinus Pontius Concionator Caroli V. in custodia obit hæresis causâ, & falsa à Suavi dicto de eo Principe, l. 14. c. 11. n. 2.

Constantinopolis. Vide *Concilium*.

Constantia. Vide *Concilium*.

Constitutiones Apostolicæ. Vide *Concilium*.

Confirmationis Sacramentum an possit iterari secundum veterem sententiam Conciliorum & Doctorum; & Suavis mendacia, l. 9. c. 5. per tot. Canones de ea sanciti, & longa consiliatio de ipsius ministris, l. 9. c. 7. n. 10. & seq. Vide *Sacramenta*.

Christophorus Cardinalis Madruccius, Episcopus & Princeps Tridenti, multa accipit beneficia à Julio III. quamquam ante hujus assumptionem aliqua inter eos turbæ contigerint in Synodo, lib. 1. c. 6. n. 6. Adit Cæsarem post translationem Bononiensem, & falsa ipsi adscribuntur, l. 9. c. 19. n. 1. Mittitur ob ea negotia ad Pontificem, & cum quibus mandatis, l. 10. c. 6. n. 4. usque ad 8. quæ egerit, & errata Suavis, ibid. n. 8. & 9. & c. 8. n. 2. 3. 4. & 5.

Ardentè optat legationem Germaniæ; & opposita senta Pontificis & Legatorum Synodi, l. 10. c. 7. n. 6. & c. 14. n. 3. & 4.

Occurrit honorificè Legato & Præsidibus missis ad Concilium à Julio III. l. 11. c. 14. n. 2.

Dubitatio de loco supra duos Præsides Episcopos, & quo pacto decisa, ibid. n. 3. lautissimè excipit Hilpani Regis filium, Tridento transeuntem, l. 11. c. 15. n. 3.

Ejus sententia de quibusdam articulis Eucharistiæ: & auctor est ut Calix concedatur Catholicis Germanis, lib. 12. c. 2. n. 10. Discrimen Tridenti ab eo significatum Pontifici ob motum Lutheranos, l. 13. c. 2. n. 3. Suppetiæ ab ipso datæ quibusdam ministris Pontificis, in repentino eorum discessu, ibid. n. 9. Renuntiat Episcopatum Ludovico Madruccio nepoti, & legatio Picena illi data à Pio IV. l. 15. c. 6. n. 4.

Christophorus Stratus primus Orator Brandeburgensis, Concilio Tridentino obedientiam offert nomine sui Principis, & malignitas Suavis in hoc, l. 12. c. 9. n. 2. usque ad 6.

Comes Alifanus, interfecto conjugis Ducis Paliani sororis suæ, capite plexus Romæ, lib. 14. cap. 15. num. 9. & 15.

Comes Monfortius. Vide *Hugo*.

Comes Mirandulanus. Vide *Jo. Thomas*.

Comes S. Flora. Vide *Sfortia*.

Comes Tendilia, Orator obedientiæ pro Philippo II. ad Pium IV. ejusque acta in Caraffenses, lib. 14. c. 14. n. 5. & 7. & c. 15. n. 8.

Comitia Augustana anno 1547. convocata propter negotia Religionis, l. 10. c. 3. n. 11. Literæ Ecclesiasticorum ad Pontificem, qui eo conveniant, de reducto Concilii Tridentum; & redditum illis responsum, l. 10. c. 6. n. 1. 2. & 3. & c. 10. n. 2. & seq. Decretum Comitiorum ut se omnes remitte-

mitterent Decretis futuri Concilii, l. 10. c. 6. n. 4. Scriptum interim vulgatum illic à Cæsare, & sensus Catholicorum atque hæreticorum de ipso, l. 10. c. 17. n. 6. & 7. Clerus Germanus reformatus ab eodem Cæsare: & Suavis considerationes super hoc expensæ, l. 11. c. 2. n. 1.

Comitia Augustana anno 1555. præsentate Legato Apostolico, l. 13. c. 10. n. 3.

Ejus Decreta in detrimentum Religionis, l. 13. c. 15. n. 4. & 5.

Comitia Augustana 1559. in quibus confirmatur pax Passaviensis, l. 14. c. 9. n. 3.

Comitia Badensis ab Helvetiis convocata, & invitatio ibi ad illos habita ad Concilium Tridentinum, l. 15. c. 9. n. 8.

Comitia Francofurti, in quibus Carolus V. renuntiat Imperio, traditque Ferdinando Regi, l. 14. c. 6. num. 5.

Comitia Nümburgi coacta à Protestantibus, lib. 14. cap. 2. num. 4.

Eò accedunt Nuntii Pontificii ad indicendum Concilium, ibid. n. 9. & 10. & c. 3. per totum.

Decreta Comitiorum promulgata, l. 15. c. 4. n. 1.

Comitia Ratisponensia, coacta coacta anno 1542. Suavis errata in narrationibus ad ea spectantibus, l. 14. c. 13. n. 8. & seq.

Comitia Ratisponensia anno 1556. & 1557. ubi decernitur colloquium in Catholicos & Protestantis habendum Wormatiæ, l. 14. c. 5. n. 1. 2. 3. & 4.

Coniunctiones beneficiorum Ecclesiasticorum reformatæ à Concilio Tridentino; & Suavis dissertationes super his, l. 9. c. 9. n. 8. & seq. c. 11. n. 7. 8. 9. & 10. l. 12. c. 13. n. 13.

Conventus habitus in Fontebello, ubi decernitur convocatio Synodi Nationis, l. 14. c. 16. per totum.

Conventus recens habitus ab hugonottis ad idem efficiendum, l. 15. c. 14. n. 13. & 14. Vide Comitia.

Cruciata facultas tradita à Pio IV. ad Philippum II. l. 14. c. 13. n. 4. agitur de ipsius revocatione Tridentum; sed difficultas ob objecta ab Hispanis, l. 14. c. 8. n. 5. & 6.

Curiones. Vide Parochi.

D.

Dandinus. Vide Hieronymus.

Dandolus. Vide Matthæus.

Danestus. Vide Petrus.

Daniel Barbarus coadjutor Aquileiensis, ejusque mores, l. 16. c. 4. n. 22.

Degradationes. Earum origo. Sermones Suavis de ea expensæ, l. 14. c. 4. n. 9. & seq. Decretum Concilii super hoc, l. 12. c. 5. n. 4.

Didacus Lamez Theologus Societatis Jesu venit Tridentum tamquam Theologus Pontificius ætate Julii, l. 12. c. 2. n. 1. & 6. Publicè admonet Reginam Galliæ in colloquio Poissiacensi: & malignitas Suavis, l. 15. c. 14. n. 3.

Didacus Mendoza Orator Cæsaris apud Pontificem, l. 9. c. 20. n. 3. ejus acta ut reponeretur Tridenti Synodus post translationem Bononiensem, lib. 10. c. 1. n. 1. ejus postulata ut ubi prorogaretur Sessio, l. 10. c. 4. n. 4. Pactio ab eo inita, ut ea

lis componeretur inter ipsum & Farnesium Cardinalem; sed sine eventu, l. 10. c. 5. n. 6. Ejus contestationes in Senatu Pontificio, & responsum acceptum, l. 10. c. 8. n. 4. & 5. c. 10. n. 1. c. 12. n. 2. & seq. c. 13. per totum. Colloquium cum Pontifice, ut mitterentur in Germaniam Legati cum ampla facultate in rebus Religionis, l. 11. c. 1. n. 8. Ejus elatior agendi ratio in administratione Senensi, & ibidem tumultus, l. 13. c. 6. n. 2.

Diploma Julii III. de emendatione, & de Concilio, l. 11. c. 12. n. 1. ad reformanda Pontificia Comitia & Clerum; sed non promulgatum solemniter, ob mortem Pontificis, l. 13. c. 10. n. 1. & 2.

Diploma Pauli III. de peculiari emendatione Colle-

gii, l. 9. c. 1. n. 3. & c. 2. n. 4. & 5. De concessione quorundam Ecclesiasticorum bonorum Cæsari, l. 10. c. 1. n. 2. Pro facultatibus Nuntiorum Germaniæ, in rebus ad Religionem spectantibus, l. 12. c. 2. n. 8.

Diploma Pauli IV. quo statuitur dies festus S. Cathedræ sancti Petri, l. 14. c. 1. n. 5.

Diplomata Pii IV. ad Concilium convocandum, lib. 14. cap. 17. n. 2. & 4.

ad promulgandum Jubilæum ea de causa, ibid. n. 2. Ad reformandam Pœnitentiariam, & alia Tribunalia Romæ, l. 16. c. 7. n. 21. & seq.

Dominicani. Calumnia Suavis in eos de institutione pœnitentiæ, l. 12. c. 13. n. 7. & 8.

Dominus Cœvrens. Vide Carolus Guilielmus.

Dominus Insula, Orator Gallus ad Pium IV. Ejus officia cum Lotharingo Cardinali, contra Gualterium Episcopum Viterbiensem, l. 9. c. 9. n. 4. & 5.

Drafcovizius. Vide Georgius.

Dux Albanus Prorex Neapolitanus varias habet causas discordiæ cum Paulo IV. qui etiam ejus Actorem conjicit in carcerem, l. 13. c. 15. n. 1. c. 17. n. 3. & seq. Pax inter eos agitur sine fructu, c. 17. n. 9. & 10. & c. 18. per totum. Bellum ab eo

illatum, & loca ab eo capta prope Romam, l. 13. c. 19. n. 1. & c. 20. n. 1. & 9. Agitur de concordia, sed frustra, l. 13. c. 20. n. 3. usque ad 7. Induciæ prius ad decem, postea ad quadraginta dies, n. 11.

Vestigal pro regno Neapolitano ab eo oblatum, sed à Paulo rejectum, l. 14. c. 3. n. 1. Adventus ipsius cum exercitu ad Soram, ibid. n. 3. Ejus consilium de capienda Roma, sine effectu, & cur? & Suavis mendacia, n. 5. & 6. Colloquium Ducis cum Caraffa Cardinali, ibid. n. 8. Duæ pactio-

nes, altera publica; altera arcana, inter ipsos firmatæ; & Suavis malignitas, l. 14. c. 4. per totum. Romam venit, & excipitur à Pontifice, ibid. n. 5. Obstacula ab eo interposita Bruxellis, iis quæ Caraffa Cardinalis egerat, l. 14. c. 5. n. 9. & 10.

Dux Aurelianensis. Vide Carolus.

Dux Bavariæ. Vide Albertus.

Dux Clevenensis. Ejus & ditionis ipsius conditio de Fide, l. 15. c. 5. n. 7.

Quæ ipse agit cum Commendone Nuntio de Synodo cogenda, ibid. n. 8.

Ejus postulatio pro usu Calicis, & matrimonio sacerdotum, ibid. n. 9.

Dux Ferrariæ. Vide Hercules.

Dux Florentiæ. Vide Cosmus.

Dux Guistiæ. Vide Franciscus Lotharingus.

Dux Mantuæ. Vide Guilielmus.

Dux Nortumbriæ Anglus conspirat ut promoveatur ad regnum Joanna ejus nurus. Declaratur regni proditor, ac postea capite truncatur, lib. 13. c. 6. num. 4. 5.

Dux Paliani. Vide Joannes Caraffa.

Dux Suffolci. Vide Henricus Gray.

Dux Urbini. Vide Guidobaldus.

Dux Summanus. Vide Antonius Sanserverinus.

E.

Ecclesia quid significet, quod spectat ad nomen, l. 9. c. 9. n. 4.

Suavis ratiocinatio adversus illius potestatem, lib. 12. c. 3. per totum.

Ecclesiastici: an recentiores deteriores sint antiquis, l. 9. c. 9. n. 8. 9. 10. & 11.

Ecclesiastici Germaniæ: eorum epistola ad Pontificem pro reditu Concilii Tridentum, & responsum acceptum, l. 10. c. 6. n. 1. & 2. & c. 10. n. 2. & seq. Eorum emendatio à Carolo V. habita in Con-

ventu Augustano, l. 11. c. 2. n. 1.

Eleonara Austriaca, filia Ferdinandi Cæsaris, venit Mantuanum sponsa Ducis Guilielmi, ejusque Tridento transitus, l. 15. c. 11. n. 3.

Elisabetha, minor filia Henrici VIII. eversa ad solium Angliæ,

Angliæ, l. 14. c. 8. n. 2. Ejus vana studia, ut comprobaretur tamquam regina à Pontifice, ut mutatio Fidei in Angliam. ibid. n. 3. Invitatur à Pio IV. ut consentiat Concilio, sed frustra, l. 15. c. 7. n. 1. & 2.

Ephesus. Vide Concilium.

Episcopi. Dissertationes Suavis de primordiis & progressibus, & de exercitatione ipsorum jurisdictionis, l. 12. c. 3. n. 1. usque ad 8. & c. 4. n. 1. & 2.

Concessæ ipsis facultates à Concilio, ut subditos in officio continerent, l. 12. c. 5. & c. 15. per totum.

Episcopi Gallie, qui veniunt ad Concilium Bononien-

se, l. 10. c. 4. n. 4. & c. 7. n. 2.

Negligentia, quam præ se ferunt in adeundo Tridentum tempore Pii, l. 16. c. 3. n. 11.

Episcopi Hispani, qui erant in Concilio, se opponunt ejus translationi, l. 9. c. 13. n. 7. c. 14. n. 5. c. 15. n. 4. Toletani Oratoris operâ Tridenti persistunt,

& responsum non reddunt literis Legatorum, l. 9. c. 17. n. 1. c. 20. n. 2. Diploma ad eos missum à Pontifice, ut aliquos deligerent eam causam defensores; & eorum excusatio, l. 10. c. 14. n. 2.

& c. 15. n. 3. & 4. Rursus quatuor ex ipsis Romam vocantur ad emendationem conficiendam, sed frustra, l. 11. c. 4. n. 2. & 3. Eorum discessus post

mortem Pontificis, l. 11. c. 8. n. 4. Regressi sub Julio III. ad Concilium, contestantur contra suspensionem, l. 13. c. 3. n. 3. 5. 6. & 7. Tridento fugiunt ob metum Lutheranorum, ibid. n. 8. Sub Pio postulat epomium gestare; & obstacula in hoc suborta, ac superata, l. 15. c. 13. n. 5. & 6.

Eorum petitio ut Concilium sub Pio declararetur. Continuatio Concilii habiti sub Paulo III. & sub Julio: & falsitas Suavis, l. 15. c. 15. n. 4. usque ad 9. & l. 16. c. 6. n. 3.

Obstunt dilationi Sessionis, quo Gallie Oratores expectarentur, l. 16. c. 5. n. 9. 10. & 11.

Contestatio ab ipsis digesta, sed non deducta in opus, quo mansionis articulus declararetur, l. 16. c. 12. n. 7. & 8.

Episcopi qui Synodo Tridentinæ interfuerunt. Turbæ inter ipsorum complures, agentes de medio quo se deberent gerere in quibusdam casibus tamquam delegati Sedis Apostolicæ, lib. 9. c. 2. n. 1. 2. & 3.

Difficultas in concedenda ipsis facultate in ultima convocacione, gerendi exomii; & de loco Primatum, l. 15. c. 13. n. 4. usque ad 10.

Episcopi titulares. Restrigitur ipsis à Concilio facultas in Ordinum administratione, l. 12. c. 13. n. 3.

Eucharistia. An in ea scienda sciatur peculiare Sacramentum, l. 9. c. 3. n. 4.

Articuli de ea expensæ: & Suavis falsitas, præfertim de obligatione imposita fidelibus ut eam sumerent in Paschate, l. 12. c. 1. n. 2. 4. & 5.

Varia super hac re disputationes, l. 12. c. 2. per totum. Quorundam articulorum mora, ut Protestantes expectarentur, l. 12. c. 8. n. 1. 2. & 4. & c. 15. n. 1. & 17.

Eustachius Bellinus, Episcopus Parisiensis, venit ad Synodum primus suæ Nationis in ultima convocacione, l. 16. c. 3. n. 11.

Extrema Unctio. Articuli examini expositi de ea, lib. 12. c. 10. n. 14. 15. 16. & 17. Decreta ibi statuta ibid. n. 23. usque ad 29. & n. 38. & seq. Errata Suavis de institutione hujus Sacramenti, lib. 12. c. 12. n. 10. & seq. Vide Sacramentum.

F.

Faber. Vide Guido.

Fabius Mignanelus pergit ad Cæsarem ob res Placentinas, l. 10. c. 8. n. 1. Demandatur ipsi cura ditionis Ecclesiasticæ à Julio III. lib. 11. c. 1. n. 4.

Creatus ab eodem Julio Cardinalis, l. 13. c. 1. n. 9. Mittitur Senas Legatus, ad componendas turbas. lib. 13. cap. 6. num. 2.

Fantuccius. Vide Federicus.

Federicus Borromæus, Pii IV. ex sorore nepos, accipit in matrimonium filiam Ducis Urbini, lib. 14. cap. 17. num. 3.

Federicus Fantuccius, Bononiensis Duodecemvir, mittitur Nuntius in Hispaniam, acturus de pacificatione Philippi Regis cum Paulo IV. l. 13. c. 20. n. 12. & l. 14. c. 1. n. 1.

Federicus Pendasius, ex familia Mantuani Cardinalis, ejusque conditiones, l. 15. c. 13. n. 3. Mittitur ad Pontificem ob res Concilii: & errores Suavis de illo, & illius mandatis, l. 16. c. 4. n. 17. & 18.

Infortunium quod ipsi accidit in reditu, lib. 16. c. 6. n. 2. Mandata quæ secum defert Romam, l. 16. c. 8. n. 1. usque ad 12.

Federicus Septemviri Brandeburgici filius, nominatur Episcopus Halberstadiensis & Magdeburgensis à duobus illis Capitulis; & confirmatur à Julio III. secundum Concilii sententiam, sed variis adjectis conditionibus, l. 12. c. 15. n. 4. & 5. Diploma ad eum scriptum à Pio IV. pro nova Synodi convocacione; & quæ ipse super his egit cum Commendone Nuntio, l. 15. c. 4. n. 6. & 11.

Federicus, Septemvir Saxonie, capitur à Cæsare in prælio, l. 10. c. 1. n. 3. Respuit oblatam sibi libertatem dum invaditur Oenipontum, l. 13. c. 5. n. 3.

Ferdinandus Franciscus Avalus Aquinas, Marchio Pilsariæ, & Mediolani Gubernator, venit Orator Philippi Regis ad Concilium; & sena Regis quæ secum affert, l. 16. c. 2. n. 1. 4. & 7. Se retrahit à desiderio definitionis de articulo mansionis, l. 16. c. 7. n. 1. & 2. Postulat ut declararetur Continuatio; & difficultas in eo Cæsarianorum, ibid. n. 3. & 4. ejus assensus ut res differatur. l. 16. c. 12. n. 2.

Ferdinandus Gonzaga, gubernator Mediolanensis, Placentiam occupat post eadem Ducis Petri Aloysii, l. 10. c. 4. n. 5. Bellum idcirco excitatum in Octavium Farnesium, & induciæ confectæ usque ad nova luorum Principum mandata, l. 10. c. 5. n. 3.

ejus epistola, quæ factum purgat apud Cæsarem, ibid. n. 3. & 5. Criminationes illi injectæ, ibid. n. 6. pactioes ab eo confectæ noxiæ Farnesii, & molestiæ illatæ Montano Cardinali, qui postea fuit Julius III. l. 10. c. 17. n. 3. Benevolentia ipsi exhibita à Julio III. l. 11. c. 6. n. 6. Præficitur exercitui in Ducem Parmensem, & loca ab eo capta in illa ditione, l. 11. c. 16. n. 4. & 11. & l. 13. c. 1. n. 1.

ejus opera parum satisfacit Pontifici, l. 13. c. 2. n. 1.

Ferdinandus, Hispaniæ Rex, conventum Theologorum habet antequam moriatur, de restituendo regno Neapolitano Arragonensibus ipsius sanguineis, l. 13. c. 2. n. 3.

Ferdinandus, Hungariæ Rex, carpitur à fama communi, ob id quod accidit Martinusio Cardinali; de quo se purgat, l. 13. c. 1. n. 4. & c. 2. n. 8. Concordia Passaviensis ab eo statuta cum Protestantibus nomine Cæsaris, l. 13. c. 5. n. 3. 4. & 5. Studia ipsi adhibita à Julio III. ob res Religionis in Germania, l. 13. c. 8. n. 9. Decreta ab eo promulgata in Comitibus Augustanis; & Pauli IV. querimonia, l. 13. c. 1. n. 2. & seq. & c. 14. n. 1.

Nova Pontificis agrimonia propter colloquium ab eo coactum Wormatiæ, & propter alia ad Fidem spectantia, l. 14. c. 6. n. 1. usque ad 5. Illi committitur Imperium à Carolo V. & dissensiones in hoc cum Pontifice, ibid. n. 5. & seq. Componitur controversia sub Pio IV. l. 14. c. 11. n. 1. Varia cum eo ejusque ministris aguntur, ut Synodus de-

nuntietur, l. 14. c. 12. n. 1. usque ad 6. c. 13. n. 9. & seq. c. 14. n. 8. & seq. & l. 15. c. 2. n. 3. usque ad 9. Ejus Oratores missi Tridentum, l. 15. c. 16. n. 6. & c. 20. n. 1. ejus sensus de eo conventu, l. 16. c. 3. n. 1. Obstacula injecta ne ibi declararetur Continuatio, l. 16. c. 12. n. 1.

Ferrarius. Vide Rinaldus.

Ferrusus. Vide *Jacobus*.
Figueria. Vide *Joannes*.
Florentia. Vide *Respublica*.
Fiscalis Caroli V. in Concilio Bononiæ contestantur, l. 10. c. 11. per totum.
Fiscalis Romanus. Vide *Alexander Pallauterus*.
Fœdera diversa inter Principes. Vide *sub nominibus Principum*.
Fonseca. Vide *Joannes*.
Fossus. Vide *Gaspar*.
Franciscani. Objecta quæ ab illis allata fingit Suavis de materia & partibus Sacramenti Pœnitentiæ, & de significatione absolutionis, l. 12. c. 12. n. 1. usque ad 7.
Franciscus Blancus, Episcopus Auriensis, se opponit primo Decreto Synodi, quod spectat ad particulam, proponentibus Legatis, l. 15. c. 16. n. 5.
Franciscus I. Gallia Rex. Ejus obitus, & exequiæ illi celebratæ in Concilio Bononiæ, lib. 9. c. 17. n. 2. c. 8. n. 5. l. 10. c. 2. n. 1.
Franciscus II. Gallia Rex, ætate puerili regnum suscipit, l. 14. c. 9. n. 2. ejus gesta in hæreticos, l. 14. c. 11. n. 1. Conjunctio Hugonottorum in ipsum. Acta ab ipso cum Pontifice pro convocacione Concilii: & difficultas de loco tandem evicta, l. 14. c. 12. n. 8. & seq. c. 16. n. 12. Adhibita erga ipsum officia Pontificis & Philippi Regis, ut præpediretur Concilio Nationis, destinatum à conventu Fontisbelli, l. 14. c. 16. per totum. Ejus mors, l. 15. c. 1. n. 3.
Franciscus Gonzaga creatur Cardinalis à Pio IV. lib. 15. c. 6. n. 2.
Franciscus Lancius, Episcopus Firmanus, Nuntius ad Regem Gallia pro ultima Synodi convocacione, l. 14. c. 13. n. 7.
Franciscus Lotharingus, Guisæ Dux, hortatur Henricum II. ad fœdus cum Paulo IV. l. 13. c. 15. n. 7. Venit cum exercitu Romam, lib. 14. c. 1. n. 1. 2. 3. & 4. Obsidit Civitellam, sed frustra, lib. 14. c. 2. n. 2. Ejus gravis discordia cum Marchione Montisbelli, ibid. Proponit reditum in Galliam & cur, ibid. Cum copiis Tybur contendit, lib. 14. c. 3. n. 3. Urgetur ad reditum, ut Regem suum defendat; & falsitas Suavis, l. 14. c. 3. n. 7. & c. 4. n. 5. Loquitur cum Pontifice adversus ejus ex fratre nepotes, l. 14. c. 7. n. 1. Castellorum urbem capit. ibid. Obtinet supremam regni administrationem, l. 14. c. 12. n. 12.
Franciscus Paceus Cardinalis creatur à Pio IV. quorundam Principum precibus, l. 15. c. 6. n. 4.
Franciscus Toletanus, Orator Cæsaris, ad Concilium Tridentinum tempore Pauli III. redit Tridentum, post habitam translationem, & præcipit Episcopis Cæsarianis ne Tridento discedant, l. 9. c. 20. n. 2. ejus adventus Tridentum tempore Julii III. l. 11. c. 14. n. 2.
Franciscus Turmonensis Cardinalis, Archiepiscopus Lugdunensis, nuntium mittit Venetiis ad Concilium, cum literis & contestationibus Henrici II. lib. 11. c. 16. n. 16. Venit Romam, acturus de libera permissione, ut Farnesii Gallicam militiam Parmæ habeant, l. 13. c. 2. n. 1. & 3. in Galliam mittitur à Pio IV. quò illic impediatur Synodum nationis, l. 14. c. 16. n. 11. & 12.
Franciscus à Turri, Ferdinandi Cæsaris Orator Romæ: & Suavis errata de tempore quo electus fuit, l. 14. c. 11. n. 2.
Franciscus Torres Hispanus, Theologus Pontificius in Concilio ætate Pii IV. ostendit suum Opusculum de Mansione: & contentiones idcirco Tridenti abortæ, l. 16. c. 4. n. 2.
Franciscus Vargas, Fiscalis generalis Castellæ, pergit Bononiam contestaturus contra legitimam translationem Concilii, l. 10. c. 11. n. 3. & seq. Officia ab eo adhibita Præsidibus ætate Julii III. l. 11.

c. 14. n. 4. Romam venit tamquam Philippum Regem repræsensans, l. 14. c. 6. n. 10. Sermo ab eo habitus coram Pontifice de conditionibus Conciliorum, l. 14. c. 14. n. 7. Acta ab illo in Aula Romana pro Caraffa Cardinali, l. 14. c. 15. n. 5. & 8. Ejus literæ ad Episcopos Hispanos, qui Tridentum venerant; & quo pacto ab illis exceptæ, l. 15. c. 20. n. 8. 9. & 10.

Franzpergius. Vide *Georgius*.

Fulvius Corneus Cardinalis missus in custodiam à Paulo IV. ob suspensiones erga fratrem & Hispanos, l. 13. c. 17. n. 8.

Fuscararius. Vide *Ægidius*.

G.

Gabriel Paleottus Bononiensis, Romæ Duodecemviri & alio tempore Cardinalis, quo fungatur munere in Concilio ætate Pii: & narratio ab eo scripta de illis eventis. l. 15. c. 13. n. 4.

Gallia. Discrimina quæ illic acciderant de rebus Religionis: & Ferrariensis Cardinalis eò missus, l. 14. c. 12. n. 8. 9. 10. 11. 12. & 13. l. 15. c. 12. n. 1. 2. & 3. Colloquium Poissiacense habitum inter Catholicos & Calvinistas, l. 15. c. 14. n. 1. 2. & 3. Convocatio novi conventus, ibid. n. 13. & 14. Melius se res habent in Aula, lib. 16. c. 3. n. 2. & seq. Suppetiæ habitæ à Pontifice, lib. 16. c. 7. n. 20. & c. 11. n. 10. & 11.

Garzias Lassus, Actor Romæ Philippi Regis, carcere concluditur à Paulo IV. l. 13. c. 17. n. 5.

Gaspar à Fosso Archiepiscopus Rhegiensis orat latinè in prima Sessione Concilii sub Pio: & objecta illi à Suavi, l. 15. c. 16. n. 3. & c. 17. n. 4. & 5.

Georgius Drafcovizius Croata, Episcopus Quinque Ecclesiarum, Orator Cæsaris tamquam Regis Hungariæ ad Synodum Tridentinam, l. 15. c. 16. n. 6. Litigium de loco inter hunc & Oratorem Lusitanum, l. 15. c. 20. n. 1. usque ad 5. & c. 21. n. 1. & 2.

Georgius Martinusius, Episcopus Variensis, creatur Cardinalis petente Ferdinando; & errata Suavis in hoc, l. 13. c. 1. n. 4. Ab eodem jubetur occidi, ob criminationes occultæ conspirationis cum Turca, ibid. Vide *Ferdinandus*.

Geronus Bertanus mittitur à Paulo III. ad Cæsarem, inducturus illum ad pacem cum Rege Gallia, l. 9. c. 3. n. 2. Quæ hic egerit, ibid. n. 9.

Gonzaga. Vide *Cardinalis*, & *Ferdinandus*.

Granvellanus. Vide *Antonius*, & *Nicolaus Perennotus*.

Grimanus. Vide *Joannes*.

Guerrerus. Vide *Petrus*.

Guido Ascanius, Sfortia Cardinalis Sanctæ floræ, missus Parmam à Julio ad abducendum Ducem à belli consilio, l. 11. c. 16. n. 3. Mittitur ad Florentiam Ducem ob tumultus Senenses, l. 13. c. 6. n. 2. Mittit Lottinum ad Cæsarem, ut se purget de electione Pauli IV. l. 13. c. 14. n. 4. Hujus Pontificis ira in ipsum: & mittitur in custodiam, ibid. n. 6. 7. 8. & 11. Est Pacis sequester inter Pontificem & Ducem Albanum, l. 14. c. 3. n. 4. & 8.

Guidobaldus Dux Urbini affinitatem inquit cum Paulo III. l. 9. c. 3. n. 12. Constituitur à Julio III. generalis Dux Ecclesiæ, & Romæ curam gerit eo absente, l. 13. c. 6. n. 2. Romam venit ætate Pii IV. ut det in matrimonium Federico Borromæo filiam suam, l. 14. c. 17. n. 3. Agit cum Carolo Vintecomite, Episcopo Vintimiliensi, missus ad Concilium à Pontifice, l. 16. c. 11. n. 12. & 13.

Guido Faber, Orator Gallia tempore Pii, habetur pro manifesto hugonotto, l. 16. c. 11. n. 1. ejus oratio pungens; & accepta responsio, l. 16. c. 11. n. 2. usque ad 8.

Guido. Vide *Joannes Franciscus*.

Guilielmus Gonzaga, Dux Mantuæ, adest primæ Sessioni Concilii sub Pio, lib. 15. c. 16. n. 6.

Guilielmus Pæus, ex Minoribus Observantibus, eligitur Cardinalis & Legatus in Angliam à Paulo IV. & ob-

& obstacula interjecta à Maria regina, l. 14. c. 2. n. 5. Diligentia Pontificis ut is Romam veniret, & falsa Suaviana, l. 14. c. 5. n. 4. & l. 15. c. 7. n. 2.

Guilielmus Pictaviensis, Orator Caroli V. tamquam Belgii Domini, ad Concilium Tridentinum ætate Julii III. l. 11. c. 15. n. 5.

Guzmanus. Vide *Martinus*.

H.

Hannibal Altempfus, Pii IV. ex sorore nepos, mittitur ab eo in Hispaniam post suam electionem, l. 14. c. 13. n. 1.

Hannibal Ruccellaius, familiaris Caraffæ Cardinalis, it in Galliam, ad stabiliendum fœdus contra Hispanos, l. 13. c. 14. n. 11.

Helvetii. Vide *Pagi*.

Henricus VIII. Angliæ Rex: ejus mors, & elogium, l. 9. c. 3. n. 14. ejus de Regni successione dispositio, l. 13. c. 6. n. 4. Malignitas Suavis in his narrationibus, l. 9. c. 3. n. 15.

Henricus Borbonius filius Navarrei, à matre adducitur ad sectam Calvinii, l. 16. c. 3. n. 7.

Henricus II. Gallia Rex destinat suos Præsules ad Concilium Bononiense, & matrimonium decernit cum Horatio Duce Farnesio, l. 10. c. 2. n. 6. Postulat à Paulo III. ne mittantur in Germaniam Legati, quos petierat Carolus V. lib. 10. c. 6. n. 3. & c. 17. n. 4.

Agit de ineundo fœdere cum Paulo, absque conclusionem: & ejus consilia opposita suspensioni Concilii, l. 11. c. 1. n. 3. & c. 2. n. 14. & c. 5. n. 2. Acta cum ipso à Julio III. l. 12. c. 7. n. 2. & c. 8. n. 2. Rationes quibus adducitur ut assentiatur novæ convocacioni Concilii, l. 11. c. 8. n. 5. & 6. & c. 9. n. 1. & 2. & c. 10. n. 1. Diffensiones inter ipsam

& Pontificem ob res Parmenses; & Synodus Nationis idcirco indicta in Gallia, lib. 11. c. 12. n. 7. Duæ contestationes ejus jussu lectæ in consistorio, & responsum acceptum, l. 11. c. 16. n. 9. & seq. Literæ, & aliæ contestationes ad Concilium missæ, l. 11. c. 15. n. 7. & c. 17. per tot. l. 12. c. 9. n. 7. Fœdus initum cum Protestantibus contra Cæsarem, & ejus eventus, lib. 13. cap. 5. n. 1. Varia belli eventa extra & intra Galliam, ibid. n. 5. Exercitus ab eo missus opem laturus Senis, l. 13. c. 6. n. 1. Studia Pontificis ut ipsum in Concordiam cum Cæsare revocaret; sed sine eventu, l. 13. c. 5. n. 6. & c. 6. n. 1. & 3. Novum fœdus cum Paulo IV. in Hispanos, l. 13. c. 15. n. 5. & seq. Induciæ cum ipsis, & ob eam rem Pontificis quærimoniæ, l. 13. c. 16. n. 4. & seq. Auxilia ab eo suppeditata Pontifici, l. 13. c. 9. n. 4. & seq. Pax cum Philippo rege statuta Cameraci, & malignitas Suavis de quadam ipsius conditione ut severe ad extirpandam hæresim agatur, l. 14. c. 8. n. 4. & 5.

Henricus Loffredus, Episcopus Caputaquensis, judicium præfert molestum Decretis emendationis, l. 9. c. 3. n. 12. Moritur. ibid.

Henricus Penningus, familiaris Poli Cardinalis, mittitur ab eo ad Angliæ Reginam: & responsa inde delata, l. 13. c. 7. n. 1. & c. 8. n. 13.

Henricus Suecia Rex: ejus conditiones. Invitatur ad Concilium à Pio IV. l. 15. c. 8. n. 2. usque ad 8.

Hercules Estensis, Ferrariæ Dux, inquit fœdus cum Paulo IV. contra Hispanos, l. 13. c. 16. n. 2. Constituitur exercitus imperator, ibid. n. 3. & l. 14. c. 1. n. 1. Ab expeditione recedit, & qua de causa, l. 14. cap. 1. num. 3.

Hercules Gonzaga, Cardinalis Mantuanus, proximus Pontificatus in Comitibus, in quibus electus est Pius IV. l. 14. c. 10. n. 2. & 7. Designatur ab hoc primus Præses Synodi, l. 15. c. 6. n. 2. Habiti ipsi honores, ejusque accessus Tridentum, l. 15. c. 11. n. 3. & 5. Quæ ipse proposuit de disciplina, l. 16. c. 1. n. 16. Ipsi adscripta & Tridenti & Romæ in quæstione de mansione, l. 16. c. 5. n. 5. Literæ de hoc missæ ad ipsum à Borromæo Cardinali; & ejus

Histor. Concil. Trid. Pars II.

propositum abundi, si novi Legati adderentur, l. 16. c. 8. n. 14. usque ad 18. Ipse se purgat, & etiam Seripandus Cardinalis; eorumque suspensiones de Simonetta, l. 16. c. 9. per totum.

Hercules Severolus, Tridentinæ Synodi Promotor sub Paulo III. Acta ab eo confecta de morbo contagioso Tridenti, l. 9. c. 15. n. 1. Romam venit ad defendendam translationem, l. 10. c. 15. n. 2.

Hermannus de Vueda, Archiepiscopus Colonienfis. Falsa à Suavi dicta de executione sententiæ, in ipsum Archiepiscopum lata à Carolo V. l. 9. c. 13. n. 1.

Hessellius. Vide *Joannes*.

Hibernia constituitur Regnum à Paulo IV. & in hoc Suavis errata, l. 13. c. 12. n. 1. usque ad 5.

Hieronimus Ardinghellus mittitur à Paulo III. ad Cæsarem pro rebus Concilii & Placentiæ, l. 10. c. 16. n. 1.

Hieronimus Capiteferreus Cardinalis mittitur Legatus ad Henricum II. Gallia Regem pro reparatione Angliæ, aliisque negotiis; & errata in hoc Suavis, l. 9. c. 18. h. 5. & l. 10. c. 1. n. 3. Nova ejusdem legatio ad eundem pro pace universalis, sed sine fructu, l. 13. c. 6. n. 1. Romam redit, l. 13. c. 7. n. 8. ejus obitus, lib. 14. c. 10. n. 2.

Hieronimus à Corregio concludit reconciliationem inter Philippum Regem & Octavium Ducem, l. 13. c. 20. n. 11. Ornatur Purpura à Pio IV. lib. 15. cap. 6. num. 4.

Hieronimus Dandinus, à secretis Paulo III. Galliam adit ob res Concilii, & fœderis causâ, l. 11. c. 1. n. 7. Præficitur negotiis Principum à Julio III. lib. 11. c. 7. n. 4. Cæsarem adit Octavii Farnesii causâ, & pro apertione Concilii, l. 11. c. 13. n. 3. & 4. Hujus Principis sensâ, ab eo redeunte significata Tridenti, l. 11. c. 14. n. 2. Mittitur Bononiam à Julio prospecturus iis quæ opus erant ad bellum Parmense, & cum plena potestate acturus de concordia cum Octavio Duce; ejusque tractatus, l. 11. c. 16. n. 4. 5. 6. & 7. Donatur Purpura, l. 13. c. 1. n. 9. Redit ad Cæsarem in Belgium pro pace universalis, l. 13. c. 6. n. 1. Mittit Commendonum in Angliam, l. 13. c. 7. n. 3. Kovocatur Romam à Pontifice. ibid. n. 8. Diem obit, l. 14. c. 10. n. 2.

Hieronimus Fracastorius Veronensis, medicus Concilii, suum Tridento discessum causâ contagionis contestatur, l. 9. c. 13. n. 5. & c. 15. n. 1.

Hieronimus Martinengus mittitur à Pio IV. ad Angliæ Reginam pro Synodi convocacione, & quo eventu, l. 15. c. 7. n. 1. & 2.

Hieronimus Mozzarellus, Dominicanus, Archiepiscopus Cossensis, mittitur Nuntius à Julio III. ad Cæsarem, congratulatur de conjugio inter Hispania Principem & Mariam Angliæ Reginam, l. 13. c. 8. n. 8.

Hieronimus Rossius privatur Episcopatu Papiensi ob gravia delicta; & quid post longum tempus contigerit, l. 10. c. 17. n. 3. & l. 11. c. 6. n. 6.

Hieronimus Seripandus, Augustinianorum Præses generalis, quo pacto defendat doctrinam Casetani de salute filiorum, qui ex fidelibus nascuntur, & ante partum moriuntur, l. 9. c. 8. n. 1. & seq. Creatur Cardinalis, & constituitur Præses Synodi sub Pio, l. 15. c. 6. n. 4. & 8. & c. 11. n. 3. Forma emendationis ab eo digesta in Concilio, l. 16. c. 11. n. 12. 13. & 14. Accusatur & admonetur super negotio mansionis, & ipse se purgat, & etiam purgatur à primo Legato literis ad Borromæum scriptis, lib. 16. c. 5. n. 5. c. 8. n. 15. c. 9. per totum.

Hieronimus Verallus Duodecemviri, Episcopus Casertæ, & Nuntius in Germania, loquitur cum Cæsare de renovando fœdere quod Pontifex recusarat, & de pace cum Gallia, l. 9. c. 3. n. 5. usque ad 12. Aspectum colloquium Cæsaris cum eo post translationem Bononiensem, l. 9. c. 19. per tot. Donatur purpura, l. 11. c. 16. n. 3. Acta inter ipsum & Octavium Farnesium, ac deinde cum Henrico II. de rebus Parmensibus, ibid. & l. 15. c. 1. n. 6. & 10.

Hieronymus

Hieronymus Zanchius, apostata Bergomensis è Clericis Regularibus, habet secreta colloquia cum Delfino Nuntio, & quo exitu, l. 15. c. 19. n. 1. usq. ad 13.
Hypolitus Estensis Cardinalis Ferrariæ. Mandata Regis Galliarum tradita Farnesio Cardinali, ut illum eligendum curet Pontificem: animus Farnesii, ab hoc aversus, & cur, l. 13. c. 11. n. 8. Mittitur Legatus in Galliam pro rebus Religionis, l. 15. c. 12. n. 1. & 2. Quid ibi egerit, & quo pacto se purgavit apud Pontificem de variis sibi adscriptis, l. 15. c. 14. n. 5. & seq. & l. 16. c. 3. n. 4. Varia ab eo acta de Concilio, l. 16. c. 3. n. 8. & 9.
Horatius Farnesius Castri Dux uxorem ducit Dianam filiam notham Henrici II. l. 10. c. 2. n. 6. & l. 11. c. 16. n. 1. Trahit Octavium fratrem ad illius Regis clientelam, l. 11. c. 12. n. 3. & c. 16. n. 3. Quid egerit in bello in Pontificem, ibid. n. 11. Obitu bombardæ in Belgio, l. 13. c. 6. n. 3.
Horatius Justinianus, ex Congregatione Oratorii, Custos Bibliothecæ Vaticanæ, & postea Cardinalis, in lucem edit quædam Acta Concilii Florentini, l. 11. c. 11. n. 3.
Huttenus. Vid **Ulricus**.

Jacobus Amiotus, Abbas Bellofanensis, defert Concilio literas & contestationes Henrici II. l. 11. c. 35. n. 7. & c. 16. n. 16. Quæ in ea actione contigerunt; & falsa à Suavi dicta, l. 11. c. 17. per totum.
Jacobus Ferrusus Hispanus, Theologus Episcopi Segovienensis verba facit eruditè de dilectione requisita in Sacramento Pœnitentiæ, l. 12. c. 10. n. 24.
Jacobus Govea, secundus Orator Regis Lusitani in Concilio tempore Julii III. l. 13. c. 2. n. 9.
Jacobus Puteus, Romanæ Rotæ Decanus, promovetur ad Purpuram à Julio III. l. 13. c. 1. n. 9. Quo pacto à Pontificatu excludatur, l. 13. c. 11. n. 9. & 10. ejus legatio ad Concilium ultima convocazione, præpedita ab ipsius morbo, l. 15. c. 6. n. 3. & 8.
Jacobus Sadoletus moritur, l. 10. c. 6. n. 9.
Jacobus à Silva, primus Orator Regis Lusitani in secunda apertione Synodi, l. 13. c. 2. n. 9.
Jansenius. Vide **Cornelius**.
Ignatius Loyola, Societatis Jesu Fundator, præponitur à Julio III. Collegio Germanico, l. 13. c. 8. n. 9. Vide **Societas**.
Imagines sacrae. Errata Suavis de iis quæ statuit Concilium Moguntinum, l. 11. c. 4. n. 5. & 6.
Index librorum qui damnandi essent, formatus à Paulo IV. propositus Concilio ut ab eo reformaretur, l. 15. c. 18. n. 1. Patrum sententiæ hac de re, & Suavis sensa de prohibitione librorum, ibid. n. 2. & seq. & c. 19. n. 9. usque ad 10.
Innocentius X. damnat opinionem Cornelii Janlenii de libero arbitrio, l. 15. c. 7. n. 14.
Innocentius Montanus. Ejus conditio & electio, l. 11. c. 7. n. 4. Ira Pauli IV. in ipsum, l. 15. c. 7. n. 2. Mittitur in carcerem, & relegatur ætate Pii IV. l. 14. c. 15. n. 4.
Inquisitionem, in Hispania usurpatam, vellet Carolus V. Neapoli; & tumultus illic excitati, l. 10. c. 1. n. 4.
Interim scriptura vulgata à Carolo V. in conventu Augustano, l. 10. c. 17. n. 6. 7.
Joachimus Abbas Valdensis representat in Concilio Præsules & Clerum Helveticum, l. 16. c. 2. n. 3. & 7.
Joachimus Septemvir Brandeburgicus hæreticus varia miscet colloquia cum Commendano Nuntio de convocazione Concilii, l. 15. c. 4. n. 2. & seq. Diplomata delata à Nuntio uxori & filio Septemviri, ibid. n. 6. & 12.
Joanna Albreitia, uxor Antonii Navarra Regis, adhæret hæresi Calvinii, l. 15. c. 1. n. 2. Colloquia ipsius cum Ferrariensi Cardinali de Religione, l. 15. c. 14. n. 7. ejus discessus ab Aula Galliarum, l. 16. c. 3. n. 7.
Joanna proneptis Henrici VIII. trahitur ad solium Angliæ artibus Ducis Nortumbriæ; & miserabilis utriusque exitus, l. 13. c. 6. n. 4. & 5.

Joannes ab Eysenburgo, Archiepiscopus Trevirensis, venit Tridentum sub Julio III. lib. 11. c. 15. n. 6. Dicedit, l. 13. c. 2. n. 6. Agit cum Commendano Nuntio de nova convocazione, & ineundo scedere in Protestantes, l. 15. c. 5. n. 3. 4. & 5.
Joannes Alvarus Toletanus, Cardinalis S. Jacobi, se opponit nominationi Caraffæ Cardinalis in Episcopum Cosingensem, l. 14. c. 18. n. 6. Inducit tractationes induciarum inter Pontificem & Albanum Ducem, l. 13. c. 20. n. 11. Laudat Albanum de non tentatæ occupatione Romæ, l. 14. c. 4. n. 4.
Joannes Angelus Medicus, Archiepiscopus Ragusinus, & Vicelegatus Bononiæ, Mittitur Parmam & Placentiam, ut eas in fide contineat post occasum Ducis Aloysii, l. 10. c. 4. n. 5. Promovetur ad Purpuram à Paulo III. l. 11. c. 16. n. 3. Mittitur à Julio ad agendum de concordia cum Octavio Farnesio, l. 11. c. 16. n. 3. Constituitur Legatus exercitus in bello contra Octavium Ducem, ibid. n. 11. Creatur Pontifex. Vide **Pius IV.**
Joannes Baptista Bernardus Episcopus Adiacensis, loquitur de mansione adversus quam illi apponit Suavis, l. 16. c. 4. n. 8.
Joannes Baptista Cicala, Episcopus Albergensis, Bononia Romam adit ob translationis causam, l. 10. c. 15. n. 2. Creatur Cardinalis à Julio III. lib. 13. c. 1. n. 9. Habet in animo Pius IV. ut illum ad Synodum Legatum mitteret, l. 16. c. 8. n. 13.
Joannes Baptista Consiliarius, Præfectus Cameræ Apostolicæ, donatur Purpurâ à Paulo IV. l. 14. c. 1. n. 5. Moritur proximâ Sede vacante, l. 14. c. 10. n. 2.
Joannes Baptista Montanus, filius fratris Julii III. imperat exercitui contra Farnesios, l. 11. c. 16. n. 11. Moritur in prælio, l. 13. c. 2. n. 3.
Joannes Calvinus fovetur à Regina Navarra, l. 14. c. 16. n. 5. Crescit in Gallia illius falsa doctrina, l. 14. c. 12. n. 8. usque ad 14.
Joannes Calvinus, Generalis Minorum Observantium: ejus conditiones, & obitus in Concilio, l. 9. c. 3. n. 12.
Joannes Canobius mittitur à Pio IV. Nuntius in Poloniam & Germaniam ob res Concilii, l. 14. c. 13. n. 7. & l. 15. c. 8. n. 2. ejus acta cum Cæsare cum Rege Poloniæ, cum Duce Prussiæ, & obstacula ut pergeret ad Moschum, l. 15. c. 9. n. 1. usque ad 5.
Joannes Caraffa, Comes Monzonii, nepos ex fratre Pauli IV. celat Pontificem mandata à se tradita de triremibus Sfortianorum ad Centumcellas, l. 13. c. 14. n. 3. Roma pellitur à patruo, l. 14. c. 7. n. 4. Creatur generalis armorum Gubernator S. Ecclesiæ, l. 13. c. 16. n. 3. Implorat opem Philippi Regis, l. 14. c. 8. n. 3. Graves iracundia hujus Principis in ipsum, l. 14. c. 15. n. 7. Mittitur in custodiam & capite plectitur ætate Pii IV. ibid. n. 9. & seq.
Joannes à Casa, Archiepiscopus Beneventanus, & à secretis de rebus Principum Paulo IV. designatur ab eo ad Purpuram; & quo pacto id impeditur, l. 13. c. 14. n. 11.
Joannes Cavillonius, Theologus Soc. Jesu, venit ad Synodum Tridentinam sedente Pio, nomine Ducis Bavariæ, l. 16. c. 6. n. 1.
Joannes Colosvarinus Dominicanus, Episcopus Conadiensis, destinatur à Præsulibus, & Clero Hungariæ ad Concilium Tridentinum, l. 16. c. 2. n. 6.
Joannes de Ajala, peculiaris Orator Philippi II. ad Pium IV. l. 15. c. 9. n. 2.
Joannes Dominicus de Cuppis, Collegii Decanus, constituitur Legatus Romæ absente Julio III. l. 13. c. 5. n. 6. & c. 6. n. 2.
Joannes Figueroa mittitur à Cæsare ad Octavium Farnesium ad Paulum Tertium, dolorem Principis significaturus, ob cædem Petri Aloysii, l. 10. c. 5. n. 6. Designatur Orator à Philippo Rege ad Paulum IV. sed rejicitur, & ex tristitia moritur, l. 14. c. 4. n. 10.
Joannes Fonseca varias dicit sententias de mora Decretorum in secunda apertione Concilii, l. 11. c. 14. n. 4.

Joannes Franciscus Commendonus ejusque conditiones, l. 13. c. 7. n. 3. Secreta ejus missio ad Mariam Angliæ reginam, ibid. Nuntius mittitur in Germaniam pro ultima Synodi convocazione, & quid egerit cum Cæsare, lib. 15. c. 2. n. 1. usque ad 9. Adeunt ipse & Delfinus Nuntius ad conventum Protestantium Naumburgi, & quo eventu, ibid. n. 9. & 10. & c. 3. per tot. Qua egerit cum Septemviro Brandeburgico, & quibusdam Civitatibus liberis aliisque Principibus hæreticis & Catholicis in Germania Inferiori, l. 15. c. 4. n. 2. & 5. c. 5. per tot. & c. 7. n. 3. & seq. Mandata illi tradita ut adiret regem Daniæ: sed sine effectu, l. 15. c. 6. n. 1. & c. 8. n. 2. ejus consilia ad opprimendam doctrinam Baji & Heselii, l. 15. c. 7. n. 6. usque ad 13. Destinatur ad regem Sueciæ, à quo securitatis literas obtinet; & quo pacto colloquium ipsi præpeditum fuerit, l. 15. c. 8. n. 2. & seq. Acta ab eo cum quibusdam Principibus, ejusque reditus Romam, ibid. n. 8. & 9.
Joannes Franciscus Guidus, Marchio Montisbelli, privatur à Paulo IV. eo dominio, l. 13. c. 16. n. 3.
Joannes Franciscus Lottinus, à Secretis Sanctæ Floræ Cardinalis, mittitur ab eo ad Cæsarem ut se purgaret de electione Pauli IV. l. 13. c. 14. n. 3. In custodiam mittitur Romæ, & cur, ibid. n. 8.
Joannes Franciscus Sansseverinus positus in custodia ab Octavio Duce Farnesio propter suspiciones occultarum conspirationum deditioe Parmensi, l. 11. c. 12. n. 1. Studia Pontificis ut ille liberaretur, ibid. n. 5.
Joannes Franciscus Sfondratus, Archiepiscopus Amalfitanus, ac postea Cardinalis, mittitur Legatus ad Carolum V. quò Anglia reducatur, l. 9. c. 18. n. 3. Mandata illi per viam tradita de reducenda Tridentum Synodo, l. 10. c. 1. n. 1. Difficultas quam offendit in Cæsare de duabus aliis rebus: ejus sententia Romam scripta, lib. 10. c. 3. n. 1. usque ad 10. Sermones ab eo habiti cum Cæsare, & cum Episcopo Atrebatensi, de restitutione Placentiæ, l. 10. c. 5. n. 4. 5. 6. & 9. c. 8. n. 1. c. 17. n. 3. 4. & 5. Sensus illius de Decretis Augustanis, & de postulatis Cæsaris ad Synodum spectantibus, l. 10. c. 6. n. 4. & 9. & c. 7. n. 1. Diligentia ab eo adhibita ob studium de præparata scriptura *Interim*, proposita ab Cæsare, l. 10. c. 17. n. 2. ejus reditus Romam, l. 11. c. 1. n. 5.
Joannes Grimanus, Patriarcha Aquileiensis, nominatur ad Purpuram à Republica Veneta, & impeditur ob suspensionem hæresis, l. 15. c. 6. n. 5. 6. & 7. Audientia primò negata à Synodo, l. 16. c. 5. n. 8. Voluntas Pontificis eum revocandi Romam, l. 16. c. 11. n. 14.
Joannes Gropperus, Archidiaconus Colonienis, respuit Purpuram à Paulo IV. oblatam, l. 13. c. 16. n. 2. Ab eo Romam accersitur, ut ad negotium emendationis incumberet, l. 14. c. 6. n. 11. Hortatur Pontificem ut excipiat Ferdinandum tamquam Cæsarem, ibid.
Joannes Hessel spargit malæ doctrinæ semina in Academia Lovaniensi; & adhibita studia à Pontificis ad ea suffocanda, l. 15. c. 7. n. 6. & seq.
Joannes è Marchionibus Brandeburgensibus invitatur à Commendano Nuntio ad Concilium Tridentinum; & quid acciderit in eorum colloquiis l. 15. c. 4. n. 7. 8. & 9.
Joannes Maria Montanus, Episcopus Prænestinus, sermonem habet in variis conventibus de Decreto emendationis, l. 9. c. 1. n. 5. & seq. ejus sensus de Concilio Bononiensi, & de postulatis Caroli V. l. 10. c. 6. n. 9. c. 7. n. 9. & seq. c. 9. n. 1. & 2. l. 11. c. 2. n. 4. 5. & 17. Respondet contestationibus Fiscalium Cæsaris; & falsa in hoc à Suavi dicta, l. 10. c. 11. n. 1. 4. & 5. Læditur à Gonzaga, l. 10. c. 17. n. 3. Ejus sententia de retrahendo Romam *Histor. Concil. Trid. Pars II.*

Concilio, l. 11. c. 1. n. 2. Legatio illi tradita urbis Bononiæ, l. 11. c. 2. n. 2. ejus sensus de suspensione, l. 11. c. 5. n. 1. Eligitur Pontifex, l. 11. c. 6. Vide **Julius III.**
Joannes Michael Saracenus, Archiepiscopus Materanus. Ejus sensa de Synodi translatione morbi causâ, lib. 9. c. 15. n. 5. Romam adit ad defendendam translationis causam, l. 10. c. 15. n. 2. Cardinalis creatur, l. 13. c. 1. n. 9.
Joannes Medicus, filius Cosmi Ducis, assumitur ad Purpuram à Pio IV. lib. 14. c. 15. n. 1.
Joannes Molucus, Episcopus Valentia in Delfinatu, loquitur pro hugonottis in conventu Fontisbelli, lib. 14. c. 16. n. 4.
Joannes Moronus Cardinalis privatur Legatione Bononiensi in gratiam Gallorum, lib. 11. c. 2. n. 2. Venit Romam sedente Julio III. ut consilium habeat de diplomate Emendationis & Synodi, lib. 11. c. 11. n. 1. Adit Conventum Augustanum, unde citò redit ob mortem Pontificis, l. 13. c. 10. n. 4. & 7. Promovet concordiam inter Hispanos & Ducem Parmensem, idque prosequitur, missio Gerio, à Secretis sibi, ad Albanum Ducem, lib. 13. c. 10. n. 11. Ponitur in custodia à Paulo IV. ob suspiciones Fidei, l. 14. c. 2. n. 4. Liberatur in subsecutis Comitibus Pontificis, & innocens declaratur à novo Pontifice, l. 14. c. 10. n. 2. & c. 15. n. 2. Comonet quosdam Præsules amicos, qui contendebant Tridenti de mansione, l. 16. c. 9. n. 8.
Joannes Pæz, tertius Orator Regis Lusitani ad Concilium in secunda convocazione, l. 13. c. 2. n. 9.
Joannes Petrus Caraffa Cardinalis. Falsam est, illum se opposuisse in consistorio contestationi illic habitæ à Mendoza Cæsaris nomine, contra translationem Bononiensem; quamvis à scriptoribus quibusdam recentioribus id ipsi tribuatur, l. 10. c. 12. n. 4. Mirabiliter evehir ad Pontificatum. Vid. **Paulus IV.**
Joannes Poggius Collector Apostolicus in Hispania nominatur ad Purpuram à Carolo V. l. 13. c. 1. n. 3. Ad eam promovetur, ibid. n. 9.
Joannes Rex Lusitaniæ imponit Episcopo Portuensi, ut eat in Concilium Bononiæ, l. 10. c. 5. n. 2. Mittit Oratores suos Tridentum sub Pio, l. 13. c. 2. n. 9.
Joannes Steidanius interfuit Synodo Orator Argentorati, l. 12. c. 15. n. 2.
Joannes Strozzius Orator Cosmi Ducis in Tridentina Synodo ultimo convocata, l. 16. c. 2. n. 2. Lis de loco inter ipsum & Oratores Helvetios, lib. 16. cap. 2. num. 5.
Joannes Suarius, Romanus Duodecemvir, creatur Cardinalis à Paulo IV. l. 13. c. 16. n. 2. Quam propè fuerit ut Pontifex eligeretur subsecutis Comitibus, & egregiæ ipsius doctores, l. 14. c. 10. n. 2. 4. & 6.
Joannes Thomas Sanfelicius, Episcopus Caventis: de eo inquiritur Romæ titulo hæresis, l. 14. c. 5. n. 4. Absolvitur, & mittitur Tridentum ut Commissarius Concilii ætate Pii, l. 15. c. 1. n. 1.
Joannes Vega, Orator Cæsareus, Romæ urget Pontificem pro reditu Synodi Tridentum post translationem Bononiensem, l. 9. c. 18. n. 2. Ad regendam Siciliam abit, l. 9. c. 20. n. 2.
Jovius. Vide **Paulus**.
Julius III. ejusque electio, l. 11. c. 6. n. 6. Ejus consilia initio sui Pontificatus, præsertim de restituenda Parma Octavio Farnesio, ibid. & c. 7. n. 1. Quo pacto se gesserit erga Principes & erga subditos, ibid. n. 2. & 3. Purpura ab eo data Innocentio, adoptato in familiam Montanam, l. 11. c. 7. n. 4. Ejus rationes ut reponeret Tridenti Concilium: Nuntii idcirco missi ad utrumque Regem, & falsa à Suavi dicta, l. 11. c. 8. & c. 9. per tot. Varia studia ab ipso adhibita Cæsari, quo relinqueret Octavium Farnesium in pacifica possessione Parmæ; & signa benevolentia erga eam familiam, l. 11. c. 7. n. 3. c. 9. n. 5. c. 10. n. 4. c. 11. n. 2. c. 12. n. 1. & 2.

& 2. Ab eo parata pro diplomate Emendationis & Concilii, l. 11. c. 11. n. 1. Solemnis hujus rei denuntiatio, & Suavis falso dicta, ibid. n. 3. & seq. Adhibita ab eo diligentia ad impediendas tractationes Octavii Ducis, & Regis Galliarum, & ejus ægrimoniam erga Regem, l. 11. c. 12. n. 3. & seq. & c. 16. n. 1. 2. 3. 8. & 9. Mittit Bononiam Dandinum, sibi ab epistolis ad Principes, cum facultate agitandæ & concludendæ concordie cum Octavio Duce; sed pariter ut prospiceret iis quæ ad bellum opus erant, l. 11. c. 16. n. 4. 5. 6. & 7. Destinatur Concilio Legatum & Præsides, l. 11. c. 13. n. 1. Ducem in jus vocat: decernit arma sumere; idque communicat cum Henrico II. & Carolo V. l. 11. c. 13. per tot. Responsum in Senatu redditum duabus contestationibus Henrici, l. 11. c. 16. n. 18. & seq. Bellum ab eo susceptum, & rationes ad id propter minus malum, ibid. n. 14. & 15. Confutantur quædam in hoc Suavis ratiocinationes, l. 11. c. 18. n. 1. usque ad 6. Eventus hujus belli, l. 13. c. 1. n. 1. & 2. Postulatum Cæsaris ut eligerentur octo Cardinales, ab ipso nominati: & illius responsum, ibid. n. 3. 4. & 5. Impetrat pro Jo. Petro Caraffa Cardinali possessionem Archiepiscopatus Neapolitani, diu illi Cardinali negatam à Carolo V. l. 13. c. 11. n. 2. Agit pro concordia cum Cæsare & Rege Galliarum, ibid. n. 7. 10. & 11. Cardinalis creat, l. 13. c. 1. n. 8. Episcopus Montisfalisci ab eo missus Tridentum; & varia Suavis mendacia, ibid. num. 9. Armorum suspensio ab ipso & à Cæsare firmata, l. 13. c. 2. n. 1. 2. & 3. ejus iterata mandata, ut Concilium suspendatur, l. 13. c. 4. n. 6. Excipit Patriarcham Syrorum, l. 13. c. 4. n. 6. Nuntii ac Legati ad utrumque Regem missi pro pace universali, l. 13. c. 5. n. 6. & c. 6. n. 1. Adhibita ab eo diligentia ad sedandos Senarum tumultus, ibid. n. 2. & c. 10. n. 1. ejus studia ad recuperandam Angliam, & Germaniæ Religionem, l. 13. c. 7. n. 2. & c. 8. n. 9. Collegium Germanicum Romæ institutum, ibid. ejus Diploma ad Clerum & Comitium Pontificium reformandum, l. 13. c. 10. n. 1. & 2. Nuntius ab eo missus ad Philippum II. ejusque uxorem, post Anglorum conversionem, lib. 13. c. 9. n. 10. & c. 10. n. 5. & 6. Legatus missus ad Augustana Comitia, l. 13. c. 10. n. 4. ejus obitus & elogium, ibid. n. 7. & 8.

Julius Ursinus bis mittitur à Paulo III. ad Cæsarem ob restitutionem Placentiæ, l. 11. c. 3. n. 1. & 3.

Jurisdiclio Ecclesiastica. Primordia & progressus ipsius; & Suavis super his sermones expensis, lib. 12. c. 3. per totum.

L.

Lainius. Vide *Didacus.*
Lancellottus. Vide *Scipio.*
Lancius. Vide *Franciscus.*
Lansacus. Vide *Ludovicus.*
Lantgravius. Vide *Philippus.*
Laurentius Platanus, à Secretis Madruccio Cardinali, exceptit Oratione Legatum & Præsides Concilii, Principis nomine, l. 11. c. 14. n. 2.

Legati Concilii transmigrant cum eo Bononiam. Vide *Concilium.* Quæ Pontifici ac Cæsari significant ad se purgandos, l. 9. c. 17. n. 5. 6. & 7. l. 10. c. 4. n. 1. Adhibita ab ipsis studia ut Bononiam traherent Episcopos qui Tridenti manebant, l. 9. c. 20. n. 1. & 2. Eorum sollicitudo ut retinerent in fide Parmam & Placentiam post casum Petri Aloyii Farnesii; & interim continuatio cœtum in Concilio, adversus quam Suavis scribit, l. 10. c. 4. n. 5. & 6. Dant Pontifici consilium de suspendendo Concilio, & avocanda ad se causa translationis, l. 10. c. 12. n. 1. & c. 13. n. 1. Vide *Joannes Maria Montanus,* & *Marcellus Cervinus.*

Legatus & Præsides electi in secunda Concilii convo-

ocatione, l. 11. c. 13. n. 1. Eorum adventus ac primæ cæremonie, l. 11. c. 14. n. 2. Mandata illis Roma per scripta de facilitate adhibenda Oratoribus Protestantium, l. 12. c. 15. n. 2. Difficultas ipsis objecta de suspensione, l. 13. c. 3. n. 3. Vide *Marcellus Crescentius,* & *Sebastianus Pighinus.*

Legati Concilii Tridentini in postrema convocacione l. 15. c. 6. n. 2. Epistola Pontificis ab ipsis delata ad Simonettam, l. 15. c. 13. n. 1. 2. & 3. Ipsorum consilium de rebus primo loco proponendis, lib. 15. c. 15. n. 1. & 2. Mittunt Pendasium Romam, ut agat de emendatione, ac præcipuè de mansione, & quid hic retulerit, l. 16. c. 4. n. 17. & 18. l. 16. c. 8. n. 1. usque ad 12. Literæ quas scribunt ad Hispaniæ Regem super particula, *proponentibus Legatis,* posita in primo Decreto, l. 16. c. 6. n. 4. & seq. Prolixa objecta à Cæsareis & Hispanis super hoc secundo articulo, & quo pacto res fuerit absoluta, l. 15. c. 16. n. 1. 2. & 5. Studia Legatorum ad superandas difficultates de litigio locorum inter varios Oratores; & mendaciæ Suavis, l. 16. c. 10. n. 7. 8. 9. & 10. Ipsorum angustia propter mandatum Pontificis, ut declararent Continuationem, quod postea in ipsorum arbitrio reponitur: & se purgant apud Philippum Regem, quod spectat ad dilationem, l. 16. c. 12. n. 2. usque ad 6.

Legati missi ad Principes, & ad alia negotia. Vide *sub nominibus Cardinalium & Pontificum.*

Leonardus de Cardine mittitur à Paulo IV. ad Caraffam Cardinalem in Belgium, lib. 14. c. 15. n. 4. & 9. Particeps necis Ducissæ Paliani, l. 14. c. 15. n. 9. Capite plectitur, ibid. n. 15.

Libertas Patrum Tridentinorum erga Romanos Pontifices, quam Suavis fatetur, l. 16. c. 7. n. 19.

Libri proscriptendi. Vide *Index.*

Lippomanus. Vide *Aloysius.*

Loffredus. Vide *Pyrrus.*

Lottinus. Vide *Joannes Franciscus.*

Ludovicus Castelvetrus refugus ad hæreticos, quia non admittitur ejus causa ut à Concilio judicaretur, lib. 15. cap. 10. num. 15.

Ludovicus Lansacus, Orator Caroli Noni apud Pium IV. l. 15. c. 14. n. 15. Destinatur ad Concilium Tridentinum, l. 16. c. 3. n. 8. Ejus literæ ad Legatos, ut retardaretur Sessio: & Suavis mendacium, l. 16. c. 5. n. 9. & c. 7. n. 11. ejus adventus & mandata, l. 16. c. 10. n. 1. usque ad 7. Colloquium ejus cum Præsibus de loco, ibid. n. 7. Prima consilia ab eo scripta Romam ad Oratorem Galliarum; & expenditur ejus dictum, quod *Spiritus sanctus veniret Tridentum in mantica,* l. 16. c. 10. n. 11. & seq.

Ludovicus Madrucijs Episcopus & Princeps Tridenti creatur à Pio Cardinali, l. 15. c. 6. n. 4.

Ludovicus Simonetta creatur Cardinalis à Pio, lib. 15. c. 6. n. 4. & Legatus Concilii, ibid. cap. 13. n. 1. Venit Tridentum, ibid. Scribit ad Pontificem de contentione super mansione, unde suspicionem injicit duobus collegis; & consilium illi dat ut addat novos Legatos, l. 16. c. 8. n. 12. & 13. & c. 9. n. 7. & seq.

M.

Macarius Chienfis, Archiepiscopus Theffalonicæ, ritus Græci, quo pacto admittitur sit in cœtibus Synodi, l. 12. c. 10. n. 2. 3.

Marcellus Capocius consanguineus Ducis Paliani, ab eo occiditur, & cur, l. 14. c. 15. n. 9.

Marcellus Cervinus Cardinalis, & Præsides Concilii Tridentini, minas Cæsaris sustinet ob procuratam ab eo Concilii translationem, l. 9. c. 19. n. 3. Dat consilium Pontifici, ut Synodum suspendat, l. 10. c. 4. n. 2. & 3. Se purgat apud illum, ac apud Cæsarem, ob Synodi translationem, l. 9. c. 17. n. 6. & 7. l. 10. c. 4. n. 1. Committitur ipsi legatio Placentiæ post casum Petri Aloyii; sed non

non exercetur, l. 10. c. 5. n. 1. & 2. Romam adit, retenta facultate Legatis Synodi, l. 10. c. 6. n. 8. & 9. & c. 11. n. 1. Redit Bononiam, & rursus consultur à Pontifice, l. 10. c. 12. n. 1. Iterum in Aulam redit propter *Interim,* propositum à Cæsare in Comitibus Augustanis, l. 10. c. 17. n. 2. Dat consilium ut Synodus continuetur, lib. 11. c. 1. n. 3. Romam causa morbi proficiscitur, l. 11. c. 8. n. 1. Revocatur à Julio III. l. 11. c. 11. n. 1. Sedet in Pontificatu brevi tempore, l. 13. c. 11. n. 2. usque ad 8. Vide *Marcellus II.*

Marcellus Crescentius Cardinalis it Legatus Tridentum sub Julio, l. 11. c. 13. n. 1. Honorificè excipitur, l. 11. c. 14. n. 2. Ejus monita in conventu de quibusdam articulis Eucharistiæ, l. 12. c. 2. n. 9. An auctoritate violenda uteretur erga Patres, ut scribit Suavis, l. 12. c. 12. n. 9. Notabilis nuntius ad ipsum missus à Pontifice, l. 13. c. 1. n. 10. Calumniæ Cæsarianorum in ipsum, l. 13. c. 2. n. 5. Gravis ejus morbus, & fugæ Veronam, ob metum Protestantium, l. 13. c. 3. n. 1. & 9. ejus obitus. ibid.

Marcellus II. eligitur Pontifex, & citò diem obit; & falsa dicta à Suavi de ipso, l. 13. c. 11. n. 2. usque ad 8.

Marchio Malliniani obsidet Senas, & Gallos fugat, l. 13. c. 10. n. 2. Faciliorem reddit obitu suo Pontificatum fratri, l. 14. c. 10. n. 8.

Marchio Fontisbelli. Vide *Antonius Caraffa,* & *Joannes Franciscus Guidus.*

Marchio Piscaria. Vide *Ferdinandus Franciscus Avalus.*

Marcus Antonius Amulius Orator Venetus apud Pium IV. multos cum eo sermones habet de convocacione Concilii, l. 14. c. 14. n. 1. usque ad 8. Per notabilem eventum donatur Purpuræ, l. 15. c. 6. n. 4. & seq.

Marcus Antonius Columna privatur suis oppidis à Paulo IV. l. 13. c. 14. n. 9. Venit cum exercitu Albanis Ducis contra ditionem Ecclesiæ, l. 13. c. 20. n. 1. ejus expeditiones prope Romam, l. 14. c. 2. n. 3. & c. 3. n. 2. Acta ab Hispanis ut in gratiam Pontificis rediret, l. 14. c. 4. n. 1. & c. 5. n. 11. ejus reditus Palianum Sede vacante, l. 14. c. 9. n. 8. Queritur ea de re Pius IV. cum Philippo Rege, l. 14. c. 15. n. 6. Obstat in Aula Philippi Regis rebus Caraffensium, l. 14. c. 5. n. 11.

Marcus Siticus Atempsius Episcopus Cassanenensis mittitur Nuntius peculiaris ad Cæsarem ad Concilium convocandum, l. 14. c. 13. n. 7. Creatur à Pio Cardinali & Præsides Synodi, l. 15. c. 6. n. 4. & c. 13. n. 9. & 10. Designatur Legatus in Galliam, sed sine effectu, l. 16. c. 10. n. 10. Statuit Romam ire; & cur non adeat, l. 16. c. 12. n. 3.

Marcus Vigerius, Episcopus Senogalliensis, adhæret translationi Synodi; & falsa Suavis prolata, l. 9. c. 15. n. 7.

Margarita Austriaca Belgii Gubernatrix agit cum Commendano Nuntio de convocacione Synodi, l. 15. c. 7. n. 5.

Margarita Valesia Navarræ Regina Calvino favet, l. 14. c. 15. n. 1. & l. 15. c. 1. n. 2.

Maria Henrici VIII. Regis Angliæ filia succedit in regnum post obitum Eduardi fratris: & varii in hoc eventus, lib. 13. cap. 6. num. 4. & 5. Optat Angliæ conversionem, lib. 13. cap. 7. num. 1. Agit cum Joanne Francisco Commendano, Pontificis cubiculario, ibid. n. 5. & 6. Matrimonium inter ipsam & Hispaniæ Principem; & regni tumultus, l. 13. c. 8. n. 7. Obstacula quæ objicit Petri purpuræ, & revocationi Poli, Legati in Angliam, l. 14. c. 2. n. 4. & 5. ejus mors, l. 14. c. 8. n. 1.

Maria Scotia Regina, & uxor Delini Galliarum, assumit titulum Regiæ Angliæ, l. 14. c. 18. n. 2. Diploma ad ipsam Pii IV. pro convocacione Concilii, l. 13. cap. 3. num. 9.

Martinengus. Vide *Hieronymus.*

Martinus Ajala Episcopus Segoviensis quid opinaretur de mansione, l. 16. c. 7. n. 2.

Martinus Alfonso Delrio mittitur Romam à Carolo V. ob res Placentinas, l. 11. c. 3. n. 3.

Martinus Bucerus sensus concordie præ se fert in Comitibus Augustanis, l. 10. c. 17. n. 6.

Martinus Guffman, missus Orator Romam à novo Cæsare Ferdinando, non excipitur à Paulo IV. l. 14. c. 6. n. 5. usque ad 10.

Martinus Hercules Rettingerus, Episcopus Laventinus, venit ad Synodum, ut Procurator Archiepiscopi Salisburgensis, tempore Pii, l. 16. c. 12. n. 5.

Martinus Mascaregna, Orator Lusitanus ad Synodum, litigat de loco cum Oratore Cæsaris tamquam Regis Hungariæ, l. 15. c. 20. n. 1. usque ad 6. & c. 21. n. 1. & 2. Initum ab eo consilium pro concordia Oratoris Hispani cum Gallo, l. 16. c. 10. n. 7.

Martinus Soria Velasus mittitur Bononiam à Carolo V. contestatur contra Concilium, lib. 10. c. 11. n. 3. & seq.

Martinusius. Vide *Georgius.*

Matrimonium clandestinum. Articuli de ipso expendentur, & Theologorum dubitatio, l. 16. c. 1. n. 13. & 14.

Matrimonium Sacerdotum reputatur indulgendum ad retrahendos ad Fidem aberrantes, & permissio illius concessa à Carolo V. in scriptura *Interim,* l. 10. c. 17. n. 1. 2. & 6. & l. 12. c. 8. n. 1. Facultas de eo tradita à Paulo III. suis Nuntiis in Germania, l. 11. c. 2. n. 7. & l. 12. c. 8. n. 1. Postulata Ferdinandi Regis, & Ducis Cliviensis ad id obtinendum, l. 14. c. 13. n. 18. l. 15. c. 5. n. 9.

Matthæus Dandalus Orator Venetus ad Concilium tempore Pii, l. 16. c. 5. n. 7. Vide *Oratores.*

Mauritius Septemviro Saxonie mittit Oratores suos ad Concilium Tridentinum, l. 12. c. 15. n. 2. Bellum movet in Cæsarem ad liberandum Lantgraviam l. 13. c. 3. n. 2. & 8. Pacem init cum Cæsare, & moritur in alio prælio, l. 13. c. 5. n. 2.

Maximilianus Bohemia Rex, & Hispaniarum Gubernator pro Carolo V. it celeriter in Germaniam, & cur, l. 11. c. 15. n. 1. Transit Tridento primum solus, postea cum regina conjuge, ibid. n. 4. & l. 13. c. 15. n. 3. Permittit in Aula sua Lutheranos prædicantes, l. 14. c. 6. n. 4. Studia Pii IV. ut ad bonam frugem ipsum traheret, l. 14. c. 13. n. 8. & 9.

Melchior Canus Theologus in Concilio Tridentino sub Julio, tuetur tamquam probabile, acquiri majorem gratiam in sumptione utriusque speciei Eucharistiæ quam in unica: & curat ne damnetur ut hæretica sententia affirmans, *Confessionem non esse necessariam ad sumendum Eucharistiæ,* l. 12. c. 2. n. 5. & 7.

Melchior Luffus Orator Helvetiorum Catholicorum in Concilio Tridentino, l. 16. c. 2. n. 3. & 5.

Mendicantes. Vide *Regulares.*

Mendoza. Vide *Didacus & Petrus Gonzalvus.*

Michael Bajus, Doctor Academiæ Lovaniensis, spargit quædam scæminæ malæ doctrinæ libero arbitrio, aliisque articulis; & diligentia ministrorum Pontificis ad ea suffocanda, l. 15. c. 7. n. 6. & seq.

Michael Gisterius Dominicanus Alexandrinus, Episcopus Neponsis, & generalis Commissarius S. Inquisitionis, creatur Cardinalis à Paulo IV. l. 14. c. 1. n. 6. Gratus ejus animus in Caraffenses cum ad Pontificatum ascendit, l. 14. c. 15. n. 16. & 17.

Mignanellus. Vide *Fabius.*

Moguntia. Vide *Concilium.*

Monlucus. Vide *Joannes.*

Montanus. Vide *Balduinus. Joan. Baptista, Joan. Maria. Innocentius.*

Massarellus. Vide *Hieronymus.*

Mulortus. Vide *Philippus.*

Mutius Callinus Archiepiscopus Jadrensis multas literas

teras scribit de postremis Concilii rebus, lib. 15. cap. 13. num. 4.

N.

Nausea (*Fredericus*) Episcopus Viennensis, Orator Regis Romanorum ad Concilium tempore Julii III. lib. 11. c. 15. n. 5. & c. 17. n. 3.

Neapolis commovetur ob S. Inquisitionem, lib. 10. cap. 1. n. 4.

Nichettus. Vide *Abbas*.

Nicolaus Perenottus Gravellanus agit cum Pighino Nuntio de Concilii convocacione ætate Julii III. l. 11. c. 10. n. 1. 2. & 3.

Nicolaus de Ponte, Orator Venetus in Concilio tempore Pii, consuetam orationem habet cum primò excipitur, l. 16. c. 5. n. 7.

Nobilis. Vide *Vincentius*.

Nores. Vide *Petrus*.

O.

Octavius Farnesius redit à Germania Romam, & ab itinere revocatur ob cædem parentis, lib. 10. c. 4. n. 5. Velitationes inter ipsum & Governatorem Mediolani, & induciæ inter eos usque ad nova mandata suorum Principum, l. 10. c. 5. n. 2. Mittit ad Cæsarem nuntium, ibid. n. 6. Conatur in possessionem Parmæ redire, & suborta hinc discordia inter ipsum & patrum Paulum III. lib. 11. c. 6. n. 2. & 3. Restituitur ipsi Parma à Julio III. l. 11. c. 7. n. 1. 2. & 3. Ejus suspiciones ob Cæsarianorum molimina: ejus tractatus cum Gallis, & vana Pontificis studia ad eos impediendos, l. 11. c. 12. n. 3. & seq. Pontifex cum monet & hortatur, l. 11. c. 13. n. 2. c. 16. n. 1. 2. 3. & 8. Omne obsequium exhibet Pontifici in excipiendo Parmæ Dandino, illius Secretario, qui illuc venerat nomine Julii ut pacem conficeret, sed sine effectu, l. 11. c. 16. n. 4. 5. 6. & 7. eventus bellici, l. 11. c. 16. n. 15. l. 13. c. 1. n. 1. & 2. Concordia firmata cum prærogativa Ducis, l. 13. c. 1. n. 6. 11. & 12. & c. 2. n. 1. 2. & 3. Redit in gratiam Hispanorum, dum bellum gerunt cum Paulo IV. Placencia ab ipsis illi restituta, & Auctoris observationes, l. 13. c. 20. n. 10. 11. & 12.

Odettus Castilionensis Cardinalis incidit in hæresim Calvinii, l. 15. c. 14. n. 1. Dissidium inter ipsum & Navarræ Regem, ejusdemque discessus ab Aula Gallica, l. 16. c. 3. n. 6.

Odoardus filius Henrici VIII. dominio Angliæ succedit, l. 9. c. 3. n. 14. Ejus obitus præmaturus, & mala regni traditio, l. 13. c. 6. n. 4. & 5.

Olivus. Vide *Camillus*.

Orator Caroli V. Romæ. Vide *Didacus Mendoza*.

Orator Ducis Florentini ad Concilium sub Pio. Vide *Joannes Strozzius*.

Orator Ducis Florentini ad Pontificem. Vide *Bongiannus Gianfigliatus*.

Orator Lusitanus ad Concilium in ultima convocacione. Vide *Martinus Mascaregna*.

Oratores Caroli V. ad Concilium ætate Julii III. lib. 11. c. 14. n. 2. & c. 15. n. 5. Eorum studia ad continendum in pace Oratores Protestantium, & injustæ querelæ adversus primum Legatum, l. 13. c. 2. n. 4. & 5. Minæ eorum ob agitatum suspensionem, l. 13. c. 3. n. 2. & 3. Vide *Guilielmus Pictaviensis*, & *Ugo Comes Montfortii*.

Oratores aliquarum Civitatum liberarum Protestantium ad Concilium in secunda apertione, & difficultates ortæ ac superatæ cum primò excipiuntur, l. 12. c. 15. n. 2. & 3. Eorum perturbatio, & studia Cæsarianorum ut ipsis satisfaceret, l. 13. c. 2. n. 4.

Oratores Ducis Baviaræ ad Concilium in ultimæ convocacione, decertant de loco cum Venetis, lib. 16. c. 6. n. 1. Mandata ipsis tradita à Duce, lib. 16. c. 10. n. 8. Excipiuntur: & error Suavis, lib. 16. c. 7. n. 7.

Oratores Ducis Wirtembergici ad Concilium tem-

pore Julio III. conveniunt privatim in conventibus antequam offerant mandata, l. 12. c. 10. n. 13. Excipiuntur: & proposita ab ipsis in cœtu generali, l. 12. c. 15. n. 2. 3. 6.

Oratores Electoris Saxonie ad Concilium in secunda apertione, l. 12. c. 15. n. 2. Eorum postulata, & Legatorum responsa, ibid. à n. 7. usque ad 16.

Oratores Ferdinandi & tamquam Cæsaris & tamquam Regis Hungariæ ad Concilium sub Pio, l. 15. c. 16. n. 6. & c. 20. n. 1. Lis prærogativæ cum Lusitano, & cum Patribus, l. 5. c. 20. à n. 1. usque ad 6. Varia postulata, & præsertim cunctationis, in argumentis Fidei, & sententiarum varietas, ibid. n. 6. & seq. Scripturæ delata ad Legatos de invitandis Protestantibus, & Germania reformanda, l. 10. c. 1. n. 11. & 12. Emendationis capita isdem tradita, l. 16. c. 1. n. 15. & 16. Postulata ne declararetur Continuatio; & super hoc oppositio Marchionis Piscariæ, l. 16. c. 7. n. 3. & 4. & cap. 12. n. 1.

Oratores Ferdinandi Romanorum Regis ad Concilium sub Julio III. lib. 11. c. 15. n. 5. Lis inter ipsos & Oratores Lusitanos, l. 13. c. 2. n. 9. & 10.

Oratores Ferdinandi Cæsaris. Vide *Franciscus à Turri*, *Martinus Gusmannus*, *Scipio ab Arco*.

Oratores Galli Romæ. Vide *Philibertus Naldus*, *Paulus de Termes*, *Allegrius*, & *Insulanus*.

Oratores Galli eunt ad Concilium Bononiæ, l. 10. c. 4. n. 4. Eorum consilia pro translatione, lib. 11. c. 1. num. 1.

Oratores Galli ad Synodum destinati in ultima convocacione, l. 10. c. 5. n. 9. Decreta prorogata, ut ipsi expectarentur, ibid. usque ad finem. Excipiuntur: & eorum mandata, l. 16. c. 10. n. 1. usque ad 7. & c. 11. n. 1. Oratio pungens; & responsio, l. 16. c. 11. n. 2. usque ad 8. Eorum postulata ut Synodus declararetur nova celebratio, l. 16. c. 12. n. 2. Solemniter excipiuntur in cœtu generali l. 16. c. 12. n. 9.

Oratores Helvetii ad Concilium in ultima convocacione; & contentio de loco cum Florentino, l. 16. c. 2. n. 3. & 5. Mendacium Suavis de eorum admisione, l. 16. c. 7. n. 6. & c. 12. n. 9.

Oratores Hispani ad Concilium tempore Pii. Vide *Ferdinandus Franciscus Avalus*.

Oratores Hispani Romæ. Vide *Comes Tendilia*, *Franciscus Vargas*, *Aloysius de Avila*.

Oratores Lusitani ad Concilium sub Julio contendunt de gradu cum Oratoribus Regis Romanorum; & quo pacto lis composita, l. 13. c. 12. n. 9. & 10.

Oratores Marchionis Brandeburgici ad Concilium, l. 12. c. 9. n. 1. Ipsorum interventus in Theologorum cœtibus, l. 12. c. 10. n. 23.

Oratores Veneti ad Concilium in postrema convocacione, l. 16. c. 5. n. 7. Serius excipiuntur; & cur, ibid. Contentio de gradu cum Bavaricis, l. 16. c. 6. n. 1. & c. 10. n. 8.

Oratores Veneti Romæ. Vide *Bernardus Navagerus*, *Marcus Antonius Amulius*.

Ordo an imprimat characterem in anima: & falsa Suavis dicta, l. 9. c. 5. per tot. Varia Decreta firmata de collatione Ordinum, l. 9. c. 12. n. 13. & 14. l. 12. c. 13. n. 2. 3. 4. & 10.

Osius. Vide *Joan. Baptista*.

Otho Truxesius Cardinalis Augustanus quid egerit in creatione Pauli IV. l. 13. c. 11. n. 11. Ejus considerationes de convocacione Concilii tempore Pii, l. 14. c. 13. n. 19.

P.

Pacecus. Vide *Petrus*.

Pagi Catholici in Helvetia Oratores mittunt ad Concilium in postrema convocacione. Vide Oratores.

Paleottus. Vide *Gabriel*.

Palianum oppidum ablatum Columnensibus, & munitum

à Paulo IV. l. 13. c. 17. n. 3. Obsiderur à Marco Antonio Columna, l. 14. c. 3. n. 2. Ab eodem occupatur Sede vacante, lib. 14. c. 9. n. 8.

Pallavicinus. Vide *Sfortia*.

Parpalia. Vide *Vincentius*.

Patriarcha Armenus exceptus Romæ à Paulo III. & calumniæ Suavis, l. 13. c. 4. n. 4.

Patriarcha Assyrius obedientiam præstat Julio III. nomine Christianorum illius regionis: & maligna animadversiones Suavis, l. 13. c. 4. n. 4.

Paulus Gregorianus, Episcopus Zagabrientis, Orator Ferdinandi Regis in Concilio sub Julio III. l. 13. c. 2. n. 9.

Paulus Jovius, Episcopus Nuceriensis, calumniis appetitur à Suavi de ipsius sententia super mansione, l. 16. c. 4. n. 9.

Paulus Quartus quo pacto ad Pontificatum ascenderit, l. 13. c. 11. n. 8. & seq. Excipit Oratores Anglos, & Hiberniæ dat Regni titulum, l. 13. c. 12. per tot. Irascitur Ferdinando Regi ob decreta Augustana, l. 13. c. 14. n. 1. Suspiciones inter ipsum & Cæsarem, autem auctæ ob ea quæ Romæ contigerunt in Sfortianis & Columnensibus: & studia Carassæ Cardinalis ut illum cum Gallo colligaret, ibid. n. 2. & seq. Graves ejus suspiciones in Cæsarem & Hispanos, & scædus inicum cum Henrico II. l. 13. c. 15. per tot. Militares custodiæ ab eo constitutæ; & Cardinalium creatio, l. 13. c. 16. n. 2. Ejus querimonia ob inducias firmatas à Gallo cum Hispano; & duo Legati ad eos Reges missi, ibid. n. 4. & 5. c. 17. n. 1. 2. & 3.

Varia causæ inimicitie inter ipsum & Proregem Neapolitanum, l. 13. c. 17. n. 3. & seq. Contestatio à Fiscali Romano habita in Senatu contra Cæsarem & Philippum Regem, ibid. n. 6. & 7. Orator Cæsareus discedit; & sine fructu agitur de concordia cum Prorege, ibid. n. 9. & 10. & c. 18. per tot. l. 13. c. 20. n. 3. usque ad 7. Prorex bellum infert, & Pontifex conqueritur, l. 13. c. 20. n. 1. Ejus ira Farnesios, ibid. n. 10. 11. & 12. Suspendio armorum absque consecutione pacis, ad quam agendam cum Philippo mittitur, ibid. n. 13. & seq. Oppida Pontificia recuperata, lib. 14. c. 1. n. 2. Tribunal Audienciæ publicæ, & festum Cathedralis S. Petri ab illo instituta, ibid. n. 3. & 4. Creatio Cardinalium: & varii Suavis errores, ibid. n. 6. & 7. Eliguntur Judices contra Cæsarem & Philippum, ibid. n. 8. & seq. Studia Pontificis ad abstrahendum ab Hispanis Ducem Florentiæ, l. 14. c. 2. n. 1. Vestigal Neapolitanum ab ipso rejectum, l. 14. c. 3. n. 1. Quæ egerit erga Helvetios, qui Romam advenerant ad ipsius custodiam, ibid. n. 2. Adhibita diligentia ad ineundam concordiam, & quo pacto firmata, l. 14. c. 3. n. 8. & c. 4. per tot. Duo Legati ad duos Reges missi pro pace universali, l. 14. c. 4. n. 5. & c. 5. n. 1. usque ad 7. Nova ejus indignatio in Ferdinandum Regem ob negotia Religionis, l. 14. c. 6. n. 4. Difficultas ipsius ne illum excipiat ut Cæsarem, postquam ejus frater nuntium remisit Imperio, & quid declarat in exequiis Caroli V. ibid. n. 5. & seq. Suos Romæ expellit, l. 14. c. 7. per tot. Tribunal erigit ad ditionem Ecclesiasticam administrandam, ibid. n. 5. & 6. Cura, mors & elogium ipsius, & furores populi Romani, l. 14. c. 9. n. 4. & seq.

Paulus Termesius, Orator Gallicus Romæ, contestatur in Senatu super negotia Parmæ & Concilii, l. 11. c. 16. n. 9. usque ad 13.

Paulus Tertius evulgat diploma ad Cardinales emendandos, l. 9. c. 1. n. 3. & c. 2. n. 4. & 5. Ejus sentia de translatione Bononiensi: varia super hoc acta cum ipsis Synodi Legatis, cum Cæsaris Oratore, cum Madruccio Cardinali, qui Romam venerat: & quid ibi contigerit, l. 9. c. 17. n. 4. & 5. & l. 10. c. 1. n. 1. & 2. c. 2. n. 4. c. 3. n. 10. c. 4. n. 3. c. 6. n.

8. & 9. c. 8. n. 2. 3. 4. & 6. c. 10. n. 1. c. 13. per tot. c. 14. n. 1. & 2. c. 15. n. 2. & 3. Perusium adit, l. 10. c. 4. n. 4. Responda reddita Ecclesiasticis Germanis, qui ab eo postulant reditum Synodi Tridentum, l. 10. c. 6. n. 1. 2. & 3. & c. 10. n. 2. & seq. Ejus diligentia ut Parmam & Placentiam conjungeret cum Ecclesiastica ditione post casum Petri Aloysii, l. 10. c. 5. n. 1. Acta cum Cæsare per Ardinghellum, l. 10. c. 16. n. 1. Mittit in Germaniam Prosperum Sanctacrucium, ibid. n. 3. & 4. Ejus Concilia ante ac post promulgationem *Interim*; & allucinaciones Suavis, l. 10. c. 17. & 18. per tot. & l. 11. c. 2. per tot. Fœdus ad defensionem agitatum ab ipso cum rege Galliæ, sed non confectum, l. 11. c. 1. n. 4. & c. 2. n. 14. & c. 5. n. 2. Nuntii missi in Germaniam cum ampla facultate in rebus Religionis, l. 11. c. 2. n. 6. & seq. Postremum acta inter ipsum ac Cæsarem pro restitutione Placentiæ, l. 11. c. 3. per tot. Studia adhibita ad pertrahendos in Aulam Præsules cujusvis nationis, ibique statuendam emendationem; sed frustra, l. 11. c. 1. n. 1. usque ad 6. Rationes cur Concilium suspendat, l. 11. c. 5. per totum. Diffensiones inter ipsum & Octavium Farnesium de Parmæ restitutione, l. 11. c. 6. n. 3. Ejus mors, ibid. n. 4. Parma post cædem Petri Aloysii retineretur in filii obedientia, l. 10. c. 4. n. 5. Custoditur à Pontifice nomine Ecclesiæ: & molimina Cæsarianorum detecta, l. 10. c. 17. n. 3. & l. 11. c. 6. n. 1. Conatus irriti Octavii Ducis ad eam occupandam, l. 11. c. 6. n. 2. Ipsi restituitur à Julio III. l. 11. c. 7. n. 1. Varii eventus belli in ea ditione, l. 13. c. 1. n. 1.

Pauperes. Quantum conducatur ut proventus Ecclesiastici ad illis subveniendum impendantur, lib. 9. c. 9. n. 3. usque ad 8.

Pendafus. Vide *Federicus*.

Perenottus. Vide *Antonius & Nicolaus*.

Petrus Aloysius Farnesius occiditur, l. 10. c. 4. n. 5.

Petrus Bertanus Episcopus Phanensis accitur à Duce Urbini, l. 9. c. 3. n. 13. Adit bis Cæsarem Nuntius, l. 11. c. 1. n. 6. & 9. c. 2. n. 6. c. 8. n. 6. c. 12. n. 1. & 2. Evehitur ad purpuram, l. 13. c. 1. n. 3. & 9.

Petrus Camaganus Cubicularius secretus Julii III. mittitur ad Octavium Ducem Farnesium, & ad Carolum V. acturus de negotio Parmensi, l. 11. c. 12. n. 5. & 6. l. 13. c. 1. n. 7. & 11. Promovetur ad Insulas Fesulanæ, l. 13. c. 1. n. 9.

Petrus Canisus Theologus Soc. Jesu venit ad Concilium Bononiense, l. 10. c. 1. n. 3. Scribit perutilem Catechismum, evulgatum à Ferdinando Rege in suis ditionibus, l. 14. c. 6. n. 2.

Petrus Consalvus Mendoza, Episcopus Salmanticensis, multa scribit de Synodo in postrema convocacione, l. 15. c. 13. n. 4. Se opponit illic variis contestationibus, quas Hispani parabant, l. 16. c. 12. n. 7.

Petrus Guerrerus Archiepiscopus Granatensis, venit ad Concilium sub Julio III. & Pio, l. 12. c. 10. n. 28. & l. 15. c. 13. n. 5. Varia postulat de continuatione, de titulo Concilii, de particula *proponentibus Legatis*, l. 15. c. 15. n. 4. usque ad 8. c. 16. n. 1. 2. & 5. c. 19. n. 15. & c. 20. n. 14. Differit de securitatis tabulis pro hæreticis, & de usu Calicis, l. 16. c. 1. n. 4. Sæpius excitat quæstionem de mansione, l. 16. c. 4. n. 4.

Petrus de Nores, Auctor historiæ de bello inter Paulum IV. & Philippum Regem, l. 13. c. 11. n. 12.

Petrus Pacecus Cardinalis varia opponit translationi Synodi, l. 9. c. 13. n. 7. c. 14. n. 2. & 5. c. 15. n. 3. & 10. Ejus studia cum Paulo IV. contra Carassam Cardinalem, lib. 13. c. 9. n. 6. & lib. 14. c. 7. n. 2. Prope est ut Pontifex creetur, l. 14. c. 10. n. 3. & 5. Ejus mors, l. 15. c. 6. n. 4.

Petrus Paulus Vergerius secretos habet sermones cum Delfino Nuntio. Scribit ad Mantuanum, Legatum

cum

- tum Concilii; & quo eventu, l. 15. c. 10. n. 13. & 15.
- Petrus Sotus Dominicanus** agit cum Carolo V. ut excipiatur in Aula Polus Cardinalis Legatus, lib. 13. c. 7. n. 6.
- Petrus Strozzius**, miles Regis Galliarum, defendit Parmam contra Pontificis & Cæsaris arma, l. 13. c. 1. n. 1. Prælio vincitur ab Hispanis in Insula Elba, l. 13. c. 10. n. 2. Agit de fœdere in illos inter Paulum IV. & Henricum II. lib. 13. c. 17. n. 3.
- Petrus Tagliavia** Archiepiscopus Panormitanus. Postulata Caroli V. ut ad Purpuram promoveatur, lib. 13. cap. 1. num. 3.
- Petrus Toletanus**, familiaris Burgensis Cardinalis, mittitur à Julio III. ad Cæsarem, l. 11. c. 7. n. 2. & 3. & c. 8. n. 1. & 2.
- Petrus.** Vide *Guilielmus.*
- Philibertus Naldus**, Bordiserae dominus, Orator Regis Galliarum apud Pium IV. dissuadet suo Regi, ne Synodum suæ nationis cogat, l. 14. c. 2. n. 13. Purpuram donatur à Pontifice, l. 15. c. 6. n. 4. Ejus condiciones, & consilium Pontificis, ut ipsum adderet Legatum Concilio, l. 16. c. 8. n. 13.
- Philippus Archintus**, Episcopus Salutiensis, adversatur molestè titulo Concilii *representans Ecclesiam universalem*, quem aliqui postulabant, l. 9. c. 1. n. 7. Venit Romam ad defendendam causam translationis, l. 10. c. 15. n. 2.
- Philippus Hispaniæ Princeps** transit Tridento, & quibus honoribus excipitur à Præsidibus & Episcopis Concilii, l. 11. c. 15. n. 1. 2. & 3. Uxorem accipit Mariam Angliæ Reginam, lib. 13. c. 8. n. 7. Agit cum Polo de facultate suæ legationis, & de modo ingrediendi Angliam, lib. 13. c. 9. n. 4. & seq. Scribit ad Pontificem de conversione Anglorum ad fidem, ibid. n. 10. Accipit Regna hæreditaria à Carolo V. & inducias conficit, ac postea pacem cum Rege Galliarum, l. 13. c. 16. n. 4. & l. 14. c. 8. n. 4. In graves discordias incidit cum Paulo IV. Vide *Paulum IV.* Perhonorificè excipit Caraffam Legatum; & quæ cum eo egit, l. 14. c. 5. n. 8. & seq. Officia cum Pontifice ut Ferdinandum agnoscat tamquam Cæsarem, l. 14. c. 6. n. 10. Quæ egerit contra hæreticos in Regnis Hispaniæ; & malignitas Suavis in his, l. 14. c. 11. n. 2. & seq. Jurisdictiono Ecclesiastica ibi reparata, l. 14. c. 13. n. 5. & 6. Ejus sensa ante & post Synodi convocationem, l. 14. c. 12. n. 6. & 7. & l. 16. c. 2. n. 7. Obstacula ab eo injecta Synodo nationis in Gallia destinata, l. 14. c. 16. n. 8. 9. & 10. Ejus literæ ad Pontificem, quibus instat ut declaretur Synodi Continuatio, & auferatur particula *proponentibus Legatis*, l. 16. c. 6. n. 4. & seq.
- Philippus Lantgravius** se dat in manus Caroli V. & quâ promissione, l. 10. c. 1. n. 3. Violatio id ducitur, & idcirco Protestantium bellum in Cæsarem, l. 13. c. 3. n. 2. Liberatur Lantgravius, l. 13. c. 5. n. 3.
- Philippus Musottus** à Secretis Seripandi Cardinalis, & ejus condiciones, l. 15. c. 13. n. 1. & l. 16. c. 5. n. 1. Multa scribit de postremis Concilii rebus, lib. 15. cap. 13. num. 1.
- Pichavia.** Vide *Guilielmus.*
- Pighinus.** Vide *Sebastianus.*
- Pius IV.** eligitur Pontifex, l. 14. c. 10. n. 8. Admittit tamquam Cæsarem Ferdinandum, l. 14. c. 11. n. 1. Varia cum Principibus agit de convocatione Concilii, l. 14. c. 12. n. 1. usque ad 6. n. 13. & seq. c. 13. n. 1. usque ad 11. l. 14. c. 14. per totum. Iubilæum: Diploma Decreta ab eo vulgata ad hanc rem: electio Legatorum, & duæ Cardinalium creationes, l. 14. c. 15. n. 1. c. 17. n. 2. & seq. l. 15. c. 6. n. 2. & seq. l. 15. 13. n. 11. Suppeditata ab eo auxilia Galliarum & ejus diligentia ad impediendam illic Synodum nationis, l. 14. c. 16. n. 11. & l. 16. c. 7. n. 20. c. 11. n. 10. & 11. Ejus & Aulæ sensus ob eventus Tridentinos de mansionem. Mittit eo Episcopum Vintimiliensem, & quid egerit in hoc genere, l. 16. c. 17. n. 1. c. 8. n. 11. usque ad 18. c. 11. n. 8. 9. & 10. Mandatum Legatis traditum de declaranda Continuatio, & prærogativa inter Oratores duorum Regum, & modo procedendi in Concilio, & Præsidium responsa, l. 16. c. 12. n. 2. 3. 4. & 5.
- Placentia** occupatur à Cæsareis post cædem Petri Aloysii Farnesii, l. 10. c. 4. n. 5. Propensio populorum ad redeundum sub Ecclesia potestatem, & literæ civitatis ad Pontificem, quibus factum excusat, l. 10. c. 5. n. 1. Vana studia Pontificis & Octavii Farnesii ad eam recuperandam, ibid. n. 2. que ad finem, c. 8. n. 3. c. 17. n. 3. l. 11. c. 3. per totum. Restituitur Octavio tempore Pauli IV. l. 13. c. 20. n. 10.
- Pœnitentia.** Articuli de ipsa traditi ad expendendum l. 12. c. 10. n. 1. usque ad 14. n. 18. & n. 22. usque ad 38. Objecta à Suavi verbis *Quodcumque ligaveritis*, &c. ad imponendas pœnitentias, & signum exterius requisitum in confessione, ibid. n. 5. & seq. Argumenta ab eodem allata ad hanc materiam ac partes hujus Sacramenti, enumeratas à Concilio, & adversus ejus institutionem, ac significationem absolutionis, l. 12. c. 12. n. 1. usque ad 9. Alia argumenta ab eo adducta sub persona hæreticorum Germaniæ de articulo in hac re firmatis, l. 12. c. 19. per totum.
- Pœnitentiaria Romæ** reformatà à Pio IV. & fallà à Suavi dicta, l. 16. c. 7. n. 21. & seq.
- Poggius.** Vide *Joannes.*
- Polonia.** Vide *Sigismundus Augustus.*
- de Ponte.** Vide *Nicolaus.*
- Pontifices.** Ratiocinationes erronea Suavis de diffinitione inter Pontifices Romanos & Sedem Apostolicam, l. 11. c. 18. n. 10 & 11. Ejusdem sensus de principiis & incrementis illius auctoritatis, l. 12. c. 3. n. 4. 8. & seq. ut Romani Pontifices subdantur Conciliis, l. 12. c. 15. n. 12. usque ad 16.
- Potestas Ecclesiastica.** Vide *Ecclesiastici, Pontificis & Episcopi.*
- Prædestinatio.** Vide *Justitia collatio.*
- Prærogativa** quam sibi asserunt Episcopi & Theologi, l. 15. c. 13. n. 7. 8. & 10.
- Primatus Romani Pontificis.** Vide *Pontifex Romanus.*
- Procurator** Concilii oblatus à Septemviro Moguntino sub Julio III. sed non exceptus, l. 11. c. 15. n. 11.
- Procuratores** Archiepiscopi Salisburgensis in ultima Synodi convocatione, l. 16. c. 12. n. 5. & 9. 41.
- Procuratores** Præsulum & Clerici Hungariæ in Concilio sub Pio, l. 16. c. 2. n. 6.
- Prosper Sanctacrucius**, Episcopus Chysamensis & Duo decemvir, mittitur à Paulo III. Nuntius ad Regem Romanorum, & agit cum Legatis Concilii transiens Bononiâ, l. 10. c. 16. n. 3. & 4. c. 17. n. 1. & 7. Mittitur Nuntius in Lusitaniam & per viam loquitur cum Philippo Rege, l. 14. c. 15. n. 8. & 11. Redit cum eodem munere in Galliam; ibique varia agit de Synodo excipienda, & de prærogativa Oratoris, l. 15. c. 1. n. 4.
- Protestantes.** A Cæsare graviter prælio victi, lib. 10. c. 1. n. 3. Ipsorum consensio Augustæ, ne sermittant futuri Concilii Decretis, l. 10. c. 6. n. 4. & seq. & c. 11. n. 2. l. 11. c. 11. n. 3. Tabulæ publicæ securitatis illis concessa à Patribus Tridentinis sub Julio III. & quo eventu, l. 12. c. 8. n. 2. & seq. Vide *Oratores.* Arma capiunt in Cæsarem, l. 13. c. 3. n. 2. & 8. Fœdus ab ipsis initum cum Rege Galliarum, & varii belli eventus in Germania, l. 13. c. 5. n. 1. Iterum invitantur ad Synodum generalem sub Pio, & quid acciderit cum Nuntio, l. 15. c. 2. n. 4. 9. & 10. & c. 3. per totum. **Forum** conventus Erfordiarum, & quæ decernunt in Austria, l. 15. c. 8. n. 11.